

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**TÜRABÎ DİVÂNİ
(İnceleme-Metin)**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM**

**HAZIRLAYAN
Birol AZAR**

ELAZIĞ-2005

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**TÜRABÎ DİVÂNI
(İnceleme-Metin)**

DOKTORA TEZİ

Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/ oy çokluğu ile kabul edilmemiştir / edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail GÖRKEM
Danışman

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK
Üye

Prof. Dr. Hasan KAVRUK
Üye

Prof. Dr. Cemalettin ÇOPUROĞLU
Üye

Doç. Dr. Ali YILDIRIM
Üye

Yukarıdaki Jüri Üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Doç. Dr. Ahmet AKSİN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Türâbî Divanı (İnceleme-Metin)

Birol AZAR

Fırat üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ana Bilim Dalı

Elazığ- 2005, Sayfa: XVI + 825

XIX. yüzyıl gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Bektâşîlik için oldukça çalkantılı bir dönemdi. Kötü gidişe dur demek için ardı arkasına yeniliklere gidilmiştir. “Tanzimat ve Islahat Fermanları” ilan edilmiştir. Yeniçeriler bahane edilerek Bektâşîlik yasaklanmış tekkelerine el konulmuş tarikatın ileri gelenleri sürgüne gönderilmiş ya da idam edilmiştir.

Türâbî bu yüzyılda 19 yıl Hacıbektaş Pir evinde dedebabalık yapmıştır. Hem aruz vezniyle hem de sade halk Türkçe’siyle yazdığı şiirler Bektâşî çevrelerinde çokça sevilmiş dilden dile dolaşmıştır. Divanı eski harflerle basılmış fakat sağlıklı bir nüsha oluşturulamamıştır. Divanındaki şiirlerden hareketle onun Klasik edebiyatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinin çoğunluğu tasavvufi karakter taşımasına rağmen tekdüze bir işleyiş ve tasavvufi öğreti yoktur. Şiirlerinde akıcı, sıcak, çekici, duru ve yalın bir kullanır. Tabiatın tüm incelikleriyle güzelliklerini büyük bir başarı ve ustalıkla şiirlerine yansıtmıştır. Din dışı sevgiyi bazı şiirlerinde derinlemesine ve vurgulayarak işlemiştir. Aruz ve hece ölçülerini kullanmıştır. Türâbî’nin şiirlerinde işlediği konuların başında sıkça kullandığı Hurûfiliğe ait terminolojiler gelmektedirler. Şiirlerinde Hurûfîlikle ilgili terimlerin çokluğu ve Hurûfîlik üzerine yazdığı manzum risalesi göz önüne alındığında Türâbî’nin Hurûfîliğin kuvvetli etkisi altında olduğunu söylemek mümkündür. Türâbî’nin şiirlerinde başta Fuzûlî olmak üzere Bağdatlı Rûhî, Necati Bey, Ahmed Paşa, Şeyh Galip ve Nedim’in etkilerini görmek mümkündür.

Türâbî on dokuz yıl dedebabalık yaptıktan sonra M. 1868’de Hakk’a yürümüştür. Kabri, Nevşehir’in Hacıbektaş ilçesindeki Pir Evi’ndedir.

Anahtar Kelimeler: Tûrâbî, Bektâşîlik, Bektaşî Dervîşleri, Dede Baba, Hurûfîlik.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

Tûrâbî Dîvânî (Critical Text and Analysis)

Birol AZAR

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

ELAZIĞ- 2005, Page: XVI + 825

Twentieth century was agitated period for Ottoman Empire and the Bektashi order several renewals were attempted for stopping this bad going. Tanzimat and Islahat Firman were declared. Bektashi order was forbidden under the guise of the Janissary corps.

Tûrâbî was a “dedebaba” for nineteen years in this century His poems that was written using both vernacular Turkish and the rules of classical Ottoman poetry was very popular among Bektashi order. His poems were printed using old alphabet but they couldn’t be preserved. We can say that he has knowledge and ability although most of his poems have sufictis character, they aren’t monotonous. He used an attractive, simple, fluid language in his poems. He reflected all beauties and finesses of tariga in his poems successfully and expertly. He emphasized nonreligios love in his some poems deeply. He used syllabic meter and the muhes of classical Ottoman poetry. The terminology belongs to “Hurufîlik” is frequent used as the subject in his poems. When we keep in mind. His pamphlet that is written in verse, it’s possible to say that Tûrabi is in the effect of “Hurufîlik” it’s possible to see Fuzuli, Bagdatli ruhi, Necati Bey, Ahmet Paşa, Şeyh Galip and Medim’s effects in his poems.

He died in M. 1868 after he had been “dedebaba” for nineteen years. His tomb is in Hacibektaş.

Key words: Tûrâbî, The Bektashi order and its Practices, Dervish of the Bektashi Order, Dede Baba, Hurûfî

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	III
ÖN SÖZ	XII
KISALTMALAR	XVI

GİRİŞ

1. SÖZLÜ KÜLTÜR	2
2. BEKTÂŞİLİK VE ALEVİLİĞİN TARİHİ ARKA PLÂNI VE XIII. YÜZYILDA ANADOLU’NUN GENEL BİR GÖRÜNÜMÜ	7
2.1. Kalenderîlik	27
2.2. Haydârîlik	29
2.3. Hurufîlik.....	31
2.4. Alevîlik	35
2.5. Bektâşîlik	41
3. DİNÎ- TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI İÇERSİNDE ALEVÎ- BEKTAŞÎ TAVİR	46
4. ALEVÎ-BEKTAŞÎ İNANÇLARI ARASINDAKİ BAZI FARKLILIKLAR VE BENZERLİKLER.....	50
5. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN TASAVVUFÎ YAPISI.....	54
5.1. Anadolu Dışındaki Osmanlı Topraklarında Tasavvufî Yapı	54
5.2. XIX. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Siyasî Durum	61
5.3. XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış.....	67

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRÂBÎ’NİN HAYATI.....	70
1.1. Bektâşi Edebiyatında Türâbî Mahlâslı Diğer Şairler	73
1.2. Ölümü	74
1.3. Türâbî’nin Efsanevî Hayatı.....	75

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	77
2.1. Etkilendiği Şairler	93
2.2. Şiir ve Şairlik Hakkındaki Görüşleri	96
3. ESERLERİ	98
3.1. Divan	98
3.2. Risâle-i Tûrâbî Baba:	98

İKİNCİ BÖLÜM

1. TÜRABÎ'NİN ŞİİRLERİNİN ŞEKİL YAPISI	99
1.1. Nazım Şekilleri ve Türler	99
1.2. Tûrâbî'nin Şiirlerinde Vezin Kullanımı	102
1.3. Kafiye	104
2. DİL VE ÜSLÛBU	105
2.1. Ses ve Şekil özellikleri	105
2.2. Tûrâbî Divanı'nda Sözdizimsel Yapı	108
2.3. Üslup Özellikleri	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (İNCELEME)

1. TABİAT	116
1.1. Kozmik Âlem	116
1.1.1. Felek	116
1.1.1.1. Umumi Olarak Felek	116
1.1.1.2. Felek İle İlgili Tasavvurlar	116
1.1.1.2.1. Günbed, (Günbed –i Minâ, Günbed-i Devvâr)	121
1.1.1.2.2. Levha	121
1.1.1.2.3. Tabib–i Hazık	121
1.1.1.2.4. Pir , Rakkas	122
1.1.1.2.5. Dolap	122
1.1.2.1.6. Asiyâb (Değirmen)	123
1.1.2.1.7. Cam Şişe	123

1.1.2. Gezegener	124
1.1.2.1. Müşteri (Jüpiter) Zühre (Venüs)	124
1.1.2.2. Merrih (Mars)	125
1.1.2.3. Ay	126
1.1.2.4. Güneş	127
1.1.3. Yıldızlar	129
1.1.4. Burçlar	131
1.1.4.1. Burc-ı Esed (Arslan Burcu)	132
1.1.4.2. Burc-ı Hamel (Koç Burcu)	132
1.1.5. Işık , Aydınlik	132
1.1.6. Karanlık	133
1.1.6.1. Gölge	134
1.1.7. Diğer kozmik unsurlar	134
1.1.7.1. Şimşek (berk)	134
1.2. Zaman Ve Zamanla İlgili Kavramlar	135
1.2.1. Zaman	135
1.2.1.1. Yıl (sal) Ay (Mah, Şehr)	139
1.2.1.2. Mevsimler	142
1.2.1.2.1. İlkbahar, Bahar	142
1.2.1.2.2. Yaz	143
1.2.1.2.3. Sonbahar (Hazan)	143
1.2.1.2.4. Kış (Şita)	143
1.2.2. Gün ve İlgili Unsurlar	144
1.2.2.1. Sabah (Subh, Seher)	145
1.2.2.2. Akşam (Şam) Gece(Şeb, leyl)	146
1.2.2.3. Dün	146
1.2.2.4. Yarın	147
1.3. Anasır-ı Erbaa (Erkân-ı Erbaa)	147
1.3.1. Hava ile ilgili unsurlar	150
1.3.2. Ateş (nar, od, şerer, şerar, alev, şule) ve İlgili Unsurlar	151
1.3.3. Su ve İlgili Unsurlar	153
1.3.3.1. Denizle ve İlgili Tasavvurlar	155

1.3.3.2. Akarsu (Cūy-bar, Āb-ı cū)	156
1.3.3.3. Bulut (Ebr), Yağmur (Baran).....	157
1.3.3.4. Şebnem (Jale).....	157
1.3.4. Toprak İle İlgili Unsurlar	158
1.3.4.1. Toprak (hâk, türâb)	158
1.3.4.2. Toz (Gubar).....	158
1.3.4.3. Dağ (Taş- Seng).....	159
1.3.4.4. Çöl (sahra).....	159
1.4. Hayvanlar.....	160
1.4.1. Bülbül (Andelib, Hezar)	160
1.4.2. Baykuş (Bum)	161
1.4.3. Karga (Gurab).....	161
1.4.4. Serçe (Usfur).....	161
1.4.5. Yarasa	161
1.4.6. Tuti (Papağan).....	162
1.4.7. Anka, Hüma	162
1.4.8. Sürüngenler, Böcekler	163
1.4.8.1. Ejderha (Ejder, Süban), Yılan (Mar)	163
1.4.8.2. Semender	164
1.4.8.3. Karınca.....	164
1.4.8.4. Pervane:	164
1.4.8.5. Arı	164
1.4.9. Dört Ayaklı Hayvanlar.....	164
1.4.9.1. Ceylan (Ahu, Gazal)	164
1.4.9.2. Arslan (Şir)	165
1.4.9.3. Koç.....	166
1.4.9.4. At	166
1.5. Bağ, çemen, çiçeklik ve ilgili unsurlar	166
1.5.1. Bağ, çemen, çemenzâr,	166
1.5.2. Çemen, çemenzâr.....	168
1.5.3. Sebz, sebzâzâr, mergzâr.....	169
1.5.4. Gülistan, gülzâr, gülşen	169

1.6. Bitkiler	170
1.6.1. Ağaçlar	170
1.6.1.1. Servi	170
1.6.1.2. Söğüt (Bid).....	171
1.6.1.3. Çenar	171
1.6.2. Çiçek ve Çiçek Çeşitleri	171
1.6.2.1. Gül	171
1.6.2.2. Gonca	173
1.6.2.3. Har	174
1.6.2.4. Lâle	174
1.6.2.5. Nergis.....	175
1.6.2.6. Yasemen.....	175
1.6.2.7. Sümbül	175
1.6.2.8. Karanfil	176
1.6.2.9. Benefşe/ Menekşe	176
1.6.2.10. Reyhan	176
1.6.2.11. Şakayık.....	176
1.6.2.12. Pıtırak.....	177
1.6.2.13. Beng, Haşhaş, Afyon, Esrar.....	177
1.6.2.14. Cevv (arpa)	177
1.7. Meyveler	177
1.7.1. Şeftali	178
1.7.2. Elma	178
2. TOPLUM	178
2.1. Tarihî Şahsiyetler	178
2.1.1. Sultanlar:	178
2.2. Tarihi ve Efsanevî Şahsiyetler	179
2.2.1. Eflâtun.....	179
2.2.2. Kârun	180
2.2.3. Dara ve İskender	180
2.2.4. Lokman	180
2.2.5. Hızır	180

2.3. Masal, Hikaye ve Efsane Kahramanları.....	181
2.3.1. Leylâ ile Mecnun	181
2.3.2. Ferhad ile Şirin.....	182
2.3.3. Hüsrev	182
2.3.4. Züleyha:	182
2.3.5. Neriman, Sam, Zal, Rüstem.....	183
2.4. Ülkeler ve Şehirler	183
2.4.1. Aden.....	183
2.4.2. Hata (Hıta, Hutun, Hoten).....	183
2.4.3. Kûfe	183
2.4.4. Mısır, Ken'an	184
2.5. Giyim ve Kuşamla İlgili Unsurlar	184
2.6. Ziyinet Eşyaları:.....	186
2.6.1. Takılar, Kıymetli Taşlar ve Maddeler.....	186
2.6.2. Güzel Kokular:.....	186
2.7. Süs Eşyaları.....	189
2.8. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar	191
2.9. Ölçü Aletleri	194
2.10. Yiyecek Ve İçecekler.....	195
2.11. Diğer Maddeler	195
2.12. Musikî	198
3. İNSAN	201
3.1. Sevgili	203
3.1.1. Genel Değerlendirme.....	204
3.1.2. Sevgili ile ilgili Unsurlar.....	206
3.1.3. Sevgilide Güzellik Unsurları	209
3.1.3.1. Saç.....	209
3.1.3.2. Kirpik	213
3.1.3.3. Göz.....	215
3.1.3.4. Kaş	216
3.1.3.4. Diş.....	219
3.1.3.6. Gamze	219

3.1.3.7. Dudak	221
3.1.3.8. Yanak-Yüz	224
3.1.3.9. Ben	226
3.1.3.10. Boy	226
3.1.3.11. Gerdan	228
3.1.3.12. Alın	228
3.2. Âşık	229
3.2.1. Gönül	231
3.2.2. Âşığa Ait Vücut Aksâmı ve İlgili Durumlar	234
3.2.2.1. Cism, Ten, Vücut, Beden, Gövde	234
3.2.2.2. Göz	236
3.2.2.3. Boy	239
3.2.2.4. Ciğer	239
3.2.2.5. Sine	240
3.3. Rakip	241
3.4. Maddî ve Manevî Haller	243
3.4.1. Hastalık ve Delilik	243
3.4.2. Âh, Feryad, Figân, Nale	244
3.4.3. Gam-Gussa-Dert	246
3.4.4. Cevr ü cefa, Mihnet	247
3.4.5. Aşk	249
3.4.6. Yara	249
3.4.7. Vuslat	250
3.4.8. Hasret-Hicran	251
4. DİN	253
4.1. Alevî-Bektaşî İnanışı İçerisinde Allah'ı Algılayış ve Türâbî'nin Tavrı	253
4.2. İbadet	258
4.3. Ahiret	262
4.4. Kader-Kaza	267
4.5. Peygamberler	269
4.5.1. Hz. Muhammed	269
4.5.2. Hz. Âdem	272

4.5.3. Hz. Nuh	272
4.5.4. Hz. Yakup	273
4.5.5. Hz. Yusuf	273
4.5.6. Hz. Musa	274
4.5.7. Hz. Süleyman	274
4.5.8. Hz. Eyyüp	275
4.5.9. Hz. İsa	275
4.6. Kur'an-ı Kerim	276
4.7. Din ve İlgili Kavramlar	279
4.8. Ehl-i Beyt ve On iki İmam	281
4.8.1. On İki İmam	282
4.9. Kerbelâ	287
4.10. Melekler	288
5. TASAVVUF	288
5.1. Vahdet-i Vücut	292
5.2. Devir	297
5.3. Yaratılış	301
5.4. Aşk	305
5.5. İnsan-ı Kâmil	310
5.6. Diğer Tasavvufî Terimler	313
5.6.1. Nefis	313
5.6.2. Şeyh, Mürşit, Pir, Pir-i Mugan, Dede	315
5.6.3. Hayret	316
5.6.4. Terk	317
5.6.5. Tecellî	317
5.6.6. Zâhir-Batın-Sır	317
5.6.7. Zikir	321
5.6.8. Riyazet	323
5.6.9. Sabr, Rıza, Kanaat, Tevekkül	323
5.6.10. Uzlet, Feragat, Tecrid	324
5.6.11. Vaiz, Zahid	325
5.6.12. Vahdet	326

5.6.13. Hak Âşığı (Arif, Er, Erenler, Ehl-i İrfân).....	326
5.6.14. Derviş, Mürid, Abdal, Kalender	327
5.6.15. Dünya.....	328
5.6.16. Gaflet	329
5.6.17. Fenâ.....	329
5.6.18. Feragat	329
5.6.19. Fakr	330
5.6.20. Masiva.....	330
5.6.21. Meygede, Tekke (Tekye).....	331
5.6.22. Melâmet	331
5.6.23. Tarikatler.....	332
5.6.24. Tasavvuf ve Din Büyükleri.....	334

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER	336
SONUÇ.....	763
KAYNAKLAR.....	766
EKLER.....	795
ÖZ GEÇMİŞ.....	825

ÖNSÖZ

19.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için modernleşmenin ihtiyaçtan da öte zaruret olduğunun anlaşıldığı birbiri arkasına reformların yapıldığı, Avrupa ile ilişkilerde daha profesyonelce adımların atıldığı bir dönem olmuştur.

Bu yüzyılda parça parça toprak kaybetmekten öte özellikle Avrupa'daki milliyetçilik akımlarının etkisi ve bu devletlerin kışkırtmalarıyla egemenlik altındaki uluslar bağımsızlık sevdasına düşmüş, bozulan orduda rütbelere, tayinlere rüşvetle olmuş, toprak reformu yapılamadığı için köylüler şehirlere göçmüş, tüketim artmış üretim düşmüştür. Valiler yarı bağımsız bir halde kendi başlarına davranmaya başlamış, İstanbul'u tehdit eder konuma gelmişler, imparatorluk isyanlarla uğraşamayacak kadar güçten düşmüş velhasıl koca çınar çatırdamaya sallanmaya başlamıştır.

Bu durumun farkında olan bazı devlet adamları Batı medeniyetini daha yakından tanımak, onların ulaştığı medeniyet seviyesine nasıl ulaştıklarının tahlil ve tespitini yapmak için Avrupa'ya bürokratlar göndermişler. Çağın gereklerine göre kurulmuş bir dış haber alma sistemi bulunmayan devlet ilk defa Batı başkentlerinde daimi elçilikler bulundurmıştır. O tarihe kadar Batı ile ilişkilerde sürekli gayrimüslimler tercümanlık yapmış devlet yabancı dil öğrenmek için insan yetiştirmeye bile gerek duymamıştır.

Osmanlı imparatorluğu çağın oluşan ve gelişen devletlerarası ilişkilerine de ayak uyduramadığı ve bu ilişkilerden yararlanamadığı görülmektedir. Oysa o tarihten çok öncelerine kadar Batılı devletler İstanbul'da olup bitenden anında haber olmaktadır.

Devletin iç ve dış büyük sorunlarla karşı karşıya bulunduğu sırada, iç barışı ve bütünlüğü sağlamak, Avrupa kamuoyunu ve hükümetlerini kazanmak, gerek duyulan yenilikleri yaparak devleti zayıflamaktan ve gerilemekten kurtarmak için, o güne kadar yapılan yenilik hareketlerinden çok daha başka anlayışla ve Mustafa Reşit Paşa'nın çabalarıyla, Tanzimat Fermanı daha sonra da Islahat Fermanı ilan edilir. Fakat tüm bu yenilikler zihniyet devrimini yapamamış, arka planını hazırlayamamış bir devlet için vitrin değişikliğinden öteye geçememiştir.

Bu yüzyıl Bektaşîler için de önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1826 yılında Yeniçerilerin kaldırılmasıyla -ocağın manevi kurucusu, piri sayılan Hacı Bektaşî Veli'ye yakınlıkları dolayısıyla tüm yeniçeriler Bektaşî taifesinden sayılırdı-

Bektaşîler de sıkı bir takibe uğramış tekkeleri kapatılmış, babaları, dedeleri ya sürgüne gönderilmiş ya da idam edilmiştir. Yüzyılın ilk yarısında uğranılan bu şiddet dolayısıyla Bektaşîler kendilerini saklamışlar Nakşibendiliğin içine karışarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle Padişah Abdülmecid'in tahta çıkmasından sonra takibattan kurtulmuşlar bir nevi itibarları iade edilmiştir. Bektaşîliğin liberal düşünceye yatkınlığından dolayı Bektaşîler o dönem Farmasonluğa yakınlık duymuşlar bazıları da bu yolu kullanarak üst düzey görevlilerle ilişkiler kurup, daha rahat hareket edebilmeyi amaçlamışlardır.

Bektaşîliğin bu karışık yıllarında Ali Tûrâbî Dede Baba 1849-1868 yılları arasında tam 19 yıl Hacı Bektaş Dergâhında dedebabalık yapmıştır. Bektaşîler arasında çok sevilen şiirleri elden ele, dilden dile dolaşan bir Bektaşî ozanı, dedebabasıdır. Gerek aruzla gerekse heceyle yazdığı şiirlerinde içten, samimi, sade, akıcı bir dil kullanmıştır. Nefesleri ayin-i cem törenlerinde en çok okunan/seslendirilen Bektaşî şairlerindedir. Divanı eski harflerle basılmıştır. Hakkında bilgi veren kaynaklar birbirinin tekrarı olan bilgilerin dışına çıkamamışlardır. Gerek, Alevî-Bektaşî Edebiyatı ile ilgili ve gerekse Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı ile ilgili olsun hemen hemen tüm kaynaklarda Tûrâbî hakkında ki bilgiler birbirinin aynısıdır.

Sözlü kültürde, cönklerde ve bazı yazılı kaynaklarda Tûrâbî mahlaslı birçok şiir bulunmaktadır. Edebiyatımızda sekiz Tûrâbî mahlaslı şair geçtiği düşünülürse bu şiirlerin hangi Tûrâbî'ye ait olacağı konusu bugünkü bilgiler ışığı altında tespit edilmesi güç bir durumdur. Ama kaynaklarda, sözlü kültürde nakledilen şiirlerin hepsinin şairimize ait olacağı belirtilmiştir. Bu karışıklığın önlenmesi için diğer Tûrâbî mahlaslı şairlerin de eserlerinin veya şiirlerinin tespit edilip yayınlanması gerekmektedir. Biz bu amaçla tez konusu olarak Tûrâbî Divanı'nı seçtikten sonra yaptığımız araştırmalarda Tûrâbî hakkında o güne kadar bilimsel bir çalışma yapılmadığını Divanı'nın herhangi bir incelemeye tabii tutulmadığını tespit ettik. Divanın nüshalarına ulaşmak için yaptığımız araştırmalarda müellif hattının Bedri Noyan dede baba tarafından Amerika Birleşik Devletler'ne götürüldüğünü ve hala orada bulunduğunu öğrendik. Daha sonra divanın Türkiye'deki nüshalarını tespit ettik. Bektaşî tekkelerine yaptığımız ziyaretler esnasında (Şahkulu ve Küçükçekmece Dergahları) görüştüğümüz Bektaşî dedelerinden Tûrâbî ile ilgili herhangi bilgi alamadık. 2002 yılında Tûrâbî Divanı ile ilgili Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat

Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde bir yüksek lisans çalışması yapıldığını öğrendik. Levent Çanaklı tarafından yapılan çalışma metin tenkidinden ibaret olup iki nüsha üzerinden yapılmıştır.

Çalışmamızda bilimsel nitelikte birinci el kaynaklara ek olarak son dönemde yazılmış sözlü gelenekten de yararlanan “popüler” nitelikteki eserlerden de çalışmamızda bilerek yararlanılmıştır. Bu durum Alevî-Bektaşî inanç mensuplarının bugünkü değerlendirmelerini ortaya koymak açısından önemli görülmüştür.

Türabî Divanı (İnceleme-Metin) adını taşıyan çalışmamız Giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın Giriş kısmında, amaç ve yöntem hakkında kısa bilgi verildikten sonra, Sözlü Kültür ve Türabî'nin nefeslerinin bu kültür unsurları açısından değerlendirilmesi yapılamaya çalışıldı. Ayrıca Alevîliğin ve Bektaşîliğin Anadolu'da altyapısının oluşmaya başladığı yüzyıl olan XIII. Yüzyılda Anadolu'nun Genel Bir Görünümü verilerek tarikatın arka planı ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Bu yüzyılda faal olan Kalenderîlik, Haydarîlik, Hurufîlik, Alevîlik ve Bektaşîlik ve edebiyatları hakkında bilgi verildi. Türabî'nin yaşadığı yüzyıl olan XIX. Yüzyılın siyasî ve sosyal şartları sanatına olan etkisi göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışıldı. Dönemin kültürel ve siyasî durumu Türabî'nin bağlı bulunduğu inanç yapısının tarihi arka planına uygun olarak değerlendirilip Bektaşîliğin o yıllardaki durumu gözler önüne serilmeye çalışıldı.

Hayatı ve edebî kişiliğinin ele alındığı Birinci Bölümde şairin hayatı ve yetiştiği çevre hakkında bilgiler verilerek, Bektaşî olup dedebabalığa yükselişi açıklanmıştır. Daha sonra edebî kişiliği, şiirlerinden hareketle ortaya konmaya çalışıldı. Etkilendiği ve etkilediği şairler ile olan münasebeti şiirlerle açıklandı.

Şiirlerinin şekil, dil ve üslup bakımlarından incelendiği ikinci bölümde şiirleri vezin, kafiyeye çeşitleri, nazım şekilleri, dil özellikleri, sözdizimsel yapı başlığı altında değerlendirildi. Şiirlerindeki vezin bozuklukları ve kullandığı kafiyeye çeşitleri örneklerle gösterilmeye çalışıldı.

“Tahlil” başlığını taşıyan üçüncü bölümde şiirleri “Tabiat”, “Toplum”, “İnsan”, “Din” ve “Tasavvuf” başlıkları altında incelendi. Her bölümün yazımında önce konuya Bektaşî inancının bakış açısı verilmeye çalışılmış, daha sonra Türabî'nin görüşleri şiirlerinden hareketle verilmiştir. Bu bölümün sonuna yaptığımız çalışmanın genel bir özeti verilmiştir.

Dördüncü Bölüm “Metinler” kısmı olup aruz ölçüsü ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirleri yer almaktadır. Ekler kısmına nüshalardan örnek metinler ile Türebî'nin kabrinin fotoğrafları ve notaya geçirilmiş nefeslerinden örnekler koyduk.

Tarihin karanlıklarında kalan, hakkında yeterli çalışma yapılmamış olan Türebî'yi incelemek hayatı, kişiliği hakkında bilgi sahibi olabilmek ancak onun şiirlerinin yeterince incelenmesinden sonra mümkün olacaktır. Neticede yapmaya çalıştığımız tahlil denemesinde bu amacı hep göz önüne aldık. Elbette ki bu çalışma gerek bu sahayı gerekse Türebî'yi yeterince tanıtmaya yetmeyecektir.

Bu alanda sadece adları bilinen onlarca şair bulunmaktadır. Bunların şiirlerinin incelenmesi, gün ışığına çıkarılması hem bu alanın karanlıkta kalan birçok yönünün ortaya çıkmasına imkân verecek hem de kültürel farklılık gibi görülen birçok unsurun farklı olmadığını ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma esnasında benden yardımlarını esirgemeyen M.Resul ARSLAN'a, Nihat BULUT'a, Seyit GEZER'e 'e metinlerin okunma aşamasında karşılaştığım güçlükleri aşmamda büyük yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım, Mehmet ULUCAN'a, Veysel ŞAHİN'e, tezin her safhasında yanımda olan Ahmet DOĞAN'a, Fatih KANTER'e ve Birol İPEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Şahkulu Dergâhı dedesi Veli AKKOL Dedeye Küçükçekmece Garip Dede Dergâhı Dedesi Fethi ERDOĞMUŞ'a gösterdikleri samimiyet için teşekkür ediyorum.

Tezin başlangıcından itibaren kaynaklarını benden esirgemeyen Prof.Dr. Cemalettin ÇOPUROĞLU'na, Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK'e, Yard. Doç. Dr. Enver ARAS'a ve tezin ortaya çıkmasında çok büyük emeği olan tezin hazırlanış aşamasının her anında benden hiçbir yardımı esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Ali YILDIRIM'a saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum. Tezin başlangıcından itibaren engin sabrı ve desteğiyle her zaman yanımda olan eşim Nevziye AZAR'a da sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Bu alana bizleri yönlendirerek farklı dünyalara bakmamızı ve görmemizi sağlayan, her türlü yardımıyla çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. İsmail GÖRKEM'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

AE: Ali Emirî

AİK: Ankara İl Halk Kütüphanesi

age: Adı geçen eser

agm: Adı geçen makale

agy: adı geçen yayın

bas.: baskı

bk.: bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

D: Destan

G: Gazel

Hzl.: Hazırlayan

H.: Hicrî

İA: İslam Ansiklopedisi

İAK: İstanbul Atatürk Kitaplığı

MK: Milli Kütüphane

M.: Miladî

Mün.: Münâcaât

Müf.: Müfred

Mur.: Murabba

Müs.: Müseddes

Nşr.: Neşreden

Nr.: Numara

S.: Sayı

s.: Sayfa

Ş: Şarkı

TDK: Türk Dil Kurumu

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Terc.: Tercüme eden

Yay.: Yayınları

GİRİŞ

Türabî Divânı (İnceleme-Metin) isimli çalışmamızda amacımız Alevî-Bektaşî inancı çerçevesinde eserler vermiş olan Türabî'nin, Divanı'nı ilmî usullere uygun olarak ortaya koyarak hayatı, sanatı ve şiir dünyasını değerlendirmektir.

Alevî-Bektaşî inancı çerçevesinde ortaya konulan eserler, sözlü kültür geleneği içerisinde teşekkül etmiştir. Bu inanç içerisindeki şahıslar zaman zaman niçin sözlü kültüre yöneldiklerini açıklamışlardır.¹

Özellikle ayin-i cem törenlerinde müzik eşliğinde icra edilen nefesler sözlü kültür yoluyla nesiller arasında kopmaz bir bağ oluşturmaktadır. Bu inancın temel düşünce yapısını, felsefesini anlayabilmek için sözlü kültür karakterinin aydınlatılması büyük önem taşımaktadır. Türabî'nin nefesleri bu yolla Bektaşî tekkelerinde icra edilmekte ve Bektaşî tekkesi bulunan her yere kadar ulaşabilmektedir. Bu nakiller esnasında şiirlerde birtakım değişimler olmakta mahlasları aynı olan şairlerin şiirleri karıştırılabilmektedir. Türabî'nin şiirleri bu bağlamda değerlendirildiğinde bazı şiirlerinin Türabî mahlaslı diğer şairlerin şiirleriyle karıştırıldığını görmekteyiz. Bu şiirlerin kime ait olduğu meselesi ancak Türabî mahlaslı diğer şairlerin şiirlerinin yayınlanması neticesinde çözülecektir.

Araştırmamızın birinci bölümünde sanatçının yetiştiği sosyo-kültürel zeminin onun karakterinin oluşumuna ve dolayısıyla sanatına etki edeceği prensibinden hareketle biyografisine paralel olarak bu zemini ve tarihsel arka planı ortaya koyduk.

Özellikle Divan şiiri incelemelerinde kullanılan 'sistemik tahlil metodu' tasvirî anlayışa dayandığı için incelenen eserin bileşenlerini sayıp dökerek bir şemanın çıkarılması açısından kullanışlı bir yöntemdir. Çalışmamızda bu yöntemi kullanmakla birlikte eserin vermek istediği mesajı ve derin yapıdaki anlamları incelenerek ait olduğu

¹ Bu konudaki görüşleri için bk. R. Zelyut, **Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, Anadolu Kültür Yay. İstanbul 1990 s.25

kültürel bağlamda ve şairde neye tekabül ettiği ve neyi ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümünde de konular bu teoriler bağlamında incelenmiştir.

1. SÖZLÜ KÜLTÜR

İnsanı öteki yaratıklardan ayıran ve onu insan yapan yönlerinden biri onun sanat yapma gücüdür. Dil olmadan insanların bir arada yaşamaları, birbirleriyle anlaşmaları mümkün değildir.

Toplumbilimci gözüyle bakılınca da dil, toplumu ulus yapan bağların en güçlüsüdür. Kişiyi toplumun bir ferdi yapan geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran dil, kişiyi geçmişle gelecek arasındaki zaman halkası durumuna getirir (Aksan 1988: 13).

Bir toplumun, bir milletin bir çok özelliği, dünya görüşü, sanatsal kabiliyeti, yaşam gerekçesi konuştuğu dile yansır. Yıllar sonra bile toplumun veya milletin dille meydana getirdikleri ürünler incelendiğinde tarihî bir vesika olmasa bile o toplumun, milletin yapısı ortaya çıkarılabilir. Dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır (Akalin 1988: 12). Bu bakımdan dil ait olduğu toplumun sosyo-kültürel durumunu ortaya çıkarır. Milletlerin ulaştıkları kültür seviyeleri kendini en iyi dil vasıtasıyla ifade eder.

W. Ong, dilin temelinin sese dayandığını söyleyerek el kol hareketleri çok şey ifade etse de işaret dillerinin konuşmanın yerini tutmak için kullanıldığını bunun da aslında sözlü konuşma sistemine bağlı olduğunu belirtir (Ong 1995:19).

Gerçekten çok önemli olan söz, iletişimin temel vasıtalarındandır. İletişimin sağlanmasına yardımcı olan söz göndericiden alıcıya iletişimi sağlayan en etkin vasıtaadır. Sözün etkisi icra edildiği anda yapılan mimikler, vurgulamalar ve taşlamalarla daha da güçlüdür. Bu gücün etkinin yazı ile sağlanması oldukça zordur.

Bu yüzden eski çağlarda -özellikle Yunanlıların titizlikle ele alıp geliştirdikleri hitabet sanatında- yazılı hazır bir metni birebir okumak en beceriksiz konuşmacılara mahsustur. (Ong 1995: 22).

Bilincin ayrılmaz bir parçası olan konuşma yeteneği, onun da malzemesi olan dil yazının icadından çok önce de insanları büyülemiş ve konuşmaların üzerinde uzun uzun durup düşünmelerini sağlamıştır. Konuşma yani söz yazının icadından yüzyıllar sonra da büyüünden hiçbir şey kaybetmemiştir (Ong 1995:22).

Batı'da bir çok bilim adamı (özellikle Milman Parry ve Albert B. Lord) sözün etkisini ortaya çıkarmak için gayret göstermişler ve yeni teoriler ortaya koymuşlardır (Çobanoğlu 1998: 144).

Söz ve sözlü kültür üzerinde de bir çok yeni görüş ortaya atılmıştır. W. Ong sözlü kültür için “yazı hakkında en ufak bilgisi olmayan toplumlar”ın kültürleri olarak tanımlamıştır. Halk bilimi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Dursun Yıldırım “sözlü kültür” kavramını “folklor” yerine kullanılır ve ayrıntılı bir şekilde tanımlanır. Yıldırım’ın ifadesine göre “Sözlü gelenekte yer alan tamamen söz ile, kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları, yapı muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun sözlü kültür unsurlarıdır. Bunların her biri oluştukları sözlü ortam toplumunun ortak kabulleri olarak kendilerine mahsus bir gelenek yaratmışlardır. Her unsur bu gelenek içinde kendini korur, geliştirir veya değiştirir. Her unsur, kavram ve kapsamını bu gelenek içinde ifade etme imkanı kazanır. Gelenek kendini ortak kabul sahibi olan topluluğun-teoride en az iki kişi- veya milleti meydana getiren fertlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde yaşatır.” (Yıldırım 1998:39)

Connerton sözlü kültür kapsamına, sözsüz gösterime (performance) dayanan uygulamaları da dahil ederek “Günümüzle ilgili deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin var olan toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığını” belirtir. (Üçüncü 2000:VII).

Sözlü kültürün özelliklerini açıklayan Ong, sözlü kültür yoluyla ifade edilmeye çalışılan bir konunun kalıplaşmamış ve belleğe seslenmeyen bir yolla ifadesinin sadece zaman kaybına yol açacağını, aksi takdirde ifadenin kaybolup gideceğini belirtir. “Sözlü kültürlerde toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, yazılı kültürde yazının üstlendiği görevlerden bazılarını görürler, elbette deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler.”(Ong 1995: 51) diyerek sözlü kültür ürünlerinin hafızalarda kalmasını sağlayan en önemli faktörlerin kalıp ifadeler olduğunu söyler. Görüşünü desteklemek için insanoğlunun dünya üzerinde 30.000-50.000 yıldır yaşadığını, ilk yazının 6000 yıl önce kullanıldığını (Ong 1991: 16) tarih boyunca konuşulan on binlerce dilden sadece 106 tanesinin edebiyat üretebilecek seviyeye ulaştığını, bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunduğunu belirtir (Ong 1995: 19).

Bir milletin hayatında kültürü meydana getiren gelenekler iki ortam içinde teşekkül eder. Bunlardan ilkinde, sözlü ortam diğerine yazılı ortam adını veriyoruz. Başlangıçta millet hayatında yer alan bütün gelenekler, sözlü ortam eseridir. Bu ortam içinde meydana gelen gelişmeler ve değişimler, yazılı ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Sözlü ortam ve yazılı ortam kaynakları, toplumda yine geleceğe geçiş kanalları olma işlevini sürdürürler. Daha doğrusu sözlü ortam, başlangıçtan bu yana hiçbir biçimde, ortaya yeni ortamları barındırıcı, onları kuşatma özelliğini yitirmez. Bu gerçek hiç mi hiç göz ardı edilemez. (Yıldırım 1998:82)

Türklerin tarihleri kadar da eski bir edebiyatları vardır. Yazının bilinmediği çağlarda bu edebiyat sözlü idi. Elimizde o dönemlere ait eserler bulunmasa da uzun bir zaman içinde çok geniş bir coğrafyaya yayılan pek çok kültür ve dinin etkisinde kalarak farklı medeniyetler meydana getiren bir milletin edebiyat alanında da yüksek bir seviyede olacağı kuvvetle tahmin olunabilir.

Araştırmacılar tarafından Türklerin sözlü geleneğe bağlı şiir sanatının kaynağı M.Ö. I. binlerde oluşmaya başladığı, kurttan türemiş Hunlar hakkında bildirilen bilgiler arasında onların birbirlerine karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittikleri belirtilir (Yıldırım 1986: 444). Atlı-göçebe bir hayat yaşayan, avcılık ve yağmaya dayanan yaşam tarzları ile sürekli hareket halinde olan Türklerin edebiyatları da elbette hayat tarzlarına uygun olarak şekillenecektir. İlk Türk boyları kazandıkları zaferlerden

ya da büyük avlardan sonra toplu olarak eğlenir, bu eğlenceler esnasında veya matem âyinlerinde dinî ruhaniyete sahip şairler (şaman, kam, baksı, ozan) tarafından merasimler, eğlenceler veya yas törenleri yönetilir, cezbeğe giren kutsal ruhlu bu şahısların söyledikleri büyük ölçüdeki kahramanlık şiirleri, Türk sözlü gelenek şiir sanatının oluşmasını ve bir gelenek haline gelmesini sağlıyordu (Günay 1993:169). İslâmiyet öncesi dönemde yapılan bu törenleri yöneten sözlü geleneğin taşıyıcısı ve yeniden yaratıcısı Şamanların mesleğe giriş törenleri ile aşıkların aşık olarak seçilmeleri arasındaki sıkı benzerlik sözlü kültürün zaman ve mekân ötesi etkisinin çarpıcı bir örneği olsa gerektir. Aynı şekilde Bektaşilikte “Dede veya Baba” yetenekli, Yol’un eğitimini almış kişiler arasından seçilirken, Alevîlikte babadan oğula geçer. “Dedeliğin babadan oğula geçmesi uygulaması Şamanlıktan Alevîliğe geçmiştir.” (Keçeli Tarihsiz:83)

Ozanların yaratıcılığında tek veya iki telli kopuzun eşliğinde vücut bulan yayılan gelişen zenginleşen Türk sözlü şiir sanatı, yüzyıllar boyu temalarını, formlarını, türlerini tekrarlayarak, yeni unsurlar bünyesine katarak yeni teknikler ve melodik yapılar oluşturarak, kendi içinde mektepler kurarak, temsilciler yetiştirerek, varyantlar ve versiyonlar yaratarak günümüze kadar ulaşmış ve hâlâ hayatîyetini sürdürmektedir (Yıldırım 1986:444). Sözlü kültür; söze dayalı (verbal), geleneğe bağlılık (tradition), çeşitlenme (variant), anonimlik (anonymous), kalıplaşma (formularization) özelliklerine sahiptir (Yıldırım 1998:68).

İlk yazılı belgelerin tarihi olarak bugünkü bilgilerimiz VII. ve VIII. yüzyılları göstermektedir. Bu dönem yazılı ürünlerin incelenmesi neticesinde bu seviyede edebî bir dilin oluşmasının, daha eski dönemlerde sözlü bir geleneğin olduğu savını güçlendirmektedir.

Türk dilinin yazıyla buluşması dilin zenginleşmesi ve gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Fakat bu yazıyla buluşma yaygın bir iletişim ortamını beraberinde getirmemiştir. “İlk Türkçe sözlü edebî ürünlerde mısra başı kafiye ve asonans ritm ve âhengi sağlayan unsurlardır. Kafiye ve hece kalıplaşması daha sonraki dönemlerin ürünüdür.” (Üçüncü 2002:30)

“İslâmiyet’in kabul ve yerleşmesinden asırlar sonra bile, putperestlik zamanından kalma eski edebî şekillere veya eski mevzuların İslâmî bir renk almış tarzına tesadüf edilebilir (Köprülü 1986:57). İslâmiyet’in kabulüyle Anadolu’ya, Horasan’dan gelen dervişlerin, Türkistan’dan gelen babaların getirdiği dinî halk edebiyatı diğer söyleyişi ile Tekke Edebiyatı daha ziyade göçebe insanlara hitap eder biçimde teşekkül etmiştir. Bunun yanında halka yakın bir lâ-dinî edebiyat ihtiyacı ile saz şairliği de bu zaman başlamış ve zaman zaman dinî ve millî eserler meydana getirmiş olmalıdır. Bu devirlerde “âşık, baba” veya “abdâl” unvanları ile tanınan dervişler en iyi bilinen, sözlü geleneği en iyi yaşayan ve yaşatan şairlerdir. (Günay 1993:10)

Anadolu ve Balkanların Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında önemli rolleri olan Yesevî, Kalenderî, Bektaşî, Mevlevî vb tarikatlarına mensup âşıklar sayesinde en ücra yerlere kadar girmişlerdir. Bu şekilde Tekke Edebiyatının haricinde bir de Âşık Edebiyatı oluşmaya başlamıştır. Hatta bazı araştırmacılar Âşık Edebiyatının doğuşunda Bektaşî âşıklarının ve edebiyatının etkili olduğu görüşündedirler.²

Sözlü kültür geleneğini güçlü bir şekilde devam ettiren, her dönemde hemen hemen bütün ürünlerini sözlü olarak ortaya koyan Alevî-Bektaşî Edebiyatı, söyleyicisi belli olan ürünlerde dahil sözlü kültür geleneği içerisinde şekillenmiş bir edebiyattır. Özellikle Alevîlerin tüm edebî ürünleri sözlü kültürün kalıplaşmış sistemi içerisinde günümüze kadar gelmiştir.³

Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde sözlü kültür iletişiminin kodları büyük bir öneme sahiptir ve bu topluluk içerisinde yaşamın her anında uyguladıkları şifreli, esrarlı

² Bu konuda bk. U.Günay **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi** Akçağ Yay. Ankara 1993

³ Bunun sebebini Rıza Zelyut şöyle açıklıyor; “Alevîlerin genellikle sözlü kültür yoluyla bilgi edinmeleri bu topluluğa karşı devletin hep kuşkuyla bakmış olmasının sonucudur. Osmanlı döneminde -daha önceleri Selçuklular zamanında- Alevîler uğradığı takibatlar, haksızlıklar bu topluluğun sıkı bir gizlenme ve korunma yöntemi geliştirmesini sağlamıştır. Dolayısıyla nefesleri, deyişleri yazıya geçirilmez ağızdan ağıza sözlü yolla yayılır. “Alevîler için gerekli bilgi; dedelerden, rehberlerden ve âşıklardan (zakir-güvende) sağlanıyordu. Bazı Alevî dedeleri, Alevî kültürünü pekiştirmek için sözlü eğitimin yanısıra, Mısır’a, Irak’a İran’a giderek okul eğitimi de alıyorlardı.” R.Zelyut **Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik** AKY Yay. İstanbul 1990 s.49

hal ve hareketler, davranışlar edebî ürünlerine de sirayet etmiştir. Şiirlerinden hareketle belli bir eğitim aldığını, tarikatın adap ve erkânını bildiğini, felsefesini özümlediğini söyleyebileceğimiz Tûrâbî, bu gelenek içerisinde hiyerarşik eğitimden geçerek kendini yetiştirmiştir. Şiirleri bütün Alevî-Bektaşî zümrelerince bilinip cem törenlerinde okunmuştur. Cönklerde ve mecmularda Tûrâbî'nin şiirlerine rastlamak mümkündür.⁴

Yalnız bu zümrede Tûrâbî mahlaslı sekiz şairin bulunması hattâ birkaçının aynı yüzyılda (19.yüzyıl)yaşaması şiirlerinin birbirine karıştırılmasına sebep olmaktadır. Tûrâbî'nin matbu bir Divan'ı olmasına rağmen (bas. 1876) çeşitli kaynaklarda yer alan Tûrâbî mahlaslı şiirlerin, kime ait olduğunun tespitini güçlendirmektedir. Bu güçlüğü aşmanın bir yolu Tûrâbî mahlaslı diğer şairlerin de divanlarının bir an önce basılması ve böylece şiirleri karşılaştırma olanağının olmasıdır.

Tûrâbî'nin nefesleri çeşitli Bektaşî dergâhlarında âyin-i cem törenlerinde Kul Himmet, Pir Sultan ve Şah Hatayî'den sonra en çok okunan şiirlerdir. Bu törenler, şiirlerin dinleyiciler vasıtasıyla sözlü kültür geleneği içerisinde değişik muhitlere girmesine ve yeniden yaratılmasına olanak sağlamıştır. Zira aynı şiirin yeniden yazılma işlemine uğradığını farklı kaynaklardan tespit edebiliyoruz. Müzik eşliğinde söylenen bu şiirler, söylenilen ortamın, icracının ve cezbenin etkisiyle değişikliklere uğramış, kafiye, vezin, ölçü bakımından eksiklikler tespit edilmiştir.

1970'li yıllardan itibaren TRT yayınlarının başlaması ile yurt çapında girişilen derleme çalışmaları sayesinde sözlü kültürde yaşayan birçok edebî ürün, folklor malzemesi kayıt altına alınmıştır. Özellikle A.Kutsi Tecer ve Muzaffer Sarısözen'in başlattığı derleme hareketi pek çok kültürel değerimizi kaybolmaktan kurtarmıştır (Çobanoğlu 1999:153).

Özellikle TRT'nin repertuar oluşturma çalışmaları sonucunda belli zümrelere hitap eden zümre türküleri diyebileceğimiz türküler kayıt altına alınır ve ulusal repertuara kazandırılarak ülke çapında dinleyiciye sunulur.⁵

⁴ Bu kaynakların künyeleri için bk. "Hayatı"

⁵ TRT'de yaptığımız incelemelerde Tûrâbî'ye ait herhangi bir güfte tespit edemedik. Ancak İstanbul Musîkî Konservatuarı Arşivinde ve A.Gölpınarlı'nın Alevî-Bektaşî Nefesleri isimli eserinde Hüseyini

2. Bektāşîlik ve Alevîliğin Tarihi Arka Planı ve XIII. Yüzyılda Anadolu'nun Genel Bir Görünümü

Bektāşîliği ve Alevîliği daha iyi tanıyabilmek ve anlayabilmek için inanç sistemlerinin bu ortaya çıkış dönemi olarak bilinen XIII. yüzyılda Anadolu'nun toplumsal ve dinsel koşullarının ortaya konması gerekmektedir. Özellikle daha sonraki bölümlerde incelenecek olan Anadolu'nun bu en büyük halk tarikatı Bektaşîlik, görüleceği üzere hem öğretilerinde hem de pratiklerinde Orta Asya Türk topluluklarında görülen “bir inançlar mozaiğinin, bir din senkretizmi (birleştirici)”nin vasfını taşımakta, bünyesinde Hristiyan, Grek, Pagan, Mazdeizm, Zerdüş, Şamanist inançlar ve İslâm dininin öğretilerini barındırmaktadır. Bunun için XIII. yüzyıl Anadolu'sunun sosyal, ekonomik ve dinsel tablosunu çıkarmak Bektaşîliğin ve Alevîliğin arka planını öğrenmek için gereklidir.

Ancak Anadolu'nun XIII. yüzyıl dinî tarihi incelenirken özellikle üzerinde önemle durulması gereken incelemenin bilimsel bakış açısıyla yapılmasıdır. Özellikle Bektaşîlik ve Alevîliğin arka plan kültü incelenirken konuya, tarihçi, edebiyatçı veya ideolojik yaklaşım değil; konunun teoloji(kelâm) ve dinler tarihi bakımından ele alınış tarzı önemlidir.⁶

Makamında Bestelenmiş Yürük Semaî'ne (Âdemi âdem eden üç harf ile beş noktadır) ulaştık. Ayrıca bir şarkısı (Gel gönül gidelim aşk ellerine/ Metinler Kısmı Şarkı1) Müslüm Sünbül tarafından derlenerek repertuara dahil edilmiş, kasete alınmıştır. (Halimiz Ahvalimiz).

⁶ Teolojik bakış açısında, her hangi bir toplumun dinî anlayışı ve yaşayış tarzı incelenirken, dinin getirdiği ve benimsediği temel akideler dikkate alınarak, verilerin analizi yapılır. Buna göre incelenen toplumun dinî inanç esaslarına bağlılıkları veya bu esaslardan sapmaları tespit edilmeye çalışılır.

Bir toplumun günlük hayatında vazgeçemediği ve birlikte yaşamının belki de temel unsurları, kültürel dinamikleri diyebileceğimiz doğum, ölüm, evlenme gibi çeşitli akidelerin, karşılıklı ilişkiler ile ilgili inançlarını ve davranış biçimlerinin insanın iç dünyasının şekillenmesi ve inanç dünyasının oluşmasında vazgeçilmez unsurları teşkil ettiği inkâr edilemez. Dahası tarihin derinliklerinden gelen bu davranış ve inanç motifleri, toplumlar din değiştirirse, farklı kültür ve medeniyetlerle temas etse bile, önemli değişimlere uğramadan yeni ilavelerle daha da zenginleşerek, yeni dinî ve kültürel çevreye uyum sağlarlar, adapte olurlar.

İslâm tarihinde ortaya çıkan düşünce ekollerini, ortaya çıktıkları dinî, kültürel, sosyal ve siyasi ortamdan tecrit ederek anlamak mümkün değildir. Belirli bir toplumdan veya kültürden ya da coğrafi bölge veya millettten gelen insanların, çoğunlukla aynı itikadî ve siyasî oluşumlara yönelmesi, başka bir ifadeyle bazı mezheplerin belli coğrafi bölgelerde ve halklar arasında yayılması bu temel gerçeğin önemli kanıtlarındandır (Kutlu 2003:12).

Özellikle Anadolu'daki dinî hayatın nasıl şekillendiğini öğrenmek için Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce yaşadıkları coğrafyalarda ne gibi inançlarla karşılaştıklarını, hangi inançları benimseyip, hangilerine tavır aldıklarının bilinmesinde fayda vardır. Sadece yaşanan coğrafyanın inanç yapısının değerlendirilmesi, dinî hareketlerin layıkıyla anlaşılmasına yetmeyebilir. Bunu bir zincirin halkaları şeklinde düşünüp diğer inanç sistemlerinin de değerlendirilmeye alınması, etkileşimlerin ortaya konularak süreklilik sağlanması gerekir, diye düşünmekteyiz.

Türklerin değişen coğrafyalarıyla beraber yaşadıkları kültür ve medeniyet değişiklikleri dinî hayatlarının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Kendilerine ait

Araştırmalarda yeni dinin, eski dinin gelenek ve inanç motiflerine karşı takındığı tavır ve verdiği hüküm belirlenmeden, bu kültüre ait bütün motiflerin yeni dine göre ayrılıkçı, sapık unsur gibi yansıtılması olayın farklı değerlendirilmesine ve farklı sonuçlara ulaşım eksik, yetersiz ve subjektif olmayan değerlendirmelerin ortaya konulmasına meydan vermektedir.

“Bu metodolojinin esaslarını ana hatlarıyla şöyle belirleyebiliriz. Bir dinî gruba ya da kişiye nispet edilen görüş ve inancı, ele alınan dönemdeki sosyal çevreyle; tarihî ve siyasî şartlarda irtibatlandırmak,.....inançların ortaya çıktığı toplumun tarihi gelişimi, çeşitli coğrafyalarda yaşadıkları gelişim süreçleri sosyo-psikolojik yapıları, kısaca fikrin tarihi arka planı irdelenerek onun oluşum süreci belirginleşecek, toplumda kabul görmesinin zemini ortaya çıkacaktır. Bunu yaparken de klasik kaynaklarda ifade edilen dinî grup adlandırmalarının nasıl yapıldığını iyi tespit edilip, kişilere nispet edilen görüşlerin yapılan nitelemelere uygunluğunu belirlemek önem kazanmaktadır. Çünkü dinî gruplara verilen isimler, bir ölçüde onların kendilerini ifade etme biçimini gösterdiği gibi, toplumda algılanış biçimlerini de yansıtır.”

Mehmet Saffet SARIKAYA, **Anadolu Alevîliğinin Tarihi Arka Planı (XI.-XIII.asır)** Ötüken Yay.

İstanbul 2003 s.26

inanç sistemleri, dinleri olmasına rağmen zamanla yeni karşılaştıkları evrensel, büyük ve etkin dinlere ilgi göstermişlerdir.

Eski Türklerde, “Gök Tanrı” inancı, “atalar kültü” ve “tabiat kült”lerinden müteşekkil bir inanç sistemidir. Eski Türk dini, tabiatıyla göçebe ve yarı-göçebe hayat şartlarına uygun olarak, bozkır kültüründe şekillenmiştir. Bu dinin temelinde Tek Tanrı inancı yer alır. “ Türklerin inandıkları Gök Tanrı, kendi zatına has sıfatlara sahip, ezeli ve ebedî, her şeye gücü yeten, dilediğini yapan, kâinatın yaratıcısı ve yegâne hâkimidir” (Sarıkaya, 2003:83). Bu sebeple Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleri sıkıntılara yol açmamıştır. Özellikle Gök Tanrı zamanla yerini efsanevi Ali kişiliğine bırakmıştır.

Daha IV. yüzyılın başlarında, Horasan ve Maverâünnehir sınırlarından çok uzakta bulunan Buğraç Türkleri arasında eski “Gök Tanrı” inancının yerine “Ali”yi oturtan aşırı Alevî inançlarını görürüz. (Köprülü 1995:10) Hz. Ali, Türk kültüründe o kadar özümsemiştir ki Arap özelliklerinin ötesinde Şaman Mitolojisi’nin İslâmî kılık altında en büyük temsilcisi gibidir. Bu hiçbir kültürün bütünüyle ölmeyip, başka kültür ve medeniyetlerle farklı biçimlerde tekrar ortaya çıkmasının bir sonucudur (Kutlu 2003:12).

Dolayısıyla İslâm’ı yeni benimseyen insanların daha önceki kültürel bilinçleri, yeni dinlerini anlama, yorumlama ve yaşamlarında etkili olmuş ve farklı din anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İslam dünyasında sûflilik akımının tarikatlar şeklinde bir takım dışsal bölünmeler neticesinde ortaya çıkmasından sonra, çeşitli yerel kültür ve dinlerden gelen Şîî ve Batınî inançlar bunlar arasına karışarak *Kalenderîye* ve *Haydariye* gibi birtakım tarikatların ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. “Tâife-i Abdâlân ve Cevâlika gibi adlar alan bu zümreler, ehl-i sünnet alimleri tarafından dışlanmış ağır ithamlara maruz bırakılmışlardır.”⁷

⁷ Zave’de büyük tekkesi yüzyıllardır ününü kaybetmeyen ve soyca bir Türk şehzadesi olup, H.617 yılından sonra ölen Şeyh Kutbeddin Haydar’ın kurduğu Hayderîlik, zamanında büyük bir şöret kazanarak, özellikle Türk gençlerinden etrafına bir çok mürit toplamış, Kalenderîye ve Bektâşîlikle öğretti ve inançlarındaki yakınlık yüzünden yıllarca birlikte anılmıştır. bk.Fuat KÖPRÜLÜ, “Bektâşîliğin Menşeleri II” **Cem** Dergisi yıl.5, S.53 Ekim 1995 s.10

Özellikle Moğol istilasından sonra Anadolu'ya başlayan derviş akınlarının büyük çoğunluğunu Kalenderî, Haydarî dervişleri oluşturmaktadır. Kalenderîler, Haydarîler, Huruffiler, Nimetullahîler, Nurbahşîler, Kızılbaşlar, Ali-Allahiler gibi inançlar bünyelerinde çeşitli Batını unsurları, İran ve Anadolu'nun yerli inançlarını, Hristiyanlığın muhtelif inançlarını, Hint, Çin ve Türk dinî geleneklerinden etkilenen oldukça karmaşık bir yapıya sahip olup Anadolu'da Bektaşîliğin ve de Alevîliğin arka planını oluşturmaktadırlar. "Anadolu dinî tarihi ve özellikle Bektaşîliğin menşe'lerini gerçek yönüyle anlamak için, araştırılması gereken en önemli cihet, Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretlerinin dinsel hayatı problemidir." (Köprülü 1995:12)

İslâm'ı benimseyen Türk boyları, bir kısmı yerleşik hayata geçen, bir kısmı ise konar-göçer yaşam tarzını seçenlerden oluşmaktadır. Bu iki kesim arasında sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel yapı bakımından bazı farklılıkların olması tabiidir. Yerleşik hayata geçenler okuma-yazma bilen, kitabî kültürün sıkı disiplini içerisinde şehirleşmişlerdir. Konar-göçerler ise sürekli yer değiştirmeleri sonucu İslâm'ı temel kaynaklarından öğrenme imkânı olmayan, kitabî kültürden uzak topluluklardır. Bu kesim, eski örf, âdet, gelenek ve inançlarını İslam inancıyla uzlaştırmak suretiyle yaşatmaya çalışmışlardır. Bunun için de dinî metinlerin yorumlanmasında Batını yorumu benimsemişlerdir. "Bu iki kesim arasındaki sosyal, ekonomik ve siyasî şartların farklılığı, İslam'ı anlama, yorumlama ve yaşama biçimlerinin farklılığını doğurmuştur. Bu sebeple, Alevîlik daha çok sûfî ve mistik bir kalıp içerisinde şekillenen sözlü kültürün din anlayışını temsil etmektedir" (Kutlu 2003:30).

"Menşeyini Hamdun Kassar ve Ebu Said Ebu'l-Hayr gibi büyük sufilerin temsil ettiği Horasan Melametiyesinden alarak, asırlarca unutulmayacak Şeyh Cemaleddin-i Savi(382-463'dan sonra Suriye, Mısır, Irak, İran, Hindistan, Orta Asya bölgelerinde gelişen ve kendine mahsus ayin ve erkanının tuhaflığıyla Sühreverdi gibi sufiler tarafından ağır eleştirilere maruz kalan Kalenderîye dervişleri abdal, ışık, turlak, şeyyad, hayderi, edhemi, cami, şemsi gibi adlarla adlandırılmışlar felsefeleri olan dünyevi şeylerden alakalarını keserek toplu halde kendilerine has davul ve dünbeleklerle diyar diyar gezmektedirler. Bunların yanında Ebubekr-i Niksari ve Şems-i Tebrizî gibi yüksek bir tasavvuf düşüncesine mensup Kalenderî şeyhleri de bulunuyordu. bk. F.KÖPRÜLÜ, **Anadolu'da İslamiyet** İstanbul 2000 s.50 ; A.Yaşar OCAK, **Babailer İsyanı** İstanbul 1999 s.67

Hayderiler ve Kalenderîler hakkında ileriki bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

Bektaşî-Alevî inançlarının erken kültür unsurlarının Anadolu'da yayılışında, başta Moğol istilası olmak üzere çeşitli nedenlerle Maverâünnehir ve Horasan'dan Anadolu'ya göç eden farklı inançlara, öğretilere, akımlara ve tarikatlara bağlı olan topluluklar ve önemli şahsiyetler etkili olmuştur. Bu göçler sırasında özellikle Güney Azerbaycan ve İran'da sünnî olmayan düşünce sistemlerine bağlı çok farklı akımlar ve bu akımların karakteristik özelliklerini taşıyan çeşitli topluluklar ve önemli şahsiyetler Anadolu'ya yerleşmiş ve yerleştikleri bölgelerdeki dinî, siyasi, kültürel ve toplumsal yapıyı etkilemiş ve buldukları bölgenin yapısından etkilenmişlerdir.⁸

Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya girişleri bu yüzyıldan çok önceye rastlamaktadır. Daha 1037 gibi erken bir tarihte Van Gölü'nün kıyılarında güçlü bir Bizans ordusunu yenip Küçük Asya'ya girmişlerdir.⁹ Esas Anadolu'ya giriş 1071 Malazgirt Savaşıyla

⁸ Bektaşîlik üzerine çalışan yabancı bilim adamları, özellikle tarikatın fikri alt yapısının oluşmaya başladığı XIII. yüzyılı incelerken, Hristiyanlıkla ilişkilerini belirtmek için yoğun bir çaba içine girmişler, Bektaşîliğin Hristiyan kültür unsurlarından ne derece faydalandığının altını teferruatlı bir şekilde çizmişlerdir. Diyebiliriz ki bu iddialar o kadar önemle vurgulanmıştır ki okuyanlarda Bektaşîlik'in Hristiyan kültür unsurları üzerine kurulduğu izlenimini vermektedir. bk. John Kingsley BIRGE, **Bektaşîlik Tarihi** (çev. Reha ÇAMUROĞLU), Ant Yay. İstanbul 1991; Irene MELIKOFF, **Uyur İdik Uyardılar** (çev. Turan ALPTEKİN) Cem/ Kültür Yay. İstanbul 1994; Suraiye FARAG, **Anadolu'da Bektaşîlik** Simurg Yay. İstanbul 2003; Franz BABİNGER, **Anadolu'da İslamiyet** (çev. Ragıp Hulusi, Yay.Haz. Mehmet Konar) İstanbul 2000, s.15

⁹ Oğuzların Anadolu'ya gelmeden önceki yaşantıları büyük hadiselerle doludur. Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran Türkmenler sık sık buldukları bölgelerde huzursuzluklar çıkarmışlar itaat altına alınamamışlardır. Bu sebeple Selçuklu sultanları Oğuz Türkmenlerini sürekli olarak batıya Anadolu'ya göndererek hem oradan gelebilecek tehlikeleri azaltmak hem de Türkmenleri yerleştirme politikası gütmüşlerdir. İleride de görüleceği üzere Türkmen başkaldırıları gittikleri her yerde devam edecektir. Hatta Büyük Selçuklu döneminde Devlet bürokrasisinin kendilerine yabancılaştığını ve kendilerini hor gördüğünü hisseden Türkmenler, çeşitli olayları bahane ederek ciddi bir ayaklanmaya girmişler ve Sultan Sencer'i iki sene kadar yanlarında alıkoymayı başarmışlar ama geleneklerine bağlı kalarak sultana saygıda kusur etmemişlerdir. Bu tecrübeyi yaşayan Selçuklular, Anadolu'ya yerleşirken Oğuz boylarının ayaklanmasını mümkün olduğu kadar engelleyici bir iskân siyaseti takip etmiş; onlardaki boy asabiyetini asgariye indirerek daha kontrol edilebilir bir demografik yapıyı hedeflemişlerdir. Bu aynı zamanda Türklerin milletleşme sürecini hızlandırmıştır. Daha fazla bilgi için bk. Nejat BİRDOĞAN, **Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik** Berfin Yay. İstanbul 1995, s.28-46; Baki ÖZ, **Bektaşîlik Nedir?** Der Yay. İstanbul 1997, s.19-40; Irene MELIKOFF, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe** İstanbul 1998 s.57-62; F.

gerçekleşmiş ve bir daha dönülmemek üzere Türkmenler, Küçük Asya'yı yurt edinmeye başlamışlar bu savaştan 6 yıl kadar sonra Kutalmışoğlu Süleyman komutasında Selçuklular, Fırat'tan İstanbul'a, Karadeniz'den Suriye'ye kadar olan alana sahip olmuşlardır.

Bizans İmparatorluğu'nun bu kadar önemli bir kısmının bu kadar hızlı istilasını o sırada Anadolu'da hakim olan özgül koşullarla açıklanabileceğini belirten BIRGE bu koşulları şöyle açıklamaktadır: “Bizans ordusundaki bozukluk ve ordunun dağılması, fakir köylülerin ve yerel nüfusun otoriteye yabancılaşmalarına neden olmuştur. Selçuklu Sultanı Süleyman'ın onlara belirli bir vergi karşılığı özgürlük vadettiğini ve sempati kazandığını, sınır boylarındaki muhafızların şartlarının ağırlığı dolayısıyla Selçuklu saflarına geçtiklerini belirttikten sonra gazi savaşçı ruhun Selçuklu ordusundaki fetihleri sürekli olarak canlı tuttuğunu, bu sayede de coğrafyaya hakim olduklarını ifade eder (Birge 1991:24).

Bunlara ilave olarak Haçlı savaşları, Rum ve Ermenilerin sürekli olarak birbirleriyle mücadeleleri yerli halkı bıktırmış, adeta Türkler kurtarıcı olarak karşılanmışlardır. Anadolu'ya gelen Türkler içerisinde iki farklı sosyal grupta karşılaşılır. Göçebe ve yarı göçebe topluluklara mensup olanlar olduğu gibi yerleşik kültüre, şehir hayatına geçmiş topluluklar da vardır. Şehirli ahali, medreselerde öğretilen kitabî bilgilerle ve devletin resmi desteğini de alan sünî inançlarla yetişmişler; göçebe topluluklar ise “kendilerine önce İranlı, sonra Türk sufiler tarafından getirilen tasavvuf ağırlıklı bir mistik Müslümanlık anlayışını benimsemişlerdir” (Ocak 1996: 45).

Büyük Selçuklular zamanından beri “*dārülcihād*” olan Anadolu'ya Türkmen boylarıyla beraber birçok Türkmen babalarının, dedelerinin, mutasavvıf Yesevî dervişlerinin, Horasan erenleri denilen melametî şeyhlerinin; Irak, Suriye ve İran'dan İsmailî propagandacılarının, Kalenderîye mensuplarının geldiği bilinmektedir.¹⁰

KÖPRÜLÜ, **Anadolu'da İslamiyet** İnsan Yay. 48-51; Doğan AVCIOĞLU, **Türklerin Tarihi** Tekin Yay. C.1 İstanbul 1979 s.42 ; Osman TURAN, **Selçuklular Zamanında Türkiye** İstanbul 1995 s.424

¹⁰ F.Köprülü , Acem harsına meftun saraylarda oturarak hükümdarların ve emirlerin himayesi altında yaşayan acemperest sufilerin Anadolu'nun dinî tarihinde önemli bir rol oynamadığını belirterek,

Göçlerle birlikte gelen derviş, dede, baba gibi mutasavvıfların bir kısmı kentlere yerleşerek yüksek kesimlere hitap etmişlerdir. Bir kısmı ise köylere, kırsal kesimlere yerleşerek halka İslam dininin öğretilerini basit, sade, yüzeysel ve tabiatlarına uygun bir şekilde anlatmışlardır.¹¹

“Henüz eski dinlerinden ve atalarına ait inançlarından çok şeyler muhafaza eden bu Türkmenler, İran kültüründen uzak kalmışlardır. Oğuzlar, Karluklar, Halaçlar, Kanklılar, Kıpçaklar ve hatta Uygurlar, bütün geleneksel kabilevî teşkilat, örf ve âdetleriyle bu yeni vatanlarına, Doğu ve Orta Anadolu’nun bozkırlarına yerleştirilmişlerdir” (Ocak 1996: 58).

“Türkmen boyları arasında eski ozanlardan müntakıl hâle-i kudsiyetle muhât olarak o basit ve iptidâî ruhlarda tasaltun eden babalardır.” demekle garip kıyafetleri, ağızlarda dolaşan kerametleri, meczubane yaşayışlarıyla eski kam-baksı geleneğini İslami şekil altında devam ettiren Türkmen babalarının, Oğuz boylarının anlayabileceği şekilde dinî bilgileri yorumlayıp anlattıklarını yazar. “İslamiyet’in eski kavmi an’anelerini tetabuk eden sufiyane fakat basit bir şekli-i muharrefini” telkin ediyorlardı” bk. yazarın **Anadolu’da İslâmiyet** (çev.Ragıp Hulusi) İstanbul 2000 s.48-49; “Bektâşiliğin Menşe’leri II” **Cem Dergisi** yıl 5, S.53, Ekim 1995, s.10

¹¹ Yerleşik şehir hayatına mensup olan şeyhlerin çoğunlu Vahdet-i Vücut mektebi, Şihabeddin-i Sühreverdî mensupları, Necmeddin-i Kübra taraftarları olan bu kimseler tasavvuf sistemlerini daha çok yüksek bürokratlar ve aydın tabakalar arasında yayıyorlardı. Yüksek zümreye hitap eden bu tasavvuf mektepleri iki ana gruba ayrılmıştı. Ahlakçı ve faal karakterleriyle hemen dikkati çeken Anadolu’da bütün devirlerin en ünlü mutasavvıfı Muhyiddîn-i Arabî (öl.1241) ve evlatlığı Sadreddîn-i Konevî (öl.1247) . Bu gruba taban tabana zıt ruhu, daha müsamahacı ve estetik karakteriyle kendini gösteren ikinci grup temsilcilerini Kübrevîlik ve Sühreverdîlik diye anılan iki büyük tarikatın mensupları arasında bulmuştu. Eski İran hikmetinin damgasını taşıyan bu iki tarikat faaliyetlerini Orta Anadolu’nun Konya, Kayseri, Tokat ve Amasya gibi önemli kültür merkezlerinde icra ediyordu. Necmeddin-i Razî (öl.1256), Bahaeddîn Veled (öl.1228) ve halifesi Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî (öl.1240) ve müritleri tarafından temsil edilen Kübrevîlik, aynı zamanda bir kalender olan Evhadüddin-i Kirmanî (öl.1237) ve taraftarlarınca benimsenen Sühreverdîlik, çağın Anadolu’sunun önemli yerleşme merkezlerindeki halkın dinî hayatında etkili olmuşlardır. Nihayet bu iki mektebin karşılaşması XIII.yüzyılın ikinci yarısında meşhur Mevlana Celâleddîn-i Rumî (öl.1237) tarafından ortaya konacak olan bağdaştırmacı bir tasavvuf sistemi ortaya çıkardı. Daha sonra bir tarikat haline gelerek Osmanlı İmparatorluğunun en büyük ve en nüfuzlu tasavvufî teşkilatlarından birini teşkil edecek olan Mevlevîlik’in temellerini attı. A.Yaşar OCAK, age., s.63

Bunlar arasında 24 Oğuz (Türkmen) boyunun bir kısmı Babaîler isyanında yer almıştır. Ayrıca Avşar oymağı, Çepni oymakları da isyanda önemli roller oynamışlardır. Hacı Bektaş-ı Velî de Çepni boyunun mensubu büyük bir ihtimalle de bu boyun bir kolu olan Bektaşlı oymağının bir reisi idi.¹²

Bazı araştırmacılar Anadolu'ya gelen Oğuzların ekseriyetle Alevî olduklarını yazmışlardır.(Öz 1997: 25)¹³ Ancak bu Alevî kullanımı bugünkü Alevî teriminin karşılığı olmasa gerek. XIII. yüzyıl Anadolu'sunda göçebe Türkmenler arasında eski kam-ozanlara benzeyen babalar, medreselerde öğretilen İslam'dan daha farklı basit ve sade bir İslamiyet anlayışını yayıyorlardı. Hitap ettiği kitlenin yeni Müslüman olması, eski şaman inançlarını ve birtakım kültleri muhafaza etmeleri “abdal, baba, dede” unvanlarını taşıyan bu kişilerin söylediklerini heyecanla dinleyip benimsemelerini sağlıyordu.¹⁴

Çağın resmi kaynakları, onların Sünnilikle bağdaşmayan inançlarından dolayı, gayri sünni olduklarını vurgulamak için “Hâricî, Râfızî” gibi terimler kullanmışlardır. Bu terimler daha sonra resmi ortodoks görüşün karşısındaki tüm görüşler için kullanılır olmuştur. (Ocak 1996:64)

XIII-XIV. asırlarda Anadolu'da birçok karışık fikir akımları bulunmaktadır. Bektaşîliğin bu karışık fikir akımlarına büsbütün yabancı gelmeyecek her türlü

¹² Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. F. Sümer, a.g.e. s.123

¹³ Harun Reşid döneminde, Yahya b. Abdullah'ın 170 kişik taraftarıyla, önce Rey'e, oradan, Cüzcan ve Belh'e, daha sonra Maveraünnehir'de Türk Meliki Hakan'a sığınmasıyla bu dönemde Zeyd b. Ali'nin neslinden olan kişilere Alevî denilmiştir. Fakat bu kullanım bugünkü Alevî kullanımından farklıdır. bk. Sönmez KUTLU, **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik** Ankara 2003 s.22

¹⁴ “Anadolu'ya göçmüş mutasavvıf dervişler, dedeler, babalar, İslamlığı Anadolu coğrafyasında âdeta bir ulusal dine dönüştürmüşlerdir. Bu dedeler, babalar Türklüğü ve ulusal öğeleri İslâm potasında değil, İslamlığı Türklük potasında eritmiş ve yoğurmuşlardır.” bk. Baki Öz, age., s.26

tevellere müsait elastiki prensipleri, geniş ve müsamahakâr ruhu, Şii-Batınî fikirlerin, kökenini Horasan Melamiliğinden alan Kalenderî zümrelerine mahsus tasavvufî düşüncelerini, XIII. asır Anadolu'sunda “panteizm” in çok kaba ve basit bir anlayışını, eski Şamanlığın göçebe Türkler arasında yaygın olan inançlarını, Hurufiliğin temel inançlarını bünyesinde barındırdığını söylemek mümkündür.

Tarikatların ortaya çıkışını değerlendiren Ö. Lütfü BARKAN, Anadolu'ya yerleşen Gāziyān-ı Rūm veya Alperenler namı altında zikredilen ve daha İslamiyet'ten evvel bütün Türk dünyasında mevcut olan, eski ve geniş bir teşkilata mensup Türk şövalyelerinin mevcut olduğunu belirterek, Osman Gazi'nin arkadaşlarından birinin adının da Alp olduğuna işaret eder. Bunların şehre yerleşmiş ve İslam dünyasına mensup bazı dinî tarikatların tesiri altında kalanlarına, *gazi* denildiğini belirtir. Bunların yanında “Āhiyān-ı Rum yani Anadolu ahileri ile; Horasan erenleri de denen –Abdal ve Baba- ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta delişmen tabiatlı ve garip etvarlı dervişlerin bulunduğunu” belirttikten sonra, bunların her birinin “Türk ve İslam dünyasının her tarafında şubeleri bulunan ve bugünkü komünist yahut farmon teşkilatlarına benzeyen, teşkilatlar olduğunu görürüz” diyerek, bu dervişlerin Osmanlı ordularının yalnız iman gücünü artırmakla kalmayıp, dinî ve sosyal fikirler propagandası ile de halk kitlelerini, faaliyete geçirdiklerini, o memleketlerin sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşunda büyük yenilikler yaptıklarını ve fütühât işlerini kolaylaştırmakta olduklarını, hatta ordulardan evvel sefere çıkararak, karşı tarafı daha evvel manen fethettiklerini kaydeder (Barkan 1995a:10-11).

Köprülü'nün de yazdığı gibi hemen hemen bütün Avrupalı araştırmacılar, ortaçağ Türklerinin Sünniliğin koyu birer savunucusu olduklarını, bu sayede Sünniliğin Şifliğe üstün geldiğini söylemektedirler. Zaten Gaznelilerin, Karahanlıların, Selçukluların tarihi incelendiğinde bu devletlerin Sünniliği savundukları tarihsel bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada yaptığı araştırmalarla birçok araştırmacıya yol gösteren, bugün bile çok kıymetli görüşlerinden istifade ettiğimiz Köprülü şu soruyu sormakta: “Fakat acaba Türk halkı İslamı ne şekilde kabul etmekte (almakta) ve ne mahiyette (nitelikte) bir inanç sistemine sahip bulunmaktaydı?” cevabı yine kendisi vermektedir. “Anadolu ve İran Türkleri arasında VII-X.yüzyıllar zarfında ortaya çıkan birçok Batınlık olayları, Türkler tarafından kurularak, özellikle Türkler arasında yaygınlaşan bir takım tarikatların Ehl-i sünnet inancına aykırılığı, Anadolu ve İran’da hâlâ bugün bile devam eden bir çok Batıni toplulukların var oluşu, İslam Heteredoksi’si tarihinde, Türklerin de dikkate değer bir rolü olduğunu açıkça göstermektedir” (Köprülü 1995:11).

Gerçekte Türkmenlerin kuruluşunda önemli görevler üstlendikleri bu devletlerin siyasi nedenlerle Sünniliği benimsedikleri halkının büyük çoğunluğunun heteredoks bir inanca sahip olduklarını söyleyebiliriz Daha -Batıni akımlarının hüküm sürdüğü- Maveraünnehir ve Horasan’da iken İslam dinini kabul eden Oğuzlar, yüzeysel bir İslam cilası altında eski dinlerinin öğretilerini, gelenek ve göreneklerini devam ettirmişlerdir. ¹⁵ X.yüzyıl başlarında Arap gezgin İbn Fadlan, Oğuz yurtlarını

¹⁵ Birçok araştırmacı Oğuzlar üzerinde hiçbir dinin (Hristiyanlık, Hinduizm, Mazdeizm, Maniheizm vs.) İslam dinî dahil eski dinlerini unutturmadığını siyasi gayeler güden Batıni propagandacıların basit ve pratik inanç sistemlerinin Ehl-i sünnet inancından daha çok Türkmenleri etkilediğinden bahseder. bkz. Köprülü agm, s.12; Ocak, age., s.37

gezerken Oğuzlardan birinin sohbet esnasında; “peki ama Tanrımızın kaç karısı var?” diye bir soru sorduğunu belirtir (Birdoğan 1995: 23). Bu aslında Oğuzların eski dinlerindeki Tanrı anlayışlarını göstermesi bakımından önemlidir. Zira buna benzer bir soruyu çok sonraları Baba İlyas 1239 yılında Anadolu’da kıyama kalktığında yaptığı savaşta yenilince müritlerini sakinleştirmek için sormuştur. Baba İlyas Amasya’da Selçuklu askerlerine yenilince; “Tanrı ile akşam konuşacağım bu yenilginin sebebini öğreneceğim” diyerek mensubu bulunduğu topluluğun Tanrıya bakışının yıllar geçse de değişmediğini göstermektedir.

Eski tabiat ve atalar kültlerinden Şamanizm’e, Şamanizm’den Budizm’e ve Zerdüşlük’e Zerdüşlük’ten Maniheizm ve Mazdeizm’e ve hatta Hıristiyanlığa ve Yahudiliğe varıncaya kadar Türkler arasında yayılan dinlerin ve mistik kültürlerin inançları ve bir takım pratikleri, bir dinden ötekine geçerken, sürekli eskisinin yenisi içinde devamı suretiyle katlana katlana ve yeni kalıplara girerek İslam’ı kabul dönemine kadar gelmiştir (Ocak 1996: 81).

Konumuzun temelini oluşturması dolayısıyla birçok araştırmacı tarafından yalnız Bektaşîliğin ve Aleviliğin değil Türkiye’nin sosyal ve dinî tarihinin bilinmesi ve sonraki bir takım inanışların, dinî yapılanmaların, halk hareketlerinin daha iyi kavranması için Babaîler isyanına değinmenin yararlı olacağı görüşündeyiz.¹⁶

¹⁶ Baba Resul veya diğer adıyla Baba İlyas’a atfen Babailer isyanı ile olarak şimdiye kadar yapılan en kapsamlı çalışma A.Yaşar OCAK’ın **Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü** İstanbul 1996 isimli çalışmasıdır. Araştırmacının oldukça kapsamlı olarak hazırladığı bu eser isyanın temel sebeplerini, olayın cereyan ettiği dönemde yazılan tarihi kaynaklara başvurarak ortaya çıkaran bu isyanın bilinmez olarak meçhul kalan birçok yönünü ortaya koyan hacimli bir çalışmadır.

Babaîler İsyanı, özellikle bilimsel açıdan şimdiye kadar -OCAK'ın çalışması hariç- yeterince araştırılmamış olay, daha çok kendi ideolojilerine mesnet arayan çevreler tarafından belli maksatlar güdülerek ele alınmıştır. Bu isyana ezen-ezilen mücadelesi olarak bakanlar isyanı Anadolu'da sömürücülüğe karşı ilk önemli ve geniş kapsamlı halk hareketi olarak görmüşler, Baba İlyas'ı Selçuklu burjuvazisi tarafından sömürülen Türkmen kitlelerini kurtarmak için ayaklanan bir halk lideri olarak takdim etmişlerdir. Bazen de isyan tipik bir köylü hareketi olarak görülmüştür.¹⁷

Öncelikle isyanın lideri olarak görülen Baba İlyas, uzun zaman müridi ve isyanın tertipleycisi Baba İshak'la karıştırılmış ikisi aynı kişiymiş gibi gösterilmiştir. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda bu ikisinin aynı kişiler olmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁸

¹⁷ Bu isyanla ilgili olarak bk. F.KÖPRÜLÜ, Bektaşîliğin Menşeleri III CEM İstanbul 1995 s.7-9; F.KÖPRÜLÜ, **Anadolu'da İslamiyet** (çev.Ragıp HULUSİ, yayına haz. Mehmet KANAR) İstanbul 2000 s.51-53; Cemal ŞENER, **Alevîlik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi: AlevîlikBektaşîlik** İstanbul 1990, s.14-29; Nejat BİRDOĞAN, **Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik** İstanbul 1995 s.28-58; Burhan KOCADAĞ, **Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Alevîler** İstanbul 1991 s.79-81; Burhan KOCADAĞ, **Alevî-Bektaşî Tarihi** İstanbul 1996 62-68; Atilla ÖZKIRIMLI, **Alevîlik-Bektaşîlik** İstanbul 1998 s.55-73 Şakir KEÇELİ, **Alevîlik:Bozkırda Yanan Ateş(tarihsiz)** Ankara s.158-182; Baki ÖZ, **Bektaşîlik Nedir? (Bektaşîlik Tarihi)** İstanbul 1997 s.91-110; Baki Yaşa ALTINOK, **Alevîlik Hacı Bektaş Veli Bektaşîlik** Ankara 1998 s.200-210; Ethem Ruhi FIĞLALI, **Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik** Ankara 1994 s.118-133; Irene MELİKOFF, **Uyur İdik Uyardılar** (çev. Turan ALPTEKİN) İstanbul 1994 s.12; Irene MELİKOFF, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe** İstanbul1998 s.62; Reha ÇAMUROĞLU, **Tarih Heterodoksi ve Babailer** İstanbul 1990; Kutluay ERDOĞAN, **Alevî-Bektaşî Gerçeği** İstanbul 2000 s.97; Hamza AKSÜT, "Baba Resul Olayının İki Önderinin Kimlikleri" **Hacı Bektaş Veli** Ankara 2003 s.149

¹⁸ Baba İlyas ve tarihi şahsiyeti hakkında daha fazla bilgi için bk. Elvan Çelebi'nin **Menakıbu'l-Kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiyye: Baba İlyas-ı Horasanî ve Sülalesinin Menkabevî Tarihi**, nşr.İsmail Erünsal- A.Yaşar Ocak, Ankara 1995, 2.bs. TTK Yay.

Baba İlyas'ın asıl adının Ebü'l-Beka Şeyh Baba İlyas b. Ali el-Horasanî olduğu, Moğol istilası sırasında Harezmsahlr devletinin yıkılışından sonra, Anadolu'ya gelip sultan I.Alaeddin Keykubad'ın emrine girmiş bir Türkmen babası olduğu bilinmektedir.¹⁹

Baba İlyas, Anadolu'ya Dede Garkın adındaki bir başka Türkmen şeyhinin halifesi sıfatıyla gelip Amasya yakınlarındaki Çat köyünde (bugünkü İlyas köyü) zaviyesini açmıştır. Ocak, Baba İlyas'ın Çat köyüne gelmeden önce Dede Garkın ile birlikte Elbistan'da bulunduğunu belirterek, Menâkıbu'l-Kudsiyye ve Vilayetname'ye dayanarak, “ Dede Garkın'ın onun halifesi Baba İlyas-ı Horasanî'nin ve onun halifesi Hacı Bektaş-ı Veli'nin aynı tasavvuf ortamına mensup olduklarını belirtmektedir” (Ocak 1996:100).

Bir başka görüş ise, Baba İlyas'ın Vefaîlik tarikatına bağlı olduğu ve Tacu'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefayı Bağdadî'ye intisap ettiği'dir. Bu bilgileri Baba İlyas'ın torunu Aşıkpaşazade bizzat vermekte onu tarikatın ikinci piri olarak göstermektedir: “Ben ki fakir Derviş Ahmed Aşiki'yim, babam Şeyh Yahya, onun babası Şeyh Salman, onun babası Muhlis Paşa, onun babası da zamanın kutbu Baba İlyas'tır ki, Seyyid Ebü'l-Vefa'nın halifesidir (Öz 1997:101).²⁰

Vefaîliğin Anadolu'ya Dede Garkın'la getirildiğini savunan Fuat Bozkurt, Dede Garkın'ı Anadolu Alevîliğinin başına yerleştirir (Bozkurt 1990:51).

¹⁹ B.Noyan, Baba İlyas'ın Hemadanlı olduğunu söyler. Bk.**Alevîlik-Bektaşîlik Nedir?** s.432

²⁰ Bu görüşe A.Gölpınarlı da katılmaktadır. Yunus Emre Divanı ve Risaletü'n-Nushiye İstanbul 1991, s.XV

Vefaîlik, Dede Garkın yoluyla Anadolu'ya, oradan Baba İlyas'a ondan da Babaîlik adıyla biçimlenerek Hacı Bektaş'a ve Bektaşîliğe ulaşmıştır.²¹ Zaten Baba İlyas'ın Anadolu'ya geliş döneminde Asya'da Türkmenler arasında hakim olan Yesevîlik, Melamilik, Kalenderîlik, Haydarîlik gibi tasavvufî akımlardan etkilenmemesi düşünülemez.

Yalnız XII.yüzyıl Anadolu'sunu değil Türk dinî tarihini de uzun süre etkileyecek, etkileri uzun yıllar silinmeyecek olan büyük Türkmen isyanı (Baba İlyas veya Baba Resul isyanı) elbetteki birden bire olmamıştır. Her ne kadar bazı araştırmacılar Türkmenlerin tabiatlarında isyankârlık yattığını söylüyorlarsa da isyanların sebepleri incelendiğinde anlaşılabilir tarafların olduğunu söylemek, taraf tutmak anlamına gelmemelidir.

Hem Büyük Selçuklular'ın kurulmasında hem Anadolu Selçuklular'ının kurulmasında etkin bir rol oynayan Türkmenler, iyi bir siyaset takip edildiğinde ustalıklı yararlanabilecek topluluk olarak görülmüştür. Türkmenlerin altın yılları I.Alaeddin Keykubad'ın hüküm sürdüğü yıllardır. Oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in, bir hileyle zehirletip öldürttüğü bu hükümdarın iyi siyaseti sayesinde Türkmenler uzun yıllar barış içerisinde yaşamışlardır. II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in devlet işlerinden el etek çekmesi bütün yetkilerini veziri Sadeddin Köpek'e devretmesi devlet işlerinin bozulmasına saray ve çevresinin hızla İranlılaşmasına, Acem kültürünün ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Ordudaki Harezmi Türkmen

²¹ Baki Öz değerlendirmesinde Vefaîliği heterodoks nitelikli olduğunu belirtir Ehl-i Beyt sevgisine dayanan felsefesinin Alevîlik olduğunu iddia eder ve "Ebu-l-Vefa Anadolu Alevîliğinin ilk temel taşı, ilk ideologu olmuştur. Onun yarattıkları Hacı Bektaş yoluyla kalıba dökülecek ve Bektaşîlik kurulacaktır" diyerek oldukça iddialı bir yaklaşım sergiler. Bkz age. s.104. ama aynı yazar Baba İlyas'ın Vefaîliğini şüpheli bulur, age. s.94

komutanlar görevlerinden alınıp, ağır vergiler konulmuş, mültezimler halkı ezmeye başlamışlardır.

XII.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Anadolu Selçukluları'nda toprak rejimi de bozulmaya başlamıştır. Askerî ikta sistemine dayanan toprak rejiminde toprağın işlenmesi ve geliri önceleri Türkmen beylerine ve komutanlarına verilirken Sadedin Köpek'in işleri ele almasıyla seyir değişmiştir. Toprak rejiminin değişmesi toprakların "evlatlık vakıf" haline getirilmesi, Türkmenlerin hayvanlarını otlatacak mera ve kışı geçirecek kışlık bulma konusunda güçlüklerle karşılaşmalarına sebep olmuştur.(Ocak 1996:39) Ayrıca yüzyılın başlarından beri devamlı olarak gerçekleşen göçler, Türkmen nüfusunu sıkıştırmaktaydı. Yeni göçler eskilerin düzenini bozmakta sık sık kavgalar olmakta ve devlet bu konuda çoğu zaman çaresiz kalmaktadır.²²

XIII.yüzyılın en parlak döneminde kentlerde yaşam kolaydı. İrânlılaştırılmış bir sarayın ve hükümdarın etkisiyle Acem kültürü yayılmış, Farsça, şiirlerde, devlet yazışmalarında geçerli dil olmuştur. Resmi din, Selçuklu sultanlarının inançları doğrultusunda Sünni Müslümanlıktır.²³

Bu yüzyılda özellikle I.Alaaddin Keykubad dönemine kadar Anadolu'da yaşam özellikle kentlerde rahat bir şekilde sürmektedir. Selçuklu Sultanlarının inançları

²² Ocak isyanın kısa zamanda yayılmasını bu nüfus yoğunluğuna bağlar. bk.age. s.39

²³ F.Babinger, Anadolu Selçuklu Sultanları'nın Sünni görüşü benimsediklerini siyasi ve dinî hayatın İran tesiri altında bulunduğunu, Farsî lisanın terennüm edildiğini belirttikten sonra çok önemli bir iddiada bulunarak: "Rum Selçukluları Şii bir mezhebe mensupturlar, yani tek bir kelime ile Alevî idiler" der. bk. agm. s.13-14.

doğrultusunda esasları medreselerde öğretilmekte olan Sünni Müslümanlık, kent yaşamını yönlendirmektedir.

Nüfusun çoğunluğunu göçerlerin oluşturduğu köylerde ve kırlarda ise tersi bir durum söz konusudur. “Kentler, ataların töre ve işlerini hâlâ titizlikle koruyan göçerlerin kapladıkları bozkır topraklar arasında yitik kent kültürünün vahaları gibi görünüyorlardı” (Melikoff 1998: 60-61).

Kırsal kesimde boy beyleri ve töreler baskın bulunmaktadır. Yaşam tarzları arasındaki farklardan dolayı şehirli yerleşik ahali yine kendileri gibi Türk olan fakat eski gelenek ve göreneklerini devam ettiren göçer Türkmenleri hor görmekte aşağılamaktadır.²⁴ Devlet işlerinde de Türkmenler horlanmakta işleri görülmemekte kötü muameleyle uğramaktadırlar. Bunun yanı sıra İranlılar yüksek kademeleri işgal etmekte Türkmenleri aşağılamaktadır. Türkmenler kendi topraklarında kendi devletlerinde “istenmeyen vatandaş”tırlar: Sık sık merkezî otoriteye karşı çıkmalarında bu durumlar son derece etkili olmuştur.²⁵

Anadolu'nun bu yüzyıldaki durumunu şu şekilde göstermek mümkündür:

Merkez

Kentliler ve yerleşik halk

Çevre

Göçerler

²⁴ Devrin müellifleri Türkmenleri belirlemek ve şehirliyelerden ayırt etmek için Etrāk-i bî-idrak(akılsız Türkler), Etrāk-i Mütégallibe(zorba Türkler), Etrāk-i nā-bāk veya nā-pāk(korkusuz, veya temiz olmayan pis Türkler), Etrāk-i Hāricî veya Etrāk-i Havaric(isyancı, dinsiz Türkler) gibi hakaret dolu kelimeler kullanıyorlardı. Ocak, age. s.41

²⁵ O dönemde Selçuklu yönetimi, yağmalar yapan, topraklarına saldıran, otlaklarını ele geçiren göçerlere karşı Bizanslılar'ın yanında yer almaktadır. Melikoff, age. s.60-61

Askerî sınıf	Halk tabakaları (reaya)
Etnik heterojenlik	Etnik homojenlik (Alevi)
Ortodoks İslam (Sünni)	Heterodoks İslam (Alevi)
Arap-Fars Kültürü	Türkmen kültür özgürlüğü
Osmanlıca	Türkçe
	(Vergin, 1991:18)

Türkmen isyanının başka ve önemli bir nedeni de daha önce değindiğimiz inançlarının yerleşik halkın, medrese kültürü ile beslediği Sünni İslâm'dan farklı olmasıdır.

Anadolu'ya gelen Türkmenler daha Orta Asya'da iken yerleşik halkın benimsediği İslam anlayışına uymayan Müslümanlığı yaşıyorlardı. Sürdürmekte oldukları devamlı seyir halindeki hayatları kitâbî Müslümanlığın gereklerini kavramaya ve dolayısıyla yerine getirmeye müsait değildir (İnan 1968:463).

Sünni İslam'ın karmaşık ve anlaşılması güç bir takım inançlarını önemsemeyen İslam'ın ince ve karmaşık teolojik konularıyla hiç ilgilenmeyen, okuma yazma dahi bilmeyen Türkmen babalarının, hurafelerle karışık kendilerine uygun gelen tasavvufun basitleştirilmiş fikirleriyle yorumlanmış Müslümanlık anlayışına yönelen Türkmenler, hem yerleşik halkın hem yönetimin hem de Sünni din alimlerinin hedefindeki kitle konumundaydılar (Ocak 1996:46).²⁶

²⁶ Sünni inancın kadın ve erkeğin bir arada bulunmasını hoş görmeyen tavrına karşın yaşam tarzları gereği sabahtan akşama kadar kadınlı erkekli bir arada çalışan Türkmenler yine bir arada eğleniyor,

Mensubu buldukları kabilelerin şefleri, reisleri de olan baba, dede, abdal unvanlı kişiler aynı zamanda dinî reis görevini de üstlenmişlerdir. Bu dedeler, babalar maddi-manevi hayatın bütün yönleriyle uğraşıyorlar, hastaları iyileştiriyorlar, aile içi huzursuzlukları gideriyorlar, ticari hayatı şekillendiriyorlar, dinî vecibelerin yerine getirilmesini sağlıyorlardı.²⁷

İçlerinde yaşadıkları ve yönettikleri kabilelerin başında din adamı, büyücü, hakim ve şair kimliğini bir araya toplayan bu reisler, İslam öncesi eski efsaneleri İslami evliya menkabeleri şeklinde devam ettirmekteydiler.(Ocak 1983: 108)

Baba İlyas da mensubu bulunduğu kabilenin hem dinî hem de siyasi lideri konumundaydı. Yerleştiği zaviyede yöredeki halkın sorunlarına çareler bulmuş, hastaları iyileştirmiş, kadınlı-erkekli ayinler yaptırmış, sihir ve büyü gibi çok eski şaman geleneklerini sürdürmüştür.

Ocak'ın belirttiği gibi, Baba İlyas, İsmaili Şiiliği'nin etkilerini de taşıyan, henüz kökleşmemiş yüzeysel bir İslamî cila altında, asıl eski Türk inançları ve bilhassa Şamanizm ile karışık fikirler telkin eden senkretik bir Türkmen şeyhidir (OCAK,1996:112).

Zaten Menâkıbu'l-Kudsiyye'deki şu mısralar onun kimliğini net bir şekilde vermektedir:

ibadetlerini gerçekleştiriyorlar. Kökü Orta Asya'da bulunan kadınlı erkekli cezbeli raksların devamından başka bir şey değildi bunlar.

²⁷ Bugün bile Alevîler iç işlerindeki sorunları mahkemeye taşımadan öncelikle bağlı buldukları dedeler, babalar vasıtasıyla çözmeye çalışırlar.

“Arş duraklı yeşil alemlü şeyh
 Boz buraklu vü nur amamelü şeyh
 Kendü pir atı boz, donu yeşil
 Şol kim Halil itdi anı” (Ocak vd. 1995: 14)

Buradaki yeşil bayrak aynı zamanda daha sonra Bektaşîlerin de bayrağı olacaktır.

Baba İlyas’a, onu sevenler, inananlar tarafından Baba Resûlullah denilmesinin sebebini Ocak şöyle değerlendirmektedir: “... henüz İslam’a girmiş olan bu insanların belki yalnız adını duydukları peygamberlik vasfını, çok halisane ve safiyane bir davranışla kendilerini zulümden kurtaracak kutsal insan için kullanmaları ihtimaldir.” (Ocak 1996:109) Bizce de bu tespit doğru bir değerlendirmedir. Halkına anlayabileceği şekilde dinî inançları anlatan, hastaları iyileştiren, sihir ve büyü yeteneği olan bu insana inananların, ona Resûlullah demeleri ve onun uğruna canlarını vermeleri başka türlü açıklanamaz.²⁸

Ayrıca Türkmenlerin, Baba İlyas’a isnat ettikleri Mehdilik de içinde buldukları zor şartlarda bekledikleri “ilahi kurtarıcı”ya duyulan özlemin bir göstergesi olsa gerektir.

Buraya kadar vermeye çalıştığımız bilgiler Bektaşîlik ve Alevîliğin oluşumunda bu coğrafyanın kısa bir inanç haritasını vererek bu inançların sonraki inançlar

²⁸ Melikof, Resûlullah’lığımı bizzat Baba İlyas’ın bilerek kullandığını belirtir. a.g.e s.69

içerisinde ne kadar etkili olduklarını gözler önüne sermekti. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi hiçbir kültür, hiçbir inanç yok olup gitmez; kaybolmaya yüz tutan her inanç yeni inanç ve kültürlerin içerisinde yeni şekillerde ortaya çıkar.

1240 yılında ayaklanan ve tam on iki kez devletin ordularını yenip başkente yürüyen Türkmenler elbette birden bire ve sadece yağma için ayaklanmamışlardır. Malya Ovası'nda son olarak ücretli Frenk askerlerinin de yardımıyla mağlup edilen Türkmenler kadın, erkek, çocuk denmeden öldürülmüşlerdir.

Fakat savaş meydanındaki yenilgi, inançlarını tamamen yok edememiş daha sonra Bektaşîlik adı altında yeniden toparlanmaları fazla uzun sürmemiştir.²⁹

Savaş sonrasında yenilip öldürülen Baba İlyas, inananları tarafından “boz atının üstünde göklere doğru gözden kaybolarak çıkmış ve bir gün inip kötülükleri yok edeceğine inanılmıştır. Tıpkı bir şaman, tıpkı bir Mesih gibi. Daha sonraki birçok ayaklanmada isyancılar bu özellikleri kendilerinde topladıklarını iddia ederek bunu kullanmışlardır.³⁰

²⁹ Belli ideolojik görüşü benimseyen araştırmacılar Hacı Bektaş-ı Veli'yi isyanın içerisinde göstermişler onu “büyük devrimci, ihtilalci” olarak takdim etmişler ezilen, sömürülen sınıfın lideri göstermişlerdir. bk. Ali Sümer, Anadolu'da Türk Öncüsü: Hacı Bektaş Velî Ankara 1970; **Hacı Bektaş Velî: Bildiriler-Denemeler-Açıkoturum** Ankara 1977; İ.Zeki Eyüboğlu, **Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş-ı Veli** İstanbul 1989; Abdülkadir Sezgin, **Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik** Ankara 1990 vs.

Fakat kaynaklar isyana katıldığından bahsetmezler. Zaten katılsaydı ya savaş meydanında ya da daha sonraki takibatta büyük ihtimalle öldürülürdü. Hemen hemen bütün kaynaklar Hacı Bektaş-ı Veli'yi, Baba İlyas'ın müridi olarak gösterirler. Olaylar Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Baba İlyas'ın müridi olduğunu göstermektedir; fakat onun birinci halifesi değildir. İsyana da katılmamıştır. Savaş sonrası yenilen, Anadolu'nun dört bir tarafına dağılan Babaîleri kısa bir süre içerisinde toparlayıp bir araya getirmesi ise nüfuzunu ve gücünü göstermesi bakımından önemlidir.

³⁰ Şeyh Bedreddin ve Şah Kulu isyanları da benzer sebeplerle çıkmıştır.

Babaî Türkmenleri'nin inançlarının Bektaşîler ve Alevîlere geçmek suretiyle günümüze kadar geldiğini söylemek mümkündür.³¹

İsyandan sonra Anadolu'nun dört bir yanına dağılan Baba İlyas'ın halifeleri (Sarı Saltık, Barak Baba, Aybek Baba, Tapduk Baba –Emre-, Hacı Bektaş-ı Veli), Anadolu'nun batı bölgelerinde kurulan Türkmen beyliklerinde-özellikle Osmanlı Beyliği- büyük fetih hareketlerine katılmışlardır. Abdālân-ı Rûm adıyla XV. yüzyılda Bektaşîliğin ve Alevîliğin teşekkülünde tarihi rol oynamışlardır. Diğer taraftan Babaîlerin bugünkü Alevîlerin yapısını tam manasıyla yansıttığını söylemek de mümkün değildir.

XIII.yüzyılın siyasi ve sosyal düzeninin bozukluğuna rağmen eski Türk 'akıncılık' ve 'alp' geleneğinin, Arap ve İran fütüvvet idealiyle İslami bir sentez içinde birleşip Anadolu'da ortaya çıkan kuramlaşmış şekli olan Âhîlik, örgütleniş biçiminin farklılığı dolayısıyla Mevlevîlik, Rifaîlik, Kadirîlik, Halvetîlik ve Bektaşîlik ile doğrudan ilişki içinde olmuştur.

Gerek Alevilik ve gerekse Bektaşîlik, Ahiliğin 13.yüzyıl zaviye geleneğinden âdap ve erkân olarak pek çok unsur ve inanç motifi almıştır.³² Temel inanç ve

³¹ “Babaîler hareketinin birinci türevi Bektaşîlik ise ikinci türevi daha başlangıcından itibaren onunla aynı sosyal tabanı ve aynı heterodoks İslam anlayışını paylaşan Alevîliktir. Günümüz Bektaşîler'i ve Alevîler'i bu büyük ayaklanmanın derleyip toplayarak bir araya getirdiği, birbiriyle irtibatlandığı ve böylece bu isyana kadar muhtelif kesimler halinde yaşamakta iken, onun aracılığıyla Anadolu'da XIII.yüzyılın ikinci yarısından itibaren aynı amaç uğruna bir araya gelen heterodoks zümrelerin devamından başka bir şey değildir. Hiç şüphesiz bu iki zümre, aradan geçen uzun asırlar boyunca bir takım belli değişimler geçirmiş ve bugüne böyle gelmişlerdir. Ancak onları Türkiye tarihinde temellendiren tarihsel olay Baba İlyas isyanı ve özellikle de onun hemen arkasında gelişen Babaî hareketidir.” A.Yaşar Ocak, **Babaîler İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü** İstanbul 1996. s.213

ibadetlerin yanında kırklar cemiyle ilgili rivayetler, yol atası ve yol

kardeşliği/musahiplik merasimi; her talibin iki yol arkadaşı, bir de yol atası tutmaya zorunlu olması; şedd(kuşak) bağlama, hırka, tac gibi unsurlarla ilgili kabuller; merasimlerde okunan dua ve gülbanklar, taliblerin bilmesi gereken sual ve cevaplar, Hz. Ali, on iki imam ve on dört masumla ilgili kabuller bunların arasındadır.

(Sarıkaya 2003:93) Saydığımız ortak adâp ve erkan Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu teşkilat üzerindeki etkisini açıkca ortaya koymaktadır. Zaten Âhîler, XIV. Yüzyıl sonlarında Bektaşî adını alıp, sislilerini Hacı Bektaş-ı Veli'ye dayandırmışlardır.

Âhîlik gerek Âhi Evran-Hacı Bektaş arasındaki dostluk, gerekse aynı sosyal ve kültürel çevrede oluşmaları nedeniyle Bektaşîlikle sıkı bir etkileşim içinde olmuştur. Bilhassa XV. asrın ikinci yarısından itibaren Ahiliğin esnaf loncaları haline dönüşüp yarı resmi bir hüviyet kazanmasıyla, köylerdeki Ahi zaviyeleri etrafında büyük ölçüde devletten bağımsız hareket eden ve daha sonra Aleviliği teşkil edecek bir zümreleşme süreci başlamıştır.

Özellikle Hz. Ali sevgisi, fütüvvet geleneğine bağlı olarak Âhîlerde ve Alevî-Bektaşî zümrelerinde ön plana çıkan bir inanç motifidir.

“Ahiliğin başlangıcından itibaren Bektaşîlikle sürdürdüğü sıkı ilişkiler sayesinde, Ahiliğin esnaf localarına dönüşmesi sonucu halk arasında onların boşalttığı sosyal alanı Alevî-Bektaşî zümreleri zamanla doldurmuştur” (Sarıkaya 2003:206).

³² Alevîlik ve Bektaşîliğin, Ahilikle etkileşimi ve ortak inanç ve motifleri ve de Alevî ve Bektaşîliğin Ahilik'ten aldığı inançlar için bk. M. Saffet Sarıkaya, **XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002 s.38,39,134,137-142; aynı yazar, **Anadolu Alevîliğinin Tarihî Arka Planı (XI-XIII.Asırlar)** Ötüken Yay. İstanbul 2003; **Abidin Özgünay**, “Ahilik Alevîliktir” **Cem Dergisi s.3-5**; Baki Yaşa Altınok, **Alevîlik Hacı Bektaş Veli Bektaşîlik** Oba Kitabevi Ankara 1998 s.144-146; Kutluay Erdoğan, **Alevî-Bektaşî Gerçeği** Alfa Yay. İstanbul 2000 s. 86-94; Neşet Çağatay, **Ahîlik Nedir** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990; Ethem Ruhi Fıçlalı, **Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik** Selçuk Yay. Ankara 1994 s.113

Alevi-Bektaşî kültürü Āhiliğin pek çok unsurunu benimseyerek devam ettirmiştir. Böylece Aleviliğin tarihi arka planındaki oluşum zemininin Ahilik olduğu belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Anadolu’da XVI. asırdan sonra Alevi zümrelerini teşkil edecek tekke zaviye ve ocakların ilk prototipi taşradaki Āhilik uzantılarıdır. Bir başka deyişle taşradaki Ahilik, Alevi zümreler için asıl kaynağı tekil eder.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Türkler gerek yapıları gerekse İslamlaşma süreçlerinin uzun ve çalkantılı olması nedeniyle eski inançlarından pek çok unsuru *gelenek* halinde yeni dinî hayatlarına yansıtılmışlardır. Alevi ve Bektaşîlerde bu durum daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Ahmed-i Yesevî’nin Türkmen kitesine, İslami inançlarını, karmaşık felsefi izahlardan uzak basit ve anlaşılabilir bir üslupla açıkladığı gibi, Hacı Bektaş da aynı kitleye, aynı üslupla seslenmiştir.

“... İslam’ı tasavvufi maya ile yoğurup, yaşadığı dönemin sosyal şartları içinde, hitap ettiği insanların ruhi ihtiyaçlarına cevap verecek bir kıvamda sunmasını bilmiş ve haklı olarak Anadolu’nun ‘evtād-ı erbaa’ sından biri olmuştur (Sarıkaya 2003:182).

2.1. Kalenderîlik

Tasavvuf akımlarının en eskilerinden biri olarak bilinen ve yaşadığı toplumun siyasi ve sosyal düzenine karşı çıkararak tarihte daima tepki ve muhalefetin simgesi olan Kalenderîler XII. yüzyılın sonunda “Cemâl’ d-düni Savi” (1232-1233) adlı bir sûfi tarafından sistemleştirilmiştir. İlk olarak X. Yüzyılda Orta Asya’da ve İran’da Horasan Melâmetiliği’nden kaynaklanan Kalenderîler, Kalenderiyye veya Cavlakiyye adıyla bu bölgelerde heterodoks bir tarikat olarak geniş taraftar toplamışlardır (Ocak, 1996:66).

“Dünyayı ve dünyevi değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzeninin inanç ve geleneklerine karşı çıkan bu tutumu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sûfilere kalender, bunların temsilcisi tasavvufî zümreler de Kalenderîlik adı verilmiştir (Azamat, 2001:253).

Kalenderî dervişleri öteki tarikat mensupları gibi Moğol istilasının önünden kaçarak kalabalık gruplar halinde Anadolu’ya girerler. Bunların bir kısmı gerçek anlamda tasavvuf tefekküründen yoksun maceraperest taifesi olarak, serseri tek başlarına veya gruplar halinde Anadolu köy ve kasabalarında dolaşarak, yiyeceklerini dilenerek sağlarlar; diğer bir kısmı ise Ebubkr-i Niksârî ve Şems-i Tebrîzî gibi yüksek bir tasavvuf düşüncesine sahip olup çevresinden saygı görmektedirler (Ocak, 1996:67).

Yaşadığı toplumun siyasî ve toplumsal nizamına karşı çıkararak fakr ve tecerrüdü esas alıp dünyayı umursamadan hayatı asgari seviyede sürdürmeye yarayacak şeylerin dışında hiçbir dünyevî varlığa itibar etmezler. Fakr ve tecerrüd telakkisi kanaat, lütf, nedâmet, diyânet ve riyâzat kelimelerinin baş harflerinden oluşan Kalender kelimesinin harfleriyle sembolize edilmektedir. Kalenderliğin beslendiği kaynaklar Budist, Zerdüştlük ve Maniheizt inançlarıyla eski Hint ve İran mistik çevreleri gösterilmektedir (Ocak, 1996:6).

Kalenderîlik tek parça halinde bir yapı sergileyen, hatta tek bir tarikat şeklinde teşkilatlanmış bir tasavvuf akımı değildir. Kalenderîler, Suriye, Mısır ve Irak’ta Kalenderiyye, Cavlakîyye (Cevalika), Müvellike adlarıyla İran Anadolu ve Rumeli’de , Rum Abdalları, Torlak, Işık, Haydarîler, Nimetullahîler, Câmîler, Dervişler gibi değişik adlarla bilinmektedirler. Hindistan ve Türkistan’dan Balkanlara kadar çok geniş bir coğrafyada etkili olan Kalenderîlik Hindistan ve İran’da Nurbahşîlik, Hâksarîlik , Ehl-i Hak/Alî –İlâhîlik , Bektaşîlik, Mevlevîlik ve Halvetîlik gibi tasavvufî ve mezhebî teşekkülleri etkilemiştir (Ocak, 1999:201).

Kaynaklardaki bilgiler Kalenderîler’in bekâr yaşadıklarını ahlâkî kurallara ve Şeriata riayet etmedikleri,

saç, sakal ve bıyıklarını tamamen kazıttıklarını belirtiyor. “Kalp temizliğinin verdiği sarhoşlukla şer’i sınırları aşar, farzların dışında oruç ve namaz gibi ibadetleri azaltır yeme içme konusunda titizlik göstermezler. Kalp temizliğinin altında Kalenderîlerin erişecekleri bir hedefleri yoktur” (Azamat, 2001:253).

Esas olarak bir tepki ve muhalefet ruhuna dayalı mistik bir yapı arz eden Kalenderîler

Hint- İnan mistisizmi ile bunun İslâmî dönemde tasavvufla sentezinden doğan Melametiye akımına dayanmaktadır. Kalenderîlik mistik temelini ve sosyal niteliğini tarihi akış içerisinde İslâm dünyasının muhtelif yerlerinde ve değişik zamanlarda yeni unsurlarla zenginleştirerek gelişmiş ve hep muhalif bir çevre olarak süregelmiştir. Onun bu muhalif yapısına katkıda bulunan yeni unsurlar arasında özellikle Anadolu sahasında XIII. yüzyılda vahdet-i vücud telakkisinin payı olmuştur.

Anadolu’nun

Türkleşmesi, iskâna açılması İslâmlaşmasında önemli katkıları olan Geyikli Baba, Doğulu Baba, Postınpuş Baba, Abdal Musa, Abdal Mehmet gibi dervişlerin adlarındaki “baba” ve “abdal” kelimesinin kalenderle eş anlamlı olduğunu kaynaklar belirtmektedir.³³

Kalenderîlik-

Bektaşîlik ilişkisi XIII. yüzyıldaki Babaîler hareketine kadar varmaktadır. İlk Bektaşîler olarak bilinen “Abdalân-ı Rum” adını taşıyan Kalenderîler 1240 yılındaki Babaî isyanının hazırlayıcısıdır. Baba İlyas-ı Horasanî’nin halifelerinden Baba İshak ve Hacı Bektaş birer Kalenderî dervişi idiler Tıpkı Barak Baba gibi yarı çıplak, saç, sakalı ve kaşları kazınmış uzun ve gür bıyıklı bir Haydarî-Vefaî şeyhi olduğu ileri sürülen Hacı Bektaş-ı Veli, Ocak’a göre Kalenderîdir.³⁴

Bektaşîliğin

teşekkülünde Yesevîlik ve Haydarîlik etkisinden çok Kalenderîliğin etkisinin olduğunu

³³ Bk. N Azamat, “Kalenderiyye”, TDVİA, C 24, 2001, s.253; M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İst., 1993, s.148

³⁴ Daha fazla bilgi için bk. A. Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII yüzyıllar)** Ank., 1999, s.205-207

savunan Ocak, Bektaşî diye bilinen birçok şahsiyetin aslında Kalenderî olduğunu iddia eder.³⁵

İçindeki yaşadığı toplumun hakim inançlarına hep muhalif olan Kalenderîlik Babaîler isyanından sonra Şeyh Bedreddin isyanı, Şah Kulu ve Bozoklu Celal isyanları Kalender Şah hareketleriyle hep karşı güç olmuşlardır. Kalenderî inançlarındaki “Hüseyin, Hasan, Muhammed, Fatıma, Ali” zikirleri def, kudüm çalıp diyar diyar gezmeleri saç, sakal, bıyık ve kaşlarını ustura ile kazıtmaları ve çâr-darb olmaları sebebiyle bünyesinde müfrit bir Alevîlik de vardır (Pakalın 1993:348).

XV. yüzyıldan itibaren devletin uyguladığı asayişî sağlama yöntemlerinin etkisiyle Kalenderîler tamamen Bektaşîliğin içinde eriyip kaynamışlardır.

2.2. Haydârîlik

XIII. yüzyılda Anadolu'nun en etkili heteredoks tarikatlarından biri olan Haydârîlik Kutbeddin Haydar (ö.1221) isimli bir Türk şeyhi tarafından kurulmuş Yesevîlik-Kalenderîlik karışımı bir tarikattir. Anadolu'ya gelmeden önce Zâve'de büyük bir zaviyesi olan Şeyh Kutbeddin Haydar'ın etkinliği Orta Asya, İran, Hindistan'a kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada devam etmekteydi (Ocak 1996:73). Moğol istilası ile bir koldan Hindistan içlerine bir koldan Anadolu'ya sığınıp ülkenin İslâmlaşmasında önemli görevleri üstlenmişlerdir.

Kutbeddin Haydar ve dervişleri hakkında bilgi veren kaynaklar, Haydar'ın sakallarını kesip bıyıklarını bıraktığını, dervişlerinin de kulaklarına, bileklerine,

³⁵ “Bektaşîliğin teşekkülünde en önemli hizmetleri yapmış olan Abdal Musa başta olmak üzere XIV-XV. yüzyıllarda yaşamış olan “abdal” lakabını taşıyan ve bugün Bektaşî olarak bilinen şeyhlerin çoğu aslında Kalenderî-Haydarî idiler. Bektaşî edebiyatının kurucusu sayılan Abdal Musa ve halifesi Kaygusuz Abdal'da birer kalenderî idiler. Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli), Sulatn Şüca ve Otman Baba gibi XIV-XV. yüzyıllarda yaşamış Osmanlıların Rumeli fetihlerinde bulunmuş meşhur evliyaların hepsi de Kalenderî idi. Kalenderîliğin Bekataşîlile sıkı münasebetiXVI. yüzyıla kadar sürmüştür. Bektaşîliği Kalenderîlikten ayırarak ona bugünkü yapısını kazandıran Balım Sultan olmuştur. Fakat Balım Sultan Kalenderîliğin en önemli özelliği olan bekarlığı Bektaşîliğe yerleştirerek mücerred erkânı başlatmıştır. (Ocak, 2001 :374)

boyunlarına, ayaklarına, hatta cinsiyet organlarına demir halkalar taktıklarını yersiz yurtsuz dolaştıklarını sırtlarında keçeden aba, başlarına keçe külah giyip uyuşturucu kullandıklarını belirtirler. Bıyıkları dudaklarını örtmekte bıyık uçları çenelerine indikten sonra kıvrılarak kulak dibine kadar uzanmakta, başlarında bir tutam saç, ayaklarında zincirle dolaşmaktadırlar. Yanlarında bir çan asılı olup yarı çıplak bir halde gezmektedirler (Yazıcı 1998:35).

Haydarî dervişlerinin kıyafetlerindeki garipliklerin arkasında onların sahip olduğu inancın izlerini görmek mümkündür. Boyunlarına taktıkları halka H.z. Ali veya Kutbeddin Haydar'ın kulu olduklarına, başlarındaki bir tutam saç nefislerini yenmiş olduklarına, kulaklarındaki küpe her söze inanmadıklarına, ayaklarındaki zincir batıl yolda yürümediklerine, cinsel organlarına taktıkları halka iffetli olduklarına işarettir. Yüzü ayna gibi kabul ettiklerinden sakallarını tıraş ederler. Diğer tarikat mensupları namaz kılmalarına, oruç tutmalarına, Kur'ân okumalarına karşılık Haydarî dervişler niyazla meşgul olduklarını, cehennem azabından Allahın lütfuna ve affına güvendiklerini söylerler (Yazıcı 1998:35).

XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da Haydarîlerin iki ünlü şeyhi bulunmaktadır. Birisi Hacı Mübarek-i Haydarî (Konya'da) diğeri ise Şeyh Muhammed-i Haydarî'dir. Vilâyetnâmede Hacı Bektaş-ı Veli ile Kutbeddin Haydar'ın sıkı bir ilişki içinde gösterilmesi, Bektaşiliğin teşekkülünde ve sonraki dönemlerde bu tarikat içinde Haydarîliği ne kadar etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.³⁶

Haydârîlik hem Anadolu Selçukları'nda hem de Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda çok önemli görevler üstlenmiş, XV. Yüzyıldan sonra Anadolu'da Şemsiler, Camiler, Ethemiler ve Rum abdalları gibi kendine benzeyen diğer tasavvufî zümrelerle ortadan kalkmış fakat inançlarının bir çoğu Bektâşîlik içinde devam etmiştir.

2.3. Hurufîlik

İlk çağlardan beri insanoğlu tarafından bir takım harf ve rakamlar kutsal sayılmış ve bunlara çeşitli manâlar yüklenmiştir. Allah'a ait sırların bunlarda gizlendiği düşüncesinden hareketle zaman zaman gökte ve yeryüzünde varlığı kabul edilen gizli

³⁶ Hacı Bektaş-ı V eli'nin Haydârîlik İlişkisi için bk. Bektâşîlik kısmına

güçlerden istifade edilmeye çalışılmıştır. İnsanlar çözemedikleri sırlı olaylardan önce korkmuşlar, sonra da onlardan yararlanma yoluna gitmişlerdir. İnsanlar tabiatı öncelikle büyü, tılsım ve sihirbazlık gibi yöntemlerle kontrol altına almak istemişler bunun neticesinde de "hurûf" ilmini ortaya çıkarmışlardır.³⁷

Hurûfliğin ne zaman ve nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemekle beraber gerçek anlamıyla milattan önce IV. ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı düşünülmüştür (Aksu 1998:408).

Hurûfliğe benzer inançlar veya bu manaların köklerini eski Hindistan'da, Yunan'da, Mısır'da, Musevilikte (Kabala) ve Hristiyanlıkta görmek mümkündür. Harf ve rakamların aralarında çeşitli özel ilişkiler kurulması ve böylelikle görünen amaçlarının ötesinde anlamlandırılmaları tüm eski kültürlerde görülen ve neredeyse yazının tarihiyle başlamış bir iştir³⁸.

Harfçiliğe tarihsel olarak önem veren ikinci sistem olan "Kabbala" harf ve sayıların gizemini çözerek Tevrat'ı yorumlamayı hedeflemektedir. Bu yoruma göre Tanrı kendisini belli bir sayıda nitelik biçiminde dışsallaştırarak evreni yaratmıştır. Kabbala'nın yaratılış ile ilgili düşüncesinde yer alan hemen hemen bütün unsurları, İslâm ezoterizminde ve dolayısıyla Hurufilik ve onun etkisi altındaki "Bektaşîlik"te bulmak mümkündür.³⁹

İslâm dünyasında harflerin bazı gizli özelliklere sahip olduğu düşüncesi oldukça eskiye dayanmaktadır. Hurufi anlayış ve yorumlar bazı mutasavvıflar ve tarikatlar arasında ilgi görmüştür. Halacı- Mansur, İbn-i Nedim, İbn- Arabi, İbn-i Haldun, Abdurrahman-ı Bistami ve Sarı Abdullah Efendi gibi mutasavvıflar bu konuda başta gelmektedirler.⁴⁰ İslâm dünyasında Hurufiliğin başlangıcı Kur'ân'da bazı surelerin

³⁷ bk. Hüsamettin Akın, www.enfal.de/orta31.htm

³⁸ İlk örneği Pythagoras'ın düşüncelerinde bulunan bu dizge varoluş sorunlarının felsefi araştırması amacıyla oluşturulmuş bir inanç akımı çerçevesinde geliştirilmiş ve Pythagoras kuramı bu dizgenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. bk. www.hermetics.org

³⁹ bk. www.hermetics.org

⁴⁰ Yaşar Nuri Öztürk, **Tarih Boyunca Bektaşîlik** isimli eserinde Hurufiliğin yaratılış, kâinat, insan ve hayatı harflere dayanarak izah eden tutumunun aksine; harflere özellikle kutsal metinlerdeki kelime ve harflere bazı mistik manalar yükleyen yaklaşımının İslâm düşüncesi bünyesinde yer alan hemen bütün disiplinlerde bulunduğunu belirterek, harflere esrarlı manalar verme işinin sahabeler devrinde başladığını

başında ve birbirinden ayrı ve anlamsızmışçasına yer alan ve “Huruf- Mukatta” diye adlandırılan harflere dayandırılmıştır. Fakat İslâm dünyasında Batınî düşüncelere dayalı olarak Hurufiliği sistemleştiren kişi Esterebâdlı Fazlullah-i Hurufî’dir.⁴¹

Fazlullah-i Hurufî Hurufiliği kurarken Batınilerin tev’îl ve usullerini başarılı bir şekilde kullanarak, Arapça’daki yirmi sekiz harf ve ilaveten Farsça’daki dört harfi de ekleyerek sayılar arasında çeşitli ilişkiler kurarak sistemi yerleştirmiştir.⁴²

Hurufiliğe göre varlığın özü sestten oluşur. Evren sesin ortaya çıkması ile var olmuştur. Özü oluşturan ses canlılarda eyleme dönük (bi’l-fiil), cansızlarda gizli güç (bi’l-kuvve) olarak vardır. Ses canlılarda istem ve istekle ortaya çıkar. Gizli bir hazine (kenz-i mahfi) olan Allah’ın ilk tecellisi söz (kelam) ile olmuştur. Söz ilk nedendir ve Tanrı’nın “iç konuşması” niteliğindedir. Kesin bir gerçek olarak görülen bu soyut söz bazı öğelere ayrışır ve bu öğeler biçiminde dışsal bir nitelik kazanır. Aslında sözün ayrıştığı bu öğeler Arap alfabesinin yani Kur’ân’ın yirmi sekiz ve Fars alfabesinin otuz iki harfidir. Söz bu dış öğeleri edinince soyut durumunu yitirerek (kelam-ı mefuz) biçimine dönüşür. Söylenmiş sözün birleşik görüntülerinden duygu ve bilinç evresi meydana gelir. Hurûfler, evrenin sonsuzluğuna ve sürekli döngüsel devinimine, bu devinimden doğal olayların oluştuğuna inanırlar.⁴³

Bu sistemde bütün ve yaratılmışlar insanın yüzünde bulunduğu kabul edilen ve birine ”hutût-ı ebiyye”(babahatlar), diğerine hutût-ı ümmiye (anahatlar)denilen yedişer hatlı iki görüşle açılır. Bütün dini hükümler yirmi sekiz ve otuz iki sayısına

hattA H.z. Ali’nin”Kur’ân Fatiha’dan, Fatiha Besmele’den, Besmele Ba harfinden ibarettir. Bense o Ba harfinin altındaki noktayım. “sözünün buna örnek olduğunu ifade eder .s. 160

⁴¹ 1340 yılında doğan Fazlullah genç yaşta teoloji ile ilgilenmiş on sekiz yaşında hacca gitmiş. Tebriz Harezm’de uzun tasavvufi perhiz-çile geçirip etrafına topladığı insanlara yaptığı sohbetler ile büyük saygınlık kazanmıştır. 1386 yılında İsfahan’da kendi sistemini yaymaya çalışmış ve Mehdi olduğunu ileri sürmüştür. Timur’un oğullarından Miran Şah tarafından yakalanarak idam edilmiştir. Cesedinin ayaklarına bağlanan iple günlerce halk içinde dolaştırılmıştır. Fakat bu ortadan kaldırma hareketi başarıya ulaşmamış müritleri tarafından birçok yöreye inançları yayılmıştır. (Öztürk 1992:162)

⁴² Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Rasim Deniz, Hurufilik ve Hurûfler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri) Elazığ, 1994

⁴³ Daha fazla bilgi için bk. www.hermetics.org

uygulanarak bu hükümlerin insanın yüzünde temsil edildiği ileri sürülür.⁴⁴ İnsanın yüzündeki burun “elif”, burnun iki yanı “lam”, gözlerde “he” harfini verir. Böylece insanın yüzüne simetrik olarak yazılmış iki Allah sözcüğü ortaya çıkar. İnsanın yüzündeki iki kaş, dört kiprik ve saçtan oluşan yedi çizgi dört unsur (ateş, su ,hava, ve toprak) ile çarpılarak yirmi sekiz harfe ulaşılır. Eğer saç ortadan bölünürse sekiz hat olur ve bu da otuz ikiye tekabül eder. Alemde her ne varsa otuz ikiye bağlanmaya çalışılır. Bütün kâinat, dokuz felek, on iki burç, yedi gezegenden oluşup bunlara ilave edilirse otuz iki çıkar. Kâinatta otuz iki dışında başka bir şey vücut bulamaz.⁴⁵

Hurûfilere göre Kur’ân-ı Kerim’de geçen bütün “fazl” kelimeleri Fazlullah’ı kasteder. Fazlullah’ı Allah’ın zuhuru olarak gören Hurufiler onun eseri Câvidânnâme’yi kutsal bilirler. Onlara göre peygamberlik Hz. Muhammet’le Velâyet Hz. Ali ile son bulmuş Fazlullah’la “uluhiyyet” devri başlamıştır. Yine bu inanca göre tüm peygamberler “Mehdi” olan Fazlullah’ın habercisidir.

Hurufiler bütün dinî hükümleri kendi düşünceleri doğrultusunda izah ederler. Kelime-i Şehadet, namaz, oruç, hac, zekat gibi hükümler hep yirmi sekiz ve otuz iki harf ile ilişkilendirilir. Rakam fazla veya eksik olursa yirmi sekiz ve otuz iki harfi tutturmak için ilm-i hurûf usullerine başvurulur.” Bütün o sayı ve harf cambazlıkları insanı ortaya çıkarma, insana ulaşma çabası içindir. Yirmi sekiz Arap; otuz iki Fars alfabesinde sayılara ulaşma çabası insanın konuşmasına ve sözüne ulaşma niyetiyle yapılır. İnsan bu harfler ve onlarla oluşturduğu dil aracılığıyla kurduğu sembolik evreniyle “kenz-i mahfi” olan Allah’ı ortaya çıkarmaktadır.” (Çamuroğlu, 1999:26)

Bu inancın merkezinde daima insan vardır. Mutlak varlığın tezahürü olan insan kutsal sayılır. Ruhun bedeni terk ettikten sonra sonraki durumu ile ahiret inancı, cennet-cehennem bu manada hep tartışma konusu olmuştur. Ölümünden sonra hayat olup olmadığı şeklindeki tartışmalar yıllarca sürmüştür.⁴⁶

⁴⁴ Hurufilikteki sayılarla ilgili olarak bk. Tasavvuf kısmına ayrıca Hurufilik ve Bektaşilik ilişkisi ile Hurufilikteki harflerin simgesel değerleri için bk. B. Noyan, **Alevilik ve Bektaşilik**, C.II Andiç Yay., Ank., 1999 s.257-291

⁴⁵ Bu inançta otuz ikiyi bulma konusunda yüzlerce yol vardır. Bunlar için bk. Ş. Koca **Melâmî-Bektâşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürğ-i Dil**, Nazenin Yay., İst., 1995, s.19-21

⁴⁶ Reha Çamuroğlu, **Sabah Rüzgârı** Om yay., İst., 1999 adlı eserinde şunları belirtmektedir.”Hurufiliğin uygulandığı sayı ve harfler arasında insana , insanın konuşmasına, kendini açıklamasına ve

XV. yüzyılın ikinci yarısında Esterabâd ve civarında ortaya çıkan Hurufilik kısa süre içerisinde Hindistan, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Rumeli'ye yayılmıştır. Düşüncelerinin şeriate aykırı olduğu şeklindeki devrin ulemalarının görüş bildirmeleri üzerine takibata uğramışlar ve katledilmişlerdir. Birçok Hurûfi daha güvenli buldukları Anadolu'ya gelmişlerdir (Aksu 1998:410). Fazlullah'ın baş halifesi Ali el-el a'lâ'da Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş tekkesine sığınmış kimliğini gizleyip, Bektaşî gibi görünerek inancını Bektaşîler içerisinde yaymaya başlamıştır. Melikoff, Hurufiliğin Bektaşîliğe sızarken ayrı bir biçime büründüğünü Panteizm ve anthropomortizm (doğa tanrıcılığı ve insan biçimli tanrıcılık) görünüşü altına girdiğini belirtir. (Melikoff 1994:39)⁴⁷

Bu inancın önde gelen halifelerinden biri olan Nesimî (ö.1418) sayesinde de Hurufilik Anadolu ve Rumeli'de de uzun müddet varlığını korumuştur. XVII. Yüzyılda Virânî Baba bu akımın en önemli temsilcisi olmuştur. Hurufiler bir ara Fatih Sultan Mehmet zamanında saraya kadar nüfuz etmişler fakat sonra niyetleri anlaşılınca takibata uğramışlardır. Bundan sonra Hurifiler kendilerini gizleyerek, Bektaşî gibi görünüp, Bektaşî tekkelerinde varlıklarını uzun süre devam ettirmişlerdir. Bu yüzden birçok araştırmacı Hurufilikle Bektaşîliği karıştırmış, ikisini aynı inanç gibi görüp eleştirmiştir.⁴⁸

bilinçlenmesine ulaşma çabasıdır. İnsan belirli sayıdaki harflerle konuşmaktadır. İnsan bu harfler aracılığı ile oluşturduğu dil sayesinde bir simgesel evren kurmakta ve böylece Tanrı'yı bulmakta, var etmektedir. Hurufilik'te ulaşılan bu noktada konuşan insana, yazıya bağlanmış ve kaydedilmiş kutsal metinler karşısında üstünlü tanımaktadır. İnsan konuşan Kur'ân'dır (Kur'ân-Nâtık), kağıda geçirilmiş Kur'ân ise – Sessiz Kur'ân'dır. (Kur'ân-ı samit). Konuşan Kur'ân her an yenilenir, değişir ve kalıplaşmadan yaşar. Tüm heteredoks düşüncelerde olduğu gibi Hurufilik'te de kişi, zamanın çocuğudur. Onu sınırlı belgeler ve metinlerle kaplamak ve kutsallığın sınırları içinde hapsedmek olanaklı değildir. Sonuç olarak Hurufiliğin kullandığı harf ve sayı teknikleri kalıplaştırmayı aşma yollarından biri olarak görülebilir (s. 26)

⁴⁷ Bektaşîlik ve Hurufilik ilişkisi için bk. Y. N. Öztürk, **Tarih Boyunca Bektaşîlik**, İst., 1992, s. 157; J. Kingsley Birge, **Bektaşîlik Tarihi**, İst., 1999, s.167; İ. Melikoff , **Uyur İdik Uyardılar**, İst., 1994, s. 39; R. Çamuroğlu, **Sabah Rüzgârı**, İst., 1999; B. Noyan **Bektaşîlik ve Alevîlik**, Ank., 1999, s.291; İ. Mlikof, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, İst., 1998, s.160; M. Eröz, Türkiye'de **Alevîlik ve Bektaşîlik**, Ank., 1990, s.242; Ş. Keçeli **Alevîlik Bozkırda Yanan Ateş**, Ank., tarih belirtilmemiş, s.147-157

⁴⁸ Bu konuda Hoca İshak Efendi (Harputî)'nin **Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiü'l- Eşâr** isimli eserler oldukça önemlidir. Bektaşîliğin Hurufilikten doğduğunu "efvrâd ve ezkârının" bulunmadığını söyleyen Harputlu

Bektaşî inancına hızla etki eden Huruffilik nedeniyle Bektaşîliğin XV. yüzyıldan itibaren bozulduğu ileri sürülmüştür. Hurufî dervişlerin hileli yöntemlerle görüşlerini Hacı Bektaş'ın görüşleriymiş gibi savunarak Bektaşîliği bozduklarını ifade edilmiştir.⁴⁹

2.4. Alevîlik

Kaynaklarda pek çok çeşit tarifler bulunmakla birlikte genel olarak Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olanlar için kullanılan Alevîlik, genel anlamda Hz. Ali'yi sevmek ve onun soyunun(Ehli beyt) yolundan gitmek olarak tanımlanabilir.⁵⁰

Sözlük anlamının dışında “Alevî” terimi Hz. Ali'yi en üstün sahâbî olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra onun Allah'ın ve Hz. Peygamberin tayini ile Halife olması gerektiğini kabul edenler için de “şia” ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır.(Fığlalı 1994:7)⁵¹

Hoca, Bektaşî tekkelerinin fasık yuvası haline geldiğini belirtir ve daha pak ağır cümleler kullanır Hoca İshak Efendi, Kâşifü'l esrâr dafîü'l eşâr **İslâmiyet** C.IV.,S.4,Ekim-aralık 2001,s.227; İ. Sunguroğlu, **Harput Yollarında**,1968, C.II., s.125;; H. Mahmut Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)**,İst.,2003, s.532

Ayrıca F. Haslok, **Bektaşilik Tetkikleri**, Ank., 2000 eserinde Bektaşilikle Huruffiliği karıştırmış Bektaşîliğin kurucusu olarak Fazlullah'ı göstermiştir. (s.46)

⁴⁹ Baha Said, Balım Sultan'a ağır eleştirilerde bulunarak “Hacı Bektaş ocağının Türklüğe ettiği çok büyük iyiliği Balım Sultan, Huruffilikle en fena dereceye düşürmüştür.” bk. İ. Görkem, **Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik , Ahi ve Nuseyri Zümreleri**, Ank. 2000, s.

⁵⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. A. Güzel, “*Alevî*” **Türk Ansiklopedisi**, C.2 İstanbul. s.46-48; A. Yaşar Ocak , **Türk Sufiliğine Bakışlar** İstanbul 1999 s.204

⁵¹ İ. Melikoff, Alevî sözcüğünü bilimsel açıdan yanlış olduğunu bu topluluğun tarihteki adının Kızılbaş olarak bilindiğini belirttikten sonra; XV. ve XVI. yüzyıllarda, Kızılbaşlar, ilk Safavîler olan , Şeyh Cüneyd Haydar ve Şah İsmail tarafından Türkmen boylarıydılar. Kırmızı serpuş giyiyorlardı bunun için de onlara Kızılbaş deniyordu” demektedir bk. **Uyur İdik Uyardılar** s. 33

Fakat Kızılbaş sözü yüzyıllar içinde küçültücü bir anlama kaymış ve Celâli isyanları adı ile tanınan dini-sosyal başkaldırma hareketleri dolayısıyla da “dinsiz asi” anlamında kullanılmaya başlanılmıştır. Kızılbaş kelimesi bundan sonradır ki yerini Alevî kelimesine bırakmıştır.

Hız. Ali ve ona tarafgirliklerini göstermek için ortaya çıkan şiî topluluklara savundukları fikirlere dayalı olarak “İmamiye-Caferiye, İsmailiyye, Zeydiyye, Nusayriye vb.” isimler de verilmiştir.

Alevîlik veya yirminci yüzyıldan önceki takma adıyla “Kızılbaşlık” kökleri Türklerin İslâmiyet’i tanımaya başladıkları döneme kadar uzanan belli siyasî, coğrafi, içtimaî, iktisadî ve kültürel şartların uzun asırlar boyu tedricen oluşturduğu bir İslâm ve kültür olgusudur (Fığlalı 1996: 5). Bir Alevî dedesi olan İzzettin Doğan ise kendilerini şöyle tanımlamaktadır: “ Alevî İslâm anlayışı İslâmın insanlığı aydınlatan evrensel ilkeleriyle hayat bulan, Türklerin Orta Asya’dan batıya ilerleyişlerinde Maverâünnehir’de Ehli Beyt seyitlerinin önderliğinde inanç kaideleri oluşturarak Anadolu ve Balkan topraklarında bugün de tüm erdemleriyle yaşayan bir İslâm tasavvuf anlayışının adıdır” (Doğan2005:67).

Ancak bugün için dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan farklı Alevî grupların her biri için Alevî ve Alevîlik sözcüklerinin ifade ettiği anlamlar da farklı olmaktadır.⁵²

İslâm tarihinde Alevîlik terimi ilk defa hilafetle ilgili anlaşmazlıklar esnasında kullanılmaya başlanmıştır. Hız. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkan ve üçüncü halife (Hız Osman)’nin öldürülmesini de kapsayan zaman diliminde hilafetin Hız. Ali’nin hakkı olduğunu söyleyenlere “el-Alevîyye veya şiatü Ali (Ali taraftarları)” denilmiştir (Ocak 1989:369). Bu anlamıyla Alevî terimi Hız. Ali taraftarlarının oluşturduğu siyasi bir topluluğu ifade eder. Daha sonra İslâm dünyasında merkeze muhalif olarak ortaya çıkan bir çok grup kendini Alevî olarak gösterme çabası içine girmiştir. Bu şekilde kullanımlar zamanla bu kelimenin anlam kaymasına uğramasına da sebep olmuştur.

Hemen hemen bütün araştırmacılar Alevîliğin menşeyini açıklarken Hız. Ali, Muaviye, Yezid ve Hız. Hüseyin arasındaki olaylara inerler oysa ki bu A. Yaşar Ocak’ın

⁵² Alevîlere yaşadıkları yaşadıkları değişik coğrafyalarda farklı isimler verilmiştir. Anadolu’da “tavşan eti yemezler” Urumiye’de “Abdalbeyler”, Tebriz halkı “Görenler” (Hız. Hüseyin’i aşiret reislerinin gördüklerine inandıklarından dolayı bu isim verilmiştir.), İranlılar “Gulâiler” (Aşırı uç noktada bulunan grup) , Meşhet halkı “Ali Allahiler”, Karabağ halkı “Milliler” ve “Şemliler” diye adlandırılmışlardır. Alevîler alışverişte hak geçeceği korkusuyla terazi kullanmayı ancak tane ile satabilecekleri şeyleri sattıklarından esnaf tarafından da “Terazi Tutmazlar” diye adlandırılır. V. Timuroğlu **Alevîlik, Bektaşılık, Şiilik, Kızılbaşlık**, Kalan Yay. Ank. 2004 s. 9-10 bk. ; A. Gölpınarlı “Kızılbaş” İA s790

da bahsettiği gibi “Şifliğin tarihidir ve Alevîliğin Şiflikten doğduğu kanısını güçlendirir” (Ocak 1999:204). Bu ise kanaatimizce eksik bir değerlendirmedir. Alevîliğin kökeni ve İslâmın ilk dönemindeki hilafet kavgalarına ne siyasi entrikalara ne de İslâm coğrafyasının zaman ve mekan bakımından çekişmelerine bağlayabiliriz.

Alevîliğin doğuşunda Hz. Ali ve hilafet meselesi Hz. Ali ve Muaviye kavgasının sadece neden olduğunu ve bir ateşleme görevi gördüğünü, Alevîliğe ve Bektaşîliğe vücut veren temel faktörün bu olmadığı iyi bilinmelidir.

Alevîlik İslâm dininin yayılmasıyla birlikte Arapların dışındaki milletler- özellikle Türkler ve İranlılar- arasında hızla yayılmıştır.

Emevîler döneminde (661-750) Hz. Ali ve soyunun başına gelenler –özellikle Kerbela faciası- Alevîlerce çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yeni Müslüman olan milletler İslâm’ı ilk olarak Alevîlerin anlattığı şekilde anlamışlardır. Daha önce belirttiğimiz gibi Emevî zulmünden kaçan Hz. Ali soyundan kimselere Oğuz Türkmenleri daha o zamanlarda “Alevî” demektedir.⁵³ Özellikle Hz. Ali’nin kahramanlıkları ve Kerbela olayına ilişkin menkıbeler Anadolu, İran, Irak ve Horasan gibi bölgelerde yaşayan halklar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ehli Beytin başına gelenler ve bunlardan en önemlisi Kerbela olayı ise Alevîliğin düşünce olarak daha da olgunlaşmasına ve Araplar dışındaki diğer milletler arasında da yayılmasına neden olmuştur.⁵⁴ Yeni müslüman olan topluluklar arasında Hz. Ali bir sembol haline gelmiş, onun savaşçılık, yiğitlik ve ermişlik yönleri menkıbeler halinde her tarafa yayılmıştır. Bütün bunların sonucunda Alevîlik-Batınilik, İslâm dünyasının her yanına yayılan tasavvuf akımlarına nüfuz etmiş ve Alevî-Batıni eğilimli bir çok tarikat ortaya çıkmıştır.

“Tasavvufun XI. Yüzyıldan itibaren tarikatlar şeklinde teşkilatlanmasından sonra bunlardan bazıları silsilelerini çeşitli maksatlarla Hz. Ali’ye dayandırdıkları için Alevî tarikatlar diye tanınmışlardır. Kâdirîyye, Rıfâîyye, Yesevîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik, Hurufîlik, Haydarîlik bunlardandır. Bazıları da -Nakşîbendiyye- gibi

⁵³ Türk toplulukları içerisinde Kutadgu Bilig’den anlaşılacağı üzere başlangıçta Ali soyundan gelen kimseler kastedilmektedir. Ayrıca Emevîlerin zulmünden kaçıp Türk bölgelerine Zeyd b. Ali’nin oğlu Yahya’nın neslinden gelenler için kullanılmaktadır. Daha fazla bilgi için bk. Sönmez Kutlu **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik** Ank.2003 s.26

⁵⁴ Kerbela olayı için bk.

silsilelerini Hz. Ebubekir'e dayandırdıklarından "Bekrî" diye adlandırılmışlardır.(Ocak 12989:369)

Daha çok konar-göçer ve köylü topluluklar arasında etkili olan bu heteredoks tarikatlar doğal olarak içinde buldukları çevrelerin koşullarına uygun olarak şekillenmiş ve İslâm dininin inançlarını gelenekleriyle birleştirmişlerdir.⁵⁵ Alevîlik Caferî, Hanefî, Maturîdi, İsmailî gibi hem hem ortadoks hem de heterodoks unsurlar taşısa da Kızılbaşlık ve Bektaşîlik benzeri teolojik bir yapılanma olmayıp tarikat benzeri mistik bir oluşumdur.

Türk kültüründe Alevîlik veya daha yaygın kullanımı ile Alevîlik-Bektaşîlik XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Türkiye'de yaşayan Kızılbaş, Bektaşî, Tahtacı, Çepni, Sıraç, Torlak, Kalenderî, Hurufî, Işık v.b. gibi zümreleri ifade etmek için kullanılmıştır (Onat 2005:8).

Türk Alevîliği Hz. Ali kültünden tamamen uzak bir şekilde X. yüzyılda Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte doğup gelişmeye başlayan bir sürecin adıdır. Bu olaya Şîî etkileri karışımı bugünkü bilimsel araştırmacıların kesin olarak ortaya koyduğu şekilde XV. yüzyılın sonlarıyla ve XVI. yüzyıl başlarında Safevî propagandasıyla başlamıştır.⁵⁶

Anadolu'daki Alevî kitleleri nitelenmek üzere kaynaklarda Kızılbaş, Rafizi, Işık, Mülhid, Torlak v.b. gibi adların kullanıldığını yukarıda belirtmiştik bunlar içerisinde en çok kullanılan isim "Kızılbaş" ismi olmuştur.⁵⁷ Esasında Alevîlik, Kızılbaşlık, ve Bektaşîlik pek çok ortak paydada buluşsa dahi aynı şeyler değildir. Kızılbaşlık önceleri sünnî bir karakter gösteren ama aynı zamanda Şii-Batini bir hüviyete bürünen Erdebil

⁵⁵ E. R. Fıçlalı Alevîler için heteredoksi teriminin kullanılmasını insafsızlık olarak yorumlamaktadır. (Fıçlalı 1994:5). S. Kutlu da aynı fikri paylaşmakta bu kitleler için "metadoksi"(doksi ötesi, doksi üstü) teriminin kullanılmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. (Kutlu 2003:31)

⁵⁶ Alevîliğin kökeni ve doğuşu tamamıyla X. yüzyılda İslâmiyet dairesine girmeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı kültü, tabiat kültü, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm v.b. dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında bu yeni dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomikuyduran konar-göçer Türklerin tarihiyle ilgilidir. (Ocak 1999:205)

⁵⁷ Kızılbaş hakkında daha fazla bilgi için bk. A. Gölpinarlı "Kızılbaş" İA.s.789 İ.Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar** s53

Tekkesi'ne dayanan kendini tarikat formunda ifade eden, Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki iktidar mücadelesi sürecinde belirgin hale gelen bir farklılaşma biçimidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse şemsiye kavram olarak “Alevîlik”, “Alevîlik-Bektaşîlik”, “Anadolu Alevîliği” gerek tarihsel arka plan gerek oluşum şekli(form) gerekse sosyo-kültürel farklılıkları belirlemek için kullanılan ana kavramlar yönünde bir sūfî oluşum niteliği taşımaktadır. (Ocak 1999:11)

Anadolu Alevîliği, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabî olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslâmî şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir inançtır. Dolayısıyla bu inanca ait usûlleri ve uygulamaları daha çok gözlem yoluyla ya da nefesleri veya kutsal saydıkları kitaplardan öğrenmek mümkündür. Bu inancın temelinde Hz. Ali sevgisi vardır.⁵⁸ On iki imamı kabul edip, onların hayatlarına ilişkin mucizevî menkıbelere inanırlar. Velâyetin On iki imamlar tarafından sürdürüldüğüne ve haksız yere öldürüldüklerine inandıkları için Emevîlere ve onların temsilcisi saydıkları Sünnîlere karşı önyargılıdırlar. On iki imamın yanı sıra on dört masumu da kabul ederler.⁵⁹ Üç sünnet (dilde tevhid, kelimesini düşürmemek, kimseye düşmanlık etmemek ve gönül kırmamak) yedi farz inancı vardır.(Farzlar; sırrı saklamak , gönüldaşlarla bir olmak, yalan söylememek, hizmette bulunmak, dedeye itaat etmek, musahibini gözetip kollamak, dededen taç ve hırka giymektir.)Alevîlerde tebella ve teberra esastır. Yani Hz. Ali ile Ehli Beyti sevmeye sevenleri sevmeye (tevilla), sevmeyenleri sevmeme, sevmeyenleri sevenlere de düşmanlık etmek (teberra)tir. Alevîlerde bıyık ve sakal kesmek caiz değildir. Kadın boşamak haramdır. Boşanmış kadın alan yahut karısını boşayan zina etmiş sayılır ve düşkün olur. Ancak erkek, karısının kötü bir durumuna rastlaması halinde dedenin onayıyla bırakır bu durumda sadece kadın düşkün olur.

Bu inancın önemli noktası da “musahiplik” tir. Ergenlik çağına gelen her Alevî genci aynı yaşta olan bir gençle musahip olur yola girer. Her Alevî'nin bir musahibi

⁵⁸ Kızılbaşlarda ve Ali Allahiler'de Hz. Ali tanrıdır. Şahadet kelimesine “Aliyyun vali Allâhvaliyyun” kelimesini ekleyerek Tanrının Ali ve Muhammet suretinde görüldüğünü iddia eder.bk. A. Gölpinarlı “Kızılbaşlık” İA s 791

⁵⁹ Bu konuda bk. tezin Din kısmına

olması gerekir. Musahipsiz hiçbir merasime katılmaz. “Musahip”sülûk sırasında, ölüm anında kısaca yaşamın bütün mühim anlarında hazır bulunmak zorundadır (Melikoff 1994:48).⁶⁰ Türkdoğan da geleneksel Alevî inancına göre her Alevînin bir musahibi , bir rehberi, bir piri, bir de mürşidi olması gerektiğini belirterek “Bu üst statüyü temsil eden kişiler olmadığı sürece Alevîlik erkânı gerçekleşmiş sayılmaz” der (Türkdoğan 2005:25).

Alevî inancında dini önderlerin rolü statüleri önemli bir yer tutar. Dört makamı geçmek ve kırklar meclisine transdantal yaklaşım “pir”siz mümkün değildir. Pirin vekâlet verdiği dedeler her yıl kış mevsiminde isteklileri görmeye yolsuzları düşkün etmeye, düşkünlere kaldırmaya, suçluları yargılayıp tekrar yola almaya giderler. Her Cuma gecesi bir evde “Âyin-i Cem” yapılır. Âyin-i Cem en temel ve en önemli ibadet olarak görülür. Sadece dinsel değil sosyal ve hukûkî yönüyle de ibadetlerin kökeni sayılır.” Eskiden cem bir ibadet olmanın yanı sıra Alevîliğin tarihinin edebiyatının ve inanç pratiklerinin öğretildiği bir okul ve aynı zamanda topluluk içi hukûkî meselelerin de çözümlendiği yaptırım gücüne sahip kutsal bir kurum idi” (Yaman 2005:81).

Bu inançta cem; Hak-Muhammet-Ali Divanı’dır. Diğer bir adı da “halka namazı”dır. Farklı yörelerde “Aynü’l Cem, Âyin-i Cem, Cem Ayini, Abdal Musa Kurbanı, Birlik Cemi, Dardan İndirme Erkânı, Kolda Kopma Erkânı, Ali Cemi, Görgü Cemi, İçeri Kurbanı, İkrar Cemi” olarak adlandırılır (Yaman 2005:82). Âyin-i Cemlerde kadınlar erkeklerle bir aradadırlar. İçki genel olmayıp sadece dedeler tarafından içilebilir. “Mum söndü” şeklindeki iftiraların aslı yoktur. El, bel, dil sağlığına önem verirler. Muharrem ayında on iki gün ve kış ortasında üç gün Hızır orucu tutarlar. Ruh göçü inancı genel olarak kabul görür. Rakı, şarap, v.b. gibi içkilere karşı müsamahakârdırlar. Hac niyetine Kербela ve Necef’e giderler.

Bugün Alevîlik hakkında yüzlerce kitap yayınlanmasına rağmen bunların büyük bir kısmının bilimsel nitelikten yoksun ve birbirinin tekrarı olduğunu görmekteyiz. Kitaplar ve diğer yazılan yazılar sanki bu alandaki bilgi boşluğundan yararlanmak

⁶⁰ Musahip olma adeti Anadolu meslek birliklerinden Ahilerde de vardır. Meslekte birliği sağlamak amacıyla ortaya çıktığı sanılan bu âdet Alevîlerde inancın gerektirdiği bir tören olmuştur. Bu inançta alemin yaratılışında Cebrail Adem’e kuşak kuşandırdı musahip oldular şeklindeki inanış musahipliğin bugün de canlı kalmasına en büyük etkendir (Melikoff 1994:49).

isteyen bazı grupların kendi ideolojilerine dayanak aramak için yeni bir Alevîlik inşâ etmeleri neticesinde kaleme alınmıştır. Bu alandaki yayınları, Alevîliğin İslâm dışı olduğu, aslının Şiilik olduğu sünnilikle hiçbir farkının olmadığı tamamen eski Türk inanışlarından mürekkep olduğu şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Hasluck, Birge gibi yabancı bilim adamları ile Şelva Dersim gibi araştırmacılar başlı başına bir din olduğunu iddia etmişlerdir (Dersim 1994:8). Reha Çamuroğlu, Cemal Şener gibi araştırmacılar ise Alevîliğin İslâm'ın içinde olduğunu ama emperyalist güçlerin Alevîleri Anadolu'daki kayıp Hıristiyanlar olarak gösterdiklerini belirtirler (Çamuroğlu 2004:9).⁶¹

Alevîlik olgusu hakkında gerekli olan bilimsel bilgi özellikle Alevîliğin mevcut durumunun tespitine ve doğuş sürecinin aydınlatılmasına yönelik olmalıdır. Ayrıca Alevîlik ile ilgili ana kavramların ,Alevîlik olgusunun tarihi seyrine paralel olarak tespit edilmesine ihtiyaç vardır. (Onat 2005:12)

Sonuç olarak Alevî-Bektaşîler bugüne kadar bir azınlık psikolojisi altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle kapalı-gizli toplum özelliklerini yansıtır. Özellikle Cumhuriyet ile birlikte kendilerini rahat ifade edebilme özgürlüğüne kavuşan bu kitlenin toplumun ve devletin her katmanına çekilmesi onların dışlanmasını önleyeceği gibi onlara göz diken birçok art niyetli ideolojilerin ellerinin boşa kalmasına sebep olacaktır.

2.5. Bektâşîlik

Hacı Bektaş-ı Veli'nin tasavvufi fikirleri etrafında oluşan ve onun adına izâfeten Bektâşîlik adını alan bu tarikat, Türk-İslâm tasavvuf geleneğindeki on iki büyük tarikattan biridir. Anadolu'nun bu en büyük halk tarikatı ritüellerinde eski Türk inancından izler taşıyarak zamanla gelişmiş yaygınlaşmış ve son derece önemli

⁶¹ Bu alandaki yazarlar ve düşünceleri için bk. A.Y. Ocak, "Alevîlik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-I" **Tarih ve Toplum**, C.XVI Temmuz 1991 s.20-25; agy. "Alevîlik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-I" **Tarih ve Toplum**, C.XVI Ağustos 1992 s.51-56; A.Y. Ocak **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İst., 1999, s. 62); İ. Üzüm, **Günümüz Alevîliği** İsam Yay. Ankara 2000 s.159-184

tasavvufi bir akım haline gelmiştir.” Türk sosyal hayatı ve tasavvufî inanç mozaiği içerisinde Osmanlı Devleti zamanında popüler bir tarikat olmuştur” (Özcan 2003:11).⁶²

Bu popülerliğin nedenlerinden birisi de Osmanlı Devletinin kuruluş aşmasında oynadığı etkin rol ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki etkinliğine bağlamak gerekir.

Hacı Bektaş-ı Veli, Türk sūfiliğinin önemli şahsiyetlerindedir. XI. yüzyılda Ahmet Yesevi'nin öğretileri ile başlayarak gelişen ve Anadolu'ya taşınan tasavvufî düşünce Hacı Bektaş-ı Veli ile belirli bir temele oturtulmuştur. XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelen (H. 1270-1271) Hacı Bektaş, Baba İlyas'a bağlanmadan önce bir Yesevi dervişi olmamakla beraber Yesevi geleneğini koruyan bir tarikata (Haydârîlik) mensup olduğunu Baba İlyas'ın çevresine katıldıktan sonra aynı zamanda Vefâiliğe de geçtiğini kaynaklar belirtmektedir. (Melikoff 1996:22)⁶³

Velâyetnâmede geçen Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş, Kutbeddin Haydar üçlüsü arasındaki ilişkiler bu açıdan değerlendirildiğinde Bektaşîliğin doğrudan doğruya Yesevilik'ten değil, Yeseviliğin bir kolu olan Haydârîlikten doğduğunu böylece kronolojik olarak bu üç tarikat arasındaki organik bağ olduğunu gösteren bir ipucu haline dönüşmektedir. (Ocak 1999:621)

Bir Haydari dervişi olan XIII. yüzyılda kardeşi Menteş ile birlikte Anadolu'ya geldiği zaman Hacı Bektaş, o zaman Anadolu'da belki bir ölçüde yerleşmiş ve aynı şekilde Melâmetî-Kalenderî bir nitelik arz eden Vefâiliğin temsilcisi Baba İlyas-ı Horasanî'ye intisap etmiştir. 1240'daki büyük isyandan (Babailer İsyanı) uzun yıllar sonra şartların elvermesiyle Sulucakarahöyük'te yeniden ortaya çıkmıştır. Buradaki zaviyede bir Haydarî şeyhi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak 1240 yılındaki Babailer İsyanı'nın Vefâilik tarikatına vurduğu darbenin sonucunda bu tarikat giderek zayıflamış, Haydârîlik gücünü artırmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Hacı Bektaş- Veli

⁶² Bektaşîliğin arka planı Anadolu'daki gelişimi için bk. M. F. Köprülü “*Bektaşîliğin Menşei*” (Hzl. M. Yaman), **Cem**, Yıl 5, S 54, Kasım 1995, s.97 ; agm., Cem, Yıl 15, S 53, Ekim 1995, s.10

⁶³ Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli'deki, “saçı, sakalı, kaşları kazanmış aşağı sarkan gür bıyıklı çırılçıplak bir abdal” olan Hacı Bektaş'ın tasviri onun bir Haydarî şeyhi olduğunu açıkça göstermektedir. (A.Y. Ocak Türk **Sufiliğine Bakışlar**, İst., 1999, s. 62)

zaviyesi bir Haydari merkezi görünümü almıştır. Haydârîlik ise XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş kültü aracılığıyla içerisinden Bektaşîliği çıkarmıştır (Ocak 1999:63).

Bektâşîlik yalnız Babai, Kalenderi, Haydari tarikatlarını değil, Şemsi, Ethemî, Camî, Celâli, Yesevî, Hurûfî, Melâmi v.s. tarikatları da bünyesine almış eski ve yeni bir takım inançları kaynaştırmıştır. (Odyakmaz 1999:19)

Bütün bu inançları bünyesinde eriterek senkrotik bir yapı arz eden Bektâşîlik Orta Asya'daki eski Türk inançları Şamanizm ve Budizm gibi dini öğretilerle mistik bir niteliğe bürünmüştür. Bunlara Maniheizm ve Zerdüştlük inancı ile Yesevilik ve İslâm sufilığının damgası da vurularak Horasan Melâmetiliğinin Kalenderâne tavrı eklenmiştir. Bu şekilde Anadolu'ya gelen Bektâşîlik eski Pagan ve Hristiyan dönemi yerel kültürlerinin belli unsurlarıyla kaynaşmış XV. yüzyılda İran Hurufiliğinin ilkeleri ile XVI. yüzyılın başında Safevî şîliğinin motiflerini alarak bugünkü çehresini kazanmıştır. (Ocak 1999:211)

Schimmel'in dediği gibi "Bektâşîlik ehli sünnet olmayan tüm akımlar için bir hazine olmuştur." (Schimmel 2001:331)⁶⁴

Bektaşî tarikatının tarihi gelişimini iki aşamada incelemek mümkündür. İlk olarak XIII. yüzyıldan başlayıp XIV. yüzyılda gelişerek XV. yüzyıla kadar olan teşekkül devresi, ikinci olarak XVI. yüzyıldan itibaren tarikatın kurucusu, ikinci piri sayılan Balım Sultan ile başlayan ve günümüze kadar gelen dönemdir.⁶⁵ Bektaşîliği, Kalenderî ve Haydari unsurlardan ayırarak ona bugünkü yapısını kazandıran Balım Sultan'dır.⁶⁶ Balım Sultan Hacı Bektaş Zaviyesi'ni güçlendirerek sağlam bir teşkilat

⁶⁴ Yazar, Bektaşî Edebiyatı ve Bektaşîlikten bahsettikten sonra özellikle Bektâşîlik Hristiyanlık ilişkisi üzerinde durmuştur. bk. A. Schimmel , **İslâmın Mistik Boyutları**, İstanbul, 2001, s.331

⁶⁵ Tarikatın teşekkül dönemi ile ilgili olarak bk. tez s.7-26

⁶⁶ Pir-i sâni denilen Balım Sultan hakkında hemen hemen bütün kaynaklar Hristiyan bir anadan doğduğunu belirtirler. bk. Birge, **Bektaşîlik Tarihi** (Çev. Reha Çamuroğlu) İst., 1991, s.65; Bugün Bektaşîliğe giriş törenlerinde yapılan törene Balım Sultan Erkânî denilmektedir. Baha Sait Balım Sultan'ı ağır bir dille eleştirirken tarikatın orijinallliğini bozduğunu birçok aykırı şeyi tarikata soktuğunu belirterek;"Sekiz İmamcı Bektaşîliğin Sırp dönmesi Balım Sultan'ın irşadiyle on iki imam teşkilatlı meydanını açtı" diyerek Balım Sultan'ı suçlar. bk. İ. Görkem, **Baha Sait Bey Türkiye'de Alevî Bektaşî ve Nusayri Zümreleri**, Kültür Bak. Ankara 2000 s.119

kurmuş âyin, erkan ve usulleri yeniden düzenlemiştir. Balım Sultan'ın getirdiği yenilikler ve teşkilatlanma Alevî-Kızılbaş toplulukları tarafından yadırganmış olsa da “Balım Sultan'dan sonra Bektaşîlik büyük itibar kazanmıştır ”(Fığlalı 0994:201). Bütün bu olumlu yönler rağmen XV. yüzyıl aynı zaman da Bektaşîliğe Hurufî inancının girmeye başladığı, Safevî propagandası ile Şîî tesirlerin yoğunlaştığı dönem olmuştur. Bu dönemde “Hak-Muhammed-Ali” şeklinde açıklanan ulûhiyyet kavramı, on iki imam inancı, tevella ve teberra anlayışı Bektaşîliğin düsturu olmuştur. Pakalın, Bektaşîliğin risâlet hanedanına aşırı sevgi gösterdiklerini bunun ifrata kadar vardığını Bektaşîliği mezhep itibariyle Caferî, felsefe itibariyle Hurufî diye tanımlayabileceğini belirterek yukarıdaki görüşü desteklemiştir (Pakalın 1993:196). A.Y. Ocak ise Bektaşîlerin ve Alevîlerin Caferî mezhebinden saymalarına karşın Bektaşîliğin Şîîlikle bir ilgisinin olmadığını Bektaşîliği Şîî bir tarikat yerine Bektaşîlikte Şîî tesirlerden söz etmenin daha doğru olacağını savunur. (Ocak 1992:375)⁶⁷

Bektaşîlik belli başlı iki kola ayrılmıştır. Çelebiler ve Babagân kolu . Babagân kolu Hacı Bektaş'ın mücerret yaşadığını yani hiç evlenmediğini dolayısıyla ondan sonra gelenlerin yol evladı olduğunu savunurlar. Çelebiler ise Hacı Bektaş'ın evlendiğini (Kadıncık Ana ile) ve Timurtaş adında bir çocuğu olduğunu savunarak kendilerini onun soyuna bağlayıp bel evladı olduğunu iddia ederler. Babalar kolu özellikle Arnavutlukta çok yayılmış ve “tarik-i nâzenin” diye adlandırılmıştır.⁶⁸

İslâm dünyasında tasavvufa damgasını vuran “vahdet-i vücüt” görüşü Bektaşîliğe de tesir etmiş fakat hulûl ne tenasüh inancının etkisiyle asıl mahiyetinden uzaklaşmıştır. Bu inançta “Vahdet-i vücüt”la “Vahdet-i mevcut” çoğu kez karıştırılır. Bu durum onların en çok edebiyatlarında görülmektedir (Atalay 1991: 84).⁶⁹

Bektaşî inancında Allah ile samimi diyaloglar kurulur, Allah'ın rahmetinden asla ümit kesilmez.⁷⁰ Bektaşî âdâb ile erkânının kaynağını “Dört Kapı Kırk Makam” anlayışı

⁶⁷ Caferîlik için bk. İsmail Mutlu, **Tarihte ve Günümüzde Caferîler**, İst.1995

⁶⁸ Bektaşîliğin, Arnavutluk'taki konumu için bk. Baki Öz, **İttihat-Terakki ve Bektaşîler** Can Yay. İstanbul 2004 s.75; Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Bahar 2005-33 Arnavutluk Özel Sayısı Ankara

⁶⁹ Bektaşîlikteki Vahdet-i Vücüt nazariyesi için bk. Tasavvuf kısmına

⁷⁰ Bektaşîlikteki Allah İnancı için bk. Din kısmına

oluşturur.⁷¹ Senkretik yapısından dolayı Sünni İslâm'ın itikad ve esasları karşısında genellikle kayıtsız bir tutum sergilenir. Namaz, oruç, hac gibi ibadetlere açıkça olmasa bile uzak durulur. Bektaşîlikte dinin dış biçimlerine önem verilmez Tanrıya inananlar için ne camiye gitmeye, ne beş vakit namaz kılmaya ne de Ramazan'da oruç tutmaya gerek vardır.(Melikoff 1994:43)

“Bektaşîliğin ibadet anlayışı en eski ve temel âyin olan Âyin-i Cem'de kendini gösterir”(Ocak TDİVA:376)⁷².Ayin- i Cem'den başka ikrar ayini , muharrem matemi, baş okutma ve düşkünlük gibi çeşitli vesilelerle icra edilen birçok ayin ve erkânlar da vardır.Ayinlerde saz eşliğinde nefesler söylenir, terceman ve gülbank denilen dualar okunur.Ayinlerdeki bu uygulamalar eski Şamanlığın izlerini taşımaktadır.⁷³

Bektaşî tarikatının göze çarpan en önemli özelliklerinden birisi kadınların bu tarikatta eşit muamele görmesi hayatın her anında erkekle yan yana bulunmasıdır. Tarikatın bu yönü Bektaşî tarikatının ahlâkî ve ahlâksızlığı hakkında hoş olmayan hikayelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.Kadınların ayinlere katılmaları, içkiye karşı müsamaha göstermeleri İslâm öncesi eski Türk geleneklerinin ve inançlarının uzantıları olarak görülebilir.

“Kuramsal yaklaşımlarında İbn-i Arabi okulunun öğretilerine hiçbir şey eklememişlerdir. İnsan-ı Kâmil'le son bulan kırk iniş ve çıkış derecesine inanırlar.En çok tanınan ve en sık okunan Şîrlerinden bazılarında (devriye) varoluşun çıkış devrine katılımlarını tanımlamaya çalışmışlardır.” (Schimmel 2002:332)⁷⁴

Bugün dahi Anadolu'da birçok insanın gönlünde taht kurmuş olan Hacı Bektaş-ı Veli ile ilhamını, temel ve sistemini ondan alan Bektaşîlik felsefesinin temeli sevgi ve hoşgörü üzerine kurulmuştur. Bu manada zorlama, şiddetten sakınma, insanlara şefkat gösterme esastır. Bu sayededir ki içerisinde pek çok inancı, kültürel unsuru birleştirmiş ve bugün evrensel bir noktaya gelmiştir.

⁷¹ Bektaşîlikteki Dört Kapı Kırk Makam bk. Tasavvuf kısmına

⁷² Bektaşîlik ve Alevîlik Âyin- Cem törenleri için bk. M. Şakir Ülkütaşır, “*Bektaşî ve Alevî Ayinleri*”, **Sivas Folkloru**, C IV/44 Temmuz 1976, s.57

⁷³Bektaşîlikte Şamanlık inancına ait izler için bk. E.R. Fırlalı , **Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevîlik-Bektaşîlik**, Ank.,1994; M. Eröz, **Eski Türk Dini ve Alevîlik Bektaşîlik**, İst.,1992

⁷⁴ İnsan-ı Kâmil ve Devriye için bk. Tasavvuf kısmına

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile Bektaşî tarikatı da yasaklanmış, tekkelerine el konulmuştur. Bu tekkelere Nakşibendi şeyhleri atanmıştır. Bu sayede heteredoks sayılan bu tarikatı Sünni inanç içine çekmek hedeflenmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta geçtiği 1861 yılından itibaren bir nevi iade-i itibar edilmiş, tekkelerini yeniden açmışlardır. Cumhuriyetin ilanı, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile faaliyetleri durdurulmuştur.

3. Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı İçersinde Alevî- Bektaşî Tavrı

İslâm dinine girmeleriyle birlikte hayatlarını yeni dinin kaidelerine göre şekillendiren Türkler, bağlı buldukları tasavvufî inanç ve düşünceye göre de kendilerine has bir edebiyat vücuda getirmişlerdir.

“Türkler İslâmiyet’i kabul etmekle yeni bir medeniyet dairesine katıldılar. Yeni dinin terminolojisi ve teolojisi Türk kültürüne birçok bakımdan eklemenebilecek bir sosyal dokuya sahipti. İslâmiyet’le gelen kurum, değer ve normlar (üst yapı kurumları) Türk sözlü kültürünü estetik, kavramsal ve kuramsal açıdan yeniden şekillendirmeye başlamıştır” (Üçüncü 2002:30).

Gerçekten yeni bir edebiyat geleneği oluşturmak/kurmak daha üst kültürlerden ve bu kültürlerin oluştuğu gelenekten ayrı olarak ortaya çıkamaz. Anadolu’ya gelmeden, Türkistan coğrafyasında zengin bir kültürel mirası bulunan Türklerin yeni vatanlarına eski kültürlerini, birikimlerini ve tecrübelerini de getirerek yeni oluşumlara kültürel damgalarını vurmuşlardır.⁷⁵

⁷⁵ Alevi-Bektaşî edebiyatı için bk. A. Gölpınarlı “*Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları- Alevi-Bektaşî Edebiyatı-*“ **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı** C. XIX, s. 207 TDK. Yay. Ankara 1968 s. 362-371 ; S. N. Ergun, **Bektaşî Şairleri ve Nefesleri** İstanbul 1944, s. 7 ; A. Gölpınarlı, **Alevi-Bektaşî Nefesleri** İnkılap Kitapevi İst. 1992 ; M. Şakir Ülkütaşır, “*Bektaşî Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri*” **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten** Ank. 1974 A. Güzel, “*Bektaşîlik ve Bektaşî Şiiri*” **Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Şükrü Elcin Armağan** Ank. 1983 s. 47, 65; A. Güzel, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı** Akçağ Yay. Ank. 1999; E. Artun, **Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı** Akçağ Yay. Ank. 2002 s.53, 58; B. Noyan, **Bektaşîlik ve Alevilik** Ardıç Yay. Ank. 2000; Rıza Zelyut “*Alevi-Bektaşî Edebiyatının Boyutları*” **Varlık** S. 1053 İst. 1995 s. 2-11; Erdoğan Alkan, “*Alevi Şiirinin Kökeni*” **Varlık** S. 1053 İst. 1995, s.12, 20; İ. Melikaff, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe** İst. 1998, s. 274-311; H. Özcan, **Alevi-Bektaşî Kültürüne Bakışlar** Horosan Yay. İst. 2002, s. 19-24; Besim Atalay, **Bektaşîlik**

Çeşitli inançların (Edhemî, Camî, Babaî Ahî, Kalenderî, Hurufî, Haydarî, Rum Abdalları, Torlak, Işık) birleşimiyle şekillenen ve sözlü kültüre dayanan Alevî-Bektaşî edebiyatı bir üst kimlik konumun itibariyle Batınî zümreler edebiyatı görünümünü almıştır. (Ergun, 1994: 7) Üst kimliği oluşturan alt kültürler “Şamanizm” adı verilen “Gök tanrı inancı”ndan da büyük ölçüde izler taşımaktadırlar (Eröz 1995: 17).

Ülkütaşır’ın da ifade ettiği gibi; “Hemen hemen altı asır gibi uzun bir mazisi olan Bektaşî edebiyatının münferit ve muayyen bir zümrenin mahsulü olmadığını belirtmek gerekir” (Ülkütaşır 1974:189).

Bektaşîlik yapısındaki hoşgörü ve ilkeleriyle, altyapısında görülen birçok Batınî tarikattan aldığı fikirleri bünyesine katmış ve bu potada eritmiştir. XVI. Yüzyıldan itibaren de karma dokuyu oluşturan unsurlar tamamen ortadan kalkmış Alevi-Bektaşî adı altında bir zümre edebiyatı oluşmaya başlamıştır.

Alevî-Bektaşî Şiiri’ni oluşturan manzumlar anonim halk şiiri, saz şiiri ve divan şiirine ait özellikler taşır. Nazım birimi dörtlük veya beyit, ölçü olarak hece ve aruz ölçüsü kullanılmıştır. Hece ölçüsü daha çok tercih edilmiştir. Ancak az çok medrese tahsili görmüş -özellikle kentli Bektaşiler- bir kısım şairler aruz ölçüsünü de kullanmışlardır. Aruzla yazılan şiirlerde çok sık olarak aruz hatalarının olduğu, şairlerin bu ölçüyü başarılı bir şekilde kullanamadıkları çalışmamızdan da rahatlıkla anlaşılacaktır. Tūrâbî’nin birçok şiirinde aruz kusurları bulunmakta hatta şiirin aruzla mı, heceyle mi yazıldığı açık bir şekilde anlaşılammamaktadır. Özellikle sözlü kültür içerisinde şekillenen bazı şiirlerin vezinlerinin aktarmalar esnasında bozulacağı gibi şairlerin iyi bir eğitim görmemeleri de vezinlerin kusurlu olmasında rolü olduğu kanaatindeyiz.

A. Güzel, tekke şairlerinin ağırlıklı olarak “gazel, kaside, kıt’a musammat, murabba, tekib-i bend, terci-i bend, rübai, tuyuğ, mesnevi” nazım şekilleri kullandıklarını belirterek, halk şiiri tarzında ise “koşma, mani, nefes, semai,

divan/divani, tuyuğ ve destan şekillerini kullandıklarını belirtir. (Güzel 1989: 275)⁷⁶ “Alevî-Bektaşî şiiri, belli kurallara, kalıplara ve belli düşüncelere bağlı bir şiir biçimidir. Ölçüde, kafiyede, ayakta, nazım biçimleri ve dilde âşık edebiyatı özelliği gösterir.”

Bektaşî şiiri, sade diliyle ve saz eşliğinde söylenmesi dolayısıyla halkın duygularına tercüman olmuş, halka seslenmiştir. Halk arasında içtenlikle kabul gören türküler Bektaşîliğin ilkelerini tebliğde büyük görev üstlenmiştir. Musikînin çok önemli bir yer tuttuğu Alevî-Bektaşî törenlerinde “deyiş, nefes, mersiye, miraciye, nevrüziye, düvaz imam gibi nazım türleri özellikle ayin-i cem törenlerinde besteli olarak icra edilir.”⁷⁷

Alevî Bektaşî edebiyatında şiirlerin hemen hemen hepsi saz eşliğinde söylenmektedir. Bu sebep Alevî, Kalenderî, Bektaşî, Hurufî şiirinde nazım şekli ve nazım türü probleminin çözümünde musiki belirleyici rol oynamaktadır (Durbilmez 1998:33).

Alevî Bektaşî edebiyatının özelliklerinden biri şiirlerin kendi inançlarıyla örülmesi ve kutsal saydıkları kişilerin efsanevî/menkabevî yönlerini şiirlere yansıtılmaktadır. Geleneklerini, inançlarını, aralarında söylenen atasözlerini, deyimlerini ifadelendirir. Din büyüklerini över, onlara ait menkabeleri şiirleştirir, usûlden, erkândan, âyinden bahseder. (Melikoff 1994 :20). “Düvazdeh İmam. Bu şiirler On iki İmam’a, Hz. Peygamber’e ve ve kızı Fatma’ya övgüdür. Ehl-i Beye sevgisi, İmam Hüseyin’e mersiyeler, Zülfükâr,, Düldül, Kerbelâ, tevellâ, teberrâ, üçler, yediler, kırklar, cem, dem, dâr, musahip, dört kapı, dört makam, Şah, Hak, Hacı Bektaş vs.” (Gölpınarlı 1968:363).

⁷⁶ Ülkütaşır, Bektaşî şiirinin türlerini “nefes, semai, kalenderî, divan, destan, nutuk, devriye, mersiye, mehdiye (Düvarzade= Oniki imam medhiyesi), naat, selâname, nevrüziyye” şeklinde sıralar ve Bektaşî şiirine genel olarak “nefes” denildiğini belirtir. Ülkütaşır, agm. s. 297; ayrıca E. Artun, age. s. VIII-XIX; Alevî-Bektaşî şiirinde işlenen konuların Alevî bakış açısından yorumu için bk. R. Zelyut “*Alevî-Bektaşî Edebiyatının Boyutları*” **Varlık** s. 1053 İstanbul 1995 s.2-11

⁷⁷ F. Köprülü; “ Halk şiirleri türlerinin arasındaki fark, kısmen şekillerine ve daha çok mahiyet-i musikilerine yani bestelerine aittir” der. bk. **Türk Edebiyatı Tarihi** İstanbul 1980 s.273

Alevi-Bektâşî edebiyatı, gelenekleriyle, anlatım biçimiyle, terminolojisiyle, müstehzi edasıyla irfanı ve inancı orijinal bir edebiyattır. Bu inançta şâirler tasavvufî kendi anlayışlarına göre yorumlarlar. Şiirlerinde neşe hakimdir (Artun 2002:55).

Alevî-Bektâşî şâirleri mahlas alırken kendilerini diğer zümrelerle bağlı şâirlerden ayırmak için mahlaslarının başına “kul, abdal, pîr, sultan” gibi belirleyici adlar alırlar. Bazen mahlaslarının sonuna “sultan, baba, dede” gibi adları da eklemişlerdir.

Alevî-Bektâşî edebiyatı on üçüncü yüzyılda Yunus Emre ile başlamıştır.* Bu zümre edebiyatlarının başlangıcı Yunus Emre’ye bağlar. Fakat kurucu olarak Bektâşî edebiyatının Kaygusuz Abdal’la kurulduğu yaygın bir kanıdır.XV. yüzyılda Hatâî mahlasıyla ve daha çok heceyle şiirler söyleyen Şah İsmail Alevî-Bektâşî edebiyatının en didaktik şairidir. XVI. yüzyılda Pir Sultan Abdal bu edebiyatın en lirik şairi Kalender Abdal, Muhyidin Abdal, Yeminî, Şahî, Viranî gibi şairler yüzyılın Bektâşî edebiyatının güçlü temsilcileridirler. Bu yüzyıl Bektâşî edebiyatının şiirinin altın çağıdır.

XVII. yüzyılda Bektâşî edebiyatında birçok şair Divan edebiyatının dilinden esinlenerek bu tarz şiirler yazmıştır. Ezgiden uzaklaşan Bektâşî şiiri bu dönemde eski fonksiyonunun yitirmiştir.Söylenen sözler daha önce söylendiği için bu edebiyat artık kendini tekrara başlamıştır. Bu yüzyılda Kul Hüseyin, Geda Müsli, Kul Nesimî, Kazak Abdal’la devam eder.

XVIII. yüzyılda Selim Baba, Uzleti Baba, Şirî, Hıfzî gibi şairler yeni bir şeyler getirememişler, tekrardan kurtulamamışlardır.

XIX. yüzyılda sosyal hayattaki değişiklikler edebiyatı da etkilemiştir. Bu dönem Bektâşî şiirinin yenileşme dönemidir. Özellikle tekkelerde bulunan Bektâşîler, Divan

* Bu yüzyıllardaki Alevî-Bektaşî şairler için şu kitaplardan yararlanılmıştır: B.Durbilmez, **Muhyiddin Abdal Divanı**, Elazığ, 1998 (Basılmamış doktora tezi) ; Kemal Üçüncü, **Edib Harâbî Divanı**, Elazığ, 2002 (basılmamış doktora tezi); Erman Artun, **Dinî Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı**, Ank., Akçağ yay., 2002

şairleri Edip Harabî, Mehmed Hamdi Hilmi Dede, Âgâhî Dede, Kanterî, İrşâdî Baba, Miratî Baba, Günci Baba, Bosnevî, Dertli, Didârî, Perişan Baba, Pir Mehmet, Güvenç ve Tûrabî gibi şairlerdir.

XX. yüzyılda Divan tarzı şiirler yazanlar hemen kalmamıştır. Halk ozanlığı öne çıkmıştır. Konu olarak eskiyi tekrar eden Bektâşî şairleri yeni yazdığı şiirlerde belli bir inancın, topluluğun ozanı olmaktan çok genel konularda şiirler yazmışlardır. Ozanlar genellikle kırsal kesimlerden çıktıkları için saz eşliğinde söylenen şiirler daha çok ezgileriyle ön plana çıkmıştır. Bu edebiyatta vahdet-i vücud anlayışı geri plandadır. Çoğu zaman Tanrı'yla içli dışlı bir üslup kullanırlar. Bunun nedeni Alevî-Bektâşî inancında var olan Tanrı'ya korkudan çok sevgiyle ulaşma düşüncesi vardır. Alevî-Bektâşî şairler gerek şiirlerinde gerekse ayinlerinde Türkçe'den başka dil kullanmadıkları için Türkçe'nin yaşatılması ve geliştirilmesi İslâmiyet'ten önceki Türk gelenek ve göreneklerinin günümüze kadar saklanması hususunda önemli hizmetleri bulunmuştur (Özcan 2003:23).

4. Alevî-Bektâşî İnançları Arasındaki Bazı Farklılıklar ve Benzerlikler

Bektaşîlik ve Aleviliğin bağımsız birer din mi yoksa İslam'a bağlı birer tarikat/mezhep mi oldukları hem teorisyenler arasında hem de konuyla ilgilenenler arasında sürekli bir tartışma konusu olmuştur.

Her ne kadar bu iki topluluk “pir” olarak Hacı Bektaş'ı görüyor ve aynı kökten geldiklerine inanıyorlarsa da erkânları ve bazı konulardaki görüş ayrılıkları bu iki topluluğun farklı olduklarını göstermektedir. Alevîler aralarında “yol bir sürekin bin bir” diyerek bir çok farklı kollara ayrıldıklarını ifade ederler. Ama bu farklılık keskin çizgilerle ayrılmış belirli farklılıklar arz etmemektedir.⁷⁸

Bektaşîlik ve Alevilik konusu üzerinde inceleme yapan araştırmacıları bekleyen en önemli problem bu iki terimin sıkça birbiriyle karıştırılması ve birbirinin yerine

⁷⁸ Alevîlerde her köy bir ocağa bağlıdır ve bu ocaklara ayrılış bir gelenektir. Alevîler yalnız bu ocakları tanırlar. Onlara göre Hacı Bektaş'ın genel bir sıfatı yoktur. O da bir ocakzadedir ve seyittir. bk. A. Güzel, “Alevî” Türk Ansiklopedisi C.II s.46-48

kullanılmasıdır. “Her Alevî Bektaşî’dir fakat her Bektaşî Alevî değildir” sözü bu kesimler tarafından kullanılsa da müşterek inanç esaslarına sahip olup bu esasları yerine getirme konusunda farklı yöntemler kullanan bu iki zümre aradaki küçük uygulama farklarına rağmen aynı yolu kullanan aynı hedefe yönelen rehberleri aynı, çıkış yerleri aynı zümrelerdir.

Bektaşîlik, genellikle Alevilikle karıştırılmıştır. 19. asırda özellikle 1826’dan sonra Bektaşîlik ve Alevilik birlikte anılmış bugün “Bektaşîlik Alevîlik” diye anılan bir terim ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacılar “1826’da Bektaşîlik yasaklanınca köy Bektaşîliğini Alevilikle birleştirmişler ve 1925’te tarikatların kapatılmasıyla da Bektaşîliği, Alevilik içinde ele almışlardır” (Küçük, 2003:151).

Bazı araştırmacılar, Bektaşîliği Alevîliğin bir kolu olarak ele alır. (Eyüboğlu, 1989:66) Bazıları Alevîliği Bektaşîliğin Çelebiyan koluna bağlı olması sebebiyle bunu reddeder (Küçük, 2003:152). Bazı araştırmacılar Bektaşîliğin, Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş bir Alevîlik şekli olduğunu söyleyerek olayı siyasi nedenlere bağlamaya çalışmışlardır (Özkırımlı, 1990:182). Bazıları ise ikisinin aynı olduğu görüşünü savunmuşlardır (Ulusoy, 1986:107).

Alevîlik-Bektaşîlik şeklindeki isimlendirme, biraz da şartların zorlamasıyla birbirine benzeyen, ancak birbirinin aynısı olmayan iki farklı sosyolojik oluşumun birlikte anılması neticesinde ortaya çıkmıştır.

Alevîlik-Bektaşîlik konusunda bilimsel çalışmalarıyla ve objektif değerlendirmeleriyle karanlıkta kalmış bir çok noktayı açıklığa kavuşturan A.Yaşar Ocak ise 1925’te bütün tarikatların kapatılmasıyla Bektaşîliğin bütünüyle Alevilikle karıştırıldığını ifade etmiştir (Ocak,1994:88).

Alevilik ve Bektaşîlik inanç bakımından bir çok ortak özellik taşır. Bununla birlikte Bektaşîlik, ana prensip ve ayinleri olan sufi bir tarikat olduğu halde Alevilik, Hz. Ali soyundan olmaya önem veren bir kimliktir. Bektaşîlik önceleri herkese açık bir tarikatken, Alevilik gizliliği esas almıştır. Sonradan Bektaşî olduğu halde Alevi olunmaz. Alevilikte soy önemlidir. Alevi bir aileden olmak gerekir. Alevilikte dede olmak için belirli bir ocağa veya soyca Hz. Muhammed’e bağlanmak gerekir.

Bektaşîler, Alevîleri meydanlarına almadıkları gibi Alevîler de onları ayin-i cem'lerine almazlar. Alevîler, Bektaşî babalarına “mezar taşı”, Bektaşîler de Alevîlere “sofu, sofu süreği” adlarını verirler.⁷⁹

Tarikatta isteyen istediği şeyhe intisap edebildiği halde, Alevîlikte şahsın babası hangi ocağın talibi ise oğul da o ocağın talibidir. Başka bir ocağa intisap edemez. Ocakzadelikte bir sosyal kast ortaya çıkmaktadır. Ocak babadan oğula kalıtım yoluyla intikal etmektedir. Dedelerin, Bektaşîlikte olduğu gibi seçimle gelmemesi, bu zümre içerisinde belli bir eğitim programının olmayışı dedelik müessesinin çok ilkel bir seviyede kalmasına neden olmuş, bu da Alevîlerin kapalılığı-gizliliğini desteklemiştir (Türkdoğan 2005:22).

Bektaşîlikte “Dede” veya “Baba” yetenekli, yol'un eğitimini ve terbiyesini almış kişiler arasından seçilirken, Alevîlik'te babadan oğula geçer. “Dedeliğin babadan oğula geçmesi uygulaması şamanlıktan Alevîliğe geçmiştir” (Keçeli ?:83). Bektaşîler dedelere “nezir”, Alevîler “humus” derler. Bir Bektaşî, Alevî'ye kız verebilir yeter ki nasip almış olsun.

Bektaşî olmak isteyen herkes bir tekkeye başvurur, giriş töreninde ikrar verip Bektaşî olabilir ama Alevî, “daldan, budaktan gelmez, kökten sürer” (Timuroğlu 2004:84).

Bektaşîler, sadece piri (Hacı Bektaş Veli) tanırken; Aleviler Hacı Bektaş Veli yanında nesebi Hz. Muhammed'e kadar gittiğine inanılan bir çok piri tanır.

Alevilikte Bektaşîlikteki dergah yerine dinî ayin ve benzeri toplantılarda kullandıkları “meydan evi” vardır.⁸⁰

⁷⁹ Bu konuların ayrıntıları için bk. A. Güzel “Alevî” Türk Ansiklopedisi s.47

⁸⁰ Bu konular hakkında bk. A.Gölpınarlı, **Alevî-Bektaşî Nefesleri** İstanbul 1992 s.5; Ocak, “**Bektaşîlik Bir Tarikattır Ama Alevîlik Bir Tarikat Değildir**” s.13-19; E.Ruhi Fığlalı, “**Alevîlik-Bektaşîlik Üzerine**” s.5-7; Atalay, **Bektaşîlik**, s.16; Köprülü, “Bektaşîliğin Menşe'leri” **Cem Dergisi** Yıl5, S.52 Eylül 1995; Noyan, “Bektaşî-Alevî Konusunda bir Gezinti” **Türk Yurdu** No:8, s.34; Türkdoğan, **Alevî-Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma** İstanbul 1995; İ. Görkem **Baha Said, Türkiye'de Alevî, Bektaşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000

Sırrı ifşa etmeme düsturu hem Alevîlik hem de Bektaşîlikte olmasına rağmen Bektaşîliğin, 1826 yılında Yeniçerilikle birlikte kaldırılması ve 1925'te bütün tarikatların kapatılması gibi olaylardan dolayı, Alevîliğe göre daha gizli bir yapıya büründüğünü kabul etmek gerekir. Alevîlik ise bir tarikat özelliği göstermediğinden bu yasaklardan fazlaca etkilenmemiştir. Bektaşîler kendilerini gizlerler ve buna “Bektaşî Sırrı” derler.⁸¹

Alevîlerde büyük önemi olan “musahip” veya “ahiret kardeşliği” adeti Bektaşîlerde yoktur. Balım Sultan'la başlamış olan “mücerred” (bekâr derviş) adeti de Alevîlerde yoktur. Aksine, Alevîlerde “ayin-i cem” törenlerine sadece evli çiftler katılabilmektedir.

Bektaşîler ve Alevîler arasındaki farklar birtakım sosyal faktörlerden ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de on iki imamı tanır ve özellikle Cafer Sadık'a (ö.148/765)⁸² büyük saygı gösterirler. İbadetlerinin merkezinde yer alan Allah-Muhammed-Ali üçlüsü ‘üçler’ olarak kabul edilir. Her iki taraf da Muharrem ayının ilk on gününde ‘matem geceleri’ni içtenlikle anarlar. Şiiilerden aldıkları ‘tevellî’ ve ‘teberri’ doktrini ve ‘meydanda mürsidin gözetimi altında yapılan ayin-i cem’ ikisinde de vardır. Bu ayinde yerine getirilmesi gereken on iki görev, nefes, gülbang ve terceman denilen Türkçe şiirler ve lokma denen bir yemek vardır. Nevruz, Hz. Ali'nin doğum günü veya Hz. Peygamber'in kızı Fatıma ile evlendiği gün olarak kabul edilir. 21 Martta kutlanan Nevruz, günahların bağışlanması için ‘baş okutması’ iki tarafta da var olan adetlerdendir.

Bununla birlikte bu iki zümre arasında görüş ayrılıkları da yok değildir.

Bektaşîler bağlı oldukları Türkmen boylarından zamanla koparak tarikat düzenini

⁸¹ Bu sır bazılarına göre, Bektaşîlikte insanın “ilahlaşmış hatta Allah'ın en büyük adının (ism-i azam) insan olduğu şeklindeki inanca kadar giden teolojik bir mesele olduğu bazılarına göre ise sır ‘kadının erkekle aynı statüde olmasıdır.’ Bu terim, Bektaşîlerin birbirlerini tanımak için kullandıkları araçlara da işaret edebilir ki bu da içki içmek ve sultanım, nazarım, erenler gibi kelimeleri içerir. Bektaşîlerin zaman zaman tarikatın adını şifreli olarak ‘Tarikat-ı Nazenin’ şeklindeki kullanmaları bu gizliliğin bir devamıdır. (Küçük, 2003:156)

⁸² İsnâaşerinin altıncı imamı ve Caferiyyenin kurucusu. Daha fazla bilgi için bk.. Mustafa Öz, “Ca’fer es-Sadık” C.VII **DİA** İstanbul 1993, s.1-3

oluşturmalarına rağmen Alevîler gelenek ve göreneklerine daha bağlı olup tarikat düzeni içerisinde yapılanmamışlardır.⁸³ Birçok araştırmacı bu görüşlere katılırken Hasan Onat, meseleye daha ılımlı ve olumlu yaklaşmakta Alevîliğin kendini ifade ediş biçiminden yola çıkarak Alevîliği “tarikat formunda” yapılanmış gibi göstermektedir. Yazara göre, “cem, musahiplik, görgü ve düşkünlük erkânları, dört kapı kırk makam” kavramları sadece Alevîlikte değil pek çok Sünnî bilinen tarikatlarda da vardır. (Onat, 2005:10)

Günümüzde Alevîlik-Bektaşîlik kavramlarının ayrı kullanılması neredeyse imkânsızdır. Alevîliği ve Bektaşîliği bugün gelinen noktada birbirinden bağımsız olarak ele almak tarihsel ve sosyolojik açıdan mümkün görünmemektedir. Melikoff’un da belirttiği gibi “ Alevîlik, Bektaşîlikten ayrılmaz. Çünkü her iki terim de aynı olguya, Türk İslâm olgusuna bağlıdır. Alevîlik ve Bektaşîlik, inanç ve ahlak esasları ve edebiyatları bakımından temel olmayan farklılıklar dışında ortaktırlar” (Melikoff, 1994: 49)

5. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN TASAVVUFİ YAPISI

5.1. Anadolu Dışındaki Osmanlı Topraklarında Tasavvufi Yapı

18. yüzyıl Osmanlının yaptığı savaşlarda galip devletlere parça parça toprak verdiği bir dönem iken 19. yüzyıl toprak vermenin yanında egemenliği altında bulunan milletlere bağımsızlıklarının da verildiği bir dönem olmuştur. Bu ise koca imparatorluğun sonunu hızlandırmıştır.

“XIX. asır, sanayileşen Batılı devletlerin hammadde ihtiyacını karşılamak için sömürge kapma ve paylaşma çabalarının arttığı dönem olmuştur. Avrupalılar için başta

⁸³ Alevîlik, Bektaşîlik, Şiilik, Kızılbaşlık inançları arasındaki farklar için bk. V.Timuroğlu, **Alevîlik, Bektaşîlik, Şiilik, Kızılbaşlık** Kalan Yay. Ankara 2004

Kuzey Afrika olmak üzere Afrika'nın tamamı, Yemen ve Hint alt kıtası, Rusya için ise Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde bu çabaları görmek mümkündür.

Büyük çoğunluğu Müslüman halklardan oluşan bu bölgelerde, istilâ ve sömürüye ilk elden karşı çıkan yerli ve devlet destekli güçler, kısa sürede geri çekilmek zorunda kalmışlar, onların yerlerini tasavvufî hareketler kısa zamanda doldurmuş ve uzun soluklu bir mücadeleye girişmişlerdir. Hatta istilâ edilen ülkelerin bağımsızlık kazanmasının temelinde tarikatlara dayalı örgütlenmelerin vasıflarını görmek mümkündür. Bu nedenle XIX. yüzyılda Anadolu dışında tasavvuf demek, sömürge ve emperyalizme karşı direniş, şahlanış, tecrit anlamı taşımaktadır (Yücer 2003:33).⁸⁴

Tarikatlar mahallî sınırları aşan haberleşme kabiliyetleri ve insanların duygularını ateşleyen propaganda çalışmaları sayesinde istilâ ve sömürüye karşı manevi bir şemsiye görevi görmüşler toplumun ayakta kalmasına manevi yönden destek vermişlerdir.

Genel olarak İslam coğrafyasına şöyle bir göz atacak olursak;

Orta Asya Türk Dünyası XIX. yüzyıla iyice parçalanmış, siyasî hüviyeti silikleşmiş olarak girer. Hanlıklar beyliklere dönüşmüş onlarda yer yer kasaba hakimleri haline gelmiştir.

Rus Çar'ının XVIII. yüzyılın başında başlattığı Hazar'ın kuzeyinden hareketle sıcak denizlere inme emeli ve buna engel teşkil eden Orta Asya Türklerini itaat altına alma gayreti bu bölgeyi ateş sahasına çevirmiştir. Rusların teknik ve eğitim

⁸⁴ Le Gall Michel, *International Journal of Middle East Studies*, s XXI America 1989, s.91-92 (çev: H. Mahmut Yücer age., s.33) “ O tarihlerde Kuzey Afrika’da bulunan bir misyoner, hem Senüsiyye hem de Medeniyye Tarikatı’nın Osmanlıların Pan-islâmist politikalarına uygun hareket ettiği için Kuzey Afrika’daki Fransız koloniciliğine uzun süre direndiklerini, direnişin arkasında bizzat Abdülhamid’in olduğunu kaydetmektedir. Ona göre Abdülhamid’den sonra I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devletinde Panislâmizm yerine İttihat ve Terakki vasıtasıyla yeni fikirler hâkim olunca tarikatlar yeni Osmanlılardan yeterli ilgiyi görememişler, böylelikle desteklerini ve güçlerini kaybetmişler, Avrupalılar da onlardan korkmaz hale gelmiştir. Çünkü tarikatlar Avrupalıların hiç tanımadıkları bir yapıya sahipti ve onların menfaatlerine zıt hareket etmekteydiler.

alanlarındaki üstünlüklerine karşın Orta Asya Türkleri savaş tekniklerinden habersiz, her türlü silahtan mahrum, geleneksel silah ve savaş usulleri ile dövüşmektedir.

Gerek işgalden evvel ve gerekse işgalden sonra Orta Asya çevresinde en büyük direniş ve milli şuur merkezleri yine medreseler ve tarikatlar olur. Din adamları Rus işgalinden önce, emirlerin, hanların birbirleriyle savaşmamalarını milli birliği sağlamaları konusunda sürekli uyarılar yapmışlardı.

“Rus’un kâfir olduğunu ona boyun eğmenin de küfür olacağını, bu sebeple sürekli bir direniş halinde olmanın dini bir vecibe olduğunu halka anlatırlar. Köy köy, oba oba dolaşıp Ruslar’a karşı Türk kitlelerini uyaran ve İslami hassasiyetleri diri tutmaya çalışan tarikat mensupları –özellikle Nakşibendi kolları- Türklerin birliğini temin eden en büyük güçtür. İşgalle birlikte yoğunlaşan Ortodoks kilisesinin misyonerlik çalışmaları karşısında medrese ve tarikatların mücadeleleri başarılı olmuştur (Köseoğlu 1988:90).

Hindistan’da ise yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiliz sömürgecilerine karşı Müslümanları organize eden, Osmanlı için yardım kampanyaları açan Şeyhü’l-Hind lâkaplı Mahmud Hasan Diyobendi (1851-1920) yaptığı çalışmalarla misyonunu yerine getirmiş diğer bölgelere de ilham kaynağı olmuştur.

Endonezya, Sumatra, Cava ve Malezya gibi Hinduizm ve Budizm’in yaygın olduğu Güneydoğu Asya ülkelerine XVIII. yy. öncesinde Hindistan üzerinden gelen Nakşibendiye, Kadiriye, Halvetiye, Ticaniye, Rifâiye, Şaziliye İslâmın yayılmasına öncülük etmişler, XIX. yy’da Hollanda ve İngiliz sömürüsüne karşı tekkeler özgürlük mücadelesini üstlenmişlerdir.⁸⁵ Bunlar arasında Hacı Şeriatullah (1840) ve Titu Mir (1831) adlı sufiler öne çıkmaktadırlar (Yücer 2003:36).

⁸⁵ Tasavvufun Endonezya takımadalarına girişi nerelerde yayılıp etkili oldukları, adaların İslâmlaşmasında tasavvufun ve tarikatların rolü, tasavvufi hareketlerin siyaset ve yönetimle ilişkileri yakın dönem ve günümüzde tasavvufi faaliyetlerin boyutları için bkz. İsmail Hakkı GÖKSOY, “Endonezya’da Tasavvufi Hareketler ve Bazı Özellikleri” **Tasavvuf** Temmuz-Aralık Ankara 2003/11, s.75-115

1817’de Çin’in Uygur bölgesinde, krallığa karşı ayaklanan Hâce Nakşibendî Cihangir’in hareketi o bölgede altı büyük ayaklanmanın dördüne imzasını atmış bölgenin dini ve milli duygularını canlı tutmayı başarmıştır.

Afrika kıtasında XIX. asırda yeni kurulan tarikatlar ve kollar iki önemli görev icra etmişlerdir. Birincisi sömürgecilikle birlikte kıtaya giren misyonerlik faaliyetlerini durdurmuşlar, ikincisi ise kurulan medrese ve zaviyelerle İslâm’ın yayılmasına önemli hizmetlerde bulunmuşlardır (Yücer 2003:36).

Fas ve Cezayir’de, Ahmed ed-Darkâvi (1823)’ye nisbet edilen Darkâviyye Kolu , bu bölgenin siyasi yapısının değişmesinde önemli bir etken olmuş ve Fransızları bu bölgeden çıkarmışlardır.

XIX. asrın başlarında Mağrib’de hem halkın eğitim ve sosyal yaşantısını düzenleyen hem de güvenliğini sağlayan Ziyâniyye kolu, Fas’ta doğup Mısır, Yemen ve Sudan’da yayılan İdrisiyye Kolu aynı işlevleri yerine getirmişlerdir (Kara 1987:87).

“Ahmed b. İdris’in talebeleri Avrupa’nın saldırılarına karşı direniş hareketlerine önderlik etmişlerdir. Talebeleri ve ailesi vasıtasıyla oynadığı rol sebebiyle XIX. yy İslâm dünyasında önde gelen dini bir şahsiyet olup tesiri Kuzey Afrika’dan Endonezya’ya kadar yayılmıştır. (Azamat 1989:93)

Kuzey Irak ve Doğu Anadolu Bölgesinde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdi ile yükselişe geçen Nakşibendiyye tarikatı, aşiretler üstü konumuyla bölgedeki yerleşik yapıyı yeniden inşa etmiş, bölge halkının sosyal haklarını düzenleyerek toplumsal kaosu önlemişler sorunlara ürettikleri çözümlerle bölgede yaygınlık kazanmışlardır.(Yücer 2003:39)

Konumuzun merkezini oluşturması hasebiyle Anadolu dışındaki Bektaşîlerin görünüşüne göz atacak olursak;

XIX. yüzyılda Irak sınırları içinde dört Bektâşî Dergahı olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri Kanunî Sultan Süleyman zamanında inşa edilen, Kerbela’da Hz. Hüseyin’in türbesi, diğeri ise Yavuz Sultan Selim tarafından kurulan Necef’te Hz. Ali türbesinin yanı başında bulunmaktadır.

Bektâşîler ve Şiilerce kutsal bilinip ibâdet mahalli olarak kullanılan bu iki dergâha, 1241/ 1826 yılında Yeniçeriliğin ve ardından Bektaşîliğin lağvedilmesinden sonra devlet tarafından el konulmuştur.³

Diğer iki dergâhtan birisi Tûrâbî Dede Baba'nın müridlerinden Hüseyin Mazlum Baba (ö.1302/1885) tarafından faaliyete geçirilen Bağdat'da Gür Gür Baba Dergâhıdır. Diğeri ise yine Hüseyin Mazlum Baba namına, İran hükümdarlarından Nasıruddin Şâh'ın amcası Mirza Ferhad tarafından 1299/1882'da yaptırılan Kâzîmiye dergâhıdır. 1241/ 1826'de tahrib edilen dergâh yerlerine yapılan bu tekkeler daha çok Hicaz yolcularına hizmet amaçlıdır. Mücerred erkânının uygulandığı dört Bektâşî Dergâhı, idarecilerinde etkisiyle asrın sonlarından itibaren yeniden el değiştirmiş ve başka oluşumların eline geçmiştir. (Yücer 2003:41)

Halep, Şam, Hama, Humus, Lazkiye ve Trablusşam'daki Mevlevihaneler varlıklarını bu dönemde de küçük çapta da olsa devam ettirmiş ve pir evi olan Konya'ya bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Tasavvuf geleneğinde dergâhların ve zaviyelerin gelip geçen misafirlerin konaklama yeri olma özelliğini en iyi şekilde yerine getiren bu dergâhlar, aynı zamanda Türklerin bu bölgelerde ilk uğradığı mekânlar olmuştur.

XIX. yy'da Osmanlı toprağı olan Balkanlarda ise tarikatların faaliyetleri diğer bölgelere nazaran farklılık göstermektedir.⁴ XIX.yy'da Avrupa'daki milliyetçilik rüzgârlarının etkisi ve bu devletlerin kışkırtmalarıyla eski Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve bütün Balkanlarda isyanlar çıkmış, bağımsızlık hareketleri etkili olmaya başlamıştır. Buraların İslâmlaşmasında büyük rol oynayan tasavvuf ve tarikat erbabına

³ Irak Bektâşîleri için bk. A. Rıfki Baba, **Bektâşî Sırrı** C.I, C.II Dersââdet 1327 “ Sakallı Rıfki” veya “Sarı Rıfki” olarak da tanınan A. Rıfki'nin içten ve dıştan Bektâşî Tarikatı'na yapılan tenkitlere cevap vermek amacıyla 1909-1914 arası beş cilt olarak kaleme aldığı eserdir. Eserin ikinci cildi tarikatın tarihi ile ilgili olması ve daha sonraki araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından oldukça yararlıdır. Eserin ilk dört cildi matbudur (Yücer 2003:27).

⁴ Balkanlardaki tarikatlar için, Y.N. Öztürk, “Yugoslavya'daki Tasavvuf ve Tekkeler”, **Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı** Ankara 1986, s.223-238; Mehmet İbrahim, “Kalkandelen (Tetova)'de Harâbâfî sersem Baba (Sersem Ali Baba) Bektâşî Tekkesi”, **Milli Kültür** S.46 Ankara 1985 s.42-45; Eric Cornell, “Bosna Bektâşîliği Üzerine”, **Alevî Kimliği** (T. Olsen, E. Özdalga, C. Rauduere) İstanbul 1999; Bilmez Bülent CAN, “ Evliya Çelebi'de Arnavut Bektaşîliği” **Toplumsal Tarih** Ocak 2002 s.

ait tekkelerin başlangıçta üstlendikleri İlä-yı Kelimetullah ve Alperenlik vazifesi şekil değiştirmiş, giderek, sosyal ve kültürel eğitim kurumları haline dönüşmüşlerdir.⁵

Osmanlı döneminde eski Bosna, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan her köy ve kasabada bir tekkenin var olduğu çeşitli kaynaklardan öğrenilmektedir.⁶

Bu bölgede 204 tekke ile Halvetiler öne çıkmakta Bektâşîler, Kâdirî ve Rifâîler bu tarikatı takip etmektedirler. Arnavutların daha çok Bektâşî Tarikatı'na meyl etmelerine rağmen Boşnak, Pomak, Türk ve diğer milletler arasında Halveti, Kâdirî, Nakşî, Mevlevî, Melâmî gibi tarikatlar yaygınlık kazanmıştır.⁷

Tekkelerin milletler arasında yoğunlaşıp azalmalarını daha çok milletlerin kendi özellik ve hususiyetlerine bağlayan YÜCER şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “ Arnavutların ekseriyetle Yeniçeri Ordusu içerisinde görev almaları veya devşirmelerin daha çok bu bölgeden seçilmesi nedeniyle doğal olarak Bektâşîliğe girdiklerini, Boşnak ve diğer ulusların ise Osmanlı Bürokrasisi ve idari kadrolarında görev almaları, padişahlara sadakatleri onları zaman içerisinde Halvetî, Mevlevî, Melâmî ve Nakşîliğe yöneltmiş olmalıdır.” (Yücer 2003:45)

A. Gölpınarlı ise, Rumeli ve Balkanlarda çok eskiden beri asayişsizlik, isyan ve keşmekeş hakim olduğu için Bektâşîlik, Rifâîlik ve özellikle Nûriye Melâmîliği'nin

⁵ “Asrın başlarında İmparatorluk topraklarındaki dinî durumu değerlendiren Ubucını; Türkiye’de Din yayma ruhunun söndüğünü, Müslümanların kâfirleri ne kılıçla ne de sözle yola getirmek istemediğini, yalnız ve yalnız kendilerini korumak kaygısında olduklarını söyler. Ona göre Türkiye’de artık ne harp yapmak söz konusudur ne de fetihler. Onlar bir zamanlar mücadele ettiği medeniyeti şimdi kendi yardımına çağırmakta, doğu ile batı arasındaki engelleri teker teker yıkarak kendini yeni bir hamleye hazırlamaktadır. (Yücer 2003: 44)

⁶ Mehmet İbrahim, Eski Yugoslavya sınırları dahilinde hemen her köyde bir Bektaşî tekkesinin olduğunu bunlara ilaveten Halvetilere ait yirmi yedi,Rifâiyye’ye ait dokuz,Kadiriyye’ye ait on beş Nakşibendiye’ye ait dört,Mevleviye’ye ait üç dergâhın,1994 tarihi itibariyle 144 tekkenin mevcut olduğunu söylemektedir.(Mehmet İbrahim,”Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi “**Vakıflar Dergisi** S.24,Ankara 1994, s.291-306)

⁷ bk. Murat KÜÇÜK, “Arnavutluk’ta Bektâşîlik” , **Cem** S.64, Mart 1997 s.36; F.W. Hasluck, **Bektâşîlik Tetkikleri**, (çev. Ragıp Hulusi, Yay.Haz. Mehmet Konar), MEB Yay. Ankara 2000.

yayılma imkânı bulduğunu ve halkın tasavvufa meylinde bu içtimai durumun mutlak olduğunu söyler (Gölpinarlı 1992:198-299).

Bu tekkelerin şeyhleri, dervişleri gerek Balkanlardaki âsitanelerde gerekse Anadolu'daki merkezlerde eğitimlerini tamamlayarak buralardan aldıkları icazetle tekkelerin başlarına geçerler bir nevi büyükelçilik, konsolosluk hizmetleri görürlerdi.

“Bektâşî Dergâhları dahil bütün bu tekkelerde mescidler bulunur, durumu iyi olmayanlara, yolculuk yapanlara günde bir öğün yemek dağıtılır ramazan ve aşure gibi mübarek günlerde din, dil, ırk, gözetilmeden iftar sofrası kurulduğu kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca bu tekkeler bünyesinde barındırdığı çok sayıda mürid ve muhibbânın tasavvufî eğitime tâbi tutarak onların fikren ve zihnen gelişmelerine sebep olmuşlardır.” (Yücer 2003:47)

Asrın başlarından itibaren sürekli kan kaybeden, her alanda üstünlüğünü yitirmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu her vilayete sözünü geçiremiyor, otoritesini sağlayamıyordu. Bunun neticesinde o bölgelerde bir nevi küçük derebeylikler oluşmuştu. Yerel isyan hazırlığındaki beyler, paşalar Yeniçeri Ocağıyla, Bektaşî tekkelerinin kaldırılmasını bahane ederek Bektaşî tekkelerini üs olarak kullanmaya başlamışlardır. Bazıları bunu Bektaşîliğe bazıları da Yeniçeriliğin ilgasına bağlayarak isyanlarına kılıf bulmaya çalışmışlardır.

“Bektâşîlik, bilhassa Yanya Valisi Tepedenli Ali Paşa (ö.1822) zamanında Güney Arnavutluk'ta çok geniş bir şekilde yaygınlaşmış, onun talimatıyla Müslüman olup itaat eden Himara Köyleri'nde Bektâşî tekkeleri açılmıştır.

Hans Joachim Kissling, Bektaşîler arasında yaygın olan sözlü geleneğe göre Arnavutluk'ta Bektaşîliğin tarihinin 15.yüzyıla kadar götürüldüğünü, Birge ise Bektaşîliğin Arnavutluk'ta Ali Paşa (1741-1822) tarafından sokulduğunu iddia eder (Can 2002: 36). Ama bu iddianın gerçek payı azdır. Olsa olsa o tarihlerde Bektaşîlik en geniş anlamıyla yayılma sahası bulmuş olabilir. Çünkü Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki bilgiler XVII. yüzyılda Bektaşîliğin Arnavutluk'ta yerleşmiş olduğunu düzenini kurduğunu gösteriyor. Bu da demek oluyor ki Bektaşîlik, Arnavutluk topraklarına daha önceki yıllarda gelmiştir.

“F.W.Hasluck’a göre Güney Arnavutluk Müslümanlarının %90’ı, Kuzey Arnavutluk Müslümanlarının %10’u Bektâşî idi.” (Yücer 2003: 48)

Yeniçeriliğin ve Bektâşîliğin kaldırılmasından sonra Balkanlar’da ve özellikle Arnavutluk’taki tekkelerin bir kısmına devlet el koymuş bir kısmı ise mahalli eşkıyalar tarafından yağmalanmıştır. Bu durum özerklik peşindeki isyancıların ekmeğine yağ sürmüş, ölü alınamayan bir Osmanlı düşmanlığı başlamıştır.

1878’de Arnavutluk Ulusal bağımsızlık hareketini ülkenin önemli Bektâşî aileleri üstlenmiş babalar isyanı köylere kadar yaymış, isyancılara derviş kıyafetleri sağlayarak gizlenmelerine yardımcı olmuştur (Yücer 2003:49).

Türâbî postnişinlik makamında bulunduğu yıllarda Hacı Bektaş Tekkesinin onarımı ile yakından ilgilenmiş tüm Bektâşîlerin bağlı olduğu bu merkezi tamir ettirmiştir. Aynı zamanda Anadolu’nun dışındaki yerlerdeki Bektâşî tekkelerinin tamiri için ödenekler ayırmıştır. Özellikle Bağdat yakınlarındaki tekkeler onun döneminde eski canlılığına tekrar kavuşmuştur.

5.2. XIX. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Siyasî Durum

XIX.yüzyıl Bektâşîliğin horlandığı, Yeniçerilerle münasebetlerinin bahane edilerek tekkelerinin kapatıldığı, şeyhlerinin sürüldüğü veya idam edildiği tekkelerine el konulduğu sıkı bir takip ve ihbar furçasına maruz bırakıldığı bir sindirme dönemi olmuştur. Özellikle 1826 Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra şiddetli bir şekilde üzerlerine gidilen haksız ithamlara maruz bırakılan Bektâşîler bu yy.dan sonra takiyye yaparak kendilerini günümüze kadar gizleme gereğini duymuşlardır. Bugün hâla devam edegelen bu çabanın arka planında daha önce yaşanmış olaylar yatmaktadır.

Ortaylı bu dönemi “...belki de Sultan II. Mahmut’un adli ünvanı üzerinde düşünmeyi gerektirecek, bir despotik devir” olarak yorumlar. (Ortaylı 1995:281)

Türâbî'nin de yaşadığı ve Pir evinde dedebabalık yaptığı bu yüzyılı Bektaşîler açısından daha yakından tanımak için yüzyılın genel bir görünümüne ve önemli olaylarına bakmanın daha iyi olacağı kanaatindeyiz.

“ Bu asırda İmparatorluğun başında iyi bir şâir, güzel sanatlara düşkün, açık fikirli fakat zaafa varan derecede yumuşak huylu olan III. Selim (1789-1807), amcasının inkılapçı fikirlerinin takipçisi, cebri modernleşmenin âmiri II. Mahmud (1808-1839), nahif ve narin yapılı, Tanzimat Fermanı'nı biraz da onaylamak zorunda kalan, Batı'nın bütün kurumlarının hayranı Abdülmecid (1839-1861), güçlü, kuvvetli bir pehlivan ve ağabeyinin Batıcı karakterine karşı muhafazakâr sayılan Sultan Abdülaziz (1861-1876), imparatorluğu koruyabilmek için seleflerinin aksine farklı yöntemler uygulamasıyla tanınan II. Abdülhamid padişah olarak bulunmuşlardır. (Yücer 2003:53)

Bu yüzyıla Osmanlı ıslahatla başlar ve sonuna kadar da öyle devam eder. Ancak bütün ıslahatlar, başlayan bir yabancılaşma sürecinin muhtelif atılımlarından ibaret kalır ve sonuçlara ulaşılmaz; başka bir yol da bulunmadığından yine ıslahatlara devam edilir. (Köseoğlu 1988:14)

XIX.yüzyıl imparatorluğun kuruluşundan itibaren iktisadi, içtimai, idari, askeri,tedrisi, imarî, sınaî velhasıl bütün alanlarda en uzun yüzyılımı yaşadığı bir devredir. Asrın başlarında kurulu olan Nizâm-ı Cedîd (1789-1807), beraberinde getirdiği yeni vergiler, yeni okullar, tercümesi gereken kitaplarla geniş kapsamlı bir çalışmayı kapsamaktadır. Aynı dönemde Kafkasya'daki Rus ilerlemeleri; Napolyon'nun Mısır'ı işgali (1789-1800), buna mukabil İngilizlerin Osmanlı'ya destek sağlaması, Nizam-ı Cedîd'e karşı başlayan Kabakçı İsyanı (1807), akabinde III. Selim'in tahttan indirilerek öldürülüşü, gidişatı beğenmeyen Alemdâr Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelerek olaylara el koyması (1808); Balkanlarda Yunan ve Sırp ayaklanmaları (1807), Rusya ile süren savaşlar (1806-1812), İran Savaşı (1821-1823), Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (1826), Rusların Edirne'yi almaları (1828-1823), Yunanistan'nın bağımsızlığını kazanması (1830), Fransa'nın Cezayir'i işgali, Mehmet Ali Paşa'nın Suriye ve Irak'ı işgal edip Kütahya'ya dayanması (1833-1841) bu devrin önemli olaylarıdır. (Karal 1995:53-54)

Yeniçeri Ordusu'nun lağvı, ulemânın gücünün kırılması ve yeni reform programlarının uygulamaya konulmasıyla, toplum içerisinde siyasi gücün bürokratların özellikle de batılı-laik- okullarda okumuş veya Avrupa'ya seyahat etmiş subay ve tercümanların eline geçmesine neden olmuştur.

Bu gruptaki bürokratların başında Mustafa Reşid Paşa (1800-1858) ve onun himayesinde yetişmiş olan Mehmet Ali Paşa (1815-1871) ile eski bir tıp öğrencisi olan Mehmed Fuad Paşa (1815-1869) gelmektedir. Artık II. Mahmud döneminin aksine her din ve mezhebe bilhassa tarikatlara hoşgörülle bakılmaya başlanmıştır.” (Yücer 2003: 54)

Osmanlı eski ihtişamına dönüp bir zamanlar kaale almadığı Batı ile rekabet edebilmek için modernleşme çalışmalarına başlamıştı ama zihniyet devrimi yapmadan modernleşmenin de pek mümkün olmadığını farkında değildi.

Korkmaz'ın dediği gibi “Osmanlı'nın asıl çıkmazı, 16. yüzyılın ortalarından itibaren askerî, ilmî ve iktisadi sahalarda bozulan kurumlarına yeni bir dinamizm kazandıracak yenilik hamlesini bir türlü yapamayışında, daha da kötüsü, böyle bir hamlenin gereksizliğine inanır hale gelmesinde yatmaktaydı. Özellikle Osmanlı aydın ve idarecilerinin böylesine bir problem yitimine uğramaları ve dünyaya bakışlarındaki daralmanın elbette birçok nedenleri vardı. Bunların en başında gelen ve şüphesiz en acımasız olanı; dört yüz yıllık mutlak bir dünya hâkimiyetinin oluşturduğu aşırı kendine güven duygusu idi. Bu aşırı güven duygusu, onu kaygı'dan savunma ve güvenlik reflekslerinin zayıflamasına ve bir süre sonra da felç olmasına neden olacaktı. Oysa kaygı, ontolojik anlamda insanı kuran bir itkidir; bireyin ve toplumların geleceğini biçimlendirir. Kaygılarını yitiren birey ve toplumlar, gelecek tasarımlarını da yitirirler” (Korkmaz 2004:10-11).

İmparatorluk gururu yeniliğin, modernleşmenin yolunun Batı medeniyetinde olduğunun belki farkındaydı ama “tarihinde üstün medeniyetlere sahip milletlerin mütefekkirleri de kendi medeniyetinin içinde kalmış ve çoğu zaman onu aşamamıştır” (Turan 1978:543).

“Yeniçerilerden müstakil, onların yanı başında talimli bir ordu kuruldu. Nizam-ı Cedîd adındaki bu ordunun yetiştirilmesi amacıyla Fransa’dan subaylar getirildi. Tersaneyi genişletmek, yeni havuzlar, yeni gemiler inşa etmek maksadıyla Avrupa’dan mühendisler getirildi. Barut, kâğıt ve kumaş fabrikaları veya imalathaneleri kuruldu. İlmi eserler basmak üzere Üsküdar’da ikinci bir matbaa tesis edildi. (Yücer 2003:55)

Nizâm-ı Cedîd dar anlamda III. Selim devrinde Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen talimli askeri anlatır; geniş anlamda padişahın düşünüp de yapamadığı bütün yenilik hareketlerini içine alır. (Mutluay 1988:12)

Yeni kurulan Mühendishâne-i Sultânî, Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûnla birleştirildi. Okul için ilmî ve askeri eserler Türkçe’ye tercüme ettirildi. Yarı resmi de olsa ilk gazete olan Takvim-i Vakâyi çıkarıldı.

II.Mahmud döneminde Yeniçerilerin yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adıyla yeni, talimli bir ordu ihdas edildi. Rüşdiye mektepleri kuruldu; ilköğretim mecburi hale getirildi (1824). Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye, Mekteb-i Ulûm-ı Âliye, Tıbhâne-i Âmire (1826) ve Gurabâ gibi ilk sivil mekteplerin açılması da devrin sonlarında gerçekleşti. Aynı şekilde yeni kurulan ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı fabrikalar tesis edildi. İlk nüfus sayımı yapıldı, posta teşkilatı kuruldu, yurt dışı çıkışları için pasaport ihdas edildi. Uzun müddet üzerinde düşünülen karantina usulü kabul edildi. Geleneksel “Divan” örgütü değiştirilerek Batılı usulde bakanlıklar kuruldu. Çok önemli bir yenilik gerçekleştirilerek valiler maaşlı hale getirildi ve merkeze bağlandı. Özellikle bu yüzyılda Osmanlı kendi başına buyruk valilerden ve ayanlardan çok çekmiş isyanlar koca devletin itibarını ayaklar altına almıştır.

II. Mahmud döneminde başlanılan Islahat hareketlerine Sultan Abdülmecid tarafından da devam edildi. 3 kasım 1839 tarihinde devlet ile fert arasındaki münasebetleri tayin edecek kanunların çıkarılmasını vadeden Tanzimat ilan edildi.⁸

⁸ Bu devirde yapılan değişikliklerin esasını, askeri alanlardaki yenilikler ve gayretler oluştururken Tanzimat dönemi(1839-1876) idâri, ekonomik, dinî ve sosyal alanlardaki düzenlemeleri kapsamaktaydı. Toplumun ihtiyaç duyarak talep ettiği bir yenilik değil, devletin bekâsı için uygulama alanına soktuğu bir değişme ameliyesi olarak Tanzimat, Osmanlı Toplumuna derinlemesine nüfus etmemesine ya da

Tanzimat, Osmanlı Devleti'nin gerileme nedenleri araştırılırken bunun devlet kurumlarında ve anlayışında ilerleme ve yenilenmelerde geri kalınmasından meydana geldiğinin anlaşılmasından doğan ıslahattır (Uçarol 1995:180).

Başka bir deyişle, Osmanlı Devleti'ne Batı anlamında bir düşünce ve yönetim şekli getirmek için, Avrupa'dan esinlenerek yapılan programlı bir yenilik ve kültür hareketidir (Eren 1970:709).

Başlıca amacı, imparatorluk içindeki halkın bir kısım haklarını genişletmek, Müslüman ve Hristiyan toplumları manen ve siyasi yönlerden birbirine yaklaştırarak iç barışı ve bütünlüğü sağlamaktır. “Bazı tarihçilere göre –ilk haklar beyanamesi- olarak tanınmasına rağmen aslında bir problem haline gelmiş olan Osmanlı imparatorluğu meselesini gittikçe ağırlaşan ve artan yabancı müdahalesinin baskısı altında çözme savaşıdır” (Mutluay 1988:22).

Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra uygulama alanına konulmak için illerde komisyonlar kurulur arkasından fermanın öngördüğü kanunlar çıkarılmaya başlanır; askerlik, yönetim, sosyal, ekonomik, eğitim ve kültürel alanlarda geniş kapsamlı yenilik hareketlerine girişilir. Fakat bütün bu yapılan yeniliklerden istenilen sonuç alınmaz (Karal 1961:171).

Bütün yapılan yenilikler kötü gidişe dur demek içindir. Bir çırpınış bir haykırış belki de derin bir soluk alma dönemidir bu dönem. Ne var ki zihni alt yapısı olmayan tüm kurumlarıyla –özellikle ulema sınıfıyla- yenilikleri benimseyemeyen dar görüş, Tanzimat'ı vitrin yeniliğinin ötesine taşıyamamıştır.

Yine bu dönemde Rusya ile bir savaşa girilmesi, Islahat Fermanı'nın ilân edilmesi (1856), ilk defa dışarıdan borç alınması, Meclis-i Dâniş (Encümen-i Dâniş)⁹,

Müslüman nitelikli avam üzerinde derinlemesine etki bırakmamasına rağmen kendine “yeni bir sınıf” oluşturmayı başarmıştı.

⁹ Encümen-i Dâniş ve görevleri için bk. Abdullah UÇMAN “Encümen-i Dâniş” **TDVİA** 11.cilt 176-178; A.Hamdi TANPINAR, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi** İstanbul1956; Ziya BAKIRCIOĞLU, “Encümen-i Dâniş” **TDEA**, C.III s.43-44

Dārulfünün, Ebe Mektebi, Ziraat Mektebi, Orman Mektebi, Telgraf Mektebi gibi okulların Maarif Nezaretine bağlanması gibi gelişmeler olmuştur.

Islahat Fermanı Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan Hristiyanları korumak ve ayrıcalıklarını çoğaltmak istemesi iddiasından yoksun bırakmak için Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinin(İngiltere, Fransa, Avusturya) Babialinin hükümlerini bozmayacak bir şekilde, Hristiyan uyruğun hak ve ayrıcalıklarını belirleyen yeni bir Islahat Fermanı'nın çıkarılmasını istemesi neticesinde Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinin iç işlerine karışmalarını önlemek için ilan ettiği bir fermanıdır. (Karal 1961: 258)

Esas amacı Osmanlı içindeki tüm toplulukları ırk, din, dil ayrımı gözetmeden bir Osmanlı toplumu bilinci etrafında birleştirmek olan ferman sadece Müslüman olmayan halkların haklarını genişletmiş, gayrimüslimlere verilen tavizler ayrılığı körüklemiş, askerliğe alınan gayrimüslimler de hoşnutsuz olmuş bu yüzden ferman kağıt üzerinde kalmaktan kurtulamamıştır.

Bu fermanın en büyük zararı, Osmanlıya her fırsatta büyük devletlerin iç işlerine karışma salahiyetinin verilmiş olmasının önünün açılmasını sağlamasıdır.

Bütün bu ıslahat çalışmalarında tutulan amaç, devletin örgütlerinde bir yenilik yapmak değildir. Islahatçılar, imparatorluğun bozulmuş olan düzenini kuvvete dayanarak tekrar kurmak istemişlerdir. (Mutluay 1988:11)

1861'de vefat eden Abdülmecid'in yerine pehlivan yapılı kardeşi Abdülaziz tahta geçer. 1881'de Mısır, 1867 Haziranında Fransa ve İngiltere seyahatlerine çıkar. Avrupa'dan pek çok yeni silah alır, bugünkü İstanbul Üniversitesi'ni Harbiye Nezareti olarak inşa ettirir. Askeri Rüşdiye, birçok askeri kışla ve tersane inşa eder, Bahriye Nezaretini kurar, aldığı firkateyn, zırhlı, kalyonlarla Türk deniz kuvvetini dünyada üçüncü sıraya çıkarır. İzmit-Sofya arasında döşettiği ağla toplam 452 km. olan demiryolu ağını 1344 km.'ye çıkartmış, yeni karayolları yaptırmış, 1874'te Galata Tüneli açılmış, itfaiye teşkilatını kurmuştur.

1861'de İnās okulu faaliyete geçmiş, 1864'te Dil okulu, 1868'te Fransa'nın verdiği nota sonucu Galatasaray Lisesi eğitime başlamış, 1869'da Maarif-i Umümiye

Nizamnâmesi neşredilerek eğitim işinin devletin asli görevi olduğu ilân edilmiş, yeni meslekî ve teknik okullar açılmış, 1866'da Mekteb-i Tıbbiye, 1867'de Eczacılık Mektebi kapılarını açmış, Fransız sisteminden alınan İdarî Teşkilat kanunuyla 1864'te Eyalet sistemi terk edilerek Vilâyet sistemine geçilmiş, adalet sisteminde değişikliklere gidilmiş, Mecelle Cemiyeti kurulmuş, Batılı devletlerin baskısıyla yabancılara mülk edinme hakkı verilmiş, 1873'te yayımlanan irade ile vakıf mallarının yabancılara satılması serbest bırakılmış, “emniyet sandıkları” ve “memleket sandıkları” oluşturulmuş, Bank-ı Osmani-i Şâhâne kurulmuştur. Dört milyon altın sarf edilerek Çırağan Sarayı, Kasırlar ve av köşkleri yaptırılmış, borçlar 200 milyon altına ulaşmıştır.

“Bu arada Eflak ve Boğdan’ın Prenslığe geçmesi(1861), Osmanlının Sırbistan ve Karadağ’dan çekilmesi(1862), Islahat Fermanı(1875), Yemen İsyanı(1870-73), Girit İsyanı (1876), Bulgar İsyanı (1876) gibi karışıklıklar devlet adamları arasındaki huzursuzluğu artırmış, 1876’da Sultan Abdülaziz hal edilmiş, 1 Haziran 1876 günü de odasında intihar süsü verilerek katletmiştir.¹⁰

Bütün bu gelişmeler arasında Almanlara Bağdat demiryolu ihale edilmiş, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk, Sanâyi-i Nefise, Hendese-i Mülkiye, Dâru muallimât gibi yüksek okullar, Mâliye Mektebi, Halkalı Ziraat Mektebi, Ticaret Mektebi, Orman ve Maâdin, Lisân, Dilsiz ve Âmâ Mektepleri kurulmuş, Vilâyet merkezlerinde Rüştîyeler, Bayezid ve Yıldız Kütüphaneleri açılmış, Arşivler, Kataloglar hazırlanmış, Almanya’ya eğitim için Türk subayları gönderilmiş, Yıldız Çini fabrikası açılmış, Güney Afrika ve Japonya gibi uzak ülkelere din alimleri gönderilerek İslâmiyet’in yayılmasına gayret gösterilmiştir.

5.3. XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış

¹⁰ Sultan Abdülaziz Dönemi olayları için bk. Rifat UÇAROL, **Siyasi Tarih** (1789-1994) İstanbul 1995; Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi** VII.Cilt TTK Ankara 1995; Fahir ARMAOĞLU, **19.Yüzyıl Siyasi Tarih** (1789-1914) TTK Ankara 1999; İ.Hakkı ONGUNSU, “Abdülaziz”, **TDVİA**, I, 57-60; C.KÜÇÜK, “Abdülaziz”, **TDİA**, I, 179-185

XIX. yüzyılın ilk yarısında Türk şiirinin görünümü, geçen yüzyıllardan pek değişik değildir, Nedim'den itibaren başlayan bir zevk bozulması ve dağılışı, esin kaynaklarının küçüklüğü, kelime ve ifade oyunlarından öteye geçemeyen bir buluş yoksulluğu, yerli olmaya çalışıldığı halde bir türlü bulunamayan mesnevi konuları, daha çok nesre ait özelliklerin artması bu yüzyılın nitelikleridir (Tanpınar 1985:77).

Nedim'de zarif bir senteze ulaşarak ifadesini bulan "mahallî tarz" etkisini göstermeye devam etmiştir. Ancak bu dönemdeki şiirlerde Nedim'deki zerafetin yerini bayağılığın aldığı, duygu derinliği, hayal zenginliği ve ahengin yok olduğu şiirlerin zevksiz manzumeler haline geldiği dikkat çekmektedir.

Tasavvuf bu dönem şairlerinin beslendiği önemli şiir kaynaklarından biri olma özelliğini devam ettirmiştir. Özellikle çeşitli tarikatlara mensup şairlerin fazlalığı oranına paralel olarak dinî-tasavvufî şiirlerin sayısında da artma olmuştur. Herhangi bir tarikata mensup olmayanlar ise tasavvufî terminolojiden istifade etmişlerdir. (Şentürk, vd.2004:467)

Bu dönemde klasik şiiri içine düştüğü kısır döngüden kurtaracak hamleyi yapmak üzere Encümen-i Şuarâ isimli bir edebi topluluk kurulmuştur.⁸⁶ Bu devirde geçmiş asırlarda kullanılan nazım şekillerinin kullanımına devam edilmiştir. Ancak bunlardan bazılarında bir artış, bazılarında gözle görülür bir azalma olmuştur., bazılarında gözle görülür bir azalma olmuştur. Özellikle bentlerden kurulu nazım şekillerinde olan artış dikkat çekmiştir. Tercî-bendler, terki-bendler, şarkılar ve çeşitli tarih kıt'aları bunlardandır.

Asrın başlarında Şeyh Galip, Keçecizade İzzet Molla, Enderunlu Vâsıf, Akif paşa, Şeyhülislam Yahya Efendi gibi şahsiyetlerle ayaklanan geleneksel ve klâsik edebiyatımız; yerini Tanzimat'la birlikte Batı tesirli akımlara bırakacak ve başını Şinasi,

⁸⁶ Encümen-i Şuarâ, daha çok ortak bir zevki paylaşan, bir yerde toplanarak şiir ve edebiyat sohbetleri yapan, daha önce birbirleriyle tanışan, aynı kültür ve anlayışa sahip insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir dost meclisi görünümü arz etmektedir.

Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi kimselerin çektiği vatan, millet gibi kavramları ön plana alan Fransız Edebiyatı'ndan mülhem şahsiyetler öne çıkacaktır.

Enderunlu Vasıf, İzzet Molla ve Âkif Paşa klâsik şekillerle eskiye bağlanmakla birlikte, özellikle İzzet Molla ve Âkif Paşa'nın şiirlerinde yeninin izlerine rastlamak mümkündür.

Bu dönemde matbaanın gelmesiyle birçok divan neşredilmiştir. Klasik kültürü besleyen kaynakların hala devam ettiği bu dönemde üslup sahibi bir şair yetişmemiş ve doğal olarak ortaya mükemmel eserler konulamamıştır (Şentürk 2004: 469). Bu dönem eserleri derinlikten uzak, titizlik ve ahenkten mahrum vezinli-kafiyeli söyleyişler görünümündedir. Tasavvufun etkisi bu dönem şairleri üzerinde de devam etmiştir. Başta, Mevlevî dergâhı olmak üzere, Nakşibendî, Celvetî ve Bektaşî dergâhları şairlerin feyiz aldıkları mekânlar olmuştur.

Bu dönemin önemli bir özelliği divan şairlerinin yeniyi bulabilmek için halk şiiri şeklini kullanmaları, halk şairlerinin de kendi sanatlarını divan şiirinden alınmış kelime ve unsurlarla zenginleştirmeleridir.

Bu dönemde İmparatorluğun büyük kültür merkezlerinde yetişen saz şairleri şehir muhitinin tabîi tesiriyle klasik şairlere özenmeye başlamıştır. Diğer taraftan Halk Edebiyatı, edebiyattaki “mahallileşme cereyanı” nedeniyle yüksek sınıf arasında kabul görmeye başlamıştır.³⁵

Köprülü'ye göre; muhtelif tarikatlara mensup tekkeler, klasik şiir ile halk şairlerinin buluşmasına mekânlık etmiştir. Medrese ilmîne yabancı hatta düşman olan saz şairleri tekke muhitinde muhtaç olduğu serbest irfan havasını teneffüs etmeye, klasik müziğe ve klasik şiire aşına olmaya başlamıştır (Köprülü 1940:451-453).

XIX. asırda şiirlerinde âşık ve halk edebiyatına ait birçok unsur bulunmaktadır. Saz şairlerinin kullandığı dili Divan edebiyatı lügatine açan, âşık tarzının bütün

³⁵ Saz şairleri halk arasında propoganda vasıtası olması nedeniyle devletin bunları kontrole ehemmiyet verdiği, âşıkların reisi eliyle kendi propoganda için kullandığı II. Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz zamanında saraydan tahsisat alan 20-30 âşık bulunduğu kaynaklarda geçmektedir.bkz. F. Köprülü, **Türk Saz Şairleri** C. III Antoloji, İstanbul 1940, s.453

özellikleri iyi bilip şiirlerinde tasavvufu işleyen Erzurumlu Emrah(ö.1293/1876), Bektāşî tarikatına intisap etmiş Ruhsati, bu dönemin önemli şahsiyetleridir.

XIX. asırdaki meşhur Bektāşî şairleri ise şunlardır: Es'ad Baba, Cesarî, Tekirdağlı Cemâlî Baba, Ankaralı İbrahim (Dertli), Borlu Mekkūni, Tūrābî Ali Dede Baba, Kalecikli Mir'atî, Perişan Baba vs.(Ergun 1930:53-264)

Bu yüzyılda divan şairleri, şiirlerinde herhangi bir yenilik katmadan eskiyi tekrarlama alışkanlıklarını sürdürürler. Halk şairleri ise, bir ikilem içerisindedirler. Bir yandan geleneklerini sürdürmek, bir yandan yüksek zümre edebiyatına katılmak gibi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Tūrābî'nin Hayatı

19. yüzyılın sevilen, şiirleri dilden dile, gönülden gönüle dolaşan Alevi-Bektaşî zümreleri içerisinde saygıyla anılan ozanı, Bektaşî Dede Babası Tūrābî hakkında çok az sayıda araştırma ve inceleme yapılmış ve bu çalışmalar birbirinin tekrarı olmaktan öteye geçmemiş, yeni bilgiler ortaya koymamıştır.⁸⁷

⁸⁷ Tūrābî hakkında sınırlı sayıdaki kaynaklarda çok az ve tekrarlanan bilgiler verilmiştir. Bunların başlıcaları şunlardır: Saadettin Nüzhet Ergun, **Bektaşî Şairleri** İstanbul 1930 s.376-385; Saadettin Nüzhet Ergun, **Bektaşî Şairleri ve Nefesleri** İstanbul 1945 s.317-318; Müjgan Cunbur, **Başakların Sesi** Ankara 1969 s.317-319; Turgut Koca, **Bektaşî Nefesleri ve Şairleri** Maarif Kütüphanesi İstanbul s.443-451; Refik Ahmet Sevengil, **Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri** Tan Matbaası İstanbul 1965, s.405-408; İsmail Özmen, **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi** C.4 Kültür Bak. Yay. Ankara 1995 s.153-156; Mehmet Nail Tuman, **Tuhfe-i Nâilî** (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri) Bizim Büro Yay. ; **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu** IV.cilt Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1969; Bedri Noyan, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik** Şahkulu Ardıç Yay. İstanbul 1998 s.327-329; Levent Ali Çanaklı, **Tūrābî Divanı** Bursa 2002 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Abdülbaki Gölpınarlı, **Bektaşî Nefesleri** İstanbul 1992 İnkılap Kitabevi ; Müfid Yüksel, **Bektaşilik ve Mehmed Hilmi Dede Baba** İstanbul 2002 Bakış Yay.; Atilla Özkırımlı, **Alevilik-Bektaşilik Edebiyatı ve Edebiyatı** Cem Yay. İstanbul 1985 s.261; Mustafa Sever **Türk Halk Şiiri** Kurmay Yay. Ankara 2003

1849-1868 yılları arasında tam 19 yıl Hacı Bektaş Tekkesi postunda oturan Dedebabalık yapan Tūrābî; farklı kaynaklarda Ali Tūrābî, Hacı Ali Tūrābî ve Yanbolulu Elhac Ali Tūrābî diye de geçmektedir. Bir şiirinde asıl adının Ali olduğunu söyler.

“Mahlasım derler Tūrābî, namım el-hac Ali”

(Tarih)

Hacı Ali Tūrābî Dedebaba'nın doğum yeri hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Onun Yanbolulu, Yanyalı, Koniçalı ve Ankaralı olduğu şeklindeki değişik görüşlere rağmen doğum yerinin tam olarak neresi olduğu anlaşılamamıştır. Divanında da bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.⁸⁸ Bütün bu değişik görüşlere karşın şairimiz Yanbolulu Hacı Ali Tūrābî olarak tanınmaktadır.

Halil Revnakî Baba'dan mücerred ikrarı alıp aşama aşama yükselerek 1285 H (1868M)'de Çorumlu Hüsni Dedebaba'nın 1849'da ölümü üzerine Hacı Bektaş Dergâhı postuna oturmuştur.⁸⁹

Tūrābî'nin posta oturuş sırası kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Bazı kaynaklar Tūrābî Ali Dedebaba'nın, 19 (A.Rıfki, Bektaşî Sırrı 1327-1328:2/121; Hilmi Baba, Kâşifu'l-Esrar Reddiyesi:48), diğerlerine göre ise 20. sırada Hacı Bektaş Dergâhı postuna oturduğunu yazarlar. Mir'atu'l-Mekasid ve Bektaşî Sırrı kitapları Tūrābî Ali Baba'nın 1266/1849 tarihinde Dedebabalık postuna oturduğunu naklederken, (A. Rıfki, 1293/188; A. Rıfki, 1327-1328:2/121) Pirevi ve postnişinleri ile ilgili manzum destan yazarı Hatîfî'ye göre, posta oturuş tarihi 1268'dir (Yüksel 2002:20)

Sene bin ikyüz altmış sekizde

⁸⁸ Saadettin Nüzhet Ergun, **Bektaşî Şairleri ve Nefesleri** adlı eserinde “ Tūrābî'nin nerede doğduğunu katôî olarak bilinmediğini Yanya'da ve Koniça'da Tūrābî Baba isminde azizlerin mezarlarının bulunduğunu kaydediyor. Fuad Köprülü ise İkdâm gazetesindeki yazısında Ankaralı olduğunu söyler. “Mübasahât-ı Lisaniye ve Edebiye Saz Şairleri 7 Malumat-ı Tarihiye” İkdâm 2 Mayıs 1914 s.317; Abdülbaki Gölpinarlı ise **Alevi-Bektaşî Nefesleri** isimli eserinde Yanbolulu olduğunu belirtiyorsa da kaynak göstermemektedir age., s.19

⁸⁹ Bedri Noyan, Tūrābî'nin Yanbolu'da doğduğunu elde sazla gezerken Halil Revnaki Baba'dan mücerred ikrarı aldığını, seçile seçile aşamalardan geçerek Dedebabalığa yükseldiğini ve çok güzel saz çaldığını yazar. bk. **Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik** I.cilt İstanbul 1998 s.328

Kuud etti posta Tūrābî Dede

Ne cefalar çekti o mihnetzede

Melâli muciptir anın ityanı

(Ergun 1930:169; 1956:3/120; Koca 1990:510-524)

Şevki Koca ise 1851 yılında Çorumlu Hüsni Dedebaba'nın Hakk'a yürümesi üzerine ittifakla Tūrābî'nin Dedebaba seçildiğini yazmaktadır (Koca, 2002:20) Tūrābî'nin ittifakla Dedebaba seçilmesi onun Bektaşiler içerisinde ne derece sevilip sayıldığını gösterir. Zaten cem törenlerinde Pir Sultan, Kul Himmet ve Hatayî'den sonra en fazla Tūrābî Dedebaba'nın nefeslerinin okunması bunun bir göstergesidir.

Pir-Evi'nde, Dedebabalık yaptığı dönemde Dergâh'ta çeşitli tamiratlar yaptıran Ali Tūrābî Dedebaba'nın Hacıbektaş Dergâhı Meydan-Evi'nde bulunan kemer üstündeki, 1282/1865 tarihli bir tamir kitabesinde ise şunlar yazılıdır.

“ Etti tãÖmirin Tūrābî Hâne-i Tākın cedîd

ÖAvn-i Haqq bin iki yüz seksen iki tãarih bedîd”

Tūrābî Dedebaba, Hacı Bektaş Dergâhı Postuna oturmadan önce 1850-1851 yılları arasında İstanbul Şahkulu Bektaşî Dergâhının postnişinliğinde bulunmuştur.⁹⁰

Tūrābî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynakların hemen hepsinde aynı bilgiler bulunmasına rağmen bir kaynaktan farklı olarak “ ... divan sahibi, şair olan bu zat aynı zamanda Mirmiran rütbeli paşa idi ” denilmektedir (Yüksel 2002:20).

⁹⁰ Şahkulu Dergâhına yaptığımız ziyarette görüştüğümüz dedeler Tūrābî Dedebaba hakkında fazla bilgilerinin olmadığını söylemiş, bize antolojilerdeki bilgileri aktarmışlardır.

Şahkulu Dergâhının son devirlerine ilişkin ve yazılı metin haline gelmiş çalışmaların büyük bir kısmı merhum araştırmacı Cemalettin Server Revnakoğlu tarafından yapılmış ve Galata Mevlevihanesine vakfedilmiştir. bk. Cemalettin Server Revnakoğlu, Galata Mevlevihanesi Arşivi, Dosya: A148; A 170; A 195; B 22; B40; Şevki Koca, “ Şahkulu Bektaşî Dergâhı'nın Son Babagân Postnişinleri ve Bektaşilerin Zor Yılları (1826-1953), S.124 **Cem Dergisi** Ağustos 2002 s.19-23

Türâbî Baba'nın Mirmiran rütbeli paşa olduğuna dair bu bilgi başka hiçbir kaynakta geçmemektedir. Kanaatimizce Bektaşî Dedebabalarının, Yeniçeri ordusu 94. ortada bulunan vekillerine verilen paşa ünvanı ile bu durum karıştırılmış olmalıdır.

Saadettin Nüzhet Ergun, Darülfünun Kütüphanesi kütübü Sabri Bey'den eserinde şu bilgileri nakleder: *“Maskatı resi ile tercümeihali meçhul bulunan Türâbî Bektaşîlerin Pirevi dedikleri Kırşehir'deki dergahın babası iken 1285 tarihinde vefat ettiği bu nüshanın 240. sahifesinde hayatında hali bizzat söylediği beş beyitli bir manzumede muharrer ise de tarih mısraından sene-i vefatı istihraç olunmayıp, yalnız manzume sonundaki 1285 rakamından istidlal olunmakla beraber 176. sahifede yine kendi lisanından divanının 1257 tarihinde hitam bulduğu mezkur olup vefatına kadar geçen 28 sene zarfında hiçbir şey yazmamasına müstebâat gibi görüldüğünden vefatı tarihi hakkında bir şey söylenemez. Takriben 2800 beyti ihtiva eden bu nüshada 1 münacaat, 331 gazel, 1 tarih, 1 naat, 2 mersiye, 1 sakiname, 3 tercibend ve terkihibend, 5 müseddes, 5 muhammes, 20 murabba, 23 koşma hurufu heca ile mürettep 129 müfret münderiçtir.”* (Ergun, 1930: 376)

Levent Ali Çanaklı;

Cây-gâh eyle Türâbî sâl heştâd oldı bes

Kaddini dâl eyledi encâm çarhın çenberi

beytinden hareketle divanını tamamladığında seksen yaşı civarlarında olabileceğini ve 1868'te öldüğüne göre yüz yaşına kadar yaşadığını söyler ve doğumunu da 1770'den önceye dayandırır (Çanaklı 2002:5).

1.1. Bektaşî Edebiyatında Türâbî Mahlâsh Diğer Şairler

Bektaşî edebiyatında Tûrâbî mahlaslı sekiz şair bulunmaktadır. Birincisi Fatih devri ileri gelenlerinden Tûrâbî Baba, ikincisi Afyonlu Tûrâbî Baba*, üçüncüsü 18. yüzyılda yaşamış ve Koniça'da gömülü olan Yanyalı Tûrâbî Baba, dördüncüsü 20. yüzyılda yaşamış olan Kumlucalı Tûrâbî Baba, beşincisi Giritli Mustafa Tûrâbî Baba, altıncısı, Süleyman Tûrâbî Baba, yedincisi Kulalı Mehmet Ercan Tûrâbî Baba'dır. Tûrâbî-i Sani diye de bilinir ve nefesleri Hacı Ali Tûrâbî ile en çok karıştırılan kişidir. Bu şairler hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayışı şiirlerinin birbirlerine karışmalarına sebep olmuştur.⁹¹

* Afyonlu Tûrâbî Baba'nın divanı Prof.Dr. Cihan Okuyucu tarafından hazırlanmış Kültür Bakanlığı Yayınları arasında basım aşamasındadır.

⁹¹ Mehmet Naili Tuman'ın Tuhfe-i Naili adlı eserinde Tûrâbî mahlaslı şairlerle ilgili olarak aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır.

508 Mustafa Tûrâbî Efendi Araklı'da Akşehirli kâtibi Sultan Murad Sani devri şairlerindendir.

509 Vaiz Tûrâbî Şehzade Cem'in hocası,

510 Şuayb Efendi Kastamonulu vaiz vefatı H.920, M.1522

511 Mevlevî Tûrâbî On birinci asır Hicri şairlerindendir,

512 Tûrâbî veya Nidai Yekçeşm Mehmed Tûrâbî İstanbullu ser-müezzin-i padişahi mükerreren tarihçilik mansıbını ihraz etmiştir. Vefatı H.1121, M.1817

513 Emin Efendizade Derviş Ömer, Derviş Emir Efendinin oğludur. Sinoplu vefatı H.1129, M.1829 Sinop'ta medfundur.

514 Tûrâbî Baba hacı Ali, bu zata dair tezkirelerde hiçbir bir malumat yoktur. 1288 tarihinde ber-hayattı. Divanı Ali Emiri manzum eserler kısmında, Millet Kütüphanesinde No.28'de kayıtlıdır.

(Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı) Bizim Büro Yay. c1, Ankara 2001 s.128-129)

Mehmed Süreyya'nın Sicil-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri (Yayına Hzl. Nuri Akbayır) C.5, Tarih Vakfı Yay. İstanbul 1996 s.1640 adlı eserinde ise bu mahlaslı şairler hakkında aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır.

Tûrâbî: Seyyid Bilal Zaviyesi'nde hicrenişin iken III. Ahmed devrinde (1703-1730) vefat etti, şairdir.

Tûrâbî Mustafa Çelebi: Ereğlilidir Haremeyn-i Muhteremeyn kâtiplerinden olup III.Murad devri (1574-1595) sonlarında vefat etti. Şairdir.

Tûrâbî Şuayb Efendi: II.Bayezid devrinde (1481-1512) darü's-sade ağası hocası olup sonra feragat eyledi. Vaazı pek tesirli olup tefsir okuturdu. Obur olduğu halde açlığa tahammül ederdi. Yaşı 95'e vardığı halde kuvveti yerinde olup eliyle at nalı ufattı.927'de(1521) vefat etti. Şairdir.

Bunlardan başka Gibb'in Osmanlı Şiir Tarihi'nde (Terc. Ali Çavuşoğlu) Akçağ Yay.Ankara s.533 16. yüzyılda yaşamış bir Tûrâbî'den bahsedilmektedir. Kastamonulu olan Tûrâbî gezginci dervıştır; gündüz şehirde dolaşarak hanların ve derviş hücrelerinin kapılarına ve duvarlarına şiir yazmakta, geceleyin de mezarlıklarda yatmaktadır. Yolda yürürken istemeden bir böceğe basmamak için, eğilip toprağı incelemek gibi bir alışkanlığı olduğu söylenir. Allah'ın, ister Müslüman olsun ister Hıristiyan; ister

1.2. Ölümü

Türâbî 19 yıl dede-babalık yaptıktan sonra H.1285 (1868M.)’de Hakk’a yürümüştür. Ölüm tarihi olarak 1868 (Gölpınarlı 1992:19; Noyan 1998:328) ve 1869 (Koca 2002:20) yılları geçmektedir. Kabri Hacıbektaş ilçesindeki Pir-Evi’nde, Hacı Bektaş-ı Veli’nin yatırına giden merdivenin sol tarafındaki kemerin altında bulunan altı Dede Baba mezarının ikincidir. Sandukasının baş tarafı dört terkli (Edhemî) tâç şeklindedir. Yazıtı duvardadır. Derviş Abdullah Baba tarafından hazırlanan kabir kitabesinde aşağıdaki beyitler yazılıdır.

Yâ Doost

“ Şerbet-i mevti içirdi âkîbet devran bana

Vaqt-i sa’at erdi mühlet vermedi bir ân bana

Var ümidim kat’ı dest etmem tutup dâmenini

Merhâmet şefkat kılar elbet Şâh-ı Merdân bana

Mahlasım derler Türâbî nâmım El-hacc ÓAlî

Postnişinlik hizmetin Hâkķ eyledi ihsan bana

Vus’atin elde iken söyle dedi tarihini

Hâme destimde işaret eyledi bir cân bana

Şerm-sârım rû-siyâh cürmümle Şâhım el-aman

Pîr-i Hünkârım meded kııl eyle bir derman bana”

Yahudi olsun isterse Mecusi bütün insanlarda tecelli ettiğini bu sebeple hiç kimsenin birbirini hakir görmeye veya taciz etmeğe hakkı olmadığını söylemektedir.

Cemaziye'l-Evvel 1285/1868 Derviş Abdullah⁹²

Lahitin baş tarafında duvarda olan bu yazıt iki sütun üzerinde, girift bir sülüs ile yazılmıştır. Yazı, hatt bakımından güzeldir ve bir iki yerinde yazım yanlışı vardır.

1.3. Tūrābî'nin Efsanevî Hayatı

Tūrābî hakkında hem yazılı kaynaklarda hem de sözlü kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Yazılı kaynaklar bilinen bilgileri tekrarlamaktan öteye geçememişlerdir. Efsanevî kişiliği hakkında da sözlü kaynaklarda kısmen bilgiler bulunmaktadır.

Tūrābî ile ilgili olarak yazılı kaynaklarda yer alan menkabelerden ilki şöyledir.

“Bütün Anadolu’da büyük bir kış hüküm sürüyor, Kırşehir ve çevresi karlarla kaplı, dağlar ve yollar haftalarca kimseye geçit vermiyor. Tūrābî Dede böyle bir günde dergâhın bahçesine çıkıp dervişine, köpeklerin kapıdan çıkarılmasını söylüyor. Dışarı çıkarılan köpekler akşama doğru 5-10 kişilik bir yolcu kafesi ile birlikte dergâha dönüyorlar.”

İkinci menkabenin ise Bektâşî felsefesine yaraşır tasavvufî bir önemi de vardır. Hikâye şöyledir: “Uzak köylerin birinden Kırşehir’e gelen bir köylü dergâha gelip nasip alıyor (=Bektâşî oluyor), bir müddet âyinlerde bulunduktan sonra köyüne dönmek üzere Tūrābî’yi ziyaret ediyor ve – baba erenler ben köyüme dönüyorum, fakat orada benden başka Bektâşî yok kendi kendime nasıl âyin yapıp ibadet edeyim? diyor.

Tūrābî: “köyünüzde mektep varsa küçük yavruları mektebe gidip gelirken temaşa edersin demiş!..”⁹³

⁹² Bu sözler onun Cemâziyel-evvel H.1285 tarihinde öldüğünü göstermektedir. Ebced hesabıyla bu tarih , Hünkâr sözünün baş harfini noktasız “Ha” harfi karşılığı (sekiz) saymakla tam tarihi vermiş olmaktadır.

⁹³ Bu efsaneler Enver BEŞE tarafından Kırşehir ve yöresinden derlenmiştir. **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi** İstanbul,1, (20), 1951, s.319-320

Mutasavvıflara göre, insan ruhullâhtır, çocuk safiyeti itibarıyla bizzatihi Allah'tır, tasavvufta esas bu olduğuna göre, uluhiyeti temsil eden çocuğa karşı hayranlık duygusu bir Bektâşî'ye göre camideki ibadete karşılıktır. Bu Bektâşilerce bilinen, sevilen bir şiirin açıklaması gibidir.

“Aynayı tuttum yüzüme

Allâh göründü gözüme”

Farklı bir kaynakta bulunan diğer bir menkabe ise şöyledir. “Türâbî Ali Dedebaba'nın aşçı-babası İbrahim Baba çok kendi halinde bir kişi imiş. Ramazanda gelen paşalara: “ İçeride kuşluk yiyorlar, haber vereyim de sofrayı kaldırsınlar” demiş, gülüşmüşler. Türâbî Baba ölmeden önce, yerine İbrahim'in Dedebaba olmasını vasiyet etmiştir. Bunu duyan İbrahim Baba, koşmuş, Huzur-ı Pire gitmiş, duâ etmiş ve ‘Aman Pîr'im, ben nasıl Dedebaba olurum? Sen onu iyi et, onun yerine benim canımı al!’ demiştir. Derler ki, gerçekten Türâbî Dedebaba iyileşmiş ve bu İbrahim Baba Hakk'a yürümüştür. Bu olaydan sonra Türâbî Dedebaba, daha on iki yıl yaşamış. Fakat bu süre içinde yalnız süt içermiş, başka hiçbir gıda almazmış.”⁹⁴

Türâbî hakkında anlatılan diğer bir menkabe ise onun Bektâşîliğe olan sevgisinin samimiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Rivâyete göre Türâbî Dedebaba daha sağlığında, ölmesi halinde dergâhın (Hacı Bektaş Dergâhı) girişine gömülmesini bu sayede dergahı ziyarete gelenlerin önce kendi mezarının toprağına basarak içeri gireceklerini bundan da hoşnut olacağını vasiyet etmiştir. Gerçekten de Hakk'a yürüdüktan sonra Dergâhın girişinde sol tarafa defnedilmiştir. Gelen ziyaretçiler önce Türâbî Dedebaba'nın kabrini ziyaret ederler.

2. Edebî Kişiliği

Hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Türâbî, bir divan ve Hurûfiliğe ait bir risalesi dışında eser vermemiştir. Bu nedenle edebî kişiliği onun şahsiyetinin en belirgin yönünü oluşturmaktadır. Hayatı kısmında ele alındığı gibi o küçük yaştan itibaren tasavvufî bir çevre içinde bulunmamış çok sonraları Halil Revnakî Baba'ya rastladıktan

⁹⁴ Bedri NOYAN, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik** C.I Ardıç Yay. İstanbul 1998, s.329

sonra Bektaşî ikrarı alıp bu muhite girmiştir. Kademe kademe yükselerek tarikatte postnişinliğe kadar yükselmiştir. Divanındaki şiirlerinden hareketle onun tasavvufî düşünce yapısını, bir dereceye kadar öğrenmek mümkündür. Zira gerek bu çevrede gerekse edebiyatımızın diğer alanlarında farklı zaman ve mekânlarda yaşamış bir çok Tûrâbî mahlaslı şair yetişmiş bunların şiirleri genellikle birbirine karıştırılmıştır.

Şiirleri üzerine günümüze kadar ayrıntılı bir değerlendirme yapılmamış olmakla birlikte, o Bektaşî çevrelerinde şiirleriyle tanınıp sevilmiştir. Bir kısım antolojilerde bazı şiirleri yayımlanmış, az da olsa şairliğine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Tûrâbî'yi şiirlerinden hareketle mutasavvîf bir şair olarak değerlendirebiliriz. O, tasavvufî temayı, şiirine zenginlik katmak için değil duygu ve düşünceleri içselleştirmenin neticesi olarak aşkla, inanarak, samimi bir şekilde söylemiştir. Şiirlerindeki vezin kusurları, söyleyişinden kaynaklanan bazı teknik aksaklıklar bile samimiyetine gölge düşürememiştir.

Tûrâbî'ye klasik edebiyatımızın eleştiri metinleri olarak görülmesi mümkün olan tezkirelerde yer verilmemiştir. Bu durum her ne kadar onun şiirlerinin bu türden eserlere girebilecek özellikten uzakta olduğu düşüncesini akla getirirse de, bu doğru bir yaklaşım değildir. Gerek divanı ve gerekse diğer eseri incelendiğinde, şairin içinde bulunduğu şiir dünyasının önemli bir şahsiyeti olarak ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Şair tasavvufî yönü ile döneminin önde gelen temsilcileri arasındadır. Ancak yaşadığı dönemin dinî-sosyal şartları itibariyle kaynaklarda hak ettiği yeri alamamıştır. Belki de Bektaşî olması dolayısıyla dönemin Bektaşîliğe karşı takındığı olumsuz tavır, dedebaba olan şairin yeterince tanınmasına engel olmuştur.

Tûrâbî, felsefesini ve insan-ı kâmil olmanın yolunu ketum davranmayarak açıkça izah etmiştir. Fakat şiirlerinde tasavvuf dilinin doğası gereği mecazî dil (sembol) kullanmanın yanında bazı muhkem ifadeler de yer vermiştir. Şiirlerinde vahdet-i vücud nazariyesini açık biçimde dile getirmektedir.

Günümüzde yapılan edebiyat araştırmaları da göstermiştir ki, mutasavvîf şairler iki grup oluştururlar. Bunlardan ilkinin oluşturduğu şairler, önce mutasavvîf sonra şairdir. Bunlar tasavvufî hayatı bizzat yaşamaktadırlar. İkinci kesimi oluşturanlar ise tasavvufu sanat yönünden değerlendirenlerdir. Bunlar için şiir ve sanat öneliklidir; önce şair, sonra mutasavvîfturlar. Fuzûlî ve Nâilî bu ikinci zümreyi oluşturur (İpekten 1973:20). Tûrâbî'yi

birinci zümre içerisinde değerlendirebiliriz. Zira o, şiirlerini eldeki bilgiler ışığı altında Bektaşî olduktan sonra yazmıştır diyebiliriz. Bu nedenle onun fikir ve inaçlarını telkin etme gayesiyle şiirler yazması doğaldır. Bu meyanda ortaya çıkan fikirlerini sade ve açık bir üslûpla nazm etmiştir. Bu demek değildir ki onun şiirlerinde beşerî duyguları ifade eden lirizme rastlanmaz. Aksine o, şiirlerinin büyük bir kısmını coşku dolu lirizme ayırmıştır.

Türâbî'nin divanındaki şiirlerinden hareketle onun klasik edebiyatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinde işlediği konular ve kullandığı nazım şekilleri itibarıyla klasik edebiyatın bir temsilcisi gibidir. Bu bağlılık birçok eski söyleyişin ve mazmunun kullanılmasına da yol açmıştır. Hece vezniyle yazdığı şiirlerinde ise hem gündelik hayatın hem de tasavvufun izlerini bulabiliriz. Şiirlerinin çoğunluğu tasavvufî karakter taşımasına rağmen onlarda tekdüze bir işleyiş ve kuru bir tasavvufî öğreti yoktur. Türâbî'nin Bektaşîler için ne denli önemli bir şair olduğu İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı nüshasına yazılan takrizden de anlaşılmaktadır.⁹⁵

Bazen halk ağzından mahallî söyleyişleri şiirlerinde kullanarak sade söyleyişe yönelen, Bektaşî çevrelerince çokca sevilip özellikle nefesleri “ayın-i cem” lerde sıkça okunan şair, Bektaşîlerin “yedi büyük şair”inden sayılmasa bile bir Bektaşî Dede babası olması hasebiyle saygı duyulmuş, sevilmiştir.

Türâbî, kendinden önceki gerek divan şairlerinin-özellikle Fuzuli- gerekse Alevî-Bektaşî şairlerinin ifade ettikleri fikirlerden, mazmunlardan faydalanmış ve bunları şiirlerinde sıkça işlemiştir.

Şiirlerinde akıcı, sıcak, çekici, duru ve yalın bir dil kullanmıştır. Tarikatın tüm güzellikleriyle, inceliklerini büyük bir başarı ve ustalıkla şiirlerine yansıtmıştır. Din dışı sevgiyi bazı şiirlerinde derinlemesine ve vurgulayarak işlemiştir. Hz. Ali ve Ehli Beytine duyduğu derin sevgi ve bağlılığı her an dile getirmeyi bilmiş, Hacı Bektaş Veli'nin ulu ve yetkin kişiliğinden saygıyla ve huşu içinde söz etmiştir. Aruz ve hece ölçülerini kullanmıştır. Şiirlerinden kendisini her yönden yetiştirdiği, derin bilgi sahibi

⁹⁵ “(...) Böyle bir dîvân-ı Ŗâlî-meŖânîdir ki şafâ-yı şafâhâtı reşk-efzâ-yı ârzü-keşân-ı cennâtin tecrîmin tahtîhe'l-enhârdır ve her biri satır bin sutûri et-turuğu ilaŖllâh bi-Ŗadedi enfâsiŖl-halâŖik gibi halk-ı Ŗâleme sebîl-i vâzîhdır...” **Divân-ı Türâbî**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, kayıt no:529, yk.109b, 22.st.

olduğu, yaşama iyimser ve umut dolu bir anlayışla baktığı, Bektaşî felsefesini tüm incelikleriyle yaşayıp uyguladığı anlaşılmaktadır.

Türâbî haline şükr eyle her dem
Rıza-yı Hak gözet olagör ebsem
Surette zillette görünürse adem
Mânâda, Huda'da nimet bizimdir (Ş2)

Türâbî şiirlerinde ağırlıklı olarak tasavvufu işler. Özellikle 'dü' harf ifadesiyle "kün" emrine sık sık göndermeler yapılır. İslâm kozmogonisine göre varlığın –kün- emriyle birlikte ortaya çıkmasına *dü* harf iktibasıyla değinen şair bu meyanda kâinatın bir ayna mesabesinden öte olmadığını vurgular ve cümle eşyanın aynaya düşen bir mazhar (görüntü) olduğunu söyler. Varoluş serüveninin İslâm tasavvufundaki iniş ve çıkış yaylarına telmihte bulunan şair bu iki yayın tam ara noktasından mutlak varlıkla dünya arasında uzanan "hatt-ı istiva"nın ehline malûm olduğuna/ olması gerektiğine işaret eder.

Dü harfin emrine mażhar düşürdün cümle eşycy
Anınçün ehline malum olur fatt-ı istivc peydc (G5/2)

Devam eden beyitlerde de aynı anlam doğrultusunda "dünyanın yaratılışına dair" ifadeler görmek mümkündür.

Türâbî'de zaman zaman orijinal hayallere, ifadelere rastlamak mümkündür. İnsanın Bezm-i Elest'te seyredip de hayran olduğu cemalin, yeryüzüne gelişle birlikte insanı bir hicran ve dolayısıyla özlem içerisinde bırakmasını şair, felekten toprağa düşmüş 'bir tane' hayaliyle ifade eder. Burada geleneğin feleğe biçtiği olumsuz imgeyi dünyaya atılmışlık psikolojisi içerisinde vermeyi ihmal etmeyen şair, dünyevî şaşkınlığını gidermek

noktasında Peygamberimizin feyzini talep etmektedir. Feyzin akıcı bir su imgesi taşıması ve bolluğa berekete sebep olması anlamları düşünüldüğünde bu tanenin yeşermesi kaçınılmaz bir durum arzeder. Böylece yeşermeye başlayan dane, dikey yönde bir hareket sergileyerek mutlak güzele ulaşmak iştiyakını etkili bir şekilde ifade eder.

De ne tek şan düşmüşüm dest-i felekden hıcke ben

Vclih ü hayretdeyim feyzin iriştir reh-nümā (G1/7)

Şair terk-i terk olmak için Yaratan'ı sevmenin kâfi geleceğini ifade ettikten sonra terkin dört rüknünden ikisini bizzat dile getirmektedir.

Seni sevmek nümünü **terk-i terk** olma'dır 'clemde

Nihcyet ehl-i 'aşka bir nişcn ister mi ister yc (G11/6)

Ey Türcbi menzil-i beki murcd itsen eger

Terk-i dünyc terk-i Öukbc kalmadı bir ycr bana (G22/7)

Türābî, divan şairlerinin bir gelenek bağlamında oldukça sık tekrarladıkları bir ifadeyle dünyadan yüz çevirmiş bir rind edası taşımaktadır. Tasavvufî öğretinin gelenekselleşmiş kaidelerinden olan dünyadan el etek çekmek düsturu Türābî'de şu şekilde görülür:

ÖAşka kul oldum gerekmez devlet-i dünyc bana

Sensiz ey ruh-ı revcn zindcn olur hercc bana (G3/1)

Şair, rızkın Allah'tan olduğunun bilincinde olan bir tavır sergiler. Dünyaya tamah etmemek gerektiğine inanan Türābî, sabır ve kanaatin içselleştirilmesi noktasında büyük mesafe katetmiştir. Hayatı ile alakalı şüphe götürür bir bilgi de olsa ölümüne yakın bir zamanda yazıldığı anlaşılan bir beyitte kimsenin yakasından tutamayacağını zira kimseye borcunun kalmadığını ifade etmektedir.

Şükr kim çāk-i giribānım tutan kes yok benim

Fikr kıldım kimseye bir pāre borcum kalmadı (G428/2)

Sevgilinin yüzünü görmekten başka maksadının olmadığını, onun yüzünün şairin Kâbe'si olduğunu belirtirken rindane bir tavır takınır.

Vech-i didâriñdan özge yokdurur mak'ûdımız

Dcöimc vechin olupdur KcÖbe-i 'ulyc bana (G3/4)

Tasavvuftaki vahdet-i vücut nazariyesine uygun bağlamda vahdet köşesinin selamet bir yol olduğu vurgulanırken dünya, leş teşbihiyle olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. Mutlak güzelliğin peşinde olan ve nihayet ber-murad olmak isteyen bir kişinin dünyadan yüz çevirmesi kaçınılmaz bir durum arzeder. Kalbinde bir zerre dahi olsa dünyaya muhabbet besleyen bir kişinin aradığı, beklediği mutluluğu, ruh sükûnetini bulması mümkün değildir. Hatta beklediğinin aksine dünyaya zerre miktar da olsa muhabbet besleyen kişinin felaketle karşılaşması kaçınılmazdır.

Guşe-i vahdet gönül rch-ı selcmetdir sana

Neyleyim şol cife-i dünyc nedcmetdir sana (G12/1)

^ubb-ı dünyc zerreveş olsa derununda eger

Ber-murcd olmak muhcl çhir felcctedir sana (G 12/5)

Şiirlerinde özellikle tasavvufu çeşitli semboller vasıtasıyla anlatma yoluna giden şair bu noktada hayallerinin sınırlı olması dolayısıyla birçok tekrara düşmüştür. Hatta çoğu zaman farklı gazellerde aynı mısraların –birkaç kelime değişikliği ile- yer aldığı görülür.

Onun nazarında mevcûd, vücûdu aksettiren bir aynadır. Vücûd'un eseri olan mevcûd, vücûdun isim ve sıfatlarını anlamaya vesiledir. Bu nedenle şiirlerinde his, hayal ve duygu yoğunluğunun harman olduğu, fizik ötesi lirizmin duygu akışının şiirlerde yer aldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte şiirinde daha çok didaktik ve hatta bazı şiirlerinde telkin edici bir üslubun egemen olduğunu da söyleyebiliriz. Divan'ın dil ve üslup özellikleri kısmında belirtildiği gibi sade ve anlaşılır olmak Tûrâbî'nin en belirgin özelliğidir.

Rindane tutumundan dolayı şair nefsine seslenerek bir derviş misali dünyadan uzaklaşması gerektiğini ifade etmektedir. Zira dünya gönüle karışıklık veren ağır bir yükür.

Ey gönül terk-i cihcın it diyeler derviş sana
Dünyc bir bcr-ı gircendir virmeye teşviş sana (G19/1)

Beyitlerinden hareketle tasavvufî bir terbiyeden geçtiğini söylemek mümkündür. (G269/3). Saf gönüllü bir Müslüman edasıyla şiirin o şa'şalı görüntüsünden uzaklaşarak günahlarına yanmakta ve bunun acısını oldukça saf bir söyleyişle dile getirmektedir.

Dünyadan tamamen yüz çevirmesi gerektiğini, dünyanın eteğinden tutmamak ile ifade eder. Zira insanı hak yolundan çıkaracak olan dünya muhabbetidir.

"utmayız demen-i dünycyı ki olduk fukarc
Bizi başdan çıkarur clile elbet bu hevç (G15/1)

Türâbî, vahdet köşesine çekilmeyi tercih etmiş fakat bu yalnızlığı saklamayı beceremediğinden şikâyet etmiştir.

Guşe-i vahdet makcının ihtiyçr itmiş idim
Cümleye fçş olduğum tır-i zebcınımdır sebab (G40/6)

Dünyanın mutlak güzelin bir yansıması olması nedeniyle oradaki güzelliklerin temaşasının gerçekte mutlak varlığın temaşası anlamına geldiğinin idraki içerisinde olan Türâbî, bu gerçeği; dünyanın keşmekeşinden sıyrılarak onun sadece temaşa edilmesi gerekliliğini oldukça sade bir dille ifade eder.

Temçşa itmege geldik cihcna
Düşüp teşvişini çekmek ne hccet (G49/6)

Dünyanın geçici olduğu, aldanılmaması gerektiğini, ona heves edenlerin rahat yüzü görmediklerini aşağıdaki beyitlerde ifade eder.

Bu dehr-i fenc devletine kılma nigchi

“ut rch-ı rızc dcmenini

dinle hıkcyet (G55/2)

‡am kisvetidir cch-ı cihcn ülfeti kat’ it
Çok kimse ana itdi heves görmedi rchât (G55/3)

Ccm-ı felegin bcde-i gül-gunına bakma
Nuş eyle hele derd-i belc kahr-ı kasıvet (G55/4)

Divanındaki şiiirlerin çoğu Bektaşiliğin temel görüşlerini, dünyaya bakışını ve felsefesini açıklar mahiyettedir. Ama bu konuların dışında tasavvuf ilkeleri de şiiirlerinde sıkça işlediği konular arasında yer almaktadır. Dünyaya önem vermemek, halden şikayet etmemek, kesretten uzak durmak birçok beyitte işlediği konulardır.

Cây-ı tenhâda ferâgat evini bekleyelim
Ço disünler bize bu halk-ı cihân hep budalâ (G 15/3)

Şükr eyle gönül hâline gel itme şikâyet
Hağğ rüzi kılan kısmetine eyle kanâ’at (G 55/1)

Çık bu halkın keşretinden gel seri âzâde kııl
İtmesün renci füzün Öâlemde bir gerdiş sana (G19/3)

Türâbî’nin şiiirlerinde işlediği konuların başında sıkça kullandığı Hurufiliğe ait terimler gelmektedir. “bist ü heşt”, “si vü dü” gibi rakamlar Hurufiliğin benimsediği Allah’ın insanın yüzünde tezahür eden kelâmlarının harfleridir. “bist ü heşt” 28, “ si vü dü” 32 rakamının simgesidir ve bütün varlığın asli unsuru olan bu 28 harfi insanın yüzünde görmek mümkündür. Hurufiler daha sonra bu sayılara Farsçadaki (j, ç, p, kef) harflerini de ekleyerek 32’ye çıkarmışlardır.

Hurüfilere göre insanlar ve alem harflerle yaratılmıştır. Her peygambere inen harfler kademeli olmuştur. Adem (a.s.) 9 harfle, Hz. İbrahim (a.s.) 14, Hz. Musa (a.s.) 22, Hz. İsa (a.s.) 24; Hz. Muhammed (s.a.v.) 28; Fadlullah-ı Hurûfî ise 32 harfle konuşmuştur. Buna göre her bir harf sayısı, her bir peygamberin konuştuğu dilin harf sayısını gösterir.

Bunkarda harf sayılarında tezahur eden uluhiyettir. Hurūfiliğe göre bu peygamberler kendilerinden sonrakilerin zuhurunu müjdelemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise Fadlullah-ı Hurūfi'yi müjdelemiştir (Gölpinarlı 1997:148).

Sıır-ı Hâkka vâkıf olmuş âşinā yüz binde bir
Si vü dü esrârına lâyıķ revā yüz binde bir (G 132/1)

Şiirlerindeki Hurufilikle ilgili terimlerin çokluğu ve Hurufilik üzerine yazdığı manzum risalesi göz önüne alındığında Türâbî'nin Hurufiliğin kuvvetli etkisi altında olduğunu söylemek mümkündür. Hurufiliğin önemli rakamlarından 32'nin harf karşılığı olan "si vü dü" divanda on beş şiirde geçmektedir.

Âdemi Âdem eden üç "harf ile" beş noktadır
Alemi Alem eden üç "harf ile" beş noktadır

İbni Edhem padişahken taht ü tacın terk edip
Ethemî Ethem eden üç "harf ile" beş noktadır

Âdemi iğva eden evsani dil buldu vücut
Ebkemi ebkem eden üç "harf ile" beş noktadır

Bi peder İsayı mevlut batnı Meryemden garaz
Meryemi Meryem eden üç "harf ile" beş noktadır

Ey Türâbî yek nefeste on sekiz bin alemi
Âlemi âlem eden üç "harf ile" beş noktadır.

(İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı Bektaşî Nefesleri II, 224)

Burada açıkca Arap alfabesinde üç harf, ayn, şın ve kaf'la yazılan ve beş nokta gerektiren "aşk" sözcüğüne bir gönderme yapılmaktadır. Muhtemelen her şeyi sayılara dökme şeklindeki Hurūfi eğiliminin etkisi altında ayrıca Bektaşî şairinin esrarengiz hava ilave etme aşkı nedeniyle -İslâm'ın diğer mistikleri kadar Bektaşî için de evrenin yaratıcı ilkesi, kendisinin de onun içinde ortaya çıkacağı şekilde- Tanrının onu

kendisinden yansıtması böyle muammalı terimlerle açıklanır. Şüphesiz, sık sık kendi düşüncelerini anlaşılmayacak bir şekilde örtmelerinin bir nedeni vardır. Kendini koruma ilkesi bunu zorunlu kılmaktadır. Buna ilâveten yine kendi başına bir esrarengizlik sevgisi, dışarıdakilerin anlayamayacağı bir sırda sahip olmanın tatmini ve gururu vardır.

Ayrıca Fazlullah-ı Hurufî için söylediği gazellerde de Hurufî inanışların görmek mümkündür. (Fazl-ı Yezdan, Hurufîliğin kurucusu Fazlullah'ın adının Farsçasıdır.)

Fazl-ı Yezdân sırrına ırmış kıanı göster bana
 ÓĀrif-i Kuróān ĥatt-ı istivā yüz binde bir (G 132/4)

“Hudā'nın Fazlı” ve “Fazl-ı Yezdan” tamlamaları, en büyük Hurufî şairi sayılan Nesimi'den beri tüm Hurufî şairler tarafından gerek propaganda amaçlı olsun gerekse inançlarından ötürü olsun sıkça kullanılmıştır. Fazlullah-ı Hurufî'yi de değişik şekillerde anmaktadır:

Fazl-ı Yezdân kıullarının pâyine olduğ Türāb
 Sen de ehl-i Óaşkı isen gel elif bâyı bul (G 266/7)

Türābî'nin şiirlerinde sık sık kullandığı Hurufî terminolojilerin başında “heft harf” ve “heft hatt” kavramları da bulunmaktadır. Beyitlerde sıklıkça işlenen bu kavramlarda, insan yüzünde bulunan yedi hattın Kur'an'ın ilk suresi olan Fatıha suresinin yedi ayetine karşılık geldiği, insan yüzünün Fatıha'ya tekabül ettiği inanışı görülmektedir.

Heft-harfın maÓni-i remzin ne bilsün zchidc
 Muşhaf-ı nctık sözün ben mübtelcdan sórmalı (G413/4)

Heft hattın Fctiha sırrın nümç eylar bana
 Bu Türcbi derdmendi yc nedir irşcd iden (G338/7)

Bir Bektaşî şairi olan Tûrâbî'nin özellikle Ehl-i Beyt, Hz. Ali ve On iki İmam, Hacı Bektaş Veli ve az olmakla birlikte Dört Halife hakkında söylediği şiirler onun sanatını göstermesi bakımından önemlidir.

Bir içim su virmeyüp Şatt u Fırâtı kesdiniz
 Çâr-sû pîrâmeninden her nebâtı kesdiniz

 Ey Yezîd-i dūn ħar girdin Hūseynin ħanına
 Śad hezārān laŖnet olsun śad hezārān cānına (Mūs. 7)

Hz. Ali sevgisi tüm Bektaşilerde olduğu gibi Tûrâbî'de de coşkulu ve duyguların doruk noktasındadır.

Dest urup çekdi ħopardı ol erenler serveri
 ĶalŖa-i muĥkemde bāb-ı sedd olan Ŗol Ħayberi
 Śad hezārān Rüstem olmuşdur derinde kemteri
 Lā fetā illā ŖAlî lā Seyfe illā Zūl-fiĥār (Mur. 19)

Tûrâbî, şiirlerinde -yukarıda da değindiğimiz gibi az olmakla birlikte- Dört Halife'den de bahseder. Dört Halife'ye olan sevgisini, muhabbetini belirtmesi Bektaşî olan biri için oldukça önemlidir. Tûrâbî, bu anlamda tutucu, baĥnaz bir tutum sergilemez. Onlardan saygıyla söz eder. Özellikle Hz. Ebubekir'den övgüyle ve gıpta ile bahseder.

Sc'ir-i güller Tûrcbi buy-ı cndan afz ider
 Gerçi bir güldür açılmış ycr-ı gcrı çcr gül (G266/25)

Çâr-yârîñ ben ħulyım bir de zamîrim fehmi it
 Rāh-ı Ŗaşĥ içre murādım ola bilmem ŖAlevî (Müf. 133)

Divanda bahsedilen diĥer önemli şahsiyet ise baĥlı olduğu Hacı Bektaş Veli'dir. Pirinin üstün şahsiyetini, içtenlikle sadık bir mürid edasıyla ifade eder. Her

firsatta ondan bahsedip kişinin doğru yolu bulması için Hacı Bektaş Veli'ye bağlanması gerektiğini belirtir.

Cümle eşyâ emr-i kendin nigeş ver bünyâd olan
 Heft hârf üzre binâsı üstüvâr âbâd olân
 Dâğ-ı deldi Ôaşk ucundan Şirîne Ferhâd olan
 ^akka vâsıl olmak istersen budur irşâd olan
Gel Muhammed Muştafâyı ^aydar-ı Kerrârı bil
 Yek nazâr kıl ^acı Bektâş-ı Velî Hünkârı bil (Müs 6/IV)

Bunların dışında tasavvufun genel ilkeleri olan dünyaya önem vermemek, kanaat, kesretten uzak durmak, halden şikâyet etmemek gibi konular divanda birçok beyitte işlenmiştir.

Türâbî'nin divanında takındığı rindane tavır şairlerinin önemli bir kısmını oluşturur. Değişik biçimlerde rindliğini şairlerinde ortaya koymaktadır. Ayrıca rind-zahid çekişmesinin güzel örneklerini verir.

İstemem bâğ-ı cinân Rıdvâna bahş itdim anı
 Sevdigim kûyun seniñ cây-ı necâtımdır benim (G280/4)

Rind-zahid arasındaki çekişme klasik şairin temel konularından biridir. Türâbî de mesajlarını bu tiplerin karşılığında faydalanarak vermeye çalışır. Bu tiplerin kullanımı genel olarak şairlerin çoğu tarafından yapılmasına rağmen Bektaşî felsefesi bu tiplerin kullanımlarını daha çok gerektirmiştir. Şair, bu şekilde bağlı olduğu inancın öğretilerini daha rahat bir şekilde sunmaktadır. Bu konuyla ilgili şairler de divanda oldukça fazladır.

Fa'Ön itmeye Ôuşşâka deyu hândeler eyler
 Ta'Özim iderim zâhidi nâçâr görünce (G355/6)

Zâhid bizi ta'Ön oğlarına eyledi âmâc
 Tekrâr meded urmasa şîşhâne tüfenkle (G377/6)

Vaize seslenerek söz varlığını boş yere sarfetmemesi gerektiğini kimsenin anlattığı efsaneyi istemediğini, boş yere sabaha kadar âh u vah etmesinin fayda etmediğini anlatır.

Vc'izc şarf eyleme varın gerekmez mi sana
Kürsiye çıktıkda suz-ı ycrin gerekmez mi sana (G27/1)

Kimse guş itmez tecemmuŒ itdiğin efsaneyi
< o başka mescidlerde güftcrin gerekmez mi sana (G27/2)

Dini zahirî anlamıyla değerlendiren vaiz, zahid gibi kaba softaların söylediklerinin bir anlamı olmadığını zira esas olanın dinin batınî yönünün olması gerektiğinin altı çizilir. Dinin zahiri yönünü temsil eden vaizden ziyade sembolik anlamda dinin batını yönünü ifade eden sakiden yana tavır alır.

Futma ašlc güft ü gudur vcŒizin efsanesi
Scıkı-i gül-çehre destinden tolu peymcnı tut (G52/2)

VcŒiziñ pendi güçc kılmaz dil-i 'cşıkları
Pür küduretden Œibcret xohbet-i Œirfcni tut (G52/3)

Bunların yanı sıra rindâne tutumdan pişman olup zahidden özür dileyip mescidin yolunu sorduğu da olmuştur.

Mest-i bî-pervây kim eyledik maŒzür tut
Zâhidâ göster kerem kıl kıandedir mescid yolu (G 42/6)

Ama âşık ne kadar uğraşırsa uğraşsın yine de zahidi istediği noktaya çekemez. Zahid şiirlerdeki genel kullanımı doğrultusunda her zaman cehennemi anlatır, aşk defterini bilmez.

Zchid-i sclusla uğraşmadan el çekmişiz
Rengini tağyır kılmaz okusan yüz bin kitcb (G42/6)

Varaq-ı Œaşk küşâ eyleme meçhülündür

Vaśf-ı dūzahla hemān eyle tamām ey vāŖiż (Müf 42)

Şiirlerinde harabatî kelimelerin tasavvufî birer sembol olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu meyanda sakiden ‘def-i gam’ için şarap istenilmektedir.

Def-i ğam kılmak için ey sākiyā gel vir şarcb

^ c^1l-ı kayd-ı cihcndan eylemişim ictincb (G30/1)

Bcde-i engurı doldur ccm pür kıl vir bana

Gönlümi mesrur idüp ‘clemde eyle bir Ŗevcb (G30/2)

Harābātî kelimeler Tūrābî’de genellikle tasavvufî birer sembol olarak olumlu bir değer ifade etmesine rağmen az da olsa olumsuz anlamda da kullanılmaktadır. Şair aşağıdaki beyitte mey ve mahbūbun sonu gelmez bir yol olması nedeniyle onlardan vazgeçilmesi gerektiğini ifade eder.

Mey ü mahbubdan eyle sen fercġat

Bu rch çıkmaz bilürsün kim nihcyet (G49/1)

Kişinin kendini bilmesi hususunda sürekli bir telkinde bulunan Tūrābî, kişinin Allah’ı yakinen temaşa edebilmesinin ancak nefsinin bilmesi ile mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu husus hadis-i kudsi olarak tasavvufta oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bunun bilincinde olan şair kişinin kendisini bilmesi hususunda gönül aynasındaki pası gidermesi ve onu cilalaması için insan-ı kāmilden ders alması gerektiğini söyler.

Tūrābî’nin şiirlerinde en fazla işlediği konu aşktır. Divan edebiyatında oldukça sık kullanılan ve bu sebeple artık birer sembol halini almış olan “gül-bülbül, mum-pervane” arasındaki aşk ilgisi hakiki aşk bağlamında pervaneden yana bir tavır sergiler ki bunun en güzel örneğini şairlerin hayāl hānelerini orijinal imgelerle besleyen İran’ın büyük şairi Hafız’ın şu beytinde görmek mümkündür.

“Aşkî pervaneden öğren ey seher kuşu” (Hatemi, 1998: 15)

Türâbî'nin aşağıdaki beytini de aynı anlam ekseninde değerlendirmek mümkündür.

Derd-i dilin dilde nihcn olsun Türcbi
Yok hclimi ifşc idem bu derde cşinc (G20/7)

Türâbî'nin divanında en çok aşıkâne tarz şiirler yer almaktadır. Bu tarz şiirlerinde Fuzuli tesirlerini görmek mümkündür.

Rehc eyle Türcbi bi-vefclar Óaşk u sevdcsın
Yetişmez mi behey Ócşık seni ccndan uşandırdı(G403/7)

< atre eşkim dökme ey göz dil Óitcb eyler sana
%ck-pcy-i ycre dök kim dürr-i ncb eyler sana (G13/1)

Yukarıdaki iki beyitte bu etkilenmeleri görmek mümkündür. Son beyit ise Su Kasidesi'nin izlerini taşımaktadır.⁹⁶

Sevgilinin bulunduğu bahçeyi cennet bahçelerinden üstün tutarak geleneksel bir söyleyiş sergiler.

Seyr-i gülşen istemem olsa dañi bāğ-ı cinā
Hāk-i kūyuñ yaşlanub Hāk olmağım añsen baña (G9/5)

Zaman gibi mekânın da itibarî bir durum arzettiği şiirlerinde mekânı ruhsal durumuna göre yaşayan şair, sevgilinin sevdasının şevkiyle hem-rah olduğu takdirde bir külhan köşesinin dahi kendisi için bir Ravza-i Rıdvan olacağını ifade eder.

Seyr-i gülşen istemem olsa dañi bāğ-ı cinān
Hāk-i kūyuñ yaşlanub Hāk olmağım añsen baña (G9/6)

Rehā eyle Türâbî bi-vefālar Óaşk u sevdāsın
Yetişmez mi behey Óāşık seni candan uşandırdı (G401/7)

⁹⁶ Bu konudaki benzerlikler için bk. Adem Çalışkan, **Fuzuli'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 1992 s.57

Bir perî-rû sevdi ammâ nidem gavğası güç
Çille-i Kübrâ imiş vird itmege esmâsı güç (G64/1)

Sevgili ile ilgili tasavvurlarda klasik çizgiden ayrılmayan şair aynı mazmunlarla sevgiliye bakar. Sevgilinin saçlarının yanağı üzerine dökülerek onu kapatması ve devamlı ona dokunur olmasını; saçların yüzü/yanağı öpmesi olarak değerlendiren şair, bu durumu aşağıdaki beyitte oldukça güzel bir hayal içinde ele alır. Saçların siyah olması sebebiyle geleneksel bir benzetme dahilinde onu ‘kâfir’ olarak niteleyen şair, onun yanak üzerine dökülmesini hazineye malik olması ve yanaktan(yanağın güzelliğinden) nasiplenmemesini kâfirin mümine zekât vermesi olarak ifade etmektedir.

Kâfir olmuş gence mclik müömine virmez zekât
Bu ne hikmet bilmezem ki ‘aklımız fayrcn ana (G17/2)

Saç sevgilinin güzellik unsuru olarak olumlu bir anlamda kullanılmasına rağmen onun rüsvalık veren bir yılan anlamıyla uzak durulması gereken olumsuz bir nitelik kazandığı görülmektedir.

Dolaşma zülf-i dil-dcra hâzer kıl
Anın her tcrı bir mcr-ı melcmet (G49/5)

Devrinde – ve dolayısıyla bütün devirlerde- güzel ya da zengin olana daima rağbet edimesine karşın fakir ama ârif olanların ise her zaman mihnet altında olmasına değinir.

Felekten şikâyet, zamanın kötülüklerinden dem vurma, paraya değer verip, insanların bozulduğunu birçok şair şiirlerinde işlediği gibi Tûrâbî de sıkça bu konuları işlemiştir.

Sub ola yu bey ola dünyada ragbet ana

Arif-i bi-zer ise her demi mihnat ana (G 20/1)

Zaman zaman da kader karşısında teslim olmuş bir tavır sergiler.

İhtiyarile kişi kendin yakar mı odlara

akk tecelli eylemiş her cuna bir gunc naib (G37/3)

Devam eden beyitlerde şair toplumsal gerçekçi bir tavırla zamanımızda da sıklıkla karşılaştığımız gibi, maddiyatın (gümüş, para veya altın) maneviyattan üstün bir değer olmasını eleştirir. Ya da ruhsal bir değer olan aşkın dahi parayla ölçülmesini eleştirir.

Bir güzelin semtine varsa bir Aşık eger

Şim ü zeri ger ola şimdi mahabbet ana (G 20/2)

Pür ide dincir ile kişesini dc'imc

Eyleye falk-ı cihcn foşcana ülfet ana (G20/3)

Kişinin yaşayan en büyük bilgilerden Eflatun kadar bilgi dolu olması bile parasızlığı karşısında hiçbir değer ifade etmemektedir.

Olsa bu Arın Felctunı anı kim nide

Kimde gurus çok ise çokcana hürmet ana (G20/4)

Eflātūn olsan da hikmete dalsan

Dört köşe dünyânın kühini bulsan

Tagları yürüdüb evliyā olsan

Halk neylesün çuru burhān parasız (D 1)

Dürüstlük kıymetsiz bir özellik halini almışken zamanın nimetlerinden bolca –çoğu zaman haksız yere- sahip olanların baş tacı edilmemesinden, insanları birbirlerini ucuzca harcamasından müştekidir.

‰alk-ı cihcn birbirin bir pula †atmaktadır
Düşdi Türcbi kamu sa'yile gayret ana (G20/7)

Didaktik tarzdaki şiirlerinde kelâm-ı kibar derecesinde güzel söyleyişleri vardır. Eskilerin “üslub-ı beyan aynıyle insan” sözüyle kastettiklerini kendisine has bir söyleyiş içerisinde dile getirir.

„demi söylet Türcbi şöhbetin guş eyle gel
Bir kişi elbet kelcında kemclin gösterür (G 127/7)

Türâbî'nin şiirlerinde işlediği tabiat İslâmın(tasavvufun) tabiat anlayışının oldukça net bir göstergesidir. Gazellerinde işlediği tabiat baharın ve onunla birlikte hayat kazanan eşyanın bir yansımadan ibaret olduğu şeklindedir.

Olıcak fa'l-ı bahcr muŖtedil olmakda havc
Yürüye hûkm ide eşcra Ŗincyete o mc (G25/1)

Besleyüp mehd-i zemîn içre kamusun bcrn
Çıka elvcn-ı şükufe dola her sū šahrâ (G25/2)

2.1. Etkilendiği Şairler

Türâbî'nin şiirlerinde başta Fuzûli olmak üzere Bağdatlı Ruhî, Necatî Bey, Ahmed Paşa, Şeyh Galip ve Nedim'in etkilerini görmek mümkündür.

Divanında Fuzûli'nin izlerine sıkça rastlamaktayız.

Çatre ekşim dökme ey göz dil Ŗitâb eyler sana
Hâk-i pây-i yâre dök kim dürr-i nâb eyler sana (G13/1)

Bu beyit Fuzûli'nin Su Kasidesini hatırlatan bir söyleyişe sahiptir. Fuzûli'nin:

Beni cāndan uşandırdı cefādan yār uşanmaz mı
Felekler yandı āhumdan murādum şemŖi yanmaz mı¹

beyti de Tūrābî'de benzer şekilde görülür.

Felek ahrı perveşler cefāsın çekmeden ğayrı
Bu dūn-ı aħter-i naħsım beni cāndan uşandırmış (G168/6)

şiirlerinde etkisini gördüğümüz ikinci şair Necati Bey'dir.

Tutar āhım gice peyvest ile devvār etegin
Çarħ gerd itmede urtarmadı her bār etegin (G334/1)

Beyit, Necati Bey Divanında şu şekildedir.

şöyle muħkem tutayım bir dahi dil-dār etegin
Yā elüm atŖ ideler yā keseler yār etegin

Tūrābî'de:

Güzeller reh-güzār-ı abrimde Ŗālemde dūř olsa
Sürūr neřŖe-i pāyimden mezārımda Tūrāb oynar (G106/7)

Necati Bey Divanında;

Yetimler gibi řāhā iki gözüm bebegi
Maħallen içre oturmuř tūrāb ile oynar²

Tūrābî'nin etkilendiđi bir diđer önemli řair ise řeyh Galip'tir. Galip'in

Gönülde Ŗaş-ı b-pervā mekān ister mi ister yā
Hümā-yı evc-i himmet āřiyān ister mi ister yā³

¹ Bu beyitler Ali Nihat Tarlan tarafından hazırlanan **Fuzûlî Divanı şerhi**, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1985, isimli kitaptan alınmıştır.

² Ali Nihat Tarlan **Necati Beg Divanı**, Akçağ Yay. Ankara 1992

³ Muhsin Kalkışım, **şeyh Galip Divanı** Akçağ Yay. Ankara 1994

beytiyle yazdığı gazeline Tūrābî'nin yazdığı nazire;

Gönül bir nāzenin hōkka-dehān ister mi yā
Ruḥ-ı gül goncaveş serv-i revān ister mi yā (G11/1)

Şiirlerinde dile getirdiği tasavvufî unsurlarda şairlik yeteneği kendisinden daha üst düzeyde olan şairlerden çoğu zaman istifade etmiştir. Ve bu noktada aynı unsurları daha açık bir şekilde dile getirmiştir.

Hayali Bey divanından

Cihanārā cihān içredir ārāyı bilmezler
Ol mahiler ki deryā içredir deryāyı bilmezler

Tūrābî'de

Ey Türcbi mchiveş sen ābı bilmezsın yürü
~āhir ü betin kamu bezār-ı Ḥākdır doğru bak (G214/7)

Bu gibi beyitleri çoğaltmak mümkündür.

Tūrābî, kendinden önceki dönemlerin şairlerinden etkilenip onlara nazireler veya aynı tarzda şiirler yazdığı gibi kendinden sonraki şairler üzerinde tesir bırakmayı başarmıştır. Özellikle icāzet verdiği Mehmed Ali Hilmi Dedebaba, Tūrābî'ye olan bağlılığını ve sevgisini ona şu nefesi yazarak göstermiştir.

“ Mālik-i mülk-i bekā menba'-i cūd u sehā
Gevher-i genc-i haya ma'den-i kān u vefā

Vākıf-ı sırr-ı Hūda dahil-i bezm-i alā
Lem'a-i nūr-i nemā Enver-i kul innema

Mürşid-i mükil-küşā ya'ni Tūrābî Baba
Cāmi'-i feyze mahal fazlına yetmez halel

Kāşif-i remz-i Huve'l-Evvel u Ahir Ezel
Her ne ki vardır güzel zātına olmaz bedel

Kutb-ı reh-i lemyezel nāsiye-i izz u cell
Mürşid-i müşkil-küşā ya'ni Tūrābî Baba

Fā'il-i muhtārdır A'zam-ı ebrārdır
Sāhib-i esrārdır nāzım-ı güftārdır

Bir meh-i ruhsārdır Kābe-i Hünkārdır
Mürşid-i müşkil-küşā ya'ni Tūrābî Baba

Şöyleki bir pāk zāt Ahsen-i nūr-sıfāt
Rāşid-i rāh-ı necāt kâşif-i her müşkilāt

Varis-i hem mu'cizāt rehber-i silk-i salāt
Nutk-ı feminden hayat nüş eden olmaz memāt

Mürşid-i müşkil-küşā ya'ni Tūrābî Baba
Evvel u ahir kadî ālim u Őalem u alim

Mazhar-ı fyez-i Rahim nokta-i bā-ı besim
Hem elif vü lām vü mim hilkat-ı hulk-i Halim

Hilmî-i Kemter nedim zikrini eyler kadim
Mürşid-i müşkil-küşā ya'ni Tūrābî Baba (Yüksel 2002:117)

2.2. Şiir ve Şairlik Hakkındaki Görüşleri

Tūrābî'nin bazı beyitleri, kendi şiirlerinin nitelikçe nasıl olduğu hakkındaki görüşlerini ihtiva etmektedir. Aşağıdaki beyitte şiirine aşağılayanları, dilinin alevli oklarıyla yanmamaları için uyarıyor.

Güfte-i eş'crıma kılma hakcretle nażar
Yakmasun dur ol seni tır-i zebcınımdan Öalev (G355/6)

Yine aşağıdaki drtlkte de aynı biimde şiirinin ateş olduğunu, onu bağlılıkla dinleyenleri yakacağını ifade ediyor.

Trbj hımız ařđ [u] maĥabbet
Bizde kşd olur dde-i bret
řdķile gş iden sz olur elbet
teşe mnend gftrımız var (ř21/IV)

şiir tohumu, şairlik tarlasında İlahi bir ltuf olan yağmurla serpilmiştir.

Bezr-i eşr bitp mezraa-i tabmda
Lutf-ı brn-ı İlh irişp buldı nm (Mf.2)

Gzellere sylediği şiirlerin kaynağı, şairlik tabiatının dağında bulduğu şiir madenidir.

Dimen fub-rulara kande getirdin gft-i evzcı
Trcbi maden-i eşr bulmuş tab tağından (G337/7)

şair, harflerin sırrını ğrendiği zaman şiire ynelip sze aşık olmuştur.

Trcbi bş  heşn sırrını fehm eylemiş andan
Varup eşr ile clud olup gftcra ycr olmuş (G174//)

şiir yazmayı bilmeyen şairler ve şiirden anlamayan insanlardan şikyetidir.

Ba'yı kes şc'ir kalemle sczı bilmez neyleyim
Tevbeli vardır okur da yazı bilmez neyleyim (G307/1)

Bin gazel söylerse girmez guşına bir cdemin

Enkerü'l-a'vvet fub cvczı bilmez neyleyim (G307/2)

3. Eserleri

3.1.Divan

Türâbî Divanının sekiz nüshası tespit edilmiştir. Esas alınan nüsha Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü 68 numarada kayıtlı olan nüshadır. Bu nüsha Milli Kütüphane 4802 numarada da kayıtlıdır. İstinsah tarihi h.1293(1876)'tür. Müstensihi Timur Sâfî Selâniki'dir. Divan 258 sayfa olarak numaralandırılmış ancak 143.sayfadan sonra sayfa numarası tekrar 134'ten başlatılmıştır. Serlevha tezhiplidir. Kırmızı cedvel içine 17 satır ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Mahlaslar, Hurufi simgesi olan işaretler ve özel isimlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Divanın başındaki münâcât ve sonundaki ketebe kaydı ta'lik, geri kalan kısım ise rik'â hattıyla yazılmıştır.

Nüsha başı:

İlâhî Öabd-i Őâciz rû-siyâhım

Nidem âyâ ki ferdâ çok günâhım

Nüsha sonu:

Şerm-sârım rû-siyâh cürmümle şâhım el-amân

Pîr hünkârım meded kıl eyle bir dermân bana

3.2. Risâle-i Türâbî Baba:

Türâbî'nin Hurufilik üzerine yazdığı manzum bir eseridir. İki nüshası tespit edilmiştir. Birinci nüsha Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi 262 numarada kayıtlıdır. ta'lik hattıyla yazılmış olup 32 yapraktır. İkinci nüsha İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda Osman Ergin Yazmaları 3975 numarada kayıtlıdır. "Kaside-i Türâbî Baba" başlığını taşıyan bu yazma 26 yaprak olup 21 satırlı rik'â hattıyla yazılmıştır.

II. BÖLÜM

1. Türabî'nin Şiirlerinin Şekil Yapısı

1.1. Nazım Şekilleri ve Türler

Türkler, tarihî gelişim süreci içerisinde farklı coğrafyalarda farklı kültürler ile sürekli etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bunun sonucunda karşılaştıkları farklı kültürlerin edebî gelenek ve türlerini kendi kültürleri içerisinde özümseyip şekillendirmişleridir.⁹⁷ Ancak bu şekillendirme özellikle Türk Halk Edebiyatı ve Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı sahalarında bir terim bütünlüğü içerisinde ve sağlıklı bir tanıma kavuşturulamamıştır. “Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı mensuplarının eserlerini belirli bir nazım şekli ile sınırlamak doğru değildir. Bu edebiyat mensupları zaman ve mekân içinde yerine göre divân şairleri kadar Divân nazım şekillerinde, saz şairleri kadar da Âşık tarzı nazım şeklinde kuvvetli eserler vermişlerdir.” (Güzel, 1999:486). Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatı geleneklerinden aldığı nazım şekillerini kendi anlayışına uygun olarak kullanan bu edebî geleneğin tür ve şekil problemini aşması ancak eldeki verilerin tam olarak incelenmesiyle mümkündür (Üçüncü 2002:13).

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı sahasında ortaya konulan eserler tür ve şekil bakımından divân ve saz şiiri ile ortak bir görünüm sergilemektedir. Bu sahayı belirli bir nazım şekli ile sınırlamak pek sağlıklı görülmemektedir. “Mutasavvıf şairler, ister Divân tarzında ister Âşık edebiyatı tarzında, kullandıkları nazım şekillerini, din ve tasavvuf konularını işlemede bir vasıta olarak görmüşlerdir. Bu sebeple bu edebiyat subesinin kendine has diyebileceğimiz bir nazım şekli yoktur (Güzel, 1999:46).

⁹⁷ Bu konuda bk. M. Öcal Oğuz, **Halk Şiirinde Şekil, Tür, ve Makam** Akçağ Yay., Ank., 2001 s.11-203; A. Güzel, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ank., 1999, s.44-49,487,500; A. Talat Onay, **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**, (Hzl. Cemal Kurnaz), Akçağ Yay., Ank., 1996; Hikmet Dizdaroğlu, “**Halk Şiirinde Türler**”, Türk Dili, C.XIX, S207, Aralık, 1968, s.186-298; E. Artun, **Dinî ve Tasavvufî Halk Edebiyatı**, Akçağ Yay.,2002, s.75 Enver Aras, “**Anadolu ve Azerbaycan Âşık Şiirinde Tür / Şekil Meselesi**”, Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler 12-13 Nisan 2001 , Kayseri

Müseddes	5	7	5	-	7	7	6	-
Muhammes	3	3	3	2	3	3	3	-
Tahmis	2	2	2	1	1	2	2	-
Murabba	21	20	21	21	21	21	21	-
Şarkı	23	23	23	23	22	23	23	-
Tecnis	1	1	1	1	1	1	1	-
Müfred	27	28	27	1	-	1	1	1
Tarih	-	1	-	-	-	-	-	-
Destan	-	-	1	2	2	2	2	2

Gazellerin beyit sayılarına göre dağılım çizelgesi

5 beyit	40
6 beyit	1
7 beyit	367
8 beyit	2

9 beyit	20
10 beyit	1
11 beyit	4
15 beyit	2
Toplam	437

1.2. Tûrabî'nin Şiirlerinde Vezin Kullanımı

Tekke şairleri Divân ve Âşık tarzını iyi bilmelerine rağmen eserlerini halka daha iyi anlatabilmek için halkın anladığı milli vezin -hece vezni- ile yazmışlardır. Onlar şiirlerinde nazım şekli olarak “koşma”yı daha fazla kullanmışlardır (Güzel, 1999:488).

Tekke edebiyatı “Âşık edebiyatı” gibi hem halk şiirine hem de divan şiirine bağlı, iki yönlü bir yapıya sahiptir. Bu nedenle tekke edebiyatının manzumeleri hem aruz, hem de hece vezniyle yazılmıştır. Tekke edebiyatının asıl edebî ürünleri heceyle yazılanlardır (Artun, 2002:77).

Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Velî, Ahmed Sarban, Ümmî Sinan, Niyazî-i Mısrî gibi dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı büyükleri gibi Tûrabî de hem aruz hem hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Bu mutasavvıflar aruz veznini iyi kullanmalarına rağmen seslendikleri kitlelere istediklerini anlatabilmek için daha çok hece veznini kullanmışlardır. Bu anlayışla ortaya konulan ürünler sanat ve estetik endişe taşımamakta halkı aydınlatmak amacıyla kaleme alınmışlardır. Dolayısıyla eserlerde aruz hatalarına sık sık rastlanmaktadır. Aruz kusurlarının bir diğer nedeni daha önce de belirttiğimiz gibi bu edebiyatı meydana getiren şairlerin gerekli eğitimi almamış olmalarıdır. “Aslında bu hatalar daha çok Türkçe kelimelerde, nadiren Arapça ve Farsça kelimelerde kısa hecelerin vezni tutturmak gerekçesiyle uzatılması şeklinde ortaya çıkan imâle ve uzun hecelerin vezin zaruretiyle kısaltılması neticesinde ortaya çıkan zihâf bu edebiyatın en çok rastlanılan aruz kusurlarındandır” (Güzel, 1989:277).

Alevî-Bektaşî edebiyatında özellikle (Anadolu sahasında) XVIII. yüzyıla kadar yoğun biçimde hece vezni kullanılmıştır. Bu yüzyıldan itibaren ortaya konulan ürünlerde vezin bakımından değişiklikler görülür. “XVIII. ve XIX. asırlarda Bektaşî olan Divân şairleri bile Bektaşî cemlerinde karşılaştıkları ve bir toplu inanış edebiyatı olarak gördükleri bu tasavvufî âşık edebiyatı ve musîkisini saygılarla karşılamışlar ve onun kendine mahsus soy ve temiz bünyesine yabancı bir aşî aşılamağı lüzumsuz bulmuşlardır. XX. asrın başlarında ise İstanbul Bektaşî tekkeleri bu asil ve vakur karakteri kaybetmeye başlamışlardır. Kendilerini ağdalı şark üslûbuna kaptırmışlardır. Mehmet Ali Hilmi Dedebeba ve muakkiplerinin zuhuru Bektaşî olan diğer Divân edebiyatı şairlerini de eski saygılarından soğutmuştur. Belediye konservatuarı tarafından toplanan ve neşredilen Bektaşî Nefesleri isimli eser bu melez zümre musîkisinden başka bir şey değildir (Üçüncü, 2002:117).

Bu edebî gelenek içerisinde yetişen Tûrabî'yi de yukarıdaki görüşler ışığı altında değerlendirmemiz mümkündür. Divanında hece vezni ile yazmış olduğu şiirlerin yanı

sıra ağırlıklı olarak aruz vezni ile şiirler yazmıştır. Şiirlerinde aruz hataları oldukça fazladır. Bazı şiirleri hem aruz hem de hece veznine uymamaktadır. Aşağıdaki gazelerde de görüleceği üzere bazen gazelin tümü bazen de bir iki mısrası vezne uymamaktadır. (G 261, G 334, G 367, G 399, G 381, G 383, G 395/4)

Yc Rabb kıl hidcayetin her demde pişvc
Rchım urup žulm eyledi bu nefsi-ejdehc (G4/1)

Teşviş-i ğam bcrın çeküp dehrin ki nā-çār
Bir lutfına bin kahr ider bu çarf-ı bî-vefc (G 4/6)

Türâbî Divânındaki şiirlerin aruz veznine ve hece ölçüsüne göre dağılımı aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1

Ba hir	Vezin	K .	G.	T c. B	Mus	Mü f.	Tar	Şar.	Top.
Hez ec	Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün		96	1	7		1	1	106
	Mefa'ilün Mefa'ilün Fe'ülün	1	9			1			11
	Mef'ülü Mefa'ilü Mefa'ilü Fe'ülün		21						21
	Mef'ülü Mefa'ilü Mefa'ilü Fe'ilün		18			5			23
Rec ez	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün		5						5
	Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün		1						1
Re mel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		244		23	10		1	278
	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün					1			1
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün		34		2	17			53
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Feülün		2		2				4
Mu zâri	Mef'ülü Failâtü Mefa'ilü Fâ'ilün		1						1
Mü nser ih	Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün		2						2
Kâ mil	Mütefâilün Mütefâilün		1						1
Top lam		1	434	1	34	34	1	2	507

Tablo 2

Ölçüsü	Hece	Şarkı	Destan	Toplam
11'li		21	2	23
16'lı		3	-	3
8'li		-	1	1
Toplam		24	3	27

1.3. Kafiye

En az iki dize sonunda, anlamca ayrı sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliği olarak tanımlanan kafiye Türk şiir geleneğinde ahengi sağlayan temel unsurlardan biridir (Dilçin, 1995: 59).

Ancak R. Jakobson'un ifade ettiği gibi "kafiye tanım itibariyle benzer sesbirim yahut sesbirim(fonem) gruplarının düzenli tekrarına dayanmasına rağmen kafiye sadece ses bakımından tahlil etmek sağlıklı bir basitleştirmeye gitmek olacaktır" (Macit, 1996:83). Kafiye şiir içerisinde yer alan diğer kelimeleri ses değerleri ve anlam bağlamıyla değerlendirilirse etkili bir kompozisyon oluşturur.

Türâbi Divanı'nda kafiye kullanımında belirli bir çizginin olmadığı görülmektedir. Aruz vezninin kullanımda olduğu gibi kafiye konusunda da şiirlerinde bir bütünlük görülmez.

Türâbi'nin şiirlerinde kullandığı kafiye çeşitlerinden örnekleri şu şekilde gösterebiliriz:

a) Yarım Kafiye: Batı edebiyatında sözcük içi ünsüz benzerliğini ya da kök ünlüdeki benzerliği anlatmak üzere assonese terimi; Türk şiir incelemelerinde, yalnız ünsüzleri ayrı olan sözcüklerle kurulan uyak (kafiye) için kullanılmış ve yarım kafiye adını almıştır (Aksan,1995:59).

Sa'ÿy itdi niceler bu dehre gelen
 Tîşe-i gayretle çok oldı bilen
 Varlığın dağını ben idim dele
 Sâ'oir Ŗâşıkları hep ellediler (Ş 3/III)

b) Tam Kafiye: Bir sesli bir sessiz olmak üzere iki harfin benzeşmesi ile oluşur.

Ne hîkmet intihâsız tutduğım bir rāh-ı hâyretdir
 Bana dād itdiği devrān şarāb-ı cām-ı zilletdir
 Güzeller armağanı ben fakîre cevır ü mihnetdir
 Su'âl itme güzār it bu benim baht-ı siyāhımdan (Mur. 18/III)

c) **Zengin Kafiye:** İki den fazla sesin benzeşmesiyle oluşturulur.

Eger takrîr kılsam şerh-i hâlim bir hîkâyetdir
Felek dūn itdiği baht-ı siyâhımdan şikâyetdir
Su'âl itme ne hâcet ser-güzeştım bî-nihâyetdir

Neler gördük bu Öâlemde ne günlerden geri kaldık (Mur.
20/IV)

d) **Tunç Kafiye:** Kafiye yi oluşturan kelimelerden birinin diğ er mısradaki kelime içinde kullanılmasıyla oluşur.

Türâbî hâk itdim Öâlemde özüm
%atm eyledim bunda encâmı sözü m
Bezm-i erenlerden hey iki gözüm
Mañfice tesellî aldık baçalım (Ş. 8/IV)

e) **Redif:** Anlam ve ses değ erleri aynı olan kelimelerin yan yana getirilmesiyle oluşur.”Redif simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan mihver olmuştur. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif ona yek-âhenk diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır. Redif şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar (Macit, 1996:86)

Ĥaķıķat şemÖine pervâne yiz biz
Āteş-i Öaşķile sūzâne yiz biz
Perişân-hâlile dîvâne yiz biz
Biz cemâle mâöil olanlardanız (Ş. 19/II)

Türâbî şiirlerinde daha çok tam ve zengin kafiye kullanmıştır. Şiirde ahengi artırıp okuyucuyu etkilemenin yanı sıra şiirin çağrışım dünyasını zenginleştiren redifler ise şiirlerin çoğunda kullanılmıştır.

2. Dil ve Üslûbu

2.1. Ses ve Şekil özellikleri

Türâbî Divanı'nın müellifi hakkında herhangi bir kaynakta bilgi bulamadık. İncelemede esas aldığımız Ali Emirî (AE) nüshası H. 1293 (M. 1876) istinsah edilmiştir. XIX yüzyılın ikinci yarısı olan bu dönem “Yeni Türk Dili” olarak isimlendirilip, imlâ, sesbilgisi, ve gramer özellikleri açısından gösterdiği farklılıklar günümüze oranla karşılaştırıldığında son derece azdır. Divânı'ndan hareketle Türâbî'nin şiirlerindeki dil özelliklerini şu şekilde tahlil edebiliriz.

-Dilin belli ölçüde sadeleşmeye başladığı dönemlerde Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe ses özelliklerine göre telaffuz edilişi yazıda da görülür. Ör: Fasih, Mur. 31/I; Sâf Mur. 31/V; âhret Ş 3/IV.

-Türkçe kelimeler Tûrâbî’de Arapça ve Farsça kullanımına göre bu dillerdeki kelimelerle tamamlamaya sokulmuştur.

Ör: Levh-i gök, gürûh-ı er, cevri-i emekG379/5, çeşm-i binâ-yı gönül, kilisa-yı gönül, buy-ı saç, nur-ı gün, var-ı cihan (G336/6), bâr-ı gönlüm (G340/4) vb. gibi

-Benzer bir durumda eklerin kullanımı da söz konusudur.

Ör: Şerâr-ı dûd-ı âhımveş, vakt-i Nuh tufanıveş, biçimindeki iki yapıda Türkçe iyelik eklerinden sonra getirilmiş Farsça bir ek söz konusudur.

-Tûrâbî bazen şiirlerinde kelimeleri halk ağzındaki kullanımıyla kullanmıştır.

Ör: dide-i giryân, gülsân, ey vâizâ, beleş vb. gibi.

- “Verem” gibi son dönemlerde kullanılan kelimeleri şirine almıştır.

- Tûrâbî bazen vezin zorlamasıyla mahlasını “Tûrâb, Tûrâbî “ gibi değişik şekillerde kullanmasının yanı sıra bazen de tevriyeli kullanmıştır.

- Bazı terkipleri vezne uydurmak için değişiklik yaparak yazmıştır.

Ör: gâm-ı âlûd, derd-i alûd, zehr-i alûd gibi.

- Bazı kelimelerin yazdıklarında yanlışlıklar vardır.

Ör: zây olması gerekirken zây şeklinde yazılımlar vardır.

- Nazal n ile yazılması gereken bir çok kelime normal n ilke yazılmıştır.

- “hambirle, gözgüde” (G.182) gibi Çağatay Türkçesi’nde kullanılan kelimeleri kullanılmıştır.

- Vezin gereği bazı kelimeleri değiştirmiştir.

Ör: mesken-meskân (G360/1), zevrak-zevrâk (G. 416/7)

- Genel yapıda ‘andelîb-i şeydâ olan terkiibi Türkçe mantık ve halk ağzındaki kullanımı ile ‘andelîb şeydâ şeklinde kullanılmıştır (G 366/1), şch-ı levendim (G386/6).

-Türkiye Türkçesi’nde zarf fiil “-ıp”, “-ip” eki Tûrâbî Divanı’nda “-up”, “-üp” şeklinde kullanılmıştır.

Ör: olup (Mün 28), idüpsen (G 5/1)

-Türkçe’nin önemli bir meselesi olan önseste e>i olması meselesi Tûrâbî Divanı’nda da görülmektedir.

Ör: murad itmek (G 22/7), keşf itmek (G 22/4), hoş itmek (G 22/2), itmek (G53/4)

-Fiillere ait özellikler arasında emir kipinin sonun “-gıl” ve “-gil” gelmektedir.

Ör: algıl sevâb (G 41/2)

- Zarf fiil eki “-(y) inca, ”-(y)inca” yerine “-(y)ıcak” “-(y)icek”

Ör: göricek (G 42/4)

- k>f değişmesi önses durumundaki “k” kendini muhafaza etmektedir.

Ör: kangı (G 41/4), kanı (Mün 15)

- t>d değişmesinde karışıklık söz konusudur. “doğru” ve “dağ” gibi bazı kelimeler bazen “d” ile bazen “t” ile yazılmıştır.

Ör: tökdigim (G129/9)

-İyelik ekleri -(ı)m, -(u)m, --(ü)m, -(ü)n

-Belirtme hali eki çoğu zaman “n” ile yazılmıştır.

Ör: yaşı-n dökmek (G 386/3), sevdasın unut (G 50/1)

-Geniş zaman eki -ur, -ür şeklindedir.

Ör: bilür bilmezlenür (G 080/1)

-İlgi hali eki -un, -ün,-nun,-nün,-anun (G 109/4)

-Emir eki -sun, -sün, -sunlar,-sünler

Ör: görsün (G 120/1), kararsun (G120/2), bıraksun (G120/5)

-Fiillerde emir kiplerinde devam halini göstermek için “-gör” kullanılır.

Ör: idegör (G 114/2)

-Fiillerde devam eden şimdiki zamanı göstermek için kullanılan “-mektedir” yerine “-üpdür” kullanılır. Ör: virüpdür (Mur.19/II)

- Kişi ve bildirme ekleri nüshalarda ünlü gösterilmeden yazıldığı için, bu eklerin yazımında düzlük-yuvarlaklık uyumu esas alınmıştır. Ancak bazı yerlerde müstensihin uyum dışı yazdıkları da alınmıştır.

2.2. Tûrâbî Divanı’nda Sözdizimsel Yapı

Amacı genelde bilgi vermeden ziyade dinleyende/okuyanda duyuşsal bir yaşantı ve estetik bir haz uyandırmak olan şiir dili kuruluş ve kullanım açısından nesir dilinden ayrılır. Modern dilbilimciler iletişim olayını göstergeler aracılığıyla oluşan bir göndericinin ve alıcının bulunduğu bir şifre çözme eylemi olarak tanımlamaktadır. Şiir dilinde dil bildirim işlevinden sıyrılarak âdetâ bir üst dile dönüşür. İmge ve semboller bağdaştırmalar onu farklı bir boyuta taşırlar. Estetik endişenin çok fazla olmadığı Dinî Tasavvufî şiirde cümle kurguları estetik endişenin ön planda olduğu şiirlere göre daha farklıdır. Bu metinlerde nesir diline yaklaşan bir yapı söz konusudur (Üçüncü 2002:112). Tûrâbî Divanı’ndan seçmiş olduğumuz örnek şiirlerin cümle yapılarına şöyle bir göz atarsak Türkçe’nin genel sözdizimi kurallarının pek dışına çıkmadığını söyleyebiliriz. Çoğu zaman şiirsel söyleyişin getirdiği bir zorunluluk olarak devrik yapılar kurar.

Örnek cümle:

Böyle şiddetli bir musibet görmemiştir bu cihan (Müs 7/V)

B.siz Nesne Yüklem Özne

(Ey Türebî ârif ol hal-i aşka kıl nazar)

Ey Türebî sen ârif ol aşka nazar kıl (Mur 27/IV)
Cüm. dış un. özne yüklem do. tü. Yüklem

Rûz şebim geçer hoş hayalinile (Ş17 III)
Özne yüklem. zarf tü.

Niçün bu mülke geldin tefekür it anı bil (G261/1)
Özne Do.tü. yüklem yüklem b.li.ne. yüklem

Ben/ g.ö. Bir nigârın aşkına yagmaya virdim varımı (G391/7)
Zarf tü. yüklem B.li ne.

o/g.ö. Beni mihr-tuzagına düşürüp de eyledi bir cünûn (G395/4)
b.li.ne. yüklem bağlaç yüklem

Âşksız bizler cemâl-i yâra müştek olmuşuz (G397/4)
Zarf tü. özne do.tü. yüklem

Bağ fiille kurulmuş cümle

Dil karar itmez eger yâr itmesem bir an seni (G407/1)
özne yüklem bağlaç yüklem zarf tü. b.li.ne

Anların var mı muayyen âşikâr eglencesi (409/2)
özne yüklem zarf tü. özne (soru cümlesi)

Sen/g.ö. Tenhâda rakîb ile alış viriş itme (G423/4)
do. tü. zarf tü. yüklem (kurallı düz cümle)

Kim ki görse zann ider cismimle bir insan beni. (G425/6) (Şartlı yan cümle)
yüklem yüklem

onlar/g.ö. Ey Tûrâbî söylesünler bu gazel başdur deyü (G430/7)
cümle dışı un. yüklem b.li. nesne

bu gazel başdır
özne yüklem (yan cümlecik) iç içe girişik cümle

2.3. Üslup Özellikleri

Tûrâbî şiirlerinde genel olarak Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı özelde Alevî-Bektaşî Edebiyatı geleneğine bağlı bir üslup sergiler. Anlatımda içtenlik, samimiyet, sadelik hakimdir. Çoğu zaman bâtinî sembolizme –özellikle Hurufî öğretilere dayanarak simgeler dünyasına yönelir, bazen çok ince bir ironi ile mesajını verir. Ama şiirlerinde kayıt kural tanımayan argonun bayağılığı yoktur. Özellikle sade bir dille kaleme aldığı destanı (destan 3) , toplumun Bektaşîlere bakışını ince bir ironi dile getirip eleştirmiştir.

Yoğdur zerre kadar namus uŖarım
Şedîd-i fitneye gavğâ ararım
Dögüşsem dögerler kırıkdır zârım
Bu işde Ŗâkıbet nedâmetim var

Cin toplama remel her kâr bilürüm
%âlî şanma seri esrâr bilürüm
Açık şapuda görsem ne var bilürüm
İşte dürlü dürlü kerâmetim var

Heves iden çoğdur gör baña tâlib
Bu yüzden riŖfat-i şevketim gâlib
Yalınız degilim bir çok musâhib
Bî-namâzlıkda biñ cemâŖatim var (Destan 3)

Şiirlerinde genellikle ikili karşıtlıklar kullanılır (zehir-bâtin, âşık-rakip, rind-zahid vb gibi.) Bu karşıtlıklar şiirine bir dinamizm ve hareketlilik katar. Şiirlerinde

görülen önemli bir özellik ise çoğu şiirlerinde hakim olan didaktiktir.⁹⁸ Şiirlerinde uzun tamlamalara rastlanılmaması; Hurufilikle ilgili imgelerin kullanıldığı birkaç beyit hariç şiirlerinin zor anlaşılır olmaması bir üslûp özelliği olarak kaydedilebilir.

Türâbî'nin şiirlerinde yer alan anlatım özelliklerini

- a) Nasihat ve hitap yoluyla anlatım.
- b) Doğrudan doğruya anlatım.
- c) Hikaye ederek anlatım.
- d) Atasözü ve deyimleri kullanarak anlatım.

şeklinde sıralayabiliriz.⁹⁹

a) Nasihat ve Hitap Yoluyla Anlatım: Bu yolla anlatımlarda şair daha çok fiillerin emir kiplerini kullanır.

1. Ey gönül dehrin cefc cevri ni terk it gayrı bez
Gel hakikat bezmine gir Óarif ol Óirfcni sez
2. Mısvâdan rişteñi katÓ eyleyüp czcde ol
^ayret-i Óİsâ tegi tecride sen bel bağla gez
3. Nakşına elvcnna dehrin yakın olma firîb
Dcmen-i mürşidi tut derdiñe bul bir çcre tez
4. Pây-dcr olmaz cihcnın saltanat cchı begim
ÓĀrif-i bi'llch olan Óālemde axlā gam yemez
5. ^akk rıycsıdır fenc mülkine gelmekden murcd
Seng-i Xabr ile bu nefsiñ başını var durma ez
6. ÓAşka gir ncm ü nişcndan geç sana bcki degil
Gel meycnında rehç kııl sevdiğim zünncri çöz
7. Ey Türcbi derdine dermcni bul erken yürü
Çün bilirsün kim ecel bcyc gedcdır hiç dimez

b) Doğrudan Doğruya Anlatım: Tasavvufî umdeler ve dinî meseleler bu anlatım şeklinde bir izahat verilerek anlatır.

⁹⁸ Didaktik mahiyetli şiirler için bk. Edebi Kişiliği kısmı

⁹⁹ Bu anlatım şekilleri için bk. A.Güzel'in "Tekke Şiiri" Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), No.445-450 TDK Yay. Ankara 1989 s.331-350

1. Olursa 'cşıkın derdine dermçn gerçi vu'latdır
Eger kim dest-res olmazsa vu'lat rch-ı hayretdir
2. 'Anc'ır f'chiş[in] terk eyle ruha pîrehendir bu
Seni sen fehm idersen rch-ı ^akda gör ne devletdir
3. Ferçgat kıl ne hc'ıl bi-bekçdir lezzet-i dünyç
Bu zcl ü pîre-zen dehrin evi bir ccy-ı mihnetdir
4. Eger kim "men 'aref"le ruhunu bîdçr kıldınsa
Erenlerden sana gör bi-nihcyet cl-i himmetdir
5. Behište crzu kılmaz o kim didçra mc'ildir
^akikat 'cşıka ol lezzet-i rûhânj cennetdir
6. Tecerrüd 'clemi seyrindedir tevhidin esrcı
Bu sırra irmeyendir bir behçyim cehli gayretdir
7. Türçbi bi-başarlar bilmedi esrcı-ı ma'ncı
O kesler dünyevi a'mc dafi a'ma-yı çfretir (G131)

c) Hikâye Ederek Anlatma: Tûrabî bu anlatım yoluyla daha çok sosyal olayları anlatır.

I

Bu devr-i cihâniñ hâlini güş it
Kimse virmez saña bir nân parasız
Hemân çalış kazan vaqtini hoş it
Sevdicegim dönmez devrân parasız

II

Naşîhat eylerim işit sen beni
Zalâm iseñ dolaş Hindi Yemeni
Her nereye varırsañ kıovarlar seni
Gâyet sakîl olur insân parasız

III

Çuru lâf eylesen hiç biri taçmaz
Mâl-i hûlyâ itseñ şoçağı çıkmaz
Dostuñ olsa dahi yüzüne baçmaz
Evde kıoymaz seni babañ parasız

IV

Borç alsañ herîf kıapıdan gitmez
Söz vireyim diseñ ol kıabül itmez
Çurüşuñ olmasa hiç işiñ bitmez

Virürler mi bir tek soğan parasız (§ 1)

d) Delil ve İspat Yoluyla Anlatım: Tekke şairleri sık sık görüş ve düşüncelerini kuvvetlendirmek veya ispat etmek için ayet ve hadislere müracaat ederler.

Ümidim hem pençim ey şehenşch
Budur “**İc taḫnatü min raḥmetu’llch**”¹⁰⁰ Mün5

Ey şefî’ü’l-müznibîn ey raḥmete’l- lil’clemîn
Şcnına “**levlcke levlcke**”¹⁰¹ okudu Sübhcn sana G6/2

Ey Türcbi ehl-i ‘aşkın resmidir çekmek cefc
Tc ezel “**nahnu kasemc**”¹⁰² böyle takdîr-i kader G83/7

e) Soru-Cevap Yoluyla Anlatım: Anlatımı daha etkili ve açık hale getirmek için hitap ettiği kitlenin sorularını kendisine sorarak onlara açıklamalar getirir.

Ey perî Öuşşâkıña bilmem ki lutfundur cefâ
Şol cefâ-yı çevre âyâ yok mıdır hiç intihâ
Ĝam helâkim ḫâsdile âmâdedir bilmez misiñ
Merḫamet şefkat rehîn güm-geşte kıldın ĝâlibâ (Mur 28/I)

e) Atasözü ve Deyimler Kullanarak Anlatım: Anlatımı etkili kılmak isteyen şairler atasözü, deyim ve vecizelerden yararlanmışlardır. “ Uzun gözlem ve tecrübenin atasözleri; bir olayı açıklamaya, bir duruma açıklık getirmeye bir olaydan ders çıkarılmasını sağlamaya yönelik hüküm anlatan dil birlikleridir. Deyimler, ise duyguları düşünceleri hayal ve istekleri, hayat deneyiminin en kısa yoldan dilin verdiği güçle çoğu zaman mantığın dışına taşarak ortaya koymaya çalışan sözlerdir.” (Sinan 2001:10). Türâbî Divanı’nda da bu anlatım şekillerinden yararlanılmıştır.

¹⁰⁰ “Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz” Zümer 39/53

¹⁰¹ Sen olmasaydın sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. Hadisi Kudsî

¹⁰² * “Biz taksim ettik” İsra 17/31

râhın tutmak (G6/8)
 Bel bağlamak (G 8/5, G249/2)
 Nazar kılmak (G. 8/6)
 Dil virmek (G 8/7)
 Kâr eylemek (etmek) (G 9/3)
 Hak rızasın kıl taleb (G 12/3)
 kıl tahammül (G 13/7)
 El çekmek (G 14/7,G 19/4)
 Başdan çıkarmak (G 15/1)
 Ayağa salmak (G15/6)
 Tavaf eylemek (G17/5)
 Derde sal (G17/7)
 Kerem kıl (G17/7)
 Bir pula salmak (G 20/7)
 Aklını almak (G23/7)
 Merhamet kılmak (G 24/3)
 Yakasını çak etmek (G25/6, G34/2)
 Kapısında kul olmak (G.26/2)
 Yüz çevirmek (G 27/4)
 Revan olmak (G 33/3)
 Fesini egmek (G39/3)
 Haya kılmak (G49/3)
 Yer ile yeksan it (G53/7)
 Diş bilemek (G64/2)
 Belini bükme (G 88/2)
 Gözyaşı dökmek (G99/7)
 Kulağını burmak (G115/5)
 Dem vurmak (G118/5)
 Bağrını yarmak (G 124/3)
 Taşa çalmak (G 153/5)
 İbret almak (G 158/5)
 Kendini bilmek (G 166/4)

Belini bükme (G 167/3)
 Târ mâr etmek (G 202/3 G243/3)
 Zevk ü safa sürmek (G200/1)
 Yagmaya virme (G 202/3)
 Yolunda olmak (G 204/4)
 Kan dökmek (G 209/3)
 Kul oldum (G 3/1)
 Bin pare itseler (G 3/1)
 Bağrı hûn olur (G 4/4)
 Cana ateş düşür (G 474)
 Canı feda et (G 244/4)
 Hançer çekmek (G 247/1)
 Kan dökmek (G 247/6)
 Akli yağmaya vermek (G 248/1)
 Yüz sürmek (G 256/3)
 Yakup gibi hüznü (G 295/5)
 Derde sal (G 298/3)
 Dâr-ı Mansur'a çekilmek (G 302/11)
 Kalemle sazı bilmemek (G 307/1)
 Canı feda etmek (G325/5)
 Derdine derman bulmak (G 327/4)
 Âhı tutmak (G 336/1)
 Derde derman eylemek (G 34/5)
 Hicran ateşi düşer (G 354/1)
 İmana gelmek (G 357/5)
 Ömür sermayesini ziyana vermek (G 358/1)
 Kan dökmek (G 365/6)
 Tâlana vermek (G 374/5)
 Kadem çekmek (G 394/4)
 Gözini yummak (G 424/1)
 Sâm u Neriman geldi geçti (G 434/3)
 Zenbur gibi vızlama (G4354/3)

Ayyârlıkları batıl olmak (G437/9)
 Kanına girmek (Ş1/5)
 Lanet olsun (ŞI/6)
 Bir içim su virmek (Müs.VII/I)
 Siyah giymek (Müs.VII/I)
 Yola dâm u belâyı kurmak (Müs.10 /II)
 Dergahına yüz sürmek (Müs.11IV/2)
 Dem bu dem (Mur.17V/2)
 Bir kemik bir deri kalmak (Mur.20 I/3)
 Âh u vâh itmek (Mur.20II/I)
 Halimi anlatsam hikâye olur (Mur.20 IV/I)
 Dâmını çâk itmek (Mur.32III/3)
 Aman virmek (Mur.35I/3)
 Karalar bağlamak (Ş7/6)
 Dermansız derd (Ş 17IV/2)
 Ayıbını görmek (Müf.17)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM*

1.TABIAT

İlkel dinlerden, semavî dinlere kadar bütün inanç sistemlerinde tabiat insanı Mutlak Varlık'a götüren bir semboller dünyasıdır. Bünyesinde bulunan canlı ve cansız her şey ondan bir işarettir. Tabiat bütün dinlerde kutsaldır; dinlerin özellikle mistik yorumlarında Mutlak Varlık'ın tezahürü olarak görülmektedir. Bu bakımdan en yüksek seviyedeki canlıdan maddenin en suflisine kadar, tabiattaki her şey saygıya değerdir, inciltilmemeli, tahrip edilmemelidir (Ayvazoğlu,1997:82).

* Bu bölümde öncelikle alevî-Bektaşî inancı çerçevesinde konuya yaklaşmış daha sonra da Tûrâbî'nin konu ile ilgili düşünceleri örnek beyitlerle açıklanmıştır. Konu ile ilgili bütün örnekleri bu bölüme alamadık, bazılarını ise sadece atıf yapmakla yetindik. Bu bölüm hazırlanırken Cemal Kurnaz'ın **Hayali Bey Divanı'nın Tahlili** MEB Yay. İstanbul 1996; Harun Tolasa'nın, **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası** Akçağ Yay. Ankara 2001; M. Nejat Sefercioğlu'nun, **Nev'i Divanı'nın Tahlili** Kültür Bak. Yay. Ankara 1990; Şener Demirel'in, **Şehri (Malatyalı Ali Çelebi)** Elazığ 1999 isimli çalışmalarında uyguladıkları yöntem takip edilmiştir.

Dünyanın çeşitli yerlerindeki tabiat şiirlerinde, tabiat Tanrı değil, tanrının bir eseri olarak ifadesini bulmuş ve yaratıcının ihtişamını, ilmini ve sevgisini gösteren deliller olarak ortaya konmuştur. İslâm'a göre de evren, tabiat Allah'ın yaratığıdır ve onun yaratma gücünün göstergesidir. Tabiat kanunları da yaratıklarının hayatını düzenleyen ilahi kanunlardır. Müslüman düşünürler tabiatı, Kur'an'ın *zamani geldiğinde insana mesajlarımızı uçsuz bucaksız ufuklarda ve kendi öz benliklerinde anlatacağız*(Fıssilet, 53) ayeti ışığında anlamaya çalışmışlar, tabiatı Allah'ın fiili ayeti olarak görmüşlerdir (Sarıkcıoğlu, 2002:15). İslâm, bütüncül bir kâinat görünüşünü muhafaza etmiş; kozmostaki ve tabiattaki düzenin damarlarında ilahi kudretin dolaştığına dikkati çekmiştir (Ayvazoğlu, 1997:83)

1.1. Kozmik Âlem

1.1.1. Felek

1.1.1.1. Umumi Olarak Felek

İnsanoğlu içindeki yaşadığı kâinata ilk çağlardan itibaren merak, hayret, şaşkınlık ve bazen de korkuyla bakmıştır. Filozoflar, astronomi bilginleri, yaratılış ve kâinat üzerine çeşitli görüşler ileri sürmüşler zamanla bunlara ilahiyatçıların kâinatın yaratılışı ile ilgili görüşleri de eklenince ortaya karmâşık nazariyeler çıkmıştır.

Dünyanın yuvarlaklığı meselesi yüzyıllar boyunca gerek aydınlar, gerekse halk tarafından şüphe ve itirazlarla karşılanmış Ortaçağ Avrupasında bu sebeple insanlar bile katledilmiştir.

“Bir takım mitolojik-efsanevi motifleri kullanmakla beraber esasta medreseye oldukça bağlı bir görüşü temsil eden klasik Osmanlı edebiyatı başından beri feleklerin iç içe girmiş küreler şeklinde dünyanın etrafında döndüğünü iddia eden Batlamyus'un görüşünü esas alan filozof ve heyet bilginlerinin eserlerine bağlı kalmıştır.” (Şentürk, 1994:131)

Öyle ki Galile ve Kopernik gibi bilginlerin gezegenlerin dünya etrafında değil, dünya da dahil bütün gezegenlerin güneşin etrafında döndüklerini ispatlamaları da yukarıda ki görüşü değiştirememiştir.

Klâsik edebiyata ve dolayısıyla birçok alana temel teşkil eden gökyüzü, felekler ve yaratılış ile ilgili düşünceler, sadece ilkçağ filozoflarının görüşlerinden ibaret

kalmamış, Kur'an'da geçen ayetler, Hz. Muhammed'in hadisleri, kısmen Hint kaynaklı tasavvuf görüşleri ve İsrailiyat'ın da karışmasıyla hayli değişik bakış açıları oluşmuştur.

Mutasavvıflar âlemin yaratılışı ile ilgili olarak biraz mitolojik biraz efsanevi çoğunlukla da tasavvufi görüşleri benimsemişlerdir.¹⁰³

Varlıkların ve âlemin yaratılmasından sonra cisimler alemi yaratılmaya başlanmıştır. “Cevher-i Evvel”e bir daha muhabbet ile bakınca cevher tekrar eriyerek dalgalanmaya başlamış, bunun üst köpüğünden “Arş-ı A'zam”, daha alttaki köpüklerden de sırasıyla “Kürsi”, “Cennet”, “Cehennem”, yedi kat sema ve Anasır-ı Erba'a vücuda gelmiştir.” Yedi gök ve dört unsurun toplamıyla on beş nevi ile “Alem-i Mülk” meydana getirilmiştir. Alem-i Mülk'ün en yüce tabakasına “Alem-i Ulvi”, “Alem-i Beka”, “Alem-i Ahiret”; ortasına “Alem-i Ecrâm-ı Esiriyye”, “Alem-i Eflak” ve “Alem-i Semavat”; en alttaki tabakaya da “Alem-i Ecsam”, “Alem-i Sufi”, “Alem-i Anasır”, “Alem-i Kevn ü Fesad” adları verilir ki bu dünya alemi demektir.(Şentürk, 1994:133)

Genel olarak oluşan kanaat ise Akl-ı Küll'ün daha pasif olan Nefs-i Küll'ü meydana getirmesi ve bu ikisinden dokuz göğün (Atlas, burçlar, Zühal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarid ve Ay) meydana gelmesi bu göklerin dönmesiyle de dört tabiatın ortaya çıkması, göklerle unsurların birleşmesinden de cansızlar, bitkiler, ve canlıların vücuda gelmesi şeklindedir.

Felek yahut gökyüzü iç içe girmiş dokuz çadır veya kâse yahut yine iç içe sıralanmış soğan kabukları gibi tasavvur edilmektedir. Her tabaka birbirine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte devirlerini, ayrı ayrı çarklar gibi farklı hızlarda gerçekleştiriyorlardı. Kur'an'dan kaynaklanan yedi kat gök tasavvuru yerine, klasik edebiyatta filozofların Batlamyus'a dayanan dokuz kat felek görüşü daha fazla rağbet görmüştür. Buna göre ay ve güneş dahil yedi gezegen ve bunların oluşturdukları dokuz

¹⁰³ Allah önce kendi nurundan yeşil bir cevher yaratmıştır. Bu cevhere “Cevher-i evvel”, “Nur-ı Muhammed”, “Levh-i Mahfuz”, “Akl-ı Küll” ve “Ruh-i izafî” adları verilmiştir. Sonra bu cevhere muhabbeti ile bakınca cevher su gibi akmış, üste çıkan halis özünden “Nefs-i Külli” yaratılmıştır. Daha sonra sırasıyla melekler, nebiler, veliler, arifler, abidler, müminler, kâfirler, cinler, ruhlar, şeytanlar, hayvanlar, bitkiler ve tabiatların ruhları yaratılmıştır. Bu on dört ruhun yaratılmasıyla “Alem-i Melekuat” tamamlanmıştır. A. A.Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler(Burçlar)” **Türk Dünyası Araştırmaları** İstanbul 1994

kat felekler, merkezde bulunan dünyanın etrafında durmadan dönmektedirler. (Şentürk, 1994:136)

Eski Türklere göre gök, 9 kattır. Batı Türklerinde ise 7 kattı. Ögel'e göre hepsi başlangıçta 9 idi ve 7 sayısı İran ve Ön Asya tesirleriyle yerleşmişti.(Ögel, 2002:162)¹⁰⁴

Edebiyatta feleğin kullanımı daha çok insanların kaderlerine tesir etmesi yönüyledir. İnsanlar yıldızların hareket, durum ve cinslerine göre gelecekte haber veren kâhin, falcı, münecim vb. kişilere itibar ederek çok eski zamanlardan beri kaderin yıldızlardan kaynaklanan bir güçle teşekkül ettiğine inanmışlardır.¹⁰⁵

Türâbî Divanı'nda felek; Nüh-felek, heft sema, gökler, sipihr, muallâyı sipihr, çarh, çarh-ı bi vefâ, çarh-ı bi dâd ,çarh-ı dün, çarh-ı gaddar, çarh-ı felek, çarh-ı muallâ, çarh-ı kec, çarh-ı ceher, çarh-ı sergerdân, miha-yı kebûd, felek-i küstâh, devr-i felek felek-i kec-rev – âsuman, laciverdi çarh, âsiyab-ı çarh-ı devvâr, on sekiz bin felek, nilgün devvâr, çarh-ı kec-esved, günbed-i devvâr, günbed-i minâ , levh-i felek , arş-ı âlâ, tokuz eflâk-ı gerdûn gibi isimlerle zikredilmektedir.

Durmadan dönen hiç kararı olmayan felek, sadece âşığa 'cevr ü cefa' etmede karar kılmıştır. Âşık, feleğin elinden toprağa atılmış, bir tane gibidir. Felek vefadan zerre miktar nasip almamıştır. O bazen bir lütufta bulunsa da daha sonra bunun bin katı kahr verilmektedir.

Teşviş-i gam bcrın çeküp dehrin ki nâ-çâr

Bir lutfına bin kahr ider bu çarf-ı bî-vefc (G4/6)

İnsanların kederlerinin de bölüştüğü ezel günü, 'bezm-i elest'te âşığın kısmetine matem düştüğünden dolayı felek, âşıktan rahmet gölgesini esirgemektedir.

Ol sebebden scye-i rafmın felek dur eylemiş

< ismetim ruz-ı ezel Öclemde mctemdir bana (G.16/4)

Her taraftan âşığın başına taşlar gönderen felek, lütfünü da kahr olarak ortaya koymaktadır (G16/5). İnsanların dileği aksine iş yapmada oldukça mahir olan felek , baş aşağı bir halde daima ters bir tavır sergiler (156/1).

Yanmaya künbed-i mîncı deyu ncrımdan

Bu felek tersile çarhın idiyor gerd-i niycz (G78/3)

Felek, olumsuzlayıcı yapısıyla âşığın belini büküp onu yaya döndürür. Geçmiş günlerin özlemi içerisinde olan âşık, gençlik günlerinin sevinçlerini anar. Burada feleğin bel bükücü bir özellik arz etmesi, onun dönmesiyle geçen zamanın, insanın bedeni üzerindeki yıpratıcı etkisi yüzündendir.

Bükdi kaddim yaya döndürdi felek c f ir Türcb

¹⁰⁴ Göğün katları Müslüman Türkler arasında şöyle sıralanmaktaydı. 9.katın yukarısı Atlas, 9.kat Arş, 8.kat yıldızlar ile burçlar, 7.kat yedi kattan oluşan gök katları. B.Ögel **Türk Mitolojisi** C.II TTK Yay. Ankara 2002 s.158

¹⁰⁵ Türklerde felekle ilgili inanışlar için bk. B.Ögel, age. s. 159

Nerde kaldı şol şebcbede olan mesrurlar (G112/7)

Felek, güç ve kudretin sembolü konumundaki esatiri kahramanların, padişahların dahi belini bükmüştür. O bir çok hileye malik olduğundan onunla baş etmek asla mümkün değildir (G167/3). Felek döneklığı ve olumsuzlayıcı bir özellik arz etmemesi dolayısıyla, oldukça kararsız bir tavır sergiler. Feleğin olumsuz özelliklerinin renk imgesiyle (siyah) ortaya koyulduğu bir beyitte, felek, insanlara bazen şeref bazen de düşkünlük makamında bir kaderi çizerek değişken tavrıyla şahı dilenci; dilenciye de şah yapacak kadar farklı bir tavır sergileyebilmektedir.

İnkılcb üzre midcdı gch şerefde gch pest

Bir gedcyı şch ider şchı gedc eyler felek (G249/4)

Felek tüm olumsuzluklarına rağmen bazen de bir murad üzere döner. Fakat bu dönüş feleğin bir kıymeti takdirinden ziyade onun kararsız tavrından kaynaklanmaktadır (G28/2). insan muhayyilesinde korku ve kötülüğün imgesi olarak duran felek, bu olumsuz etkisi dolayısıyla “kara” renk ile birlikte kullanılır. Âşığın, ayrılığın karanlık yüzüne, şahitlik etmesi yine felek yüzündendir.

Benim bu xulmet-i hicrcnda gırcn oldıgım vechi

Cerid-i tclliÖimde , arf-ı kec-esved rakam çekmiş (G165/5)

Feleğin, dönmesiyle âşık üzerinde meydana getirdiği olumsuz etki oldukça renkli bir hayal içinde ifade edilir. Âşık ikbâlini, idbâre çeviren feleğe öyle kızmıştır ki ; ahıyla feleğin çemberini döndürmeye niyetlenmektedir (G359/7). felek dönerken öğüttüğü zamanla birlikte, ömürleri de beraberinde alıp götürmekte ve dolayısıyla kimsenin “mührü” kendisine bâki kalmamaktadır (G66/4). durmadan dönen, bir an kararı olmayan felek, bu dönücü özelliği dolayısıyla olumsuz bir özellik arz etmesine rağmen bazen de onun dönüş hikmeti farklı bir şekilde yorumlanır. Buna göre felek, yaratılışın yegâne sırrı olan aşk üzere dönmektedir. Feleğin gece gündüz dönüyor olmasının tek sebebi “sevgiliye” duymuş olduğu aşktır.

Dolanır leyl ü nehcr Öaşkına düşmüş eflck

Sen teg beyti tavcf itmege devrcn hücccc (G 63/5)

Her şeyin başlangıcının aşk olması dolayısıyla, felek de bu varoluştan nasibini almıştır (G218/4). felek, âşığın âh ve faydanın gittiği, bir karşılık bulduğu/ bulacağı yegane makam olması dolayısıyla da ayrıca bir kıymeti haizdir (G.234/2).

1.1.1.2. Felek İle İlgili Tasavvurlar

1.1.1.2.1. Günbed, (Günbed –i Minâ, Günbed-i Devvâr)

Şekil ve renk benzerliği dolayısıyla “günbed-i minâ” olarak zikredilen felek, âşîğın nârıyla yanmaktan duyduğu endişe dolayısıyla zaman zaman, zulm edici özelliğinden sıyrılarak; niyaz makamına çekilir. Feleğın dönücü özelliğinin, âşîğın âhına ait bir özellik şeklinde karşımıza çıktığı bir beyitte, feleğın eteğini âşîğın âhına kaptırmasına şahit oluruz.

Gök kubbenin hiçbir dayanağa ihtiyaç hissetmeksizin durmasını Allah‘ın bir hikmeti olarak dile getiren şair, bir beyitte gönlünün yangını dolayısıyla başından geçen maceraları, âhı aracılığıyla feleğe arz eder.

Mâ-cerâ-yı ser-güzeştım suz-ı dilden ref’û olan
Dud-ı chım eylemişdir künbed-i devvca Öary (G189/3)

1.1.1.2.2. Levha

“Arşı su üzerinde iken gökleri ve yeri altı günde yaratandır.¹⁰⁶ Ayetine dayanarak arşın su üzerinde bulunduğu tasavvur edilmiştir. Arşın altında dört ayak kırmızı yakut renginde “Kürsi”, kendi yeşil zebercet renginde etrafı ise kırmızı yakut renginde “levh” ve yüz yıllık mesafe boyunda zümrüt renginde “Kalem”i yaratmıştır. Allah kaleme yazmasını emredince kalem kıyamete kadar olacak her şeyi levh üzerine yazmıştır. (Şentürk, 1994 :133)

Gökyüzü; ayın orada altın bir hatt olduğu levhaya benzetilir. Bir yerde feleğın levhasındaki yıldızları âhının kıvılcımları olarak anlatan şâir, başka bir beyitte de feleğın olumsuzlayan imgesiyle ikbalinin baş aşağı olmasından duyduğu ıstırabı dile getirir.

Levh-i gökde ser-nigun itmiş felek iğbclimi
Pcye-i idber ile takdîr olan imlcya bağ (G212/4)

¹⁰⁶ Hud suresi 7.ayet ve tekrar edilen ayetlerde göklerin ve yerin altı gün içinde yaratılması altı uzun devir olarak tasavvur edilmekte ayrıca bu ayet önce arşın sonra suyun daha sonra da gök ve yerlerin yaratılması şeklinde yorumlanmaktadır. A.Atilla Şentürk, agm. s.133

1.1.1.2.3.Tabib–i Hazık

Türabî Divanı'nda bir beyitte feleğin eline düşen hastanın ancak ölümle sıhhat bulacağı bir hazık hekim olarak tavsif edildiği görülür.

Bir tabib-i fczıka duş olmuşuz ncm-ı felek
Mevtile sıhhat bulur destindeki bımcrımız (G156/3)

1.1.1.2.4. Pir , Rakkas

Mutasavvıflar dünyaya yakınlıklarına göre her gezegene bir yaş biçmişler en yakın olan aya bin yıl, en uzak olan gezegene ise (Zühal) yedi bin yıl vermişlerdir. Felek ise bunları barındırması ve yaratılış itibarıyla en eski olması dolayısıyla ihtiyarlara has her türlü yorum yapılmıştır.

Felek, yaratılışla başlayan ömrü dolayısıyla yaşı bir hayli ilerlemiştir. Bu sebeple yaşlıdır. Ve onun “dahlinin” olduğu varlık âleminde, görünen düzenin gerisinde hakiki gerçek bulunmaktadır (G225/6). dönmesi sebebiyle “rakkasa” teşbih olunan felek, âşğın bahtını, talihini baş aşağı eden bir özellik arz eder.

Ey Türcbi ser-nigün-ı dun iden ikbclimi
Bi-vefâ rakkâs felek Óaksine devrcn eyleyen (G331/7)

1.1.1.2.5. Dolap

Gezegenerin sürekli dönme halinde bulunuşları sebebiyle felek hareket itibarıyla değirmen ve dolaba benzetilir.

Her şeyin aslında rücu ettiği varlık âleminde, feleğin her dönmesiyle birlikte yeni/ yine bir oluş ve yok oluş gerçekleşmektedir. Bu devri daim içre felek tıpkı bir dolap gibi her dönüşte aynı maddenin farklı zamanlardaki görünümünü sunmaktadır.

Çamu eşyâ rücūÓı aslına ol hâkim-i kudret
Bu dolâbı çevirdikçe gelüp gitmekde bir yandan (G344/4)

1.1.2.1.6.Asiyâb (Değirmen)

Feleğin değirmene benzetilmesi, onun kadere tesiri noktasından hareketle âşıkları ezip ufalaması itibarıyla. Felek, yine dönmesi münasebetiyle değirmene teşbih olunur. Dokuz kat feleğin, bir değirmen gibi “fir fir dolanması” yüce yaratıcının bir hikmeti olarak görülür.

Feleğin olumsuz özelliği üzerine kurulan bir hayalde, onun âşığın başını bir değirmen gibi öğüttüğüne şahit oluruz.

Başım üzre âsiyâb-ı çarh geçdi ey Türcb
Bi-nihcyet itdigi cevri ü cefâdan sormalı(G413/7)

1.1.2.1.7.Cam Şişe

Şeffaflıkları dolayısıyla feleğin çokça benzetildiği nesnelerdir.

Gökyüzü, âşığın âhının kıvılcıklarının birer yıldız gibi parladığı bir mavi şişe olarak hayal edilir. Hatta bu şişe içinde parlayanların yıldız değil, âşığın ahının kıvılcıkları olduğuna dikkat çekilir.

Bu mînâ-yı kebûd içre şey'i sen ahterân sanma
Derûnum âteşi te'sîridir âhı şerer çekmiş
(G177/5)

Feleğin kadeh şeklinde tasavvur edilmesi şairlere türlü benzetme ve söz oyunları için malzeme teşkil etmiştir. Feleğin kadeh olarak tasavvur olunduğu bir beyitte, onun gül renkli şarabına aldanmamak gerektiği zira sonunun dert , bela ve kahr olduğuna değinilir.

Ccm-ı feleğin bcde-i gül-gunına bakma
Nuş eyle hele derd-i belc kahr-ı kascvet (G55/4)

1.1.2.Gezenler¹⁰⁷

1.1.2.1.Müşteri (Jüpiter) Zühre (Venüs)

Altıncı feleğin gezegenidir. Yunanlılarda Zeus, Romalılarda Jupiter olarak bilinir. Farsça Bercis olarak adlandırılmıştır. Bu yıldız Türklerin takvim bilgisinde önemli bir rol oynar. Eski adı “Eren-tüz” dür, 11. yüzyıldan sonra “Ongay” adını almış, Anadolu’da “Öngay” veya “Öngey” denilmiştir. (Ögel, 2002:206). Batı’da kudretli bir tanrı olarak kabul edilmiş, tahtının önünde içlerinden hayır ve şerri çıkardığı iki fiçimin bulunduğu bir insan suretinde hayal edilmiştir. Yıldırımlar ve şimşekler gönderdiği, yağmurlar yağdırdığı kısaca tabiata hükmettiğine inanılır. Doğu’da ise Müşteri, feleğin

¹⁰⁷ Türkler gezegenlere “ülker” veya “ürgel” derler. B.Ögel, age. s. 205

kadısı yahut hatibi anlamına gelen “Kadi-i felek” veya “Hatib-i felek” şeklinde değerlendirilmiştir. (Şentürk, 1994:164)

Zühreden sonra en parlak yıldızdır. Sarı renkli bir yıldız olduğundan hararetli bir tabiata sahip olduğu kabul edilir. Mizacı kuru, sıcak ve mutedildir bu sebeple uğurlu bir yıldızdır. Bu yüzden kendisine “Sa’d-ı Ekber” (büyük uğurlu) denilir.

Modern astrolojide Jüpiter, hangi deneyimlerin ve aktivite biçimlerinin kişide içsel inanç ve güven doğuracağını gösterir. Lütuf, iyi niyet ve kibarlığı temsil eder. (Arroyo, 2000:179)

Doğu’da da aynı şekilde din, ilim, utanç, alçak gönüllülük, dürüstlük, namus ve belâgât bu yıldıza has özellikler olarak düşünülmüştür. Bu yıldızın yer yüzünde etkili olduğu zamanlarda doğanların akıllı, dürüst, ahlaklı, uysal, barışsever, dindar ve mutlu olacağına inanılır.

Zühre, üçüncü felektedir. Güneş ve aydan sonra gökyüzünde görünen en parlak yıldızdır. Yunan tanrıçalarından Afrodit’e tekabül eden gezegene Romalılar Venüs, İranlılar ise Nahid derler. Eski yıldız bilgisine göre yeşil renktedir. Müşteri’nin Sa’d-ı Ekber olarak anılmasına rağmen bu yıldız “Sa’d-i Asgar” olarak vasıflandırılır.

İslami mitolojide bu yıldız hakkında İsrailiyatın da tesiriyle çok geniş inanışlar bulmak mümkündür. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır: Zühre yıldızı Harut ve Marut adlı iki meleği aldatarak günaha sokan bir kadındır. Bu iki melek yaptıklarının sonucunda ceza olarak kendilerine şehvet verilip dünyaya gönderilmişlerdir. Gündüz halka büyü öğretirler, gece de Allah’ın en büyük adını söyleyerek göğe yükselirlermiş. Günün birinde çok güzel bir kadına âşık olup göğe yükselmelerini sağlayan Allah’ın adını ona söyleyince kadın bu ismi okuyarak göğe çıkmış ve Zühre yıldızı olarak orada donakalmış, Harut ve Marut ceza olarak baş aşağı kıyamete kadar Babil’deki bir kuyuda asılı kalmak suretiyle cezalandırılmışlardır. (Şentürk, 1994:156)

Edebiyatta Zühre daima eğlence meclislerinde elinde bir saz tutar şekilde tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerde güneş, ay vb. gök cisimleri türlü musiki aletlerine benzetilerek şiirlerde yer almışlardır.

Astrolojide Venüs, enerjinin içeri ve dışarı akışını temsil eder. Hangi tür deneyimlerin ve ifade biçimlerinin kişinin bir başkasıyla yakınlık ihtiyacını

doğuracağını ve kendisini sevilen ve değerli bir insan olarak hissetmesine yardımcı olacağını temsil eder. (Arroyo, 2000:175)

Kutluluk göğünün bu iki gezegeni Sa'd-ı ekber (Müşteri). Sa'd-ı asger (Zühre) bir yerde ve birlikte zikredilir. Onlar sabah akşam dövünme sesini aleme salmaktadırlar.

Burc-ı es'addan tulū' eyler isen necm-i bekām
„sumān-ı dilde şevki zevki olsun ber-devām (Müs.5/V)

Müşteri ve Zühre 'nin kutluluk göğündeki olumlu imgelerinin tam karşısında , Zühal (nahs-ı ekber) ve Merrih (nahs-ı asgar) bulunur. Divanda bu gezegenlerden olumsuz imgeleri nedeniyle nahs-ı burc ifadesiyle telmihte bulunur.

Bu necm-i baht-ı dunum nafs-ı burc içre karār itmiş
Anınçündür müyesser olmadı va'xlin du'ālarla (G374/6)

1.1.2.2.Merrih (Mars)

Beşinci feleğin yıldızıdır. Yunanlılarda savaş tanrısı Ares, Romalılarda ise Mars olarak bilinen bu yıldızın İranlılar Behram adını vererek hayır meleklerinden saymışlardır. Türk mitolojisinde kızıl renginden dolayı “Bakır Sokum” adıyla anılmıştır. Anadolu’da “Yaldırık” denilen bu yıldız “korkunç ve ateşli” olarak düşünülmüştür. (Ögel 2002:206)

Bu yıldızın hakim olduğu zamanlarda doğanların tahammülsüz, şehvete düşkün ve kan dökücü oldukları düşünülür. Bu yüzden “...küçük uğursuz anlamında – Nahs-ı Asgar” denilmektedir. (Şentürk 1994 :162)

Kin, zulüm ve intikam hislerini temsil ettiğinden bunların ifadesinden ideal benzetme unsuru yahut bu gibi halleri işleyen psikolojik tasvirlerde yaygın bir sembol olarak kullanılmıştır.

Divanda, müşteri ve Zühre'den sonra ismi zikredilen bir diğer gezegen de Merrih'tir. Merrih nahs-ı asgar (uğursuzluk) olması münasebetiyle oldukça olumsuz bir tablo içinde hayal edilir. Hayaldeki olumsuz imge daha çok âşığa olan cevr ü cefa

nedeniyledir ki, buna göre, sevgilinin güzellik semasında hilâl baş aşağı asılmış bir vaziyette dururken, Merrih de cellad gamze olmuştur.

Cemclin csumcunında hilclin ser-nigun cvîh
Şebîh-i gamze-i celladın olmuş ahter-i Merrîh (G71/1)

1.1.2.3..Ay (Meh , Hilâl , Kamer , Mâh-ı nev , Mâh , Mehtâb)

Eski Türklerde ay ve güneş insanlara iyilik getiren ve onları koruyan iki kutlu ve güçlü varlıktır.¹⁰⁸ Bazı Türk boylarında güneşten daha güçlü (Altay Türkleri) olarak görülmüştür.

Astrolojide Ay'ın konumu kişinin kendini otomatik olarak gösteren geçmişten kalma bir eğilimi, kişinin içsel açıdan güvenli hissetmesi ve kendisiyle barışık olabilmesi, hissediş ve varoluş tarzlarını temsil eder. Ay, aynı zamanda kişinin bütün deneyimlere içgüdüsel olarak nasıl tepki verdiğini de gösterir. (Arroyo, 2000:177)

Divanda güneşten sonra en çok zikredilen ve üzerinde oldukça farklı tasavvurlar kurulan ve renkli hayallere konu olan ikinci gezegen 'aydır. Ay dönüşümü (devri) dahilindeki tüm halleriyle, farklı teşbihlere konu edilir. Ay dolunay olduğunda sevgilinin yüzü , yanağı , alını gibi güzellik unsurlarına teşbih edilirken, hilâl olduğu zaman çoğunlukla kaş olarak hayal edilir. Hilâl bazen de âşığın bükülmüş beli , re (ﺝ) harfi ,hançer gibi benzetmeler içinde ele alınır. Ay, divanda zikredildiği beyitlerin büyük bir çoğunluğunda güneşle birlikte "mihr ü meh", 'şems ü kamer' şeklinde geçmektedir.

Pertev-i nurundan almışdır ziyec şems ü kamer
Çarh-ı ser-gerdcn olup Óaşkınla rakX eyler hem in (G315/4)

Sevgilinin istiare yoluyla yeni aya benzetildiği bir beyitte âşık , gözlerinden akıttığı yaşın farkında olmasını ister G395/1, hilâlin kaşları ve re(ﺝ) harfiyle olan ilgisi üzerine kurulan hayalde, kudret kaleminden çıkan (re) harfinin tıpkı yeni ay gibi sevgilinin kaşları tuğrası olduğuna değinilir.

¹⁰⁸ Türklerin ay ile ilgili inançları için bk. B. Ögel, age. s.197-204

Hcme-i kudret nûvîsi mch-ı nevveş hârf-i rc
Gör ne şân-ı at harc idüpdür kaşların tuğrâsına (G369/2)

Sevgilinin alınının aya teşbih edildiği bir beyitte kaşların mihrab ve minber olduğu görülür (G18/7). sevgilinin yanağı ile güneş benzerliği üzerinde durulan bir beyitte ayın güneşten ışık almasına değinilir (G41/5). yüzün aya benzetildiği bir beyitte, saçların bir buket gibi yanağın ayını örttüğü vurgulanır (G127/1). ayın, hilâl şeklini alması, münasebetiyle kurulan bir hayalde, hilâl göğün levhasında altından bir hat olarak tasavvur edilir (G177/4). hilâl'in şekil itibariyle hançere olan benzerliği üzerine kurulan bir hayalde, ayın (sevgilinin)âşığı hançerlemesi tasavvuruna yer verilir. (G359/1)

Bir beyitte de âşığın, sevgilinin kaşlarına olan tutkunluğu sebebiyle hilâle dönmesi hayaline yer verilir (G323/3). ayın gece semada yalnız başına bulunması üzerine kurulan bir hayalde âşık, istiare yoluyla sevgilisine hitaben onun kötü nazarlardan korunması ve kendinden geçmiş bir halde seyrana çıkmamasını söyler.

Neden zîşt-i nazardan kendini hıfz eylemez ol meh
Olup ser-mest-i lc yc'kıl çıkar seyrana tek durmaz (G157/6)

1.1.2.4.Güneş

Türk düşüncesinde her zaman birinci sırada olan güneş, destanlarda ve diğer türlerde “dişi” öge olarak telâkki edilir. Ay ise “erkek” öge olarak telâkki edilmiştir. Türk düşüncesinde güneş göğün sekizinci katında ve sıcaklığın sembolüdür, Tanrı ise dokuzuncu katındadır.¹⁰⁹

Divanda en çok, sözü edilen , dördüncü gökte , gezegenlerin tam ortasında bir sultan olarak arz-ı endam eden güneştir. Güneş sultan olmasının tüm azametini; ihtişamını üzerinde taşır. Âlemi aydınlatır, varlığa hayat bahşeder, her gün doğudan ihtişamlı gelişiyle zulmeti ortadan kaldırır ve eşyayı görünür kılar. Güneş, hursid, mihr,

¹⁰⁹ Türklerde güneş ile ilgili inanışlar için bk. B.Ögel age. s.187-195

âfitâb, şems gibi isimler ve bunlarla kurulan tamamlamalarla zikredilir. Daha çok sevgili ve ona ait özellikler dolayısıyla söz konusu edilir.

Âşık, sevgilisinin vuslatını istemektedir. Fakat ,onun güzelliğinin güneşi karşısında tıp ki yarasanın durumuna düşmektedir (G193/4). güneş kendisiyle bir tezat oluşturan zerre münasebetiyle de divanda zikredilmektedir (G50/5). güneş bir beyitte, her gün yeniden doğarak dünyayı aydınlatması münasebetiyle “hünkâr-ı subh” olarak tavsif edilir.

Baş çıkardı burc-ı maşrıqdan gene hünkâr-ı şubh
Müjde-i mihri getürdi 'cleme tekrâr şubh (G69/1)

Yine sabah aydınlığını insanların ve kâinatın hizmetine sunması münasebetiyle güneşin geceye galebe çalmasına değinilir. Buna göre güneş altın (ışıklı) toplarıyla karanlığın askerlerini püskürtmüş ve sabahı armağan vererek çarşı pazarı şenlendirmiştir (G 69/4). güneş âlemi aydınlatmasına rağmen, o da ışığı ve parlaklığını sevgiliden almaktadır. Bu sebeptendir ki sevgilinin yüzünün nuru karşısında hicâb etmekte ve ışıklarını yere sermektedir (G.330/6). Sevgilinin çadırından çıkmasıyla, Güneş ‘in doğması arasında bir farkın olmadığına değinilir G337/1, sevgilinin güzelliği o kadar etkileyicidir ki felek dahi devri esnasında onun ayarında bir güneş görmemiştir. G407/6

Güneş bir yerde de âşığın ateşli ahları ile birlikte söz konusu edilir. Buna göre gökten dünyayı aydınlatmakta olan ışınlar Güneş’e değil âşığın âhına aittir.

Degil hürşîd şu'c'î levh-i gökde tcb iden dehri
Şercr-ı cteşim te'şîridir ahker-feşcnımdan (G320/5)

1.1.2.4.1.Güneş İle İlgili Tasavvurlar

1.1.2.4.1.1.Yüz, yanak

Divanda, güneşin en çok ilgi kurulduğu unsurlar arasında sevgilinin yüzü ve yanağı yer alır. Benzerlik şekil, parlaklık, renk ve yakıcılık gibi özellikler sebebiyle yapılır. Devretmesi veya bulutla örtülmesi sebebiyle ara sıra görünen güneş ile yüzünü âşığa zaman zaman gösteren sevgilinin davranışları arasındaki benzerlik, güneş-yüz tasavvurunun bir başka sebebidir.

Sevgilinin yüzünün parlaklığı ve güneş arasındaki ilginin yine kendisini hissettirdiği bir beyitte âşık, sevgilinin yüzünün güneşinden başka gül bahçesi tanımayacağını söyleyerek güneş ve gül (bahçesi) arasında bir benzerlik kurar.

< ande baksam ruy-ı envcrın dilim ruşen kılar
 Āfitcb-ı talŌatındır gülşen-i raŌnc bana (G3/7)

1.1.2.4.1.2. Sultan

Sevgilinin güzelliğinin güneşinden hilâlin gibi kaşların hissedâr olması münasebetiyle sultana teşbih olunur.

„fitcb-ı hüsnüne meh-i nev midir şol kaşların
 Kesb ider ay nur günden fer virür sultcn ana (G17/4)

1.1.2.4.1.3. Mum

Güneş’in mumla olan ilgisinde zerre–güneş, tezadı da ihmal edilmemekte ve zerre misali aşk mumunu kaplayan keder taneciklerinin tıpkı, güneşi saran bulut gibi olduklarına değinilmektedir.

Görünmez şemŌ-i Ōaşkım zerreveş jeng-i küduretden
 Türcbi şanki gelmişdir sehâb ol cfitcb üzre (G363/7)

1.1.3. Yıldızlar

Şiirlerde çok zaman parlak şekliyle ele alınmaktadır. Güneş gelince kaybolmaları, insan üzerindeki etkileri, her kişinin gökte bir yıldızının olduğu, kıyamet koptuğu zaman yıldızların yere döküleceği gibi inanışlar yıldızlar hakkındaki düşüncelerdir. Bunlar içinde en etkili olan yıldızların insan mizacı üzerindeki etkilerinin olduğu inanışdır.

Divanda, ahter, ahterân, necm, encüm, necm-i bekâ, necm-i dün, ahter-i ikbâl-i necmân, necm-i baht-ı dün , necm-i bekâ gibi ifadelerle zikredilmektedir.

Yıldızlar insanların bahtlarında önemli bir rol oynamaları münasebetiyle “ahter-i ikbâl” olarak zikredilir.

After-i ikbclimi pes-pcye kılmışdır felek

Her peri zülfin anınçün Xaydıma bir dem ider (G102/2)

Âşık, semada görünen parlak cisimlerin yıldız zannedilmemesi gerektiğini zira onların kendi ateşi olduklarını dile getirir (G144/6-G274/2). feleğin insanların bahtları üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı âşık ikbâl yıldızının idbâra uğrayarak ayaklar altında kalmasından şikâyet eder (G265/4). âşığın düşkün bahtının yıldızı iki uğursuz yıldızın (Zuhal-Merrih) içinde bulunduğundan o amacına vasıl olamamaktadır. (G374/6)

Şair, Hz Ali'ye duyduğu muhabbet dolayısıyla, bekâ yıldızının Arslan burcu içinde doğmasıyla gönül göğünde mutluluk husule geleceğini ifade eder (Mün.5). bir beyitte şair, iki cihan serveri peygamberimizin ikbâl yıldızını ulular.

After-i Öikbcline yetmek ne mümkün scöiri

Ey şefcÖat menbaÖı kevneyn Öclem defteri (G384/6)

1.1.3.1.Süreyyâ yıldızı

Süreyya, “Ülker” veya “Pervin” diye de bilinen kuzey yarımkürede bir yıldız kümesidir. Gerdanlığa benzetilmesinden dolayı “İkd-i Süreyya” şeklinde de kullanılır. Kamer menziline olup sevgilinin benlerine benzetilir. Sevgilinin yüzü ay olunca benleri de Pervin olur. (Pala, 1989:403)

Süreyya yıldızı, ruhun aşağılık halinden sıyrılarak yüce bir varlık kazanması münasebetiyle zikredilerek ruhun, Arslan burcundan doğan Süreyya yıldız gibi olması istenir.

Rûhın bîdcr kıl tebdîl idüp süflîden Öulviye

“ulüÖ it burc-i esÖaddan hemcn necm-i şüreyyâ teg (G235/4)

1.1.4..Burçlar

Güneşin dünya çevresinde döndüğüne inanan eski astronomi bilginleri, güneşin bu seyri esnasında on iki eşit dilimden geçtiğine inanmışlar ve her dilime bir ad vermişlerdir. Eski yıldız bilgisine göre hareket halindeki felek tabakalarından sonra

burçların bulunduğu “Felek-i Atlas”, “Felekü’s-sevabit”, “Felekü’l-eflâk” gibi adlarla bölge yer alır. Buradaki burçlar ve yıldızlar sabit olarak göründüklerinden bunlara “sabite” denmiştir.

Herhangi bir gezegenin Zodyak takım yıldızı içerisinde ulaştığı en yüksek noktaya “Burc-i şeref” denir. Edebî metinlerde şahısların ay ve güneş gibi gezegenlere benzetilmesi itibarı yüksekliğin ifadesi içindir. (Şentürk, 1994: 173)

Divanda burçlarla ilgili olarak “burc-ı şeref , burc-ı maşrik , burc-ı nahs” gibi ifadeler geçmektedir.

Burç âşığının bahtı, hususunda olumlu bir tavır sergilediğinden “burc-ı şeref” olarak zikredilmektedir. Âşık, sevgilisine olan muhabbeti dolayısıyla talihinin “burç-ı şeref”den” doğduğunu ifade eder.

Sen teg bir nızenini sevmesi devlet bana
TclliÖim bildim ki burc-ı eşrefe kılmış huruc (G62/4)

Burç âşığının bahtı aleyhine bir eylemde bulunduğu ondan uğursuz olarak bahsedilir.

Baht-ı dunum vuşlatın beynindedir hâÖil olan
Burc-i nahsa tclliÖim bünyed kılmışdır bir ev (G348/3)

Bazen de âşığının ikbalinin yıldızı “burc-ı eşref” ten doğmasına rağmen, feleğin çarhı onu yerinden döndürmektedir. (G208/5)

Divanda ismi geçen iki burç bulunmaktadır. Bunlar:

1.1.4.1. Burc-ı Esed (Arslan Burcu)

Alevî-Bektaşî inancında Hz. Ali’ nin bir diğer lâkabı “Esedullah”dır, “ Şir-i Yezdan, Şir-i Huda” gibi lâkaplarla da anılır. Bu edebiyatta Hz. Ali ve arslanın çok zaman bir arada kullanılmasının nedeni budur.

Alevî-Bektaşî edebiyatında arslan ve güneş motifine sıkça rastlanır. Bunun nedeni ise astronomiye göre güneşin arslan burcunda bulunuşu ve hamel burcu döneminde yeryüzüne hakim olmasıdır.

Arslan burcunun zikredilmesinin sebebi olarak, şairin Hz. Ali'ye duyduğu muhabbeti göstermek mümkündür. Bu meyandadır ki âşık, ruhun suflî olandan arınarak ulvî olana yönelmesini , arslan burcundan doğan Süreyya yıldızına teşbih etmektedir.

Rûhın bîdcr kıl tebdîl idüp süflîden Óulviye
"ulûÓ it burc-i esÓaddan hemcn necm-i şüreyyâ teg (G235/4)

1.1.4.2.Burc-ı Hamel (Koç Burcu)

Türkler, Koç burcuna "kuzu" ; boğa burcuna da "Ud" , yani öküz derler. (Ögel. 2002:207)

Gökyüzünde koç şeklinde görünen yıldız kümesinin adıdır. Güneş bu burca Martın 21. gecesini girdiği için ilkbaharın bu ilk gününe "Nevruz" denir.

Bu burç zikredilirken yine Arslan sıfatı dolayısıyla Hz. Ali'ye telmihte bulunur ve Arslan burcunun olumlu yönü ile koç burcunun taşıdığı bahar imgesi kullanılır.

Kimi belc vü rif'atde oturmuş şöyle esude
Zehi kim t'cli'-i es'adda hem burc-ı hamellidir (G130/4)

1.1.5.Işık , Aydınlık (şula, şule, pertev , tab , fürüg)

Işık daha çok güneş, ay, yıldızlar, mum, چراغ gibi aydınlatma araçları ile birlikte zikredilmektedir. Bunun yanında bu aydınlatma araçlarının sevgilinin yüzüne, yanağına benzeyen olduklarında ve ayrıca âşığın ahı söz konusu edildiğinde de oldukça sık zikredilmektedir.

Işık ve aydınlık, kişinin ruhanî yönünün kemale ermesi ve hayatın anlamının idrak edilmesi noktasında divanda oldukça sık zikredilmektedir. Bu anlamda ışık daha çok imanın sembolü olarak karanlığın ve dolayısıyla küfrün bazen de nefsin karşısında yer alır.

~ulmet-i nefsin kamu it varını sen ter-mcr
Feyz-i Hâk' dan şuÓle-i envcra irmekdir garay (G188/5)

Aydınlık – karanlık tezatı üzerine kurulan bir hayalde, gönlün karanlığının, sevgilinin yanağı mumuyla aydınlatıldığına değinilir (G213/2). gönül ayinesinin pak ve aydınlık olması noktasında, aydınlık yine manevi boyutuyla değerlendirilir ve gönül aynasının pasının aşkla temizlenmesi tenbih edilir (G88/5). ışık ve aydınlık ruhî varlığın kemal bulması bağlamında konu edildiğinde daha çok nur ile birlikte zikredilir.

O nur-ı lem'a-i envcr-ı vechu'llchı seyr eyler

Gören üstcd-ı mi'mcrı bilen dir mi diyen bilmez (G155/2)

1.1.6. Karanlık (Zulmet)

Karanlık divanda daha çok aydınlığın zıddı olarak ve onunla birlikte zikredilmektedir. Buna göre insan aşkın aydınlık yüzüyle tanışmadıkça karanlıkta kalmaktadır. Karanlık bunun yanında sevgili ve âşığa ait unsurlar dolayısıyla da zikredilir. Özellikle sevgilinin beni ve saçları âşığı zulmette koyar (G83/6). karanlıktan kurtulmanın yolu ihlas ve samimiyetle Hakka yönelmekten geçmektedir (G314/6). açık ve geniş yolunun karanlık gece tarafından karartılmasından şikâyetçi olan âşık, bu durumun müsebbibi olarak devreden feleği gösterir.

Şeb-i zulmet reh-i minhccımı terik itmiş

Dest-i devrcndan olupdur bize bu kahr-ı žalüm (G274/3)

1.1.6.1. Gölge (Sâye)

Gölgenin sebebi ışık olduğundan dolayı o daha çok karanlık unsurlarıyla birlikte zikredilmektedir.

Sevgilinin saçları yüzünü gölgeleyip, gözünü karanlıkta bıraktığından dolayı âşık, bu kara tablo karşısında göz yaşı dökmektedir. Ancak bunu yaparken güzel bir hüsn-i talil örneği sergilemekte ve bulutlar dolayısıyla göz yaşı damlalarını bir yağmur imgesine çevirmektedir (G272/4). divanda sayenin kullandığı beyitler daha çok sevgilinin saçları ile birlikte ele alınmaktadır. (bk. saç) Ancak sayenin “himaye, lütuf, teveccüh” anlamlarıyla da kullandığını görmek mümkündür (G284/5). bir beyitte

toprağa düşen gölge hünkar Hacı Bektaş'ın himmet edeceği bir sığınma mekanı olarak zikredilir.

Scye-i zîrin pench kıldık olup yek-sen Türceb
Rahmı vcsi'dir ider fünkcr ^acı Bektcşımız (G149/7)

1.1.7.Diğer kozmik unsurlar

1.1.7.1.Şimşek (berk)

Yıldırım ve şimşek insanları korku içinde bırakan, korkuyla karışık saygı hissi uyandıran tabiat olaylarındandır. Türkler, yıldırımın uğurlu ve Tanrı'nın iradesine bağlı sayarlar, yıldırım gönderen Tanrı'ya kurbanlar sunarlar, yıldırımın Tanrı mesajı olarak telâkki ederler. Yıldırım ve şimşeğe “yaşın” adını verirler. (Ögel, 2002:294)

Şimşek iki ayrı beyitte zikredilmektedir. Bunlardan ilkinde âşığın ahına benzetilen olan şimşek, ikicisinde de cefa bulutlarından ortaya çıkan “gam şimşeği” olarak tasavvur edilir.

Berk-i gam-ı ebr-i cefcdan serime itdi hücum
Eşk-i bcrânıma gark olmağdadır halk-ı Öumum (G275/)

1.2.Zaman Ve Zamanla İlgili Kavramlar

1.2.1.Zaman

Bektaşîlik zaman konusunda oldukça özel, karmâşıklık kazanmış bir dizi kilit düşünce ve kavrama sahiptir. Zaman konusu, Bektaşî inanç ve düşüncesinde o kadar merkezi bir yer tutar ki bu felsefeyi anlamadan zamanı değerlendirmek yanlış bir tutum olur. (Çamuroğlu 1999:66)¹¹⁰

¹¹⁰Heteredoks yapısıyla, tarih boyunca uğradığı baskıların ve uyguladığı eğitim tekniklerin Alevî-Bektaşî edebi metinlerinin katlı anlamlar tekniğiyle kaleme alınmasını zorunlu kılmıştır.

Alevî-Bektaşî inancında zaman konusunda farklı görüşler olmasına rağmen esas olan “an-ı daim”dir. Ama bu ifadenin tam manasıyla anlaşılmasından dolayı bazı maksadı aşan mânâların ortaya çıktığını da kabul etmek lazımdır.

“Yaşamın pratik devinim içinde ihata eylediği ve kamusal etikle örtüştüğü formun; norm’a dayanmayıp –An-ı Daim’e- yaslanarak sürdürdüğü objektif değişimler öngörür olması anlatım teknikleri bakımından mahsurlu ifadelerle yol açmaktadır.” (Koca, 1999:1)

Çağdaş tıp ilminin kabul ettiği insanoğlunun yedi yılda yok olup yeniden vücuda geldiği gerçeğine bu inançta insanın vücudunun her an var olup, yok olduğu şeklinde bir yaklaşım sergilenir.

Sufi öğretisinde anın dışında geçmiş ve gelecek yoktur. Sufi için sadece yaşadığı vakit vardır ki bu meyanda o “ibn-i vakt”tir. Bu gerçeğin daha üst bir düzlemdeki yansıması ise dünyanın var oluş biçimidir. Dünya mutlak varlığın müteselsilen yansıması ile kendini gösterir. Zira O, bir an görünmemeyi murad etse varlık diye bir şey kalmayacaktır. Tecelli “anların” sürekliliği ile devamlı bir hal alır. Ancak gerçekte kâinat her an oluş-yok oluş içerisinde.

Dem bu dem geçti geçen ğc’ibe nigrcn olma
~chiri gör ki budur betını uhrç didiler (G 123/6)

Kur’an-ı Mübin ayetlerinin bildirdiğine göre bu hal Cenab-ı Hak’kın insanoğlunun yaşaması için takdir kıldığı ve ömür denilen –tecelliler- sürecinde devam eder. “Rehin edilmiş zaman geldiğinde ‘Küllü nefsin Zaikat’ül Mevt’ yani ‘her nefis ölümü tadacaktır’ ayeti gereğince insan aldığı son nefesi dışarıya veremez ve ölür.”¹¹¹ (Koca, 1999:2)

İslam teolojisinde, tasavvuf anlayışında ve Alevî-Bektaşî inancında insanın her an Allah’ın huzurundaymış gibi bir an dahi O’ndan gayri olmaması esastır. Sufilere göre an-ı daim, Allah’ın isimlerinden biridir. Nitekim bir hadisi şerifte “Zamana sövmeyiniz, zaman (dehr) yüce Allah’tır” (Keklik, 1990:389). Yine Hz. Ali bir duasında

¹¹¹ Bu cümleden olarak söylemek gerekirse halk arasında “son nefesini verdi” sözü yanlıştır. Ölüm ancak son nefesi verememekle gerçekleşir

“Ya dehre daim; Ey dehr daim” demiştir. An-ı daim, Allah’ın tecellisinin yayılmasıdır ki anda ezel ebede girer.¹¹²

“Bu an zamanın aslı, batını ve ruhudur. Zamanın bütün anları, dereceleri ve dahi dakikaları, bu ruhun bedeni durumundadır. Nasıl ruh bedenın bütün uzuvlarına girerse, daimî mücerred anda bütün zamanlara sirayet eder... zamanların an-ı daime nispeti, Küllün cüzlerine nispeti gibidir.” (Koca, 1999:34)

Kim ki zamanın sırrına ererse Kur’an’ın ruhu ona açılmış olur. Ve o kişi “Küllü yevm-in Hüve fi şe’n” (O, her an bir Şean’dadır.) ayetinin sırrına erer. Alevî-Bektaşî inancında geçerli olan “döngüsel zaman anlayışıdır” (Çamuroğlu, 2000:74). Yukarıda da belirttiğimiz gibi Allah ezeli ve ebedîdir, zaman ve mekânla mukayyed değildir.

Döngüsel zaman anlayışı tasavvuf ehline esnek bir hareket serbestliği sağlamıştır. Bu sayede tarihsel zaman içerisinde zik zaklar diyebileceğimiz ileri-geri sıçramaları mümkündür. Menakıbnâmeler bunların örnekleriyle doludur. Bir menakıbnâmede ayrı zamanlarda ve ayrı mekânlarda yaşayan evliyalar (tayy-i zaman, tayy-i mekân) bir olay etrafında aynı zaman ve aynı mekânda buluşabilirler.¹¹³

Döngüsel zaman mineralden-insana kadar yaratılmışlar arasında akrabalık ilişkisini de ortaya koyar. İnsan şu an itibarıyla çoban olarak gelmiş olabilir gelecekte ne olacağı ise dünyada işlediği amellere göre belirlenerek farklı statü ve formda gelebilir (Çamuroğlu, 2000:73-74).

Geçmiş ve gelecek zamanlarını kuran şimdiki zamandır. Geçmiş ve gelecek şimdiki zamanın içindedir. “Yani zaman sadece şimdiki zaman, daha doğru bir deyişle o

¹¹² “Zaman ve mekân mahluktur. Ve mahluk sıfattır. Ol sebep ile Allah zaman ve mekândan münezzehtir. İnsan-ı kâmil dahi zaman ve mekânla mukayyed (kayıtlı) olamaz. Bu sırta “İbn-i vakd” derler ki o canlar “An-ı Daim” üzeredirler. Mazi ve müstakbel hale nisbet edilerek bulunur. Halbuki ‘hal’ hareket halindedir. Bugünkü hal yarının mazisidir. Şu halde An’ı çıkardığımızı düşünürsek zamanın olmadığı görülür. İşte bu an-ı daim insan-ı kâmidir. İnsan-ı kâmil “Hayyül Baki”dir. Her an her zaman O diridir. Bu durumda insan-ı kâmil zaman ve mekân köstekleri dışındadır.” (Koca, 1999:35)

¹¹³ Dinlerde zamanın çeşitliliği, hiyerofanik zamanın bitişikliği ve birliği, dönemsel tekerrür-ebedi şimdiki zaman, zamanın yenilenmesi ve mutlak yenilenme için bk. Mircea Eliada **Dinler Tarihine Giriş** Kabalcı Yay. 2003 s.373-388

-an-dır. İşte Bektaşî bu vaktin oğludur. Yani bu vaktin ürünüdür.” (Çamuroğlu, 1999:18).

Bu düşünce Bektaşîlerin geçmiş kayıtlarla ve gelecek planlarıyla kısıtlanmamak, bugünü, geçmişi ya da geleceği feda etmemek şeklindeki ahlakî yaklaşımlarını yansıtır. İbnü'l-vakit olanın “araç” ve “amaç”ları her zaman birbiriyle uyumlu olacaktır.¹¹⁴

Meyi vü müstakbele nezdinde yokdur iltifet
Dem bu demdir bir nefesdir vakt-i şubh[u] şcmımız
(G153/3)

Divandaki şiirler incelendiğinde Tûrabî'nin zaman karşısındaki tutumunun genellikle olumsuz olduğu görülecektir. Beyitlerde ara sıra “devran-ı tabib, gülşen-i dehr, tabib-i dehr” gibi tamlamalara rastlanılsa bile bu kullanımlar âşîğın içinde bulunduğu kötü durumun daha iyi açıklanması içindir.

Şiirlerde rüzgâr ve devr kelimeleri tevriyeli olarak kullanılmıştır. Ayrıca sık sık dehr kelimesi de şikâyet teması ile ön plana çıkarılmıştır. Beyitlerde zaman devamlı şikâyet konusu olan bir unsurdur. Bu nedenle alçak, vefasız olarak vasıflandırılır (G222/2). Zaman âşîğın ümidini kırmış, cevri ü cefa çektirmiştir. Başkalarına derman olan zaman Tûrabî'nin acısının çoğaltmaktan başka bir şey yapmamıştır.

Çokların zahmın ferah-nck itdi devran-ı tcbib
Virdigi dil-rişime pür-zehr merhemdir bana (G16/6)

Zaman âşîğın gönlünü tiş-ei kahr ile yıkar, devran dönmesine, zaman geçmesine rağmen âşîğın gecesi hiçbir zaman sabah olmaz (G43/4). Zaman âşîğın ezelden bela ve mihnetlere mirasçı yapmıştır. Vefasızlığı ile âşîğın başına yüz bin defa cefa taşlarını atar. Zamanın şiirlerde bir güzele benzemesi âşîğa cevri ü cefa çektirmesi ve cefa taşlarını fırlatmasıylaadır.

Ey Türçbi bi-vefc devran bana rahm eylemez
Günde yüz bin başıma durmaz cefc sengin virür (G92/7)

¹¹⁴ Bektaşî felsefesindeki İbn-ül vakt düşünceleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Ş.Koca, age. s. 56

Zamanın faniliği ve vefasızlığı çeşitli benzetmelerle ifade edilirken *dehr-i zal dehrveş bir pir* gibi unsurlarla temelinde yatan benzerlik ise bu kelimelerin ifade ettikleri mana ile ilgilidir.

Divanda yaklaşık 133 beyitte zaman ve zamanla ilgili kavramlar geçmektedir. Bu da divandaki şiirlerin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Bu kullanımların çoğunluğu klasik söylemdeki şekliyle olmuştur. Yani zamanın vefasızlığı, geçiciliği, alçaklığı üzerinde durulmuş, zaman ve şikâyet birlikte işlenmiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi birkaç beyitte geçen gülşen-i dehr tamlaması âşığın kötü olan durumunu ön plana çıkarmak için kullanılmıştır.

Eyüp peygamberin dertleri karşısındaki sabrını kendine örnek alan Tūrâbî kendisinin aşk ateşiyle yanıp susmasının dermanı olacağını belirtmek için zaman kavramlarından sıklığı, yoğunluğu belirtmek için dakika ve saati kullanmıştır. Burada zamanı olumlayıcı anlamıyla ele alabiliriz. Görünüşte her an acı vermesine rağmen âşığın hali ruh hali üzerinde olumlu yönüyle değerlendirebiliriz.

Mühr it dehcınnı efsce-gudan şabır olagör Eyyüp mişcli
Kesb eyle derdi bul anda dermcn ycn ncr-ı Öaşka sâŐat dakāyık
(G216/3)

Bunlardan başka Bektaşî felsefesinin zamana bakışını aksettiren beyitler de vardır. Tūrâbî'nin mazi ve istikbali anmayıp yaşanan zamana değer verşi Bektaşîliğin “an”a verdiği önemle izah edilebilir. Geçmiş ve Bektaşî felsefesinde geleceği anlayabilmek ancak şimdiki zamanı anlamakla mümkün olur. Zira geçmiş ve gelecek zaman şimdiki zamanın içindedir. Yani zaman sadece şimdiki zamandır. Bektaşî de “ibn-il vakt” yani bu zamanın oğludur (Çamuroğlu 1999:18).

“Evren, her an Tanrı'dan oluşmakta ve yine Tanrı'ya dönmektedir. Bir an önceki evren, bir an sonraki evrenden başkadır. Bu durumda ne geçmiş, ne de gelecek vardır; ancak ‘an-ı vahid’ vardır.” (Odyakmaz, 1999:35)

Mcyi vü müstakbeli anma Türcbi terk it

Dem bu dem eyle recc cürmüne hccet yeridir (G114/7)

1.2.1.1.Yıl (sal) Ay(Mah, Şehr)

Belli bir zaman dilimini ifade eden yıl ve ayın beyitlerde ele alınışı genellikle sevgilinin ilgisizliği çerçevesindedir.

Ncvek-i müjgcmı dele bağrımı kıanımı dōke
Çcr-deh-i scl olsa kebır olmaya suğrā severim (G297/6)

Ayrıca çekilen sıkıntılarının süresini ifade etmek için insanın dünyadaki yolculuğunun kısa olduğunu belirtmek için sık sık yıl (sal) zaman süresi kullanılır (G261/7). Tūrābî şeytanlan ilgili bir beyitte şeytan, bin yıl Hakka gece gündüz ibadet etse de rahmet kapılarının ona kapalı olduğunu belirtir. Yine zamanı normalden daha uzun bir süre içinde ifade etmek için yılın yanında gece ve gündüz kavramları da eklenmiştir (G75/4). Tūrābî'nin şiirlerinde dünyanın geçici olduğunu, zevk eğlenceye fazla itibar edilmemesi gerektiği, bir köşeye çekilip Hakk'ı aramanın maksat olduğu şeklindeki mistik havayı hemen her beyitte ve herhangi bir konu işlenirken görmek mümkündür. İnsanoğlu bin yıl da yaşasa bir anlık idrakin anını duymamışsa boşuna yaşamıştır (G154/2)

Nice bin 'ömri Türcbi süregör devrcnda
Bu faycye naxar it fehmlc bir dem didiler (G95/7)

Aşk derdiyle öyle hemhal olmuştur ki dert onun her dem yanında olan hiç ayrılmayan yâr-ı gâr'ı gibidir (G265/1). farklı olarak ay ve yıl bazen sevgilinin güzelliğini anlatmak için kullanılır. Aşağıdaki beyitte sedefin sevgilinin dişlerinin vasıflarını işittiği için utancından yıllardır denizden çıkmadığına değinilerek aynı zamanda sedefin oluşum süresine de değinilmiştir.

Dişin dūr-dcne evsçfin işidüp şerm-scrından
“adef deryā-yı kaŖra girdi çokdan mch scl oldu (G388/6)

Zaman ölçüsü olarak ayların üzerinde belli bir görüşe tesadüf edilmemesine rağmen, mah-ı şiyam, şehri- 'ıyd, nevrüz-ı sultan, mah-ı nisan, mah-ı matem, ruz-ı Muharrem gibi belirli aylar zikredilerek o aylarla ilgili düşünceler açıklanır.

Sevgilinin yüzünün bayram, kaşlarının bayramın başlamasına vesile olan hilâl olarak tasavvuru şiirlerde genel olarak işlenmiştir. Tûrâbî’de bu ifadeleri şiirlerinde kullanmış ve ramazan ayını gece gündüz beklediğini daha ayı gelmeden hilâle dönüştüğünü ifade etmektedir. Bu terkihi (şehr-i ıyd) tevriyeli kullanan Tûrâbî hem ramazan ayı hem de Ramazan’ın bittiğini ve bayramın başladığını bildiren hilâl kelimesini kullanarak sevgiliyi kastetmektedir.

Şehr-i Óıydı bekleriz şcm u seher itsün tulu
Çekmeden bār-ı sıycmı olmuşuz şöyle hilcl (G258/5)

Vaize seslendiği bir dörtlükte klasik söylemleri tekrarladıktan sonra yılda iki defa ibadet ettiğini bunların da bayram namazları olduğunu söyler (D3). beyitlerde adı verilerek anlatılan diğer bir ay mah-ı nisandır. Nisan ayı lütuf, ihsan, cömertlik timsali olarak ele alınmaktadır. Bu ayda yağın yağmurların kutluluğu ve bereketliliği ile gam-ı brını dağıtıp insanı ferahlattığı vurgulanır (TRC4). beyitlerde adı geçen diğer bir ay ise vakt-i azer (Mart ayı) dir. Bu, ayda tabiatta meydana getirdiği değişiklikler (olumlu yönde) münasebetiyle ele alınır (G261/1). Tûrâbî’nin Kerbelâ şehitlerine yazdığı mersiyede mah-ı matem ve ruz-ı Muharrem zaman dilimini hem kendisinin hem de tüm Müslümanların yüreğinde derin üzüntüler bırakan olayın getirdiği yıkıntıları ifade etmek için kullanılır. Bu ayda on iki gün oruç tutulur. Hz. Hüseyin’in anısına su içilmez, yıkanılmaz, tıraş olunmaz, eğlence tertip edilmez, evlenilmez, sık sık Yezid’e lânetler edilir ve o an yeniden ve her an yaşanılıp ah vahlar edilir. Bu zulüm büyük bir nefretle kınanır.

Māh-ı mātem irdi Óāşıklar dil-i suzānına
Guş kıl seyr eyle sen bu vāqıÓa seyrānına
Ser-gūzešt-i mācerā-yı Kerbelā meydānına
Yā nice rahm itmediñ kim Ehl-i Beyt efgānına
Ey Yezid-i dun-far girdin Hüseyinın şanına
“ad hezārān laÓnet olsun şad hezārān cānına (Mus:7/1)

Âşık sevgilinin kaşlarına özenen ayın onun gibi olmak için ay başlarında sürekli meşk ettiğini ifade eder ve ayın hilâl görüntüsünü güzel bir hüsn-i talille açıklar. (G177/4). beyitlerde bir iki yerde geçen nevrüz-ı sultan, sultan nevrüz tabiata getirdiği canlılıkla anılır. Nevruz, Alevî- Bektaşîlerde tüm Türk dünyasında olduğu gibi önemli bir gün olmakla beraber bu kesim için ayrıca önemli bir yanı da Hz. Ali'nin doğum günü olması ve Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlendikleri gün olmaları sebebiyledir.

‘Adlile nevrüz-ı sultan tahtına itdi cülus

Bende-i makbul olmuşdur bu dem serdâr gül (G266/3)

21 Mart Nevruz bayramından ister konar göçer olsun, ister yerleşik olsun Nevruz günü “ayın-i cem” icra edilir. Gündüz başlayan törenleri ertesi gün sabaha kadar devam eden törenler gece de devam eder. Meydan açılır, yeni âşıklar, şiiirlerini, nefeslerini ilk defa burada okurlar. Daha sonra nevrüziyeler okunur. Bu sırada yenilir, içilir ve tören sabaha kadar sürer. (Çay 1989:123) ¹¹⁵

1.2.1.2. Mevsimler

1.2.1.2.1.İlkbahar (nev- bahar). Bahar

Mevsimler içinde en çok işlenen, övgülere mazhar olan mevsimdir. 103 nolu gazel tamamıyla bu mevsimi anlatmaktadır. Beyitlerde başta gül, lale, sümbül, menekşe, yasemin olmak üzere çiçeklerle akarsular, yağın yağmurları, içki meclisleriyle eğlence alemlerinin geçtiği bir eğlence mevsimidir. Bahar, bir diriliş ve yeniden meydana geliştire. Her şey tazedir. Rengin ve kokunun en güzelini, en tazesini ihtiva eder.

Şcd ider müjde-i mesrur ile dñnycyı bahcr

¹¹⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Sadık Tural-Elmas Kılıç, **Nevruz ve Renkler**. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları Ankara 1996; Sadık Tural, **Nevruz**. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları Ankara 1995; İ. Görkem, “*Alevî-Bektaşî Geleneginde Nevruz Törenleri*” **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara (2000) s.49-58; Ayrıca Osmanlı dönemindeki Nevruz kutlamaları için bk. Beşir Ayvazoğlu, **Güller Kitabı Ötüken** Yay. İstanbul 1997 s.37

Uyarur yer mehd-i zemîn içre bu eşycıy bahcır (G103/1)

Çok sıkıntılı bir devirden sonra gelmesi ve bilhassa geçici olması kıymetini bir kat daha arttırır. Havaaların ısınmaya başlaması, seyir yerlerinin yeşermesi, çiçeklerin açması, insanların kırlara çıkması, sohbet ve eğlence yerlerinin düzenlenmesine, gam ve gussanın gönüllerden defedilmesine vesile olur (G251/5). bir beyitte insan ömrünün faniliği, geçiciliği ile bahar arasında ilgi kurulur. İkisi de çabucak geçmesi yönüyle âşıkta hüznü haller bırakır (G169/3). bahar sıkıntı ve zorluklarla dolu bir mevsim olan kışın arkasından gelmesi sebebiyle, insanlarda değişik duygu ve düşünelere yol açar.

*Azl ider serd-i şitcayı getirür nev-ruzı

Puş ider egnine fubhulle-i fadrcıy bahcır (G103/2)

Gül ve bülbül bahar mevsiminin sembolüdür. Bu mevsimde her yer serv-i semenliktir. Bülbüller ötmektedir ve âşık yanılığa düşerek o yerde hiçbir zaman kış ve yaz olamayacağı gibi bir düşünceye kapılmıştır (G110/6). (G257/1). bir beyitte bahar açıkça belirtilmeden tabiata hükmettiği ima edilerek onun gelişyle hazanın giysilerini toplayıp gittiği, mevsimlerin normal seyrinin aksi bir dönüşüm gerçekleştiği zıtlık çerçevesinde ele alınmıştır.

Zemînin dcyesi rengin otağın kurmağa durmuş

^azcn esbcıbnı cemÖ eyleyüp terk-i diyır oldı (G390/5)

1.2.1.2.2.Yaz

Türâbî'nin şiirlerinde fazlaca işlemediği bir mevsimdir. Sadece bir beyitte kış ve yaz şeklinde olumsuz bir yönüyle kullanılmıştır.

O yeredir dc'imü'l-bckı o yerde kış u yaz olmaz

Öter bülbülleri cb u revcn serv-i semenlikdir (G110/6)

1.2.1.2.3.Sonbahar (Hazan)

Sonbahar, bahar ile her yönden tezat olan bir mevsimdir. Bahar mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzelliklerin yerini sararmış yapraklar, serin hava ve hüznün alır. Tabiatın yavaş yavaş bir çeşit ölüme yaklaştığı âşığın gözünden hüznü bir eda ile dile getirir.

Türâbî, bu dünyanın geçiciliğini dile getirirken her şeye sahip olursa da eğer ölüme hazırlanılmamışsa, bu dünyanın muradının fazla uzun sürmeyeceğini ifade eder. Genel Bektaşî felsefesinin bir göstergesi olarak “dünyada iyilik yapmışsan, kalbin uhradan yana olmuşsa gençliğin gitmiş saçların ağarmaya başlasa da bunlar kazançlarıdır” der.

Göresiñ sen de Türâbî bu Óayân olsa eger
Murğ-i dil cânib-i uhrāya revān olsa eger
Şecer-i cism-i teriñ köhne-i fān olsa eger
Sebze-i berg-i teriñ huşk-ı ĥazān olsa eger
Ne güle bülbüle bākî a begim bāğ-ı cihān
Kime yār oldı murādınca felek devr-i zamān (Müs.10/V)

1.2.1.2.4.Kış (Şita)

Kış mevsimi de yaz ve sonbahar gibi fazla ilgi duyulmayan, şiirlerde fazlaca değinilmeyen bir mevsimdir. Kış çemen mülkünü harap eden, onun yüzünü ağartan bir askerdir. Bahar gelince bu asker tarumar olur. Saklanacak yer arar (G391/1). beyitlerde kış klasik söylemin aksine günlük hayata olan olumsuz etkileri bakımından ele alınmıştır. Bu mevsimde hasta olmamak için sıkı giyinmek gibi yaşamdan kesitler sade bir şekilde dile getirilmiştir.

Cismimi ĥıfz eyle bîmcer olma kim vakt-i şitc
Ey Türcebî köhne entcrin gerekmez mi sana (G27/9)

1.2.2. Gün ve İlgili Unsurlar

Bir zaman dilimi olarak gün, güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen, aydınlığın hâkim olduğu bir zaman dilimidir. Beyitlerde gün ile ilgili olarak “ferdâ, rûz-ı şeb, leyl ü nehar, gice, subh, şeb, feth-i subuh, vakt-i seher, günbegün, subh u şam, şam u seher, ahşam, nevbet-i seher, âhir, yarın, rûz-ı sevâda, vakt-i subh, şem’i şebistan, vakt-i asr, bugün, bir eyyam, bam-gâh, eyyâm, şam-ı zulmet” vb. ifadeler yer alır.

Türâbî Divanı’nda yer alan 43. gazel tamamen gece ile gündüzün savaşını anlatır. Yedi beyitten ibaret olan gazelde klasik söylemin devam ettirildiği görülür. Âşığın çektiği acıların sürekliliği için beyitlerin çoğunda gece ve gündüz birlikte anılır.

Cigerim tennur-ı ‘aşka çizgünür leyl ü nehr
Dilberc gönlümü gör kim bir kecb eyler sana (G13/3)

Gün kelimesi aynı zamanda güneş anlamına gelir. Bu sebeple beyitlerde her iki anlamı kastedilerek kullanılır. Gün, yani güneş doğunca meyhanelerin kapandığı ifade edilir (G258/3). Türâbî’nin gün ile ilgili olan beyitlerde farklı olarak dikkati çeken nokta bu zaman dilimlerinin hiçbirinde -örneğin gecenin sonunda veya gündüzün bitiminde- sevgiliye kavuşma mutluluğunun şiirlerinde dile getirmeyişidir. Beyitlerin çoğunluğunda gece ile gündüz âşığın çektiği acıların sürekliliğini anlatmak için kullanılmıştır.

Tasavvufî bir mana içeren beyitte Türâbî hem genel temayülü hem de Bektâşî düşüncesinin ibadete bakışını yansıtmaktadır. Âşığın gece gündüz sevgilisinin güzelliğini yad ettiğini ibadetini bu şekilde yaptığını söyleyen Türâbî, sūfiye “sen istediğin kadar mescide gir, mihraba dön ve duvara bak” diyerek insanın içten duygularla hissederek her an Allah’la birlikte olduğunun farkında olarak da ibadet edebileceğini belirtir (G22/6). Sabah vakti sevgilinin yüzü ve yanağı tabiattaki değişmelere paralel olarak ele alınır. Tazeliği, hayat veren yönü ile gül, sevgilinin yanağından bu özellikleri almak ister.

Gül-rufun va‘fında ancak bir peycm almak diler
Vakt-i ‘ubha muntaxırdır eyler istikbcl gül (G266/19)

1.2.2.1.Sabah (Subh, Seher)

Divanda zaman olarak en çok bahsedilen vakittir. “Subh, feth-i subūh, vakt-i seher, vakt-i subh, nevbet-i subh, nevbet seheri” gibi tamlamalarda ve ifadelerde çeşitli tasavvurları ifade etmek için kullanılır.

Günün başlangıç vakti olan sabah hem zaman unsuru hem de tabiattaki değişmelerin işlendiği bir vakittir. Sabah, karanlık geceden sonra aydınlık, parlaklık, dinlenmişlik, tazelik gibi yönleriyle ele alınmıştır. Aşağıda beyit hem bu yönüyle hem de pervane-şem ilişkisi yönüyle ele alınmıştır.

“ubh baş gösterdi çekdi kendini bir yana şeb
Şem’e yoldaş olmağa elbet sever pervane şeb (G43/1)

Ayrıca güneşin doğuşuyla başlayan sabah, karanlığa hükümler olup onu divane eden bir kudretin sembolüdür. Ve gücünü doğudan doğan güneşten alır (G 43/7). Sabahın başlamasıyla gecenin ortadan kalkmasını âşık alışılmışın dışında bir nedene bağlayarak gecenin utancından dolayı kaçtığını ifade eder.

Şubha karşı yok yüzi kılmış hicâbından firâr
Her ki irsâl itdigiçün şem’â-i sūzâna şeb (G 43/2)

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi beyitlerde sabah vakti çoğunlukla gamlı, kasavetli, inlemeli, çileli bir gecenin sonunda umutla beklenen, acıların son bulacağına inanılan bir vakit olarak karşımıza çıkar ki ister istemez bu şekilde kullanım Türâbî üzerinde düşünmemizi gerektirecektir.

Zer u giryenim Türcebi giceler te “ubhâ dek
„h u feryedim şeb-i hicrında hem-demdir bana (G16/7)

1.2.2.2. Akşam (Şam) Gece(Şeb, ley)

Beyitlerde kullanımı genellikle âşığa verdiği sıkıntı ve üzüntülerden dolaydır. Genel olarak sabah veya gündüz kelimeleriyle birlikte kullanılarak âşığın çektiği acıların devamlılığı belirtilmektedir. (G8/11) Tūrābî'nin geceyle gündüzün çekişmesini anlattığı 43. gazeli gecenin genel anlamda olumsuz olan bütün özelliklerin gözler önüne serer. Gece kıskançtır, gam-kasavet verir, âşığa zulmeder, bütün alemleri gaflet uykusuna yatırır.

Şeb değil mi h̄āb-ı gaflet içre koymuş Őālemi
Gire lāyıkdır şabāhdan havf idüp zindāna şeb (G43/6)

Beyitlerde belirli olarak geçen tek gece Kadir Gecesi İslâm dininin bu geceye verdiği önemi haiz olarak ele alınmıştır. Bu gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu, Kur'an-ı Kerim'in bu ayda indirildiği gibi inançlar bu gecenin tüm gecelerden daha üstün tutulmasına ve sabahlara kadar ibadet edilmesine vesile olmuştur.

Tūrābî'de tasavvufî konularla ele aldığı aşağıdaki beytinde “nahnü kasemna'dan beri insanların kendilerinden geçtiğini dolayısıyla her gecenin Kadir, gündüzünde bayram olarak telâkki edildiğini belirtir.

Mest-i medhuşuz ezel “nahnu kasemnc”dan beri
Gicemiz < adir Türcbî gündüzi bayramımız (G153/7)

1.2.2.3.Dün

Divanda zaman kavramı olarak kullanılan kelimelerden biridir. Bu kelimenin bir de gece manası varsa da beyitte önceki gün anlamında kullanılmıştır.

Dün gice raqıbi didiler yāre yetişmiş
Lākin bu ümidim bu gün aḥşāma yetişmez (G 146/6)

1.2.2.4.Yarın

Beyitlerde birkaç yerde geçen bu zaman dilimi daha çok āhiret, öbür dünya için kullanılmakta olup günahın çokluğundan dolayı korkuyla yarın (ahiret) ne yapılacağı gibi pişmanlık duygularını ifade etmek için kullanılmıştır.

‏ % avfim budur ferdc n'idem vardıkda ben cñ
Hep nc-sezc Őamellerim eyler cezc bana (G4/2)

Ayrıca bir şeyhe bağlanıp onun gösterdiği yoldan gidenlerin yarın için bir endişe duymayacakları belirtilir.

‏ Ğuśsa-i ferdā nedür bilmez o kes czcdedir
Her kimin gönlünde var mihr[ü] maĥabbet nār-şeyĥ (G72/4)

1.3. Anasır-ı Erbaa (Erkân-ı Erbaa)

Bektaşîliğin önemli inançlarından birini teşkil eden bu dört unsurun Hacı Bektaş-ı Veli'nin eseri kabul edilen Makalat'ta da kuvvetle işlendiği görülmektedir.¹¹⁶ Allah insanları bu dört unsurdan yaratmıştır dolayısıyla insanlar bu dört unsurun özelliklerini taşırlar. İnsanlarda, cansızlara, bitkilere, hayvanlara ve insana özgü ruhlar bulunmaktadır. Bu kompozisyon ateş, su, toprak ve rüzgârın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Yunus'un:

“Padişahun hikmeti gör neyledi

¹¹⁶ Hacı Bektaş Veli'ye göre, insan dört öğeden yaratılmıştır. Yaşamı, dört öğe canlandırır. Ateş, hava, su, toprak. Ateşin on aşaması vardır; özvarlıkla ilgilidir. Kötü olan her nesne, ondandır. Havanın on aşaması vardır. Tanrısaldır; inanç yoluna vardır. Suyun da on aşaması vardır; us (akıl). bilgisi, esin (kültür) verir. Toprak ise büyük ışıkla (nur'la) yüklüdür; onda katlanma (sabır). iyilik, verimlilik vardır. Bu dört öğeden oluşan insanda, sultan olan “us”tur. Us, özvarlığı (nefsi) yönetir. İyiliğe götüren us, “Hümakuşu'dur; kötülöklere sapan us ise ‘şeytan’ dir.” A.Nevzad Odyakmaz, **Bektaşîlik, Mevlevîlik, Masonluk** İstanbul 1999, s.31

Od u su toprağ u yile söyledi
 Bismillah diyub getürdi toprağı
 Ol arada hazır oldu ol dağı
 Toprağıla suyu bünyad eyledi
 Ana Adem dimeğe ad eyledi
 Od dahi deldi vü kızdırdı anı
 Çünkü kızdı cisme ulaşdı canı.”

Ve “dört türlü nesneden bilin benim işte delil od ile su, toprak, yıl bünyad kılan Yezdan benim işte” diyerek insanın özünü açıklamıştır (Gölpınarlı 1991:3).

Abidler denilen şeriat ehli, yelden yaratılmıştır. Zahidler, tarikat ehli olup oddan yaratılmıştır. Marifet ehli olanlar arifler, sudan sonuncuları teşkil eden mahabbet ehli muhipler ise topraktan yaratılmıştır.

Tarihi kaynaklar dört unsur inancının İslamiyet’e girmeden çok evvel eski Türklerde bilindiğini göstermektedir. Maurice namına Batı Göktürkleri’ne giden elçilik heyetinde bulunan Theophilacte Simocatta’nın kayıtları Batı Göktürkleri’nde dört unsur inancının kesin olarak bilindiğini gösteren ilk belge olması bakımından önemlidir (Ocak, 2000:217).

İnsanın hammadesi olan bitkisel, hayvansal ve doğasal besinler, hava, su, ateş ve iklimsel koşulların birleşmesiyle oluşmuştur. Suffilere göre tüm bunlar ise göklerin dönmesinden dolayı ortaya çıkar. Bu nedenle mutasavvıflar dokuz göğün insana göre baba olduğunu ileri sürerler. Sufi ileri gelenleri bunlara ‘yüce babalar’ anlamında “ABA-I ULVIYYE” deyimini kullanmışlar, hava, su, ateş, toprak elamanlarına ise ana işlevini yerine getirdiğinden “ümmehat-ı suflıyye” (aşağı analar) adını vermişlerdir. (Keçeli Tarihsiz:125)

Yalnız Batı Göktürkler de değil diğer Türk boylarında da toprak, su, ateş, ağaç şeklinde dörtlü, bazen de toprak, su, ateş, ağaç ve demir veya toprak, su, ateş, ağaç ve rüzgâr şeklinde değişen beşli unsurlar telâkkisinin var olduğu görülmektedir.

Bu unsurlardan su, ateş ve toprak sabit olduğu halde dördüncü ve beşinci unsurlar yerine ve zamana göre hava, ağaç, demir, güneş ve ay olarak değişmektedir.¹¹⁷

¹¹⁷ Hem Makalat’ta hem de Bektaşî inançlarını esas alarak hazırlanan eserlerde dörtlü unsur (od-su-yel-toprak, ateş-ab-bad-hak) inancı ve buna bağlı olarak yaratılan şeylerin bunlardan teşekkül etmesinin Budist telâkkiyi hatırlattığını belirten Ocak: “Bu itibarla, dört unsur inancının menşesinde bir ölçüde İran ve Çin etkisini göz önünde bulundurmak gerekecektir. Ancak insanın dört unsurdan yaratıldığına dair

“Anâsır-ı erbaa felsefî bir terimdir. Anâsır-ı erbaa, yaşanılan alemde var olan nesnelere asılları olarak farzedilen ateş, su, hava ve topraktır. Bu terim, felsefe tarihi içerisinde çeşitli teorilerin çıkış noktası olmuştur. Bu terime ilk defa eski Yunan düşüncesinde rastlanır.

Eski inanç ve felsefeler, insan ve kâinatın, toprak, su, hava ve ateş gibi dört temel maddeden hasıl olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu dört temel unsurdan; kuruluk, rutubet, sıcaklık ve soğukluğun da ortaya çıktığı söylenmiştir.

Bu görüş bazı İslâm filozoflarına da tesir etmiştir. Fârâbî'ye göre bu alem, göklerdeki feleklerin yardımı ile ilk dört unsurun varlığının illetidir. O, bu dört unsurun madde ile ilgileri bulunmayan saf suretler olduğunu belirtir ve devamlı hareket halinde bulunan fikirler olduğunu söyler. Bunun sonucu olarak faal aklın Ay'ın altında ve arzın üzerinde bulunan alemi idare etmekte olduğu sonucuna varır.

Türçbî'nin :

İlchi hîkmetin her zerrede şavt u şad c peyd c

İdüpsen kudretinden f c k ü n c r u m c hevc peyd c (G5-1)

Beyitte zikrettiği anasır-ı erbaa ya da erkân-ı erbaa adlarıyla anılan dört unsur telâkkisi Bektaşilikte Hacı Bektaş'ın Makalât'ında da her bir türü Dört kapı'nın biriyle özdeşleştiren dört tür insan, dört unsurla bir tutulur. Şeriat'i temsil eden abidler'in kökenlerinin hava olduğu, tarikatı temsil eden zahidler'in kökeninin ateş olduğu, marifeti temsil eden ariflerin su olduğu ve hakikat kavmi muhiplerin topraktan geldiği şeklinde kabul edilmektedir. Bu inanç sisteminde olgun insan olabilmek için geçilmesi gereken dört kapının şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarının bu dört öğeyle sıkı bir ilgisi vardır.

1.3.1.Hava ile ilgili unsurlar

1.3.1.1.Rüzgâr (Bâd,Saba,Sarsar,Girdbâd,Nesim)

Divanda, bu adların dışında “bâd-ı saba, hicrân, bâd-ı hicrin sarsarı,mihnet rüzgârı, hub nesim, bad-ı aşk” gibi terkipler ve tamlamalarda yer alan rüzgâr anasır-ı erbaa telâkkisindeki hava unsurunu karşılamaktadır. Ayrıca:

™aÖf-hcl itmiş harçret cimini bî-, crenin

ÖÖmrini virmiş hev cya düşmesün mi z c r a ş e m Ö (G199-4)

Bektaşilik'teki inancın, ilk insanın beş unsursan yaratıldığına dair Maniheizm'deki telâkkiyi hatırlatır.” görüşünü savunur. Ocak, **Alevî-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri** İstanbul 2000, s.218

Beyitte “yele vermek” deyimini “ömrünü hevaya virmiş” şeklinde zikredilmektedir. Deyimin içinde yer alan “heva” kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Boşa gitmek, zayi olmak, heba etmek anlamlarına gelen bu deyim, mumdan kinaye olarak, âşığın ateş-i aşkın hararetinden bir mum gibi günden güne eriyip tükenmesi ve benzinin, mumun ateşi gibi sararması çağrışımlarını yapar.

Heva kelimesi aşk anlamında da kullanılmış “yele vermek” “havaya vermek” deyiminin anlamındaki boşa gitme, heba olma, yokluğa karışma gibi manaların altında aslında âşığın cismini yok ederek, heba ederek sonsuzluğa ve belki mutlak varlığın karşılığı olan, onu içinde saklayan “boşluğa”, yokluğa yükselmesi gibi pozitif bir manayı da taşır. Âşık kendisinde hapsediği onu daraltan, ve baskılayan cismini eritip, şeffaflaştırarak, sığınağı, yegane mülkü ve aşkının ikametgâhı olan kalbine beden karanlığından, ışığa; cisim kafesinden sonsuz özgürlüğe çıkarır.

Hava ile ilgili unsurların aşk ve âşıkla ilişkilendirilmelerinde aşkın ve âşığın hallerinin hava gibi değişken, dalgalanan, yükselip alçalan, soğuyan ve ısınan, bir şeyler taşıyan olmasından ileri gelmektedir. Hava kelimesi gibi rüzgâr kelimesi de tevriyeli kullanılmıştır.

Diyer-ı mihnetin ser-leşkeri oldum Óalem çekdim

Bu devrin ruzigarı şiddetinden çok elem çekdim (G290/1)

Beyitinde rüzgâr (ruzigar) kelimesinin, taşıdığı zaman, devir gibi anlamları itibariyle tevriyeli olarak kullanıldığı görülmektedir. Divanda sıklıkla kullanılan bad, bâd-ı sabâ ılık esen bir rüzgâr olup türlü atıf ve çağrışımlarda kullanılır. Bir beyitte bâd-ı sabânın sevgilinin saçlarına temas etmesi yönüyle kiskanılmaktadır.

Devr-i ruhsarında bâd estikçe gisü şöyle kim

Gülşen içre per açup cevlân ider müşkin gurâb (G336/6)

Saba rüzgârı tabiatın yeşerip, çiçeklerin açmasına vesile olduğu için “can-bahş” sıfatıyla vasıflandırılır. Bir beyitte baharın gelişinin tasviri yapılırken saba ve akarsuların tabiatı canlandırıp yeşertmeleri ve adeta tabiatı kış uykusundan sarsıp, depreterek uyandırmaları zikredilir.

Reşkim bu benim bcd-ı abc zülfüne degdi

Gör bî-edebe buncılayın olmaya nc-ycb (G38/2)

Başka bir beyitte saba rüzgârının âşîğın gözyaşlarını şebnem sanarak alıp götürmesi ve susamış gülün âşîğın tuzlu gözyaşıyla susuzluğunu gidermesi tasviri yapılarak sabanın "can-bahş" yönü zikredilir (G177/2). Rüzgârın sevgilinin saçlarını dalgalandırmasını tasvir eden başka bir beyitte sevgilinin yanağında saçların bu şekilde dalgalanması bir gül bahçesi üzerinde simsiyah bir karganın kanat açarak uçmasına benzetilirken, rüzgârın hareketlerinden ve sevgilinin saçları yoluyla âşîğın gönlünü dalgalandırıp harekete geçiren yönünden bahsedilir.

Deprenüb bcd-ı şabc cüy-ı revcn Óazm itdiler

Çıkdı teşrîfe çemenler eyleyüp Óarz-ı vişcl (G260/6)

1.3.2.Ateş (nar, od, şerer, şerar, alev, şule) ve İlgili Unsurlar.

Ateş, Anasır-ı erbaa'dan olup tasavvuf düşüncesinde, ikinci daire olan tarikatın temsilcileri, zahidleri karşılamaktadır. Ateş unsuru daha çok aşkın ve âşîğın halleriyle ilgili tasavvurlarda yoğunlukla kullanılmaktadır. Tūrābî, ateşi sıcaklığı ve yakıcılığı, kıvılcımlar saçması, ayrıştırıcılığı, kırmızı rengi ve kor haline gelmesi ve acı vermesi gibi hususiyetleriyle şiirine konu etmiştir.

Tarikat ehli olması dolayısıyla Tūrābî'de tasavvuf düşüncesi ve buna bağlı olarak tasavvufî temalar oldukça yoğun bir şekilde görülmektedir. Ateş unsuru da tasavvufî aşkın işlenişinde önemli bir simgedir. Kalbin masivadan ayrılıp sıyrılması İlahi aşk ateşiyle olur. İlahi aşkın ateşe benzetilişi onun yakıcı, ayrıştırıcı ve temizleyici yönüyledir. Demiri pasından temizleyen, kamışın içini yakıp onu ney haline getiren ateşe karşılık tasavvuftaki aşk ateşi de kalbi dünya ve masivadan uzaklaştırır ve kalpte yalnız ilahi aşkın ateşi kalır.

Bu nefsin varını odlara yaktık
Gönlümüz hak edip alçaga aktık
Umuru dünyayı elden bıraktık
Bab-ı tevekkülde vahdet bizimdir

Âşîğın sevgiliye duyduğu aşkta da yoğunlukla ateşe teşbih edilir. Âşîğın sevgilisine olan aşkı ve bu aşkın halleri türlü şekillerde ateşe ve ateşe bağlı unsurlarla tasvir edilir. Bu ateş âşîğın kalbinde yanar, tüm vücudunu kaplayıp taşarak ahının kıvılcımları ve dumanı gökyüzüne kadar çıkar.

Görünen şebde degil levh-i felekde encüm
Dud-ı chım şereridir felegi kılmış ifct (G 193/ 6)

Âşîğın kalbindeki bu ateş sevgilinin bakışlarıyla harlanıp her defasında alevlenir. Bir bakıma kalbin ve ruhun penceresi olan gözler sevgiliden âşîğın kalbine

taşrlar. Aşk ateşinde yanmaya gönüllü olan âşık adeta daha fazla yanmak ister ve sevgilideki yakıcı bakışları makbul ve matlub bir güzellik unsuru kabul eder (G297/5). buna karşın âşığın aşk ve ayrılık ateşinin şiddet ve hararetinden şikâyet ve sitem ettiği de olur.

Nergis-i mestin süzüb odlara şaldığın yeter
Serv-i nazım nazenînim itme şultânım benim (G285/4)

Hicrinde fircak ctesine olmuşum ihrçk
‘Ary itmeliyim helimi nâ-çer ‘abçhdan (G341/4)

Âşığın gönlündeki bu ateş o derece şiddetli ve yakıcı bir mahiyet kazanır ki, sevgilisinden ayrı olmanın doğurduğu hicran ateşini cehennem ateşinden daha şiddetli görür (G349/6). Bir beyitte ise Peygamber Efendimizden şefaata dilemekte ve cehennem ateşinin azabından onun şefaatine sığınmaktadır.

Mañşer-i dünyeda demânında destim yâ Resul
Cüd-ı rahmındır rehç nârdan kılan ben kemteri (G384/8)

1.3.3.Su ve İlgili Unsurlar

Su, çeşitli yönleriyle kutsal arınmayı, saflığı, hayatı, yaşamayı, canlanmayı ve yeniden doğuşu simgeler. Evrenin oluşumunda etkili olan dört unsurdan biri sudur. Henüz dünya yaratılmadan önce var olan su, sadece insan hayatının değil, bütün varlıkların can bulmasında önemli bir yere sahiptir. (Şimşek, 2003:7)

Su canlıların hayatiyetini devam ettirebilmeleri noktasında hava kadar önemli bir unsurdur. Anasır-ı Erbaa’ya da erkan-ı Erbaa’dan oluşan varlık aleminde suyun önemli bir yeri vardır. Yaratılış mitlerinde hayatın, varoluşun önce suda başladığı inancı yer alır.

“ Yaratılış mitoslarının çoğunda yapılan ilk işlerden biri suyun afsunlamasını sağlamaktır. Bu afsunlama eylemi her zaman bir bölünmedir. Yaratıcı suları bölmekle yaratılışın alanını oluşturur.” (Illich 1990:35)

Türk kültüründe suya verilen önem, başta mitolojiyi etkilemiş ve yaratılış destanlarında kendini göstermiştir. Değişik Türk boylarına ait birçok yaratılış destanında, suyun gücü ve değeri vurgulanmış dünyada var olan herşeyin sudan yaratıldığı ifade edilmiştir (Şimşek, 2003:9)

Yaratılışın kaynağı olarak görülen su, hayatın kaynağı olarak da görülür. Beyitlerde sonsuz yaşamı sağladığına inanılan ab-ı hayata telmihte bulunulur.

Ccvid olmaksı murcdın cb-ı hayvcn nuş it
Er yedinden zinde ol var hayret-i 'şscyı bul (G268/6)

Sevgiliye ait unsurlar da ab-ı hayata teşbih edilir. Âşık sevgiliye duyulan aşkı, ab-ı hayata benzetirken sevgilinin saçlarının karanlığından kurtuluşunu -ki yine ab-ı hayat kıssasında- Hz. Hızır'ın ab-ı hayatı ararken karanlıktan aydınlığa çıkışına telmihte bulunarak açıklar.

Şol zülmet-i zülfünden için cb-ı hâyctı
BcÖiş ki bu Öuşşākın olup Öaşkına kcbil (G259/6)

Su doğanın dişi elementidir. Suyun verdiği ya da yeniden canlandığı arınma olayı özel bir saydamlık ve tazelik kazanır, bu da varlığın iç yüzünü değiştirir; bu nedenledir ki sık sık yeniden doğuşla bağdaştırılır. Sevgilinin dudağı da hayat bahşetmesi ve lezzeti yönüyle ab-ı hayata ve kevsere teşbih edilmiştir.

Ne buldı bilmem māyesidir āb-ı hāyvânın
Çalupdur iştiyāk-ı kevseri lāÖl-i zülāinde (G262/4)

Alevî-Bektaşî inancında adına “baş okutma” denilen kendini temize çıkarma töreni vardır. Suya birtakım maddelerin karıştırılmasıyla tarasun denilen karışım elde edilir ve bununla manevî temizlik yapılır (Eröz,1990:323-324)

Bir beyitte aşkın âşığın gönlünü coşturup, canlandırması, neşelendirmesi, suyun tabiatı yeşertip canlandırmasına teşbih edilir.

Güçdür Őaşkın cbından gönül dağı yeşillendi
Dilim pür-sebz-i nur oldu gelüp çağı yeşillendi (G389/7)

Başka bir beyitte, suyun sevgilinin dudağına teşbihi, güzel bir halk söyleyişiyile ifade edilmiştir.

Laöl-i ncbın teşnesi dil zer u ser-gerdcn olup
Bir içim su vir bu maŐsumdur gönül algıl şevcb (G41/2)

Beyitte geçen “bir içim su” deyimini, algıl fiili ve susamışa su vermenin sevap olması gibi ifadeler, halk söyleyişine ait olması açısından dikkate değerdir.

Su, beyitlerde hūn, āb-ı eşk, Őaşkın ābı, āb-ı cū, āb-ı kevser gibi terkip ve tamlamalarda (G418/1) ve hava ile birlikte ab u hava ifadesinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında yukarıda da ifade edildiği üzere bir içim su (G41/2) deyişi içinde geçmektedir.

Dünyanın yaratılışının sulara bağlanması, sular üzerine kurulması, Türkler arasında sularla ilgili insanların ortaya çıkmasına, hatta kutsal sayılmasına vesile olmuştur. Böylece su tanrıları, su iyeleri ortaya çıkmıştır. (Şimşek,2003:11)

“Suyun ikili tabiatını en iyi ortaya çıkaran şey, hem arındırma hem de temizleme yeteneğidir. Su kendi arılığını hafifçe dokunarak ya da hayat vererek bir eşyanın maddesine iletir; yüzeyinde birikmiş pislikleri yıkayarak da onu temizler.” (Illich 1990:36)

1.3.3.1.Denizle Ve İlgili Tasavvurlar

1.3.3.1.1.Deniz (Bahr, Derya, Umman), Dalga (Meva)

Deniz, büyüklüğü, enginliği, coşkun dalgalara sahip olması gibi özellikleriyle âşığın kalbine teşbih edilir. Âşığın kalbi, sevgilisini içinde canlı tutup yaşattığı bir deniz gibidir.

Bir peri fikr-i haycli gönlümü tutmuş vatan

Çıksa ccnı çıkmada gör şanki deryc içre nun (G318/2)

Âşığın akıttığı gözyaşları çokluğu itibariyle denize teşbih edilir. Âşığın kalbi bu gözyaşı denizinde dalgalanıp halden hale girer. Bu gözyaşı denizinde aşk yelinin kalbini dalgalandırdığı âşık artık ağlamaktan bitap düşer (G391/2). Bir beyitte âşığın bu gözyaşı denizinden su çekip geceleri yaş olarak gözünden akıtması, denizin med-cezirle çekilmesine benzetilir.

Gör baħr-ı sirişkini çekid eyleyerekden
Gözden akıdup giceleri şuyı çekerler (G90/5)

1.3.3.1.2. Girdab

Girdab denizde fırtına sonucu meydana gelen ters akıntıya bağlı anafordur. Denizde oluşan bu kaotik, helezonik akıntı, belâ ve zorluklara teşbih edilmiştir. Türâbî tasavvufi duyuş nokta-i nazarıyla dünyayı bir bela ve mihnet girdabına benzetmiştir.

Gird-cb-ı belc devri görüp schile çıkdı
Dil virmediler varına ol ehl-i keremet
(G55/6)

Bir beyitte dünya ve dünyaya dair şeyler murdar, kirli bir leşe benzetilir. Dünyadan el etek çekmek gerektiği ifade edilirken aksi halde dünya girdabında boğulma uyarısında bulunulur (G31/5). Başka bir beyitte de masivadan el çekip dünya nimetlerinden, süsünden “feragat” edip, çile ve mihnet yolunda salikin kalbi girdaba salınmış bir sandala benzetilir.

Dil keştışin gird-cb-ı miħnetde bıraħdım
Andan yedim katŌ eyleyüp itdim fercgatı (G399/2)

1.3.3.2. Akarsu (Cūy-bar, Āb-ı cū)

Irmak, şairin seyl’i şirişk, kenar-ı ab-ı cu, eşk-i seylab-ı revan, cuy-ı nevan/revan cu, seylab-ı eşk, çeşmi seli gibi terkip ve tamlamalar da sık sık kullandığı unsurlardır. Âşığın gözyaşı döküşünün çokluğunu ve sürekliliğini ifade etmede gözyaşı

ırmağa teşbih edilir. Âşığın dökülen gözyaşları o denli çoktur ki sürekli akarak, ırmağa yol açıp önderlik yapar. Öyle ki ırmak âşığın gözyaşlarının açtığı yoldan akar (G88/3). yine âşığın vasıfları türlü şeylere teşbih edilirken gözyaşları ırmağa benzetilir (G203/6). Âşığın döktüğü gözyaşlarına sevgilinin yanağının hayali yansıyınca kan akan bir nehir tablosu ortaya çıkar.

Ruhların Óaks-i haycli clidir te'sîr iden

Hun ile rengin revcn-cu eşk-i tuğycn eyledim (G289/3)

Bir beyitte gül-bülbül mazmunlarıyla ifade edilen âşıkla maşuğun vuslat anında, âşığın gözyaşlarının yine ırmak olup aktığı görülür (G390/8). Şair ilahi aşk şarabının cezbesiyle gece gündüz sel gibi gözyaşı döker. (G408/7)

Şair zaman ve zeminin zahmet ve ıstıraplarından hor ve hakir görülmekten, dünyanın bela ve mihnetlerinden kendi gözyaşı seline dalıp korunmak, saklanmak ister. Bunda tasavvufi bir uzlet arayışının yanında bir “kaçış” teması vardır.

< il meded-res ğark-ı hün-cb ile ey sey-lcb-ı eşk

akla dehrin şiddet-i renc-i Óancsından beni (G400/6)

Akarsu unsurunun tabiat ve âşıkların meclislerini tasvir etmede geçtiği de görülür. Baharın gelişi ve tabiatın tekrar dirilişinde ırmağın etkisinde değinilir (G560/6).

Kimi zaman şair âşıkların meclisini bir ırmak kenarında tasvir eder. Bu meclis, kenarında kurulduğu bir ırmak gibi bir coşku ve canlılık taşır (G115/1).

1.3.3.3. Bulut (Ebr). Yağmur (Baran)

Bulut ve yağmur kimi beyitlerde tabii bağlam dolayısıyla tenasüp içinde kullanılırken, bazı beyitlerde sadece yağmur şeklinde geçer. Bir beyitte yağmur Hakk'ın hikmet bulutundan damlayan feyze teşbih edilir. (G190/2). Tūrâbî cefa ile bulut arasında ilgi kurarken, gamı başına inen gam şimşeğiyle halkın kendisinin gözyaşına yağmuruyla gark oluşunu tasvir eder (G274/1). Cefa ve bulut ile ilgi kurulurken gam ve yağmur damlaları arasında da kurulur (G346/1). Yağmur tabiatı canlandırıp yeşertmesi, çiçeklerin açmasını sağlayıp yeryüzünü renklendirmesi yönüyle Allah'ın ayetlerinden biri olarak zikredilir

Besleyüp mehd-i zemîn içre kamusın bcrn
Çıka elvcn-ı şükufe dola her sū šahrā (G25/2)

Âşığın döktüğü gözyaşları, çokluğuna ve sürekliliğine kinaye olarak yağmura teşbih edilir.

Eşk-i bcrnım dem-c-dem dıdemi rçhat komaz
„b-ı cıya piş-revdir reh-nümun olmaktadır (G88/3)

1.3.3.4. Şebnem (Jale)

Şebnem, bahar ve güz mevsimlerinden, sabahın serinliğinde bitkiler üstünde oluşan su damlalarıdır. Gül mevsimi olan baharda oluşuyor olması şairlerin aşkın ve âşığın hallerini ifadede gül ve şebnemi tenasüp içinde kullanmasına sebep olur. Divanda şebnem çoğunlukla âşığın gözyaşlarına teşbih edilir (G214/7). Âşık gül yaprakları üstündeki su damlacıklarının kendi gözyaşı olduğu iddiasında adeta şebnemle yarış ve dava halindedir.

Dökülmüş bi-ħaberken berg-i gül elvcına eşkim
Bu mazmunı varub ol şebnem-i şubha ħaber virdim (G295/3)

Bir beyitte âşık, güller üstündeki çiğ damlacıklarının şebnem değil de aşk derdinin büyüklüğünü görüp onun için ağlayanların gözyaşları olduğunu iddia eder (G33/6). sevgilinin al yanaklarını gören gonca, kendinden utanıp terler ve gül yaprakları üstündeki şebnem, gülün bu ter damlacıkları sonucu oluşur (G141/1). Bir beyitte oldukça güzel olan bahar tasviri kurulurken devlet kuşu gibi gelen bahar çimenin fakir insanlarına (çiçeklere) jale incileri dağıtması hayaline yer verilir.

Merdümcn-ı fuçarā-yı çemene jāle-i dūr
Baş-ı in'cmı kılup itmede 'Ankc-yı bahcr (G103/5)

1.3.4. Toprak İle İlgili Unsurlar

1.3.4.1. Toprak (hak, Türeb)

Gökyüzü, gelini kucaklar toprağı dölleyen yağmurunu yağdırır. Dişil özelliğe sahip olan toprak eril özellik sergileyen gökyüzü ile birleşir. Evlilik ayinlerinin bir ilahî modeli vardır ve insanların evliliğı/kutsal evliliğı, özellikle gök ve yer arasındaki birleşmeyi yeniden üretmektedir. Bu birleşmede dişil bir özellik arzeden toprağın bu işlevselliğine birçok kültürde rastlanır. Nitekim Kur'an'da da "kadınlarınız sizin tarlanızdır nasıl isterseniz öyle ekiniz" (Kuran 2/223) buyrulur bir nevi toprağın dişil ve kadınsı yanına vurgu yapılmaktadır.

Toprak, aşağılarda oluşu, sertlik ve sağlamlığı, her şeye zemin olması ve sevgilinin olduğu yere ait olması yönleriyle beyitlerde kullanım alanı bulmuştur. Sevgilinin kirpiklerini âşığın sinesine saplanmasıyla fişkırarak kanlar, toprağın zemininde bir ırmak gibi akar. (G196/5)

Beyitlerde sıklıkla rastladığımız felekten şikâyet temini işleyen beyitlerden birinde Sam ve Neriman misali bir pehlivan olursa da feleğın herkesi toprağı salacağı, sırtını yere getireceğı dile getirilirken toprağın sağlamlığına ve daimiliğine atıf yapılır.

Felek nıruda mcnendi bulunmaz dest-fcm olmaz

Seni bir gün "alar fcke gerek Scm ü Nerimcn ol (G271/4)

Âşık sevgilinin bulunduğu yerin toprağına uzanıp o toprak olana/ ölene dek öylece beklemeyi cennet bahçelerini güllerini seyretmeye tercih eder. (G9/5) Başka bir beyitte yine felekten şikâyet teminde, feleğın elinden toprağı düşmüş bir yağmur tanesi gibi tasvir edilen âşığın hayret hali işlenmektedir.

Dcne tek şan düşmüşüm dest-i felekden hcke ben

Vclih ü hayretdeyim feyzin irişdir reh-nümā (G1/7)

1.3.4..2. Toz (Gubar)

Toz divanda iki beyitte geçmektedir.şair bir fırtına (hortum) tasvirinde toz yerinden kalkıp bir sütun gibi gökyüzüne yükselişini betimler. Diğer beyitte âşığın ayrılık ateşinde yanarak küllerinin ufku kaplayıp güneşi gölgelendirmesi tasvir edilir.

Yanup hicrcn odında fāk olup kıymet bahc buldum

Felek tütyc idüpdür dide-i şemse gubcrımdan (G324/5)

1.3.4.3. Dağ (Taş- Seng)

Bir beyitte âşığın gönlü, aşkın suyuyla yeşillenip canlanan dağa teşbih edilir. (G389/1). Bunun dışında beyitlerde dağ unsuru sahra ile birlikte ‘dağ u sahra’ terkibi içinde kullanılır. Âşığın çığına dönüp dağlara, çöllere düşüşünü tasvir eden bu beyitlerde Ferhat ve Mecnun’a gönderme yapılmaktadır. Âşık sevgiliden halini delilerin zincirlenmesine teşbih ederek sevgiliden kendisini saçlarına bağlayıp, aşkıdan dağ-çöl gezdirmemesini ister. (G212/3) Âşık, Mecnun misali çıldırıp sevgilisinin aşkıdan dağları ve çölleri mesken edinir.

Ceyim oldu tağ u şahr c sen şacı Leylc için

Şöyle Mecnun eylemişdir gör nig cı Őaşkın beni (G386/5)

Taş, sertlik yönüyle, beyitlerde işlenmiştir. Kalbi hakikate kapalı olanların kalbi mermere teşbih edilir (G436/14). Şair çektiği dert ve meşakkatlerin tesiriyle halinden şikâyet eder ve yıkık gönlünü zorluk ve bela taşlarıyla onarıp tamir etmek ister. Ki bu bela ve dertten başka sermayesi olamadığına kinayedir.

Devr-i ‘clemde hele cevr ü belc sengiyle

Dil-i vircnımı bir foşca cbc d ideyim (G310/6)

Bir beyitte şair, sevgilinin tazelik, kırılma ve hassasiyetini dile getirirken taşı sertlik ve cansızlık yönüyle işler. (G23/3)

1.3.4.4. Çöl (sahra)

Divanda sahra kelimesi, çöl anlamının yanında, düzlük, ova gibi anlamlarla kullanılır. Genişliği âşığın gönlü, aşktaki av-avcı ikilemi ve aşk-av ilişkisi yönüyle çöle teşbih edilir.

Görüp zülf-i kemendin sevdiğim zincire benzetdim

Bu dil şahrāsı içre fikrini naħcire benzetdim(G299/1)

Bunun dışındaki beyitlerde sahra, çoğunlukla tabiat tasvirlerinde karşımıza çıkar. Bu beyitlerde baharın gelişyle sahranın yeşillenmesi ve kışın bitişi tasvir edilir, (G390/1). Bir beyitte dünya uçsuz bucaksız engin bir çöle benzetilir.

Geldi cdemde bunu böylece gördi gitdi

^add ü pcycnı belürmez bu ne şahr c didiler(G123/2)

1.4.Hayvanlar

1.4.1.Bülbül (Andelib, Hezar)

Divanda en fazla adı geçen kuş türü bülbüldür. Gül-bülbül mecâcıyla işlenerek âşığa teşbih edilir. Bülbül feryadı figan, nalanı ve ağlayışlarıyla ele alınır. Bir beyitte bülbülün mutlu ve neşeli kuşlar arasındaki ıstıraplı ve çılgın hali, âşığa halk arasındaki haline örtülü bir gönderme yapılarak tasvir edilir.

Şcd u mesrur ile gūyc ola gerçi murğcn
Yakasın çck ide ol dem gene bülbül şeydc (G25/6)

Âşığın hatırına sevgilinin gül yanakları geldikçe âşık feryat eder ve bu feryadıyla bülbülleri bile korkutup gül bahçesinden kaçıtır. (G339/4) Bir beyitte oldukça güzel bir hayal kurulmuştur. Âşığın sinesindeki yaraları gören bülbül, daimî yeri ve mekanı olan gülistandan nefretle yüz çevirmekte ve âşığın gülistandan güzel sinesine meyletmektedir.

Sîne-i dcğın temçşāsın idince Óandelib
Yüz çevirdi nefret-i terk-i gülistcn eyledi (G404/6)

1.4.2. Baykuş (Bum)

Şairin pek ilgi duymadığı kuşlardan olan baykuş, iki beyitte karşımıza çıkar. Virane ile beraber kullanılan baykuş, uzlete çekilişi yalnızlığı, tenhayı murat edişte emsal olarak kullanılır.

Nişinlik guşe-i vahdette murğ-ı būma bir miğdār
Niycz-ı iltimes itdi bu tabÓımdan eşer virdim (G295/6)

1.4.3. Karga (Gurab)

Karga da şairin pek iltifat etmediği kuşlardandır. Divanda Hafız'ın etkisinde olduğu açıkca görülen bir beyitte sevgilinin saçlarına teşbih edilmiştir.

Devr-i ruhsırında bcd esdikce gisu şöyle kim
Gülşen içre per açub cevlen ider müşkîn gurâb (G33/6)

1.4.4. Serçe (Uşfur)

Âşığın ah ile inleyişlerinin büyüklüğü tasvir edilirken serçenin küçüklüğüyle kıyaslanır. Bir beyitte dünyanın geçici nimetlerine aldanan insanın hali daneyle kandırılıp yakalanan serçeye nispet edilir.

Nisbetim bir nisbet-i Őuşfura benzetme beni
İtmege var mı taĥammül āh u nālānım gibi (G417/2)

1.4.5. Yarasa

Divanda iki beyitte geçen yarasa gözlerinin körlüğü ve ışığı algılayamayışı yönüyle beyitlerde geçer. Yarasa, geçtiği beyitlerde güneş yada ışık unsuruyla beraber kullanılır. Bir beyitte âşıkların hallerini eleştirip onları kınayan zahid, güneşi göremeyen yarasaya teşbih edilir.

Ĥcl-i Őuşşākı ne bilsün zchid-i kec-bın olan
Ey Türcbi şöyle kim fuffcş olan görmez güneş (G167/7)

Başka bir beyitte âşık sevgilinin güzellik güneşini göremeyen ya da bunun karşısında kör olan yarasaya benzetilir.

Vaxl-ı cānāneye Őārzū ider ammā ccnım
Şuöle-i mihrine mümkün görebilmez vatvāt (G193/4)

1.4.6. Tuti (Papağan)

Türābî'nin en az ilgi duyduğu kuşlardandır. Şekerle beraber anılır. Sadece bir yerde geçer. Tuti sevgilinin konuşmasına teşbih edilir.

"ūti-i sükker-lisānın fāşihın gūş eylemiş
%ūb sürūr-ı nağmesi dem-beste olmuş bülbülün (Mur.31/1)

1.4.7. Anka, Hüma

Şair, efsanevi kuşlardan olan Anka ve Hüma'ya yoğun ilgi göstermiştir. Divanda bülbülden sonra en fazla adı geçen kuşlardır. Ankanın geçtiği beyitlerde Kaf Dağı ya da dağ unsuru genellikle bulunmaktadır. Turâbî tasavvuf temli beyitlerde uzlete çekilip tenhayı arayarak ve çilesini dolduran tasavvuf ehlini, Anka'ya teşbih etmiştir.

Kuh-ı şabr içre çekilmiş cümleden cZcd olup
Böyle kesler ncmile 'Ankâ mıdır bilmem nedir (G111/4)

Bir beyitte Hz. Ali övgü babında Anka'ya teşbih edilirken insanlar ise onun yanında karıncaya benzetilir.

Biz ne nisbet mûrlar ØAnkâyı daØvet kılmağa
Nesl-i pâk ol şeh-i merdâne teşriif eyleyen (G343/9)

Divanda bazı beyitlerde Anka ve Hüma gizemleri ve yücelikleri nedeniyle beraber kullanılmıştır.

Türcbi Øaşk-ı ccncı vücudum kuh-ı Kcfında
Disem ØAnkâ mıdır yçhud hümcy-tayra benzetdim (G299/7)

1.4.8. Sürüngenler, Böcekler

1.4.8.1. Ejderha (Ejder, Süban) Yılan (Mar)

Şairin sıklıkla andığı hayvanlardandır. Gücü ve baş edilmezliği, uzunluğu ve şekli gibi özellikleriyle zikredilmiştir. Sevgilinin saçları uzunluğu kıvrımları ve yüzünün güzellik hazinesinin bekçisi olması yönüyle ejderhaya teşbih edilir.

Nedir gışuların tılsım mıdır bu genc-i hüsnünde
Didi ser-heft ejder devr ider çıkmış yanağından (G337/5)

Alevî kültüründe ve şiirlerinde şeyhlerin Arslanların üstüne bindiğini ve kırbaç olarak da yılanı kullandığını görürüz. “Alevî yazınındaki bu yılan simgesi Anadolu kökenlidir.” (Alkan, 1995: 16)

Yılan, beyitlerde zehri ve şekli gibi özellikleriyle işlenmiştir. Bir beyitte ejderha gibi sevgilinin saçlarına teşbih edilir. Yılan da ejderha gibi olumsuzlama özelliğine sahiptir.

Zülfine dil virme encmın fikr kıl ey Türçb

Böyle bir mcr-ı siychdır baş belcsın gösterür (G105/5)

Şair bir beyitte halinden şikâyet ederek zaman ve hadiselerin kendisine ilaç niyetine yılan zehri içirdiğini ifade eder. (G233/4) Âşık, sevgilinin yokluğunda hiçbir şeyden zevk almamakta ve gül bahçesinin dikenlerini bile yılan suretinde görmektedir. (G266/18)

1.4.8.2. Semender

Şairin pek ilgi göstermediği bu efsanevî hayvan, ateşin içinde yaşaması ve ateşle beslenmesi gibi özellikleriyle bir beyitte âşığa teşbih edilmiştir.

Ncr-ı Óaşq içre yerim oldı semenderler teg

Ben cününüm özini odlara şalmaz Óâqıl (G257/6)

1.4.8.3. Karınca

Karınca küçüklüğü, yerlerde oluşu ve rengi dolayısıyla beyitlere konu edilmiştir. Tasavvuf temli bir beyitte, kalbini masivadan temizleyip tüm varlığıyla Allah’a yönelenler Anka kuşuna benzetilirken, bunların yanında Allah’a yönelmeyenlerin karınca kadar küçük oluşu dile getirilir.

Ey Türçbj mur ile ÓAnkc ne nisbet itmesi

Gönlünü uydurmuş ol hâkka mutcbıklarla bahş(G59/7)

Bu beyitte şair Hz.Süleyman ile karınca kıssasına telmihte bulunup, âşığın gönlü ile karınca ve taht-ı Süleyman arasında ilgi kurmuştur. (G119/5)

1.4.8.4. Pervane:

Pervane, geleneksel mum-pervane mazmunu çerçevesinde sadece bir beyitte karşımıza çıkmaktadır.

Tehi hclinde koymaz 'aşk[u] sevdic ādemi bir an
Niçün suz eyleyüp kendin yakar pervane tek durmaz (G257/2)

1.4.8.5. Arı

Şairin ilgi duymadığı bir hayvandır. Bir beyitte olumsuzlama yönüyle sufiye teşbih edilmiştir.

Sırr-ı 'aşkı şufi-i menhusa ixhcr eyleme
Gel hakikat şehrine cem' olmasun zenburlar (G112/4)

1.4.9. Dört Ayaklı Hayvanlar

1.4.9.1. Ceylan: (Ahu, Gazal)

Ceylan inceliği, güzelliği ve gözleriyle sevgiliye teşbih edilmiştir. Beyitlerde, sevgilinin gözleri ceylanın gözlerine teşbih edilir. Bir beyitte sevgilinin düşüncesi ve hayali gönül çölündeki ceylana benzetilir.

Dil-i deştimde senin fikr-i mişâlidir kim
Şöyle her cenibe geşt itmededir bir chu (G352/4)

1.4.9.2. Arslan (Şer)

Alevî-Bektaşî inancına göre, Hz. Muhammed göğe yükselip Miraç'a giderken yolunu bir Arslan keser. Hz. Muhammed yüzüğünü onun ağzına atar, Arslan yol verir. Ertesi gün Hz. Muhammed, Kırklar Meclisi'nde Miraç'ı anlatırken Hz. Ali ağzındaki yüzüğü çıkarıp Hz. Muhammed'e verir. Bütün eski uygarlıkların ve Türklerin de

inancında Arslan, cesaret ve yiğitliğin simgesidir. Bilgisinin yanı sıra cesaretiyle de ünlü olan Hz. Ali “Allah’ın Arslanı” olarak anılır. Alevî-Bektaşî şairleri şiirlerinde sık sık bu motifi işlerler.¹¹⁸

Türçbü’nin de şiirlerinde Arslan, gücü, cesareti ve yırtıcılığı yönüyle beyitlerde konu edilir. Şair, Hz. Ali’yi dile getirerek O’nun ‘Arslan’ lakabını övmüştür.

Va’iyy-i Muḫtafc şir-i İlchi

Mürüvvet kcnı hem-rchım ‘Alidir (G93/6)

Bir beyitte zahid tekdir edilirken aşk ve âşık içsel gücü ve baş edilmezliğiyle erkek Arslana teşbih edilir. (G171/2)

Türk mitolojisinde, şamana gökyüzü ve yer altı yolculuklarında Arslanlar ve kaplanlar yardım eder. Uygur Kağanları, sultanlar ve hanlar Arslan sanlarıyla adlandırılır, Cengiz Han’ın soyu bir Arslan tarafından büyütülüp emzirilmiştir.

Bu bilgiler de göstermektedir ki Türkmenler Orta Asya’dan Anadolu’ya gelirken gücün ve kuvvetin simgesi olarak Arslana saygı duyuyorlardı. Anadolu’da da Mısır’dan geçip Sümerler, Akadlar ve Hititler arasında yayılan aynı inancın izlerini buldular ve çok sevdikleri Hz. Ali’yi onunla özdeşleştirerek Allah’ın Arslanı sıfatını verirler. (Alkan,1995:16)

1.4.9.3.Koç

Şairin pek ilgi duymadığı hayvanlardan olan koç, divanda iki yerde geçmektedir. Koç, kurban edilmesi yönüyle anılmıştır.

İntiḫrıız tığına gerdcnımız virmek için

Öİyd-ı vaşlın kıl müyesser ccnımız kurbcn u koç (G62/6)

1.4.9.4. At

¹¹⁸ Hatayî bir şiirinde Hz. Ali’yi şöyle anlatır: “Zülfikâr ve kemer vardır belinde/ Gazileri yürür sağ ve solunda / Peygamberi sundu miraç yolunda/ Arslanım, kaplanım, şir’im Ali’dir.” Kul Himmet de bir şiirinde: “Seyrangâhım oldu arşın yücresi / Döldülün sahibi, Kanber hocası/ Server enbiyanın miraç gecesi/ Yedinci kat gökte Arslan olan şah” aynı düşünceleri ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. E. Alkan, “Alevî Şiirinin Kökeni” **Varlık** S.1053 İstanbul 1995 s.12-20

Divanda Hz. Ali'nin atı olan Düldül dışında atla ilgili bir başka unsur yoktur.

Evvelā bāb-ı ŧeriŖat içre Aĥmed āŧikār

Ol tariĥatda ŖAlidir bil anı Düldül-süvār (Müs.6/2)

1.5.Baĥ, emen, çiçeklik ile ilgili unsurlar

Türkler, müslüman olmaya başladıktan sonra botanik biliminde çok önemli geliŧmeler kaydetmişler ve yerleşik hayata ait baheilik ve iek kültürünü son derece geliŧtirmişlerdir. Eski Yunan, Roma, İnan ve Hint kaynaklarında bitkilerle ilgili ne varsa hepsini alıp birleŧtirmiş ve araŧtırmalarına temel yapmışlardır. Özellikle ağaçlar ve iekler İslām sanatlarında üsluplaŧtırılmış ve süsleyici motifler olmanın ötesinde de anlamlar kazanmışlardır. (Ayvazoĥlu, 1997:50)

1.5.1.Baĥ, emen, emenzar, sebz, sebzezar, gülzar, gülŧen, gülistan, baĥ-ı gülŧen, baĥ-ı cihan, baĥ-ı ömr, merge, baĥ-ı behiŧ, sahn-ı emen

ŧairin diĥer unsurlara nazaran sıkça kullandığı bir unsurdur. Baĥ ilkbaharda tabiatla meydana gelen deĥişikliklerin mekânı olmanın ötesinde, sevgilinin yüzü, yanağı, güzelliĥi, âŧığın yaralı vücudu, sinesi vb. unsurların benzetileni olarak da ele alınır. Bazen cennetle birlikte zikredilir. Ama divan ŧairlerinin aksine “baĥ-ı irem” yerine baĥ-ı behiŧ kullanımı Tūrābî’de daha yaygındır. Ayrıca beyitlerde baĥ-ı gülŧen, baĥ-ı cinan baĥ-ı ömr, baĥ-ı behiŧ gibi tamlamalarda eŧitli tasavvurlarda söz konusu edilmiştir.

Sevgiliye ait güzellik unsurlarının bir oĥu baĥlarda, bahçelerde olan güzelliklerdir. Özellikle sevgilinin yüzü ve yanağı cennet bahçesindeki elmaya teŧbih edilmiştir. Âŧığa göre cennet gitmeden de sevgilinin yanağı ona bunu sunmuŧtur.

Sürh kilile çeküp ruĥları ĥattın kudret

ŧöyle kim bĥ-ı cinandan mı bu ahmer tüffh (G68/2)

Baĥda, gül, gonca, lâle, sümbül, nergis, reyhan, yasemin, ŧukûfe, susen ile bülbül, karga, tuti gibi kuŧlar; ınar, hurma, servi gibi ağaçlar ve akarsular vardır. Ayrıca baĥın temizliĥinden ve bakımından sorumlu olan baĥban vardır. Baĥban bazen sevgilinin boyunu görüp güzelliĥine hayran olunca ezikliĥinden olumsuzlayıcı bir tavırla baĥdaki serviyi söker.

emen ŧāhidleri ĥayretde almış vaŧf-ı ĥüsnünde

Görüp addini bāĥ-bān servsin sökmüş ŧuya atmış (G182/4)

Bazen de bağbanın baktığı özenle yetiştirdiği, koruduğu bağında sevgili gibi güzelliklerin bulunmadığı belirtilir. (G346/3) Bahar gelince bağ bezenir, süslenir, güzelleşir; servisi, gülü, sümbülü, reyhanı, nergisi, lalesi, çınarı, bülbülü ile bir seyran yerine dönüşür. Ayrıca baharın gelişiyile şitanın askerlerinin tcrumar olup gittiği her tarafın yeşillendiği âdetâ yeniden doğuşun gerçekleştiği klasik tarzda anlatılmıştır.

Bahcr eyycmı geldi bcğ u şâhrc sebze-zcr oldı
Şitcnın leşkeri şındı kamu hep tcr u mcr oldı (G390/1)

Türcebî klasik edebiyatın klişeleşmiş mazmunlarından uzaklaşmamıştır. Öyle ki bağ içindeki bütün unsurlar sevgiliye teşbih edilerek anlatılmıştır. Bir bakıma sevgilinin güzellik unsurları olan, boyu, yüzü, yanağı, saçı, saçının kokusu gibi unsurlar bağdaki güzellik unsurları ile –servi, gül, sümbül, nergis- mukayese edilmiş sevgilinin üstünlüğü (her bakımdan) bir kez daha yinelenerek göz önüne serilmiştir.

Bcğ-bcn nežžcrre kıldı bcğa girdi görmedi
Neyleyim gışularun teg bulmadı sünbül bana (G21/5)

Duyunca büy-ı zülfün sünbüle reşk âteşi düşmüş
Mezâda kendi büyun bâğda virmiş bir pula satmış (G182/3)

Bütün bu dekorlar ile anlatılan bağ, bazen dünya gibi geçici yönüyle ele alınır ve Türcebî'nin bir çok beytinde ele aldığı/işlediği güşe-i vircn tamlaması bağ içinde geçerliliğini korumaktadır.

Seyr-i bcğ-ı gülşen-i dehri fercgat eyle gel
Mesned-i sultcn olan ol guşe-i vircnı tut (G52/4)

Bağ bazen dünya, bazen söz, ömür ve can olur ve geçiciliği üzerinde durulur. Tabiat tablosu rengarenk bir resim gibi göz önüne serildiği gibi bu tablonun güzelliklerinin geçici olduğu gerçek olanın görünenin ötesinde olduğu beyitler arasına serpiştirilerek anlatılır. (G110/4)

Şikest olmuş gam-ı hicrinle dilde kalmamışdır şch
%ayif şol bcğ-ı 'ömrüm hep hebcya gitdi yokdur fch (G70/1)

1.5.2.Çemen, çemenzcr

Edebiyatta seyir ve temaşa yerlerindedir. Yeşil otlarla dolu kır-bayır anlamındadır. Beyitlerde değişik şekillerde tasavvur edilmiştir. Çemen unsurunun özellikle sebz kelimesi anlamında kullanılışı, yeşillik ve koyu renk manasıyla daima tevriye sanatına yer verir. Çemende koku özelliği de mevcuttur ve bu saba ile gerçekleşir. Rüzgcr olarak sabc eser. Türcbî bcd-ı sabc'yı büyüklük, ululuk ile vasıflandırıp 'hil'at-i hâdrâ' giyen çemenin güllerini seyretmesini ister.

Giydire hil'at-i hâdrâ çemenin güllerine
Gele teşrif ide ta'Özim ile şol bcd-ı "abc (G25/1)

Âşık yine aynı yöntemi kullanarak sevgilinin güzellik unsurlarını ön plana çıkarmak için "çemen şahitleri"ni kullanmıştır. Burada kasıt bağ için geçerli olan güzellik unsurlarıdır. Çemenin şahitleri olan servi, gül, nergis, lale hep sevgilinin güzelliğini anlatmak için araç olmaktan öteye geçememişlerdir. (G182/4)

Tabiatın kendisine sunmuş olduğu güzelliklerden ziyade sevgilinin -tabiatı da kuşatıcı boyutuyla- güzellik unsurlarının müptelası olduğunu söyler. (G376/7) Baharın güzelliği ile ortaya çıkan yüzündeki yeni hatlar sebz çemen midir diye soran âşık kırmızı yanağın üzerinde çıkan beni tevriyeli olarak kullanmıştır. (G383/1) Divan edebiyatında âşığın ayrılık yüzünden sinesinde açılan yaralar, güle benzetilmiş ve Allah'ı görmek için açılan pencereler şeklinde değerlendirilmiştir. Türcbî de aynı mazmunları kullanarak bağbana seslenmekte ve ona gülistanı, çemeni seyretmeyi bırakıp sinesinde açılan yaraların en güzel güller olduğunu terketmesini söyler.

Sînede dâğ-ı firâkdan açılıpdur güller
Bâğ-bcn n'eyleyeyim seyr-i gülistcn çemeni (G393/6)

1.5.3. Sebz, sebzecr, mergzcr

Sözlük anlamı yeşillik demektir. Beyitlerde sebzecr, sebze, sebze-i çemen, sebze-ı diba, deşne-i sebze ve merge şeklinde tamlamalarla kullanılmıştır. Çemen unsurunun sebze kelimesiyle kullanımının yeşillik ve koyu renk manasıyla olduğunu daha önce belirtmiştik.

Ĥüsn-i bahār nev hattın sebze çemen mi ne
Al Őizārın üzre siyeh noқта ben mi ne (G383/1)

1.5.4. Gülistan, gülzar, gülşen

Gül bahçesi, gülzar, gülşen, gülistan adlarıyla anılır. Görünüşünün güzelliği, kokusu ve özellikle gülün renginden kaynaklanan kırmızı rengiyle çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Gülistanda, lâle, nergis, karanfil, süsen, reyhan gibi çiçeklerle çınar, servi ağacı, hurma ağacı gibi ağaçlar; bülbül, tuti, karga gibi kuşlar bulunur.

Gül bahçesine hakim olan renk kırmızıdır. Bu nedenle gül bahçesi (gülşen, gülzar, gülistan) sözünün edildiği beyitlerin çoğunda kırmızı renk bir vesile ile ortaya konulmaktadır.

Ruĥları clin nigcrın ister isen şeklini
Var muşavver laŐlile ĥub levĥa-i gülzcra , ek (G236/5)

Gülistan beyitlerde genellikle sevgilinin güzellik unsurlarının sergilendiği mekan olarak işlenmiştir. Bülbül, sevgilinin sinesindeki yaraları görünce gül bahçesinden nefret edip yüz çevirmiştir. Yaralar gül ile birlikte kullanılır. Gülün yaprakları yaranın katmanları gibi de tasavvur edilerek âşık, sevgilinin güzelliklerini gördükten sonra bulunması gereken kendisi ile anılan gül bahçesinde durması için bir sebep olmadığının farkındadır. (G402/6)

Türâbî, artık edebiyatta birlikte kullanılmaları bir nevi gelenek olan gül, gül bahçesi, bülbül manzumunu klasik söyleyişle kullanmaya devam etmiştir. Gülzar bazen sevgili olarak düşünölmüştür.

Bülbül-csc ncle ferycd itdigim fehm eyledi
Ruĥları envcr gülzcrim bilür bilmezlenür (G80/4)

Bazen de gülzar sevgiliyle kıyaslanmış, sevgilinin güzelliğini ifade etmek için kullanılmıştır. (G120/5)

1.6. Bitkiler

1.6.1.Ağaçlar

Çemen, gülşen, bağ, bostan gibi yerlerde çiçeklerle birlikte ama onlardan daha az kullanılan bazı ağaçlar da bulunmaktadır.

Türâbî Divanın'da ağaçlar şecer, secerveş, eşcar şeklinde genel anlamıyla kullanılırken özelde servi ağacını görmekteyiz. Bazı beyitlerde kayın ve hurma ağaçları geçmekteyse de bunlar başlı başına kendi alınmayıp, özellikleriyle ele alınmakla dolaylı yollardan ilgi kurulmaya çalışılmıştır.

1.6.1.1. Servi (serv-i sehi, serv-i kadd, serv bülend, serv-i revan, serv-i çenar)

Genel olarak edebiyatımızda sevgilinin boyu (ince, uzun, salınan) ile birlikte anılır. Boyunun elife benzetilmesi tasavvufta vahdete (sabit kadem oluşuyla anılır) işaret eder. Servinin rüzgârda çıkardığı uğultunun “hu, hu” seslerine benzetilmesi onun sürekli Allah'ı zikrettiği şeklinde düşünülmektedir. (G164/5)

Sevgili ile fidan ve serv arasındaki ilginin sebebi de düzgün, ince ve uzun boy ile sevgilinin nazla salına salına yürüyüşüdür. Âşığın gözyaşlarının sevgilinin yolunda revan oluşuyla, servilerin dibinde akıp giden su arasında kurulan ilgi de sevgilinin serv olarak tasavvuruna sebep olur. (Sefercioğlu, 1990:130)

O servin pcyine eşki döküb şulcr revcn itdik

Anın evrcck-ı mihrin bu dile hoş şcyecn itdik (G240/1)

1.6.1.2. Söğüt (Bid)

Söğüt, yaprağının rengi ve biçimi, su kenarında yetişmesi, yapraklarının sürekli titreyişi dolayısıyla teşbihlere konu edilmektedir.

Söğüt de servi gibi meyvelerinin olmayışıyla anılmıştır. Genellikle söğüt su kenarında zikredilerek gölgesinde rindlerin meclis kurmaları tasavvuruna yer verilmiştir.

Ne foş ʻahn-ı güle rindcneler bir bezm kurmuşlar
Kencr-ı cb-ı cuda scye-i bide oturmuşlar (G115/1)

1.6.1.3. Çenar

Çınar beyitlerde daha çok dalları, yaprakları bazen de boyu ile ele alınır.

Zülfüne vuşlat için şimdi Türcbi ycrin
Nice bin şcneleri ĥcyır ider şah-ı çenar (G120/7)

Bazı beyitlerde sevgilinin boyu ile servi kıyaslanır ve servi, sevgilinin boyunun, endamını gördükten sonra servinin “elif” boyu “dal” olur.

Şad sehî oldukları servîlerin bâÖiş budur
Anlara taÖlîmi kılınışdır kemcl-i kcmetin (G242/2)

1.6.2. Çiçek ve Çiçek Çeşitleri¹¹⁹

1.6.2.1. Gül

Edebiyatımızda en çok sözü edilen çiçektir. Sevgilinin yanağı ile birlikte sıkça zikredilir. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağı, çemenin, baharın vazgeçilmez ögesidir. Baharın diğer adının gül mevsimi olması güle verilen önemden ileri gelir. (Pala 1989:189)

Türk Tasavvuf edebiyatında gül denilince, Allah tarafından ve insanlar tarafından en çok sevilen bir kimse olması dolayısıyla Hz. Peygamber akla gelmektedir. Türk tasavvuf edebiyatında da ilahilerde, nefeslerde ve şiirlerde gül sevginin ve sevgilinin bir sembolüdür. Bu inanışın bir tezahürü olarak Mevlitler’de ve Cem törenlerinde, Bayramlar’da insanlara veya gelen misafirlere gül suyu dökülür. Hz. Peygamber’e ve Ehl-i Beyt’ine duada bulunulur, salat-ı selam okunulur. Alevî-Bektaşî kültüründe güle “Remz-i Muhammedî” yani Muhammed’in sembolü adı verilmektedir. Hz. Peygamber’in cemali, yüzünün güzelliği güle benzetilerek gülbanklarda “Resülullāh’ın gül cemaline salavat getirilir. Ayrıca Hz. Ali’nin de ölmeden önce bir

¹¹⁹ Kültürümüzde çiçekle ilgili geniş açıklamalar için bk. B. Ayvazoğlu, **Güller Kitabı** Ötügen Yay. İstanbul 1997

demet gül isteyip onu kokladığı ve sonra ruhunu Hakk'a teslim ettiği söylenir. (Kutlu 2003:36)

Türâbî, gülü şiirlerinde sıkça işlemiş hatta bir gazeli (G266+25 beyit) tamamen güle ayırmıştır. Türâbî, Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'yi gül ve bülbül manzumlarını kullanarak anlattıktan sonra, yâr-ı gâr çar gül diyerek dört halife ve özellikle Hz. Ebubekir'i anar

Sc'ir-i güller Türcbi buy-ı cndan afz ider

Gerçi bir güldür açılmış ycr-ı gcrı çcr gül (G266/25)

Gül, çiçekler içinde en çok işlenendir. Şiirlerdeki hakim çiçektir. Genellikle sevgilinin yüzü ve yanağına teşbih edilir. Gül, son derece hoş kokulu bir çiçektir. Renk bakımından aynı derece güzellik arz eder. Tazelik onun diğer bir önemli yanıdır. Gül, bu bakımlardan baharın, çemen ve bağın en çok rastlanan, en çok aranan ve bu unsurlara en çok güzellik katan bir çiçeğidir. (G418/3)

Gülün kendine mahsus olmak üzere gül-zar, gülşen, gülistan gibi mahalleri vardır. Gülün rüzgârla olan münasebeti fazladır. Bu münasebet gülün hem lehine hem de aleyhinedir. Özellikle hafif ve latif rüzgârlar (saba, nesim). onun lehine bir faaliyet içindedir.

Giydire ħilŌat-i ħadrā çemenin güllerine

Gele teşrif ide taŌžim ile şol bcd-ı abc (G25/3)

Gülün en çok münasebet halinde bulunduğu unsurların başında bülbül gelir. Gül, bülbül karşısında bir maşuk veya seyirci durumundadır. Âşık da sevgili denen gül karşısında şakıyıp duran bir bülbüldür (G169/6). Açılması başlı başına bir olay olan gülün; baharın geldiğine, tabiata çıkıp gezme, eğlenme vaktinin başladığına işaretidir. Bu açılma bazen “çak-ı giriban etmek veya gülmek” şeklinde yorumlanır.

Gül güler ncz eyleyüp bülbül figcn eyler ki hayf

Eylesün lcyık budur kim derdime timcr gül (G266/10)

Gülün dikenî âşığın rakibidir. Ancak gül ile diken iyilik ile kötülük, kolay ile zor, dost ile düşman vs. zıtlıkların timsalidir. “Har kelimesi beyitlerde bazen tevriyeli

kullanılmış olup birinci anlamı itibariyle sevgilinin kirpikleri, diğer anlamıyla da rakibi kastederek işlenmiştir (G27/4). Tūrābî, sevgilinin hatırı için rakibi de hoş görmüş, onunla bir nevi ittifak kurmuştur. Çok güzel olan sevgilinin elbette bir çok aşığı olacaktır. Nitekim rakip de bunlardan biridir.

Türçbi ycr için agycra bir foşca müdrc kıl
< anı bir gonca gül göster bana nezdinde fcr olmaz
(G152/7)

1.6.2.2. Gonca

Gül ile birlikte en çok kullanılan unsurdur. Sevgilinin ağzı yerine kullanılır. Açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi, onun açılmasıdır. Kapalı hali içinde sırlar saklayan bir gülü andırır. Goncanın açılması “çak olmak, sinisini çak etmek, yüzünden örtüyü atmak, didarı keşfetmek” gibi şekillerle kendini gösterir. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınan gonca, içinde mücevher saklama (La1’1 dudaklar ve dişler) özelliği gösterir.

Leb-i laÖliyle gonca luÖb idüp ser-keşlik eylemiş
Onun tekdır ile gül-ruhların yumşatmış ıslatmış (G182/5)

Goncanın en çok benzerlik halinde düşünüldüğü unsur, sevgilinin dudağı ve ağzıdır. Sevgilinin ağzı, dudakları özellikle şekli ve rengiyle söz konusu edilmektedir (G96/3), Divânda gonca, bazı beyitlerde gül yerine kullanmıştır (G120/1). Goncanın sevgilinin güzelliği ile kıyaslandığında bazen sevgilinin güzelliğini kıskanıp çatlama (açılmaya) bazen de yine bir güzellik karşısında duyulan mahcubiyetten hiç açılmaması utangaçlığına delalet eder.

Ruf-ı clin faberi buyı olup goncaya düş
Goncayı şerm-i haccletde koyubdur bi-huş (G169/1)

Goncanın yapraklarının üzerindeki su tanelerinin şebnemden çok yine sevgilinin güzelliği karşısında utangaçlığından veya sıkıntıdan dolayı terlemesine bağlar (G323/2), (G368/5).

1.6.2.3. Har

Beyitlerde gül ve gonca ile birlikte bütünlük gösterir. Âşığa eziyet eden unsurlar birer dikene benzetilir. Sevgilinin kirpiği de bazen diken olarak ele alınır. Nerede bir gonca gül varsa onunla birlikte bir de etrafında olan har (rakip, diken) vardır.

Türcebi ycr için aycra bir foşca müderc kıl

< anı bir gonca gül göster bana nezdinde fcr olmaz (G152/7)

1.6.2.4. Lâle

Lalenin beyitlerde ortaya çıkan en mühim yanı, kırmızı rengidir. Bu vasfiyla, çoğunlukla sevgilinin yanağı ve âşığın gözüne veya kanlı gözyaşına benzetilir.

„l ruflar faks idüp teôşir kılmış sebzine

Lcle bergin gclibc bc'îş bu ahmerlendiren (G323/4)

Sık sık ortasındaki siyahlığa işaret edilir. Ve bu siyahlık, onun (sevgilinin) yanaklarına özenme ve onu kıskanma neticesinde gönlünde, kalbinde veya bağrında hasıl olan bir yanıp yakılma, bir yara (dağ)olarak değerlendirilir. Yaranın da lale gibi kırmızı olması neticesinde aralarında sıkı bir ilgi kurulmuştur. Renginden dolayı âşık, gönül, kan, yara, yüz, yanak, gelin, kanlı gözyaşı, gözyaşı, ateş, şarap; şeklinden dolayı kadeh, asker, dil gibi unsurların benzetileni olarak ifade edilir (G120/2). Beyitlerde sık sık sevgilinin dudağının rengi laleye aksetmiş olarak sunularak, lalenin renginin nereden aldığına gönderme yapılmaktadır (G33/6). Lale bazı beyitlerde süs eşyası olarak tasavvur edilerek âşığın boynunda aşk ve sevdasına nişan olarak gösterilmiştir. (G265/2) Lale ile ilgili tasavvurlara yer verilirken, kan ağlamak, bağrını kan eylemek gibi deyişler de kullanılır (G404/3). Bazı beyitlerde ise rengini saba yelinden aldığı belirtilirken diğer unsurlarla beraber kullanılmıştır.

O dem servi şalındı scyesi urmuş zemîn üzre

< ızardı ruy-ı lcle şol şabcedan şermser oldı (G390/4)

1.6.2.5. Nergis

İsmi Narsis adlı mitoloji kahramanından alan nergis renk ve şekil bakımından altın taç, altın kadeh, altın kase vb. unsurların benzetilene olarak hayal edilir. En çok sevgilinin gözü ile benzerlik gösterir (G161/2). Bünyesindeki narkoz özelliğinden بیمار, sermest, şehla şeklinde vasıflandırılır. Mestlik, uykulu bir bakış hali içinde görülür. Bu özelliklerinden dolayı ona mahmurluk, uykusuzluk ve hastalık halleri de yüklenir.

Sünbili fayrete Xaldı , in-i müşğın saçın
Dide-i mestini nergis göricek oldı hamuş (G169/2)

Türâbî nergisi hep sevgilinin gözüyle birlikte ele almıştır. Diyebiliriz ki bu ikili hep birlikte kullanılmıştır. (G164/2), (G404/4)

1.6.2.6. Yasemen

Daha çok rengi ve yaprağı itibariyle ele alınıp sevgilinin yanağıyla benzer kullanılır. Sadece bir beyitte kokusu itibariyle ele alınır.

Açupdur kergchın ycesemın buyın feşcn itmiş
Duyup susen müheyyc hançerile çşikcr oldı (G390/6)

1.6.2.7. Sümbül

Şeklinden dolayı sevgilinin saçına, kokusundan dolayı da miske benzetilir. Sümbül aslında benzetilen olduğu halde bazen sevgilinin saçına özenen bir unsur olarak görülür. (G404/5) Sevgilinin saç ve kokusu sümbülü sürekli hayrette bırakmıştır. (G169/2), (G120/5). Türâbî bir beyitte sümbülü Haydar-ı Kerrar olan Hz. Ali'ye benzeterek ilginç bir benzetme yapmıştır.

Seyr-i keşfinde şükufcn içre gördüm mu'teber
^aydar-ı kerrcr sümbül Ahmed-i muftcr gül (G266/23)

1.6.2.8. Karanfil

Karanfil, yara ile benzerlik gösterir.

Göz açmış gonca gül neccrede sümbül karanfiller
Dür-i şeb-nem dökülmüş cümlesi şcf şcf durmuşlar (G115/3)

11.6.2.9. Benefşe/ Menekşe

Rengi, kokusu ve şekli sebebiyle zülûf, hatt, ben, gece, abdal, mürid, kadeh vb. unsurlarla benzerlik içinde ele alınır. (G266/7) Benefşe bağda lale, sümbül, reyhan, nergis gibi çiçeklerle birlikte zikredilir.

Benefşe sümbül[ü] reyhcñ Óarz eyler bu takriri
Olup āgch nergis Óaşka geldi bî-ķarār oldı (G390/7)

1.6.2.10 Reyhan

Reyhan renk, koku ve şekil yönünden zülûf, turra, ah dumanı, bulut vb. ile benzerlik içinde ele alınır. Onun tazeliği ve bağlanıp destelenerek etrafa verdiği hoş durumlardan beyitlerde bahsedilir.

< omuş bir kûzeye gül-deste reyhcñı o nev tczce
Temçşā seyrin itdim hoşça bir dcğı yeşillendi (G389/4)

1.6.2.11. Şakayık

Rengi yanında ortasındaki siyahlık sebebiyle hayallere konu olur.

Gelüp ezhārlar saf saf temāşā-yı cemālinden
Meger taÓcñlile gelmiş şakāyık ķan tere batmış (G182/2)

Bunların dışında bu bölüme alacağımız birkaç unsur daha vardır. Bunlar, pıtrak, haşhaş, cev (arpa). afyon, esrardır.

1.6.2.12. Pıtrak

Kendiliğinden çok sık üreyen bir çeşit bitki olan pıtrak bir beyitte âşığın başındaki sıkıntılarını, eziyetlerin çokluğunu anlatmak için kullanılmıştır.

Nice yıllar o nigcrın ki cefâsın çekerim

Cevr ü bi-dcd benim başıma pıtrak degil a (G23/2)

1.6.2.13. Beng, Haşhaş, Afyon, Esrar

Keyif veren bu maddelerin kullanımı edebiyatımızda keyif ve sarhoşluk verici olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunları kullananlar kısa zamanda tiryakisi olur. Âşık da sevgilisine tiryakidir. Âşık, sevgilisi uğruna yuttuğu zehirlere (çektiği acılara) alışkanlık kesbetmiştir. Zaman zaman sevgilinin ayağının tozu bir çeşit afyon olarak karşımıza çıkar. Esrarın iki ayrı anlamda bulunuşu şiirde kullanım alanını genişletmiştir. Esrar sarhoşluğu, “hayran” ve “hayret” kelimeleriyle birlikte anılır ve bu sarhoşluk içki, sarhoşluğundan ötedir. Sevgilinin güzelliğini gören âşık esrar içmişçesine hayran olur, kendinden geçer. (G207/4), (G380/3), (G415/2)

Ccm-ı mühr-i ycri nuş itdim bu gün mestcneyim

Neş'esini ol bcdenin itdi beni gâyetde beng (G229/4)

1.6.2.14. Cev (arpa)

Sadece bir beyitte ömrün sonunda elde edilmeyen mahsul için kullanılmıştır.

Hırm-en-i Öömrüm felek sürmüş şu virmiş kesb için

Girmemiş destine mahsulümden çhir dene cev (G348/4)

1.7. Meyveler

Meyve zikredilince, daima bağ veya bağla ilgili bir unsura rastlanır. Ayrıca o, bazen bir şeyin sonunda elde edilmeyen netice manasında mecazen de kullanılır.

1.7.1. Şeftali

Genellikle sevgilinin dudakları için kullanılır.

Bana dād itmedi şol meyveyi ycr hūsñ bçğından
Rakıbe tçze şeftclü virüp inÖcma şandırdı (G403/5)

1.7.2. Elma

Sevgilinin çenesi ve çene altı için kullanılır. Ama Türâbî elmayı, bu manada kullanmamıştır. O, elmanın rengini cennetten aldığını ima eder. Bu husus daha önce cennet bahsinde ele alınmıştır.

Sürh kılķile çeküp ruhları hattın kudret
Şöyle kim bçğ-ı cincndan mı bu ahmer tüffçh (G68/2)

2.TOPLUM

2.1.Tarihî Şahsiyetler

2.1.1. Sultanlar:

Divanda adı geçen tek padişah Abdülaziz Han'dır. Gazel 26 tamamen Sultan Abdülaziz'in övgüsüne ayrılmıştır.

1826 yılında Sultan II.Mahmut tarafından yapılan ve adına "Vak'a-i Hayriye" denilen Yeniçeri Ordusu'nun kapatılması hadisesinden sonra dağılan ordunun mensupları, bağlı oldukları Bektaşî tekkelerine sığınmışlardır. Tekkelerde bu hadiseye dair olumsuz yönde söylentilerin artması, aleyhte bir kamuoyu oluşması üzerine saray da bu tekke mensuplarının dinden çıktıklarını ve bunların "zındık fırkalar" oldukları şeklinde karşı bir kamuoyu oluşturmaya başlamış bu tekkelerde gayri ahlâki ilişkilerin, İslama aykırı davranış ve ibadetlerin yapıldığını en yüksek dini otorite ağzından yaymaya başlamıştır. Neticede uygun ortamın oluştuğu kanaatine varan saray ülkedeki tüm Bektaşî tekkelerini kapatmış, mallarına el koymuş babalarını, dedelerini, dedebabalarını sürgüne göndermiş hatta bazılarını idam etmiştir. Bektaşîliğin yasaklı yılları diyebileceğimiz bu süreçten sonra bu tarikat kendini saklama yoluna gitmiş "sırrı faş eylememe" düsturuna bir kat daha sarılmıştır.

Daha sonra -özellikle Bektaşîlikle ilgili yayınlarda belirtilen- annesinin Bektaşî olduğu ileri sürülen “kaynaklarda alaturka, milliyetçi olarak bilinen” Sultan Abdülaziz iade-i itibar ederek Bektaşîlerin tekkelerini yeniden açmalarına izin vermiş ve bunu neşrettiği bir fermanla duyurmuştur. (Sezgin, 1990:118) ¹²⁰

Bu sebeple olsa gerek Bektaşîler arasında Sultan II. Mahmut sevilmez, Sultan Abdülaziz’e ise muhabbet ve saygı duyulur.¹²¹ Tûrâbî de divanında bir medhiye ile Sultan Adülaziz’e olan sempatilerini belirtmiş bir nevi ona şükranlarını sunmuştur.

2.2. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler

2.2.1.Eflâtun

Eski Yunan’ın meşhur filozoflarından. Aristo’nun hocasını yapıp Mısır’da öğrenim görmüştür. Beyitlerde akıl hikmet ve isabetli görüş timsali olarak ele alınmıştır. Kâinatın yaratılışındaki sırta Eflatun’un aklının ermediği sık sık zikredilir. ¹²² G224/2 Ayrıca insanın Eflatun kadar akıllı olsa dahi eğer parası yoksa iltifat görmeyeceği ifade edilir.

Olsa bu Óa’rın Felctunı anı kim n’ide

Kimde gurus çok ise çokcana hürmet ana (G20/4)

¹²⁰ Sultan Abdülaziz dönemi için bk. E.Ziya Karal **Osmanlı Tarihi** C.VII TTK Yay. Ankara 1988; R.Çamuroğlu, “*Osmanlı-Alevî İlişkileri*” **Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu** Cem Vakfı Yay. İstanbul 1998

¹²¹ Hatta Bektaşîler arasında II. Mahmut’un türbesi önünden geçerken ona olan nefretlerini belirtmek için yere tükürmek bir gelenek haline gelmiştir.

¹²² Bu kısım için bk. Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**. Akçağ Yay. Ank. 2000; Nihat Keklik **Filozofların Özellikleri (Felsefeye Giriş)** Doğuş Yay. İst. 1983 s. 115; A. Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (Hzl. Cemal Kumaz) TDV Yay. Ank. 1992. s.127; Fahrettin Olguner. “Eflatun” **TDVİA** C.10 s.474

2.2.2.Karun

Musa peygamberin muasırı ve akrabasıdır. O'nun vasıtasıyla ilm-i kimyayı öğrenmiş ve çok zengin olmuştur. Cimriliği sebebiyle; servetiyle birlikte toprağa gömülmüştür. Beyitlerde zenginlik sembolü olarak kullanılır.

Şerm ider vechini gördükde behişt ü gılcın
Şcn-ı < cruna bedel hüsnilere rengin didiler (G116/4)

2.2.3.Dara ve İskender

İran'ın meşhur hükümdarı Dara, Büyük İskender ile yaptığı savaşta ölmüştür. Dara-yı Kebir olarak ve çok zaman İskender ile birlikte zikredilir. Edebiyatta övülen kişileri İskender'e benzetmek gelenektir. Cihangirliği nedeniyle padişah övgülerinde çok kullanılır. Her vesileyle şairler Dara ve İskender'den bahsetme imkânına sahiptir. Divanda, bir beyitte geçen bu iki şahsiyet, dünyanın faniliği anlatılırken kullanılmıştır.

Gelüp gitdi bu Óâlemden nice Dārā vü İskender
Felek hāk ile yeksān eylemiş hayl ü hāşem kalmış (G179/2)

2.2.4.Lokman

Hikmetin sembolü olarak şiirlerde işlenen Lokman Hekim, Tūrâbî'nin beyitlerinde de tıp sahasındaki üstatlığı sebebiyle zikredilir. Fakat Onun ancak bedeni hastalıklara şifa bulacağı aşktan doğan hallere bir şey yapamayacağı ifade edilir. G242/5 Bir beyitte şarap övülürken onun ecza-yı Lokman olduğundan bahsedilir.

Derd-i hammāra devā eczā-yı Loqmāndır şarāb
Ĝam kudüret defÖine iksir-i dermāndır şarāb (G44/1)

2.2.5.Hızır

Ab-ı hayat'ı içip ölmezliğe kavuşan Hızır'ın peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Özellikle ab-ı hayat, İskender ve zulümat imajlarının vazgeçilmez parçasıdır. Sevgilinin bir çok özelliği Hızır'ı andırır. Bazen sevgili için

“Hızır-hat” denilir. Sevgilinin yüzü ab olunca ayva tüyleri de bu su üstünde yürüyen Hızır olur. Sevgilinin dudağında ab-ı hayat özelliği vardır. Tasavvufta Hızır ilm-i ledün (sırlar bilgisi) den kinayedir. Aşağıdaki beyitte tasavvufi anlamda değerlendirilmiş olup sevgilinin dudakları ve yüzünden allemel esmayı belirtilmiştir.

Leblerin remz itdi ızra keşf idüp cb-ı hâyct
Heft hattından beycndır “Öalleme’l-esmc”* bana (G3/5)

2.3. Masal, Hikaye ve Efsane Kahramanları

2.3.1. Leylâ ile Mecnun

Beyitlerde zaman zaman beraber yer alan Leyla ve Mecnun gece ve deli anlamları sebebiyle tevriye ve iham-ı tenasüp sanatları ile kullanılır. Mecnun, mest, divane, rüsva vb. sıfatlarla vasıflandırılır. Sevgiliye olan düşkünlüğü, cevriye cefaya olan sabrı, aşkı dolayısıyla delilik hali, çöllerde dolaşması, insanlardan uzaklaşıp vahşi hayvanlarla arkadaşlık etmesi, başında kuşların yuva yapmaları sebebiyle beyitlerde işlenmiştir. (G318/6), (G203/3), (G228/2), (G274/5).

Türâbî beyitlerde kendini Mecnun’a gam kasavet yönünden eş olarak görür. Şiirlerde sevgilinin saçı geceye dolayısıyla Leyla’ya benzetilir. Leyla saç ve gece ile kullanılır. Ve bu saç için Türâbî’de Mecnun gibi deli divane olmuştur.

clime taÖn eyleme Öclemde ey bi-derd olan
Bir xaçı Leylc için oldum bugün Mecnuna eş (G167/5)

Beyitlerde sık sık Mecnun-ı sani olduğundan bahseden âşık halini ifadede Mecnun’u ve Ferhad’ı hep örnek göstermiştir. (G203/3) Türâbî, aşkı konusunda daha ileri giderek Ferhad ile Mecnun’a aşkı kendisinin öğrettiğini aşkı konusunda onlardan üstün olduğunu ifade eder. (G240/7) Çöllerde başıboş sarhoş bir şekilde, Leyla için gezenin Mecnun değil gönlü olduğunu ifade eden şair bu şekilde aşkının yüceliğini belirtmektedir. (G269/6) Her gönlün, aşkı tatmadığını, tanımadığını belirten âşık, aşka düşenin Mecnun gibi davrandığını söyler.

Her dile cscn degildir Öaşk ile olmak biliş
ÖAşka duş olmuş kişi Mecnun-şifat eyler reviş (G168/1)

2.3.Ferhad ile Şirin

Ferhad, muradına erişmeyen, aşk yolunda pek çok çile ve ıstıraplar çekmiş, aşkı yüzünden canından olan çilekeş âşık tipinin timsalidir. Dağları delmesinden dolayı bir adı da “Kuhken”dir. Elinde külüngüyle Bi-sütun Dağını delmeye gitmesi, bu dağlarda taşlar üstüne Şirin’in suretini kazınması, yine bu dağda feci bir suretle ölümü tercih etmesi vb. hadiselerle birlikte anılır. Türâbî de hikâyenin bu yönüne sık sık göndermeler yapmaktadır. Beyitlerin çoğunda Ferhad tek başına anılır. (G264/4),(G308/2)

Ben tişe-i 'aşkile belc dāğını deldim
Bir böyle gircn kcrı daħi itmedi Ferhad (G76/4)

Kendini, Mecnun-i sani ve Ferhad-i sani olarak niteleyen Türâbî yar, için çektiği sıkıntıları bu kahramanlar vasıtasıyla sembolize etmiştir.

La'l-i şirini için kuh-ı belc senginde
'Ömr varf eylemişim şcnî-i Ferhad oldum (G308/2)

2.3.3.Hüsrev

Hüsrev mesnevisinin erkek kahramanıdır. Şirin’e olan aşkı yüzünden dillere destan olmuş tarihi kişiliği ortadan kalkarak tamamen efsanevî bir karaktere bürünmüştür. Edebiyatımızda pek çok beyitin mazmun veya telmihlerinden birini oluşturur.

Zır-i fesden taşra çıkmış şanki bir ejder gibi
Cânıma şaşd itmede Hüsrev menendim perçemin (G248/2)

2.3.4.Züleyha:

Hz. Yusuf münasebetiyle işlenmiştir.

Şcn Züleyhc hüsne ccnım bahc virdim alup

Naşib kıldım ehl-i Mısra Yūsuf-ı Ken'cni seni (G407/5)

2.3.5. Neriman, Sam, Zal, Rüstem

İran tarihine ve efsanelerine ait olan bu dört şahıs, aynı zamanda sıra ile baba ve oğuldurlar. Kahramanlıkları ve pehlivanlıklarıyla meşhurdurlar. Zal doğuştan saçı, kaşı ve kirpiği beyaz olduğu için ihtiyarlığı temsil eder ve felek ile dünya için benzetilen olur.

Bu kahramanları şairler, övdükleri şahısların üstünlüklerini ifade etmek için kullanırlar. Tūrâbî, feleğin acımazlığını ve ölümün gerçekliğini anlatmada "Sam u Neriman" mazmununu kullanmıştır.

Felek nıruda mcnendi bulunmaz dest-fcm olmaz

Seni bir gün "alar fcke gerek Scm ü Nerimcn ol (G271/4)

2.4.Ülkeler ve Şehirler

2.4.1.Aden

Akik taşı, Aden incisi, Bedehşan la'linden dolayı beyitlerde söz konusudur.

Dehcn-ı hokka-i tengindedir dürr-i ØAden yçhud

Nümun itmiş Bedehşcn laØlini sükker dudagından (G337/4)

2.4.2.Hata (Hıta, Hutem, Hoten)

Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen addır. Bu kelime özellikle misk ve ahü ile birlikte anılır. Ahuların ve dolayısıyla miskin bu bölgede çok oluşu ve diğer ülkelere buradan nakledilişi sebebiyle beyitlerde sık sık zikredilir.

Cān fedā kıldım dü çeşm-i ebruvānına

Gışū-yı bŷy-ı Øanberi müşk-i Hoten mi ne (G384/4)

2.4.3.Kûfe

H.z.Hüseyin'i çağırıp halife olarak biat edeceklerini söyleyip sonra sözlerinden vazgeçtikleri için Şîî, Alevî-Bektaşî çevrelerince lanetlenen şehirdir. Bu özelliğinden dolayı beyitlerde işlenmektedir.

Kufiyen-ı bi-vefcler evvelc ikrâr idüp

Çıkdılar âhir fıycnet yc Hüseyn ibn ÓAlî (G402/7)

2.4.4.Mısır, Ken'an

Nil nehrinin bu bölgede oluşu ve Hz. Yusuf ile ilgisinden dolayı beyitlerde geçer. Ken'an Hz. Yakup Peygamberin memleketidir. Bu günkü Filistin'de, Sayda, Sur dolayları ve Suriye'nin bir bölümünü içine alır. Beyitlerde Hz.Yusuf, Züleyha ve Mısır birlikte işlenmiştir. (G407/5)

Cemcl-i hüsniye mümtazesin devr-i cihcñ içre

Seni sen Mısr-ı dilde Yūsuf-ı Ken'ânilerden şay (G412/2)

2.5.Giyim ve Kuşamla İlgili Unsurlar

Divanda giyim ve kuşamla ilgili olarak “entari, esvab, gam, pirahenin, puş, tek (damen), hırka, kefen, gam comesi, şapka, tac, hırka, elbis-i harda, kisvet, kaftan, pirehen, devvar eteg, bar eteg, agyar eteg, dünya etegin, tac-ı zerr, ziver-i piraye, hırka-i peşmine, post, fes, libas-ı matem” gibi isimler geçmektedir.

Giyim- kuşamla ilgili eşyaların geçtiği beyitlerde genel temayül bu elbiselerin âşığın kötü olan ruh halini yansıması yönündedir. Beyitlerin hemen hemen tümünde geçen köhne çuval, gam hırkası, hırka-i peşmine, rezalet, kefen, pirehan olsun kefen, elbas-ı haririn kefen olması, cünûn pirehanı, kanaat hırkası, libas-ı matem, köhne entari şeklindeki kullanımlar tamamen âşığın psikolojik durumunu göstermesi bakımından sembolik kullanımlardır. Bu giyecekler âşığın ruh halini anlatır ve onun dünyaya ve dünya nimetlerine olan ilgisini gösterirler.

Nclcn-ı figcn itme tehî ey dil-i şeydc

Şimdengerü gam ccomesini egnine elbis (G161/4)

Birkaç beyitte “müzeyyen esvab”lardan bahsedilmektedir ki bu da tabiatta meydana gelen değişiklikleri ifade içindir. Baharın gelişi dolayısıyla ele alınmıştır. (G260/4), (G38/4), (G103/2). Hırka, dünya nimetlerinden el ayak çekmiş insanların giyecekleridir. Tūrâbî, hırka-i peşmine tamlamasını sıkça kullanmaktadır. Kendisi de gerek yaşayışı gerekse düşünce yapısıyla aynı paraleldedir. (G428/7)

Egnime ilbcs idindim hırka-i peşminemi
 “clib-i Öaşkı n’idem Öclemde şcn u şöhreti (G397/5)

Gömlek, sevgilinin kullandığı bir giycek olarak, gül ve gonca yaprağına benzetilmesine rağmen Tūrâbî şiirlerinde gömleği “gam pıraheni, kefen, aşk pıraheni, cunun pıraheni” şeklinde işleyerek âşğın dertlerini sıkıntılı durumunu insanların o’na bakışını anlatması sebebiyle benzetilen olarak kullanılmıştır. (G316/6)

Egnine ilbcs idüp ‘clemde gam pırcenin
 Derdile meóluf olup andan daği dermcı tut (G52/5)

Kaftan ve şal makam ve şöhreti ifade eden beyitlerde bu anlamda fakat “rezalet kaftanı” olarak geçmektedir. Malın yani dünya hevesini isteyen gönlün “rezalet kaftanı istediğı” şeklinde kullanmıştır (G281/3). Şal ise sevgilinin güzelliğini tamamlayan rengarenk, çeşit çeşit olarak tasavvur edilen bir eşyadır. (G118/2)

2.5.1.Etek (dâmen)

İffetin ve temizliğin sembolüdür. Büyüklerin eteğı öpölür. Etek lütuftur. Ama zahidin eteğini tutmak bir fayda sağlamaz. Zahide karşı alınan olumsuz tavır her fırsatta yinelenmektedir. G135/6

Tūrâbî’nin şiirlerinde etekle ilgili olarak genellikle “damen-i aşk, devvar eteğı, bar etegi, dünya etegi” şeklinde bir kullanım söz konusudur. Âşğın ahının, devvar eteğini tutması (G336/1), yarı için ağyarın eteğini tutması (G336/3), dünyaya meyletmediğini belirtmek için dünya eteğini tutmadığını (G342/1) ifade edilirken, aşk eteğini tutarak kurtuluşa erdiğini belirtir.

Dcmen-i Öaşkı tutup kıldık rehç dünycyı biz
 Künc-i vahdet bekleriz Xabr eyleyüp şimdi Őaziz (G135/1)

Divanda bunların haricinde; başa giyilen bir eşya olan, künbed-i destar, fes, tac-ı zer, şapka, hem âşık hem sevgilinin giydiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir beyitte sufinin şapkasıyla bezme girişi anlatılarak sufinin dünyaya verdiği önem anlatılmıştır (G42/4). Beyitlerde fesin sevgilinin saçlarına benzetilen olarak (G39/3) âşığın çektiği sevdanın başına tac-ı zerr (G275/1) ve bunun yanında ayrılığın cevri ü cefanın da âşığın başında tac-ı zerr olduğu şeklinde kullanımlar da söz konusudur.

Mihnet-i derd ü belc cevri cefayı ey Türüb

Fark-ı serde tcc-ı zerrin ile gel h'ch ne-h'ch (G375/7)

Şapka, kafirlere mahsus bir giyecektir. Bu yönüyle bir beyitte ele alınmıştır. (G180/4) Kесе (kise), içinde gümüş ve altın paraların bulunduğu kumaş veya örgüden yapılmış bir eşyadır. Parasızlığı ve bunun doğurduğu sonuçlar bakımından ele alınır (G225/3). Gömleğin ayrılmaz bir parçası olan yaka, yırtık gibi görünüşüyle gül ve gonca yaprağına benzetilir. Benzerlik, gül ve goncanın yapraklarının parçalı oluşuna dayanır. (G34/2) Âşık vücudundaki yaralardan dolayı bedeninin artık görülmediğini yaşadığı müddetçe bu yaraların onun elbisesi olduğunu öldüğü takdirde ise kefeni olacağını söyleyerek yaraları vücudunu örten bir elbise şeklinde düşünmüştür. (T15) Aynı şekilde âşığın giydiği elbise dert elbisesidir. Âşık bunu kendisi için bir süs addeder.

Elbis-i derdile bu cismime ziynet virmiş

Devr-i dün içre bu gün sa'Öyle üstâd-ı meşât (Müf 76)

2.6.Ziynet Eşyaları:

2.6.1. Takılar, Kıymetli Taşlar ve Maddeler

2.6.1.1. Altın (zer), Gümüş (sim)

Değer bakımından kıymetli oluşu parlak sarı rengi dolayısıyla beyitlerde sıkça çeşitli tasavvurlara sebep olan altın, Tūrâbî'nin şiirlerinde genellikle gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Tūrâbî, bir sosyal gerçekçilik içerisinde altını değerli, pahalı bir madde olarak işlemiş, altını, gümüşü parası çok olana rağbetin de çokça olduğunu vurgulamıştır. Diyebiliriz ki altın ile ilgili olarak yapılan klasik edebiyattaki tasavvurlara çok az girmiştir.

Zir-i pclarda kemcl ehli Türcebi şimdi
Mesned-i devlet-i vclc o kesin kim zeri var (G109/7)

Divanda adı geçen kıymetli maddelerden biri de gümüşdür. Değeri ve beyaz rengi dolayısıyla çeşitli şekillerde işlenmiştir. Divanda çoğunlukla sim ü zer, gibi terkiplerle altınla beraber, zenginliği ve varlığı ifade etmek için kullanılır. Türâbî Bunlara sahip olanın rağbet gördüğünü sevgilinin bile buna itibar ettiğini sık sık dile getirir (G20/2). Bir beyitte insanların dünya nimetlerine olan ilgisinin onları av yaptığını feleğin bunları tuzağına düşürmek için altın ve gümüşü kullandığını belirterek tasavvufi bir yaklaşım sergiler.

Gör felek sayyād-ı pür-mekkâre sayd itmek için
Dām kırmuş dâne saçmış üstüne sım ü zeri (G430/3)

Bir beyitte güzelleri cezp etmenin yolunu bulduğunu iddia eden âşık, altın ve gümüşün güzelleri elde etmek için yeterli olacağını söylerken bunları esma-i hünsadan daha etkili olduklarını da ifade eder. (Müf 69) Ama sadece altın ve gümüşün güzelleri elde etmek için yeterli olmadığını insanların dış görünüşe de verdiğini dervişleri “sefil, fakir” gördüklerini de altını çizerek söylemesi o dönemin dervişe bakışını arz etmesi bakımından ayrıca önemlidir. (§12)

2.6.1.2. La'l, Yakut, Mercan

La'l diğer değerli madenler içerisinde en çok kullanılan unsurdur, genellikle sevgilinin dudakları, bazen de âşığın gözü ve kanlı gözyaşları şeklinde tasavvur edilmektedir. Bir çok beyitte kırmızı rengiyle sevgilinin dudağı yerine kullanılır. Aynı şekilde kırmızı, sarı, beyaz ve mavi renkleri olan yakut da beyitlerde dudak ile ilgili benzetmelerde yer alır. Bir beyitte sevgilinin dudağı Bedehşan la'line benzetilmektedir. G96/3, G10/5

Dehcn-ı hokka-i tengindedir dürr-i ÓAden ychud
Nümun itmiş Bedehşcn laÓlini sükker dudağından (G337/4)

2.6.1.3 İnci (Dür, Lü'lü)

İnci şekli, rengi, parlaklığı yönünden beyitlerde özellikle sevgilinin dişleri ile benzerlik içinde düşünülür. Beyitlerde “dürr-i saf, dür-dane, hokka-i inci, dürr-i Aden, dürr-i sadef” şeklinde geçmektedir. Bu kadar çok kullanılmasının sebebi Nisan yağmurunun sedefin içine düşmesi sonucu meydana geldiği şeklindeki inanıştır. Rengi, parlaklığı, yuvarlaklığından dolayı güneş, sevgili, âşık, diş, gözyaşı, jale, şebnem ile ilgili tasavvurlarda sıklıkla kullanılır.

ÖUmüm ezhār[1] şeb-nem kendine mihmān-serā kılmış
Cebinde jāleniñ baş itmege dür-dāne gelmiş mi (G433/3)

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi beyitlerde en fazla kullanımı sevgilinin dişleri ile münasebeti yönüyledir (G296/3). Âşığın gözyaşı Aden incisine benzetilmiştir (T15)

2.6.1.4. Sedef

Sedef, incinin yetişmesine sebep olan istiridyenin sert ve şeffaf kabuğudur. İni deniz ile birlikte anılması sedeften olmuştur. Sedef geçtiği bir beyitte istiridyeyi ifade etmek incinin kaynağını göstermek için kullanılmıştır. (G164/4)

Dür-dcnelerin vaşını şol bcd-ı şabcdan
Guş itdi şadef bahra girüb şermile pinhcın (G319/3)

2.6.2. Güzel Kokular:

2.6.2.1. Anber, Misk, Buy, Abir

Divanda adı geçen koku maddeleridir. Bu maddeler hem koku hem de renk bakımından çeşitli tasavvurlara sebep olmuştur. Siyah renk bakımından benzerlik arz eden anber ve misk beyitlerde sevgilinin ayva tüyleri, beni, saçları için benzetilen ve sıfat olarak kullanılmıştır.

Buy-ı zülfün dilberc foş misk ü 'anberdir bana
Lezzet-i la'l-i lebin ma'ni de Kevşerdir bana (G18/1)

Bir beyitte saç ile ilgisinden dolayı müşk ile sümbül arasında koku ve renk bakımından ilgi kurulur (G292/3). Misk, anber kokuları özellikle seher vakti, sabah yeliyle her tarafa yayılır. Şair, gül bahçesinin misk ve anberle dolmasını sabah yelinin sevgiliden alıp getirdiği şeklinde benzetmeyle hüsn-i talil yapılır (G266/5). Misk ceylanın göbeğine oturan kandan elde edilir. Bu sebeple beyitlerde Çin, Hoten gibi isimlerle beraber kullanılır. Bu yer adları en güzel miskin buralarda elde edildiğine işaret eder. (G322/3), (G383/4) Bir beyitte sevgilinin saçının kokusu abir ve anberin utanmasına sebep olmuştur.

Būy-ı zūlfūñ şermsār itmiş Óabır ü Óanberi
Tığ-ı gamzeñ vehmi kıoymuşdur hilāfa hançeri (G436/1)

2.7.Süs Eşyaları

2.7.1.Ayna

Süs eşyaları içinde en çok sözü edilen cisimdir. Beyitlerde “ayine, mirât, gözgüde” şeklinde değişik tasavvurlara konu olmaktadır. Ayna, görüntüleri aksettirmesi, bu görüntülerin bir hayalden ibaret olması, parlaklığı, cilâlanıp parlatılması ve kırılma özelliği ile âşığın aynada görünmeyecek kadar zayıf olduğunu belirtmek için kullanılır.

Gerçi cevrinle faycı oldığımı ben bildim
Nażar itdim göremem gözgüde bu zaÓf-ı teni (G393/4)

Âşık daha ileri giderek aşırı derecede zayıfladığını aynada bir zerre kadar bile aksinin görünmediğini söyler ama gönlünün hala hayat dolu olduğunu dolayısıyla görüntüsüyle iç dünyasının çeliştiğinden bahseder. Bir bakıma ayna sevgilidir. Aşığı kaale alıp görmez, değer vermez. Dikkat etmez. Bir anlamda aşığı yok sayar. Buna karşın âşığın gönlü halen ümitvardır (G385/6), yüz ve yanağın ayna ile ilgisini âşık güzel bir hüsn-i talil ile anlatır. Sevgilinin yüzünü gören aynanın güzelliğinin aksinden dolayı da delilere vurulan zincirler gibi dört bir tarafından asıldığını belirterek aynanın asılmasını sevgilinin yüzünün güzelliğine bağlamaktadır (G71/3). Ayna bazı beyitlerde tasavvufî anlamlar bakımından ele alınır. Bu dünya Allah’ın tecelli ettiği bir aynadır.

Mutlak varlığa sahip değildir. Ancak görüntüden ibarettir. İnsanın dünyaya gelmesindeki maksadın Allah'ı bulmak olduğu gibi klâsik bir söylemin ardından Allah'ı bulmak için de ayna gibi saf olup kirlerinden, günahlarından arınması gerektiğini belirtir (G188/1). İnsanın benliğinden sıyrılıp Allah'ta yok oluş yolculuğu yani fakr u fenâ cilâsı ile mücella gibi saf olacağı ifade edilir.

Tasavvufta insanın Allah'ta yok olmasını ifade eden fenafillah düşüncesi Tûrâbî'nin beyitlerinde ayna ile ilgili olarak ele alınmıştır. İnsanın benliğinden sıyrılıp her türlü kötü hal ve davranışlardan kurtulması için fakr u fena cilâsı ile benliğini cilalaması gerekir. Temizlenen gönül ise mücella bir ayna gibi saf olur ve bu safiyet Allah'ın insanda tezahürü şeklinde değerlendirilir.

“aykal-ı fakr u fenc jeng-i žalcımın giderüb
Gerçi bir cyine-i tcb-ı mücellc gönlüm (G279/3)

2.7.2. Tarak (Şane)

Beyitlerde ele alınışı sevgilinin saçları dolayısıyladır. Genellikle âşığın, sevgilinin saçına olan tutkunluğu ve ona olan kavuşma iştihakı tarakları kışkandırır. Beyitlerde tarak rakip pozisyonundadır. (G319/6) Âşığın sevgilinin aşkıdan dolayı darmadağın oluşu tarağın sevginin saçlarını dağıtması ile bağlantılı işlenmiştir. (G386/6) Tarak, sevgilinin saçlarında dara çekilmiş âşığın gönlünün kurtarıcısı olması yönüyle de işlenmiştir.

Şcne bilmez tcb-ı zülfünde aılmış gönlümi
Dcra çıkmış kimseyi kurtarması müşkil bana (G21/4)

2.7.3. Küpe

Kulağı süsleyen bir takı olan küpe bir beyitte sözün “kulağa küpe olması” deyimini içerisinde yer almaktadır.

Kenz-i Ğakkın gevheridir bu sözüm bürhân sana
Güşuna mengüş idiñ pendim budur el-ân sana (Müs. 6/3)

2.7.4. Sürme, Kuhl (Tûtûya)

Sürme, Kuhl (Tûtîya), hem güzellik unsuru hem de göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir maddedir. Toz halinde bulunması sebebiyle beyitlerde sevgilinin ayağının toprağının tozuna benzetilerek kullanılmıştır. (G181/89)

Meger kim reh-güzcrından getürmüş gird-bcd-ı chım
Olup peyveste çarha fck-pcy-i tütıycsından (G327/2)

2.8..Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar

2.8.1.Mum (ŞemÖ, sirâc). Çerağ, meşÖal, mangal, fanus

Aydınlatmayla ilgili ilk üç unsur ışık kaynağıdır. Fanus ise bu ışık kaynaklarının içinde bulunduğu ve sürekli onlarla birlikte olarak düşünülen unsurdur. Mangal ise divanda geçen tek ısınma aracıdır. Mum divanda en çok sözü edilen aydınlatma aracıdır. Geçtiği her beyitte ateşle ilgili bir unsur yer almaktadır.

Gülşen içre 'andelîb eyler bükc zcrım görüp
Şem'e yakdı bağrını şol cteş ü ncrım görüp (G34/1)

Söz, bir muma benzetilerek Öilm-i tedün ve Öalleme'l esma'nın sırrını açıklayabilirse gönüle ışık vereceği bir mum gibi etrafı aydınlatacağı ifade edilir (G145/2). Beyitte salikin hayret halinde iken eşyayı ve var oluş karşısında zihinsel ve duyuşsal körlüğe düşüşü mumsuz ve meşalesiz karanlık bir yola teşbih edilir (G117/7), mum bir beyitte sevgilinin aşkının verdiği ışık ve sıcaklığa teşbih edilerek ilginç bir benzetmeyle şiirini gönül yolunu aydınlatan bir kandile benzetmiştir (G164/3). Şem-pervane metaforunda ele alınan beyitlerde pervanenin dönmesini sağlayanın şem olduğu ve bunun efsane değil gerçek olduğu belirtilir. Âşığın pervane olarak düşünülmesi ve sevgilinin güzelliği uğruna can vermesi, mum ile sevgili arsında kurulan ilginin önemli unsurlarındandır (G372/1). Divanda geçen tek ısınma aracı olan mangal ise bu fonksiyonun ötesinde içindeki kızgın közün âşığın sinesindeki yaralarla olan ilgisi yönüyle ele alınmıştır.

Gül gül olmuş tığ-ı hicrinde açılmış ey perî
Şine-i zaÖfimde zahmım her biri manğal gibi (G420/6)

2.8.2.Çanak, kâse, şişe, kadeh, (cam, sagar) testi, küp, fağfur

Kâse geçtiği bir beyitte mecazî manada kullanılarak feleğin sunduğu gam şarabına teşbih edilmiştir. Beyitte halden şikâyet anlatılırken feleğin sunduğu gam kasesini elinde olmadan gayr-i ihtiyari içmenin sonucu beliren bir pişmanlık söz konusudur (G313/4), kadeh (cam, sagar, sahba) diğer unsurlara nazaran divanda en fazla kullanılan unsurdur. Bezmin vazgeçilmez unsurudur. İçindeki şaraptan dolayı değişik tasavvurlara sebep olur. Bir kadeh şarap içenin nasıl değiştiğini, gençleştiğini şarap dolu bir kadeh sunmanın âlemde büyük bir sevap olduğu tasavvufî açıdan bakılacak olunursa âşıkların aşk badesinden içmek için istekli oluşları, bunu sunmak için de gönül nurundan kadehleri doldurmanın gerekli olduğu, âşığın mest olmuş halini görenlerin onun bezimde sahba nuş içtiğini düşündükleri şeklinde değişik tasavvurları ifade etmek için kullanılmıştır (G30/2). Bir beyitte “kuze” adıyla yer alan testi mihnet şarabını içinde barındırması sebebiyle gam ile vasıflandırılır (G217/5). Sadece bir beyitte geçen fağfur, âşığın halini ifade etmemesi için örnek verdiği “hazef” karşısında olumsuzlayıcı yönüyle kullanılır. Zira hazef, dardını ifade etmemesi yönüyle âşıkla aynı ruh halindedir. Fağfur görüntüsüyle sırrını ifşa eden konumundadır (G435/3), “Hum” adıyla zikredilen küp, içinin sırlı ve ağzının kapalı oluşu sebebiyle himmetleri kabul eden insan gönlüne benzetilmiştir (G233/3), bir çok beyitte geçen “hokka” kelimesi sevgilinin ağzına teşbih edilmiştir. Geçtiği tün beyitlerde kullanımı bu şekildedir. (G11/1) Şişenin beyitlerde yer alış sebebi, kırılma özelliğinden dolayıdır. Sevgilinin âşığın gönlünü elden bırakmasıyla şişeye benzetilen gönül bin parçaya ayrılır ve bir daha bir araya gelmez.

Ne kırdın ey perî-rû gönlümü elden bıraktın da

Gelür mi şişe-i dil bir yere bin pâre olduğça (G380/4)

2.8.3.İplik (risman). çuval, zincir, yular (efsar). makas (mıkraz). şiş, palas

İplik beyitlerde âşığın sevgisinin ölçüsünü göstermek için kullanılır. Âşık kendisini çadırın iplerini tutan kazığa teşbih ederek aşkına olan bağlılığının büyüklüğünü işlemektedir (G9/3). Halden şikâyet ettiği bir beyitte iplik ve makas sembolik manada âşığın dünya ile irtibatı ve devranın bu irtibatı kesen makası şeklinde bir kullanım sergileyerek bu kelimeleri gerçek manalarına da göndermeler yapılmaktadır. İplik dünyaya olan bağı, bağlılığı; makas ise dünya nimetlerinden ilgi kesen yönüyle ele alınır (G275/7). Bir beyitte insanın hayatla olan bağı, ipe teşbih edilirken; ecel de elindeki makasla ölüm emri ilahisini bekleyen haberciye teşbih edilir (G183/3). Zincir divanda sözü edilen gereçlerden biridir. Beyitlerde sevgilinin saçının şekil bakımından zincire benzetilmesi, binlerce âşığın, aşklarından dolayı zincire vurulması âşıkların deli, çaresiz, zayıf oluşu, delilerin zincire bağlanmaları gibi benzetmelerle ele alır.

Bir peyâm aldım nice Őuşşâk zincire çeküp

Zincire teşbih kılmışlar o bir gisü imiş (G178/2)

Divanda sadece bir beyitte geçen şiş, âşiğa verilen bir nasihat içinde ele alınır. Beyitte de dünya nimetlerinin aldaticılığı, geçiciliği üzerinde durularak eğer onlardan uzak durulmazsa onlar gönülde yara açmak için elindeki şişle bekleyenlere benzetilir (G19/6). Divanda sadece bir beyitte işlenen çuval acizliğin, çaresizliğin, yokluğun sembolü olarak dervişin postuyla paralellik arz eder. Köhne bir çuvaldan başka bir şeyi olmayan kişi rahman olan yüce yaratıcıdan ihsanını isterken acizliğinin, fakirliğinin simgesi olarak, üstündeki köhne çuvalı ön plana çıkarır (G118/8). Bir beyitte geçen “köhne palas” ismi gerçek saadete ermek için tecride girip bu dünyanın malından yüz

çevirmeyi gösterir. Dünya nimetleri köhne palas tamlamasıyla ebedi mutluluğun önündeki engelleri ve sadece yaşamak için yemek fikrini telkin eder mahiyettedir (G245/6). Sadece bir beyitte geçen “yular” gaflet içinde olup hakikat ve özden bi haber olan sufının eşeğe teşbih edilmesinde geçmektedir.

Rîsmân-ı gâflete ars ü fîbend olmuş meger

Hoş ferah-yâb olmuşum efsâra borcum kalmadı (G428/4)

2.8.4. Kürek, sandık, asa, gemi, çakmak, kerpeten, tulumba, çomak

Bir beyitte geçen kürek âşığa teşbih edilerek, kötü zamanın âşığın bütün ümidini kırdığını ve onu bir kürek gibi hayret diyarına attığı ifade edilmiştir (G228/4). Bir beyitte sanduka şeklinde yer alan sandık içinde çok değerli mücevherlerin saklanması yönüyle sevgilinin hayalinin âşığın gönlünde saklanmasına teşbih edilmiştir (G202/2). Divanda iki beyitte geçen asa kelimesi elif harfiyle şekli benzerlik göstermesi bakımından elifin mucizevi sırrını açıklayabilecek durumda gösterilmektedir. Beyitlerde “fûlk-i dil” ve “keşt-i Nuh” şeklinde geçen gemi âşığın sevgilisine kavuşmak için aşk denizine dalan gönlüne benzetilir.

Fûlk-i dil şol bahr-i Öaşk içre açupdur bcd-bcn

ÖAzm-i ccnan itmege bir hoş hevcdır gösteriş (G175/6)

Ehl-i Beyt’i Nuh’un gemisine binip tufandan kurtulanlar şeklinde tasavvur eden âşık amacının onlar sayesinde kurtuluşa ermek olduğunu belirtir (G302/5), Divanda bir beyitte geçen çakmak âşığın taşa dönüşmüş gönlünde aşk ateşine yanması için kullanılmıştır (G348/2). Eskiden dişleri berberler kerpeten ile çekerlermiş. Âşık rakibin dişlerini kerpetenle çekerek onun acı çekmesini istemektedir.

Söksün dişini mest olıcağ kelb-i laŐînin

Bul kande ise kerpedeni berberi şimdi (G415/8)

Divanda bir beyitte geçen” tulumba” âşığın gözyaşlarının çokluğunu belirtmek için kullanılmıştır. Çomak kelimesi ise cehennem zebanilerinin elinde âşığın başına vurulması yönüyle işlenmiştir.

2.9. Ölçü Aletleri

2.9.1. Kantar

Divanda ölçü aleti olarak kantar ve miktar belirten sayılar geçmektedir. Öfkeyle bir şeylere kalkışmanın zararı anlatılırken hesaplı davranılmasını bunun için de

kantarın (ölçünün) gerekli olduğu şeklinde bir kullanım söz konusudur (G27/6).
Sakinin elinden, beş altı kadeh içmekle gamdan azade olunacağı ifade edilir

Çekme dil gam derdini var bçde-i gül-gun be-keş
Scđi-i gül çehreden nuş it piycle-i penç ü şeş (G167/1)

Yaralarının sayısız olduğunu belirtmek için de sayılardan yararlanılmıştır.

Hicr-i ycr suzcın-ı dil-i bağrım delik nçlem füzun
Bî-ñesâb olmuş benim derdim degildir üç ü beş(G 167/2)

2.10.Yiyecek Ve İçecekler

2.10.1.Tatlılar

2.10.1.1. Şeker

Şeker, yiyecekler içerisinde sık kullanılandır. Sevgilinin dudağının şekere benzetilmesi bu kullanımın sebeplerindedir. Ayrıca söz, ağız ve dudakla olan yakın ilgisinden dolayı şekere benzetilmiştir. Sevgilinin tatlı sözleri şekerdir.

Sükkeri la'Öl-i lebin kand ü nebâtımdır benim
Zinde-i güftcr-ı şîrinin ĥayâtımdır benim (G282/1)

2.10.1.2. Bal (asel)

Beyitlerde genellikle sevgilinin dudakları ve sözleriyle ilgili olarak kullanılmıştır.

Lezzet-i la'Ölin su'âl itdim o meh virdi cevâb
Didi şerm olsun anın yanında şekkerle Öaşel (G254/5)

2.10.1.3. Helva

Tadı ve lezzeti sebebiyle beyitlerde işlenen helva dudak, ağız, tatlı dil ve güzel yüz ile ilgili tasavvurlarda kullanılır.

Ruy-ı ycre bakmağım şekerli helvedan leziz
Cenıma bahş eyleyen yokdur bu ma'ncdan leziz (G79/1)

2.10.2. Diğer Yiyecekler

2.10.2.1. Nan

Bir beyitte geçen nan âşğın bahtının kötülüğünü göstermek için kullanılmıştır.

Kimine kahr eyleyüp bir nena kılmış ihtiyec
Kimine ta'xim ile foş merhabec eyler felek (G249/6)

2.10.2.2. Kebap

Sadece bir beyitte geçen kebab âşğın ateşte yanan cismini anlatmak için kullanılmıştır.

< urutmuş cismini necb-ı şarcbın iştiyckindan
^ arcret şiddet-i cteşle cheste kecbcb oynar (G106/3)

2.10.3. İçecekler

2.10.3.1. Süt (şir)

Sadece bir beyitte geçen süt, içindeki yağlar dolayısıyla ele alınmıştır. Dünyanın yaratılışına dair tasavvufi bir mânâ ile irtibatlandırılmıştır.

Bu kevni falk iden Hcllc-k-ı Öâlem bir muhît olmuş
Meşeldir şirde vardır revğan-ı cmcde gizlenmiş (G166/3)

2.10.3.2. Şarap (mey, bade, arak)

Divanda sözü en fazla edilen içecektir. Yer aldığı beyitlerde genellikle kadehle birlikte anılır. Kadehin yer aldığı beyitlerde kastedilen ise genellikle şaraptır. Beyitlerde “bade-i engur, la'l-i nab, cam-ı pür, nuş-ı sahba, cam, nab-ı şarap, pür cam-ı şarap, zehr-i nab, bade-i gül-gün, şerbet-i cam, mey, cur'a, pür hammar, gaflet meyi, cam-ı mey, bade-i engur, arak, mey-i saf, bade” gibi ifadelerle kullanılmıştır.

Türâbî divanda şaraba oldukça fazla yer vermiştir. Divanda iki gazel (G39 ve G44) tamamen şaraba ayrılmıştır. Hıristiyanlar için haram olmayan şarap Müslümanlar için haramdır (G44/4). Şarap insanın gönlünü açar, üzüntüyü dağıtır, neşe verir. Şarap, Lokman'ın dertleri defeden ikinci ilacıdır (G44/1), (G300/3). Şarap içen hem neşeye kavuşur hem de bu dünyaya olan bağlılığından vazgeçer. Şarap, bazen tasavvufî manada kullanılarak aşk şarabını içenlerin dünya ile ilgilerini kestikleri biçiminde bir kullanım içinde görülür (G92/). Bezm-i eleste aşk şarabını içenler kendilerinden geçmişlerdir. Onların bu halini görüp de onları anlamamak, hor görmek, gerçek erenleri tanımamaktır (G171/3). Türâbî'nin beyitlerinde hakim olan tasavvufî hava şarapla ilgili bütün beyitlerde kendini göstermektedir. Mana şarabıyla kendinden geçenin dünya gamı çekmesi boşunadır. Bu mistik hava şarabın geçtiği beyitlerin çoğunda görülen ortak bir görüştür.

Beni ma'Ōnā meyi mest eyleyüp ser-geşte kılmışdır

Türcbi bcr-ı dünyc çekmege vallâhi mecclim yok
(G219/7)

Sık sık sufilere, vaizlere, zahidlere seslenerek gerçeği bulmanın yolu gösterilir. Bu genel anlamda Bektaşî felsefesinde ön sözüdür (G379/2). Sūfinin iki yüzlü olduğunu sıkça yineleyen Türâbî, onun insanlar içinde şarabı kötülediğini ama gizli, تنها yerlerde şevkle içtiğini söyler. Bu batın-zahir çekişmesinin, iç dış münasebetinin, kabuk-öz ikileminin hep sufi yönünden olumsuz tezahürlerini ortaya koymak içindir.

Bâdeniñ küfrini ifşâ idiyor nâs içre

Şūfî tenhâda çeker şevkle bintü'l-Ōinebi (G431/6)

Türâbî beyitlerde gamdan, tasadan kurtulmak neşelenmek için gerçek ilmi bulmak için dünyadan yüz çevirmek, saadete ermek için hep şaraptan bahseder. Şarap, bir nevi içenin rahatça ve çekinmeden konuşma cesareti vermesi yönüyle ele alınmıştır. Âşık bu durumda her şeyi çekinmeden şuur altındakileri söylemektedir.

2.10.3.3. Şerbet, Şıra

Tadı ve lezzeti sebebiyle beyitlerde işlenmiştir. Bazen ilaç yerine kullanılan şerbet yine bu özelliğiyle işlenmiştir (G105/2), Bazen zamanın, gamın giderilmesi için şerbet âşığa yılan zehiri olur şifasını görmez.

Nezd-i humda nice kesler himmetin aħz eylemiş

N'eyleyim pîr-i muğcnın biz duŖcsın görmedik (G233/4)

2.11. Diğer Maddeler

2.11.1. İlaç (deva, derman). Merhem, Tiryak

İlaç beyitlerde hasta olan âşıkla beraber zikredilir. İlaç bazen sevgilinin dudağıdır. Gam hastalığının ilacı ise şaraptır (G396/7). Merhem âşığın yaralarını iyileştirmek için kullanılan ilaçtır. Bazen âşığın ayrılık yüzünden oluşan yaralarını iyileştirecek kadar çok değildir (G122/5). Beyitlerde “tabib” ten kasıt sevgilidir. Ve âşık, ondan yardım ister. Fakat âşık çoğu zaman sevgiliden yaraları için merhem istemez (G150/1). Âşık derdinin dermanını da bilmektedir. Hastalığının panzehiri sevgilinin dudaklarıdır.

MuŖalic bendeki bu semm derde

Leb-i laŖlin ana iksîr-i tiryck (G241/2)

Bazen yarasından da memnundur ve aşkın yarasına merhem vurulmaz der.
(Ş14/2)

2.11.2. Zehir (dara). esrar, afyon, macun

Öldürücü bir madde olan zehir, ayrılık ve ölüm olarak düşünülür. Halden anlamayanlara da her şey zehirdir (G149/6). Felek hiçbir zaman âşığın yanında olmamıştır. Âşığa verdiği ilaçlar bile zehr olmuştur.

İltimās itdik felekden derdimiz için devā

Zehr ile ālūde olmuş virdigi dārū imiş (G178/4)

2.12. Musikî

Bektaşî musikisi, Türk Musikisi'nin dini kısmının tasavvuf musikisi şubesinin bir dalıdır. (Öztuna, 1969:104) Mevlevî musikisinden sonra en zengin tarikat musikisidir. Halk müziği ile benzer özellikler taşımaktadır.

“Şehir Bektaşîlerinin musikisi, ortaya çıkış ve uygulanış bakımından Alevî musikisiyle bazı farklılıklar gösterir. Bunların başında üslup ve tavır farklılıkları gelir.” (Özcan, 1992:371)

Ancak –özellikle Balkanlarda- köy Bektaşîleriyle, Alevî musikisi arasındaki benzerlik bunların aynı olduğunu hissettirecek kadar yakındır. Gerek âyin-i cemlerde gerekse ikrâr ayinlerinde, merasimlerin ardından konularını Bektaşî edebiyatından alan “deyiş, nefes, mersiye, miraçlama, nevrüziye, düvaz imam gibi türler bestelenmiş şekilleriyle icra edilir. Törenlerden sonra yapılan semahlarda ise ritme uygun eserler okunur. “Bektaşî Musikisi’nin en yaygın türlerinden ve en önemli unsurlarından biri olan nefesler; Rıfailik, Kadirilik, Halvetilik vb. sünni tarikat musikisindeki ilâhilerden üslup, konu, metot karakteri ve az da usul bakımından ayrılır.” (Özcan, 1992:371)

Alevî-Bektaşîliğin ses bayrağı olan nefesler, beste olarak halk müziğinin etkisi altında kalmıştır. Fakat şehirde yaşayan Bektaşîler klasik Türk müziğinden etkilenecek nefesleri bu tarzda bestelemişlerdir. Bu alanda sevilen melodiler, değişik güfteler için kullanıldığı gibi aynı nefesin değişik birkaç besteyle söylendiğine de rastlamak mümkündür. Nefeslerin ağır usulle söylenenlerine “oturak”, yürük usulle söylenenlerine de “şahlama” denir. “Şahlamalar, semah nefesi olarak da bilinir.” (Özcan, 1992:371)

Semah nefeslerinde mısra ortasında ve sonunda “şah, yâ şah, hû, eyvallah” gibi eklemeler yapılır. Bunlar zakirlerin dışında toplantıda bulunan diğer kişiler tarafından da söylenebilir. Muharrem ayında yapılan ayin-i cemlerde semah dönülmez. Bu merasimlerde Hz. Hüseyin ve Kerbelâ üzerine söylenmiş nefeslere ve bilhassa mersiyeler okunur.

“Temcit, münacat, ilahi, durak, salat, tekbir gibi diğer dini musiki örnekleri görülmez” (Özcan, 1992:372)

Âyin-i cemlerden sonra, zakir, âşık, sazende, güyende veya güvende denilen nefes okuyucularına birkaç kişiden meydana gelen saz heyeti eşlik ederek nefesler ve düvaz imamlar için manzumeler okunur. Alevî-Bektaşî musikisinde kullanılan temel çalgı aleti “saz”dır. Yörelere göre değişik adlar alan sazlar; “çöğür, ruzba, ırızva, bulgari, cura, tambura ve divan sazı olarak adlandırılır. Musiki bir saz heyeti tarafından icra edilecekse bağlamaya, kabak kemani, eğit, ud, cümbüş gibi yaylı ve mızraplı sazlarda eşlik eder. Sazların çalındığı ilk parçaya “peşrev” denir.

“Nefeslerde kullanılan Bektaşî raksı ve Bektaşî devr-i reva’ını adlı tamamen bu musikiye mahsus usullerle Anadolu ve Rumeli âşık musikisinde de rastlanmaktadır.Değişik düzum şekilleriyle karşımıza çıkan bu usuller Bektaşîlikte âşık musikisinin birbirleri üzerinde ne kadar etkisinin olduğunu gösterir.” (Özcan, 1992: 372¹)

Bektaşî musikisinde ayrıca “‘curcuna, aksak, düyek, devr-i hindi, devr-i turan, yürük semai, Türk aksağı, sofyan ve nim-sofyan gibi klasik Türk musikisinde kullanılan usullere de rastlanmaktadır.Ayrıca, hüseyini, uşşak, rast, karcıgar, hicaz, sabâ, nihavend, segâh, hüzzam gibi makamlar da kullanılmıştır. Bektaşî bestecilerinin tarikatın “sırretme” felsefesi gereğince kendilerini belli etmediklerinden dolayı, bir çok nefesin kimin tarafından bestelendiği bilinmemektedir.

Türâbî de divanında bu zengin musikinin tüm unsurlarını işlemiştir.Divanda geçen “‘rebab, nutriba, tanbur, ney, tar-ı tanbur, def, keman, kanun ¹²³, saz, gazel, hûb avaz, nağme-i hûb, beste gazel, hicaz, sınık tanbur gibi terimler Turabi’nin aynı zamanda zengin bir müzik kültürünün de olduğunu gösterir.Makamların özelliklerini dahi bilen Turabi beyitlerde bu özelliklere uygun anlatımlar ve ruh halini yansıtmıştır.

Haycl-i fikr-i endişin diger gün itdi ahvclim

Giceler şubha dek nclm şadāsın viridi hüzzcmın (G 239/5)

Beyitler incelendiğinde Bektaşî müziğinin en çok kullanılan üç aleti olarak, ney, tanbur, ve kanun ön plana çıkmaktadır. Âyin- i cemlerden sonra yapılan fasıllarda da bu aletler sazendeler tarafından kullanılmaktadır.

¹²³ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Alaeddin Yavaşca, “*Bektaşî Devr-i Revanı*” TDVİA İst.1992 C.V, s.371; “*Bektaşî Raksı ve Bektaşî Raksanı*” **Müzik Ansiklopedisi** Ank. 1984 s.177; Sadeddin Nüzhet Ergun, “*Bektaşî Musikisi*” **Türk Musiki Antolojisi** C.I, İst.1942, s.407-412; **Türk Musikisi Klasiklerinden Bektaşî Nefesleri** İst. Belediye Konservatuarı Neşriyatı İst.1933 IV-V , s.150-241, Abdülbaki Gölpınarlı, **Alevî-Bektaşî Nefesleri** İst. 1992 ; Nejat Birdoğan, “*Semahlar*” **Folklor ve Etnografya Araştırmaları Yılığ** İst. 1984 s.31-59; Bedri Noyan, “*Bektaşîlik Musikisi*” **Musiki ve Nota** İst.1970 s.10-25; Ayhan Erol, “*Birlik ve Farklılık Ekseninde Alevîlik ve Alevî Müziği*” **Folklor / Edebiyat** C.VIII, S.XXIX 2002/2 s.287; Nejat Birdoğan, **Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevîlik** İstanbul 1995 s.427; Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik** İstanbul 1990 s.166-169

Türābî, duygularını, hayallerini yukarıda saydığımız müzik aletleri vasıtasıyla dile getirir. Örneğin neyin içinin yanık olmasından dolayı çıkardığı yanık ses Türābî'nin sinesinden gelmektedir.

Nāya nisbet kıılma nālem ey Türāb efzūn olur
İñledir mızrāb-ı hicrān şınemi kıānūn gibi (G 426/7)

Ney ile def âşığıñ ruh halini aksettiren ona ortak olan iki arkadaşı gibidir.
(M91)

3. İNSAN

Allah'ın “sureti” olan insan ontolojik yönden Allah'ın tezahürü ve O'nun madde dünyasında bilinmesinin aracıdır. İnsan olmaksızın “Allah” isminin bir tekinin ortaya çıkması söz konusu değildir. Küçük alem (alem-i sağır) olan insan büyük alem (alem-i kebir)'in aynasıdır.

Kur'an insanı maddesiyle topraktan, özülle ilahi nefha olan ezeli-ebedi ruhtan oluşmuş bir varlık alanı olarak tanıtmaktadır. Süfiler bu gerçeğe bakarak insanı “vasat-ı camia” yani iki kutbu birleştiren ortam diye tanımlarlar. Bu birleştirici varlık bir yandan lâhuti gerçeği öte yandan da nāsut gerçeğini bir araya getirmiş esrarlı, komplike ve kompleks bir varlıktır. Böyle olduğu için de insan, yine Kur'an'ın ifadesiyle, tartışma, çekişme, savaşma ve mücadeleye en düşkün en müsait ortamdır. (Öztürk 1992:113)

İnsan, bütün varlığı emrine alabilecek bir kapasitede yaratılmıştır. İslam düşüncesi; dini, insanın evren karşısında duyduğu aczin giderilmesi gayreti ve yolu olarak değil, insanın evrene hakimiyetini realize edecek bir tavır ve yol olarak göstermektedir. Bu espri, Kur'an'ın, insanı “Allah'ın yeryüzündeki halifesi” diye tanımlamasının gerekçesini de vermektedir.

Hacı Bektaş, insanın bir varlık alanı olarak yapısında bulunan seçkinliğini ifade ederek şöyle diyor: “Çalap Tanrı her ne yarattıysa insanlara verdi ve hem kendisini de insanlara verdi.” (Öztürk 1992:118)

Bir Horasan ereni olan Hacı Bektaş; doğup yetiştiği topraklardaki Hint, Çin, Türk, İran ve Arap mirasının karışımını İslâm iman ve şuuruyla kaynaştıran bir kişilik yapısına sahip olarak, insana ve insanlığa bakışında bütün dar ve peşin fikirlerin üstüne çıkmış, bütün insanları sevmeyi başkalarını ayıplamamayı insan olmanın şartı bilmiş seçkin bir ruh, asırları aşan bir gönül sultanıdır.

Alevîlik-Bektaşîlik, insanı merkeze koyan ve ona Tanrısal bir kutsiyet veren bir öğretilerdir. İnsanın varolmasıyla birlikte var olan Alevîlik-Bektaşîlik her zaman kendisini yenileyerek çağa ve koşullara ayak uydurarak günümüze dek gelmiştir. O nedenle en önemli dayanağı, insanın varlığı ve sosyal yaşamdaki yeridir. Bu yer hiçbir zaman zalim olmamıştır, insanı aşağılayan, hor gören bir anlayıştan oldukça uzaklaşmıştır.

İnsanoğlu'nun Tanrının özünden yaratıldığı ve balçıktan var edilen tenin, Tanrının ruh vermesiyle, ruhundan üflemesiyle hayat bulduğu gerçekliğinden kaynağını alan Alevî-Bektaşî insan anlayışı Mevleviliği ve Nusayriliği de kapsamaktadır.

Bektaşî tören salonlarının giriş kapısının solunda var olan koni biçimindeki sütun insanoğlunun manen yükselişini simgeler. İnsan başlangıçta koninin alt yanındadır. Olgunlaşa olgunlaşa üste doğru yükselir. Bu olgunluk en yüceye vardığında, insan tepe noktasında Allah'a kavuşacaktır. “Tanrısal kişilik, Muhammed ve Ali'de olmuş ve kişileşmiştir. Koninin tabanındaki yoğunluk insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla her insanda yücelme, yani Tanrılaşma yetisi vardır.” (Birdoğan 1990:303)

Alevî tasavvufuna göre yüceliğin zıddı aşağılıktır. Bu da insanın kanında olan ve adına şeytan denilen bencilliktir. Kişi, yücelik ve olgunluk ıssı olmak için bu nefsi ezmelidir. Bunu ezdiğinde şeytanlık durumundan çıkar.

İnsanın kendi yüzünden başka oluşan bir başka Tanrı yüzü yoktur. Çünkü insanda vücut bulan Tanrı'dır. Hakk'ın yüzüne ulaşmak da insanın kendi gerçeğini görmesidir. Alevîlikte dedelere secde etmenin anlamı da budur. Bu inanç Tanrı'ya varışı insana yönelişte görmüş, insana saygıyı Tanrı'ya saygının ön koşulu olarak kabüllemiştir. Mansur'un “Enelhak” felsefesiyle Tanrı'yı özünde bilmiştir.

Bektaşî ve genelde İslâmın panteist mistikleri için fiziksel dünya, Hakikat'in ademde ki (yokluktaki) bir yansımasıdır ve ikilik duygusu Tanrı'nın varlığı gerçeğini insanda saklayan örtüdür. İnsan kendisini Tanrı'dan ayrı hisseder ve çevresine de Tanrı'dan ayrı imiş gibi bakar. Bu görünen ayrılıkta hakikatın tek dokunuşu insan ve evrenin Tanrı'nın tezahürü olduğu gerçeğinde yatar. Bu nedenle bir insanın içinde, her zaman çıktığı kaynakla yeniden birleşmeye çalışan bir Gerçek Varoluş kıvılcımı vardır.(Birdoğan 1990:127)

Bu öğretilerde insana yapılan niyazın arka planında Tanrı'nın insana kendi nurundan bir parça katması vardır. Dolayısıyla insan Tanrı'nın bir tecellisidir. İnsan kiblelidir. İnsana niyaz, Tanrı'ya niyaz demektir. "Niyaz (secde) toprağa değil, Ademe (insan) yapılır (Çağlayan 2001:279). Beşeriyete hizmet eden ilimle uğraşan, konu komşu, eşini, dostunu hoş tutanlar her an niyazdadır. Tanrı'nın istediği de budur. (Sümer:14)

Kâinattaki cennetin insandaki mukabili gönüldür. Cennet haline getirilmek istenen dünyada gönül sınırını . bir başka ifadeyle aşkı hakim kılmak gerekecektir ki, Bektaşîlik'in sevilen sesi Tûrâbî'de bunu dile getirmiştir. İnsan, gönül sayesinde evrenin bir küçük modeli olmanın da ötesinde, evreni kuşatır ve aşar. Gönül, âlemlerin padişahının nazargâhıdır. Allah ile cümle nesne arasında perde vardır, lakin gönül ile Allah arasında perde yoktur. Gönül Kâbe'ye benzer. Kâbe'ye varmak isteyen ayak ile gönle varmak isteyen yüz üste yürümelidir.

Tûrâbî Divanı'nda da insanın mahiyetini anlamak için “ bist ü heşt”, “si vü dü”, “küntü kenz,” “alleme'l-esmâ” sırrının fehm edilmesi gerektiği üzerinde sıklıkla durulur. Bu sırlara vakıf olanın insanın gerçek mahiyetini anlayabileceği belirtilir.*

Bîst ü heşt si vü dü esrırını fehm eyledik
“Küntü kenz”iñ sırrıyız “Öalleme'l-esmâ” biziz (G137/5)

3.1. Sevgili

Divân şiirinin baş kişisi olan sevgili, Tûrâbî'nin şiirlerinde yâr, dost, efendi, tabîb, dilber, dildar, ma'suk, güzel, afitab, mehlika, afet, per, melek, saki, nazenin, hûnî, dilrübâ, gibi isimler altında alınır. Sevgilinin kaş, gözü, yanağı, dudağı, saç, boyu gibi güzellik unsurları âşığı etkileyen tabir-i câiz ise onu perişan edip, yaralayan unsurlardır.

* Bu konuyla ilgili örnek beyitleri daha önceki kısımlarda (Yaratılış, Devriye, Aşk, İnsan-ı kâmil, Din) ele aldığımız için burada tekrar ele almayı uygun bulmadık.

Sevgilinin diğerk özelliklerinden biri de acı ve ıstırap verici oluşudur. Âşığa zulmeder, attığı oklar ile onun sinisini kanatır ve âh u efgân etmesine sebep olur. Âşığın canına kasteder ancak hiç kimse ona hesap sormaz. Hatta bu durum günah dahi olsa melek ona günah yazmaz.

Sevgilinin gönlü taştır. Vuslata söz verir ancak hiçbir zaman sözünde durmaz. Âşığa yar olmadığı gibi rakiple dolaşarak âşığı darmadağın eder. Sevgili gönül mülkünün sultanıdır. O ne derse öyle olur. Âşığın ağlayıp inlemesi ona kâr etmez, aksine ona zevk verir. Artık ne kadar ağlarsa sevgilinin güzelliğı o kadar büyür. Âşık bu halinden şikâyet etmez çünkü gerçek aşka geçmenin şartı eziyetten geçer.

Sevgilinin kaşı, saçı fitnedir. Âşığa büyü yapar ve onu kendine bağlayıp, kölesi yapar. Ortalıkta pek fazla görünmediğı halde âşığın hayalinden hiç eksik olmaz. Süslenip ortaya çıktığı zaman bayram ziyaretleri eder. Bu durum âşık için en büyük bayramdır. Öyle ki kendini ona kurban eder ve kurban bayramını ilan eder.

Sevgili bezmin ve eğlence âlemlerinin vazgeçilmez kişisidir. Maddiyata oldukça düşkün olan sevgiliye en büyük hediye kendi güzelliğini görüp övüneceğı bir aynadır.

Sevgilinin yaşı daima gençlik yaşıdır. Bedeni en çekici konumda ve renktedir. Sevgili olmayan yer cennet dahi olsa bir önemi yoktur. Sevgili ile ilgili teşbih ve mecazların konusu sınırsızdır. O bazen Süleyman, Yusuf, İsa; bazen peri, melek, huri ve gilman olur. Kâbe'dir, kıbledir, güneştir, aydır, güldür, gülistandır, candır. O ve onun her şeyi güzeldir. Kısaca gerek mecazi olsun gerekse gerçek anlamda sevgilinin güzellik unsurları söylenmekle bitmez.

3.1.1. Genel Değerlendirme

Türâbî, şiiirlerinde birçok farklı kelime ve tamlamalarla sevgili konusunu ele almıştır. Zaman zaman geleneğın kendisine sunmuş olduğu mazmunlara bağlı kalırken bazen de orijinal hayaller etrafında kendi tarzını ortaya koymuştur. Türâbî, sevgisini dile getirirken zaman zaman divâne olmuştur. Bu hakikatin idraki noktasında ilahî olanın eşliğinde duran bir divaneliktir. Dolayısıyla şair, mecazi alemin iğreti varlığında cünün gömleğini giymekten çekinmemektedir.

Bir perî sevdesına giydim cünun pîrchenin
Ben deli dîvcneyim ey zhidc sen gül bana (G21/2)

Sevgiliyi bir kurtarıcı olarak görmekten başka düşüncesi yoktur. Çünkü onu bu derde o salmıştı ve yine ancak o kurtarabilecektir.

Şcne bilmez tcr-ı zülfünde aılmış gönlümi
Dcra çıkmış kimseyi kurtarması müşkil bana (G 21/4)

Âşık, ne söylese söylesin sevgili vurdu duymaz tavırlarına devam etmektedir. Sevgilinin acımasız, umursamaz tavırları âşığı bir kaos ortamına sürüklemektedir. Öyle ki, âşık bu ıstırapın hayatta olduğu sürece devam edeceği kanaatini taşımaktadır:

clim faycl itdikçe bağırm hün olur benim
Gird-cb-ı gamdan çıkmaya hiç yokdur intihc (G4/4)

Türâbî, Divan şiirinin alışılmış mecaz ve teşbihlerini kullanmaktan geri kalmamış ve gül-bülbül, şem-pervane gibi sevgili-âşık rumuzlarının kazanılmış anlamlarından istifade edebilmiştir. Şair, Türk şiir geleneği içerisinde kullanıla kullanıla oldukça geniş bir çağrışım değerine sahip olan kelimeleri ustalıkla şiirinde işlemiştir. Nitekim bunlardan biri olan “dilber” kelimesini, büyük bir geleneğin taşıyıcısı kılan şair, sevgili, aşk ve sır olgularının kudsiyetini muhayyilemize kazır:

Ey Türcbî dilberin mchiyyet ü esrcrını
İtseler bin pcre hem mümkün degil ifşc bana (G3/9)

“Gül”, sevgili “bülbül”, âşık konumundadır bu şiirlerde. Sevgili henüz açmamış bir goncadır. Âşığa gülümsemesi gülün açması şeklinde tasavvur edilir.

Ö,,şıkım leyl ü nehcrımda yeter bir gül bana
Ncl ü ferycdımda yetmez istese bülbül bana (G21/1)

Âşık sevgilisi olmadan hiçbir şey yapamaz. Sevgili umursamaz, acımaz hallerini takınsa da âşık için değişen bir şey olmaz. Çünkü o aşkı ile vardır. Çektiği

ıstraptan zevk almaktadır. Ona ilham veren aşk acısıdır zaten. O (âşık) ne olursa olsun halinden memnundur. Sevgilisini görmeden rahat edemez.

Sensiz ey rūh-ı revān bir laḥza ārām itmezem

Yoğ kararım görmesem bir ān efendim merḥabā (G10/6)

Sevgiliye kavuşmak âşığın bayramıdır. Kendini sevgilisine feda eden şair onun kurbanı olmaya can atar. Bu noktada Copellanus'un aşk anlayışı aklımıza gelmektedir. Ona göre aşk, "karşı cinsin güzelliği üstünde aşırı düşünmenin doğurduğu iç acısıdır. İnsanı karşısındakine kavuşmayı her şeyden üstün tutmaya ve karşılıklı olarak aşkın emirlerini yerine getirmeye zorlar." (Kırıc, ? :167) Gerçekten de şair sevgilisinin kölesi olmuştur.

Dcm-ı zülfünde hezcr Őcşıkların üftededir

Öİyd-ı vaşında senin kurbcnın āzād itme gel (G264/3)

Türâbînin en belirgin özelliklerinden biri de Hurûflük inancının etkisinde kalmasıdır. Birçok şiirlerine aks eden Hurufflik inancına göre insanın yüzündeki ve bedeninde tecelli eden elifbanın uluhiyeti üzerine temellendirilmiştir. Yani sevgilinin yüzü bu anlamda önemlidir. Ona göre sevgilinin yüzünde yedi hat bulunmaktadır.

Sure-i "Seb'a'l-meşcni" den rumuzı keşf idüp

Lutf u i'ncm eylemişdir ḥâzret-i hünkcr bana (G22/4)

Sevgili her zaman güzeldir öyle ki kâinattaki tüm güzellikler onun güzelliği yanında oldukça değersiz bir görünüm arzeder. Onun yüzü, kaşı, gamzesi, dudağı, yanağı ayrı ayrı cihan mülküne değer. Âşık sevgilisinin yüzünü güneşe, aya, Yusuf'a benzetmiştir. Dudağını Kevser'e, kokusunu misk-i anbere, boyunu serviye benzetmiştir.

Buy-ı zülfün dilberc foş misk ü 'anberdir bana

Lezzet-i la'l-i lebin ma'nide Kevşerdir bana (G18/1)

3.1.2. Sevgili ile ilgili Unsurlar

Türābî, şiirlerinde sıkça teşbih ve mecaz unsurlarını kullanmıştır. Bu unsurların çoğunluğu sevgilinin tasavvurlarıyla ilgili olmuştur. Sevgilisini sevmeyi, ona âşık kalmayı kendine ödev kılmıştır. Şair, bir anlamda onu severek ibadet ettiğini düşünmüştür.

KaŖbe-i hŭsnŭn tavcŭf eyler dil-i hŭcccmız
Secde kılmak vccib her vechile inscn ana (G17/5)

Türābî, şiirlerinde sevgilisi için peri, efendi, afitāb, nevcivan, mehrŭ-şah, Yusuf-ı Sani, padişah, şeyh, gonca gibi kelimelerini sıkça kullanılmıştır.

Bir peri bir tcr-ı zŭlfŭn boynuma bend eylemiş
“uret-i hclim tagayyŭrdŭr
cŭnun rengin virŭr (G92/2)

Sevgilinin yŭzŭ gŭzellik itibariyle Yusuf peygambere benzetilmiştir. Hz. Yusuf hem İslam kŭltŭründe, hem de divan şiirinde gŭzellik timsali olarak gŭrŭlmüştŭr. Hem teşbih hem telmih sanatıyla Hz. Yusuf’a gŭndermede bulunan şair sevdiğini Hz. Yusuf’a benzetirken kendisini de hŭzŭnler evinde Yakub (a.s) ile űzdeşleştirmektedir.

YaŖkub-mişcl oldı yerim Kŭlbe-i ahzcn
Girycn ile ey Yŭsuf-ı KenŖānım efendim (G280/5)

Sevgiliyi birçok beyitte “ay yŭzlŭ” olarak değerlendiren şair, gecenin karanlığını kaldıran ay gibi, kendisinin karamsarlığını da sevgilinin yŭzŭnŭn dağıttığını sűyler. Onun Ay’ı da Gŭneş’i de sevgilidir. O, artık kendisini aşk potasında eritmiştir. Bu nedenle sevgilinin tŭm hallerine vakıftır ve hiçbir zaman ondan vefa beklememektedir.

Bilmişem meh-rulara resm-i vefc cyin degil
Sen anı şchım gŭzeller içre ięccđ itme gel (G264/5)

Gŭneş ve ay dŭnya ięin vazgeçilmez bir űnemi haiz iki varlıktır. Şair ięin ise sevgiliden gayrısı yoktur. űyle ki bu gibi benzetmelerle bunu ispata çalışmıştır. O

aşkıyla ayaktadır. Aşk, şairin ruhunu besleyen ana kaynak konumundadır. İlhamını bu kaynaktan alan şair, mutluluğunun buna bağlı olduğunu bilmektedir. Çünkü “sevmek, kuşkudan kurtulmak ve yüreğin gerçeğiyle yaşamaktır.”(Bachelard, 1995:108)

Türâbî, şiiirlerinde sevgilisi için “şeyh, sultan, efendi” gibi ifadeleri kullanarak onu yüceltmeye çalışmıştır. Bilindiği gibi bu ifadeler gerçekte bir toplulukta sözü sayılan, emrine amade olan bir avâma sahip insanların sıfatıdır. Âşık için de sevgili bu vasıflara sahiptir. En azından kendisi onun emri altındadır.

“ayycdı şaçın hâlkâ-i kullcb efendim
‘„şıklarî bend eyledi zincire ne hccet (G47/4)

Sevgilinin peşinden gitmek, onu sevmek şaire göre ibadet etmektir ki bir beyitte kendini dervişe, sevgilisini ise şeyhe benzetmiştir. Tekkede ibadet eden bu dervişin tek gayesi şeyhinin hayır duasını almaktır. Aşk öyle büyük bir duygudur ki belki ölümü yenecek tek güçtür. Bunun için “varlığın özü olan sevilene yönelerek sevenin varlığının sebebi olan mutlak gerçeğe yönelmesini sağlayacaktır” (Bataitle,1993:53).

Tekye-i kuyunda bir dervişim ü şeyhim odur
Behre-yıcbımdır gârağ hayr-ı duŖcsından gerek (G237/4)

Bir başka beyitte âşık sevgilisini sultan olarak görmek istemiştir ve bu sultanı öpmekten duyduğu hazzı dile getirmiştir. Bu noktada aşk-dokunma ikilisi karşımıza çıkar. “Her insan, doğuşundan itibaren yasaklarla donatılmış bir cinsellikle baş başa bir yaşam sürdürür. İnsan cinselliği ölümle son bulur. Erotizm içinde yasakları taşımasına rağmen birey için en önemli özgürlük ve mutluluk olmalıdır.” (Bataitle,1993:67)

Bus idem isem laŖlini sultcnım ider hâx
Bir neş’e bulur şevşile şol ccnım ider hâx (G196/1)

Âşık, sevgilisini göklere çıkardığı gibi az da olsa bazen serzenişlerde de bulunmaktadır. Merhametsiz sevgili için Rabb’a yakarıшта bulunan âşık, artık sevgiliden bir iltifat beklemektedir.

O seng-dil-i nigcra merhâmet vir sen hemcn yc Rab

Bana bir iltifet itsün ki ben öldüm amcn yc Rab (G36/1)

Servi, düzgün boyu ve rüzgârlarla salınışı münasebetiyle sevgiliye benzetilen bir unsurdur.

Nergis-i mestin süzüp odlara şaldığın yeter

Serv-i nczim nczenim itme şultcnim benim (G285/4)

“Gonca-gül” ifadeleri de yine sevgili için kullanılan klasik metaforlardır. Sevgili açılmamış gonca olarak hayal edilirken, âşık da goncanın bu durumunu ihbar eden, gammazlayan bülbül olarak tasavvur edilir. Âşık, goncanın bu durumundan şikâyetçidir, onun açılmasını kendisine bir iltifat gibi görür ve hep o anı bekler.

Dafi gül-goncadır lebler dafi yckut-ı rümmeni

Nigch itse kıycmet mcccresi şch-levendimdir (G96/3)

3.1.3. Sevgilide Güzellik Unsurları

3.1.3.1. Saç

Saç Divan edebiyatında üzerinde en çok durulan ve çeşitli benzetmelere konu olan güzellik unsurudur. Saç, daha çok dağınıklığı, uzunluğu, karışıklığı, kokusu ve özellikle rengi dolayısıyla değişik hayaller içinde ele alınır. Bilindiği gibi saç tasavvufi olarak kesreti ifade etmektedir. Bu yönüyle vahdeti ifade eden yüz ve yanak ile daima tezat halinde kullanılır.

Saçın dağınık olması perişanlığa delâlet eder. Sevgilinin saçı âşığının başını döndüren, aklını dağıtan bir çekiciliğe sahiptir.

Müşğin saçını itme perişcn kerem eyle

ÓAklım dağılur bafır-ı dilim itmede hızcı (G38/6)

Dağınık ve perişan bir halde kıvrım kıvrım, büklüm büklüm olan sevgilinin saçları bu yönüyle âşığın dikkatini celbeden ve nihayet onu yakalayan bir tuzak olarak tasavvur edilir. Âşığın keder ve kasveti oranında uzayan saç, gönlü esir alarak onu zulmette koyar. Ancak âşık bundan müşteki değildir. Zira o, zıtlıklardaki mükemmeliyetin farkındadır ve saçın uzayan zulmeti, karanlığı karşısında mutlaka ona

eş değerinde bir nurun varlığı bulunur. Celal'in hemen yanı başında elbette Cemal kendini gösterir. Nitekim saç bir zulmet (karanlık)tir ve fakat ab-ı hayat olan dudakları yüzü örten bir karanlıktır.

Dem-i zülfünden halc" olmaz gönül bulmaz necet
 ~ulmete düşmüş anın
 zımnındadır eb-ı hayct (G48/1)

Saç, bazen şekil bakımından sümbüle benzetilir. Bu benzetmede öne çıkan özellik onun dağınıklığıdır. Saçın dağınık olması zaten melâl yüklü olan âşığı iyice perişan eder.

Bcğ-bcn nežžcrre kıldı bcğa girdi görmedi
 N'eyleyim gisularun tek bulmadı sümbül bana (G21/5)

Saç, kokusu ve rengi itibarıyla misk ü anberle birlikte zikredilir. Sevgilinin saçı, tıpkı cennet bahçeleri gibi hep güzel kokar. Dudağı da Kevser suyu kadar lezzetli olan sevgili, bu yönüyle kıyas götürmeyecek mükemmeliyette bir güzelliğe sahiptir.

Buy-ı zülfün dilberc foş misk ü 'anberdir bana
 Lezzet-i la'l-i lebin ma'ni de Kevşerdir bana (G18/1)

Yine başka bir beyitte gönlünün, sevgilinin tarak görmemiş –dağınık- saçına asılı kaldığını belirten âşık, Hallac-ı Mansur'a telmihte bulunarak dâra çıkanların kurtulmasının mucize olacağından kasıtlı, gönlünün kurtuluşunun zor olacağını ifade etmektedir.

Şcne bilmez tcr-ı zülfünde a"ılmış gönlümi
 Dcra çıkmış kimseyi kurtarması müşkil bana (G21/4)

Sevgilinin saçı, âşığın boynunun zinciridir. Can, sevgilinin zülfünün tuzağına düşmüştür. Âşık delirmiş ve sevgilinin dudağından gayrı da devası yoktur. Sevgilinin saçı onun karargâhı ve dahi silâhıdır. Saç, âşıkları oynatan, onları istenilen biçime getirmeye yarayan bir alet gibidir. İsterse onları bir zincirle bağlar, yahut bir çengel ile kendine çeker veya asar.

Saç ile zincir arasında uzunluk ve örgülü olmak bakımından açık bir benzerlik vardır. Bu benzerlik dolayısıyla oldukça renkli hayaller kurulur. Saç ile birlikte kaş, yanak ve dudağın yoğun bir şekilde zikredildiği görülür. Saçın kaş ile birlikte sevgilinin

yanağında bıraktığı manzara sanki deniz üzerinde zincirle kurulmuş bir köprü gibidir. Saç ile kurulan başka bir münasebet de eskiden delilerin zincirle bağlanması dolayısıyladır. Cınnet geçiren divanelerin zincire vurulmasından kinaye âşık, sevgilinin saçının zincirine vurulmayı murad eder. Şair bunu oldukça doğal bir talep olarak görür.

Leb-i la'linden özge bir devc kcr eylemez söyle
Cünun olmuş da kim gisuların boynuna zincir it (G51/3)

Türâbî divanında saçın en çok benzetildiği unsurlardan biri de sünbüdür. Yalnız aradaki münasebet sadece şekil yönüyle değildir. Saç kokusu itibariyle de sünbüle teşbihte bulunulmuştur. Saçla sünbül arasındaki başka bir benzerlik de saçın çokluğu, topuklara kadar uzanışı, büklüm büklüm oluşu, dağınık ve karışıklığı dolayısıyladır. Saç her zaman uzundur. Ayrıca saçın diğer güzellik unsurlarıyla tasavvuru ve bu güzellik unsurlarının da tabiatın bazı çiçeklere (yüz-gül) benzetilmesi ile bir bahçe/bağban tablosu ortaya çıkmaktadır. Sevgilinin yanağının iki yanına dökülen zülüfleri, sünbülün kıskançlık oklarını ona yöneltmesine sebep olurken, gül bahçesi onun kokusunun sarhoşluğuyla tüm varını odlara yakar.

Sünbüli hcke bıraksun o mu'anber kckül
Varını odlara şalsun seni görsün gülcrc (G120/5)

Saçın başlı başına ele alınan başka bir hususiyeti de rengidir. Saçın rengi her zaman kara (siyah)dır. Bunun yanında kaş, kirpik, ben de kara (siyah)dır. Bu münasebetle şair kara kelimesini tevriyeli kullanır.

Gerdcmı sefid olsa da ruflar mey-i gül-gun
Ebruda siych bende siych çeşm karadır (G125/4)

Saç, rengi ve terlemiş haliyle buluta teşbih olunur. Bu durumda yüz de bu bulutla ıslanan bahçe olarak hayal edilir. Sevgilinin saçları altında kalan yüzü/yanağı bulutların ardında kalmış ay gibidir. Sevgili bazen buluta benzeyen saçlarını dağıtarak âşığa mahcemalini gösterir.

Ol peri açsa dehen şirin makcllin gösterür
Ebr-i zülfün tagıdup mch cemcllin gösterür (G127/1)

Saç rengi itibariyle geceye (şeb), yanak da gündüze (rüz) benzetilmiştir. Âşığın iki gözü iki çeşme gece-gündüz sevgilinin derdinden ağlamaktadır. Gece için karanlık sıfatı kullanılır. Hastalık gece arttığına göre sevdalar da geceleri artar. Âşık geceleri sevgilisini düşünüp dertlenir. Geceler boyu uyku görmez âşık. Yanak aydınlıktır, ancak iki tarafını saran saç sayesinde kendini saklar olmuştur. Renk itibariyle zıtlık gösterdiği için belki de âşık kaçıp yanağa sığınmıştır.

Eşk-i hün-âbla memlu iki çeşmim şeb ruz
La'Ûl-i te'sîr-i lebindir aña bu der-i künüz (G135/1)

Divan şiirinde sevgilinin saçı ve âşığın ahları şekil yönünden yılanı benzer. Bu benzerlikte saçın uzunluğu, kıvrımlı oluşu, siyahlığı ve âşığa zehir etkisi yapan özellikleri de ayrıca önem arzeder. Özellikle alın üzerine yayılan kıvrımlı perçemler tıpkı bir yılan gibi âşığı zehirler.

Genc-i hüsünde efendim şöyle bir mcr perçemin
Û,,şık-ı üftcdeye gösterdi esrcr perçemin (G231/1)

Divan edebiyatında sevgiliye benzetme yoluyla büt (put) ve sanem denilir. Zaten sevgilinin kâkülü ve beni putperest olarak bilinir. Küfür kelimesinin siyah anlamı ve kâfir kelimesiyle olan ilişkisi de böyle bir teşbihe yol açar. İşte bu küfür karşısında aydınlığı ile yanak, imanı temsil eder. Âşık sevgilisini puthane olarak değerlendirdiği gibi kendisini de bu puthanede dinden, imandan çıkmış olarak gösterir. Çünkü sevgilinin güzelliği âşığın aklını başından almıştır.

Seni görmüş kamu ru-gerdcn itmişler kilışcdan
Ne bütsün bctıl itdin ehl-i küfrün şimdi aśnāmın (G239/3)

Sevgili birçok beyitte cādû (cadı). büyücü olarak geçmektedir. Sevgili, saçına âşıkların bağlanıp her bir telinde binlercesinin canını verdiği bir büyücüdür. Sevgilinin büyücülük vasfı dolayısıyla Harut ve Marut'a metinlerarasılık bağlamında anıştırma yoluyla göndermede bulunulur (Aktulum, 2000: 94-108). Büyücülük ilmine vakıf olan bu iki melek işledikleri suçlar dolayısıyla saçlarından asılarak bir kuyuya sarkıtılmış halde kıyamete dek beklemekle cezalandırılmışlardır. Âşığın gözünde beliren saç

süpürgeye veya rüzgâra binmiş büyücü olur. Âşık sevgilinin saçına bend olmuştur. Bend kelimesiyle bağlayıcılık, zaptedicilik fonksiyonları ortaya çıkmaktadır.

Fesin altında sarkan saç tellerinin birer ejder olarak tasavvur edildiği bir beyitte şair canına kast eden bu durumdan şikâyet etmektedir.

Zîr-i fesden taşra çıkmış şanki bir ejder gibi
Cânıma şaşd itmede Hûsrev-menendim perçemin (G249/2)

Sevgilinin siyah saçlarına gönlünü bağlayan âşık, kendini Yusuf gibi zindana atılmış hisseder. Yusuf (a.s) kıssasına telmihte bulunan şair zindan ile gece kelimeleri arasında karanlık imgesiyle tenasüp de kurmaktadır.

Leyle-i zülfün hevcsı çcr-sudan bend idüp
Yusufıveş ccyımı Öclemde zindcn eyledim (G299/2)

Başka bir beyitte yine saçlar münasebetiyle Hallac-ı Mansur'a telmihte bulunulmuştur. Bilindiği gibi Mansur, Ene'l Hakk (Ben Hakk'ım) sözüyle yanlış anlaşılmiş ve birçok eziyetlerle darağacına asılmıştır. Darağacı sevgilinin saçları olarak düşünülürse Mansur da aşk şehidi olarak bu dâra düşmüştür diyebiliriz. Şair sevgilisinin saçlarına bağlandığı için kendisini Mansur'a teşbih etmiştir.

Çek Türcbi Öcşıkı ber-dcra ey meh rahm kıl
Çin-i müşğın zülfüne müştck Mansur olmuşum (G298/7)

3.1.3.2. Kirpik

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de gözün ve dolayısıyla bakışın tamamlayıcı unsuru olan kirpiktir. Kirpik daha ziyade göz ile birlikte kullanılmasına rağmen bazen de tek başına oldukça renkli hayaller etrafında beyitlerde yer almıştır. Kirpik her zaman kaş veya gamze ile âşığı ele geçirmek için ittifak halindedir. Beyitlerde karşımıza ok, hançer, kılıç, mızrak, peykân olarak karşımıza çıkan kirpik, âşık üzerine tek başına fazla etkide bulunmamaktadır.

Divanda en fazla okla birlikte anılan kirpikler bunun hemen yanında bazen de hançere benzetilmektedir.

‡ançer-i müjçen-ı tîrin bağrımı eyler berîd
 ‡amze-i sehçerını gör kim ider
 derdim mezîd (G74/1)

Kirpikten söz edilirken onun daha ziyade gamze ile birlikte kazandığı anlanmla birlikte geçtiği beyitlerde öldürücü ve yaralayıcı vasıfları da dikkati çeker. Sevgili kirpik oklarını âşığın üzerine salar. Âşık da bu okların hedefi olmak için can atar. Gözün kanlı hali âşığın iç dünyasındaki çöküntülerin ne kadar fazla olduğunu gösterir. Göz büyü yapar, kirpik ise oklarını fırlatarak zaten yaralı olan gönlü iyice kanatır.

Çeşm-i mestin varımı bir sihrile yağma kılup
 Tîr-i gamzen kan ile rengin değil de ya nedir (G124/4
)

Daha önce değindiğimiz gibi kirpik tek başına değil daha çok göz ve kaşla birlikte tasavvur edilmektedir. Sevgilinin kaşları kemanından çıkan kirpik okları, daima âşığın kanını dökmeğe meyillidir.

Fâğ-ı mihrâb mı Tûrâbî yâ kemân mı bilmezem
 Tîr-i müjgân ile cânlar şâsdına ebrû imiş (G178/7)

Sevgilinin kirpik okları âşığın sinesin deldiği vakit, yaralarından akan kanlardan âşık ayrı bir haz almaktadır:

Müjçenin oğun şıneme şançıldığı scÖat
 Hçk üzre revçn olmağa al şanım ider fax (G196/5)

Âşık, kanlı gözyaşı dökmeğtedir ve bunu sevgiliye şahit olarak göstermektedir. Ağlamaktan kanlı olan gözünden kan akmaktadır. Ancak sevgilinin attığı oklar ile de bağrı kanamıştır.

Âl reng olmuş sirişkim şâhidimdir ey perî
 Tiğ-ı pinhçnı nigçhın bağrımı kan eyleyen (G331/6)

Aşağıdaki beyitte “âhâr” kelimesinin kullanımı dikkat çekicidir. Âhâr, kelime anlamı itibariyle kağıtların yazıyı kolay kabul etmeleri için yapılan terbiyedir. Öyle ki âhârlı kağıt silgi kullanılmayan kağıttır. El yazması eserlerin uzun süre harap olmamasının sebebi âhârlı oluşudur. Tevriyeli kullanılan bu kelime aynı zamanda -akar- anlamı da taşır. Yani oklarını zayi etme, bağırında yer kalmadı, boş yere atma, telef olur anlamı da çıkarılabilir.

Tirine cımcde kıldım şine-i sūzcnımı

™cyiŖ itme okların ey sevdiğim āhar yere (G359/2)

3.1.3.3. Göz

Güzellik unsurları arasında önemli planda olan göz, tek unsur olarak kullanılmaz. Birçok unsuru içine alır, mürekkeptir. Kaş, gamze, kirpik unsurları her ne kadar ayrı gibi görünse de aslında göz ter kibinin birer parçasıdır lar.

Sevgilinin gözü hemen hemen sevgili tiplmesiyle aynı şekildedir. İnsafsızdır, alaycıdır, güler, lakayttır. Âşığı, görmemezlikten gelmek onun başlıca özelliğidir. Bakışı etkileyici ve can yakıcıdır. Gözün rengi genellikle siyah olmakla beraber zaman zaman ela olarak da karşımıza çıkar. Göz sevgilinin en güzel unsurlarından biridir. Bakışlarından ise âşık kendi lehine veya aleyhine manalar çıkarmaya çalışır. Baktığı her yerde sevgilinin gözünü arar durur.

Göz, bazı beyitlerde siyahlığı ve iriliği ile ahuya benzetilir.

Ŗāmetiñ serv-i hırāmı gözleriñ āhū mişāl

Cānımıñ cānānesi sultān efendim merhābā (G10/2)

Gözün nergise benzediği beyitler oldukça fazladır. Bu temel benzerlik şekle dayanmakla birlikte, hasta, baygın, uykulu, şaşı gibi özellikleri de önemlidir. Nergisin narkoz özelliği olduğu da söylenir. Hasta olan nergisin sevgiliye benzemek istediğini

ancak benzeyemediğini ve hasedinden hastalandığı söylenir. Göz ile nergis mukayesesinde göz üstün gelir.

Nergisi cteş-i reşke yaka çeşm-i mestin
Ögünüp eylemesün lcf ü güzcfi her bcr (G120/3)

Göz bir büyücüdür. Bu yüzden beyitlerde göz için “cadu, sâhir, sehhâr” kelimelerine rastlamaktayız. Göz öyle bir sihre sahiptir ki sevgiliye eziyet eder ancak sevgili yine ona koşar, onu arar. Âşıkları kendisine bağlayan göz bakışıyla büyücüye bile sihir öğretir, bu kadar üstattır.

Gönlümi teshîr idüp bend eylemişdir zülfüne
Böyle bir üstcd ccdü gül-Öizcrım gözlerün (G244/4)

Göz zalimdir, âşığına zulm eder. Gönül mülkünü elde etmek için hançerini çeker. Gözün kaş kemaniyla oynaması da cana kastındandır; o, kan dökücü bir zalimdir.

< asdıma hançer çeker kaş kemcnın gözlerin
Vâh ne žclim ey püser kaş kemcnın gözlerin (G247/1)

3.1.3.4. Kaş

Daha önce belirtildiği gibi kaş, kirpik gibi güzellik unsurları teşbih ve mecazlar hariç tek başına kullanılmamışlardır. Türâbî'nin şiirlerinde kaş hiçbir zaman göz, dudak, yanak, saç gibi unsurlar kadar önemli bir yer tutmamıştır. Göz ile birlikte ele alındığında, yıkıcılık, yakıcılık, karıştırıcılık konusunda ikisi birer ortak gibidir.

Kaş daha çok şekli ile ön plandadır. Kaşın eğri oluşu hilâle, yılana, hançere, kılıca ve kemana benzer. Kaşın hilâle benzemesi tevriyeli kullanılmıştır. Hem bayram ayı hem de hilâl, kaş münasebetiyle anılır.

Âşığın, “büküldü kametim” diye inlemesi sevgilinin hilâl kaşından dolayıdır. Kaşın en çok benzetildiği unsur ise yaydır. Bu benzerlik şekil yönündendir. Ayrıca gamze, kirpik, ah, dikme, cevri, ta'n vb.nin ok olarak düşünülmesi ile buna imkân hazırlanır.

Türcbi kalmadı derdile tākāt nc-tüvcn oldu

Büküldi kemetim eyvch sebeb kaçı kemcendir hep (G32/7)

Sevgili başına taktığı fesini eğri bir şekilde hilâlin(kaşın) üstüne eğmiştir. Fesin altında kalan saçlarını dağıtmıştır. Bunları sıralayan âşık bu güzellikler karşısında mest olmuştur. Devam eden mısrada şaraba gerek olmadığını âşığın zaten sevgilinin güzellikleri karşısında mest olduğu vurgulanmıştır. Dünya şarabı ona tesir etmez çünkü o ezelden aşk badesi içmiş meczûb bir mesttir. Ayrıca sevgilinin kaşı, gözü, saç gibi unsurlar onu zaten sarhoş etmiştir.

Kec idüp serde fesin egmiş hilclin üstüne

Dağıdup gışuların 'akla ziyen itmiş şarcb (G39/3)

Eskiden bayramın geldiği hilâle bakılarak tayin edilirmiş. Bu yüzden sevgilinin kaşlarının hilâle benzetilmesi ile o kaşları gören âşığın bayram edişi arasında bir paralellik kurulur. Bayram senede iki defa geldiğine göre sevgilinin kaşını göstermesi de iki defa olur. Sevgilinin kaşını göstermesinde gaye kendini göstermesi, ortaya çıkıp gezmesidir aslında. İşte bu durum âşığın bayramıdır.

Sevgilinin kaşları şeklen ince ve kavislidir. Âşığın gönlü de ona bakıp incelmıştır. Öyle ki onun kaşlarını gören âşık ölmekte, kaybolmaktadır. Âşık, katli için şemşire (kılıca) hacet olmadığını ifade eder.

Ebru-yı hilclin gibi inceldi bu gönlüm

Fevt olmadadır katline şemşire ne hccet (G47/2)

Kaşlar bazen de hançer olur ve âşığın bağırını baştanbaşa yarıp, onun kanını akıtır.

Bağrımı başdan başa yardı döküp kanım benim

%ançer-i ebruların keskin degil de ya nedir (G124/3)

Çok defa kaş mihraba benzetilmektedir. Benzetme yönü ise şekil bakımındandır. Kaşların iki oluşu cemaate, çokluğa işaret eder. Çünkü gönüller sevgilinin kaşının köşesine asılmak ister, gerçeği göremez. Mihrabın ilahî bir kimliğe büründüğünü söyleyen şair bir beytinde bu derdinin bahane olduğunu asıl önemlisinin

sevgilinin mescidine varmak, ilahi bir güce sahip olmayı istemekten başka bir şey olmadığını izaha çalışır.

Bu derdimiz me'ânî kim niyâz itsün deyu 'Âşık
Kaşın mihrâbını sun'ı İlahî bir kemer çekmiş (G177/ 3)

Âşık bütün bu çektiklerinden zevk almışçasına; “su vereyim cilâ vurup cevherleyeyim, parlatayım hançerini büyük bir aşkla getir, yanan sineme çak” diyerek sevgiliye seslenmektedir. Bu seslenişte ayrıca hançerin yapılış sırrına telmihte bulunur. Zira eskiden kılıç hançer gibi aletler yapılırken –demir çelikleştirilirken- kor halindeki ateşte eritilir ve su verilerek döğülürmüş.

Eşkile şu vireyim şaykal urup cevherleyim
Hançer-i müjgânını gel şine-i suzcna çak (G217/4)

Sevgilinin kirpikleri ok olunca hedef âşığın sinesine nişan almak olacaktır. Ancak âşığın sinesi buna zaten âmâdedir. Kaşlar keman veya yay olunca atıcı (sevgili) bunları silâh olarak kullanmakta ve âşığını katletmektedir.

Ol fadengi şinemi cmcc idüp âmâdedir
Belki endcz eyleye tîr ü kemcnî gözlerim (G304/2)

Az da olsa bazı beyitlerde sevgilinin kaşına mu'anberle anılır. Güzel kokulu olması dolayısıyla benzetme yapılmıştır.

Ey çeşm-i siych kcmet-i 'Öar'Öar mı nesin sen
'Āfet bckışın kaşları mu'ānber mi nesin sen (G322/1)

Hilâlin kavisli, eğik hali âşığa kendi durumunu hatırlatmış ve sevgilinin kaşlarının düşüncesi dahi âşığı iki büklüm (hilâl gibi) etmeye yetmiştir.

< aşların fikri beni şöyle hilcl itmiş idi
Tuşe-i sevd-c-yı 'aşkın cismimi firlandıran(G323/3)

Türâbî, beşerî aşkı ilahi âşka taşımıştır şiirlerind; öyle ki sevgilinin kaşlarını ayakta saf saf dizilmiş ve namaza durmuş bir şekilde tahayyül etmiştir. Yine sevgilinin

kaşını, mihraba şeklen benzetmiştir. Bütün bu benzetme unsurlarını bir araya getirerek kendini Hacc'a gitmiş olarak görmektedir. Madem ki sevgilinin kaşları çokluk bakımından cemaate, hatta kıyama durmuş cemaate teşbih edilmekte o halde bu cemaat Kâbe'yi ulya'ya ulaşmıştır. Böyle maddî bir aşkın manevî bir aşka tasavvuru bu aşkın derecesinin büyüklüğünü göstermektedir. Yani âşık sevgiliyi severken ibadet etmiş saymaktadır kendisini. Bunun için bu yolda çektiği ıstıraplar ona daha çok sevap kazandıracaktır.

Kâbe ile ilgili başka bir münasebet de Kâbe'nin güvenli olması dolayısıyladır. Burası emniyetli bir sığınaktır dolayısıyla burada avlanılmaz. Göz ahusu, Kâbe'nin bir köşesine sığınmışsa artık emniyette demektir ve asla kaş ona ilişmemektedir. Alnın Ka'be'ye teşbih edildiği bir beyitte kaşlar, alna dönük yüzü ile kıyam halindeki bir cemaat olarak tasavvur edilir.

“af şaf ebruların olmuş cemcÖat ber-kıycm
Şöyle mihrcb-ı cebînin KaÖbe-i Öulycsına (G369/6)

3.1.3.4. Diş

Diş, şiirlerde daha çok beyazlığı, inci gibi sıralanışı bakımından önem arz etmektedir. Şiirlerde dürr, la'l, cevahir gibi benzetmelerle kullanılır.

İnci, midye kabuğu içinde oluşmakta, iriliği, parlaklığı dolayısıyla şiirlerde yer almaktadır. Dişlerin inciye teşbihinde dudakların sadef olarak düşünülmesi de rol oynamaktadır. İnci, genellikle sadef ve deniz ile birlikte kullanılarak tenasüp yapılmaktadır. Dişlerinin güzelliğini (inci oluşunu) sabah rüzgârından öğrenen sadef utancından gizlice kendini denize attı diyen şair, sadefin sevgiliye (dişine) benzemek istemesi, ancak benzeyememesi dolayısıyla kendini yeniden denize attığını ifade etmektedir.

Dür-dcnelerin vaşfını şol bcd-ı şabcđan
Guş itdi şadef bahra girüp şermile pinhcn (G319/3)

“İnci” kelimesi çoğunlukla âşığın gözyaşlarıyla birlikte kullanılır. Sevgilinin dişi inci dudakları ise incinin saklandığı kutudur. Âşığın gözyaşları deniz oluyorsa

sevgilinin dişleri de bu denizin incisi olmaktadır. Güzelliği, parlaklığı, beyazlığı ile bir inci dizisini oluşturan dendân(dişler) inciye bile bu güzelliği ile utandırır ve denizde gizlenip, çıkmamasına sebep olur.

Dür-dcne dendcñnı beycñnı guş idince
Çıkmaz Ĥicbından şadef derycda pinhcñ (G334/6)

3.1.3.6. Gamze

Şiirimizde, üzerinde en çok durulan unsurlardan biridir gamze. Ancak tek başına değil göz ile birlikte mütālaa edilmektedir. Sevgilinin, bakışları âşığa hep acı ve ıstırap verici unsurlar olmuştur. Gamze; göz, kaş ve kirpiğin ittifak ederek ortaya çıkardığı bir hareket olduğundan beyitlerde bu unsurlar dolayısıyla tenasüp sanatı fazlaca kullanılmıştır. Bu bakışlar âşığa göre çeşitli olmalıdır ki o, bu bakışlardan kendince manalar çıkarmaktadır. Sevgili bir sanatçı veya büyücü gibidir; hiç hissettirmeden bakışının büyüsunü yapar ve âşığı etkiler. Bakışları nazlı, edalıdır aynı zamanda ok gibi yaralayıcı, öldürücüdür. Ancak âşık bu okların hedefi olup, canı da yansa vazgeçmez, çünkü o bu bakışlara muhtaçtır. Sevgilinin âşığa bakması ona göre iltifattır. Sevgili ona büyü onun yapmış ve gönlünü yakmıştır.

Nigch-ı iltifcın şol derunum suznck eyler
Bana sehñcr-ı çeşmin sevdiğim böyle füsün itmış (G173/3)

Gamze zalimdir, katildir, cellâttır. Âşık gamze ile şehit olunca gamze de kâfir olur. Çünkü âşık ona bağlanarak ibadet eden bir Müslüman sayılmaktadır. Zaten bazı beyitlerde “dinin evini yıkmak varlığını yok etmek istersen bunu gözünün etkileyici bakışıyla yapabilirsin” şeklindeki söyleyiş bunun göstergesidir. Nitekim gönülleri yıkan, yerle bir eden sevgili, katil olmuştur. Zulüm, sevgilinin bakışları olarak değerlendirilir.

Nigch-ı cfet-i çeşmin gönüller tcr-mcr itdi mi
Evin yıkmak dilersen xulm idüp Öālemde İslcñnı (G239/4)

Gamze, sevgilinin âşıkı cevr ü cefa etmekte görevli ve katil olarak vasıflandırılan gözünün en önemli silahlarından biri olarak düşünülür. Âşığın sevgiliye

ilgi duyup bağlanmasına sebep olan güzellik unsurları arasında önemli bir yeri olan gamze, aynı zamanda âşığın, gönlünün ve canının yaralanmasına sebep olan öldürücü bir silâhtır. Divanda gamze ile ilgili olarak kullanılan en önemli unsur oktur. Bu anlamda göz ve gözle bütünlük arzeden kaşın önemli bir yeri vardır. Sevgilinin bakışları oklarını fırlatıp âşığın gönlünü kan içinde bırakmıştır. Sevgiliden yardım isteyen âşık, sevgiliden bakışlarına hükmetmesini ister; “ya beni öldürsün veya merhamet etsin derdime derman olsun” diyerek çektiği ıstıraba sevgilinin seyirci kalmamasını istemektedir.

Ġamze-i h n-r zine h km it beni katl eylesün

Ya kerem kıl rahm idüp sen derdime bir  cre bul (G255/3)

Katil bakışlı sevgili âşığı kendisine bağlamıştır, düşüncesini batıl eylemiş ve kargaşa çıkarmıştır. Kargaşa çıkarmak fitnelik olarak düşünülürse burada fitne yine sevgili olmuştur. Gerçi bu sevgili için beklenen bir vasıftır. Gamze için “katil” kelimesinin kullanılması onun öldürücülük vasfı dolayısıyladır.

Bend itdi beni  lile bir gamzesi ktıl

„ b-ı zam n eyledi her re’yimi bctıl (G 259/1)

Gamzenin kılıca olan te bihinde yine kan d k c l k ve öldürücülük vasfı dikkati çeker. Kılıç ile gönül-can ülkesi ele geçirilmek istenir. Bu savaşı kazanan sevgili, âşığın gönlünü-canını ele geçirerek galip gelir. Bu savaşı kaybeden âşık ise şehit düşer. Şair, “gamzeni görünce cell dın kılıcına hacet yoktur” diyerek onu katledenin gamzesi olduğuna işaret eder.

< atl itme T rcb yi çeküp gamze-i tiğin

„lude kılar dcmenini şanım efendim (G280/7)

Gamze mest ve sarhoştur. Bundan dolayı sarhoşun (gamzenin) sözüne güven olmaz. Gözlerin baygın bakması işte bu sarhoşluk dolayısıyladır. Gamze bazen de hırsızdır, âşığın gönlünü  alar. Ama her ne şekilde olursa olsun hangi kılığa bürünürse bürünsün Divan şiirinin belirleyici bir özelliğini oluşturduğu kesindir. Bel , cellat, katil, kılıç, hançer, afet, sarhoş, büyücü sayyad olmuştur gamze âşığın gözünde.

Sevgili âşığına oklarını fırlatıp katline sebep olur. Öyle ki âşık, rakibin kendisini katletmesine gerek kalmadığını asıl düşmanın sevgilinin kendisi olduğunu söylemektedir.

< aşd itdi çeküp katlime şol gämzesi tığın

< oymaz ki rakıbi hele düşmânıma bak sen (G329/4)

3.1.3.7. Dudak

Dudak, üzerinde en çok durulan, çeşitli tasavvurlara konu edilen güzellik unsurudur. Bu ilginin sebebi, görüntü olarak güzelliği, darlık ve yuvarlaklığı, rengi, kenarındaki beni, ayva tüyleri ve vuslata vesile olmasından kaynaklanmaktadır. Sevgilinin, vazgeçilmez güzellik unsurudur.

Dudak, canın son çıkış noktası dudak olduğu için önemlidir. Yani sevgilinin kaşı, gözü onu yaralayıp öldürmek isterken dudak bağışlayıcıdır. Dudaktan çıkan güzel bir söz veya gülümseme âşık için bu bakımdan çok önemlidir. O âşığa âb-ı hayat bağışlayacak bir kudrete sahiptir.

Hemen hemen bütün beyitlerde dudağın mercana, yakuta, la'le teşbihi görülür. Güzellik madeninin bahası dudaktır. La'l gizli bir cevherdir, onu görülür hale getiren sevgilinin dudaklarıdır. Zira onu terk-i diyar ettiren de sevgilinin dudaklarına olan hayranlığıdır. Ayrıca La'l rengi bakımından (kırmızı) da sevgilinin dudağına teşbih edilir. Dudağın kıymetli eşyalardan la'le benzetilmesi klişeleşmiş bir mecaz olarak varlığını sürdürür. Yine renk bakımından ve dar-yuvarlak şekli ile gonca-güle de benzetildiği görülür.

Ruħlarıñ bir gonca gül-ter mi seniñ ey dil-rübā

Yoḟsa la'Öl-i lebleriñ mercān efendim merħabā (G10/5)

Dudağın kapalı olma hali ve bir kutuyu andırması ile hokkaya benzetildiğini görürüz. Aynı zamanda hokka, mücevheratla da ilgilidir. Hokka her zaman ya böyle değerli bir maddeden yapılmış yahut da bu maddeleri saklayan bir kutu olmuştur. Bu anlamda sevgilinin inci kadar değerli dişlerini sakladığı unutulmamalıdır. Daha önce söylenildiği gibi dudak gönül derdinin doktoru olmaktadır. Ağız kapalı olan hokka içinde fayda dağıtan macunları saklı tuttuğu gibi, sevgili de ağızını kapalı tutarak dermanını saklamaktadır. Çünkü âşığın arzusunun açılması, konuşması, gülmesi daha doğrusu derdinin dermanı olmasıdır.

Göñül bir nāzeniñ ħoḟḟa-dehen ister mi ister yā

Ruħ-ı gül goncaveş serv-i revān ister mi ister yā (G11/ 1)

Dudak, lezzeti bakımından Kevser'e benzetilmiştir. Kevser, cennette var olduğuna inanılan ırmaktır. Dudağın kevsere benzetilmesi sevgiliye verilen değere ve onun bir cennet varlığı olarak düşünülmesine dayanır. Su kenarlarına toplanıp, eğlenen insanlar gibi, can ve gönül de dudaklarda karargâh kurmuşlardır. Kevser suyu, hayal olarak düşünülürse dudağın karşısındaki ben, cennette kevsere düşmüş olarak telâkki edilir. Kevser, Cennet'e ait bir su olduğuna göre âşık cennete gitmeden sevgili sayesinde bunu tatmak ister.

Buy-ı zülfün dilberc foş misk ü 'anberdir bana
Lezzet-i la'l-i lebin ma'nide Kevşerdir bana (G18/1)

Dudak-şarap ilişkisi renk ve sarhoşluk bakımından ele alınır. Dudaklar her zaman tatlı değildir, bazen kötü ve acı sözler sarfederek zehir saçar, acılaşır. Ancak şarabın sonunda hâsıl olan coşkunculuk, neşe gibi durumlar da yine sevgilinin dudağının bir hareketiyle gerçekleşir. Ayrıca dudak katıksız bir şarap gibidir. İçeni sarhoş, mest eder.

Didesin mestcn idüp hub leblerin ahmerleyüb
Bakdığı Öcşıkları gcyet yamcn itmiş şarcb (G39/2)

Dudağın goncaya teşbihi renk, şekil, ve verdiği haz dolayısıyladır. Renginin kızıllığı, şeklinin açılmamış olması ve küçük yuvarlak oluşu bu teşbihte önemli rol oynar. Dudağın açılması, gülmesi goncanın gül gibi açılmasıyla gerçekleşir. Dudak gül olunca ayva tüyleri de diken olur sevgilinin. Divan şiirinin gül-bülbül mazmununu konu edinen şaire göre âşık bülbüldür. Gonca, gül gibi açılınca (Sevgili gülünce) bülbül şirin diller dökmeye başlar.

%anda kılsa açılır ruyunda güller goncası
Bülbül-csc gör nice şırın-zebcn itmiş şarcb (G39/5)

Ramazan ayında, meyhaneler kapalıdır. Ancak bayram olunca açılmaktadır. Dudakların kapalı olması meyhane hayalini doğurur. Âşığa göre meyhanenin kapanışı kıyamet alametidir. Şair böyle bir mübalağayı şaraba düşkün kimseler rüşvet alsalardı yani sevgiliden bir işaret görselerdi meyhaneyi açarlardı ibaresine bağlamıştır.

Meygede ebvcı bend olmuş kıycmetdir nişcn
Mey-füruşun rüşvetin alsa açardı ihtiscb (G41/6)

Şair, sevgilinin öldüren diğer unsurlarından kaçarak, hayat veren dudağına sığınmıştır. Dudak, ab-ı hayat, hayat-ı cavidan, Kevser, ab-ı zülal gibi tabirlerle beyitlerde geçmektedir. Dudağın, âb-ı hayatla ilgisi, can verme özelliğine dayanır. Ab-ı hayat ulaşılması çok zor hatta imkânsız olan efsanevî sudur.¹²⁴ Ab-ı hayatın elde edilmesinin zor olması ve bunun herkese nasip olmaması, sevgilinin dudağına teşbih edilmesine sebep olmuştur. Dudağın ölümsüzlük bahşetmesi bu unsurlarla ilgilidir. Diriltici, hayat verici olması itibariyle ab-ı hayattır. Dudak tasavvufî açıdan ele alınırsa fenafillahtır. Onun hakiki diriliğe, ölümsüzlüğe kavuşturduğu tasavvur edilir. Ayrıca sevgilinin dudağından saf bir şekilde hayat-ı cavidan için âşık, artık Cennetteki Kevsere dahi itibar etmemektedir. Buna tezat teşkil eden göz maddeyi, dudak ise manayı temsil eder.

Zülâl-i la'âl-i nâbîndır hâyât-ı cavidân
Saña vâsıl olan n'eyler behişt-i kevşeri (G437/6)

3.1.3.8. Yanak-Yüz

Yüz ve yanak genellikle birlikte anıldığı için ve aynı unsurlara benzetildiği için tek bunları başlık altında ele almanın daha doğru olacağını düşüncesindeyiz. Yüz ve yanak, şiirlerde üzerinde en çok durulan unsurlar arasındadır. Bunun en önemli nedeni diğer güzellik unsurlarının yüz üzerinde bulunmasıdır. Yüzün Hakk'ın tecelligâhı oluşu beyitlerde sık sık dile getirilmiştir. Yanak-yüz, parlaklığı, berraklığı, rengi ve şekli ile dikkat çekicidir.

Saçın kesret olduğu, tasavvufî şiir geleneğinde oldukça sık işlenen bir konudur. Yine ayva tüyleri de kesret olarak mütâlaa edilmektedir. Buna karşın yüz, yanak gibi unsurlar vahdeti temsil eder. Yüz nurdur. Ayva tüyelerinin olmaması, yüzün beyazlığının ortaya çıkması, nura doğru gidiştir. Saçın yanaklara sarkıp onu gizlemesi âşık için kötü bir durumdur. Çünkü vahdete, nura ulaşmak için onların oradan çekilmesi

¹²⁴ Türk Kültüründe Su ve Ab-ı Hayat ile ilgili olarak bk. E. Şimşek, **Su ve Ab-ı Hayat Üzerine** Elazığ 2003 (Yayım aşamasında)

gerekmektedir. Ancak âşık, vahdetin kesret içinde idrak edileceğinin bilincinde olduğundan dolayı, bu durumu normal karşılar. Yüz, renk olarak beyazdır. Peygamber nuru, ışığı taşımaktadır. Tûrâbî divan şiirinin kalıplaşmış ifadelerinden uzak durmadığı gibi, çizdiği güzeller de Divan edebiyatının işlediği güzellerdir. Yanak kırmızı renginden dolayı gül olarak tasavvur edilir.

Kâbe, İslam inancına göre namazın yönünü tayin edildiği kutsal mekândır. Müslümanların kıblesi Kâbe'dir. Ancak âşığın kıblesi sevgilinin yüzünün bulunduğu taraftır. Yüzün, Kâ'be olarak düşünülmesinde Kâ'be'nin Hakk'a yönelinen makam olması, kaşın mihraba benzetilmesi, yüzün âşıklara verdiği huzur dolayısıyladır. Yani sevgilinin yüzü hangi tarafta dönük ise âşığın kıblesi orasıdır. Âşık sevgilinin kaşı mihrabına secde eder. Yani kesrete kapılıp, sevgilinin tuzağına düşer. Yüz-Kâbe benzerliği beyitlerde sıkça işlenmiştir.

Vech-i dîdârîñdan özge yok durur mak'ûdumuz
Dcóimc vechin olupdur KcÓbe-i 'ulyc bana (G3/4)

Âşık, nereye baksa sevgilinin yanağının ışığında karar kılar. Güneş bile ona benzeyemediği için gece utancından kaybolur ve gözyaşları olarak yıldızları akıtır. Gül ise sevgilinin yanağına benzetildiği için çiğ tanelerinden taşlar atar. Burada hüsn-i talil sanatıyla gün ışyınca çiğ tanelerinin buharlaşıp yükselmesine değinilmiştir. Yanak-güneş benzetmesi güneşin şekli, yuvarlaklığı, rengi ve parlaklığı dolayısıyladır. Güneş ile ilgili başka bir münasebet de duvar kenarlarıyla ilgilidir. Güneş yükselmeye başlayıp, ışıklarını arza ulaştırınca duvar kenarlarında gölgeler hâsıl olur ve sevgilinin yanağının yakıcılığına dayanamayan âşık bu duvar diplerinde soluk alır. Duvar dipleri saç olarak telâkki edilir. Yani âşık vahdete ulaşmak istedikçe yine kesrette boğulur.

< ande baksam ruy-envcrın dilim ruşen kılar
Āfiteb-ı talÓatındır gülşen-i raÓnc bana (G3/7)

Gül, şarap gibi kelimeler de yanağın rengi ve sarhoş edici özelliğiyle ele alınır. "İyd-ı ruhsar" terkibi şairin sıkça kullandığı bir tamlamadır. Çünkü yanağına ulaştığı gün âşığın bayramıdır. Bayram huzur ve neşe kaynağıdır. Sevgilinin yüzünün görülmesinin bayram olarak tasavvurunda, âşığa verdiği benzeri olamayan duyguların rolü büyüktür. Âşık, bayrama eriştiği gün, kesretten, kötülükten, fenalıktan kurtulup vahdete ulaşmış

ve kurtulmuş olur. İşte o gün âşık bir fakire zekât verebilir. Bu durumda kendini dilenci gibi gören âşık sevgiliden yanağını dilemektedir. Yanak bahsinde zekât, kible, Kabe, ayet, sure vb. gibi tasavvufî kelimelere sıkça rastlamamızın sebebi yanağın vahdet olarak telâkki edilmesinden vahdetten kaynaklanır.

‘Iyd-ı ruhsırında dil scóil olup matlub ider

Bir fakîr gider ana virmek münçsibdir zekct (G48/2)

Bazı beyitlerde yanak tasavvur edilirken onun “bağa” teşbih edildiği görülür. Bu durum yüzün diğer unsurlarıyla da ilgilidir. Meselâ yüz-yanak bir gül bahçesidir. Ancak ayva tüyelerinin yaptığı tılsım ile bu bahçeye bülbül konamamaktadır. Yüzdeki ben, renginin siyah olması dolayısıyla Habeş çocuğuna benzetilir. Çene çukuru bu bağın kuyusu konumundadır. Yanağa sarkan saçlar ise gülzâra düşen buluta benzer. Yüzün gül bahçesi (bağ) olarak tasavvur edildiği bir beyitte şair, bülbülün onulmaz perişanlığı dolayısıyla, dikenin bir gonca olarak görünmesi niyazında bulunur.

Bağa gir bülbüle Öary eyle nûmun-ı ruhsır

Şu hezcın gözine gonca görünsün bir hcr (G120/1)

3.1.3.9. Ben

Yüzdeki güzellik unsuru olan ben, siyah rengi ve küçük şekli sebebiyle çeşitli teşbih ve mecazlara konu olmuştur. O, sevgilinin yüzünde; dudağın kenarında, boyunda, yanakta, kulakta vb. gibi çeşitli bölgelerinde bulunmaktadır. Daha çok “nokta” kelimesiyle karşımıza çıkar. Bu da şeklinden kaynaklanır. Yine “hal” kelimesi cinaslı olarak kullanılır. Birinci anlamı olarak durum, keyfiyet ikinci anlamı ise yüzdeki siyah noktadır. O bir noktadır ve güzellik sayfasına saçtan damlamıştır. Bundan dolayı ben; dudak, kaş, göz, yanak, saç ile birlikte düşünülür. Aynı zamanda ayva tüyleriyle birlikte de kullanılır.

%att-ı hçlin dilberin ‘aşk ehli tefsîr itdiler

Tc mukaddem defter-i şerh-i beycınımdır sebab (G40/5)

Nokta teşbihi dudak için de sıkça kullanılır. Dudak ve benlerin küçük olması makbul olduğu için bu tabir kullanılır. Bektaşîlere, göre kâinatın sırrı Kur’an, Kur’an’ın sırrı besmele, besmelenin sırrı “bâ” da “bâ”nın sırrı ise altındaki noktada gizlidir.

İnanışa göre bu nokta Hz. Ali olarak idrak edilir. Hurufilik inancına göre bütün harflerin sırrı noktadır, zira çizgiyi noktalar oluşturmaktadır.

3.1.10. Boy

Sevgilinin en çok üzerinde durulan güzellik unsurları arasında bulunan boy, kullanımlarıyla dikkat çekicidir. Boy, uzunluğu, düzgünlüğü ve inceliği sebebiyle çeşitli tasavvurlara sebep olmuştur. Her zaman uzundur. Sevgiliye ve övülene verilen değer ve yüceltme duygusu sebebiyle mübalağalı ifadelere yer verilmesi sık rastlanan bir durumdur. Sevgilinin erişilmezliği, âşıklara tepeden bakışı, başına buyruk oluşu mübalağalı şekilde şiirlerde işlenir.

Boyun en çok benzetildiği unsur servidir. Boy uzunluk, incelik ve düzgünlük bakımından serviye benzetilir. Servi, istiare yoluyla çoğu zaman sevgilinin yerine kullanılmıştır. Servi; yaz-kış yeşil kalan, sonbahar ve kıştan dahi etkilenmeyen bir ağaçtır. Genellikle mezarlıklarda olur ki bu da rüzgâr estikçe onun “Hû” (Allah) sesini çıkararak ölümlere mağfirette bulunduğu şekliyle yorumlanır. Boyu serviye teşbih edilen sevgilinin yürüyüşü, edası da rüzgârın salladığı servinin halini andırır.

Çāmetiñ serv-i hırāmî gözleriñ āhū mişāl
Cānımıñ cānānesi sultān efendim merhabā (G10/2)

Sevgilinin uzun ve ince boyuyla salınarak yürüyüşü ile rüzgâr tesiriyle hafif sallanan servi arasında kurulan benzerlik, sevgilinin “serv-i revan” şeklinde vasıflandırılmasına sebep olur.

Göñül bir nāzeniñ hōkka-dehen ister mi ister yā
Ruñ-ı gül göncaveş serv-i revān ister mi ister yā (G11/1)

Sevgilinin boyu serviye benzetilirken, servi de onun boyuna benzemek gayesindedir ancak benzeyemez. Âşık, sevgilisini yüceltmek için onun yanında servinin adını anmaz, serviye nazar bile etmez.

Seyr-i servi istemem kaddin yanında sevdiğim
Şol dehcının sözleri nc-ycb gevherdir bana (G 18/3)

Servinin bir özelliği de akarsu kenarlarında yetişmesidir. Âşığın temiz gönlü de bazen suya teşbih edilir. Suyu akseden sevgilinin gölgesidir. Şair mübalağa yaparak

serviyi sevgilinin boyuna benzeyemediği için kendini yere atıp ona secde edebilecek hale getirmiştir .

Servinin Óaksi degil úda hemcn kendisidir

< cmetin fidmetine secdeye koymuşdur yüz

(G136/4)

Sevgilinin boyu şekil (uzunluk) bakımından servi ve ar'ar'ın yanında elif (l) harfine benzetilmiştir. Elif tektir, kendinden sonrakine bitişik yazılmaz. Bu yönüyle vahdeti sembolize eder.

Ders-i kaddinden sebak viridi bana üstcd-ı Óaşk

Bir elif şan kim olupdur bāÓiś-i irşcdıma (G366/2)

Divan şiirinde sevgilinin boyu, endamı, uzun ve düzgün oluşu itibariyle fidan (nihal)a benzetilir. Sevgilinin boyu cennet bahçesindeki fidandır. Yine sevgilinin boyu cennetteki Tûba ağacına benzetilmiş hatta ondan üstün tutulmuştur. Âşık, vaiz'e seslenerek; kendisine Tuba'yı anlatmasına gerek olmadığını sevgilinin boyunun yanında onun vasfına yer olmadığını ifade eder.

Nihcl-ı şcmet-i dil-dār nezdinde behey vāÓiż

Fercgat kıl gerekmez n'eylerim ben vaşf-ı tubcuyı

(G406/3)

3.1.11. Gerdan

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan sine, gerdan, Tūrābî'nin şiirlerinde sadece bir iki beyitte işlenmiştir. Bunlar da âşık cephesinden ele alınmıştır. Yani sevgilinin saçları sevgilinin gerdanında yattığı için âşık onu kıskanmıştır. Yine sine, imanı temsil etmektedir. Bu bağlamda sevgilinin merhametsizliği saneme teşbih edilmiştir. Gerdan beyaz rengiyle, pürüzsüzlüğü ile de dikkat çekicidir. Bad-ı saba sevgiliyi uykudayken görür ve beyaz gerdanının güzelliğini ve kokusunu göstermek için çabalar.

%cb-ı tcrında görüp barmagile bcd-ı vabc

Sim gerdanda olan müşgin hclin gösterür (G127/5)

Ey kaddi sehi kâmet-i bclc ne güzelsin
Gerdanı beycz rufları hâmrâ ne güzelsin (G312/1)

3.1.12. Alın

Sevgilinin güzellik unsurlarından alın beyitlerde yok denecek kadar azdır. Sevgilinin alını her zaman açıktır. Hatta onun alnında Peygamber'in nuru parlar. Genellikle tasavvufî açıdan ele alınır. Bir beyitte, Allah tarafından Müslümanlara namazın farz kılındığını belirten Tûrâbî, bu tavrıyla bir çok Bektaşî'den ayrılmaktadır. Zira bu fikri kabul etse de bir çok Bektaşî bunu bu şekilde ifade edememiştir. Âşık namaz kılmak için sevgilinin kaşlarına ve alnına ihtiyaç duyar. Alnın minber, kaşın mihrab olarak ele alındığı bu beyitte, âşık sevgiliyi severken ibadetini de yerine getirmiş sayılır.

Müómine elbet gerek hâkk üzre fary olmuş "alct
Meh-cebînim kcşların mihrceb u minberdir bana (G18/7)

Beyazlığı, açıklığı, parlaklığı itibariyle alın dolunaya da benzetilir. Alnın üzerindeki kaşlar sanki onun üzerine vurulmuş bir damga veya dağdır. Dökülen perçemler âşığın bu nura ulaşmasını engellemeye çalışır.

^abibim meh-cebinim bir peri-peyker efendimdir
"akub boynuma bend itmiş anın zülf-i kemendimdir
(G96/1)

3.2. Âşık

Fizikî ve rûhî durumunu belirten kelime ve terkiplerle, âşığın yerine kendini koyan şairin en dikkat çeken vasfı, sevgiliye karşı olan karşılıksız aşkı ve sevgiliden ayrı kalmanın verdiği fizikî ve rûhî çöküntü içinde olmasıdır. Fizikî yapısı bakımından zayıf, güçsüz, benzi sarı, beli bükük bir tip olan âşık, rûhî yapısı bakımından sabırsız, kararsız, her türlü azarlama, ilgisizlik, eziyetlere bile aldırmayan, sevgiliden bir türlü vazgeçmeyen, zayıf bir tip olarak görünse de, acılara dayanıklı ve sabırlıdır. Ona bu sabrı ve dayanma gücünü veren sevgiliye olan büyük aşkıdır. Âşık, kavuşma arzusuyla her türlü sıkıntıya göğüs gerer. Sevgilinin bir bakışına kurban olmak ona bir lütuftur. Tek istediği şey sevgilinin ona ilgi göstermesidir. Aşk ve ayrılık derdiyle ıstırap çeken,

vücudu yaralar içinde olan âşığın, âh u feryadı yeri göğü kaldırır, kendisi şarap içmeden de sevgilinin güzelliği karşısında mest olmuş bir bülbüldür. Sevgiliyle bir an dahi vuslata eremeyen âşık, düşünde, hayalinde onunladır. Ancak o bu halinden oldukça memnundur, hatta bu durumdan övünüp durur.

Sevgiliye duyduğu aşk karşısında iki seçeneği vardır: Ya tahammül ya sefer. Âşık tahammül, yolunu seçer. Bu yüzden sevgilinin bütün ıstıraplarına sebat ile cevap verir. Hatta onu sevgiliden uzaklaştırmaya çalışan rakibi bile hoş görmeye çalışır. Sevgili herkese iyilikte bulunduğu halde en son âşığı görür. Bu durum âşığın kanlı gözyaşında yıkanmasına sebep olur. Bu şekilde kesretten kurtulup vahdete ulaşmayı diler.

Bütün güç ve irade sevgilinin elindedir. Âşığın payına düşen ise; ölüm dahi olsa buna katlanmaktır. Onun tek gıdası üzüntüsüdür. Sevgili yüz vermedikçe onun aşkı daha da artar.

Aşk, âşığın ta ezelden kaderidir. Daha güneş, ay yokken, Âdem halen yokluk uykusundan uyanmamışken o, aşk kitabını okumuştur. Sevgilinin aşkından deli divane olan âşık, düştüğü bu duruma gülünse de yine memnun olduğunu belirtir. Çünkü ona göre sevgili için canını dahi verse azdır.

Bir perî sevdâsına giydim cünun pîrchenin

Ben deli dîvcneyim ey zchidc sen gül bana (G21/2)

Ne alur gönlümi yetmez mi Türcbi ol şuf

‘Aklımı aldı benim gönlüme ortak degil a (G23/7)

Âşık için ölüm, sevgiliden ayrılmaktır. Bu bağlamda çok zaman hayat ile ölüm arasında gidip gelir. Bu durum tamamıyla sevgiliye bağlıdır. Sevgilinin, bazı hareketleri âşığı öldürür bazı hareketleri ise hayat verir.

Mürde ccnım kılsa ihyc bahş idüp bir lutf ile

İsterim la’l-i lebin gösterse bir hoş mu’cizct (G48/6)

Âşık gece-gündüz, ağlayan, ah eden, inleyen, gözyaşı dökten, yanıp yakılan bir kimsedir. Öyle ki onun bu feryadını duyanlar yakasını yırtıp atmışlardır.

İhtiyçrile açıldı şanma kim sen goncayı
Yağasın çāk itdiler hep āh u efkārım görüp (G34/2)

„h [u] nclcn eyleyüp “ubħa degin bħhude kim
‡onca duymaz Óandelīb zcrın gerekmez mi sana
(G27/3)

Âşık, tüm olumsuzluklara rağmen halinden memnundur. Zira onun için hiçbir olumsuzluk istiğna halinden daha kötü olamaz. O, zaman zaman aşk acısından öyle güçsüz ve zayıf düşer ki, artık Rabb’inden yardım diler.

™a’ifim vüs’atım yokdur hemcn bir tcr-ı mu oldum
Mürüvvet sâhibi gel virme sen bcr-ı gircn yc Rab (G36/5)

Âşık bazen bülbüle teşbih olunur. Âşığın bülbül olarak düşünülmesine sebep olan en önemli unsur, sevgilinin güle benzetilmesidir. Sevgilinin gül olarak tasavvuru sebebiyle gülşen sevgilinin bulunduğu yer, sevgilinin yanından hiç ayrılmayan rakip diken ve âşık da bu gülşenin bülbülüdür. Âşık ile bülbül arasında ilgi kurulmasına başka bir sebep ise ikisinin de sevgilinin vuslatından mahrum kalmalarıdır. Âşığın bülbüle teşbihinde her ikisinin de feryād-figan etmesi ve sözleri önemli rol oynar.

Ó„şıkım leyl ü nehcrımda yeter bir gül bana
Ncl ü ferycdımda yetmez istese bülbül bana (G21/1)

Âşığın pervane olarak düşünülmesinde en önemli unsur sevgilinin muma benzetilmesidir. Âşığın, sevgilinin verdiği bütün acı ve ıstırahlara rağmen ondan vazgeçmemesi, yanacağını bile bile ateşe koşan pervaneye benzetilmesine sebep olur. Âşık bazen kendisinin aşkı pervaneden öğrendiğini bazen de pervanenin kendisi gibi olmak istediğini anlatır. Tasavvufî açıdan tarikat ehli olan kişi kendisini sessizce bu yola verir. Âşık da pervane gibi sesiz ve sadıktır. Sevgilinin aşkıdan mest olur ve kendi gönlünü onda (mumda) yakar durur.

Şem’ine pervcne ‘cşık yanmasın eyler taleb

Gör ne lezzet almış andan bu daği sırr-ı 'acib (G37/2)

3.2.1.Gönül

Gönül, âşğın gam yuvasıdır. Dertlere boyun eğdiren, aşk ve güzelliğın önüne geçemediğı iç dünyasıdır. Âşğın asıl merkezidir. Âşğın laf anlatamadığı, sevgilinin hakaretlerinden dahi zevk aldığı bir meyhanedir. Hep kanlıdır, yaralıdır. Bütün kavgalar gönülde yapılır.

Sevgilinin saçları geceye benzer. Âşğın gönlü bu geceye meyledince elbette bunun tehlikesine de katlanacaktır. Bazen gönül sevgilinin kaşına benzer. Çektiğı eziyetler ile iki büklüm olmuş ince-zayıf düşmüştür.

Ebru-yı hilçlin gibi inceldi bu gönlüm
Fevt olmadadır katline şemşire ne hccet (G47/2)

Âşğın derdinin kaynağı olan sevgili, dermanın da gizlendiğı şahıstır; yani tabiptir ve âşğın yaralarını ancak o iyi eder. Sevgilinin yanağı lütufkâr olduğı için gönül en çok onu istemektedir.

%att-ı ruhsrın anın levh-i dile ben yazmışım
Kimse tahriir idebilmezler anı imlcsı güç (G64/6)

Âşğın gönlünü, güzel bir bakış ve güzel bir söz teselli eder. Yoksa ağlamaktan helak olur. Aşk derdinden en çok etkilenen gönüldür.

Nim-nigçından bulur mürde-dilim ihyc benim
Leblerinden özge bu derdime dermcnım me-bcd (G77/3)

Âşğın gönlü, yangın yeridir. Sürekli yanar durur. Gönüldeki bu ateş göklere yükselerek ayrılık gecesi meleklerle çıra oluverir. Âşık, her önüne gelen güzele hayran olup, bağlanmasını istemediğı için sevgilinin onun gönlünü yakıp kebaba çevirmesini ister.

Bir daği rcm olmasun her gördüğü mehveşlere
Bir cteş scl gönlüme gel hoşca bürycn it de git (G53/6)

Gönlün bülbüle benzetilmesinde bülbülün feryadı söz konusu edilir. Âşık da gece gündüz sevgili için feryat eder. Hatta gecesabaha kadar hayalini görerek sevgiliye kavuşmak için, sabah olunca da onu görmek için dua eder.

Ser-i kuyında ycrin ruz şeb dil durma ferycd it
 †arıb-i 'andelibveş 'aşkla bir nevâa bünycd it (G54/1)

Sevgilinin sultan, şah, efendi olarak vasıflandırılması, âşığın sevgiliye bağlılığı ve düşkünlüğü, onun her arzusuna boyun eğmeye her an hazır bulunması, âşığın, bende, kul, köle, esir, geda olarak tasavvuruna sebep olmuştur. Âşığı sevgiliye kul eyleyen sevgilinin uzun saçlarıdır. Sevgilinin saçlarına bağlanıp kalan âşığın kurtuluşu, sevgilinin, aşkına olumlu veya olumsuz cevap vermesine bağlıdır. Olumsuz cevap âşık için ölümdür.

Başın için dcm-ı zülfünden halâ" eyle beni
 Yçhüd czād it yâ öldür ya bana vir bir cevcb (G33/2)

Âşığın gönlü sevgilinin saçının avına düşer ve artık oradan kurtulamaz. Onun saçlarına asılan bir köle, olur. Zaten perişan olan âşığın gönlü, saçın perişan halini görünce iyice perişan olur, dağılır. Sevgilinin saçının dağınık oluşu, âşığın aklını alır.

Müşğın "açını itme perişcn kerem eyle
 ÓAklım dağılır bafr-ı dilim itmede hîzcb (G38/6)

Âşığın gönlü daima sevgilinin yanağını arzular. Çünkü ona iyiliği sunan yanaktır. Yanak vahdettir. Sevgili ne ederse etsin ondan uzaklaşmaz.

Temççc itmege rufscrını arzū ider gönlüm
 Bilürsün kim ğarib bülbül gül-i hamrcdan ayrılmaz (G143/4)

Gönül bir şahbazdır. Âşık kendisini şahbaza, sevgiliyi ise çoğu zaman güvercine benzetir. Âşığın muradı, sevgiliyi avlamaktır. Ancak bunu başaramadığı için kendisi sevgilinin avına düşmektedir. Sevgilinin tuzağı olan saçına yakalanan âşık, onun esiri olur.

Nice dil zülf-i kemendinde giriftcr olmuş
 Ben miyim dcmene üftcde benim teg var yüz (G136/5)

Sevgilinin yanağı ve güzelliği yangın yeri, ateş, mum olarak hayal edilirken, âşğın gönlü de pervane olarak düşünülür. Pervane mumun etrafında hiç durmadan döner durur. Ancak bir süre sonra kendisinden geçer ve kendini ateşe atar. Pervane olan gönül, artık ateşe mahkûmdur ve onun ateşiyle sürekli yanıp durur.

Şem'adadır gayret viren gerd itmege pervaneyeye
Suz olup cen virmesi şanman tehi efsaneyeye (G372/1)

Gönül, sevgilinin tuzağına düşmüş ve orada asılı kalmıştır. Sevgilinin saçları darağacı, gönül ise Mansur'a teşbih edilir. "Ene'l Hak" dediği için anlayamayıp darağacına asıldığı gibi sevgili de asıl ulaşmak istediği hedefe ulaşırken yakalanıp sevgilinin zülfüne asılı kalmıştır.

Rüoyetin müştöküyim hem zülfünün Mansuruyim
Ol resenle yon'idem kendimi ber-dor itmeyim (G294/6)

Âşğın deli olarak düşünülmesi, sevgiliye olan aşırı düşkünlüğüne, sevgilinin güzellik unsurlarından olan uzun ve siyah saçlarının zincir gibi bağlamaya yarayan eşyalara benzetilmesine ve delilerle ilgili görüşlere dayanır. Âşğın gönlünün deli, divane, mecnun ve şeyda olarak vasıflandırılması, sevgilinin bütün ilgisizliğine, eziyetine ve vefasızlığına rağmen ondan bir türlü ayrılmamasına, karşılıksız bağlanmasına dayanır. Tevriyeli olarak kullanılan bu kelime Leylâ-Mecnun hikayesine telmihte bulunularak anlatılır. Âşık, Mecnun gibi aşkıdan çılgına dönmüştür. Sevgilinin gamzesi, kirpiği, kaşı, saçı âşğın gönlüne büyü yapmış ve onu kendini müptela kılmıştır.

Mecnun-şifat her biri bir dcma giriftor
Şol mcr-ı siych zincir-i gışuyı çekerler (G90/2)

Gönül bazen Yakup'tur Yusuf'unu arayıp durur. Yıllarca bu uğurda kendini heba eder. Sevgili Yusuf Peygamber olarak tasavvur edilerek bu hikâyeye de telmihte bulunulur.

Şüzün-ker olmuşum Ya'şub mişcli

Meded kıl Yusuf-ı Ken'ana geldim (G 296/5)

3.2.2.Âşığa Ait Vücut Aksâmı ve İlgili Durumlar

3.2.2.1. Cism, Ten, Vücut, Beden, Gövde

Âşığın vücudu zayıflığı, sarı rengi ve harap oluşu, yaralar ve kanlar içinde kalması sebebiyle söz konusu edilir. Fani olan vücudun tasavvufî açıdan dünyaya ait olması, gerçek hayata ancak ruhun ulaşması, bedenın ölüm olayıyla bırakılması beyitlerde işlenen hususlardır. Hastalığı, zayıflığı ve iki kat hali ile beden, şekil bakımından değişik unsurlara benzetilir. Zayıflığı sebebiyle o, âşığın gözyaşları ve rüzgârla bile sürüklenecek bir yaprak olarak hayal edilir. Âşığın, sevgili ile mücadele edemeyişinin nedeni de vücudunun zayıf düşmesidir. Rengi ise sarıdır. Esasen bu onun umurunda değildir. Zira vücudu “murdar” olarak düşünmüştür. Zaten amacı vücudu masivanın alayışından temizlemektir. Bunun için yaraların vücudunun süsü olarak görür. Cismi, cansız, kuru olarak vasıflandırılır. Sevgilinin gözünün, gamzesinin ve kirpiğinin okları onu yaralamaya devam eder, ancak o bundan şikâyetçi olmaz. Ona göre can sevgilidir ve cansız tenin hiçbir önemi yoktur.

Bektaşî felsefesine göre insan Allah'ın tecellisidir. Allah insanlara ruhundan bir nefes üfleyerek onda kendi güzelliğini görmek istemiştir. Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi sevgilinin yüz hatlarına işaret edilip, bunlar Fatiha suresi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre Fatiha Suresi yedi ayetten oluşmaktadır. İnsanın da yüzündeki yedi uzuv (iki göz, iki kaş, iki kirpik ve saç) bu şekilde açıklanmıştır.

Hatt-ı dil-ârāya nazar eyle ey Tūrāb

Seb'al-meşān esrārıdır Hâkķın bir āyeti (G298/7)

Âşık, sevgilinin acısıyla öyle yanmıştır ki kebab (büryan) olmuştur. Vücudu kebab olan âşık, bunu isteyerek yapmış, gözyaşlarının fazlalığı nedeniyle gözünden kanlı yaşlar akıtmaya başlamıştır.

Vücodum ncr-ı Öaşka suz idüp bürycna döndürdüm

Dü çeşmim giryeden bir kcseveş pür kana döndürdüm (G301/1)

Gönül, bir peri kadar eşsiz güzelliğe sahip olan sevgili tarafından büyülenmiştir. Âşık halinden memnun olsa da zaman zaman acılarından muzdarip olarak şikâyet eder. Sevgili bütün âşıklarına aynı azabı çektirir, onları kül, kebab eder. Bu yüzden âşık “biz” zamiriyle kendisi gibi ehl-i dil olanları kasteder ve aman diler.

Ey peri cevriñ yeter 'cşk ehline virme 'azcb
Ncr-ı hicrinde bizi kül eyledin itdin kecb (G33/1)

Âşığın, kurban olarak düşünülmesi, sevgiliye olan aşırı bağlılığına ve onun yoluna can vermenin kendisi için bir bayram sevinci olacağındandır. Kurbanın İslâm Dini için kutsal bir önem arz etmesi, âşığın sevgiliye olan aşırı sevgisinden kendini kurban olmayı arzulamasını doğurur. Âşığın sevgiliye kavuşma isteği ve bu yolda canını bile feda etmesi bayram gibi tasavvur edilir.

%oş letâfetli revişin şametiñ bālā bülend
Rāhiña Őâşıqlarıñ şurbān efendim merhābā (G10/4)

3.2.2.2. Göz

Âşığın gözü genellikle gözyaşı ile anılır. Gözyaşının kanlı oluşu, dökülüğü, kuruması değişik düşüncelerin oluşmasına sebep olur. Gözlerin, ağlamaktan kızarması, rengi, şekli, kirpiklerin göz ile olan ilgisi gözün şiirlerde değişik hayallere konu edilmesini sağlamıştır. Âşık açısından göz önemlidir. Çünkü sevgilinin güzelliğinin tecelli ettiği ve değer kazandığı yerdir. Ancak gözü hep kanlı yaşlar döker. Acının, türlü meşakkatlerin durağı olur. Gönül ne kadar acı çekerse göz o kadar yaş döker. Bu yüzden hep kanlıdır.

Çek zebcın zchidc gel itme Öcşıklarla bahş
Dide-giryen ch u cteş bağı yanıklarla bahş (G59/1)

Gözyaşının kaynağı gönül, dökülüp saçıldığı yer göz ve bu yaşlardan etkilenen sinedir. Gözyaşı, gönüldeki sırları açığa vurur. En belirgin vasfı kanlı oluşu, dökülüp saçılmasıdır. Âşığın ateş dolu gönlünden çıktığı için ateş gibi yakıcı olan gözyaşı, sinedeki ateşi de aynı zamanda söndürür. Tasavvufi açıdan çokluğu sebebiyle kesret ve sevgilinin yüzünü görmeye engel bir perdedir. Gözyaşı aynı zamanda derya olarak hayal edilen gözün saçtığı incilerdir. Kanlı gözyaşı, inci, elmas ve mercandır.

Gam bulup ma'Öden-i çeşmimde benim dürr-i Necef
 < atre eşkim dür olur cism-i ya'Öifimde şadef (G206/1)

Gözyaşı çokluğu ve şekli bakımından, nehire benzetilir. Dökülme, saçılma ve akma özelliğinden dolayı sık sık benzetilen olmaktadır. Öyle ki göz ağlayarak denize döner. İnci denizde bulunduğundan gözyaşı hayalini doğurur. Bu denizde hep bela dalgaları (durmadan akan gözyaşları) vardır. Bulut bile âşğın gözünden su almak için gelir. Sevgili görünmeye başladığı an âşğın gözyaşları da kendini gösterir. Gözyaşları, çokluğu itibariyle Fırat ve Nil nehirlerine benzetilir.

Cuy-bcr olmuş sirişkim Öarz ider deryc için
 İki Öaynımdan akan Nıl[ü] Fırcımdır benim (G282/6)

Gözünden akan yaş öyle çoktur ki bulut bile gelip suyunu buradan alır diyerek mübalağa sanatı yapılmıştır.

Hun- feşcn itdim dü çeşmimden fırcvcn eyle kim
 Ebr cbın yerlere çaldı bu esrcım görüp (G34/4)

Gözyaşı coşkun ve bulanık aktığı için sel olarak düşünülür. Sel sularının çağiltılı akışıyla, âşğın hıçkırarak ağlaması ve inlemesi arasında bağ kurulur. Sel akarken toprağı kazıyıp , önüne gelen her şeyi sürükler götürür. Âşık o kadar çok gözyaşı döker ki gözleri sele garkolur.

Ncle kılmak bülbüle ch u figcnımdır sebeb
 Seyle gark oldı gözüm eşk-i revcnımdır sebeb (G40/1)

Âşğın kanlı gözyaşı dökmesi sebebiyle gözyaşları güle, gülgüne teşbih edilir. Âşğın gözyaşının kanlı olması gibi onun ciğeri de kanlıdır. Sevgilinin kirpikleri, âşğın ciğerini kanatmış ve gözünden de yaş yerine kan akmaya başlamıştır.

Gör sirişkim reng-i gül-gun oldıgun 'ayb eylemen
 †am güninde tıre kalmış ciger şanımdır sebeb (G40/3)

Âşğın gözyaşı dökmesinin diğeri bir sebebi de sevgiliye hasretidir. Onun ağlaması övünülecek bir durumdur. Sevgili de bunu istemektedir. O ağladıkça

sevgilinin güzelliği artar. Başka bir yaklaşımda düşünürsek ağlamak rahatlamaktır. Âşık için de böyledir. Ağladıkça ciğerinin ateşi söner. Gözlerinden sular döker. Su temizliktir vücudu yaralardan, kanlardan temizler.

^asret-i la'linle eşkim rız olunca kan olur

‡clibc imdc d ider bildim ana hün-ı ciger (G83/3)

Âşığın gözünde sevgilinin hayali vardır. Gözyaşları dalga olarak nitelenir. Suya bakan her şeyin aksi görüldüğü gibi, âşığın gözyaşı suyundan da sevgilinin aksi görünür. Çünkü o her dem ona bakar, bakmasa da hayal eder. Âşığın gözü balık olarak tahayyül edilip gözyaşları deniz olarak düşünülür ve bu denizde sürekli sevgiliyi, onun dudağını anar. Dudaktan kasıt âşığa sunulacak bir iltifattır.

Çeşm-i pür-nemde hayclin 'aksidir mevc eyleyen

Mchînin sükkcnı derycdır gözüm elbet gezer (G83/4)

Âşığın gözünden akıttığı kanlı gözyaşları gece-gündüz durmadan akar. La'l kelimesi kırmızılığı ile olduğu kadar değerli bir taş oluşu ile de gözyaşına benzetilir. Bazen hazine olarak değerlendirilir. Bu hazinenin (gözyaşlarının) sebebi sevgilinin dudağının renginin tesirindedir. Sevgilinin dudağı da kırmızıdır.

Eşk-i hün-âbla memlu iki çeşmim şeb ruz

La'Øl-i te'sîr-i lebindir aña bu der-i künüz (G136/1)

Âşık âlemin diline düşmek istemez. Çünkü onu anlayan bulunmaz. Ancak gözyaşları onu ele vermekte hatta bazen onun haline gülünmektedir. Bundan dolayı âşık; ben cefa yükümü bütün cihandan gizlerdim ama neyleyim gözümün kanlı yaşları beni ele verdi demektedir.

Ben cefc bcrın , eküp pinçcn iderdim cümleden

N'eyleyim fun-cb-ı eşkim çhîr itdi keşf-i rcz (G138/5)

Âşık kavuşma arzusuyla yanıp, tutuşur ve gözünden kanlı yaşlar akıtır. Âşığın gözünden akan kanlı yaşlar yanağından süzülünce, yanağı da kanlı göstermektedir. Gözyaşı damlaları sıra sıra dizilmiş inciye benzetilir. Âşığın akıttığı inciler denizde

birikir. Deniz aynı zamanda âşığın gözyaşlarıdır. Beden iplik, gözden akan yaşlar ise bu ipliğe dizilmiş incilerdir.

Ey Türcbi vaXl-ı ycr âryusına dîdem nemi
Ruyum üzre hun-çekid olmağdadır dürdcneveş (G172/7)

Sevgilinin kirpikleri hançer gibidir. Âşığın gözyaşları ile cilalanıp, parlatılan kirpikler daha çekici hale gelir ki âşığın sinisini daha iyi yaksın, yaralasin. Âşığın gözyaşları aynı zamanda değerli bir cevherdir. Sevgilinin güneşe benzeyen yanağı âşığın gözyaşlarının gevheridir.

Eşkile şü vireyim şaykal urup cevherleyim
Hançer-i müjgânını gel şine-i suzcna çağ (G217/4)

Âşığın gözyaşları çiğ tanelerine teşbih edilir. Sevgilinin gül yanakları üzerindeki yaşlar (gülün yaprağındaki çiğ taneleri) âşığın gözyaşlarının kendisidir. Bu denli ağlayan âşık cihanı kaplayacak kadar gözyaşı döker ve sevgilinin kirpikleri ona set olmaya çalışır. Bu durumda âşığın gözyaşları gelip sevgilinin kirpiklerinde birikir ve çiğ tanesi gibi yanaklarında belirir. Sabahları ortaya çıkan çiğ taneleri hüsn-i talil sanatıyla âşığın gözyaşlarına benzetilir.

Dökülmüş bi-haberken berg-i gül elvçhına eşkim
Bu mazmunı varup ol şeb-nem-i şubha haber virdim (G295/3)

Bahar gelince sevgilide değişiklik olur. Açılıp, saçılır gezmeye başlar. Peşinden birçok âşık sürükler. Bundan dolayı âşığın derdi daha çok artar. Gözyaşlarının bu mevsimde artması sevgilinin seyrana çıkması ve ıstıraplarının artmasına dayanır.

Veli nc-ycb pür-çeşm-i terimden gerçi aşdcfa
Niscn eyycm-ı vakti cümlesine hep güher virdim (G295/4)

3.2.2.3. Boy

Âşığın boyu çektiği acılardan dolayı iki büklüm olmuş, hilâl şekline girmiştir. Bunun sebebi mihnet yüküyle eğilmiş olmasındandır. Sevgilinin kaşları da hilâldir, kemandır. Ona baktıkça âşık bu hale gelir.

%am oldı kçmetim ch çekmeden sevdç-yı ebrusin

Çekilmez n'eyleyim bir böyle kuvvetlü kemcn yc Rab (G36/4)

3.2.2.4. Ciğer

Türâbî divanında ciğerden daha çok kanı dolayısıyla bahsedilir. Çünkü âşığın cefası acısı ciğerini kanatmıştır. Öyle ki bu kanı içmiş, bazen abdest almış, bazen de gözyaşı olarak sunmuştur. Âşığın ciğerinin yanması, kanaması sevgilinin kaşı, kirpiği sayesinde olmuştur. Ama âşık bundan zevk alır. O hiçbir zaman vuslatı istemez.

Kanın şaraba benzetilmesi dolayısıyla ciğer, kadeh olarak tasavvur edilir.

‡am-ı devrcn ile dilde dırcz endişemiz vardır

Ciger funıyla pür ccm-ı şarcb 'ayşımız vardır(G126/1)

Şair bir beyitte çektiği ıstırapları “mihnet kuşları” gibi soyut ve alışılmamış bir bağdaştırma ile ortaya koyar. Âşığın cismi bu mihnet kuşlarına yuva olmuştur ve âşık, onları ciğer kanıyla besleyip büyötmektedir.

Ciger hunıyla perver eyleyüp perlendirüb şaldım

Hezārçn murğ-ı miñnetler bu cism-i âşiyçnımdan(G320/3)

3.2.2.5. Sine

Âşığın sinesi çektiği acı ve ıstırapların, sevgili ve rakibin cevri ü cefasının görüldüğü yerdir. Her zaman yaralı, kanlı, ateşli olarak ele alınır. Onun üzerindeki yaralar güle teşbih olunur ve sine üzerinde böyle o kadar çok yara vardır ki artık kendisi bir gül bahçesi olarak tasavvur olunur. Sevgilinin, dudağının gizli olduğu yer âşığın sinesidir. Aynı zamanda sevgilinin okları, hançer ve kılıcı onu parça parça eder. Sinenin kanlı oluşu hüsn-i talil sanatıyla açıklanır. Zira kalp zaten kanla doludur. Ancak âşığın sinesinin kanlı oluşunun sebebi sevgilinin yanağıdır, dudağıdır, gamzesidir.

Gül bahçesindeki bülbülü, âşığın ağlamasını görüp, kendisi de ağlamıştır. Âşığa göre kendi sinesindeki ateşi gören mum kendi bağırını yakmıştır. Bu denli mübalağa eden âşığın sinesindeki ah u efgan bülbülden fazla; yangını ise mum gibidir. Yandıkça kendisini eritir.

Gülşen içre 'andelîb eyler bükç zcrım görüp

Şem'e yakdı bağrını şol cteş ü ncrım görüp (G34/1)

Daha önce belirttiğimiz gibi âşığın sinisini kanatan sevgilinin kirpik oklarıdır. Hatta âşığın göğsü sevgilinin kirpik oklarıyla o kadar dolmuştur ki artık ok atılacak yer kalmamıştır. Sevgilinin gamzesi, âşığın hayatına kastetmiştir ve attığı oklar onun bağrına yetişmiş ve onu mahvetmiştir.

^ayct-ı kat'-ı kaşdıım eylemişdir gamzesi tığı

Yetişdi bağrına mahfıce urmuşdur nihcn yc Rab (G36/3)

Âşığın bağrını parça parça eden sevgilinin kirpik oklarıdır. Âşığın derdine derman olacak doktor da yine sevgilidir. Kimse âşığın derdini bilemez ve sinisini iyi edemez.

%ançer-i müjgcn-ı tırin bağrını eyler berid

‡amze-i sehıcrını gör kim ider derdim mezid (G74/1)

3.3. Rakip

Rakip, âşığın duygularının değeriendirildiği beyitlerde özellikle ele alınır. Bu değeriendirmelerin çoğu menfidir. Rakiple sevgilinin arasındaki ilgi âşıkta kıskançlık duygularının ortaya çıkmasına yol açar. Şiirlerde rakibin benzetildiği unsurlar, beğenilmeyen, sevilmeyen, itibar edilmeyen unsurlardır. Rakibin en önemli özelliği hiçbir zaman gerçek âşık olamamasıdır. Ama hep âşıkla, sevgili arasında engeldir. Âşık, sevgiliye ulaşabilmek için, onun eziyetlerine katlanır. Kimi zaman sevgiliye ulaşmanın yolu rakip ile kurulacak ilgiye, yakınlığa bağlı olarak düşünülür. Sevgili ile âşık birlikte anılırken bunlarla beraber üçüncü bir şahıs olarak rakip görülür. Rakip, âşığın baş düşmanıdır. Öyle ki sevgilinin attığı gamze oklarının bile rakibe gitmesi istenmez. Sevgili rakiple gezerken, âşığa cev eder ve bu durum âşığın ah u efgan etmesine ve gece-gündüz ağlamasına sebep olur.

Rakip; çirkin, zalim, yararsız hatta zararlıdır. Ancak bütün bu değeriendirmeler âşığın bakış açısıyla yapılan değeriendirmelerdir. Yani rakip için ne söyleniyorsa âşık söylemektedir. Âşığı asıl üzen bütün kötü huyların kendisinde toplayan rakip değil, sevgiliyi birçok kez uyardığı halde sevgilinin ona yüz vermesidir.

Âşığın bütün acıları buradan kaynaklanır. Bu yüzden onun güzellikleri tatması caiz değildir. Bir beyitte rakibin, sevgilinin kendi meclisine koymak “köpekler cennete layık değildir” diyerek karşı çıkmıştır. “Hangi mezhepte yazar ki kâfir cennete girsin” diyerek sevgili uyarılmıştır.

Bezmine koymak rakibi ey peri lcyık degil
< anğı mezhebde revcdır cennete girsün kilcb (G41/4)

Rakip, çirkinliği, rengi, kötü sesi, uğursuz sayılması dolayısıyla da kargaya benzetilir. Âşığa göre rakibin sesi çok çirkin olduğu için kargaya (gurāb) benzer. Buna karşılık kendisi güzel sesiyle nağmeler söyleyen bir bülbüldür. Bülbülün güzel nameler söylemesine, karga izin vermez diyerek rakibi aşağılamaya çalışır.

Her ne vechile Türcbi nağme ta'lim eylesen
Bülbül-i şeydcya mcenend `adc virmez gurcb (G42/7)

Genellikle rakip âşığın gözünde insandan aşağı bir mahlûktur. Bundan dolayı hep olumsuzlayıcı imgeye sahip hayvanlara benzetilmiştir. Özellikle “it” kelimesine beyitlerde sıkça rastlarız. Sevgilinin semtinde dolaşan kuduz bir ittir rakip. Âşığı dişleriyle parçalamaya çalışmaktadır. Rakip, âşığın ve dolayısıyla sevgilinin dört tarafında gece gündüz dişlerini gösterir.

Hep `adular çcr-sudan diş biler itler gibi
Reşk iderler bir tükenmez ruz şeb da'vcsı güç (G64/2)

Rakip, kötülük yaptığı ve can yaktığı için âşığın tabiriyle, diken olmuştur. Sevgili rakibe türlü imkânlar sunarken âşığa gülüp, geçer; onunla alay eder.

Rakip, sevgilinin her zaman yanında olduğu için âşık, sevgilinin yanına gitmeye çalışırken hep onun canını acıtır. Bu yüzden gülün dikenini olarak değerlendirilir. Âşık güle ulaşmak için dikenlerle mücadele etmek zorundadır.

Çār ile terkib olunmuş goncanın sermcyesi
Ol `adularla Türcbi dost için eyle cihcd (G77/7)

Rakibin kâfire teşbihi sevgilinin güzelliğinin Kâbe'ye ve Cennet'e benzetilmesiyle ilgilidir. Onun amacı âşığı, sevgilinin çevresinden uzaklaştırmaktır. Âşığın tüm yalvarmalarına rağmen sevgili kâfire uymakta, onunla gezip dolaşmaktadır. Rakip için oldukça ağır ithamlarda bulunulur:

™a'fa yüz tutmuş idi gerçi rakibin cismi
Cenı çıkmış hele kcfir pezevengin didiler (G116/5)

Âşık bazı beyitlerde rakibi hoş görmüştür. Çünkü nasıl kendisi elinde olmadan sevgilinin güzelliğine bağlanmışsa o da öyle olmuştur. Ayrıca sevgilinin âşıkları çoğaldıkça daha üstün duruma geçmiş ve âşığın âşıklık derecesi yükselmiştir. Aşağıdaki beyitte şair; “sevgilinin hatırı için ağyara hoş davran, hangi gül ki dikenini olmamıştır” diyerek sevgiliyi güle, rakibi ise dikene benzetmiştir.

Türçbi ycr için ağycra bir foşca müdrc kıl
< anı bir gonca gül göster bana nezdinde f cr olmaz (G152/7)

Âşığın nezdinde âlemde vefalı bir yar kalmamıştır. Zira sevgili rakiple halvettedir.

Ø„lemde şanı kalmadı bir ycr-i vefâ-dâr
Ağycr ile bul ycrini halvetlere düşdü (G356/2)

Âşığın hayalinde hep sevgiliye kavuşma anı vardır. Ancak bu üçgenin bir parçası olan rakip de hayalin içindedir. Rakip öldüğünde kendisinin rahatça sevgiliye kavuşacağını sanan âşık, aşağıdaki beyitte “dediler rakibi hançer ile birisi öldürmüş, ne iyilik etmiş ki parmağı yeşillenmiş” demektedir. “Parmağın yeşillenmiş” ifadesini, cennetle müjdelenmiş, büyük bir sevap işlemiş, bu yüzden nurlanmış şeklinde izah edebiliriz.

Didiler ol Øadüyı hançerile kimse öldürmüş
Kerem kılmış şevcb itmiş ki parmağı yeşillendi (G389/6)

Âşık bazen sert tavırlarıyla sevgilisini uyarmakta, rakiple ilişkisini kesmesi için ona adeta emretmektedir.

Söyleyin ol meh-likāya eşkıyālîk itmesün
 Ülfetin kessün Óadūdan āşinālîk itmesün
 Ben onun üftādesi oldum mukaddem tā ezel
 Raĥmını erzānî kılsun bî-vefālîk itmesün (Mur 24/ I)

3.4. Maddî ve Manevî Haller

3.4.1. Hastalık ve Delilik:

Hastalık ve delilik âşğın bedeni, gönlü, ciğeri, kalbi ile ilgili olarak ele alınır. Özellikle delilik âşğın, sevgilinin ipe ve zincire teşbih edilen saçlarına bağlanması münasebetiyle söz konusu edilir. Delilik halinde sevgilinin bütün kötü davranışlarına ve vefasızlığına rağmen âşğın ondan vazgeçmemesi olayı söz konusudur. Sevgilinin güzelliği âşğın aklını başından almıştır. Deliren âşık sevgilinin dağınık saçlarını görünce daha perişan olmaktadır.

Kec idüp serde fesin egmiş hilclîn üstüne
 Dağıdup gışuların 'akla ziyen itmiş şarcb (G39/3)

Âşğın hastalığı aşk ve ayrılık acısından dolaydır. Sevgiliye hasretinden ve onun umursamazlığından dolayı hasta olan âşğın dermanı da yine sevgilide saklıdır. Sevgilinin şerbet kadar tatlı, kırmızı dudakları şirin bir söz söyleyerek veya bir buse vererek âşğın dermanı olacaktır.

^asretiyle fasta-hcl oldum beni eyler firîb
 Şerbet-i la'l-i lebi şirîn devcsın gösterir (G105/2)

Delilik halinde ise, aşk hastalığının âşıkta ileri dereceye ulaşmış olması ve bütün kötü davranışlara ve vefasızlığa rağmen, sevgiliden vazgeçmemesi söz konusudur. Âşık, deli-divanedir ve onun sahibi sevgili olmalıdır. Zaten gayesi sevgilinin bulunduğu yere gitmektir. Bu yüzden aşağıdaki beyitte âşğın canı, kuş gibi sevgilinin bulunduğu yere gitmek ister.

Murğ-ı ccnım kuyuna Óazm-i sefer kılmak diler

Sen anı scyende tut kim bir deli dıvcneveş (G171/3)

Beyitlerde geçen “mecnun” kelimesi de delilik anlamında kullanılmıştır. Âşık da maşuk için gözünü dış dünyaya kapatmış ve aklından olmuştur. Aynı zamanda zayıf düşmüş, rengi sararmış, beli sevgilinin kaşu gibi iki büküm olmuştur. Böyle hasta düşen âşığa saçlarıyla büyü yapmıştır sevgili. Bunun farkında olan âşık bu yüzden sevgilinin saçlarını kara yılana benzetir.

Mecnun-sıfat her biri bir dcma giriftcr

Şol mcr-ı siych zincir-i gışuyı çekerler (G90/2)

3.4.2. Âh, Feryad, Figan, Nale

Bu haller, âşığın hasta ve deli olmasının bir neticesidir. Bu hallerin ortaya çıkışında, Âşığın acizliği ve sevgiliye düşkünlüğü ile hastalık ve deliliğe sebep olan haller önemli bir yer tutar. Âşığa ait önemli bir vasıf olan ah, beyitlerde sıklıkla geçer ve tasavvurlara konu olur. Âşığın ahı onun delilik ve hastalık hallerinden, sevgiliye olan düşkünlüğünden ve acizliğinden ortaya çıkar. Ah, göğe yükselişi, dumanlı oluşu, yel ile birlikte ele alınışı, ince ve uzun şekli, hızlı hareket edişi gibi özellikleri ile ele alınır. Âşık daha çok ayrılık gecesi ah u feryad eder. Bu ahı gökleri tutar, cennet ve cehennemi bile yakar. Yıldızlar bile onun ahından korkar. Ok gibi delici ve yaralayıcıdır. En büyük ah sabahları olur. Âşık bu sebeple güneşe tesir eden ancak sevgiliye tesir etmeyen ahından sevgilinin sakınmasını ister.

Şikeste-hctır ile ncle-i efgcr ile her dem

Uşandır ol nigcrı tc nihcyet xulm-i bî-dcd it (G54/2)

Âşığın ahı rüzgâra teşbih edilir. Hazan rüzgârı âşığın yüzünü hazan yaprağı gibi titretir. Bu rüzgâr bazen öyle sert eser ki onun şiddetine hiçbir madde dayanamaz. Tıpkı bir zemheri gibidir. Soğuk rüzgârı estikçe bütün dünyayı buz bağlar.

Türcbi chımın serd-i hevç-yı şiddetinden kim

Mişâl-i zemheridir şol cihcnı bağlamışdır ych (G70/7)

Âşığın ahı ateşe teşbih edilir. Ah ile alev arasında münasebet kurularak ah içindeki kanlı gözler, ateş içindeki iki kıvılcıma benzetilir. Gam çeken gönülde gözyaşı

şarap olarak tasavvur edilirken, ah ateşinin kıvılcımları da tane tane nardır. Âşığın ah ateşi o kadar fazladır ki onun yanında cehennemın ateşi ufak bir kıvılcım gibi kalır. Nitekim aşağıdaki beyitte âşık, “benim ahımın ateşinden sakının, baştan ayağa bütün vücudum bu ateşin kıvılcımlarıyla doludur” diyerek bu ah ile hem yandığını hem yakıldığını ifade ediyor.

Tehi şanman ki beni chim odından şakının
Ser ü pç cümle vücudum şerer-i ncr-ı ceźcź (G78/2)

Âşığın âhı öyle tesirlidir ki bunu silah olarak kullanır ve sevgiliyi tehdit eder. Ancak vurduymaz sevgili yine bildiğini yapar ve vefasızlıklara devam eder. Sevgilinin gamze okuna karşılık âşık da ah okunu atar. Bedeni yay olarak tasavvur edilen âşığın oku da ahıdır ve bu ok gökleri bile delegecek güçtedir. Âşık, ah u efganın boyutunu öyle büyütmiştir ki gökyüzündeki yıldızlar bile bu ateşin kıvılcımlarıyla tutuşmuştur. Yıldıza teşbih edilen âh, parlaklığı ve rengi ile de bu benzetmeye konu olmuştur. Göklere kadar sıçrayan ahın kıvılcımları dolayısıyla âşık sevgilisini uyarmaktadır. Bir gün bu kıvılcımlar ona da zarar verebilir.

Bu mîñā-yı kebūd içre şey’i sen ahterān şanma
Derūnum āteşi te’şīridir āhı şerer çekmiş (G177/5)

Âşığın ıstırapları sabaha karşı artar. Âşık, sabah kaybolan ve aya benzetilen sevgilinin gitmesinden dolayı ah ateşiyle göğü tutuşturur. Şafak vakti göğün kızarması bundandır. Sevgilinin bu durumu bilip ona merhamet etmesini ve dikkatli olmasını isteyen âşık, bâd-ı saba rüzgârından durumunu yare iletmesini istemektedir. Âşığın ahının bir sebebi de sevgilinin güzel kokan saçlarıdır.

Giceler bcd-ı şabc āhım yetişdir ycra , ek
Zülf-i buyun ol mehın ben Öcşık-ı ğam-h̄cra , ek (G236/1)

3.4.3. Gam-Gussa-Dert

Âşığa musallat olan bu unsurlar, âşığın perişanlığının başlıca sebeplerindendir. Verdikleri sıkıntı ve huzursuzluk sebebiyle âşığın karamsar olmasına sebep olur ve bundan dolayı siyah renkle sürekli yan yana kullanılırlar. Gam, âşığın sinisini hiçbir

zaman terk etmeyen, oranın devamlı misafirdir. Öldürücülük vasfı nedeniyle gam, zehirdir.

Âşık sevgilinin cevri ü cefasından dolayı gam içindedir. Gamın mekânı can ve gönüldür. Bu iki yer de gam çekmekten bitkin düşmüştür. Âşığın beli bu gamdan dolayı iki büklüm olmuştur. Âşığa göre vuslat dışındaki her şey onun gam çekmesinin sebebidir. Bazen zamandan, felekten şikâyet edilir. Ancak asıl şikâyetin nedeni aşka dayanır. Gamdan kurtulmanın veya onun hafifletmenin yönü şaraptan geçer. Bu yüzden sevgilinin yanağı ve dudağı şaraba teşbih edilir.

Âşık yüreğindeki gamı değerli bir madene benzetir. Bu yüzden aşağıdaki beyitte sevgiliye: “sinemi delip içindeki dert madenini bulmak istersen kendi kirpiklerini göreceksin, orayı mesken edinmişlerdir” diyerek şikâyetini dile getirir.

Sîne-i dögüm delüp bulmak için derd ma'denin
Ccy idinmişler o yerde tır-i müjgenin meger (G83/2)

Âşık gam çekmeye öyle alışmıştır ki bu durumdan şikâyetçi dahi olmaz. Öyle ki gamı bir elbise olarak tasavvur eder. Zaten âşık gam çekmeyi, sevgiliden geldiği için kıymetlendirmiştir. Ayrıca gerçek âşığın ne olup olmadığını tayin için gamı istemektedir. Feryad ve figanların beyhude olduğunun idrakinde olan âşık, teslim olmuş bir ruh hali içinde boynuna gam elbisesini geçirmeyi istemektedir.

Nclcn-ı figcn itme tehi ey dil-i şeydc
Şimdengerü gam cemesini egnine elbis (G161/4)

Bazı beyitlerde âşığın sinesindeki gam, yaprağa benzetilmiştir. Bu gam yaprağının kırmızı oluşunun nedeni bilindiği gibi kanlı gözyaşları ve âşığın ciğer kanıdır. Ciğerin kanlı oluşu da sevgilinin kirpik oklarından. Aşağıdaki beyitte olduğu gibi âşığın gözleri, kanla doldurulmuş divite, kirpikleri ise kalemin ucuna benzetilmiştir. Gam yaprağına yazı yazan (gamını şerheden) âşık, yaprağın kırmızı olmasına sebep olmuştur.

La'Ölile levh-i dile tafrir idem gam şerhini
Hcme müjgen hun-ı pür çeşmi devctımdır benim (G282/2)

3.4.4. Cevri ü cefa, Mihnet

Olumsuzlayıcı değer ifade eden bu unsurlar âşık, rakip ve sevgiliden gelen sıkıntılardır. Bilindiği gibi sevgili âşığa sürekli cevri ü cefada bulunur. Cevri ü cefa eden genellikle sevgilinin beni ve gamzesidir. Bilhassa sevgilinin beni cefa ilminde emsalsizdir. Âşık sevgilinin bu durumundan dolayı göz yaşı döse de sonuçta mükâfatlandırılacağını düşünüp sabreder.

Sevgilinin bir lütfü ancak binlerce cefası vardır. Bu duruma ya sabır yoluyla veya içki içerek dayanan âşık için cefa bir lütüftür. Çünkü o sevgiliden gelen her şeyi iltifat saymaya çalışır. Âşığın cefasının sebebi sadece sevgilinin saç, gözü, beni olmaz elbette. Zaman zaman felekten, zamandan özellikle de rakipten kaynaklanan cefalar da vardır. Rakibin cefası, bülbüle karşı karganın verdiği eziyet gibidir.

Bir perî-ru sevdi dil ammâ n'idem ğavġası güç
Çille-i kübrü imiş vird itmege esmâsı güç (G64/1)

3.4.5. Aşk

Aşk etkisini daha çok âşık üzerinde gösteren bir haldir. Sevgili âşığı, âşıklığına pişman edecek davranışlar sergiler. Bu sebeple âşk, âşık için bir sıkıntı ve acı vesilesidir. Tûrâbî'nin şiirleri başlı başına âşk üzerine kurulmuştur. Ancak bu âşk, daha sonra mahiyet değiştirmiş mecazi aşktan ilahi aşka yönelmiştir. Bu aşka ulaşmanın tek şartı sabretmektir. Masivadan, uzaklaşıp kendini fenafillâh mertebesine ulaştıran âşığın bu yüzden vücudundaki yaralar aşkın hil'atını (elbise) oluşturur. Aşk, âşık-sevgili ilişkisinde daha ziyade âşıkta tezahür eden bir durumdur. Sevgilinin de bu halleri vardır ancak çok az olduğu için her an bitebilme endişesi hâsıl olur. Aşk karşısında can vermek en basit olay gibi görünür. Bütün bunlara rağmen âşık durumundan şikâyet etmek şöyle dursun, bazen memnun olduğu dahi görülür. Âşığın, aşk yüzünden beli bükük, hali perişan, rengi solgun, hasta ve deli konumuna düştüğü görülür. Ancak yine âşığın aradığı tek duygudur âşk. Aşkın peşinden sürüklenip gitmek ister. Neticede gönlünde bir gam ateşi oluşur.

Aşk menzillerine erişebilmek için gönüldeki elifler birer doğru yoldur. Gam ve gözyaşı, harap olmuş âşığın arkadaşı olup onun bu menzilleri aşmasına yardım eder. Sonsuzluk yolunu arzu eden âşık için artık dünyayı terk etmek gerekir. Yani dünyanın faniliğini görüp, zevk ve sefasından uzaklaşarak mutlak aşkı bulması gerekir.

Ey Türcbi menzil-i beki murcd itsen eger
Terk-i dünyc terk-i Öukbc kalmadı bir ycr bana (G22/7)

Güneşin meyveleri olgunlaştırdığı gibi aşk da ümit meyvesini olgunlaştıran bir güneştir.

Ey Türcbi virseler afbcımı dil-dcırma
Söyc-i rahmın "alardı üstüme ol cfitcb (G30/7)

Aşk çektirdiği ıstıraplar neticesinde ateşe benzetilir. Zira âşığın gönlü, kavrulup kebab olmuştur. Tabii âşık bundan şikâyetçi değildir. Bedenin yanıp kül olmasının önemi yoktur. Asıl olan ruhtur. O sadece ateşin semenderidir. Bundan dolayı pervane kendini ateşe atmıştır. Bazen ateş sevgilinin güzelliğini gösteren bir kandil gibi düşünülüp, bu durumdan zevk bile alınır. Onun narını nur sayan âşık, bu aşk yüzünden yerinin semenderler yanı olduğunu, deli olduğunu ifade eder. Ancak bu deli, bilerek aklını ateşe atmıştır.

Ncr-ı Öaşk içre yerim oldı semenderler teg
Ben cününüm özini odlara şalmaz Öākıl (G257/6)

Aşk gizlenmesi gereken bir haldir. O yıllarca sürüp, yıkıcı olabilir. Âşık sevgilinin aşkını gönlünde gizli tutar. Bu sır sevgiliye ayan olmuştur. Ancak sevgili bunu bilmezden gelir ve onunla eğlenir.

O ycrin 'cşk [u] sevdcsı derunumda nihcndır hep
Bilür bilmezlenür yoısa ana hclim 'aycndır hep (G32/1)

Aşk, bazı beyitlerde gül bahçesidir. Ancak herkese kokmaz bu gül bahçesi, sadece aşk ehli bu kokuyu alır. Âşık, aşk yüzünden gözünden kanlı gözyaşı akıtmaktadır. Onun gözyaşı akıtması hem acı çektiğinin hem de rahatladığının göstergesidir. Çünkü acının panzehiri gözyaşıdır. Nitekim âşığın ağlayıp inlemesi, sevgilinin gül bahçesinde bir yer edinmemesine sebep olur. Bunun nedeni bazen bu gül bahçesinde bekçilik eden rakip yüzünden, bazen de sevgilinin verdiği sıkıntıdan ileri gelir.

Eşk-i hun-cbile nemlü dide-girycnım benim

Guş kılmaz gülşen-i kuyında nclcnım benim (G285/1)

3.4.6. Yara

Âşık daima yaralıdır. Vücudundaki yaralar sevgilinin kaş, kirpiği, gamzesinden dolayı olduğu kadar rakibin ve feleğin de sebep olduğu yaralardır. Âşığın yarası daima siyah, yuvarlak, delik şeklindedir. Ama her zaman kanlıdır. Onun bu haline tek derman sevgilinin dudaklarıdır. Âşık bunun için yaralı olmayı ister. Ancak bu şekilde sevgilinin ilgisine mazhar olacaktır. Vücut, can ve gönül için zindan sayılır. Onu bu zindandan kurtaracak sevgilinin kılıç yarasıdır. Âşığın sinesindeki gam ile yara dost sayılır. Çünkü bu ikisi ondan hiç eksik olmaz.

Sevgili yine de âşığa merhamet etmez. Ona merhamet eden acıyan ve kan ağlayan sinedeki yaralardır ki bunlar da tevriyeli kullanılmıştır. Esasında yaranın acıdığı ve kan ağladığı anlatılmak istenir. Âşığın yarası sonsuzdur, sonuçsuzdur. Çünkü sevgili, merhemi az vermektedir.

Ey Türcbi dünyeda enduh-ı gam yağıdı beni

Zahm-suzım bi-nihcyetdir velikin merhem az (G138/7)

Âşığın durmak bilmeyen, sürekli acıyan ve kan ağlatan yaraları onu günden güne dertlendirir. İşte bu sebepten ötürü bir gün helak olacağına inanır. Çünkü yaraları günden güne tazelenir. Sevgilinin derdi her geçen gün arttığı için yaralar açılır ve sonunda vücudu güçsüz kalır, bir gün tükenir.

Zahm-suzum sinede günden güne efzun olur

Ben bu derdile helck olsam gerekder bana vcy (G401/5)

3.4.7. Vuslat

Yaşanan bütün acı ve ıstıraplar vuslat içindir. Âşığın tek hedefi budur. Vuslat, daha çok hicran ile birlikte görülür. Zira vuslatı anlamlı kılacak tek şey hicrandır. Âşık hicrandan şikâyet eder, merhamet ister ancak mümkün olmayacağını görünce yaralanır,

yakılır, acı çeker durur. Özellikle kendisi yerine başkalarının vuslata nail olması onu iyice perişan eder. Buna göre vuslat âşığının nadir bulduğu bir durumdur.

Vuslat için önce şikâyet lazım gelir. Âşık hicranı vuslat için çeker. Sevgili söz verir ama hiçbir zaman sözünde durmaz. Bir bayramı bekler gibi bekler vuslatı âşık. Aslında âşığının vuslat özlemiyle yanması onun açısından iyi bir durumdur. Bu şekilde yanıp, olgunlaşacağına inanır. Nitekim vahdete ermenin sırrı kesretten kurtulmakla başlar. Ömrü boyunca bunun mücadelesini veren âşık, vuslata erse dahi huzurlu değildir çünkü içinde her zaman ayrılık korkusu vardır.

Âşığının maşuktan uzak kalması ve ona kavuşmak istemesi boşunadır. Âşık da bunun farkındadır. Çünkü sevgiliden uzak kaldıkça onun güzelliği fark edilir, onun övgüsü fazlalaşır. Ona kavuştuktan sonra yürek yangını bunca elem, keder biter. Dolayısıyla ona bu nağmeleri yazdıran ilham da kaybolur.

Âşık vuslatı isterken sevgiliye âdeta yalvarır bir konuma girer. Öyle ki ondan ayrı durmamasını ve bir iyilikte bulunup ona kavuşmayı diler.

Vaşlına irgür beni hicrânına itme firîb

Lütf-ı in'âmın nümâ itmek revâdır sevdiğim (G234/4)

3.4.8. Hasret-Hicran

Âşık sürekli ayrılık halindedir. Bu ayrılık sevgilinin boynuna; dudağına, yanağına, kaşına vb. gibi unsurlara bağlı olarak ortaya çıkar. Esasen âşığının istediği sevgilinin dudağı ve yanağıdır. Çünkü bu unsurlar vahdeti simgeler. Ancak bir türlü ulaşamaz ve bu yüzden bazen deli divane, bazen hasta olur, beli bükülmüş iki büküm olur. Onun ah u feryadına yer, gök dahi dayanamaz.

Âşık, en çok ayrılık gecesi acı çeker. Her gece gam, onun gönül evini ziyarete gelen bir misafir olur. Gam evinde oturup feryat ederken kapı, pencere dahi onun bu haline dayanamaz ve ağlar. Ancak vefasız sevgili onu çaresiz bırakır ve bu haliyle alay eder.

Tüm bunlara rağmen âşık, ayrılık acısından yine de şikâyetçi değildir. Onun ilacı yine sevgilinin cefası olur. Ayna ve şeker olmadan tûti konuşmaz misali, âşığı bülbül gibi konuşturan da ayrılık derdidir.

Hicran ve hasret sınırsızdır ve oranı yoktur. Onun bir anı dahi yüz yıl kadar uzun geçer. Bu sebepten âşık sabahlara kadar ağlayıp inler. Onu teselli eden tek şey sevgili için kurduğu hayallerdir. Bazen içki ve tahammül (sabır) de bu acıların teselli kaynağı olur. Âşığa taş kalpli sevgili acı verir, onu görmezlikten gelir.

Nice yıllar hicrini çekdim dimez kimdir bu kim
Merhâmet kılmaz bana şol seng-dil ycrim görüp (G34/5)

Âşığın sevdiği kendisinden yıldızlar kadar uzaktır. Sevgili, yıldızlar kadar uzak ve ulaşılmaz olduğu için âşık ona bu denli düşkün olmuştur.

Alır mısın bu gönlümü virür miyim sana
Sevsem seni encemı hicrcndır zevcli var (G118/3)

Acı ve ıstıraptan bir an uzak olmayan âşık bu durumu sevgiliden ayrı oluşuna bağlamaktadır. Feryadını sevgiliye söyleyecek vakti bu yüzden yoktur. Çünkü hep ağlamakla vakit geçirir. Zaten sevgiliye isteğini söylese de durum değişmez çünkü sevgili ona acımamakta direnir.

Ncleden olmam tehi bir lahxa ki crām mı var
Hicr-keşligim idem vaktim bulunmaz ycra Öary (G189/2)

Ayrılığın yükünü çekmekten dolayı güçsüz ve aciz olan âşık, gönlüyle konuşup ondan yardım istemektedir. Zira gönül söz anlamadığından dolayı âşık bunca ıstırap çekmektedir. Dolayısıyla âşık ondan derdinin hiç olmazsa bir kısmına ortak olmasını istemektedir.

Bcr-ı hicrcn çekmeden bi-tâb u Öcciz olmuşum
Ey gönül rahm it bana gel sen dahi bir pcre , ek (G236/3)

Âşık, ayrılığından dolayı perişan olmuş bir haldedir. Ayrılık şiddetli esen bir rüzgâra benzetilirken âşık da dalını, budağını bu rüzgâra kaptıran bir ağaç olarak hayal

edilmiştir. Bu öyle bir acıdır ki akıl ve gönül bu hususta ümitsiz kalmıştır. En çaresiz kimseler dahi âşığa merhamet edip, onun bu haline çare aramaya koyulmuştur. Ancak ayrılık rüzgârı öyle şiddetli eser ki kimse ona rağmen bir şey yapamaz.

Hirmen-i Óakl ü dili cemÓ eylemişdir bir yana
Bcd-ı hicrin şarsarı bcÓiê perişcn eyleyen (G331/2)

Sevgili, ayrılık acısından bahsederken bu dert ile boyunun iki büküm olduğunu ifade eder. Ancak onun sıkıntısı sadece ayrılık acısı değildir. Zaman ve sevgilinin cefası bu sıkıntının temelini oluşturur.

Ham oldu kcmetim miñnet yükünden cevr-i devrcndan
Peri veşler cefcsı bir yana el taÓnı bir yandan (G339/1)

Ayrılık acısıyla yanan âşık, sabaha kadar kanlı gözyaşı dökmektedir. Sabahın olmasını bekleyip durur her yeni günün farklı şeyler getirmesi ümidiyle. Âşığın sabahlara kadar beklemesini aynı zamanda sabahları edilen duanın kabul görmesi ve âşığın bu vakitte halini arz etmesi şeklinde de yorumlayabiliriz, fakat dua edip, sevgiliye de durumunu iletip ondan istekte bulunan âşığın durumunda hiçbir zaman değişme olmaz.

Hicrinde firck cteşine olmuşum ihrc k
‘Ary itmeliyim hclimi nā-çcr ‘abchdan (G 341/4)

4. DİN

4.1.Alevî-Bektaşî İnanışı İçerisinde Allah’ı Algılayış ve Türâbî’nin Tavrı

İnsanı ve evreni yaratan Allah inancı Alevî-Bektaşî öğretisinde oldukça merkezi bir konuma sahip olup, İslami inanç sisteminde piramidin tepe noktasında bulunmaktadır. Vacibu’l-Vücut olan Allah bu öğretinin her aşamasında “Hakikatin kendisi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu öğretilerde Allah telâkkisi tasavvufî unsurlar taşır. “Bir ölçüde vahdet-i vücud içeren bu unsurlar hem bu kesimin ileri gelenlerince hem de fertler bazında birbiriyle uyuşmayan algılamalara yol açmış ve farklı anlayışlar teşekkül etmiştir” (Üzüm, 2000:69).

Alevî-Bektaşîlikte tasavvuftan gelen şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kavramları dört kapı sözüyle karşılanır. Şeriatın öğretilerini olduğu gibi kabul edenler için dünya hiçten yaratılmıştır. Bu da dualizmi doğurur. Bir tarafta yarattığı evrenin dışında ve üstünde bir Tanrı ve diğer tarafta belli bir gerçekliğe sahip maddi bir evren vardır. Oysa tarikat kapısından girmiş olan için bu kavram bir yana atılmıştır. Ve onun yerine zaten varolan bir şeylerden ortaya çıkmış, yeni bir evren fikri gelmiştir. Tarikat üyesi için Tanrı artık “Kadir-i Mutlak” yaratıcı değil fakat hakikatin kendisi olan ve olabilecek tek gerçek varlık olarak düşünülür (Birge,1991:125).

Birge'nin tarikat kapısından içeri girenler için artık Allah'ın mutlak olarak görülemeyeceğini söylemesine rağmen; Tanrı'nın mutlak kadiriyeti, bütün kâinatı kuşatıcılığı her yerde hazır ve nazır oluşunu, açık biçimde Alevî-Bektaşî nefeslerinde görmek mümkündür (Yeşilyurt, 2003:18).

Bu öğretilerde Tanrı ancak inanç yoluyla kişi benliğinde bulunur. Her şey Tanrı'nın teofanisi/tezahürü olarak gören bu anlayış, bazen O'nun adına bütün varolanları yok sayma şeklindeki varlığın birliği düşüncesine de dönüşebilmektedir.

Allah, varlığın birliği düşüncesi Alevî-Bektaşî düşüncesinde önemli bir hareket noktasıdır. Pek çok açıdan Tanrı-insan-evren ilişkisi bu perspektiften değerlendirilmeye çalışılır.

“Bu anlamda bütün varolanların Allah'ın varlık denizinde yok olduğu ve O'nun zatının bütün var olanları kuşattığı, görünmeyen iç yüzeyde batından Hak'tan başka bir şey olmadığı ve dolayısıyla her nereye dönülürse dönülsün; Tanrıdan başka bir varlığın bulunmadığı şeklinde mistik bir bakış açısıyla panteist bir açıklama getirilmektedir.” (Yeşilyurt, 2003:19)

Bu anlayışı değişik bir şekilde algılayan (Ali Allahiler) Tanrının bir tecellisi olan insanın aşırı yüceltilmesi şeklinde bir tavır gösterip sonunda da hurafelere dayalı efsanevî ve yarı tanrısal bir Ali tasavvuruyla karşılaşmamıza sebep olmaktadır. Bu bakış açısında artık Ali en büyüktür; tek sığınaktır. Dünya yaratılmadan önce vardır. Görünüşte kuldur. Ama gerçekte tanrıdır. Buna rağmen yine de Hz. Ali'ye tanrı demezler. Bu onların şuur altlarında hala Gök Tanrı inancının olduğunun bir göstergesi olsa gerektir.

Bu tanrı tasavvuru büyük ölçüde kişileştirilmiştir. Ve antropomorfisttir. Hatta bu tasavvur daha uç boyutlarda bazı gruplarda antropoteizme kadar götürülür. Bu

nedenle Alevî-Bektaşî edebiyatında tanrı bazen bir dost, bir arkadaş şeklinde düşünülür. Hata yapar, yaptığı bu hatadan dolayı eleştirilir. Hüseyinlerde tanrının görülemeyeceğine ilişkin görüş bu konudaki bir çelişkiyi ortaya koyar (Yeşilyurt, 2003:20).

“Nerede çağırırsan orada hazır ve nazırdır” şeklindeki anlayış Allah’ı görmenin farklı şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Kısaca özetlemek gerekirse: Allah fikri bazen Kur’ân’ın “uluhiyyet” anlayışıyla örtüşen bir tarzda, bazen de ”hulül” yada “ittihat” anlayışıyla bağlantılı olarak yorumlanmakla birlikte esasında yüzeysel bir “Vahdet-i Vücut” düşüncesi içerisinde ele alınmıştır. Bu perspektife “Hak, Muhammed-Ali” üçlemesindeki “Hak” yeri göğü yaratan aşkın aleme tecelli eden bir Allah’tır. Bu düşüncede tecelli bazen “alem” bazen “adem” bazen “insan” bazen de “Hz. Ali” olarak açıklanmış nefeslerde¹²⁵ tanrı Âdemdir. Yahut Âdemdedir. “Tanrı insandır yahut insandadır.” “tanrı Hz. Ali’dir yahut Hz. Ali’dedir.” denilmiştir (Üzüm, 2005:47).

Tasavvufta geniş açıklama ve tartışmalar yapılan “vahdet-i vücut” anlayışı bu düşüncede derinlemesine incelenip, araştırılmadığından dolayı zaman zaman “vahdet-i mevcuda” intikal edilerek bazen alem tanrılaştırılmış, insanın veya Hz. Ali’nin yerine konulmuştur.

Kur’an’daki “Allah insana ruhundan üflediği” belirten ayet¹²⁶ ve Hz. Peygamber’in “Allah’ın Adem’i kendi suretinde yarattığını” bildiren hadisi (Üzüm, 2000:72) ve “Nefsini bilen Rabbini bilir” şeklindeki ifadeler Alevî-Bektaşî düşüncede çokça işlenmesine rağmen bazı Alevî-Bektaşî yazarlar bunu farklı şekilde yorumlayarak insanı tanrılaştırmak gibi bir anlayışa varmışlardır.¹²⁷

Alem, tasavvufî açıdan Tanrı’nın sıfatlarının tecellisidir. İnsan ise bu tecelliye en iyi şekilde mahzar olan varlıktır. Günümüzde Alevî-Bektaşî inanç sisteminde

¹²⁵ Bu konudaki şiirler için bk. Battal Pehlivan, **Alevî-Bektaşî Düşüncesine Göre Allah**, İst. 1994

¹²⁶ el-Hicr 15/29; Sâd 38/72

¹²⁷ “Ben Allah’ı başka yerden/ Sordum baktım Allah bende/ Açtım iki gözümle/ Gördüm baktım Allah bende

Aradan kalkınca perde/ Bana göründü her yerde/ Dediler biraz ilerde/Vardım baktım Allah bende”

Pehlivan, a.g.e. s.90

Bu şekilde bir kavrayışla yola çıkanlar bu öğretinin içerisinde insanı, insanla birlikte alemleri Tanrılaştırıp Tanrı’yı inkâr noktasına varabilmektedirler.

yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi Allah'ı kavrayış ve telâkkiler büyük oranda devam ettirilmeye çalıştırılmaktadır.

“Ancak yeni yetişen kuşakların geleneksel Alevîliği yeterince kavrayamadığı ve Alevî ileri gelenlerin tanrı fikrini açıkça ortaya koyamadığı, öte yandan pozitivist ve materyalist felsefenin etkileri dolayısıyla bu kesim içerisinde Allah inancı zayıflamıştır. (Üzüm, 2000:70)

Özellikle 1960'dan sonra bu kesimde bir grup, Marksizm'e ve materyalizme yönelmiş ve buradan hareketle Alevîlik ile ateizm arasında ilişki kurmak yoluna gidilmiştir. (Öz, 1994:42)

Alevî yazarlarının büyük çoğunluğu bu yönelişe karşı çıkarak “Alevî felsefesi içerisinde tanrıtanımazlığı şiddetle reddetmişlerdir.¹²⁸ Zaten Alevî-Bektaşî edebiyatı baştan başa Allah inancı, Allah sevgisi, Allah aşkı ile doludur.

Üstelik Alevî telâkkide Allah inancı bütün varlıkları Allah'la ilişkilendiren Vahdet-i Vücut ekolünden önemli izler taşır.

Nitekim Bedir Noyan kitabında “Tanrı'dan başka hiçbir şeyin vücudu yoktur. Hakikatte tanrı vücudu vardır. Kimi görürseniz görün Hak'tan ayrı değildir.” (Noyan, 1987:416) diyerek varlığı Tanrılaştıran yaklaşımlar olmaktan çok, varlığı Hak'la irtibatlandıran ifadelerdir.

Bektaşî tarikatının büyüklerinden olan Tūrābî'nin Divanı'nda doğal olarak din ve dinî konular yoğunlukla işlenmiştir. Divanda Allah'ı konu alan bir münacatın yanı sıra gazelerde Allah mefhumu sıklıkla yer almaktadır. Beyitlerde, aczini bildirme, sığınma, niyaz ve yakarıшта bulunma, övgü ve şükürünü ifade etme, dünya ahvalinden ve günahlarından şikâyet ve pişmanlık, devrinin sultanını, sevgiliyi ve bunun yanında Hz.Peygamberin ve Hz.Ali'yi yüceltme medh ve dua etme gibi vesilelerle Allah'ı anma sıklıkla görülür.

¹²⁸ Reha Çamuroğlu, Alevîlikteki tanrı kavramının Ortadoks inançlarından farklı olduğunu ancak bunun içinin boş olduğunu sanmasında büyük hata teşkil edeceğini belirtmiştir. Ona göre Allah inancı Alevîliğin tam merkezinde duran vazgeçilmez bir kavramdır. Dolayısıyla Alevîliğin tanrıtanımazlık olarak tanımlamak isteyenler yanlış bir tutum içindedir. (Reha Çamuroğlu, **Günümüz Alevîliğinin Sorunları** İst. 1992: s.122)

Türâbî, tasavvuf ehli olması dolayısıyla eşyayı ve varoluşu tasavvufi bir duyuşla işlemiştir. Bu duyuşun merkezinde ise Allah vardır. Türâbî'nin Allah'ın zat, sıfat ve fiillerine dair söylediklerinde genel İslamî görüş ve kabulün yanı sıra Bektaşîlik ve Hurûfilik düşüncesinin izlerini de görmekteyiz. Divanda Allah'a ait isim ve sıfatları sıralayacak olursak şunları görürüz: "Allah, Rabb, Huda, Mevla, Hakk, Hak Teala, İlâhi, Perverdigar, Gani, Kadim, Muin, Halik, Kerim, Rahman, Zü'l Celal-i Kibriya, Kird-gâr, Ma'bud, Vahid, Fettah, Fazl-ı Hakk, Avn-i Hakk, Feyyaz, Settar, Bari, Hayy, Baki, Rabb'ül Âlemin, Hakim, Yezdan, Rahim, Hazır u Nazır, Nur."

Bunlar dışında "padişah-ı alem penah, damam-i rahman, didar, şahanşah, Sun-ı Kudret, kenz-i Hakk" gibi ifade ve terkipler Allah için mecaz anlamlarıyla kullanılmışlardır.

Allah yerin ve göğün yaratıcısıdır. Varlığı kendisinden olup hiçbir şey varolmadan önce O vardı. Gözle görülmez lakin her şeyi görüp, kerem ve lütfüyle ihata eder.

Ƙadim ü %clık-ı Óarz u semcsin

Kerim ü lc- nazır ü ibtidcsin (Mün./23)

Allah'ın yaratma sıfatının tecellisi olan kâinat, kozmik alemdeki oluş ve devinimleri, insan aklının kavrayıp idrak edebilmesi imkansızdır. İnsana düşen Allah'ın sanatını temaşa edip kudreti karşısında boyun eğmektir.

‘Akla sığmaz ‘un’-ı Bcri kudret-i Mevleyı gör

‘,,siycb-ı nüh-felek devrcne fir fir fırlanur (G107/6)

Allah yoktan var edendir. Ölüden diriye çıkaran O'dur. Yağmurdan sonra çorak ve ölgün topraktan, türlü bitkileri çıkarıp tabiata hayat vermesi de O'nun yoktan var etme sıfatının tecellilerindedir.

Ĥükm olup bercna her eşycyı sircb itmege

Cümlesin emvct iken ihyc ider ol Zü'l-celcl (G260/2)

Şöyle kim nc-bud idi var eyledi Perverdigcr

Ĥikmet-i Ĥakka nazır şıl sen Türcbi Óibret al (G260/7)

Allah kerem sahibidir.Kullarına türlü nimetlerle lütufta bulunur.Kulun vazifesi ve sınavı da bu nimetlere karşı şükretmektir.

Şcniyc ĥamd eyle iĥscn itdigi niŖmetlere
Ŗi-keremdir bizlere baŖş eylemiŖdir foŖ Ŗatā (G1/3)

Lâkin verdiği nimetlere layık bir Ŗükürde bulunmak kul için mümkün olmayıp, Allah'a layık bir kulluk ve ubudiyeti eda etmek mümkün değildir. Bu noktada kul, yine O'nun rahmet ve lütfuna sığınmak zorundadır.

Sana lâyıık 'amel kim bende yokdur
Velikin raŖmetin derycsı çokdur (Mün./4)

Beyitlerde rast gelinen Allah'ın zatının nur olarak nitelendirilmesi, Türâbî'deki baskın tasavvufî bakıŖtan kaynaklanmaktadır. Tasavvuftaki vahdet-i vücut telâkkisi ve bu telâkkideki varlığın mertebelerine vurgu yapıldığını görmekteyiz. Varlığın ikinci mertebesi olan Vahdaniyet mertebesi, hakikat-ı Muhammedî, nur-ı Muhammedî olarak da isimlendirilir. Allah yaratılıŖ ve varlığın özü olan Hz. Muhammed'i kendi nurundan yaratmıŖtır.

Saña yok ibtidc vü intihc bckısin ey vchid
Ki nurundan yaratdın ol Ĥabibi ibtidc peydc (G5/5)

Allah lafzının kullanıldığı diğer beyitler Hz.Muhammed, Hz.Ali ya da devrin sultanına dua ve övgü mahiyetinde olan beyitlerdir

Ŗuvvet-i Ĥaydar Ĥudā virsün hemān ŖemŖirine
Kāfir-i bed-h'āhının gerdānına olsun revā (G26/5)

Ey Resul-i Kibriyc ser-tcc-ı Ŗclem Ŗch-ı dın
Ey ŖefcŖat menbaŖı maŖbub-ı Rabbü'l-Ŗclem in (G315/1)

4.2.İbadet

Allah'ın emirlerini yerine getirme; tapma, tapınma manasındadır.(Develioğlu, 1998:401) İnanılan kutsala karşı duyulan sevgi ve saygı ile bunun sunuluş biçimlerini ifade eder.

Tarihin başlangıcından beri bütün inanç sistemleri insanları bir takım kural ve pratiklerle kutsala ulaştırmaya çalışmışlardır. “İnançlar insanın kendi öz manalarını realiteye aşılması suretiyle kendini dışsallaştırmanın en yüce sırrını ifade eder. Başka bir deyişle inanç(din). evrenin tamamını insan açısından manidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir. (Berger, 1993:59)

Dinî pratikler, onlara katılan kimselere temel gerçekçilik tanımlamalarını ve onların uygun yasallaştırmalarını göz önüne sererler. Çevrenin ve toplumun sosyal şartları ve ihtiyaçları, tanımlamaların yasallaşma sürecinin uzun veya kısa sürmesini kabul veya ret edilmesini ve bu uygulamaların doğurduğu birbiriyle çelişik sonuçların ortaya çıkmasına neden olur.Dini tasavvurun (mitolojik unsurlarla yoğrulmuş şekli). dini pratiklerde (ibadet ritüelleri) kökleşmiş olduğu yeni teolojinin ibadette gizli olduğu hususu özellikle Alevî-Bektaşî öğretilerinde kendini fazlaca hissettirmektedir.

İslam dini ibadete büyük önem vermiştir. Manevî yükselişin gerçekleşmesi için vazgeçilmez bir unsurdur.İslam düşünce tarihinde “dinin ne olduğu, nasıl anlaşılacağı , ne şekilde yaşanacağı” konusunda birbirinden farklı siyasî, itikadî, fikhî, içtimâî, ahlâkî ve felsefî pek çok söylem geliştirilmiştir (Sönmez,2001: 16).

Bir dinin içinde ortaya çıkan dini konulardaki söylem farklılığını insanlar arasındaki bireysel farklılıklara bağlanabileceği gibi, bu farklılıklar “içinde yaşanan toplumun sosyo-politik, felsefî ve kültürel ortamın da tesiriyle bu psikolojik tipolojilerden birisinin veya birkaçının, sosyal, dini ve düşünsel hayatın şekillendirilmesinde ve kurumlaşmasında ön plana çıktığı veya dikey paradigmlar halini aldığı görülür” (Kutlu 2001:17).

Alevî-Bektaşîlik'te özellikle Alevîlikte ibadet gerçeği, inkar edilmemekle beraber anlayış ve uygulamada yer yer oldukça farklı tutum ve davranışlar ortaya çıkmıştır. Bu öğretilerde, ibadette içtenlik önemlidir. “Yapılan bütün ibadetlerin amacı Tanrı'ya yönelik kulluğun, Tanrı katından geri insana yansmasıyla, insanın mükemmel

olmasıdır. Eğer insan, inancında samimi ise ibadetin değişik şekilleri ile kendini meşgul etmesi yanlış bile sayılabilir” (Zelyut 1990:70).

Alevîler, ceza veya mükafat duygularıyla yapılan ibadetin gerçek kulluk olmadığına inanırlar. İbadette biçim değil, öze önem verirler ki bu düşünceyi yaşamlarının her alanında görmek mümkündür. İbadetlerini şevk ve aşkla yaparlar.

Türâbî klasik edebiyatımızdaki rind-zahid tiplerini kullanır ve iman-küfür, hak-put gibi karşıt ikiliklerden yararlanarak ibadet konusundaki görüşlerini açıklamaya çalışır.

Batınî anlayışta “ehlullah daim zikirdedir.” Zikir kurulmuş saat gibidir, bir kere kurdun mu dünyada ve ahirette artık durmaz. Bu zikir zikir-i hafi (gönül zikri) Allah, Allah, Allah’tır.(Koca 1998:18)

“anma zchid giceler bihude ferycd eyleriz
Zikir-i Mevlcyı bu dilden Óaşkla ycd eyleriz (G139/1)

Zikir aynı zamanda ruhun gıdasıdır. Bunun bilincinde olanlar sürekli Mevla’yı zikrederler.

Ey Türcbi ncm-ı Mevlcyı müdcmi zıkr ider
Kuvvet-i ruha gıdā rûhānı itÖcm isteyen (G326/7)

Kurallar ve yaptırımlardan oluşan dış manevî dünyadan ebedî gerçeklerin hüküm sürdüğü iç hakikat basamağına yönelip kural ve bağlardan bağımsız kılınan Bektaşî için namaz, oruç, zekat, hac geride kalmıştır. Türâbî’de bu anlayış çok uç noktalarda olmasa da dinin zahiri kısmını temsil eden zahidin şahsında eleştirilmiştir.

Türâbî Óāşıkı menÖ itme zāhid rüy-ı dilberden
Senindir gūşe-i mihrāba var tesbîh ü seccāde (G371/7)

Her daim Allah’ın huzurunda bir an dahi gayri olmamak bu öğretinin temel ilkelerindedir. (Mur.21/II)

Makalat'ın "Yedinci Bölüm"ünde şöyle bir cümle bulunmaktadır: "Gönül bir şehristandır ki Hak subhanahu ve ta'ala arştan da tahtü's-saraya deĝin ne kim yarattıysa o şehristanda vardır." (Koca 1999: 82)

Bu görünen, görünmeyen her şeyin kişinin gönlünde olduğuna işarettir. Bu gönül ululuĝu yüzyıllardır Anadolu Alevîsini ve Bektaşîsini sarmıştır. Tûrâbî de gönle çok büyük önem vermiş bir çok beytinde 'gönlün Allah'ın evi' olduğunu oraya dikkatlice bakılması gerektiğini ortaya koymuştur.¹²⁹

Nażar-gch-ı Ĥudcdır ey Tûrcbi fehm[ü] idrck it
 ^akıkat maÓnevi dil KaÓbe-i Óulyāyı öğrendim (G278/7)

Alevî-Bektaşî felsefesinde insanın en önemli özelliĝi, Tanrı'yı gönül bilgisiyle tanıyabilmesidir. Bu gönül bilgisi duyuşla olur. Bu öğretide gönül, Tanrı'nın kavrama yoluyla belirlediĝi yerdir. Bu nedenle de Tanrının evi olarak anılır. İnsan bu nedenle Tanrı'nın sembolüdür, gönlü gerçek kıbledir.

Gönül derler hakıkatden Tûrcbi bir nażar kıldım
 "avcf-ı hacc-ı ekber KaÓbe-i Óulycya benzetdim (G276/7)

Şükür, Tûrâbî'nin her dem yaptığı ve her insanın yapmasını istediĝi şeydir.Yaptığı her işte Hakk'ın rızasını gözeten her an şükreden insana mükafatı verecek olan Allah'tır.

Tûrâbî hâline şükr eyle her dem
 Rızā-yı Ĥağ gözet olagör epsem
 Şûretā zilletde görürse Óālem
 MaÓnıde %udādan niÓmet bizimdir (Ş2/4)

¹²⁹ "Gönül Allah'ın nazargâhı'dır. Arşullah ve lâ-mekândır. (Mekandan münezzeh'tir ve kayıtsızdır. Gerçekte Allah topraktan ve taştan yapılmış bir bina deĝil, etten ve kemikten ve kandan imal edilmiş bir binadır ki buna ehlullah, Beytullah yani gönül (Kabe, lügatte küp demektir.Eĝer Kabe-Küp denilen taş binayı bir an için görmezden gelirse, gerçekte kılınan ve Kabe'ye veya Kible'ye dönülerek ifa edilen her secdede, insan insana, Adem-ademe, Cemal cemale sücud ediyor demek oluptur.) diye nazar eyler." (Şevki Koca, **Melami-Bektaşî metaforunda irşad paradigması MURG İDİL** İst.1999 s.83)

Sabır, yola girenlerin göstereceği çetin bir sınavdır. Maksada ancak sabırla erişilir. Zahidin çektiği tespih sabrın nişanesi olamaz, sabır zahidin tespihi gibi gamı, kederi bir ipliğe dizip onu Allah'ın isimleri ile anmaktır. (G 379/2)

Zahidin tesbîhi tek enduhumı bir rişteye

Dizmişim evrâd-keş oldum bu esmâc ınc şaburr (G 85/6)

Türâbî, ibadet konusundaki fikirlerini açıklamak için rind-zahid, hak-put gibi kavramların yanı sıra “riya” kelimesini de kullanır. Zahidin en büyük özelliği riya ile yaptığı özellikle kendini aldatan ibadettir. Gösteri için yapılan ibadet riya ve Hakk'a ulaşmayı engeller.

Nice bir zuhd ü riyc içre yeter zahidlik

Nice bir virdile tesbîhile esmâc nice bir (G101/6)

Alevî-Bektaşîlerce namaza uzaklığın bir çok sebebi vardır.¹³⁰ Bu öğretilerde günde beş vakit namazın kılınması gerektiğini belirten şiirlerin yanı sıra şeklin önemli olmadığını, Hakk'a namaz ve abdestle değil derûnî bir aşkla ulaşılabileceğini belirten şiirler de bulunmaktadır.

Türâbî de namaz konusunda keskin bir tavır sergilemez. Batınî anlayışını sık sık dile getiren Türâbî gerek “çar yara” olan düşkünlüğünü gerek Hz.Peygambere olan sevgisini, yeri geldikçe sürekli tekrarlar. İslam dininin ibadet anlayışını benimseyen Türâbî, bu konuda bu öğretinin içinde bulunan bir takım uç fikirlerden ayrılır ve kişiye tövbe için namaz kılmasını salık verecek kadar da sağlam bir inanca sahiptir. Bunda özellikle Yeniçeriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanıp tekkelerine Nakşibendi şeyhlerinin atanarak sünni inanç içerisine çekilmek istenmesinin etkili olduğu düşüncesindeyiz.

Tevbe kıl eşk-i revcn it ki cşim olduğına

Rüy-ı hâkile meded iste şefâat yeridir (G 114/3)

¹³⁰ Bu konuda bilgi için bk. İlyas Üzüm **Günümüz Alevîliği** İsam Yay. İst.2000 s.299; Nejat Birdoğan, **Anadolunun Gizli Kültürü Alevîlik** Bergin Yay. İst.1995 s.299; Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklara Göre Alevîlik** İst.1990 s.67

“Sena-yı hamd, salat ile selam, Kabe, vird, recde-gah, dua, tesbih, tavafhane, zikir, şükür, haccac, tavaf, mürşid, zekat, seccade” gibi ibadeti belirten terimler Tūrābî’nin şiirlerinde sıkça kullandığı kelimelerdir. Tūrābî, bu kelimelerle ibadete olan bakış açısını gözler önüne sererken, ikili karşıtlardan(hak-put, iman-küfür) da istifade etmiştir. İslam dininin emrettiği/gösterdiği şekilde bir anlayışa sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Tūrābî yer yer seslendiği toplumun inanç yapısını da göz önüne almaktan geri durmamıştır.

4.3.Ahret

Kelime olarak öbür dünya, öteki dünya gelir. İnsanoğlunun dünyada yaptığı iyi veya kötü hal ve davranışlardan dolayı ahirette “cennet veya cehennem” ile ödüllendirilip-cezalandırılacağı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Ahret ve cennet-cehennem inancı konusunda Alevî-Bektaşîlerin tek bir anlayış içinde bulunduğunu söylemek mümkün değildir.¹³¹ Esasında tasvavufun tüm özelliklerinin Alevî-Bektaşî öğretilerde görmek imkansızdır. Örneğin kırsal kesim Alevîlerinde görülen “Her şey haktır amma Hakk’tan değildir. Kötüyü işleyen kişi çok dünyasal bir görüşle yargılanır ve cezası varsa, burada çeker” anlayışın tüm kesimi ifade ettiğini söylemek de zordur (Birdoğan, 1995: 306). Bu öğretilerde ahret yaşamı, dünya yaşamındaki yapıp-etmelerimizle doğrudan ilgilidir. Tūrābî de beyitlerde bu meyanda ahret yaşamını ele almıştır. Dünyayı ahretin tarlası olarak görür burada ne ekilmişse orada biçilecektir.

“Kur’an’ın üç yüzden fazla ayetinin kıyamet alametleri, sur, hesap, azap, cennet ve cehennemi de içermek üzere ahret yaşamıyla ilişkili olduğu ifade edilir” (Yeşilyurt 2003: 27).

¹³¹Bu konuda bu inanca mensup kişiler arasında görüş farklılıkları vardır. Örneğin bir inanışa göre: “ahret-ağret, cennet-canlı et anlamına gelir ve cennet cehennem bulunmadığını ve ruhun devrinin söz konusu olduğu” diğer bir inanışa göre (bu büyük bir kesimin inancıdır) cennet ve cehennem haktır. Zira cenaze telkinlerinde “..... kuşkusuz cennet gerçektir, cehennem gerçektir, öldükten sonra dirilme gerçektir. Kıyamet günü gerçektir. Bunda kuşku yoktur” ifadeleri söylenir. (İlyas Üzüm, **Günümüz Aleviliği** İst.2000 s. 85)

Dünyevî yükümlülükler ve bunların ahiret yaşamındaki karşılıklarıyla ilgili oldukça güçlü vurgular yapılmaktadır. Mahşer günü bütün insanlar iyi-kötü bütün işlediklerinden sorguya çekilecektir. Bu esnada yalnız Hz.Peygamber değil, Hz.Ali ve Ehl-i Beyti de şefaahat hakkına sahip olacaktır.

Alevî-Bektaşî öğretide önemli ölçüde bireysel otonomiye vurguların yer alması; zorlamaya dayalı anlatımların reddedilmesi ve “yapıp-etmelerin bireyin kendine mal edilmesi kişisel sorumluluk açısından anlam taşır. Bu sebeple ahiret yaşamı dünya yaşamından bağımsız olarak açıklanamaz. Bir başka açıdan da ahirete olan inanç, dünya açısından herhangi bir yaptırım gerektirmeyen salt teorik bir inanç değildir” (Yeşilyurt 2003.30).

Özellikle, Alevî inancına göre insanda ölümlü olan bedendir. Ruh ölümsüzdür. Bu inanişe göre ruh yaşamdır. Bu öğretilerde ruh aslından ayrılarak ten kafesi içine hapsedildiğinden dolayı bu kafeste çırpınmakta ve aslına dönmeyi istemektedir. Olgunlaşma sürecini tamamlamamış ruh için bu süre oldukça uzun bir zaman dilimini kapsar. Olgunlaşan ruh, gerçek varlığını aslına kavuşacak ve Hakk olacaktır. Bu yüzden Bektaşîler bir kimse için “öldü” demezler “Hakka yürüdü” derler. Özellikle bir Alevî grubu olan Tahtacılar içinde ruh göçüyle ilgili inançlar çok yaygındır. Fena ruhlar, günah neticesi düşmüş ve pek çok hayvan cisimlerinden geçerek yeniden iyi ruh haline gelmiştir. Yalnızca fena ruhların değil, günahkar insanların ruhlarının da ölümden sonra hayvana dönüştüğüne inanılır.¹³²

Göçen canlılar için “Ruh-ı revanı şad u hurrem olsun”, “Kemale yetmiş olsun, bir daha gelmesin, ruhu dönmesin” dedikten sonra henüz olgunluğa ermemiş kimseler için de bir süre daha beklenmesini isterler ve “devri aşan olsun” derler. Alevîlikte var olan “ham ervah” terimi olgunlaşmayanlara verilen addır. Gene “insan-ı kâmil, kâmil olan eren” adları da olgunlaşma yolunu tamamlayanlara verilen adlardır (Birdoğan, 1995: 320).

¹³² Bu konuda daha fazla bilgi için bk. **Y.Ziya yürüken, Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar** (hızl. Turhan Yürüken)Ank. 1998, s.117; Hamid Sadi, “*Anadolu Etnoğrafyası : Tahtacılar*” **Türk Yurdu** C.18-4, s.182-21, s.114

Bu inanışın ruh ölmezliği ve ruh göçü eski Şamanlık'ın her doğa parçasına bir ruh verme inancından gelme olduğunu söyleyebiliriz.

Ruhun hapsediği ten kafesinden ayrılıp ahirete giderken yanında götürdüğü iyi hasletler onun Tanrı'ya bir armağanıdır. Bir nevi dünyada yapılan iyilikler Tanrı katına (ahiret) çıkarken götürülen en iyi armağanlardır.

< afesden ru f-ı revcn u fr cya ' c şık

< anı bir armağcının ^ akka lcyık (Mün. 15)

Eğer insan bu dünyada iyilik namına hiçbir şey yapmamışsa “Huzura vardığında” yüzünün kara olacağı sonunun iyi olmayacağı dile getirilir. Simgesel anlamda bu bir yok oluş değil bir dönüşümü ifade eder. Kara rengi ifade ettiği mana itibariyle yeniden doğuşun da kötü olacağına delalettir.

Ĥuzura vardığında kara yüzle

Nola ĥālin senin encemı gözle (Mün 19)

Ruhun tende gösteriş olduğunun farkında olan Tūrābî ahiret korkusundan gafil olmadığının da idraki içerisindedir.

%avf-ı u fr cden Tūr c b i ğ c fil olma sevdiğim

Böyledir encem-ı r ū f tende c ū d ā d ır gösteriş (G 175/7)

Tūrābî, cennete inanan oraya gitmek isteyen, hak ile Hak olmaya talip olan kişidir.

%ud c y c cennetine d c fil eyle

Cemclin r ū ' yetine na' il eyle (Mün 36)

Cennete inandığı gibi cehenneme, cehennem ateşine de inanan, insanın saf bir şekilde samimi bir kalple inanması neticesinde cehennem ateşinden kurtulacağı gibi İslam dininin bilinen görüşlerini tekrarlar.

Kim ki dil virdi ĥul ū s u b i - riyā ş ol m ū h ri ģ e

Āteş-i nār-ı cehennemdendir ol merdüm rehā (G 8/7)

Ahiret inancının daha çok korkuya, cehennem ve onun ateşine dayalı olduğunu gördüğümüz Tūrābî, bu korkuyu yaşamamak için dünyaya bağlanılmaması gerektiğini

(G 184/4). dünyaya ve nimetlerine elveda dediğini (G198/7), gönlünden dünya hevesini silenlerin ateşten kurtuldukları şeklinde tasavvufî bir yaklaşım sergiler.

Dünyâ hevesin eyle rehâ hâne-i dilden

Zirâ ki budur düzağa girmeklige bâÖîş (Müf 24)

Türâbî'nin ahireti işlediği beyitlerinden, üslubunu oluştururken yoğunluğu arttırmak için rûz-ı ceza, arşa-i mahşer, nar-ı cehennem, yevmü'l-hisab gibi ifadeler kullanır ve ehl-i sünnet anlayışına uygun görüşler ortaya koyar. Sık sık mahşer gününde yüzünün kara olmaması için Allah'a dua eder (Mün 6). Tanrı'nın adaletinin azabına uğraması gibi orijinal bir söyleyiş içinde o dem ne olacağını sorgular (Mün 7). Aklına kıyamet günü gelince şaşkınlığının gittikçe arttığını (Mün 14). Allah'tan kan-ı kerem sıfatıyla kötülüklerini, isyankarlığını yıkamasını, ceza gününde onu utandırmamasını (G 2/2). Mahşer gününde Gafur u Zü'l-Celal isminin hakkı için onu rüsva etmemesini G 2/3 ifade eder. Yine Hz.Peygamber'in hürmeti için, mahşerde Allah'tan şefkat isteyip rezil etmemesini diler (G 128/6). Ayrıca Hz.Peygamber'in bu dünyada eteğinden tutanın nardan (cehennem ateşinden) kurtulacağı (G 384/4) şeklindeki görüşleri ile Alevî-Bektaşî öğretisindeki uç noktalardan ayrılarak ehl-i sünnet anlayışına yakın bir tutum sergiler.

Cehennem-cennet ikilemi içerisinde, cehennemi sürekli bir korku, telaşe ve yanmak şeklinde ifade eden Türâbî, cenneti ise çok arzulayan, mükafat olarak gören bir tutum sergilemez. Cehenneme bakışının tersi bir tavır sergiler ve yine sürekli zahide göndermeler yapar. Zahidin muradının sürekli "huri ve cennet" olduğunu bir nevi mükafat için ibadetlerini yaptığını belirterek bu manada da zahide riyakârlık fonksiyonunu yüklemekten geri durmaz.

Zchidin ħuri vü cennetdir murcdı dc'imc

ur u gılmcn-ı behişt dıdcı-ı dilberdir bana (G 18/6)

Zahidin bu muradına karşılık Türâbî, batini anlayışa uygun olarak kendi isteğinin Allah'ın cemali olduğu şeklindeki görüşünü bektaşî felsefenin inançları doğrultusunda dile getirir. (G 272/2)

Zchidin makXudı cennet ħuri vü gılmcn ise

135/3) %çhimiz yokdur bizim gayri cemclin isteriz (G

Vaiz, huri ve cenneti isterken, çevresindekilere sürekli olarak cehennem ateşini anlatır.

VcÓižin pendî tefekkür baħrına şaldı bizi
Guş kıldım güftesin ben külli bir ncr-ı caħım (G 273/6)

Türâbî, sevdiğine olan bağlılığını, onun güzelliğini, dudağını, boyunu anlatırken sürekli olarak cennet ve unsurlarından faydalanır. (G 282/4, G 276/5, G 191/1, G 370/4)

Allah'ın “nahnu kasemnâ”da tecelli eylediğini insanların bir kısmının O'nun cennetine gitmek ideallerini, kiminin ise O'na ulaşmayı hedeflediklerini belirterek Alevî-Bektaşî inancının özünü ortaya koyar.

Ezel “nahnu kasemnc” dan tecelli eylemiş Bcri
Kimi didcrına 'cşik kimisi cennetin ister (G 99/6)

Cahillerin, cehennem ve cennete bakışını değerlendiren Türâbî, “cehennemi şeriat dışı, cenneti ise şeriatın üst makamı” olarak gördüklerini belirterek bu anlayışı yerer.

Bu şer'e münkir olan cāhilān Óaqlı şasırından
Cehennem bi-şeri'at cennet-i a'lc şeri'atdır (G 121/4)

Cennetin insan gönlünde olduğunu, cennete girmek isteyenlerin gönüllere girmesini isteyen Türâbî, gönlü “Firdevs-i Kübra” olarak görür.

Her ne matlub eylesen maÓñide şuret gösterür
Ğclibc ccy-ı behişt Firdevs-i kübrcdır gönül (G 262/4)

Türâbî, içerik ve şekil bakımından mani dörtlüğünü hatırlatan bir şarkısında orijinal bir söylemle özgün imgeler kullanarak sevgilinin gözlerini kıyamet bakışlı, kara gözler olarak düşünerek mahşerin/kıyametin etkileyici boyutunu gözler önüne sermiştir.

Nîm-nigāhla benim murğ-ı dilimi
 Zîr-i dest eyledi şeh-vāre gözler
 Hâyif kemān gibi bükdi belimi
 Kıyāmet bakışlı bir çara gözler (Ş/9)

4.4.Kader-Kaza

İnanılması, İslamî iman esaslarından olmak üzere insanların başına gelebilecek her türlü işlere dair Allah'ın ezeli hüküm ve takdiri olarak tarif edilen kader ile olacağı ezelden Cenab-ı Hak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi şeklinde tarif edilen kaza inancı yine bu öğretilerde farklı algılara yol açmıştır.¹³³

Alevî-Bektaşî düşüncesinde Allah'ın fiilleriyle ilişkili olarak temel insan özgürlüklerine ve bireysel otonomiye güçlü vurgular bulmak mümkündür. Yapılan amellerden büyük ölçüde iyiliklerin Tanrı'ya nispeti ve kötülüklerin ise insana atfedilmesi şeklinde bir anlayış şekillenir. İşlenen herhangi bir fiilin sorumluluğundan kendini kurtarıp, mazereti Tanrı'nın o fiili yaratmış olmasında aramak Cahiliye inancı olarak telâkki edilir. (Yeşilyurt, 2003:21)

Bu öğretilerde her türlü iyiliği Allah'tan, kötülükleri ise kendi nefsinden bilme, Tanrı'nın fiilleriyle ilişkili temel felsefedir. İnsan sorumluluktan kurtulmak için işlediği kötü fiilleri Tanrı'ya havale ederse imansız olarak nitelenir.

Hayır ve şerrin yaratılışını tümüyle Allah'a havale etmek düşüncesi, büyük ölçüde Âl-i Resûle zulmedenlerin kabahatlerini örtmekten ibaret görülür. (Yeşilyurt, 2003:21)

¹³³ İman esasları olarak bilinen melekler, kitaplar, peygamberler ve hesap günü konularında tamamen Sünni-Hanefî kesimle aynı yorumları paylaşan Alevî ve Bektaşîlerin, sadece kaza-kader konusunda farklı bir anlayışı Mu'tezile'nin tesirinde kalmış Şii-imamiyye'nin 'adalet' görüşünü benimsedikleri anlaşılmaktadır. (E.Ruhi Fığlalı, **Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik** Ankara 1994 s.284)

Rıza Zelyut ise " Alevî inancında insanların yaptıkları işleri Tanrı'nın kaza ve kaderi gibi gösterip sorumluluktan sıyrılamayacakları, iyi işler için Allah'tan denilebileceği ama kötü işleri Allah'ın kazasına bağlamanın imansızlık olduğunu belirterek 'her işi Allah'ın eseri sayan görüş, insanların özgür davranma isteklerini yok eder. Kişiyi eli kolu bağlı bir köle haline getirir.' Alevî insanı, 'Hayır ve şer Allah'tandır diyen görüşü de yanlış sayar' ve bunu eski yöneticilerin zulümlerine kılıf bulmak için uydurduklarını belirtir. (age., s.58)

Alevîler, bir kez yaratıldıktan sonra insanı bu dünyada özgür hareket etme hakkı olan varlık olarak görür. Yaptığı iyi hareketler gibi kötü hareketlerin de sorumlusu yine kendisidir şeklindeki görüşleri ileri sürerek insanın “kul” olmaktan çok “birey” olması gerektiğini belirtirler. (Zelyut, 1990:59)

Türâbî, kader konusunda yukarıda saydığımız görüşlerin dışında tamamen Sünnî-Hanefî görüşlere uygun düşünceleri beyitlerinde işlemiştir. İnsanın kaderinin “Hame-i Kudretle” ezelden yazıldığını bunun insanın kaderi olduğu belirtilirken nedense kendisine hep “gam-keder” yüklendiğini söyleyerek kadere bir nevi ince bir sitemde bulunur. (G176/7 G306/5)

حمة-ي kudret çekende baftımın erkemını

Bir siyeh fâttile çekmiş şöyle muhkemdir bana (G16/3)

İnsanda yaratıcının özelliklerini görüp hayran olan Türâbî, nakştan nakkaşın kudretine hayran olmaktan kendini alamaz. (G3364/5)

حمة-ي kudret nüvîsi mch-ı nevveş hârf-i rc

Gör ne şânÖat harc idüpdür kaçların tuğrâsına (G369/2)

İnsanın gam-kederden sakınmak için uğraşması boşunadır. Çünkü takdir-i kader ne ise başa gelecektir. (Müt3/I, Müt3/III9)

Ayrıca ince bir sitemle bu dünyaya çıplak gelip, parasız (çıplak) olarak gideceğini ifade eder. Türâbî bunun da takdir-i sübhan olduğunu belirtir. Ama bu sitemler hiçbir zaman isyana, asiliğe, inkâra dönüşmez.

4.5.Peygamberler

4.5.1.Hz. Muhammed

Alevî-Bektaşî inancında peygamberlerin hepsinin hak oluşu ve bunların hak tanıklar oluşuna inanmanın gerekliliği üzerinde durulur. Peygamberler masum ve

paktırlar. Peygamberler naklin açıklanması, yorumlanması, beşerî alana aktarılması ve ahiret alemine ilişkin bilgilerin verilmesi için gönderilmişlerdir.

“Peygamberler, Allah tarafından seçilmiş seçkin kimselerdir. Seçilerek görevlendirilen bu elçiler, Yaratan ile yaratılmışların en üstünü olan insanoğlu arasında rehberlik görevini yürütürler. Amaçları insana, insanlığa en iyi yolu göstermek ve onları yaratılış nedenlerine uygun hale getirmektir.” (Yeşilyurt, 2003:22)

Bu düşüncede peygamberlik Allah’ın beşerî alandaki açılım ve yansımasına eşlik eden önemli bir kurumdur ve gereklidir. Hz. Peygamber, kendisine indirilen Kur’an-ı Kerim’le peygamberler içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

“Kur’an’a yönelik açıklamalar geleneksel kabule uyuşur ve Kur’an’la ilgili herhangi bir eksiklik iddiasına yer verilmez” (Yeşilyurt, 2003:30). Ama bazı uç noktadaki yaklaşımlar bu genel kanının aksi görüşler de ortaya koymaktadır.¹³⁴ Peygamberliğe ilişkin olarak yapılan yorumlar rasyonel veya teolojik düzeyde değildir. Bu konudaki inanışlar mistik bir renge büründürülerek anlatılır. Hz. Peygamber’in nurunun bütün yaratılmışlardan önce var olması nedeniyle tüm peygamberler içerisinde öne çıkarken, nübüvvet ile velâyet nurunu birlikte taşıması yönüyle de hepsinden üstündür.

Alevî-Bektaşî inancında Allah-Muhammed-Ali üçlemesinde ikinci sırada yer alan Hz. Muhammed’in nuru, her şeyden önce yaratılmıştır. “Allah kendi nurundan bir nur yaratmış ve buna Nur-ı Muhammedi denmiştir. Alevî-Bektaşî inanışına göre Allah’ın alemleri yaratması işte bu nur sebebiyledir.”¹³⁵ (Fığlalı, 1994:225)

Türâbî Divanı’nda da Hz. Peygamberle ilgili beyitlerin çoğunluğu bu konuya ayrılmıştır. Hz. Peygamber’in Allah’ın nurundan yaratıldığı (G5/5), kâinatın yaratılma sebebinin Hz. Peygamber olduğu (G7/2), Hz. Peygamber’in bütün gizli hakikatlerin kaynağı olduğu (G7/5) şeklinde bir çok beyit bu konuyu işlemiştir.

¹³⁴ Konuyla ilgili olarak “kitaplar” kısmında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

¹³⁵ Cabir b. Abdullah’ tan rivayet edilen bir hadis şöyledir: “Dedim ki ya Resulullah, anam babam sana feda olsun, Allah’ın en evvel yarattığı şeyi bana söyler misin? Buyurdu ki: Ey Cabir! Yüce Allah, eşyadan önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı...” E.Ruhi Fığlalı, **Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik**, Ankara 1994 s.225

Alevî-Bektaşî inancında Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin özdeşleştirildiği ikisinin tek bir varlık gibi telâkki edildiği de görülür. Bu varlığın dışı Hz. Muhammed, içi de Hz. Ali'dir.

Bu iki ayrı şahıs, “Alevî-Bektaşîlere göre birdir ve bir şahsın iki adı imişcesine söylenip yazıldığı kabul edilir. Peygamber ve güveyisi teolojik bir simada birleştirilmiştir.” (Eröz 1990:213)

Yine nübüvvet nuru, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'de; nübüvvet halkasının tamamlandığı yerde başlayan velâyet nuru da Hz. Ali'dedir. “Nübüvvet ve velâyet esas itibariyle Uluhiyyet'in mümessilleri oldukları ve aynı kaynaktan neşet ettikleri için yan yana zikredilmeleri de o kadar tabiidir; çünkü zinciri tamamlayan halka hükmündedirler.” (Fığlalı, 1994:228)

Türâbî de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi birlikte andığı bir gazelinde bu konuya değinerek geleneksel Alevî-Bektaşî söylemini tekrarlar (G98/5).

Biri nur-ı nübüvvedir biri nur-ı velâyetdir

Veli genc-i %udcdırlar Muhammed MuXtafa ^ aydar (G98/2)

Türâbî Divanı'nda Hz. Peygamber ile ilgili dört na't Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin birlikte anıldığı bir gazel bulunmakta ayrıca birçok beyit Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle açıklamakta, Onun üstün vasıflarına, mucizelerine göndermeler yapılmaktadır. Beyitlerin çoğunda Allah'tan, Hz. Muhammed aracılığıyla af dilenmekte, ahirette Hz. Peygamber'den şefaah istenmektedir (G5/7, G63/7, G253/7)

Ncme-i aÖmclimi fayra mübeddel eyle sen

Yc İlchi hürmet-i hâkq-ı Muhammed Mu'tafâ (G2/4)

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin on ikinci yılında Recep ayının yirmi yedinci gecesı İslâm kültüründe Miraç adıyla bilinen olay gerçekleşmiştir. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de iki ayrı surede geçmektedir. Alevî-Bektaşî öğretisinde bu olay tamamen “efsanevî/ menkabevî” bir şekilde anlatılmaktadır.¹³⁶

¹³⁶ Bu konuda bk. E.Ruhi Fığlalı, age, s.246-249; Nejad Birdoğan, age s.304; Mehmet Eröz, **Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik** Ankara 1990 s.222-223

Alevî-Bektaşîlere göre “Men aref...” (kim kendini bilirse Rabbini bilir) sırrı, Miraç’dır. Her kim Hz.Muhammed ve Hz.Ali’nin izinden giderse Miraç’ın felsefesine ulaşır. Alevî/ Bektaşî inancında Hz.Peygamber, Tanrı’nın huzuruna varıp konuşunca aradaki perdenin kalkmasını ister ve karşısında Hz.Ali’yi görür. Bu olay Hz.Peygamber’in Ali sırrına ermesi olarak yorumlanır. Ayin-i Cem’de, Miraç hikayesinin temelinden başka bir şey değildir.¹³⁷

Türâbî de Hz.Peygamber’in bu mucizevi yolculuğuna sık sık telmihlerde bulunur. (G 192/2)

Nczil oldı sana Cibrîl ile ol şeb refref
şctına cüzôî meretebe ki Óurucun miÓrcc (G 63/2)

Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli Turabi’nin din anlayışında hiyerarşik düzeni oluştururlar. Bu üçlü, şiirlerin birçoğunda ortak bir söylem içerisinde hiyerarşiye bağlı kalınarak işlenir (Müs 6/VI).

Kısaca özetlemek gerekirse Türâbî Divanı’nda, Hz. Peygamber sevgisi ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz Hz. Peygamber bütün peygamberlerden daha faziletlidir. Onda nübüvvet ve velayet nuru birlikte vardır. Onun nuru, Allah’ın yarattığı her şeyden önce mevcuttur; tüm insanlığın peygamberidir, enbiyalar serveri, iki cihanın kutbudur, diğer bütün peygamberlerden daha üstündür, her şey onun yüzü suyu hürmetine dönmektedir, iki âlemin tacı şefaak kaynağıdır. Âşığın tek isteği Hz. Muhammed’in yolundan uzaklaşmamasıdır. (G 302/3). Emrine ins ve cinler verilmiştir (G 315/5) ve en önemlisi Hz. Muhammed Hak peygamberidir. Bütün bunlar gösteriyor ki bazı kesimlerce Hz. Ali’den sonra ikinci plana konulan Hz. Muhammed sevgisi Türâbî’de tam anlamıyla Sünni-Hanefi bir anlayış üzerinedir.

4.5.2. Âdem

¹³⁷ Bu konudaki Alevî Bektaşî inançları efsanevi hikayelerle süslenmiştir. Anlatılanlar için bk. Ş. Koca, **Melami-Bektaşî metaforunda İrşad Paradigması, Mürğ-i Dil**, İst. 1999, s.126-129

Semavi dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamberdir. Adem “Ebü'l-Beşer (insanlığın babası)” ve “safiyullah (Allah'ın temiz kulu)” sıfatıyla anılır. (Pala,1989:18)

Adem, insanlığın babası olduğu için kelime olarak “insan” anlamına gelir. Gerek dini gerekse din dışı Türk edebiyatında Âdem Peygamber'in kıssalarından geniş çapta faydalanılmıştır. Şairler ilk insanın hayatını Kur'ân'da anlatıldığı şekilden, tefsirlerdeki efsanevi teferruata kadar gerekli gördükleri her yerde ve her vesile ile anmışlardır.

Türâbî, insanın yaratılış mahiyetini anlamak için Adem'le Havva'nın yaratılış sırlarını anlamak gerektiğini ifade eder.

Sevdiğim vâ'ix efendi sırr-ı ma'ncsın buyur
Si vü dü mchiyetin „demle ^avvcdan bana (G14/5)

Cahilin, Adem'in yaratılışındaki sırta vakıf olmadığını anlatılır (G75/1-2). Ayrıca beyitlerde Adem'in yaratılmasına ilişkin görüşler sık sık dile getirilmiştir. Allah, Adem'i yarattıktan sonra bütün meleklerin ona secde ettikleri, yalnız şeytanın muhalif olduğu şeklinde ifadeler hemen hemen tüm şairler tarafından dile getirilmiştir (G75/3).

4. 5.3. Nuh

İkinci Adem de denilen Nuh Peygamber'in 950 veya 1000 yıl yaşadığına inanılmaktadır. Bu nedenle “Nuh Ömrü” deyimi şiirlerde sıkça işlenmiştir. Şiirlerde genellikle gemi ve tufan ile birlikte anılır.

Türâbî, Nuh Peygamber'e “Hutbetü'l-Beyan'ın”¹³⁸ ifade ettiği manada bakmış ve değerlendirmiştir. Hutbetü'l-Beyan'da Hz. Ali'nin ağzından şöyle denilmektedir: “Ben ilk Nuh'um ve ben Nuh'un gemisiyim. Allah'ın peygamberinin dediği gibi “Nuh'un gemisi Ehli Beyt sevgisine bir misaldir. Nasıl ki selâmet Nuh'a gemisiyle geldiyse, insanlığa da Ali ile gelmiştir. (G302/5)

Dehr bir baîr-ı felcket seni ğark eylemede

¹³⁸ Hutbetü'l-Beyan için bk. J Kingsley, **Bektaşılık Tarihi**, Ank. Yay. İstanbul 1991 s.158,159 (çev. Reha Çamuroğlu)

Reh-i evlâd-ı 'Alîdir meded-i keşti-i Nuh (G66/5)

Yine beyitlerde genel kullanıma uyularak Nuh Peygamber, uzun ömrü ve kavminin geçirdiği tufan ile birlikte işlenmiştir. (G324/3, M/3)

4.5.4.Yakup

Şiirlerde daha çok Yusuf peygamber ile birlikte anılır. Gözlerinin görmez oluşu, yıllarca ağlaması, beytü'l-hazen, darü'Öl-hazen, beytü'l-ahzan, külbe-i ahzan şeklindeki tamlamalarla anılır.

Gönlün ömrün sonuna doğru “külbe-i ahza'nı” tutması ve aşkı, sevdâyı unutması işlenerek gönül ve Yakup Peygamber arasında benzerlik kurar.

Vakt-i çirdir gönül sen Külbe-i ahzını tut
Nuş-ı şahbâ ru-yı dilber 'aşk [u] sevdâsın unut (G50/1)

Gözyaşının, “beytü'l ahzan” içinde âşıkla yâr-ı gâr olduğu (G81/2), sevgiliye olan aşkıdan yerinin külbe-i ahzan olup gözlerinin yaşla dolduğunu söyler (G280/5). Âşık kendini Yakup'a, sevgiliyi de Yusuf-ı Kenan'a benzetir (G296/5). Yine âşık özgün imgelerle sevgiliyi Yusuf'a, gönlünü Yakup'a, tenini ise beytü'l-hazen'e benzetmiştir.

Dil seninçün zâr ider cismimde ey nezîk-beden
Sen ki Yūsufsun gönül Ya'Ökub tenim Beytü'l-hazen (G316/1)

4.5.5.Yusuf

En çok bahsedilen peygamberlerden biridir. Olağanüstü güzelliği ile çok zaman sevgili o'na benzetilir. Hatta sevgili Yusuf-ı Sani olarak nitelenir. (G316/1)

Efendim Yūsuf-ı şenîsi sensin devr-i eyyâmın
Melâmet mülki tahtında hemcün sür Öadl-i ahkâmın (G239/1)

Yusuf peygamberin zindana atılması olayına telmihte bulunular. Şarabın da küpün içinde yıllarca hapsolarak kaldıktan sonra, bezmin sultanı olması, Yusuf Peygamberin zindandan sonra Mısır'a sultan olmasına teşbih edilir.

Berr-i humda nice demler hâbs olup Yūsuf mişâl
Şimdi Mısr-ı bezm-i Öirfân içre sultândır şarâb (G44/2)

4.5.6.Musa

Birçok mucize ve kıssalarıyla edebiyatımıza girmiş ve oldukça renkli hayaller etrafında işlenmiştir. Bir beyitte Hz. Musa'nın esasına telmih yapılarak O'nun esasının Kızıldeniz'i ikiye bölmesi ile âşığın gözyaşları arasında bağlantı kurulmuştur. Âşığın gözyaşları da aşığı ikiye bölmüştür.

İki şakk eylemişdir baîr-i eşkim kometin fikri
Göründi muÖcizctı şanki Mūsânın Öaşāsından (G327/3)

Hz. Musa'nın Tur Dağı'ndan ilahi tecelliye mahzar olması olayına da şiiirlerde telmih yapılmıştır. (G24/39)

4.5.7.Süleyman

Edebiyatta, özellikle “karınca, Hüdhüd kuşu, Belkıs ve mührüyle” ele alınır. Sevgilinin dudakları mühre benzetildiği zaman Süleyman'dan bahsedilir. Şair sevgilisine Süleymanlık yakıştırdığı zaman onun ihtişamından bahsetmektedir. Karınca aczin, Süleyman ise iktidar ve gücün timsali olarak tezat içinde verilir.

^att-ı nev mi ruflarında ycfud anlar murlar
Şerh-i hcl itmek Süleymana gelüp mecburlar (G112/1)

Bir beyitte nefis deve benzetilerek insanın kalbî mührünü nefis devine kaptırmaması, onu saklayıp, muhafaza etmesi tembihinde bulunan şair, Süleyman kıssasına telmihte bulunur. İnsanın nefisine ram olup kişiliğini kaybetmemesi, dünya işlerine fazla meyl etmemesi sonucunda gerçek olana ulaşılacağı ifade edilir, (G271/2).

Ayrıca dünyanın Sultan Süleyman'a dahi kalmadığı şeklindeki ifade aşağıdaki beyitte işlenmiştir.

Firib olma serir-i rif'ata çün ki degil bâki
Kime naql eyledi şol saltanat-ı şâh Süleymândan (G344/2)

4.5.8.Eyyüp

Edebiyatta sabır ve sabırlılık dolayısıyla anılır. Çok zengin olması bir çok evladının olması, dünyada hemen hemen her şeye sahip olmasından dolayı Allah tarafından imtihana tabi tutulmuş (mal-mülkünü kaybetmiş, evlatları birer birer ölmüş, hastalanıp vücudunda yaralar çıkmış, bu yaralara kurtlar düşmüş) ve sabır gösterip imtihanı kazanmıştır.

Türâbî de Hz. Eyyüp gibi dertlere sabır gösterilmesi halinde Allah'ın her derdine deva olacağını ifade eder.

Ey Türcbî "abr kıl Eyyübveş her derde kim
"abr ile elbet olur derde devc Allch kerim (G306/7)

Bir beyitte Hz. Eyyüp'ün sabrına telmih yapılarak aşk ateşinden dakika dakika yanıp sırrını açıklamaması sonucunda insanın Eyyüp gibi olacağı ifade edilmiştir (G216/3).

4.5.9.İsa

Edebiyatta bir çok yönleriyle ele alınan Hz. İsa (doğumu, bebekken konuşması, nefesi ile körleri iyileştirip, hastaları iyi etmesi, dünyaya değer vermemesi, ölüleri diriltmesi vb.) Türâbî'nin şiirlerinde Hz. İsa'nın göğe çekilişi ile ilgili olarak (G160/5), mucizelerinden ölüleri diriltmesi ile (burada insan-ı kâmilin, talibin üzerindeki etkisi ile yeniden canlanış, hayata yeniden dönüş tasavvur edilmiştir.) (G235/5, G68/4). Dünyaya değer vermemesi (Hz. İsa'nın üzerinde dünya nimeti olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış sonradan elle su içen bir çocuğu görüp, eliyle sakalını düzelten birine rastladığında bunları da bırakır sadece iğnesi kalır.) yönüyle ele alınmıştır.

Mesivâdan rişteñi katÖ eyleyüp cizde ol

^ayret-i Öİsâ tegi tecride sen bel bağla gez (G134/2)

Yalnız bir beyitte şarabın Hz. İsa mezhebinde imanın nuru olarak görüldüğünü belirtip zahide kızar. (Bektaşîliğin bir kısım çevrelerinde de ayin-i cemlerde az miktarda şarap içmek hoş karşılanır.)

Şüfî-i zühhâddan nefret idüp hem münfaÖil

Nezd-i Öİsâ mezhebinde nür-ı îmândır şarâb (G44/4)

4.6.Kur'an-ı Kerim

Alevî-Bektaşî inancında, Hz.Peygamber'in diğer peygamberler içerisinde üstün konumda olması gibi, diğer kitaplar içinde de Kur'an-ı Kerim ayrıcalıklı bir konumdadır. Alevî-Bektaşîler, Allah'ın kelâmı olarak Kur'an'ı sever ve inanırlar.

Bu öğretilerdeki temel kaynaklara göre Kur'an, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e vahyedilmiş bir kelâmdır.

“... ve dahi İncil İsa'ya, Tevrat Musa'ya, Zebur Davud'a, Kur'an Muhammed aleyhisselama nazil olmuştur... İman şuna derler ki Cebrail (a.s) Hak (c.c) hazretlerinin indinde Sultan-ı Enbiya Efendimize getirdiği Hazret-i Kur'an içinde her ne emir olundu ise ona iman etmek... işte iman budur” (Atalay 1998:12).

Buyruğun bu şekilde belirtmesine karşılık, bir başka temel kaynak konumundaki Hüsniyye'de¹³⁹ Kur'an “kadim değil hadis yani sonradan yaratılmış bir kelimedir” şeklindeki ifade Alevîlerin ilgisini pek çekmemiştir (Öztürk 2003: 55).

Gerek doğrudan olsun gerekse irtibatlandırma yoluyla olsun Alevîliğin ana temasını teşkil eden “dört kapı kırk makam” ile Alevîlik'te merkezî öneme sahip

¹³⁹ Hüsniyye, (Şii-İmami alimlerden Ebu'l-Futuh er Razi'ye (ö 5522/1157) nispet edilmekle birlikte) muhtevası üzerinde yapılan incelemeler sonucunda adı bilinmeyen bir müellif tarafından Safeviler devrinde hayali bir roman tarzında kaleme alınmıştır. M. Öztürk “Alevîlerin Kur'an Tasavvuru Üzerine” **İslamiyât** C.6. S.3 Temmuz-Eylül 2003 s.57

cemin iskeletini oluşturan, “on iki hizmet’in bazı Kur’an ayetleriyle ilişkilendirilerek verilmesi bu öğretinin Kur’an’a olumlu yaklaşımının bir göstergesi olsa gerektir.

Hacı Bektaş ve Otman Baba Velayetnamelerinde ve Buyruklarda pek çok görüş temellendirilirken, özellikle Kur’an ayetlerine dayanılır ve pek çok düşünce temel meşruyetlerini Kur’an’dan alır.

Alevî-Bektaşî öğretide Kur’an, beşerî tutum ve davranışların değerini belirleyen önemli bir görev üstlenir. Geleneksel Şîî inancında yer alan Kur’an’a ilişkin görüşlerin Alevî-Bektaşîlerce esas alındığını söylemek zordur. Kur’an-ı Kerim’in sonradan tahrip edildiğine, bazı ayetlerinin çıkarıldığına dair düşünceler bu topluluğun çok az bir kısmında -Safevi devletinin Şiileştirme sürecinde ortaya attığı fikirler- kabul görmüştür. Kur’an-ı Kerim’in yirmi üç yılda indiğini 114 sure ve 6666 ayetten oluştuğunu kabul ederler. “Kur’an’ın bazı ayetlerinin ashab ve Ehl-i Beyt’le ilgili olduğunu düşünürler.” (Yeşilyurt, 2003 : 26) Bu sebeple Kur’an’ı en iyi yorumlayıcısı olarak Hz. Ali’yi görürler.

Hz. Muhammed’in “Kur’an yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zahir, bir de bâtın mânâ taşımasın. Ebu Talib’in oğlu Ali’de bu zahir ve batına ait ilim mevcuttur” (Öztürk 1998:22) mealindeki hadisince Hz. Ali’yi, Kur’an’ın zahirî ve batınî bilgisini en iyi kavrayan kişi olarak görürler.

Bu öğretide Kur’an’ın insanlara anlatmak istediği hakikat batında saklıdır, zahirî manaya itibar etmekle bu gerçeğe ulaşamaz. Hakikate şeraitle ulaşılmaz. “Esrar-ı ilahiyeye muttali olmak için Şeriat kapısından geçip hakikat kapısına erişmek gerekir. Buraya vasıl olduğunda, Kur’an’ın zahirî anlam düzeyinde emredilen şer’i yükümlülükler, kapının dışında kalır. Hakikatın künhüne vakıf olundukta ibadet de başkalaşır. Gerçek ibadet, İslam dünyasındaki yaygın şekliyle namaz kılıp oruç tutmaktan ziyade, çalışıp çabalamak, vatana ve millete faydalı olmaktır. İbadetin hası, Kur’an’ın tellisiyle icra edilen ayin-i cem; namazın hası ise, cemalet cemale kılınıp insana secde edilen halka namazıdır” (Öztürk, 2003:69).

Batınî yorumda özellikle Fazlullah’ın Cavidname’sinde Kur’an’ın bir kısmının diğer kısmını tefsir ettiğine inanılır. Kur’an’ı kelâm-ı samit (sessiz Kur’an) ve kelâm-ı natık (konuşan Kur’an) diye ikiye ayıran bu görüşe göre kelâm-ı natık yani konuşan kelâmın insan yani Hz. Ali olduğuna inanılır. Kelâm-ı samit ise emir ve yasakların bulunduğu kitabı, Kur’an’dır. İlahî sırlar öncelikli olarak konuşan kelâm (kelâm-ı natık) olan Hz. Muhammed ve Hz. Ali’de aranmalıdır.

“Kur’an’ın her ayeti sayfa sayfa incelendiğinde her birinin Hz. Ali’ye işaret ettiği anlaşılacaktır” (Yeşilyurt 2003:26).

Bu öğretilerde sır-ı Yezdan olan insanı anlamak için öncelikle Hz. Ali'yi anlamının gerekli olduğuna inanılır. Çünkü Hz. Ali insan suretinde görünmüş zat ve sıfatıdır, Kur'an'ı anlatan en iyi müfessirdir.

Türâbî bu inancın bir dede-babası, mürşidi olması hasebiyle Kur'an'ı Kerim'i Allah'ın kelamı ve Hz. Muhammed'e, Cebrail (a.s) tarafından getirildiğine inanan vahiy olarak niteler.

«Cdimin Cibrîl Emîndir vahy nüzulundan senin
Cânib-i ^ağdan getürdi âyet-i Furkân sana (G 6/7)

Alevî-Bektaşîler, yukarıda saydığımız görüşler ışığı altında düşüncelerini çerçevlendirirler. Arif olanın Kur'an'ın sırrını anlaması için çeşitli surelerin gizli mânâlarına bakması gerektiğini düşünerek bir anlamda batına inilmesi çağrısını yaparlar.

Eger teftiş idersen Öcrif isen sır-ı Kur'cını
Evâ'il surelerde mübhem-i maÖncda gizlenmiş (G 166/6)

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken sıkça başvurduğu rind-zahid tiplerini kullanarak konuşan Türâbî, Kur'an hükmündeki insanın yüzünde saklı olan heft(Yedi) harfîn sırrını zahidin çözemeyeceğini söyler ve bunu kendisinden sorması gerektiğini ifade eder ki bunu söyleyebilmke insan-ı kamil olmakla mümkündür. Bir anlamda kendini bu konuma da yerleştirir.

Heft-harfîn maÖni-i remzin ne bilsün zchidc
Muşhaf-ı nctık sözün ben mübtelcdan sórmalı (G 413/4)

Özellikle bu yedi hat (iki kaş, İki/iki kirpik ve bir saç) Kur'an'ın insan yüzündeki belirtisi olarak işlenmiştir. Gönül, Allah'ın insan bedenindeki eri olarak düşünüldüğünde gönül almak bir bakıma Kur'an okumak demektir.

"ıfl-ı dil Muşhaf-ı hüsün oğuyup aldı sebağ
Şudret-i kilkele tahîr yedi hat t bir varak (G 215/1)

4.7.Din ve İlgili Kavramlar

Türâbî dinî bir takım kelimeleri sembolik anlamlarda ele olarak mensubu olduğu toplumun inanç ve itikad esaslarını ifade etmede kullanılır. Genel olarak mensubu olduğu tarikatın iman, adap ve erkanına dair esaslarını şiirlerinde işleyen Türâbî'nin dine bakışında bu tutum bazen kendi içinde çelişki gibi görünse de, belki dede-baba olması dolayısıyla statüsünün gerektirdiği biçimde bazı söylemler geliştirmesine neden olmuştur. Bazen de Alevî-Bektaşî inançlarını benimseyenlerin birbiriyle örtüşmeyen fikirlerinde olduğu gibi, aynı konuda farklı düşünebilmekte avamın hislerini paylaşmaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi insanı yaratılmışların en yücesi görüp onu Tanrı'dan bir parça olarak gören ve ona kelâm-ı natık gözüyle bakan anlayış, insana dair yapılan her işi ibadet hükmünde görmektedir. Bu anlayışla Türâbî de, Kâbe'ye gidip hac farızasını yerine getirmektense insanın gönlüne inilmesinin, gönlünün abad edilmesinin hac hükmünde olacağını ifade eder (G 63/5).

Tişe-i kahriyle devrcn yıkmak ister gönlümi

Ka'beye ka'd eylemek 'i'ncn olur hey bi-edeb (G 29/3)

Salatın her mümine farz olduğunu belirten Türâbî, insanın gece gündüz Allah'a itaat eylediği takdirde Allah'ın rahmetine erişeceğini de idraki içindedir (G 18/7 , G 75/4).

Şeytanı asi, isyankar olarak niteleyen Türâbî, onun Allah'ın emrine muhalif olup Adem'e secde etmediğini (G 75/2), onu gönülden lanetlediğini (G 75/6), Allah'a yalvararak şeytana yaklaşmaması için dua ettiğini belirtir.

Kerem-i lutfile yc Rabbî Türcbi kulunı

Şerr-i şeytca karin itme anı yc Ma'bud (G 75/7)

Bektaşîlikte hırka, örtmenin, görmemenin sembolüdür. Hırka, gelmiş geçmiş gerçek erenlerin velilerin azizlerin iç alemini gönlünde bulan kişiyi örtmelidir.¹⁴⁰

Şiirlerinde sık sık hırka kelimesini kullanan Türâbî, bunu çoğunlukla bir övünç –fahır- kaynağı olarak görür. Aşk ehlinin dünyada ve ahirette hırkadan başka bir şeyi

¹⁴⁰ Daha geniş bilgi için bk. "Tasavvuf" kısmına

olamayacağını belirten âşık bunun aynı zamanda kefeni olduğunu da övünerek ifade eder.

Yeter dünyc vü ufrcc egnimizde hırka peşmine
Anı ifrcc kılmaz ehl-i 'aşk c fir kefenlikdir (G 110/2)

Türâbî'nin şeriatı işlediği bir gazelinde Alevî-Bektaşî inancının aksine şeriata oldukça olumlu göndermeler yapmakta, şeriatı insanın iki dünyada kurtuluşa ermesi için tutması gereken yol olarak görmektedir.

Eger 'c kil isen elden bırakma şer' dcmcnın
Sana imdcd ider sen bil dünya vü uhrcc şeri 'atdır (G 121/10)

Şeriatı, Tarikat, Marifet yolunun girişi olarak gören Türâbî, bu yolun, ruhun bedende gerçek olduğu gibi, gerçek olduğunu ifade ederek bağlı olduğu inançtan farklı bir tutum sergilemektedir (G 110/11)

Şeriatın dünyaya nizam getirdiğini, Hakkın buyruğu olduğunu, akılsız insanların bu yolu inkar ettikleri şeklindeki ifadeler, bu yolda bulunan biri için oldukça marjinal ifadelerdir. Türâbî, özellikle Hz. Muhammed ve oniki imamı inkâr edenleri münkir sınıfına sokar ve lanetler (G181/10), feryadına, acılarına müslümanlardan çare isteyen Türâbî haline kâfirlerin bile ağladığını ifade ederken, münkir-kâfir kelimelerini duygularını ifade etmede olumsuzlayıcı yönleriyle ele alır (G339/7).

El-meded ferycdıma imdcd idin ey müslimcn
Kcfir aglar ch idüp hel-i yamcnım görseler (G129/5)

Alevî-Bektaşî inancı içerisinde önemli bir yer işgal eden iman, dört kapı kırk makam içerisinde, Şeriat makamların birincisidir. İmanın içten/kalbî olması ve dille anlatımı/ikrar temel koşul olarak görülmektedir. İman alanında insanın iç dünyası ile dış dünyası arasında uyumsuzluk bu inançta hoş karşılanmamaktadır. Türâbî de beyitlerinde sık sık bu konuları bağlı olduğu inanç doğrultusunda işlemiştir (G231/5)

Türâbî'nin şu beyiti onun dine bakışını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Rch-ı şer'Ö-i Muştafāya iktidc itsün o kes
Şıdk-ı pür-ihlās ile imcn-ı İslcm isteyen (G326/2)

Can u gönülden iman-ı İslam isteyenlerin Hz. Muhammed'in şeriatından ayrılmaması gerektiğini ifade eden bu beyit, birçok Alevî-Bektaşî'nin de bugün aynı çizgide olduğu görüştür. İnsanların farklı mezheplere girip kendi yollarının hak olduğunu iddia edip kavga ettiklerini ve asıl davayı göremediklerini belirten şair, anlayışını keskinleştirememiş kişilerin mezheplere bağlanmasının bir mana ifade etmediğini belirtir.

Her biri bir dcmen-i mezheb tutup eyler cedel
Fehm ü idrcck olmamış itdikleri da'vcya bak (G224/5)

Tüm mezheplerin maksadının Allah'a ulaşmak, O'nu bulmak olduğunu ama şeytanın yollarına tuzak kurup onları farklı yönere sevkettiğini ifade eder. G224/6

4.8.Ehl-i Beyt ve On iki İmam

Ehl-i Beyt: Kısaca "ev halkı" demektir. "Ev"den kasıt Hz. Muhammed'in, ailesi ve ocağıdır. Alevî-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yer tutan Ehl-i Beyt, Kur'an-ı Kerim'de tabir olarak üç yerde geçer. Ahzab suresinin 33. , Hud suresinin 73. ve Kasas suresinin 12. ayetlerinde geçen Ehl-i Beyt, aile bireyleri için kullanılmıştır.¹⁴¹ (Hurç 2003:221).

Alevî inancında "Ehl-i Beyt"e "Âl-i Aba" veya "Hamse-i Al-i Aba (abanın altındaki beş kişiden oluşan soy) adı da verilmiştir.

Bir başka tanımlama da "Hz. Peygamberin soyunun kulu, kölesi anlamında Bende-i Al-i Aba (abanın altındaki soyun bendesi, kölesi). sözü de kullanılmıştır" (Fığlalı 1994. 234).

Alevî-Bektaşî inancında Ehl-i Beyt aynı zamanda kurtuluşa eren topluluktur. Kendilerini "kurtuluşa eren fırka (Güruh-ı Naci)" olarak görürler. Güruh-ı Naci, kendilerince Ehl-i Beyti sevenlerin topluluğudur. Buradan hareketle de Ehl-i Beyt'i sevenleri sevmeye tevellâ; sevmeyenlerden nefret edip karşı çıkmaya ve uzaklaşmaya da teberrâ inancı hakimdir (Fığlalı, 1994: 235).

Şii inancında bu inanışlar dinin asli unsurlarıdır. Türâbî de şiirlerinde Ehl-i Beyte büyük saygı göstermiş onları tüm içtenliği ile sevmiştir.

¹⁴¹ Bir gün Hz. Muhammed, Hz.Ali Fatıma, Hasan ve Hüseyini çağırarak bir örtü altına alır (başka bir rivayette abasını onlar uyurken üzerlerine örter.) ve "Allah'ım, bunlar benim ev halkım (Ehl-i Beytim). onlardan pisliğini uzaklaştır ve onları temizle" diye dua eder. Hz. Ali : "Ben de senin ev halkından mıyım" diye sorar. Hz. Muhammed "Elbette sen, zaten ehlibeyttensin" der (Hurç 2003: 221).

Demmen-i 'aşkı tutup cümle sivcedan dur ol

Tuše-i zıkr-i düvaz-deh ile kuvvet bula ruh (G 66/6)

4.8.1.On İki İmam

Alevî-Bektaşî öğretisinde on iki imam velâyet sahibi olmaları sebebiyle Hz. Ali ile birlikte son derece önemli bir yer tutar. Özellikle ayin-i cemlerde düvaz, düvaz-imam, düvazdeh-imam başlığı altında söylenen nefesler bu inancın hiç değişmeyen kısmını oluşturur. Şiirlerde on iki imamla ilgili olarak verilen bilgiler tarihî gerçekliklerden çok onların menkabevî-efsanevî hayatlarının verilmesi şeklindedir.

Hz. Ali, Hz. Muhammed'in terbiyesi altında yetişmiş, özellikle Kur'an ve Sünneti, ilmi, helal ve haramı en iyi şekilde bilen sahabe unvanını kazanmıştır. Gerek sunni gerekse şii kaynaklarda Hz. Ali'nin faziletlerine ilişkin rivayetler çoğunluktadır. Sağlıklarında kendilerine cennet vaad edilen on kişi (Aşere-i Mübeşşere)'den biridir. (Fırlalı 1994 :240)

“Kur'an-ı Kerim konusundaki derin bilgilerinden faydalanmak isteyenleri kendisine soru sormaya teşvik eder, ayetlerin nerede ve ne zaman nazil olduğunu çok iyi bildiğini söylerdi” (Kandemir 1989: 375)

Hz. Muhammed'in vefatından sonra hem Hz. Ebubekir'in hem Hz. Ömer'in hem de Hz. Osman'ın halifelikleri müddetince istişare ettikleri önde gelen isim olmuştur. “Tarihlere ve tabakat kitaplarına ‘‘Ebu Bekir ve Ömer'in Müftüsü olarak geçmiştir’’ (Fırlalı 1994: 240). Hz. Ali: Alevîlik'te yol'un adını kendisinden aldığı sembol şahsiyettir. Alevî inancının temel direğidir. Miladi 600 yılında Mekke'de doğan, çocuk yaşta Müslüman olan (Çocukluğunda hiç puta tapmadığı için, kendisi, daha sonraları Kerremallahu veche ‘‘Allah yüzünü şereflendirsin’’ sıfatıyla anılmıştır). Hz. Muhammed'e vahiy katipliği yapan, Tebuk savaşı hariç başta Uhud, Hendek, Hayber gibi savaşlar olmak üzere tüm gazvelere katılan ve Peygamber'in sancaktarlığını yapan, Fatıma ile evlenerek Peygamber'e damat olan, Hz. Ali, dördüncü halife olarak hilafet görevinde bulunmuş ve bir Harici tarafından 661 yılında şehit edilmiştir.¹⁴²

Alevî çevrelerinde Hz. Ali'nin tarihi şahsiyeti, inançları, düşünce ve yaşayışı tarihi realiteye uygun biçimde ortaya konmadığı için halk hayalinde farklı bir Ali olmuştur. Alevîler oluşturulan Ali kişiliğini o kadar sevmiş ve saymışlardır ki onun gerçekten yaşayıp yaşamadığına ya da tarihteki Ali'nin bu olup olmadığına bakmaksızın onun kendi inanç ve düşünceleriyle beslemiş, zenginleştirmişlerdir (Üzüm 2000: 79). Hz. Ali'nin tarihsel realitenin dışında bir Türk kahramanı gibi algılandığını, hattâ Orta

¹⁴² Hz.Ali'nin kronolojik hayatı için bk. Abdülhalik Bakır **Ali b.Ebi Talip** Elazığ 1998 Ramazan Hurç **Dört Halife Dönemi** Elazığ 2003; E. Ruhi Fırlalı **Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik** Ankara 1994; M. Yaşar Kandemir ‘‘Ali’’ **TDVİA** C.2 İst. 1980 s.375-378 Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklara göre Alevîlik** İst. 1990 s.84-102; Vecihi Timuroğlu, **Alevîlik-Bektaşîlik-Şiilik-Kızılbaşlık** Ankara 2004 s.13; Baki Yaşa Altınok, **Alevîlik, Hacı Bektaş Veli-Bektaşîlik** Ank. 1998 s.26-56; Atilla Özkırımlı, **Alevîlik Bektaşîlik Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi** İst. 1998 S.14-20

Asya Türkleri arasında ‘Gök Tanrı’nın yerine konulduğu tarihi kaynaklarda belirtilmektedir.

“Ali, Türk Gök Tanrı’sıdır. Ali Arap özelliklerinin ötesinde Şaman Mitolojisi’nin İslami kılık altında en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Yani, Ali Alevîlerde, Arap olmaktan çıkmıştır” (Tanyol,1997: 177).

Alevî kaynaklarında Hz. Ali’nin Hz. Peygamberle aynı nurdan olduğu¹⁴³ ve onunla musahip olduğu vurgulu biçimde anlatılır. Hz. Ali, Alevîler tarafından imam bilinip ona sonsuz bir sevgiyle bağlanılır. Bu kesime göre Hz. Ali “gerek yaşantısı, gerek yaptığı eylemler, gerekse dile getirdiği görüşleri, düşünceleri ile tam bir Alevîdir. Alevî felsefesinin ve yaşamının kaynağı Hz. Ali’dir.” (Zelyut 1990: 97)

Hz. Peygamber’in “Biz Ali ile aynı nurdanız. Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır. Ali dünya ahiret kardeşimdir. Onunla aynı et, aynı kan ve aynı ruhtanız. Bütün sırlarımız birdir. Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir” şeklindeki sözleri bugün de bu telâkkide yaşamaktadır. Hz. Muhammed’in ömrünün sonuna doğru Hz. Ali’yi halife olarak atadığı, vasiyetinin Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer tarafından gizlendiği Ebubekir, Ömer ve Osman’ın Ali’nin hakkını gasbettikleri şeklindeki anlayış bu inançta hakim olan anlayıştır. Bu sebeple ilk üç halifeyi ve Hz. Aişe’yi sevmezler.

Bu öğretilerde daha öncede değindiğimiz gibi Hz. Muhammed’in Miracı Hz. Ali ile ilişkilendirilmiş, Hz. Ali efsanevi-mitolojik bir kahraman görünümüne bürünerek ilahlaştırılmaya çalışılmıştır. Miraç olayı özetle Peygamber’in Ali sırrına ermesi olarak yorumlanmıştır. İnançta Peygamber ve Ali’yi birbirinden ayrı görmeyip ikisini birlemek sırr-ı Muhammed-Ali olarak yorumlanmaktadır (Yeşilyurt 2003:23).

Bu inanca göre Kur’an’da geçen iman-ı mübin ikidir: Biri Kur’an’dır diğeri Ali’dir. Hz. Ali, Peygamber’in Gadir-i Hum’da¹⁴⁴ belirttiği meşru halifedir. Allah Ali’yi her nebiyle birlikte gizli olarak, Hz. Peygamber ile de aşikar biçimde göndermiştir.

Hz. Peygamber’de oluşan nübüvvet nuru son peygamber oluşuyla son bulurken velayet nuru Hz. Ali kanalıyla devam etmektedir. Bazı uç noktadaki Alevîler Hz. Ali’yi “Tanrı sırrı” olarak görüp onu peygamberlerden üstün bir konuma getirirler. Hatta daha ileri gidenler (Ali İlahiler/Ali Allahiler) Allah’ın Ali şeklinde büründüğüne inanarak Hz. Ali’yi ilâhlaştırma yoluna giderler.

Bu kesim içinde bazı görüşler ise siyasal amaçları uğruna hareket ederek belli ideolojilere Alevîleri çekmek için oldukça değişik fikirler ortaya atmışlardır. Hz. Ali’nin bir Arap olduğu, 1400 yıl evvel yaşayıp öldüğünü, onun başına gelenlerin bugünkü insanları ilgilendirmeyeceği şeklindeki görüşler bu kesim içerisinde kabul görmemiştir.

¹⁴³ “Buyruklarda bu olay şöyle anlatılmaktadır. “..... günlerden bir gün ulu Tanrı, gücünü göstermek için her şeyi yarattıktan sonra bir de yeşil derya yaratmıştır. Tanrı nazar ettiğinde derya coşup dalgalanmış ve dışarıya bir cevher atmıştır. Tanrı bu cevheri aldığı anda ikiye bölmüş, birisi yeşil diğeri ak iki nur olmuştur. Bunların her birinden bin bir ışık çıkmış ve her yeri aydınlatmıştır (Üzüm 2000: 80).

¹⁴⁴ Gadirihum için bk. Hayati Aydın, **Gadiri hum, Şii ve Sunni Literatürde İmamet, Hilafet ve Velayet Kavramlarının Dini ve Siyasi Arka Planı** İst. 2001

Genel kanı Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in damadı, oniki imamın ilki, Hz. Muhammed'le birlikte yolun kurucusu olduğu şeklindedir. Hz. Ali'ye olan derin sevgi ve bağlılıklarından çocuklarına Ali, Haydar, Murtaza, Tûrâbî¹⁴⁵ onun isim ve lâkaplarını verirler. Cemlerde “La fe ta illa Ali, la seyfe illa zülfekar” (Ali gibi yiğit, Zülfekar gibi kılıç yoktur) sözünü yıllardır söylerler.

Tûrâbî de divanında klasik manada çar-yar-ı güzine övgüden ziyade Hz. Ali'ye gazellerinde sevgisini dile getirmiştir. Kaside ile değil de gazel nazım şekliyle bunu yapması dikkat çekicidir. Beş şiirinin tamamını Hz. Ali'ye ayırmıştır. Divan'da Hz. Ali, Aliyyü'l-Murteza, yar-ı gar-ı Mustafa, “hel'eta”, “şah”, “Haydar” (“Şah-ı Merdan” G 109/6). “Haydar-ı Kerrar (G 188/7) “Ali şir-i ilah” G 321, “Şah-ı Merdan” (G 344/7) sıfatları ile anılır. Beyitlerde Hz. Ali batınî düşüncenin en temel ve üst noktadaki şahsiyetidir.

Alevî-Bektaşî inancında anlatılan bir inanışa göre Allah'ın sırrı semavi kitaplarda, semavi kitapların sırrı Kur'ân-ı Kerim'de, Kur'ân-ı Kerim'in sırrı Yasin süresinde, Yasin süresinin sırrı Fatiha süresinde, Fatiha süresinin sırrı da Besmelede gizlidir. Bismelenin sırrı ise “be” harfindedir. Hz. Ali de bu “be” harfinin altındaki noktadır. Bundan dolayı Hz. Ali bütün ilimlerin kaynağı olarak görülür. Bütün âlimler ondan feyz almışlardır.

Tûrâbî de ilm-i ledün esrarının Hz. Ali'de toplandığını ve Allah'ın ona şan olarak “hel'eta” sıfatını verdiğini ifade ederek mensubu olduğu inancın görüşlerini dile getirir. Tûrâbî hem Hz. Muhammed hem de Hz. Ali yoluna bağlananların mahşer günü kurtuluşa ereceklerini, her iki alemde gerçek zevk ve sefayı bulacaklarını belirtir. Bu bağlamda Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisini ön plana çıkararak ikisinden birinin bir diğerine üstünlüğü gibi çelişik görüşleri ortadan kaldırmaktadır.

Tûrâbî'de şiirlerinde bütün batınî zümrelerde olduğu gibi Hz. Ali'yi tamamlayan unsurlar olarak ve onunla birlikte anılan Zülfikar ve Düldül'ü kullanmışlardır. Hz. Ali, Zülfikar ve Düldül üçlemesi Türk menâkıp edebiyatında bolca kullanılan motiflerdir. (G 26/6)

Esb-i 'aşkın bu Türcbi dilde merbut eylemiş

Tîz-reftcında “an kim ^aydari Düldül bana (G 21/7)

Daha önce değindiğimiz gibi bu inanışta, Ehli Beyt, kurtuluşa ermiş grup olarak (Gurûh-ı Naci) görülür. Onu sevmek ona bağlanmak, yolundan gitmek insanları (Nuh'un gemisinin insanları kurtuluşa erdirdiği gibi) kurtuluşa erdirir. İnsanoğlu ancak bu sayede felakete uğramaktan sakınır. (G 66/5)

¹⁴⁵ Bu mahlasla ilgili olarak bk. Ramazan Hurç, **İslam Tarihinde Dört Halife Dönemi** Elazığ 2003 s. 217

Özellikle “Ebu Turab” mahlasından dolayı birçok Alevî-Bektaşî âşık ona olan sevgilerinden bu mahlası kendileri için seçmişlerdir.

Türâbî'nin 93. gazeli tamamen sûfiyane bir şekilde sade bir dille ve içten bir coşkuyla Hz. Ali'nin sevgisine ayrılmıştır. 98. gazel ise Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin (Haydar namıyla) birlikte anıldığı ortak bakış açısının yansıtıldığı bir şiirdir.

Birinin nübüvvet (Hz. Muhammed) diğerinin velayet nuru (Hz. Ali) olduğu, yolunu tutanların kurtuluşa erecekleri (G 98/2-4). Hakikatte ikisinin Allah'ın nuru olduğu (G 98/5) şeklinde bu kültürde bilinen, inanılan görüşleri tekrarlar.

Genel olarak kültürümüzde gül, Hz. Muhammed'in sembolüdür ve bir çok şair şiirlerinde bunu kullanır. Türâbî, bu kullanımın yanında Hz. Ali'yi de "sümbül" sembolüyle anmakta ve gül bahçesi içerisinde muteber olarak sümbül ve gülü saymaktadır. Sümbül ile gül hemen çok zaman edebiyatta birlikte kullanılır. Sümbülün hem renk (kızıl) hem de şekil münasebeti dolayısıyla yaprakları kılıca, çiçeği de miğfere benzetilir ve bu sebeple bir asker olarak hayal edilir. Hz. Ali'nin savaşçı kişiliği nedeniyle bu meyanda bir anlam çağrışımı yapmış olabilir. Ayrıca sümbülün ilk açan çiçeklerden olması Hz. Ali'nin ilk müslümanlardan olması, zihnimizde bu tip çağrışımların da olmasına sebeptir. Bir çok fikrini batini tefekkür düsturunca açıklamaya çalışan Turabi, Hakk'a yakın kullar arasında, gerçek dost olarak Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi gördüğünü ifade eder.

Yine Alevî-Bektaşîlerin bir bölümü tarafından kabul gören, Hz. Muhammed'in dinin şeriat kısmını Hz. Ali'nin ise tarikat kısmını oluşturduğu yani dinin zahiri kısmını Hz. Muhammed'in, batınî kısmını ise Hz. Ali'nin temsil ettiği düşüncesi Türâbî'de de mevcuttur.

Evvelâ bâb-ı şeri'at içre Ahmed âşikâr
Ol tarikatda Âlîdir bil anı Düldül-süvâr
Hem vâşîsi ^âcî Bektâş oldı pîrim nâm-dâr
Ey Türâbî bunları bilmek imiş Öâlemde kâr
Gel Muhammed Muştafâyı ^aydar-ı Kerrârı bil
Yek nazâr kıll ^âcî Bektâş-ı Velî Hünkârı bil (Müs 6/VI)

4.9.Kerbelâ

Alevî-Bektaşîler içerisinde Hz. Hüseyin için göz yaşı dökmeyen hiçbir kimse tasavvur edilemez. Onun Kerbelâ'da hunharca şehit edilişi cem törenlerinde sık sık hatırlanır, onun için hüznlenilir başta Yezid olmak üzere katillerine lanetler yağdırılır. Denilebilir ki Alevî-Bektaşî edebiyatında en çok şiir yazılan konulardan biri Kerbelâ olayıdır. (Üzüm 2000:86)

Denilebilir ki Alevîliği Alevîlik yapan, Kerbelâ faciası, siyasi bir olayı geniş çaplı bir olgu haline getirmiş, bu felsefeye ruh, nefes, hakikat ve kutsallık katmıştır. Bu sebeple bir Bektaşî için “Her ruz aşure, her ca Kerbelâ’dır.” Araştırmacıların “Ali olmasaydı da Alevîlik olacaktı” demelerine rağmen Hz. Ali uzun müddet halife olarak kalsaydı da “Kerbelâ faciası” olmasaydı Alevîlik denilen yol olmayacaktı. Hz. Ali’yi de, Alevîliği de, yolu da, gönlü de, bakışı da keskinleştiren, içselleştiren, yaşatan, Kerbelâ’dır. (Aydın, 1997: 178)

Türâbî bu elim olayı divanındaki tüm beyitlere bazen açıkça bazen gizli olarak yansıtmış her fırsatta bu olaya hunharca gerçekleştirenlere lanetler yağdırmış, Hz. Hüseyin için dualar etmiş onu yüceltmıştır. Kerbelâ olmasaydı bu edebiyat da olmazdı. Her kelime, her mısra, her beyit üstü kapalı veya açık Kerbelâ için yazılmıştır. Divanda Hz. Hüseyin için yazılmış içli bir mersiye haricinde bir çok yerde bu konu ele alınmıştır.

Hz. Hüseyin’in velâyet makamının sahibi olduğu, Hz. Muhammed’in göz bebeği olduğu, saadet güneşinin doğuşu olduğu, ilm-i ledîn sırrına vakıf olduğu, imamet mührünü taşıdığı, Kûfelilerin ona vefasızlık gösterip sözlerinden döndüklerini ifade ettikten sonra, Şimr’e, Mervan’a ve Yezid’e kıyamete kadar lanetler eder. Ama yine mahşer gününde onlar için bile Hz. Hüseyin’den şefaet isteme yüceliğini gösterir. (G 402)

Yine on iki imamın tamamını anlattığı bir şiirinden her beyitinde bir imama övgüler sunar. Şiirinin mana üzerine kurulu boyutunda daha çok öğretici tutum sergileyen Türâbî bu manaya hislerini de katarak samimi bir Bektaşî olduğunu gösterir. (G 1819)

4.10.Melekler

Alevî-Bektaşî kültür kompleksi içerisinde yer alan inançlar, temel renklerini büyük ölçüde İslam’dan alırlar ve başlangıç felsefesi itibariyle İslam’ın dışında değillerdir. (Yeşilyurt 2003: 29)

Nefeslerde genel olarak Allah'a, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna, Kur'an-ı Kerim'e, meleklerle, ahiret gününe (cennet-cehennem) ve tevellâ-teberrâya olan inançlar, çoğunluğun ortak kabulüdür.

Türâbî Divanı'nda meleklerle ilgili olarak sadece Cebrail ele alınmıştır. Allah ile peygamberleri arasında elçilik eden, Allah'ın emir ve vahiylerini tebliğe memur dört melekten biridir (Pala 1989: 97). Cebrail, Divanda Cibril, Cibril-i Emin gibi isimlerle anılır. Hz. Muhammed'e, Allah'tan Kur'an-ı Kerim'i getirmesi, (G 6/7) Hz. Muhammed'in Miraçta arşa dek götürmesi (G 63/2), Hz. Muhammed'e her konuda yardım etmesi gibi yönleriyle beyitlerde işlenmiştir.

^akk seni şcyeste kılmışdır risclet Xadrına
Hcdimin Cibril Emîn olmuş derinde kemterin (G 315/2)

5.TASAVVUF

Tasavvuf yolu, insanlık tarihinin çeşitli devirlerinde, isimsiz bir gerçeklik olarak doğmuş daha sonra muhtelif isimler altında daima varlığını sürdürmüştür. Tasavvuf gerçekliği olmayan bir isimdir; ama eskiden isimsiz bir gerçeklikti. (Chittick 2003:35) şeklindeki ifade tasavvufun seyrini anlatan en sarîh ifadelerden biridir.

Tasavvufu genel olarak İslâmi iman ve uygulamanın özümsemesi ve geliştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Tasavvufun sufi sözünden türediği şeklindeki yaklaşım hem bu yaklaşımı destekleyenler hem de karşı çıkanlar tarafından sözün değişik anlamlarda kullanılmasına sebep olmuştur. Genel kanı bu kelimenin “yün giyen kimse” anlamında olduğudur. Sekizinci yüzyılın sonlarına doğru zahitçe eğilim gösteren kimseler, kaba ve rahatsız edici yün giysiler giydikleri için bu isimle anılmışlardır. Zamanla bu kelime, Kur'an ve Hz. Muhammed'in bazı öğretilerine ve uygulamalarına ağırlık vermek suretiyle kendilerini diğer Müslümanlardan ayıran bir gruba işaret etmeye başlamıştır. Aynı kişiler zamanla kendilerine “arifler, zahitler, salıklar, fakara” gibi isimler de vermişlerdir.

Genel olarak bakıldığında, sufiler kendilerini Allah'ın varlığını hem enfüste (içte) hem de âfakta (dış dünyada) algılanmasına yönelik çağrısını ciddiye alan kimseler olarak görmüşlerdir. Onlar zahirden çok batına, eylemden çok temâyaya, hukuki

ayrıntılar üzerinde durmaktan çok ruhani gelişmeye ve toplumsal ilişki ve etkileşimden çok nefis terbiyesine ağırlık verirler. Teolojik düzeyde ele alındığında sufiler, Allâh'ın gazap kahır ve celalini tartışmaktan daha çok O'nun rahmet, lütuf ve cemalinden söz ederler. (Chittick 2003:66)

Alevî-Bektaşî inancının da temelinde bu görüşler yatmaktadır.¹⁴⁶ Bu inançta Allah'ın gazap ve kahrı geri plânda fakat lütuf ve rahmeti ön plana alınarak Rumi'nin ifade ettiği "Bu dünya Allah'ın kahrının evidir" sözünün aksi bir tutum sergilenmektedir.

"Her ne kadar rahmet ile gazap bu dünyada yin-yang benzeri bir ilişki içinde olsalar da bu ikisi Allah açısından eşit ağırlığa sahip değildir. Çok ünlü bir hadis, Allah'ın rahmetinin gazabını geçtiğini söyler, yani Allah'ın asli mahiyeti rahmet ve lütuftur.." (Chittick 2003:519)

Bu perspektiften hayata bakan Bektaşî tasavvufunda aşksız, şevksiz, zevksiz hiçbir işin olamayacağı düşüncesi hakimdir.

"Soğuk demiri yumuşatıp biçimlere sokan kızgın ateş, insanda aşk ile kendini gösterir" (Birdoğan 1995:304)

Alevî-Bektaşî inancı bu düşünceyi esas alır. Allah ile olan ilişkilerini bu perspektiften değerlendirir. Alevî-Bektaşîlikte tasavvufî inançlar Allah'a ulaşmanın manevi aşamaları olarak kabul edilen dört kapı, kırk makamla ifade edilir. Bu yola girenlerin bilmekle yükümlü sayıldıkları bu kapı ve makamlar bu inancın temelini oluşturur.

a)Şeriat Kapısı: Bu hakkı batıldan ayıran ulu kapıdır. Kur'an'ın dış(zahiri) anlamına denk düşer. Doğru inançlarla ve uygulama ile hizmet edip Allah'ın didârını görmek kapısıdır.¹⁴⁷

"Bektaşîlerin gözünde bir insan şeriat kapısında eloğludur. Yani bir baba ve ananın evladı, malıdır. O bu mertebede yalnız kendini düşünür, kendi şahsi düşünceleri, arzuları, menfaatleri peşinde koşar" (Fığlalı:1994: 293)

¹⁴⁶ Bk. Allah kısmına

¹⁴⁷ Nejat Birdoğan age s.324; E. Ruhi Fığlak age. S.292; İ.Üzüm, age. S.88 M. İz, **Tasavvuf** İst. 1997 s.10.11

Mutasavvıflar, insanların eğer anlayışlarını derinleştirme, kalplerini saf kılma ve güzel olanı yapma yetenekleri varsa, onların imana sahip olmaları ve kendilerini şeriata teslim etmelerini yeterli görmezler. İnsanî mükemmelliğe ulaşmak için başkalarına uymak ve dini körü körüne takip etmek yeterli değildir.

Alevî-Bektaşî inancında da bu görüşler esas olmakla birlikte (özellikle Bektaşîlikte) yer yer insanın zaaf halinde bir varlık oluşu nedeniyle mutlaka mürşide bağlanıp insan-ı kamil yoluna girmesi gerektiğine inanılır. Ama aynı zamanda şeriata takılıp kalınmasını da şiddetli bir şekilde eleştirir. Bu makamı atlamak veya geçmek için insanda yeterli cevherin, sezginin, idrakin olduğuna inanılır.

b) Tarikat Kapısı: Kur'an'ın gerçek anlamına ulaşmak için tutulan yolun adıdır. Şeriati geride bırakıp daha derine dalışı ifade eder. Tarikatta hedef dinin özüne, manevî derinliğine ulaşmak olduğu için, bu olgunluğu sağlayacak önderlere ihtiyaç vardır. Bunlar dedeler, mürşitler, babalardır. (Zelyut: 1990: 35)

Tarikat kapısında giren mürit “yol oğludur” kendi benliğinden bir miktar fedakârlıkta bulunarak, bir zümreye bağlanır.¹⁴⁸

c) Marifet Kapısı: Allah'ı tanıyıp söylemek, başkasının aybını örtmek, gönül muradını sezinleyip açık ve gizli olan her şeyi bilenlere hizmet etmek, Allah'ın nurunu her yerde görmektir. Bu kapıda bulunan insan, “artık atam gök, anam yerdir, der; benliğinden büsbütün sıyrılır çıkar. İyiliği, kötülüğü, kahrı, fütü bir görür. Her şeyi eyvallahla karşılar (Fığlalı:1994:294)

d) Hakikat kapısı: Gerçeklerin ışığıyla ile insanın kendinden geçip Tanrısı ile kendisi arasında perdeleri ve uzaklıkları kaldırıp sırta vakıf olamasıdır.

Bu dört kapının her birinin onar makamları vardır ki toplam kırk makam eder. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat dörtlemesi birbirini tamamlayan ve bir yükselişi ifade eden kavramlar bütünüdür. (Ögke, 2001:65)

Sufi sonludan sonsuza, sûretten hakikate varmak ve sonunda da “varlık ile bir olma” arzusundadır. O dinin dışa dönük yönüyle değil, içe dönük yönüyle ilgilenir. Dinin dışa dönük (egzoterik=şeriat) boyutu bir dairenin çevresine; içsel (ezoterik=hakikat) boyutu da dairenin merkezine benzetilir. Çevreden merkeze giden hat ise tarikatın yani zahiri ubudiyetlerinden, batınî doyuma ulaşmayı, inanmaktan yakîn elde etmeye doğru giden manevî / spiritüel yönü temsil eder. (Emiroğlu, 2002:89)

¹⁴⁸ Buraya kadarki sıralamada kaynaklarda birliktelik varken bundan sonraki sıralama değişiklik göstermektedir. Bazen hakikat bazen de marifet üçüncü kapı olmaktadır. Biz genel temayüle uyup üçüncü kapıyı marifet kapısı olarak alacağız..

Bu öğretilerde mürşitten sonra en önemli kavram dört kapı öğretisidir. Bektaşî öğretisine göre, dinsel bilgiye ve deneyime açılan bu dört kapı ilk olarak Cebrail tarafından Adem'e tanıtılmıştır. Dört kapıya verilen bu ayrıcalıklı önmede Hz. Peygamber'in "şariat benim sözlerimdir. Yol, tarikat benim işlerimdir. Marifet tüm şeylerinin başıdır. Hakikat benim ruhsal durumumdur" sözleri oldukça etkili olmuştur." (Birge, 1991;118)¹⁴⁹

Özetle dört kapı, mecazi olarak insanın ruhi olgunluğunun merhalelerini göstermektedir. Ve her biri diğerinin tamamlayıcısıdır, biri olmadan diğeri olmaz. Bedri Noyan dört kapıdaki manevi hal durumunu kısa, öz ve çarpıcı olarak şu şekilde açıklar: "Şariat adamı bu senindir, bu benim, der hakikat adamı hem senindir hem benim der, yolun sonunda gerçeğe ulaşıncaya da ne senindir ne de benimidir der" (Noyan, 1999: 14)

Turabi bu merhaleleri vahdet-i vücud nazariyesinin gerçekleşmesi noktasında kat edilmesi gereken basamaklar olarak görür ve hakikate ulaşma noktasında şariat, tarikat ve marifet merhalelerini birbirinden ayrılmaz parçalar olarak değerlendirir.

Türçbi haqıkatdir ruhun cisminde temşilen

"ari kat ma'rifet rchın bütün a'zıc şeri'atdir (G121 / 11)

Tüm tasavvuf ehli gibi Türâbi de bağlı olduğu inancın genel bakışını bu konuda yansıtır. Şekilden çok öze ve manaya önem verir Dini kabuğundan ayırmak ve şeklen olmamakla birlikte ruhun tasfiye ve terbiyesi için dinin özünün elde edilmesinde ısrar eder ve bunu beyitlerinde sık sık dile getirir.

Tasavvufun tüm özelliklerinin Bektaşî-Alevî düşüncesinde tam olarak görülemeyeceğini ifade eden bazı araştırmacılar, Alevîlikte var olan coşkunluk ve yaşama içten bağlılığın diğer inançlarda olmadığını belirtirler. Ayrıca Alevî inandığındaki tasavvufî düşünce "Her şey haktır amma Hakk'tan değildir. Kötüyü işleyen kişi dünyasal bir görüşle yargılanır ve cezası varsa, burada çeker" şeklinde basite indirgerler. Özellikle kırsal kesim Alevîliğinde tasavvufun inceliklerinin olmadığını, tasavvufa ilişkin bilgilerin Bektaşîlik kanalıyla Alevîliğe geçtiğini ifade ederler.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Ahmet Ögke, "Türk Tasavvuf Düşüncesinde Şariat, Tarikat, Hakikat, Marifet Kavramları ve Marmaravi'de Dört Kapı-Kırk Makam Anlayışı" **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** Y.7, s.18. Yaz 2001

¹⁵⁰ bk. Nejat Birdoğan, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik, Berfin Yay. 3. Baskı İst. 1995 s. 306

Yazarın bu düşüncelerini salt kırsal Alevî kesimi için değil diğer kesimler için de düşünülebilir. Tasavvufun tüm inceliklerinin Alevî olmayan kırsal kesimde yaşayanlar için tam olarak bilinip

İslam ve tasavvufun bütün uygulamaları bir tek gayeye yöneliktir. İnsanların gözlerini açmalarını ve görmelerini sağlamak. Alevî-Bektaşî inancının temeli tasavvuftur.¹⁵¹

5.1.Vahdet-i Vücut

Düşünce tarihinde Tanrı-Alem ilişkisini kurmaya çalışan bir sistem olan Vahdet-i vücut, Tanrı'yı alemde içkin kabul eden Panteizm'den ve Tanrı'yı alemde aşkın gören Teizm'den ayrılır.¹⁵²

“Vahdet-i Vücut'da Tanrı, Zat itibariyle aşkın, isim ve sıfatlar olarak da içkindir. Bu iki özelliği dikkate alarak _Varlığın Birliği_ ni ilk defa, sistemli bir şekilde ele alan İbn-i Arabi olmuştur.” (Erdem, 1990: 34)¹⁵³

İbn Arabi vücut terimini farklı bağlamlarda çeşitli anlamlarda kullanır; basit bir biçimde ifade edildiğinde, vücut, yakın eş anlamlısı ve Allah'ın Kur'an'ı adı olan “ışık” (nur) gibi bir çok farklı düzeyde algılanması mümkün olan tek bir gerçekliktir. En yüksek düzeyde algılanması mümkün olan bir tek gerçekliktir. En yüksek düzeyde vücut Allah'ın yani var olmaması imkansız olan “zorunlu varlık”ın (vacibu'l-vücut) mutlak ve sınırsız gerçekliğidir. Alt düzeyde ise “vücut” Allah'tan başka her şeyin (masiva) altında yatan cevherdir. (Chittick 1997:195)

Bu sistemin temelinde sufilerin “Allah” ve “varlık” hakkındaki görüşleri yatmaktadır. Sufilerin çoğunluğu varlığın birliği inancına inanmaktadırlar. Bunlar

yaşatılmadığı da bir gerçektir. Ayrıca Alevîlerin hayata sıkı sıkıya bağlı oldukları, halktan ayrılıp uzlete çekilmedikleri emeklerinin karşılığını almak için -maddî, manevî- çalıştıkları, dünyaya değer verdikleri, sufilikte olan uyusukluğun bu kesimde olmadığı şeklinde görüşler ne Alevî tasavvufunun izahına açıklık getirmekte ne de bu kesimi doğru olarak tanıtmaktadır.

¹⁵¹ Bu inançtaki tasavvufi yapıyı kendisi “dede” olan Şakir Keçeli şöyle açıklamaktadır. Ehl-i Beyt sevgisi+Tasavvuf+Göçebe Oğuz Dini ve diğer dinlerle İslamiyetin yoğrulması =Alevîlik (Şakir Keçeli Alevîlik Bozkırda Yanan Ateş Ankara –Tarihsiz- s.105)

¹⁵² Panteizm, her şeyi Allah tanımak, varlığı ancak ona vermektir. Bunu sonsuzluk, sonu olan varlık; Tanrı, tabiat olarak belirtmiştir. Bu Vahdet-i vücut, yani varlığın birliği değil, vahdet-i mevcüd yani varlıkların, tabiatın birliği inancına varır ve tabiatın Tanrı oluşuna, tabiattan başka bir varlık, bir Tanrı, bir gerçek bulunmayışına inanmaktadır ki, Ateizm'den, Allah tanımamaktan başka bir şey değildir.(A. Gölpınarlı, 100 soruda Tasavvuf Gerçek Yay. İst. s.41)

¹⁵³ İbn-i Arabî, sistemine Vahdet-i vücut diye bir ad koymamıştır. Bu kavram daha çok O'nu araştıran, inceleyenler tarafından ortaya atılmıştır.

arasında Muhasibi, Bayezid-i Bistami, Cüneyd-i Bağdadi, Hallac ve Gazali'yi saymak mümkündür.¹⁵⁴

Vahdet-i Vücutu, kâinatın her zerresinde, Allah'ın eserini, yaratıcılığını, kudret ve hikmetini görmek, her şeyi onun sıfatlarının tecellisi görmek, fakat tecelliyi, tecelli eden, kabul etmemek tarzında izahının İslam'a aykırı olmadığını savunur araştırmacılar. (Gölpınarlı, 1985: 47)

Yaratılıştaki sırrı aramaktan doğan bu inanişe göre varlık tek'dir ve tek varlık Allah'tır. Diğer bütün yaratılmışlar bunun bilinmesi içindir. Görebildiğimiz her şey Allah'ın varlığının sıradağlar gibi devamlı görünüşünden başka bir şey değildir. (Banarlı, 1971:120)

İslâmın teolojik düsturu, yani tevhid, Allah'ın bir olduğunu bildirir; ama bu düstur aynı zamanda âlemin çok olduğunu da iddia eder. İslâmî teolojik tefekkürün tamamı çokluğun birlikle nasıl bağdaştırılacağı konusu üstünde durur. Genel bir kural olarak, Allah'a ilişkin rasyonel tefekkür O'nun âlemden ayrı ve âlemin O'nun biricik olan gerçekliğinden bütünüyle farklı olduğu hususu üstünde odaklaşır.

İslam tasavvufunda Hakk ile halkın münasebetlerinden ortaya çıkan iki anlayış bulunmaktadır. Vahdet-i vücud anlayışında olanlar “Her şey O'dur” deyip Allah'tan başka varlık tanımayıp, yaratılmışı mutlak varlığın tecellisi sayarlar. İkinci grup ise “Her şey O'ndadır” fikriyle bütün eşyayı Allah'a bağlayıp “iki vücud” kabul ederler ki buna Vahdet-i şühud denir. Aslında bu iki doktrin özü itibarıyla birbirine benzemektedir.

“Vahdet-i Vücut, Allah'tan başka hakiki hiçbir vücud kabul etmeyen, bütün varlıkları Mutlak Vücut'un isim ve sıfatlarının tezahürü, tecellisi sayarak hakiki varlığa nazaran onların ezeli ve ebedi yokluğun ifade ettiğini keşf ve tecrübe yoluyla ortaya koyan tasavvufî bir meslektir.” (Erdem, 1990: 98)

“Allah'tan başka vücud yoktur” demekle İbn Arabi her şey Allah'tır şeklinde bir görüş ortaya koymuş gibi olsa da âlemin suretiyle sabit olan sadece Hakk'ın tecellisidir; yoksa Hakk'ın zatı değildir. Çünkü Mutlak varlık hiçbir kayıt ve şarta bağlı değildir. Bu varlık dışındaki her şey izafidir. Hakikat oluşları Mutlak Hakikata bağlıdır.

¹⁵⁴ Bu sufiler, özellikle Hallac-ı Mansur hakkında ki düşünceler için bk. Hüseyin Erdem, Panteizm ve Vahdet-i Vücut Mukayesesi Ankara 1990 s.35; Süleyman Ateş, İşari Tefsir Okulu Ankara s.270; Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar İstanbul s.63-77

O'nun zatından başka her şey yokluğa mahkumdur" (Erdem 1990: 42) şeklindeki görüşleri ile ontolojik açıdan Hakikat'ın tek ve vücud'un kendisi olduğunu ifade eder.

"İbn Arabi vücud'un bir tek gerçeklik olduğunu ve iki vücud olamayacağını tasdik etmektedir. Kendisinden önceki başkaları gibi, sık sık "Allah'tan başka tanrı yoktur" ifadesiyle dile getirilen İslami tevhid ikrarının "Vücud'da Allah'tan başka hiçbir şey yoktur" anlamına geldiğini belirtir (Chittick, 1997: 196).

Alevî-Bektaşî inancında varlık, asıldır, yokluk, ondan türeyen ve yine ona dönen dalgalardır. Her şey o denizdendir. Her şey o var olanın sırlarının yansıması ve güzelliğinin aynasıdır. Bunu görmek için insanın evren denilen kitabı okuması ve anlaması gerekir. Bu kitabın en değerli kanıtı da insandır (Birdoğan 1995: 310).

Bektaşîlere göre, insanda gerçek varlığa ait kıvılcımlar vardır. Bu kıvılcım insanı doğduğu kaynakla birleşmeye zorlamaktadır. Birlik (vahdet)'i bulma veya tek gerçekle bir olma şeklindeki bu istek, kendisini kendisiyle(benlikle) olan mücadelede belli eder. Benlik(nefs-i emmare) yenilirken, bir olma (Tevhid) duygusu da mümkün kılınır. Benliği ve ikilik duygusunu yenmek için yapılan mücadele aşk gücüyle ve "Küntü Kenz" sırrına ermekle mümkün olur. (Eröz 1990:206)

İkilik perdesini kaldırarak, gerçek varlığa ulaşmanın yollarını arayan tarikat mensubu için "tevhid, levh-i mahfuz, elest bezmi, küntü kenz, kenz-i mahfî" bir müridin elini aldıktan sonra, öğrenilebilecek, bağlanılacak ve sır olarak saklanacak esaslardır. Kur'an'a ve Vahdet-i vücūd felsefesine dayanan bu mefhumları, köy Bektaşîlerinden (Alevilerinden) daha çok, okumuş Bektaşîler dile getirmektedir. Bu bağlamda Türâbî'nin şiirleri incelendiğinde tüm bu bilgilere vakıf mutasavvıf bir şahsiyettir demek mümkündür.

"Bütün tarikatlar gibi tasavvufa merbut olan Bektaşîlik hiçbir zaman, o vasıta ile vahdet-i vücudun en aşırı noktalarına gitmemiş idi." (Ülken 1924: 523) şeklindeki görüş Bektaşîliğin belli bir dönemi ve belirli bir kesimi için geçerli olabilir. Ama tarikatın yapısı incelendiğinde genellikle kuruluş yıllarından çok sonraları bazı fikirlerin sapkın cereyanların bu tarikatın engin hoş görüşü içine sızarak kendi fikirlerini tarikatın inancı biçiminde sundukları hatta bir çok Bektaşî ileri gelen fikir adamının bu şekilde bir söyleme yöneldikleri görülür. 19. yüzyılın önde gelen Bektaşî şairlerinden Edip Harabi'de bu tutumu görmek mümkündür. Vahdet-i Vücud düşüncesinden aldığı bir çok

fikrin yanı sıra, aynı zamanda vahdet-i mevcudun çizginin de önde gelen temsilcilerinden biridir. (Üçüncü, 2002: 72)

Alevî-Bektaşîler, vahdet-i vücud düşüncesinden yola çıkarak, derin bir felsefi bilgi gerektiren bu metodu, bilgi ve seviyelerine göre kullanmışlardır. “Masiva, Allah’ın insanda tecellisi Tevhid, nefsini bilmek, Küntü Kenz sırrı gibi hususlar bu öğretilere geçmiş ve nefeslerde dile getirilmiştir.

Alevî literatürünün merkezi kavramlarından biri olan Tanrı fikri bazen Kur’an’ın ulühiyet anlayışıyla örtüşen bir tarzda bazen de “hulûl” ya da “ittihat” anlayışıyla irtibatlı biçimde yorumlanmakla birlikte temelde yüzeysel bir vahdet-i vücud düşüncesi içerisinde ele alınmıştır. Buna göre “Hak-Muhammed-Ali” üçlemesindeki “Hak” daha az vurgulu bir yaklaşımla, yeri göğü yaratan aşkın bir yaratıcı, daha ağırlıklı anlayışa göre ise varlığı alemin varlığında görünen diğer bir ifadeyle âleme tecelli eden bir Tanrı’dır.

“Literatürde bu tecelli, kimi zaman ‘âlem’, kimi zaman ‘Adem’, kimi zaman ‘insan’, kimi zaman da ‘Hz.Ali’ olarak açıklanmış deyiş ve nefeslerde yer yer ‘Tanrı âlemdir yahut âlemedir’, ‘Tanrı Âdem’dir yahut Âdem’dedir’, ‘Tanrı insandır yahut insandadır’, ‘Tanrı Hz.Ali’dir yahut Hz.Ali’dedir’ denilmiştir. (Üzüm,2005:47)

Üzerinde geniş açıklama ve tartışmalar yapılan “vahdet-i vücud” anlayışı, Alevî kültüründe iyi anlaşılıp işlenmediği için kimi defa “vahdet-i vücuttan” “vahdet-i mevcud” intikal edilerek kimi zaman alem Tanrılaştırılmış veya insanın Hz. Ali’nin Tanrı yerine konulduğu örnekler müşahede edilmiştir. Tûrâbî’nin şiirinde Muhyiddin İbn Arabî’nin, Bedrettin Simavî’nin ve Edip Harabî’nin “Vahdet-i mevcûd” görüşlerinin izlerini bulmak mümkündür. Ancak onun şiirindeki genel temayül yukarıda izah etmeye çalıştığımız görüşler doğrultusunda vahdet-i vücûd prensipleridir.

Şair, eşyanın sadece mutlak varlığın yansımasından ibaret bir gerçekliğe sahip olmasından dolayı “şeş cihet”teki (sağ, sol, ön, arka, yukarı, aşağı) her şeyin O’nun varlığının zuhuru ile meydana geldiğini ifade eder.

Görünen şeş-cihetden cümle eşyc

~uhurı varlığındandır müheyyec (M27)

Şair, yaratılışın sırrını anlamak için aklın yetmediğini, Allah'ın eşyaya zuhuru ve varlığa bütün yönleriyle yansıması karşısında aklın bunu idrakte yetersiz kaldığını vurgular:

ÓAkıllar hikmetiñden mct olubdur

Āanıñçün birliğin işbet olubdur (M28)

Vahdet-i Vücūda giden yolda âşık kalbini bütün paslardan temizlemek zorundadır ki cilalanmış bir ayna hükmüne gelen gönlüne mutlak varlık pürüzsüz yansıyabilsin:

Ey Türcbi Xaykal-ı tevâidile tatayyür kıl

Qalmasun bir zerreveş cyñe-i kalbinde pcs (G163/7)

İnsanların büyük çoğunluğunun yaratılış amaçlarını unutarak kendilerine şeytanı rehber edindiklerini ve dolayısıyla Allah'a ulaşma gayretlerinin olmadığına değinilir.

Gör ki falkın ekşeri şeytcını pir itmiş gider

Ccñib-i Mevlcya ccnā saŖyile gayret-i kaht (G 194/6)

Nakşî değil nakkaşî bilmenin hüner olduğunu vurgulayan Türcbî; bu meyanda kâinata bakıp yaratıcının idrakinin esas olduğunu söyler.

Bu bisctı nakş iden nakkcşî bulmaktır hüner

Şeş-cihetden kıl tecessüs künbed-i mincya bak (G223/5)

Genellikle beyitlerde kişinin sahip olduğu sırrın herkese ifşa edilmemesi gerektiği üzerinde ısrarla durulur. Bu sır tasavvufî sırdır.

İnsanı yaratılan bütün varlıklardan üstün kılan ve ona meleklerin secde etmesine sebep olan ve en önemli özelliklerinden biri de ona isimlerin öğretilmiş olmasıdır.¹⁵⁵ Öğretilen isimlerin içeriği hakkında değişik yorumlar olmakla birlikte onların hakikatın sembolik ifadeleri olmasını üzerinde fikir ittifakının olduğunu söylemek mümkündür. İnsanın *eşref-i mahlukat* olarak kendisine biçilen değer in idrakinde olması ve onun *esfel-i sâfilin* derekesine inmekten kurtulmasını sağlayacak olan şey bu sembolik anlamların künhüne vâkif olmaktan geçer.

¹⁵⁵ Bakara Suresi'nde bu konu ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Ey Türcbi vafşdır merdüm degil lçşi odur
 “Alleme'l-esmā” rumüzından haberdır olmayan (G328/7)

5.2.Devir

Devir anlayışı her şeyin Allah'tan çıkıp yine O'na döneceği yolundaki Kur'an anlayışının bir uzantısıdır. Kur'an'ın birçok ayetinde geçen “İşler ve oluşlar Allah'a dönüp varır.” (Bakara 210; Ali İmran 109). “Allah'a döndürülüp onda toplanacaksınız. (Bakara 203) “Allah'tan geldik, yine O'na dönüp gideceğiz (Bakara 156) gibi ifadeler, sufilerin vahdet-i vücudun bir ifadesi olan devir anlayışlarına ilham kaynağı olmuştur. Devir nazariyesi felsefi tasavvuf anlayışının en önemli nazariyelerinden biridir.

Mutasavvıflar devir nazariyesini Hz. Peygamber'in “ben nebi iken Âdem su ile çamur arasındaydı” hadisine isnat ederler buna göre ilk yaratılan nur Hz. Peygamber'in nurudur. (Yıldırım 2000: 209)

Devir nazariyesinde esas alınan görüş İslam düşüncesinin esas aldığı hareketin dairesel oluşu esprisine paralel bir oluş sergiler. Bu sürecin iki boyutu veya aşaması vardır. İniş aşaması (kavs-i nüzûl) ve çıkış merhalesi (kavs-i urûc). Kavs-i nüzûlde, mutlak vücuttan ayrılan ilahi nur, külli akıldan başlamak üzere toprağa kadar iner. Buna mebde (başlangıç) denir. Aynı ilahi nur, topraktan madene, oradan nebata, oradan hayvana, oradan da insana geçer ve nihayet insan-ı kâmil de dolaşarak tekrar aslı olan lâhuta yükselir ki, bu urûc (yükseliş) veya (son varış, son nokta) adını alır. (Öztürk, 1992: 38)

Zaten insan özü itibariyle anne ve babasının genlerinden vücut bulur. Bu genlerin oluşması da insanın yiyecek ve içeceklerinden oluşur. Bu yiyecekler hayvan, bitki ve madenlerdir. Bunlar da dört unsurun yani ateş, su, hava ve toprakla dokuz göğün mahsülüdür. Bütün bunlar maddi varlığa bürünmeden önce Yaratan'ın ilim ve iradesinde mevcuttur. “...insan Tanrı ilim ve iradesinden sırayla gökler, unsurlar, cansızlar, canlılar ve bitkiler alemine gelmiş sonra ana rahmine düşmüştür. Ana rahminde, insanda (anlayış ve konuşma) suretiyle tecelli eden ruh-i insan vardır ki bu ölümden sonra baki kalan, ahrete intikal eden Tanrı nefhidir.” (Öztürk 1992: 37)

İnsan-ı Kâmil yolunda mükemmelliğe doğru olan yolculuk Allah'la “yokluk” ta başlar. İnsanlar “ol” fermanını işitip bezm-i eleste Allah'ı tasdik edip, anne karnına

düşünceye kadar basamak basamak yükselirler. “... öyle ki anne karnı yaratılışın kaynaktan en uzak noktasıdır. Sonra Allah’a yükselme başlar. Çünkü her şey nasıl O’ndan geldiyse yine O’na döner. Bu iki yolculuğa -Allah’tan dünyaya ve dünyadan Allah’a- genellikle vücut dairesinin iki yayı denir.” (Chittick 1997:172)

Tasavvufî düşüncede “sudur” ve “tecelli” görüşlerinden çıktığı varsayılan İnsan-ı kamil ve devriyeler insanın uzun soluklu yolculuğunu anlatır. Bu görüşlere göre var olan dünyaların en aşağısı olan bu yere inen varlık, önce cansız nesne, sonra bitki, sonra hayvan, sonra insan görüntülerinde ortaya çıkarak devrini tamamlamaya çalışır. İnsan-ı kamil durumuna ulaşarak da Hakk’a ulaşır. Yani insan nasıl mutlak varlıktan çıkarak bu toprağa indi ise buradan da çıkarak aslına varır. Bu iniş ve çıkış dairesel bir yaya benzetilir. Alevî- Bektaşî şairleri, düşünürleri, diğer tarikatlarda olduğu gibi bu konulara değinmişler ve bu konularla ilgili deyişler söylemişlerdir. Ancak bu devir düşüncesini “hulül ve tenasüh” görüşleri ile karıştırılmış olduğundan bunları birbirinden ayırmak gerekir.¹⁵⁶

Bazı yazarların ısrarla Alevî inancı diye gösterdikleri ruhun bir süre bedende konuk olarak kalıp sonra oradan ayrılarak yeni beden veya ortamlara gitmesi düşüncesinin, bu inancın tümünü kapsadığını belirtirler. İnsanın yaptığı iyi veya kötü işlerden dolayı, ölümden sonra ruhunun gideceği yerin belirlenmesi inancının Neo-platonik, kabala ve şaman inançlarının etkisiyle bu inanca geçmesi bir kısım ozanlarının ve fikir adamlarının bu konuları işlemesi, bu kitlenin tümünün bu görüşleri paylaşıyor olması anlamına gelmemelidir.¹⁵⁷ Cansız şeyleri, bitkileri, hayvanları da içine alan geniş

¹⁵⁶ Tenasüh, insanın tekamül etmedikçe ölümünden sonra ruhunun ana rahmine düşen insana veya hayvana geçmesi yahut bitki veya maden olarak yenmek, içilmek ve yıpranmak suretiyle tekrar hayvana veya insan suretine gelmesi böylece kemâle ulaşınca kadar alemde devretmesi inancıdır ki İslam dininin kaideleriyle bağdaştırılması mümkün değildir. Halbuki sudür ve tecelli inancı mevcut alemlerin en süflisi olan bu maddi aleme düşen bir varlık, önce cansız şey, sonra bitki, sonra hayvan, sonra insan şekline girer ve Hakk’a ulaşır. Yenilip içilen şeyler hayvan, bitki ve madenlerdir. Bunların bir çoğu doğumu için gerekli olan anne-babanın yediği şeylerdir. İnsanın nasıl Mutlak Varlıktan çıkarak bu toprağa indi ise tekrar ondan çıkarak aslına geri döner. Bu bir iniş çıkıştır. (E. Ruhi Fığlalı, Türkiye’de Alevilik-Bektaşılık Selçuk Yay. Ank.1994 s..302)

¹⁵⁷ Neo-platoncular ruhların maddeleşmesinin nedenini bir önceki yaşamda işlenen suçların neticesine bağlarlar. Ruh, cezadan ötürü cansız, hayvan, bitki şeklinde görülebilir. Kabalaistlere göre ise devir ve ruh göçü sırf insanlara özgüdür. Bir çok Bektaşî tarafından inanılan ruh göçü düşüncesi platon ve platinus

bir daire içinde ruhun dolanımı hakkındaki tasavvuf görüşü, devir nazariyesi, Bektaşî inancına da aynen geçmiştir. Ruh, insanın insan-ı kamil haline gelip devrini tamamlayana kadar, Hakk ile Hak oluncaya kadar dolaşımına devam eder.¹⁵⁸ “... bizim devir görüşümüz Yeni Eflatun ve Kabalizm’den çıkmakla birlikte –küntü kenzen mahfiyen- kudsi hadisinin yorumu ile daha başka bir alanda gelişmeye ve yorumlar kazanmaya başlamıştır.” (Birdoğan 1995:320)

Alevî-Bektaşî tasavvufuna göre, ruh aslında ayrılarak ten kafesi içine hapsedildiğinden aslına dönmek için uğraşır. Olgunluğa erememiş ruhun dönüşü çok uzun zaman dilimini kapsar. Olgunlaşan ruh (insan-ı kâmil) için bu sıkıntılar o aslına kavuşacak Hak ile Hak olacaktır. Bu yüzdendir ki Bektaşîler, bir kimse için “öldü” demezler. “Hakk’a yürüdü” derler. Alevi- Bektaşîler, göçen (ölen) mensupları için “Kemale yetmiş olsun, bir daha gelmesin, ruhu dönmesin” henüz olgunluğa erememiş kimseler için de bir süre daha beklemesini isterler ve “devri asan olsun” diyerek dua ederler.

Ruh ölmezliği ve göçü, devir gibi görüşler, Alevî-Bektaşî inancında ölümsüz dizelere konu olmuştur. Bu edebiyatta Harabî'nin Vahdetnamesi ve Pir Sultan'ın “Nura Geldim” şiiri çok bilinen, sevilen şiirleridir.

Devir düşüncesinin iyi özümsemiğini şiirlerinden anladığımız Türâbî; Harabî, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Nesimî gibi kalıcı ve etkili devriyeler yazmasa samimi bir Bektaşî tavrıyla bu konudaki görüşlerini beyitlerinde anlatmıştır.

İnsanın dört unsur (su, toprak, hava, ateş) dan müteşekkil bir varlık olarak henüz hayat bulmadan evvel, Mutlak Varlıkla birlikte var olmasından dolayı yaşının feleklerden daha fazla olduğunu ifade eden şair Bektaşîliğin inanç sistemini de çok güzel bir şekilde açıklar.

Çer'unur cemesin giymezen evvel var idim

tarafından geliştirildiği ve bu yolla Bektaşîliğe geçtiğini savunan yazar “ruh ölümsüzdür” yani diğer tür yaşayan varlıklara dönüştürülür. Varolan her şey belirli bir devir devriminde yeniden doğar. Hiçbir şey mutlak olarak yeni değildir. Ve bu nedenle tüm canlılar birbirine akraba gibi davranmalıdır gibi fikirlerin bu düşüncelerde oluşarak Bektaşîliğe geçtiğini savunur. Birge a.g.e. s.241, Fıglalı a.g.e. s.320-321, Birge, The Order Of Dervishes Ant. Yay. İst.1991 s.240-241

¹⁵⁸ Bu konuda bk. A. İnanTarihte ve Bizim Şamanizm TTK Ank.1995

Mutasavvıflara göre insan-ı kamil Allah'ta son bulan insan demektir. Fiziki ölümle ölmeden evvel, kul olarak bir idrak ölümü ile ölüp, Hak olarak dirilmesi demektir.(Amiran Kurtkan; Sosyolojik Açından Tasavvuf ve Laiklik Kutsan Yay. İst.1997 s.42

Bir hescb itdim felekle andan artuk yaşımız (G149/5)

Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin tarihi kişiliklerinin dışında, efsanevî (mitolojik) bir kişilik kazandığı ve ikisinin isminin bir isim gibi zikredilerek onları âdeta tek bir kişi gibi değerlendirmek Alevî-Bektaşî inancının genel temayülü olmuştur. Bunu Tûrabî'de de görmek mümkündür. Tûrabî, yaratılış nazariyesindeki “nur-ı Muhammedi’yeye Muhammed-Ali nuruyla telmihte bulunur ve daha âdem, huri yokken Muhammed-Ali nurunun var olduğunu; Hünkâr Hacı Bektaş’ın kudret eliyle hak nasibi aldığını ifade eder.

Adem, huri şu dünyaya gelmeden

Muhammed Ali'nin nurun gördün mü

Hak nasibin almış kudret eliyle

Hünkâr Hacı Bektaş Piri gördün mü (Divanında Olmayan şiirler 8)

5. 3. Yaratılış

Tasavvufî düşüncede değişik şekillerde işlenen “yaratılış” düşüncesi, Alevî-Bektaşî inancında son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu inancın benimsediği “Konuşan Kur’an” denilen insan, anlamını ve manasını yaratılışla kazanmıştır.

Vücūd-ı Mutlak olan Tanrı, zaman dahi yaratılmadan önce ahadiyyet halinde gizli ve mutlak güzellik halinde var idi. Tasavvufî düşüncenin her döneminde ve her düşünce akımı içerisinde ortak olan düşünce yaratılışın gayesinin “mutlak güzelliğin” zuhura gelmesinden ve bilinmesi neticesinde gerçekleştiğidir. Nitekim bir hadiste “Ben gizli bir hazine idim, istedim ki bilineyim ve bilinmek için de bu halkı (varlık alemi) yarattım” buyrulur. (Fığlalı 1994:217) Böylece Allah, “kün” (ol) emrini ve her şey derhal vücud âlemine gelmiştir.

Yeni Eflatunculardan Farabî, İbni Sina ve İbn Rüşd, dörtlü dizgeyi temel alarak, evrenin yaratılışını ve oluşunu “vücut, bekâ, tamam ve kemal” kavramlarıyla açıklarlar. Varlığın oluşu (vücut) ilk özdek (madde) mutlakdır. Mutlak varlık (Tanrı). her zaman vardır ve her zaman olacaktır (beka). Mutlak varlıkta eksiklik yoktur, oluşum eksiksizdir (tamam). Aşama aşama ve sürekli olan yazgısal oluşum olgunlaşmıştır, (kemal) yeniden bir oluşum beklenemez. Farabî, evrenin doğal bir zorunluluk olarak

değil, bilim ve Tanrı'nın isteği üzerine oluştuğunda ısrarlıdır. Tanrı evreni ne özel bir amaçla ne de Tanrılığın dışında yaratmıştır onu kendi has yararı (hayr-ı mahz) için, cömertliğinin olgunluğundan yaratmıştır. (Timuroğlu 2004:15)

İbn Sina, bu inancı, evrenin yaratılmasını Tanrı'nın indinde ilksel bir zorunluk olduğu düşüncesine değin götürmüştür. Gazali, Tanrıyı bir kişilik olmaktan uzaklaştırıyor, varlığın doğal bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı kanısına varıyor. Oysa Tanrı doğrudan yapandır, yani öznedir. Tanrı istediği zaman ve kendi istenciyle yaratır. İbn Rüşd, Gazali'nin karşıtı bir anlayışla kavrar yaratılışı. Ona göre Tanrının istenci "ihtiyar ve ıztırar" (seçme ve zorunluluk) karşıtılığının üstündedir. Hz. Ali yandaşları, İslâm dünyasında gelişen bu düşüncelerden hareketle Ali'yi Tanrı derecesine çıkarmışlardır.¹⁵⁹

İbn Arabî: "Bütün âlem ilahi isimler için bir tezahür yeridir. Var oluşta O'nun isimlerinden başka hiçbir şey yoktur. O, her şeyin Allah'tan geldiğini, her şeyin Allah'ı izhar ettiğini, her şeyin Allah'a işaret ettiğini, hiçbir şeyin Allah'tan başkası olmadığını, her şeyin O olduğunu" söylemektedir. (Chittick 2003:171)

Yaratıkların varoluşlarını ve niteliklerini Allah'tan aldıklarını öyle ki kendi başlarına "yok" olduklarını söylemek, baktığımız her yerde gördüğümüz renk ve biçimlerin, bize ışığın varlığı ve nitelikleri dışında bir şey göstermedikleri söylemek gibidir.

Allah'ın, aynada hayalini gören bir insan gibi adem denilen yokluk ve hiçlik deryasına, yaratıcı ruhuyla nazar ettiği ve Allah'ı bilmekle vazifeli, geçici bir hayalden başka bir şey olmayan yaratılmışların, bu şekilde vücuda geldiği tasavvufi düşüncede benimsenen bir görüşür.

¹⁵⁹ Alevî-Bektaşî'lerde, Ehl-i Hakk'larda ve Yezidi'lerde yaratılışla ilgili aynı anlatı (mythe) yer almaktadır. Üçünde de olayların kuruluşu aynıdır. Zaman öncesi insanın kendisini bilinçsizliğin ve bilgisizliğin saracağı maddenin içine düşmesi; Tanrısal ruhun anlaşılmayan ve yanıtız kalan çağrısı, nihayet Tanrısal zekânın bir cisimleşmesi olan ve uyuyan ruhu kurtarıcı irfana (gnose) uyandıracak olan cevabı bildirmek üzere Kılavuz'un (Cebrail) araya girişi. İ. Melikoff, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe** İstanbul s.233

Allah'ı ve O'nu bütün yaratmasını bilebilen tüm yaratıklar içinde müstesna olan insanlardır; çünkü Allah'ın tüm isimleri -hem cemal hem de celal isimleri- yalnız insanlara öğretilmiştir. (Chittick 1997:90)

İnsanın varoluşunun özü Allah'ın insanlara ve insanın Allah'a karşı duyduğu sevgidir. Allah her yarattığını güç, istek ve ihtiyacına uygun olarak yarattığı halde, Adem'i sadece sevgi ihtiyacına uygun olarak yaratmıştır. Her ne kadar Âdem'in büyüklüğünün tezahürü benliğinin “çamur” olarak bilinen dış boyutuna dayansa da onun şan ve şerefının gerçek özü, benliğinin “kalp” diye bilinen iç boyutunda yatar; çünkü kalp Allah'ın nazar kıldığı ve O'na yönelen aşkın doğduğu yerdir.

Allah'ın lütûf ve ceberutu, Adem'in iki boyutunda geleneğin “ruh” ve “çamur” olarak isimlendirdiği boyutlarında yansır. Lütûf sıfatı ruhla bağlantılı olduğu halde ceberut ve hiddet sıfatı çamurla daha sıkı birlik kurmuştur (Chittick 1997:91).

Diğer yaratıklar, Allah'ın isimlerinin bazılarını izhar ederler. Gizli Hazine'nin bütün mücevherlerini yalnız insanlar izhar ederler; dolayısıyla topyekün Hazine'yi yalnız onlar bilebilirler (Chittick 2003:172). Mutlak anlamda Güzel Varlık, olarak düşünülen Yaratıcının, evrenin yaratılışını, “Gizli bir hazineydim, bu nedenle bilinmek istedim” şeklindeki (Küntü kenz) hadisine dayandıran sūfiler genellikle bu hadis üzerine görüş beyan etmişlerdir. Bu hadis –Küntü kenz- Bektaşî şiiirinde de sık sık geçmektedir.

Yaratılmışlar içinde bedenine ilahi ruh üflenen sadece insandır. Yaratıcı kendi vasıflarını insanda toplamıştır. Bir hadise göre, Allah, Hz. Adem'in çamurunu kırk gün kendi elleriyle yoğurmuştur. Sonra kendi ruhundan ona nefhetmiştir (üflemiştir). Bu noktada “emaneti göklere, yere ve dağlara teklif etmiş; ancak onların hepsi de bunu reddetmişlerdir, fakat insan onu almış ve yüklenmiştir.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın Adem'i yaratmakta ki gayesinin yeryüzünde bir halife meydana getirmek olduğunu açıkça ifade eder. Adem, cennette kalmış olsaydı halife olmazdı. Adem sadece ruh olarak kalsaydı, lekelere bulaşmaz ve yaptığı işlerde karışıklık olmaz, dolayısıyla halife olamazdı. O daha başlangıçta dünyanın halifeliği için yaratılmıştır. Tasavvufta yaygın olan bir görüşe göre “Allah onu cennete koymadan önce çıkarmıştı.”

Alevî-Bektaşî inancına göre -vahdet-i vücûda inanan diğer zümreler gibi – fizikî dünya, Gerçek'in ademdeki (yokluk) yansımasıdır. İkilik, Allah'ın varlığının

gerçeğini insandan gizleyen bir perdedir. Bundan dolayı insanlar, kendilerini ve etraflarını çevreleyen dünyayı, Tanrı'dan ayrı sayarlar. Bu görünüşte bir ayrılıktır. Aslında insan ve evren uluhiyetin zuhurudur. İnsanda geldiği kaynağa daima ulaşmak isteyen Gerçek Varlık'ın kıvılcımı vardır. Kendimizde ve kâinatta gördüğümüz şeyler, Tanrı'dan ayrı bir şey (masiva) değildir. Tanrı'nın zatının yansımasıdır. İkilik duygusunu kaldırıp Tevhid'e ulaşma, Gerçek'i olduğu gibi görmek demektir.

Türâbî'de genel anlamıyla tasavvufun yaratılışla ilgili kuramlarını, Alevî-Bektaşî inancının özellikleriyle yoğrulmuş bir şekilde buluruz. Yaratılışın “kün” emriyle gerçekleştiğine “dü” harfi (kâf u nün) gibi iktibaslarla telmihte bulunulur. Bu emirle birlikte eşyanın zuhura geldiğini ifade eden şair, bütün eşyayı sadece mutlak güzelin bir yansıması olarak değerlendirir. (G5/3, G197/3, G390/9, G439/4-5)

Dü harfin emrine mażhar düşürdün cümle eşycı
Anınçün ehline maØlum olur fatt istivc peydc (G5/2)

Ne kim var şeş-cihetden cümle etrrcf
İhât itmiş kamuyı nün ile ķcf (G211/1)

Alevî-Bektaşî inancına göre Allah'ın alemi yaratması nur-ı Muhammedi sebebiyledir. Allah, kendi nurundan bir nur yaratmış ve buna nur-ı Muhammedi denmiştir.¹⁶⁰ Türâbî'de bu düşünceden hareketle kâinatın Hz. Muhammed'in nurundan yaratıldığını beyitlerinde sık sık işler.

Nur-ı zâtın hürmetiyçün falk olub kevn ü mecn
Her vücudun varı sensin yc Muhammed Muˆtafâ
(G7/2)

Mihr ü meh ruşen senin nurundan oldı cşikcr
Şiret ü zâtında elbet cümlesi fayrcn sana
(G6/6)

Belli bir noktadan sonra Alevî-Bektaşî inancında Hz. Muhammed ile birlikte Hz. Ali de ilahi nur olarak görülür; her ikisi birleşerek, onlarda Tanrı nurunun

¹⁶⁰ bu konuda bk. Aşk

tecellisini bulur. Bu inanışta Hz. Muhammed ve Hz. Ali, ayrı ayrı vücuda sahip olmakla beraber, birdirler; aynı nurdan yaratılmışlardır. “Peygamber ve güveyisi, teolojik bir simada birleştirilmişlerdir.” (Fığlalı 1994:226)

Türâbî de bu düşüncelere sahiptir. Allah-Muhammed-Ali üçlemesinde, Hz. Muhammed ile Hz. Ali’yi bir görmekte, ikisinin aynı nurdan yaratıldıklarını beyitlerinde yeri geldikçe ifade etmektedir. (G98/2, G98/3)

^akikat ma’nevîde bunlar bil nur-ı vchiddir
Ezeldir dc’imcdırlar Muhammed MuXtafc ^aydar (G98/5)

Bezm-i Elest (Yaratılış Meclisi) yalnız Alevî-Bektaşî topluluğu için değil, bütün tasavvuf erbabı için son derece önemli ve anlamlı bir olgudur. Ruhların imtihanının verildiği Elest Bezminde ruhlar, “evet” diyerek sorumluluğu üstlenmişlerdir. Türâbî de beyitlerinde bazen bu olaya göndermeler yapmıştır.

Allah’ın kullarına; “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” Sorusuna ruhların verdiği; “Evet Rabbimizsin” cevabına, telmihte bulunan şair eleste ikrar verdiğini ifade eder. Şairin Bektaşî kimliği göz önünde bulundurulduğunda ikrar vermek ifadesi ayrı bir önem arz etmektedir.

Tc elestden bafş olunmuş virdigim ikrar bana
Vckıf-ı esrcr degildir gerçi kim ağycr bana (G22/1)

Âşık sevgiliye duyduğu hayranlığın bezm-i elesten kaynaklandığını ifade ederek kendisinin mutlak bir aşk içerisinde olduğunu elest camından nuş etmekle ifade eder. Bu nedenle o, kırmızı şarabın kendisine bir faydası olmayacağını söyler.

Tc elestin ccmınınuş eyledim mestcneyim
Sud kılmaz sâkiyc şol bcde-i hamrc bana (G3/3)

“Elest Şarabı” içilmesi Bektaşî tarikatının sırlarından biridir. Bu fikren, içsel bir tinsel yaşam deneyimidir, fakat aynı zamanda bunun manasını anlamaya hazır olmayanlara karşı, sır gibi korunması gereken bir uygulamadır (Birge 1991:130).

Birliği arayan aşkın yaşanmasıyla ve bazen birliğe ulaşılmasından kaynaklanan neşe içerisinde hissedilen sarhoşluk simgesel olarak, Tanrı’nın aşk şarabının tadına varılarak içmeye benzetilir.

5.4.Aşk

Aşkı tarif eden, onun bilinmesini mümkün kılan tanım, şimdiye kadar yapılamamıştır. Aşkı yudum yudum tattıklarını sananlar, ona kandıklarını iddia edenler onu yine bilmemiştir; çünkü aşk kanmak nedir bilmeden içmektir. İlahi düzeyde ise aşk Allah'ın yaratıcı etkinliğidir ki her şeyin başı ve sonudur.

Tevhide ulaşmak ve “gerçek”i olduğu gibi örmek için nefsi ve “ikilik”i mağlup etmek gerekir ki bu sadece aşk'ın gücüyle mümkündür. Bektaşî inancında bir şeyin, zahirine varılmadan batınına varılamaz. Zahir batına köprüdür. Aşkın bir kategorisi olan mecazi aşk, ilahi aşkla bağlantıyı sağlayan köprü konumundadır. Mecazi aşk müptezel bir bağlamda algılanmadığı takdirde insanı hakiki aşka “Allah'a götüren” çok önemli bir ön deneyimdir. (Üçüncü 2002: 78)

İnsanla Allah'ın temas çizgisinde aşk zuhur eder. Aşk, insandaki gönül denen cevherin hakimiyeti olayıdır. Akıl, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellileri olan varlıklar aleminde dolaşır ve o alemin izahını yapar. Varlığın özü ile temasa gelme olayı ise aklın gücünü aşar. Özün tezahürleri ile uğraşmaktan başka hüneri olmayan akıl, özü anlamaktan uzaktır. Özden bize sesler getirecek olan tek kuvvet aşktır.(Öztürk 1992:107)

İnsanda, Gerçek'e ulaşacak aşk vardır. Çünkü insan Allah'ın kendi varlığının bir cüz'üdür ve ilahi nefesi taşımaktadır. Mevlana, Hz. Muhammed'e yönelik, “Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım” ilahi hitabını yorumlayarak, sık sık aşkı Allah'ın yaratma dürtüsü olarak gösterir. Hz. Muhammed gerçeklik kazanmış aşkın kemalidir; âlem onunla ve onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. (Chittick 2003: 147)

Alevî-Bektaşî inanışına göre de, Allah'ın âlemi yaratması Nur-ı Muhammedi sebebiyledir. Nur-ı Muhammedi inanışında asıl gayenin, Hz. Muhammed'in şahsında insanın yüceltilmesinde olduğu tasavvufi düşüncede yer alan bir görüştür.

Türâbî de beyitlerinde sık sık bu konuyu işler. Genel Alevî-Bektaşî inancı çerçevesinde görüşlerini dile getirirken aynı zamanda mutasavvıf kişiliğini de göz önüne sermektedir.

Ey şefî'ü'l-müznibîn ey rahmete'l-lil'clemîn

Şcınna “levlcke levlcke” okudı Sübhcn sana (G6/2)

Mihr ü meh-ruşen senin nurundan oldı cşiker

Şıret ü zâtında elbet cümlesi fayrcn sana (G6/6)

Âlemi dolduran çokluk, Allah’ın sevgiyle yaratması nedeniyle aşkla yapılanmış ve aşk üretir konuma gelmiştir. Her şey Allah’ın sevgi sıfatıyla olmuştur. Eşyanın tüm eylem ve etkinlikleri aşk sayesinde gerçekleşir.

Aşk, bizzat Allah’la ilişkili ilahi bir niteliktir. O hem cemil, hem celildir; hem rahmeti hem gazabı bol olan; hem lütuf sahibi hem ceberrut sahibidir ve hem yakın hem uzaktır. Melekler Allah’ın sevgisinden mahrumdur; çünkü onlar gerçek uzaklığı tadamazlar. (Gerçek aşk sevgili uzakta olduğu zaman daha da yoğunlaşarak kendini kanıtlar.) İnsanlar uzaklık ve yakınlıktan dokunmuşlardır. Tüm çatışan nitelikler onlarda bir aradadır. Tüm zatların kendisinde birleştiği Allah’ı gerçekte yalnız onlar sevebilir. (Chittick 1997:93)

Allah aşkı “küntü kenz sırrı” ile hem âlemi âlem hem de âdemi âdem kılmıştır. Alevî-Bektaşî edebiyatında buna “küntü kenz sırrı” denmektedir. Bu sırta ermenin yolu, “benlik ve ikilik” duygusunu yenmektir. Bu mücadele ise ancak “aşk” gücüyle mümkün olur. Bu aşk insanın içinde vardır. Çünkü o, Tanrının bir parçasıdır. Âdem’i âdem yapan, dünyayı var eden bu aşktır. İnsan da bunu hisseder ve ruhunu yakan bir istekle ancak O’nda huzur bulacağı kaynağına geri dönmeyi ister. Tûrâbî’nin

Âdemi Âdem eden üç harf ile beş noktadır

Âlemi âlem eden üç harf ile beş noktadır

İbni Edhem padişahken taht u tâcın terk edip

Edhemi Edhem eden üç harf ile beş noktadır.

Ademi igva eden üç harf ile beş noktadır.

Ey Tûrâbî yek nefeste onsekizbin âlemi

Âlemi âlem eden üç harf ile beş noktadır.

(Bektaşî Nefesleri, İst. Konservatuvarı Neşriyatı II. Cilt, s.224)

Şiiri Hurufî etkisiyle yazılmış izlenimini verse de âlemin yaratılışı ile aşk arasındaki bağı harflerin sırrına bağlayarak çözmek ister. Arapça’daki (aşk) kelimesi üç

harf beş noktadan oluşur. Bu bakımdan aşk, Alevî- Bektaşî edebiyatında son derece önemlidir. Aşka ulaşan kişi için Allah gökteki her yıldızdan parlar; tabiattaki her çiçekten bakar; her güzel yüzde ona gülümser; her tatlı seste ona seslenir. Etraftaki her şeyde Tanrı vardır; Tanrı'nın tecellisinden başka bir şey yoktur. İnsan gözlerini içine çevirince harf harf her şeyi okuyabilir. Bunun içindir ki Hallac-ı Mansur 'Ene'l-Hak' demiştir ve bundan dolayıdır ki Alevî- Bektaşîler aynı yoldadır. (Fırlalı 1994: 220) Alevî- Bektaşî inancına göre, Allah'ın her türlü esma ve sıfatı, diğer yaratılmışların her birinde sadece birer ikişer veya ayrı ayrı dağınık olarak bulunduğu halde, insanda topluca ve tam olarak mevcuttur. İşte 'Nefsini bilen Rabbini bilir' sözü kendini bilen kimsenin Allah'ı bileceği hakikatini ifade etmektedir. İnsanın aziz, kutsal olması gönlü sebebiyledir. Çünkü gönül, Allah'ın Kâbe'sidir.¹⁶¹

Benliğini ve ikilik duygusunu yenip Tevhid'e ulaşmayı dileyen kişi, aslında "tevhid, küntü kenz, elest bezmi ve sekâhum sırrı"nı istiyorsa bir mürşide bağlanmak zorundadır.

Alevî-Bektaşî inancında, Bezm-i Elest'te Yaratıcı'nın aşkı ve idraki başlamıştır; mutlak güzellik karşısındaki sarhoşluk, insanı kendinden geçirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in "... Rableri onlara tertemiz içecekler içirir" (76, İnsan, 21) meâlindeki ayeti bu inançtaki insanlar tarafından sadece nazarî ve mecazî, gerçek anlamıyla da hayata temel bir kavram halinde sokulmuştur." (Fırlalı 1994: 223)

Bu öğretide şarap, mecazi anlamının yanında gerçek anlamıyla da ele alınmıştır. Cem meclislerinde uygulanan törenlerde, sunulan şarap yukarıdaki âyetin farklı şekilde yorumlanmasının bir sonucu olsa gerektir. Genel anlamda Alevî- Bektaşî şiirinde ve Tûrâbinin beyitlerinde geçen "dem, nefes, ân, içki" kelimeleri hem gerçek hem de sembolik anlamda kullanmıştır.¹⁶²

¹⁶¹ Bektaşîlerdeki âden âdeme, yüzyüze namazının manası bu olsa gerektir; insanın cemalinde, Ulûhiyetin tecellisini görmelerinin de dayanağı budur. (M. Eröz, Türkiye'de Alevîlik- Bektaşîlik, s.205)

¹⁶² Isparta Bektaşîleri, içki kadehinin alınıp ve verilişinde, iki ellerini kullanır, işaret parmaklarını birbirine vurarak "aşk olsun", cevap olarak da "aşkınız daim olsun" derler. Törelere içki içme bulunan Türk konar-göçer İslamiyete alıştırırken Kur'an'daki sembolik içki hükümlerinden faydalanılmış, tasavvufî düşünce de bu konuda büyük kolaylıklar sağlamıştır. M.Eröz, age., s.207

Türâbi, aşk ile kendinden geçmiştir. Ruhî aydınlığını içtiği sahbannın etkisine bağlar. Şarabın yakıcı özelliği ile bir kandil gibi yanmaktadır.

Mey içmege mafmur isen  abr eyle Türcbi
Pir-i muġcnın semtine varma celcli var (G118/9)

Sufi, sarhoşluğu ve bunu çevreleyen meyhâne, sâki, kadeh, meze gibi kavramları geniş ve mecazi anlamda kullanır. Ona göre asıl sarhoşluk ilahi güzellik ve ihtirâmın karşısında duyulan sarhoşluktur. Bu anlamda gökler, yıldızlar, gezegenler, arş... sarhoş olup dönerler. (Emiroġlu 2002: 211)

Allah'ın aşk şarabını kana kana içme tecrübesiyle, yaratılışın hikmeti tamamlanmış olur, sonunda dünyanın gerçek maksadının ilâhi varlık ve Hakikati yansıtan bir ayna vazifesi görmek olduġu anlaşılmış olur. (Fıġlalı 1994: 224)

Aklın ötesinde bir kavrama içerisinde olan âşık, aşkının bir gereġi olarak dünyevi olandan kat-ı alaka edip kendini gönlün eline terk eden bir duruş sergiler. Bu duruş sadece akıl süzgecinden geçirildiġi zaman tuhaf bir durum arz eder ve halk tarafından kınanılmaya sebebiyet verebilir. Zira halk aklın eliyle gerçeġi yoklamaktadır. (Bu yoklayış gözlerin baġlı olup da filin ayaġının duvar zannedilmesine benzer.)

 clim gören ta n itse de bilmez  aceb degil
 Akl irdiġi miġd rıdır halkın feraseti (G399/6)

Aynı doġrultuda yaratılışın sırrını anlamak için aklın yetmediġini Allah'ın eşyaya zuhuru ve varlığa bütün yönleriyle yansıması karşısında aklın bunu idrakte yetersiz. Kaldığını vurgulayan Türâbi, aşk sayesinde idrak kapılarının açılacağını belirtir. MUR.28

Türâbi'nin şiirlerinde zikredilen sevgili, her ne kadar fiziki özellikleriyle belirtilmiş, gönül verilmiş biri olsa da onun şiirlerindeki esas sevgili ete kemiġe bürünmüş bir dünya güzeli değildir. Zira feragat köşesinde bulunan âşık için yegane sevgili Allah'tır. İki âlemin aşk üzre döndüğünün bilincinde olan âşık bunun bilenlerce söylenmediğini ve fakat söyleyenlerin ise gerçekte bilmediğini ifade eder.

Döner bir devr-i  clem kimse bilmez kim ne sırdır bu
Bu Nilî kevni devvcı bilen dir mi diyen bilmez (G155/3)

Beyitlerde aşkın, dünyevi veya uhrevi, zahiri yahut batınî bütün müşkilleri kolaylaştırıcı, bütün dertlere deva olucu özelliğine de şahit oluruz.

Umur-ı dünya vü uhre eger xchir eger bctın
İder müşkilleri āscn kamu derde devcdır Óaşk (G218/6)

Sekr halindeki kişiler aklî ayırt etme güçlerini kaybeder ve kendilerini vecdli ve paradoksik, yani görünüşte çelişik bir dille ifade ederler. Bu durum hakiki sekr (sarhoşluk) mertebesidir; ama yolun son merhalesi değildir. “Bu akli tefrik ve temyiz kaybı halinde ortaya çıkan paradoks zaman zaman şathiye türünden ifadeler bir iç huşu, hayret ve şaşkınlığı ifade eder.” (Chittick 2003:93) Alevî-Bektaşî edebiyatında çokça görülen şathiyeler böyle bir sarhoşluğun, hayretin ve aşkın neticesinde ortaya çıkan sözlerdir.

5.5.İnsan-ı Kâmil

Alevî-Bektaşî literatüründe en sık sözü edilen kavramlar “dört unsur” ve “insan-ı kâmil” gelişim aşamalarıdır.¹⁶³

İnsanî benin ontolojik ilk örneği veya kendi nihai kemal ve gerçekleşme durumundaki zat olarak insan-ı kâmil; Allah’ın tüm öteki isimlerini ihtiva eden en büyük isminin kendisinde doğrudan doğruya tezahür ettiği yerdir.

“Tanrı, kendi sıfatlarının görünmesini dilediğinde, onun aracılığıyla Tanrı’nın bilinçliliğinin, sır, kendisine görüneceği bir mikrokozmetik varlık olan insan-ı kâmil’i yarattı” diyen Birge, bu kavramdan Türk mistiklerinin yeni fikirler ürettiğini ifade eder. “Nasıl ki tohum kendisinde bir ağacı barındırıyorsa, insan da en azından ideal durumunda kendi içinde makrokozmu taşır” diyerek de insan-ı kâmil’in tarifini yapar. (Birge 1991:134-135)

Mutasavvıflara göre insan-ı kâmil, Allah’da fena bulan insan demektir, fiziki ölümle ölmeden evvel, kul olarak bir idrak ölümü ile ölüp, Hakk olarak dirilmesi demektir. (Kurtkan 1997:42)

¹⁶³ Dört unsur ile ilgili olarak bk. Tabiat bölümü.

Bakara suresinin 33. ayetinde belirtildiği gibi bütün isimlerin öğretildiği yegâne varlık olan insan, sadece kendi var oluşunun dışındaki realiteleri değil, aynı zamanda Âdem, yani gerçek insanın yaratılışına ait ilme de vakıf olduğu için, kendi yokluğunu anlayabilmiş ve vahdet görüşü ile kendi vücut perdesini kaldırıp kendinde Hakk'ı görebilmiş olduğu için Kur'an'a göre secdeye 13 ayıktır.¹⁶⁴

Alevî-Bektaşî inancı bu doğrultuda şekillenmiştir. İnsana yaklaşımları, değerlendirmeleri, yüceltmelerinin arkasında bu görüşler yatmaktadır. Özellikle ritüellerinde, edebiyatlarında –nefeslerde- insana biçilen değer, kaynağını buradan almaktadır.

Aslî varlığının özünü görebilen insan, gerçek manada bütün zamanlara ve mekânlara sirayet eden Yaratıcı ile vuslata ererek her zaman ve her mekâna nüfuz edecek hale gelir ki, bu konum insan-ı kâmil noktasına doğru yükselişin üst basamağıdır.

Alevî-Bektaşî inancında dikkati çeken bir nokta, diğer tarikatlarda pek görülmeyen insanın Hak ile Hak oluşunun zarfında sosyal hayatla ilgisinin kesilmemesi, kişinin toplumdan uzakta, inzivaya çekilmemesidir.

Her şeyde Hak varlığını gören insan, insan-ı kâmil mevkiine yükseldiği zaman, Hak cevherinden ibaret olduğunu anlar, geçmişte, halde ve gelecekte Hak ile Hak olarak birleştiğinde bütün veliler ve nebilerle birlikte, ezelden ebede uzanan bir idrak ile zamanın ve mekânın kayıtlarından kurtulmuş olur.

Kâmil insanın iki yönü vardır. Bir defa o, hem insan hem de alemin ontolojik ilk örneği (prototip)'dir. O, Allah'ın ilk yaratmasıdır veya değişik bir ifadeyle Zat'ın aslî ve özgün tecellisidir. Dolayısıyla vücutla (varoluşla) ilgili tezahür (zuhur) ya da taşıma (feyz)'nin inen yayının (kavs-i nüzul) ilk noktasıdır. Ama inen yayın, cismani alem (âlemu'l-ecsam) veya duyu algısı dünyası (âlemu'l-hiss, âlemu's-şahade) olan en düşük noktaya ulaşması gerekir. Dairenin kendini tamamlaması ile yükselen yay insan-ı kâmil benzeri bir yükselişle İlk'e döner. Dönüşün gerçekleştiği nokta ise insan-ı kâmilin bulunduğu makamdır" (Chittick 1997:167).

¹⁶⁴ Bakara 34 " Meleklerle Âdem için secde edin demiştik"

Tasavvufun bütün gayesi ve uygulamaya dönük tarafı, insan-ı kâmile ait olan aslî kemal durumunun gerçekleşmesidir. Kâmil insanın temel işlevi, Allah’la âlem arasında berzah olarak iş görmek ve bu arada âlemin var oluşunu sürdürmektir.

İnsan-ı kâmil kendisiyle âlemin varlığının devam ettiği bir araçtır. O, ilahi isimlerin varlığa yolculuklarında onlara eşlik eder. O, ademden vücuda yolculuğunda varlığa eşlik eder. Yolculuklarında peygamberlere eşlik eder; öyle ki insan-ı kâmil cennetten dünyaya yolculuğunda Adem’e eşlik eder. O, bu dünyada ve gelecek dünyada zaman ve mekân kaydından azade olarak bilgi ve mutluluğun asla tekrarı olmayan tecellilerinin aralıksız akışının tadını çıkararak, Allah’la ve her şeyle birlikte kalırlar. (Chittick 2003:204)

İnsanın, kâmil olabilmesi için küllî aşka ulaşması ve bu suretle, bütün akıl mertebelerini tamamlaması gerekir. Bu duruma gelen insan peygamber mertebesine ulaşır hatta yukarıda da izah edildiği gibi peygamberlerin mertebesinin de üstüne çıkarak Allah’ın halifesi konumuna gelir ki bu da varlığı iç ve dışa ait bilgisine sahip olmasıyla gerçekleşir.¹⁶⁵

Bektaşî tekke ve dergahlarında yetiştirilmek istenen örnek insan; insan-ı kâmildir. İnsan-ı kâmil, Bektaşî kaynaklarında erkân ve seyr-i sülûkun basamaklarını ifade eden bir yaklaşımla tarif edilmiştir. “İnsan-ı kâmil, can denen bostanı, marifet suyuyla beslemeli, tövbe kökünü istiğfar yaprağı ile karıştırıp, tevhid tokmağı ile gönül havanında iyice dövmelidir. Sabır tenceresinde gözyaşı ile yoğurarak, aşk ateşi ile pişirip, kanaat kaşığı ile yemelidir” (Eğri 2003:94).

Bektaşî dedeleri, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmak için nasıl bir yol tutulacağını öğretilerinde ısrarla vurgulamışlardır. Bu inançta insan-ı kâmil olmak için insanın yaratılış sırrını ve nereden gelip nereye gittiğinin sırrına ermesi gerekir. Bu sırrı bilmek isteyen birinin ise tarikat, marifet kapılardan geçerek hakikate ulaşması lazımdır. Dört kapının ilmüne ulaşmayınca insan-ı kâmil olunmaz. İnsan-ı kâmil hayvanlara mahsus niteliklerden kurtulup, insani melekelerini inkişaf ettiren kişidir. O, ilimden ve marifetten haberdardır.

Alevî-Bektaşî kaynaklarında insan-ı kâmilin sıfatlarından bazıları şöyle açıklanmaktadır. “Hakk’ın aşığı olup, bedeni ateşe girse yanmamalıdır. Birçok vakit

¹⁶⁵ bk. M. Aydın, “İnsan-ı Kâmil” 1992 C.XXI s.330

yemek yemese, kimseye muhtaç olmamalı, kendisini öldürmeye kalksalar üzülmemeli, yok etmeye yeltenseler kederlenmemelidir. Afet ve felaket getiren ilahi iradeyi anlatan Celal sıfatı ile ilahi güzelliği anlatan Cemal sıfatının tecellileri onun yanında eşit olmalıdır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin yolunda olmaktır.” (Eğri 2003:95)

Türabî’de kendi inancında insan-ı kâmil olmanın en belirleyici ölçüsü olan insanı anlamının, insanın yaratılışını anlamının, sırrını bulmuş “heft harfin” mahiyetini anlamış biri olarak insan-ı kâmil yolunda manevi yükseliş konumundadır.

Heft-harfin ma’ni-i remzin ne bilsün zchidc

Muşhaf-ı nctık sözün ben mübtelcdan sórmalı (G413/4)

İnsan-ı kâmil olma noktasında; insanın yaratılış sırrına vakıf olması Âdemi maksat olarak nitelendirir. Bu manayı keşfeden –insanın yaratılış hikmeti- kendisini keşfetmiş/ tanımış ve nihayet Rabbini tanımıştır. Bu duruma gelen insan, bütün kayıtlardan azade olmuştur. Bütün Batınî kapılar onun önünde açılmıştır.

„demi ma’ni nedir bildim hâkikat remzini

Ruşen oldı rch-ı bcın dide-i envcr bana (G22/3)

Vech-i cdemden okudum Fctiâ “ümmü’l-kitcb”

Menba’ı meftuh olundı si vü dü güftcr bana (G22/5)

İnsan-ı kâmil olma noktasında bir şeyhin olmazsa olmaz bir önemi vardır. Türabî de bu konuda ki tavrını tamamen bir şiirini şeyhin önemine ayırarak dile getirmiştir (G72).

Nutkuna bel bağlar isen bahş ider her vār-şeyh

Zinde-i cevîd olur dc’im ider güftcr-şeyh

Jeng-i dil miróctına şaykal urup eyler nažif

Ccnını teslim idüp gözler isen ikrccr-şeyh

“Mutu kable ente mutu” sırrına vākıf kılar

“Men ‘aref” dersin nümcc eyler sana esrcr-şeyh (G72/1,2,3)

5.6.Diğer Tasavvufî Terimler

Türabî yukarıda ayrıntılı bir şekilde vermeye çalıştığımız ana başlıkların haricinde bir mutasavvıf olması dolayısıyla tasavvufî düşüncesi , terbiyeyi ve terimleri şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Şiirleri incelendiğinde görülecektir ki tasavvufî düşüncesi

bağlı olduğu inanç doğrultusunda şekillenmiştir. Ama bu şekillenişte dar kalıplara bağlı kalmamıştır. Aynı zamanda o, diğer tarikatlarda da görülen tasavvufî yapıyı ve düşünceyi beyitlerinde yansıtarak genel kaidelerden uzaklaşmamıştır.

Nefs terbiyesi, seyr-i süluk, riya, uzlet, şeyh, mürşit, hayret, terk, tecelli, zahir-batın, zikir, riyazet, sabr, kanaat, rıza, tevekkül, uzlet, feragat, tecrid, zahid, rind, dem, can, derviş, arif, abdal, kalender, gaflet, fenafillah, feragat, fakr, masiva, tekke, meygede gibi tasavvufî terimleri şiirlerinde sık sık kullanan Türâbî pek çok Bektaşî dedesinden bu konulardaki yorumuyla ayrılır. Bu alt başlıklara ve Türâbî'nin bu konulara ilişkin yorumlarını kısa kısa vererek onun tasavvufî düşünce dünyasını göz önüne sermeye çalışacağız.

5.6.1.Nefis

Bektaşîlikte genel tasavvufî anlayışa paralel olarak insanın yaradılışı ve mahiyetini tanımlamak için kullanılan kavram 'nefis' tir. Hadis olarak rivayet edilen; 'nefsini bilen Rabbin bilir' sözü gereğince nefsin mahiyetinden bu inançta pek çok eserde bahsedilmiştir. Bu şekilde 'hakikat-ı insaniye' anlatılmaya çalışılmıştır.¹⁶⁶

Genel tasavvufî yapıya uygun olarak Türâbî de nefisleri temizlemek, nefsi terbiye etmek şeklinde bir yaklaşım sergilemiş, nefsi (nefs-i ejdeha, nefsi-i sibâ, şeytan nefis, heft ejder-i nefis, div-i nefis, nefsi-i zalim, şum nefis) gibi tamlamalar ile tanımlamıştır. Alevîliğin genel temayüllerinden olan dünya nimetlerinden olabildiğince zevk alma, dünyadan el etek çekmeme, toplumdan uzak kalmama şeklindeki yaklaşımları Türâbî'de göremeyiz. Daha önce ifade ettiğimiz gibi o, genel tasavvufî düşünceye, yapıya uygun olarak davranmış, şiirlerinde bunları dile getirmiştir. Bu tavır nefis konusunda da değişmez.

Bu konuda keskin çizgiler çizen Alevîlik ile Bektaşîliğin arasındaki farklılıkları ön plana çıkaran, Timuroğlu; 'Bektaşîlik bir tarikat olduğundan, nefsin öldürülmesi için salıklar lâ ilâhe illâllah, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyum, Kahhar adlarını sürekli zikir ederler. Alevîlik, tarikat olmadığından hiçbir Alevî nefis öldürme

¹⁶⁶ bu konuda bk. Osman Eğri, **Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşîlik**, Horasan Yay. İstanbul 2003 s.66-71

yoluna girmez. Alevîlikte zikrin olduğu da söylenemez' diyerek oldukça sert, keskin hatlarla Alevîliği ve Bektaşîliği ayırır. (Timuroğlu 2004: 59)¹⁶⁷

Türâbî, nefsi Allah'a giden yolda âşğın yolunu kesip kendisine zulmeden ejderhaya benzetir (G4/1), nefis bir kâfire benzetilir kişinin dedikodu gibi makbul olmayan işlerin idrakinde olmasına rağmen nefsi, kişiyi kemâlata giden yolda rahat bırakmaz. (G159/2), nefis bir ejderhadır ki insanın bütün varını yağmalar. Bu sebeple insan gafleti bırakıp uykusundan uyanmalıdır.

abdn bidr olup depren hemn erler gibi
cfil olma varını ğcret ider nefsi-sib (G201/6)

Nefsin şeytani yönüne atıfta bulunan şair, nefsin kötülük emreden şeytani arzulara yönlendiren telkinlerine uyan kişinin nihayet bir gün zindan içre kalacağını ifade eder.

Reh bulup az eyledin şeytn nefsin pendini
Bend-i zindn içre bir gün ıalısar cnn senin (G231/7)

5.6.2.Şeyh, Mürşit, Pir, Pir-i Mugan, Dede

Gerek Pir Evi'nde (Hacı Bektaş Dergâhı) ve gerekse taşra tekkelerinde postnişinlik, dedelik vazifelerinde bulunan Bektaşî şeyhleri toplumlarında "karizmatik otorite"dirlir. Onlara gösterilen saygı ve itaat "kutsal olanla" ilişkide olduklarına inanılmasından ve Ehl-i Beyt soyundan gelmelerinden dolayıdır. Mürid ve muhiplerince birer Allah dostu kabul edilen bu şahıslar âşık, talip ve dervişlerin dini-tasavvufî eğitimlerini üstlenmişlerdir. Bu inançta "El ele, el Hakk'a" şeklinde ifade edilen "Mürşit, Pir, rehber" statüsünün işleyişi hiyerarşik bir düzen içerisinde gerçekleştirilir. Mürşit en üst başvuru makamıdır. Rehber, pire, pir, mürşide bağlıdır. Mürşit hem yazılı metinlere (Erkânname, Buyruk) hem de yol'a bağlıdır.

¹⁶⁷ Alevîliği, Bektaşîlikten ayırmak, başka bir inançmış göstermek için çalışmalar yapan V. Timuroğlu, Alevîliği öyle bir noktaya götürmektedir ki sanki farklı bir din, bir mezhep görüntüsü vermeye çalışmaktadır. Aşağıdaki ifadeler bunu göstermektedir. "Alevîler, Kur'an'ı kabul etmediklerinden nefis ile ilgili ayetlerden yorum yapmazlar ... Hiçbir Alevî, töresinde zikir görmemiştir. Alevîlikte züht ve takva olmadığından, zahitlik de bulunmaz. Hiçbir Alevî gece gündüz Allah adını zikretmez, zaten Ali Allah'tır. Bektaşî tekkelerinde bu zikirlerin tümü yapılır." (V.Timuroğlu **Alevîlik, Bektaşîlik Şiilik, Kızılbaşlık** Kalan Yay. Ankara 2004 s.59)

Bektaşî Tarikatı'nın mürşidi Hz. Peygamber ve Hz. Ali'den sonra Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Daha sonra bu görev tarikata yeni girenlerin nasip aldıkları, Tekke Babası tarafından yerine getirilir. Bu inançta mürşidin yardımı olmadıkça inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konuları anlamak mümkün değildir. Dört kapı kırk makam öğretisini mürşit açıklar. Bektaşî için ilk adım, kâmil bir mürşit bulmaktır. "Mürşit, Allah yoluna gireni, gidebileceği en son noktaya kadar ulaştırabilecek insandır" (Eğri 2003:44).

Bektaşîlikte manevî otorite sahiplerinden olan mürşit, doğru yolu gösteren irşat eden kişidir. Hiyerarşide mürşitlik Bektaşî ocaklarında dedebabalık kurumunun en üst başvuru makamıdır. İlk mürşit Hz. Peygamberdir. Mürşidin yardımı olmaksızın inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konuları anlamak mümkün değildir. Dört kapı kırk makam öğretisini mürşit açıklar (G328/4).

Şevki Koca, mürşid-i kâmilin alâmetini şu şekilde ifade eder: "Dervişin başında bir dünya galesi olduğu zaman yanına gittiğinde, galesi eksilir ve yok olursa, o mürşid-i kâmilidir. Yanına gittiğinde dervişin galesi azalmıyor da artıyorsa, o mürşid-i kâmil değildir." (Koca 1999:145)

Türâbî bu inançları beyitlerinde işlerken; şeyhin sözlerinin ebedi hayat bahşettiğini (G72/1), doğru yolu bulmak için kâmil bir mürşidin elinin tutulması gerektiğini (G72/6), hayret tuzağına düşüp isyan karanlığında kalan âşığın şeyhinin nurunun ışığı ile kurtulacağını ifade eder.

Ey Türcebî ma'şiyet tcrîkine mi'bcî olur

Dcm-ı hayret zülmetinde şu'le-i envcr-şeyh (G72/7)

Mürşidin sözünün can u gönülden kabullenilmesi (G92/2), pirin dergâhının yüce bir makam olduğu, eteğinden elin çekilmemesi gerektiği vurgulanır;

Destini kılma rehç dcmen-i pirden a'lc

O kerem-kcn-ı şani lutf-ı 'incyet yeridir (G114/6)

Bir mürşide el verip de sırlara aşina olmayanların Âdem suretinde hayvanlar olduğu, pir-i muganın nefesinin dertlere deva, duasının da kabul edilir olduğundan, onun duasının alınması gerektiği gibi bu öğretinin genel bakışını yansıtan ifadeleri beyitlerde görmemiz mümkündür.

Bir bahçyım nev'Ödir sûretde cdem nâmile

Mürşide yed vermeyüp âşnâ-yı esrcr olmayan (G328/4)

5.6.3.Hayret

Tasavvufî düşüncede, Allah hakkındaki hakiki anlayışa ancak hayret ve hayranlıkla ulaşılabileceği şeklinde bir görüş hakimdir. "Hayret, kalbe gelen bir tecelli

sebebiyle salikin düşünemez ve muhakeme edemez hale gelmesidir.” (Uludağ 1996:231)

Hayret ve hayranlık Allah’ın kudretine, yaratıcılığına, hikmetine karşı duyulan en son duygu mertebesidir. Tūrābî, Hakk’ın tecellileri karşısında hayrete düşmüş bir ifadeyle artık tecellinin hayranı olmaktan ziyade Hakk’ın kendisini talep etmektedir;

Beni hayret diyecrında bırakma
Yeter şol cteş-i hicrcna yakma (Mün 35)

Aynı zamanda hayret denizinde bir dalgıç olduğunu (G64/1), hayretin olumsuz bir özellik arz ettiği zaman şeyhin nurunun aydınlığıyla âşığın isyan karanlığından kurtulabileceğini (G72/79, kâinatın görüngülerinin arkasındaki sırrı fehm eden âşığın artık hayret makamına ulaştığını ifade eder.

5.6.4. Terk

Tasavvufta Allah’tan başka her şeyi bırakmak demektir. Dört aşaması vardır. a. Terk-i dünya b. Terk-i ukba c. Terk-i hesti d. Terk-i terk. (Uludağ, 1996: 525)

Terkin dört aşamasının da zikredildiği divanda daha çok terk-i dünyanın esas alındığı görülür;

Bu tıfl-ı gönlüme Öarz eyledim terk-i cihcn eyle
Hudcnın lutfi irdi ben anı andan geri kıldım (G288/2)

Dünyanın payidar olmayacağını bilincinde olan âşık terk-i fena ederek Allah yolunda, Allah’ın yardımını ister. (G22/7, G397/2)

Olmuşum terk-i fenc rch-ı Hüdcdır istegim
Dertliyim feyz-i İlâhîden devcdır istegim (G302/1)

5.6.5. Tecelli

Bir hadis-i şerifte, “ Allah, bir şeye tecelli edince o şey Hakk’a boyun eğer” buyurulmaktadır. (Kurnaz 1996:102) Tecellî, nefsânî arzuların ortadan kalkarak her şeyde, her yerde Hakk’ın tecellilerinin görülme hali olarak tarif edilir. Cümle kâinatın Hakk’ın tecelli ettiği bir ayna olması sebebiyle Tūrābî baktığı her yerde bu gerçeği idrak edebilmektedir.

Seyrile bâğa Türcbi nażar-üftcd oldum

Cümle eşyāya tecelli ne hoş itmiş Mevlâ (G25/7)

5.6.6. Zâhir-Batın-Sır

Batın; iç, iç anlam, giz, sır manalarına gelir. Biri görünen (zahir). diğeri görünmeyen (batın) olmak üzere iki anlamı vardır. Görünenler (zahir). görünmeyenlerin (batın) bir yansıması durumundadır. Bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır ve Tanrısal bilgi ve ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılanmasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve gerçekliğe ulaşamazlar. (Korkmaz 1994:55)

Alevî-Bektaşî inancında, Kur'an'ın dış anlamı (zahir yönü) olduğu gibi iç yüzü de (batınî) vardır. Kur'an'ın dış anlamı, yasakları, emirleri, cezaları ve mükâfatları kapsar. Bu yön şeriata karşılık gelir. “Şeriat basamağı kabaca namaz, oruç, zekat, hac gibi yaptırımlardan oluşur.” (Zelyut 1990:33)

Bu inançta Kur'an ayetlerinin iniş sebeplerini fikhî hükümlerini, nasih ya da mensuh yahut muhkem veya müteşâbih olduğunu, onlara ait hadiseleri, hatta lafızlarındaki edebî özellikleri bilenlerin Kur'an'ı başka türlü anladıkları bilinen bir gerçektir. Batınî anlam İslâmiyet'in insanda gerçekleştirmek istediğini hedef alır. Bu yön hakikate karşılık gelir ki hakikat insanın gerçek mü'min haline gelmesinin ifadesidir. Kur'an'ın ve Buyruklar'ın yapılmaması emredilen şeylerin batınî anlamını bilen kişinin üzerinden zahire riayet mecburiyeti ortadan kalkar. Onun için ibadetin gereği yoktur. Bu inanca göre, Hz. Peygamber'in bildirdiklerinin ve Kur'an'da dile getirilen görüşlerin amacı insanı gerçek insan yapmaya yöneliktir. Namaz, oruç, zekat, hac gibi ibadetler bu amacın vasıtalarıdır.

Hz. Muhammed'in; “Kur'an yedi nüans üzre indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zahir bir de batın mana taşımasın. Ebu Talip'in oğlu Ali'de bu zahir ve batına ait bilgi mevcuttur” (Öztürk 1998:22) hadisinden hareketle Alevî-Bektaşîler, Hz. Ali'yi hem zahirin hem de batınî ilmine sahip kişi olarak görürler. Ali'yi anlamak aynı zamanda onun kavramış olduğu bilgileri de anlamaktır ki, bu da insanı anlamak ve gerçek insan olmanın ilk adımıdır.

Türâbî'ye göre, dünya zahir ve batın yönüyle Allah'ın celal ve cemal sıfatlarının tecelli ettiği bir yerdir. Fakat bu gerçeğin idrakinden herkes nasiptâr değildir. Bu durum tıpkı suyun içerisindeki balıkların sudan haberdar olmamaları gibidir.

Ey Türcbî mchiveş sen âbı bilmezsin yürü

~āhir ü bctm kamu bczār-ı Ĥakdır doğru bak (G214/7)

Türâbî, kendisinin insanın manasını idrak ettiğini, hakikat remzini bulduğunu batınî manaya erdiğini;

„demi ma'ni nedir bildim Ĥakikat remzini
Ruşen oldu rch-ı bctm dıde-i envcr bana (G22/3)

Zahiri anlamda göremediklerini batınî manada gördüğünü dolayısıyla makamının veya sezgisinin ilerlediğini söyler (G127/2). Zahir ve batınî bilgiye herkesin ulaşamayacağını bunları bilmenin “aşk” ile mümkün olduğunu (G100/5), ifade eden şair aynı zamanda kendi gibilerin zahirde az olarak görüldüğünü ama batınî alemde “merdâne gürüh” olduklarını belirtir.

Seyr eyle bizim ceşimizi bctm-ı 'clem
Merdane güruhuz hele xchirde kaliliz (G151/3)

Alevî-Bektaşîler batınî bilgiyi “tevil” ederler. Bu yorum herkesin, kendine göre yorumudur. Kur'an'ın yoruma ihtiyaç duyulan ayetlerinin tevil edilmesiyle mezhepler, tarikatlar doğmuş ve tevil diye bir bilim dalı doğmuştur.

Türâbî'nin beyitlerinde zahir-batın ve sır kavramları birbiri yerine kullanılan ve birbirini tamamlayan öğeler olarak kullanılmışlardır.

Sır; mevcut olan, var yok arası kapalılık, Hakk'ın gaip hale getirip halka bildirmedeği şey, sezgi sahiplerinin keşf edip başkasının idrak edemediği hususlar anlamlarında kullanılmaktadır. Tasavvufi terminolojide sır; a) Sırr-ı Hak: Haktan başkasının bilmediği sır, b) Sırr-ı Halk: Hak ile kulu arasındaki sır, c) Sırr-ı Sır: Ahadiyete özel olarak var olan gerçeklere dair ayrıntılı bilgi ki bunu sadece Hak bilir (Uludağ 1996:469).

Kur'an-ı Kerim'de ve naslarda semboller halinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün değildir. Ehliyet kazanmamış kişilere sırları açmamak için takiyye yapılır ki bu Bektaşî inançlarının bir gereği olmuştur. Birge, Bektaşî Sırrı'nı değerlendirdiği bir yazısında Bektaşîlikte dört çeşit sırrın olduğunu ifade eder.

Bunlardan birincisinin Allah'ın insan bedenine girmesi (hulûl) inancı olduğunu belirtir (Birge 1991:178). A.Yaşar Ocak ise “Ali sırrı, sırr-ı Muhammed, Ata sırrı” vs. terkiplerde geçen sırrın beden değiştiren ruhu belirtmekte olduğunu, Bektaşî-Kızılbaş metinlerinde geçen “sırr” kelimesinin bu inancı kastettiğini ifade eder. (Ocak 200:171)

İki görüşün de bu inançta en önemli sır olduğunu söylemek gerekir. Zira bu fikirler ne Yahudilik ne Hıristiyanlık ne de Müslümanlıkta kabul görmüş, Uzak Doğu kökenli dinler (Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Mazdeizm) kaynaklı düşüncelerdir. Bu düşüncelerin heteredoks mezhep ve tarikatlarda kabul görmesi İslâmî görüşlerle bağdaştırılmaya çalışılması bir çok tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu düşünceler, kabul gördükleri tarikatlarda sır olarak kalmıştır. Bektaşîlik de bu tarikatların en önde gelenlerindedir.

Birge'nin sıralamasında ikinci sır, on iki İmam'a inanan ve ilk üç halifeyi reddeden Bektaşîlerin politik sırrıdır. Üçüncü sır ahlakî ve toplumsaldır (kadının aile ve toplum içerisindeki yeri kastedilmekte). dördüncü sır ise sembolik sırdır. Bektaşîlerin toplum içerisinde birbirlerini tanımalarını sağlayan el-kol işaretleri vs. kapsar. (Birge 1991:81)

Türâbî'nin şiirinde zahir-batın ve sır kavramları, yaratılışın gayesi, insanın kendini bilmesi eşyanın mahiyetinin idrak edilmesi çerçevesinde ele alınır. Genel anlamda sırrın ifşa edilmemesi, ehlinin haricinde sırrın sır olarak kalması gerektiği belirtilir. Şiirlerinde kullanılan harabati kelimelerin gerçek anlamlarından öte sembolik birer değer kazanmış olmalarındaki sebep, sūfinin kazanmış olduğu manevi halin esrarını yine yalnız aynı halin içerisinde bulunanların anlayacak olmasıdır. Bu meyânda âşık sırrını cahillere açmayacağını ifade etmektedir.

^climiz Öcrif bilür takrine hccet degil

Cchil-i dun içre ifşc kılmayuz esrcımız (G147/3)

Yaratılışın sırrının ehline malum olduğunu (G5/2), cümle ilmin sırrının

“men aref” olduğunu ifade eden, şair bu sırta vakıf olanın kendini bulacağını belirtir.

(G194/2)

Cümle Öilmin künhi Öcşık “men Öaref” esrcıdır

Ey Türcbi bil bu nüktem hañçer-i bürrcını tiz (G135/7)

Beyitlerde kendisinin sık sık “sırta vakıf” olduğunu belirten Türâbî, bu meyanda Hz. Muhammed’in göğsünün yarılmasına telmihte bulunur. İslâm Peygamberi Rasûlüllah (s.a.s.)’in hayatında şakk-ı sadr olayı bir kaç defa olmuştur.¹⁶⁸

İñşircĥ-ı Xadr-ı Aĥmed kcf u nun esrcını
HcliX[ü] muhliXlere taÖlüm ü irşcd eyleriz (G139/6)

Türâbî’nin şiirlerindeki “sır” dan maksat genellikle Hurûfi inancının öğretilerinin bilinmesidir. Beyitlerde sık sık “si vü dü, hatt-ı istiva, seb’l-mesani, bist ü heşt, yedi hatt, alleme’l-esma” gibi Hurûfiliğe ait terimlerinin içerdiği manaları sır olarak gören Türâbî bu sırta vakıf olanın “gerçek”i bulacağını sık sık dile getirir. (G46/5, G56/1, G180/2, G188/2-4, G224/7, G268/3-5, G273/7, G276/2, G328/4, G338/7, G342/3, G413/4) beyitleri bu sırrın anlatılması içindir.

Zchidc gel sırr-ı ma’nc “alleme’l-esmc”dadır
Kenz-i maĥfı bîst ü heşt si vü dü ma’ncdadır (G91/1)

Bist ü heşt si vü dü andan nümç fatt-ı istivc
Bu rumuzı kim bilür bir gizli akkın vardır (G100/4)

5.6.7. Zikir

Zikir, Allah’ı anmak ve hatırlamak, O’nu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, “Allah” kelimesini veya “Lā ilahe illāllah” cümlesini söylemek ve tekrarlamaktır. (Uludağ 1996:588)¹⁶⁹

¹⁶⁸ İlki, süt annesi Halime'nin yanında iken meydana gelmiştir. Melekler, göğsünü açıp, "işte şeytanın sendeki nasibi" diyerek bir pıhtı çıkarıp atmışlardır. (Müslim, 1/147 K. İmân B. 74, Hadis No: 261). İlk vahyin gelişinden önce de, vahyin ağırlığına dayanabilmesi için, şakk-ı sadr olayının tekrarlandığı rivâyet edilmiştir. Mirâc mucize'sinden önce de Cebrâil (a.s.) Rasûlüllah (s.a.s.)’in göğsünü açıp "zemzem suyu" ile yıkadıktan sonra imân ve hikmet doldurmuştur. (Tecrid Tercemesi, 2/227, Hadis No: 227 ve izâhı)

¹⁶⁹ Zikir kurulmuş saat gibidir, bir kere kurdun mu dünya ve ahiret artık durmaz ve bir daha kurulması gerekmez. İman üç kısımdır. Bir kısmı iman-ı lafzi ki lā ilahe illāllāh Muhammedü’r-Resūlullāh demektir. Bu zahir ehlinin imanındır, yani ehl-i şeriatin imanındır. Bir kısmı da iman-ı Huzuri ki daima sesli ve gerekse gizli sessiz olarak ve bir an dahi gaflet etmeden Allah, Allah demektir. Bu tarikat ehlinin

Alevî-Bektaşîlikte zikir, Hz. Ali ile Hz. Muhammed arasında geçen bir konuşmaya dayandırılmaktadır.¹⁷⁰ Bu inançta zikir gerek Hacı Bektaş'ın eserlerinde gerekse İmam Cafer-i Sadık'ın Buyruk'unda belirtildiği gibi talibin dilinde sürekli Hakk'ın zikri olması şeklindedir.

Bektaşîlikte zikir makamlarındaki yükseliş aynı zamanda manevi yükselişin de ölçüsüdür ve bu manevi yükseliş, giyilen çeşitli taçlarda sembolize edilir. On iki terkli olan “Hüseyni” veya diğer ismiyle “Elifi” tacı ancak kalben daima Allah'ı zikreden dervişler giyebilirler. Bir dervişin Allah'ı zikrederek, gözetilen amaca ulaşabilmesi için, Kur'an ve sünnete uyması, pirinin tavsiyelerini yerine getirmesi ve beş erkâna (perhiz, oruç tutmak, ilim öğrenmek, namaz kılmak veya çalışmak, hayır konuşmak-susmak, gecenin üçte birinde sabah vaktine kadar zikir) riayet etmesi gerekmektedir.

Dervişin ya sabır, ya sabır deyip de üzerinde sabırlı olma halinin görülmemesi, tasavvuf dilinde “kabz halî” sayılmış ve eleştirilmiştir. (Koca 1999:257)

Zikrin sadece “dilde değil” “halde” de yaşanması gerekir. Tûrâbî'de zikir kavramı genel Bektaşî inancının her gördüğü şeyde Allah'ı görme şeklindeki yaklaşıma paralel olarak oluşmuştur. Kâinattaki her varlığın kendi dilince Hakk'ı zikrettiği gerçeğini beyitlerde sık sık ifade eder (G5/1), tüm bağlarda kurtulup sadece Allah'ı zikretmek ister.

Seri cızcde kılup mest ü ħcmuş olalım

Hele terk eyleyelim zikrimiz olsun Mevlâ (G15/5)

imanıdır. Üçüncüsü hakikat ehli ki zakir değildir. Yalnız süluk-ı hakikatte zikir ta'Ölim ettikleri, her gördüğü şeye Allah, allah demeleri sebebiyle yirmi dört saatte yüz yirmi dört bin kere Allah derler. Her şey Hakk'ı anar. Ehlullah daim zikirdedir. Yani Mabud ile daim huzurdadır. (Koca 1999:18)

¹⁷⁰ Hz. Ali, Hz. Peygamber'e: “Yâ Resûlullah! Bana Allah'a en yakın, O'nun katında en faziletli ve insanlara da en kolay gelen yolu söyler misin?” diye sorar. Hz. Peygamber, şu şekilde cevap verir: “Benim yaptığım şey, senin de yapman gereken şeydir. Tek başına olduğun zamanlar, daima Allah'ı zikret. “Hz. Ali biraz şaşırarak; “yâ Resûlullâh! Allah'ı zikretmenin fazileti bu kadar çok mu? Bütün insanlar zikrediyor” der. Hz. Peygamber de; “ey Ali! Yeryüzünde Allah Allah diyen bir kişi kaldığı sürece kıyamet kopmayacaktır.” buyurur. Bunun üzerine Hz. Ali; “ey Allah'ın Resulu nasıl zikredeyim” diye sorar. Hz. Muhammed: “Gözlerini kapa ve dinle. Ben üç kere zikredeceğim bana kulak ver” buyurur. Üç kere “İlâ ilâhe illâllâh” der, işte bu olay bu inançta zikre temel teşkil eden olaydır. Osman Eğri, age., s.264

Şair, diğer konularda olduğu gibi zikir bahsinde de Hurufiliğin temel inançlarından olan “heft harf”ni gece gündüz gizlice zikrettiğini belirtir.

^cXıl-ı şcm u seher maÖnāda zıkr ü fikrimiz
Heft hârfi sırrile maĥfice evrcd eyleriz (G139/4)

5.6.8. Riyazet

Eğitme, terbiye ve ıslah etme, boyun eğdirme, çekici ama zararlı şeylerden uzak kalma, zor ama faydalı şeyleri yapmaya kendini alıştırmaya diye tanımlanan (Uludağ 1996:438) riyazete, bu inançta daha sonraki dönemlerde riayet edilmese de tarikatın ilk dönemlerinde, dedelerin, taliplerin mutlaka yapması gereken amel olarak bakılmıştır.

Türâbî de riyazeti bir kılıca teşbih ederek onunla nefsin başının kesilmesi gerektiğini ifade eder.

< atÖ idüp seyf-i riyazetle bu nefsin başını
Bu cihcñ bçğında Öcşik nice bir dür ekl-i Öayş (G168/6)

5.6.9. Sabr, Rıza, Kanaat, Tevekkül

Sabr, başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamaktır.

Türâbî de bu anlam doğrultusunda sabır ve rıza içerisinde bulunulması gerektiğini belirtir.

Rızkın %udcdan iste var bir kimseye kılma tama’
“abr u kancÖatde olagör sevdiğim dcóim dilir (G84/2)

Kanaat; tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve açgözlü olmamaktır. Beyitlerde de bu doğrultuda âşık, uzlet köşesine çekilmiş ve kanaat kapısını beklemektedir. O, giydiği tevekkül hırkasıyla her türlü dedikodudan uzak durmayı başarmıştır.

< ancÖat bcbının der-bcnıyım ben genc-i Öuzletde
Tevekkül hırkasın giydim gönülde kııl u kclim yok (G219/2)

Allah'ın katında olana güvenip halkın elinde ve avucunda olan şeye göz dikmemek şeklinde tarif edilen tevekkül, beyitlerde “dünya hayatı için gam çekilmemesi gerektiği ve tevekkül hırkasının giyilmesi öğütlenerek” yer almaktadır (G306/1). Muradı yar olan kişinin canından vazgeçmesi gerektiği ifade edilirken hakiki sevgiliye giden yolunda tevekkülden geçtiği vurgulanır.

Terk-i ser terk-i vücud it kim murcdın yâr ise
“ut tevekkül dımenin çek kendini kâşâne (G372/3)

5.6.10. Uzlet, Feragat, Tecrid

Günaha girmemek, daha çok daha ihlaslı ibadet için toplumdaki ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak şeklinde tarif edilen uzlet, bu inançta - özellikle Alevîlik- yeterince uygulanmamıştır.

Türâbî, dünyanın telaşesinden sıyrılıp aşk dairesi içerisine girmek gerektiğini ifade eder. Bu noktada uzlet ve feragatin de kaçınılmaz bir olgu olduğunu vurgular (G15/3). Dünyanın gül bahçesinin seyrinin, bir tarafa bırakılmasının gerektiği ve uzletin insan-ı kâmil yolunda büyük bir önem arz ettiği vurgulanır.

Guşe-i vahdet bana mansub-ı devletden şîrîn
Dehr-i dun içre girüp bihude da'vcdan lezîz (G79/4)

Batınî anlamda bir mesafe katetmek üzere uzleti tercih eden kimselerin, -sosyal hayat içerisinde hizmetten kaçtığından dolayı- iki yüzlü ve riyakâr olarak değerlendirildiği ve o kişinin sopalık olduğu kanaatinin yaygınlaştığı belirtilir.

%alcıyıkdan berî Öüzlet makamı ihtiyer itsem
Bakın scluse hidmet kaçkını degnek revc dirlir (G87/2)

Sevgilinin yanağının gülbahçesine meftun olan bir çılgın bülbül olduğunu dile getiren âşık, uzlet köşesinde yüce bir makam sahibi olduğunu ifade eder (G137/1).

Sâlikin, emsal ve akrandan ayrılıp yalnız ve tek kalmak, kimsenin sahip olmadığı hâllere ve makamlara sahip olmak halini görme halinden de uzaklaşmak her şeyi sırf Hak için yapmak şeklinde tarif edilen tecride, (Uludağ 1996:516) özellikle Alevîlikte pek rağbet edilmemiş, uyulmamıştır. Bektaşîlikte talibin olgulaşma yolunda yapması gereken bir davranış olarak görülen tecrid, Türâbî’de Hakk’a yönelmenin yollarından biri olarak görülmüştür. Türâbî, seri azade kılmak deyimleri içerisinde

dünyanın telaşesinden kesif ve kesretinden sıyrılıp, “terk ü تنها” eyleyip Hakk’a yönelmeyi öğütler ve tecrit makamından seslenir (G14/5). Toplumsal hayatın kargaşasından ve insanlardan uzaklaşarak sabır içerisinde kendi gerçeğinin farkına varmaya çalışan kişi Anka gibi değerlendirilir.

Kuh-ı şabr içre çekilmiş cümleden czcd olup

Böyle kesler ncmile ‘Ankâ mıdır bilmem nedir (G111/6)

Came-i tecrid ifadesi içerisinde yokluğa soyunan âşık Hz. İsa gibi dünyadan kendisini soyutlamıştır. Onun için yokluk elbisesi Hakk’ın inayetiyle en üstün makamdır.

Mcsivâdan rişteñi katÖ eyleyüp czcde ol

^ayret-i Öİsâ tegi tecride sen bel bağla gez (G134/2)

5.6.11. Vaiz, Zahid

Genellikle melâmi-meşrep ve rind olarak görülen âşığın zıddı bir hüviyet gösterirler. Tūrābî’nin şiirlerinde, olgunlaşmamış, dinin özünden habersiz, şekilci bir tip olarak yer almaktadırlar.

Zahid eşyanın zahiri boyutuyla hemhal olduğundan dolayı Âdeme öğretilen isimlerin batınî yönünden bihaberdir. Gerçekte Âdeme öğretilen isimler eşyanın arka planındaki gerçekliktir. Bu noktada da isimler eşyanın gizli dili olmaktadır. Buna nüfus edebilmek için zahidin ifade ettiği katı gerçeklikten ziyade Hurufflikte değişik, oldukça geniş bir anlama sahip olan 28 ve 32 harflerinde saklı manayı bilmek gerekir. Zira Allah kenz-i mâhfi iken görünmek ve bilinmek istediğinden dolayı bir ayna hükmündeki alemleri yaratmıştır.

Zchidc gel sırr-ı ma’nc “‘alleme’l-esmc”dadır

Kenz-i mañfî bîst ü heşt si vü dü ma’ncdadır (G91/1)

Beyitlerde genellikle zahitliğin zühd ve riya olduğu ancak bununla da bir yere kadar gidilebileceği söylenir (G101/6), zahidin maksadı cennet, huri ve gılmandır ancak âşıkların cemalullahtan başka bir istekleri yoktur (G135/3). Zahid sevgilinin yüzündeki hüsn-i hattın kıymetini bilemez bunun bilinmesinin sırrı “yedi ayet” te saklıdır.

^Hüsn-i hatt-ı dilberin zchid ne bilsün kıadrini

Heft cyct-ı rumuz-ı “Öalleme’l-esmā”ya bağ (G212/6)

5.6.12. Vahdet

Mutlak ve tek varlık Allah'tır. Kâinat ve eşya onun sıfatlarının tecelli ve tezahüründen ibarettir.

Vahdet, hemen hemen bütün beyitlerde “künc-i vahdet, gûşe-i vahdet” tamlamaları şeklinde zikredilmektedir. Şiirlerde sık sık vahdet köşesinin selâmet bir yer olduğundan bahsedilir (G49/2). Dünyayı bir leş olarak değerlendiren şair kendisini kurtaracak olan selâmet bir yol olarak vahdet köşesini tercih eder. Hatta bu meyanda gönlünde zerre kadar dünya sevgisi olan bir insanın sonunda felakete maruz kalacağı ifade edilir.

^ubb-ı dünyc zerreveş olsa derununda eger
Ber-murcd olmak muh̄cl çhir felcketdir sana (G12/5)

5.6.13. Hak âşığı (Arif, Er, Erenler, Ehl-i İrfân)

Hak âşığı, tasavvufî yolun gereği olarak *sabr u kanaat, terk ü tecrid* ve *riyazetten* nefsinin öldürmüştü, yani ölmeden önce ölmüş, kesretten arınıp vahdete erişmiştir. (Kurnaz 1996: 96)

Beyitlerde arif olan kişi, dünyanın cevr ü cefasından yüz çevirmiş hakikat bezmine girerek irfan sahibi olmuştur (G134/1). Ârif Hakk'ın hazinesi olduğundan “aleme'l esma”nın sırrının öğrenilmesi için arifin gönlüne girilmesi gerektiği ifade edilir (G 223/7). Ârif, dünyaya gelme sebebini idrak etmiş kişidir (G324/5). Ârifler aldıkları her nefeste Hakk'ı zikrederler. Bu sebeple onların sohbetleri can kulağıyla dinlenmelidir (G214/6). Ârifin tutmuş olduğu yol ilahi aşkın yoludur ki her derdin devası burada saklıdır. (G216/7). Ârif, aşk mektebi içerisinde mushaf-ı hüsn-i okuyarak kudret kalemiyle yazılan yedi hattı görmüş ve onun batınındaki “rumuz-ı mutlak”ın farkına varmıştır.

Mekteb-i Óaşka giren bildi o maÓnâyı nedir
Keşf olur Ócrife bctında rumuz-ı mutlak (G215/2)

Âşık melâmet mülki içerisinde bir tüccardır ve bu tüccarın kazancı ise her zaman derttir. Âşığın sermayesi âh ve inlemesinden satılacak malı ise sıkıntılarında başka bir şey değildir (Lee 2002: 80).

Hak âşığı feragat köşesinde vahdete dalmış ve bütün varını sevgili uğruna feda edecek şekilde maddi varlığından sıyrılmıştır. (G222/5), âşık hakikatin sırrını öğrenme noktasında, erenlerin hizmetini ister (G278/4). Gönlünü dünyanın sonu gelmez cefasından sıyırmış, erenler kapısında kul olmuştur.

Dili dehrin nihcetsiz cefasından berî kıldım
Erenler bcbına teslim olup bir çckeri kıldım (G288/1)

5.6.14. Derviş, Mürid, Abdal, Kalender

Derviş, mürid, ilahi bilgileri öğrenmek için sığınak arayan kişidir. Gönlünü her türlü tutku ve heveslerden arındırıp eğiterek Allah'ı arayan kişidir.¹⁷¹

Beyitlerde dervişin esrar sahibi olması gerektiğine değinilir (G40/2). Altın ve gümüş derdine düşüp dünyaya tamah eden kişinin dervişlikle ilgisinin bulunmadığı, boyunlarında postla dolaştıkları (G423/5) ifade edilir.

Sîm ü zer cem'ine düşsem diyeler ehl-i dünyadır
Bu derviş olmamış hçlc işi bcd-ı hevç dirler (G87/5)

Dünyadan habersiz kalacak kadar kendini, ahirete; gönlünü, Hakk'a veren ermişler olarak tanımlanan abdal (Uludağ 1996:14). Beyitlerde görünüş olarak 'pespaye' görünse de gönlündeki Allah aşkı ile deruni yönüyle oldukça 'şen' bir durum arzeder, ar ve namus kaydından feragat eden âşık, sevgilisinin tekkesi önünde dilencilik yapan bir abdaldır.

Tekye-i kuyunda ccnc bir gedc abdcılınım
Vaşl-ı ycdınla ferâgat eyledim ncmus u neng (G229/5)

İki alemde ilgisini kesen dünya ve ahiret umurunda olmayan, örfe, an'anaye ve toplumun kurallarına kayıtsız kalan kalenderiler zevk ve keyf ehli olarak bilinir. Beyitlerde derviş, abdal, mürid ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Dünyadan elini eteğini çekmiş dünyanın hay huyundan tamamen feragat etmiş olan kalender kişiler böylelikle rahat bulmuştur. (G219/1), Kalenderiliği ihtiyar edinen

¹⁷¹ Bektaşilikte derviş ve mürid için bk. Osman Eğri **Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik** Horasan Yay., İst. 2003, s.82-95

âşık, kanaat mülkinde uzlete çekilmiş bir tavır sergiler (Ş2/1). Kalender kişi, cihan kaydından alakasını kesmiş ve gurur elbisesini yırtmıştır.

Tecerrüd Öclemi seyrine çıkdım delilim Öaşk
Maĥabbet rehına girdim benim ğayrı hayclim yok (G219/3)

İradesinden soyutlanan, tarikata giren ve şeyhe bağlanan kişi olarak tanımlanan (Uludağ 1996: 388) mürid'e Bektaşîlikte talip, âşık, muhip gibi adlar verilmiştir.

Ayrılık askerlerinin vuslat karşısında zafer kazanamamasını umut eden şair, aşk tekkesinde bir mürit olduğunu ifade ederek kendisine bir şeyh ister.

Ümidimdir vişclin leşkeri hicrin zafer bulmaz
Mürîdim tekke-i 'aşkında edöiyen bana bir şeyh (G71/6)

5.6.15. Dünya

Türâbi Divanı'nda dünya fani ve yalan oluşu, aldatıcılığı, dert ve kahır dolu bir virâne oluşu, yaşlı ve acımasız olduğu gibi özellikleriyle yer alır.

Dünyanın geçici olması sebebiyle akıllı kişinin ona rağbet etmemesi gerektiği (G46/1), kişinin dünyada sultan olsa dahi sonunda ölüm kadehinden içeceği (G46/2) dünya hayatının bin yıllık bir süreyi kapsasa da gerçekte bir an hükmünde olduğu (G46/3) dünyada bir lokmadan fazlasının kişiye eziyet olduğu (G 46/4) ifade edilir. Ayrıca ilginç bir benzetmeyle dünya yaşlı ve acımasız bir geline benzetilerek onda asla mutluluğun yeri olmadığı belirtilir. (G46/6) Âşığın eğer rahat etmek istiyorsa dünyadan elini ayağını çekmesi gerektiği ve bu konuda ibret olarak üftadelerin hali zikredilir. Dünya hayatını zevk ve safa içerisinde geçiren, onun ahkâmına tamah eden kişiler, ehl-i dünya olarak görülür (G200/1). Mihnetten başka bir şey olmayan dünya dikenî çok olan bir gül bahçesine benzer.

Ccy-ı mihnet-fcnedir dünyc tecessüs eyledim
Dehr bcğında bulunmaz bir gül-i bi-fcr[1] yok (G222/5)

5.6.16. Gaflet

Nefsin arzularına uymak, zamanı boşa geçirmek, önemli bir şeyin önemini kavrayamamak (Uıudağ 1996: 197) olarak tanımlanan gaflet beyitlerde, ömrünü gaflet içerisinde geçirenlerin, sabah akşam uyku içerisinde olanların hayatlarını boşa geçirdikleri (G287/2), uyanıklarla gaflet sahiplerinin bir olmadıkları şeklinde yer almıştır.

‡aflet ehli gerçi kim hiç bir midir bîdcirile
Eylemek lcyık degil dcöim uyanıklarla bahş (G59/2)

5.6.17. Fenâ

Sûfinin asıl maksadı, murâkabeye dalarak ilahi sırlara ermek ve bunun sonucunda yücelmek, yüceliklere ermektir. “Sufi’nin maksadı, kendi sahte varlık bağından kurtularak Tanrı’yı müşahede etmeye ulaşmak, O’nunla bir olabilmek, O’na benzemeye çalışmak, O’nun aşkıyla dolu dolu yaşamak ve O’nda yok olmak (fenâfillah)’tır. Sûfi’nin, seçme ve hareket özgürlüğünü terketme aşaması, fenâ; kendi iradesi Allah’ın iradesine uyduğu için tamamen özgür hareket ettiği ikinci aşama ise bekâ aşamasıdır (Emiroğlu 2002:96).

Beyitlerde dervişin alayık kaydından sıyrılıp dünya ile alakayı kestikten sonra “fenâfillah” makamına ulaşacağına değinilir.

Fenc fi’llch olup kat’-ı ‘alcyıkdan beri olmuş
Ta’alluk dcmenin çck eylemiş dervişimiz vardır (G126/6)

5.6.18. Feragat

Vazgeçmek, el çekmek anlamlarına gelen feragat beyitlerde dünyanın nimetlerinden el çekmek, dünyaya bağlanmamak şeklinde kullanılmıştır. Beyitlerde genellikle dünyanın güzelliklerinden feragat edilmesi (G52/4), feragat kılıcıyla dünya sevgisinin ipini kesip hakikate ulaşmak (G261/5) istenir. Feragat varlık dağını delmek için kullanılan bir külüktür. Bu meyanda feragat ehli âşık, kendi zamanının bir Ferhad’ıdır.

Ferâgat tüşesiyle güşiş itdim kuh-ı varlıkda
Bu Óaşrın şübhesiz ben şcnî-i Ferhadıyım şimdi (G414/3)

5.6.19. Fakr

Dünyadan, topyekün masivâdan hiçbirisine gönülde yer vermeyerek, malik olunan şeyleri Hakk'ın rızâsına sunmak ve O'nun yolunda bezletmektir. (Eraydın 1994: 182)

Fakr yolu manevi yolcunun varmak istediği en önemli hedeflerden biridir. “İnsanî yetersizliğe ilişkin bilgi asli hiçliğimize ilişkin bilgidir. Kur'an bazen bu insanî hiçliğe yolsulluk, bağımlılık (fakr) adını veriyor.” (Chittick 2003:158)

Tasvvuf, bir nevi Allah karşısında yoksul olmaktır. O'nun karşısında yoksul ve aciz olmak O'na muhtaç olduğumuzu kabul etmektir. Beyitlerde fenâ ve sabr çerçevesi içerisinde değerlendirilen fakr, âşık için bir övünç kaynağıdır (G108/2). Zenginliğin fakirlikte saklı olduğunun bilincinde olan âşık, dünyada hiçbir makam ve mevkinin talibi olmamaktadır. Zira varlık, yokluğa giden yolda kişinin amacına ulaşmasına bir engel teşkil eder (G163/3). Asıl zenginliğin fakirlikte olduğunun bilincinde olan âşık bu bilinçle masivadan ve makam kaygısından alakayı kesmiş sadece erenlerin hizmetini talep etmektedir.

Fakrile itdim ğınc-ñ'çım erenler himmeti
< atÖ kıldım Öizz-i cçhı mcsvcdan ülfeti (G397/1)

5.6.20. Masiva

Allah'tan başka herşey. Kişinin azade olması için masivadan uzaklaşılması gerektiği vurgulanır. Zira masiva hakikate giden yolda kişinin amacına ulaşmasına engel olacaktır (G134/2). Gönünde masivaya karşı hiçbir istek duymayan âşığın sırtında dünyaya ait hiçbir yük yoktur. Masivadan sıyrılıp, Haydar-ı Kerrâr gibi olmak istenilir (G188/7). Aşk kişinin gönüldeki her türlü masivayı yıkıp temizleyecek bir güce sahiptir. Masiva, aşkın yakıcılığı ile gönülden tamamen kazınır.

Derunumdan benim her mǎ-sivāyı
Şükür yandırdı Öaşkın eyledi pçk (G241/4)

5.6.21. Meygede, Tekke (Tekye)

Kulun aşk ve şevkle Rabbına münâcat mahalli, mürşid-i kâmilin kalbi olarak tanımlanan (Uludağ 1996: 366) meygede, tekke, beyitlerde tasavvufî boyutuyla ön plana çıkar. Tekke, aşk tekkesinde gönül süsleyici bir şeyhe candan mürid olan dervişler sebebiyle konu edilir.

Şeyh-i ekbersin dil-crc tekye-i 'aşkında var
Ben teki dervişlerin ccndan sana olmuş mürîd (G74/3)

Tekke, pir-i mugan, mürid ve meyhor gibi tenasüp oluşturan kelimelerin birarada kullanıldığı bir hayalde pir-i muganın himmetini arzulayan müritlerden bahsedilir.

Tekye-i pir-i muganda var mürîdler bi-hescb
Himmete afz itmek ister mest olan mey-forlar (G112/6)

5.6.22. Melâmet

Kınamak, kötölemek, yermek manalarına gelir. Devamlı nefislerini kınadıkları ve her zaman halk tarafından yerildikleri için bu yolu tutanlara melâmi, melâmetî, melâmet ehli denilir. (Kurnaz 1996: 107) Beyitlerde âşık, melamet yolunda haya duygusunu kaybedip halka rüsva olacak kadar kendinden geçmiştir. (G228/5), melamet yolu aramakla bulunacak bir düşkünlük yoludur.

< andedir mülk-i melcmet bir kese itdim suçcl
Cüst-cu kılmağ ile buldum hele zillet yolın (G335/2)

5.6.23. Tarikatler

5.6.23.1.Hurufilik

Alevî-Bektaşî inancını etkilemiş akımların en büyüğü diyebileceğimiz Hurufilik 14. y.y. da Esterâbâdlı Fazlullah tarafından kurulmuş bir tarikattir.

Temel inancı Fazlullah'ı Allah olarak görmek olan bu inanca göre dünyada üç devir vardır: Nübüvvet, İmamet ve Uluhiyyet. Nübüvvet, Hz. Peygamber ile devrini tamamlamış, İmamet Hz. Ali ile başlamış ve On iki imamın on birincisi olan Hasan el-Asker ile bitmiştir. On ikinci imam Mehdi kaybolunca Fazlullah'ın zuhuru ile Uluhiyyet devri başlamıştır. Hz. Muhammed, yirmi sekiz harfle konuşmuştur. Kur'an bu harflerle inmiştir. Fazl ise otuz iki harfle konuşmuştur. Batınî bir mezhep olan Hurufilikte Fazlullah-ı Hurufî, Hz. Peygamberden üstün kabul edilir. Kur'an-ı Kerim dahil her şeyi harflerle ve hatlarla açıklamaya çalışılır. Tanrı'nın harflerle ortaya çıktığına inanılır.

Bu tarikatde 4,7,14,28,32 rakamları önemli yer tutar. Hurufilikte harflerle ilgili düşünceler sonsuzdur. İnsan vücudundaki bütün hatları ve uzuvları birer harfe benzetirler. Böylece insan vücudunu ve kâinatı harf ile açıklamaya çalışırlar.

Hurufî inancına göre bütün mevcudâtın toplamını ihtiva eden 28 harfini insanın yüzünde görmek mümkündür. İnsanın yüzünde 7 ana hat: 4 kirpik, 2 kaş, 1 saç (buna sivâd-ı âzâm derler) 7'de babalık hattı vardır ki bunlar sonradan çıkarlar. 2 sakal kılları, 2 hattın diğer tarafındaki kıllar, 2 bıyık, 1 alt dudaktaki kıl. Bunların toplamı 14 eder. Bu da buldukları yerler itibariyle toplanırsa 28 olur (Deniz 1994:2).

Saç ve alt dudak arasındaki hat ve istiva ile ortadan ikiye ayrılırsa sekizer olur ve toplandığı zaman da 16 eder. Bunları da iki ile çarparsak 32 olur ki Cavidan'ın yazıldığı alfabe de 32 harftir.

Fatiha suresi, Kuran-ı Kerim'in özüdür, 7 ayettir, bu surenin 7'de ismi vardır. Bu sure insan yüzündeki 7 hatta karşılıktır. Fatiha okunduktan sonra ellerin yüze sürülmesi buna işarettir. Fatiha okunduktan sonra "amin" denilirse 7 ayet 8 olur. Saç da ortadan ayrılırsa 8 olur. Fatihada 7 harf yoktur. Kadının yüzünde de baba hatları yoktur. Bu sebepten dolayı fatihaya "Ümmü'l- kitap" denmiştir.¹⁷²

Ayrıca Hz. Muhammed 28 harfle konuşmuştur. Fazlullah bu 28 (Arapçaya) harfe "p,ç,j,g" harflerini de ilave ederek 32'ye çıkartmıştır. Fazlullah, Cavidan adlı eserini Farsça yazarak 32 harfle konuşmuştur. Bir nevi Fars milliyetçiliği yapmıştır. Gayesi insanı Allahlaştırmaktır. Hurufiler, namazı, orucu, haccı, abdesti, zekatı, bütün

¹⁷² Hurufilik harflerin 28 ve 32'ye ulaşmasında sonsuz denecek kadar yöntem mevcuttur. Bunlar hakkında bk. Hurufilik

dini emir ve hükümleri yirmi sekiz ve otuz ikiye dayandırarak bunu insana ve insanın yüzüne uygularlar. (Fıglalı 1994: 303)

Türâbi'nin gerek divanındaki şiirlerden gerekse Hurufliğe dair yazdığı risalesinden Hurufliğe meyilli, bu inancın gerektirdiği bilgi ve donanıma sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Divanındaki beyitlerin çoğu Hurufilik üzerinedir veya Hurufî inancının izlerini taşımaktadır. Ancak bu demek değildir ki Türâbi, Hurufidir. Onu Hurufliği bilen, seven, bu inancı şiirlerinde işleyen biri olarak tanımlamak daha doğru olur.

Beyitlerde ademin yüzünde Fatıha suresini okuduğunu söyleyerek Hurufilikteki iki kaş, dört kirpik ve bir saçın oluşturduğu yedi harfi kasteder. Böylece “si vü dü (32)” sözünün manasını kavradığını ifade eder. Bu kavrayışta aslolan yedi hattın, saçın ikiye bölünmesiyle sekiz olması ve sekizin de anasır-ı erba'yı ifade eden dört ile çarpımı sonucu otuz ikinin oluştuğunu Allah'ın güzel tezahürlerinin insanda tecelli etmesi şeklinde ortaya koyar.

Yedi hattın neyi sembolize ettiğinin müderrislerce araştırıldığını ifade ederek bir nevi herkesin bu sırı vakıf olamayacağı belirtilir (G57/2). Si vü dü bir denizdir ki bu denizin yegane görüntüsü Şeh-i Merdan olan Hz. Ali'dir (G119/7).

Yüzdeki yedi uzvun (iki kaş, dört kirpik, bir saç) idraki içersinde olduğuna söyleyen Türâbi her sözün bunu fehmetmesinin mümkün olmadığını ifade eder.

Varak-ı hüsn-i kitcın şîret-i seb'asını

Fehm ü idrâk idemez anı Türcbi her göz (G 136/7)

Hurufilikte büyük bir önemi haiz olan nokta sembolü tıpkı deniz içerisindeki sedefin inciye sahip olması gibi “allame'l-esma” sırrında gizlidir (G 166/1). Türâbî, “seb'al-mesânî”nin geri planındaki anlamını idrak edip “istiva” sırrına ermek ister (G 188/2), insanın yüzündeki yedi hattın Allah'ın kudret eliyle yazıldığı ifade edilir. Fakat Turabi beyitte “fatıha” ve “ümmü'l-kitap” kavramlarını farklı şeylermiş gibi ifade etmektedir. Halbuki gerçekte bu iki kavram aynı şeyleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Vechine yazmış Hüdâ kudret yediyle yedi fat

Fetıha “ümmü'l-kitc”ın sırrıdır zchid fakat (G 192/1)

5.6.24. Tasavvuf Büyükleri

5.6.24.1. Hacı Bektaş-ı Veli

Bektaşî tarikatının piri Hacı Bektaş-ı Veli, Turabi Divanı'nda (çeşitli adlar altında) şiirlere konu olmuş, düşünceleri, öğretileri, inançları, beyitlerde sıkça işlenmiştir.

Hurufilikteki yedi hatta, yedi ayet olan fatihayla göndermede bulunan şair, bu minval üzerine Hz. Hünkar ifadesiyle Hacı Bektaş'a gönderme yapmaktadır.

Sure-i “Seb’a'l-meşcni”** den rumuzı keşf idüp
Lutf u i'ncm eylemişdir hâzret-i hünkcr bana (G 22/4)

Divandaki Müfred 61, tamamen Hacı Bektaş üzerine yazılmıştır.

5.6.24.2. Hallac-ı Mansur

Rivayetlere göre “Enel Hak” dediği için vücudu parça parça edilerek idam edilen bu tasavvuf ehli, Bektaşî şairlerinin örnek aldığı bir şahsiyettir. Bektaşî Meydan Evi'nde, baba efendi karşısında durulan, odanın orta yerine “Dar-ı Mansur” veya kısaca “Dar” derler. Bu, Mansur'un asıldığı yer anlamına geldiği gibi, Tanrı'dan yardım görülen yer anlamına da gelir. Yeni nasip alarak yola girecek olan talip, “Tîğ-bend” denilen yünden örülmüş ince kuşağı boynuna dolanmış olarak Dar-ı Mansur'da durdurulur ve erkan üzre tercemanları (dua) okunarak, baba katına ulaştırılır.

Türâbî, şiirlerinde Hallac-ı Mansûr'un asılma olayına telmihte bulunarak gönlünü sevgilinin saçlarına asılı olduğunu, Mansurveş, Mansurleyin gibi ifadelerle belirtir.

Zincir-i zülfünden ey meh bu dilim olmaz falcX
Sen anı bir tcrına ManXürleyim lutf eyle aX (G 184/1)

** Fatiha Suresi ve Hicr 15/87

Beyitlerin çoğunda saça asılan gönül, Mansur'a benzetilir. Kullanım hep bu şekildedir. (G 184/1, G 277/4, G 294/6, G 298/7)

5.6.24.3. Hz. Ebubekir

Kaynaklarda Alevîler ve Rafiziler dışında her Müslüman tarafından sevilir denilse de (Pala 1989: 146) Tûrâbî Divanı'nda sık sık yâr-ı gâr tamlamasıyla yer almıştır. Can ve tenin insana geçici olarak verildiği belirtilirken, onların yar-ı gar olamayacağı ifade edilir.

Kimindir ccn u ten ey dil sana bil ycr-ı gcr olmaz

Vedi'at fil'atiyle falk içinde ifti fcr olmaz (G 152/1)

Hz. Ebubekir sadakati dolayısıyla sık sık şiirlerde yer almaktadır. (G 8/1)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRABÎ DİVANI

(Tenkitli Metin)

I. Nüshaların Tasnifleri

1. Ali Emiri Nüshası (AE): Ali Emiri bölümü 68 numarada kayıtlı olan bu divanın istinsah tarihi H.1293 (1876) dür. Timur Mehmed Sûfi Selanikî'dir. Divan 258 sayfa olarak numaralandırılmış ancak 143. sayfadan sonra sayfa numarası müstensih hatası sonucu tekrar 134'den basılmıştır. Serlevha tespitlidir. Kırmızı cetvel içine 17 satır ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Mahlaslar Hurufi simgesi olan işaretler ve özel isimlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Divan'ın başındaki münacaat ve sonundaki ketebe kaydı ta'lik hattı geri kalan kısmı ise rik'a hattıyla yazılmıştır. 226x167 mm olan nüshada 1 kaside, 420 gazel, 1 muaşşere, 1 müsemma, 1 müsebba, 5 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 20 murabba, 23 şarkı, 1 tecnis, 28 müfred, 1 tane de tarih bulunmaktadır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçim
N'idem cye ki ferde çok günçim

Nüsha sonu:

Şermsârım rû-siyâh cürmümle şâhım el-amân
Pîr-hünkârım meded kıl eyle bir dermân baña

2. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nüshası: Y/426 numarada kayıtlı olan bu nüshanın istinsah tarihi H. 1296 (1877)dir. Nüsha 111 yapraktır. 21 satırla ta'lik hatla yazılmıştır. Mahlas beyitleri ve başlıklarda kırmızı, geri kalan kısımda siyah mürekkep kullanılmıştır. Baş sayfa alfabesi cetvellidir. Nüsha başı ve sonu Millet Kütüphanesiyle aynıdır. Müstensih ismi yazılmamıştır. Kitapta 1 kaside, 427 gazel, 1 muaşşere, 1 müsemma, 1 müsebba, 7 müseddes, 3 muhammes, 1 tahmis, 21 murabba, 22 şarkı, 1 tecnis 2 tane de destan bulunmaktadır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçim
N'idem cye ki ferde çok günçim

Nüsha sonu:

Şermsārım rû-siyāh cürmümle şāhım el-amān
Pīr-hünkārım meded kııl eyle bir dermān baña

3. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nüshası (İAK): Osman Ergin yazmaları 529 numarada kayıtlı olan bu nüshanın istinsah tarihi H. 1280 (1863) müstensihi Salih Efendi'dir. Nüsha 110 yaprak olup sonunda bir destan, iki gazel, ve Mehmed Safi'nin yazdığı takriz bulunmaktadır. Nüsha 17 satırla rik'a hattıyla yazılmıştır. 1 kaside, 354 gazel, 1 muaşşere, 1 mütessa, 1 müsemmen, 1 müsebba, 5 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 21 murabba, 23 şarkı, 1 tecnis, 27 müfred, 1 tane de destan bulunmaktadır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçım
N'idem cıc ki ferdc çok güncım

Nüsha sonu:

Çār-yāriñ ben kıılıyım bir de zamırim fehm it
Rāh-ı Őaşş içre murādım ola bilmem ŐAlevi

4. Millî Kütüphane Nüshası (MK 1): Milli Kütüphane'de 06. Mil. Y2.A.8143 numarada kayıtlı olup

Mağfiret cbınla yu Ői-yçnımı kcn-ı kerem
Şermscr itme beni c fir nefes ruz-ı cezā

beyitiyle eksik olarak başlar. Nesih hatla 200x155-150x155 mm ölçüsünde, 25 satırlı, 234 yaprakta esmer renkli kağıda 1287(1870) yılında yazılmıştır.

Şermsārım rû-siyāh cürmümle şāhım el-amān
Pīr-hünkārım meded kııl eyle bir dermān baña

beyitiyle sona erer 3 kaside, 429 gazel2 terci-i bend, 1 muaşşer, 1 mütessa, 1 müsebba, 5 müseddes, 2 muhammes, 3 tahmis, 46 murabba, 23 şarkı, 1 tecnis, 123 müfred, bulunmaktadır. 1287 yılında Ali Osman Nef'i tarafından kaleme alındığı bilinen bir şerh düşülmüştür.

5. Ankara İl Halk Kütüphanesi Nüshası (AİK2): Milli kütüphanede A.4802 arşiv numarası 0.1281 kayıt numarası ile kayıtlıdır. 370x265 mm. ölçüsünde 15

satırlı 175 yaprakta, esmer kağıda ta'lik hatla yazılmıştır. Söz başları ve mahlas üzerleri kırmızıdır.

1 kaside, 332 gazel, 1 muaşşere, 1 mütessa, 1 müsemmen, 1 müsebba, 2 muhammes, 1 tahmis, 21 murabba, 23 şarkı, 1 tecnis, 1 müfred, 2 tane de destan bulunmaktadır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçım
N'idem cıc ki ferde çok güncım

Nüsha sonu:

Türābı yetmedin bu menzile çün āsiyāb-āsā
Ümİdim vaşla dāhil çār nā-çār olmadım gitdi

6. Millî Kütüphane Nüshası (MK 2): Milli kütüphane'de 06 Mil. Y2 fb.317 numarada kayıtlıdır. Rik'a hatla, 258x 155-216x120 mm. Ölçüsünde 25 satırlık 95 yaprakta esmer kağıda yazılmıştır. Söz başları ve mahlas üzerleri kırmızıdır. Salbek şemseli, zencirekli, mikklebli, kırmızı meşin bir cilt içerisindeydir. 3 kaside, 426 gazel, 2 terci-i bend, 1 muaşşere, 1 mütessa, 1 müsebba, 5 müseddese, 3 muhammes, 2 tahmis, 46 murabba, 133 müfred, 2 tane de tarih bulunmaktadır, Fahri Bilge varislerinden satın alınmıştır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçım
N'idem cıc ki ferde çok güncım

Nüsha sonu:

Şermsārım rü-siyāh cürmümle şāhım el-amān
Pır-hünkārım meded kıle eyle bir dermān baña

beyitiyle sona erer.

7. Ankara İl Halk Kütüphanesi Nüshası (AİK1): Milli kütüphane A.4801 arşiv numarası 485 kayıt numarasıyla kayıtlıdır. 238x162 mm ölçülerinde 15 satırlı, 124 esmer kâğıda yazılmıştır. Nesih hatla yazılmıştır.

Nüsha başı:

İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçım
N'idem cıc ki ferdc çok güncım

Nüsha sonu:

Ey Türçbi `abr kıl Eyyübveş her derde kim
`abr ile elbet olur derde devc Allch kerim

1 kaside, 336 gazel, 1 muaşşer, 1 mütesa, 1 müseddes, 1 müsebba, 5 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 21 murabba, 23 şarkı, 1 tecnis, 27 müfred, bulunmaktadır.

8. Millî Kütüphane Nüshası (MK3): Milli Kütüphane'de 06.Mil Y2A6038/T811.219 numarada kayıtlıdır. Sayfalardaki satır sayıları değişiklik göstermektedir. Rik'a-nesih karışımı bir hatla yazılmıştır. 59 gazel, 1 müfred 2 tane de destan bulunmaktadır.

Nüsha başı:

Ey şeh-i dürr-i velcayet yc Hüseyn ibn ÖAlî
"Kurretü'l-Öayn" -ı risçlet yc Hüseyn ibn ÖAlî

II. METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

1. Türçbî Divanı'nda yer alan şiirleri Arap harflerinden Latin harflerine aktarırken, bu tür ilmî çalışmalarda uygulanan telcçfuzu esas alan ve 'fonetik

transkripsiyon' adı verilen (Transcription=Çevireyazı) sistemi kullanıldı. Bu çeviriyazı sistemini kullanırken İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesindeki tekliflere uyulmuştur.

2. Arapça ve Farsça'daki uzun ünlülerin uzunluğu belirtmek için uzatma işareti ile gösterdik. (c,ı,ū)
3. Birleşik isim ve sıfatlar arasına dilimizde tek kelime ile ifade edilenler dışında bir çizgi ile gösterildi.
4. Farsçadaki "vcv-ı madüle" ile yazılan kelimelerdeki vavları "f̣ce, f̣ch" kelimelerinde olduğu gibi "̣" ile gösterdik.
5. TürCbî'nin şiirlerinde vezin hataları şiirin tümü için geçerliyse bunu dipnotta "vezin bozuk" ifadesi ile belirtildi.
6. Metinde geçen kısmî iktibasların anlamları ilk geçtikleri yerde sayfa altında belirtilmiştir.
7. Metinde geçen Hakk, züll, Rabb gibi ikiz ünsüzle biten kelimeler tek ünsüzle yazıldı.
8. Telaffuz veya vezin icabı bitişik yazılan Türkçe kelimeler kesme işareti ile yazılmıştır: n'ola, n'idem
9. Şiir numaraları şiirlerin üstünde orta kısmında verilmiştir. Şiir numarasının yanına yıldız işareti (*) konularak, şiirin hangi nüshalarda bulunduğu dipnotta gösterilmiştir.
10. Nüshalarda bazı yerlerde atıf vavı yerine "i" (ع) kullanılmıştır. Bu tür yazımlar vav olarak okunmuştur.
11. Metinde iyelik birinci ve ikinci teklik ekleriyle çokluk ekleri nüshalarda genellikle ünlü gösterilmeden yazıldığı ve ünlü yazıldıkları yerlerde düzlük-yuvarlaklık uyumu gösterdiği için bu ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre okunmuştur. İyelik üçüncü kişi eki ise divanda daha çok "-i" ile yazıldığından dolayı kafiye gereği yuvarlak ünlüyle yazılanlar dışında metinde bu şekil tercih edilmiştir: mülkine, künhine

12. Metinde yer almayan, ancak anlamı daha uygun hale getiren veya vezin gereği olan kelimeler ve ekler köşeli parantez içinde verilmiştir.

Birle taqriz-i bilā-taŕiz ve bilā-taŕizine ictisār olındı

Destūr

-Et-Taķrız-*

Ve hāzā dıvānün mineól-üstādi ve idrākuhu asÓabu mineól-ķatādi ve bāķi ilā yevmiól-tenādd¹⁷³ ve'l-müóminüne ve'l-muhibbüne münāden yünādi kalem-i serıÓür-raķam vaşfinun taķrırinde Óāciz ve lisān Ħalaķaól-insāne Óallemehüól-beyān¹⁷⁴ beyān-ı taķrırinde ķāsırdur. Kemā ķāle Óaleyhiós-selām “el-Óilmü lā-yuhsāfu illā bi-ķamsele eşyāóin.¹⁷⁵ Evvelühā bi-keşretiós-suóal, veós-şānı bi-keşretóil-iştiğāl veós-şālisü bi-tathiriól-efÓāl veór-rābiÓu bi-ĥadişiór-ricāl veól-ĥāmisi bi-istiÓāneti züól-celāli lā-yaÓrifüne zeól-ĥāli illā züól-ĥāli ve zeól-kemāli illā züól-kemāli Óinde aşĥabiól-ķerāt veól-maķamāt ĥayra maķāmen ve aĥsene maķıylen ĥattā

Divān-ı şerıfün şafā-yı ruĥānisinden ķalbime şafā min ĥayri ĥaddin Óalā ķadriól-ımkāni taÓrıf ü tavşıfine iķtidā olındı. Böyle bir dıvān-ı Óalı-maÓāndur. Ki şafā-yı şafāĥatı reşķ-efzā-yı ārzü-keşān-ı “Cennātü terci min taĥtiheól-enhārdur¹⁷⁶ ve her bir satırınun sutürü et-turuķu ilāól Alāhi bi-Óadedi enfāsiól-ĥalāyık gibi ĥalk-ı Óāleme sebıl ü vāzıhdur ve her bir kelimātınun kelimesi “ Ve Kellemaóllāhu Musā teklimen¹⁷⁷ şeceri gibi ķalb-i Óārifana nahl-i bāndur.

Ve her bir ĥurūfinun ĥarfi “Men ānese biól-vaĥdeti kānallāhu münıshehu ānese min cābiót-Türı nāran¹⁷⁸ gibi Óāşıķāne münıs-i cāndur beytüól-maÓmür gibi muĥıt-i meşriķ [u] mağrib-i Óālemiyāndur ve her noķtası noķta-i mevĥüm-ı fem-i gibi nuķl u dehen-i şeker-ĥāyāndur yā ol (.....) gibi keós-şemsi fı vasatiós-semāóı müşaÓşaa mülemlaÓ ve mutallādır. inneóllāhe teóāla Óibādün ķulübühüm enveru mineós-şemsi yūĥā baÓzuhum ilā baÓz Óulüm-ı.

Edebiyātı sevāmiÓı mā ĥalaķaóllāhu müjde-resāndur yaķraóu mektübeól-ğadi min Óunvāniól-yevm yaķtafu şimāreól-ğaybi min sirvānión-nevm eyķaģu ensaÓu terfaÓu tenezülāt echeru aÓżamu (.....) Bi-sāimāt) ķalb teksir ve ĥavādim hemnażır muttasıl hem üstürlāb ü hendese kim şalā vü celb-i ihfā-yı tılsimāt cümlesine dārā vü maķarr ü müreşşemdür “febi-eyyi ālāóı Rabbikümā tükezzibāni¹⁷⁹

* 1a AİK 2

¹⁷³ Kıyamet günü.

¹⁷⁴ İnsanı yarattı ve ona konuşup güzelce anlatmayı öğretti. (Rahman 34)

¹⁷⁵ Altlarından nehirler akan ırmaklar. (Bakara 25, Al-i İmrān 15, 132, 198, Maóda 119 vd.)

¹⁷⁶ Al-i İmrān 15, 136, 198 vd.)

¹⁷⁷ Allah Musa ile doğrudan doğruya konuşmuştur. (Nisa 164)

¹⁷⁸ Tur'un yan tarafında bir ateş gördü. (Kesas 29)

¹⁷⁹ Rabbinizin nimetlerinden hangisini yakalayabilirsiniz? (Rahman 13 vd.)

NeÓüzü bióllāhi min-şurūri enfüsinā el-besmeletu veól-havķaletu el-heylüle veól-hāmdale veól-hayÓale veól-hāsele ve sebhāle veól-caÓlefe veóttalbaķa veóddemgare gūyān edhem Óaķlumı meydān-ı Óırfāna cevelān idüp Allāh Allāh “Allemeól-insāne mālem-yaÓlem”¹⁸⁰ bu sırr-ı Ādem ne aÓzam ü ekber şeydür. Eş-şeyóü şeyóün ve escelü.

Leyse bi-şeyóin meķşüfüól-Óayn idüp gördüm ki ve secdeól-Ademe küllüha Óaleól-husūs lübbüól-lübāb ulüól-elbāb müsem mā bi-ismi yā ÓAlı yā İliyā yā uriyā yā bū Muhsin yā bū-turāb aÓnı aÓ zam-ı muhibb-i hānedān-ı sırr-ı Ta-hā ve yā-sın ķutbuól-Óārifin ğavşüól-vāşılın melceüól-Óācızın murabbaÓ-nişin-i mesned-i hilāfet “ve külle şeyóin ahsānāhu fı imāmin mübın”¹⁸¹ hünkār-ı Hācı Bektāş Velı kuddise sırruhuól-Óālı kāmıl ve fāzıl erbāb-ı tahķıķ ve tedķıķ Allāhu veliyyüót tevfiķ

Ebi Baba hāzretleri muvaffaķ olup miftāh-ı Óırfānla hāzāin-i ilāhiyi keşf idüp “Yaħrucu min-hümā el-lüólüóü veól-mercān”¹⁸² cevāhir-i zevāhirlerini tālibana erzān buyurmuşlardır. “İtteķu min-ferāsetól-müómini fe-innehu yenżuru bi-nurióllāhi”¹⁸³ Óaleól-husūs rejšüól-müóminin veól-uvahhidin oldıķı Óālem-i imkānda zāhir ü hüveydādur kemā beyt-i şerif “Ķul li-men ve illā ÓAliyyüól-murtażā”¹⁸⁴ “Lā-tehāfenne keşirüó-s-seyyiáat”¹⁸⁵ “Ħubbuhu el-iksırü kesiri źerre ÓAliyyün seyyiáatüól-ħuķı Óādet hāsenāt”¹⁸⁶ KaÓbetüól-Óaşşāķ başed an maķam āmed ve her ki nāķıs āmed onca şod tamām. Enāb-ı hāzret-i Turābjı esrār-ı haķāyık ve daķāyık-ı ħurūfa mażhar olmuşdur: beyt heşt ü sı vü dü esrārını ħalķa izhār eylemek mümkin degül ister isen tal bu baħçe sen daħı yümn ü yüsr ü tahtü fevkından sarıl “Yuzillü biħı keşıran ve yehdi biħı keşıran”¹⁸⁷ naşs-ı şerifine yazuk ve telef “ve yā necā(.....) men temesseke bi-āli Muħammedin” sırrına mażhar olur. Kemā ķāleóllāhu tebārake ve teÓāla “ Elem terā

¹⁸⁰ Kalemle yazmayı öğreten ve insana bilmediķi şeyleri bildiren O’dur. (Alak 5)

¹⁸¹zaten biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) sayıp kaydetmişizdir. (Yasin 12)

¹⁸² O denizlerin ikisinden de inci ve mercan çıkar. (Rahman 22)

¹⁸³ “Müminin ferāsetinden korkunuz; zira o Allah’ın nuruyla bakar.” (Hadis)

¹⁸⁴ Ancak Aliyyüól-murtaza için söyle.

¹⁸⁵ Günahınızın çokluğundan korkmayın.

¹⁸⁶ Ali’nin sevgisi iksirdir ve bu sevginin çokluğı ile ahlakın kötülükleri güzelliklere dönüşür.

¹⁸⁷ Allah bununla bir çoklarını saptırır, bir çoklarını da doğru yola getirir.

keyfe żarabeóllāhu meşelen kelimeten tayyibeten ke-şeceratin tayyibetin aşluhā şābitün ve feróuhā fişs-semāó”¹⁸⁸

Bu dıvān-ı şerif münşaaşib āşār-ı şecere-i tayyibeden olmaş hasebiyle ilā yevmió-l-ķıyām “ve yebķā vechu Rabbike züó-l-celāli veó-l-ikrām”¹⁸⁹ gibi bāķi vü berkarārdur. “Fetebārakeóllāhu ahsenüó-l-hāliķin”¹⁹⁰ “¹⁹¹ve yehdıke ilā sırātın müstaķim”

Tāhirıneó-l-maósumıne bi-rahmetike yā erhāmerórahimin namaķahu bende-i dergāh-ı melāóik-metaf lebrizi aóni Muħammed Şefi halef-i Eseduóllāh Tebrizi.

Rabbenā rettibnā rıhmeten ħasenen meóāben “fe-yü leyleni kúhte turāben” tahriren fişş-şehri rebió-l-ülā sene 1280

¹⁸⁸ Görmez misin ki Allah nasıl bir misal getirdi? Güzel bir kelime, kökü yerde sabit dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. (İbrahim 24)

¹⁸⁹ Ancak yüce ve ikram sahibi olan Rabbinin varlığı baki kalacaktır. (Rahman 27)

¹⁹⁰ En güzel şekilde yaratan Allah’ın şanı ne güzeldir. (Mümünün 14)

¹⁹¹ Ayetlerde daha farklı geçiyor. Ayetten parçalar içeriyor, örneğin “ve yehdıke sırāten müstaķimen” seni doğru bir yola iletir. (Fetih 2)

DŞV,,N-I TÜR,,BŞ DEDE POST-NİŞŞN-İ DERGEH-İ  ÜNK,,R-I ^,,CI
BEKT,,Ş-I VELŞ KUDDİSE SIRRAHU *

MÜN,,C,,T
BİSMİ'LL,,Hİ'R-RA^M,,Nİ'R-RA^ŞM

Mefc'ülün / Mefc'ülün / Fe'ulün

1. İlchi 'cbd-i cciz ru-siyçhim
N'idem çyc ki ferdc çok güncim
2. Bana müstağlib olmuşdur facçlet
Bilirsin hâl ü ahvclim ne hâcet
3. Tehî-destim rehinde şermsârım
Zebun itdi beni 'i'yan bcrım
4. Sana lâyıık 'amel kim bende yokdur
Velîkin rafmetin derycsı çokdur
5. Ümîdim hem pençim ey şehenşçh
Budur "lc taqnatü min rahmeti'llch"***
6. ^akîrim yc †ani ez-mur-ı kemter
Beni rüsvey kılma ruz-ı maşşer
7. Eger 'adlin bana kılma mu'azzeb
N'ola hâlim benim ol demde yc Rab
8. < uçurum bi-nihcyet ba r-ı 'ummcn
Ra ım isminle Őafv it eyle ihs n

* İAK 1b// Y  H  H zreti H nk r H acı Bekt ş-ı Vel  Kuddise Sırrahu Ali Efendimizin
Post-Nişini El-Hac T r b  Ali Baba H zretleri Div nı MK2// Div n-ı T r b 
H acı Ali Dede TTK// Belagat-ı M nacet MK2
M AİK1(3a), AE(1b), İAK(1b), AİK2(2b), TTK(1b), MK2(2a)
2b: Bilirsin: Bilürsün AİK1

4b: Velikin: Velckin AE, AİK2

** "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz" Zümer 39/53

7a: bana: beni AE

7b: demde: dem AİK1

9. Bu nefsin dcmına düşdüm eşirim
Ki senden özge yokdur dest-gırım
10. 'İncyet merhâmet kcn-ı keremsiñ
 < amu üftcdeler derdine emsiñ
11. Dafi güm-geşte kıldım kendi kendim
Mürüvvet vaktidir şchım efendim
12. Bu gün hcmun-ı fayret içre şaşdım
Seri heft ejder-i nefse şataşdım
13. Rehç kıl ben za'if ü nc-tüvcni
Meşakkat âteşi süz itdi cānı
14. Füzun olmakda teşvişim be-ğcyet
Gelinec yādıma rüz-ı kıycmet
15. < afesden ru f-ı revcn ufrcya 'çşık
 < anı bir armağcnın ^akka lcyık
16. N'îçün geldin cihcn mülkine söyle
Bilürsün ser-güzeştin şerhin eyle
17. İhâta itmiş seni deryc-yı gaflet
Nedir bu bî-bekç şcdi meserret
18. Ecel peyki getürmekde peycmı
Gönül cmcde ol nuş it o ccmı
19. Hûzura vardığında kara yüzle
N'ola hâlin senin encmı gözle
20. Bağışla cürm ü takşirim İlchi
Hidcyet eyle sen minhcc-ı rchi
21. Meded tevfiķiñi ycr it delil it
 Bu zişt-hüy-ı c'mclim cemil it
22. Beni nc-bud iken var eyledin sen

17a İhctā: İhct AİK1, // itmiş seni: eylemiş AE

20a ü: -AE,

21b zişt-fuy: zişti fuy AİK1, İAK

Tecessüs eylesen bilmem kimim ben

23. Qadim ü %cılık-ı Öarz u semcısın
Kerim ü lc- nažır ü ibtidcısın
24. Senin emrindedir gerdiş-i devrcn
< arcr itmez döner ‘aşkınla her cn
25. Bu mihr ü mch u encüm kevn ü Öclem
İdüpdür emrine münkcd-ı muhkem
26. Mu‘allc-yı sipihr ü nüh felekler
Yedi tamu sekiz cennet melekler
27. Görünen şeş-cihetden cümle eşyc
~uhurı varlığındandır müheyyc
28. ÖAkıllar hikmetiñden mct olupdur
Āniñ çün birliğin işbet olupdur
29. ^abıbin hürmetiyçün ^ayyu < ayyum
Beni bî-çcreyi sen itme mahrum
30. Yanup hasret odında zcr [u] giryen
Sirişk-i fun-riz itdim firevcn
31. Ki senden özge kim var hālimi ben
Kime ‘arz eyleyem ahvclimi ben
32. Giceler ũubha dek ferycd [u] chım
~alcım eyler sipihri gerçi şchım
33. Viş~clin f~chı var dilde nihcyet
Cemclin iştiyckımdır be-ğcyet
34. Hüzün-ker olmuşum yā Rab İlāhi
Terahhum eyle it bir niñ-nigchı
35. Beni hayret diyarında bırakma

23b naxirü : naxiri AİK1

25a mihr ü: mihrj AİK1 // u: - AİK1, - İAK

29b Beni: Ben ü AE

30b hün-ı: hün AE

32a şubha dek: şubhdek AİK1, İAK

35a diyarında: diyarından AE

Yeter şol cteş-i hicrcna yakma

36. %udcyc cennetine dcfil eyle
Cemclin rü'yetine na'il eyle

37. Ayırma yc İlahi vuc'latından
Diler dāóim Türcbi şefkatinden

38. Sehc vü bcb-ı cūdın ccygchım
şünubum yarlığa sensiñ penchım

Hażc Dıycn-ı Türcbi ^urūf-ı <cfiye-i Elif *

1

36b na'il: dāhil AİK1, AE

* İbtidc-yı #azeliyyct Fi ^arfi'l-Elif AE // Ĥurūf-ı Elif TTK // Münacat MK2

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Rch-1 'aşka bc-1 bismi'llāhlan kıl ibtidā
İsm-i ^akdan feth olur her kcr-1 müşkil dcóimc
2. Ncm-1 er-Rahmānı dil levhinde taḥrır eyle gel
Lutf ider şol bcb-1 Óaşkı er-Raḥīm eyler güçc
3. Şcniyc ḥamd eyle iḥscn itdigi niÓmetlere
şî-keremdir bizlere başş eylemişdir foş Óatā
4. Pür-kuşūrum cürmile cludeyim Perverdiger
Sen mürüvvet eyle yc Rab bî-şümcr itdim fatc
5. Raḥmetin erzcnı kıl bu Óabd-i Ócşi Óccize
Ru-siychim yc İlchi derdime eyle devc
6. Zîr-i pclarda bu gün bir murveş üftcdeyim
Dest-girim yok durur bildim ki senden mcÓadc
7. Dcne tek şan düşmüşüm dest-i felekden ḥcke ben
Vclih ü hayretdeyim feyzin irişdir reh-nümā
8. ÓAşkı hem-rch idüp mihrinle guyc it beni
Eyle bu dehirde nuḥkum žchir ü bctın sezç
9. Bu Türçbi Ócşıkın dıderını crzu kılar
Scóilim fck-i derinde olmuşum şchim gedç

1AİK1(5a), AE (2b), İAK (2b), AİK2 (3b), TTK (2a), MK2 (3a)

1a bismi'llāhlan: bismi'llah ile AE, İAK

3a Şcniyc: Scniyen AE, İAK

5a erzcnı: erzcn AE

5b derdime: derdimi AE

7b ü: - AİK1, - İAK

8b dehirde: dehri İAK // žāhir ü: žahiri AİK1, İAK

2

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. ^c"sılı varım hevç-yı cehlile itdim hebc*
Rçhna Óaşkın delil it ey Kerim ü ey %udç
2. Mağfiret cbınla yu Ói"yçnımı kcn-ı kerem
Şermsçr itme beni çfir nefes ruz-ı cezā
3. Pc-bürehne Óar"a-i maşerde ismin hakkıçün
İtme rüsvç yç şafur u şü'l-celçl-i kibriyç
4. Nçme-i aÓmçlimi fayra mübeddel eyle sen
Yç İlçhi hürmet-i hâkç-ı Muhammed Mu"tafā
5. Dide-i giryçn ile mak"üduma hasret koma
%ckscırım bu niyāzımdır benim ez-dü-serç
6. Şem'-i ikbcim füzuçn eyle žulmet içreyim
Dçmen-i rahmından destim eylemem ašlç rehç
7. El-ğıycş ey pçdişçim merhamet şçnındadır
Bu Türçbi Óçşıkı itme cemçlinden çüdc

3

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

2 AİK1(5b), AE (3a), İAK(3a), AİK2(4a), TTK(2a), MK1(3b), MK2(3a), MK3(3a)

* Bu beyit MK1 nüshasında yoktur.

1b Óaşkıñ: Óışkıñ AE, İAK

3b rüsvā: rüsvāy MK3 // Žü'l-celālī: Žü'l-celāl AİK // Žü'l-celālī ya Ğafür MK2// u: - AE

5b Hākisārim: Hāk-sārim AE, İAK, MK1, MK3 // benim: erenler MK1 // ez-dü-serā: derd ü serā AE // dü serā MK1.

6b rahmından: rahmetde AİK, İAK / rahmında MK1, MK3 // destim eylemem: itmeme destimi AE, İAK

3 AİK1 (5b), AE (3a), İAK (3a), AİK2(4a), TTK(2a), MK1(3b), MK2(3a)

1. ÓAşka kul oldum gerekmez devlet-i dünyc bana
Sensiz ey ruh-ı revcn zindcn olur her cc bana
2. Cism ü ccnim dñnim imcnim hemcn sensiñ benim
Yetişür Óaşkın olunca cüzóî bu sevdcc bana
3. Tc elestin ccnını nuş eyledim mestcneyim
Sud kılmaz sâkiyc şol bcde-i hamrc bana
4. Vech-i dñdârından özge yok durur makûdumuz
Dccóimc vechin olupdur KccÓbe-i 'ulyc bana
5. Leblerin remz itdi ^ızra keşf idüp cb-ı hâyct
Heft hattından beycndır "Óalleme'l-esmc"* bana
6. Pertev-i mihrin bu gönlüm levhine nakş eyledim
Lezzet-i şevkin olupdur Cennetü'l-Meóvc bana
7. < ande baksam ruy-ı envcrin dilim ruşen kılar
Áfitcb-ı talÓatındır gülşen-i raÓnc bana
8. İstemem dehrin bisctin saltanat fakrım yeter
Virmesün 'clemde devrcn mesned-i 'ulyc bana
9. Ey Türccbi dilberin mchiyet ü esrcrını
İtseler bin pccre hem mümkün degil ifşcc bana

4

Mef'ulü fc'ilctü mefc'ilü fc'ilün

1a devlet-i dünyā: devleti dünyā AİK

2a ü : - AİK1

2b olunca cüz' i: ceza olunca AE

2a ü: -AİK1

* "İsimleri öğretti" Bakara 2/31

5b beycndır: aycndır AE, MK1, MK2

9a mchiyet ü: mchiyeti AİK1

4 AİK1(6a), AE (3b), İAK (3b), AİK2 (4b), TTK (2b), MK1 (3b), MK2 (3b)

1. Yc Rabb kıl hidcayetin her demde pişvc *
Rchım urup žulm eyledi bu nefsi-ejdehc

2. % avfım budur ferdıc n'idem vardıkda ben ch
Hep nc-sezc Óamellerim eyler cezc bana

3. ÓAvniñ muÓın it rch-ı müstakımiñe meded
Bıhudeyim şcyeste yok kcrım saña revc

4. ^clim faycl itdikçe bağrım hün olur benim
Gird-cb-ı ğamdan çıkmğa hiç yokdur intihc

5. ~ulmet bıçağından çıkar envcr tcbınc
Her ruz-ı şeb ferycdla gönlümde bu du'c

6. Teşviş-i ğam bcrın çeküp dehrin ki nā-çār
Bir lutfına bin kahr ider bu çarf-ı bı-vefc

7. Derd-i dilin dilde nihcn olsun Türcbi
Yok hclimi ifşc idem bu derde cşinc

5

Me fcÓilün mefcÓilün mefcÓilün mefcÓilün

1. İlchi hikmetin her zerrede şavt u şadc peydc

* Bu mısra vezne uymamaktadır.
2a āh: vāh MK2

5b ferycdla gönlümde: gönlümde ferycdla İAK, MK2
6a ğam bcrın: ğam u AE // dehrin ki neçcr: dehrinle olmuşum nāçār MK1 (Bu mısra vezne uymamaktadır)
7b Yok: Yokdur AE

İdüpsen kudretinden fck ü ncr u mc hevc peydc

2. Dü harfin emrine mažhar düşürdün cümle eşycy
Anınçün ehline maŖlum olur fatt istivc peydc
3. Zehi emr eyledin varından oldı cümlesi mevcud
Ne foş tertib ile ferş eylemişsin cc-be-cc peydc
4. Müheyc Ŗarş u kürsi hem dafi levh u kalem bünycd
Kemclinden žuhur-ı şeşcihet [ü] heft semc peydc
5. Saña yok ibtidc vü intihc bekışin ey vchid
Ki nurundan yaratdın ol Hâbibi ibtidc peydc
6. tmiyçó-ı pertev-i nuri cihcn falkına düşdükde
Didiler doğdı bir furşid-i rafşcn muktedc peydc
7. Münevver talŖatı ser-tcc-ı Ŗclem hâk Resulu'llch
Türçbi ol şeşçŖat ma'deni bir enbiyc peydc

6*

5 AİK1(6b), AE (3b), İAK (3b), AİK2 (5a), TTK (2b), MK1 (4a), MK2 (3b)

1a peydâ: ibtidâ AE, İAK

1b fck ü ncr u mc hevc peydc: âb u fâk nâr hevâ peydâ MK1// ü: -AİK1, İAK //
nâr: bād AE // u: -AİK1, -İAK

4b žuhūr-ı: olupdur MK2 // cihet: cihet AE // heft semc: heft u semc AE

5a ibtidc vü: ibtidâ AİK1

6b doğdı: toğdı MK1 // rafşân: dırafşân AE

6 AİK1 (7a), AE (4a), İAK (4a), AİK2 (5a), TTK (3a), MK1 (4a), MK2 (3b),
MK3 (3a)

* Nat-ı Şerif MK2

Velehu

Fc'iltün fâ'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Ey nebî-i muhterem kılmak şefcÖat şcn sana
Cümle eşyâ nüh felekler emr-i ber-fermcn sana
2. Ey şefî'ü'l-müznibîn ey rahmete'l- lil'clemîn
Şcnına "levlcke levlcke"*** okudu Sübhcn sana
3. Enbiyalar serveri iki cihcnın kutbısın
İderiz cndan şehcdet dcóimc elócn sana
4. Cevher-i zctın müberre mcsvcdan tc ezel
Sırr-ı esrcr-ı %udc muÓcizle bir seyrçn sana
5. Gelmeseydin olmaz idi devr-i eflek-i cihcn
Ó,,şıkındır Óaşkile cevçcn ider devrcn sana
6. Mihr ü meh-ruşen senin nurundan oldu çıkkcr
Şıret ü zâtında elbet cümlesi fayrcn sana
7. %cdimin Cibril Emındır vahy nüzulundan senin
Cānib-i ^ağdan getürdi āyet-i Furkān sana
8. Menzil-i Ócli-merctib isteyen rchın tutar
Rütbe-i Óukbc bulur her kim ki ru-gerdcn sana
9. Bu Türçbi pür-güncha sen şefîÓ ol yç Resul
Murğ-ı dil şem'-i rufun pervçnesi sūzcn sana

7 *

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

2a ey: vey AİK1, İAK, MK3

** Sen olmasaydın sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. Hadisi Kudsi

6b ü: -AİK1, -İAK

8a ü: -İAK

7 AİK1 (7b), AE (4a), İAK (4a), AİK2 (5b), TTK (3a), MK1 (4b), MK2 (4a)

* Diğer MK2

1. Sırr-ı ^ak esrcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
Enbiyc serdcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
2. Nur-ı z^atın hürmetiyçün falk olup kevn ü mekn
Her vücudun varı sensin yc Mu^ammed Mu^tafâ
3. 'İlm-i furşidin şuÖcÖ1 Öclemi kılmış ihct
Dillerin envcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
4. MuÖciziñ baırında ser-gerdcn olur scÖir nebi
Cümlenin fünkcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
5. MenbaÖ-ı künh-i hakikat sende derc olmuş kamu
MaÖrifet gülcrcı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
6. < il şefcÖat rch-rev-i şerÖinde kccÖim mücrime
%cli'in ikrcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
7. Şeş-cihet mevcudına bcÖiş ki z^atındır şehc
Gerd iden devvcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
8. İştıyck u şevkle ruz u leycl-i maÖnevi
Ö,,şıkın dıdcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc
9. H^cb-ı gaflet içre kalmışdır Türcbi ru-siyeh
Eyleyen bıdcrı sensin yc Mu^ammed Mu^tafc

8

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Ey velcyet maÖdeni cud u kerem kcn-ı şehc

2a ü: - İAK

3a 'İlm-i: 'İlm ü AE// ihct: muhct AE

8a rüz u: rüzj AİK1, İAK

8 AİK1 (7b), AE (4b), İAK (4b), AİK2 (5b), TTK (3b), MK1 (4b), MK2 (4a)

1a u: - AİK1, - İAK

Ey erenler ser-firâzı yâr-ı gâr-ı Muştafâ

2. Sendedir Óilm-i ledün esrârı derc olmuş kamu
Şâniña lâyıķ buyurdı ^ak TeÓâlâ “hel Óetç”*
 3. Mażhar-ı nür-ı beşerden sûretâ itdiñ žuhûr
Nür-ı aķdemsin ħaķıķat iķre şâhım mutlaķâ
 4. Şır-ı Mevlâ ħavz-ı kevşer şâĥibi hem Żü’l-fiķâr
Ser-imâm-ı “lâ fetâ”** sını yâ ÓAliyyü’l-Murtezâ
 5. Rüz-ı maĥşer râhına bel bağlayan buldı necât
Her dü Óâlem ol kesinđir maÓni-i zevķ u safâ
 6. Nîm-nigâĥ ile nażar kılsañ terahĥum eyleyüp
Kesb ider rifÓat-merâtib şâĥ olur elbet gedâ
 7. Kim ki dil virdi ĥulûs u bi-riyâ şol mühriñe
Âteş-i nâr-ı cehennemdendir ol merdüm rehâ
 8. Çeşm-i pür-nem süz-ı dil bağrı yanık Óâşıkılara
Merĥamet şâniñdadır hem derdine sensiñ devâ
9. Ķalmışım hâmün-ı ĥayret iķre giryân u źelil
İbtihâlim rahmını erzâni Ķıl şâhım baña

* “ Hakikatta geldi” İnsan 76/1

3b mutlaķâ: Muştafâ MK1

** Yiğit er yoktur.

4b imâm-ı: imâm u TTK

6b rif at merctib: ‘clı-merctibAE

7a fulus u: fulus-ı AİK1,

7b Âteş-i nâr-ı cehennemdendir ol merdüm rehâ: Nâr-ı düzâĥdan ol kişi mutlaķ rehâ

AE

8b: hem: ol kişi AİK1

9a u: -İAK

9b rahmını: rahmeti MK1 // erzcnı: erzcn AE

9 AİK1 (8b), AE (5a), İAK (5a), AİK2 (6a), TTK (3b), MK1 (5a), MK2 (4b)

1b eyleyim: eyledim MK1

10. Bendelikde rû-siyâhım hâlimi ma'Ūzūr tut
Senden özge yâ kime yalvarayım ben mübtelâ
11. Za'hm-ı süz ilen Tûrâbı zâr ider leyl ü nehâr
Bî-nihâyet bâr-ı Őisyanım nümâ hâlim saña

9

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. N'eyleyim kim ben beni sensiz gerekmez ben baña
Çâk idüp ref'Ū eyleyim perde hîcâbdır ten baña
2. Ey şeh-i Őâlî-cenâbım Őömrümüñ sermâyesi
Hüb-cemâl-i âfitâbım yek nażar kııl sen baña
3. Rişte-i Őaşkıñ tınâbın boynuma bend eyledim
Ursalar kâr eylemezdi silsile âhen baña
4. Olmuşum sâlâr-ı ğam bu kişver-i hicriñde yâd
Zulmet-i zülfüñ şalupdur sâye-i efken baña
5. Seyr-i gülşen istemem olsa dañi bâğ-ı cinân
Hâk-i küyuñ yaşlanup hâk olmağım ahsen baña
6. Şevk-ı sevdâ-yı hayâliñ olsa hem-râhım eger
Ravza-i Rıdvân olurdu ğuşe-i külhan baña
7. Nâr-ı hicrânıñ firâkıñdan Tûrâbı haste-dil
Vaşl-ı dermânıñ irişdir ölmeden erken baña

10

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Merhâbâ ey server-i hûbân efendim merhâbâ

Hüb cemâli kâküli perşân efendim merhâbâ

2. Kâmetiñ serv-i hırâmî gözleriñ âhû mişâl
Cânımıñ cānānesi sultān efendim merhâbâ
3. < ande sen tek bir gül-i raŖnā mı var Ŗālemde kim
Dil olupdur vechine hayrān efendim merhâbâ
4. %oş letāfetli revişin kâmetiñ bālā bülend
Rāhıñā Ŗāşıklarıñ kurbān efendim merhâbâ
5. Ruħlarıñ bir gonca gül-ter mi seniñ ey dil-rübā
Yofsa laŖl-i lebleriñ mercān efendim merhâbâ
6. Sensiz ey rûh-ı revān bir lahza ārām itmezem
Yok kararım görmesem bir ān efendim merhâbâ
7. Vaşlıñā irgür Tūrābî Ŗāşık-ı üftādeyi
Kıl meded bu derdime dermān efendim merhâbâ

11

MefāŖilün mefāŖilün mefāŖilün mefāŖilün

1. Gönül bir nāzeniñ hoşka-dehen ister mi ister yā
Ruħ-ı gül goncaveş serv-i revān ister mi ister yā
2. Melāhatda saña mānend var mı devr-i Ŗālemde
Gerek şāyetse
medhiñde zebān ister mi ister yā
3. < arār itmez hemān pervāz ider murğ-ı dilim şimdi
Ser-i kuyunda bir foş çşiyen ister mi ister yē
4. Nühüfte kalmasun hüsnün kitcbı heft hattından
Velî ebyctla şerh-i beyen ister mi ister yē

4b Ŗāşıklarıñ kurbān: kurbān Ŗāşıkların kurbān MK1
6b bir: her AE, İAK

11 AİK1 (9a), AE (5b), İAK (5b), AİK2 (6b), TTK (4b), MK1 (5a), MK2 (4b)

1a dehen: dehen AE

1b Ruħ-ı gül goncaveş: Gül ruħı goncaveş AİK1, İAK, MK1, MK2

5. Degil eshel višālin neş'esin dilde nümç kılmak
Rehinde mclı mülki vârf-ı ccn ister mi ister yc
6. Seni sevmek nümünü terk-i terk olmaktır 'clemde
Nihcyet ehl-i 'aşka bir nişcn ister mi ister yc
7. Türcbi rü'yet-i didcr-ı ycr ister ise zchid
Diler ferdcdā ol bağ-ı cinen ister mi ister yc

12

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Guşe-i vahdet gönül rch-ı selcmetdir sana
N'eyleyim şol cife-i dünyc nedcmetdir sana
2. Deyr-i dehrin derd-i pür-teşvişini elden bırak
Bir bölük endişeyi terk it ne hâcetdir sana
3. Fcriğ ol 'clemden ancak ^ak rızcsın kıl taleb
Pendimi guş eyle dil mahz-ı şadckatdir sana
4. Cümleden kat'-ı ta'alluğ eyleyüp czcde ol
Fut kancŌatda tevekkül bir hidcyetdir sana
5. ^ubb-ı dünyc zerreveş olsa derununda eger
Ber-murcd olmak muhcl chir felcketdir sana
6. Olma ğcfil zerrece ^akdan yüri bi-çcresin
< ul isen kullukda debren bir itc'atdir sana
7. %cb-ı ğaflet içre bi-fud eylemiş devrcn seni

5a neş'esin: neş'esi AİK1

5b mclı mülki: mcl ü mülk

6a Seni sevmek: Dilde seni sevmek TTK

7a Türcbi ru'yet-i: Türcbi dide-i ru'yet-i MK1

12 AİK1(9b), AE (5b), İAK (5b), AİK2 (7a), TTK (5a), MK1 (5b), MK2 (5a)

6a zerrece: zerreveş AİK1, İAK, MK1, MK2

Lcöübeli yatma bunda bu ne rāhatdır sana

8. Cehd idüp nefsin hevcsından beri it sen seni
“Men ‘aref”^{*} sırrına ir kim bu nihcyetdir sana
9. Ma’şriyet bahrında ğark oldun Türcbi neyleyim
^ak fužurunda dijvenda vch haccletdir sana

13

Fc’iltün fc’iltün fc’iltün fc’ilün

1. < atre eşkim dökme ey göz dil Öitcb eyler sana
%ck-ıy-i ycre dök kim dürr-i ncb eyler sana
2. “akla ey cenim derununda dem-c-dem funveş
%cme-i çeşmim nola bir gün hescb eyler sana
3. Cigerim tennur-ı ‘aşka çizgünür leyl ü nehcr
Dilberc gönlümi gör kim bir kebcb eyler sana
4. Vc’iže “ordum cemcli sevmesi hoş mı didim
MenÖ-i va“fın söyleyüp şcfi cevcb eyler sana
5. Açdı gün yüzden nikcbın çıkdı cevlen itmege
Sevdiğim görse ta‘accüb cfiteb eyler sana
6. Tır-i müjcnın kemcn-
ebruda hczırlandığı
Vehmim oldur cen evin şimdi farcb eyler
sana
7. Ey Türcbi kıl tafammül cevrine yārin müdcem
Vaşlını inÖcm ider de bir şevcb eyler sana

^{*} Kim ki nefsinı bilir Allah’ı bilir.

9a Ma’şriyet: Ma’rifet AE, İAK, AİK1

13 AİK1 (10a), AE (6a), İAK (6a), AİK2 (7b), TTK (5a), MK1 (5b), MK2 (5a)

3a ü: -AİK1, -İAK

3b bir: pür AE

4a VāÖiže: VāÖizā MK1

5b Sevdiğim: Sevdiğüm MK1

7b Vaşlını: Vuşlatı MK1

14

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

1. Vc'izc gel bir faber vir sen bu ferdcdan bana
^cl-i ahvcl-i cihcndan söyle `ukbcdan bana
2. Devr ider bir cn karcrı yok bu mınc-yı kebud
Bu ne sırdır söyle bu çarf-ı mu'allcdan bana
3. Enbiyc vü evliyc gitdi bu yerden kandedir
Kim bilürse eylesün ifşc bu `ahrcdan bana
4. Bilmezem kimdir giden yc kim gelen seyrçn budur
Dem-be-dem fayret gelüpdür ch bu ma'ncdan bana
5. Sevdigim vc'ix efendi sırr-ı ma'ncsın buyur
Si vü dü mchiyetin „demle ^avvcdan bana
6. Guşuma mahfı-nümā kıl sırrımı bildin ise
Teşneyim bir `u irişdir sen bu derycdan bana
7. Yofsa sen de ben teki bi-çresin bir bi-faber
Ey Türçbi çek elin gel sen bu da'vcdan bana

15

14 AİK1 (10a), AE (6a), İAK (6a), AİK2 (7b), TTK (5b), MK1 (6a), MK2 (5b)

3a Enbiyc vü evliyc: Evliyc vü enbiyc AE

5a buyur: budur AE

15 AİK1 (10b), AE (6b), İAK (6b), AİK2 (8a), TTK (5b), MK1 (6a), MK2 (5b)

2b Görelim helimizi bir nola anda cyc: Görelim helimizi bir nola andan nedir cyc
İAK

4b Çi girih piç ü telçşe: Bu ne bir piç telçşe AE

5a Seri: Ser AİK1, İAK// ü: -İAK

Velehu

Fe'iltün fe'iltün fe'iltün fe'ülün

1. "utmayız dcmen-i dünyeyi ki olduk fukarc
Bizi başdan çıkarur clile elbet bu hevc
2. Dest-i "abra yapışup küh-ı rıycya gidelim
Görelim hclimizi bir nola anda cıc
3. Ccy-ı tenhcda fercgat evini bekleyelim
< o disünler bize bu hâlk-ı cihcn hep budalc
4. Girelim dc'ire-i Øaşka çıkup dünycdan
Çi girih piç ü telcşe ne tükenmez gavgc
5. Seri czcde kılup mest ü hcmuş olalım
Hele terk eyleyelim zikrimiz olsun Mevlc
6. Nice sultcnları bu çarh ayaga salmış
Diğere bahş ide her dürlü vefcsın zirc
7. "oralım çarha Türcbi nice oldı anlar
Diyelim kande getürdün kanı şugrc kübrc

16 AİK1 (11a), AE (6b), İAK(6b), AİK2 (8a), TTK (5b), MK1 (6b), MK2 (5b)

1a çekmege münis: çekmege dil münis MK1

16 AİK1 (11a), AE (6b), İAK(6b), AİK2 (8a), TTK (5b), MK1 (6b), MK2 (5b)

1a çekmege münis: çekmege dil münis MK1

1b Beslerim: Leblerin MK1

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

1. Hicr-i ycri çekmege munis bu gün gamdır bana
Bcr-ı derdim ter kılan bu dide-i nemdür bana
2. Beslerim hâsret nihclin eşkile şî-rcb idüp
„h u nclcm tc ezel hem-rcb-ı akdemdir bana
3. %cme-i kudret çekende baftımın erkcmını
Bir siyeh fattile çekmiş şöyle muhkemdir bana
4. Ol sebebden scye-i rafmın felek dur eylemiş
< ismetim ruz-ı ezel Öclemde mctemdir bana
5. Başıma seng-i melcmet her taraftan yağdırup
Lutf-ı in'cmı bu çarfın böyle ekremdir bana
6. Çokların zahmın ferah-nck itdi devrcn-ı tcbib
Virdigi dil-rişime pür-zehr merhemdir bana
7. Zcr u girycnım Türcbi giceler tc ``ubha dek
„h u ferycdım şeb-i hicrcnda hem-demdir bana

17

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

2b u: -AİK1, -İAK, -AİK2, -MK1

5a Başıma seng-i melcmet her taraftan yağdırup: Başıma seng-i melcmet her taraftan yağdırup leyl ü nehâr MK1 (Bu şekilde misra vezne uymamaktadır.)

6a ferâf-nâk: ber-bâd MK2

6b pür: bir AİK1, İAK, AİK2

7a ``ubha dek: ``ubfdek İAK

7b „h u ferycdım: Nclcm ferycdım İAK, MK1, MK2

17 AİK1 (11b), AE (7a), İAK (7a), AİK2 (8b), TTK (7a), MK1 (6b), MK2 (6a)

1. Dil ruḑun devrinde zülfün virmedi meydın ana
Reşk ider bus itmesün ruḥşat mı var bir cın ana
2. Kāfir olmuş gence mclik müömine virmez zekct
Bu ne ḥikmet bilmezem ki ‘aklımız fayrcın ana
3. Scye-i vechinde ğemzen iltifct itmez bize
Urma kim kan itmesün nc- ḥak yere peycın ana
4. „fitcb-ı hüsnüne meh-i nev midir şol kaşların
Kesb ider ay nur günden fer virür sulcın ana
5. KaÖbe-i ḥüsnün tavcf eyler dil-i hüccccımız
Secde kılmak vccib her vechile inscın ana
6. La’line nisbet cihcnda la’l kim nc-ycb olur
Öyle bir yckut-ı rümccn eylemiş devrcın ana
7. Çeşm-i fun-ḥ’cr-ı nigcın bu Türcbi ‘cşıkı
Derde şalmışdır yetişdir kıl kerem derccn ana

18

Fc’iltün / fc’iltün / fc’iltün/ fc’ilün

1. Buy-ı zülfün dilberc foş misk ü ‘anberdir bana
Lezzet-i la’l-i lebin ma’nide Kevşerdir bana
2. N’eyleyim kand-i nebctı nezd-i güftcırında kim
“ofbeti ycrin bu dem kand-i mükerrerdır bana
3. Seyr-i servi istemem kaddın yanında sevdiğim

3b Urma: Durma MK1

4a meh-i nev: nev-meh AE

4b nür-ı: nürı AİK2

5a dil-i hüccccımız: gönül hüccccımız AE

5b vccibi her: vccib uş her AE // insān: āsān AİK2

18 AİK1(11b), AE (7a), İAK (7a), AİK2 (8b), TTK (7a), MK1(7a), MK2 (6a)

1a misk: müşk AİK1, İAK

2b “ofbeti ycrin bu dem kand-i mükerrerdır bana: “ohbet-i ycr-i şirin-sükker mükerrerdır bana AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

Şol dehcnn sözleri nc-ycb gevherdir bana

4. Rişte-i gönlüm dolaşmış kekülün kullcbına
Boynuma bend eyledim zincir-i ekberdir bana
5. Dil diler itmez hâzer cellâd-ı gamzenden na'ib
Bilmiyor virmez amcn bir tığ-ı fançerdir bana
6. Zchidin huri vü cennetdir murcdı dc'imc
^ur u gilmcn-ı behişt dıder-ı dilberdir bana
7. Müómine elbet gerek hâk üzre fary olmuş vâlet
Meh-cebñim keşların mihrcb u minberdir bana
8. Va'l-ı ycrin mcni'i kimdir Türcebî bilmişim
"cli'-i na'fım bu yüzden şimdi siperdir bana

19

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Ey gönül terk-i cihcn it diyeler derviş sana
Dünyc bir bcr-ı gircendir virmeye teşviş sana
2. Cevrine degmez vafcsı bi-vefcyı şöyle bil
Gösterür girdikde her vechile çok endiş sana
3. Çık bu falkın keşretinden gel seri czcde kıl
İtmesün renci füzun Öclemde bir gerdış sana

5b Bilmiyor: Bilmeyüb TTK

6a dc'imc: şüphesiz AE, İAK

6b ^ur u gilmcn-ı behişt: ^ur gilmcn u behişt AE, Hür gılman-ı behişt AİK2

8b bu yüzden: yüzündenAE

19 AİK1 (12a), AE (7b), İAK (7b), AİK2 (9a), TTK (7b), MK1 (7a), MK2 (6b)

2b bi-vefcyı: bi-vefcdır AE, MK1

4. "clib olma bî-nihcayet kâl ü kılden çek elin
Rch-ı ^akka bende ol cscn ola her iş sana
5. "uretc zıbc-nümc betında bir zıst-i Óacuz
Zehrile dendcnı pür urmaya zinhcr dış sana
6. Er gibi depren vakın mekkcredan eyle hâzer
Zahm-ı dil ka'dı için cmcdedir bir şış sana
7. Ey Türcebi saÓy idüp dcmen-keş ol bu dünyeden
Duymasun tclibleri lczim degil teftiş sana

20

Müfte'ilün fc'ilün müfte'ilün fc'ilün

1. %ub ola yc bay ola dünycda ragbet ana
ÓArif-i bî-zer ise her demi miñnet ana
2. Bir güzelin semtine varsa bir 'cşık eger
Şim ü zeri ger ola şimdi mañabbet ana
3. Pür ide dıncr ile kısesini dc'imc
Eyleye falk-ı cihcn foşcana ülfet ana
4. Olsa bu Óarın Felctunı anı kim n'ide
Kimde gurus çok ise çokcana hürmet ana

3b bir: bu TTK

4a ü: -AİK1, -IAK // Bu beyit AİK1 nüshasında 5. beyittedir.

5b dendcnı: dendcn AE // pür: pürdür AİK1, İAK, MK2 // zinhcr dış: ger dış AİK1, İAK, MK2

7a denyeden: dünyada TTK

7b Duymasun: Duymasunlar MK1

20 AİK1(12b), AE (7b), İAK (7b), AİK2 (9a), TTK (7b), MK1 (7a), MK2 (6b)

1b bi-zer: bizcr İAK, MK1

2b ger: hest AİK1, İAK, TTK, MK1

3b foşcana: foşca AE, İAK

4b ise: - AE

7b gayret: 'izzet AE, İAK

21 AİK1 (13b), AE (8a), İAK (8a), AİK2 (9b), TTK (7b), MK1 (7b), MK2 (6b)

5. Gerçi kalender kişi ruyuna kimler bakar
Cennete girse mişcl anda mezellet ana
6. Böylece fehmi eyledim ʿcĥib-i devlet olan
Cch-ı caĥım içre hem olmaya ŝıklet ana
7. ʒalk-ı cihcn birbirin bir pula ʿatmaktadır
Düşdi Türcbi kamu sa'yile ğayret ana

21

Fc'ilectün / fc'ilectün / fc'ilectün/ fc'ilün

1. Ó,,şıkım leyl ü nehcrımda yeter bir gül bana
Ncl ü ferycdımda yetmez istese bülbül bana
2. Bir peri sevdcsına giydim cünun pırchenin
Ben deli dıycneyim ey zchidc sen gül bana
3. İtmezem dığcr-ı ycrin terkini 'clemde kim
'Aşkın etvcrında yokdur bu dafi bir zül bana
4. Şcne bilmez tcr-ı zülfünde a'ılımış gönlümi
Dcra çıkmış kimseyi
kurtarması müşkil bana
5. Bcğ-bcn nežžcrre kıldı bcğa girdi görmedi
N'eyleyim ğışularun tek bulmadı sünbül bana
6. Gerden üzre fcl-i hindu ccnıma odlar yakar

1a ü: -AİK1, -İAK, -MK2

1b Ncl ü ferycdımda: Ncde ferycdımda AE, İAK

2b ey: uş AE

4a gönlümi: gönlümi MK1, gönlümü AİK2

6a üzre: -AE

Yek nazarda reşk idüp gör n'eyledi fülful bana

7. Esb-i 'aşkın bu Türcbi dilde merbut eylemiş
Tiz-reftcında "an kim ^aydari Düldül bana

22

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Tc elestden bafş olunmuş virdigim ikrer bana
Vckıf-ı esrer degildir gerçi kim ağycr bana
2. Ol erenler bezmine ccnım sebıl itdikde ben *
"atmağa hem almaga hoş itdiler bczcr bana
3. „demi ma'ni nedir bildim hâkıkat remzini
Ruşen oldı rch-ı bctın dıde-i envcr bana
4. Sure-i "Seb'a'l-meşcni"*** den rumuzı keşf idüp
Lutf u i'ncm eylemişdir hâzret-i hünkcr bana
5. Vech-i cdemden okudum Fctiha "ümmü'l-kitcb"***
Menba'ı meftuh
olundı si vü dü güfter bana
6. Tc-be ser-pā şeş-cihet deryc-yı nur-ı Kırdgcr
Çeşm-i dü fastem her demi nežžcre-i dıdcr bana

22 AİK1 (13a), AE (8a), İAK (8a), AİK2 (9b), TTK (8a), MK1 (7b), MK2 (7a)

* Bu beyit TTK nüshasında 3. beyittedir.

2b bazar: pazār MK2

3a remzini: bezmini AE.(Bu beyit TTK nüshasında 2. beyittedir.)

** Fatiha Suresi Hicr 15/87

4b Lutf u : Lutfi İAK , MK1

*** Fatiha Suresi Zuhuf 43/4

7. Ey Türabi menzil-i bekî murcd itsen eger
Terk-i dünyc terk-i Öukbc kalmadı bir ycr bana

23

Fe'iltün / fe'iltün / fe'iltün / fe'ilün

1. O mehin gamze okı bagrıma mızrcık degil a
Tir-i müjgca siper dil hele korkak degil a
2. Nice yıllar o nigcrın ki cefâsın çekerim
Cevr ü bi-dcd benim başıma pıtrak degil a
3. "ıkma hırşile cğuşunda yazıkdır ycri
Bir ter-i goncadır ol taşile toprak degil a
4. Şap şap öpmekle o mehin al ru fun incitdin
%ar tabi'atla be zchid bu da aflck degil a
5. Lu'bile bus u kncr eylemesi mümkün mi
Nev-nihcl olsa da pür-fitnedir ahmak degil a
6. Şıneme seng-i sitem ursa da cheste urur
Rahm ider bendesine đarbile tak tak degil a

7. Ne alur gönlümi yetmez mi Türabi ol şuf
"Aklımı aldı benim
gönlüme ortak degil a

7a Türâbi: - MK1

7b kalmadı: kalmalı AİK1

23 AİK1(13a),AE(8b), İAK(8a), AİK2 (10a), TTK (8a), MK1 (8a), MK2 (7a)

2b pıtraç: mıtraç MK1

3a "ıkma hırşile cğuşunda: Ağuşunda sıkma hırşile AE

4b %ar: %ırş TTK

7a alur: - AE

24

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Dilberc 'aşk içre üstcdım dimez miydim sana
Şi've istigncya mu'tcdım dimez miydim sana
2. Gülşen-i kuyunda zcırım giceler elbet ider
Bülbüli dem-beste ferycdım dimez miydim sana
3. Merhâmet kıl Öcşık-ı bî-çcreyim ey dil-rübç
Bir dili mafzun-ı nc-şcdım dimez miydim sana
4. Cevre meyycl oldıgında bin naşihatler virüp
Yalvarup gel itme evlçdım dimez miydim sana
5. Ben rehç olmam cefç-keşlikden aşıç dünyçda
ç ahrile taÖmür-i bünyçdım dimez miydim sana
6. Tır-i chımla güzergchında nigrcn olmuşum
İşte bir chuya çayycdım dimez miydim sana
7. Nice yıllar kuh-ı Öcşğında Türçbi derdmend
Sen gibi Şirçne Ferhçdım dimez miydim sana

25

24 AİK1 (14a), AE (8b), İAK (8b), AİK2 (10a), TTK (8a), MK1 (8a), MK2 (7b)

1b Şi've: Şi've-i AİK1, -İAK, -MK1

3a bî-çcreyim: üftadeyim TTK

3b dili: dil-i AE, // mahzun-ı: mahzun AE, İAK, MK1

4a oldıgında: oldıgından AE, İAK // meyyâl: muÖtâd TTK

5a rehç olmam: rehç bulmam AE // keşlikden: keşlikde AE, İAK, MK1

6b bir: her AE

25 AİK1(13b), AE(8b), İAK (8b), AİK2 (10b), TTK (8b), MK1 (8b), MK2 (7b)

Fe'iltün fe'iltün fe'iltün fe'ilün

1. Olicak fa'l-ı bahır mu'etdil olmakda hevc
Yürüye hûkm ide eşccra Öincyetle o mc
2. Besleyüp mehd-i zemîn içre kamusın beren
Çıka elvcn-ı şükufe dola her sū šahrā
3. Giydire hil'at-i hâdrā çemenin güllerine
Gele teşrif ide ta'özim ile şol bcd-ı abc
4. Otura tahtına hûkm eyleye sultcn Nev-ruz
Ola Öadlile müzeyyen şecerct-ı hâdrā
5. Açıla şch-ı gülün perdesi destür ile
Çekile la'ölile evrākına rengin tuğrc
6. Şcd u mesrur ile güyc ola gerçi murğcn
Yakasın çck ide ol dem gene bülbül şeydc
7. Seyrile bāğa Türcbi nažar-üftcd oldum
Cümle eşyāya tecelli ne hoş itmiş Mevlc

26

Fe'iltün fe'iltün fe'iltün fe'ilün

2a mehd-i: mäh: MK1

2b her: bir AİK

3a güllerine: beglerine AİK1 , - İAK, - MK1, berkine MK2

6a u: - AİK1, - İAK, -AİK2

7a oldum: itdim AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK2

26 AE (9b), TTK (4a), MK1 (8b), MK2 (5a)

1. Ol şehinşâh-ı cihân ÓAbdü'l-Óaziz Hân-ı sehâ
Bu zaÓıf kullarının zahmın bilüp kıldı devâ
2. Böyle bir lutf u kerem kâni felek görmüş degil
Nice bir Hâtem derinde kul olupdur mutlaqâ
3. Râhına oldu mübeddel firkat-ı maHzūnumuz
Hâmdüli'llâh sen kerim şâhâneden olduk rızâ
4. Yâ İlâhî devletin dâ'im kıilup düşmânların
İsm-i şahhârınla qahr eyle qamusın dü serâ
5. Quvvet-i Hâydar Hudâ virsün hemân şemşirine
Kâfir-i bed-h'âhının gerdânına olsun revâ
6. Eylesün Rabbü'l-Óalâ her dem nüfusun Zü'l-fiqâr
Hâq bilür Hâqqa Óayân edÓiyemizdir bi-riyâ
7. 'Ómr-i efzun eyle taht-ı şevketinde ber-karcı
Eylesün olsun muÓını %cılık-ı arz u semc
8. Pcdişç-ı Óclem-penchın scye-i zırindeyiz
Vccib oldı her dem ü her ruz u şeb kılmak du'c
9. Her birimiz bin zebcn ile teşekkür eylesek
Mümkün olmaz şükrünün bir dcnesin kılmak edc
10. Rahmın erzcnı kılursun mücrim ü efgendeye
Sensin ol hc'zık tabıb yaÓni derin dcru's-şifc
11. Bcb-ı cüdunda kamu 'atşcneler sı-rcb olur
Ccn bulur bir nım-nigch itsen Türcb olmuş gedc

27

Fc'ilectün / fc'ilectün / fc'ilectün/ fc'ilün

6a Eylesün Rabbü'l-Óalâ her dem nüfusun Zü'l-fiqâr: Eylesün her dem el-Alı her dem nüfusun Zü'l-fiqâr AE, TTK, MK1

10a mücrim ü: mücrimi MK1

10b tabıb yaÓni derin dcru's-şifc: tabıbi sendedir dârüóş-şifâ TTK, MK1

11a cüdunda: lütfunda MK1

11b nım-nigâh: nım u nigâh MK1

27 AE (9b), TTK (4a), MK1 (9a), MK2 (6a)

1. Vc'îzç şarf eyleme varın gerekmez mi sana
Kürsiye çıkdıkda söz ycrin gerekmez mi sana
2. Kimse guş itmez tecemmuŖ itdigin efsaneyi
< o başka mescidlerde güftcrin gerekmez mi sana
3. „h [u] nclcn eyleyüp ʷubĥa degin bĥude kim
#onca duymaz Ŗandelĭb zcrin gerekmez mi sana
4. Yüz çevirme fcrdan ʳcr eyleyüp ey gül bu gün
Yarın ʳürcn olasın fcrin gerekmez mi sana
5. ʳAşkla hcı huy idüp devrcna girdin baş açuk
ʷufi ʷonra serde destcrin gerekmez mi sana
6. ʷışmla kahr eyleyüp elden yere urdun çı sud
Muĥtesib çekmege kantcrin gerekmez mi sana
7. Tevbe kıldın türş meyden fcrig oldun bir zamcn
Şimdi döndün zchid ikrcin gerekmez mi sana
8. Nerde cilbendin fcrmuş eyledin bir fikr kıl
Curʳadcn da derviş esrcin gerekmez mi sana
9. Cismimi ĥıfż eyle bĭmcr olma kim vakt-i şitc
Ey Türcbi köhne entcrin gerekmez mi sana

2b Başka mehd mescidlerde güftärin gerekmez mi sana MK1 // Ƙo: - MK2

3a bĭ-hude kim: bĭ-hüdeye MK1, Mk2

4b olasın: oldıĥan MK1

5a hcı huy: ĥây hŭy ĥây MK1 // girdin: gezdin MK1 // açuk: - MK1

8a nerde: kande TTK

9a ĥıfż: -MK1, -TTK

28 AE (10b), TTK (4b), MK1 (9a), MK2 (7a)

Fc'iletün / fc'iletün / fc'iletün/ fc'ilün

1. Her biri bir hâle duş olmuş gider 'clem bu ya
Eksik olmaz dünyede serden gider 'clem bu ya
2. Bir karır üzre çevirmez devrini çarf-ı felek
Gchi 'aksi gch murcd üzre döner 'clem bu ya
3. Kimse bilmez görünür de kandedir sud u ziyen
Her kişi nakş-ı teccüsde gezer 'clem bu ya
4. Var ki âdem bunda çalmışdır melcmet tablını
Her küduretden beri kalmış gezer 'clem bu ya
5. Böyle kes vcr-ı 'ömri gitmiştir hebç bî-hudeye
Yok yedinde ben lcyıka hüner 'clem bu ya
6. Gch tüvcnger şım ü zer cem'inde puyen ruz şeb
Şöyle bî-râhat gedclardan beter 'clem bu ya
7. Nc-ümîd olmam Türçbi vu'lat-ı dil-derdan
Raâm ider bu tclî'im bir gün güler 'clem bu ya

Kcfiye-i %urufü'l- Bc *

1b dünyede: dünyada TTK, MK1

2a devrini çarf-ı: çarfını devr-i MK1

5b lâyıka: gibi lâyıq MK1

7b gün: -MK1

* Fi %arfi'l-Bc AE // ^urufü'l-Bc İAK, MK2 // Kafiyet'el Bâ TTK

29

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Ycr bana dur oldığı bu tcli'imdendir sebab
Çarf-ı gaddcın yedinden çekdigim renc-i ta'ab
2. Dil murcdından beri oldum tekcfül birle ben
Nc-sezc kcrim xuhur eyler neden bilmem 'aceb
3. Tişe-i kahıyla devrcn yıkmak ister gönlümi
Ka'beye ka'd eylemek 'i'ycn olur hey bî-edeb
4. Kcma vc'ıl olmazam her nice kim sa'y eylesem
Bir necca dc'fil olmaz bu serim kılsam taleb
5. ~ulmet ü tcrık-i gamdan sen falc" it yâ İlch
Bilmedim tedbjr-i dunum yofsa takdîrim mi hep
6. Hicr-i ycrin cteşinden ccna yetdim n'eyleyim
„h u nclcnımdan 'cciz oldu 'clem ruz şeb
7. Ey Türcbi pür olup şimdi sirişkim mafzeni
Ber taraf derd-i derunum şöyle olmuş leb-be-leb

30*

29 AİK1(14b), AE(10a), İAK(9a), AİK2 (10b), TTK (8b)

1b yedinden: elinden AE

5a ü: -AİK1, - İAK, - TTK

6b u: -AE, -AİK2, -MK1

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

- 1 Def'-i ğam kılmak için ey sekiye gel vir şarcb
^c'ıl-ı kayd-ı cihcndan eylemişim ictincb
2. Bcde-i engurı doldur cem pür kıl vir bana
Gönlümi mesrur idüp 'clemde eyle bir Şevcb
3. Mest ü medhuş it beni bir vechile ayılmayım
Böyle kim bir dem degil her dem ki tc yevmü'l-h'iscb
4. Ruz-ı mahşer Şöyle lc yaökıl varam diycna ben
İktidcım olmasun hiç virmege bir tek cevcb
5. Bilmeyim kimdir Şoran ya kim gelen ya kim giden
Duymayım bihodile ger itseler renc ü 'itcb
6. Durmağa pcy üzre tckat olmaya h'climde hiç
Diyeler terk eyleye dursun işi olmuş ğarcb
7. Ey Türcbi virseler afbcırımı dil-dcırma
Őcye-i rahmın valardı üstüme ol cfitecb

31

**30 AİK1(15a), AE(10a), İAK(9a), AİK2 (11a), TTK (9a), MK1 (9b),
MK2 (8a), MK3 (4a)**

* Huruf-ı Bā MK3

2a engurı: engur AİK1, İAK, TTK

4a Rüz-ı: Rüz TTK

5b fudile: fudi ileAE // ger: -AE // ü: -İAK

6a hiç: hem AİK1, İAK, MK2, MK3

6b eyleye: eyleyin AİK,

Mef'ulü mefc'ülü mefc'ülü fe'ulün

1. Hiç var mı cihcñ içre gönül zcrına aḥbcñ
^ cldaş olacak kalmadı bu dehrde nc-ycb
2. Şol dcmen-i fırr'a yapışup cümlesi birden
< ande bulunur ḥakkı tuta ehl-i dil erbcb
3. Ta'Özimi bülend olmada gitdikce bu dñncr
Sa'y itmeleri cümlesi cem'Öyyet-i esbcb
4. Rağbet kim ider gerçi bu 'clemde kemāle
Bildim ki hele fehmile mesdud imiş ol bāb
5. Çek dcmenini çife ile olma mülevveş
Gel düşme Türcbi seni ğark itmeye gird-cb

32**Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün**

1. O ycrin 'çşk [u] sevdcsı derunumda nihcndır hep
Bilür bilmezlenür yoḥsa ana ḥclim 'aycndır hep
2. Vefc resmin unutmuş cevri mu'tcd eylemiş dirler
Ne mümkün ben inanmam böyle olsun bu yalandır hep
3. Didim cevr ü cefcsı lezzeti efzun vefcsından
Velikin kim bilür 'çşıklara gel sen inandır hep
4. Anınçün iltifatın görmeyüp maḥzā kerem bildim
Eger bir niḡm-nigch itse şamu 'akla ziyāndır hep

31 AİK1 (15b), AE (10b), İAK (9b), AİK2 (11b), TTK (9a), MK1 (9b), MK2 (8b)

1a zcrına: rczına AİK1

5a ile: ilen AİK1, İAK

32 AİK1 (15b), AE (10b), İAK (9b), AİK2 (11b), TTK (9a), MK1 (10a), MK2 (8b)

1a nihcndır: nihcyetdir AE

3a ü: -AİK1, -İAK, -MK1

3b Velikin: Velckin AE, İAK

6b Ki: Kim AİK1, İAK

5. Ezelden resm ü 'cdedir ki meh-rular cefc eyler
Ki bezm-i 'āşıkcn içre nümcyen rāyegcndır hep
6. Bu gün ol meh gönüller cem'ine sa'y itmiş 'uşşckın
Gerekdür ki perişcn itmesi gayri gümcndır hep
7. Türcbi kalmadı derdile fākat nc-tüvcn oldu
Büküldi kcmetim eyvch sebep şaşı kemcndır hep

33

Fc'iletün / fc'iletün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Ey per i cevriñ yeter 'cşk ehline virme 'azcb
Ncr-ı hicrinde bizi kül eyledin itdin kebcb
2. Başın için dcm-ı zülfünden halā" eyle beni
Ychüd czād it yā öldür ya bana vir bir cevcb
3. Gör revcn olmuş sirişkim rāfına 'clem kamu
Her biri bir dene yapmış bî-nihcyet csiyeb
4. Şem-i ruyun çevresinde murğ-ı rûhum çizginür
Şem'ine pervāne lczım yandırıp kılma harc b
5. şamze-i hun-h'crına 'cşık bu gönlüm n'eyleyim
Bulmamış bir sc'iri cellādı itmiş intiñcb
6. Devr-i ruhsırında bcd esdikce gisu şöyle kim
Gülşen içre per açub cevlen ider müşkin gurāb

33 AİK1 (16a), AE (11a), İAK (10a), AİK2 (11b), TTK (9b), MK1 (10a), MK2 (8b), MK3 (4b)

2a başın için: başınçün AİK1, İAK // beni: meni MK2

3a Gör: Göz MK3

4a rûhum: gönlüm AE

4b Şem'ine: Şem'aya AİK1, AİK2, TTK, MK1, MK2, MK3

7. Göz görür cennim diler destim irişmez va'lına
Ey Türcbi va'fa gelmez dağ u derdim bî-hesab

34

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Gülşen içre 'andelîb eyler bükc zcrım görüp
Şem'e yakdı bağrını şol cteş ü ncrım görüp
2. İhtiyçrile açıldı şanma kim sen goncayı
Yağasın çāk itdiler hep āh u efkārım görüp
3. Giceler şeb-nem degildir dökülen gül üstüne
Ağlayup eşkin dökerler derd-i bîmcrım görüp
4. Hun- feşcn itdim dü çeşmimden fırcvçn eyle kim
Ebr cbın yerlere çaldı bu esrcrım görüp
5. Nice yıllar hicrini çekdim dimez kimdir bu kim
Merhamet kılmaz bana şol seng-dil ycrım görüp
6. Bülbüli hçmuş idüp bir derde şaldım 'aşkla
Yandılar guş eyleyenler suz-ı güftcrım görüp
7. Ey Türcbi çekmişim 'çşkın kemcnın gerçi ben
Eyledi taşşın felek bu kuvvet-i varım görüp

6b müşkîn: müşki MK1

7b u: - AİK1, - İAK // dağ u: dağ-ı MK3

**34 AİK1 (16b), AE (11a), İAK (10a), AİK2 (12a), TTK (9b), MK1 (10b),
MK2 (9a)**

1b ü: - AİK1, - İAK

2b u: - AİK1, - İAK

3a Giceler: Gice bir AE

5a Nice yıllardır ki hicrin çekerim kimdir dimez AE

7b bu: kim AE

5

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Oturup miñnet evinde ch u zcr itsün ğariþ
Bî-kes olmuş kimleri Öclemde ycr itsün ğariþ
2. †am bucağın beklesün tenhc nihcyet †abrile
Cem' idüp derdin metc'in kesb-i kcr itsün ğariþ
3. Ycri yok bir munisi ğurbet diycrında anın
Hicrile bağrın yakup her demde ncr itsün ğariþ
4. Kimseler gelmez eger bîmcr olursa üstüne
Başına ursun eliyle hûznvcr itsün ğariþ
5. Ölse de kabrine kimler sa'y ide hûfr itmege
Ey Türcbi akdemi kendi mezcr itsün ğariþ

36

MefâÖilün mefâÖilün mefâÖilün mefâÖilün

1. O seng-dil-i nigcra merhamet vir sen hemcn yc Rab
Bana bir iltifet itsün ki ben öldüm amcn yc Rab
2. Perişcn eyledi ğisuları tek hclimi ol meh
Leb-i laÖliyle †aklım aldı ol hokka-dehcn yc Rab

**35 AİK1 (16b), AE (11b), İAK (10b), AİK2 (10b), TTK (9b), MK1 (10b),
MK2 (9b)**

1a miñnet: ğurbet AE // u: -AİK2

3a bir: - AE

**36 AİK1 (17a), AE (11b), İAK (10b), AİK2 (12b), TTK (10a), MK1 (10b),
MK2 (9b)**

1a seng-dil: sengin dil AİK1, İAK

2b †aklım: - AE

3. ^ayct-ı kat'-ı kaşdıı eylemişdir ğamzesi tığı
Yetişdi bağrıma mahfice urmuşdur nihcn yc Rab
4. %am oldı kcmetim ch çekmeden sevd-c-yı ebrusın
Çekilmez n'eyleyim bir böyle kuvvetlü kemcn yc Rab
5. TMa'ifim vüs'atım yokdur hemcn bir ter-ı mu oldum
Mürüvvet ^{ch}hibi gel virme sen ber-ı gircn yc Rab
6. O ycrin şive-i etvcrını göz gördiği demde
< arcrım kalmadı hclim nihcayetde yamcn yc Rab
7. Türcbi n'eylesün cfet nigcha düşdi bu gönlüm
Giriftcr-ı beleyım yc İlchi her zamān yc Rab

37

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. '„rızın gördükde dil nclcn idüp olmuş firib
Gerçi gül gördükde ferycd eyler ancak 'andelib
2. Şem'ine pervcne 'cşık yanmasın eyler taleb
Gör ne lezzet almış andan bu dağı sırr-ı 'acib
3. İhtiyrcile kişi kendin yakar mı odlara
^akk tecelli eylemiş her ccna bir gunc na'ib
4. Zchidin mihrcba meyli 'cşıkın dıdcrıdır
Kimini ycr-ı muvcfık kimini itmiş rakib

3a ^ayct-ı kat'-ı kaşdıı: ^ayctım kat'ma kaşdı AE

5a bir: - AE

6b < arcrım kalmadı hclim nihcayetde: < arcrım ref' olur hclim be-gcayetle AİK1, İAK,
TTK, MK1

**37 AİK1 (17b), AE (11b), İAK (10b), AİK (12b), TTK (10a), MK1 (11a),
MK2 (9b)**

3b gunc: güne AİK1, İAK

5. Eyledim crzu vi'clin ycra destim irmedi
Nc-murcd oldum murcd ol virmedi kaldım ğarīb
6. Dcğ-ı hicrcnim benim merhem kabul itmez n'idem
Böyle bir sırr-ı derunum derdi vardır ey tabīb
7. Ey Tūrābı ölmegim derdden mukarrer bilmişim
Bir devc raħm eyleyüp elbette itmezse ħabīb

38

Mef'ulü mefc'ilü mefc'ilü fe'ulün

1. Gışularına bilmişim ol şcnedir aħbcb
Bizden ilerü ragbeti iş görmede erbcb
2. Reşkim bu benim bcd-ı ʿabc zülfüne degdi
Gör bī-edebe buncılayın olmaya nc-ycb
3. Gördükde ruħun rengini şerm itdi o ğonca
Ter dökdi ħiccb eyledi gül lüölüö-i hoş-cb
4. Şol la'öl-i lebin Öaksi imiş lcclede ol reng
Giydirmiş ana surħla müzeyyen nice eşvcb

5a ʿcrzū: crzū AE

6a benim merhem kabul itmez nidem: nidem merhem kabul itmez benim AE

**38 AİK1 (17b), AE (12a), İAK (11a), AİK2 (13a), TTK (10a), MK1 (11a),
MK2 (9b)**

1b ol: - MK1 // aħbāb: ħabāb MK2

2a Reşkim: Ekşim MK2

3a itdi o ğonca: eyledi ğonca AE

4b surħla: surf u İAK

5. "ordum ne resen zülf kemendin dedi ol meh
Üftcdelerin "aydına dil kaydına kullcb
6. Müşgîn "açını itme perişcn kerem eyle
ÖAklım dağılur bafr-ı dilim itmede hîzcb
7. Seh̄cre gözün itdi Türcbiye füsünü
Gel itme ciger-hun ile bu dîdemi şjr-cb

39

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Ol perînin ruhların gül-gun kıan itmiş şarcb
Ruyuna rengini göstermiş ne ccn itmiş şarcb
2. Dîdesin mestcn idüp hub leblerin ah̄merleyüb
Bakdığı Öcşıkları gcyet yamcn itmiş şarcb
3. Kec idüp serde fesin egmiş hilclin üstüne
Dağıdup gışuların 'akla ziyen itmiş şarcb
4. Bir kadeh nuş eylemişdir ol perî-reftcre bak*
Böyle bir h̄clet giyürmüş hub cüen itmiş şarcb
5. %anda kılsa açılır ruyunda güller goncası
Bülbül-csc gör nice şîrîn-zeben itmiş şarcb
6. Vechi üzre şan ki cteşten şu çıkmış terleyüp
Bir Öaccóib levnile h̄ükmün revcn itmiş şarcb
7. Ey Türcbi cfitcb-ı talÓat-ı meh-ruda ben
Görmüşüm envcÖ ile h̄clin 'aycn itmiş şarcb

6b hîzāb: cüzāb MK1

39 AİK1 (18a), AE (11b), İAK (11a), AİK2 (13b), TTK (10b), MK1 (11b),
MK2 (10a)

2b Bakdığı: Yakdığı İAK

* Bu beyit AİK1 nüshasında 5.beyittir.

40

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Nele kılmak bülbüle ch u figcnımdır sebeb
Seyle gark oldı gözüm eşk-i revcnımdır sebeb
2. Şol melcmet ehline tc'n itmeyin Öclemde siz
Anlara teôşîr iden hcl-i yamcnımdır sebeb
3. Gör sirişkim reng-i gül-gun oldıgun 'ayb eylemen
#am güninde tîre qalmış ciger qanımdır sebeb
4. %un-feşcnımdan şercce dağılan her bir yana
#clibc mañfi olan suz-ı nihcnımdır sebeb
5. %att-ı hclin dilberin 'aşk ehli tefsîr itdiler
Tc mukaddem defter-i şerh-i beycnımdır sebeb
6. Guşe-i vahdet makcmın ihtiyec itmiş idim
Cümleye fcş oldugum tîr-i zebcnımdır sebeb
7. Zühdile clud iken olduk Türcbi mey-perest
N'eyleyim ^akkdan bula ol nev-cüvcnımdır sebeb

41

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Günde var mı pertev-i furşid-i rufscınca tcb
Seni görüp şermile yüz yere urmuş cfıtcb

40 AİK1 (18b), AE (12b), İAK (11b), AİK2 (13b), TTK (10b), MK1 (11b),
MK2 (10a)

1a u: -AİK1, -İAK, - MK1

3b ciger: bağı MK1

4a dağılan: oddur şalan MK1

41 AE (12b), TTK (11a), MK1 (11b), MK2 (7b)

1b görüp: görmüş MK1 // şermile: şermidüp TTK, MK1

2. La'ül-i ncbın teşnesi dil zcr u ser-gerden olup
Bir içim şu vir bu ma'şumdur gönül algıl şevcb
3. Nczla bin lu'Öbile virdin pey-c-pey cem-ı pür
Mest-i lc ya'Ökıl idüp sc ki beni kıldın ħarcb
4. Bezmine koymak rakıbi ey peri lcyık degil
< anğı mezhebde revcdır cennete girsün kilcb
5. Göz görüp ruhsırını Öaşk cteşi efzun olur
"an ki ħurşid-i münevverden alupdur meh tcb
6. Meygede ebvcbı bend olmuş kıycmetdir nişcn
Mey-füruşun rüşvetin alsa açardı ihtiscb
7. „teşe yansun Türcbi kande varsa meygede
Ncy-i nclem pes bana ħun-ı sirişkimdir şarcb

42*

Fc'iltün / fc'iltün / fc'iltün/ fc'ilün

1. Sc kiyc cb ile maħlut eyle keskindir şarcb
Mest olup cevlcna girmiş cteşe dönmüş kecb
2. Gelmesün bezme rakıbi koyma bir tel kırdırın
Mutribc foş nağmeden al şimdi düzgündür rebcb
3. Ya ne hoş-ccy-ı mekcı itmiş nażar kıl meygede
Böyle bî-ğam ħcneyi kimler dimiş olsun ħarcb

2b algıl: al bir MK1

3a pey-ā-pey: peyām MK1

* Bu gazel TTK nüshasında sayfa kenarına yazılmıştır.

42 AE (13a), TTK (11b), MK1 (12a), MK2 (8a)

2a gelmesün: çekmesün TTK

3a itmiş: imiş TTK

4. Künbed-i destlerla  ufi girince bezmime
Göricek nu kum tutuldu bulmadım bir tek cevcb
5. Almadık bi-hodile p r-i mu cndan bir du c
Nefhası derde devcdır hem du csı m steccb
6. Zchid-i sclusla u raşmadan el  ekmişiz
Rengini ta y r kılmaz okusan yüz bin kitcb
7. Her ne vechile Türcbi na me taölüm eylesen
Bülbül-i Şeydcya mcenend  adc virmez g rcb

43

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

1.  ubh baş gösterdi çekdi kendini bir yana Şeb
Şem'e yoldaş olma a elbet sever pervcne Şeb
2. Şubha karşu yo  yüzi kılmış h c bından fir r
Her ki irs l itdigi n Őem a-i s z na Şeb
3. Gice  heste gelüp bir lu bible gündüz ka ar
Hükm-i Őubh  göricek reşk  teşine yana Şeb
4. Geçdi devr n d de nigr n Őamımız Şubh olmadı
Őiř-ı mişnetle çevirdi bizleri bir yana Şeb
5. Ő m olunca t  seher  aşk ehline z lm itmede*
Ehl-i  aşkın  h-ı serdinden olup perş ne Şeb
6. Şeb degil mi h ab-ı gaflet içre koymuş   lemi**
Gire l yık dır Őab hdan havf idüp zind na Şeb
7. Leşker-i Őubhun T r b  leyle g lib geldiği***

4a dest larla: dest lerle TTK

6b kılmaz okusan: kılmaz anın okusan TTK

43 AE (13a), TTK (11a), MK1 (12a), MK2 (9a)

* Bu beyit TTK nüshasında 2. beyitte, MK1 ve MK2 nüshalarında 3. beyittedir.

** Bu beyit sadece TTK ve MK2 nüshalarında vardır.

*** Bu beyit MK1 nüshasında yoktur.

Şāh-ı hāver kuvvetiyle n'eylesün dıvāne şeb

44

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Derd-i hammāra devā eczā-yı Loğmāndır şarāb
Ġam kudūret def'ine iksir-i dermāndır şarāb
2. Berr-i humda nice demler hābs olup Yūsuf mişāl
Şimdi Mısr-ı bezm-i Őirfān içre sultāndır şarāb
3. LaŐl-gūn esbābile bir fitne-i sehħār olub
Ehl-i Őaşkı cezbider maħbūb-ı devrāndır şarāb
4. Şūfı-i zūhhāddan nefret idüp hem münfaŐil
Nezd-i Őİsā mezhebinde nūr-ı ĵmāndır şarāb
5. Şāfi- meşrebirdir riyā bilmez dil-i Öaşık gibi*
Sāķi-i ser-mest elinde gör ne elvāndır şarāb
6. Cānib-i kudretten iħsāndır ana kuvvet hemān**
Şāhn-ı meydān içre bir Sām ü Nerĵmāndır şarāb
7. İttikā itmeklige muħkem Őaşādır pırlere
Nūş idüp seyr it Tūrābı cāna cānandır şarāb

45

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Bir perı mehveşi sevdim haberi var mı 'aceb
' ,şıkā lutf-ı sezç bir hūneri var mı 'aceb
2. Naħl-i nev bcġ-ı hūsnde kadd-i bclç tcze
Anla şcyeste-i şırĵn Őemeri var mı 'aceb

7b Şāh-ı: Şemsi TTK

44 AE (13b), TTK (11a), MK2 (9a)

1a Derd-i: Renci TTK, MK2

1b def'ine: zahmına TTK

*5. beyit TTK ve MK2 nüshalarında 6. beyittedir

** 6. beyit TTK ve MK2 nüshalarında 5. beyittedir

45 AE (13b), TTK (11b), MK2 (10a)

3. "ormadım a"lı perî yoşsa bir cdem-zcde
Mcderi olmalı bilmem pederi var mı 'aceb
4. 'Azm-i rch itmege niyyetde rakibi gördüm
Bilmezem ka'r-ı cahıme seferi var mı 'aceb
5. %cne-i tcrik-i dilde fikr bilmem ne gezer
Ccy-ı favf içre o ycrin feneri var mı 'aceb
6. La'l-i tcbın emerek ruflarını bus itdim
Hele rü'yçda bunun bir yararını var mı 'aceb
7. Gidelim meygedeye muğ-beçeler içre Türçb
Görelim pır-i muğcın puseri var mı 'aceb

46

< cfiye-i ^uruf-ı Tç*

Mef'ulü mefc'ülü mefc'ülü fe'ulün

1. Bu dehr-i fencnın n'ideyim hçsılı miñnet
ÖAkil o kişi kim ana hiç itmeye rağbet
2. Sultcn-ı zamcn olsan eger bcğ-ı cihçnda
Şcd olma ecel cemını nuş itmeli elbet
3. Bin sclı güzest itse Öömür gör yine bir cn
Rü'yçya bedel žill-i haycl çhiri ģasret
4. Pür derd-i cefc kahrile vırcne-i dünyc

Akdemde anın nakşına dil tutmaya ülfet

**46 AİK1 (18b), AE (14a), İAK (11b), AİK2 (14a), TTK (11b), MK1 (13a),
MK2 (10b)**

* FŞ ^ARFİ'T-T,, AE

1a nideyim: nidelim MK1

2a olsan: olsa AE, İAK

3a sclı: scl AE // yine: gene AİK1, İAK

4b Akdemde: Akdemce AE, İAK // tutmaya: tuymaya AE, İAK

5b efzünü: efzümü TTK

7b 'çşıkca: 'akla AİK1

5. Ser çeksün eger devlet ile heft semcya
Bir lokmadan efzunı anın gerçi meşakkat
6. Gel düşme gönül dcmene şol zcl Óarusun
Bıhude hebc cümlesi yok anda meserret
7. Çek dcmenini eyle rehç sen de Türçbi
Üftcdelerin hçli yeter Ócşıka Óibret

47*

Mef' u lü me fc' i lü me fc' i lü fe' u lün

1. İfşç-yı dil-i derdimi takrire ne hccet
Ey meh leb-i laÓlin ola iksire ne hccet
2. Ebru-yı hilçlin gibi inceldi bu gönlüm
Fevt olmadadır katline şemşire ne hccet
3. Merhem idicek yareme eczc-yı ruhundan
Efsçne mu'clicleri tedbire ne hccet
4. "ayycdı saçın halka-i kullçb efendim
"şıkları bend eyledi zincire ne hccet
5. %ıfz itmede yüz ccnile evrcçk-ı hayçlin
Evşçfini şerh itmege tefsire ne hccet
6. Mihrinle düşüp çch-ı zenehdçna eşiriz

47 AİK1 (19a), AE (14a), İAK (12a), AİK2 (14a), TTK (12a), MK1 (13a),
MK2 (10b), MK3 (5a)

* Hurüf-ı Tâ MK3 // Kalenderi MK1, MK3

1b ola: ol MK1

3a idicek: idecek İAK, MK3

4a Şayyâdı: Şayyâd AİK1, AE, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2 // halka-i kullçb:
halka-i zincir kullâb MK1

5b itmede MK1// itmege: itmeye MK3

Eş' crına bu nazmla tahrire ne hccet

7. Pervcne gibi vech-i şu'c'ında Türcbi
Ahvcli mübîn oldı bu ta'bîre ne hccet

48

Fc' i lc tün fc' i lc tün fc' i lc tün fc' i lün

1. Dcm-ı zülfünden halc" olmaz gönül bulmaz necct
~ulmete düşmüş anın zımnındadır cb-ı hayct
2. 'İyd-ı ruhsında dil sc'öl olup matlub ider
Bir fakîr gider ana virmek münçsibdir zekct
3. †amze-i peykcnına ccnım heves eyler çi sud
Ben ğarîb-i bî-nevcya eylemez hiç iltifct
4. Scye tek kaldırabilmez hck-i kuyundan beni
Gerçi kim cem' olsalar sa'y itse cümle kc'inct
5. Suz-ı 'aşkım germ olur görse cemclin gözlerim
"abr u ccmım gider olmaz karcırında sebct
6. Mürde ccnım kılsa ihyc baş idüp bir lutf ile
İsterim la'l-i lebin gösterse bir hoş mu'cizct
7. Mccerc-yı sergüzeşti derdimin tahriirine
Ey Türcbi 'acziile olmuş şikest kilik ü devct

48 AİK1 (19), AE (14b), İAK (12a), AİK2 (14b), TTK (12a), MK1 (13a),
MK2 (10b)

1a Dcm-ı zülfünden halc's olmaz gönül bulmaz necct : Dcm-ı zülfünden gönül halc's
olmaz gönül bulmaz necct MK1

2a matlub ider: eyler taleb AE

5b u: - AİK1

7b 'acziile: 'acdden AE // şikest: - AE // ü: - AİK1, İAK

49

Me fc'i lün me fc'i lün fe'ü lün

1. Mey ü maḥbubdan eyle sen ferġat
Bu rch çıkmaz bilürsün kim nihcyet
2. Yeter şayd eyledin ġayrı şikcırı
Yüri tut ġuşe-i vahdet selcmet
3. ^ayc kıl eyle in'cfi gönül gel
Beni rüsvey kıldın sen be-ġcyet
4. Seni ḥayretde koymuş bî-vefclar
Nedir kim çekdiġün renc ü felcket
5. Dolaşma zülf-i dil-dcra ḥazer kıl
Anın her tcrı bir mcr-ı melcmet
6. Temçşa itmege geldik cihcna
Düşüp teşvişini çekmek ne ḥccet
7. Çekil 'Ankc gibi < cf-ı rızcyā
Şabır kcşcnesine vir metcnet
8. Tefekkür it 'ömür encema irdi

49 AİK1 (30a), AE (14b), İAK (12b), AİK2 (14b), TTK (12a), MK1 (13b),
MK2 (11a)

1a Mey ü maḥbubdan eyle sen ferġat: Mey maḥbub ile dil eyle ferġat
AİK1, İAK, AİK2, TTK // Mey maḥbüb dil ile eyle ferāġat MK1, MK2

1b nihcyet: şikcyet AE // çıkmaz: çıġmaz MK1

2b Yüri: Yüzün MK1

4b kim: bu AE

5a dil-dār: dīdār AE

Senin şol tutdığın ĥclet çi ĥclet

9. Türcbi kemetim ham oldı gitti
Kime kimden idem bilmem şikcayet

50

Fā'i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Vakt-i çirdir gönül sen Külbe-i ahzcnı tut
Nuş-ı şahbā ruy-ı dilber 'aşk [u] sevdcsın unut
2. Bı-vefcya meyl idüp rencide-ĥctır olma gel
Zcl-i dehrin ĥcsılı bünycdına yokdur şübut
3. < at' ider seyf-i ecel bir gün ĥayctın riştesin
Eyle tedbir-i müheyye çhiret kaydına kut
4. Rch-ı 'aşka gir seri meycına koy erler gibi
Ruñunı bjdcr kıl 'clemde şol nefsin uyut
5. şerrede hürşid-i enverdir nümç lem'cn iden
< atrede 'ummcnı dil fehmeyle andan ol sükut
6. Teşnesin ihrak ile bñhude kıldın sen seni
Bilmesin kim ğark-ı derycsın hemcn bir mişl-i hut
7. Dcmen-i 'aşkı rehç kılma Türcbi her ne var
'Aşk imiş bckı olan mahfi hüveydc lā -yemut

**50 AİK1 (20a), AE (15a), İAK (12b), TTK (12b), MK1 (13b), MK2 (15a),
MK3 (11a)**

2a gel: kim MK1

3b Eyle tedbir-i müheyyā: Eyle tedbir-i kıl müheyyā MK1

5a şerrede hürşid-i enverdir nümç lem'cn iden: Zerrede lemōān iden hürşid-i
enverdir nümā MK1

6a seni: beni TTK

6b Bilmedin: Bilmesin AİK1

51

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Mefā' i lün

1. "abıbc zaħmıma bıhude dermcn ile tedbir it
Bu resme sa'y idüp efsene merhemlerle ta'mır it
2. Açıl sun şıne-i çckim görünsün dcğ-ı hicrcnım
Perişcn-ĥclimi dil-dcra var bir hoşca takrır it
3. Leb-i la'linden özge bir devc kcr eylemez söyle
Cünun olmuş da kim gışuların boynuna zincir it
4. Ferccmuş itme bir bir ser-güzeştım sen ĥuzurunda
Helckimden ĥaber vir gördigin rü'ycyı ta'bir it
5. Türccbi derdmendi ncle-i ferycda şalmışdır
Kerem kıl ey tabıbm cüzöıce ol ycra ta'zir it

52

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. ÓAndelıb isen yüri gülşende var efgcni tut
~ulmeti tcb eyleyüp envcr-ı ^akk ruĥcni tut
2. Futma aşlc güft ü gudur vcÓizin efsenesi
Sckı-i gül-çehre destinden tolu peymcni tut

51 AİK1 (30b), AE (15a), İAK (13a), AİK2 (15a), TTK (12b), MK1 (14a),
MK2 (11a)

3b olmuş da: olmuşdurur AE

5b yāra taÓzir it: yāri tekdır it AE, TTK, MK1

52 AİK1 (21a), AE (15a), İAK (13a), AİK2 (15b), TTK (12b), MK1 (14a),
MK2 (11b), MK3 (5a)

2a vc'izin: zchidin AE

3. VcÖiziñ pendî güçç kılmaz dil-i 'cşıkları*
Pür küduretden Öibcret Xoñbet-i Öirfcñi tut
4. Seyr-i bcğ-ı gülşen-i dehri ferçgat eyle gel
Mesned-i sultcn olan ol guşe-i vjrcñi tut
5. Egnine ilbcş idüp 'clemde gam pırchenin
Derdile meóluf olup andan dañi dermcñi tut
6. Levñ-i dil jengin mücellc eylemek ister isen
"Men 'aref" dersine 'clim kemil inscñi tut
7. Cevher-i nc-ycb olan esrcra mañhar düşmege
Ey Türçbi bñst ü heşt si vü dü 'ummcñi tut

53

Fc'i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Ey perî zülfün teki ñclim perişcn it de git
Ccy-ı miñnet-ñcnemiz luñf eyle seyrçñi it de git
2. Böyle mañzun eyleyüp gitme kerem kıl sevdiğim
ñamze-i peykcñnıñı şñnemde miñmcñi it de git
3. Njñm-nigçhile bırakma 'cşık-ı üftcdeyi
Tjñr-i müjçñnıñla ur bu bağrımı kan it de git

* Bu beyit MK1 nüshasında 6. beyittedir.

3a güçşâ: küşâd AE, İAK

3b Pür: Bir AE, İAK, TTK // kılmaz: itmez AE

4b ol: şol AE

7b si vü dü Öummāñı: si vü dü eger Öummāñı MK3

**53 AİK1 (21a), AE (15a), İAK (13b), AİK2 (15b), TTK (13a), MK1 (14a),
MK2 (11b)**

1a teki: gibi AE

4. İtmeye ta'mîr-i vücudum derdile olsun harcb
Bir taraftan tîşe-i hicrinle vîrcn it de git
5. Teşneyim dîdcına maksuduma irgür beni
'İyd-ı vaşlın bahş idüp ccnım da kurbcn it de git
6. Bir dañi rcn olmasun her gördüğü mehveşlere
Bir cteş şcl gönlüme gel hoşca bürycn it de git
7. Yak beni Öaşkınla hiç ncm ü nişcnım kalmasun
< urtulam kahr u belcdan hake yekscn it de git
8. Dcmenin şalmam yedimden kat'-ı destim itseler
Ya beni öldür yahud derdime dermcn it de git
9. Ey Türcbî bî-vefclardan vefc gelmez sana
Ruz şeb cevrin çeküp bîhude efgcn it de git

54

Mefc'ülün / Mefc'ülün / Mefc'ülün / Mefc'i lün

1. Ser-i kuyında ycrin ruz şeb dil durma ferycd it
‡arîb-i 'andelîbveş 'aşkla bir nevha bünycd it
2. Şikeste-ñctır ile ncle-i efgcr ile her dem
Uşandır ol nigcrı tc nihcyet xulm-i bî-dcd it
3. Yeter ta'ciz idüp hâclim perişcn eyleme çhir
< anı çekdiklerin ğam mcccrcsın anda evrcd it
4. Eger rahm eyleyüp teşhîs iderse mübtelcsından
Bu zañm-ı suznckimden benim de ismimi ycd it

4b hicrinle: hicrânınla İAK, MK2

5b 'İyd-ı vaşlın bahş idüp ccnım da: 'İyd-ı vaşlına bu ccnım nola AE

6b Bir cteş şal: "al bir cteş AE

7b u: -AİK1, -İAK

8a yedimden: elimden AE

54 AİK1(21b), AE (15b), İAK (13b), AİK2 (16a), TTK (13a), MK1 (14b), MK2 (11b)

3a eyleme âhir: itme encāmı AE

5. Alup sevdosını ref' eylesün başım hâlcı itsün
Eşir-i dcm-ı zülfünden di kim sen anı ezcd it
6. Diycr-ı miñnetin ser-leşkeri oldıgımı bildir
Ki takrır-i kelcmım nazmıle ol ycre içcd it
7. Tükenmez pür-cefclarla Türcbi neylesün söyle
Gerek añbcr-ı mesrur ile gel gönlüm beni şcd it

55

Mef'ulü / Mefc'ülü / Mefc'ülü / Fe'ulün

1. Şükr eyle gönül hâcline gel itme şikcyet
%ak ruzi kılan kısmetine eyle kanc'at
2. Bu dehr-i fenc devletine kılma nigchi
"ut rch-ı rızc dcmenini dinle hâkcyet
3. #am kisvetidir cch-ı cihcn-ülfeti kat' it
Çok kimse ana itdi heves görmedi rchat
4. Ccm-ı felegin bcde-i gül-gunına bakma
Nuş eyle hele derd-i belc kahr-ı kascvet
5. Efsane-mişcl eylemişim 'ömr-i güzeste
„şcr-ı kanı cümlesi bir žıll-i hayclet
6. Gird-cb-ı belc devri görüp schile çıkdı
Dil virmediler varına ol ehl-i keremet

55 AİK1 (22a), AE (16a), İAK (14a), AİK2 (16b), TTK (13b), MK1 (14b),
MK2 (12a)

1b kanc'at: kifcyet AİK1 ,İAK

2a kılma nigchi: kalma nigchi AE

3a kisvetidir: kisvesidir AE,İAK

5a Efsane: Efsüne TTK

6a Girdāb-ı belā: Girdābım MK1

7. Pür-cürm ile şol rahmetine tutdı ümîdi
Yc Rabbî Türcbî kuluna eyle hidcyeť

56

FcÖi lc tün / FcÖ i lc tün / FcÖ i lc tün / FcÖ i lün

1. Fehm [ü] idrck eyledin mi kim ne maÖnc bîst ü heşt
< anda olsa kendini eyler hüveydc bîst ü heşt
2. Dil-güşcdır Öcrife cühhela pinhcn gizlidir
Feth olunmaz böyle bir muğlağ muÖammc bîst ü heşt
3. Zîr-i tahtında kamu cşiyenın hûkmündedir
Kcf nun esmcsı anda hem müsemmc bîst ü heşt
4. On sekiz bin Öclemi kılmış ihceta ser-be-ser
Bî-nihcyeť baır bî-pcycn deryc bîst ü heřt
5. ^all-i müşkil şahr u lutf andan olur bu Öcleme
Ö„şık-ı dıdcra dcóim Öaşk-ı şahbc bîst ü heşt
6. Müfredct olsa mürekkeť húb zıřtı fark ıder
Andan özge şayrı yok bir rch-ı Mevlc bîst ü heşt
7. Ncr-ı duzcđ şam ferch cümle Türcbî bundadır
„b-ı Kevşer cennet ü Firdevs hürçn bîst ü heşt

57

7b Yā Rabbî: Yā Rabb AE, TTK, MK1

56 AE (16a), TTK (13b), MK1 (15a), MK2 (12a)

2a Dil-güřädır: Rū-güřädır TTK, MK1 // cühhāla: cihāna TTK, cihān MK1

3b anda: andan TTK, MK1

5a bu: - TTK

Mefc'ülün / Mefc'ülün / Fe'ulün

1. †am u miñnetlerim olmağda ĥcdiŝ
Dil-crc nîm-nigcın ana bcŌiŝ
2. Yedi hattın rumuzın bilmediler
Müderrisler ider şimdi mebâhiŝ
3. Devc-yı Öaşk ehline laölin ŝarcı
Anı vcŐiŝ okur "ümmü'l-ĥabcŐiŝ"***
4. Ĥakikat maönevi vechin beycını
Ne bilsünler müfessir hem muĥaddiŝ
5. Düşürdüm gönlümi Leylc-yı Öaşka
Benim Öclemde bir Mecnun-ı ŝcliŝ
6. < amu derd ehli kim gitmiş cihcndan
Beni naŝb eylemişler şimdi vcriŝ
7. Ümiğ-i vaşl-ı ycrdan ey Türcbi
Bu devrcndan bana yokdur ĥavcdiŝ

58

Feöi lc tün Feöi lc tün Feöi lc tün Feöi lün

1. Bu belc bezmine devrcn beni kılmış ibŐâŝ
Bana kalmış ezeliden ĝam [u] miñnet mîrcŝ
2. İhtiyrcile degil Öaşka giriftcr oldum

57 AİK1 (22b), AE (16b), İAK (14a), AİK2 (16b), TTK (13b), MK2 (12a)

* Fİ HARFİ-ŞA AE // ĤURŪF-I ŞA MK2

1b ana: ola MK2

** Kötülüklerin anası

58 AİK1 (23a), AE (16b), İAK (14a), AİK (17a), TTK (14a), MK1 (15b), MK2

(12b)

^ climate taÖn ider Öclemde zekur ile incê

3. Ycr ile hem-dem olam ccy-ı selcmet yokdur
N'ideyim n'eyleyeyim derdile yc Rab gıyâs
4. Düşdi dilden dile meşhurile dıvcneligim
ÖAkl [ü] idrc ki olan bizlere olmaz müsmâs
5. Der-i hayretde şodı bir perî sevdcsı beni
İtmedi murg-ı dili vaşlı ile istihsçs
6. Dili ccncneye virdim ccnı kurbcn itdim
Hele bir derd-i elem kaldı vücudumda eşçs
7. Şcd-kcm olmadı devrenda Türcbi çhir
Bir haycl ile güzcr eyledi bu Öömr-i velçs

59

Fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lün

1. Çek zebcnın zchidc gel itme Öcşıklarla bahş
Dide-giryen ch u cteş bağı yanıklarla bahş
2. †aflet ehli gerçi kim hiç bir midir bıdcrile
Eylemek lcyık degil dcöim uyanıklarla bahş
3. Kuh-ı gamda suz-ı dille ruz şeb yc hu çeken
İtmesün bu ehl-i dünyc böyle şcdıklarla bahş
4. Dcm-ı cehil içre olanlar kalmasun her vechile*

2b zikürile: zikür AİK1, AE, İAK

4b müsmâs: mütemâs AE, İAK

5a Der-i: Derdi İAK // Derd-i AE

6b bir: - İAK

7b velâs: delâs TTK

59 AİK1 (23a), AE (17a), İAK (14b), AİK2 (17a), TTK (14a), MK1 (13b), MK2 (12b), MK3 (5b)

1a zâhidâ: zâhid MK3

1b u: - AİK1, -İAK // âh u âteş: sine büryân MK1

3a dille: dillen AİK1 // rüz şeb: duâyı MK1

3b İtmesün bu ehl-i dünyc böyle şcdıklarla bahş: Tc mukademden şarcb-ı 'aşka kanıklarla bahş: İAK // bu: bir TTK, MK2, MK3

* Bu mısra İAK ve MK3 nüshalarında yoktur.

Tc mukaddemden şarcb-ı Öaşka kanıqlarla bahş

5. VcŐižc sen güft ü gu dahl u taŐarruž eyleme
Bil ki olmaz ser viren ccndan uşanıklarla bahş
6. Derdile meŐlŐf olup gird-cba dŐşmüŐdür gider
Kendini bilmez ider Öclemde ĥczıklarla bahş
7. Ey Türcbi mur ile ŐAnkc ne nisbet itmesi
Gönlüni uydurmuş ol ĥakka mutcbıklarla bahş

60

< cfiye-i ^uruf-ı Cım*

Fâ'i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

1. Ő,,ciz oldum ey felek ġayrı yeter itme Őikenc
%ctır-ı nc-şcdımı şcd eyle şunda ruz-ı penc
2. Suznck itdin dilim her laĥza bin miĥnet ile
N'eyledim n'etdim sana ben bilmezem ey reŐy-i kec
3. Tışe-i kahrile vırcn eyledin bünycdımı
Bu vücudum her kamu derde kılupsun Şimdi genc
4. Yaġdırup tır-i belcyı üstüme bcrncveş
< addimi bükdün nihcyet raĥm kıl kılma renc
5. Lutf u inöcmın nümc oldı senin gerdun-ı dun
Başım üzre çizginüp biĥude var git durma geç
6. "cliŐim idbcra tebdil eylemek dcöim işin
Gör benim baĥt-ı siychım kim alır itsen ĥarac

4a kılmasun: kılmasın AİK1

5a VāŐižā: Zāhidā MK1 // güft ü gū: güft gū İAK, MK3

60 AİK1 (23a), AE (17a), İAK (14b), AİK2 (17a), TTK (14a), MK1 (13b),
(12b), MK3 (5b)

MK2

* Fİ ĤARFİŐL-CİM AE // ĤURŪF-I CİM MK2

1a Őikenc: sekenc AE

1b şunda rüz-ı penc: şuda devr-i penc MK1

2b bilmezem: bilmedim MK1

5a Lutf u inŐāmın: Lutf-ı inŐām AİK1, İAK

7. Ey Türcbi necm-i nahsımdan mıdır devren benim
„teş-i hicrcna şaldı itmedi ruyum güleç

61

Mefc'ülün / Mefc' i lün / Mefc' i lün / Mefc' lün

1. Seved-ı rişte-i zülfün haycli dildedir pür piç
Şullecbi resenden kim ider bilmem anı tefriç
2. Füzun olmak için şol gamze-i hun-h'crını gör kim
Bu derdim doğına cheste merhemler kılar tedriç
3. Şeb ü tc şubha dek ferycd u chımdır bana hem-dem
Benimle hem-nişin ancak gamındır gönlüme tezvıç
4. Perişeler cefcsından mükedder h'climi şorma
Tahayyür bahırına Öclemde bir ben olmuşum dalgıç
5. Tükenmez derde şalmışdır beni şol bi-vefc devren
Serim kırtulmadı gitdi bu Öclemde kederden hiç
6. Felek dun eylemişdir ahter-i ikbelimi şimdi
Şeref burcun ba'Öid itmiş sa'cdetden kalup h'criç
7. Türcbi neşöe-i mey zevkini ycd itme Öclemde
Getürsün sckı-i miñnet hemcn hun-ı cigerden iç

6b alır: olur AE

7a benim: beni AE, İAK

61 AİK1(24a), AE (17b), İAK (15a), AİK2 (17b), TTK (14b), MK1 (16a), MK2 (13a)

1a Sevād-ı: Hevā-yı AE, İAK, MK1

1b ider: - MK1

3a u: - İAK

5a şol: ol AE

6b kalub: kılubdır MK1

7b miñnet: devran MK1

62

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Şi've-i nczın füzun ey dil-rübc derdin de güç
Dil-firîb oldum sana sende degildir bende suç
2. Bunca ferycd eyledim kuyunda teóşir itmedi
Zahm-ı nā-būdun nümç oldu senin ey kalb-i tuç
3. Virme ruhsat gamzene bağrım söküp kıan itmesün
Gel beni kıurtar kerem kııl üstüme itmiş huruc
4. Sen teki bir nczenini sevmesi devlet bana
TcliÖim bildim ki burc-ı eşrefe kıılmış huruc
5. Murđ-ı sevdç cşiyen imiş serimde var yüri
Sevdigim ol dilberin küyunda per ur durma uç
6. İntižcrız tığına gerdcnımız virmek için
Öİyd-ı vaşlın kııl müyesser ccnımız kurbcn u koç
7. Cevr-i dilber kahr-ı devrcn gün be gün Öömrüm güzeşt
Ey Türcbi bir degildir şimdi derdim serde üç

63

FeÖi lc tūn FeÖi lc tūn FeÖi lc tūn FeÖi lūn

1. Ravza-i pck-i deri ĥckine Öclem muhtcc
Dü cihcn serverisin cümleye sensin ser-tcc
2. Nczil oldu sana Cibril ile ol şeb refref
şctna cüzöi meretebe ki Öurucun miÖrcc

62 AİK1 (24a), AE (17b), İAK (15a), AİK2 (18a), TTK (14b), MK1 (16a), MK2 (13a), MK3 (6a)

1b oldum: itdim AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1

2b Zahm-ı: Raĥm-ı MK1, MK2

4b bildim ki: gördüm ki İAK, MK3

5b per ur: per aç MK3

6b u: - MK1, - MK3

7a gün be gün: gün gün AE / güzeşt: geçmede AE, İAK

7b serde: oldu MK1

63 AİK1 (24b), AE (18a), İAK (15b), AİK2 (18a), TTK (15a), MK1 (16b), MK2 (13a), MK3 (6a)

3. Mu'Öciz-i baħr-ı mu'Öazżam seni kılmıř İzed
Enbiyc sc'öiri ol baħrda mişl-i emvcc
4. Ruşen oldu encüm mihrile meh nurundan
~ulmeti t'eba yetüp buldı cemclinle revcc
5. Dolanır leyl ü neħr Öaşkına düşmüş efl'ek
Sen teki beyti tav'cf itmege devrcn ħucccc
6. "ol ğubcr-ı kademin dıdelere kuĥl-ı cilc
şefkat ü merĥametın lutfıle her derde Öilcc
7. ^abl-ı şerÖin tutana ruZ-ı cezc yokdur bım
R'china doğrı giden olmaya senden iħrcc
8. Kim ki kc'öim ola şıdkile tarıķın içre
Dili pür-nur ola Öukbcda anın şan ki sircc
9. Bu Türcbi ümmetin mücrime sen eyle Öatc
Başı-ı inÖcm u kerem kıl ana r'ch-ı minhcc

64

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Bir perı-ru sevdi dil ammā n'idem ğavgāsı ğüç
çille-i kübr'c imiş vird itmege esm'csı ğüç
2. Hep 'adular çcr-sudan dış biler itler gibi
Reşk iderler bir tükenmez ruZ şeb da'v'csı ğüç
3. Vakt olur ol meh-likc ĥıřmile ru-gerdcn olur

2b meretebe ki: merātıbire TTK // cüzöi meretebe ki: cüzöü merātıble MK1 // meretebe: merātıb MK3

3a İzed: İzid MK1

4a meh: mäh MK3

5a ü: - AİK1, İAK, MK3

5b beyti: beyt AİK1, İAK, MK3

6b ü: - AİK1, İAK

9b inÖām u kerem: envāÖ-ı kerem İAK, MK3

64 AİK1 (25a), AE (18b), İAK (15b), AİK (18b), TTK (15a), MK1 (16b), MK2 (13b)

1a ğavgāsı: sevmesi MK1

Cenıma odlar düşer kim ol zamında yası güç

4. Rışte-i kat'î mahabbet eylemek mümkün değil
~clim ü bî-rahma düşdüm n'eyleyim sevdası güç
5. Ta'n-ı 'clem derd-i pür-efzun ile hâclim yamın
Derdimin dermını yok hem bir dahi ifşası güç
6. %att-ı ruhsırın anın levh-i dile ben yazmışım
Kimse tahtır idemezler anı imlâsı güç
7. Ey Türcbi hıme-i 'aşkile çek sevdasını
Çekmege her dem gerekdir kaşları tuğrası güç

65

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. 'İncyet kıl kuşurumdan benim serv-i revcım geç
Efendim necenînim gül-'izcım mihrıbcım geç
2. Beni mahzun idüp hıtır-şikest itme kerem eyle
Senin kurbcınım şcın gerek kaşı kemcım geç
3. Seni rencide-hıtır itdigim bil kim 'adulardan
Meded şin lafıxını şin söyleyen şırın-zebcım geç
4. Cemclinden gülcem u bendeni dur itme rahm eyle
Bağışla cürmümi 'afv eyle ccım içre ccım geç
5. Lebinden ruhlarından bir naşib olmadı būs itmek
Yedin būs itmege rczı gönül hokka dehcım geç
6. Bu dem gışuların tcrıyla ber-dcr it beni kurtar
Mürüvvet eyle ychud sen bilürsün gel civcım geç
7. Gül-i ruhsırına 'cşık Türcbi 'andelibindir

3a meh-liqâ: dilrubâ MK1

4a Rışte-i kat'î mahabbet: Rışte-i mahabbeti kat'î AE

4b ü: - AİK1, - İAK

65 AİK1 (25b), AE (18b), İAK (16a), TTK (15b), MK1 (17a), MK2 (18b)

4a u: - AİK1, - İAK // dūr itme rahm eyle: rahm itme dūr eyle MK1

Anı kuyunda bir efkende tut var ise kanım geç

66

< cfiye-i ^uruf-ı ^ā*

Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lün

1. Der-i ğam ruyumuza keşfile olmakda fütuh
^climi ħcme ile eylesem olmaz meşruh
2. Bu belc dcmına üftcd olalı ccn u dilim
Tışe-i hicr ile pejmürde vücudum mecruh
3. ^am idüp kcmetimi cevr-i cihcn her sudan
Serime seng-i cefc yağmada her lahza vüzuh
4. < ılmadı devr-i felek kimseye mihrün bcki
Dil anın terki için eyle bana tevbe na'uh
5. Dehr bir baĥr-ı felcket seni ğark eylemede
Reh-i evlcd-ı 'Alidir meded-i keşti-i Nuh
6. Dcmen-i 'aşkı tutup cümle sivcdan dur ol
Tuşe-i zıkr-i düvcz-deh ile kuvvet bula ruh
7. Olıcak dilde Turcbi eşer-i mihr-i 'Ali
İde tcrîkini ferdc bu sevi feth-i 'ubuh

67

66 AİK1 (25b), AE (18b), İAK (16a), AİK2 (19a), TTK (15b), MK1 (17a), MK2 (13b)

* Fİ ĤARFİŖL-ĤĀ AE, ĤURŪFUŖL-ĤĀ MK1

1a Der-i: Derd ü İAK , Derd-i MK1

1b Ĥālîmi: ŖĀlemi MK1

2a Bu: Bir MK1 // üftād olalı: tā kim düşeli AE

2b pejmürde: pecmürde MK1

3a cevr-i: devr-i AE

5b Reh-i: Rah-ı TTK

7b sevi: - MK2

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' ilc tün / Fc' i lün

1. Dcm-ı derd içre giriftcr olmuşum yokdur felch
Dilde zahm-ı suznckim olmadı bir cn ferch
2. Eylemiş devr-i felek bildim ki bahtım ser-nigun
< ahr-ı cevriñ tırveş endcz idüp itmiş mübch
3. "cye şalmış üstüme gam ebrini devren benim
Tcrık-i şebdir günüm olmaz şebim aşlc şabch
4. Rişte-i sevdç-yı meh-rular bu şinem şöyle kim
Şerha şerha ruz şeb itmektcdirler inşirch
5. Ey Turcbi dehr enduhın mukaddemden bana
Bir 'arus-ı nczenin itmiş de kılmışdır nikch

68

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Bu dil-i žulmetime şem'-i hayclin mişbch
Pertev-i hüsñ-i cemclin ne müzeyyen elvch
2. Sürh kilkile çeküp ruhları hattın kudret
Şöyle kim bcğ-ı cinçndan mı bu ahmer tüffch
3. Resen-i kckülini ccnıma peyvend itdi
İt rehç mcr-ı belçdan beni sen yç Fettch
4. Mu'ciz-i lâÖl-i Mesîhç-demini 'arz eyler

67 AİK1 (26a), AE (19a), İAK (16b), AİK2 (19b), TTK (15b), MK1 (17b), MK2 (14a)

1b süz-nâkim: süz-ı nâkim MK1 // an: dem AE

2a bahtım: olmuş MK1

2b tırveş: tırveş İAK

3a gam: - AE

4a Rişte-i: Deşne-i MK1, Tişe-i MK2

5a muqaddemden: muqaddemdir MK1

68 AİK1 (26b), AE (19a), İAK (16b), AİK2 (19b), TTK (15b), MK1 (17b), MK2 (14a)

4a demini: dâmeni MK1

Baḥş idüp mürdeyi ih̄yc ider elbet ervch

5. Baḥr-ı 'aşkıında gönül keşti-i mihri içre
Bcd-bcn-ı hevesi bend idüp olmuş mellch
6. O mehin kufl-ı vişcli deri fethine hemcn
Bu benim ccn nişcırımla hulusum miftch
7. Murg-ı ruhum ser-i kuyında Türcbi pervcz
İdiyor 'aşk-ı nigcrın ana kutlu cench

69

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Baş çıkardı burc-ı maşrıqdan gene hünkcr-ı şubh
Müjde-i mihri getürdi 'cleme tekrcr şubh
2. Şu'lesin ref' eyleyüp nc-bud kıldı encümi
Pertev-i şemsile çakdı sikke-i mişmcr şubh
3. Meclis-i dehri furuğıyla münevver kılmağa
Emr-i sultcnile ru göstermede her bcr şubh
4. Leşker-i leyle tağallüb oldı zerrin topla
'Adlile hurrem kılupdur çcr-su bezcr şubh
5. ~ulmile bu halkı trçik itdigin fehm eyleyüp
Dcm-ı mañfide tutupdır ol şeb-i bi-'cr şubh
6. Cünbüşe-i cyendedir mesrur olur bcd-ı şabc
Ol sebebden iştiycıkı vuşlat-ı dığcr şubh
7. Ey Türcbi şubh-ı şcdık 'cşıkın seyrçnidir
Baḥş ider dil gencine ister isen her var şubh

4b ervāh: izāh AE, TTK

6a kufl-ı: Őaqlı MK3 // vişāli deri: vişāldir AE

69 AİK1 (26b), AE (19b), İAK (17a), AİK2 (20a), TTK (16a), MK1 (17b), MK2 (14a), MK3 (6b)

1a gene: yine AİK1

1b Müjde: Mücde MK3

4a topla: tuğ ile TTK

6a cyendedir mesrur olur: geldi olub mesrūr yine AE

<cfiye-i ^uruf-ı %c*

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Şikest olmuş gam-ı hicrinle dilde kalmamışdır şçh
%ayf şol bcğ-ı 'ömrüm hep hebcya gitdi yokdur fçh
2. %aycl-i ycrile her ruz şeb vaktim güzeşt oldı
Murcdım bahş idüp mesrur kılmaz bu felek küstçh
3. Esşrim dcm-ı gşsu-yı dil-crçda giriftçrim
%alcX olmaklıgım mümkün degil bildim anı ben rçh
4. Derunum derdini ruycn ider efsunile gerdiş
Sanasın kişveş peydc olupdur cçnda bir bir şçh
5. Ne schir gamze-i ħun-ħ̃cre düşdüm hiç necçtim yok
Görünmez neveki kanım döker eyler hemcn surçh
6. Nişşnim miñnet ü enduh-ı devrândır kamu cümle
Müheyyç eylemişler gönlüm içre hoşçana bir kçh
7. Türçbç çımın serd-i hevç-yı şiddetinden kim
Mişâl-i zemherçdir şol cihcnı bağlamışdır yçh

70 AİK1 (27a), AE (19b), İAK (17a), AİK2 (20a), TTK (16a), MK1 (17b),
(14a), MK3 (6b)

MK2

* Fİ ĤARFİŖL- HĀ AE , EL HĀ TTK

1a kalmamışdır: kalmışdır AE, İAK

3a Esşrim: Esşr-i İAK

4b kişveş: gebveş AE, İAK

5a Ne sâhir-i: Tesâhur-ı AE, İAK

6a ü: - AİK1, - İAK

6b hoşçana: hoşça AE, İAK

7b yâh: bah MK2

Me fc'î lün / Me fc'î lün / Me fc'î lün / Mefc'î lün

1. Cemclin csumcında hilclin ser-nigun cvîh
Şebîh-i gamze-i cellcdın olmuş ahter-i Mirrih
2. Nihcl-i kcmetin gördükde servisin çeküp bcğ-bcn
Götürmüş cuya şalmış şermle ol dem idüp engîh
3. Baķup cyîne ruyun 'aksini cezb itdigindendir
Anınçün bî-edeb pîrcmeninden urdılar çcr-mîh
4. Ruhundan buy-ı elvcn goncaya bcd-ı şabc virmiş
Letcfet berg-i gülde hub meşcm ancak budur âmîh
5. Döküp müşğın zülfün vaşfını her vechile sünbül
Hiccbından fircr oldu zemîn içre hemcn bekrîh
6. Ümidimdir vişclin leşkeri hicrin zafer bulmaz
Mürîdim tekke-i 'aşkında edÖiyen bana bir şeyh
7. Türcbî tcb-ı ruyun lezzetinden mest ü hayrcndır
Ki mihrin ter şecerveş gönlüme efgcn idüpdür bîh

72

Fc'î lc tün / Fc'î lc tün / Fc'î lc tün / Fc'î lün

1. Nutķuna bel bağlar isen bahş ider her vār-şeyh
Zinde-i ccvîd olur dc'im ider güftcr-şeyh
2. Jeng-i dil miróctına şaykal urup eyler nażîf
Ccnını teslim idüp gözler isen ikrccr-şeyh
3. "Mutu kable ente mutu" * sırrına vākîf kılar

71 AİK1 (27b), AE (20a), İAK (17b), AİK2 (20b), TTK (16a), MK1 (18a), MK2 (14b)

2b şermle: - MK1

3a itdigindendir: itdigindendir AE

5a Döküb: Duyub AİK1, TTK, MK1, MK2

6b Óaşkında: Óaşğ içre TTK

7b Nihâl-i ter gibi mihrin zemîn ü qalbe şaldı bîh AE

72 AİK1 (28a), AE (20a), İAK (17b), AİK2 (20b), TTK (16b), MK1 (18b), MK2 (14b), MK3 (7a)

1a var-ı: varı AİK1, İAK

2a urub: virüb AE, TTK, MK1

* Ölmeden önce ölünüz

“Men ‘aref” dersin nümç eyler sana esrçr-şeyh

4. Ğuśsa-i ferdā nedür bilmez o kes çzçdedir
Her kimin gönlünde var mihr[ü] maḥabbet nār-şeyh
5. ~ chirā ‘clemde ednc bçtnā kem isteyen
Ruz şeb merbut olup olsun hemcn bazçr-şeyh
6. Ekmel-i mürşid yedin tut rast-ı rçhı bulmağa
Gösterir makśud olan ol ma‘nevî dîdçr-şeyh
7. Ey Türçbî ma‘şiyet tçriğine mi‘bçh olur
Dcm-ı hayret žulmetinde şu‘le-i envçr-şeyh

73

< çfiye-i ^uruf-ı Dcl*

Fç’i lc tün / Fç’ i lc tün / Fç’ i lc tün / Fç’ i lün

1. Rişte-i kçkülleri tçrı olup boynuma bend
“ayd-ı ‘çşık kaydına kande olur böyle kemend
2. Hicri enduhun o yçrin çekdigim görmüş benim
Gör felek dcóim belç-keşligime eyler pesend
3. Germ olur suz u firçkim eşk-i ḥasret dökmesem
„teşim teskîñ ider nef’i budur ey ser-bülend
4. Dçma üftçd oldı şol murğ-ı dilim olmaz ḥalçs
İhtiyçr ile degildir n’eylesün bu derdmend

5a Žāhirā: Žāhiren AE // bātına: bātinen AE

6a rāst: dogrı AE // rast-ı rāhı: rāh-ı haqqı MK1

6b dîdār-ı şeyh: didārı MK1

73 AİK1 (28a), AE (20b), İAK (17b), AİK2 (21a), TTK (16b), MK1 (18b), MK2 (15a)

* Fİ ^ARFİ’D-D,,L AE, EL- DĀL TTK

1a Rişte-i kçkülleri tçrı: Rişte-i kçküllerin ey büt AE

2a Hicri: Hicr AE

3a ḥasret: ḥayret AE, İAK

4a Murğ-ı gönlüm zülfünün dçmna düşdi yok AE

5. Mey ile maħbubı terk it dir bana vœ'iz bu gün
Ben teki bir 'akl-ı nœkıs virmedi bir hoşca pend
6. Ruy-ı dilber nuş-ı şahbc 'cşıkın eglencesi
Zchid-i selusı gör kim itmek ister riş-hand
7. Dœmen-i pır-i muğcni eylemem aşlc rehœ
Ey Türœbi tœ ki her 'uзум kesilse bend bend

74

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. %anœer-i müjœcn-ı tırin bağrımı eyler berid
#amze-i sehœcını gör kim ider derdim mezid
2. "urra-i gışu-yı müşğın dœmına düşmüş dilim
Böyle zincirden rehœ olmak şatı müşkil ba'id
3. Şeyh-i ekbersin dil-cœc tekye-i 'aşkında var
Ben teki dervişlerin œcndan sana olmuş mürid
4. Çekmeden ebruların tırin yeter olduk za'if
Kim çeker devr-i felekde böyle bir kavı-ı hâdid
5. Şol hayœl-i şevk-i 'aşkınla hemœn yœ hu diyu
Niceler var vaşl-h'œhın yœd idüp eyler devid
6. Bendeler çah-ı zenehdœnın esiri sevdiğim
Emr ü fermœnın hœcœ olmağığa olsun resid
7. N'eylesün hicœn-ı gamda bu Türœbi œh ile
Hep perişevler belœsı eyledi rişim sefid

5a bana vœ'iz bu gün: bu gün vœ'iz bana AE

5b teki: gibi AE

7b tœ ki her uзум kesilse bend bend: güft gu efsœneye aşlc mebind AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

74 AİK1 (28b), AE (20b), İAK (18a), AİK2 (21b), TTK (17a), MK1 (14a), MK2 (15a)

1a < œfir-i zülfün elinden düşdüm oldum şehid AE

3a tekye-i: tekke-i MK1

4a tırin: vidin AİK1, İAK

5a Niceler: Nice her AE

6b ü: - AİK1, - İAK

Fe'i lc tün fe'i lc tün fe'i lc tün fe'lün

1. „ferid itdi %udc „demi ol dem mevcud
Emr idüp cümle melcöik eyledi ana sücud
2. Reşk ü ru-gerden olup emre muhclif gitdi
İtmedi „deme secde ol iblis-i hasud
3. Bilmedi Ma'ni-i „dem ne idi cehlile ol
‘Ucbile ncm-ı sezç kendine lcyık merdud
4. Eylese tc'at-i ^ak scl-i hezcr ruz şebi
Der-i rahmet ana her vechile şimdi mesdud
5. Ncride gırrelenüp hcöin-i Mevlc oldı
Ebedi ccy-ı cahim içre yeridir ki çi sud
6. LaÖnet-i tavk-ı gulusunda görünce mel'un
Kcr-ı ızlıclı derunında tutup kahrile zud
7. Kerem-i lutfile yc Rabbı Türcbi kulunı
Şerr-i şeytcna karin itme anı yc Ma'bud

75 AİK1 (29a), AE (21a), İAK (18a), AİK2 (21b), TTK (17a), MK1 (19a),
MK2 (15a)

1a Diledi hâzret-i „deme oldı mevcüd AE

1b Emrile cümle sürüş eyledi anda mescud AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

2a ü: - AİK1, - İAK

2b „deme secde evvel: secde-i „dem o dem AİK1, İAK, MK2 // secde-i merdum o dem TTK,
MK1

4b ana: ona İAK, TTK

5b ccy-ı cahim: çch-ı cahim AİK1

7b anı: beni AİK1

76 AİK1 (29b), AE (21a), İAK (18b), AİK2 (22a), TTK (17b), MK1 (19a), MK2
(15b), MK3 (7b)

* Bu gazelin başında MK3 nüshasında Kalenderi yazmaktadır.

Mef' u lü / Me fc' i lü / Me fc' i lü / Fe' u lün

1. †addır felek itdi bana žulmile bî-dcd
Devrinde cefc çekmededir bu dil-i nc-şcd
2. Bir büm teki ccyım olup guşe-i vırcn
Tc şubha degin murğ-ı dilim itmede ferycd
3. Rız eyledigim vaqt-i seher hun-ı sirişkim
Andandır chın ahmer-i kim goncaya üftcd
4. Ben tışe-i 'aşkile belc dāğını deldim
Bir böyle gircn kcrı dahi itmedi Ferhcd
5. Enduñ-ı sitem tıri beni eyledi cmccç
Başımda olan derdi nice itmeyeyim ycd
6. Kcşcne-i ğam oldu yerim deyr-i fencda
Şol baht-ı zebunum bana hiç eylemez imdcd
7. Nā-çār ana şekıb eylemeli gerçi Türcbi
Taktđirimizi böylece nakş eylemiş üstcd

77

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Ncz u istıgnı idüp ey dil-rübc itme 'incd
Vuşlatın erzenı kıl ben 'cşık virgil murcd
2. Sen teki bir nczenıne böyle bir 'cşık gerek
Mıhrine ccn rıştesin bend eyleyüp kıldım nihcd
3. Nıñ-nıgchından bulur mürde-dilim ihyc benim

1a Ğaddār: Ğaddār-ı MK3

2a büm: nüm MK3 // teki: gibi AE, İAK

3a fun-ı: la'l-i AİK1, TTK, MK1, MK2, MK3

3b Düşdi vird üzre bc'is ana hamrc ad AE // ahın: anın MK1, MK3

7a ana: -AİK1, -MK1, -MK3, ona İAK, -TTK // şekıb: şabr AE // gerçi: şimdi AE // Nāçārı: Nāçārı MK3

77 AİK1 (29b), AE (21b), İAK (18b), AİK2 (22a), TTK (17b), MK1 (19b), MK2 (15b), MK3 (7b)

1a Ncz ü: Ncz-ı AİK1, MK3 // ü: -İAK

2a teki: gibi AE

Leblerinden özge bu derdime dermçnım me-bçd

4. "aldı teşvişe beni fikrim hemçn tçriķ idüp
Varımı yağmaya virdi n'eyleyim zülf-i sevçd
5. Giceler feryçd u nçlem 'çlemi taŖçiz ider
Suz-ı 'aşkında derunum yçrim itmez i'timçd
6. Şöyle dil çşüftedir gışu-yı müşk-efşçnına
Benden efzun eylemişdir çcnile hoş inkıyçd
7. %ār ile terkīb olunmuş goncanın sermçyesi
Ol 'adularla Türçbî dost için eyle çihçd

78

<çfiye-i ^uruf-ı şcl*

Fe'i lc tün fe'i lc tün fe'i lc tün fe'i lün

1. „teş-i suz-ı fırcım şeb ü ruz istihvçz
Seni iħrck ide ey dil yürü bir çcya me'çz
2. Tehi şanman ki beni çhim odından şakinın
Ser ü pç cümle vücudum şerer-i nçr-ı çççz
3. Yanmaya künbed-i mınçsı deyu nçrımđan
Bu felek tersile çarhın idiyor gerd-i niyçz
4. Lçne-i murğ-ı ğamı serde sirişkim yıkdı
Kim ider anları bu bahrı içinde enkçz
5. Dağılup her biri miħnetlerimin bir yana

4b zülf-i: zülfi AİK1, İAK, MK3

5a nçlem: çhim AE

5b Suz-ı 'aşkında derunum: Bunca suz-ı kalbime çh AE

6b efzun: artık AE

78 AİK1(30a), AE (21b), İAK(19a), AİK2 (22b), TTK (17b), MK1 (19b), MK2 (15b)

* FŞ ^ARFİ'L-ş „L AE, EL- ŽĀL TTK

1b ide: ider AE, İAK // bir çcya: bul semt-i AE

2a "anman ki beni: "anman beni kim AE

2b ü: -AİK1, AE

3a künbed: kemend AE, İAK

4b bahrı: bahır AE

‡ark-ı seyl-cb oluruz havfi ile hep ihvcz

6. „b-ı şür oldığı şchid ü nümünü oldur
Yedi deryc bu iki dıdelerimden infcz
7. Şine-i dcgıma ‘clemde Türcbi bilmem
< anı dcru-yı şifc derdime gcyet iş‘cz

79

Fc‘i lc tün / Fc‘ i lc tün / Fc‘ i lc tün / Fc‘ i lün

1. Ruy-ı ycre bakmağım şekerli helvcdan leziz
Ccnıma baş eyleyen yokdur bu ma‘ncdan leziz
2. İştiyckim kuy-i ycri ‘arz ider gönlüm benim
Ol makcm Allchu a‘lem şöyle her-ccdan leziz
3. Kevşer-i cennet deyu vc‘iz bu gün vaş eyledi
“ormadım şaşkın gibi bilem ki şahbcdan leziz
4. Guşe-i vahdet bana mansub-ı devletden şirın
Dehr-i dun içre girüp bñhude da‘vcdan leziz
5. Vird-i esmc çek deyu ta‘n eyleme ey zchidā
Bilmesin vech-i dil-crc vird-i esmcdan leziz
6. Bundan özge olmaya ‘clemde tenhc bñ-rakib
“ohbet-i ccncnile ccm-ı muřaffādan leziz
7. Ycr ile vuşlat Türcbi olsa kcm üzre eger
N‘eyleyim efsane-i dünyc vü ‘ukbādan leziz

5b havfi: havf AİK1, İAK

6a oldığı şchid ü nümünü oldur: oldığıdır bu sözime şchid kim AE

6b infcz: menfcz AE

7b iş‘cz: eşgcz AİK1

79 AİK1 (30b), AE (22a), İAK (19a), AİK2 (22b), TTK (18a), MK1 (20a), MK2 (16a), MK3 (8a)

1a şekerli: sükkerli AE, İAK

2a ‘arz ider gönlüm benim: gönlümüz ‘crzu ider AE // ‘crzu İAK

3a vc‘iz bu gün: bu gün vc‘iz AE

3b bilem ki: bilmem ki MK1

4a şirın: elezz AE

5b Bilmesin: Bilmedin AE, İAK

7b efsāne-i: iřsānına MK3

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Rā*

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. ^climi bilmez mi ol ycrim bilür bilmezlenür
Giceler ch itdigim zcrım bilür bilmezlenür
2. „teş-i hicrcnına yakdı beni xulm eyleyüp
Derdimi 'aşkınla hünkcrım bilir bilmezlenir
3. N'eyleyim bir raḥm kılmaz 'cşık-ı üftödeye
< anlı xclim gör ki efkcrım bilür bilmezlenür
4. Bülbül-csc ncle ferycd itdigim fehm eyledi
Ruḥları envcr gülcrcım bilür bilmezlenür
5. Ey Türcbi za'f-ı cism oldum hilcl ebrusı tek
Giryemi ol çeşm-i bjmcrım bilür bilmezlenür

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Bu gam-ı hem-rch-ı dil yanımda anınçün mükcrremdir
Ana i'zcz kılmak üstüme elbette elzemdir
2. Benimle beytü'l-aḥzcn içre munis ycr-ı gār oldur
Enişimdir kafcdcrım meserret kim benim nemdir
3. "afc vü neş'e-i zcvki çıkardım levḥ-i ḥctırdan
Nihcyet cism ü ccnım derdile clude ḥurremdir

80 AİK1 (30b), AE (22b), İAK (19b), AİK2 (23a), TTK (18a), MK1 (20a), MK2 (16a)

* Fİ'L-ĤARFİ'R-RĀ AE // EL- RĀ TTK

1b zārım: - MK1

81 AİK1 (31a), AE (22b), İAK (19b), AİK2 (23a), TTK (18a), MK1 (20b), MK2 (16b)

1b iÖzāz: iğrār AE, İAK

3a "afc vü: "afc-yı AİK1, İAK, TTK, MK1

4. Meşakkat rahat u esudelik benden suócl itmen
Neşet u şcdlık źillet kamu nezdimde bir demdir
5. Melcmet tuğ sancağın bana mansúbe kılmışlar
Kuduret leşkeri her cenibimde şimdi muhkemdir
6. "abıbc çek yedin merhem marız-i 'aşka müşkildir
Nühüfte zahm-suzım hczık-ı Lokmcna mübhendir
7. Türcbı mcó-i miñnetlen ezel ta'mır olunmuşdur
Eger bcğ-ı behişt olsa mecnım gerçi metemdir

82

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. İstesen görmek o turfa nev-nihcli işte gör
Pür sehc ken-ı kerem şchib-cemcli işte gör
2. El çeküp benden fercgat eyledi hcşıl kelcm
Gönlümün ol ycradır şimdi meycli işte gör
3. Ruz şeb hem-rcım olmuşdur rehç kılmaz beni
Şıve-kerım dcóima fikr ü haycli işte gör
4. %ch-ı vaşlın ycd idüp yanmakdayım 'aşk ncrına*
Eşk-rız itmek işim ruz u leycli işte gör
5. Mest ü hayrcn olmuşum meyhçne-i miñnetde ben**
Scki-i hicrcndan içdim bir piycle işte gör
6. Çcre-i tedbırime sa'y eylemez gerdun-ı dun
Gerd ider bñhude yok źerre kemcli işte gör

3b ü: -AİK1, İAK

4a rahat u: rahımı MK2 // u: - AİK1, - İAK

4b u: - AİK1, - İAK

5a sancağın: sancak AE // mansúbe: mansub AE, İAK

6a yedin: elin AE

7a miñnetlen: miñnetle AE // ta'mır: tahmır AE

82 AİK1 (31b), AE (22b), İAK (20a), AİK2 (23b), TTK (18b), MK1 (20b), (16b)

MK2

* Bu beyit AİK2 ve TTK nüshalarında 5. beyittedir.

4b u: -AİK1, -İAK

** Bu beyit AE ve İAK nüshalarında yoktur.

7. Rchatın emcde nezdinde Türcbi öyle bil
Pür kemclin gerçi encemı zevcli işte gör

83

Fe'i lc tün / Fe' i lc tün / Fe' i lc tün / Fe' i lün

1. †amze-i tiğın nigcrā ccnıma eyler güzer
Ncra girmek kaşdı vardır suz olur itmez hazer
2. Sıne-i dcğim delüp bulmak içün derd ma'denin
Ccy idinmişler o yerde tır-i müjgcnın meger
3. ^asret-i la'linle eşkim rız olunca kan olur
†clibc imded ider bildim ana hun-ı ciger
4. Çeşm-i pür-nemde hayclin 'aksidir mevc eyleyen
Mchñnin sükkcnı derycdır gözüm elbet gezer
5. Fikr-i zülfün dilde bir tül u dırcz endişedir
^climiz kande varur encemına yokdur haber
6. Bend idüp her 'cşıkı bir tcrına kıldın esir
Böyle zülmetde kalan inscna hiç var mı zafer
7. Ey Türcbi ehl-i 'aşkın resmidir çekmek cefc
Tc ezel "nañnu kasemnc"* böyle takdîr-i kader

84

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

1. Dünycya dil virme şakın dcminde gel olma esir
Tecride bel bağla yüri ^akk rchına olğıl habir

7a öyle bil: böyle bil TTK, MK2

7b Pür: Ber AE, İAK, TTK

83 AİK1 (31b), AE (22a), İAK (20a), AİK2 (23b), TTK (18b), MK1 (20b), MK2 (17a)

2a delüb: olub AİK2 // derd-i ma'denin: zer ma'deni AE, İAK

4b Mchñnin sükkcnı derycdır: Mesken-i mch-ı cu AE

5a u: -AİK1, -İAK

* "Biz taksim ettik" İsra 17/31

84 AİK1 (32a), AE (23a), İAK (20b), AİK2 (24a), TTK (19a), MK1 (21a), MK2 (17a)

2. Rızkın  udcdan iste var bir kimseye kılma tama'
 abr u kanc atde olagör sevdiğim dc im dilir
3.  ıkı schile damen-keş ol dehrin umurından çekil
 ftcdeler h cli sana  ibret yetişmez mi fakir
4. Gitdi gelen hep nc-bedid oldu  aceb sırdır veli
Bahr-ı  amık içre kamu hayrettedir suğrc-yı kebir
5.  oklar heves itdi cihcının devletin ikbcine
 hir koyup hasret g t rdi cümlesin şol zcl-i p r
6. Ol bi-vefcının hande-i riş itdiğin guş eyleme
Bir lutf ider encmına mihnnet virür binden keşir
7. Sil  aşkla levh-i derunun pasını cehd eyleyüp
Olsun Türcbi cyine pertev virüp ruşen münir

85

Fc' i lc t n / Fc' i lc t n / Fc' i lc t n / Fc' i l n

1. Nefret itmiX ch u nclenden benim vahş u tuyur
 am ile pürdür derunum ref  olup gitmiş sürur
2. Gün-be-gün devr-i felekden derdlerim efzun olur
Her biri bir ccnibimde ccy idinmişler durur
3. İsterim eşkim döküp bu derdimi teskin idem
Dideden çıkmaz bu chım cteşinden hep kurur
4.  ,şıkın h clin ne bilsün dünyada bi-derd olan
Fehm kılmaz rch-ı  aşkı cehlile ehl-i gurur
5. Başıma seng-i melcmet yağmada bcr nveş
Bir hiser olmuş civcırında beni şimdi korur

2a Rızkın: Ruzın AİK1, MK1

4b  ugrc:  ağır AE // kebir: K br  MK1

5b z l-i p r: fen  fi l hçyr MK1

6a hande-i riş itdiğin: riş-hand itdiğini AE, İAK

7b virüb: kılub AİK1

85 AİK1 (32b), AE (23a), İAK (20b), AİK2 (24a), TTK (19a), MK1 (21a),

(17a)

MK2

1a (vahş) u : - AİK1, - İAK

6. Zchidin tesbîhi tek enduhumı bir rişteye
Dizmişim evrâd-keş oldum bu esmc yc şaburr
7. ^{ma}f- hâcile Türcbî dcğ-ı hicrân çekmege
Rahmını imdcd irişdir sen kerem kıl yc şafur

86

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Sebzeler baş gösterüp oldı zamcn-ı nev-bahcr
^il'at-ı hadrc giyindi tağ u şahrç çşikcr
2. Fehm idüp bu 'cleme nev-ruz-ı sultcn geldigin
Düşürüp rahtın hiccından şitc olmuş fırcr
3. Lcile-i hâmrç cemclinden nikcbın kaldırup
Geldi şusen-i hânçer-i bürrcnile şan şü'l-fıkrç
4. Şçh-ı gül çck-i girıbcn kan idüp ruhsrını
'Andelıb fehm eyleyüp efğcnı tutdı dil-fıgrç
5. Cc-be-cc ferş-i zemın libcs-ı elvcn-puş olup
Her şükufe ru-nümç itdi o dem kıldı karcr
6. Çıkdı teftiş itmege desturile bcd-ı şabc
Eyledi teşrifine lü'lü'leri şeb-nem nişcr
7. ^cme-i kudretle her yer ki çekilmiş istivc
Ey Türcbî kcf u nun remzin kılar Perverdigcr

87

6b Dizmişim: Dizüben AE, İAK // evrâdkeş: evrâd-ı keş MK1 // esmc-ya: isim yc AE, İAK
86 AİK1 (33a), AE (23b), İAK (20b), AİK2 (24b), TTK (19b), MK1 (21b), MK2
(17b), MK3 (8b)

1b u: - AİK1, -AE

2b olmuş: kılmış AE

5a libcs-ı elvcn-puş: elvcn-ı ceme-puş AE // libās: elbās TTK

7a yer ki: birin MK1

7b u: - AİK1, - AE, AİK2, TTK, MK3 // kılar: ider AE

87 AİK1 (33a), AE (23b), İAK (21a), AİK2 (24b), TTK (19b), MK1 (21b), MK2 (18a),
MK3 (8b)

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Selcmet guşesin tutsam bu bir şaşkın gedā dirler
Kemcl ü rütbe kesb itsem 'aceb tarz-ı edc dirler
2. %aleykdan berî Öuzlet makcmı ihtiyer itsem
Bakın scluse hidmet kaçkını degnek revc dirler
3. Otursam 'crifene söylesem miş-i kelcm olsam
< amu halkı uşandırdı yalancı dcóimc dirler
4. Eger scokit olup bir kimseye sóhbet dimez isem
Tekebbür kendini almış derunı pür-riyc dirler
5. Şim ü zer cem'ine düşsem diyeler ehl-i dünycdır
Bu derviş olmamış hclc işi bcd-ı hevç dirler
6. Fakir-i bi-nevçlıkda geçirsem 'ömrümi dcóim
%ayırısz başına imdedı yok lcyık sezç dirler
7. Türçbi kendini halka begendirmek ne mümkündür
%accletden berî ol sen buna 'clem fenc dirler

88

Fc' i lc tün fc' i lc tün fc' i lc tün fc' i lün

1. Rçhatım nc-bud olup derdim füzun olmaktadır
Fikr ü tedbirim gidüp 'aklım cünun olmaktadır
2. Bcr-ı gam бүkdi belim oldum mişcl-i mch-ı nev
< avs-i ebrudan mıdır kaddüm zebun olmaktadır
3. Eşk-i bcrnım dem-c-dem dıdemi rçhat komaz
„b-ı cuya piş-revdir reh-nümun olmaktadır
4. Derdime 'cciz mu'cliden tabib bilmem neden

1b ü: -AİK1, -İAK

2a itsem: olsa AİK1, AİK2, MK1, olsam MK2

3b halkı: ahlakı MK1

4b Tekebbür kendini almış: Tekebbür aldı kendini TTK

5a Şim ü zer: Zer ü şim AE

6a dāóim: āhir TTK

88 AİK1 (33b), AE (24a), İAK (21a), AİK2 (25a), TTK (19b), MK1 (21b), MK2 (18a)

1b ü: - AİK1, -İAK

Fehmim ol bilmez bu derdi ğcfilun olmaktadır

5. < il h zer yandırmasun bu Öclemi devrcn  akin
Berk-i chim Şerhe gelmez bir sütun olmaktadır
6. Ey beden za'fi faber vir mevtimin ahvclini*
^cl-i eŐkclimde zirc diğer-gun olmaktadır
7. Vc sıl-ı dermcn olup Şcd olmağa ruŐsat mı yok
"cli'-bahtın T rcb  ser-nigun olmaktadır

89

Fc' i lc t n / Fc' i lc t n / Fc' i lc t n / Fc' i l n

1. Bir per -ru görse dil elbet ana mc'il olur
Mihri ni ref' eylemez andan 'aceb cchil olur
2. Buseye rcz  olup bin ccnile eyler ğinc
Böyle bir Şchib-kanc at n'eylesün kc il olur
3. Vaşlına itsem heves derdi mukarrerdir bana
Meveresinde 'adu Őchir hemcn h il olur
4. "cli'imden mi benim kim her kime meyl eylesem
Cevr ider efzunile h n-h cr u hem kctil olur
5. < ara bahtımdan faber virdi bu gün ehl-i n cum
Didiler Allch bilür chir işin naŐıl olur
6. BilmiŐimdir bu Őanemlerden cefcler , ekdigim
Cümle bc'iş bu felekdendir h yif ğcfil olur
7. Cezb-i ycre vird-i esmc-keŐligi kılısam taleb
Ey T rcb  n'eyleyim teŐŐir yok bctil olur

90

* Bu beyit AE nüshasında yoktur.

7a V Őil: V Őlımı  AK

89 A K1 (34a), AE (24a),  AK (21b), A K2 (25b), TTK (20a), MK1 (22a), MK2 (18a)

4b h n-h  r u: h n-h  re TTK // k til: k il MK1

90 A K1 (34b), AE (24b),  AK (21b), A K2 (25b), TTK (20a), MK1 (22a), MK2 (19b)

Mef'û lü / Me fc'î lü / Me fc'î lü / Fe'û lün

1. 'Aşk ehli tehi şanma ychuyı çekerler
Evrçd idinüp kçmet-i dil-cuyı çekerler
2. Mecnun-şifat her biri bir dema giriftçr
Şol mcr-ı siych zincir-i gışuyı çekerler
3. Maîhubla mey olmasa hcl kande varurđı
'„şık olan elbette bu kayguyı çekerler
4. Tenhcca bulup hcneye bir luŖb ile anlar
Düzdcne teki şıveli meh-ruyı çekerler
5. Gör baîr-ı sirişkini çekid eyleyerekden
Gözden akıdup giceleri şuyı çekerler
6. 'Uşşcca sezç , ekmege sevdc reseniyle
< addin bükerek ol kemcn-ebruyı çekerler
7. „h hcme-i zülfiyle Türçbi bu şanemler
İflçh olamam zaîhme-i dcruyı çekerler

91*

Fc'î lc tün / Fc'î lc tün / Fc'î lc tün / Fc'î lün

1. Zchidç gel sırr-ı ma'nc “‘alleme'l-esmc”dadır
Kenz-i maîfî bîst ü heşt si vü dü ma'ncdadır
2. “avtile müfred mürekkebc ğc'ibç terkîb olan
Ol ne zçt-ı muhteremdir rütbesi vclçdadır
3. Baîr-ı bî-pcycni gör kim ncmla olmuş halit
Fehm ü idrçk itmeyen bîhude bir şâhçdadır
4. 'Arş-ı a'zam ççr 'unşur mā-verā tahte'ş-şerc

1a şanma: şanma ki TTK, MK1, MK2

2a Mecnun-şifat: Mecnunî şifat: AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK2

4b Düzdcne: Dürdcne AE, İAK, TTK, MK1

7b zaîhme-i : zaîhmıma AİK1

* Bu gazelin MK1 nüshasında sadece ilk harfleri yer almaktadır.

AİK1 (34b), AE (24b), İAK (22a), AİK (26a), TTK (20b), MK1 (22b),

MK2

(19b), MK3 (9a)

2a ğc'ibç: ğc'iben AE, İAK

2b Ol: O İAK, MK3

3b ü: - AİK1, -İAK

Her ne var 'clem kamu vahdetde şol derycdadır

5. Ey Türcbi cümle nüktem kırk beşe cem' eyledim
Bil benim maksudımı cchil 'aceb gavgcdadır

92

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Zcr idüp eşkim dökersem derdime teskin virür
Ccy-ı mihnet içre bilmem kim bana temkin virür
2. Bir peri bir tcr-ı zülfün boynuma bend eylemiş
"uret-i hclim tagayyürdür cünun rengin virür
3. Gerçi meh-rular reh-i 'aşk içre sevk eyler beni
Tcziycn-ı cevri urdukça dile eşkin virür
4. "a'n-ı 'uşşck itme anlar zchidc dost ugrına
Ccn ü başı terk idüp emlck ile mülkin virür
5. „teş-i 'aşka heves itmek gönül cscn degil
Bir kıycs it şem'adân pervcneye mergin virür
6. Nuş idince ccm-ı 'aşkı bir kişi ilhcm ile
Mest-i lc ya'kıl olup bu dünycnın terkin virür
7. Ey Türcbi bi-vefc devrcn bana rahm eylemez
Günde yüz bin başıma durmaz cefc sengin virür

93

4b vahdetde şol derycdadır: vahdet olan diyrcdadır AE

92 AİK1 (35a), AE (25a), İAK (22a), AİK2 (26a), TTK (20b), MK1 (22b), MK2 (19b)

2a Bir peri: Her peri AE, İAK, AİK2, TTK, MK1 // bend eylemiş: kılmış kemend AE, MK2

4b Ccn ü başı: Camı başın AİK1, İAK, MK1

5a heves itmek gönül: gönül heves itmek MK1

93 AİK1 (35b), AE (25a), İAK (22b), AİK2 (26b), TTK (20b), MK1 (22b), MK2 (20a)

Mefc'ülün mefc'ülün fe'ulün

1. ^akikat ma'deni şchim 'Alidir
UXulüm erkcnım rchim 'Alidir
2. Ki andan özge görmez gözlerim hiç
Hemcn her ruz şeb chım 'Alidir
3. Ne mümkün vaXfını tahrir idem ben
Bu devren şemsle mchım 'Alidir
4. Anın evXafına tckat gelür mi
Gönülde istekim f'chım 'Alidir
5. Veliler serveri sırr-ı %udcdır
Cihcnda saltanat cchım 'Alidir
6. Va'ıyy-i MuXtafc şir-i İlchi
Mürüvvet kcnı hem-rchım 'Alidir
7. Anın dervişıyım ben de Türçbi
Güşcdır dilde dergchım 'Alidir

94

Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün

1. Mihr-i 'aşkın dilberc gönlümde foş cevlen ider
Mch cemclin rü'yeti 'cşıkları fayrcn ider
2. Lutfına maxhar eger şcyeste olsa bir kişi
şerreyc almaz cihcnın varını talan ider
3. ^climiz cye nola itmez isen bir iltifet
„teş-i hicr-i firckın bizleri suzcn ider
4. Scye-i zülf-i şeb-i terikine v'alma beni
N'eyleyim tünd-i nigchın ccyımı nircn ider

94 AİK1 (35b), AE (25a), İAK (22b), AİK2 (26b), TTK (21a), MK1 (23a),

(20a)

2b almaz: olmaz AİK, İAK

MK2

1b Mihr-i: Meh-i MK1

2b almaz: olmaz AİK1, İAK

3b bizleri: cānımı MK1

5. Bir fakir üftödeye lutf eyleyüp kılsan nazâr
Şefkat ü rahmın efendim ol kesi sultân ider
6. Mihr ü meh şol encüm ü gerdun senin emrindedir
Bu felekler hükmüne bel bağlayup devrân ider
7. Kuy-ı kurbünden ba' id itme Türcbi 'çşıkı
Ey şehin-şeh hasretin bu didemi giryân ider

95

Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lün

1. Ne diyem nutka cgcz eylesem ebsem didiler
"Men 'aref" sırrını fehm itmedi sersem didiler
2. Güft [ü] gu eyleme efsâne Xakın her yerde
"utagör cenile mürşidini muhkem didiler
3. Bu cihân vcrına dil virme ferögat eyle
İregör f'chişine cehdile akdem didiler
4. #cfil olma reh-i 'aşkın tutagör demânın
Gerek idrek idesin ismine âdem didiler
5. Kcr-ı düşvcrın eger k alsa senin ferdöya
Kesk-i dünyada gerek yaraya merhem didiler
6. Bu rumuzı bilicek kıldı rehç saltanatı
Vcrıl-ı ^ak olup İbrçhim Edhem didiler
7. Nice bin 'ömri Türcbi süregör devranda
Bu faycle nazâr it fehmler bir dem didiler

96 *

5a lutf eyleyüb: lutfunla MK1 // nazâr: iltifât MK1

6a encüm: necmü MK1

6b Bu: Nüh MK2

7a 'çşıkı: bendeni MK1

7b Ey: O MK1

95 AİK1 (36a), AE (25b), İAK (23a), AİK2 (27a), TTK (21a), MK1 (23a), MK2 (20a)

1a nutka cgcz: nutka felek cgcz AE

3a vcrına: bağına AE, İAK

4a 'aşkın: - AE

6a bilicek: bilecek AE

Me fc' i lün / Me fc'i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. ^abibim meh-cebinim bir peri-peyker efendimdir
"akup boynuma bend itmiş anın zülf-i kemendimdir
2. ^aycli hem-nişinimdir dem-c-dem fcne-i dilde
Enisim munisim ycrim nigcrim fub-pesendimdir
3. Dafi gül-goncadır lebler dafi yckut-ı rümmeni
Nigch itse kıycmet mcccrcsı Şch-levendimdir
4. Anınla foş olur dc'im mükedder fctırım ccnc
Gönülde Şcd [u] mesrurum benim serv-i bülendimdir
5. Türcbi 'cşıkı ycd eylemiş Şol lutfile ol ycr
Bana dünycyı bafş itmiş dimiş bir derdmendimdir

97*

Me fc' i lün / Me fc'i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Bana ey meh-likc mihr-i vefcnı her zamcn göster
Eger izhcr-ı falk itmez isen bcrı nihcn göster
2. Cemclin rü'yeti müştckıyım bil iştiycıkım var
< ıycmet kcmctinden bir nümun eyle hemcn göster
3. Sinem cellcd gamzen ugrına gör itmişim cmcc
Mürüvvet merhamet eyle ana tir-i kemcn göster

96 AİK1 (36b), AE (25b), İAK (23a), AİK2 (27a), TTK (21a), MK1 (23b), MK2 (20b)

* Bu gazel MK1 nüshasında sadece mısra başı kelimeleriyle yer almıştır.

1b itmiş anın: eylemişim AE

2a hem-nişinimdir: hem-nişinim MK2

3a Dafi: Ruffı AİK1, MK1

97 AİK1 (36b), AE (26a), İAK (23a), AİK2 (27b), TTK (21b), MK1 (23b), MK2 (20b)

* Bu gazel MK1 nüshasında sadece mısra başı kelimeleriyle yer almaktadır.

1a vefcnı: vefcnın AİK1

3a gör: -AE

3b eyle ana: efken idüp AİK1, İAK, TTK, MK2

4. Dil-i suzcnımı derd ü belcya mübtelc eyle
^arcmi gözlerinle nim-nigch it de zebcn göster
5. Yeter müjgcñ-ı tirinle ınık bagrımı fun itdin
Cefc vü cevri efzun itme mühlet vir amcn göster
6. Ser-i kuyunda şol murg-ı dilim pervcz ider dc'im
ViXclin kurbine leyık ana bir cşiyen göster
7. Diğer-gun eyledi ahvclimi gör telh-i güftcrin
Türcbi derdmende hande-i şirin-zebcn göster

98 *

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. < amu derde devcdırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
Bu yolda reh-nümcđırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
2. Biri nur-ı nübüvvedir biri nur-ı velcyetdir
Veli genc-i %udcdırlar Muhammed MuXtafa ^aydar
3. Ki anlar maxhar-ı ^akdır çcr-bcb içre kc'imdir **
Escs-ı dü-sercdırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
4. Rehin tut ccnile insân olam dersen bu 'clemde***
Şefi'-i her gedcdırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
5. ^akikat ma'nevıde bunlar bil nur-ı vchiddir ****
Ezeldir dc'imcdırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
6. ViXcl-i ^akka vcXıl olmaga her vechile 'cşık
Delil ü pişvcđırlar Muhammed MuXtafc ^aydar
7. Türcbi derdine dermcñ iderler bu ümidimdir
Gerek cud u sefcđırlar Muhammed MuXtafc ^aydar

5b Cefc vü: Cefc-yı AİK1

7b derdmende: derdinde MK1

98 AİK1 (37a), AE (26a), İAK (23b), AİK (27b), TTK (21b), MK1 (23b), MK2 (20b), MK3 (9b)

* Bu gazelin MK1 nüshasında sadece 1.beyiti tam olarak yer almakta diğer beyitlerin mısra başı kelimeleri yer almaktadır.

3a maxhar-ı ^akdır çcr-bcb: maxhar-ı ^akdır bu çcr-bcb TTK, MK2, MK3

** Bu beyit TTK nüshasında 5. beyittir.

*** Bu beyit TTK nüshasında 3. beyittir.

4b her gedc: bergüzcr AİK1

**** Bu beyit İAK ve MK3 nüshalarında yoktur, MK2 nüshasında 6. beyittir.

Me fc' i lün / Me fc'i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Cihcn bəgında kimdir iftiycr-ı mihnetin ister
< amu falka su'cl eyler isen hep ragbetin ister
2. Cefc vü cevri hiç kes žährına bcr itmek ister mi
Gerek a'lc gerek ednc mahabbet ülfetin ister
3. Bu 'clemde nice her dem ki var bcy u gedc cümle
'Umumen sa'y u gayretlen bu dünyc devletin ister
4. Kim ister fctır-ı pc-mcl olup rüsvc-yı 'cm olsun
Kişi mikdcrina leyık 'uluvv-i rif'atin ister
5. Eger pend ü naXihat eylesem aXlc kabul itmez
Ne hikmetdir benim cşüfte gönlüm zilletin ister
6. Ezel "nahnu kasemnc" dan tecelli eylemiş Bcri
Kimi didcına 'cşik kimisi cennetin ister
7. Türcbi pür-günchın ruz şeb dil-f'chişi oldur
Döküp gözyaşını dc'im erenler himmetin ister

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. '„şıkın makXudı dc'im dilberin didcırđır
Nakş olan ol Xurete "Seb'a'l-meşcn" esrcırđır
2. "Küntü kenzen"* sırrını bilmez ne bilsün zchidcn

99 AİK1 (37b), AE (26b), İAK (23b), AİK (28a), MK1 (24a), MK2 (20b)

1b Qāmu hālqa: Qāmu senden TTK

2a Cefā vü: Cefāyı AİK1, İAK

3a var: -İAK

4a rüsvc-yı 'cm: rüsvc-yı 'clem AİK1

7a dil-f'chişi: dil-f'chi hemān AİK1, AİK2, f'chişi hemān oldur TTK , hā'hi hemān MK1,

- f'chişi MK2

100 AİK1 (37b), AE (26b), İAK (24a), TTK (22a), MK1 (24a), MK2 (21a)

1b olan: - MK1

* Ben (gizli) bir hazineydim.

2a zchidcn: zāhidin MK1

Anların idraki gerçek 'aklının mikdardır

3. Vech-i insandan okur 'arif olan 'im-i ledün
Nüsha-i kübrü odur fehm eyle dil bezürdür
4. Bist ü heşt si vü dü andan nümce fatt-ı istive
Bu rumuzı kim bilür bir gizli 'akkın vardır
5. Kimseler yetmez bu ma'ncya hakçıkdır veli
Ey Türcbi zahir ü betin bu 'aşkın keridir

101

Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lün

1. Nice bir dil hevesi tclib-i dünyce nice bir
Nice bir muhlita bihude bu sevdce nice bir
2. Nice bir mihnet-i enduh ile clud olmak
Nice bir 'ömr-i kaXirile tesellc nice bir
3. Nice bir cevri-ı anemlerle cefcları çekmek
Nice bir bus için ol la'l-i Mesihc nice bir
4. Nice bir dehrde fub-rular ile meclis-i fc
Nice bir 'işret-i pür-cem-ı mu'affc nice bir
5. Nice bir kısmet için cehd-i telcç-yı fikir
Nice bir falkile efsane-i da'vc nice bir
6. Nice bir zuhd ü riyc içre yeter zchidlik
Nice bir virdile tesbihile esmc nice bir
7. Nice bir böyle Türcbi yürü 'aşkı tutagör
Nice bir herkese meşrebce temennc nice bir

102

4a nümce fatt-ı istive: nümceyn istive AE, İAK

5a hakçıkdır: hakikatdır AE

5b zahir ü: zahir-i TTK

101 AİK1(38a), AE (26b), İAK (24a), TTK (22a), MK1 (24b), MK2 (21b)

2a alüd: alüd kim AE

2b tesellc: teselli AE

3b bir: -AE

4a dehrde: dehrde AİK1

6a içre yeter zchidlik: ile zehcet nice bir AE

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Scki-i devren bana gam kcesin in'cm ider
Şol dil-i mahzunuma ne-şadlık ikrem ider
2. After-i ikbclimi pes-pcye kılmışdır felek
Her peri zülfin anınçün xaydima bir dcm ider
3. Neyleyim baft-ı zebunum imded-res itmez bana
De'imc falk-ı cihcn içre beni bed-nem ider
4. Kcma yetmez her nice sa'y eylese gönlüm benim
Bir haycl-i fikr ü endişile Xubhı şcm ider
5. Ben teki cvcre bi-kes var mıdır 'clemde hiç
Herkesin bir ycri var zevkin sürüp bayram ider
6. Şöyle kim cüz'i derunum derdini itdim nümün
Bu zebcnim şirile inşc idüp i'lem ider
7. Ey Türcbi dehr-i Zcl'in lutfuna bel bağlama
Bcr-ı enduhın çekersin cfiri bi-gam ider

103

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Şcd ider müjde-i mesrur ile dünyeyi bahcr
Uyarur yer mehd-i zemın içre bu eşycıy bahcr
2. 'Azl ider serd-i şitcyı getirür nev-ruzı
Puş ider egnine fubhulle-i fadrcıy bahcr
3. Deşt-i kühcni zümürüdle müzeyyen eyler
Sebze-fcmıyla kılar revnak-ı zibc-yı bahcr
4. ^cme-i feyzile bcrçn midcd ile o dem

102 AİK1 (38b), AE (27a), İAK (24b), TTK (22b), MK1 (24b), MK2 (21b)

3a zebunum: zebun AİK1

4b Xubhı şcm: Xubh u şcm MK2

6a nümün: 'aycn AE, İAK

103 AİK1 (38b), AE (27a), İAK(24b), TTK (22b), MK1 (24b), MK2 (22a)

1b yer: - TTK, - MK1

2b Puş ider: Örtünür AE

Berg-i ter üzre nüvis itmede imlç-yı bahçr

5. Merdümçn-ı fuğarā-yı çemene jāle-i dūr
Bağ-ı in'cmı kılup itmede 'Ankç-yı bahçr
6. ıuşk u pejmürde vü za'f-ı ten olan eşçra
„b-ı dārū ile ihç ider ecç-yı bahçr
7. Doğunup bcd-ı xabc cünbişi taħrīke gelür
Bahr-ı dil mevci Türçbi hele ešnc-yı bahçr

104

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün

1. Fenc bulmaz tükenmez kcn-ı dilde miħnetim vardır
'Azizim şeyf-i gamdır dest-girim bi'atım vardır
2. Belç vcdisine seyl-i sirişkim cuy-bçr olmuş
^abcım anda ben çizginmede bir gayretim vardır
3. Serir-i mülk-i hicrında nişin-i 'cliyim şimdi
Beni biħude anma ihtişcm-ı devletim vardır
4. Ne hikmetdir bana mı vuXlat itmez tcli'-i nafsım
Bu deşt-i ħikmet içre serseri bir fayretim vardır
5. Nice terk eyleyem enduh-ı derdi yār-ı ğçrımdır
Gelelden dehre ol keslerle ħayli ülfetim vardır
6. Ne mümkün dur olam ben dil-rübçlar Xohbetinden kim
Derunumda mariy -i 'aşka düşdüm 'illetim vardır

5a jāle-i dūr: jāle-i dūr TTK

5b in'cmı: in'cm MK1

6a u: - AE // za'f-ı ten: za'f ten AİK1, AİK2

7b Bahr-ı dil mevci Türçbi hele: Ey Türābı baħr-ı dil mevç ider AE // ider: - İAK

104 AİK1 (39a), AE (27b), İAK (25a), TTK (22b), MK1 (25a), MK2 (22a)

2b bir: bu AE

3a nişin-i 'cliyim: oturdum pādişāhāne AE

4a tāli'ı-i: baħtım MK1

4b bir: bu AE

5b Gelelden: Gelenden AİK1, İAK // ħayli: bir AİK1

7. Felek-i kec-rev Türcbi nc-murad itdi beni c fir
ViXcl-i ycre müştakım bu dilde hasretim vardır

105

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Bi-vefc dil-dcre düşdüm pür-cefcsın gösterür
^ „şık-ı suzum diyüben mübtelecsın gösterür
2. ^ asretiyle fasta-hcl oldum beni eyler firib
Şerbet-i la'l-i lebi şirîn devcsın gösterir
3. Pcy-i mur olmuş famîdi tcb-ı şevki cevheri
Tünd-ruy-ı gamzesi tigi cilcsın gösterür
4. Ebri tek mihr-i cemclin puş ider gisuların
Dağıdup bcd-ı şabc nur-ı ziycsın gösterür
5. Zülfine dil virme encemın fikr kıl ey Türcb
Böyle bir mcr-ı siychdır baş belcsın gösterür

106

Me fc' i lün / Me fc' i lün / Me fc' i lün / Mefc' i lün

1. Felek rakkcşş bezm-i ' clem içre inkılcb oynar
Fercmuş eylemiş şermi nihcyet bi-hiccb oynar
2. Nażar üftcd idüp seyl-i sirişkim tîre cuyunda
Getürmüş bcd-ı hicrcn mevce mevcinde habcb oynar

7a Felek-i kec-rev Türābî: Türābî çarh-ı kec-rev AE // kec-rev: gerçi MK2
105 AİK1 (39b), AE (27b), İAK (25a), TTK (23a), MK1 (25a), MK2 (22a)

3b hamîdi: hamîde İAK

4a Ebri: Ebr AE, TTK // püş ider: kapamış AE, İAK, püş iden TTK

5a fikr kı l ey Türāb: Türābî fikr kı l AE

106 AİK1 (39b), AE (28a), İAK (25a), TTK (23a), MK1 (25b), MK2 (22b)

1a Felek: Felekler AİK // bezm-i Öālem: Öālem bezmi MK1

2a Nażar üftcd idüp seyl-i sirişkim tîre cuyunda: Nażar şal çevre yanımda sirişkim seyline
ey dil AE

2b mevce: - TTK

3. < urutmuş cismini ncb-ı şarcbın iştiycından
^arcret şiddet-i cteşle cheste kecb oynar
4. Ki vuxlat dest-res oldukda ol dil-dcrla tenheda
Ne foşdur 'cşık u ma'suk beyninde cevcb oynar
5. Terahhum semtini terk eylemiş dil virdigim ol şuf
Benimle ruz şeb cevr ü cefc renc ü 'itcb oynar
6. Görünce ruy-ı mir'ctı-cebini kible-i ycri
Derunumda nedir cyc ki bilmem bir şitcb oynar
7. Güzeller reh-güzcrı kabrime 'âlemde duş olsa
Sürur-ı neş'e-ycbımdan mezcırmda Türcb oynar

107*

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Şem'-i rufscrında dil pervcne fir fir fırlanur
Perr ü bclin yakmaga suzcna fir fir fırlanur
2. Rü'yeti eşyc ile me'luf olupdur
ruz şeb
^ikmet-i ^ak dide-i mestcne fir fir fırlanur
3. Bcd esüp tahrikile mevcin sürer deryclarun
Ugrayup gird-cba bak seycna fir fir fırlanur
4. Ref' ider yerden gubcrı gird-bcd eyler xuhur*
Bir sütun olmuş ider cevlcne fir fir fırlanur

4a tenhâda: tenhâ AİK1, AE, İAK, TTK, MK2,

4b u: - TTK

5b (cevr) ü: - AİK1, - İAK

7a Güzeller reh-güzcrı: Güzellerde reh-güzcr AİK1, AE, İAK, MK2 // reh: - MK2

7b neş'e ycbımdan: neş'e-i pcyimden AE, İAK // Türâb: Türâbj AİK1, AE, İAK, AİK2

* Bu gazelin sadece son beyti MK1 nüshasında yer almaktadır.

107 AİK1 (40a), AE (28a), İAK (25b), AİK2 (), TTK (23b), MK1 (25b), MK2 (22b)

1b ü: - TTK

* Bu beyit TTK nüshasında 5.beyittedir.

5. ^ub uXul erkcnı kurmuş pırleri ccnım fedc**
‘Aşkile girmiş döner Mevlcna fir fir fırlanur
6. ‘Akla sıgımaz ‘un’-ı Bcrı kudret-i Mevlcyı gör
‘„siycb-ı nüh-felek devrcne fir fir fırlanur
7. Neylesün kim başı üzre bir mehin sevdcsına
Bu Türcbı ‘çşık-ı divcne fir fir fırlanur

108

Me fc’ i lün me fc’ i lün me fc’ i lün mefc’ i lün

1. Pençim gayrı yokdur hayret-i fünkerı pırım var
Ne gam agycr-ı ‘clemden mu’in ü dest-girim var
2. Rumuz-ı “‘alleme’l-esmc” yı bildirdi bana şçım
^akikat ma’nevıden şükr-i lillch fabirim var
3. Fenc vü fakru fi’llchm ki a’lc ihtıycım yokdur
Culus-ı şabra geçdim lā’übāli foş seririm var
4. Bana bes ‘uf-ı peşmine kanc’at fakr mülkinde
Bu gün zi kıymet-i nā-dıde egnimde haririm var
5. Beni döndürme zchid kible-i ebru-yı dilberden
Ya sen ‘akl-ı füzun oldun yc ben ‘akl-ı ka’irim var
6. Olur reh-ber gider kuyına ycrin ol şeb-i hicrcn
Degil bihude dilde şu’le-i ‘aşk-ı münirim var
7. İrer heft semcyā ey felek favf ile devrinden
Türcbıden fazer kıl cteş-i pür-suz tirim var

109

** Bu beyit TTK nüshasında 4.beyittedir.

108 AE (28b), TTK (23b), MK1 (25b), MK2 (16a)

1a fünkerı: fünker AE

1b ü: - TTK // var: - AE, - TTK

3a Fenc vü fakru: Fenā-yı fahrile TTK, MK1

6a Olur rehber gider kuyına: Ki oldır her kuyına TTK

7a semcyā ey felek favf ile devrinden: semcyā ey felek favf eyle düdımdan TTK, MK1 //

ey: - AE

109 AE (28b), TTK (24a), MK1 (26a), MK2 (16b)

Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lc tün Fe'i lün

1. Hele gir meygedeye pır-i mugcın yeri var
Zchidc ʻanma tehi gör ki bu mülkün eri var
2. Reh-i hayretde benim gibi ola mı dirdim
Dcm-ı gafletde tutulmuş nice bin seseri var
3. Sen temcşc-yı dil-crc dem-i vuʻlat gözle
Nʻeylesün ʻufi behişt içre anın kevşeri var
4. Sım-tenler yatağı oldu kilışc-yı gönül
Nefs-i şum ncm kapusunda anın deyr-deri var
5. Nc-be-cc fikr ki dersin sana imcn ile
İstedigin yine sensin öte gitme beri var
6. Terk-i ʻukbc-yı cihcn lafxile olduk gūyc
Egnimiz vaʻla-i pır üstine bir haydari var
7. Zir-i pclarda kemcl ehli Türcbi şimdi
Mesned-i devlet-i vclc o kesin kim zeri var

110

Me fc' i lün me fc' i lün me fc' i lün mefc' i lün

1. İden ʻakdan ırak ancak bu senlikdir bu benlikdir
Bu bir aflck-ı nc-hakdır hemcn ifnc bedenlikdir
2. Yeter dünyc vü ufrc egnimizde hırka peşmine
Anı ifrcc kılmaz ehl-i ʻaşk cfer kefenlikdir

1b mülkün: mülkin TTK

2a Reh-i: Rāh-ı TTK // gibi: teki TTK // dirdim: derdimi ben TTK

3a vuʻlat gözle: vuşlat da güzel TTK

4a Sım-tenler yatağı oldu kilışc-yı gönül: Sım bütlere tabŌi oldu bu kilisā-yı gönül TTK

4b ncm kapusunda anın deyr-deri var: ismle bābında anın derdimi var TTK, MK1

5a Nc-be-cc fikr ki dersin sana imcn ile: Nāşihā fikri gider sen sana imān ile TTK, MK1

5b yine: gine TTK, MK2

6b vuşla-i: vuşlata TTK

110 AE (29a), TTK (24a), MK1 (26a), MK2 (16b), MK3 (17b)

2a dünyc vü: dünyā-yı TTK

3. Veli "uretdede böyle bir bölük pes-peye abdcılız
Derunı 'aşk ile girsen bu bezme gör ne şenlikdir
4. Diyâr-ı lâ-mekânıdır zâhid mesken bize bu dem
O bir cey-ı ferh-bafşc müferrih foş çemenlikdir
5. Bekc mülkin tafayyül eyleme dünycya nisbet kim
Bu mevtin favfi yok anda hemcn "ağlık esenlikdir
6. O yerededir dc'imü'l-bckî o yerde kış u yaz olmaz
Öter bülbülleri cb u revcn serv-i semenlikdir
7. Türbcî ol diyârın rehî hep fer-ı muğâyandır
Ana yüz binde bir cen dc'fil olmaz yol dikenlikdir

111

Fc'î lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Ehl-i ^akkın mak'adı Mevlc mıdır bilmem nedir
"Lc" yı terk itmiş hemcn "illc" mıdır bilmem nedir
2. Nur-ı çeşm kalmamışdır neylesün kim zâhidin
%çhişi cennet midir huri midir bilmem nedir
3. Şeş-cihetden nur-ı Bcri cümlesi kalmış muhct
< a'r-ı nc-peydc olan deryc mıdır bilmem nedir
4. Kuh-ı şabr içre çekilmiş cümleden czcd olup
Böyle kesler ncmile 'Ankâ mıdır bilmem nedir
5. Dcm-ı gaflet içre düşmüş fehm kılmaz 'crifi
'„rif ancak nüsha-i kübrc mıdır bilmem nedir
6. Rişte-i tul-i emel dcm olmuş ehl-i dünycya
Anların mahsulü bir gavgc mıdır bilmem nedir

3a böyle: görkim TTK

4a Diyâr-ı lâ-mekân Aqallımdır meskânımız zâhid TTK, MK1, MK2

5a mülkîn: mümkün AE

5b havfi: havf TTK

6a kış u: kış-ı TTK

6b u: - TTK

111 AE (29a), TTK (24a), MK1 (26b), MK2 (17b)

1a Hâkkın: Óaşkın MK1

2a Nür-ı çeşmi bî-başardır neylesün kim zâhidin TTK, MK1

3a muhât: ihât MK2

7. Her dem ü sc'at güzcr eyler bu 'ömr-i nczenin
Fcnidir beki değil rü'yc mıdır bilmem nedir
8. Bi-vefc çün kim nedir fayl ü ha'em bu tantana
Şcdlıktan derdi çok sevdcr mıdır bilmem nedir
9. Sen Türcbi kendine mclik degilsin sckin ol
< andil oldun içdigin şah'bc mıdır bilmem nedir

112

Fc'i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. ^att-ı nev mi ruflarında ycfud anlar murlar
Şerh-i hcl itmek Süleymcna gelüp mecburlar
2. Meh-cebinin secde-gch-ı 'cşıkcn olmuş senin
Ka'be-i hüsnün şehc inkcr iderler durlar
3. Nur-ı vechin görmeyen bunda senin "belhüm adall"*
Ya nice ferdc görürler gözleri şol kurlar
4. Sırr-ı 'aşkı şufi-i menhusa ixhcr eyleme
Gel hakikat şehrine cem' olmasun zenburlar
5. Ben fakire bir piycle şun disem nevbet kanı
Şöyle nigrcn intižcrda nice var mafmurlar
6. Tekye-i pir-i mugcnda var müridler bi-hescb
Himmete afz itmek ister mest olan mey-forlar
7. Bükdi kaddim yaya döndürdi felek c'fir Türcb

7a dem ü: dem-i TTK

9a sâkin: sâkit TTK

9b Qandil: Qande dil MK2

112 AE (29b), TTK (24b), MK1 (26b), MK2 (17b)

1a Hatt-ı nev ruhsârın üzre yâhüd ankar murlar TTK

2b iderler: idendir TTK, MK1, MK2

* "Belki onlar daha aşağıdırlar." A'raf 7 / 179

3b gözleri şol: dide a'ômâ TTK, MK1, MK2

4a ixhcr eyleme: fûrûht itme şaşın TTK, MK1, MK2

5a Bin piyâle sâkiyâ dâd it disem nevbet kanı TTK, MK1, MK2

5b Şöyle: Dide TTK, MK1

6a Tekye-i pîr-i muğanın var mürîdi bî-âesâb TTK, MK2

6b Himmete: Himmetin TTK, MK2

Nerde kaldı şol şebcbede olan mesrurlar

113

Fe' i lc tün / Fe' i lc tün / Fe' i lc tün / Fe' i lün

1. Gördüğüm dünyə mıdır yə başka bir 'clem midir
"onradan olma mı yo fsa bilmezem akdem midir
2. Geldigimde ben bunu bir cyineveş görmüşüm
Bir gün elbet yıkılır dirler 'aceb muhkem midir
3. Her kime sordum ise bizler de gördük böyle bil
Cümle 'clem hayret içre ben gibi sersem midir
4. Her kücc kim dönseniz dir "semme vechu'llah"* nedir
Bu rumuzı cyetinde söyle kim cdem midir
5. Görünen cfck u enfüs cümle künh-i 'clemine
Ya Muhammed Mu'tafc chir gelen fâtem midir
6. Her neye bakdım ise gördüm gelen "avt u furuf
^add ü bi-pcyen-ı deryc bir nefes bir dem midir
7. Sen seni fehm eyle var ancak liscn itme dırcz
Böyle muğlak söz Türcbi hiç sana elzem midir

114

Fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lün

1. Pir-i dergch-ı mu'allcdır tc'at yeridir
Güşe-i vahdet-i tenhcda 'ibcdet yeridir

7b Nirde: Çande TTK, MK1, MK2 // şol: ol MK1, MK2

113 AE (29b), TTK (19a), MK1 (27a), MK2 (18b)

1a yā: bu TTK

3a böyle bil: böyledir TTK

* "Allah'ın yüzü oradadır." Bakara 2 / 115

4a Her kücc kim dönseniz dir hem toluMK1, MK2 // nedir: nedür MK1

4b âdem midir: arkam mıdır TTK

6a bağıdım: nigerân TTK, MK1 // u: - TTK

6b bî-pâyân-ı deryâ: bî-pâyânıdır ya TTK

114 AE (30a), TTK (24b), MK1 (27a), MK2 (18b)

2. Yüri merbut idegör 'aşkla tahrire meycn
 < at'-ı dest eyle sivcdan bu fercgat yeridir
3. Tevbe kıl eşk-i revcn it ki cşim olduğına
 Rüy-ı hākile meded iste şefâ'at yeridir
4. Sa'y idüp jeng-i dili "aykal-ı iflc" ile
 "cf kıl cyineveş kcm-ı hidcyet yeridir
5. Ser-i czcdeligin kaydına f'chiş var ise
 Bend-i pc ol da rıyc bcb-ı selcmet yeridir
6. Destini kılma rehç dcmn-i pirden a"lc
 O kerem-kcn-ı şani lutf-ı 'incyet yeridir
7. Mcyi vü müstakbeli anma Türcbi terk it *
 Dem bu dem eyle recc cürmüne hccet yeridir

115

Mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün

1. Ne foş "ahn-ı güle rindcneler bir bezm kurmuşlar
 Kencr-ı cb-ı cuda scye-i bide oturmuşlar
2. Ne lezzetdir deyu bir şübhe 'crıy oldu bezm içre
 Varup peymcneden scki leb-i la'lini "ormuşlar
3. Göz açmış gonca gül nexcrede sünbül karanfiller
 Dür-i şeb-nem dökülmüş cümlesi şcf şcf durmuşlar
4. Nedir bu çın seherde zcr u efgcn itdigin söyle
 Didikde cümle ezher 'andelib şeydcyi yormuşlar

2a tahrire: tahrir TTK

3a aşım: nedim MK2

3b Yüzini fcke [urub] iste şefc'at yeridir AE

4b Şaf: Şafı TTK

7a Mcyi vü müstakbeli anma: Gelme çek çekmiş ferdā-yı TTK, MK1, MK2

* Bu mısranın vezni bozuktur.

115 AE (30a), TTK (25a), MK1 (27b), MK2 (18b)

1a bir: bu TTK

1b Kencr-ı cb-ı cuda: Revān-ı rüdi kenāri TTK, MK1, MK2

4b Didikde: Diyince TTK // Óandelib: Óandelibi TTK, MK1 // şeydcyi yormuşlar: zā'if burmuşlar TTK, MK1

5. "afç-ycb itmedin bizi deyu bir fışmncık ile
O dem mutrib-i tanburun kulagın faylı burmuşlar*
6. Girince hâlka-i zikre çıkardı şufi desteri
Dokunmuş birbirine ser açık şankim kudurmuşlar
7. Türçbi şcd u mesrur olduğım oldur peycımın var
Biraz 'uşçkımız maffi rakibin boynın urmuşlar

116

Fe'iletün fe'iletün fe'iletün fe'ilün

1. O mehin saft-dilin mermer-i sengin didiler
Ana kcr eyleyemez darb-ı tufengin didiler
2. Hicr-i enduh-ı belc demına düçcr olma
Çcr nâ-çâr olur agycrla cengin didiler
3. Bilemez zahmını maffi urulunca 'cşik
„sumcni-i kayc gamze fadengin didiler
4. Şerm ider vechini gördükde behişt ü gılmcn
Şcn-ı < cruna bedel hüsnile rengin didiler
5. TMa'fa yüz tutmuş idi gerçi rakibin cismi
Ccmı çıkmış hele kcfir pezevengin didiler
6. Benzedüp zülfini bir sünbüle nisbet ne revā
Goncadan la'Öl ile bin ey peri rengin didiler
7. Ehl-i dil söyledi nâ-pühte Türābi hālā
On ahmer görünür işte mihengin didiler

117

5a bizi: bezmi TTK, MK1, MK2

* Bu mısranın vezni bozuktur.

6b şankim: - AE, -MK1, - MK2

116 AE (30b), TTK (25a), MK1 (27b), MK2 (19a)

2a düçâr: üftād TTK, MK1, MK2

2b nâçâr: nâçā TTK

6. ve 7. beyitler TTK ve MK2 nüshalarında vardır.

117 AE (30b), TTK (25a), MK1 (27b), MK2 (19a)

Mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün

1. Firib olmuş bu dcmn dcnesine dcma düşmüştür
Tükenmez kahrı bir cıcyiş-i hengcma düşmüştür
2. Kimi mak'udına vc'ıl kimi nc-pufte meyvcnın
Kemclin bulmayup encem-ı kcr-ı fcma düşmüştür
3. Nice kes var şeb ü ruzı geçüp tc'at ile vonra
Varup pır-i mugcn destin tutupdur ccma düşmüştür
4. Tecelli rch-ber-i hayret-fezc mı bilmezem cfir
Tahayyür menziline 'aklımız ilzcma düşmüştür
5. "avcf-ı fcne-i dilber murcdı ehl-i 'irfcnın
Kimi ser-pā-bürehne hacc için ifrcma düşmüştür
6. Kimi mest ü farcb-ender-farcb ve dafi bi-pervc
O fil'atla kaderden mi varup ilhcma düşmüştür
7. Cünun olmuş Türcbi bi-hazer bi-fikrdir şimdi
%ayıf bi-şem'a bi-meş'al rehi afşama düşmüştür

118*

1. Dil mülkine hükm eyleyen ycrin faycli var
Git gam firer it durma bunda vcli var
2. Gördüm o meh bend eylemişdir mu-meycnına
Keşmir mi al penbe mi bir nice şcli var
3. Alır mısın bu gönlümi virür miyim sana
Sevsem seni encemı hicrcndır zevcli var
4. Müşgin çin-i zülfün buyından meşcm alır
Sana mcnenend olmaga miskin ne hcli var

3b tutubdur cāma: tutubdur ol cāma MK1

6a ve daħi: olmuşda TTK, MK2

7a hāzer: hıred TTK // fikrdir: fikrile TTK

118 AE (30b), TTK (25b), MK1 (28a), MK2 (19a)

* Bu gazelin vezni problemlidir.

2b al: - TTK, - MK1 // nice: ince TTK

4b sana mānenend: mānenend sana TTK, MK1

5. Neyden dem urmuş üflemek kaydında bahş ıder
Destinde zchidin düdük ötmez kavalı var
6. Sen lutf idüp ben bus idem la'l-i lebin güzel
Bunda rakibin ey peri afiret su'ali var
7. Dafl itme afyon-keşe bir zahm açar sana
%ançer gibi destinde bir ince hilcli var
8. Rahmın irişdir dcd idüp ihscn'n 'çşıka
Gelmiş sana enginde bir köhne çuvalı var
9. Mey içmege mafmur isen "abr eyle Türçbi
Pir-i muğcn'n semtine varma celcli var

119

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

1. %att-ı hüsnün ey peri cıyet-i Kur'cn görünür
Küfr-i zülfün reseni 'çşıka imcn görünür
2. Müdde' i hicr-i firckın senin inkcr itse
Ana sehl ise bana cteş-i nircn görünür
3. Zchidc söyle nedir bu güftcr u şenid
Cismi yok "avt u furuf anda nümccycn görünür
4. Görünen 'aksimi cıyc bu revcn-ı eşkimde
Cümle 'clem görürüm dideme giryen görünür
5. Mura mcncnd idüp gönlümi tahkir itme
Sana ey meh gün olur taht-ı Süleyman görünür
6. "agıdub zülf-i siychın bizi vehme "alma
Gözüme mcr-ı siych ejder ü şu'bcn görünür

5a Neyden: Nidem TTK, MK1 // bahş: - MK1

6a lutf: dād TTK, MK1, MK2

8a irişdir: nümā kııl TTK, MK1, MK2

8b enginde: egninde TTK

9a içmege: nüş idüp TTK // şabr eyle: şabr it TTK, MK1

119 AE (31a), TTK (25b), MK1 (28a), MK2 (21a)

1a Ey peri āyet-i hūsnün hatt-ı Kur'ān görünür TTK, MK1, MK2

3a bu: sende MK1, MK2

5a idüp: kıılub TTK, MK1, MK2

7. Si vü dü bahrına gir sen de Türçbi gark ol
Ki bu derycda hemcn ol Şeh-i Merdcn görünür

120

Fe'iltün fe'iltün fe'iltün fe'ilün

1. Bağa gir bülbüle Óary eyle nümün-ı ruhsır
Şu hezcın gözine gonca görünsün bir hcr
2. Lclenin bağı kararsun göricek ruhlarını
Reng-i tağyire varup surhı bozulsun nā-çār
3. Nergisi cteş-i reşke yaka çeşm-i mestin
Ögünüp eylesün lcf ü güzcfi her bcr
4. Ꞥoncalar dürc-i dehcında perişcn olsun
^ayret içre kala dendcnına şeb-nem ezher
5. Sünbüli hcke bıraksun o mu'anber kckül
Varını odlara şalsun seni görsün gülzcr
6. Serv ser-keşlik idüp kaddine baş egmez ise
Anı şermende ide ncz-ı revişin tekrcr
7. Zülfüne vuşlat için şimdi Türçbi ycrin
Nice bin şcneleri hcyır ider şah-ı çencr

121

Mefc'ilün mefc'ilün mefc'ilün mefc'ilün

1. Mukaddem bcbımız ey 'cşık-ı şeydc şeri 'atdır
Eger kadrin bilürsen ni'met-i 'uzmc şeri 'atdır

7b Şeh-i: Şāh-ı MK1, MK2

120 AE (31a), TTK (26a), MK1 (28b), MK2 (21a)

5a kākül: kākülün TTK

121 AE (31b), TTK (26a), MK1(28b), MK2 (21b)

2. Bu çcr bcb üzre evvel bir kavi “hablü’l-metin”^{*} olmuş
Muhit olmuş cihet-ı sitte bir deryc şeri’atdır
3. Eger şer’-i şerif olmazsa dünyc bi-letcfet bil
< amu müşkilleri cscn iden hclc şeri’atdır
4. Bu şer’e münkir olan cāhilān Óaqlı qaşırından
Cehennem bi-şeri’at cennet-i a’lc şeri’atdır
5. Ne mudur böyle muhkem schibi bir muya bend itmiş
Mu’in-i mu’ciz-i vclc der-i Mevlc şeri’atdır
6. “utarsan şıdkile rch-ı selcmetdir dü ‘clemde
“arik-i müstakim ister isen ccnc şeri’atdır
7. Nice kesler mezellet içre h’cr olmuş şeri’atsiz
^akkın buyruğıdır elbet olur rüsvc şeri’atdır
8. Ne mümkün ‘clem-i dünyc ki ansız bir nižcm olsun
Terczu vezn-i ‘adliyle ola icrc şeri’atdır
9. Yeter bcğ-ı cihcnda kcr-ı bed-hcr muğeylcncveş
Anı tathir iden tedricile raÓnc şeri’atdır
10. Eger ‘ckil isen elden bırakma şer’ dcmcnın
Sana imcd ider sen bil dünya vü uhrc şeri’atdır
11. Türcbi haqıktır ruhun cisminde temşilen^{*}
“arikat ma’rifet rchın bütün a’zc şeri’atdır

122

Mef’ u lü me fc’i lü mefc’i lü fe’ulün

1. Meydcmı açık lutf u sefc ehl-i himemdir
Ben terk idemem pır-i muğcn eski dedemdir

* Sağlam ip Ayet ??

2b Muhit olmuş cihet-ı: İhāt itmiş cihāni TTK, MK1, MK2 // sitte: şeşte MK1, MK2

3a bi-letāfet bil: bi-letāfetdir MK1

10b ider: - MK1, res MK2

* TTK nüshasında bu beyitin başında “Meydān güşā lutf sehā āl-i himemdir” sonunda
“Ben terk idemem pır-i muğān eski derindir” diye yazılmıştır.

11b rāhın: ruhun TTK

122 AE (32a), TTK (26b), MK1 (29a), MK2 (22b)

1a açık. Güşā TTK, MK1, MK2 // ehl-i: eli MK1

2. Ycver mi idem zchid-i bi-'aklı cünuna**
Mecnun olana şer' de hem ref'-i kalemdir
3. Kes mihr-i nuhuset-nažarın bizden ey enduh
Dil hcnesine girme hažer eyle haremdir
4. Mcyide güzcr eyleyeni alma liscna
Ger kahr u cefc her ne ise demde bu demdir
5. 'Arz eylemezem derdimi dermcn-ı tabibe
Dercinde olan dcd idecek merhemi kemdir
6. Çıksun ccnı hiç ben anı bilmem dimiş ol ycr
Ycd eylemiş üftcdesini yc ne keremdir
7. Gül-ruhlara dil virme Türcb çhiri düşycr
Ağycr ile çok ma'reke pür-der-elemdir

123

Fe'iltün fe'iltün fe'iltün fe'ilün

1. Görünen cyine-i fcne-i dünyc didiler
Gerdiş-i devr-i felek çarh-ı mu'allc didiler
2. Geldi cdemde bunu böylece gördi gitdi
^add ü pcyenı belürmez bu ne şahrc didiler
3. Ben daħi bunda gelüp hayli tecessüs kıldım
Feth olunmaz hele ebsem bu mu'ammc didiler
4. Böyle elvcn-ı münakkaşla müzeyyen hcne
"chibi kande didim işte hüveydc didiler
5. Ncśhın pendine bi-çcre karib olma meded
Her ne crzu kılasın bunda müheyyc didiler
6. Dem bu dem geçti geçen ğc'ibe nigrcn olma

** MK2 nüshasında bu beyitten itibaren 128. gazelin 4.beyitine kadar olan sayfa eksiktir.

2a Yāver mi: Yāver TTK // zāhid-i: vāiže TTK, MK1

2b Mecnūn: Mecnūb TTK, MK1 // ref'Ö-i: nist TTK

5a derdimi: yāremi TTK

123 AE (32a), TTK (26b), MK1 (29a)

1b Gerdiş-i: Sipihri TTK, MK1

~ chiri gör ki budur bctını uhr̄c didiler

7. Teşnesin cb-ı zülcl içre Türçbi eyvch
Seni gark eyleyeni bil bu ne deryc didiler

124

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Ey peri zülf-i siychın çin degil de ya nedir
< oymuyor h̄cl-i siych pür-çin degil de yc nedir
2. Söye şalmış ruhların devrinde bir ejder gibi
Buy-ı 'anber-i kokülün müşgin degil de ya nedir
3. Bağrımı başdan başa yardı döküp kanım benim
%ançer-i ebruların keskin degil de ya nedir
4. Çeşm-i mestin varımı bir sihrile yağma kılup
Tir-i gamzen kan ile rengin degil de ya nedir
5. ^att-ı nevler hokka-i la'lin nihcl itdi yine
Böyle derde cferin tahşin degil de ya nedir
6. '„şika cev̄ ü cefc efzun ider rahm eylemez
Tünd-fuy u hem dil-i sengin degil de ya nedir
7. ``anma şeb-nemdir Türçb evrck-ı güller üstüne
< atre katre tökülen eşkin degil de ya nedir

125

Mef' u lü me fc' i lü mefc' i lü fe'ulün

1. Hem-dem olıcak ycr ile tenhc ne 'afcdır
La'l-i leb-i tirycki anın derde devcdır

6a geçti: - AE

124 AE (32b), TTK (26b), MK1 (29b)

3a Bağrımı sürāh kıldı kanımı rız eyledi TTK

3b Nīm nigāhı hañcerin keskin degil de yā nedir TTK, MK1

4a Çeşm-i mestin: Dide-i seh̄hār mestin TTK, MK1

5a Nev hattından derc-i la'li hokkasını pinhān idüp TTK

5b derde: düzde AE

6b hūy-u: rūyı TTK, MK1 // hem: bir TTK, MK1

7a Şanma: Şaça MK1 // Türāb: Türābī TTK

125 AE (32b), TTK (27a), MK1 (29b)

2. Mecmu' a-i mahbubda cyin bu mı bilmem
Lutf u keremi bendesine cevri ü cefadır
3. Al nakd-i dili ey peri va' lına be-kcm it
Bczcr-ı mahabbetde güzel bey' u şircdir
4. Gerdmı sefid olsa da ruflar mey-i gül-gun
Ebruda siych bende siych çeşm karadır
5. Ycrin gibi esrcrını vufi ne bilür ol
Ccnlar virici müdelere özge şifedir
6. İncitme beni eyle hazer çhim okundan
Te'sir ider elbette o kalb-i fukarcdir
7. Gisu-yı dil-ccrcya gönül virme Türçbi
Her muy birer ejder-i şer başa belcdır

126

Mefc' ilün mefc' ilün mefc' ilün mefc' ilün

1. #am-ı devrcn ile dilde dırcz endişemiz vardır
Ciger funıyla pür ccm-ı şarcb 'ayşımız vardır
2. Leb-i la' l-i haycl-i ycrıla vakti güzcr itdik
Be-kcm vaşlına çün zchide teşvişimiz vardır
3. Bizi fehm eylemez bu ehl-i dünyc bir güruhuz biz
Tecerrüd 'clemi seyrccnına ser-pişimiz vardır
4. Hemcn çek tutma sen var subha-i şad-dcne-yi şufi

2b ü: - TTK

3a va' lına: vuşlatla TTK, MK1

3b şiradır: sezadır TTK

5a Esrâr-ı leb-i yâr şüfi deni ne bilsün TTK, MK1

5b Cānlar virici: Cān dād idici TTK, MK1

6a beni: - MK1

6b elbette o kalb: ey rûh-ı revān dil TTK, MK1

7b ejder-i şer: ejder-i ser TTK

126 AE (33a), TTK (27a), MK1 (29b)

1a dırcz: durur TTK

2b çün: ey TTK, MK1

Bizi ta'n eyleme terk eyle kim bir işimiz vardır

5. Degil eshel müdcrc eylemekden gayrı yok çcre
Rakibe ycriçün taltif ü fand-ı rişimiz vardır
6. Fenc fi'llch olup kat'-ı 'alcyıkdan beri olmuş
Ta'alluk dcmenin çck eylemiş dervişimiz vardır
7. Türcbi mihnet-i gam leşkeri scleri olmuşdur
Feyc-yı dilde seyr it bi-nihcyet ceşimiz vardır

127

Fc'i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lün

1. Ol peri açsa dehen şirin makclin gösterür
Ebr-i zülfün tağıdup mch cemclin gösterür
2. %cne-i dilde gezüp fikri anın teftiş ider
"uretc görmez isem bctın fayclin gösterür
3. Gönlüme te'sir kılmaz vc'ixin efsnesi
'Akl ü tedbirince nckış kil kclin gösterür
4. "ad hezcrcn lu'bile ol meh firib eyler beni
Kizb güfter ile aldayup vi'clin gösterür
5. %'cb-ı terında görüp barmagile bcd-ı "abc
Sim gerdonda olan müşgin hclin gösterür
6. Buse ihscn itmege bir nim-nigch itdi bana
Remzile fehm eyledim la'l-i zülclin gösterür
7. „demi söylet Türcbi şohbetin guş eyle gel
Bir kişi elbet kelcmında kemclin gösterür

4a tutma: durma TTK, MK1

5b hand ü: hande TTK

127 AE (33a), TTK (27a), MK1 (30a)

4a ol: - AE

5a %'cb-ı terında: %'cb-ı nazında TTK

6a Buse ihscn itmege: Busesin dād itmege TTK, MK1

Mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün

1. < ilan şermende ben üftcdeyi cürm [ü] güncimidir
İlchi merhamet-i lutfun deri püşt-i pençimidir
2. Yedimde bir 'amel dergchina şcyeste yok bende
^uyura armaganım bcr-ı 'i'ycn ru-siyçimidir
3. Perişcn eylemişdir rüzgcrın şiddeti hclim
Geçen bihude füsrcnile bu 'ömr-i tebçimidir
4. < ader mi yc tecelli bilmezem hayretdeyim şimdi
Şebi tā şubh olınca munisim chile vçimidir
5. Töküp eşk-i nedcmet dideden giryçnile her dem
^akikat hclime ol %çlıku'l-eşyc güvçimidir
6. Beni mahşerde yc Rab rahm idüp rüsvc-yı 'cm itme
^abibin hürmeti hakkı meded senden bu h'çimidir
7. Türçbi haksrı lutfider koymaz mezelletde
'Ali Bekteş kutb-ı evliyc fünker şçimidir

Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün

1. Bakma ol meh-ruya ey dil lu'bile 'aklın çalar
Şive-i nim-nigçhi tirile bagrın deler
2. Veh ne kctil rahmı yok 'uşşck kanın tökmege
%ançer ü bürrcn ü tir-i gamzesi dişler biler
3. „teş-i hier-i firçkında yanup giryçn iken
Eşk-i hasret tökdigim gördükde hep 'clem güler
4. Suz u çim cismine eyler i'cbet ey peri

128 AE (33b), TTK (27b), MK1 (30a), MK2 (23b)

4b Şebi tā şubh : Şeb ü şubh AE

129 AE (33b), TTK (27b), MK1 (30b), MK2 (24a)

1b nim-nigçhi. Nim ü nigçhi TTK, MK1

2a Veh: Väh

2b %ançer ü bürrcn ü: - TTK

3b Óālem: zālim MK1, o zālim MK2 // hep 'clem: ol talin TTK

Teb tutub lerzen olup bir çok vücūdun urdılar

5. El-meded ferycdıma imded idin ey müslimcn
Kcfir aklar ch idüp hcl-i yamcnım görseler
6. Şerhe gelmez ser-güzeştım 'ccizim takririne
Çarh-ı bi-dcdın elinden bi-cded çekdim neler
7. Bcde-i gam kcsesin nuş eylemiş gcyet de mest
Yıkılup düşmez Türcbi lckin ammec sendeler

130

Mefc'ılün mefc'ılün mefc'ılün mefc'ılün

1. Bizi eglendiren 'clemde bir fikr-i tesellidir
Mukadder rahm-ı mcderden ana derler tecellidir
2. < açan ümm batına nutfe düşer tahrir ider takdir
Gerek sa'd u gerek nafs u çeker ol kes ki bellidir
3. Anın kim afteri zir-i felekde çizginür dc'im
Rehc olmaz gam u enduhdan pejmürde hcllidir
4. Kimi belc vü rif'atde oturmuş şöyle csude
Zehi kim tcli'-i es'adda hem burc-ı hamellidir
5. Buna "nahnu kasemmc"dir deyu ncm eylemişlerdir
Füru-mcnde Felctun 'aklı bunda ycyellidir
6. Tahayyür bahrına düşmüş bu remzi fehm iden 'cşık
Amcn mevtden özge ccy yokdur çeşm sellidir
7. Degildir bildigin zahmıma el urma mu'clie sen
Fercgat kıl Türcbi 'cşıkın derdi temellidir

131

4a u: - TTK

5a El-meded: Dest-res TTK, MK1, MK3

6b Çarh-ı bi-dcdın: Bu felek gaddarın TTK, MK1, MK2

130 AE (33b), TTK (28a), MK1 (30b), MK2 (24a)

1b Mukadder: Mukaddem TTK

2a batına: batına AE

2b (sa'd) u (nafs) u: - TTK // çeker: çekerler TTK // ol: her TTK

4a belc vü: belâ-yı TTK, MK2 // oturmuş şöyle: ferâhıtde TTK, MK1

7a bildigin zahmıma: zahmıma dâruyı TTK // Degil ezheli muhalic zahmıma el urma
gec sende MK1

Mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün mefc'ülün

1. Olursa 'cşıkın derdine dermen gerçi vu'latdır
Eger kim dest-res olmazsa vu'lat reh-ı hayretdir
2. 'Ancır f'chiş[in] terk eyle ruha pırehendir bu
Seni sen fehm idersen reh-ı ^akda gör ne devletdir
3. Fercgat kıl ne hcıl bi-bekodır lezzet-i dünyc
Bu zcl ü pıre-zen dehrin evi bir ccy-ı mihnetdir
4. Eger kim "men 'aref"le ruhunu bider kıldınsa
Erenlerden sana gör bi-nihcyet cl-i himmetdir
5. Behište crzu kılmaz o kim didera mc'ildir
^akikat 'cşika ol lezzet-i rühānı cennetdir
6. Tecerrüd 'clemi seyrindedir tevhidin esrcı
Bu sırta irmeyendir bir behcyim cehli gayretdir
7. Türcbi bi-başarlar bilmedi esrcı-ı ma'ncı
O kesler dünyevi a'mc dafi a'ma-yı cfretdir

132 *

Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün / Fc'ile tün

1. Sırr-ı ^akka vckıf olmuş cşinc yüz binde bir
Si vü dü esrcına lcyık revc yüz binde bir
2. "Alleme'l-esmc" rumuzın fehm ü idrck eyleyen
< albi mir'ct-ı mücellc ruşenc yüz binde bir
3. Kcf u nun emri rumuzı gerçi sözdür ey afi
Bu sözü künhine irmiş mübtelc yüz binde bir
4. Fayl-ı Yezden sırrına irmiş kanı göster bana
'„rif-i Kur'cn hatt-ı istive yüz binde bir

131 AE (34a), İAK (103a), AİK1 (162b), MK1 (31a), MK2 (24a)

3b pıre-zen dehrin: pıre-dehrin AİK1 // evi: hānesi AE, İAK, MK1, MK2

132 AE (34a), İAK (109a), AİK2 (124b), TTK (22a), MK1 (31a), MK2 (22b)

* Bu gazel MK1 nüshasında sadece mısra başı kelimeleriyle yer almaktadır.

1a vākıf: vāsıl TTK

3b sözü: sözün AİK2

4b '„rif-i Kur'cn hatt-ı: Kur'ānı bilen hatt-ı AİK2, MK1, MK2

5. Sure-i harf-i makta' remzini fehm eyleyen
Cüst ü cu itdim Türcbi şeh gedc yüz binde bir

133

Ez-zā*

Fā'i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Hâli olmaz bir demi bir ân kederden başımız
Böyle tahrîr eylemiş tasvir ile naqqâşımız
2. Şādlık mesrûr kimdir bildigin kesler degil
Gam pederden yadigardır rûz u şeb yoldaşımız
3. Vâdi-i hayretde tenhâ kalmış o bî-kes gariyb
Yok bulunmaz rāz-ı dil ifşāsına sırdaşımız
4. Fazl-ı hâkdan tecellimiz neşvü nemâ buldu bizim
Câyımız baĝ-ı behiştirdir hiç kûrur mu yaşımız
5. Çār Öunsur cāmesin giymezen evvel var idim
Bir hēsāb itdim felekle andan artuĝ yaşımız
6. ŐĀrif-i billāh şirin nükte-i itŐāmımız
Şūfi-i zūhhād zehrñāk olupdur aşımız
7. Sāye-i dehrin penāh kıldıĝ olup yeksān Türāb
Rāhm-ı esāttır meded eyler Hācı Bektāşımız

134

Ķāfiye-i Ĥurūf-ı Zā*

5b şeh: şāh AİK2, MK2

133 TTK (28a)

* TTK

134 AİK1 (40b), AE (34b), İAK(25b), AİK2 (30a), TTK (28a), MK1 (31a),
(24b)

MK2

*Fİ ĤARFİ'Z-ZĀ AE

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

8. Ey gönül dehrin cefc cevri ni terk it ğayrı bez
Gel hakikat bezmine gir Öcrif ol Őirfcmı sez
9. Mıcivādan rişteñi katö eyleyüp czcde ol
^ayret-i Őİsā tegi tecride sen bel bağla gez
10. Nakşına elvcnına dehrin xakın olma firİb
Dcmen-i mürşidi tut derdiñe bul bir çcre tez
11. Pāy-dcr olmaz cihcnın saltanat cchı begim
ŐĀrif-i bi'llch olan Őālemde axlā ğam yemez
12. ^akk rıycsıdır fenc mülkine gelmekden murcd
Seng-i Xabr ile bu nefsiñ başını var durma ez
13. ÖAşka gir ncm ü nişcndan geç sana bcki degil
Gel meycnında rehç kıl sevdiğim zünncrı çöz
14. Ey Türcbi derdine dermcni bul erken yürü
Çün bilirsün kim ecel bcy gedcdır hiç dimez

135

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Dcmen-i Őaşkı tutup kıldık rehç dūnycı biz
Kūnc-i vahdet bekleriz Xabr eyleyüp şimdi Őaziz
2. "aykal-ı mihr-i erenlerle bu dil mir'ctini

1a ğayrı: Őaziz TTK, MK1

2a Mıcivādan rişteñ-i katö eyleyüp: ÇatŐ kıl bu māsivā riştesini AE // rişten-i: rişte-i TTK, MK1

2b tegi: gibi AE, MK2

3a Nakş u elvānına dehrin olma zinhār dil-firİb AE

3b tut: tutub TTK

5b nefsin: nifāk AİK1 // durma: turma AE, İAK // var: ur İAK

7a dermāni: dermān AE

“cf idüp dünyc umurından şükr itdik temiz

3. Zchidin makXudı cennet huri vü gülmcn ise
%çhimız yokdur bizim gayri cemclin isteriz
4. Ccme-i tecrid ilbes eyledik ihlaşile
Bî-gürūhuz gerçi kim esrcımızda hep biriz
5. Ādemî maŖnā nedir bildik gönül bünycdını
Cüst ü cu eyler iken ^ak nezdine bulduk bir iz
6. Bahr-ı bî-pcycna ğark olduk mişcl-i nunveş
Zchidā sen dāmeninden kil u çcli gel biriz
7. Cümle Ŗilmin künhi Ŗçşık “men Ŗaref” esrcıdır
Ey Türcbi bil bu nüktem hançer-i bürrcnı tiz

136

Fā’i lā tün / Fā’ i lā tün / Fā’ i lā tün / Fā’ i lün

1. Eşk-i hūn-ābla memlu iki çeşmim şeb ruz
LaŖl-i te’şir-i lebindir aña bu der-i künüz
2. Ne revc tır-i müjen şinem mesken itsün
Yazık ol oklara kim necrr-ı derunum ide suz
3. Ruḑ-ı ālın göricek şermile gonca ter olup
Didiler düşdi gül evrcıkına şeb-nem bu rumūz
4. Servinin Ŗaksi degil şuda hemcn kendisidir
< cmetin fidmetine secdeye koymuşdur yüz

2a Ĥubb-ı erlerle muşaykal bu gönül mir’ātini AE

4a Bu tecerrüd cāmesin kıldık telebbüs hālisen AE

5b ü: - AİK1, İAK

6a nūnveş: nūn u şin AİK1, AE, İAK, AİK2, MK2

7b bu: - AE

136 AİK1 (41a), AE (35a), İAK(26a), AİK2 (30b), TTK (28b), MK1 (31b), MK2 (24b)

1a ābla: āb ile MK1

1b aña: oña AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2 // bu: bir AE, İAK

2a şinem: sinemi TTK // meskān: mesken AE

2b ide sūz: ola sūz MK1

4a şuda: cevre AİK1, cūda TTK, MK1, MK2

5. Nice dil zülf-i kemendinde giriftcr olmuş
Ben miyim dcmene üftcde benim teg var yüz
6. Levh-i vechinde munaqqaş o sütürî hattıñ
Ne bilür ma'Önāda vā'Öix bu daqāyık bir söz
7. Varak-ı hüsn-i kitcbın şiret-i seb'Öasını
Fehm ü idrāk idemez anı Türcbi her göz

137*

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Gülşen-i ruhsır-ı ycre bülbül-i şeydc biziz
Künc-i Öuzletde nişin-i mesned-i Öulyc biziz
2. H'chiş-i dünyc degil matlubumuz ey zchidc
"clib-i rch-i %udcyız bende-i Mevlc biziz
3. Terk-i tecridiz rehç kıldık cihcın varını
Küh-ı Xabr içre çekildik bir bölük ÖAnqā biziz
4. Gel hākcretle nazar kılma bize ey müdde'Öi*
Cüz'ice Öilm-i ledünden vçkıf-ı ma'Önā biziz
5. Bıst ü heşt si vü dü esrcrını fehm eyledik**
"Küntü kenz"iñ sırrıyız "Öalleme'l-esmā" biziz
6. Dide-i Öibret-küşā ol Xanma eshel sen bizi
^ayret-i „dem Şafıñın vārişi hclā biziz
7. "uretc bñhude görmüşler Türcbi hclimiz
Gerçi kim ma'Önāda her fen Öilmine yektc biziz

5a Nice: Renci MK1

6a o: -TTK, MK1 // sütürî hattıñ: çü hutütüñ satrı AE

6b ma'Önāda: ma'Önide AİK1, TTK, MK1 // daqāyık: vaqāyi'Ö AE, İAK

7a kitābıñ şiret-i seb'Öasını: kitābıñda fūrū-mānde fakih AE// kitābıñ sırrını seb'Öasını İAK

7b ü: - AİK1, İAK, TTK

137 AİK (41b), AE(35a), İAK(26a), AİK2 (31a), TTK (29a), MK1 (32a), MK2 (25a)

* Bu gazelin sadece son beyiti MK1 nüshasında tam olarak yer almaktadır

1b Öuzletde nişin-i: Öuzlet cālisi AE // -: bu AE

2a ey zāhidā: zāhid bizim AE

* Bu beyit TTK nüshasında 5. beyittedir.

** Bu beyit TTK nüshasında 4.beyittedir.

6a Dide-i Öibretle baş māhiyetimiz gör nedir AE

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Derd-i Öaşk bimecrıym olmaz bana hi, , cre-scz
Ncedir kcr-ı dilim şcm u seher eyler āğcz
2. Ey peri üftede-i zincir-i zülfün olmuşum
Defter-i Őuşşckına kayd eyle ismim bcri yaz
3. Gel viXclinden beni dur eyleme bi-dād idüp
Her kime Xorscn bu cevre virmeye belki cevcz
4. İltimcsımdır efendim Őömrümün ser-meyesi
Nim-nigch iltifātın kesme bizden itme ncx
5. Ben cefc bcrın , eküp pinhcn iderdim cümleden
N'eyleyim fun-cb-ı eşkim çhır itdi keşf-i rcz
6. Ehl-i derdin bezmine var vir selcmım ey Xabc
^cl-i nā-çcrım diyüp benden kamuya kıl niycz
7. Ey Türcbi dünyeda enduh-ı gam yağıdı beni
Zahm-suzım bi-nihcyetdir velikin merhem az

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. "anma zchid giceler bihude ferycd eyleriz
Žikr-i Mevlcyı bu dilden Őaşkla ycd eyleriz
2. N'eyleriz hubb-ı cihcnı devleti bckj degil
Dehr-i dünun hcXılı bi'l-cümle ibŐcd eyleriz

138 AİK1 (42a), AE (35b), İAK (26b), AİK2 (31a), TTK (29a), MK1 (31a), MK2 (25a)

1a hiç: - MK1

1b u: - AE

3a bi-dād: bi-dār AE, İAK, TTK

6a var vir: vardır AE, İAK , varur AİK1, AİK2

7a yağıdı: yığıdı TTK, MK1

7b velikin: velākin AE, İAK, AİK2, TTK

139 AİK1(42a), AİK2 (31b), TTK (29a), MK1 (32a), MK2 (25a)

* Bu gazel MK1 nüshasında sadece son beyiti ile yer almaktadır.

2b dünun: düni AİK1 // bi'l-cümle: bi'l-küllü AİK1, İAK, TTK

3. Terk-i tecrîdiz ferçgat mülkine baXdık kadem
Fcriğ olduk cümleden bir ism-i muÖtcd eyleriz
4. ^ cXıl-ı şcm u seher maÖnâda zıkr ü fikrimiz
Heft hârfi sırrile maħfıce evrcd eyleriz
5. Fctiha “SebÖa’l-meşcnı” istivc “şakku’l kıamer”^{*}
Bu rumûzı keşf idüp dillerde bünycd eyleriz
6. İnşircĥ-ı Xadr-ı Aĥmed kcf u nun esrcrını
Hclix[ü] muħlixlere taÖlüm ü irşcd eyleriz
7. Ey Türcbi si vü dü baħrında ğavvāX olmuşuz
Cevherin kcnın bulup Öālemde müzcd eyleriz

140

Fā’i lâ tün / Fā’ i lâ tün / Fā’ i lâ tün / Fā’ i lün

1. Bende-i āl-i resul-i Muştafâyilerdenüz
Ĥaydar-ı şir-i İlchi Murtayayilerdenüz
2. < ahr-ı zehrin nuş idüp tutduğ rehin şehzedenin
İbn Ĥaydar ol Ĥasen ĥulķı “afâyilerdenüz
3. ÖAşkına biz duş olaldan ccn ü başdan geçmişüz
Teşne-dil Şch-ı şehid-i Kerbelcyilerdenüz
4. Dāhili bezm-i ğuruħı nāciyüz ey źchidā
“anma kim biğcneyiz Zeynü’l-Öabâyilerdenüz
4. İktidā itdik Muhammed Bckıra iğrcr virüp
Hem İmcm CaÖfer ü Mūsā er-Rıycyilerdenüz

3b bir: - AE, -İAK, - AİK1

4a u: - AİK1, İAK, TTK // maÖnâda: maÖnide TTK

4b sırrile: sırrını TTK

* Ayın yarılması.

6b ü: - AİK1, İAK, TTK

**140 AİK1 (41b), AE (36a), İAK (27a), AİK2 (31b), TTK (29b), MK1 (32b),
(25b), MK3 (9b)**

MK2

1b şir-i: kerrār-ı MK1 // Muştafâyilerdenüz: Muştafâyilerdenüz AE, İAK, TTK

2b Şafâyilerdenüz: Rızâyilerdenüz AE, İAK, TTK, MK1

3a ü: - AİK1, - İAK, MK1 // başdan: serden MK1

3b Kerbelâyilerdenüz: Kerbelâyilerdenüz AE, İAK, TTK

4a ey: biz AE

- 6 Şol Takiyyü Bâkîdir zîkr ü virdimiz
Ö Askeri ol Mehdî-i Xâhib-livcyilerdenüz
5. Ey Türcbi ruz şeb himmetleri matlubumuz
Anların bebında se'îl bir gedcyilerdenüz

141

Fâ'î lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

1. Micmer-i dilde yanar lckin görünmez dudumuz
Bahr-ı ârzular revcn olmuş bu eşk-i rudumuz
2. Ö,,şıkız ey zchidc taÖn itme Öaşkın hclini
Vech-i pçq-î dil-rübâdır kıble-i mescüdümüz
3. Menzil ü me'vâmızı kimler dimiş bñhudedir
MuttaXıldır dâ'ir-i Öaşka bizim mahdûdumuz
4. Ycr beni ycd eylemiş fehmin budur kim ğclibc
Burc-ı eşrefden göründi tclîÖ-i mesÖudumuz
5. Kūyunun itleri oldığım bana bir iftiḥār
Bundan özge ey gönül hi, var mıdır makXudumuz
6. İsterim bir rchı kim nezd-i şeri finden bana
Feth olunmaz gör bu yüzden ol der-i mesdudumuz
7. Ğam beni bilmem Türcbi eylemez aXlc rehç

5b imām: imāmı AİK1, TTK // CaÖfer ü : CaÖferî AİK1, İAK, TTK // Mūsā: Kāzım MK1//
er: - MK3

6a zîkr ü virdimiz: dilde zîkr-i fikrimiz MK1, MK3

6b ol: hem AE, İAK

141 AİK1 (43a), AİK2 (32a), TTK (29b), MK1 (32b), MK2 (25b)

1a Micmer-i: Hicri TTK

1b rüdumuz: dudumuz TTK

2b Vech-i pçq-î: Vech-i bâqî AE // kıble-i mescüdümüz: kıble vü mescüdumuz AE

5a bir iftiḥār: manşübedir AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

6a bir: bu MK1 // bana: yana TTK

6b olunmaz: olmaz AİK1// der-i: deri TTK, MK1

142 AİK1(43b), AE (36b), İAK (28a), AİK2 (32a), TTK (29b), MK1 (33a), MK2 (25b)

Böyle takdir eylemişdir te ezel ma'ûbümüz

142

Fâ'î lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

1. Ser-nigun olmuş döner nâ-çârla devrcnımız
N'eyleyim teşviş ü mihnetlen usandı ccnımız
2. Burc-ı naâsında felek ikbelimi iksirlemiş
Ol sebebden rahm kılmaz dîdesi mestcnımız
3. Maâzen-i derd ü belc kılmış vücudum çarf-ı dun
Seng-i hicrcnla şerha şerha her bir yanımız
4. Rahtını çek gam yûri var git sana yer kalmamış
Bir perî-ru ccy idinmiş bu dil-i vircnımız
5. Mey-füruşun biz mürîdi olmuşuz Óclem bilür
Şeyhımızdır eskiden pîr-i muğân sultcnımız
6. Zchidc mevlüdumuz Xormak dilersen al faber
Mcderim vazÓ eylemiş hum nezridir iskcñımız
7. Ey Türccbi bülbül-i ma'ûnc biziz şcm ü seher
ÓAşk Xaârcındadır ycrin gül-i gülşcnımız

143

Me fâ' î lün / Me fâ'î lün / Me fâ' î lün / Mefâ' î lün

1. Ycrin mihr-i sevdcsı dil-i şeydcdan ayrılmaz
^aycl-i fikrimi gör kim leb-i hamrcdan ayrılmaz

1b ü: - AİK1, İAK, TTK // miñnetlen: miñnetle AE

2a iksirlemiş: eksiklemiş İAK

3a ü: -AİK1, - İAK, - TTK

3b hicrânla: hicrinle TTK

4a kalmamış: kalmadı MK1

6a dilersen: diler AE

7a ma'ûnâ: ma'ûni TTK

143 AİK1 (43b), AE (36b), İAK (28a), AİK2 (32b), TTK (30a), MK1 (33a), MK2 (26a)

2. Ne mümkin ayrıla dilden haycl ü fikri ol ycrin
Bu ruşen-i rcyegcndan nun olan derycdan ayrılmaz
3. Niçün vehm eylemez ccnım diler şol tığ-i ħun-rizi*
Olup bir tıre-i sipihr gämzesi garrādan ayrılmaz
4. Temçşc itmege rufscrını ārzū ider gönlüm*
Bilürsün kim garib bülbül gül-i ħamrcdan ayrılmaz
5. Nihcyet iştiycck-ı rü'yetin matlub iden Mecnun
Dolansa kuh u Xahrcyı şacı Leylcdan ayrılmaz
6. Ne bilsün zchidān Öaşk ehlinin etvcr u resmin kim
Ħakıķatdir kelcm-i Őcşıkcn maŐncdan ayrılmaz
7. Türcbi derdmendin ħ'chişi Ħaķdan hidcyetdir
Anıñün dıde-i duht olmuş der-i Mevlcdan ayrılmaz

144

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Mefā' i lün

1. Bilürsün kim cihcnın varı ey dil pcy-dār olmaz
Firib olma felek inöcmına sen üstüvcr olmaz
2. Nihcyetsiz belc gird-ābıdır bu dehr-i fcnj ancak
Bekcsi olmaycn bıhude mülke iŐtibcr olmaz

1b leb-i: leb ü AE

2a ħayāl ü fikri: ħayāli fikri AİK1, İAK, TTK

* Bu betit MK1 nüshasında yoktur.

3b tıre: ten AİK1

* Bu beyit TTK ve MK1 nüshalarında yoktur.

4a gönlüm: gönlüm hū MK2

6a zāhidān: zāhida AİK

6a u: - AİK1, - İAK

7b dıde düht olmuş: gıce gündüz ol AE

144 AİK1 (44a), AE (36b), İAK (28a), AİK2 (32b), TTK (30a), MK1 (33a), MK2 (26a)

2a dehr-i fānj: dehr-i dün AE, dehr-i fān TTK

3. Fercâgat guşesinde bir makcını iftiycr eyle
Bu dünyâ yârini terk it Hudcdan gayrı ycr olmaz
4. Bu ncsın riş-handı itdigini guş eyleme aXlc
Senin derdine senden özge vallâhi yanar olmaz
5. Derunda zahm u sūzum gün-be-gün efzun olur hclc
Meger Hâkdan kerem yoğdur etibbâdan tımcı olmaz
6. Şererler cteşimdendir semcda aftercn Xanma
Cañım içre benim nârim tegi şiddetli ncr olmaz
7. Marıy-i muftefi gönlümde var işçısı müşkildir
Türcbi n'eyleyim bir böyle hcldir çşiker olmaz

145

Fâ' i lā tūn / Fâ' i lā tūn / Fâ' i lā tūn / Fâ' i lūn

1. Feth ider her vechile müşkil olan maŖncıyı söz
Guş idersin bildirür toğrı rehi Mevlcyı söz
2. Fer virür dil hânesin Rüşen kılar bir şemŖa teg
Söylese Ŗilm-i ledünden "Ŗalleme'l-esmâ"yı söz
3. Her ne var sözdür çamu Hâkdan gelen emr ü teh
Bu ne sırdır şeş-cihetden çaplamış dünyâyı söz
4. Harc idüp şarf eyledikce dâ'imâ efzūn olur
Şöyle bir bañr-ı girândır kenzu lā yefnâyı söz
5. Hîkmet-i Bâri budur kim nâmile olmuş halit
Gör ne yüzden mülk idinmişdir bütün her-câyı söz

3b Bu dünyâ yârini terk it: Rehç kıl nakşını zclin AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

4a riş-handı: hânde-i riş TTK, MK1

4b özge: özgesi AİK1// vallâhi: hiç kimse MK1

5a Derūnda zahm u sūzum: Derūn-ı zahm-ı sūzum AİK, İAK

5b yoğdur: yoğsa AİK1, TTK // etibbâ: tabibâ TTK, MK1

6b tegi: gibi AE

7a işçısı müşkildir: inşası mümkündür AİK1, AE

145 AİK1 (44b), AE (37a), İAK (28a), AİK2 (33a), TTK (30b), MK1 (33b), MK2 (26a)

2a Fer: Nūr AİK1 // şemŖa teg: şemŖaveş AİK1, AİK2, TTK, MK2

3a Her ne var Hâkdan kelâm sözdür çamu emr ü tehi MK2

5b her-câyı: dünyâyı TTK

6. Söz degil mi on sekiz bin Óālemin sermāyesi
Cezb idüpdür Óarş u ferşi künbed ü mîñāyı söz
7. Fehm[ü] idrāk it Tūrābî şol meÓāñî remzini
Gösterir rüşen sana mevcüd olan illāyı söz

146

MefÓülü mefāÓîlü mefāÓîlü feÓülün

1. Dil saÓy ider ammā yine bir kāma yetişmez
Matlüb olan devlet-i inÓāma yetişmez
2. Aĥvālimi Óarz eyleyeyim ol perî-rūya
Āyā n'ideyim pāyine bir nāme yetişmez
3. Žulmetde řalup ĥāba varup baĥt-ı zebūnum
Ol yāra benim ĥālimi iÓlāma yetişmez
4. Bir žālim-i ĥūn-ĥār dil-ārāya sataşdım
Cānım virürüm gör gene ikrāma yetişmez
5. İmkānı mı var derdimi taĥrîr ide Óālim
Deryā ki mürekkep olsa daĥi ĥāme yetişmez
6. Dün gice raĥîbi didiler yāre yetişmiş
Lākin bu ümîdim bu gün aĥşāma yetişmez
7. Bir büt-pereste şimdi gönül bende Tūrābî
EdÓiye idem şidķile asnāma yetişmez

147

-
- 6b Óarş u ferşi künbed ü mîñāyı: Óarşı kürsi künbedi mîñāyı MK1
7b rüşen: nümā AİK1, TTK, MK1, MK2
**146 AİK1 (45a), AE (37a), İAK (28b), AİK2 (35a), TTK (30b), MK1 (33b),
MK2 (26a)**
1a yine: gene AİK1
1b olan devlet-i: olunan ĥāĥîşi AİK1, AİK2, TTK, MK1, MK2, MK3
2a ol: ey TTK
2b āyā: amma TTK, MK1
4a sataşdım: toladım TTK
4b (Bu beyit AE nüshasında yoktur.) gör gene: kūyına TTK
6a dün gice: dün gelüp TTK
6b Lākin: Likin MK1, MK3
147 AİK1 (45a), AİK2 (33b), TTK (30b), MK1 (34a), MK2 (26b)

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Rāh-ı Hāḫka doğrulup terk eyledik hep varımız
Şevḫ-i dilde zāhidā gör Őaşḫ olur bāzārımız
2. Meyl-i dūnyā itmeyüz efsane teşvişin çeküp
Bezm-i Őuşşak içre yofsa yok mıdır hiç Őcrımız
3. Ğclimiz Öcrif bilür takrine hccet degil
Cchil-i dun içre ifşc kılmayuz esrcımız
4. Ferig olduḫ cümleden şcm ü seher bir dost için
Göklere peyveste olmuş cteş-i efgcrımız
5. %cliX[ü] mufliXleriz makXudımız ğayrı degil
Ccn u dilden bendeyiz bir ycredir ikrcımız
6. Bülbül-i gūyclarız foş-nağme-i aXvctla
Suz-ı dilden ch u nclcn eylemekdir kcrımız
7. Ey Türcbi hier-i dil-dcrın firckından müdcn
Eşḫ-i fun-cb ile rengin çehre-i ruhsārımız

148

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Ő,,şık oldım ben sana ey nev-cüvcnım , cresiz
Gönlümi bend eyledin ḫaşı kemcnım , cresiz
2. Giceler tc Xubh olunca dıdelerde ḫan döküp

4b efkārımız: güftārımız MK1

5a %cliX[ü] : Hālis-i TTK

5b u: - MK1

6b u: - AİK1, - İAK

7a hier-i dil-dcrın firckından müdcn: firḫat-ı dil-dārile her şubh u şām AE

**148 AİK1 (45b), AE (37b), İAK (29a), AİK2 (33b), TTK (31a), MK1 (34a),
MK2 (26b)**

2a dıdelerde: dıdelerden TTK, MK1// döküb: döker AE

3b u: - AİK1, -İAK, - TTK

4a Zülf-i müşğinin tuzāğına: Zincir-i sevdā-yı zülfünde TTK, MK1, MK2

149 AE (38a), AİK2 (34a), MK1 (34a), MK2 (26b)

2a Şcd hem kimdir meserret: Şadlıḫ mesrūr kimdir MK1

- Seyle gark itdi beni eşk-i revcnım , cresiz
3. Bülbül-i zcrım gül-i rufscrına bi-iftiyer
Göklere peyvestedir ch u figcnım , cresiz
4. Zülf-i müşğinin tuzagına giriftcr olmuşum
™aÖf hclim qalmadı tcb ü tüvcnım , cresiz
5. Bcd-ı Óaşkın dağıdup dilde olan esrcımı
%alka fcş oldu kamu sırr-ı nihcnım , cresiz
6. ^asret-i derd-i firckın öldürür bir gün beni
VuXlatın bafş itmez isen yok gümcnım , cresiz
7. Bulmak istersen Türcbinin eger cşärını
Seng-i mihnetdir mezcrımında nişcnım , cresiz

149

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' ilün

1. Böyle tahrir eylemiş ta^vir iden nakkcşımız
%cli olmaz bir dem ü bir cn kederden başımız
2. Şcd hem kimdir meserret bildigim kesler degil
#am pederden ycdigcr vü ruz şeb yoldaşımız
3. Vcdi-i hayretde tenhc kalmışım bi-kes garib
Yok bulunmaz rcz-ı dil ifşcsına sırdaşımız
4. Fayl-ı ^akdan nahlimiz neş vü nemc buldı bizim
Ccyımız bccg-ı behiştür hiç kurur mı yaşımız
5. Çcr ^un^ur ccmesin giymezen evvel var idim
Bir hescb itdim feklele andan artuk yaşımız
6. ^,,rif-i bi'llch şirin-nüktedir it^cmımız
^ufi-i zühhcda zehr-i ncb olupdur aşımız
-

- 7 Scye-i zîrin pench kıldık olup yek-sen Türcb
Rahmı vcsi'dir ider fûnker ^acı Bekteşımız

150

Fe'iletün / Fe'ile tün / Fe'iltün / Fe'ilün

1. Ey tabibim bilme sen bu derde timcr istemez
Bu ne hicren zahm merhem çcr u nâçâr istemez
2. „teş-i firkat düşüb dil fcnesin kılmış farcb
Bu farcb olmuşı ta'mir itme tekrcr istemez
3. Seng-i mihnetlerle ma'mur eyledi cismim felek
"cli'-i mi'mcr nahsım çekme divcr istemez
4. %cli kalmaz 'cşık csudelik ile bir zamcn
Şcd [u] mesrur ile 'aşk ehlini devvcr istemez
5. Pute-i zerger felekde pūfte kcl olmuş iken
İtti'cl itme sefid olmaga fircr istemez
6. La'l-i ncbın neş'e-i zevkin fercmuş itmezem
Sekiyc dcd itdigin ihscna inkcr istemez
7. İştirck olmaz Türcbi böyle bir bczer kim
Ycr ile ülfetde tenhc dost u agycr istemez

151

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Sen anma bizi kisve-i fakr içre zeliliz
Biz 'ary olan „deme ol nutka vekiliz

7b ider: meded eyler MK1 // hünkâr: - MK1
150 AE (38a), TTK (31a), MK1 (34b), MK2 (27a)

1b Bu ne: Buna MK1 // u: - MK1

151 AE (38b), TTK (31a), MK1 (34b), MK2 (27a)

1b olan: olunan TTK

2. Tefviz ideli re'yimizi bcr-ı %udcya
Emrine rıyc tıcbi'-i fermcn-ı celiliz
3. Seyr eyle bizim ceşimizi bctın-ı 'clem
Merdene güruhuz hele xchirde kaliliz
4. Ma'nide bizi şerh idemez < cdi-i Keşşcf
Bir köhne 'abc içre veli gerçi sefiliz
5. Enxcrda pes-ıcyeleriz "uver-i dcmā
Derc-yı nişin kadr ile velc-yı nebiliz
6. „teşindedir menzilimiz mişl-i semender
Biz meş'ale-i şem'-i füzucn-ı fitiliz
7. Fehm eylemez ol zchid-i kec-bin Türcbi
İtmez ki hakikatla naxar fub cemiliz

152

Mefc'ilün Mefc'ilün Mefc'ilün Mefc'ilün

1. Kimindir ccn u ten ey dil sana bil ycr-ı gcr olmaz
Vedi'at fil'atiyle falk içinde iftifer olmaz
2. Eger fayr ile şer ncr-ı na'imin bunda kesbindir
Tecessüs eylemişlerdir cehennem içre ncr olmaz

2b rızā tābjî-ı: rızā kıluna TTK, MK1, MK2

3b bctın-ı 'clem: Öālem-i batın TTK, MK1, MK2

4a < cdi-i Keşşcf: sāóyık Keşşāf TTK, MK1, MK2

4b abā: - AE

5a Enzārda: Enzārid MK1 // şuver-i dāmā: surette amma TTK, MK1

152 AE (38b), TTK (31b), MK1 (35a), MK2 (27a)

1b Vedi'at fil'atiyle: Vedi'at ilbayile TTK, MK1

152 AE (38b), TTK (31b), MK1 (35a), MK2 (27a)

1b Vedi'at fil'atiyle: Vedi'at ilbayile TTK, MK1

3. Ferccf-ı rif'at-ı belc-yı kadre gel firib olma
Felek in'cm-ı eb üzre esası üstüver olmaz
4. Ferccat guşesinde lezzet-i ruhni bulmuşlar
Erenler bildi ^akdan sc'iri var pcyder olmaz
5. Nihcn olmuş 'anc'ır kisvetin burka' idinmişdir
Görünse yever itmez falk anıñün çşiker olmaz
6. Ne helet var ki gül buyunda evrcında renginde
Tehi mi iftiyır-ı 'andelib firkatde zcr olmaz
7. Türcbi ycr için agycra bir foşca müdcr kıl
< anı bir gonca gül göster bana nezdinde fcr olmaz

153

Fc'ilectün / Fc'ilectün / Fc'ilectün / Fc'ilün

1. Terk-i tecrid ile kuvvet ve lc-yemut it'cmımız
Cümleden pes-pcyeyiz güm-geşte kıldık ncmımız
2. Geçmişiz sud u ziyen eşgel-i dünycdan kamu
Dalk-ı peşmîne 'abc ^akdan bizim in'cmımız
3. Mcyi vü müstakbele nezdimde yokdur iltifct
Dem bu demdir bir nefesdir vakt-i şubh[u] şcmımız
4. Bi-ser ü pc mest[ü] fayrcnız cemcl-i ycr için
İşte bu dirlikde 'çşık çizginür eyycmımız
5. Tcr-mcr itdi bu bezmi sille-i gerdun-ı dun
Ser-nigun oldı sebumı taşa çaldı ccmımız
6. Bir peri-ru 'aşkına ver-ı cihcnı terk idüp
Dcne-i fcl-i siychı tcr-ı zülfi dcmımız
7. Mest-i medhuşuz ezel "nahnu ksemnc"dan beri
Gicemiz < adir Türcbi gündüzi bayramımız

5a idinmişdir: idinmişler TTK

7a hoşca: hoş MK1 // müdārā kıl: hande riş eyle TTK, MK1

153 AE (39a), TTK (31b), MK1 (35a), Mk2 (27b)

3a Mcyi vü: Mcyi-i TTK, MK1

Fc'iltün / Fc'ile tün / Fc'iletün / Fc'ilün

1. Menzil-i maḳḳudına irdi bizim emḡclimiz
Biz nişcn-ı hclile kaldık nola ahvclimiz
2. Düşmüşüm hcmun-ı hayret içre ser-gerden olup
Böyle geçsün mi İlchi ruz[u] şeb mch sclimiz
3. Sa'y kıldım ol peri-ru mcha destim irmedi
Ycver olmaz neyleyim bu tclî'-i ikbcimiz
4. Muftefidir derdimiz dilde nümç olmaz veli
„h u nclcn eylesek de kimse bilmez hclimiz
5. Nc-tüvcn itdi vücudum eyledi rişim sefid
Yaya döndürdü felek fam kıldı kaddim dclimiz
6. Şükrîllch yok gönülde crzu-yı mcl-i dehr
Var ise terk-i fencdir fikrimiz eşgclimiz
7. 'Avn-i ^akla geçmişiz vār-ı cihcndan ey Türçb
Egnimizde fırka-i peşmine mülk ü mclımız

Mefc'ilün Mefc'ilün Mefc'ilün Mefc'ilün

1. ^aki kat sırrını ey dil bilen dir mi diyen bilmez
Nihcn eyler bu güftarı bilen dir mi diyen bilmez
2. O nur-ı lem'a-i envcr-ı vechu'llchı seyr eyler
Gören üstcd-ı mi'mcrı bilen dir mi diyen bilmez

154 AE (39a), TTK (31b), MK1 (35b), MK2 (27b)

2b mch sclimiz: māh u sālımız MK2

4b u: - TTK

5b ḡaddim: ḡadd TTK

7a ey: - AE, - TTK, - MK1

7b mülk ü: mülk-i TTK

155 AE (39b), TTK (32a), MK1 (35b), MK2 (28a)

* Bu gazelin sadece son beyiti MK1 nüshasında tam olarak yer almıştır.
1a sırrını ey dil: sırr-ı esrârı TTK, MK2

3. Döner bir devr-i 'clem kimse bilmez kim ne sırdır bu
Bu Nîlî kevnî devvcrı bilen dir mi diyen bilmez
4. Bu mihmcn-fcne-i dünycya kim geldi giden kimdir*
< onup göçmüş bu züvvcrı bilen dir mi diyen bilmez
5. Kamu eşyâ anınla kıâim amma rüoyeti düşvâr**
Mürrüvet kıanı hünkârı bilen dir mi diyen bilmez
6. Gönül dirler bir Öâlem var imiş biz andan ibÖadız
O mülkün şâhibi yâri bilen dir mi diyen bilmez
7. Ne bilsün "ufi-i zchid ehl-i 'aşkın rch u resminden
Türcbi pür-güneh-kcrı bilen dir mi diyen bilmez

156

Fc'iletün / Fc'ile tün / Fc'iletün / Fc'ilün

1. Ser-nigun olmuş döner nâ-çcrile devvcrımız
Dcm-ı hayret içreyiz bihudelikdir kcrımız
2. Tuhfe-i nc-dide bende bulunur kclc-yı gam
Afz u a'tc içreyiz gel seyr kıl bczcımız
3. Bir tabib-i fczıka duş olmuşuz ncm-ı felek
Mevtile sıhhat bulur destindeki bımcımız
4. %ck-i mihnetle yogurmuş dest-i kudret tıynetim
Tc ezelden böyle bünycd eylemiş mi'mcrımız
5. Fcrig olduk devletinden n'eylesün dünyc bizi
Fehm[ü] idrcck eylemez hiç kes bizim reftcrımız
6. Yok gönülde mcsvcnın f'chişi kat' eyledik
Ehl-i dünycnın degildir žahrımızda bcrımız

3a ber-dü Öâlem: bir devr-i Öâlem TTK

3b Nîlî kevn: nîl-gün AE, MK1

* Bu beyit TTK nüshasında 6.beyittedir.

** 5. ve 6. beyitler AE nüshasında yoktur.

7a u: - TTK

156 AE (39b), TTK (32a), MK1 (35b), MK2 (28a)

2b kııl: - AE

5b Eylemez: eylesen AE

5b hiç: bir TTK, MK2 // reftârımız: kıatârımız TTK

6b dünyânın: dünyâ teğ TTK

7. Var mıdır 'clemde göster bundan özge ey Türçb
Bir nefes bir 'avt-ı müfreddir bu dilde varımız

157

Mefc'ılün Mefc'ılün Mefc'ılün Mefc'ılün

1. Felek bir faylıden fclî degil inscna tek durmaz
%azer kıl inkılcbından döner devrcne tek durmaz
2. Tehî hclinde koymaz 'aşk[u] sevdç âdemi bir an
Niçün suz eyleyüp kendin yakar pervcne tek durmaz
3. Firib eyler seni bin lu'bile nakş-ı nigrcrcsc
Anı dünyc zen-i sehcre bilmem yc ne tek durmaz
4. Dolaşup zülf-i zinciri dil-crc semtine her dem
Yerinde sckin olmaz fitne kcfir şcne tek durmaz
5. "adef bi-dürr bi-kıymet olurdu düşmese c'fir
Niscn katre-i bercn düşer 'ummcna tek durmaz
6. Neden zışt-i nazardan kendini hıfıx eylemez ol meh
Olup ser-mest-i lc yc'kıl çıkar seyrçna tek durmaz
7. Şüyuhât-vaktidir hâl-i perişcnın tefekkür kıl
Türçbi pendimi tutmaz neden divcne tek durmaz

158

<cfiye-i ^uruf-ı Sın

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

157 AE (39b), TTK (32b), MK1 (36a), MK2 (28a)

2a âdemi: - AE, -TTK, -MK2

3a bin lu'bile: bin nazile lu'bile MK1

3b Anı: Deni TTK, MK1

4a zülf-i zinciri: zincir-i zülfi TTK, MK1

158 AİK1 (46a), AE (40a), İAK (29a), AİK2 (34a), TTK (32b), MK1 (36a),
MK2 (28a)

Fî HÂRFİ'S-SİN AE

1. Ehl-i fîred bu dehr-i zcln nakşına itmez heves
Ey dil xakın sehcreden rcm itmesün peyvendi kes
2. Ğam berıdır cch-ı cihcn me'yus ider āhir seni
Hclı degil tclibleri derd-i belcdan bir naķas
3. Lutf-ı felek inŖcmına tekye kılup bel bağlama
Hiç peyidcr olmaz sana bünycd olur mı fcr u fas
4. SaŖy it yürü bir sch ile çek kendini czcde ol
Bađma cihcn elvcnı hep bñhudedir cümle 'abes
5. Rchat diyü Ŗary itdigin terk it gönül miñnet ķamu
Üftcdelerden Ŗibret al Ŗcrif olup debretme ses
6. Ğakdan tegcfül eyleme cem u ecel cmcdedir
Fehm eylesen ccn mürğine bcki degildir bu kafes
7. Tut dcmen-i Ŗaşkı Türcbi eyleme elden rehç
ŖAvn-i Ğudc ferycdına Ŗaşk eyleye imdcd-res

159

Fc'iletün / Fc'ile tün / Fc'iletün / Fc'ilün

1. Ehl-i Ŗaşkın Ğāline taŖn itmede zchid habıs
Lezzet-i Ŗaşkı o kes bilmez ana yokdur be'ıs
2. Güft ü gu efsane nc-makbulini fehm itse de
Terk-i güftcr eylemez koymaz anı kefir nefıs
3. Ğcke yekscn olmağa rcm olmamış tabŖı anın
Zühbine mađrūr olup şeytcna olmuřdur re'ıs

1b dil: - AE // peyvendi: peyvend AİK1, İAK

2a āhir seni: āhretini AİK1

2b naķas: nefes MK1, MK2

3a Lutf-ı felek: Lutf u kerem AE

4b elvānı: elvān TTK, MK1

5a miñnet ķamu: ķamu mihnetler MK2

6a āmādedir: emmāredir AE, İAK

7b imdād-res: feryād-res AE

159 AİK1 (46a), AE (40a), İAK (29b), AİK2 (34a), TTK (32b), MK1 (36b), MK2 (28b)

1a Ğabis: Ğaşıs AİK1, TTK

1b be'ıs: bā'ıs MK2

3a Ğāke: Ğāk AİK2, TTK

4. Her kimin vardır derünında hased Óucb u riyc
„deme Xayma anı cdem degil bir gayrı cins
5. Reşk idüp seng-i sitem-endcz iden nâkıslara
%cme-i Óibretle Ócşık anları ncdcn nüvı s
6. Eylesen terbiyetin tedbırile mümkin degil
Rāyegāndır mcyesiz elbette zer olmaya mıs
7. Her ne yüzden Hakk kelcmin söyleyen nefret ider
Ey Türcbi vahşiler inscna olmazlar enis

160

Fe'Öi lātün fe'ilctün fe'ilctün fe'ilün

1. "uret-i xchiri zıbc görünür dehr-i Óarus
MaÓnevi eyle naxar vechi anın zıst ü Óabūs
2. "akın ey dil heves-i tclib-i dünyā olma
„firi derd-i belcdan berı olmaz bu rü'ūs
3. Neş'e-i lezzet-i Óaşkla safc Xadrına geç
Yürü var terk-i fercgat evine eyle cülus
4. Sahn-ı gevheri varın reh-i Hakkı Xarf it
Ol ki şcyeste degil ncfıle harc itme nüfus
5. Çık tecerrüdile cihcndan hele sen Óİsiveş
Şu fenc dcm-ı tecerrüde gel olma mahbus
6. Ncleden ch nideyim zerrece crcmım yok
Beni czcde-i gam itmedi ol baft-ı nuhūs
7. Vatan-ı axlı mi ycd eyleyecek gırcnım
Ey Türcbi vaXl-ı dil-dcrıden oldum me'yus

161

4b Ādeme: Ādemı AE, İAK // şayma: şanma AE, İAK

5b anları: - AE

160 AİK1 (46b), AE (40b), İAK (29b), AİK2 (34b), TTK (33a), MK1 (36b), MK2 (28b)

5a Óİsiveş: İsäyiveş MK1

7a aşıımı yād eyleyecek: aşıyemi yād idecek AİK

7b dil-dārıden: dil-dārdan AE

Mef'û lü me fâ'î lü me fâ'î lü fe' û lün

1. Hiç kimse fehmi eylemez enduh bana munis
Mey hun-ı ciger nuş ideriz kahr evi meclis
2. Hicrile firak cteşine düşdi bu gönlüm
Afvclimî bilmez benim ol dîdesi nergis
3. Zülf-i resenin cl ile ycr boynuma tağdı
Efsunile bir nebze beni eyledi telbîş
4. Nclcn-ı figcn itme tehî ey dil-i şeydc
Şimdengerü gam cemesini egnine elbis
5. Ferycdıma res itmedi encemî Türcbî
%ayretle koydı Öaklımı şol tclliÖ-i müflis

162

Mef'û lü me fâ'î lü me fâ'î lü fa' û lün

1. Kul menzil alır Hâlikun inÖâmına mafXus
MakXuda irer Xabr ile eyyâmına mafsus
2. Sen Xanma senin re'yinedir devr-i zemcne
Her vech ile çarhın gene ahkcmına mafsus
3. Ey dil dime kim kande varır hcl-i yamcnım
Nigerân olalım cfir-i encemına mafsus
4. Demcmına dest urmağa mümkün mi o ycrin
Erzen-ı vixclin kıla inÖcmına mafsus
5. ÖUşşâkı perestiş ider itmez mi Türcbî
Zibâ-yı hüsni der ola ašncmına mafsus

161 AİK 1(47a), AE(41a), İAK(30a), AİK2 (34b), TTK (33a), MK1 (37a), MK2 (28b), MK3 (10a)

1a Hiç: Her MK2

3a yâr: - MK1

3b nebze: bende AE, İAK, TTK, MK1, MK3

4a Nclcn-ı figcn: Nclcn vü figcn MK2 // tehî ey dil-i şeydâ: tehî yire ey dil-i şeydâ MK2

5a res: dâd AE

162 AİK1 (47a), AİK2 (35a), TTK (33a), MK1 (41b), MK2 (28a), MK3 (10b)

1b MakXuda: Maşşud mı MK1

4a Dâmāmına: Dâmāmına TTK, MK1

Fā'i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. ÓAşq-ı şevkıdır efendim bu dilimde iltimcs
Gerçi kim mihrinden özge yok derunumda esās
2. Bilmez idim necr-ı hicrin böyle bir düşver imiş
Başıma geldi nihcyet āhiri oldum şincs
3. Fakr ile itdim ğınā-h'āhım degil cch-ı cihcn
Egnime besdir benim Óālemde bir köhne palās
4. Lā-übālī Ócşıkız bir dost için ey zchidā
Terk-i güfter it bizi sen kendine itme kıycs
5. Ccme-i tecrîde kcnıÓ olmuşuz Óclemde biz
ak Óincyet eylemişdir rifÓatimdir ol libcs
6. Müjde-i vaXlın duyup küllî hayctımdan geçüp
Virselers zehrin o ycrin nuş iderdim dolu tcs
7. Ey Türcbi Xaykal-ı tevĥîdile tatayyür kıl
Çalmasun bir zerreveş cyîne-i kalbinde pcs

Kāfiye-i Ĥurūf-ı Şin

163 AİK1 (47b), AE (41a), İAK (30b), AİK2 (35b), TTK (33b), MK1 (37a), MK2 (29a)

1a dilimde: gönülde AE

2a böyle bir: kim çatı AE

3a h'āhım degil: matlūb degil AE

3b Eginme: Egnime MK1

4a bir: biz AE

5b rifÓatimdir: rifÓatimde AE

6b iderdim: - AE

7a tatayyür: tathir AE

7b Çalmasun: Çalsun AİK1, AE, İAK, AİK2, TTK, MK1

164 AİK1 (48a), AE (41a), İAK (30b), AİK2 (35b), TTK (33b), MK1 (37a), MK2 (29a)

Fİ ĤARFİ'Ş-ŞİN AE // EL-ŞİN TTK

Me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün mefâ' i lün

1. Senin la'Öl-i lebindir bcdcyi telh-mizcc itmiş
Anınçün ehl-i Óaşkı mey-füruşa ihtiyâc itmiş
2. Perişcn-hclile bimer iken nergise duş olmuş
İdüb rahm-ı tabîbi dide-i mestin Óilcc itmiş
3. Degildir baş açık Mecnun olan küyunda Óuşşckın
^aycl-i fikr-i sevdcyı nemedden başa tcc itmiş
4. Görünce hokka-i tenginde dendân-ı dür-i Xcfin
"adef dür-dcnenin şarf itmege varmış harâc itmiş
5. Türcbi ol nigcrin şemÖ-i Óaşkı tcb-ı fer viridi
Bi-hâmdi'lillâh tcrîk-i dil-i beytim sircc itmiş

165

Me fâ' i lün / Me fâ' i lün / Me fâ' i lün / Mefâ' i lün

1. Bozulmuşdur mahabbet bezmi dünycdan kadem çekmiş
Mürrüvet bcbı bend olmuş yedin Óalı-himem çekmiş
2. < amu Óclem tutup dcmcnını fırxile dünyânın
Diger-gün oldu ahvcl-i cihcn hâkkat Óalem çekmiş
3. Şu Xuret hcl-i dünycyı ko nice gör ki bir gunc
ÓArak-riz eylemiş serden felek hayli elem çekmiş
4. Bu resme tarz-ı devvcr olmağı takdire yazmışlar
Ezel ktibleridir gclibc levh-i kalem çekmiş
5. Benim bu xulmet-i hicrcnda giryen oldığım vechi*
Cerid-i tcliÓimde , arf-ı kec-esved rakam çekmiş

4b şarf: harc AE, AİK2, TTK, MK1

5a táb-ı fer: táb-ı pür İAK

5b Bi-hâmdi'lillâh tcrîk-i: Bi-hâmdi'lillâh bu tcrîk-i ki: - AİK1, - İAK // dil-i beytim: dilimde bir AE, dilimi beytim İAK

165 AİK1 (48a), AE (41a), İAK (30b), AİK2 (35b), TTK (33b), MK1 (37b), MK2 (29a)

2a dünyânın: dinârın AİK1, İAK

2b hâkkat: hıffet AE

3a ço nice: koyunca AE

* Bu beyit MK1 nüshasında yoktur.

5b Bu tâliÓ defterimde çarh-ı kec esved rakam çekmiş AE

6. Beni vuxlat be-kcmından baŖid itmek için gerdun**
Gayab muxehtaglib olmuş ol vaŖit şart u şasem çekmiş
7. Turebi ekdiği hieren elinden bi-nihayetdir
şikcyet olmasun hiç der miyim hclc demem çekmiş

166 *

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Mefā' i lün

1. "adefde dürr-i zi-kıymet girüp derycda gizlenmiş
Rumuz-ı nokta Ŗilmi "Ŗalleme'l-esmā"da gizlenmiş
2. Ne bilsün echel ü aŖmc o źct-ı ruh-ı kudsiden
Ki hclc şutbü'l-Ŗcrif guşe-i tenhcdada gizlenmiş
3. Bu kevni falk iden Hcllcck-ı Ŗālem bir muhiş olmuş
Meşeldir şirde vardır revġan-ı cmcde gizlenmiş
4. Eger kim sen seni fehm eyledinse cüst ü cu kılma*
ehār ŖunXur butunında kamu eşycda gizlenmiş
5. Uřul-i řerŖde meźmum olur takrir kılsam ben
İhcta itmiş dü kevni cümleten her ccda gizlenmiş
6. Eger teftiş idersen Ŗcrif isen sırr-ı Kur'cını
Evā'il surelerde mübhem-i maŖncda gizlenmiş
7. Nihcyet fehm idüp bir cüz'ice Ŗařkı o ccncnın
Turebi derdmendi Ŗcřık-ı şeydcda gizlenmiş

167

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

** Bu beyit MK1 nüshasında yoktur.

6b müstaglib: müstevli AE

166 AİK1 (48b), AE (41b), İAK (31a), AİK2 (35b), TTK (34a), MK1 (37b), MK2 (29b)

* Bu gazelin sadece 6. beyiti MK1 nüshasında vardır.

2b şutbü'l-Ŗcrif: şutb-ı Ŗārif TTK

* Bu beyit TTK nüshasında yoktur.

4b ehār: ār AE

5b İhcta itmiş dü kevni cümleten: İhāta eylemiş kevni o nür AE

6b mübhem-i: mübhem ü AE

167 AİK1 (49a), AE (41b), İAK (31b), AİK2 (36a), TTK (34a), MK1 (37b), MK2 (29b)

1. Çekme dil gam derdini var bcde-i gül-gun be-keş
Sçki-i gül çehreden nuş it piycle-i penç ü şeş
2. Hicr-i ycr suzcı-ı dil-i bağırm delik nclcm füzun
Bî-hesâb olmuş benim derdim degildir üç ü beş
3. Rüstcm-i Zcl olsan da kaddin büker bir luÖbile
Çün bilürsün bu felek gaddâr ile olmaz güleş
4. Nice bin derd ü belc çekdirmese dcd eylemez
"anma sen inÖcmını ihscn ider devrcn beleş
5. ^clime taÖn eyleme Öclemde ey bî-derd olan
Bir Xaçı Leylc için oldum bugün Mecnuna eş
6. Tışe-i fakrile varlık dağımı feth eyledim
Pişivâ-yı Öaşkile gayret kılub Ferhcdveş
7. Hcl-i Öuşşâkı ne bilsün zchid-i kec-bın olan
Ey Türcbi şöyle kim fuffcş olan görmez güneş

168

Fâ' i lâ tün Fâ' i lâ tün Fâ' i lâ tün Fâ' i lün

1. Her dile cscn degildir Öaşkile olmak biliş
ÖAşka duş olmuş kişi Mecnun-şifat eyler reviş
2. Dcmen-i Öaşkı yürü tut dil yeter bîhudelik
Bu hevâ-yı cehile geçdi Öömür ağardı riş
3. Dide-bcn olma bu dehrin nakşına gel fcriğ ol
Gıtdi gülcrc-ı hayctın ey gönül vch geldi kış
4. Gerçi kim bir fcne-i zenbura say dünyc evin
Bilmiş ol cmadedir bu lezzetin nezdinde niş
5. Furfetü'l-Öayn içre bend eyler seni h'cb-ı ecel
Ğcfil olma it müheyyâ tuşe-i uhrâyı piş

3a olsan: olsa MK1

3b güleş: güreş AE, İAK

4a ü: - AİK1, İAK // belâ: felek MK1

168 AİK1 (49a), AE (42a), İAK (31b), AİK2 (36b), TTK (34b), MK1 (38a), MK2 (30a)

1a Her dile: Hüdile TTK // âsân: ihsân AE

4a zenbûra say: zenbûr gibi AE

6. < atÖ idüp seyf-i riyczetlen bu nefsin başını
Bu cihcn bcğında Öcşik nice bir dür ekl-i Öayş
7. Rāh-ı Hāğdan ey Tūrābı pcyini dur eyleme
Kure-i Öirfcen içinde fclis ol dıycne piş

169

Fā'ı lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Ruḫ-ı clin faberi buyı olup goncaya dūş
Goncayı şerm-i haccletde koyubdur bi-huş
2. Sünbili fayrete Xaldı , in-i müşğın saçın
Dide-i mestini nergis göricek oldu hamuş
3. Ğamze-i tıgına nisbet ile göründi susen
Deşne-i sebzile tizle müheyyc olmuş
4. Leb-i laÖlin hevesi lccleye düşmüş bildim
Eylemiş egnine elbise-i hamrāları puş
5. < addini servi görüp mā'il olupdur ccndan
Bcd-ı Öaşkınla hırcm itmede dā'im bir hoş
6. Ravya-i hüsn-i gülün vaXfını şeydc bülbül
İşidüp Öaşkile ferycda gelüp eyledi cuş
7. Her deni hatt-ı rumūzun mı bilür dil-dcrın
Anı sen şanma Türcbi Xakın erzcnı-füruş

170

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Mefā' i lün

1. Bana Öary-ı viXclin vaÖd idüp ol meh inandırmış
Ümid-i iştiyckımla ser-i kuyun dolandırmış

169 AİK1 (49b), AE (42a), İAK (31b), AİK2 (36b), TTK (34b), MK1 (38a), MK2 (30a)

1a olup: alub İAK

7a rumūzun mı: rumūz AE

7b şakın: - AE

170 AİK1 (50a), AE (42b), İAK (32a), AİK2 (37a), TTK (34b), MK1 (38b), MK2 (30a)

2. %aycl-i hattındır şol bahr-ı eşkim içre mevc eyler
Leb-i hamrussı Óaks-i funveş , eşmim bulandırmış
3. Nihcyet cteş-i hicren ile clud idim bir foş
Nigch-ı cfet-i , eşmin beni tekrar yandırmış
4. ^ ayıf csude diller bend iken kullcb-ı zülfünde
Cünun-ı Óaşk olan Óuşşckını bir bir boşandırmış
5. Görün kim şemÓ-i baftım ser-nigun itmiş benim devren
Hemcn bir dıde-i medyunveş şimdi uyandırmış
6. Felek kahrı periveşler cefcsın çekmeden gayrı
Bu dun-ı ahter-i baftım beni cendan uşandırmış
7. Ne hcXıl ey Türcbi , arf-ı gaddcın vefcsından
< anı bir Ócşıkā inÓām-ı lutf itmiş utandırmış

171

Fā'i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Gel hakikat sırrını dil ccchile sen itme fçş
Baĥr-ı hcclin bilmez ol ehl-i ħurā Óaĥlı maÓcş
2. ÓAşka duş olmuş gibi taÓn eyleme epsem yūri
Çün bilürsün şır-i nerlen zchidc olmaz Xavaş
3. Şerbet-i ccm-ı elesti nuş iden Ócşıklara
Şıne Óurycn dıde gırycnın görüp gel atma taş
4. Anların gönlinde ^akk mihrinden özge nesne yok
Rch-ı Mevle içre Xarf itmiş kamusı ccn ü ba ş
5. Her dile lcyık mıdır mihmcn ola sultcn-ı Óaşk
Pcy-i Óaşkın gerdi olsaydık Türcbi biz de kcş

2a hattındır: hattındır İAK // hattındır AE

6a periveşler: periveş AE

6b dun-ı ahter-i: dūnı aĥteri TTK

171 AİK1 (50b), AE (42b), İAK (32a), AİK2 (37a), TTK (35a), MK1 (38b), MK2 (30b)

1b bilmez: - AE

2b bilürsün: bilirsin TTK // nerlen: nerle TTK

3b gıryānın: gıryān TTK

4b ü: - AİK1, - İAK, TTK

5b gerdi: gerd TTK

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Şem'Ø-i ruyunda dilim ey meh döner pervâneveş
Hcke şalma gel yedinden sen beni bir dâneveş
2. Şine-i değımda var endez idüpsün okların
"ançılıpdır her taraf zülfün mişcli şcneveş
3. Murğ-ı cennim kuyuna Óazm-i sefer kılmak diler
Sen anı scyende tut kim bir deli diğcneveş
4. Ğcfil olma ğamze-i hun-riz-i ycrdan kıl fażer
Ey gönül siper gerek ol ti ğa bir merdcneveş
5. Leşker-i ğam , izginüp etrcfımı eyler tavcf
Şöyle bir taÓcile girmişler hemcn devrānaveş
6. Devr-i cevrenden perişcn olmuşum lc -yaÓkılım
San şarcb efsun içüp bi-hod olan mestāneveş
7. Ey Türcbi vaXl-ı ycr āryusına diğem nemi
Ruyum üzre hun-çekid olmağdadır dürdcneveş

Me fā' i lūn / Me fā' i lūn / Me fā' i lūn / Mefā' i lūn

1. Beni sevdā-yı Óaşkın ey perı-peyker zebun itmiş
Sevcd-ı kckulün fikri alup Óaklım cünun itmiş
2. Leb-i laÓlinle hem dem olduğı gönlüm budur şchid
Anın ħamrc-yı te'şir-i sirişkim cümle fun itmiş
3. Nigch-ı iltifctın şol derunum suznck eyler
Bana sehĥcr-ı çeşmin sevdiğim böyle fusun itmiş

172 AİK1 (50b), AE (43a), İAK (32a), AİK2 (37a), TTK (35a), MK1 (38b), MK2 (30b)

1b dâneveş: pervâneveş AE, İAK

5a Leşker-i: Leşkeri TTK

5b girmişler: girmişdir AE // girmiş İAK

6b mestāneveş: efsāneveş TTK

173 AİK1 (51a), AE (43a), İAK (32b), AİK2 (37b), TTK (35a), MK1 (39a), MK2 (31a)

3b Bana: Beni AE

4. Tükenmez derde şalmışdır firâķ-ı hasret-i hicrin
"adç-yı nçlemi ney şınemi şimdi fûnun itmiş
5. Müneccimden tecessüs eyledim ahvçlimi Xordum
Dedi çarf-ı felek ikbcclini ğçyetde dun itmiş
6. Murçdim nafı-berĝi huşk olup pejmürdelenmişdi
Nihçyet nicelerin devrcn koparmış ser-nigun itmiş
7. Türçbi hcme-i taķđirimiz levhe çekildikde
Ezel kâtibleri tahşir idüp derdim füzün itmiş

174

Me fâ' ğ lün Me fâ' ğ lün Me fâ' ğ lün Me fâ' ğ lün

1. Dilim Öālemede bir maħfi olan esrāra ycr olmuş
Nümc olmaz beyçnı şöylece bir yāre ycr olmuş
2. Dimen kim ol dil-çrcya ni, ün sen Öçşık olmuşsun
Anın tedbiri yokdur var mıdır hiç , cre ycr olmuş
3. Rakıbi nc-sezc dil-dçr ilen gördüm muXhibdir
Ne hikmetdir ki ĝonca dā'imā şol hcra ycr olmuş
4. Ne mümkün çın-i zülfünden cüdc düşsün benim gönlüm
Cemclın pās-bçnı ejderiveş mcra ycr olmuş
5. Senin fettçn-ı ĝamzen Öçşıkıdır ārzūlar ççnim
Ne cchildir tefekkür itmeyüp ħun-ħçra ycr olmuş
6. %ayçl-i Xūretin fikrimden ifrcç olmuyor aXlā
Bu fikrim büt-perest midir ruç-ı gül-ncra ycr olmuş
7. Türçbi bışt ü heşşin sırrını fehmi eylemiş andan

5a eyledim: eyleyüp TTK

7a taķđirimizle levhe çekildikde: taķđirimizle levhe çekdikde AE

174 AİK (51b), AE (43b), İAK (32b), AİK2 (38a), TTK (35b), MK1 (39a), MK2 (31a)

2a Dimen: Dime AE, İAK

3b Ne: Bu AİK1, İAK, TTK

5b Bu beyit AE nüshasında yoktur.

6a olmuyor: olmayup AİK1, itmeyüp MK1

6b büt-perest midir: put-perestdir AE

6b ruħ-ı: rüħ-ı AE

Varup eşÖār ile clud olup güftcra ycr olmuş

175

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Cevre Xabr eyle gönül chir Xafādır gösteriş
Derde düş zımnında bul elbet devcdır gösteriş
2. Ol perinin vaXlını itsem temennā çcre ne
Destimiz irmez bu gün bizden duÓcdır gösteriş
3. Zehr-i kahrın ol mehin nuş eyledik bir cem ile
H'chişim şimdengerü andan şifādır gösteriş
4. Bezl-i ccn itdim o ycrin Óaşkına girdim veli
Ben gedcya iktiyā terk-i fencdir gösteriş
5. Gör rehç itsem melcmet , ıkmalı mey-hcneden
Hem uXul-i şerÓde şerm ü haycdır gösteriş
6. Fülk-i dil şol bahr-i Óaşq içre açupdur bcd-bcn
ÓAzm-i ccnan itmege bir hoş hevcdır gösteriş
7. %avf-ı ufredcn Türcbi gçfil olma sevdiğim
Böyledir encem-ı rûf tende cüdādır gösteriş

176

Mef' ū lū / Me fā' i lū / Me fā' i lū / Fe' ū lūn

1. Gışu-yı dil-crc dehen-i şcneye düşmüş
BcÓiş budur ol helet-i perişcna düşmüş
2. ÓAşq ehli kamu hicrile yanmakda müdcmi
Gör şemÓa-i şeb-i tcrda pervcneye düşmüş
3. Bir lu'bile Óuşşck , ıqup zühd [ü] veraÓdan
Şol bezm-i şafc zevkile peymcneye düşmüş

175 AİK1 (51b), AE (43b), İAK (33a), AİK2 (38a), TTK (35b), MK1 (39b), MK2 (31a)

5b şerm ü: şerm-i TTK

6a içre: - MK1

176 AİK1 (52a), AE (43b), İAK (33a), AİK2 (38b), TTK (35b), MK1 (39b), MK2 (31b), MK3 (10b)

2b şemÓa-i: şemÓu TTK // tārda: tārıde MK3

4. Hüb neş'ededir cümle cihcñ falkı ne hoş, a
Bî-çcre dilim guşe-i ğam-hāneye düşmüş
5. Suz eyler iken cismimi ch cteş-i Óaşkım
TaÓcıl kılup dıdesi mestcneye düşmüş
6. Evrcık-ı gülün terbiyetin itmege şubhı
Nevbet seheri jāle-i dūr-dcneye düşmüş
7. Ğam ruz-ı ezel "nahnu kşasemnā"da Türccbi
Taşşım olıcağ ben gibi dıvcneye düşmüş

177

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün

1. O meh-rū āsumāna nāz [ü] istignāda ser çekmiş
Cefā sengiyle vuşlat bābına bir sedd-i der çekmiş
2. Gelüp bād-ı şabā şeb-nem deyu bu dıde-i eşkim
Gül-i Óatşanı sı-rāb itmege vaqt-i seher çekmiş
3. Bu derdimiz meÓānı kim niyāz itsün deyu Óaşık
Kaşın mihrābını sunÓ-ı İlāhı bir kemer çekmiş
4. Hilālin resmini taÓlīm-i meşq eyler her ay başı
Görünen āsumān levhinde zer hattı kamer çekmiş
5. Bu mınā-yı kebūd içre şey'i sen ahterān şanma
Derūnum āteşi te'şiridir āhı şerer çekmiş
6. Hıkāyet eylesün var kühken-i Mecnūnı bıdār it
Bu rāh-ı Óaşk içinde her birin söylet neler çekmiş
7. Türābı dın-i haqq izhārına her vechile cāndan
Bu gün Óālem içre Zū'l-fiķār bir er çekmiş

178

4b güşe-i ğam-hāneye: güşe-i meyhāneye AE, İAK
6a itmege şubhı: itme eyle şubh TTK // şubhı: cismi MK1
7a nahnu: sühān-ı AİK

177 AE (44a), TTK (36a), MK1 (40a), MK2 (29b)

4b zer: - TTK

5a şeyói: şebi TTK

7b Bu kevni Óālem içre Zū'l-fiķār ancak bir er çekmiş TTK

178 AE (44a), MK1 (40a), MK2 (30b)

Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lūn

1. Ağzına dirler ağız yok hoşka-i incu imiş
Şaçların Őanber didiler başka bir hoş bű imiş
2. Bir peyām aldım nice Őuşşāk zincire çekűp
Zincire teşbih kılmışlar o bir gisű imiş
3. Bir yűrek ağrısı almışdır raķibi pek yamān
Bir su'al itdim tabibe öldűren şancu imiş
4. İltimās itdik felekden derdimiz iķűn devā
Zehr ile ālűde olmuş virdigi dārű imiş
5. Her kaçan meclis műzeyyen olsa hātırdır pelid
Şűkrli'llāh gelmedi zāhid bu gűn şayru imiş
6. Hűrdur yā bir melek dirler seni ey mihribān
Bu teşebbűhlerden aŐlā çok diđer ayru imiş
7. Fāk-ı mihrāb mı Tűrābi yā kemān mı bilmezem
Tűr-i műjgān ile cānlar kaşdına ebrű imiş

179

Me fā' i lūn Me fā' i lūn Me fā' i lūn Me fā' i lūn

1. Geķűp sűzen gibi Őűryān olup dűnyāda nem ķalmış
Bu bezmin lezzeti ifnā olup ağuyı sem ķalmış
2. Gelűp gitdi bu Őālemden nice Dārā vű İskender
Felek hāk ile yeksān eylemiş hayl ű haşem ķalmış
3. Şafā-yāb oldılar aķrānımız vuşlat şarābından
Ĥayıf biķānelikle bizlere derd ű elem ķalmış
4. Őű'l-fiķār giriftārim taħayyűr dāmına yā Rabb enişim yok
Meded-res ķılmađa műnis yanımda sāde ğam ķalmış
5. Dűşűp hicrān odı dil hānesin iħrāb idűp cűmle
Selāmlıķ semti gitmiş ķalmamış bir tek harem ķalmış
6. Ne zālīm ķarĥ-ı kec geķdi ķopardı tār-ı tanbűri
Tehi-dest oldı mutrib perde gitdi zűr ű bem ķalmış

4b virdigi: derdigi TTK

179 AE (44b), TTK (36a), MK1 (40a), MK2 (30b)

2a gitti: gitti mi TTK // Dārā vű İskender: Dārā-yı İskender TTK, MK2

2b hāk ile yeksān: hākid-i yekden TTK

7. Tūrābî ehline dār eyledik bu mülk-i emlāki
Cihānın mā-sivāsından yedimde yek alem almış

180

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. İrince sūfî bezm-i Őāřıkānda cānı teng olmuř
Niun yer virmemiş ehl-i zāhide bōyle reng olmuş
2. Ħaıatde ne sen pes-pāye ben aŐlā dinilmez kim
“Yarın āhirde seyr it aniyā ednāya denk olmuş
3. Ne bilsun tālib-i dūnyā olanlar merd-i Őirfānı
ıllup cāhilānın āyiñesi tār-ı jeng olmuş
4. Ne Ħikmet luöbile şimdi firib itmiş amu Ħalkı
Cihānın nısfı başda şapası yok bir firenk olmuş
5. şemim pāyin şıup da leng olup Őāciz alan kesler
Felekden rütbe bulmuş şimdi ejderhā niheng olmuş
6. Futulmuř küh-ı sūrāh itmege Őařkın belāsından
Niun ārāmı Ferhādın firāř-ı Ħuřk seng olmuş
7. Tūrābî oldı mesmūŐum raib-i nā-bekār ile
O yārin kūyı nezdinde dūřup an Ħayli ceng olmuř

181

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Ey gönül řerŐ-i MuĦammed Muřtafādan mı geliş
Ya tariatda ŐAlıyyü'l-Murtażādan mı geliř
2. Zehr-i dehri nūřile ğam cāmesin ilbās iden

7b yek: tek MK2

180 AE (44b), TTK (36b), MK1 (40b), MK2 (31b)

1a canı: cāyı TTK

4b yok: - AE

181 AE (45a), TTK (36b), MK1 (40b), MK2 (31b)

- Nesl-i Ahmed ol Hasan kân-ı sehâdan mı geliş
3. Cādde-i rāh-ı Hudādan dönmeyüp serden geçüp
Çurretü'l-Öayn-ı habîb-i Kerbelādan mı geliş
 4. Hālî olmazdı bukādan rüz şeb eşkin döküp
Ah[u] nālān eyleyen Zeyne'l-Öibādan mı geliş
 5. Nesl-i şāh-ı enbiyā kân-ı kerem rūhu'l-ğuds
Ol İmām Bākır Muhammed muğtedan mı geliş
 6. Dil ziyāret eyledi vardı ziyāretgāhına
CaÖfer-i Šādık ĥağıkat reh-nümādan mı geliř
 7. Nūr-ı zātı mahzar-ı sırr-ı Hudā Öayne'l-yağın
Mūsā-yı Kāzım ÖAlî Mūsā er-Rızādan mı geliř
 8. Hāk-i dergāhı ğubār-ı dide-i kuhlü'l-cilā
Hem Tağıyy ü Bānğî derde devādan mı geliş
 9. ÖAskerîdir evliyā ser-Öaskeri ey tālibā
Yoħsa bilmem Mehdi-i šāhib-livādan mı geliř
 10. Ey Tūrābî bunları inkār iden münkirlere
LaÖnet-i Hāk oğuyup da bu duÖādan mı geliş

182

Me fā' ĩ lün / Me fā'ĭ lün / Me fā' ĩ lün / Me fā' ĩ lün

1. O meh-rū mest olup šahn-ı gül içre serlenüb yatmış
Šabā ğışūların efşān idüp gerdānına atmış
2. Gelüp ezhārlar šaf šaf temāřā-yı cemālinden
Meger taÖcĭlile gelmiş řağāyık şan tere batmış
3. Duyunca būy-ı zūlfün sünbüle reřk āteři dūřmūř

3a geçüp: geçen TTK

9b Mehdi-i: - AE

182 AE (44b), TTK (36b), MK1 (40b), MK2 (31b)

1a meh-rū: mihr MK1

1b efşān: periřān TTK, MK1

Mezāda kendi būyun bāğda virmiş bir pula satmış

4. Çemen şāhidleri ḥayretde qalmış vaşf-ı ḥüsnünde
Görüp qaddini bāğ-bān servsin sökmüş şuya qatmış
5. Leb-i laŖliyle gonca luŖb idüp ser-keşlik eylemiş
Onun tekdır ile gül-ruḥların yumşatmış ıslatmış
6. Tevekkülde rızā bābında Ḥaqqā intizār olmuş
O Ŗaşık feyz-i Rabbāniyle Ŗaşkın lezzetin tatmış
7. Tūrābı miḥnet-i hicrānı çekdim gam diyārında
Felek qaddimi ḥam birle bu köhne cismim Ŗıpratmış

183

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Šād*

FeŖilātün feŖilātün feŖilātün feŖilün

1. Reh-i Ḥakka yūri dil eyle seni sen atrcś
Bahr-ı Ŗaşık iḥre girüp gevher i, ün ol gāvvcś
2. Reng-i rūyun görüp efsaneyeye mā'il olma
Kime gösterdi vefc çarf-ı kebud-ı rakkās
3. Hele gör peyk-i ecel katŖ-ı hayct itmededir
Muntaxır emre hemcn destine almış miqrās
4. ŖAczile cümle kamu merge esir olmuşdur
Ana dermcn idemez dehrde şol Ŗcm ile fāx
5. Ḥchiş-i vaXl-ı dil-crcya Türcbi elbet
SaŖy-ı gayret kerem-i Ḥaqqāla gerekdir iflcs

184

3b Mezāda: Merada TTK

5a luŖb: baḥş TTK

5b Onun: Anı TTK, MK1

183 AİK1 (52b), AE (45b), İAK (33b), AİK2 (38b), TTK (37a), MK1 (41a), MK2 (32a)

* Fİ ḤARFİ'Š-ŠĀD AE // EL-ŠĀD TTK

1a Reh-i: Rāh-ı AE, İAK

2a Reng-i: Reng ü AE // rūyun: dūnun AİK1, İAK

184 AİK1 (52b), AE (45b), İAK (33b), AİK2 (39a), TTK (37b), MK1 (41b), MK2 (32a), MK3 (11a)

Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lūn

1. Zincir-i zülfünden ey meh bu dilim olmaz falcX
Sen anı bir tcrına ManXürlayın lutf eyle aX
2. LaÓlini bus itdigim şan ccyına tut sen begim
Ccnımı al sevdiğim eyle Óadçlet it k1Xcś
3. İtme teklif-i hevç eyler zebun çhir seni
Nefs-i bed-şumun uyanan destine al cüz'i şaş
4. „fıret kaydın müheyyç eylemek lczım ise
Rāst-ı reh devā-yı gönül dünyç için olma farrās
5. Çık tecerrüdle cihcndan hāzret-i Óİsā-miřāl
Ey Türçbi terk-i dünyç semtine gel pcy baś

185

Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lūn

1. Olmağ olmaz gerdişin tiri kazāsından falcX
Kim rehç olmuş onun cevri ü cefçsından falcX
2. < ahr-ı aÓdç bir yana sevç-yı dilber bir yana
Olmadım gitdi bunun ben mā-verāsından falcX
3. Eyledim rişim sefid üftçde-i dil-dçr ile
İtmedi gönlüm beni nefsin hevçsından falcX
4. Nahs-ı iķbālimi tağdır midir ki eylemez
Āh n'idem mahbub[u] mey źevk u Xafçsından falcX
5. Ruz-ı şeb gerçi Türçbi falkı cciz kılmışım
Olmadı clem benim nçlim sadçsından falcX

1a ey meh bu dilim olmaz: aşla bu dilim olmaz MK2 // ey meh: itme MK3
3b al: vir MK3

4b Rast-ı dünyā için gönül olma harrās MK3 // devā-yı: revā-yı AİK1

185 AİK1 (53a), AE (46a), İAK (34a), AİK2 (39a), TTK (37b), MK1 (41b), MK2 (32a), MK3 (11b)

1b onun: anın TTK

3a dil-dār: dil-ber MK3

4a tağdır midir: tağdır mi AE

4b u: - AİK1, - İAK

Mef' ū lū / Me fā' i lū / Me fā' i lū / Fe' ū lūn

1. ul menzil alur Halıın in amına maħss
Maħsda irer abrile eyymına maħss
2. Sen anma senin re'yinedir devr[] zamn
Her vechile arhın gene aħkmına maħss
3. Ey dil dime kim ande varur hal-i yamnım
Nigrn olalım aħiri encmına maħss
4. Dmnına dest urmaa mmkin mi o yrin
Erzn-ı vislin ıla in amına maħss
5. Ua peresti ider itmez mi Trbi
Zib-yı hsn dr ola asnmına maħss

187

fiye-i Hurf-ı Dd*

Fe' i l tn Fe' i l tn Fe' i l tn Fe' i ln

1. Kuy-ı dil-dcre bana bes ki selcmetle azcz
Mmkin olmaz beni andan ide clem inhz
2. Suz-ı dil hicr-i firckında nihcyet ccnc
Kerem it itme anı sen gene tekrerc emrcz

186 AE (46a)

187 AİK1 (53a), AE (46a), İAK (34a), AİK2 (39a), TTK (37b), MK1 (42a), MK2 (32b)

* Fİ HARFİ'L-ĐĐ AE

1b andan ide lem: lem ide andan AİK, İAK

3. Bilir ol meh ki fiğcn itdigimi Óaşkında
^clime rahmını dūr eyleyüp eyler iğmcz
4. Gerçi makXud iki Óclemde hemcn dığcın
Rü'yetin zevkdir ol becğ-ı behişt cümle riycz
5. Bcbına geldi Türcbi gene senden imdcđ
Dest res eyle meded-lutfun ile yc Feyycz

188*

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Dehre gelmeden murcd ol yera irmekdir ğaray y
`cf olup mir'ctveş dığcra irmekdir ğaray
2. Sure-i "SebÓa'l-meşcnı"nin rumuzun fehm idüp
İstivc sırrın bilüp esrcra irmekdir ğaray
3. Terk-i ser ikrcr virüp bel bağlamaktır bir ere
Lc-yemut[u] ħayy olan bir vara irmekdir ğaraz
4. Bıst ü heşt si vü dü maÓnāsını idrāk kı
Şehr-i ħikmet içre hoş becāra irmekdir ğarcy
5. ~ulmet-i nefsin kamu it varını sen tcr-mcr
Feyz-i Ħakdan şuÓle-i envcra irmekdir ğaray
6. Gir hakikat becğı içre bülbül-i şüridenin
Ruz şeb ferycd ile gülcra irmekdir ğaray
7. Mā-sivāyı katÓ-ı rişte eyleyüp dūr olmadan
Ey Türcbi Ħaydar-ı Kerrcre irmekdir ğaray

2b gene: güneh AE // emrāz: emraz MK1

3b Ħālime: ÓĀleme AE, ĨAK

5a Bābına: Pāyine AE, ĨAK

188 AĨK1 (53b), AE (46b), ĨAK (34b), AĨK2 (39b), TTK (37b), MK1 (42a), MK2 (32b), MK3 (11b)

* MK1 nüshasında sadece son beyiti vardır.

1a gelmeden: gelmekten TTK // yāra: - AE

5a varını: bārını AĨK1

6a şüridenin: şüride teg AĨK1

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. ^cl-i nā-çarın gönül var eyle ol dil-dcra Óary
Rahm-ı vāsiÓ Xchib-i şefçct olan hūnkāra Óary
2. Ncleden olmam tehi bir lahxa ki crām mı var
Hicr-keşligim idem vaktim bulunmaz ycra Óary
3. Mā-cerā-yı ser-gūzeştım suz-ı dilden refÓ olan
Dud-ı chım eylemişdir künbed-i devvcra Óary
4. İştıycıkım laÓline ĥadden fūzun emşcli bu
`anki berfi eyledin Óatşcn olan bimcra Óary
5. Şcd olur dūnycyı bafş itmişden aÓlc olsa ger*
Bir piycle scđi-i gül-çehreden ĥammāra Óary
6. Eşk-i tuğyānım nūmc kılmış derunum derdini**

189 AİK1 (54a), AE (46b), İAK (34b), AİK2 (39b), TTK (38a), MK1 (42a), MK2 (32b), MK3 (11b)

2a ki: - AİK1, - İAK, - TTK, - MK3

4a laÓline ĥadden: ĥadden laÓline AE

4b berfi:berki TTK

* Bu beyit TTK nüshasında 6.beyittir.

5a Şād: Şāh AE, TTK

** Bu beyit TTK nüshasında 5.beyittir.

7a Eşk: Eşki AİK1, İAK

190 AİK1 (54a), AE (46b), İAK (34b), AİK2 (40a), TTK (38a), MK1 (42b), MK2 (33a), MK3 (12a)

1a cāna: cāya AE

1b bir: bil AİK1, İAK, MK3

3b olmuş: almış AİK1, İAK

4b çün: - TTK

îfz idüp ben itmemişdim gayrı bir diyera Óary

7. Eşk-riz it sâ'il ol bābında söyle sen ana
Her umūrun ey Türcbi Hclık-ı Settira Óary

190

Fā'i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Cenib-i Hākdan irişmez gerçi her bir cenā feyz
NiÓmet-i Óuxmc olur Óclemde bir insāna feyy
2. Cenını virmekle bulmuş ğclibc fehm itdigim
Siz tehi Xanman anı kim şemÓden pervcne feyy
3. Muy-ı ğişū-yı dil-cradan irak olmaz n'idem
Reşkim oldur rütbe-i bclcdan olmuş şcne feyy
4. CurÓa-i Óaşkı su'cl eyler isen ey zchidc
Bezm-i elestden çün irişdi bizlere peymcne feyy
5. Cümlelin ol f̃chişidir dcd-ı Hākdır bir kula
Bafş olunmuş tc ezelden sevdiğim Óirfcna feyy
6. Ğikmet-i Hāk ebrden bcranı ter olsa ,ekid
Bafş-ı cen eyler ana irscl olur gülşāna feyy
7. Merhāmet lutfina gelmiş bu Türcbi Ócşıkın
Yc ilchi sen irişdir ben gedc yekscne feyy

191

Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lā tūn Fā' i lūn

1. Sensin ey meh Cennet-i Firdevs-i havrādan ğaray
Şol nihcl-i kemetindir ism-i tūbcdan ğaray
2. Hcme-i kudret çeküp ebruların bir nevŌrc
Rahma gelmekden kincyedir bu imādan ğaray
3. ÖAşkı şevkiyle ser-i kuyunda cevlen eylerim
Ya nedir encem kim bilmem bu sevdcdan ğaray
4. Laöl-i ncb-ı şekkerin teşbih-i kevşer itdiler
Ben didim tahkik odur cb-ı muşaffādan ğaray
5. Vuşlat-i dil-dcra el yetmez fercgat kıl gönül
Derd-i efzun eylemekdir mcl-i hulycdan ğaray
6. Gam ocağın tcr-mcr itmek imiş her vechile
Yarla hem-dem nişini cem-i şahbādan ğaray
7. Ruy-ı envcr-ı cebinindir Türcebi Őçşıkā
Kaöbe-i eşref makcm-ı beyt-i Őulyādan ğaray

192

Ķāfiye-i Ĥurūf-ı Fā*

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Vechine yazmış Hudc kudret yediyle yedi fat
Fctiha "ümmü'l-kiteb"ın sırrıdır zchid fakat
2. Ahmed-i mürsel şeb-i miŐrāca rü'yet itdigi
Böyle fermud eyledi kim Xureten şcbu katat

2a nevŐrā: nev var TTK

2b imā: imān İAK

3a ÖAşkı: ÖAşk AE

5a Vuşlat-i: Vuşlatı TTK // el: dil AE, İAK // kıl: ol AE // kıl gönül: kıl ey gönül MK2

7a: Ruy-ı envcr-ı cebinindir: Nār-ı envār-ı habībindir AE

192 AİK1 (55a), AE (47a), İAK (35a), AİK2 (40b), TTK (38b), MK1 (43a), MK2 (33a), MK3 (12b)

* Fİ ĤARFİ'F-Fİ AE // EL-TĀ TTK // ĤURŪF-I TĀ MK3

3. “Senürîhim”^{*} cıyeti mazmununu gel sen de bul
İstivā remzine xāhir KaŖbe olmuşdur vasat
4. Bıst ü heşt si vü dü heftcd dü terkib ile
Bu yedidendir xuhurı şanma sen Ŗcşık ğalat
5. Şol rumuzı gerçi kim Ŗālemde Ŗcrifler bilir
Gör ki bir muğlak meŖcnidir degildir kcr-ı bat
6. Her kişi lcyık mıdır Ŗilm-i ledün esrcına
Ġam degildir her zebcn fethinde ccnc olsa tat
7. Güfte-i şurı Türcbi Ŗilm-i bātında mişcl
< atre olmaz sevdigim deryāya nisbet Nıl ü Şat

193

Fe’i lā tün / Fe’ i lā tün / Fe’ i lā tün / Fe’ i lün

1. Bezmime pcyini baXmaz nice gün oldu neşct
Dil tehi şanma benim derdimi şan mişl-i Ŗatat
2. Görünen şebde degil levh-i felekde encüm
Dud-ı çım şereridir felegi kılmış ifct
3. Derd-i efzunuma ycr laŖlidir ancak merhem
Anı terk eyle gönül ol bize ğcyetle şatāt
4. VaXl-ı cānāneye Ŗārzü ider ammā ccnım
ŞuŖle-i mihrine mümkün ğorebilmez vatvāt
5. Gülşen-i dehr Türcbi n’ideyim ben ycrsiz
%cr ü fas dıdeme şol dār-ı cihcn cümle bisāt

194

^{*} Se nürîhim āyātinā fi’l-āfāk: Biz onlara ufuklarda ayetlerimizi göstereceğiz Fussilet 41/53.

4a Bıst ü heşt si vü dü: - AE

7a süveri: sūrı AE // sūrı bu İAK

193 AİK1 (55b), AE (47b), İAK (35b), AİK2 (40b), TTK (38b), MK1 (43a), MK2 (33b)

4a cānāneye: cānā yine AE, İAK

5b ü: - AE, - İAK // dār-ı cihān: vār-ı cihān AİK1, İAK

194 AİK1 (55b), AE (47b), İAK (35b), AİK2 (41a), TTK (39a), MK1 (43a), MK2 (33b), MK3 (12b)

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Dünyede yokdur ararsan Hâkk için Xohbet-i kaht
Rch-ı Hâkka bend olan fclixlere ülfet-i kaht
2. Nefsi nefsi olmada Öclem kamu bir hclile
“Men aref” esrcına āşnclara rağbet-i kaht
3. Destini rāŖilerin aldı felek bclc idüp
Bu zamcnda Ŗcķilcn kemillere hürmet-i kaht
4. Devr-i c fîr oldığın fehm eyledim bir vechile
Ol hâbib-i kibriycnın şerŖine dikkat-ı kaht
5. Şanmanız kim çıkmadı Decccl cihcni kaplamış
Şol cihetden kimse idrcck itmemiş Ŗibret-i kaht
6. Gör ki falkın ekşeri şeytcni pîr itmiş gider
Ccnîb-i Mevlcya ccnā saŖyile gayret-i kaht
7. Pây-bend olma Türcbi bu fenc gülzcırına
Eyleme Ŗaşkı rehç sen gayriden himmet-i kaht

195

Ķāfiye-i Hüruf-ı Žā *

Fe' i lā tūn / Fe' i lā tūn / Fe' i lā tūn / Fe' i lūn

1. Ķulunum bendene ey ruh-ı revcn itme teķāž
Sana şcyeste vefç ķıl ne münçsib cüvāž
2. Heves-i laŖline düşmüş bu dil-i bî-çcre
Şöyle kim kevşer ü cennet için eyler inķāž

1a Dünyede: Dünyāda MK1, MK2, MK3 // ararsan: arasan AE

4b dikkat: vaķit AE, İAK

5a Şanmanız kim çıkdı deccāl ü cihānı ķılmış AE, İAK

6a itmiş: olmuş MK1

195 AİK1 (56a), AE (48a), İAK (35b), AİK2 (41a), TTK (39a), MK1 (43b), MK2 (33b)

* Fİ HĀRFİ'Ž-Žİ AE // EL-ŽĀ TTK

1a revān: revānım İAK

1b ķıl: terk TTK // cüvāž: cüģaž MK1

2b kevşer ü cennet: cennet-i Kevşer MK1

3. Pcs-bcn hcl-i siych hokka dehcnın üzre
Hele der-i gencine-i hind ehlini kim itdi lühcx
4. Rü'yet-i ruyını menŖ itmege ister zchid
Ne revā Ŗākıl-i ncķısla idem Ŗimdi temcž
5. MaŖni-i vech-i rumuzun o deniler bilmez
Anların Ŗayn-ı kulübı olabilmez įkcž
6. ŖAşk-ı ycr ile olur hcl-i perıŖcnım foş
Mıhr-i sevdcsı ile xchir olur bu elfcž
7. Kerem it Ŗöyle Türcbıden ırak ol ey dil
Seni suz itmeye git bende olan ncr-ı Ŗevcž

196

Mef' ū lü / Me fā'ı lü / Me fā'ı lü / Fe' ū lün

1. Bus idem isem laŖlini sulıcnım ider hax
Bir neş'e bulur Ŗevķile Ŗol ccnım ider hax
2. Dil zıkr-i fayclinle olur her dem hoş-hcl
Ruyun göricek dıde-i gırcnım ider hax
3. Gör cismimi suz itmege her vechile hayfc
Müşıākđır ol āteş-i hicrānım ider hāž
4. Riıy ider isem ch iderek eşk-i revcnım
Ol meh güler efgcnıma ccncnım ider hax
5. Müjgcının okun Ŗıneme Ŗançıldıđı scŖat
Hck üzre revcn olmağa al ķanım ider fax
6. Gıřularını ofřayarak alsam cğūřa
Bir ben mi hemcn nefsiile Ŗeyıcnım ider hax
7. Cevrile cefc içre bu gün olsa Türcbı
Ŗcd olmađile Ŗaksine devrcnım ider faž

7a Türābıden: Türābı AE

196 AİK1 (56b), AE (48a), İAK (36a), AİK2 (41b), TTK (39a), MK1 (43b), MK2 (33b)

1a idem: eyler TTK, MK1 // isem: eyler AİK1

4a ider: eyler TTK, MK1

5a Müjgānın: Müjgān-ı AİK1

7a içre: itse AE

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Şöyle kim her kcrı itmcm eyleyen dünycda lafı
Fehm ü idrāk eyle Ócşıķ bil nedir maÓncda lafı
2. Gel hāķıķat semtine Óibretle kıl sen bir naıar
Sevdigim nc-bud iken xchir olur güycda lafı
3. Nām ile terkib olunmuş emr-i Mevlcdan ezel
Kcf nun idfclidir elbette var eşycda lafı
4. Bıst ü heşt ü si vü dü maÓlumunun esrārıdır
Gör nice ğavvcı olupdur böyle bir derycda lafı
5. Söyleyüp guş eylesen müşkil-güşādır ol hemcn
Ey Türcbi maÓnevısi rütbe-i belcdada lafı

Ķāfiye-i Ħurūf-ı ÓAyn**Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn**

1. Gör felek ikbelimi idbāra kılmış irtifcÓ
ŞemÓ-i baftımdan görünmez oldu şimdi bir řuÓāÓ
2. Tācirim mülk-i melcmet içre kesbim derd olur
Āh u nclcnım bana ser-mcye enduhum metcÓ
3. Kcma vcııl itmeyüp güldürmedi devrcn beni
Bi-vefc kec-rev hemcn Óaksine gerd eyler semāÓ
4. ~ulmetim tcb eylemez bıhude , arf-ı lcciverd

7b olmağile: olmağla TTK, MK1 // Óaksine devrcnım: Óaksine eyler devrcnım TTK
197 AİK1 (56b), AE (48b), İAK (36a), AİK2 (42a), TTK (39b), MK1 (44a), MK2 (34a),
MK3 (13a)

5a güşādır ol: güşā oldur AİK1, İAK
198 AİK1 (57a), AE (48b), İAK (36b), AİK2 (42a), TTK (39b), MK1(44a), MK2 (34a),
MK3 (13a)

Fİ ĦARFİ'L-ÓAYN AE // EL-ÓAYN TTK // ĦURŪF-I ÓAYN MK3

Vch ne ğcfil hclime olmaz benim hiç ittılā

5. Rahm-i şefkat bebını bend eylemiş benden yana
Yc nice vakt ola ol kim anı eyler incilc
6. "ck-ı eyvcnı tegi şol kcmetim fam kılmada
Olmadım ğamdan berı Öömrüm güzeşt itdi serā
7. İstemez lutfun Türcbi var yürü şimdengerü
ÖAzm-i uhrā eyledim dünycyı ğayri el-vedā

199

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Ö,,şık olmuş ccn u dilden ğcliba bir ycra şemÖ
Bağrını suz eylemiş ol Öaşk ile gör ncra şemÖ
2. „teş-i hicrcna düşmüşdür yanar ch eylemez
Giceler kendini şol falvetde , ekmiş dcra şemÖ
3. Başına odlar yaqıp bend eylemişler pcyini
Bulmamışdır derdine dünyc içinde çcre şemÖ
4. [™]aÖf-hcl itmiş harcret cismini bî-, crenin
ÖÖmrini virmiş hevçya düşmesün mi zcra şemÖ
5. Bezm-i ağycrı münevver itdigiyçün , ekdiği
Cürm-i Öişycnı bilüp kcdir degil güftcra şemÖ
6. Derdini peyveste kılmışdır serinden göklere
Söylese afvclini şcyestedir devvcra şemÖ
7. Var anın temkını hoş bir ğüşeyi kılmış karcr
Ey Türcbi ben tegi hiç olmamış cvāre şemÖ

200

4b ne ğāfil: teğāfil AİK1

7b ÖAzm-i uhrā: ÖAzm-i āhir AE, MK3

199 AİK1 (57b), AE (49a), İAK (37a), AİK2 (42b), TTK (39b), MK1 (44a), MK2 (34a)

1b ol: -AİK1, -AE, - İAK, -AİK2, -TTK

5b bilüp: bulub AE

7a tekini: temkini TTK, MK1 // ğüşeyi: ğüşede MK1

200 AİK1 (57b), AE (49a), İAK (37a), AİK2 (42b), TTK (40a), MK1 (44b), MK2 (34b)

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Ehl-i dünyc dünyenin ahkcmına eyler tamaŖ
Sürmege zevk u Xafc eyycmına eyler tamaŖ
2. Her kişi gayret kılup hclince ister rifŖatin
H̄ chişi var dilde elbet kcmına eyler tamaŖ
3. Böyle Ŗcdet ccrı olmuşdur mukaddem resm olup
Şol gedcler ağniyc inŖcmına eyler tamaŖ
4. İstemez dünycda bir kez çekmege gam bcrını
< udreti yetdikçe dil crāmına eyler tamaŖ
5. Ŗ,,şıķ-ı üftcdeler ol meh-liķcnın ruz şeb
Bus içün laŖl-i leb-i gül-fcmına eyler tamaŖ
6. N'eyleyim āru kılar crāmı yokdur gönlümün
Bir perinin vuxlatı itmcmına eyler tamaŖ
7. Nuş-ı mey sevdā-yı dilber gayrı bir kcrı mı var
Bu Türcbi hclinin encmına eyler tamaŖ

201

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. < ahr-ı zehrin kcsesin devrcndan itdin iktibāŖ
Şire hcrıX tıflveş mu'tcdim olmuş ibtilcŖ
2. Rişte-i kālā-yı gam Ŗaşk ehline guncsın
Anlara şol dehr-i dun içre ben itdim ihtircŖ
3. Kim ki dünycdan , eküp demānını bir schile
Bu Ŗarūs-ı zālla ile ol kes olmamışdır infidāŖ
4. Dām-ı zillet cfiri hasret bil ol vircnenin
Pcy-dcr olmaz bekcsı ile sen dil irtibcŖ

1a dünyānın: dünya AİK1, AİK2

1b u: - AİK1, - İAK

6a ārām: ārāmını AE // gönlümün: gönlün AE

201 AİK1 (57b), AE (49b), İAK (37a), AİK2 (43a), TTK (40a), MK1 (44b), MK2 (34b)

1b hāris: h̄āris TTK

3b zala: jāle TTK

5. Sa'ÿy [u] ğayretle cihcnda hcXılı cem'Öin senin
Bî-hired encem-ı mülkin bir iki ya üç zirçÖ
6. %'abden bidcr olup depren hemcn erler gibi
Ğcfil olma varını ğcret ider nefsi-i sibçÖ
7. Tarfet-ü'l Öayn içre Öömrin riştesin eyler berid
Ey Türçbi gör ecel seyfile kim eyler nizçÖ

202

ĤURŪF-I ĞAYIN*

Fe' i lā tūn fe' i lā tūn fe' i lā tūn fe' i lūn

1. Şem'Ö-i Öaşkın şeb-i hicrcnda dile tcb-ı fūruĝ
Bana kuyunda meken eyler isem hoş āmrūĝ
2. ^ifx olup levh-i derunumda hayclin fikri
"anki Xandūka derunında cevchir bir yūĝ
3. Viridi yaĝmaya kamu varımı kıldı perişcn
Zūlfi teg dīde-i mesti ile qaşlar cmūĝ
4. Düşmüşüm zcra ĥayif derdimi fehm itmedi kes
Ne bilür hcl-i dilim Öaşka olanlar Öāşuĝ
5. Dimiş ol ycr ki benim bende-i ūftcdemdir
Beni şcd itdi bu lafzıyla virüpdür üç tuĝ
6. Olamaz kaddine mcnend ne mümkün servi
Ser koyup cehlile bāĝ-bcn yetişür itme düruĝ
7. İdemez vaXf-ı cemclin bu Türçbi Öcşık
Nice itsün anı bî-çcre degildir ol şūĝ

203

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

202 AİK1 (58b), TTK (40b), MK1 (45a), MK2 (34b)

* EL-ĞAYIN TTK

3a Viridi: Derdi MK1

3b Zūlfi: Zūlf AE

4a zāra: zāra vü AE

203 AİK1 (59a), AE (50a), İAK (37b), AİK2 (43b), TTK (40b), MK1 (45a), MK2 (35a)

1. Sākiyc gel curŌa virme sen bana pür kıl tefāğ
FırXatı fevt itme devrcn dönmede boşdur bu çağ
2. "utma Ōaşk ehlin ber-ā-ber zchid-i sclusile
ŌAndelīb nezdinde olmaz , ün bilürsün lafx-ı zcg
3. Böyle bir ser-geştim Mecnun-ı šāñi olmuşum
Vafşiler oldu enis sim meskenim hcmun u dcg
4. Hicr-i gam sclcrı kılmışdır beni devrcn-ı dun
Suz-ı chım gör belc rāhında olmuşdur sürāğ
5. Bir peri mihrin bu dil Xahrcsına ferş eyledim
Bāğ-bān maŌzur tut gel istemem ben seyr-i bāğ
6. „b-ı cu eşkim benim serv-i haycl-i dil-rübā
"avt-ı murğcn nclcm oldu gonca-gül şinemde dcg
7. Suz-ı dil Ōātşānını sir-cb iden dıdem nemi
Böyledir Ōcdet Türcbi Xu virür bımcre Xag

204

Fā'i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Urdı devrcn hicrile rahm itmeyüp ccna bu dcğ
Suz-ı chımla gerek lcyık olam devrcna dcğ
2. Ben gedcnın ehl-i derdi oldığını fehm eylemiş
Gör anınçün ccy idinmiş şine-i suzcna dāğ
3. Bir perİNin iltifctı nım-nigchından gelen
NiŌmet-i Ōuzmc mükerrerdır hemcn insāna dcğ
4. Ser koyup rcchında ölmekdir murcdım sevdiğim
„teş-i Ōaşkınla gel baş şol ten-i Ōürycna dcğ
5. %cr-ı fun olmaklığa cellcdveş olmuş harıX

1a tefāğ????

1b dönmede: derünümde TTK, MK1 // boşdur: hoşdur AİK1, TTK, MK1

3b u: - AİK1, - İAK

204 AİK1 (59a), AE (50a), İAK (38a), AİK2 (43b), TTK (40b), MK1 (45b), MK2 (35a), MK3 (13b)

1a: cāna bu: bu cāna MK3

2a derdi: derd AİK1, İAK, MK3

Bâ'îs ol emûz olupdır cigeri büryâna dög

6. %cr-ı fçşcki sürüp cem' itmede çeşmim nemi
Çcr-suyum bend ider dağılmasun her yana dög
7. Gonca güllerdir bana hem ziverim anlar ile
Bu derunumdan Türcbi olmasun perşcne dög

205

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Fā*

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

1. Şançılıp necveklerin sinemde ser-pc tutdı Xaf
N'eylesün bin tır önünde köhne olmuş bir hedef
2. %avfim oldur suz olur ncr-ı derunumdan hayf
Armağanın odlara atma yazık kılma telef
3. < cmetin fikri beni ser-geşte kılmışdır müdcem
< oy bu derdim bir yana hicr-i firckın bir taraf
4. Gün-be-gün hüsnüne ziyet virmede meşşât-ı dehr
Ö,,şıkın ihrck ider Óaşkın cinānım mişl-i haf
5. Tcb olunmaz nım-nigch itme kerem kıl ey per i
,,fet-i çeşminle şalma bu dil-i vırcna tef
6. Gönlümü aldın benim cevri ü cefc virdin bana
Böyle bir beyÖ[u]şirc kıldım seninle tc selef
7. Cen[ü] ser-i rchında dcd itdim gözüm nem gayrı var
Merhâbc kılsan Türcbi Óçşika oldur şeref

206

6b her: bir AİK

7a bana hem ziverim anlar: nigāhım ziverim anlar AE, İAK

205 AİK1 (59b), AE (50b), İAK (38a), AİK2 (44a), TTK (41a), MK1 (45b), MK2 (35a)

* Fİ ḤARFİ'L-FĀ AE // ḤURŪF-I FĀ AİK2

1b bin: bir AE

4b cinānım: cānānım TTK, MK1

5a nım-nigāh: nım-migāhı AE

7a gayrı: gayr AE

Fe'i lā tūn fe' i lā tūn fe' i lā tūn fe' i lūn

1. Ğam bulup maŖden-i çeşiminde benim dürr-i Necef
 < atre eşkim dūr olur cism-i yaŖifimde şadef
2. Ğun-ı bağımla gerek perver ider şol cenim
 Mihr-i ycr beżrini ruyānına dil oldı hazef
3. %att-ı rufscr-ı dil-crecyı ne bilsün zchid
 Yed-i kudretle yazılmış o sutūrı mushaf
4. ŖAşka duş olmamış Ŗclemde kişi varsa eger
 Virin ol merdüme ekl itmege bir hoşca Ŗalef
5. Mey-i maŖnā ile mest oldı Türcbi şimdi
 Getirin ncy ile tanbūr u kemcn bir dafi def

207

Fā'i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. VāŖixā pendinden Ŗuşşākı kerem kıl it muŖcf
 Şol peycm-ı Ŗaşkı tefsir eyle gayrı itme lcf
2. Vaxf-ı cennet furi vü ğilmcnı söyle zchidā
 Biz mürıd-i mey-furuşuz doğrusı olmaz filcf
3. Āh idüp yanmağdayız şcm ü seher bir ycr için
 Kimse bilmez hclimiz vahdetde itdik iŖtikcf
4. Derdimiz vezn olsa Ŗālemde eger bir vechile
 Bil cnın nezdinde haşhaş dānesidir kuh-ı Ŗāf

206 AİK1 (60a), AE (50b), İAK (38a), AİK2 (44a), TTK (41a), MK1 (45b), MK2 (35b)

5a Mey-i: Mey ü AE

5b tanbūr u: tanbūrı AE // bir dahi: nay ile MK1

207 AİK1 (60a), AE (50b), İAK (38b), AİK2 (44b), TTK (41a), MK1 (46a), MK2 (35b), MK3 (14a)

1b tefsir: taqrır AİK

2a vü: - AİK1, - İAK, - MK3 // zāhid: zahide MK1

5. Sud kılmaz nükte-i bîhude efendim şöyle gel
Rü'yet-i dil-dcra dil mir'ctini sen eyle xcf
6. Eyleme dafl-i ta'Öarruz-suz olan Öāşıklara
ÖAkı-ı cehlile xakın ortaya xalma ihtilcf
7. Bār-ı miñnet tcciri olmuş Türcbi dünycda
< ande bir gam var beni hüccccveş eyler tavcf

208

Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc' i lc tün / Fc'i lün

1. Rahne a, dı top-ı devrcn şinemi itdi şikcf
Derd-i hıfz itmek için olmaz vîrcndır bu gılcf
2. Vāh ne xālimdir felek kıldı perişcn hclimi
Bir gün olsun eylemez mi cürmine hiç iÖtirāf
3. Ey gönül bu köhne tenden taşra çık bir gūşe tut
Pîre-zen dünyc Öarusıyla şakın olma zifcf
4. Şeyh-i nckıXdır firib itmiş kamu tcliblerin
Ber-murcd itmek için vaÖdinde olmuşdur hılcfc
5. Ahter-i ikbcclimi gör n'eylemiş çarh-ı felek
Burc-ı eşrefden Türcbi eylemişdir inhircfc

209

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Sā'ire müjgcen-ı tîrin ycr-ı gcrım itme xarf
Hāhişim anlar benim bu dilde varım itme xarf
2. Ğamze-i cellcdını gönder ki ccnım kaçdına

5a şöyle: söyle AE

7a dünyāda: dünyede İAK

7b var beni: varım MK2, MK3

208 AİK1 (60b), AE (51a), İAK (38b), AİK2 (44b), TTK (41b), MK1 (46a), MK2 (35b)

1a açdı: itdi AE

2b cürmine: cürmüme AE

3b olma: itme MK1

209 AİK1 (61a), AE (51a), İAK (39a), AİK2 (45a), TTK (41b), MK1 (46a), MK2 (35b)

1a Sā'ire: Sā'ir AE

Ben hayctım istemem bñhude zcrım itme şarf

3. Göz görüp ruhsırını ch eyleyüp şanlar döker
Gel gözüm nc-hak yire sen eşk-bcırım itme Xarf
4. Deşne-i cevrinle vırcn eyleme efsene
Gönlümü bin pcre kıldın ey nigcırım itme Xarf
5. „fet-i çeşmin kıycmet mā-cerāsıdır bana*
Nim-nigcından yanar varı karcırım itme Xarf
6. Hókka-i tenginde şol vcrır kelcmı şekkerin**
Her olur olmazlara serv-i çenārim itme Xarf
7. Cevr-i nāzın cümlesin eyle Türcbi Őcşıkā
Ol raķıb-i zıřt-rūya gül-Őizcırım itme Xarf

210 ***

Fe'i lā tün fe'i lā tün fe'i lā tün fe'i lün

1. Senin ey fitne-cihcn saltanat[u] şcnına yūf
Kerem[ü] lutfuna yūf 'aksine devrānına yūf
2. N'ideyim ben seni cāvıd degil ol bünycdın
Hele bünycdına maŐmurına vırcnına yūf
3. "uda buz üstüne kurmaķ temeli bñ-hcXıl
Felegin cemŐ-i huXülctile ħarmānına yūf

4a (Bu beyit AE nüshasında yoktur.) Deşne-i: Rişte-i AİK1

* Bu beyit TTK nüshasında 6. beyittir.

6a tenginde: tenginden İAK // şekerin: sekerin TTK

** Bu beyit TTK nüshasında 5. beyittir.

7b Ol: O MK2

210 AİK1 (61a), AE (51b), İAK (39a), AİK2 (45a), TTK (41b), MK1 (14a), MK2 (36a), MK3 (14a)

*** MK1 nüshasında sadece ilk beyiti yer almaktadır.

1a saltanat[u]: saltanatı AİK1, AE, İAK, MK3

1b Kerem[ü]: Keremi AİK, AE, İAK, MK3

3a buz: yüz AE, İAK

4. Nice bin cevriyle bir pcre ncn Öarz eyler
Daħi taŐzĩmine yũf ħcne vũ miħmcnına yũf
5. Zen-i sehħcre-i zibā gibi ħande gũrũnũr
Hele biħũde hebā luŐbına ħandānına yũf
6. Nesine mağrur olup aldanalım bu deħrin
Gerçi dũşvcnına tũf hem reh-i cscnına yũf
7. Oku her demde Tũrcbi bu yalan dũnycnın
Dem-i mesrurına yekden ħam-ı ħicrānına yũf

211

MefāŐlũn mefāŐlũn feŐũlũn

1. Ne kim var Şeş-cihetden cũmle etrrcf
İħāt itmiş kamuı nũn ile ħcf
2. Naxar kıl sen ħurũf-ı Kırdgāra
Anı feħm eylemez cŐycn-eşrcf
3. Rumuz-ı “Öalleme’l-esmā”yı Öcşık
Gerek her echele gel itme isrcf
4. Ne bilsũn cevher-i nā-yāb ol kes
Anın kim sanŐatı ħen-ger-i ešnāf
5. Zer-i ħālīs midir miş mi yħud tuc
Bilir elbet gũrũnce gerçi Xarrcf
6. ħaħĩkatde nedir maŐnĩ-i cdem
Velĩ Őerħinde Őāciz olsa keşşcf
7. Yedi fatt istivc sırrın Tũrcbi
Bize keşf eyledi ol ehl-i aŐrcf

212

4b vũ: - AİK1, İAK, - MK3

5b luŐbına: luöbile AİK1, İAK

6a aldanalım: aldanayım AE, İAK

211 AİK1 (61b), AE (51b), İAK (39b), AİK2 (45b), TTK (42a), MK1 (46b), MK2 (36a)

1a var: - İAK

4b sanŐatı: saÇı AE, İAK

212 AİK1 (62a), AE (52a), İAK (39b), AİK2 (45b), TTK (42a), MK1 (47a), MK2 (36a)

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Ḳāf

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. NcXıhın pendine bakma bir melek-sımcya baḳ
Ġonca-fem hokka-dehen servi semen zıbcya baḳ
2. Ġam ġuruhun ter-mcr itmek ise kaXdın eger
Scḳi-i ġül-ḳehrenin destindeki xaḥbcya baḳ
3. Bir perı-talŖat nigcrın Şimdi ser-gerdcnyım
Mihrine dūŐdüm serimde Őiddet-i sevdcyba baḳ
4. Levḥ-i ġokde ser-nigun itmiş felek iḳbcclimi
Pcyce-i idbcı ile takdir olan imlcya baḳ
5. Ycr iḳin cevı ü meŐaḳḳat ḳekdigim biḥudedir
Bed-liḳā ḥā'in rakıble ruz Şeb ġavġcyba baḳ
6. Ḥüsni-i ḥatt-ı dilberin zchid ne bilsün ḳadrini
Heft cyct-ı rumuz-ı "Ŗalleme'l-esmā"ya baḳ
7. Fehm [ü] idrcı itmedi ruḥscr-ı ycri ol fakıḥ
Ey Türbcı bi-başar echel olan aŖmcyba baḳ

213

Me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn

1. Dil-i bi-ḳcreyi cevı ü cefcdan pek uŐandırdıḳ
Nihcyet perr ü bclin derdile ġör ŖaŐḳa yandırdıḳ
2. Ġönül tārıḳ idi xulmet bucaġında oturmuŐdı
Bi-ḥamdi'llāḥ o ycrin ruy-ı ŐemŖinden uyandırdıḳ
3. Felekden kcse-i zehri iderdik dem-be-dem ŖiŐret
Bu mihnet-ḥcnede murġ-ı dile ġam derd kazandırdıḳ

Fİ ḤARFİ'L-ḲĀF AE

4b Pāye-i: Māye-i MK1

5a ü: - AİK1, - İAK

6a ḥatt-ı: ḥattı AİK1, İAK, ḳadrini: sırrını TTK, MK2

6a ḳadrini: sırrını AİK1

213 AE (62a), AE (52a), İAK (40a), AİK2 (46a), TTK (42b), MK1 (47a), MK2 (36b)

1a ü: - AİK1, - İAK

3b dile ġam: - İAK, derdi ġam MK1

4. Atup nemus-ı Őcrı biz melcmet rāhına dūşdük
Bu kcr-ı nc-pesendile kamu halkı uyandırdık
5. Seri czcede kılmak kaydına dūşdük idi ammā
Bu pejmürde vücudı Őaşķile bin cc dolandırdık
6. Ferçat eyledik dehrin umürından berı olduk
Rızc-yı Bcriye her re'yimiz çhir dayandırdık
7. Murcd üzre bu Öclemde cihcın reng-i fāmından
Türcbi dürlü elvcna bu sevdāyı boyandırdık

214 *

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā'i lün

1. Her dili ruşen kılan envcr-ı Hâkdir doğru bak
< ande baķsan maönide dıdcr-ı Hâkdir doğru bak
2. Zerre zerre nur-ı şems olmuş nümāyān çcr-sū
< at rrede derycyı bil esrcr-ı Hâkdir doğru bak
3. Şeş cihctı çār Őunşurda olan şavt u şadā
< ıl haķıķatle naxar güftcr-ı Hâkdir doğru bak
4. Si vü dü nut kı muŐini cümle eşycya halıt
Şöyle bil baır-ı muŐaźzam dār-ı Hâkdir doğru bak
5. Şol emcnet baş idüp esmc-i küllı Ādeme
Ādemi bil maxhar-ı cşcr-ı Hâkdir doğru bak
6. "ohbet-i Őcrifleri gūş eyle ccndan ey gönül
Her nefes ğcfil degiller ycr-ı Hâkdir doğru bak
7. Ey Türcbi mchiveş sen ābı bilmezsın yürü

4b uyandırdık: inandırdık AİK1

5a Seri: Ser AE // ammā: - AE

5b cā: cān AE

214 AİK1 (62b), AE (52b), İAK (40a), AİK2 (46b), TTK (42b), MK1 (47b), MK2 (36b), MK3 (14b)

* Hüruf-ı Qā MK3 (Bu gazelin sadece 7.beyiti MK1 nüshasında tam olarak yer almaktadır.

2a Zerre zerre: Zerrede AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2, MK3

2b Çatrede: Çatre-i İAK, MK3

4a Si vü dü: - AE // muŐini: muŐin AE

4b dār-ı: vār-ı AİK1, İAK, TTK

7a mähveş: mähveş AE, MK3

~āhir ü bctın kamu bczār-ı Ħakdır doğru bak

215

Velehu

FeŖ i lā tün feŖ i lā tün feŖ i lātün feŖi lün

1. "ıfl-ı dil Muşhaf-ı hüsnün okuyup aldı sebağ
 ıudret-i kılkele taħrır yedi ħatı bir varağ
2. Mekteb-i Ŗaşka giren bildi o maŖnāyı nedir
 Keşf olur Ŗcrife bctında rumuz-ı mutlak
3. Süre-i Fctıħanın sırrıdır emr-i vechi
 Be-küşā dıde-i Ŗibret ki be-fıcn cıyet-i Ħak
4. Ne telezzüz dile hāsıl olur ol süretten
 Ki hakıkatle naxar kıl ana sen hey ahmak
5. „demi bil defter-i kenz-i Ħudcdır cdem
 „ferıde nıgeh-dār cümleye oldur revnağ
6. Merdüm-i kemil-i Ŗirfcna yürü ccn dād it
 Kendi re'yinle varup her dere ser eyleme dağ
7. Göremez gerçi Türcbi o cemcli aŖmā
 Çeşm-i binā-yı gönül olsa gerek eyleye fark

216 *

MüstefŖilātün müstefŖilātün müstefŖilātün müstefŖilātün

1. Gel rāh-ı Ħakdan dur olma aślc nakş-ı cıhcna dil virme Ŗçşık
 ıatŖ eyle ülfet her mā-sivcdan bir kcra rcem ol Mevlcyā lcyık
2. Ger ħıçışine bckı selcmet tecrıd ile çık dehr-i fencdan
 Scıkı-i devrcn mest eylemişdir tāliblelerini gör var mı ayık

215 AİK1 (63a), AE (52b), İAK (40a), AİK2 (46b), TTK (42b), MK1 (47b), MK2
 (37a)

1b bir: bu AİK1, İAK

216 AİK1 (63b), AE (53a), İAK (40b), AİK2 (46b), TTK (43a), MK1 (47b), MK2
 (37b)

* Bu gazel TTK nüshasında farklı şekilde yazılmıştır.

1a rāh-ı Ħağğdan: rāh-ı Ħağğa AE // virme: urma AE

3. Mühr it dehcenin efsene-gudan şabır olagör Eyyüb mişcli
Kesb eyle derdi bul anda dermen ycn necr-ı Óaşka sâÓat dakāyık
4. Ol nur-ı vchid deryc-yı aÓxam şol cümle varı kılmış ihceta
Bı-çcre cdem kande gezersin ğafletden ayıl olğıl uyanık
5. Bir mehiveşsin bahra düşüpsün Óatşānelikden olmuşsun ifrcık
Kenz-i hākıkat bil sende mevcut ğcrāt idüpdür vch nefsi scrik
6. Ğcfil mebcşi hcızırdır Allch aç çeşm-i Óibret vaz geç riycdan
Mir'ct-ı kalbi xāf itmedikce ru gösterir mi sırr-ı hakcyık
7. Bcr-ı giricendir inÓcm-ı devrcn terk it anı var Óaşk dcmenin tut
Oldur Türcbi makXud-ı Ócrif Óaşk-ı İlāhı her derde hāzık

217

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Rahma gel ey bı-vefc hcl-i perişānıma bak
Ccnıma kcr eyledi chir benim hicrāna bağ
2. Hcne-i tārık-i dil küncinde tenhc kalmışım
Sen kerem kıl mihr-i şevķinden bana bir şuÓle yağ
3. Dağ şāhrā böylece ser-geşte gezdirme beni
Ben tegi dıvcneyi ğısū-yı zincirine tađ
4. Eşkile şu vireyim şaykal urup cevherleyim
Hançer-i müjġānını gel şıne-i suzcna çağ
5. Kuze-i ğamdan şarcb-ı miñneti virme yeter
Mest-i lc yaÓkıl olup üftcdelendim şım scđ

3b yan: yağ TTK

5a mähıveş: mähveş AİK1, İAK

5b ğārāt: ğāret AİK1, İAK

7a dāmenin: dāmeni MK1

217 AİK1 (63b), AE (53a), İAK (41a), AİK2 (47a), TTK (43a), MK1 (48a), MK2 (38a)

1b hicrāna bağ: hicr-i firāđ AİK1, İAK, MK1

4a cevherleyim: cevher gibi TTK

4b çağ: bağ MK1

6. Ó„lemi taÓciz idüpdür girye-i nclcm ki hayf
„h nidem ihmälile nclcnıma tutmaz kulak
7. Kcma yetmez hcXılı cān virmeyince ehl-i Óaşk
Ey Türābı güft gu efsaneyi elden bırak

218 *

Me fā'ı lün / Me fā'ı lün / Me fā'ı lün Me fā'ı lün

1. Ne bilsün zevk-i Óaşkı her kişi sırr-ı Hudcdır Óaşk
^akıkat rcına hem pişvā-yı reh-nümcdir Óaşk
2. Olur olmaz gönüllerde meken itmez o bir şchdir
Ne mümkün āşıycn itsün veli murğ-ı hümcdir Óaşk
3. SaÓcdet tācıdır devletli ser lcyık ana ccnım
Hidcyet şemÓasından şuÓle-i nur-ı žıycdir Óaşk
4. "oğuz eflck-i gerdun Óaşkile mevcuda gelmişdir
Ezelden bı-nihcyet bil anı sen ibtidādır Óaşk
5. ÓUruc itdi anınla Fahr-ı Óclem Óarş-ı aÓlcya
Delil-i enbiyc vü evliycya muğtedādır Óaşk
6. Umur-ı dünya vü uħrc eger xchir eger bctın
İder müşkilleri āscn kamu derde devcdır Óaşk
7. Odur maksud-ı Óārif ey Türābı kevn-i Óālemde
Başcret ehl-i Óuşşāka kemcl-i intihcdır Óaşk

219

6a ki: - AİK1, -AE, -İAK, -AİK2, -TTK, - MK2

7b elden: dilden TTK

**218 AİK1 (64a), AE (52a), İAK (41a), AİK2 (47b), TTK (43b), MK1 (48a), MK2 (38a),
MK3 (15a)**

* Bu gazelin sadece son beyiti MK1 nüshasında yer almaktadır.

2b Ne: Çi AİK1, İAK, MK1, MK2, MK3

4b Ezelden: Ezeldir AİK1

5a anınla: eflāke MK1

6a uħrā: uħrāya TTK

7b Başāret: Bišāret MK3

219 AİK1 (64b), AİK2 (47b), TTK (43b), MK1 (48b), MK2 (38a)

Me fā'î lün me fā'î lün me fā'î lün me fā'î lün

1. < alender dervişim dünyc içinde mülk ü mclim yok
< amusından fercgat eyledim ceng ü cidclim yok
2. < ancŖat bcbının der-bcnıyım ben genc-i Ŗuzletde
Tevekkül hırkasın giydim gönülde kııl u kclim yok
3. Tecerrüd Ŗclemi seyrçnına çıkdım delilim Ŗaşk
Maĥabbet rçhına girdim benim ġayrı hayclim yok
4. Ser-i zülfinde bir ycrin muġaddem olmuşum merbut
Rehc olmaklıġa andan uşulümde mecclim yok
5. Rı yç meydçnına ser koymuşum rçh-ı erenlerde
Süleymçn mesnedin dād itseler aşlā meyclim yok
6. Gerek beyŖü şirc sudu ziyçndan geçmişim cümle
Umur-ı dünyevî Ŗclem tegi gör iştiġclim yok
7. Beni maŖnā meyi mest eyleyüp ser-geşte kılmışdır
Türçbi bçr-ı dünyc çekmege vallāhi mecclim yok

220

Me fā'î lün / Me fā'î lün / Me fā'î lün Me fā'î lün

1. Ģariġb-i Ŗandelġb-csc hemçn nclçn olur Ŗçşık
Cemāl-i ycr için ārzusına giryçn olur Ŗaşık
2. Dü çeşminden döker ĥun-āb-ı eşki āĥ ider her dem
Nihçyet nçr-ı Ŗaşġ içre girüp sūzçn olur Ŗaşık
3. Cihçn kaydını çekmez lā'übālġ bir kalenderveş
Ģururiyyet libçsın çck idüp yek-sçn olur Ŗaşık

3b benim: - TTK

4a muġaddem: ezelden MK1

6b tegi: gibi MK2

7a meyi: mey AE

7b vallāhi: vallāĥ AİK1

**220 AİK1 (65a), AE (53b), İAK (41b), AİK2 (48a), TTK (44a), MK1 (48b),
(38a)**

MK2

2a Dü çeşminden: Dürri çeşminden AİK1

4. Gerek scÖatde bin cevr ü sitem sengiyle recm olsa
Anı şol ccnib-i Hâkdan bilüp şcdcn olur Öcşik
5. Fercgat güşesinde künc-i vahdet ihtiyacı eyler
< amu varın virüp dost uğruna Öürycn olur Öcşik
6. Eger bend olmayup dehrin belc-yı Öizz u cāhından
^akikat maÖnevîde gerçi kim sultcn olur Öcşik
7. Türcbi ehl-i Öaşkın hclini taÖn itmede zchid
Ne hikmetdir bu hikmet kim ana fayrcn olur Öcşik

221

Fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ'i lün

1. Derd-i gam bir lahza benden dūr olup olmaz ırak
Ya benim nemdir bana mūnis neden bilmem mercık
2. İtmedi crām-ı dil bir cādde geşt eyler müdcem
Şöyle kim gerdişveş bi-çcreye yokdur durak
3. Bağrımın kanın sirişkim perde çekmiş çeşmime
Ol sebebden ruz şeb fark itmezem ben kara ak
4. Seng-i cevriye harcbi çeşmimi bünycd kıl
Ey felek saÖy it bu gün cbcdıma itme mezçk
5. Çcresiz üftcdeyüz elbet Türcbi dünyāda
Niceler bendinde Xayycd-i ecel kurmuş tuzak

222

4a ü: - AİK1, - İAK // recm: rahm AE

4b Hâkdan: - İAK

6a belc-yı Öizz u cāhından : belā vü Öizz u cāhından AE

221 AİK1 (65a), AE (54a), İAK (41b), AİK2 (48b), TTK (44a), MK1 (49a), (38b)

MK2

1b benden: bende AE

Fe'iletün fe'iletün fe'iletün fe'ilün

1. Ccmı ccncn aldı gönlüm gitdi hiç cşcrr[ı] yok*
Yek nefesden gayrı bi-tek cismimin bir var[ı] yok
2. < oy beni öz hclime ey bi-vefc devrcn-ı kec
Çeşmimi fun ile pür kıldın utanmaz 'cr[ı] yok
3. Dağılup tcrı üzölmüş sübhası nc-bud olup
< ande kaldı "ufinin destindeki zünncr[ı] yok
4. Nábııma el urmadan bildi tabib emrcyııı
Didi 'aşkın derdidir bu derdinin timcrı yok
5. Ccy-ı mihnet-fcncdir dünyc teccsüs eyledim
Dehr becında bulunmaz bir gül-i bi-fcr[ı] yok
6. Meclis-i vc'ixde ncçcri bulundum gcfilen
Meygede sckı "urchi lafının bczcrı yok
7. Bu tefekkürsüz kelcm encem-ı bi-ma'nc nedir
Böyle bihude Türcbi kimsenin eş'crı yok

223

Fe'iletün fe'iletün fe'iletün fe'ilün

1. "Lc" yı terk it zchid[c] iflc"ile "ille"ya bak
Geç kamu xann ü gümcndan hayret-i Mevlcyä bak
2. %'cb-ı gaflet içre bi-ñod eylemiş devrcn seni
On sekiz bin 'clemi gark eyleyen derycyä bak
3. Kcm-bin olmak dilersen sen seni fehm eyle var
Sa'y idüp nutkına yol bul cdemi ma'ncyä bak
4. Bul kemcl ehlin seni senden alup dirsən sana
Mürdeler ihyc iden 'šssc odur 'šscyä bak
5. Bu bisctı nakş iden nakkeşü bulmaktır hüner
Şeş-cihetden kıl teccsüs künbed-i mincyä bak

222 AE (54a), TTK (44a), MK1 (49a), MK2 (36b)

* Bu mısra TTK nüshasında 2. mısra ile yer değiştirmiştir.

5b bi-hār: ter hār TTK, MK1

223 AE (54b), TTK (44b), MK1 (49a), MK2 (37a)

6. ^cyır[u] nıxırdır Allıhdır su'cl eylesen kamu
Ben hele hayretde kaldım sen yüri ufrıya bak
7. '„rifi bi'llıh Türıbi kenz-i ^akkın mahzeni
Gir dil-i 'crifde bul sen “‘allame'l-esmc”ya bak

224

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Bı-sütün olmuş mu'allak künbed-i mıncıya bak
Ya ne kudretdir bu kim falk eyleyen Mevlıya bak
2. Nice yüz bin 'akl-ı Eflctun olan hayrettedir
Şeş-cihetden 'clemi gark eyleyen deryıya bak
3. Her demi bir nev' ile muğlak mu'ammı gösterür
Gösteren ol görünen mevcud olan çşncıya bak
4. Bir nefesdir Öālemi eşyāyı ihyā eyleyen*
Cümlesi ser-mest gāfil bir kıru gavgaya bak
5. Her biri bir dımen-i mezheb tutup eyler cedel
Fehm ü idrek olmamış itdikleri da'vcıya bak
6. Çünkü ^ak bir cümlesi bir rıha gitmekdir garay
İblisi rıh üzre koymuş virdiği igvcıya bak
7. Ey Türıbi sckit ol ebsem zebcn itme dırcz
“Men 'aref”den al sebak var “‘alleme'l-esmcıya” ya bak

225 *

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. %oşdur ol kes lcubclı dilde bir efkırı yok
Cümlesi terk eylemiş dünyı ile bczrı yok

224 AE (54b), TTK (44b), MK1 (49b), MK2 (37a)

* Bu beyit sadece TTK nüshasında vardır.

5b cedel: cidāl TTK

225 AE (55a), TTK (44b), MK1 (49b), MK2 (37b)

*5., 6. ve 7. beyitler AE nüshasında yoktur

1aefkārı: efkār AE

1b bāzārı: bāzār AE

2. Tcc fırka va-la tekmi1 ise de 'ürycn imiş**
Cur'adenda ol ne abdcldır anın esrcrı yok
3. '„kl-ı Eflctun olan pes-pcye zillet içredir*
‡clibc vechi budur kim kisede dıncrı yok
4. Bilmeyüp ma'nc-yı cdemden faberdcr olmayan
Bir şecer bitmiş yabanda mi ve-i mismarı yok
5. İblisi görmek dilersen zchid-i fod-bin[i] gör
Tc ezel inkcr[ı] vardır „deme ikrcrı yok
6. Bir u"ule koydı falk-ı 'clemi bu çarf-ı pır
"uretc sen ben isimde "anma kim mi'mcrı yok
7. Dcm-ı gafletde Türcbi bi-faber mey-for mest
Şerm kılmaz n'eyleyim ncmusı yokdur 'cırı yok

226 *

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Vc'ixin pendine bakma bir gül-i rufscra bak
Ncz[ü] istigncda mchir şive-i reftcra bak
2. Gönlümün nakdin alup bir buse ded eyler o yer
Sud var elbet sana bu nef[i] çok bczcra bak
3. Yandı ccnım cteş-i reşke karcım kalmadı
Ycr ile "armaş dolaş olmuş hele agycra bak
4. Gör kıycm üzre durur bekler 'ibcdet-fcneyi
Dogrılıkla vc'sil olmuş mescid[ü] mincra bak
5. Sen de kec-bin olma rch-ı 'aşk içinde togrı bak
<udret-i ^akka nazar kıl künbed-i devvcra bak

** Bu beyit TTK ve MK2 nüshasında 3. beyittir.

2b esrârı: esrâr AE

* Bu beyit TTK ve MK2 nüshasında 2. beyittir.

3b dınârı: dınâr AE

4b mismârı: mismâr AE

6a bu: bir MK1

226 AE (55a), TTK (45a), MK1 (50a), MK2 (38b)

* 1, 2 ve 3. beyitler AE nüshasında yoktur.

3b olmuş: - AE, - TTK, - MK2

5a bağ: var TTK, MK1

6. Biz cemcl-i ycra 'cşık olmuşuz leyl ü nehr
`ufi gir mescid senin mihraba dön di vcra bak
7. %asta-hcl olmuş Türcbi zer zer inler meded
Derd-i pür-fammcra düşmüş sckiyc bir çcre bak

227

Me fâ'î lün me fâ'î lün me fâ'î lün me fâ'î lün

1. Gönül yan âteş-i hicre gelen imdâda yokdur yok
Bu devrânda şanı bir dest-res-feryâda yokdur yok
2. Mürüvvet bâbı bend olmuş tahayyür içre sen kaldın
Sana rahm eyleyen ey bi-nevâ dünyâda yokdur yok
3. Cihân âlâyişiyle halk-ı Öâlem mest [ü] hayrândır
Bu halkı seyr ide bir er dili âzâde yokdur yok
4. Tecessüs eyledim hayli tariği nâzenin içre
Bulunmaz bir mürîdi kâbil-i irşâda yokdur yok
5. Beni şâd itmedi devr-i felekde tâliÖ-i nahsım
Terâhhum uma çarh-ı künbed-i minâda yokdur yok
6. Eger bunda kemâlâtın mükemmel kesb kıldınsa
Seninçün bir maşâm var cennet-i aólâda yokdur yok
7. İlâhî rahmetin deryâsına tutmuş Türâb ümid
Benim teg rû-siyâh Öişyânile uhrâda yokdur yok

228

Şâfiye-i Hüruf-ı Kef*

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Maşzen-i derd ü belc kıldın vücudum ey felek

227 TTK (45a), MK1 (50a), MK2 (38b)

1a Gönül: Âh gönül MK2

5a uma: ademi MK2

228 AİK1 (65b), AE (55a), İAK (42a), AİK2 (48b), MK1 (50a), MK2 (39a), MK3 (15a)

* Fİ HÂRFİ'L-KÂF AE, Hüruf-ı Kef AİK2, MK3, El-Kef TTK

Vāh dirigc gelmeyeydim anadan dünycya tek

2. Başım üzre cşiyen itmiş benim murğcn-ı ğam
Olmuşum Mecnūn-ı Őcni yok bana Őālemde Őek
3. Bcr-ı miĥnetdir bana Şa'id olan ruz-ı ezel
Lcyıkın oldur gönül bu bcrı sen hiç durma Çek
4. Rişte-i tedbirimi katö eyledi devrcn-ı kec
Gör beni ĥayret diyrcı semtine itmiş kürek
5. Kuh-ı hicr içre makcmım ch u nclemdir eniş
„teş-i süz-ı firçkım göklere olmuş direk
6. Bir perı kullcb-ı zülfünde ĥalcs olmak için
İbtihcl itdim duŐālar eyledim geçmez dilek
7. Ğu“a-i baĥra girüp biĥüdelikdir kārımız
Devr-i cevrenden Türcbi n'eyleyüp n'itsem gerek

229

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. “aŐa düşmüş eylemiş ĥun-ı sirişkim laöl-reng
Böyle kim kuh-ı BedaŐŐcnda bulunmaz böyle seng
2. Gör nice iksir imiş kim āb-dcr itmiş anı
Rütbe-i bālcdadır kırātını kıldım miheng
3. Kure-i Öaşkı derunumda meger tertib iden
Cānib-i ycrdan gelen üstcdı var tiĝ-ı ĥadeng
4. Ccm-ı mühr-i ycri nuş itdim bu ğün mestcneyim
Neş'esini ol bcdenin itdi beni ğāyetde beng
5. Tekye-i kuyunda ccnc bir gedc abdcclnım

1b anadan: andan AİK1, MK3

5a Kūh: Ğāh AE

5a u: - AİK1, - İAK, MK3

7a kārımız: kāhımız MK3

229 AİK1 (66a), AE (55b), İAK (42a), AİK2 (49a), TTK (45b), MK1 (50b), MK2 (39a)

2b bālā: vālā AİK1, İAK, AİK2 // miheng: mihek AE // kıldım: kıldı TTK

3b üstādı: üstād AİK // tiĝ-ı: tır-i AE

4b beng: seng AE, İAK

Vaśl-ı ycdınla ferāgat eyledim ncmus u neng

6. Ben cefa-keş Ócşıkım kayd-ı şafc tabÓım degil
Rāzıyım her cevre kılsan bana ey şuh-ı şeng
7. CemÓ idüp derd ehlinin derdin Türcbi Ócşıkın
Derdine tay itseler mümkün degil olmaya deng

230

Fe'ile tün fe'ile tün fe'ile tün fe'ilün

1. ^üsünün fayrcıyım Óclemde ey zıctı melek
Pür şafâlar kesb ider ccmım cefcsın idicek
2. Sırr-ı Óaşkın cteş-i mahfı derunum yandırır
Üstüh'ân-ı mağzıma geçdi sızılar cümle reg
3. İltifct-ı rahmına mażhar eger düşmez isem
N'eyleyim bu derd ile ben yanarım tc hâşre dek
4. Nice bin seng-i belc yağdırdı devrcn başıma
Dā'ir-i şabra girince çekmişim bir çok emek
5. Pcre pcre itseler aÓzâlarım her bir yana
Şöyle kim rcz-ı dilim bir kimseye olmaz dimek
6. Kuh-ken bî-Ócr imiş fcş eylemiş esrcrını
Rch-ı Óaşk içre benim temkñim andan gerçi yeg
7. Ey Türcbi sen benimsin ycr bana dirse eger
Ccn u varım bahş idem Óürycn olup dünycda tek

231

Fe'ile tün fe'ile tün fe'ile tün fe'ilün

5a abdālınım: abdālım AE

6a şafâ: cefâ TTK

230 AİK1 (66a), AE (55b), İAK (42b), AİK2 (49a), TTK (45b), MK1 (50b), MK2 (39b)

1b Şafâlar: cefâlar TTK

3b derd ile: derdilen AİK1

4b Dā'ir-i: Dā'ire-yi AİK1

7b Cān u varım: Cān-ı vārım İAK, Cān-ı dārım AE

231 AİK1 (66b), AE (56a), İAK (42b), AİK2 (49b), TTK (46a), MK1 (50b), MK2 (33b)

1. Dil fayıf gâflet meyınle geçdi devrcnım senin
Dcmeni dünyeyı tutdun bu mu izÖânın senin
2. Dcm-ı miñnet bcrını çekmekde hiç yokdur gamin
Der-pey-i tır-i ecelden var mı meycnın senin
3. Bunca teşviş-i nedcmet cümlesi bir rızık için
Bî-fıred rızkın virir elbette sultânın senin
4. Dünya gerdiş-vcr cscn devr ider demdir geçer
N'eyleyim yok chiri derdine dermcnın senin
5. Ehl-i imcnım deyu lcf itme ey dil epsem ol
« ande ikrer ile Öahdin kande imcnın senin
6. Dehr-i zâlin nakş-ı pür-efsun ile aldar seni
SaÖy ile menzil merâtib buldı aqrânın senin
7. Reh bulup ahz eyledin şeytcn nefsin pendini
Bend-i zindcn içre bir gün kalısar ccnın senin
8. Hâkka lcyık bir Öamel kesb itmesen bunda eger
Pür olur ncr ile ferdc ccn-ı nırcnın senin
9. Ncde itmek sud kılmaz ey Türcbi ol zamcn
Hiç kes guş eylemez ch ile efğcnın senin

232

Fc 'ile tün fc 'ile tün fc 'ile tün fc 'ilün

1. Genc-i hüsñünde efendim şöyle bir mcr perçemin
Ö„şık-ı üftcdeye gösterdi esrcr perçemin
2. Devr-i ruhscrında şan kim pcs-bendır hıfz ider
Bir cevchir maÖdenin tutmuş ki her bâr perçemin

4a Dünya gerdiş-vâr: Dünyāya düşvâr İAK

6a aldar: adlar AİK2, MK1

7b kalısar: kalır AE

8b cān-ı nırcn: cān-ı cāyı AİK2

232 AİK1 (67a), AE (56a), İAK (43a), AİK2 (49b), TTK (46a), MK1 (51a),

MK2

(40a)

3. "cye ŗclđı başıma bir ebr teg ey meh-liķā
Ccnıma cteř dūřurđı řimdi ey ycr perçemin
4. Bend idüp her tcrına Óařıkları kıldın eşir
Bir uzun endişedir gönlümde nā-çār perçemin
5. Bu Türcbi derdmendın derdine sen it devc
Gördüğim scÓat beni öldürđi hun-hār perçemin

233

Fc 'i lc tün fc 'i lc tün fc 'i lc tün fc 'i lün

1. Çün cefāsın çekmişiz dehrin şafcsın görmedik
Derdini kesb eyleyüp çhir devcsın görmedik
2. Vaktile hub-ruların sevdā-yı zincirin çeküp
Buse-i huşkünden özge bir vefcsın görmedik
3. Nezd-i humda nice kesler himmetin ahż eylemiř
N'eyleyim pır-i muğcnın biz duÓcsın görmedik
4. DefÓ-i ğam kaydına şerbet virdi devrcn-ı tabıb
Nuş kıldık zehr-i mcr imiş şifcsın görmedik
5. Bu vücūdun keřtisinde bec-bcn-ı fikir ile
Baħr-ı Óclem içre girdik hoş hevcsın görmedik
6. Söylemen dursun felek žclim bizi Óürycn idüp
Titredik vakt-i şitc köhne Óabcsın görmedik
7. Zcl-i dünycnın Türcbi aşl-ı neslin kim bilir

3a başıma: üstüme AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK2

4a Óařıkları: Óařıkların AİK1, İAK

5b hun-hār: dildār MK1

233 AİK1 (67a), AİK2 (50a), TTK (46a), MK1 (51b), MK2 (40b)

1b devāsın: řafāsın AE

3a humda: ħamda AE

Ol pelîdin mâderi kimdir babasın görmedik

234

Fc 'i lc tün fc 'i lc tün fc 'i lc tün fc 'i lün

1. Cevre muŖtcd-ı harîş oldu cüvcnım giderek
Bu cefclarla benim kesdi cmanım giderek
2. H̄cb-ı rāhat mı görür dîdelerim zcrımdan
Göge peyveste ola gerçi fiğcnım giderek
3. Zülf-i zincîr-i dil-crāyı meded çekmekden
Ŗalmadı n'eyleyelim tcb ü tüvcnım giderek
4. Vehmim ol girye ile hün-feşcnımdan vch
Ėarğ ide Ŗclemi gör eşk-i revcnım giderek
5. Dil eşir oldu yatar çāh-ı zenehdānında
Nola encemı anın kaşı kemānım giderek
6. Mevc ider görse cemclin bu cünun-ı Ŗaşkım
İde iz hār-ı hāyif sırr-ı nihcnım giderek
7. O mehin hançer-i müjgcı Türcbi bu gün
Söke çeşmim dōke kanım çıka ccnım giderek

235

Me fā'î lün / Me fā'î lün / Me fā'î lün Me fā'î lün

1. Tecerrüd Ŗclemi seyrinde ol ey dil Mesîhc teg
Seni sen saŖyile şāf it ki mir'ct-ı mücellā teg

7b Ol: Şol TTK // mâderi: mâderini AE // kimdir: - AİK1, - İAK

234 AİK1 (67a), AE (56b), İAK (43b), AİK2 (50b), TTK (46b), MK1 (51b),

(40b)

MK2

1a Cevre: Devr AE

3b n'eyleyelim: n'eyleyeyim AİK1, İAK

4b ide: - AE // gör: - AE

5a yatar: yatır AE, MK2

7a O: Ol AE

7b çeşmim: cismim AİK1

235 AİK1 (68a), AE (57a), İAK (43b), AİK2 (50b), TTK (46b), MK1 (51b),
MK2 (40b)

2. Bilürsün gülşen-i dehrin bisetü pcy-dâr olmaz
"akın ârcyiş-i ziynetle clud olma dünyâ teg
3. Şeki b-i ycr idüp Leylâ-yı Óaşkı muhtefî eyle
Bu halka rczını fcş itme gel Mecnun-ı rüsvâ teg
4. Rûhın bîdcr kıl tebdîl idüp süfliden Óulviye*
"ulûÓ it burc-i esÓaddan hemcn necm-i şüreyyâ teg
5. VasîÓ-i derd-keş olmak gerek Eyyübveş Ócşık
Hevâ-yı nefsilen her dem temevvüc kılma deryc teg
6. Eger kim şcha lcyık hcnedir mihmcn olur elbet
Gönül kcşnesin tathîr idersen beyt-i Óulyc teg
7. Türcbi gerçi mütü kablenin esrcrına vâkîf
Olursan hoş saÓcdetdir ki bir nür-ı tecallc teg

236

Fc ' i lc tün fc ' i lc tün fc ' i lc tün fc ' i lün

1. Giceler bcd-ı şabc âhım yetişdir ycra , ek
Zülf-i buyun ol mehin ben Ócşık-ı gam-h̄cra , ek
2. Tutıyc-yı hck-pcy-ı iştiyâkında gözüm
Al getir lutf u kerem kıl dîde-i hun-bcra , ek
3. Bcr-ı hicrcn çekmeden bî-tâb u Ócciz olmuşum
Ey gönül rahm it bana gel sen dañi bir pcre , ek
4. Bir büt-i raÓncya mc'ildir dilim ch neyleyim
Tîz yetiş rehbcn-ı gam bu kcfirm züncra , ek
5. Ruhları clin nigrcn ister isen şeklini
Var muşavver laÓlile hub levhâ-i gülcra , ek

2b ârcyiş-i ziynetle: ârcyiş-i dehrin ziynetle MK1

3a eyle: olma MK1

* Bu beyit AE, TTK, MK1 ve MK2 nüshalarında 5. sıradadır.

4a Rûhın: Rûhun AE, İAK

5b kılma: eyle MK1

**236 AİK1 (68b), AE (57a), İAK (44a), AİK2 (50b), TTK (46b), MK1 (52a),
MK2 (40b), MK3 (15b)**

1b Óaşık-ı: Óaşıkım AE

2b u: - AİK1, - İAK, MK3

3a u: - AİK1, - İAK, MK3

4a mc'ildir dilim: mâöil dertliyim MK3

6. Çekme teşviş-i resen katlim için hâzır sana
Vây efendim işte gışular beni ber-dâra , ek
7. “ad-hezcrân çekmişindir bî-vefclardan cefc
Leyıkın oldur Türcbi durma hiç cvâre , ek

237

Fe ‘i le tün fe ‘i le tün fe ‘i le tün fe ‘i lün

1. Zahmıma dârü benim ycrin devcsından gerek
Muhtefî emrczıma laÖl-i şifcsından gerek
2. İsterim bir şuÖle andan bu dil-i terikime
ŞemÖ-i Óaşkımlı sız ide vech-i ziycsından gerek
3. Nîm-nigch itmez bana ol meh budur ümidimiz
„hiri rahm eyleyüp geçmez gedcsından gerek
4. Tekye-i kuyunda bir dervişim ü şeyhim odur
Behre-ycbımdır garaž hayr-ı duÖcsından gerek
5. Ey gönül ch eyleme kanün-i Óuşşckcn degil
Ruıları gül cftin tığ-ı cefcsından gerek
6. Defter-i hub-rulara kayd itdiler gör ismimiz
Çıkmak olmaz anların taht-ı livcsından gerek
7. Óaşka ser virmek Türcbi şanma kim cscn olur
Geç bu cıandan el çeküb dehrin safcsından gerek

238

Fe‘i lâ tün Fe‘i lâ tün Fe‘i lâ tün Fe‘i lün

1. Olalı Óaşka esir eski hevcdan geçdik
Mest-i lc yaÖkıl olup derde devcdan geçdik

6b gışular beni: gışularımı MK3

G 237 AİK1 (68b), AE (57a), İAK (44a), AİK2 (51a), TTK (47a), MK1 (52a), MK2 (40b)

4a ü: - AİK1, - İAK, -AİK2, - TTK, vü MK1, MK2

5a kanün-i Óuşşckcn: âyin-i Óuşşākān AE, İAK

238 AİK1 (69a), AE (57b), İAK (44a), AİK2 (51a), TTK (47a), MK1 (52b), MK2 (41a)

2. Ğayrıya dcd ide eczcsını devrcn-ı tabîb*
Bize Óar y itme bizler o şıfcdan geçdik
3. Sckî-i bezm-i elest ccmını nuş eyleyeli
Bu cihcnda var olan cümle sivcdın geçdik
4. Oturub guşe-i meyhcenede sckin olduk
Vird-i esmc ile tesbîh-i duÓcdan geçdik
5. Görelim hclimizi rch-ı melcmet i, re
Halka rüsvcy olarak şerm-i haycdan geçdik
6. Dökeriz eşk-i nihcn sırrı nümç eylemeyi z*
Nclemiz dilde hafî şavt u şadādan geçdik
7. Ccnı ccncna vireldin bu Türçbi Óçşık
Degil ol sudı ziycndan dü serādan geçdik

239

Me fā'î lün / Me fā'î lün / Me fā'î lün Me fā'î lün

1. Efendim Yūsuf-ı şcnîsi sensin devr-i eyycmın
Melāmet mülki tahtında hemcn sür Óadl-i ahkcmın
2. Nice Óçşıkların hcck-i derinde pāy-mcl olmuş
Faleb-kcr-ı vişālidir umarlar lutf u inÓāmın
3. Seni görmüş kamu ru-gerdcn itmişler kilışcdan
Ne bütsün bctıl itdin ehl-i küfrün şimdi asnāmın
4. Nigch-ı cfet-i çeşmin gönüller ter-mcr itdi mi
Evin yıkmak dilersen xulm idüp Óālemde İslcmın

* Bu beyit TTK nüshasında 3. beyittedir.

3b cihānda: cihān AİK

5b şerm-i: şerm ü MK1

6a sırrı: sır AE // İderiz eşk-i nümā sırrı nihān eylemeyiz TTK

* Bu beyit TTK nüshasında 5. beyittedir.

239 AİK1 (69b), AE (57b), İAK (44b), AİK2 (51b), TTK (47b), MK1 (52b), MK2 (41a)

1a eyyāmın: dünyānın AE

1b Melāmet: Melāhat AİK1, TTK

2b u: - AİK1, - İAK // inÓāmın: ihsānın MK1

3a itmişler: olmuşlar AE

3b küfrün: küfri AE

4a çeşmin: çeşmi AE

5. Haycl-i fikr-i endişin digcr gūn itdi ahvclim
Gicclcr ūbha dek nclcm ūadāsın virdi hūzzcmın
6. Firāq-ı hāsretin qaddim büküb rişim sefi itdi
Bu dcrdin bulmadım gitdi nihcyet ben de encmın
7. Türccbi bir gam-ı tcriki , ār-sudan , evirmişdir
Anınçün farkın itmcm gerdiş-i ruz ile ahşcmın

240

Me fā'î lün / Me fā'î lün / Me fā'î lün Me fā'î lün

1. O servin pcyine eşki döküb ūlcr revcn itdik
Anın evrcck-ı mihrin bu dile hoş ūcyegcn itdik
2. Vişcl-i vaŪdine mesrur olup bu dide-i nemden
Nihcyet reh-güzcrında nice dürler feşcn itdik
3. Hezcr Ūuşşck yer yer debrenüb cmāde kılmışlar
Hadeng-i tjr-i müjcmı için ccnlar nişcn itdik
4. Bizi mestcne çcşmin mest idüp meyhāneden geçdik
Ĥayıf ūimdengerü şeytcn evin vardık vjrcn itdik
5. ūarāb-ı hūsn-i Ūaşkın neş'esi efzun olup serde
Rumuz-ı Ĥatt-ı Ĥclin sırrını andan Ūaycn itdik
6. Umur-ı dehri fi'l-cümle çıkardık levĤ-i Ĥctırdan
Bu gün ycr ccnibj Ĥck-i derinde cşiycn itdik
7. Uşul-i Ūaşk FerĤed ile Mecnuna mukcdemden
Türccbi anlara taŪlīm biz kıldık beycn itdik

4b dilersen: diler TTK // idüp: eyleyüp TTK // İslāmın: küffārın MK1

7a bir: ebr-i AİK1, AİK2

7b gerdiş-i: gerdişin AİK1, İAK

240 AİK1 (70a), AE (58a), İAK (44b), AİK2 (51b), TTK (47b), MK1 (52b), MK2 (41a)

3b müjcmı için: müjcmı anın için TTK

6b cānibj: cānını AE, İAK

7b kıldık: itdik AE

Me fā'î lûn / Me fā'î lûn / Fe'û lûn

1. ^abîbim derdimi itmezsın idrcık
Ėamındır kim girîbcnım ider , ck
2. MuŖālic bendeki bu semm derde
Leb-i laŖlin ana iksîr-i tiryck
3. Haycl-i fikrine dil düşdi şimdi
Degildir kayd-ı mülk ü māl ü emlck
4. Derunumdan benim her mesivcyı
Şükür yandırdı Ŗaşkın eyledi pck
5. Cihcnın Ŗizz ü devlet mesnedinden
Ser-i kuyunda hoşdur olmağım ĥck
6. Temennā-yı vişclın ārzūsından
Gönül cevlcın ider şan devr-i eflck
7. Türcbî cteş-i hicrinde ey yer
Ciger-suz itdi chir dîde nem-nck

Fā' i lā tûn / Fā' i lā tûn / Fā' i lā tûn / Fā'î lûn

1. Levĥ-i dilde bir elif , ekmiş nihcl-i kcmetin
Naş olunmuşdur zamîrimde cemcl-i kcmetin
2. Ŗad sehî oldukları servîlerin bāŖiş budur
Anlara taŖlîmi kılmışdır kemcl-i kcmetin
3. Düşmüş evşcfi muĥaddişler zebcnında müdcem
Birbiriyle şerĥ-i tefsîri su'cl-i kcmetin

241 AİK1 (70a), AE (57b), İAK (45a), AİK2 (52a), TTK (47b), MK1 (53a), MK2 (41a)

2b iksîr-i: iksîr ü MK2

3b mülk ü māl: mülk māl AE // māl ü emlāk: māl emlāk AİK1, İAK

5a Cihānın: Cihāmı İAK

6a ārzūsından: ārzūsında AİK1, İAK

242 AİK1 (70b), AE (58b), İAK (45a), AİK2 (52b), TTK (48a), MK1 (53b), MK2 (41b)

2b taŖlîmi: taŖlîm AİK1, İAK

4. Çeşm-i seyl-cb ile sır-cb eylemiş Ócşıkların
Perveri neş vü nemc bulmuş nihcl-i kcmetin
5. Teşne-i bımcına Loğman olursa yok Óaceb
Zinde-i şihhat için laÓl-i zülcl-i kcmetin
6. Zühd ile zchid uşanmışdır ham-ı mihrābdan
Doğrılık bcbında olmuşdur meycl-i kcmetin
7. Bir haycl-i fikr-i zikrinle Türcbi neylesün
Mümkün olmaz kim der-cgüş-ı vişcl-i kcmetin

243

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Sorma hclin ey perı sen gam yatağı gönlümün
„teş-i hicrile dolmuş çcr bucağı gönlümün
2. Neyleyim sevdā-yı dilber riştesin katÓ eylemiş
Fcriğ olmuş fehm kıldım geçdi çağı gönlümün
3. Tcr-mcr itmiş felek gör tişe-i endüh ile
Dercı mümkün mi bozulmuş bend bağı gönlümün
4. Yok nümuni kalmamış Óaşk āteşinden bir eşer
Dest-i devrcndan söyünmüşdür ocağı gönlümün
5. Hcne-i žulmet mi kalmışdır Türcbi çarh-ı kec
< ande kalmış şuÓle-i tcb u çerçğı gönlümün

244

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Ccnıma odlar şalubdur ey nigcrım gözlerin

5a Teşne-i: Neş'e-i AE

5b şihhat: sohbət AE, İAK

6a ile: - İAK

7a fikr-i zikrinle: zikr-i fikrinle MK2

243 AİK1 (75a), AE (58b), İAK (45b), AİK2 (52b), TTK (48a), MK1 (53b), MK2 (41b)

3b Dercı: Derc AE, AİK1

4a nümünü: nümüne AE

244 AİK1 (71a), AE (59a), İAK (45b), AİK2 (52b), TTK (48a), MK1 (53b) MK2 (42a)

Neyleyim yağmaya virdi cümle varım gözlerin

2. Ya nice tckat getürsün Óçşık-ı şeydcların
Şöyle bir cefet gibi serv-i çenârim gözlerin
3. Rahm kıl şol gamze-i tığınla katl eyle beni
İşte öldürdi yetiş ey nazlı ycrim gözlerin
4. Gönlümi teshîr idüp bend eylemişdir zülfüne
Böyle bir üstcd ccdü gül-Óizcrim gözlerin
5. Vâh Türcbi Óçşıkı şeydc kılan kimdir deyu
Ger tecessüs eyler isen şive-kcrim gözlerin

245

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Çahr ile taÓmîr olunmuş ibtidcısı dünyenin
BaÓîş oldur kim tükenmez hiç cefcısı dünyenin*
2. Şöyle idrek it güzcr-ı Óömrini zıll-i haycl
Râh-ı Hâğkdan gcfil olma yok bekcsı dünyenin
3. İhtiyâr ile degildir cevri ni elbet anın
Çâr necârî çeker şchı gedcsı dünyenin
4. Ful-i endişin fercgat eyle dil dâmen-keş ol
Mihnet-i enduhına degmez şafcsı dünyenin
5. Dâmene üftcd olursan çhiri düşver olur
"anma csân sen anı var bin belâsı dünyenin
6. Râhat-ı csüdelik ister isen tecride gir
Ó,,şıkâ yetmez mi şol köhne palcsı dünyenin
7. Zahmına dârü bulunmaz ey Türcbi isteme
Hokkasında kalmamış derde devcsı dünyenin

1a şalubdur: yaqubdur MK2

4b cādū: cāzū AE

245 AİK1 (71b), AE (59a), İAK (46a), AİK2 (52b), TTK (48b), MK1 (53b), MK2 (42a),
MK3 (15b)

* MK2 ve MK3 nüshalarında dünyânın şeklinde yazılmıştır.

4a eyle dil: eylemedin MK3

7a dârü: derman MK3

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Ey perî bilmem nedendir çevre muŖtādın senin
Cevri taŖlîm eyleyen kimdir ki üstcdın senin
2. "ol rakîb-i bed-liķā dirsem hemcn ŗcyestedir
Ol Ŗadudandır efendim gerçi irŗcdın senin
3. Yan gönül hicren odında ch u nclcn eyleme
Kim bilir kim gūŗ ider Ŗālemdc ferycdın senin
4. LaŖl-i ŗirînin iķūn ccnım fedc itdim sana
Ben gibi var mı cihcnda ŗöyle Ferhcdın senin
5. Mihrini refŖ eyleyüp rahmın nūmcycn itmedin
Ŗ,,ŗıķ-ı Ŗftcdenim yetmez mi bîdcdın senin
6. Nc-murcd itme beni vaŗlınla mesrur eyle gel
Merhamet kılmaz mı yoĖsa ķalb-i fūlādın senin
7. ŖĀciz olmuŗdır Tūrcbî bcr-ı enduh çekmeden
Bir naķar kıl ŗch levendim yoķ mı imcdın senin

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. < asdıma Ėanķer ķeker ķaŗı kemcnın gözlerin
Vāh ne ŗclim ey puser ķaŗı kemcnın gözlerin
2. Ya nice tckat getürsün ehl-i Ŗaŗķın üstüne
< atl iķūn eyler sefer ķaŗı kemcnın gözlerin
3. Nczenînim sevdiğim ccnım ona olmaz bahc
Bin maXir genci diğer kcŗı kemcnın gözlerin

246 AĞK1 (72a), AE (59a), ĖAK (46a), AĞK2 (53a), TTK (48b), MK1 (54a), MK2 (42a)

1b Cevri: Cevr AE

3a u: - AĞK1, - ĖAK

4b ŗöyle: söyle AĞK1, ĖAK

247 AĞK1 (72a), AE (59b), ĖAK (46a), AĞK2 (53a), TTK (48b), MK1 (54a), MK2 (42b)

3a ona: ana AĞK1, ĖAK, TTK

4. Remz ider ihfocyile Ócşıķ beni sen sev deyu
Gönlüme virmiş haber ķaşı kemcnın gözlerin
5. NİM-nigāhıyla tebessümden ferceset eyledim
Ruhlarım būs eyle dir ķaşı kemcnın gözlerin
6. Neyleyim ğavġc düşürmüş bende-i Óuşşckına
Bi-nihcyet ķan döker ķaşı kemcnın gözlerin
7. İsm-i nüh hârfile imlc sevdiğim şchım senin
Bu Türcbi çok sever ķaşı kemcnın gözlerin

248

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. ÓAķlımı yağmaya virdi āh efendim perçemin
Büy-ı Óanber tel tel olmuş şāh levendim perçemin
2. Zır-i fesden taşra çıķmış şanki bir ejder gibi
Cānıma ķaşd itmede Ħusrev menendim perçemin
3. Genc-i hüsünün hidmetinde pās-bāndır hıfz ider
Ya nice vaşf itmeyem ey dil-pesendim perçemin
4. Sāye sālmiş mār teg billūr gerdān üstüne
Zıb-i fer virmiş sana hāķķā begendim perçemin
5. Gerçi kim her mūyı bir tır-i belādır ķaşdıma*
Öldürür āhir beni bil nūş-handim perçemin
6. Çāk iderdim ursalardı lāle-i āhen bana
NiÓmet-i Óużmā budur kim baġı bendim perçemin
7. Āteş-i Óaşķınla sūz olmuş Türābı neylesün
™aÓf-hāl itdim vücūdum laÓl-i ķandim perçemin

249

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

7a senin: seni MK1

248 AİK1 (72b), AE (59b), İAK (46b), AİK2 (53b), TTK (49a), MK1 (54b), MK2 (42b)

2a çıķmış: - AE

* Bu beyit TTK nüshasında 6.beyittedir.

6a lāle-i āhen: lāle vü āhen AE

G 249 AE (60a), AİK2 (53b), TTK (49b), MK1 (54b), MK2 (39a)

1. Böyle tab'ın ycri ycrinden cüd eyley felek
Hicrile bir derde c'fir mübtel eyley felek
2. Lutfina bel bağlayub mesrur ile olma firib
< an bahcısı dcd ider bey'u şirc eyley felek
3. Menzil-i belcda mesned kılmaga sa'y eyleme
Ser-nigun eyley de fckin bir hev eyley felek
4. İnkılcü üzre midcdı gch şerefde gch pest
Bir gedcyı şch ider şchı ged eyley felek
5. Nice yüz bin derd-mendin yeresin nec'ur idüp
Zahm zahm üzre açar vanna dev eyley felek
6. Kimine kahr eyleyüp bir nena kılmış ihtiyec
Kimine ta'xim ile foş merhab eyley felek
7. Keşfi der her dem Türcbi bu me'cni remzini
"Küllü şey'in hclikun" lafxı nid eyley felek

250

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

1. Pehliven-ı enduh pes kılmaga rez-i dufter gerek
Ceyş-i gam def'ine 'cşık kahramanı er gerek
2. %'chişi gönlümce bir kaddi sehi fub dil-rübe
Ncz-ı istigncda mchir bezme şol dilber gerek
3. Sckiy e mey-ncb-ı v'cf cmcde ammc kande ccm
Pür kılub 'uşşcka ihscn itmege scgar gerek
4. Ney tanbur u kemcn mutrib muganni nagme-scz
Na'l-i bedcm la'l-i şekker rufları enver gerek
5. Mevsim-i gül 'ayş 'işret vakt-i eyycm-ı bahcr
Böyle kim bec-ı behişt-csc münevver yer gerek
6. #onca fcrından şikcyet eylemişdir bülbüle
Gösterüb dcg-ı nihcnn lele vü ahmer gerek

250 AE (60b), MK1 (55a), MK2 (39b)

1b er: - MK1

4b na'öl-i: naql-i MK1, MK2

7. Sünbül[ü] nergis Türçbi güft gula anlara
Reşk idüp susen meger çekmiş ola fançer gerek

251

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. "ufi devrcn eyle bir çok çok "avcb ister isen
"ıdkile söyle du'c-yı müstecb ister isen
2. Cennete kim kor seni bihude teftiş itmeden
Bir 'amel kesb eyle var şcfi cevcb ister isen
3. Yo'fsa 'cciz oldun ise bizlere dc'fil ol
Her taraftan yıkılub cc'nın farcb ister isen
4. "ohbet-i helvc degildir bezmimiz ey zchidc
Bizde yoğ kcle yekuludan kitcb ister isen
5. Himmetin afz eyle var pir-i mugcn destin tutub
Mest-i lc ya'kıl olup keskin şarcb ister isen
6. < oyma destinden "akın sen sübha-i "ad dcneyi
Mak"adınca kil u kcli bi-hescb ister isen
7. Ccn ü dilden rch-ı 'aşka gir gururı terk idüp
Nefsini pes-pcye kıl fcki Türçb ister isen

252

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Lām*

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Hoş hayālın bu dil-i vjrcnede kurmuş temel
Ĝam yatağı hānede eglenmek olmaz ey güzel

251 AE (60b), MK1 (55a), MK2 (40a)

1a ister: - AE

1b ister: - AE

4b yoğ: - AE // ister: - AE

5a destin: - AE

5b ister: - AE

252 AİK1 (73a), AE (60b), İAK (46b), AİK2 (54a), TTK (49a), MK1 (55a), MK2 (42b)

* Fİ ḤARFİ'L-LĀM AE, Ḥurūf-ı Lām AİK2

1a vjrcnede: vjrcnda İAK, divānede TTK

2. Miĥnet-i endūh ile pūr eylemiş devrcn beni
Sen gibi sultāna Şcyeste degildir bu mahall
3. Tişe-i cevrinle saöy it bir taraftan kıl ĥarcb
Ecr-i ŐuŐmcdır efendim eyleme iĥmāl gel
4. Rişte-i ĥun-riz-i ğamzenden naŐıbm isterim
Őerĥa Őerĥa Şınemi kıl ĥiri baĝrımı del
5. Dcmenin ter kılmasun piĥidene cmāde ol
Şöyle bil cyendedir eşk-i revcnımdan bu seyl
6. Ya nola ĥclim enisim dūnycda derd olmasa
Mācerā-yı ser-gūzeŐtim mūŐkilim kim ide ĥal
7. Dād olan Ĥaĥĥdan Tūrcbi ger Őafcdır ger cefc
Şa'il ol takdīre baĝlan sōz budur eyle Öamel

253

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Rch-ı minhcında Őcbit kıl beni itme zelil
Ru-siyĥim cūrmile ĥclim bilürsün ey Celil
2. Raĥmetin derycsına ümīd-i iĥlcŐ itmişim
Yoĥsa yoĥ sen Şcha lcyık bende aĥlcĥ-ı cemil
3. Ĥavfım ol ferdc diŐcnında nola ĥclim benim
Yc İlchi ruz-ı maĥŐer eyleme rahm it ĥccil
4. Őulmet-i ŐiŐycn içinde ĥalmıŐım yc Rabb ben
Merĥamet lutfunla eyle Şemö-i tevfiĥin delil
5. Fikrile ĥayret diŐcında taĥayyürdir işim
Derdile giryen olup dü ĥeŐmimiz oldı Őalil
6. Dcmen-i Őafvın tutub cūd-ı derinde durmuŐum
MüddeŐi Őadlin bana inöcm baĥŐındır kefil
7. Ĥürmet-i ĥakk-ı Muĥammed MuŐtafā yā Kird-i ger

4a Rişte-i: Deşne-i TTK

253 AİK1 (73a), AE (61a), İAK (47a), AİK2 (54a), TTK (50a), MK1 (55b), MK2 (43b)

6a afvın: afvūn AİK1

254

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Mâ'il-i üftededir şchım sana gönlüm ezel
Gör anınçün nutka gelmiş vaşfına şöyle gazel
2. "ayr-ı gönlüm bçğ-ı hüsünden şaşın ref'Ö eyleme
ÖAndelîb şeydc bilürsün goncaya virmez hâlel
3. Reşkim ol müşkin zülfinden o kefir şcne vch
Uğrulamış ağzına almış bana gösterdi tel
4. Ya nice ben olmayım derdile kim bcd-ı şabc
Hâb-ı nâzda oşşamış gerdcnını mekkcre yel
5. Lezzet-i laÖlin su'al itdim o meh virdi cevâb
Didi şerm olsun anın yanında şekkerle Öaşel
6. Pcs-bcndır şol cevchir gencine hind leşkeri
Vechin üzre ey perî hcl-i siychın fi'l-meşel
7. Zincir-i gışu ile bend it Türcbi Öcşıkı
Bir cünun-ı aşkın olmuşdur ana yokdur bedel

255

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

7a Muştafâ yâ Kird-i gcr: Muştafâdır yâdigâr AE, MK1

254 AİK1 (73b), AE (61a), İAK (47a), AİK2 (54a), TTK (50a), MK1 (55b), MK2 (43b)

3a ol: - AE

3b tel: el MK1

4a nice: niçün MK1

6a hind: Hindü İAK

7a Türâbî: bu Türâbî AE

7b cünun-ı Öaşkın: cünun Öaşkın AE

255 AİK1 (74a), AE (61b), İAK (47b), AİK2 (54b), TTK (50b), MK1 (56a), MK2 (43b)

1. Hicr bārın ey nigcırım žahrıma itdim hâmul
Resm-i Őuşşākān degildir eylemem andan nükül
2. Rch-i Öaşkında bu ccnım nezr idem csān bana
İltimcsımdır meded benden bunu eyle kabul
3. Ğamze-i hūn-rızine hüküm it beni katl eylesün
Ya kerem kıl rahm idüp sen derdime bir çcre bul
4. Ccy idinmiş bî-ñired ğam şıne-i sūzenıma
„teş içre mesken itmek hiç olur mı ey cehul
5. Göz görüp ruhscrını dil sana bende sevdiğim
Bak gören kimdir seni enccm-ı gör kim oldu kul
6. Dıde duhtum hck-i kūyun beklerim ümıdile
Murğ-ı kcmım lcne-i vaşlın diler olsun vuşul
7. Zincir-i sevdāsı boynumda Türcbi ol mehin
Leşker-i mihrı derunum şehrine itmiş duhül

256

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

1. Geldi eyycm-ı bahār oldu hüveydc bülbül
Murğ-ı ter üzre kadem başdı müheyyā bülbül
2. Gelüb ol vaqt-i hāzān Öaşkı debisten içre
Nağme taölîmi kılar Őaşq Öcşık-ı şeydc bülbül
3. Jāle yüz sürdi seher dāmen-i evrcq-ı güle
Getirir tā reşkile enduhla sevdç bülbül
4. Eşk-i seylcb-ı revcn itse de teskin olamaz
Bu harāretle hazin olmada hclç bülbül

1a Hicr bārın: Hicr-i yārin AİK1, TTK, MK1

5b kimdir: kimdi AE

256 AİK1 (74b), AE (61b), İAK (47b), AİK2 (55a), MK1 (56a), MK2 (43b)

2b taölîmi: taŐlîm AE

2b kılar: kıla AE // Őaşq: - AİK1, - İAK

3b tā: - AİK1

4a itse de: elbette AE, İAK

5. Nc̄le ferycdına res kılmasa bunı gonca
Güm-şud eyler o demi vezn-i muḳaffc̄ bülbül
6. Dām-ı Öaşk içre esîr olmasa ferycd̄ itmez
^cl̄ tefsîrine āgāz ile guyc̄ bülbül
7. Cevr-keşlikde Türcbiye o menend olamaz
İdemez derde taḥammül hele aślc̄ bülbül

257

Fe'i lā tün Fe'i lā tün Fe'i lā tün Fe'i lün

1. Vaşlını ār yū ḳılup derdine oldum mā'il
Nakd-i ccn̄ dcd̄ ile imtāŐ-ı ḡam itdim hc̄sıl
2. İsterim görmege vechin görebilmem ccnā
Ġclibc̄ tcliŐ-i naḥsım ara yerde ḥc̄'il
3. Terk-i Őaşḡ eyle deyu pend virirsin nc̄sîḥ
İhtiyacımla degil neyleyeyim ey ḡc̄fil
4. Nakş olan tc̄ ezeli kcdirsın takdîrden
RefŐine ben giremem re'yine sen it zc̄'il
5. Yağmasa seng-i belc̄ başıma ol devrc̄ndan
Rāḥatımdan düşerim olmasa bir cn̄ nc̄zil
6. Ncr-ı Őaşḡ içre yerim oldı semenderler teg
Ben cününüm özini odlara şalmaz Őāḡıl
7. ^cl̄-i bîmcrı ne bilsün cesedi zinde olan
Ehl-i Őirfc̄na Türcbi bu revişim şcmil

258

5a bunı: buyı TTK

6a tefsîrine: taḡrîrine AİK1

7a olamaz: olmaz AE

257 AİK1 (74b), AE (62a), İAK (48a), AİK2 (55a), TTK (50b), MK1 (56b), MK2 (44a)

1a Vaşlını: Vuşlatı MK1// ārzü: Öarz AE, TTK // ḳılup: idüp MK2

4b ben: - MK1 // giremem: gireyim AİK1, İAK

7a ne bilsün: neylesün AİK

258 AİK1 (75a), AE (61b), İAK (48a), AİK2 (55b), TTK (51a), MK1 (56b), MK2 (44a), MK3 (16a)

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Sckıyc şun bcdcy refÖ it derunumdan melcl
< almasun gönlümde aşlc ncm-ı gamdan bir haycl
2. Biz harcıcet ehliyiz sūdı ziyıncdan geçmişüz
Destini katÖ eyledi bizden bu gün ceng[ü] cidcl
3. Pür kılub ccm-ı muşaffā vir bana nūş eyleyim
Ruze girdi bend olur meyhcne bcbı iħtimcl
4. Scye şaldı başıma māh-ı şıycm bir ebrveş
Bezm-i mey itdi hūzurumdan nihcyet intiķcl
5. Şehr-i Öıydı bekleriz şcm u seħer itsün tuluÖ
Çekmeden bār-ı şıycmı olmuşuz şöyle hilcl
6. Ney tanbur u kemcn mutrib daħi oldı nihcn
Düşmüşüz ruz-ı sevcda yā İlāħı bu ne hcl
7. Zühd-i huşk üftcde-i seccde tesbıħ vird ile
Rch-ı Öaşkı tut Türcbi bu ne bir çok iştiğcl

259

MefÖölü mefāÖilü mefāÖilü feÖülün

1. Bend itdi beni ālile bir ğamzesi kctil
„şüb-ı zamān eyledi her re'yimi bctil
2. Nc-haķķ yere žulm itdi tıģı kıanımlı dökdi
Şcyeste budur hūkmine sultān ola Öcdil
3. Gerd eyler iken devr-i ruħun gör dil-i ncşcd
Üftāde-i hayf çch-ı zeneħdcnına cchil

1a refÖ: def AİK1, MK3

2a sūdı: sūd AE

2b ceng[ü]: cengi AİK1, İAK, MK3

4a başıma: üstüme AİK1, İAK, TTK, MK1, MK2, MK3

5a Şehr-i: Rüz-ı AE // u: - TTK

5b bār-ı şıycmı: bād-ı şabā MK3

6a tanbūr u: tanbūrı AİK1, İAK, MK3 // mutrib daħi: mutrib de MK3

6b ne hāl: tevbe hāl MK3

259 AİK1 (75a), AE (62b), İAK (48b), AİK2 (59b), TTK (51a), MK1 (56b), MK2 (44a)

2b hūkmine: hıkmct-i TTK

4. Ğarķ oldu benim girye ile seyl-i sirişke
Bir vaķt ile hoş menzirim olmuş idi sċhil
5. Şābit reh-i Öaşkında bu gün gerçi ben oldum
Ārzu-yı vişclinle senin cevrine ķā'il
6. Şol źulmet-i zūlfünden için cb-ı ĥayctı
Bcöiş ki bu Őuşşākın olup Öaşkına kbil
7. Dergch-ı derin ĥekine yaşlandı Türcbi
Lutfunla diler olmağa ol kmına vċsil

260

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Vakt-i czer irdi geldi nev-bahera hoş kemcl
Sebzeler gösterdi refö itdi nikcbın ĥub-cemcl
2. Ĥükm olup berena her eşycıyı sircb itmege
Cümlesin emvct iken ihyc ider ol Żü'l-celcl
3. Cc-be-cc elvcn-ı ziyet tutdı šāhrālar müdċm
Ő,,leme źulm itdiginçün gör şitc buldı zevcl
4. Rū-nümā kıldı şükūfeler cihcmı tcb idüp
Elbis-i ĥadrā giyüb berk-i şecer serv-i nihcl
5. ŐAndelīb oldu müheyyā gülşene kursun otağ
Reşkle murğcn hezcra itmesün mi ķil u ķcl
6. Deprenüb bcd-ı šabc cuy-ı revcn Őazm itdiler
Çıkdı teşriŐe çemenler eyleyüp Őarż-ı vişcl
7. Şöyle kim nc-bud idi var eyledi Perverdigcr

4b ile: - MK1

6a için: içüp MK1, MK2

7b vāşıl: ĥāşıl AE

260 AİK1 (75b), AE (62b), İAK (48b), AİK2 (56a), TTK (51b), MK1 (57a), MK2 (40b)

1a nev-bahāra: nev-bahār-ı AE

1b ĥüb: hoş AE

7a idi: iken TTK

Ĥikmet-i Ĥakka nażar kıł sen Tũrcbi Őibret al

261

Mef 'ũ lũ / Fā' i lā tũn/ Me fā' i lũn/ Fā' i lũn*

1. Dur olma rāh-ı Ĥakkdan teġāfũl itme ey dil
Niçũn bu mũlke geldin tefekkũr it anı bil
2. Uyub hevā-yı nefse ŗakın ki dāma dũŗme
Nc-bud ¼aŐr-ı ¼āhdan veli rehcsı mũŗlil
3. Tecerrũd-i Öclemde kemcle muntazır ol
Saöy ile Őcŗık bekũn rızā-yı Ĥckkı taĥŗıl
4. Mesned-i bĩ-be¼cdır dest-keŗ ol fencden
CemiŐ-i mcŗivāyı koyma derununda sil
5. Seyf-i fercġatla gel mihr-i cihcn riŗtesin
< atö-ı ber¼d it yũri keŗf ola yũce menzil
6. Guŗe-i vahdetde sen bekle kanāŐat derin
ŐAŗk-ı İlchıye it ruhunı bĩdcı kıl
7. Eyle hidcyet Tũrcbi kuluna yc Rahĩm
Eŗk-i revcn eyleyũp zcr idiyor nice yıl

262

Fā' i lā tũn / Fā' i lā tũn / Fā' i lā tũn / Fā' i lũn

1. ^add-i bi-pcycn-ı nc-maŐlũm derycdır gũnũl

7b kıł sen: sal ey AE

261 AİK1 (76b), AE (63a), İAK (49a), AİK2 (56a), TTK (52a), MK1 (57a), MK2 (44b)

* Bu gazelin vezni problemlidir.

1b tefekkũr it anı: tefekkũr eyle sen TTK

3a Őālemdde: Őāleminde AİK1,MK2, Őāleminde sen TTK

3b AE nũshasında 4.beyitte.

4b AE nũshasında 3. beyitte.

6b it: yet MK1

262 AİK1 (76b), AE (63a), İAK (49a), AİK2 (56b), TTK (52b), MK1 (57b), MK2 (45a), MK3 (16b)

Sırr-ı Hakkın mahzenidir beyt-i Ölücdür gönül

2. Vaşfına Öcciz hıred idrek ana olmaz şincs
Kimse fehm itmez anı bir böyle maÖncdür gönül
3. Hıne-i Hakk lı-mekcn ecscd hem ruhcñdir
Pertev-i envcr-ı Mevlc Öarş-ı aÖlcdür gönül
4. Her ne matlub eylesen maÖñide şuret gösterür
Ğclibc ccy-ı behişt Firdevs-i kübrcdür gönül
5. “Furfetü'l-Öayn” içre kevni geşt idüp pervcz ider
Cism-i kuh-ı Kçf içinde murğ-ı ÖAnkādır gönül
6. Mažhariyyet kcf nun emrinde kim mevcud olan
Nakş-ı kudretle ceridi gene eşycdür gönül
7. Şerh-i takrİRinde Öccizdir Türcbi zchida
Kcr-gch-ı hikmete gir gör ne kälādır gönül

263

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Mihnet-i dünyā elinden bu dil-i şeydc melil
Gülmedi baht-ı siychım qahrile hclc melil
2. Rişte-i tul-i emel endişe-i fikriyle hep
< cdî vü müfti müderris hcfiż u monlā melil
3. Hiç kes miñnet yatağı dehrde şcd olmadı
Ey gedc sen mi melİlsin mü'min[ü] tersc melil
4. Pür meşakkat çekdiler mahzun olup bin derdile
Gittiler Ferhcd Şir'in Mecnun dahi Leylc melil
5. Bir mükemmel kcmā irmiş görmedim guş itmedim

1b mahzeni: mažharı AİK1, İAK, MK3

2a şinās: sened MK3

6b kudretle: kudretlen AİK1

7b kälādır: qārdır AE

263 AİK1 (77a), AE (63b), İAK (49b), AİK2 (56b), TTK (52a), MK1 (57b),

MK2

(45b)

1b dünyā: devrān AİK1, İAK, TTK

4a olup: - AE

4b Gittiler: İttiler MK2

Dcm-ı h yret-cc içinde ağniy  edn  melil

6. Her kimin hclin teccsüs eyledim benden beter
Deyr-i f nide ser-c-pc c hil   dcnc melil
7. Ya nice mesrur ola cy  Türcbi sevdiğim
Çeşm-i  ibretle nağar kıldım kamu d ny  melil

264

F ' i l  t n / F ' i l  t n / F ' i l  t n / F 'i l n

1. Ey peril  uřđckına sen böyle bidded itme gel
Nc-m ncsibdir efendim cevre mu t d itme gel
2. Ğamze-i hun-rizine ta lim-i efsun eyle
< ctili terk it digeş şan atda  sted itme gel
3. Dcm-ı zülfünde hezcr Öcşıkları'n üftededir
 Iyd-ı vaşında senin kurbcn'n  z d itme gel
4. La l-i şirinin içün şol tişe'i sevd  ile
Kuh-ı  aşkından beni enccm Ferhcd itme gel
5. Bilmişem meh-rulara resm-i vefc cyin degil
Sen anı şchım güzeller içre iccd itme gel
6.  n cefc tiğin çeküb katlime iğd m eyledin
Dcmenin hış it meded şanıyla berbcd itme gel
7. Dil-i T rcbiden  midin kat  kıl var ğayrıdan
Başıma bir cre bul bihude ferycd itme gel

265

F ' i l  t n / F ' i l  t n / F ' i l  t n / F 'i l n

1. Derald bir hcncde hem-scye olduk ittiş l
Ycr-ı ğcşım hem-nişinimdir müdcmi mch u scl

5a g ş: - MK1

264 AİK1 (77a), AE (63b), İAK (49b), AİK2 (57a), TTK (52b), MK1 (57b), MK2 (45b)

1a sen: gel MK1

4b  aşkından:  aşkında AİK1

265 AİK1 (77b), AE (63b), İAK (50a), AİK2 (57a), TTK (52b), MK1 (58a), MK2 (45b)

2. ÓAşk[u] sevdic lilesi gerdenıma zıver yeter
Devlet-i mansube-i dünyc için itmec kıtlc
3. Yüz çevirdim çhiri inÖcmını reddeyleyüp
İstemem lutfun felek gaddera itdim infiÖcl
4. Ya kime şekvc idem çarh-ı dün eylemiş *
Ahter-i ikbclimi necmān içinde pcy-mcl
5. BcÖiş oldur dcd-ı ferycd eylerim guş eylemez
Ol ruh-ı gül gonca-ter serv-i revcn laÖl-i zülcl
6. Ruy-ı dil-dcrı görüp güftcra tcbım kalmadı
^climi Óarż itmek isterdim zebcnım oldu lcl
7. Bir perİNin cevri devrin miĥneti il taÖnesi
< avs-i chen çekmeden oldum Türçbi bİ-mecccl

266

Fc'iletün fc'iletün fc'iletün fc'ilün

1. Gösterince nev-nihclinden yine esrcr gül
Bülbüle düşdi terennüm dinlesün neçcer gül
2. Cc-be-cc mesrur olup gül mevsiminde ehl-i 'aşk
Buy falka neşr olur her lahxa vü her bcr gül
3. 'Adlile nevrüz-ı sultcn tahtına itdi cülus
Bende-i makbul olmuşdur bu dem serdcr gül
4. Perdesin çck eyleyüp gonca nikcbın tarh idüp
'„şİka hüsn-i cemclın 'aryı ider tekrcr gül
5. Müjde-i bcd-ı şabc vakt-i seher dcd eylemiş

1b müdcmi mch u scl: müdām u māh sāl AE

3a reddeyleyüp: reddeyledim MK1

4a şekvā: şevke İAK // idem: ide AE // çarh-ı dün: çarh-ı felek MK1, MK2

* Bu beyit TTK nüshasında 5.sıradadır.

6b Bu beyit AE nüshasında yoktur.

7a Bir: Her MK1

266 AE (64a), TTK (49b), MK1 (55a), MK2 (43a)

Gülşene geldi yetişdi misk-i 'anber-bcr gül

6. %'cb-ı nczından uyarub giceler ta'ciz idüp
Her seher tekdir idermiş bülbül-i bi-'cr gül
7. %ançerin susen çıkarmış lcle dçgn gösterüb
< idvetc kılmış benefşe çıkdı cteş-vcr gül
8. Jcle mi evrck-ı gülde nukre-i fcli' mi kim
Rište-i deyrin diler bu lü'lü'-i şeh-vcr gül
9. Büt-perest itmiş kuşatmışdır meycl-i bülbüle
Tcr-ı zülf-i sünbülinden bir resen zünncr gül
10. Gül güler ncz eyleyüp bülbül figcn eyler ki hayf
Eylesün lcyık budur kim derdime ti mcr gül
11. Va'de virdi bülbülün gönlini ta'mir itmege
‡clibc kim küşte kıldı virdigi ikrccr gül
12. Sebze-i dıbc döşendi bcgda her bir ccnibe
İstikcmet üzre tutdı bezmile ezher-ı gül
13. Şcm olur tc "ubha dek ferycd-ı nclcn eyleyüp
Bülbülün 'çşıklığın "or eylemez inkcr gül
14. Düşdi servi pcyine "u tutdı gül demcnını
Bir 'arus-ı nczenin oldı kamu eşccr gül
15. Her şükuf csude hcliyle senc-f'cn olmada
Ruy-ı envcrıyla ruşen kıldı sebze-zcr gül
16. Şcm olunca aftercni bir yerin tanxim idüp
Çarf-ı gerdun gösterir ki künbed-i devvcr gül
17. Hem-nişin fcr ile magrurdur ol muftcfe
Ruy-ı 'uşşcka tebessüm birle bir kez bcr gül
18. Sensiz ey ruh-ı revcn gülşcnı seyr itsem eger
Her dikende görünür bu gözlerime mcr gül
19. Gül-rufun va"finda ancak bir peycm almak diler
Vakt-i "ubha muntaxırdır eyler istikbccl gül

7b Kıdvetâ: Kıadd-i dü-tâ MK1

8b deyrin: dizmek TTK // lüölü-i: lüölü mi TTK

13a feryâd-ı nâlân: feryâd u nâlân TTK

16b ki: bu MK1, MK2

20. La'lin ev'cfin işitmişdir 'abcdan her seher
Lcl olup hayrette kalmış terk idüp güfter gül
21. < adr-i gül bilmez o kes fcr-ı cefcyı çekmemiş
< ande gül var anda var elbette bir agycr gül
22. Bcg-bcn-ı dehre 'aryuhcl idüp kıldık niycz
Eyledi ncçiz iden encem hürmet-ker gül
23. Seyr-i keşfinde şükufcn içre gördüm mu'teber
^aydar-ı kerrcr sünbül Ahmed-i muftcr gül
24. Ravya-i dcr-ı cincn ``ahnında bilmem var ise
Böyle gül bcg-ı cihonda bitmemiş bisycr gül
25. Sc'ir-i güller Türcbi buy-ı cndan afz ider
Gerçi bir güldür açılmış ycr-ı gcrı çcr gül

267

Mef'ulü mefc'ilü mefc'ilü fe'ulün

1. Ey dil yüri 'aşk ehline hem-dem olalım gel
Esrrcr-ı %udc rczına mahrem olalım gel
2. †am ceşini ifrcc idelim mülk-i bedenden
Mey nuş idelim şcd ile furrem olalım gel
3. Zchid gibi fuşk-i riyc rchına düşme
'İrfcna yetüb sa'yile cdem olalım gel
4. şüst eyleyelim destimizi cümle sivcdan
İkrccrımıza scbit-i muhkem olalım gel
5. Her fende naxar eyler isen kudret anındır
Kütch zebcn eyleyüp ebkem olalım gel
6. Pcycnı bulunmaz hele bir bahr-ı girçendir

21b var: - MK1

23a Seyr-i keşfinde: Seyr-i gülşende MK2

267 AE (64b), TTK (51b), MK1 (59a), MK2 (44a)

2a idelim: idegör TTK, MK1, MK2

3a Zchid gibi: Zāhid ehli gibi TTK, MK1, MK2

3b sa'iyile: şayd TTK, MK1

Nc-bud idelim fitrımızı yem olalım gel

7. Bi-'aklile bi-fikr ile hayretde Türcbi
Nççcr varub 'cciz-i sersem olalım gel

268

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. %cne-i dilde nişini ycr-i müsteşncı bul
Cism-i kuh-ı < cf içinde mesned-i 'Ankcyı bul
2. Şeş-cihetden gark idüpdür on sekiz bin 'clemi
Teşne-i ihrcka düşdün sa'y kıl derycyı bul
3. Beyt-i heştin bahrına gavvcs ol 'criflere
Ccn u dilden bende ol her kande var crcyı bul
4. Nutkına yol bulmaz isen işte oldun fcsirin
Nükte fehm eyle tefekkürle yüri ma'ncyı bul
5. Nutkile var oldu her eşyc nutuktur lc yemut
„demi ma'nc nedir bil “‘alleme'l-esmc”yı bul
6. Cevd olmaksı murecdın cb-ı hayvcn nuş it
Er yedinden zinde ol var hayret-i 'Şscyı bul
7. Fayl-ı Yezden kullarının pcyine olduk Türcb
Sen de ehl-i 'aşk isen gel bunda elif bcyı bul

269

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Dağılub erzen gibi bin ycre kim gönlümdür ol
Bulmamışdır derdine bir çcre kim gönlümdür ol
2. Zcr[u] giryen ch u nclen dide pür-fun çarfdan

6b fitrımızı: katremizi TTK, MK1, MK2

268 AE (65a), TTK (51b), MK1 (59a), MK2 (45a)

6a it: kıl TTK, MK1, MK2

269 AE (65a), TTK (51b), MK1 (59b), MK2 (45a)

1a yäre: päre MK1, MK2

2a ah u nälän: ah-ı nälän TTK

Vcdi-i hayretde bir cvcre kim gönlümdür ol

3. Men 'aref dersin tilcvet eylemiş ma'ffice
Vckif olmuş cüz'ice esrcra kim gönlümdür ol
4. Gülşen-i hüsnün temcşcsında efgcn itmede
Bülbül-csc düşdi şimdi zcra kim gönlümdür ol
5. Benden iffc bir gül-i ter-tezeye 'cşık olup
Yok peycmim böyle bir mekkcre kim gönlümdür ol
6. Deşt-i hcmun içre ser-geşte gezen Leylc için
Var ise Mecnuna nisbet ara kim gönlümdür ol
7. "cli'-i nafsı elinden bu Türcbi neylesün
Kcma yetmez böyle baftı kara gönlümdür ol

270

Fc'iltün fc'iltün fc'iltün fc'ilün

1. Gel firib olma bu dehre ey gönül czcde ol
'„kil-i hüşycr ol da "uretc divcne ol
2. '„şık isen ncm ü şcn-ı şöhreti terk eyle var
Perr ü bclin şem'-i 'aşka suz iden pervcne ol
3. Dilden ifrcce eyle külli mcsvcnın fuyını
Dünyc olsun bir yana sen dünycdan bir yana ol
4. Dcmn-i pir-i mugcni kılma destinden rehcc
Scde-dil olmak dilersen sckin-i meyfcne ol
5. Murg-ı derde lcne serde eyleyüp Leylc için
Ey Türcbi bu kaycda < ay"veş bigcne ol

271

Me fc' i lün me fc' ilün me fc' i lün me fc' i lün

1. Bilüb tak'irini ey dil kılub tevbe peşimcn ol

7a elinden: yedinden MK1, MK2

270 AE (65b), MK1 (59b), MK2 (46a)

271 AE (65b), TTK (53a), MK1 (59b), MK2 (46a)

Döküb eşk-i revcın ch idüp çck-i giribcn ol

2. ^azer kıl div-i nefse mührüni üstünden aldırma
Anı kat'-ı ser eyle cehd idüp "onra Süleymcn ol
3. Tefekkür bahrına gavves olup encem fikr eyle
Güzcr itdi meserret vakti gitdi zcr[u] girycn ol
4. Felek nıruda mcncndi bulunmaz dest-fcm olmaz
Seni bir gün "alar fcke gerek Scm ü Nerimcn ol
5. Gönül kıldın 'ömür sermcyesin bihudeye ycyi'
< atı düşvcr olur pes şerm-ser oldukda inscn ol
6. Serin eşgcl-i dünycdan falc"ın çcresin bul var
Özün "ubh u mesc dur eyleme 'irfcn-ı ifvcn ol
7. Türcbi f"cb-ı gaflet içre sen kendini bidcr it
Ser-i heft ejder-i nefsi ba"ub da merd-i meycn ol

272

Şāfiye-i Ĥurūf-ı Mīm*

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Sevdigim bī-iltifātın Őçşıkā mahzā kerem
Şi've-i nczın nigchın dillere derd-i elem
2. Pür-meşakkat zühdile zchid çeker cennet için
Bilmemiş vaşlın olupdur cennet-i bcğ-ı İrem
3. Fc'ir-i sevdā-yı Őaşkım lcnesi kuyundadır
Şükri li'llch per urub ol dc'ire başdım kadem
4. Scye şaldı ebrveş zülfün ter itdi dideyi
Ol sebebden eşk-i bcrncm çekid eyler bu dem

2a üstünden: destinden TTK, MK1, MK2

272 AİK1 (78a), AE (66a), İAK (50a), AİK2 (57b), TTK (53a), MK1 (59b), MK2 (46a)

* Fİ ĤARFİ'L-MİM AE

5a dideyi: didemi AİK2

5b sebebden: sebebdir AİK1

5. Eyledi teşhîş-i hczık bilmedi emrczımı
Ġclibc laŖl-i lebin tiryâkidir derdime em
6. Müjde-i vaşlın Türcbi Ŗcşika Ŗarz itse kes
Küllü varım bahş idüp ol merdüme ccnım virem

273

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Sckiyc mest it beni enduha gel itme nedim
Ccm-ı pür dcd eyle curŖa virme bul ecr-i Ŗažım
2. Ġam fırcr itsün derunum hcli kalsun şöyle kim
Güşe-i vahdet-nişinler teg ola kalb-i selim
3. Ncm-ı teşvişi cihcndan kalmasun gönlümde hiç
"un peycmı bcde-i gülgunı sen Allâh kerim
4. < aŖr-ı humda düzdveş meyhcnede sckin olup
"utalım bir künci anda yok bilürsün havf u bım
5. Emrine münkâd olup pır-i muğcnın görelim
Himmet-i Ŗulycsını kim ccnımız olsun kadım
6. VcŖižin pendı tefekkür bahırına şaldı bizi
Guş kıldım güftesin ben külli bir ncr-ı caħım
7. Dünya vü Ŗukbc Türcbi h'chişi makXudumuz
ŖAyn u şın kcf u Rızcdır lcm elif mım daħi cım

274

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

1. Berk-i ğam-ı ebr-i cefcdan serime itdi hücum
Eşk-i bcrânıma ğark olmağdadır halk-ı Ŗumum

273 AİK1 (78b), AE (66a), İAK (50b), AİK2 (57b), TTK (53b), MK1 (60a), MK2 (46b), MK3 (16b)

1b Câm-ı pür dâd: Câm-ı pür düzd AE

2b kalb-i selim: kalbim selim AİK1, İAK

4a ŖaŖr-ı: Ŗaħr-ı MK3 // düzdveş: derdveş MK1, MK2

5a olup: idüp AİK1, İAK, MK3

7b şın kâf: şın u kâf İAK

274 AİK1 (78b), AE (66b), İAK (50b), AİK2 (58a), TTK (53b), MK1 (60a), MK2 (46b)

2. Şerer-i çim odıdır saçılan her yana
Görünen levh-i felekden giceler şanma nücüm
3. Şeb-i žulmet reh-i minhaccımı terik itmiş
Dest-i devrından olupdur bize bu kahr-ı žalüm
4. İltifcın bana şcyestedir ancak scıkı
Ccm-ı meyden kerem it kılma beni sen mahrum
5. Mecnunum ü Leyli için başıma murğ-ı hicrcn
Åşiycn itmege cemÖ oldı kamu başdı kudüm
6. Deyr-i dünycda gerek derd ü belcyı çekmek
Künc-i miñnetde bu Óaşk ehline Ócdet ü rüsum
7. Gerçi tabÖıma Türcbi bu re'ış-i Óaşkı
Nažm-ı eşÖcr nümç kıl deyu itmekde hüküm

275

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Óaşk[u] sevdç tcc-ı zerrindir serimde rifÖatim
Derd-i kclcdır bu gün egnimde ahşen kisvetim
2. Ğam bezārından getirdim ben belç imtāÖımı
Kim harıder ise gelsün seyr kılşun devletim
3. Bir marız-i muhtefi gönlümden vardır ey tabib
Nabzıma dest urdun ammç bilmedin bu Öilletim
4. Devr-i cevrenden perişcn-hcl olan anlar bizi
„teş-i hicrile suz olmuş bilür keyfiyyetim
5. Hun-ı eşkim ruż şeb chile riż itmek işim
ÖÖmrüm eksilmekdedir her lahza artar miñnetim
6. Bir garış mihmcn kim rahm eylemek vccib bana

1b olmakdadır: olmadadır AİK1, İAK, AİK2

2b felekden: felekde AİK

3a itmiş: eylemiş TTK

5a ü : - AİK1, - İAK, -TTK

275 AİK1 (79a), AE (66b), İAK (50b), AİK2 (58a), TTK (53b), MK1 (60b), MK2 (46b)

6a bana: sana AE

Eyleme rencide hctır ey felek tut hürmetim

7. Rişte-i tedbirimi mikrcz-ı devren katÓ idüp
Ey Türcbi gün-be-gün olmakda efzc hâyretim

276

Me fá' i lün/ Me fá' i lün/ Me fá' i lün/ Me fá' i lün

1. Cihcın kıl u kclin bir kuru gavgaya benzettim
Dırcz-ı endişi bihud olan daÓvcya benzettim
2. Okudum hüsni hattın levh-i ruyunda o dil-dcın
^akcyıktan rumuzın “Óalleme'l-esmā”ya benzettim
3. Döküldi katre katre cemÓ olup bir gcyete yetdi
Revcn olmuş dü çeşmim eşkini derycya benzettim
4. Fercgat eyledim ncmus u Ócrı mihrine düşdim
Reh-i Óaşkında Mecnunum seni Leylcya benzettim
5. Dimişler kaddine serv-i nigcın taÓn kılmışlar
Anı bir cennet içre var olan túbcyaz benzettim
6. Vişcle destim irmez tãliÓ-i nahsım mıdır bilmem
Bu muğlak sırrı çhir hikmet-i Mevlcyaz benzettim
7. Gönül derler hakikatden Türcbi bir nażar kıldım
“avcf-ı hacc-ı ekber KaÓbe-i Óulycya benzettim

277

FeÓilätün feÓilätün feÓilätün feÓilün

1. Derd-i Óaşkınlı meded hafne-i bımcr menem
LaÓl-i dārū-yı lebin lcyık-ı tımcr menem
2. ÓAndelîbim ruh-ı ter gonca gülistcınında
Şcm olur şubha degin giryeye ile zcr menem

276 AİK1 (79b), AE (67a), İAK (51a), AİK2 (58b), TTK (54a), MK1 (60b), MK2 (47a)

1b endişi: endişini AİK1

5b kaddine: kaydına AE

5b bir: ben AİK1

277 AİK1 (80a), AE (67a), İAK (51a), AİK2 (58b), TTK (54a), MK1 (60b), MK2 (47a)

1a hafne-i: hufte-i MK1 // menem: benem TTK

3. Hiç kes cevrine t ckat getirir Ócşık yok
Beni terk itme yine mahrem-i esrâr menem
4. Şevk-i vaşlınla bu gün h̃chiş-i Mansur oldum
Şiken-i zülfüne cvizle ber-dcr menem
5. Dil-firîb oldu ana h̃âh neh̃âhî dostlar
Elem-i hicre cşüfte ü nâçâr menem
6. Felegin çarh-ı muÖallcsına negren olma
Ol mehin Ócşık-ı ser-geşte-i devvcr menem
7. Ncr-ı hicrenına suz oldu Türcbi rahm it
Bî-kesim hüznile nclenile her bcr menem

278

Me fâ' i lün/ Me fâ' i lün /Me fâ' i lün/ Me fâ' i lün

1. Ne gūnā oldığım bu pîre-zen dünycyı öğrendim
Tecessüs eyledim bihudedir daÖvcyı öğrendim
2. Ferçgat gūşesinde künc-i vahdet ihtiycr itdim
Tecerrüd Ócleminde nakş olan imlcıyı öğrendim
3. Bana te'sşir kılmaz güft gu efsane ey vcÖiż
Yeter takrir kılma nehri ben derycyı öğrendim
4. Nedir maÖnā-yı cdem fi'l-hakıka remzini bildim
Erenler himmetiyle "Óalleme'l-esmā"yı öğrendim
5. Giriftcr-ı belā-yı dcm-ı zülf-i ycre bend oldum
Dil üftcd oldığı dem çille-i sevdcyı öğrendim
6. Firib itmiş füsünü Óişvede Óuşşckı ol meh-ru
Mürüvvetde şitāb itmez melek-sşimcyı öğrendim

2b girye ile: girye-i MK1, giryene MK2

3a tākāt: tāōat MK1

3b yine: gene AİK1, İAK, MK1

5b ü. – AİK1, - İAK

6b Ol: O AİK, İAK // Óāşık-ı: Óāşıkı AİK1, İAK // devvâr menem: devvâr-ı menem MK2

278 AİK1 (80a), AE (67b), İAK (51b), AİK2 (59a), TTK (54b), MK1 (61a), MK2 (47b)

1a gūnā: güne AİK1, İAK // bu: bir TTK

4a fi'l-hākıka: fi'l-hākıkat AİK1, İAK, AİK2

5b üftād: üftāde AE

6b Mürüvvetde: Mürüvetdir AE, İAK

7. Nażar-gch-ı Hüdcdır ey Türcbi fehm[ü] idrck it
^akıkat maÖnevi dil KaÖbe-i Öulyāyı öğrendim

279

Fe' i lā tün / Fe' i lā tün / Fe' i lā tün / Fe'i lün

1. "uretc mevc degil maÖnide deryc gönlüm
Cism-i kuh içre hümc-tayr sırr-ı ÖAnkā gönlüm
2. Böyle bir eşref-i taÖzime münçsib ccdır
Ĥarem-i KaÖbe midir beyt-i muÖallc gönlüm
3. "aykal-ı fakr u fenc jeng-i žalcın giderüb
Gerçi bir cyine-i tcb-ı mücellc gönlüm
4. Meskeni menzil-i nc-bud ise de hczırdır
< ande kim ister isen anda hüveydc gönlüm
5. Her ne bctında taleb olsa nümā-rū eyler
Bilmezem ben de Türcbi ne muÖammā gönlüm

280 *

MefÖü lü / Me fā' i lü / Me fā' i lü / fe' ü lün

1. Ey şuh civcn cfet-i devrcnım efendim
Rahm eyle bana dıdesi mestcnım efendim
2. Dil-ħaste-i mecruħun olup lut funı gözler
Bir buse kerem eyle meded ccnım efendim
3. Tc şubha degin gülşen-i kuyunda nigcrım
Guş eyle meded āhla efğcnım efendim
4. ÖUşşākını süz itdi şahc nim-nigchın
Tekrcr bizi yakma ki süzcnım efendim

279 AİK1 (80b), AE (67b), İAK (51b), AİK2 (59a), TTK (54b), MK1 (61b), MK2 (48a)
280 AİK1 (80b), AE (67b), İAK (52a), AİK2 (59b), TTK (54b), MK1 (61b), MK2 (48a),
MK3 (17a)

* Kalenderi MK3

2b meded: bana AE, İAK, TTK, MK2, MK3

3b āhla: āh ile MK3

4b yakma ki: yakmaqlıķa MK3

5. YaÓķub-mişcl oldu yerim K lbe-i ah cn
Giry cn ile ey Y suf-ı Ken nım efendim

6. Tc var ola cismimde ccnım r h-ı revcnım
Medhinde güzel-i n kte-guy cnım efendim

7. < atl itme T rcbiyi  ek b g mze-i tiĝin
„lude kılar dcmenini  anım efendim

281

Me f '   l n/ Me f '   l n /Me f '   l n/ Me f '   l n

1. < abul-i güfte-i H kk eylemez bu eŝkiyc gönlüm
Beni rencide-hctır kılmadadır dc'imc gönlüm
2. "alchiiyyet t rikindan  ıkub bihudelenmiŝdir
Reviş-i nc-pesendi şerm kılmaz bi-hayc gönlüm
3. Rezcllet kaftcının egnine ilbes eylemiş şimdi
Hemcn r sv -yı Őcm olmak diler v h-ber-hevc gönlüm
4. Huŝuŝ  kayd-ı r hat nedigin fehm itmemiş aŝl 
Senin teg bi-hired c hhcde leyıkdır cefc gönlüm
5. Đal letden baŐid olmaklıĝa feyz  rmedi H kkdan
Tahayyür içre  almıŝ neylesün bilmem gedc gönlüm
6. Perişcn itdi mi net r zgcni cevriile chir
Ŗercı-ı dud-ı chimveŝ daĝıldı her yana gönlüm
7. Türcbi Öcşıkı terk it Hudcdan iltimes eyle
Tabi b-i dehrden yok derdine aşlc devc gönlüm

6b güzel-i nükte-g y nım: güzel-i nükteye g y nım AİK1 // güzel-i nükte-g y nım: güzel-i tekye-i g y nım MK3

281 AİK1 (81a), AE (68a), İAK (52a), AİK2 (59b), TTK (55a), MK1 (61b), MK2 (46a)

3b r sv -yı Ő m: r sv -yı Ő lem AE

4a Huŝuŝ : Huŝuŝen İAK

5a olmaklıĝa: olmaklıĝ AE

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Sükkeri la'Öl-i lebin kand ü nebâtımdır benim
Zinde-i güftcr-ı şîrinin hayâtımdır benim
2. La'Ölile levh-i dile ta'hîr idem gam şerhîni
Hcme müjçcn hun-ı pür çeşmi devctımdır benim
3. Hançer-i cevriñ çeküb katl itme şabr it gel beni
Eylesen tünd ü nigçh ol dem memctımdır benim
4. İstemem bcğ-ı cıncn Rıdvcna bahş itdim anı
Sevdiğim kuyun senin ccy-ı necctımdır benim
5. Rü'yeti ruhscr-ı dil-dcrı olupdur tab'Öümüz
Men'Ö andan kılma zchid Öaşk-ı zâtımdır benim
6. Cuy-ber olmuş sirişkim Öarz ider deryc için
İki Öaynımdan ağan Nîl[ü] Fırcımdır benim
7. Ey Türçbi Öaşkla çşnclığım elbet bu gün
Rütbe-i feyz-i Hudādan Öāliyctımdır benim

Fe'i lā tūn Fe'i lā tūn Fe'i lā tūn Fe'i lūn

1. < oymadı kahr-ı felek neyleyeyim tcb[u] ferim
Tişe-i hicrile gör ne itdi şikest bcl ü perim
2. Şöyle za'Öf oldı tenim gözgüye düşmüş Öaksim
"cfi mir'ct görünür içinde eşerim
3. Meded imdcđıma gel eyle rehç baht-ı siych
Tc be-ser pcyini gark itdi bu gün çeşm-i terim

282 AİK1 (81b), AE (68a), İAK (52b), AİK2 (60a), TTK (55a), MK1 (61b), MK2 (48b)

1a Sükkeri: Şekkeri AE // kand ü nebâtımdır: kandi nebâtımdır MK2

2a gam: - TTK

2b Hāme: Hāme-i TTK

283 AİK1 (82a), AE (68b), İAK (52b), AİK2 (60a), TTK (55a), MK1 (62a), MK2 (48b)

2a za'Öf: şāf AE

2b Şāfi: Şāf AE

4. Kuy-ı dil-dcra yanmadan nice gün oldu bu dil
Gideli gelmedi andan hele yokdur haberim
5. Dehrde kıavs-i belc çekmede üstcd oldum
Bezm-i enduhda kemcl ile bulundu hünerim
6. Çille-i cevri ü cefc ycr-i vefâ-dârımdır
Tc ezel “nahnü kıasemnâ”da virilmiş kaderim
7. Levh-i gökde görünen şanma Türcbi ahter
Çarha peyveste olup cteş-i ch-ı şererim

284

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Her nice medh eylesem ğcyet sezcdır sevdigim
Böyle bir huri-şifat şirin edcdır sevdigim
2. ^oķķa-i laÖlin senin guyc olunca ey perı
Mürdeler ihyc olur dârü'ş-şifcdır sevdigim
3. Leblerin āb-ı zülcli ccna bahş eyler şafâ
Bilmişim Öâlemde her derde devcdır sevdigim
4. Vâslına irgür beni hicrcnına itme firıb
Lutf-ı inÖcmın nümcc itmek revcdır sevdigim
5. Scye-i rahmın irişdir bu Türcbi Öcşıka
Sc'il-i bcbın olupdur bir gedcdır sevdigim

285

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Eşk-i hun-cbile nemlü dıde girycnım benim
Guş kıılmaz gülşen-i kuyında nclcnım benim

4a bu dil: bu gün AE

6a vefâ-dârımdır: vefâ-dâr mevt MK2

284 AİK1 (82a), AE (68b), İAK (53a), AİK2 (60b), TTK (55b), MK1 (61a), MK2 (48b)

1b hürî-şifat şirin edâ: şirin-şifat hürî-edâ AE

4a Vâslına: Vuşlata TTK // firıb: karıb MK1, MK2

285 AİK1 (82b), AE (69a), İAK (53a), AİK2 (60b), TTK (55b), MK1 (62b), MK2 (49a)

1b Güş: Güşı AİK1, İAK

2. Bî-vefâ dil-dcra düşdüm hclime rahm eylemez
Kişver-i hicrindeyim gam ccy-ı meskenim benim
3. Zülfî teg ruhsarı devrinde dilim pervenedir
Bilmez ol meh neyleyim hcl-i perişcnım benim
4. Nergis-i mestin süzüb odlara şaldığın yeter
Serv-i nczim nczenim itme şultcnım benim
5. Hctır-ı fikr ü hayclim sendedir her ruz şeb
Lutf idüp rahm eyle gel ccn içre cāncnım benim
6. Cevr-i ycrin çekmeden tcb u tüvcnım kalmadı
< oymadı hicrin nihcyet tende dermcnım benim
7. İsterim derd-i derunum şerh idem dil-dcra ben
Ncle kılmaktan Türcbi var mı meycnım benim

286

Me fâ' i lün/ Me fâ' i lün /Me fâ' i lün/ Me fâ' i lün

1. Hulusum mehr-i dil-dcra ne hoş çakdım çakışdırdım
Anınçün dilde Óaşkın şuÓlesin yakdım yakışdırdım
2. "açın sünbül didi Óçşıkların hem kaddine servi
Nihcl-i kcmetin servide yok bakdım bakışdırdım
3. Seninçün sevdiğim Óçşık olup ncmusı terk itdim
Melcmet hırksın gör egnime takdım takışdırdım
4. Bu gün şol zışt dunı refÓ kıldım bezm-i ycrimden
Rakıb-i bed-fiÓâli hışmile kakdım kakışdırdım
5. Türcbi remzile vaşfın kılarken didi Óclem hep
Temevvüc eyleyüp deryc gibi akdım akışdırdım

2b meskenim: meskânım AİK1, İAK

3a Zülfî: Zülf AE // teg: - AE // ruhsarı: ruhsâr AE // devrinde: devrinden MK1

286 AİK1 (83a), AE (69a), İAK (53a), AİK2 (61a), TTK (55b), MK1 (62b), MK2 (47a)

2b servide yok: yok servide TTK

4a dunı refÓ kıldım bezm-i ycrimden: rüy-ı bezm-i yâr dide sadağlarım MK1

5a kılarken: iderken MK1 // didi: tuydu TTK // Óâlem hep: hep Óâlem TTK

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Ey dilc meyl-i fencdan kes kul ol Öaşka müdcem
Vuşlat-ı dıdcr ümıd eyler isen eyle kıycm
2. Büsbütün gâflet dırahtında geçübdürrr mch scl
Olmadıñ bıdcr Öcşık h'cb içinde şubh u şcm
3. Gel a'yıl emmcre-i sehñcreden nefret idüp
Vird-i zıkrın ola ol Ĥayyü'l-bekā Rabbü'l-enām
4. Tcc-ı ser-devlet olupdur mü'imın ervçhına
ŞerŐ bünycdı MuĤammed Muştafā Őāli-makām
5. Perr açub ol şeş-cihāti kaplayubdur scyesi
RuĤ eşyā-yı cihcndır fehm idersen ey gulcm
6. Ĥikmet-i Öibret-nümcdir gir vücud-ı ādeme
Zübde-i mevcud-ı Öclem anda hatm olmuş tamcm
7. Gene senden sana olsun tut Türcbi pendini
Ĥüsn-i hcl ister erenler söyle var bin kelcm

287 AİK1 (83a), AE (69a), İAK (53b), AİK2 (61a), TTK (56a), MK1 (62b), MK2 (47a)

1b vuşlat-ı didār: vuşlat-ı dıldār AİK1

2b şubh u şcm : şubh şām AİK, İAK, TTK

3b bünyādi: bünyād AE

5b idersen: iderse AE

6b tamām: ve's-selām İAK

7a Gene: Yine AE // pendini: kendini AE

7b Ĥüsn-i Ĥāl: Ĥāl-i Ĥüsn AE // bin kelām: yüz bin kelām TTK, MK2

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün

1. Dili dehrin nihcetsiz cefcısından biri kıldım
Erenler bcbına teslim olup bir çckeri kıldım
2. Bu tıfil gönlüme Óarz eyledim terk-i cihcn eyle
Hudcının lutf-ı irdi ben anı andan geri kıldım
3. ÓAşā-yı şabrile cemÓin perişān eyledim chir
Bu nefsi-ı žclimi gör derbeder hem serserî kıldım
4. < amu tezvîrini idrcck ile hep odlara yakdım
Ne kim var cferîde cümlesinin kemteri kıldım
5. Ki andan sonra maÓnā yüzleri bir bir Óayān oldu
Derunum şükr-i li'llch Óavnile hub enverî kıldım
6. Gürüh-ı erlere düş oldu rcchim müddet-i vcfîr
Bu dil mülkine sultcn cānı virdim bir eri kıldım
7. Türcbi neş'e-i Hâkkdan ki bir lezzet xuhur itdi
Hemcn-dem Óaşkla bir naÓra-i yc Hâyardarî kıldım

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Sırr-ı Óaşkın ey peri gönlümde pinhcen eyledim
Hâsret-i laÓl-i lebinle çeşm-i giryçen eyledim
2. Leyle-i zülfün hevcsı çcr-sudan bend idüp
Yusufîveş ccyımı Óclemde zindcn eyledim
3. Ruhların Óaks-i haycli clidir te'sîr iden

288 AİK1 (83b), AE (69b), İAK (53b), AİK2 (61b), TTK (56a), MK1 (63a), MK2 (47b)

1a biri: beri TTK

1b olup: idüp AİK1, İAK, TTK

2a tıfil: tıflı TTK

289 AİK1 (84a), AE (69b), İAK (54a), AİK2 (61b), TTK (56a), MK1 (63a), MK2 (49b)

1a Óaşkın: Óaşkı TTK

Hun ile rengin revcn-cu eşk-i tuğyca eyledim

4. Gamze-i tîrin güzcr itdi sitemden ccmıma
Ol hadengin cteş-i suzumla büryca eyledim
5. İltifct-ı nîm-nigch itmez isen besdir bana
Mihri ni dil hccesinde şimdi mihmca eyledim
6. Zerd ruhsarımla şol hcl-i perişcnim görüp
Siretim seyr eyleyen Őuşşck-ı hâyrcn eyledim
7. Rahm idüp ol meh Türcbi ncclemi guş itmedi
Nice yıllardır ser-i kuyunda efgca eyledim

290

Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün /Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün

1. Diycr-ı mihnetin ser-leşkeri oldum Őalem çekdim
Bu devrin ruzigcrı şiddetinden çok elem çekdim
2. Melcmet mülki tahtında hükümet eyledim vâfir
Önümce tabl-ı gam çaldırmışım hayl ü haşem çekdim
3. Dimen kaddin bükülmüş çarh pcyin çekmeden Öcşık
Degil bir çekdigim dünycda ben derd-i verem çekdim
4. Nihccyetsiz ezcl şayd eyledim terk itmişim şimdi
Nice tenhclara hub ncczeninler gonca-fem çekdim
5. Kimi mey nuş idüp dilber severdir kimi taön itmede
Zebcn-ı nccsa düşdüm bir vaķitile medh ü zem çekdim
6. Ne hâcct şerh idem halka Hudc hclim bilür ancak
Belâ bccrin bu Öclemde dimem efzunu kem çekdim
7. Türcbi kahr-i dehrin kcse-i zehrini içmekden
Uşandım ncc-pesendi bezmden gayrı kadem çekdim

4a sitemden: sinemde TTK, MK1, MK2

6a Zerd: Zerd-i AİK1, İAK

290 AİK1 (84a), AE (70a), İAK (54a), AİK2 (62a), TTK (56b), MK1 (63b), MK2 (49b)

1a ser-leşkeri: gam-leşkeri MK1

3a Dimen: Dimez TTK

3b derd-i verem: derd ü verem AE

5a itmede: itme AE

5b ü : - AİK1, - İAK

6b efzün: efzün AİK1, İAK

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. < ayd-ı dünycdan yedim çekdim bu gün czādeyim
Lc- ubclı bir dili śıbycnveş ben scdeyim
2. Lut fudur yc kahrıdır bcb-ı rızcsın beklerim
Her ne gelse ccnib-i ^akkdan ana cmādeyim
3. < ande baksam nur-ı vchid ğark idüpdür Óclemi
“anki bir nun olmuşum geşt eylerim derycdayım
4. < iyl u kcli keşretinden geçmişiz dehrin kamu
Taht-ı bcÓda noktanın āmuzına üftcdeyim
5. “Alleme'-esmc” rumuzı Fctiha sırrı nedir
Feth olunmaz müşkilim žchirde bir maÓncdayım
6. İtmedim bu mebdeó gör Óilm-i śuverle küşc
Kim ki baş itse peycmın ol kese ccn-dcddeyim
7. ÓAşkla āşnc olup guşış kılub dūr olmayım
Bezm-i Óirfcndan Türcbi nitekim dünycdayım

Fe' i lā tūn / Fe' i lā tūn / Fe' i lā tūn / Fe'i lūn

1. ÓAndelıbim göricek hūsn-i gülin zcr itdim
Bu revişile hezcrı daħi bızcr itdim
2. Ruh-ı clin Óaraķ-ı gonca itdikde çekid
Bu peycmile varub şebnemi bıdcı itdim
3. Çın-i müşğın saçınile idicek bahş-i hilcf

7b nā-pesendi: nā-pesend AE //bezmiden: bezminden AE

291 AİK1 (84b), AE (70a), İAK (54b), AİK2 (62a), TTK (56b), MK1 (63b), MK2 (49b)

1b Lc- ubclı: Bir abāli MK2 // śıbyānveş: śıyānıveş İAK

4a u: - AİK1, - İAK

5b žāhirde: žāhir AE

6a mebdeó: mebde-i TTK // śuverle: śuverlen AİK1

292 AİK1 (85a), AE (70b), İAK (54b), AİK2 (62b), TTK (57a), MK1 (63b), MK2 (50a)

1a hūsn-i gülin: hūsn-i rāhın MK1

3a idicek: idecek AİK1, İAK

Hışmile bcğa girüb sünbüle czār itdim

4. < add-i ycrile ne nisbet ki berçber bāğ-bān
Olabilmez senin ol servini inker itdim
5. Ğcfilen çeşm-i nigçhın haberin virmiş idim
Nergisin başına dünycy o dem dar itdim
6. ^ur u gılmcnını Őarż itdim seninicün Rıdvān
Daħi ben üstesine ol cenneti bezār itdim
7. İdemem terk-i dil-çrcy ölürsem de Türçb
Hele ruhben tegi mihrini zünner itdim

293

Mef' ū lü/ Me fā'ı lü/ Me fā'ı lü/ Fe' ū lün

1. Hicrcn cteşin destim ile ccna bırakdım
Rahm itmeyerek cismimi suzcna bırakdım
2. Hem-rcħım idi şcd ile mesrur ezelden
Ğam geldi bu gün anları bir yana bırakdım
3. Dād eylemişim tıfl-ı dil mekteb-i Öaşka
„muz ola ol din ile imcna bırakdım
4. Lçyık _____ mı şeħc hüsn-i gülün itse temçça
Bāğ-bcna didim bülbüli gülşcna bırakdım
5. Çekdim özümü guşe-i tenhāda nişinim
Bayķuşı bu gün bir ulu vırāne bırakdım
6. Dünycda hezcr ycri sevüb terkini itdim
Ccnen olarak kendime bir dcne bırakdım
7. Mahubla mey bezm-i müheyycy Türçbi
MakXud olan Őçşka meycna bırakdım

6b ol: - AİK, - AE, -İAK, -AİK2, - TTK, - MK2

7a Türāb: Türābı AE

293 AİK1 (85b), AE (70b), İAK (55a), AİK (62b), TTK (57a), MK1 (64a), MK2 (50a)

1b itmeyerek: eyleyerek MK2

5a tenhāda: seccāde AE, İAK

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Derdliyim bî-derdi gayrı kendime ycr itmeyim
Bcr-ı ğam çekmekden ölsem halka izhcr itmeyim
2. Gülşen-i hûsn-i dil-crıyı görürsem şabr idem
Muhtefi ch eyleyim bülbülleyin zcr itmeyim
3. Reşkile yandım rakîbi katl idem cscn bana
Ôaşk uXulünde daħi Ôuşşcka cşcr itmeyim
4. Ycr için ağycra şcyeste müdcrâyı gönül
Goncanın etrcfını şimdengerü hcr itmeyim
5. LaÔlini bus eyledim rüöycda ben dil-dârımın
~chirinde görmedim betında inkcr itmeyim
6. Rüöyetin müştckıyım hem zülfünün Mansûrıyım
Ol resenle yc nedem kendimi ber-dcr itmeyim
7. H̄chişi varsa nigârın bahş idem mesrurile
Ey Türcbi ccn fedc dcd eyleyim Ôcr itmeyim

Me fā' i lūn/ Me fā' i lūn /Me fā' i lūn/ Me fā' i lūn

1. Fiĝcnımla ki ben bülbüle gülsende zara virdim
Fercset itmeyüb ol Ôcşıka gerçek keder virdim
2. Bu gün gerd eylemek pervcneye pırcmen-i şemÔi
Uşul-i Ôaşkla girdi ana andan hüner virdim
3. Dökülmüş bi-haberken berg-i gül elvchına eşkim
Bu mazmunı varub ol şebnem-i şubha haber virdim

294 AİK1 (85b), AE (71a), İAK (55a), AİK2 (63a), TTK (57a), MK1 (64a),
MK2 (50a)

6b resenle: resenlen AİK1

295 AİK1 (86a), AE (71a), İAK (55b), AİK2 (63a), TTK (57b), MK1 (64b), MK2
(50b)

1a zara: zarar TTK

2b Ôaşkla: Ôaşkıma AİK1

3a elvâhına: ahvâline AE

3b ol: - AE

4. Veli nc-ycb pür-çeşm-i terimden gerçi asdcfa
Niscn eyycm-ı vakti cümlesine hep güher virdim
5. Benim eşccr-ı ma'Önā-guş iden nutk-ı kelcmımdan
İrişdi feyz-i Ħakk bcrncı hoş şîrîn şemer virdim
6. Nişinlik guşe-i vahdette murğ-ı būma bir miqdār
Niycz-ı iltimcs itdi bu tab'Öımdan eşer virdim
7. Girüb meydnc-ı Öaşk içre Türcbi dār-ı dünycdan
Geçüb rch-ı erenlerden nihcyet ccn u ser virdim

296

Me fā' i lün/ Me fā' i lün / Fe' ü lün

1. Bu gün şem'Ö-i ruhun cevlcna geldim
O şem'Öe yanmağa pervcne geldim
2. İçüb ccm-ı mey-i Őaşkından ey dost
Ayılmam Ħaşre dek mestcne geldim
3. Ser-i zülfünde bend eyle beni sen
Ħired güm-geşt idüp dıvcne geldim
4. Bana rahm eyle kim gışuların teg
Nihcyet Ħclet-i perişcne geldim
5. ^üzün-kcr olmuşum Ya'Ökub mişcli
Meded kıl Yusuf-ı Ken'ana geldim
6. Gedcyım bcb-ı küyunda nişinim
Sana Öclem -nümc ihscna geldim

7b erenlerden: erenlerde AİK1

7b u: - AİK1, - İAK

296 AİK1 (86b), AE (71b), İAK (55b), AİK2 (63b), TTK (57b), MK1 (64b), MK2 (50b)

5a Ħüzün-kār: Ħazān-kār AE

6a küyunda: lutfunda AİK1, AİK2, TTK, MK1, MK2

6b Őālem: Ħālim AİK1, AİK2, MK1

7b Muşım ol Őahdine: Muşıme Őahdile AİK1, İAK

8a dil kebşi ile: kebşi dil ilen AİK1

297 AİK1 (86b), AE (71b), İAK (56a), AİK2 (64a), TTK (58a), MK1 (65a), MK2 (50b)

2a daħi: ħati'Ö MK2

7. Rehide ccn u baş şarf itmek için
Muķim ol Óahdine peymcne geldim
8. Vişclin Óıydına dil kebşi ile
Kabül eyler isen kıurbāna geldim
9. Tūrābı Óāşıkım hūsnün temāşā
İdüb gitmekdeyim seyrāna geldim

297

MüfteÓilün müfteÓilün müfteÓilün müfteÓilün

1. "abÓ-ı mizccım nideyim dilber-i raÓnc severim
Terkini dur eyleyemem doğrısı hclc severim
2. Sevmege ol zışt-i Óabūsı dağı düşvcım olur
Hub-cemcl nczik-edc kcmct-i belc severim
3. Diřleri dūr-dāne meycn ince ruhı cl ola hem
Hoşca reviş nczlı gülüş böylece aşnc severim
4. Ahsen-i hū kcmct-i ÓarÓar lebi mül ccn yaķıcı
Serv-i fsırcm şüh-ı civcn şinesı mīnc severim
5. Sim-beden kaşları mehnev gerek cfet bakışı
Suz nigch dehen-i hokka ziver-i zıbc severim *
6. Ncvek-i müjgcni dele bağrımı şanıımı dōke
Çcr-deh-i scl olsa kebır olmaya suđrā severim

4a Ahsen-i: Medh-i hūb MK2

5b dehen-i hoķķa: hoķķa dehen AİK1

* Bu mısra vezne uymamaktadır.

6a dele: ile AE

7. Ru-siyçh cçna cefc gönlüme teşvişi virür
Ĥcl-i Türçbiye nażar eyle ki ĥüsnā severim

298

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Hicre duş oldum bu gün dıdçrdan dur olmuşum
ÖAyn-ı dilden maÖnevi vechine manżur olmuşum
2. Burc-ı naḑssa tçliÖim bend eylemiş çarĥ-ı felek
Ravżc-i ĥüsnün gülinden gerçi mehcur olmuşum
3. Derde şaldı neyleyim Öaşkıñ beni rüsvç idüp
Düşmüşüm dilden dile Öclemde meşhur olmuşum
4. Ėam metāÖin cemÖ idüp bezār-ı mihnetden bu gün
Ey felek bi-zçr isem anlarla maÖmur olmuşum
5. Mest olur ĥclim görenler şanki şahbc-nuş teg
Bilmezem ecsād-ı ĥumda çb-ı engur olmuşum
6. Gçh Gçh cvāz ider şinemde çhim telleri
Bilmezim kcnun mıyım yçhud ki tanbur olmuşum
7. Çek Türçbi Öçşıkı ber-dçra ey meh rahm kıl
Çin-i müşğın zülfüne müştçk Mansur olmuşum

299

Me fā' i lün/ Me fā' i lün /Me fā' i lün/ Me fā' i lün

1. Görüp zülf-i kemendın sevdigim zincire benzettim
Bu dil şahrāsı içre fikrini naĥçire benzettim
2. Dilimde nczenin bütler hayçli sçkin olmuşdur
Ben ol vırcneyi idrcç kıldım deyre benzettim

7a Rüy-siyāh: Rüy-siyāh AİK1, İAK // teşvişi: teşviş AE

298 AİK1 (87a), AE (72a), İAK (56a), AİK2 (64a), TTK (58a), MK1 (65a), MK2 (51a)

1b maÖnevi: maÖni AE // manżür: mansür AE

5a ĥālim: Öālem AE

6b ki: - İAK

299 AİK1 (87b), AE (72a), İAK (56b), AİK2 (64b), TTK (58a), MK1 (65a), K2 (51a)

3. Baḳub elvch-ı hüsn-i fatt maẓmūnın hakcılıkdan
Didim Öilm-i ledündür Şerh̄ini tefsire benzetdim
4. "abibc terk-i derm̄cn eyle gel derdim füzūn itme
Leb-i laölin o yārin zafr̄mıma iksire benzetdim
5. < ilub tedbir zchid menö-i Öaşk itmek beni derdi
Bıraksun reŐyini bi-hude bir tedbire benzetdim
6. Gönül yaşın dimez maŐsum Őifātın gösterür lckin
Nice bin yaşa girmiş dehrveş bir pire benzetdim
7. Türcbi Öaşk-ı ccncnı vücudum kuh-ı Ḳāfında
Disem ŐAnkā mıdır ychud hümcy-tayra benzetdim

300

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Gel kerem it sc̄kiyc̄ dcd idegör tolu cem
Nezdime uğratma ğam leşkeri hcXılı'l-kelcm
2. Őefkatini dur idüp eyleme maḥzun beni
Bende-i üftcdenim bebına oldum ğulcm
3. Bcde-i ğül-ğun ile defŐ-i melclim eyleyem
Fevk-i serimden hemcn refö ola ğitsün ğumcm
4. Bi-ḥaber eyle beni sud u ziycn bilmeyim
< ayd-ı cihcndan geçir her işim olsun temcm
5. Şun ki pey-c-pey Türcbiye Şu peymcneyi
ŐArŐa-i ḥaŐre varam Şöylece mest[ü] müdc̄m

3a Baḳub: Yaḳūb AİK1

3b Öilm-i ledündür: Öilm-i ledünden TTK

5b bir: - İAK, MK2

6b dehrveş: dehrden AE

7a Ḳāfında: Ḳāfindan AE

300 AİK1 (88a), AE (72a), İAK (56b), AİK2 (64b), TTK (58b), MK1 (65b), MK2 (51a)

1a kerem it: kerem kıl AE

2a Őefkatini: Őefkati İAK

3a melālim: melāli AİK1, İAK, TTK

4a Bi-ḥaber: Bi-ḥired TTK

301

Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün / Me fā' i lün

1. Vüçudum necr-ı Óaşka suz idüp bürycna döndürdüm
Dü çeşmim giryeden bir keşeveş pür kana döndürdüm
2. Derunumdan hevā-yı firkatin mevce getirmiştir
Revcn itdim sireşk-i telhimi Óummçna döndürdüm
3. Gönül bi-hudile üftçdedir çchı zenaħcna
Dil-i maÓşümü āhir Yusuf-ı KenÓcna döndürdüm
4. Seved-ı çın-i zülfün üstüme gör scye salmışdır
Bu žulmet içre ıaldım ccyı mı zindāna döndürdüm
5. Cefc kıldıkca ccnānım ki artar lezzet-i şevķim
Anın cevri nihcyet lutfile ihsena döndürdüm
6. <ıycmın gördüğüm scÓat kıycmet ycdıma düşdi
Fiğnımdan cihcni mahşer-i diycne döndürdüm
7. Gönül murgun Türçbi şemÓ-i ruhscr-ı dil-crcya
Anı pervcne kıldım gerd iden devrcna döndürdüm

302

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lün

1. Olmuşum terk-i fenc rch-ı Hüdcdır istegim
Dertliyim feyz-i İlāhiden devcdır istegim
2. İstemem dünyc bisctın pcy-dcrrr olmaz nidem
Ol şefcÓat maÓdeni cud u sehādır istegim
3. Şol livā-yı hamd tahtından bizi dur itmesün
Dü cihcn fahrı Muħammed MuXtafādır istegim
4. Himmet-i Óulycsına mažhar murcdım düşmege
^aydar-ı kerrc ÓAliyyü'l-Murtažadır istegim

301 AİK1 (88a), AE (72b), İAK (56b), AİK2 (65a), TTK (58b), MK1 (65b), MK2 (51b)

3a üftādedir: üftāde AE

302 AİK1 (88b), AE (73a), İAK (57b), AİK2 (65a), TTK (58b), MK1 (66a), MK2 (51b)

5. Keşti-i Nūh-ı necet anlar vü Ehl-i Beytidir
Hem Hâdiçe Fâtıma fayrû'n-niscdir istegim
6. Mihrini levh-i dile tahrir kıldım te ezel
Kıdve-i şcni Hâsan şâh müctebcdır istegim
7. Eşk-riz itmek işim Óaşkında ser-gerdcnım
Zcr[u] giryenım Hüseyn-i Kerbelcdır istegim
8. Ccn[ü] ser dcd eyledim Zeyne'l-Óibâó vü Bâkıra
CâÓfer ü Kâzım ÓAlı Mūsâ Rızâdır istegim
9. Vird-i zikrimdir taqi andan naqi her rüz şeb
ÓAskeriden Mehdî-i şchib-livcdır istegim
10. Ruz-ı mahşer çcr-deh-i maÓşum şefiÓ olsun bize
Ben gedc şcyeste şchlardan revcdır istegim
11. Şânınızdır rahm idin siz bu Türcbi Ócşıka
Dcr-ı Mansûra çekildim bî-riycdir istegim

303

Fe' i lâ tün / Fe' i lâ tün / Fe' i lâ tün / Fe'i lün

1. <ahr-keş olmağa Óclemde veli muÓtcdım
Bana taÓlim felek virdi odur üstcdım
2. Gerçi mesrura karib eyler isem şcd olmaz
Óam-ı clüd ile cmuz-ı dil-i ncşcdım
3. Nice bin mihnnet-i kuh eylemişimdir sürch
Beher-i şirin-i leb ycra bu gün Ferhcdım
4. Sitem-i tiğını gel itme şikest ker itmez
Ccm-ı Óaşkın güzelim nuş ideli fülcdım
5. Hicr-i dcminde giriftcr kılan kimdi beni
H`ab-ı gâfletle gözüm görmemişim şayycdım
6. Óark-ı girdcb-ı sirişk oldığımı gördi benim

5a anlar: anlara MK1 // vü: -TTK, -MK2

8b Rızadır: er-Rızadır AİK1, İAK

10b Ben: Biz TTK

303 AİK1 (89a), AE (73a), İAK (57a), AİK2 (65b), TTK (59a), MK1 (66a), MK2 (51b)

2b ile: - AE

3a eylemişimdir: eylemişim TTK

Dest-res eylemedi ncle ile ferycdım

7. Cevr-i devrcna Türcbi gireli esmcmız
Bu revcn oldu zebcnımda Şabür evrcdım

304

Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā' i lā tün / Fā'i lün

1. Gördü dil nāóil olupdur bir civcnı gözlerim
Mch-ı talÓat gönca-fem şirın zebcnı gözlerim
2. Ol fadengi şınemi cmcc idüp amādedir
Belki endcz eyleye tır ü kemcnı gözlerim *
3. Esb-ı Óaşkında süvcı oldu dilim bi-hudedir**
Gerçi kim pırcmeninde ben Óincnı gözlerim
4. Cevr-i bcrın çekdim ammā ücretim vimez o ycr
Şulh için elbet gözüm mahşer dıvcnı gözlerim
5. Vuşlatından dur idüp gırcna şaldın sen beni
^ asretinle riz ider eşk-i revcnı gözlerim
6. "op-ı çım pür kılub dest-i fırckımda fitil
Hiç kes bilmez zamırim bir nişcnı gözlerim
7. Künc-i Óuzletde Türcbi şabr ile oldum nişin
İntizcrım aşıycn-ı lc mekcı gözlerim

305

304 AİK1 (89b), AE (73b), İAK (57b),

1a nāóil: māóil AİK1, MK2

* Bu mısra, AE nüshasında 3. beyittedir. // Bu beyit TTK nüshasında yoktur.

** Bu beyit TTK nüshasında 2.beyittedir.

4a Cevr-i bārın: Ecr-i bārın AE

4b elbet: - AE

305 AİK1 (90a), AE (73b), İAK (57b), AİK2 (66a), TTK (59b), MK1 (66b), MK2 (52a)

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Çarha peyvest eyledim dud-ı şerçr-ı afkerim
Suz idem ol kec-revi inkılcbın ben isterim
2. Çcr-suyum gerd ider tir-i belcdan Xaklamaz
< atÖ ide tedbir-i dūnın tiz-i ch-ı hançerim
3. Çekme zahmet ebr gel refÖ eyle sen bcrānını
İktizā-yı dehr içün besdir benim çeşmim terim
4. Bcr-ı cevriñ žahrıma ħaml itme rahm it ey felek
Çekmeden miñnet gümcnın kalmadı tcb u ferim
5. Hicr-i yār enduh-ı devrcn taÖn-ı Öclem bir yana
Bi-nihcyet derdile bilmem nider c fir serim
6. Çık bu pejmürde kafesden murg-ı ruĥ destur sana
Söyledi seng-i cefclardan şikest bcl ü perim
7. Pür derunum leşker-i endühile başdan başa
Neylesün şimdi Türçbi var gönül git yoğ yerim

306 *

Fc 'ile tūn fc 'ile tūn fc 'ilā tūn fc 'ilūn

1. Ruzına gel gam yeme sen ey gedc Allch kerim
Giy tevekkül fırkasın rcn ol %udc kerim
2. „ferid itmiş seni ol hazır u ncxır olan
Fevt için teşvişe düşme dc'imc Allch kerim
3. Bend olup bcb-ı rıycsında mukim olmak gerek
Her umurun ^akka tefviy it şehc Allch kerim
4. “ul-i endiş-i fikirler bi-huxur eyler seni
Yc bu ne bihude çok cevr ü cefc Allch kerim
5. Kctib-i takdir ezel tahrir idüpdür kısmetin

1a şerār-ı: şerārım İAK

2b tiz: tır AE

6a bu: - MK1

306 AİK1 (109a), AE (74a), AİK2 (124b), TTK (60b), MK1 (66b), MK2 (52a)

* Bu gazelTTK nüshasında derkenara yazılmıştır.

1b Ĥudā: Allāh AİK2

2a hazır u: hazırı MK2, AİK2

< cni' ol gel olma hır'a mübtelc Allch kerim

6. Mıcivcdan cehd-i sa'y-i gayretinden fcrig ol
Guş-e-i kcşcnede kıl inzivc Allch kerim
7. Ey Türcbi `abr kıl Eyyübveş her derde kim
`abr ile elbet olur derde devc Allch kerim

307

Fe ' i lc tün fe ' i lc tün fe ' i lā tün fe ' i lün

1. Ba'yı kes şc'ir kalemle sczı bilmez neyleyim
Tevbeli vardır okur da yazı bilmez neyleyim
2. Bin gazel söylese girmez guşına bir cdemin
Enkerü'l-a`vct fub cvczı bilmez neyleyim
3. Ol peri-ru fışm ider ben mübtelcya her zamcn
„h rakibi fcne-i gammczı bilmez neyleyim
4. Bî-Öaql bî-hüde bir mehpâreden çekdiklerim*
Favıgı seçmez horosdan kazı bilmez neyleyim
5. Busesin almış idim tenhcda mestur it didim
Söylemiş varmış rakibe rczı bilmez neyleyim
6. Dil-firîb olma bu naqşa bî-hatır gezme şağın**
Naşihkâr itmez felek can-bâzı bilmez neyleyim
7. Ruzına şükr it Türcbi gel kanc'at eyle var
Yc nefis kcfir çok ister azı bilmez neyleyim

308

Fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lün

7a Ey: - AIK1, - AE, - TTK

307 AE (74a), TTK (59b), MK1 (67a), MK2 (46b)

1b Tevbeli: Böylesi TTK, MK1, MK2

* Bu beyit TTK, MK1, MK2 nüshalarında vardır.

** Bu beyit TTK, MK1, MK2 nüshalarında vardır.

308 AE (74b), TTK (59b), MK1 (67a), MK2 (47a)

1. İsmimi yolda getirmiş o peri şed oldum
Eylesün cevri ü cefci nezina mu'ted oldum
2. La'l-i şirini için kuh-ı belc senginde
'Ömr varf eylemişim şeni-i Ferhed oldum
3. Dem-i dil reh-güzerrında gazeli beççenin
İntixer r üzre mekin-gchda "ayyed oldum
4. Pocy-bend itdi ser-i zülfi kemendiyle beni
%~ch ne-f~ch bu gün emrine münked oldum
5. Devr-i 'clemde Türçbiye felek ded itdi
„hen-i kavs ü belc çekmede üsted oldum

309

Fc 'ile tün fc 'ile tün fc'ile tün fc 'ilün

1. Ben tabib-i dehrden derde devcyı istemem
^okkası pür-zehrile böyle şifcyı istemem
2. <ahr-ı mihnet zerla clude olmuş tıynetim
Ey felek devrinde şol zevk u "afcyı istemem
3. Fakrile buldum nihcyet 'izz ü cch-ı devleti
Bi-bekc şedi meserret mcıvcyı istemem
4. Mutribc evc-i 'arckdan nagme-i fub "avtile*
Bezme revnck vir velckin tiz nevcyı istemem
5. Men' kılma 'cşkıkı 'cşkın rehinden vc'ixc
Maglat-ı bihudeyile çün cezcyı istemem
6. "c'atin nafl-i riycdan özge bir virmez senin
"ufi bi-hc"ıl kabul olmaz du'cyı istemem
7. <cni'im bir lokma bir fırka Türçbi bes bana
Bir bölük teşvişle cevri ü cefcyı istemem

2a La'öl-i: Ka'öl-i AE, MK1, MK2

3b mekin-gähda: kemen ü kähda MK1, MK2

4a ser-i: - AE

309 AE (74b), TTK (60a), MK1 (67a), MK2 (47a)

* Bu beyit TTK, MK1, MK2 nüshalarında 6.beyittedir.

Fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lc tün fe' i lün

1. Murg-ı ccn ten kafesinden seni czcd ideyim
‡am-ı enduh-ı felekden serini şcd ideyim
2. ^cl-i meşruha kanı ycr-i muvcfik kande
Muftefi chile vch zikrini evrcd ideyim
3. Bilmedin fck-i derinde seri dcd eyledigim
Dimedin 'cşikımın ismini bir ycd ideyim
4. Kuh-ken gitdi ise tişe-i 'aşkile bu gün
Dcg-ı hicri deleyim bu dili Ferhcd ideyim
5. Bi-kesim dehrde bir ycr-i vefc-dcrım yok
Varayım pir-i mugcn oglını evlcd ideyim
6. Devr-i 'clemde hele cevr ü belc sengiyle*
Dil-i vircnımı bir foşca cbcd ideyim
7. ‡arayım pcy-e-i pest ile Türcb olmak idi
'„r u ncmus ile varım da berbcd ideyim

Fc ' i lc tün fc ' i lc tün fc ' i lc tün fc ' i lün

1. %çhişim scki leb-i la'lin sercbı istemem
Eklimiz fun-ı ciger donmuş kebcbı istemem
2. Gözlerin açmış cemcl-i bcdeye çok bakmasun
Bir hevcyi bcd-meşrebdır fabcbı istemem
3. Ncy ü def f'cnende yek dü bezme revnck elvirir
Fcrig olsun mutribe söylen rebcbı istemem
4. Ey peri cheste ncz ile fırccmı eyle gel
El-amcn incinme ta'cil-i şitcbı istemem
5. Vakt-i gül †afn-ı çemende †avt-ı bülbül nagme-scz

310 AE (74b), TTK (60a), MK1 (67b), MK2 (47b)

5b Dil-i virānımı bir hoşcana ābād ideyim TTK

* Bu beyit TTK nüshasında yoktur.

311 AE (75a), TTK (60a), MK1 (67b)

- Mevsime beste gazel se'ir cevcbi istemem
6. Nu'f ider vc'ix bana terk eyle 'aşkı kıl şevcb
Gönlüme "ordum didi böyle şevcbi istemem
 7. Dafl iderlermiş Türcbi mch-rüsumuz deyu
Kim dimiş nezik güzel emred şevcbi istemem

312

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Nūn*

Mef 'ū lü/ Me fā ' i lü/ Me fā ' i lü/ Fe' ū lün

1. Ey kaddi sehi kâmet-i belc ne güzelsin
Gerdcni beycz rufları ḥamrâ ne güzelsin
2. „fet bakışın nezile reftarı begendim
Ccn sevdi seni lebleri şahbc ne güzelsin
3. Menend sana olmaya bu devr-i cihânda
Vaşf eyleyemem ḥüsnüni amma ne güzelsin
4. Gülsen açılır cl ruhun üzre o gönca
Şerm oldı görüp ol gül-i ra'nc ne güzelsin
5. Bağlandı gönül neyleyim tcrına zülfün
İtdin bize sen Őaşq-ı hüveydc ne güzelsin
6. Vechin göricek eylediler Öaql-ı fercmüş
< ıldın nice bin Öcşık-ı şeydc ne güzelsin
7. Evkctı güzcr itdi ḥayclinle Türcbi
Lutfunla nümcc eyle ki ccc ne güzelsin

313

312 AİK (90a), AE (75a), İAK (58a), AİK2 (66b), TTK (60b), MK1 (68a), MK2 (52b)

* Fİ Ḥarfı'L-NŪN AE

2a reftarı: reftâr AE

6a eylediler Öaql-ı fercmüş: Öaql-ı dilin oldı ferâmüş MK1

313 AİK1 (90a), AE (75b), İAK (58a), AİK2 (66b), TTK (60b), MK1 (68a), MK2 (52b)

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Dünycdā kesb eyledim çokdur vebclim sóрма sen
Yok yedimde Hâkka şeyeste kemclim sóрма sen
2. Nefs-i žclim bir yana şol cevri dilber bir yana
Bu derunumda mükemmel kıl ü kclim Xorma sen
3. Düşmüşüm hırś u tamaŖ ğcrātī kılmış varımı
Zişt-i pür-endişile fikr ü hayclim Xorma sen
4. Bezm-i mihnetde bu gün ğam kcsesin şundı felek
Nuş idüp bî-iftiyerī pür-piyālim Xorma sen
5. Ğark-ı girdcb-ı belc içre Türcbi neylesün
Zchidā var git yürü pejmürde hclim Xorma sen

314

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Dil yeter bi-hudelik şerm u hâyç itmez misin
İrdi encema Ŗmür derde devç itmez misin
2. ŖAzm-i uhrç itmege nevbet bu gün geldi sana
Sen sana inXcf idüp terk-i hevç itmez misin
3. Tcr-mcr it varlığın aşncmını eyle şikest
Akdemo fikr eyleyüp nefsin gedç itmez misin
4. Nice bir bu maŖşiyet bahrinde ğavvcşş oldığın
FiŖl-i efŖcl-i şabihinden ibç itmez misin
5. McŖil oldun şol haycl-i bi-beşcnın naşşına
Defter-i dilden yeter mahv-ı sivç itmez misin
6. ~ulmet-i şebden halcX olmağla ey bi-başar
"ıdk-ı pür-ihlāśla Hâķkdan recc itmez misin
7. Ccn u serden řatŖ-ı dest eyle Türcbi Ŗcrif ol
Rch-ı Ŗaşka kendini lcyık revç itmez misin

3a ğārātī: ğārāt AE

314 AİK1 (91a), AE (75b), İAK (58b), AİK2 (67a), TTK (61a), MK1 (68b),
MK2 (52b)

5a naşşına: Ŗaşşına AE, İAK

7a ol: - MK1

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Ey Resul-i Kibriyc ser-tcc-ı Öclem Şch-ı dġn
Ey Şefcöat menbaöı mafbub-ı Rabbü'l-Őclemın
2. ^akk seni Şcyeste kılmışdır risalet Xadrına
Hcdimin Cibril Emġn olmuş derinde kemterin
3. Bir Şadef Xanki cihcn sensinn cnın dÇr-dcnesi
Baġr-ı Őilminde ġarik-i āsumcn ruy-ı zemin
4. Pertev-i nurundan almışdır ziyc Şems Ő kamer
Çarġ-ı ser-gerden olup Öaşkınla rakX eyler hemın
5. Rch-ı Ĥakkı muŐcizctın kudreti kılmış nŐmc
Emrine mŐnkcd idŐpdŐr aferidġ ins Ő cin
6. Yetmedi nevŐ-i beşerden rŐtbe-i miŐrccına
Enbiyclar iÇre sen teg var mıdır bir km-bġn
7. Şol dÇr-i cŐdŐnda durmuşdur TŐrcbi nc-tŐvān
ScŐil-i rahmın senin koyma anı zcr u ġazın

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā'i lūn

1. Dil seninÇŐn zcr ider cismimde ey nczik-beden
Sen ki YŐsufsun gŐnŐl YaŐkub tenim BeytŐ'l-hazen
2. Derd-i enduhun bana haml eyledi bend eyleyim
Şol iki mekkcre zŐlfŐnden yetişdir bir resen*
3. Ālla Őftcd olup Çch-ı zeneĤdenında var
"cd-hezcr ŐuŐŐck ġcr iÇre degildim scde ben

315 AİK1 (91a), AE (76b), İAK (58b), AİK2 (67a), TTK (61a), MK1 (68b), MK2 (53b), MK3 (17b)

3b Baġr-ı Őilminde ġarik-i āsumcn ruy-ı zemin: - AE

6b teg: - AE // iÇre sen teg: senin MK3

7b u: - AİK, - İAK

316 AİK1 (91b), AE (76a), İAK (59a), AİK2 (67b), TTK (61b), MK1 (68b), MK2 (53b)

1b tenim: ten AE

* Bu beyit AE nŐshasında yoktur.

3a Ālla: Āġile TTK, MK2

4. Dökmesün cellcd-ı gämzen hunumu reşkim budır
"iğ-ı cevrinle mürüvvet kıl beni katl eyle sen
5. Fitne-engiz-i hârcmî gözlerin yağmaladı
Cümle varım necr-ı Őaşkından giyerdi pîrehen
6. Nice kim dünycdayım ilbcś-ı zîver istemem
Ger vefct itsem dahi ol pîrehen olsun kefen
7. Huşk ccyim kalmadı girdcb bahre düşmüşüm
Şcn hâbbcb oldum Türcbi eşk-i seylcbım vatan

317

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ'i lün

1. Doğdı fûrşid-i hakikat Öcleme Öayne'l-yakîn
Pertevinden ruşen oldu şeş-cihet ruy-ı zemîn
2. Çarha girdi nüh felek Öaşkınla ser-gerdcn olup
ŐArşî kürşî levh u kalem encüm birdir hemîn
3. Zib ü fer virdi cihcna nur-ı tcbın ser-be-ser
Şuöle şaldı dillere mihrin senin ey şch-ı dîn
4. Vaşf-ı zâtında Felctünî hired hâyrettedir
Dü serc sultcni sensin sırr-ı Rabbü'l-Őclemîn
5. MuŐcizin bahrinde katre enbiyc scŐirleri
Şöyle kim hck-i derinde oldılar kemter kemîn
6. Kim ki ccn dcd eyledi rehında fub ihlcśla
Ruz-ı mahşer ol kişi havf u hatarlardan emîn
7. Pür-günchim ey şefâŐat maödeni lutf it Őatâ
Bu Türcbi rû-siyâhı koyma giryen u hazîn

6a Nice: Āh MK2

7a bahre: içre AE, İAK

317 AİK1 (92a), AE (76a), İAK (59a), AİK2 (67b), TTK (62a), MK1 (69a), MK2 (53b)

2b ŐArşî kürşî: ÖArş u ürsî AE // levh u kalem: levh kalem İAK // birdir: birden AİK1,

kamer MK1 // encüm: devrân AİK1// encüm birdir hemîn: yazdı kamu birdir hemîn MK2

6b u: - AE, - İAK

7a lutf it: lutf u AE, râh TTK

Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lā tūn / Fā' i lūn

1. Eşk-i çeşmim koymadı riz eyledi bağımda fūn
İktiẓa hicrcn günü fehm itmedin mi ey cūnun
2. Bir peri fikr-i haycli gönlümü tutmuş vatan
Çıksa ccmn çıkmada gör şanki deryc içre nun
3. Hck-pcy-i tutıyc-yı yer guberından bana
Al getir bcd-ı şabā ben eylerim kuhl-ı Öuyūn
4. Hcme-i minkcrrile laŖliyle güller bergine
Hat çeke bülbül ana göstere hun-ı cüzŖ-i nümūn
5. „şıycn tertib kılmış başıma derd kuşları
Yok serim sevdıya şaldım cāyınız olsun derun
6. Tişe-i Ŗaşkımla bin kuh-ı cefā itdim helck
Vch ki Ferhcd bir dağın başında olmuşdur zebun
7. < add-i dütc oldum Türcb enduh kemcnın çekmeden
Neyleyim imdcda gelmez saŖy kılmaz baht-ı dun

Mef' ū lū / Me fā' ĭ lū / Me fā' ĭ lū / Fe' ū lūn

1. Bir ẓadd-i sehi mch-ı mūnir cfet-i devrcn

318 AİK1 (92b), AE (76b), İAK (59b), AİK2 (68a), TTK (62a), MK1 (69a), MK2 (54a)

2b fikr-i hayāli: fikr ū hayāli AE

3b ben eylerim: eylerim ben İAK, - MK2

5a derd: dört TTK

319 AİK1 (92b), AE (76b), İAK (59b), AİK2 (68a), TTK (62a), MK1 (69b), MK2 (54b)

Nîm mest nigch ile beni eyledi nclcn

2. Gerdcnı beycż ruhları gül sinesi minc
< ıldıkca nażar Óaşıkını itmede ĥayrān
3. Dür-dcnelerin vaşfını şol bcd-ı şabcadan
Guş itdi şadef bahra girüb şermile pinhcn
4. Ĥub laÓl-i şîrinin göricek žulmete düşdi
BcÓiş bu ki dur oldığı ol çeşme-i ĥayvān
5. Envcr-ı cemclin ĥasedi şemÓine gayret
Tc şeb seĥeri eylemede bađrını sūzcn
6. ÓUşşçkı hezcr beste idi tcrına zūlfün
Reşkile gelüb şcne kamu kıldı perişcn
7. Üftcdelerin hcli nola böyle Türcbi
Meóyus[u] ĥazin chı fūzun didesi giryān

320

Me fā' ĭ lün/ Me fā' ĭ lün /Me fā' ĭ lün/ Me fā' ĭ lün

1. Kime şerh eyleyim Óclemde ben derd-i nihcnımdan
Teneffür eyledi halk-ı cihcn ah u fiğcnımdan
2. Ezelden tıynetim ġam mcóile taÓmîr kılmışdır
Tecessüs eylesen enduh çıkar mağz üstüh~cnımdan
3. Ciger ĥunıyla perver eyleyüp perlendirüb şaldım
Hezārcn murđ-ı miĥnetler bu cism-i āşiycnımdan
4. Nice scl oldı kim ruhscr-ı ycri görmedim yc Rabb
"utuldı manżar-ı çeşmim meded eşk-i revcnımdan
5. Degil ĥürşid şuÓcÓı levĥ-i gökde tcb iden dehri

1b nālān: talan AİK2

2b Óaşıkını itmede: itmede Óaşıkını İAK

4a düşdi: düşdüm MK1

5a şemÓine: şemÓiye AİK1

5b seĥeri eylemede: seĥeri bağrı eylemede MK1

6a ÓUşşākı: ÓUşşāka AE

320 AİK1 (93a), AE (77a), İAK (59b), AİK2 (68b), TTK (62b), MK1 (69b), MK2 (54b)

2b mağz: mağzı AİK1, İAK

3b miĥnetler: miĥnet AE

4a kim: - AE

Şercr-ı cteşim teóşiridir aħker-feşcnımdan

6. Haycl-i fikr-i dil-dcrın beni bir hcle şalmışdır
Cünun-ı zincir-i Óaşkı bend idüpdür çevre yanımdan

7. Felek kahrı nigcrın cevri ħalkın taÓn senginden
Türcbi neyleyim chir usandım tatlı ccnımdan

321

MefÓülü mefāÓilü mefāÓilü feÓülün // MefÓü lü feÓülün

Müstezāt-ı Leb-Degmez Zincir*

ÓAşkın eşeri serde gerek dilde dil-crc
„h cteş-i hicrcn

Hicrcna karın itdi dili yandıra ħclc
Yazık gene ccncn

Ccncna nezir eyledi ccnı ezel Ócşık
Dergchina lcyık

Lcyıklarını istedi esrcına cşnc
Sāóirleri giryen¹⁹³

Giryen ile ħasret çeke dıdcına ağycr
Her hclile nāçār

Nççcr gerek dehrde eyler anı ednc
Zcr eyleye her cn

Her ānda ider hclis-i dıdcına ikrer¹⁹⁴
ÓAşk ehlidir ey ycr

Ycrin der-i fckinde karcr eyle ki ccnā
Şāyed kıla ihscn

İhscn-ı Óincyette seni şcd ide ey dil
Āyıneyi gel sil

321 AİK1 (93b), AE (77a), İAK (60a), AİK2 (68b), TTK (63a), MK1 (70a), MK2 (53a)

* AİK // MK1 nüshasında sadece mısra başı kelimeleri yer almaktadır.

¹⁹³ Sāóirleri: Sāóilleri İAK

¹⁹⁴ ider: - AE

Sil jengi gider yeri getir Óākil ü dcn¹⁹⁵
Kaşr-ı dile āscn

„sānile reh açıla derycya ser-ā-ser
Destin ala ^aydcr

^aydar ki ÓAli şir-i İlāh Ócdil-i aÓlc
Aç dideyi ey ccn

Ccn dcd ide Óaşkında Türcbi gene yā şch¹⁹⁶
Sen it anı cgch

Āgch degilix sırr-ı hakikatlere zırc
Ser rāhına gāltān

322

Mef'ū lū me fā' i lū me fā' i lū fe' ū lūn

1. Ey çeşm-i siych kcmct-i ÓarÓar mı nesin sen
Āfet bckışın kaşları muÓanber mi nesin sen
2. Hükümünde kamu bendelerin emrine münkcd
Sultān-ı cihcn Ócleme server mi nesin sen
3. Mest itdi beni buy-ı saçın itme perişcn
Ey müşk-i Hoten Óūdile Óanber mi nesin sen
4. Devrcn-ı felek mişlini hiç görmemiş aşlc
Göz hıre kılan şuÓle-i envcr mı nesin sen
5. Cennet mi yerin söyle Türābiye kerem kııl
Bir zāt-ı melek hūriye benzer mi nesin sen

323

¹⁹⁵ jengi: jeng İAK

¹⁹⁶ gene: - İAK, - MK2

322 AİK1 (94a), AE (77b), İAK (60b), AİK (69a), TTK (63a), MK1 (70a), MK2 (55a)

2a Hükümünde: Hükümde AE

3a bŷy-ı: - AE

323 AİK1 (94b), AE (78a), İAK (60b), AİK2 (69b), TTK (63a), MK1 (70b), MK2 (55b)

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Rūy-ı tcbın ey per-i kim şemsi hıverlendiren
Manžarı nigrın çeşmim mi ki enverlendiren
2. Mch-cebüninde Óaraq-rız eyleyüp itmiş çekid
Goncanın evrcına şeb-nem degil terlendiren
3. < aşların fikri beni şöyle hilcl itmiş idi
Tuşe-i sevdı-yı 'aşkın cismimi firlandıran
4. „l ruflar 'aks idüp teóşir kılmış sebzine
Lcle bergin ğclibc bc'îş bu ahmerlendiren
5. Tır-i müjgān ile bağrım delme dökme şanımlı
Ğamzesi cellādını āmāde hançerlendiren
6. Vāy ne āfetsiñ nigāhıñ cānıma odlar yağar
Fitne-engiz-i mestı dıdesin şerlendiren
7. Kure-i hier içre puht olmuş ciger funum budur
Ey Türcbi dürr-i eşkim la'li gevherlendiren

324

Me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn

1. Cihcn bizcr olupdur ncle vü ferycd-ı zcrımdan
"uyur u vaşlar 'āciz bükı-yı bı-karārımdan
2. Tehi koymaz beni sevdı-yı 'aşkın haleti ey dost
"adā-yı ch u efğcnım degildir ihtiycrımdan
3. Bu 'clem vakt-i Nuñ tufcnıveş hep seyle ğark oldı
Hücum itmiş revcn-ı cuy-ı eşkim çeşm-i bcrımdan
4. Güzcr itmek ne mümkün nezdime eşğcl-i dünyc kim
Melcmet sengiyle bünycd olan çevre hıscrımdan

3b Tūşe-i: Tışe-i AE

324 AİK1 (95a), AE (78a), İAK (61a), AİK2 (69b), TTK (63b), MK1 (71a), MK2 (56a)

1a vü: - İAK, - AİK2

1b Óāciz: - AE

2b u: - AİK1, - İAK

3a tūfānıveş: tūfānıveş AE // hep: - AE

4a dünyā: dünyādan TTK

5. Yanup hicren odında fāk olup kıymet bahc buldum
Felek tūtyc idūpdür dīde-i şemse gūbcımdan
6. O ycrin ruyına hasret gidersem devr-i 'clemde
Fircıkım dudı fehm ilen çıkar elbet mezcımdan
7. Türcbi lc-mekcn 'iklīmi fub ccy-ı kādīmdi
Anınçün böyle gırcnım ba'īd oldum diycımdan

325

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Ey gönül Öarz eyle hclin ycre bir sen bir de ben
Ncme yaz irsel kıl hūnkcrā bir sen bir de ben
2. Ey gönül imtāŐ-ı Öaşkı kercchından çıkar
Çek ne kıymet gösterür becāra bir sen bir de ben
3. Ey gönül ser-geşte vū bihudelikdir kcrımız
Biz tegi hiç var mı yok cvāre bir sen bir de ben
4. Ey gönül müşgin-i zūlfi tcrna meh-pcrenin
Gel çekil Manşurveş ber-dcra bir sen bir de ben
5. Ey gönül katl eylesün tırinden itme ictincb
Cān fedc it gānzesi sehñcra bir sen bir de ben
6. Ey gönül çch-ı zenehdcn içre üftcd olmuşuz
Var mıdır bu derde cyā çcre bir sen bir de ben
7. Ey gönül rcz-ı nihcnın eyleme falka nūmc
Vākıfız Öclemde şol esrāra bir sen bir de ben
8. Ey gönül fehm eyledim matlub-ı h'chi kcmını
Tc ezelden Őcşıkız dīdcra bir sen bir de ben
9. Ey gönül güftcra gel geldi Türcbi Öaşkla
Vezn-i mevzunıyla gir eşŐcra bir sen bir de ben

325 AİK1 (95a), AE (78a), İAK (61a), AİK2 (70a), TTK (63b), MK1 (71a), MK2 (56a)

3a ser-geşte vū : ser-geşte-i İAK

4b çekil: - AE

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā'i lūn

1. Dcmen-i dūnycyı tutsun lutf u inŌcm isteyen
Varını kılsun rehç gönlünde crām isteyen
2. Rch-ı şerŌ-i Muştafāya iktidc itsün o kes
Şıdk-ı pür-ihlās ile imcn-ı İslcm isteyen
3. Künc-i Öuzletde nişin olsun kamudan dur olup
Ccnib-i Ĥakdan kerem ihscn u ilhcm isteyen
4. Kuyını saöy eyleye ccncnının vechin tavcf
Egnine ilbcı-ı Öaşk ncrından ihrcm isteyen
5. Ĥun-ı eşkin rız ider tc şubha dek zcr u ĥazin
Ruz-ı mahşerde serir-i rifŐat-i kcm isteyen
6. Ruze-i şabra girüp Ĥakkın rızāsın gözlesin
^ulle-i cennet ile uhrādan bayram isteyen
7. Ey Türcbi ncm-ı Mevlcyı müdcmi zıkr ider
Kuvvet-i ruĥa gidā rūhānı itŐcm isteyen

Me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn

1. Felek şemse nūmun itmiş senin ruyun ziycsından
Güneş yüz yire urmuş ğclibc şerm[u] ĥaycsından
2. Meger kim reh-güzcrından getürmüş gird-bcd-ı çım

326 AİK1 (95b), AE (78b), İAK (61b), AİK2 (70a), TTK (63b), MK1 (71a), MK2 (56a)

3b u : - AİK1, - İAK

5a şubĥa dek: şubĥdek İAK // u : - İAK

6a gözlesin: gözleyüb AE

7b rūĥa: - AE

327 AİK1 (96a), AE (79a), İAK (61b), AİK2 (70b), TTK (64a), MK1 (71b), MK2 (56a)

Olup peyveste çarha fck-pcy-i tütüycsından

3. İki şakk eylemişdir baħr-i eşkim kcmetin fikri
Göründi muŖcizctı şanki Mūsānın Ŗaşāsından
4. "abīb-i dehrden dil bulmamışdır derdine dermcn
Sen ol bī-çcreye dcd it leb-i laŖlin devcsından
5. Ruħun Ŗarz eyleyüp bus it dise mümkün mi ccnānım
İtcŖat itmemek bīrun olam hāşā rızcsından
6. Haycl-i devlet-i vaşlı ümīdi iştiyçkıyla
Bu zevķ-i neşŖeden incinmezem ycrin cefcsından
7. Türçbi cşinc-yı Ŗaşk olup andan berī olduk
Cihcnın şol hezārçn iştiğcl-i bin belcsından

328

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. ^cl-i Ŗaşkı bilmez ol müştck-ı dīdcr olmayan
Ya ne bilsün nc-mizācı ķalb-i bīmcrcr olmayan
2. <adr-i dermcn n'eydigin dārū nedir fehm eylemez
Suz-ı dil bağrı ezik derde giriftcr olmayan
3. Bir mükemmel kcma yetmez maŖnevī elbet o kes
Zār[u] giryçn giceler tc şubh bīdcr olmayan
4. Bir bahcyim nevŖdir şūretde cdem nāmīle
Mürşide yed vermeyüp āşnā-yı esrcrcr olmayan
5. Dünya vū Ŗukbcda hāsīr nc-murcd olsa gerek
Er fuzūrunda nihcyet beyŖ-ı bczcrcr olmayan
6. Gerçi olmaz dām-ı aŖmcl-i ķabīhinden falcs
Havf-ı Ĥakdan eşk-rizān zerd-rufscrcr olmayan
7. Ey Türçbi vafşdır merdüm degil lcşi odur
"Alleme'l-esmā" rumūzından haberdcr olmayan

6b yārin: yāri İAK

328 AİK1 (96b), AE (79a), İAK (62a), AİK2 (70b), TTK (64a), MK1 (71b), MK2 (56b)

7a odur. Olan AE

Mef 'ü lü me fâ' i lü me fâ' i lü fe' ü lün

1. Bir mch-ı münîr cefet-i devrânıma bak sen
Nev-rüste tıfil dîdesi mestcânıma bak sen
2. Ruyun göricek ccnıma od düşdi tutuşdı
„b itme feşcn üstüme seyrçnıma bak sen
3. Müjçcnı okun şıneme endcze kılınca
`ançıldı revcn olmada al kıanıma bak sen
4. < aşd itdi çeküp katlime şol ğamzesi tığın
< oymaz ki rakıbi hele düşmânıma bak sen
5. Bus eyleyeyim ruflarını h`ch ne-h`âhı
Bir kimse beni görmeye her yanıma bak sen
6. VaŖd itdi beni gözle deyu vakt-i asrda
Gelmezse eger chiri nclcnıma bak sen
7. „yc n`ide `aşkınla cünun oldı Türçbi
Rahm eyle güzel hcl-i perışcnıma bak sen

Me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün

1. Göründi refŖ idüp bir mch-ı nev şimdi nikcbından
Sanasın raŖd izhcrı nümâ oldı sehcbından
2. TMıycŖ-ı pertev-i ruhsçrına pervcnedir diller
< amu suz itdiler bcl ü perin gerd-i şitcbından

329 AİK1 (96b), AE (79b), İAK (62a), AİK2 (71a), TTK (64b), MK1 (71b),
MK2 (56b)

3a Müjgānı: Müjgān AE

330 AİK1 (97a), AE (79b), İAK (62b), AİK2 (71a), TTK (64b), MK1 (72a), MK2
(56b)

2a TMıyāŖ-ı: TMıyā vü AİK1, AİK2, TTK, MK1

3. Neden kıymet bulupdur žulmet içre çeşme-i hâyven
Meger kim meye kıatmış kendine şol la'âl-i nebından
4. Ne pckj-tıyneti ter-ğoncasın kadrin Mesihcın
Hezrecn mürdeler ihyc olur şirîn cevcbından
5. Hutütun keşf ider ol keslere evrck-ı hâikmetden
Okur Öcrif ledün esrcrını hüsünün kitcbından
6. Görünce mihr vechin hâyret-i ser-gerdân olmuşdur
Anınçündür şu'c'ün yire salmışdır hiccbından
7. Türcbi esitcın derviş-i kemter kemîniñdir
Niycz-ı iltimes eyler anı dur itme bebından

331

Fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ'i lün

1. Kcfr-i zülfün beni ğercet-ı imcn eyleyen
Böyle bir din hc'ini žulm-i firvcn eyleyen
2. Hirmen-i Óaql ü dili cem' eylemişdir bir yana
Bcd-ı hicrin şarsarı bc'is perişcn eyleyen
3. Eyledi nâveklerin surch cismim her taraf
„teşi cezbın degil mi sonra süzcn eyleyen
4. Bir ğariñim yok enisim şöyle tenhc kalmışım
Ğamdan özge var mıdır başımda cevlcñ eyleyen
5. „h [u] ferycd eyledim kuyında hclim bilmedi
Lutfını ketm eyleyüp cevvin nümâyân eyleyen
6. Āl reng olmuş sirişkim şâhidimdir ey perî
Tiğ-ı pinhcñi nigchın bağrımı kan eyleyen
7. Ey Türcbi ser-nigün-ı dun iden ikbelimi
Bi-vefâ rak kâs felek Óaksine devrcn eyleyen

6a ser-gerdân: ser-gerdâni İAK

331 AİK1 (97b), AE (79b), İAK (62b), AİK2 (71b), TTK (64b), MK1 (72a), MK2 (57a)

1b žulm-i firāvân: žulmi firāvân AİK1, İAK

2a Óaql ü : Óaqlı AİK2

5a Āh: Ğah AE

7a iden: itdi MK1

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Haber viridi bana bcd-ı şabc rufscr-ı enverden
Lebi mül serv-kaddi nczenim gonca-i terden
2. Meşām itdim dimcğim hoş muŖattar oldı mest oldum
Getirmiş kckül-i müşğın-i çini buy-ı Ŗanberden
3. Peycmıyla meserret kesb idüp mihri ziycsından
Dil-i tcrıkime bir şuŖle düşdi şems-i hcoverden
4. Beni menŖ itmege dıdcr-ı ycrdan pend ider vāŖiż
Ne mümkün ferig olmak rufları gül-ncr-ı ahmerden
5. Bu dil pırcmeninde gamze-i gaddarı gerd eyler
Ne ğcfil vehm kılmaz tız olan fun-riz-i hançerden
6. Nıgcrun reh-güzcrında haycl-i zıkr şevkıyle
Feşcn itdim sirişkim laŖl-i dürr nc-ycb gevherden
7. "arık-i Ŗaşka girdim şehr-i vuşlat Ŗazmim olmuşdur
"alebkcrım Türcbi himmet-i Ŗulyāyı bir erden

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. MaŖnevı matluba irmez tclib-i dūnyc olan
< atŖ-ı dest itdi sıvcdan h'chişi ufrā olan
2. Künc-i Ŗuzletde fercğat bcbına başdı qadem

332 AİK1 (98a), AE (80a), İAK (63a), AİK2 (71b), TTK (65a), MK1 (72b),
MK2 (57a)

2a hoş: - AE

2b bŷy-ı Ŗanberden: bir bŷy-ı Ŗanberden AE

3b şems: - AE

5a ğaddarı: ğaddār AE

5b Ne ğāfil: Tegāfŷl AE

7b Ŗulyāyı: Ŗulyā AE

333 AİK1 (98a), AE (80a), İAK (63a), AİK2 (72a), TTK (65a), MK1 (72b),
MK2 (57a)

2a başdı: başdıım MK1

- Eyledi hem-rah şekibi bende-i Mevlâ olan
3. Şu'le-i feyz-i Hudûdan dil çercğin suz ider
Bil hakikat "men 'Öref" eserine çşnc olan
 4. Varını dost uğruna kılmış fedâ hem cismini
Cen u ser kaydın çeker mi 'Öçşık-ı şeyde olan
 5. Ferîğ âzâdedir fi'l-cümleden ez-dü serc
Vuşlata irşel olupdır katresi deryc olan
 6. Dem-i dehre bend-i üftcd olmadı idrckle
Terk-i tecridile geçdi 'Öçkil ü denâ olan
 7. İbtihâlimdir meded tevfikini eyle refîk
Bu Türcbidir İlâhî hesir-i ednc olan

334 *

1. Ruyun nikcbin rahm kıl ref'Ö itme ey cüvcn
Görse seni Mecnun olur elbette 'Öçşıkcn
2. Dil-i bülbül gülşen-i hûsnünde nişindir
'ÖAşkınla şeb te şubhâ dek itmekde efğcn
3. Bcd-ı şabc zülfün dağıtma ol nigcrin
Üftcdeler bendin bozub kılma perişcn
4. Ebrû kemcnin çekmeden kaddim dü-tâdır
Mümkün midir çeksün anı dünyeda her cen
5. Vech-i şu'c'Önla kamer bahş eylemişdir
Bâ'Öiş bu 'Öişycnı her ay encemı nokşcn
6. Dür-dcne dendcnin beycnin guş idince
Çıkmaz hiccından şadef deryeda pinhcn
7. Sâ'öl olup rahm derin bekler Türcbi
Sensin efendim ben gedc h'çhimdir ihsen

6b 'Öağil ü: 'Öağili AİK2

334 AİK1 (98b), AE (80b), İAK (63a), AİK2 (72a), TTK (65a), MK1 (72b),
MK2 (57b)

* Bu gazelin vezni problemlidir.

2a gülşen: gülşân AİK1

5b encâmı: encâm ü AE

7a rahm: rahmı AE

335

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Ccyımız terk eyleyüp tutduk bu gün ğurbet yolın
Destime dcd itdi devrcn ch ile firkat yolın
2. < andedir mülk-i melcmet bir kese itdim suócl
Cüst-cu kılmağ ile buldum hele zillet yolın
3. Hem-demim enduhdı derd-i belc olduk refiğ
İbtihcl itdim felek göstermedi Óizzet yolın
4. Şöyle bir hcmun-ı hâyret içre üftcd olmuşum
Gerçi kim bihude güm-geşt eyledim himmet yolın
5. Rch-ı vuşlatdan baÓid cyā n'ola ahvclimiz
Baht-ı dun eyler nümç hicranile hâsret yolın
6. Zahm-ı pür-suzum yegin dcrü şifc nā-yâbdır
Bilmezim ğayrı hemcn cmuziyım Óillet yolın
7. Kec-rev-i gerdun Türçbi saÓy kılmaz ben n'idem
Tc ezelden bi-vefcdır tutmadı ğayret yolın

336

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Futar chim gice peyvest ile devvcr etegin
Çarñ gerd itmede kurtarmadı her bcr etegin
2. Ey gülüm havf u hatar eylemesün bcğ içre
Dest urup renc ide şcyed ola kim hcr etegin

335 AİK1 (99a), AE (80b), İAK (63b), AİK (72b), TTK (65b), MK1 (73a),
MK2 (57b)

4b güm-geşt: geşt AE

6a dārū şifā: dārū'ş-şifā İAK

6b hemān: - AE

7b ğayret: - AE

336 AİK1 (99a), AE (81a), İAK (63b), AİK2 (73a), TTK (65b), MK1 (73a), MK2 (57b)

3. Nişine şabr idegör dil Óaseli h'chın ise
Hele gel bus idelim ycr içün ağycr etegin
4. H'cbı terk eylemişiz kuh-ı hâkikatde bu gün
Bekleriz şcm u seher maÓden-i esrcr etegin
5. Ezeli vaÓd-i karār eyledi dcd itmesine
O kerem kcnı mürrüvet bize ikrccr itdigin*
6. Reh-i Óaşkında kamu vār-ı cihcndan geçdik
Ele aldık görelim şıdkile bir ycr etegin
7. Mümkün olmaz ki Türābiye rehç eylemesi
Şch-ı merdcn ÓAlı Hāydar-ı kerrccr etegin

337

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Hırcmccn eyleyüp bir nczenin çıkdı otağından
~uhur itdi güneş şan şöyle kim maşrıq bucağından
2. Düşüp ruhscr-ı envccrı dili tārık ü tcb itdi
™iyc virdi uyandı şemÓ-i Óaşkı nür ocağından
3. Meger Óürycn idüpdür gamzesi tığın o meh-pcrc
Berid itmekde bağrım hun çekid eyler bucağından
4. Dehcñ-ı hókka-i tengindedir dürr-i ÓAden ychud
Nümun itmiş Bedehşccn laÓlini sükker dudağından
5. Nedir gışuların tılsım mıdır bu genc-i hüsnünde
Didi ser-heft ejder devr ider çıkmış yanağından
6. Budur kim gınca-i ter bergi gayet āl fcm olmuş
Ona Óaks eylemiş miróctveş ahmer yanağından

3b idelim: ideyim AE

4b u : - AE

* 5. Beyit AE ve İAK nüshalarında yoktur.

6a Reh-i: Rāh-ı AE

337 AİK1 (99b), AE (81a), İAK (64a), AİK2 (73a), TTK (66a), MK1 (73b), MK2 (58a)

1b güneş şan: güneşveş MK1

2a tārık ü táb: tārıke táb AİK1

4b sükker: şekker İAK

6a bergi: berg AE

6b Ona: Ana MK1, MK2 // miróāt: - AE

7. Dimen fub-ulara kande getirdin güft-i evzcnı
Türcbi ma'Öden-i eş'Öcr bulmuş tab'Ö tağından

338

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā'i lün

1. Ey vefc resmin fercmuş eyleyüp bî-dcd iden
Seng-i cevriyle dil-i vırcnımı ābād iden
2. Bağrımı kılma telef tığınla bağrım kıandır
Gam günü gırcn olanda eşkime imdcd iden
3. Hiç kes nc-bud idi hüsni gülün ārzusına
Bülbülāsā ben idim tc şubhā dek ferycd iden
4. „teş-i çım şercı teg dağılmış gönlüme
Mıhr-i Őaşkıdır anı cem'Ői kılup bünycd iden
5. Şöyle bî-kes kıalmışımdır ger vefct itsem daħı
Gamdan özge ismimi Őālemede yokdur ycd iden
6. Tışe-i çımla kuh-ı iştıyçında bu gün
La'l-i şirinin değıl midir beni Ferhcd iden
7. Heft hattın Fetıha sırrın nümc eylar bana
Bu Türcbi derdmendi yc nedir irşcd iden

339

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Ham oldı kcmetim mıhnet yükünden cevri devrcndan
Perıveşler cefcsı bir yana el ta'Őnı bir yandan

7a kıande: kıanden AİK1

7a Dimen: Dimez İAK // güft: heft AE

**338 AİK1 (100a), AE (81b), İAK (64a), AİK2 (73b), TTK (66a), MK1 (73b),
MK2 (58a)**

3a hüsni: hüsni AE

3b şubhā dek: şubhādek İAK

4a gönlüme: gönlümü MK1

6a āhımla: h'āhıkmla İAK

7a Fātıha: istiva MK1

**339 AİK1 (100b), AE (81b), İAK (64b), AİK2 (73b), TTK (66a), MK1 (74a),
MK2 (58a)**

2. "akın suz olma dil birün olup başın rehc eyle
"utuşdı za'f-i çeşmim cteş-i niçen-ı hicrāndan
3. Ne cchiller serimde cşiyen-murgen-ı derd itmiş
Haberder olmamışlar mı bu yangından bu seyrāndan
4. Gelince yādıma ruhsen-ı cenen eylerim feryed
Fiğenimla kaçırđım Őandelib-i zen gulşenden
5. Ferāgat dest-keş ol pend-i miķrāzile ey zchid
Ta'Őalluķ riştesin kat'Ő eyleme zülfi perişenden
6. Der-i dergch-ı dil-deri makemim olsa Öclemde
Bana efdāldir ol minnet veli taht-ı Süleymāndan
7. Türcebi katlı ider yahşi yamen seyfi nigchıyla
Niçün fark eylemez kim kefiri ol meh müselmāndan

340

Fe'iletün fe'iletün fe'iletün fe'ilün

1. Göz görüp rufsenini efker gönlümdür çeken
Ol perinin cevri ni nā-çār gönlümdür çeken
2. Bir taraftan 'aşk[u] sevdasına maffi suz olup
Bir taraftan ta'ne-i ağıer gönlümdür çeken
3. ^asb-i 'clemdir felekden çekdiğim şekve degil
Pür-cefec-yı mihneti her ber gönlümdür çeken
4. İnf'Őalim tāli-i nā-kāmadır bu nükte-cū*
Kūh u kāf itmez tahammül bār-ı gönlümdür çeken
5. Rahma gel 'aşkın ile rüsv-yı 'cm oldum yeter
Ben de bi-perv-yı isem de 'er gönlümdür çeken
6. 'Aşka meyl itmezden akdem gamdan olmuş idim falce

4b kaçırđım: çıkardım MK2

5a ol: - MK1, dil MK2

6a Der-i dergch-ı dil-deri: Der-i dil-deri dergch-ı MK2

340 AE (82a), TTK (61b), MK1 (74a), MK2 (53a)

3a ^asb-i 'clemdir: Hās ü hālimdir MK2

* Bu beyit AE nüshasında yoktur. MK2 nüshasında 5. beyittedir.

N'eyleyim düşdüm yine tekrar gönlümdür çeken

7. İftiyacımla degildir yoşsa kim ben çekmezem
Ey Türcbi zillet-i idbcri gönlümdür çeken

341

Mef'ulü mefc'ülü mefc'ülü fe'ulün

1. Görmek dilerim rufları enver ‐abchdan
Keşf eyleyeyim gizlice esrcr ‐abchdan
2. Bir busesini almaga tenheda murcdım
Ta'cili bırak fikr idelim bcri ‐abchdan
3. şerm itmeyeyim rcz-ı dili yera diyem ben
Bezminde bulunmaz ise agycr ‐abchdan
4. Hicrinde firck cteşine olmuşum ihrck
'Ary itmeliyim hclimi nā-çcr ‐abchdan
5. Nclcn-ı sezcr gülşen-i hüsninde Türcbi
Ferycd ideyim bülbül[i]veş zcr ‐abchdan

342

Fc'i lc tün fc'i lc tün fc'i lā tün fc'i lün

1. Futmadık Óāleme geldik ise dünyā etegin
řatÓ idüp cān-ı hulūsiyla bu dünyā etegin
2. Çār nā-çār rehā itmege hiç tāřat yok
Nice terk eyleyelim sākı-i řahbā etegin
3. Gevher-i kenz-i meÓānı için ancak tutduk
Bir bölük kesleriz iskānile deryā etegin

6a ğamdan: - AE, - MK2 // olmuş idim: olmuşdum TTK
341 AE (82a), TTK (61a), MK1 (74a), MK2 (53a)
342 AE (82a), TTK (61b), MK1 (74b), MK2 (53a)
1b dünyā: sevdā TTK, MK1, MK2

4. Nice āhıma girdi felegin dāmānı
SaÓyile kırtaramaz künbed-i mınā etegin
5. Girelim meygedeye şöyle ki gelsün zāhid
Cennet içre tutagörsün hele túbā etegin
6. Şems-i mağrible žuhūr itdi Ħudānın fażlı
İşte geldi turalım ĥazret-i Óİsā etegin
7. Reh-i Óaşķ içre Tūrābı maķsad[u] matlúb odur
Cān dād it ele al ādem-i maÓnā etegin

343

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā'i lün

1. ÓArzuhāl itmek için sultāna teşriş eyleyen
Śıdķ-ı pür-iĥlāsile iĥsāna teşriř eyleyen
2. Ķalb-i Óālem nūr-ı aķdem evliyā ser-çeşmesi
Baĥr-ı bı-pāyān olan Óummāna teşriş eyleyen
3. Ey efendim rüy-ı māl it gel der-i vālāsına
Kāma vāsıl ol Óulüvv-i şāna teşriş eyleyen
4. Ħānesin genc-i meÓānı maĥzen-i nūr-ı Ħudā
Vāķıf-ı Óilm-i ledün Óirfāna teşriş eyleyen
5. Himmet-i vālāları Óācizlere iksirdir*
Derde dermān eyleyen Loķmāna teşriş eyleyen
6. Terk-i tecriğe meyān-beste olan abdālların
Cān ü dilden Óaşķla seyrāna teşriş eyleyen
7. Merĥamet şānındadır şād eyle bu miskınleri
Lutf idüp Óazm eyledin devrāna teşriş eyleyen
8. Mesken-i meÓvāmızın vırānesin maÓzur tut
Bir iki şeb ĥāne-i miĥmāna teşriş eyleyen
9. Biz ne nisbet mūrlar ÓAnķāyı daÓvet kılmağa

5a gelsün: gitsün TTK, MK1

7a odur: oldur MK2

343 AE (82b), TTK (66b), MK1 (74b), MK2 (54a)

2a Ķalb-i Ķulb-i MK1

4a Ħānesin Ħāzini MK1

* MK2 nüshasında 10.sıradadır.

Nesl-i pāk ol şeh-i merdāne teşrif eyleyen

10. Hiç fenā bulmaz iki Óālemde dürr-i gevheri
MaÓden-i pür-nūrla bir kāna teşrif eyleyen
11. Siz efendimden ümüd eyler Tūrābı hak-sār
Bir gül-i zıbā için gülşāna teşrif eyleyen

344

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Murād üzre kim almış kām bilmem çarh-ı devrāndan
Ferāhiyyetle çıkmış var mıdır āyā bu meydāndan
2. Firīb olma serir-i rifÓata çün ki degil bākı
Kime naql eyledi şol saltanat-ı řāh Süleymāndan
3. Nice kesler bu mülkin řāhibin fehm itmeyüp gitdi
Benim mülküm diyüp kırtulmadı hāl-i periřāndan
4. Őamu eřyā rücūÓı ařlına ol hākim-i kıdret
Bu dolābı çevirdikçe gelüp gitmekde bir yandan
5. Eger bu Óarsaya geldigini bildinse Óārifsin
Rehā olmuş olursun devr-i dil bu hābs-i zindāndan
6. Cihān ārāyiřinde rişte-i tedbiri řatÓ eyle
Şamu varlıķ Hāķķındır ey diřvāne şalma seyrāndan
7. Tūrābı rü-siyāhdır intiřār üzre ümüd eyler
Meded imdād-res pışim efendim řāh-ı merdānsan

345

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Sen seni fehm eyle dil maÓnāda insān isen
Dām-ı ğafletde halās ol cın degil de cān isen

9b Nesl-i pāk: Pāk nesli MK1, MK2

344 AE (83a), TTK (66b), MK1 (75a), MK2 (54a)

5b Rehā: Halās MK1

345 AE (83a), TTK (67a), MK1 (75a), MK2 (54b)

1a eyle: ey MK1, eyle ey MK2

2. Ma'rifet kesb eyleyüp cehlin rehâ kııl Óarif ol
Ehl-i Beyt-i Muştáfaya bende-i merdân isen
3. Pāk idüp Mısr-ı derünun mülkini vesvâsdan
Emrine rām eyle gel nefsi Yūsuf-ı Ken'ân isen
4. Őat'ı rište eyle gel emvâl-i dünyâdan şamu
Fâriğ ol her arzûdan tâlib-i cânân isen
5. Güfte-i Hâş gūşuna te'şîr kıılmaz n'eyleyim
Vâh sana küllî giyâh elzem eger hâyvân isen
6. Gel karışma kııl u kıâl eşğâline kâr-hânenin
Bir iki gün bunda Óariyet ile mihmân ise
7. Tevbe istiğfâr idüp cürmün Tûrâbı yâd kııl
Raĥmeti erzân ider Hâş lâyıķ-ı Yezdân ise

346

Me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün

1. Halâş olmaķ ne mümkin ey perî zülf-i kemendinden
Geçilmez şîve-i nâzik-edâ-yı dil-pesendinden
2. Dil-i bîmâra raĥm it ey tabîbim bir Óilâc eyle
Devâ-yı rûĥ-efzâ la'âl-i nâb nûş-handinden
3. Bulunmaz bâğ-bân bâğında servi böyle ra'Őnâ kim
O meh-rû cilvekârın şadd-i bâlâ ser-bülendinden
4. Senin Óaşķın rehinden inĥirâf itmekligim yokdur
Vücûdum zerre zerre Şat' olunsa bend bendinden
5. Senindir tâc-ı devlet dü cihânda ĥ'âhişin üzre
Rehâ oldun ise Óâşķ bu çarĥın ĥîle fendinden
6. Eger bir nev-nihâle virmesen şü berg[u] bâr olmaz
Kişi maķşûdına reh-yâb olur mı kendi kendinden
7. Tûrâbı zâr idüp biĥûde hicrân odına yanma
Hulûs-ı kıalbe vuşlat meded iste efendinden

5b elzem: lâzım MK1

346 AE (83b), TTK (67a), MK1 (75b), MK2 (55a)

3a ra'Őnâ kim: kim ra'Őnâ MK1

5b oldun: olduķ MK1

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Ey perî çok görmüşüm senden vefâdan ğayrısın
Görmedim hâtırdâ yok cevır ü cefâdan ğayrısın
2. İstemem şimdengerü dilden ferâmüş it beni
Var firîb eyle begim ben mübtelâdan ğayrısın
3. ÓĀleme geldik ise bir ğamdan āzād olmadık
Virmedi devrân bize derd ü belâdan ğayrısın
4. Zahmımı efzün ider bilmez tabîb-i dehr-i dñn
Zehrle ālüde olmuş bir devâdan ğayrısın
5. Bu cihânın miñneti tül-i dırâz-endişesin
Ey gönül terk idelim zevķ u şafâdan ğayrısın
6. Her ne dād itse felek küstâha itmem ser-fürü
H'âhişim yok istemem terk-i fenâdan ğayrısın
7. Devr-i Óālemde bulunmaz yâr-i sâdıķ ey Türâb
Ĝâfil olma yâr idinme sen Ğudâdan ğayrısın

Ķāfiye-i Ğurûf-ı Vāv ***Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün**

1. „teş-i mihrin şercırından düşüpdür bir Óalev
Yek nazarda suz-dil itdin beni ey mch-ı nev
2. Şine-i sengimde cmuz itme Óaşķ çakmağını

347 AE (83b), TTK (67a), MK1 (75b), MK2 (55b)

3a bir: bu MK1 // olmadık: olmağa TTK

348 AİK1 (100b), AE (84a), İAK (64b), AİK2 (74a), TTK (67b), MK1 (75b),
MK2 (58b)

* Fİ ĞARFİ'L-VĀV AE, ĞURŪF-U VĀV AİK2

“utuşur cismim efendim Şanki olmuş mişl-i kav

3. Baht-ı dunum vuşlatın beynindedir hāŐil olan
Burc-i naħsa tclıŐim bünycd kılmişdır bir ev
4. Hirmen-i Öömrüm felek sürmüş Şu virmiş kesb için
Girmemiş destine maħsulümden çir dıne cev
5. Reh-güzār-ı yari bekle durma yanımda gönül
ÖArz kıl hcl-i yamcnım eyle taŐcıl tiz-rev
6. İt ne lcyık nezd-i Őchıde nişin olsun begim
Bed-liķā hccŐin rakib-i türş-rüyı tutma Őav
7. Her ne emr itsen cincnım bende-i fermcnınım
Bu Türcbi Őcşıkın katlin buyur isterse sev

349

Mef 'ü lü me fā' i lü me fā' i lü fe' ü lün

1. Bir kadd-i sehı serv-i revcn āfet-i dil-cu
Zcy itdi hıred varımı Öclemde o meh-ru
2. “ayd itmededir Öcşık-ı üftcdeyi bir bir
Efsun kavı bende çeker gamzesi ccđü
3. Debretme meded bcd-ı Şabc zülf-i nigcnı
Teşvişime bak rişte-i ccnım ona bağlu
4. Bağrım kese kanım döke Şol tığ-ı nigcnın
TaŐlım kıla ol dıde-i mestcnına ebru
5. SaŐyile tavcf eylemede Kaöbe'i hüsün
Huccāc-ı siych gör nice çok leşker-i Hindu
6. VcŐiż bana Őerh eyledi evşāf-ı dūzahdan
Mcnend degil cteş-i hicrcnına tamu

2a āmüz itme: itme āmüz AE

3b bir ev: bu ev AE

4b maħsulümden: maħsulülden AE, İAK, AİK2, TTK, MK1, MK2

**349 AİK1 (101a), AE (84a), İAK (65a), AİK2 (74b), TTK (67b), MK1 (76a),
MK2 (58b)**

2b bende: bend İAK

3a Debretme: Fağıtma MK1

4b kıla: kılar AİK1, MK2 // ol: - AİK1, - MK1, - MK2

7. Her derde devc eshel olur gerçi Türcbi
Nc-ycb ola Óclemde bu Óaşk derdine dcrü

350

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. Seçiyc sun bode katÓ itme hemcn pür kıl sebu
SaÓy idüp dcd it pey-c -pey eylemezden gam ğulu
 2. Hayr u şer sud u ziyandan bizleri sen fcriğ it
Girmesün dil mülkine şol kıl u kcl ü güft gū
 3. Mest-i bi-pervcy kim geşt eyledik maÓzür tut
Zchidā göster kerem kıl kandedir mescid yolu
 4. Biz harcct ehliyüz mey-hcnedir kcşcnemiz
Olmuşuz pır-i muğcnın emr-i ber-fermcn kulu
 5. Reh-ı Hâkda Óaşk[u] sevdç reh-nümün olmuş bize
Yc niçün dersin efendim bunda yollar çorkulu
6. Bekleriz Kçf-ı rızcyı bir bölük ÓAnkâlarız
İtmedik bu çife-i dünycya aslc ser-fürü
7. Muntażır olduk Türcbi lutf-ı Hâkkı gözleriz
Feth ola şcyed hidcyet ccnibinden bir kapu

351

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Beğcsı bı-vefc emşcl-i žıll-i nakş cihendir bu
Durur bünycd ile bir lehvveş vırcne hendir bu

7a eshel: sehl AE, İAK

350 AİK1 (101b), AE (84a), İAK (65a), AİK2 (74b), TTK (68a), MK1 (76a), MK2 (58b)

2a sūd u ziyān: sūd ziyān AE

2b ü: - AE // güft gū: güft ü gū AİK1

4a mey-hcnedir kcşcnemiz: kâşānemiz mey-hānedir MK1

4b emr-i ber: emr ü ber AE

5b efendim: efendi AE

7a gözleriz: bekleriz AİK1, MK2

351 AİK1 (102a), AE (84b), İAK (65b), AİK2 (74b), TTK (68a), MK1 (76b), MK2 (59a)

2. Heves-ker olma dil demında bend eyler seni çir
Tefekkür eyle gel Öibret-nümā-yı cşiyendir bu
3. Zebun itmiş nice Rüsteleri fenn-i fercsetile
Ne mümkün dest-ham olmağ ne güçlü pehlivendir bu
4. Menendi yok anın nıruda dur ol nezdine varma
Görürsün şüretc kim pır-i zel-i nā-tüvāndır bu
5. TaÖalluğ riştesin engiht iden andan olur czād
Fusun-ı pür-sihir-bcz-ı mukallid pek yamāndır bu
6. Bahā-yı nakd-i cānındır sana inÖcm-i devrcnın
“akın bihude dād itmez hemcn günden Öayāndır bu
7. Türcbi cevīd-i bekī dilersen Öaşk rcn tut
Ne hcşil dehr-i dunun ziyetinden hep yalandır bu

352

Fe’i lc tün fe’i lc tün fe’i lc tün fc’lün

1. Sana şcyeste gerek serv-i nihclin hoş-ħu
Ne revc cevır idesin Öcşıkına sen yc hu
2. Tcrīk-i žulmetile kılma perişcn gönlüm
Rište-i ccnım odur gel meded açma gisu
3. “ubha dek ncle vü ferycd iderim kuyında
Vağtile rahma gelüp hiç dimesün kimdir bu

1b virāne hān: virānhān AİK1

3a fercsetle AİK2

4a Menendi: Mānendi AE

4b kim: bir MK1

352 AİK1 (102a), AE (84b), İAK (65b), AİK2 (75a), TTK (68a), MK1 (76b), MK2 (59a)

1b Öāşıķına: Öāşıķa AE

3a Šubħa dek: Šubħdek AİK1, İAK // nāle vü : nāle-i AİK1, AİK2

3b rahma: rahm AE

4. Dil-i deştimde senin fikr-i mişâlidir kim
Şöyle her cenibe geşt itmededir bir chu
5. Cânile ten nicedir bende hayclin böyle
Mehîdir şanki denizden olabilmez ayru
6. Ncfe-i müşk Xaçın Óanber-i efşcnınla
Bâğda bahş itmededir Óckil-i ncşıs şeb-bū
7. Ruz şeb cevfi-i şadeplerde Türcbi nâlcın
O mehin çekmede dendcnına hasret incu

353

Fâ' i lâ tün fa' i lâ tün fa' i lâ tün fâ'i lün

1. ÓAşkla Mecnun olan Leylâsın eyler ârzu
Kadd-i serv kcmeti bâlcsın eyler ârzu
2. Böyledir kcnun ezel mihr ü mahabbet-keş ider*
Her kişi hclince öz âşncsın eyler ârzu
3. Guşe-i mihrceb-nişindir zchidin makXudı bu
„b-ı kevşer cennet ü túbcsın eyler ârzu
4. Ebr-i tevfk-i Hudâdan zct-ı ber-bcrcnveş
< atre-i kcbil ki var derycsın eyler ârzu
5. BaÓzı kes teşvişe üftcd oldı saÓy-ı gayreti
Pür-şafâ-yı devlet-i dünycyı eyler ârzu
6. Teşne diller Ócşık-ı suzcınlardır ruz şeb
Dilberin laÓl-i lebi şahbcısın eyler ârzu
7. Dü cihcndan ey Türcbi hçchişi yokdur anın

4a mişâlidir: mişâldir AE

5a Cânile: Cânda kim AE

5b Mâhîdir: Mâhdır AE, AİK1

7a nâlân: elóân AİK1, İAK, olan MK1, MK2

353 AİK1 (102b), AE (85a), İAK (66a), AİK2 (75a), TTK (68b), MK1 (77a), MK2 (59a)

1b serv: servi AİK1

* Bu beyit TTK nüshasında 3.beyittedir.

3a maşşüdi: maşşüd TTK

3b ü : - AE

4a bārānveş: bārāniveş İAK

5b dünyāyı: dünyāsın AİK1, İAK, TTK

Ö,,rifi bióllâh hemcn Mevlâsın eyler ârzu

354

Mef 'û lü me fâ' i lü me fâ' i lü fe' û lün

1. Hiercn cteşi düşdi benim cenıma yc hu
Suz olma gönül gelme şakın yanıma yc hu
2. Var rch-güzcrında bu gün bekle nigcrı
Şerh eyle meded hclimi sultcnıma yc hu
3. Rız itmedeyim ch ile hun-cb-ı sirişkim
Ra hm eyleye bu dıde-i girycnıma yc hu
4. TaÖciz kılar Öclemi dünyeyı figcnım
Res olmadı hiç cfet-i devrcnıma yc hu
5. Gördükde anın ravza-i kuyındaki zcrım
Tahsini hezer eyledi nclcnıma yc hu
6. Mihnet günü elbetde bana her dem[i] gamdır
İmcded idecek derdime dermcnıma yc hu
7. ~ulm itdi Türcbiye felek dcğ-ı firckı
Başdı bu ğarib şıne-i süzcıma yc hu

355

Fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ'i lün

1. Düşdi Öaşkın ncrı peydc oldı cenımdan Öalev
Reglerimden çıkdı mağz-ı üstüh'cnımdan Öalev
2. Bir tarafdanc teş-i hier-i firck itdi žuhur
Vch dirığc aldı şimdi çâr yanımdan Öalev
3. Pür şercrım dağılup teóşır kılmış ğclibc

354 AİK1 (103a), AE (85a), İAK (66a), AİK2 (75b), TTK (68b), MK1 (77a),
MK2 (59a), MK3 (17b)

4b Res: Resen AE

6b idecek: idiecek AE, MK3

355 AİK1 (103a), AE (85b), İAK (66b), AİK2 (75b), TTK (68b), MK1 (77a),
MK2 (54b)

2b çâr: çevre AİK1, İAK, MK2

Tc ezel Öaşk ehline suz-ı nihcnımdan Öalev

4. < il hâzer şanma tehi favf eyle dūdumdan felek
Çarhına peyvestedir ch u fiğcnımdan Öalev
5. Bunca Őcşıklar teccsüs itdiler imtâŐımı
Anlara ru gösteren cism ü kcnımdan Öalev
6. Güfte-i eşŐcırma kılma hakcretle nażar
Yakmasun dur ol seni tir-i zebcnımdan Öalev
7. Eylesün dikkat Türcbi f'cn olan ebyctımı
Seyr kılsun kim çıkar şerh-i beycnımdan Öalev

356

Mef'û lü me fâ' î lü me fâ ' î lü fa' û lün

1. Öaşk ehli cihcn içre bu Őilletlere düşdü
Neçer olarak derdile zilletlere düşdü
2. Ő,,lemde kanı kalmadı bir ycr-i vefâ-dâr
Ağycr ile bul ycrini halvetlere düşdü
3. Girycn u fazin olmağa Őuşşcka tecelli
Şol bār-ı giran çekmede gayretlere düşdü
4. Dil virme dil-crcya Xakın chir-i düşvâr
Sen şanma deni t̄aliŐ Őizzetlere düşdü
5. Mczide benim terkim idüp gitdi nigcrım
AŐdc ile pür oldı mahabbetlere düşdü
6. Mû rüyına geldigimde kabul itdi niyczım
İhscn-ı kerem semtine himmetlere düşdü
7. Vuşlatla be-kcm olmadı devrānda Türcbi
Encema varup guşe-i Őuzletlere düşdü

4a dūdumdan: derdimden AİK1, İAK

5a itdiler: eyledi MK1

5b cism ü kcnımdan: cism vü kânımdan AİK1, İAK, cism ü dükânımdan TTK, MK2

356 AİK1 (103b), AE (85b), İAK (66b), AİK2 (76a), TTK (69a), MK1 (77b),
MK2 (59b)

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Hā***Mef 'ū lü me fā' ğ lü me fā' ğ lü fe' ū lün**

1. Ccnım sıkılır miĥnet-i ğam-ı ycr görünce
Ycrile bile münkir-i ağycr görünce
2. Meyycl idemem bcde-i engur Óarcka
Ḥub Őireyi keskindene esrcr görünce
3. Bizcr olurum dünycda gör cānile tenden
Fevkimde dönen Óaksine devvcrcr görünce
4. Bir lerze alır n'eyleyeyim başdan ayağa
Mahmur bağışı dġdesi sehĥcr görünce
5. İmcna gelir şıdkile ger kefir olursa
Zülfün reseni Óukde-i zünnār görünce
6. FaÓn itmeye Óuřřcka deyu handeler eyler
TaÓzi m iderim zchidi nā-çcr görünce
7. Ḥak rcĥına ibtāl kılar gerçi Türcbi
şol ehl-i tamaÓ hırXla dġncrcr görünce

358**Me fā' ğ lün me fā' ğ lün fe' u lün**

1. Gönül Óibret-nümcdir bak cihcna
ÓÖmür sermcyesin virme ziycna
2. Niçün geldin bu řahrāya nihcyet
Hemcn bir ekl-i Óayř itmek mi ya ne
3. Firib itdi seni şol naşş-ı elvān

357 AİK1 (104a), AE (86a), İAK (67a), AİK2 (76b), TTK (69b), MK1 (77b),
MK2 (59b), MK3 (18a)

* Fİ ḤARFİ'L-HĀ AE, ḤURŪF-U HĀ AİK2, Kalenderi MK3

2a Meyāl: Meyl İAK, MK3 // idemem: olamam TTK

7a kılar: kılan TTK

358 AİK1 (104b), AE (86a), İAK (67a), AİK2 (76b), TTK (69b), MK1 (78a),
MK2 (60a)

3a şol: bu AE, İAK

- Sana bckî degildir ey dıvcne
4. Nice kesler gelüp gitdi selctın
Eger şerh eylesem gelmez beycna
 5. Benim mülküm diyenler kande kaldı
◁ adem başdı kamu sırr-ı nihcna
 6. Ne kim kesb eylediye bunda çhir
Hemcn cemŖ eyleyüp oldı revcne
 7. Hezcr İskender-i Dārā Süleymcn
Ki anlar da kanı var mı nişcne
 8. Kime kıldı vefc encemı göster
Bu rakqcs-ı felek devr-i zamcne
 9. Teğcfül eyleme Ĥakdan Türcbi
Tutup Ĥak rāhını ir ccvidāna

359

Fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lā tün fā' i lün

1. ◁ atlime cmāde bir meh destin urmuş fançere
Ya niçün iħmcl ider kim söyleyin ol dilbere
2. Tirine cmcde kıldım şine-i sūzcnımı
™cyiŖ itme okların ey sevdiğim āhar yere
3. Nevek-i müjgcnını endcz kılson cismime
İsterim қаşı kemcnın hoş gümānın göstere
4. İştıyç eyler dilim Mansurveş ber-dcr ola

8a encāmı: encām AE

9b rāhını: rāhına AİK1, AE

**359 AİK1 (105a), AE (86b), İAK (67b), AİK2 (77a), TTK (69b), MK1 (78a),
MK2 (60a)**

2a Tırine: Tır AE

3a cismime: çeşmime AE

3b gümān: kemān AİK1

Halka-i çini siyeh gîsü-yı müşk-i Őanbere

5. Çeşm-i mestindir beni cşüfte ser-gerden iden
Nim-nigch itme dimez miydim sana ben bin kere
6. Miñnet-i cevr ü cefc enduh kamu münis bana
Bu belc mülkinde şimdi mclik oldum leşkere
7. Ey Türcb ikbclimi idbcra tebdil eylemiş
İnkılcb virsem yeri chimle çarh-ı çenbere

360

Me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün me fâ' i lün

1. Ne hoş şevk-i cemclin dilde nakş itdim nihcınmda
Haycl-i leblerin mesken idüpdür şimdi ccnımda
2. Seved-ı noktalar olmuş katre mîncıyı gerdcna
Bu resme meh-likc hiç görmedim cfer zamānımda
3. Ne mümkün kaşları yayın çeke bir Öcşık-ı şeydc
Hemcn ben çekmişim fam kaddile şhid cüvcnımda
4. Siych gîsuıyı çini piç piç ol ruyına dökmüş
Define üzre şan ejder yatur lckin ziycnımda
5. İrağ olmuşsa fub-ru şureta gerçek degil mcniŐ
Anın bir vechile her sevgisi elbette yanımda
6. Gönül levhinde tañrır eyledim şol fatların ccnā
Dehcın şerhini nażm eyledim defter dıvcnımda
7. Türcbi bir şercrc od düşüpdür dil-rübcdan kim
Yanar bir şuŐledir cismimde tc mağz üstüh'cnımda

361

5a iden: idüp AE , olup AİK1

6a endüh kamu: endüh-ı gam AE

6b Bu: Bir AE

7b virsem: ursam İAK

360 AİK1 (105a), AE (86b), İAK (67b), AİK2 (77a), TTK (70a), MK1 (78a), MK2 (60b)

4b şan: şann AE

5a İrağ: İrağ AİK1, İAK, gerçek: girçek MK1

361 AİK1 (105b), AE(86b), İAK (67b), AİK2 (77b), TTK (70b), MK1 (78b), MK2 (60b)

Mef' ū lū me fā' i lū me fā' i lū fe' ū lūn

1. Šahrā etegin tutmağa tedbirimiz olsa
Bir kaç şişe keskincene iksirimiz olsa
2. Her vechile aḥbcb-ı vefc ycr-i muvāfık
Dcd itse felek dilde ki takrimimiz olsa
3. Bir sāki gül-çehre ola şiveli ammç
Cezb eyler idik cüzöjçe teşhirimiz olsa
4. Bir cb-ı revcn sebze çemen scye-i servi
Bir mäh-liğa çcr-deh ü scl pirimiz olsa
5. "unşa bize peymcneyi bin nczla ḥub-rū
Şol beng-şifat neşöede her birimiz olsa
6. Āvcz-ı bülend ile ğazel bcbını açsak
%üb ncyla sentür kemcn-girimiz olsa
7. Pend itmege mey-hor gerek gerçi Türcbi
Ğışū-yı dil-crā gene zincirimiz olsa

362

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. "cliŌ ruḥsat-fūzun olduċca encçm olmasa
Ruz-ı devlet hūrşidi lemŌcn aḥşçm olmasa
2. Bu felek pür-kāse-i şirini dāŌim eylemez
Telh semm şerbetleri cmāde inŌcm olmasa
3. Żevk-i şuret ru-nümc Ōarz eylese bckı degil
Lutf ider gerdun bana şol żevċ-i iċrcm olmasa
4. Çcre-i tedbir-i ğam defŌi budur Ōcşıklara

1b keskincene: keskince İAK

3a ola: dili AE

4b ü : - AİK1, - İAK

6a bülend: pesend AİK1, İAK, AİK2

**362 AİK1 (106a), AE (87a), İAK (68a), AİK2 (77b), TTK (70b), MK1 (79a),
MK2 (61a)**

3b iċrām: inŌām MK1

- N'eylesün bi-çreler peymâne vü cām olmasa
5. Reng-i mey gül-fcm-ı dilberden haber virdi bize
Yohsa kim nuş eyler idi böyle ilhcm olmasa
6. Var isem bcb-ı sa'cdetdir der-i mey-hcneler
N'eyleyim şufî eger bu re'ye ilzcm olmasa
7. Şcd u mesrurun Türcbi Şan-karîbinde eger
ÖAks-i izhcr eyleyüp târnile dcm olmasa

Velehu

363

Me fâ' î lün me fâ' î lün me fâ' î lün me fâ' î lün

1. Göründi leşker-i gam dil gelür bir bir şitcb üzre
Ki anlar munisin taŐžîmi kıl sen bi-hescb üzre
2. Ser-â-ser fcn-e-i mefrüşî miñnetile müzeyyen kıl
Olur mihmçna hürmet ber-kıycm itmek şevcb üzre
3. Müheyyâ eylesün didim mey-i hun-ı cigerden kim
Vücudum cteş-i hicrcn kebcb itsün şarcb üzre
4. Firc kim nağme-gîr olsun makcmı şol hicczi den
UXule başlasun nclem hüseyniden rebcb üzre
5. O nevm ferycd ile çarhı leyçli bi-hüzür eyler
Çü bider olmuyor baht-ı zebunum şimdi h'cb üzre
6. Bu devrcn ser-nigun-ı dun idüpdür baht-ı ikbcim
Hemcn gerd itmede bi-hod ile bir inkılcb üzre
7. Görünmez şemö-i Őaşkım zerreveş jeng-i küduretden
Türcbi şanki gelmişdir sehâb ol cfiteb üzre

4b peymâne vü: peymâne'oi MK1

5a mey: fem MK1

6a Var: Der AİK1, TTK

6b ilzâm: ilzâm TTK

7a u : - AE

**363 AİK1 (106a), AE (87b), İAK (68a), AİK2 (78a), TTK (70b), MK1 (79a),
MK2 (61a)**

2a mefrüşî: mefrüş AE

3a mey-i: - AE

7b ol: bir AE

364

Mef 'ü lü me fâ ' i lü me fâ ' i lü fe' ü lün

1. Bir meh dili gışularına eyledi beste
Mümkün midir ol silsileden olması reste
2. Reşk itdi anı şcne görüp yüz dehen ile
Şol bend-i girih muları hep itdi şikeste
3. ÓAtşcne-i bî-tcb-ı sakım hcl-i perişcn
ÓUşşckına dād eyle leb-i laÓlini hasta
4. < ad serv-i sehi çeşm-i gazcl āfete dostlar
Gör gönlümi rcm oldı bu aśncm-pereste
5. Takdîr-i Hudc nakş olunan serde Türcbi
Ĥikmetle nażar eylemeli ruz-ı eleste

365

Fâ' i lā tün fâ' i lā tün fâ' i lā tün fâ' i lün

1. Teşne-i Óatşcnıyım ben mcóilim rufscrına
İntizārim ch çeküp her ruz şeb dıdcırına
2. ʻanma şeb-nemdir güle vakt-i şabuĥ itmiş çekid
Yaş döküp hasret çekerler ruhların envcrına
3. Kilk-i kudretle keşid olmuş cemcl-i fatların
MuttalıÓ oldum nażar-ı Óibret kılup escrına
4. Ó,,şık-ı cvcreler Óaşkın cünunı ey peri
Rahm kıl sen anları bend eyle zülfün tcrına
5. Şcd kıl vuşlat peycmıyla mürüvvet vaķtidir

364 AİK1 (106b), AE (87b), İAK (68b), AİK2 (78a), TTK (71a), MK1 (79a),
MK2 (60b)

2a anı: - MK1

2b girih: girān AE

4b aśnām: śanām AE

365 AİK1 (107a), AE (88a), İAK (68b), AİK2 (78b), TTK (71a), MK1 (79b),
MK2 (61b)

1a ben: - AE

Bu dil-i vîrânemi yandırma hicrin necrına

6. Gerçi kıan dökmeğ murcdınsa müheyyıdır sana
Şıneler xâf xâf düzıldı ğamze-i fûn-h'arına
7. Mihrini tahrîr idelden levh-i dil evrckına
Bakmadı axlc Türcbi bu cihcın varına

366

Fâ' i lâ tûn fâ' i lâ tûn fâ' i lâ tûn fâ' i lûn

1. Ravza-i hûsnûn ğülü geldikde ey ycr ycdıma
ÔAndelîb şeydc ne mümkindir yete ferycdıma
2. Ders-i kaddinden sebak virdi bana üstcd-ı Ôaşk
Bir elif şan kim olupdur bâÔiî-i irşcdıma
3. Hicr-i ycrin çekmede rahm eyleyüp res olmadı
Bu dil-i kchil benim hiç gelmedi imcdıma
4. Tîşe-i cevr[ü] cefc cismim harc b itmiş idi
Seng-i enduhile devrcn başladı bünycdıma
5. Nur-ı çeşmim necveki müjccnını itme şikest
Gel ğüzcr itmez efendim sine-i fulâdıma
6. Bir perînin hatt-ı hclî zıkr-i virdim ruz şeb
Zchidc epsem otur dahl eyleme evrcđıma
7. ÔAkl ü dil ccn ü seri dil-dâra bahş itdim kamu
Ey Türcbi cferin olsun mı istiÔdâdıma

367 *

1. Baht-ı nahl şükufum henüz çi nc-şüküfte

5b vîrânemi: vîrânımı AİK1, İAK

6b düzıldı: düzülmiş MK1

**366 AİK1 (107a), AE (88a), İAK (69a), AİK2 (78b), TTK (71a), MK1 (79b),
MK2 (61b)**

3a yârin: bârın MK1

4a cevr[ü] cefâ: cevr-i cefâ TTK

7a ü: - TTK

**367 AİK1 (107a), AE (88b), İAK (69a), AİK2 (79a), TTK (71b), MK1 (80a),
MK2 (62a)**

* Bu gazelin vezni problemlidir.

Felekde necm-i dūnum h'āb-ı h'arīş-i hufte

2. Şerh-i derdi derunum beycna gelmez benim
Marīz-i Őaşk olmuşum bu ccmımda nūhūfte
3. Ālile bir serv-kad şayd-ı şikcr eyledi
Bu dil-i bī-çcreyi dcm-ı zūlfe girifte
4. Başdı hicr-i firçkın dcđını yār eliyle
Şiñe-i suzānıma şaf-be-şaf üzre sūhte
5. Mihrine Őakd eyledim ey peri dil riştesin
Ben seni terk idemem tc ki girince lahte
6. Suz u cudum meded hançer-i müjcnilen
Hunumı kılma feşcn bağrımı itme sūfte
7. Bakması müşkil olur ben tegi hckisteri
Kürre-i Őaşk içinde oldı Türcbi pūhte

368

Me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn me fā' i lūn

1. Hevcđyı Öaşk-ı ycr cşcrı vardır zchidc serde
Karcrım kalmadı mesken idem Öclemde bir yerde
2. Vūcudum mahzen-i enduh kılmış lcciverdđ çarh
Beni kcóim-makcm itmiş felek dünyāda her derde
3. Cūlūs itdim serir-i miñnete çok iñtişcmım var
Nihcyet olmamışdır leşker-i hicrcn-ı ser-gerde

1b h'arīş-i: h'arīşe AE, h'ārik MK1

2a beyāna gelmez benim: aslā beyāna gelmez benim AE

3a şayd: şaydı TTK

3b bī-çāreyi: bī-çāremi AE

4a eliyle: āliyle TTK

5b lahte: miñnete AİK1

6a müjgānilen: müjgāndan AE

7a Bakması: Yağması TTK // tegi: gibi AE

**368 AİK1 (108a), AE (88b), İAK (69b), AİK2 (79a), TTK (71b), MK1 (80a),
MK2 (62a)**

1b mesken: meskān AİK2

3a var: itdim MK1

3b olmamışdır: almışımıdır TTK

4. Yanup hasret odında Óüdveş encem-dud oldum
Dolandım Óclem-i bezmi bu cevfi-dehr-i micmerde
5. Sırışkimden dür-efşendir anı siz şanmayın şeb-nem
Degildir bcmgc h gül-berg-i nezik gonca-i terde
6. Futupdır revzen-i çeşmim hayf kim bağrımın kanı
Keşidi hçöil oldı rü'yet-i cenenima perde
7. Türcbi eylemiş cviz dil kendin peycmim yok
Nigcrin ter-ı mu gışuğyı çin-i müşk-i Óanberde

369

Fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lā tūn fā' i lūn

1. Ó,,şık oldum bir nigcrin kcmet-i belcsına
Hub cemclinde keşidi hatların imlcsına
2. Hcme-i kudret nüvşi mch-ı nevveş hârf-i rc
Gör ne şanÓat harc idüpdür kaçların tuğrāsına
3. Hâsretinle goncalar çck-i girişben eylemiş
Ārzū-yı iştiyckđı ruhların hamrcsına
4. Ben miyim kuyı nişini şad hezcr Óuşşçk var
Niceler üftcdedirler ol mehin sevdcsına
5. Ber-ı fülful kcr-bānı hindi ler itmiş nüzul
Şive-kcrin nczeninin şine-i şahrcsına
6. ʷaf şaf ebruların olmuş cemcÓat ber-kıycm
Şöyle mihrcb-ı cebinin KaÓbe-i Óulycsına
7. Scóire ycr iltifctın görmüşüm erzcn ider

4b cevfi-dehr-i: havfi-dehre AE

7a yok: - AE

7b müşk-i: - AE

**369 AİK1 (108b), AE (88b), İAK (69b), AİK2 (79b), TTK (72a), MK1 (80a),
MK2 (62b)**

2a nevveş: nüvis TTK

2b idüpdür: - AE

4a Ben miyim: Men mi TTK

5a kār-bānı: kār-vānı AE

370

Me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün me fā' i lün

1. Bu dil cevelcn ider pervcneveş şemŖ-i cemclinde
Let cfet qalmadı suz oldu şchım perr ü bclinde
2. Cünun-ı Ŗaşkın olmuşdur ser-i kuyunda Ŗuşşçkçcn
Meded zincire bend it anları zül-i leyclinde
3. Nice cānlar fercmuş eylemiş cümle cihcn varın
Gezerler pc-bürehne ruz şeb fikr-i hayclinde
4. Ne lezzet buldı bilmem meyesidir cb-ı hāyvcnın
< alupdur iştiycç-ı kevşeri laŖl-i zülclinde
5. Ne mümkün gonca-i terde bu resme ziynet-i elvcn
< amusı şerm olurlar ruħların envcr-ı ālinde
6. Senin kaddin görüp servi hiccbından kıycm itmiş
Hemcn-dem scye şaldı reh-güzcr-ı pcy-mclinde
7. Türcbi derdmend-i fckscrın zcr[u] giryendir
Perişcn-hcl ey ruħ-ı revcn hicr-i melclinde

371

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' i ün mefā' ilün

1. Gönül bir meh-liqā hūb nāzenine oldu üftāde
Ne lezzet buldı bilmem bu serir-i Ŗaşk[u] sevdāda
2. Görünce ravza-i hūsni gülün şol Ŗandelibāsā

7b Türāb: Türābı TTK // efzūnı: efzūn AE

370 AİK1 (108b), AE (89a), İAK (70a), AİK2 (79b), TTK (72a), MK1 (80b),
MK2 (62b)

1b ü : - AE

2b Mede: Didi AE

4b laŖl-i zülālinde: āb-ı zülālinde AE, İAK

5a resme: resm AE

371 AİK1 (109a), AE (89a), İAK (70a), AİK2 (80a), TTK (72a), MK1 (80b),
MK2 (63a)

2a hūsni: hūsni AE

Hemân-dem başladı giryân olup efgân[u] feryâda

3. Kemend-i dâm-ı gîsû-yı dil-ârâya esîr oldum
Hezârân âferîñ olsun cihânda böyle şâyâda
4. Felek düşküni hicrân âteşinde bağı süz olmuş
Benim teg derd-keş gam hânesi hiç var mı dünyâda
5. Melâli def'î-i endüh itmege ey sâķî-i gül-rûh
Pey-â-pey pür piyâle devr idüp Őuşşâķa vir bâde
6. Leb-i şîrîñ-i yârin Őaşķına bin küh feth itdim
Eger Őâķil isen var nisbetim benzetme Ferhâda
7. Tûrâbî Őâşķı men'î itme zâhid rûy-ı dilberden
Senindir gûşe-i mihrâba var tesbîh ü seccâde

372

Fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ' i lâ tün fâ'i lün

1. Şem'îdir gayret viren gerd itmege pervcneye
Suz olup ccn virmesi şanman tehi efscneye
2. Ő,,şıka Öibret-nümcdir ncr-ı Őaşķa yanmasa
< atresi nâ-büd olur yetmez anın Őummcneye
3. Terk-i ser terk-i vücud it kim murcdın yâr ise
"ut tevekkül dcmenin çek kendini kâşâneye
4. Mâ-sivcnnin riştesin kat'î it gönüldeñ tchir ol
Ya n'îçün geldin seni gönderdiler kâr-ñcneye
5. Tc ezel "nahnu ķasemnâ" Şc'îd olmuş ķismetin

3a dâm-ı: zülf-i MK1

4b teg: veş MK1

5b piyâle: piyâli İAK

7b ü : - AİK1, - İAK

372 AİK1 (109b), AE (89b), İAK (70b), AİK2 (80b), TTK (72b), MK1 (81a),
MK2 (63a)

2a yanmasa: yanma AE, İAK, yanmağa TTK

2b Őatresi: Çatre MK1

3a it kim: itdi kim AE

4a tâhir: zâhir MK2

Şum nefse rcm olup kul olma gel bir dneye

6. Bi-bekc nakş-ı haycl efsunveş mcnenddir
Hub nażar kıl dār-ı dünyc deyr olan vırcneye
7. Hürmet-i hakk-ı Muĥammed eyle tevfiķin refik
Yc İlchı bu Türcbi Ócşık-ı dıvcneye

373

Me fā' i lün mefā' ilün mefā' i ün mefā' ilün

1. Beni efsce pendin dcd idüp gel zchidā yorma
Yürü mescid senindir bezm-i Óuşşck içre sen durma
2. Küduret şalma şahn-ı dillere epsem otur vāÓiż
Meded Óaşk ehline var git cehennem dcmını kurma
3. Zebcn-ı ahkerinden pür-şercrın yaķdı dünycyı
Meger tamuna sen şinen suz idüp ruhsarı soldurma
4. Firçkım kılma efzun cteşin güft ü gularla
Yetişmez mi zebcniler çomağın başıma urma
5. Cihcn kayğusı mevtin havfı var ncsın yeter derdi
Tažallüm ncr-ı şiddetle kulağın herkesin burma
6. Ne dirsın rahmeti vcsiÓ olan Hallck-ı kevneyne
Fercgat kıl bu halk-ı Óclemi gayycya doldurma
7. Mariz-i Óaşk olup bihude ser-geştelik kcrım
Türcbi Ócşıkın ahvcl-i derdin gayrı hiç şorma

374

Mefā' i lün mefā' i lün mefā' i lün mefā' ilün

6b dār-ı: zāl-ı AİK1, AİK2, TTK, MK1 // deyr: - MK2

373 AİK1 (110a), AE (89b), İAK (70b), AİK2 (80b), TTK (72b), MK1 (81a),
MK2 (63a)

3b ruhsarı: ruhsār AE // Meger tamu sensin süz idüp ruhsarı soldurma TTK

5a derdi: virdi AE

6b Óalemi: - AE

374 AİK1 (110a), AE (90a), İAK (70b), AİK2 (81a), TTK (72b), MK1 (81b),
MK2 (63b)

1. Güzcr itdi bu Óömrüm ħcśılı şol bi-vefclarla
Ezel miÓmcri taÓmir eylemiş ħckim cefclarla
2. Serir-i mülk-i enduhı felek mansube kılmışdır
Bana hayl u ħaşem mihnet elem virdi bükclarla
3. Esir-i dcm-ı gışu -yı dil-erc olmuşum şimdi
N'ola hclim benim cyc bu bir çok ejdehclarla
4. ŞifcĐyı laÓl-i dost tiryckdir bu zahmıma merhem
"abıbc renc kılma sen beni scóir devclarla
5. ħired varım kamu telcna virmiş bir nigcr çhir
ħircm-ı fub-pesend şıve-i nczik-edālarla
6. Bu necm-i baht-ı dunum nafs-ı bure içre karār itmiş
Anıncüdür müyesser olmadı vaXlın duÓālarla
7. Türcbi hclime biğded iden ccncna Óarz itdim
Nihcyet Óarz-ı hclim geçmedi yüz bin ricclarla

375

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. N'eyleyim inÓcm-ı dehri sensiz ey çeşmi siych
İltifctındır bana rifÓat serir-i mülk ü cch
2. Bcb-ı lutfun beklerim iħsen için bir sc'ilim
Dcd kıl ħüsnün zekctın ben gedā sen pedışch
3. Rahma gelmezsin ser-i kuyunda dāóim eylerim
Nccl-i giryen ile şavt u şadc her bcmgch
4. Nice yıllardır hevçĐyı mihrine düş olmuşum
ÓAşk-ı ycrin çekmeden kaddim dü-tc Óömrüm күтч

1a Óömrüm: Óömrün İAK

1b ħākim: ħālim TTK

2b virdi: derdi AİK1, İAK, MK1, MK2

7a ħālime: ħālimi İAK

**375 AİK1 (110b), AE (90a), İAK (71a), AİK2 (81a), TTK (73a), MK1 (81b),
MK2 (63b)**

1b mülk ü cāh: mülk-i cāh AE

2b zekātın: riķābın AE, İAK

4b ÓAşk-ı ycrin: ÓAşk-ı bārın TTK

5. Görmesem vechin eger dünyədə hasretdir işim
Ya nice ben itmeyem hicrən içinde ch vch
6. İrmedi maksuda dil sa'ÿy itmedi kec-rev felek
Böyle fehm itdim bize mesdud olupdur kcm-rch
7. Mihnət-i derd ü belc cevri cefcayı ey Türcb
Fark-ı serde tcc-ı zerrin ile gel h'ch ne-h'ch

376

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Üftcde dilim kadd-i sehi-serv-i bülende
Piçide-i pcy oldı gene zülf-i kemende
2. "ayd itdi beni āl ile ser-geşte gezerken
Bir mchir-i şayycd žeki gerçi bu fende
3. " crcc kılup varımı şol niim-nigchla
Egnimde fakat koydı hemcn fırğa-i jende
4. Bî-dād ile çekdirdi bana cevri-füzunı
Ya ben n'ideyim tcb u tüvcn qalmadı tende
5. ÓAşkí resenin lu'Öbile gerdcnıma taqdı
Nā-çār der-i dergesine eyledi bende
6. Güller kızcrur ruflarının dā'öiresinde
Debrense eger la'öl-i lebi eylese hānde
7. Ycr şine-i bcğında benim murg-ı fu'ādım
Bülbül mi Türcbi nola bu şahın-ı çemende

377

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Teselli itmeden şol hctırım gitdi nigcrım vch
Beni mahzun idüp oldı revcn ol rāha yārim vch

376 AİK1 (11a), AE (90b), İAK (71a), AİK2 (81b), TTK (73a), MK1 (81b), MK2 (63b)

3b fakat koydı hemān: hemān koydı fakat AE // jende: zende MK2

377 AİK1 (111a), AE (90b), İAK (71b), AİK2 (81b), TTK (73b), MK1 (82a), MK2 (64a)

2. Lebi mül gonca-ruflarla perişcn eyledi Óaklım
Yağar şimdengerü dünycyı bildim Óaşk-ı nârim vch
3. Meded dur oldı nezdinden yanımda gör ki gam kaldı
Füzun olmağdadır hiç sormayın enduh-ı bârim vch
4. Güzeller Óaşkına duş olmuşum ncmusı terk itdim
Dañi güm-geşte kıldım bulmadım ncmus[u] Ócrım vch
5. Türcbi şubha dek bülbül tegi nclcna düşmüşdür
Nihcyet göklere peyvest olupdur ch[u] zcrım vch

378

MüfteÓilün faÓilün müfteÓilün faÓilün

1. Āh n'idem o yâre düşdi gönlüm ne çâre
Zülfi gibi perişân olmuş meded âvâre
2. Dām-ı gam içre düşüp şöyle ki bı-kesligim
Ĥālimi şerh it şabâ gel kerem eyle yâre
3. Giceler seyr kııl şanma ki encüm anı
Āteş-i āhım odı dağılan ol şerâre
4. Deldi cigerden geçüp şine-i mecrūhımı
Hançer-i müjgānile eyledi pâre pâre
5. İtdi beni zır-i pâ ol peri paşmağ gibi
Āh feryād idüp düşmeyeyim mi zâra
6. Mest ü harâb oldığım sâki-i devrân bilüp
Bezm-i cihāndan beni çekdi hemân kenâra
7. Menzil-i mağsūda ir vaqtini zây eyleme
Olma Türâbı firîb geçen leyl ü nehâre

379

Mef 'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

378 AE (91a), İAK(70a), TTK (73b), MK1 (82a), MK2 (60b)

1a ne çâre: biçâre MK2

1b olmuş: olmuşdur TTK, MK1

2a gam: - MK2

4b müjgānile: müjgānilen TTK

7b firîb: - AE,

379 AE (91a), TTK (73b), MK1 (82b), MK2 (61a)

1. Şūfî dinini ile koy gezme bu şekle
Şāf it özüni şāh-ı rızā bābını bekle
2. Tesbîhî birağ zerğ u riyā rāhını terk it
Nüş it mey-i šāfi hele bir zāt-ı melekle
3. Efsün okuyup fennile depretme dudağın
Gel halkı firîb eyleme Őālemde bu dekle
4. Esbîn de eger leng ola menzil alamazsın
Rehvāra sūvār olmaz isen gitme eşekle
5. Cehd eylemeyüp kāhil isen nān ele girmez
Elbette yemek n'eyle olur cevri emekle
6. Zāhid bizi taön oğlarına eyledi āmāc
Tekrār meded urmasa şiş-hāne tüfenkle
7. ŐĀcizdir elinden nice bin Sām Nerimān
Bahş itme Tūrābî yürî sen çarh-ı felekle

380

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. Bilir bilmez heves kılmış idim eşŐār olduçça
Anınla gönlümü eglendirem āvāre olduçça
2. Ne mümkün āb-ı çeşmimle sönsün bu ciger sūzum
Kişi rāhat bulur mı bir onulmaz yara olduçça
3. Eger nā-yāb olursa mey Öarağ bezminde mey-hora
Virür bir cüzöi neşöe afyon humāra olduçça
4. Ne kırdın ey perî-rū gönlümi elden birağdın da
Gelür mi şişe-i dil bir yere bin pāre olduçça
5. Düşen çāh-ı zenaħdānın eşiri olduğı demde
Halās olmağlığa elbet arar bir çāre olduçça
6. Hayāl-i laöl-i nābın teşnesiyim haste-hāl oldum

1a dinini: AE, MK2 ?

380 AE (91a), TTK (69b), MK1 (82b), MK2 (61b)

3a Eger: Mey MK2

Şu ihsân eylemez mi yatan bîmâra olduċa

7. Temennâ-yı vişâl-i yâra bildim dest-res olmam
Türâbî n'eyleyim bende bu baĥtı ċara olduċa

381 *

1. Bir sîm-ten nâzik-beden raŖnâ degil de ne
Şîrîn-edâ ċadd-i servden aŖlâ degil de ne
2. Kûyunda mesken eyleyen Ŗuşşâċa âferîñ
Ol câygâh Cennetü'l-MeŖvâ degil de ne
3. Menşûrdur nev-hatların kim mülk-i hûsnüne
Ebrûların fevċinde bir tuċrâ degil de ne
4. LaŖl-i lebin güftârı şol kenz-i maŖnâdır
Nutċ-ı Mesîĥin "Ŗalleme'l-esmâ" degil de ne
5. Miĥrâb-ı tâċ-ı ebruvânın secdegâhımız
Mâh-cebînim KaŖbe-i Ŗulyâ degil de ne
6. ŖAşċın rehinden şüfî menŖ itmek diler beni
İtdigimiz zâhidle bu daŖvâ degil de ne
7. Ġam dâmına üftâde olma sen Türâbî
Endûh-ı târ-mâr iden şahbâ degil de ne

382

Mef 'û lü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Sevdim seni ben bende ċabâĥat budur işte
Her kim seni terk itdi selâmet budur işte
2. Cevrile cefâ Ŗavzına hiç bir keremin yok
Ŗuşşâċına bir bûse Ŗinâyet budur işte
3. Bîmâr dilim laŖl-i lebinden meded iste
ŖAtşânelere saŖy ile ċayret budur işte

6b eylemez mi: eylemezler mi TTK, MK1, MK2

381 AE (91b), TTK (73b), MK1 (82b), MK2 (62a)

* Bu gazelin vezni problemlidir.

382 TTK (74a), MK1 (83b), Mk2 (63a)

4. Rū-türşle Óāşıklara kaç çatma nedendir
İsterse darıl doğrıca şohbet budur işte
5. Cān nağdini dād eyler isem ol perı almaz
Gönlümde olan āteş-i hasret budur işte
6. Şohbetde eger cismini her demde bulursan
Bahşāyiş-i Hāķ devlet-i niÓmet budur işte
7. Dıđārile kānıÓ olalım biz de Tūrābı
Gel zāhid[i] gör tālib-i cennet budur işte

383*

1. Hūs-n-i bahār nev hattın sebze çemen mi ne
Al Óizārın üzre siyeh noķta ben mi ne
2. Görsem seni görmem beni mahv-ı vücūd olup
Mā-beynimizde hāóil olmaz sende ben mi ne
3. Reftār-ı hoş şimın-ten bir nev-nihāl imiş
Bāğ-ı behişt içre biten serv-i semen mi ne
4. Cān fedā kıldım dü çeşm-i ebruvānına
Gışū-yı büy-ı Óanberi müşk-i Hoten mi ne
5. Pertev-i nūr-ı cismin ey perı mānendi kande var
Penbe-i bezm-i tāze ter yońsa beden mi ne
6. Destin dırāz itme meded gonca nihāline
Gördüm raķıb zır-i gülde bir tiken mi ne
7. Bād-ı seher virdi haber-i müjde Tūrābı
Óāşıkların gör cümlesi sağ esen mi ne

384

* G 383 AE (91b), TTK (74a), MK1 (83a), MK2 (62b)

. Bu gazelin vezni bulunamamıştır.

3b biten: - AE, - MK2

5a Pertev-i nūr-ı: Per-nūr MK1

6b zır-i gülde: zırinde MK2

7b gör: - AE

G 384 AİK1 (11b), AE (92a), İAK (71b), AİK2 (82a), TTK (74a), MK1 (83b),
MK2 (64a), MK3 (32b)

Ḳāfiye-i Ḥurūf-ı Yā*

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'Öilün

1. "utdı cfc kĐı cihcnı şemÖ-i zātın enveri
Enveri şol dillerin sensin hakıkat cevheri
2. Cevher-i deryā-yı Öilmin katresinden Öcrifcn
Kcm-ycb-ı vuşlata vāşıl olupdur ekşeri
3. Ekşeri Öcşık olan Öaşkın nümünü zërresin
Bir tecelli buldılar nuş itdiler bu kevşeri
4. Kevşer-i laÖl-i lebin ihyc ider bin mürdeyi
Başş-ı lutfundan Mesihc buldı evc-i sipheri
5. Sipher-i devrcnda şems-i şurş-ı hcversin mişāl**
Çcr-suyunda nebşler bi-hescb-ı ahteri
6. Ahter-i Öikbcine yetmek ne mümkün scÖiri
Ey şefcÖat menbaÖı kevneyn Öclem defteri
7. Defter-i aÖmcl-i Öişycnim Ḥabibin hürmeti
Rahmetinle mahv kıl yc Rabbı ferdc mahşeri
8. Mahşer-i dünycda dcmānında destim yā Resul
Cūd-ı rahmındır reh c nārdan kılan ben kemteri
9. Kemter-i üftcde Öccizdir Türcbi cürmile
Ru-siychim ber-ümidim şefkat-i cüdun deri

385

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

* Fİ ḤAFİ'L-YĀ AE, ḤURŪF-U YĀ AİK2, Destür MK3

3a nümünü zërresin: nümüne zërresi AE

** 5. beyit AE nüshasında yoktur.

5a şems-i şurş-ı: farz-ı mäh MK3

5b Çār: Çārı MK3

7a aÖmcl-i Öişycnim: Öişyān-ı aÖmāl AİK1, İAK, MK2

7b Rabbi: Rabb AE

8b rahmında: rahmındır AİK1

385 AİK1 (112a), AE (92a), İAK (72a), AİK2 (82a), TTK (74b), MK1 (83b),
MK2 (64a)

1. Devr-i eyyemın gamı bir özge hcl eyler beni
 < ande bir derd ü sitem vardır suócl eyler beni
2. Geşt ider gönlüm karır itmez şu miñnet-fcnede
 Bilmezem bu hclden de ne haycl eyler beni
3. Bār-ı miñnet çekmeden min baÓd tākāt qaladı
 Gün-be-gün bu kahr-ı devrān bi-meccl eyler beni
4. Bu cihcın kce-i zehrin hemcn içmekdeyüz
 Havfim oldur sem kctil bir hilcl eyler beni
5. Dil ferçgat eyleyüp ebsem oturamaz n'eyleyim
 Bu felek eliyle bir gün pay-mcl eyler beni
6. Şöyle zaÓfim gözgüde Óaksim görünmez zerreveş
 Gönlüme sor sen henüz cdem-mişcl eyler beni
7. Bahr-ı hayretde Türcbi nāóil-i kem olmadım
 Cevr-i dilber ta'n-ı aÓdc pür-melcl eyler beni

386

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Bir tükenmez derde şaldı şimdi ycr Óaşkın beni
 Eyledi devr-i cihcnda bi-karır Óaşkın beni
2. Terk-i ncmus eyleyüp oldum bu gün rüsvçĐyı Óām
 Serseri itmiş nihcyet çşikcr Óaşkın beni
3. İntižcrım ruyuna ģasret yařın dökmekdeyim
 Hāli kılmaz giryeden leyl ü nehcr Óaşkın beni
4. Pcs-bānım bcb-ı kuyun beklerim şcm u seher
 Gerçi fub mesnedde itdi pcy-dcr Óaşkın ben

2. Beyit AE nüshasında yoktur.

2b hālden de ne: hādken de ne AİK1, hāk-i dāmen MK1

3. Beyit AE nüshasında yoktur.

3a qaladı: qaladım TTK

4. Beyit AE nüshasında yoktur.

5b eliyle: ālile MK1

**386 AİK1 (112b), AE (92b), İAK (72a), AİK2 (82b), TTK (74b), MK1 (84a),
 MK2 (64b), MK3 (18b)**

4b itdi: -AİK1, - AE, - İAK

5. Ceyim oldu tağ u şahrc sen şacı Leylc için
Şöyle Mecnun eylemişdir gör nigcr Óaşkın beni
6. Şcneveş zülfün mişcli dağıdup yc itmemiş
Şanma ey şch-ı levendim tcr-mcr Óaşkın beni
7. Bu Türcbi Ócşıkđı pejmürdeyi ihyc iden
Tcze ter kıldı sirişkim nev-bahcr Óaşkın beni

387

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Perişevşler cefcsın çekmeden Óömrüm kütch oldu
Sebeb bu cevcr Óclemde bana bir nım-nigch oldu
2. Benim gam vakti hem-rcım fuşúsc bir makālimdir
Cihcnda kesb-i emlc kim hemcn bir şurı vch oldu
3. Şerir-i fitne-i cellcd-ı gamzen n'eyledi chır
< arardı chile bağrım şarārım dāmgch oldu
4. Zebcn-ı taÓn-ı Óclem bir yana gam bcrı bir yandan
Bu seng-i miñnetilen hep şeb[u] ruzum siych oldu
5. Haycl-i ycri dil mülkinde ben mesned-nişin itdim
Bir cfet geldi şan kim bir diyrcra pcdişch oldu
6. Benim Ócşıklığım temkinine şchid diler dilber
Huzur-ı dil-rübcda āhile vchım güvch oldu
7. Türcbi nāzeninler vaşlına ccy-ı selcmet yok
Bu gönlüm hıfżına ancak gam-ı hicrcn pench oldu

5a u : - AE

6a dağıdub: - AE

**387 AİK1 (112b), AE (92b), İAK (72b), AİK2 (82b), TTK (75a), MK1 (84a),
MK2 (64b)**

4b şeb[u] ruzum: şebi ruzum TTK

5a dil: - AE // itdim: oldum MK1

6a şchid diler: şchid eyler AİK2

7a cāy-ı selāmet: irmek MK1

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. < aşın ham dāla benzer nokta-i fclile zcl oldu
Didi lc lcm elif zamm eyledi zülcl oldu
2. Ħayıf Őiklîm-i ruyun leşker-i hindular almışdır
Bu ehl-i küfri gör İslcmın üstünde ne Ħcl oldu
3. Hilcl-ebruların dirsem zevālim istemektendir
Ki bir bimcr-ı ža'f olsa ana dirler helcl oldu
4. Bakınca vechine şabrım yakup derdim füzun eyler
Ne efsun eyledi çeşmin bana özge haycl oldu
5. < arardı gözlerim gisuların gördükçe ey ccnc
Uzun endişe fikriylen nehcrim hep leycl oldu
6. Dişin dür-dcne evşcfın işidüp şerm-scrından
"adef deryā-yı kaŐra girdi çokdan mch scl oldu
7. Ser-i kuyunda Őcşıklar henüz sağ u selcmetdir
Düşüp dcncn öpem dirken Türcbî pcy-mcl oldu

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. Güşcdır Őaşkın cbından gönül dağı yeşillendi
Dilim pür-sebz-i nur oldu gelüp çağı yeşillendi
2. Görünce ruy-ı dil-dcrı derunum hoş şafc buldı
Ki şan cismim şecerveyş hep şolı sağı yeşillendi
3. ÖAceb hilŐat giyüpdür bcğ-ı şahrıyı güzcr itdim
Çemen vakti müzeyyen Ħck toprağı yeşillendi

388 AİK1 (113a), AE (93a), İAK (72b), AİK2 (83a), TTK (75b), MK1 (84b),
MK2 (65a)

1b Didi lc lcm elinden leblerin ana zülāl oldu TTK, MK1 // elif zamm: elif Ħam

MK2

3a ebruların: ebrulara AİK1, İAK, AİK2 // zevālim: zevālin AE, AİK1

389 AİK1 (113b), AE (93a), İAK (73a), AİK2 (83a), TTK (75b), MK1 (85a),
MK2 (65b)

1b sebz-i: sebze-i AİK1

4. < omuş bir kûzeye gül-deste reyhcnı o nev tczc
Temçşā seyrin itdim hoşça bir dcđı yeşillendi
5. Rakı̄b-i zışt oturmuş ycr ile şohbet ider gördüm
^ ayıf mahbub [u] dilberlen it alçağı yeşillendi
6. Didiler ol Őadūyı hañçerile kimse öldürmüş
Kerem kılmış şevcb itmiş ki parmağı yeşillendi
7. Türcbi bir şercrc od düşüp reşkile ccnımdan
Yürekde kılmadı gitdi yanup yağı yeşillendi

390

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Bahcr eyycmı geldi bcđ u řahrā sebzezcrc oldı
şitcnın leşkeri şındı kamu hep tcr u mcr oldı
2. Çıkup çidem kamunun müjdesin dehre getirmişdir
şüküfcn içre ol Öcşık anınçün ber-ħudcr oldı
3. ^abc refārını duymuş çemen seyrca çıkmışdır
Haber ol şeb-neme irdi gelüp şaf şaf katcr oldı
4. O dem servi şalındı scycesi urmuş zemın üzre
< ızardı ruy-ı lcle şol şabcndan şermşcr oldı
5. Zeminin dcycesi rengin otağın kurmağa durmuş
^azcn esbcını cemö eyleyüp terk-i diycr oldı
6. Açupdur kercchın ycemın buyın feşcn itmiş
Duyup susen müheyc hañçerile cşikcr oldı

4a kuzeye: kuzne MK1 // o nev: olur AE, İAK

4b seyrin: seyrān AİK1

5b mañbūb: mecnūn AE // dilberlen: dilberle AİK1, AİK2, TTK, MK1, MK2

7a düşüb: düşdi AE

**390 AİK1 (114a), AE (93b), İAK (73a), AİK2 (83b), TTK (75b), MK1 (85b),
MK2 (65b)**

1a eyyāmı: eyyām TTK

1b u: - AİK1, - İAK

6b hañçerile: hañçerlen AİK1

7. Benefşe sünbül[ü] reyhcñ Óarz eyler bu takriri
Olup āgch nergis Óaşka geldi bî-ķarār oldı
8. Gül ol dem serde tccñ çck idüp meycna çıkdıķda
Giderdi şabr-ı bülbül dıdeden nem cuy-bār oldı
9. < amu eşyc Türcbi bir zamcnında žuhur eyler
N'icün kim kef nun emrindedir fi'l-cümle var oldı

Velehu

391 *

Fā' i lā tün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Bülbül ağlar bcmgchda görse āh u zcrımı
Gonca çck itdi giribcn işidüp efkcrımı
2. Bahr-ı eşkim mevcini tahrik ider şol bād-ı Óaşk
Giryeden hiç hclı ķalmaz dıde-i hunbcrı
3. Derd-i efzunum koy fehm eylemezsin ey tabib
Dest urup nabzıma chir bilmedin bımcrı
4. Ccnib-i dildera vardıkdı meded söyle şabc
< il nażar perişcn olan fcl-i dil-i nā-çarı
5. Ncleden özge yanımda ğam-güscrım kalmadı
Ya kime şerh eyleyem ben muhtefi esrcrı
6. Tire kıldı ruy-ı miróctı zamırim gerd-i ğam
BāÓiş oldur görmedim bakdım haycl-i ycrımı
7. Ey Türcbi ccñ ü serden geçmişim Óürycñ olup
Bir nigrcñ Óaşkına yağmaya virdim varımı

9a zamānında: zamānda AE

391 AİK1 (114a), AE (93b), İAK (73b), AİK2 (84a), TTK (77b), MK1 (85b),
MK2 (66a)

* Bu gazelin sadece son beyiti MK1 nüshasında yer almaktadır.

2b ķalmaz: ķılmaz İAK

3b bımār: timār AİK1

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Bir peri-ru meh-likcin olmuşum cvresi
Sınemi sürch kıldı gamze-i hun-h'cresi
2. Ref'Ö-i pend it vā'Öižc ben Öcşıka kcr eylemez
Ycra dil üftcededir terk itmege yok çcresi
3. Ccnıma odlar düşürdi bir nigch-ı cfeti
Vch ne efsun-bcz olurmuş dıde-i sehhcresi
4. La'Öl-i eczcĐyı dil-crçdır bana dermen tabib
Çek yedin merhem kabul itmez bu Öaşkın yarası
5. Görünen şeb tā seher eflākde necmān degil
Pür-şerār olmuş dağılmış gönlümün her pçresi
6. Burc-ı gamda eskeni idbcra düşmüş tçli'Öim
Ol sebebden gülmedi Öclemde bahtım çarası
7. Derdimi Mecnuna nisbet eylemişler ey Türçb
< ande Mecnun kande ben çcyetde çokdur arası

Fe'Öi lā tün fe'Öi lā tün fe'Öi lā tün fe'Öi lün

1. Yetişür cteş-i bç-dadına gel yakma beni
Emr kıl katlime taç boynuma zülf-i reseni
2. Hâsret-i hicrile giryçnile Ya'Öküb-mişcl
Yohsa varup tutayım mı gene Beytü'l-hâzeni
3. Bülbül-i tã'Öir-i dil bcğ-ı cemclin ister
ÖArz ider ncle kılar ruz şeb ey gonca seni
4. Gerçi cevrinle faycl oldığımı ben bildim

392 AİK1 (114b), AE (94a), İAK (73b), AİK2 (84a), TTK (77b), MK1 (86a),
MK2 (66a)

1a peri-rü: periş TTK

5a Görünen şeb levh-i siphrde veli necmān degil TTK

393 AİK1 (115a), AE (94a), İAK (74a), AİK2 (84b), TTK (77b), MK1 (86a),
MK2 (66a)

2a giryānile: - AE

Nażar itdim göremem gözgüde bu zaŖf-ı teni

5. Vaşl-ı dil-dırdan ibŖcd ider gör ki felek
Viridi elbcs-ı harir egnime ĥasret kefeni
6. Şinede dāğ-ı firākdan açılıpdur güller
Bāğ-bcn n'eyleyeyim seyr-i gülistcn çemeni
7. Ŗ,,şıkā ziver-i pircye Türcbi besdir
Tcc-ı zer mihr-i dil-crc ola Ŗaşk pıreheni

394

Mefā'ılün me fā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Nemiz var destimizde bir tolu peymcneden ġayrı
Selcmet ġuşesi Ŗclemde yok mey-ĥcneden ġayrı
2. Cefcdan özge cşcr-ı vefcsın görmedim aşlc
Uşandım ccna yetdim kec-rev-i devrcneden ġayrı
3. Ĥayıf kim yaralandı seng-i enduhdan o bî-çcre
Ümiği katŖ kıldım ben dil-i perişcneden ġayrı
4. Nihcyetsiz belc girdcbıdır andan kadem çekdim
Bu dünyc deyr-i pırr-i nā-tüvān vırcneden ġayrı
5. Eger kim cüst-cu eyler isen lezzāt-ı rühcni
Bulunmaz kesret içre mesned-i kcşcneden ġayrı
6. Yüri şol tclib-i dünycyı sen mişcn-ı Ŗaql ile
Ne var anlarda Ŗcşık maġlata efcneden ġayrı
7. Türcbi riş-hand itdigine ncsın firib olma
Sana ycr-i vefā-dār olmaya bir dcneden ġayrı

4b gözgüde: gözgöre AİK1

5a ider: idecek AİK1, MK1, MK2

7b ola: - MK1

**394 AİK1 (115b), AE (94b), İAK (74a), AİK2 (84b), TTK (78a), MK1 (86b),
MK2 (66b)**

2b cāna: - AE

3a yaralandı: pārelendi AİK1, TTK, MK1, MK2

4b deyr: - AE

5a isen: - AE

5b kesret: ekser TTK

6a şol: şu AE // dünyāyı sen: dünyā isen AE

Mütefâ'ülün mütefâ'ülün mütefâ'ülün mütefâ'ülün

1. Ğam-ı hicr-i yerrile dökmede iki dide eşk-i revcnımı
İşidir mi ol meh-i nev Óaceb gicelerde āh u figcnımı
2. Ser-i kuy-ı ycre śabc varup kerem it selcmımı ver ana
Şine-suz bağrı delik fazin deyu söyle hcl-i yamcnımı
3. Ğcb-ı nczda bul çin-i buy-ı müşk śaçın getir bana bcmgch
O nesim-i ncf-e-i Óanberile meserret it dil ü ccnımı
4. Beni bend-i mihr tuzcđına düşürüp de eyledi bir cünun
ÓAşk zinciri bu guluda koymadı zerre tcb u tüvcnımı
5. Serimi nihcyeti pcyime yetirüp dü-tc kıla kcmetim
Hele kıahr-ı miĥnet-i ycr devr-i fescne kesdi amcnımı
6. Müjde ĥcme çeşm devct neme-i midādile heme derdin
Yazayım veli kime şerh idem bu derun-ı sırr-ı nihcnımı
7. Yağayım vücudumu nerrr-ı hasrete kül olup olayım Türcb
Arayan dağı beni bulmaya eşeriyle ncm u nişcnımı

Fā'ilā tün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Şöyle kim ebr-i cefcdan katre-i ğam damladı
Gönlüme teóşir kıldı şöyle muhkem damladı
2. Gün-be-gün derdim füzün itdi harcret şiddeti
Dest-i devrcndan derunum içre bir sem damladı

395 AİK1 (115b), AE (94b), İAK (74b), AİK2 (85a), TTK (78a), MK1 (86b), MK2 (64a)

1a dide: - AE

1b u : - AİK1, - İAK

2a it: kııl AE, İAK

3a nāzda: nāzma MK1 // getir: - AE

3b ü : - AİK1, - İAK

4b Bu mısra vezne uymamaktadır. // u : - AİK1, - İAK

5a kııla: kııldı MK2

6b veli kime: dil kim MK1

7a olup: idüp AİK1

396 AİK1 (116a), AE (95a), İAK (74b), AİK2 (85a), TTK (78b), MK1 (87b), MK2 (66b)

3. Eşk-i derdimdir seher vakti feşcn itdim odur
Güllerin evrckına sen şanma şeb-nem damladı
4. Gamze-i tiğ-ı nigāhın bağrımı itmiş berid
Cuyveş hayfı revcn yer üzre çok dem damladı
5. Āh n'idem suz olmuşumdur gör bu zaŖf-ı cismimi *
Nār-ı hicrcn tcliŖimdendir mukkadem damladı
6. Ćasret-i laŖl-i leb-i meh-rūyla giryen olmuşum
Giceler tc şubĥa dek bu dĭdeden nem damladı
7. Yār bana vuşlat peycmın dcd idince ey Türcb
Güfte-i şirini yaŖnı zaĥmıma em damladı

397

Fā' i lā tūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

1. Fakrile itdim ġinc-ĥ'cım erenler himmeti
< atŖ kıldım Ŗizz-i cĥı mcısvcdan ŭlfeti
2. Terk-i tecride kadem başdıĥ bi-tevfiki Ĥudc
N'eyleriz bckı degildir çün cihcnn devleti
3. Her umurun rüŖyeti tāliblere başş eyledik
Tcbımız yok çekmege bcr-ı gircn-ı miĥneti
4. Ŗ,,şıkız bizler cemcl-i ycra müştck olmuşuz
Zchidā Ŗaşk ehline taŖn itme oldur ziyeti
5. Egnime ilbcı idindim hırĥa-i peşminemi
"clib-i Ŗaşkı m'idem Ŗclemde şcn u şöhreti

4a nigāhın: nigārın AİK1

5a olmuşumdur: olmamışdır AE // cismimi: cismime AİK2,

* Bu beyit TTK ve MK1 nüshalarında yoktur.

6. beyit TTK ve MK1 nüshalarında yoktur.

6b şubĥa dek: şubĥdek İAK

7b Güfte-i: Kābe-i MK1

397 AİK1 (116b), AE (95a), İAK (75a), AİK2 (85b), TTK (78b), MK1 (87b), MK2 (67a)

5b şān u: şānı AİK1, İAK

6. “Kenzu lı yefnc”* kanāŌat bcbının der-bcnıyız
Anda kesb itdık rızc imtcŌ-ı ahsen hasleti

7. Bi-nihcyetdir Türcbı derde şalma kendini
Dehr-i dūnun inkılcbı ruzıgırı şiddeti

398

Mefā’ılūn mefā’ılūn mefā’ılūn mefā’ılūn

1. Cemclın seyr iden n’eyler velı seyr-i gülistcnı
Münevver eyledi fub-talŌatın şemŌ-i şebıstcnı
2. Ruħun gül-goncasına Ōandelıbcscdır Ōcşıkklar
Ser-i kuyunda ey ccnım iderler ch u efgānı
3. Vişclın ycd-ı fikriyle perişcn oldı ahvclım
Kime Ōarz eyleyim Ōclemde bilmem ben bu seyrcnı
4. Makcm-ı guşe-i mihnetde gırycn u hāzın oldum
Rahım-dād eyle yc Rabb ol peri-ru çeşm-i mestcnı
5. Berıd itmekde bağrım pcre pāre gamzesi tığı
Muķavves kaşları seyfi ider gönlümde cevclnı
6. SuŌāl itdim dehcı-ı tengını vırdı cevcb çır
Didi fehm itmedın mı hctem-i mühr-i Süleymcı
7. Türcbı derdmendın csıtcnında kemınındır
Derinde sāŌıl olmuş pcdışchım eyle ihscı

399 *

1. Enccma yetmez söylesem derdim hıkcyeti

* (Kanaat) tükenmez bir hazinedir.

398 AİK1 (117a), AE (95b), İAK (75a), AİK2 (85b), TTK (78b), MK1 (87b),
MK2 (67a)

2b iderler: ider AE // u : - AE // efgānı: figānı MK2

4b Rāhım-dād: Rāhım-vār İAK, Rāhım-dār AİK1

5a gamzesi: gamze AE

7a derdmendın: derd-i mendin MK1

399 AİK1 (117a), AE (95b), İAK (75a), AİK2 (85a), TTK (78b), MK1 (88a),
MK2 (67b)

* Bu gazelin vezni problemlidir.

- Enduh bahrım sorma gel yokdur nihcyeti
2. Dil keştisin gird-cb-ı mihnetde bırağdım
Andan yedim katÖ eyleyüp itdim fercgati
 3. Ser-geştım duş olmuşum bi-ihtıycrile
RüsvcĐyı Öcm itdi beni Öaşkın melcmeti
 4. ÖAks eylemiş miröctveş bir cb çeşmime
“an mchıdir cevelcn ider ycrin haycleti
 5. Hiercn odında cismimi yakmağ murcdım
Var ey gönül bir guşe tut sen bul selcmeti
 6. ^clim gören taÖn itse de bilmez Öaceb degil
ÖAkl irdigi miğdārıdır halkın fercseti
 7. Hatt-ı dil-crāya nažar eyle ey Türcbi
“SebÖa’l-meşcn” esrārıdır Ĥakkın bir cyeti

400

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

1. MenÖ kılma zchidā derdim devcsından beni
Dür idersin rüöyet-i ycrin likcsından beni
2. Ö,,şıkım cevri-i şanemler lezzeti hoşdur bana
Fcriğ itme anların şirin-edcsından beni
3. Gerçi hoş pendin senin zühd ü salcĥa daÖvetin
Yc n’idem kim kurtarur Ĥakkın belcsından beni
4. Mihnet-i bcrin kamu žahrıma itmişdir hamul
YaÖni kul bulmuş felek şanki babasından beni
5. Rahm şefkat itmedi evrāğ-ı āzādım virüp
Eylemez aslā rehā qahr-ı cefāsından beni

7a dil-ārāya: dil-ārāyı AE

400 AİK1 (117b), AE (95b), İAK (75b), AİK2 (86a), TTK (79a), MK1 (88a),
MK2 (67b)

5a itmedi: - MK1

6. < il meded-res ğark-ı h n-cb ile ey sey-lcb-ı eşk
`akla dehrin Şiddet-i renc-i  ncsından beni
7. Mahzen-i enduh kılmiŐ cismimi gerdun-ı d n
Intihcb itmiş Türcbi ibtidcsından beni

401

F 'il t n f 'il t n f 'il t n f 'ilün

1. Kuh-ı <  fdır bcr-ı  aŐk ey dil anı Şanma kolay
Şadd-i d -tc tahtında kıldı  cŐıkcnlar bir alay
2. Dehr fcn-i oldığın fehm eylemiş bir vechile
G r anınc n bağrını delmiŐ nclcnı ncy
3. Lcne tutmuŐdur başımda murgiycn-ı mihr-i yer
Öyle bir Leylc i n ahvclimi Mecnuna Şay
4. Bcd-ı sud içre gönlüm mevcini tahrik ider
İki  eŐmimden budur eşk-i revcnım ھاŐı yay
5. Zahm-suzum sinede günden güne efzun olur
Ben bu derdile helck olsam gerekder bana vcy
6. Ya nice  h itmeyim girycn olup  clemde kim
Nakd-i   mr m hırmeni mahŐuli c mle oldı zcy
7. Gel Őekib eyle n h ft it bu cihcnın halkına
Muhtefi rczın T rcbi eyleme iŐŐc yı Őcy

402

F 'il t n f 'il t n f 'il t n f 'il n

401 AİK1 (118a), AE (96a), İAK (75b), AİK2 (86b), TTK (79a), MK1 (88a),
MK2 (68a)

6b mahŐuli: mahŐul İAK // c mle oldı: oldı c mle TTK

402 AİK1 (118b), AE (96a), İAK (76a), AİK2 (86b), TTK (79a), MK1 (88b), MK2
(68b), MK3 (2a)

MERŞİYYE-İ HÂZRET-İ İMÂM HÜSEYN*

1. Ey şeh-i dürr-i velcyet yc Hüseyn ibn ÓAli
“Kurretü'l-Óayn”** -i risalet yc Hüseyn ibn ÓAli
2. Cedd-i pckin hâzret-i sultcn-ı kevneyn Resul
Mcederin Zehrâ ne hâcet yc Hüseyn ibn ÓAli
3. Sensin ol gevher dü deryâdan nümâ lemÓân iden
MatlaÓ-ı şems-i saÓâdet yc Hüseyn ibn ÓAli
4. Mahzen-i sırr-ı Óulum-ı bctm-ı Óilm-i ledün
Sende derc oldı nihcyet yc Hüseyn ibn ÓAli
5. Bilmediler mi sana bahş oldıgın Süfyâniler
Hctem-i mühr-i imcmet yc Hüseyn ibn ÓAli
6. Zümre-i Mervcn-ı Hcric kadrini fehm itmeyüb
< ildılar baÓzı Óadcvet yc Hüseyn ibn ÓAli
7. Kufıycn-ı bi-vefclar evvelc ikrâr idüp
Çıkdılar âhir fıycnet yc Hüseyn ibn ÓAli
8. LaÓnet-i Hâk Şımr ü Mervcn u Yezide şad hezcr
Virdim olsun tc kıycmet yc Hüseyn ibn ÓAli
9. KâtÓ-ı ser itmeklige ikdcm-ı tertib itdiler
Bu ne bihude cehclet yc Hüseyn ibn ÓAli
10. Bilmezem âyc ki ferdc kimden ol žclimlere
Ruz-ı mahşerde şefcÓat yc Hüseyn ibn ÓAli
11. Āh n'idem hikmet yedinden Ócķibet nuş eyledin
Şerbet-i ccm-ı şehcdet yc Hüseyn ibn ÓAli
12. Devr-i „demden menend-i Kerbelc hengemesi
Ya kime oldı bu hclet yc Hüseyn ibn ÓAli
13. Kuy-ı ğurbetde murcdım ħub cemclin isterim

* Mersiye-i Şerif MK2

1a şeh-i şâh-ı MK3

** Göz bebeği.

3a iden: ider MK3

5b mühr-i: mühr ü AİK1, İAK

6. Beyit İAK nüshasında yoktur.

7. Beyit AE nüshasında 6. beyittedir.

9b cehâlet: hccâlet AİK1

12a menend-i: mænend-i MK3

İştiycıktımdır be-ğcyet yc Hüseyn ibn ÖAli

14. Bcb-ı rahmında nişinim dide-nigranımeded
Dcmenin itmeme fercgat yc Hüseyn ibn ÖAli
15. Ser-güzeştin vaşfına Öcciz Türcbi nc-tüven
Eyledim hatm-i hikcyet yc Hüseyn ibn ÖAli

403

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Beni bir mch-ru vuşlat peycımıyla inandırdı
Meserret cteşin endcz idüp cismimi yandırdı
2. Degildir vakt maÖlumum ne scÖat gelür ol yc Rab
Fircık-ı hasret-i girycnile çeşmim şulandırdı
3. Cünun-ı gönlümü bend eylemişdim zülf-i zincire
`abc tahrik idüp bir fendile çhir boşandırdı
4. Ümidim ber-murcd olmağ idi illā zamirimde
Ser-i kuyında bir eyycm bihude dolandırdı
5. Bana dād itmedi şol meyveyi ycr hüsni bcğndan
Rakibe tceze şeftclü virüp inÖcma şandırdı
6. Vefc vü lutf istigncsını erzenç kılmışdır
Bu ihscn-ı mürüvvetle bizi hclc utandırdı
7. Rehc eyle Türcbi bi-vefclar Öaşk u sevdcsin
Yetişmez mi behey Öcşık seni ccndan uşandırdı

404

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Bcğa girdi serv-i nczim Öazm-i seycn eyledi

13a Kūy-ı ğurbetde: Kūy-ı şaribindir AİK1, MK3

14a dide-negrānım: dide-giryānım AE, MK3

403 AİK1 (119a), AE (97a), İAK (76b), AİK2 (87a), TTK (79b), MK1 (89a),
MK2 (69a)

2a sāÖat: sāÖatde İAK // ol: - AİK1, - MK2

404 AİK1 (119b), AE (97a), İAK (76b), AİK2 (87b), TTK (80a), MK1 (89a),
MK2 (69a)

- Gonca gördi rufların çck-i giribcn eyledi
2. Reh-güzcrü üzre cğch oldı şeb-nem bcmgch
Zir-i pcyinde meserretle dūr-efşcn eyledi
 3. İştıyçkile nażar kıldı lebin ĥamrcsına
Lcile reşk itdi o demde bağrını şan eyledi
 4. Dıde-i mest-i nigchn duş olunca ey perı
Nergisi ĥayretde koydı şöyle bı-cān eyledi
 5. Her şüküfcna nūmunun dađıdup bcd-ı řabc
Buy-ı zūlfün sūnbūlün ĥclin perışcn eyledi
 6. Şıne-i dcđın temçşāsın idince Őandelıb
Yüz çevirdi nefret-i terk-i gülistcn eyledi
 7. Ol nigcrın mihr-i Öaşkı sevgisi tutdı vatan
Ĥcne-i dilde Türcbi gerçi meskcı eyledi

405

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Ey perı rahmın nūmc olsun didim olmaz didi
Bcri bir kez merĥabā olsun didim olmaz didi
2. Ĥastayım gel dcd kıl laöl-i lebin tiryckini
Derdime şchım devc olsun didim olmaz didi
3. Pir-i žclim pūr-pıycle şun yedinden sevdigim
< uvvet-i mişl-i Őaşc olsun didim olmaz didi
4. Ruflarından bus idem tenhcda yalvardım hezcr
Nefsime cüzöi ĥıdc olsun didim olmaz didi
5. İstedim ruz-ı meycnın ķoçmađa rcıı olmadı
El-amcn vakt-i Őışc olsun didim olmaz didi
6. Yc n'idem Öaşkınla varım cümle telcn eyledim
Rchına ccnım fedc olsun didim olmaz didi

1b ruĥların: ruĥları AE

5b ĥālin: ĥāli AE

6a dağın: bağın AİK2, TTK, MK1

405 AİK1 (119b), AE (97a), İAK (77a), AİK2 (87b), TTK (80a), MK1 (89b),
MK2 (69b)

7. Ğamze-i cellcdına hűkm it Tűrcbi Őcűkĭn
< atline emrin revc olsun didim olmaz didi

406

Mefā'ĭlűn mefā'ĭlűn mefā'ĭlűn mefā'ĭlűn

1. Műnevver talŐatından kesb kıldım Őaűk[u] sevdcy
Bu sevdĭ ile terk itdim kamu eűĝcl-i dűnycy
2. "avcf-ı sa'y-ı kuyun ŐaŐbesin itdikde dil keűin
Murcdım zebh idűp iħyc idem űol Őıyd-ı adhāyı
3. Nihcl-ı ıcmet-i dil-dār nezdinde behey vāŐiż
Fercĝat kıl gerekmez n'eylerim ben vaűf-ı tubcy
4. Viűcl-i dost imiű maksud anı remz eylemiű Őcıil
Sana baħű eyledim var cennet-i Firdevs-i aŐlcy
5. Bu bezm-i Őaűka gir űcf eyle gel mirŐct-ı idrci
Nedir ya űeű-cihetden ĝark kılmıű cűmle eűycy
6. Ğudĭ her ccda hĭczırdır gerek sen ĝafleti terk it
MaŐārif dcűirin ĝozle bırak bi hude ĝavgāyı
7. Tűrcbi cűzűĭ fehm itmiű bi Őavni hāzret-i Mevlĭ
Nedir kim nokta-i bc Öalleme'l-esmĭda maŐncy

407

Fā'ĭ lātűn fā'ĭlātűn fā'ĭlātűn fā'ĭlűn

1. RefŐ olur űabr u űebctim ĝormesem ccncn seni
Dil ıarĭr itmez eger ycd itmesem bir cn seni

406 AĭK1 (120a), AE (97b), ĭAK (77a), AĭK2 (88a), TTK (80a), MK1 (89b),
MK2 (69b)

5b kılmıű: eylemiű ĭAK

407 AĭK1 (120b), AE (97b), ĭAK (77b), AĭK2 (88a), TTK (80b), MK1 (89b),
MK2 (69b)

2. Hiç beşerde yok menendin hûri vü gılmen mısın
Ya behiştten mi kaçırıldı bilmezem Rıdven seni
3. Öyle kim fikr-i hayclim dirligim sensin hemcın
™aÖf-ı cismimde bi Öayni bilmişim ben cen seni
4. Ey melek-talÖat serir-i gönlümün iqlimine
Hük-m-i reöyindir mukaddem eyledim sultcn seni
5. Şcn Züleyhc hüsine cenım bahc virdim alup
Naşib kıldım ehl-i Mısra Yūsuf-ı KenÖcn seni
6. Devr idelden çarf furşid görmemiş bir sen gibi
Gel ona Öarz it cemclin eylesün seyrçn seni
7. Bcb-ı rahmın gözle ümmidile şâyed ol nigcr
Öİyd-ı vaşında Türçbi zebh ide kurbcn seni

408

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün

fā'ilün

1. Levh-i evrc k-ı dil-i Öuşşc ka çekmiş evveli
Harf-i Öaşkı kıl-k-i hikmetle o dem kudret eli
2. Egnine ilbcş idinmişler cünun pırchenin
Anların ahvclini seyr eyleyen dirlcr deli
3. FaÖne-i sengi yedinden kıl fercgat zchidc
Nezd-i Hıkda kim bilür ya belki oldur efđali
4. ÖAkl irişmez olsa Eflctun bu şunÖ-i Bcrçdir
VāÖižc debretme epsem özge scz Öaşkın teli
5. Dide-i Öibret-küşc it cehlile şanma tehi
< ahrına vü miñnet-i cevre demişlerdir beli
6. Herkesi bir hālile kılmış tecelli tc ezel

2a hûri vü gılmen mısın: hûri misin gılman mısın TTK

2b kaçırıldı: çıkardı MK2

3a hemân: hemin TTK

6b ona: ana TTK, MK1

408 AİK1 (121a), AE (98a), İAK (77b), AİK2 (88a), TTK (80b), MK1 (89b),
MK2 (69b)

Ol kerim-i pedışch lem-yezel Rabbü'l-celi

7. CurÓa-i mihr-i İlâhiden Türcebi nuş idüp
Mümkin olmaz ruz şeb rız olmada çeşmi seli

409

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün

fâ'ilün

1. Ó,,şıkın Óclemde bir dider-ı ycr eglencesi
Çeşm-i chu meh-cebin-i gül-Óızcr eglencesi
2. Fclib-i dünyc tegi meşgul yokdur n'eyesün
Anların var mı muÓayyen cşikcr eglencesi
3. Nuş-ı mey hubb-ı dil-crc Óaşk u sevdadır faķat
Bundan özge sevdiğim söyle ne var eglencesi
4. Şcm olur şubha degin hun-cb-ı eşkin rız ider
Fehm kıl ruy-ı diğerde ch u zcr eglencesi
5. Ger suócl itsen mekcı kandedir ol keslerin
Künc-i vahdet ccy-ı tenhdır kenâr eglencesi
6. Bend-i tecrid ile eşgcl-i cihcı terk idüp
Zikr [ü] fikri ncm-ı Hâk leyl ü nehcr eglencesi
7. Ehl-i dil Ócrif bilür Óuşşck hâlin ey Türce
Ya nice takrîr idem ben başka kcr eglencesi

410 *

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Benim dil virdigim āşncıy sen gördün begendin mi
O kadd ü ķcmet-i belcyı sen gördün begendin mi

6b Rabbü'l-celi: Rabb-i celi AE

409 AİK1 (121a), AE (98a), İAK (78a), AİK2 (88b), TTK (80b), MK1 (90a),
MK2 (70a)

4b Fehm kıl: Fehmi der TTK, MK1

5b kenâr : onun AİK1, AE, İAK

410 AİK1 (121b), AE (98b), İAK (78a), AİK2 (89a), TTK (81a), MK1 (90b),
MK2 (70b), MK3 (18b)

* MK1 nüshasında sadece son beyiti tam olarak yer almıştır.

2. Anın Mecnuniyim ser-geşte hcmun içre evtcnım
Peycmın vir şacı Leylcıy sen gördün begendin mi
3. Rehinda ccn ü baş virmek murcdım ey dil-i şeydc
Pesend-fub-ı melek-sımcıy sen gördün begendin mi
4. Perişcnım nihcyet Óaşkına duş olmuşum şimdi
Başında bend olan sevdıy sen gördün begendin mi
5. Ne sihrile kamu şabr u karcım aldı destimden
O nczik cilve istıgncıy sen gördün begendin mi
6. Revcn olmuş sirişkim seyle virdi Óckıbet halkı
Cihcnı ğark iden derycıy sen gördün begendin mi
7. Kimin vaşlıyla şcd itmiş kimi hicrcn ile gırcn
Türcbi hikmet-i Mevlcıy sen gördün begendin mi

411

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Beni zülfün tegi ey meh perişcn itdigin kıldı
< amu varım virüp tälcnä Óürcn itdigin kıldı
2. Ne cfetsin nigch-ı nımlc aldın ihtıycrım hep*
Hayclin taht-ı dilde bir Süleymcn itdigin kıldı
3. Vişclin Óarz idüp ben bi-nevcıy sen inandırdın
Hilcf üzre nihcyet Óahd[ü] peymcn itdigin kıldı
4. Yaşup hicrcn odında zaÓf-ı cismim ch u nälcnım
Hemcn guş eyleyüp bihude seycrcn itdigin kıldı

1b bälâyı: bäläsını AE, İAK

3a Rehinde: Rāhında MK3

5a sihrile: sihr eyler AİK1 // oldu: aldı AİK1

**411 AİK1 (122a), AE (98b), İAK (78b), AİK2 (89a), TTK (81a), MK1 (90b),
MK2 (71a)**

1a tegi: gibi MK1

* Bu mısra MK1 nüshasında yoktur.

3a ben: bir AİK1

3b mısrası AİK1 nüshasında 4b'de,

4a u: - MK1

4b mısrası AİK1 nüshasında 3b'de yer almaktadır.

4b bihüde: bihud AE, İAK

5. Nice yıllar ser-i kuyunda yaşlandın sen ol ycrin
Gönül şem'î-i ruhunda gerd ü devrcn itdigin ıaldı
6. Döküp eşk-i revcnın bekleyüp rāh-güzcrında
Gözüm fikr itmedin enccm gırycn itdigin ıaldı
7. Türcbi cevr çekdin bir vefcsın görmedin aslc
Nıgcrın Öaşkına çek-i girıbcn itdigin ıaldı

412

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Efendim ruy-ı şem'inde beni pervcnelerden şay
Ser-i kuyunda Őuşşckım deyu dıvcnelerden şay
2. Cemcl-i hūsnile mümtczesın devr-i cıhcn içre
Seni sen Mısr-ı dilde Yūsuf-ı KenŐānılerden şay
3. Vişcl-i vaöd-i yādınla iki çeşmimden ey ccnā
Reh-i Öaşkında dürr-i eşkimi efşcnelerden şay
4. Ne sıhr itmiş nigchın ccnıma odlar düşürmüşdür
Güzeller içre tarzın cıfet-i devrcnelerden şay
5. Bu günden sonra hicrinle mişcl-i devr-i ruhunda
Dağılmış zülf-i tcrın teg bizi perşcnelerden şay
6. Kemcn ebruda pinhcn eylemişdir tır-i müjccnın
Tehi şanma nigcrı gamzesi fettānelerden şay
7. Meded ruh-ı revcn makxud-h'chım csitcnındır
Türcbi derdmendi ħck-pcy-sānelerden şay

413

5b ruhūnda: rehine MK2

412 AİK1 (122b), AE (99a), İAK (78b), AİK2 (90a), TTK (81b), MK1 (91a), MK2 (71b)

2a Cemāl-i hūsnile: Cemālin hūsnine AE

2b KenŐānıler: KenŐāneler AİK1

6b nigār: nigārın AİK1

413 AİK1 (122b), AE (99a), İAK (78b), AİK2 (90a), TTK (81b), MK1 (91a), MK2 (71b)

fā'ilün

1. Buy-ı Óanber keküli bcd-ı şabcadan şormalı
H̄cb-ı ncızın bcl̄ni baht-ı hümādan şormalı
2. Gerden-i m̄ncda sc̄kin nokta-i hcl̄in anın
Tel̄h-i esved habbe-i fülful karadan şormalı
3. Bir elifdir kadd-i dil-dcr̄ı hakikat sırrı var
Ol Kelim̄in muÓciz-i varın Óaşcdan şormalı
4. Heft-harfin maÓni-i remzin ne bilsün zchidc
Muşhaf-ı nctik sözün ben mübtelcdan şormalı
5. Bahr h̄cl̄in ehl-i schilden suócl̄ itmek çi sud
Cevf-i aşcdıf içre ol dürr-i ziycdan şormalı
6. "orma benden piç piç endişini kār-hānenin
"clib-i dünyc olan bir āşincdan şormalı
7. Başım üzre āsiyāb-ı çarh geçdi ey Türcb
Bi-nihcyet itdigi cev̄ ü cefādan şormalı

414

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

1. Hezcr enduha yoldaşım dil-i nc-şcdiyim şimdi
Harc̄b-ender-harc̄b oldum felek ber-bcdiyim şimdi
2. Beni bir hāle koymuş mest idüp şol sc̄ki-i devrc̄n
Mey-i fun-ı ciger nuş itmege muÓtcdiyim şimdi
3. Ferāgat tişesiyle gūşış itdim kuh-ı varlıkda
Bu Óaşrın şübhesiz ben şcn̄-i Ferhcdiyim şimdi
4. Uşul-i kayd-ı tedbirim gönülde oldu güm-geşte
Tahayyür menzili ncm u niş̄in-i vādiyim şimdi

3b Kelim̄in: Kem̄in MK1

4a harf̄in: hatt̄ın AİK1, İAK, TTK, MK1

414 AİK1 (123a), AE (99b), İAK (79a), AİK2 (90a), TTK (77a), MK1 (91a),
MK2 (71b)

4b niş̄ini: niş̄anı İAK // vādiyim: varyım İAK

5. Türcbi tîre kıldı ruzgırım dun-ı ikbelim
Nihcyet h̃chiş-i dil kemına ibÖcdiyım şimdi

415

MefÖülü mefāÖülü mefāÖülü feÖülün

1. Tenhāca gönül bezm idelim gel beri şimdi
Şohbet kılıcağ miñnet-i gam evleri şimdi
2. Sākı-i Öarağ bāde-i gül-güne yetişdir
MaÖcün ile esrār hele koy geri şimdi
3. Bir nāy kemān sāzla bir def hele olsun
H̃ānende getür gezme meded serseri şimdi
4. Fikr ile hayāl eyler iken geçdi gönülden
Pîr-i muğānın oğlı ile duñteri şimdi
5. Dem keskin imiş kıлма tamaÖ içme sebūdan
TaÖçili birağ şabr eyle neşöe deri şimdi
6. İspirto mıdır damlası taş üstine düşmüş
Bir rañne açup n'eyledi bağ mermeri şimdi
7. Elbette gelür bir meh şağın koyma rağibi
Ur ensesine silleyi gayet yeri şimdi
8. Söksün dişini mest olıcağ kelb-i laÖinin
Bul kande ise kerpedeni berberi şimdi
9. Şol nükte-i efsāneyi terk eyle Tūrābi
MaÖnā-yı luğat Öarz-ı kılar ekşeri şimdi

416

415 AE (99b), TTK (81b), MK1 (91b), MK2 (65a)

7a Elbette gelir koyma şağın bir meh rağibi TTK

8b Bul: Bula MK1 // kerpedeni: kelpedeni MK1

9b kılar: - AE, - MK2

416 AE (100a), TTK (77a), MK1 (87a), MK2 (65a)

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. Yeter tül-i emel dersini terk it döndür evrâkı
Erenler bezmine şâyeste kııl aÖmâl-i ahlâkı
2. Kelâmın dürr-i nâ-yâb eyle Öâşıq maÖden-i dilde
Žuhûr itdikde sır-âb eylesün Öâşıq ehl-i Öuşşâkı
3. ÖAcüz-ı dehrden sehâhare mekrinden emîn ol var
Ferâmûş eyleme her şubh u şâm zıkr-i Hallâkı
4. Ne hâsıl ihtîşâm-ı devletinden dün-ı dünyânıñ
Belirir hayâlât oldıgın fâñi degil bâkı
5. Firîb itmiş cihân halkıñı bir sehâhare zendir bu
Çıkar mihrini dilden saÖy idüp gel eyle ıtlâkı
6. Güzer itdi Öömür taÖçilile sen mest-i lâ-yaÖkıl
Ecel cāmın pür itmiş nevbetin gözler sunar sâkı
7. Nedir tedbir bilmem qalmışım ben bañr-ı hayretde
Türâbî engine şalmış bu çeşm-i köhne-zevrâkı

417

Fā'îlatün fā'îlatün fā'îlatün fā'îlün

1. Nâle yoqdur bülbül-i şeydâda efgânım gibi
Eşk-rîz itmek ne mümkün dide-giryânım gibi
2. Nisbetim bir nisbet-i Öuşfûra benzetme beni
İtmege var mı taħammül âh u nâlânım gibi
3. Râh-ı Öaşqa iktidâdan sūfî menÖ eyler çi sūd
Münharif kıлмақ diler göñlümi şeytânım gibi
4. Hâzer imiş bilmez idim cānâ seniñ zülfiñ gamı
Şaqlarım dil cāy-gāhında hemān cānım gibi
5. Bilmedi Öaşkında büryān oldıgım ol mäh-rū
Cevr-i efzün eylemekde Öaks-i devrānım gibi

2a eyle: - TTK

4b Belirir hayâlât: Bilürsün bir hayâlât TTK, MK2

417 AE (100a), TTK (76b), MK1 (87a), MK2 (65b)

5a büryān: püyān TTK

6. Hâsret-i la'âl-i lebin hâlim diğger-gün eyledi
Dideden cüy-ı sirişkim aqđı al qanım gibi
7. Bir hayâle sâyeveş Öömrüm güzâr itdi veli
Ey Türâbî n'eyleyim rüöyâda seyrânım gibi

418

Mef'û lü me fâ'î lü me fâ'î lü fe'ülün

1. Gir meygedeye gör hele Öâlemde şafâyı
Ben görmemişim anda olan âb u hevâyı
2. Endühla ol cāya revân oldı güzârım
Bir muğ-beçe gam derdine dād itdi devâyı
3. Bir kevşer idi zır-i leb-i la'âl-i zülâli
Gül ruğları nâzik göresin şirîn-edâyı
4. Mest itdi beni cümle hıred varımı elden
Terk itdi diğger yâr bulup ben fuqarâyı
5. Rām olmadadır bendelige bir nice kesler
Efsün ile teşhîr kılub bāy [ü] gedâyı
6. Āyın-i Cem'e var yüri gir pîr-i muğânın
Sâqîleri âfet gibi fehm eyle bu rāyı
7. Bir dîn ulusıdır der-i vālāsı küşāde
Seyr eyle Türâbî ne güzel tâq-ı sarâyı

419

Fâ'î lātün fâ'î lā tün fâ'î lā tün fâ'î lün

1. Pîr-i zāl itdi felek cismimde tâqat qalmadı
Āh n'idem reftâr-ı ta'îcile liyâqat qalmadı

7a velî: hayf TTK, MK1, MK2
418 AE (100b), TTK (76b), MK1 (91b), MK2 (66b)

4a elden: aldı TTK, MK1
419 AE (100b), TTK (76b), MK1 (91b), MK2 (67a)

2. Za'ûfa yüz tutdı beden dem mā'-ı bārid olmadı
Cümle a'ûzā-yı Őurūķumda hārāret ķalmadı
3. ehre-i zerdimde ma'Őlum oldu ahvālim benim
MŐlk-i ecsādımda bir cāy-ı selāmet ķalmadı
4. ŐĀciz-i nā-ārile vaķit gŐzār itmedeyiz
Dil yeter bu hāneyi terk eyle rāhat ķalmadı
5. Bu vücŐd-ı nā-tŐvāndan el ekin ey cān [u] dil
Bir naŐihatdır size bende ķabāhat ķalmadı
6. urtarur cām-ı ecel dām-ı ŐŐyŐhundan bizi
Bundan Özge ilticā bir merde hācet ķalmadı
7. H-āh nā-h'āh ey gŐnŐl encām olmaķdır TŐrābĭ
Bu ne mesrŐr-ı cehālet vaķt Ő sāŐ at ķalmadı

420

Fa'Ői lā tŐn fa'Ői lā tŐn fa'Ői lātŐn fa'Ői lŐn

1. GŐnlŐme geldi hayālin geçdi gitdi yel gibi
Yıķdı vĭrān eyledi bŐnyādımı bir sel gibi
2. Kendine cezb itmege ŐuŐŐāķı bir ālātı var
Ĥalkā-i piide ķılmıŐ zŐlfini engel gibi
3. İŞte zāhid bezme dāhil olmaķ ister çāre ne
CŐz 'ice eglence gitse yerleŐŐr tenbel gibi
4. Ĥālime āgāhvār ol meh n'idem iĝmāz ider
NŐr-ı eŐmim bendene ķılma nażar sen el gibi
5. PŐte-i devrān içinde ķāl idŐp söz eyledi
Ĥaddeden çekdi felek zer-ger gibi Őim tel gibi
6. GŐl gŐl olmuş tiĝ-ı hicrinde açılmış ey perĭ
Şine-i za'Őfimda zahmım her biri manķal gibi
7. Menzil-i maķsŐda yetmiŐler ķamu aķrānımız
Sen TŐrābĭ hayret içre ķalmıŐın echel gibi

7a TŐrābĭ: TŐrāb MK2

420 AE (100b), TTK (75b), MK1 (84a), MK2 (67b)

2b Ĥalkā ķılmıŐ zŐlfini uŐŐāķa bir engel gibi TTK // piide: - MK1

3b eglence: eglense MK1

4b ķılma: ķılmaķ TTK

421

Fa'Öi lâ tün fa'Öi lâ tün fa'Öi lâ tün fa'Öi lün

1. Ey perî la'Ö1-i lebin derde devâdır toğrısı
İtdigin cevri-i cefâlar pür-şafâdır toğrısı
2. ÖĀşık-ı üftâdeye bir merhâbâ kılmış eger
Baş-ı cân eyler idin rûha gıdâdır toğrısı
3. Žulmi efzün eyleme rûh-ı revânım kılm kerem
Eylemek Öuşşâkına câ'iz vefâdır toğrısı
4. Dest-res mümkün degildir vuşlatın imtâ'ına
Şıdk-ı pür-ihlâş ile bizden du'âdır toğrısı
5. Dil düşüp çâh-ı zenehdânında hâbs olmuş iken
Bir dahi düşmeklige çok mübtelâdır toğrısı
6. Fikr-i zülfün rişte-i tül-i emel endişesi
Şerhe gelmez bir tükenmez mâ-cerâdır toğrısı
7. Ey Türâbî şermsâr olsun felek görsün de bir
Jende şüf egnimde bir köhne Öabâdır toğrısı

Velehu

422

Me fa'Öi lün me fa'Öilün me fa'Öilün me fa'Öi lün

1. Şarâb-ı gâfleti nüş ile bîdâr olmadım gitdi
Dirîğâ n'eyleyim kim ben bana yâr olmadım gitdi
2. Bu güne naşş olunmuşdur tecellî žât-ı Mevlâdan
Bu dil mazmûnına âgâh-ı esrâr olmadım gitdi
3. Düşüp dâm-ı belâ-yı nefse lâ'Öya'Ökıl olup kaldık
Bu teşviş-i nedâmetden sebük-bâr olmadım gitdi

421 AE (101a), TTK (76a), MK1 (84b), MK2 (68a)

7a şerm: her MK1

422 AE (101a), TTK (76a), MK1 (85a), MK2 (68a)

2b mazmûnına: mazmûn MK1

4a kaldım TTK

4. Tehî şanma bu çarhı döndüren var başına dönmez
Diyen bilmez bilen mahfî haber-dâr olmadım gitdi
5. Rumûz-ı kenz-i ma'ûnâ nüktesinden bir peyâmım yok
Mükemmel er yedinden bey'û -i bâzâr olmadım gitdi
6. Behâyim teg geçirdin bu 'Ömür sermâyesin eyvâh
Düşüp 'Öaşk odına ihrâk olup nâr olmadım gitdi
7. Tûrâbî yetmedin bu menzile çün âsiyâb-âsâ
Ümîdim vaşla dâhil çâr nâ-çâr olmadım gitdi

423

Mef'û lü mef'û j lü me fâ'î lü fe'ülün

1. Ağyâr ile sen ülfet idüp ben baqayım mı
Reşk âteşine ey perî cânım yakayım mı
2. Ğam ceysi gulüvv eylemeden mülk-i fu'âda
Sâkı kadehi bir iki artıç çakayım mı
3. Ey 'Öişve-furûş işte seni dâma düşürdüm
Âğûşa alup müy-meyânın şıkayım mı
4. Tenhâda rakîb ile alış viriş itme
Ey gönca-dehen ben arañızdan çıkayım mı
5. Ol serv-i hırâm 'Öaşkına sen söyle Tûrâbî
Derviş olup egnime bir post takayım mı

424

Mef'û lü me fâ'î lü me fâ'î lü fe'ülün

1. Bir meh baña bakma gözini yum didi gitdi
Vaşlıma hayâl eyle de çok um didi gitdi
2. Benden hele kâm alması müşkil a dîvâne
Göñlüñ ne 'Öaceb bir nice ma'ûşüm didi gitdi
3. Añşam gelirim bekle deyu cilveler itdi
Bildim ki yalan söyledi ham hum didi gitdi

423 AE (101b), TTK (76a), MK1 (85a), MK2 (69a)

424 AE (101b), TTK (82a), MK1 (92a), MK2 (68b)

1a meh: mâh TTK

4. Her kim ki firib aldı cihān naqşına āşık*
Bir ğaflet deryāya talup cum didi gitdi
5. Bihūde ferāgatda olup yatmışidim ben
Bātında bir er geldi baña kıūm didi gitdi
6. Gögsün gererek şevketile bir nice kesler
Tablı çalınup n'eyledi tam tum didi gitdi
7. Raĥm eyle Tūrābiye didim güldi o dilber
Şorma sen o raĥmı hele merĥūm didi gitdi

* Bu beyit sadece TTK nüshasında vardır.
7b sen: seni TTK

Fā'Öilatün fā'Öilatün fā'Öilatün fā'Öilün

1. Āh n'idem ki qoymadı öz hālime devrān beni
Raĥm idüp devrinde dil-şād itmedi bir ān beni
2. Rāĥat u āsüdelik qaydın ferāmüş eyledim
Miĥnet-i qāhrı derinde eyledi büryān beni
3. Rişte-i tül-i emelden başımı qurtarmadım
Vādi-i ĥayretde eflāk itdi ser-gerdān beni
4. Sille-i gerdündan bu za'Öf-ı cismim şaqlasa
Eşkle pinhān qılsa dide-i giryān beni
5. Bilmezem ser-mest idim geldigimi bu Öāleme
Ya niçün geldim getürdi dünyāya Öüryān beni
6. Bilmedim ma'Önā-yı ādemden haber-dār olmadım
Kim ki görse žann ider cismimle bir insān beni
7. Ey Tūrābı Öārifı bi'llāh revişim gördiler
Defter-i cehle muqayyed itdiler nādān beni

Fā'Öilatün fā'Öilatün fā'Öilatün fā'Öilün

1. Var mıdır Öālemde āyā bu dil-i maĥzün gibi
Bir şacı Leylā için geşt itmede Mecnün gibi
2. Vādi-i hicrānda qaldım tāli'Ö im yāver degil
N'eyleyim vuşlatda ib'Öād olmuşum maĥbün gibi
3. Dıdeme bildim ciger qanım meger imdād ider
Qatre qatre eşk-i sey-lābım gider bir ĥün gibi
4. Nokta-i ĥāl-i siyāhıñ merdüm-i çeşmim şanup
Gözde pinhān eylemişdim bir dür-i meknün gibi

425 AE (102a), TTK (82b), MK1 (92a), MK2 (69a)

2b büryān: pūyān TTK

4a cismim: hālīm MK1

5a ser-mest: mest TTK

426 AE (102a), TTK (82b), MK1 (92b), MK2 (70a)

4b Gözde: Gör TTK

5. Vāsıl-ı kām olmadık kıldık hebā evkāt-güzār
Nāzenin Óömri geçirdik āhla bir gün gibi
6. Çokecessüs eyledim bulmam hayāl-i yār ben
Gönlümüz vırāne qalmıřdır tehī hāmūn gibi
7. Nāya nisbet kıılma nālem ey Tūrāb efzūn olur
İñledir mızrāb-ı hicrān şınemi qānūn gibi

427

FeŖi lātūn fe Ŗi lā tūn feŖi lā tūn feŖi lūn

1. Vāh doqındı şıneme hançer-i müjgānıñ ucu
İrdi can [ü] cigere ğamze-i peykānıñ ucu
2. Şon ucu dil reh-i Ŗaşkında nigārıñ bī-kām
Çarħa peyvestelenür āh ile efgānıñ ucu
3. Āb-ı çeşmiyle tulumbā-yı Fırātı pür kııl
Yetdi dil mülkine bu āteş-i hicrānıñ ucu
4. Devr-ı ruħuñda dağıldıkca bu gönlüm dağılur
Dilde perçin olalı zūlf-i perişānıñ ucu
5. Deř-i ħayretde Tūrābı ide gör āh-ı eniñ
Dest-res olmaz ise vuşlat-ı dāmānıñ ucu

428

FaŖilatūn faŖilatūn faŖilatūn faŖilūn

1. Cān u dil dād eyledim ol yāra borcum qalmadı
Küllü varım virmişim dil-dāra borcum qalmadı
2. Şükr kim çāk-i girişānım tutan kes yoq benim
Fıkr kıldım kimseye bir pāre borcum qalmadı
3. ŽaŖ f cismim tişse-i qahr-ı felek kıldı ħarāb
İtmege taŖmırine miŖmāra borcum qalmadı
4. Rişmān-ı ğaflete ħar şūfı bend olmuş meger
Ĥoş ferah-yāb olmuşum efsāra borcum qalmadı

427 AE (102b), TTK (83a), MK1 (117a), MK2 (88b)

3a tulumbā-yı: tolu řāħbāyı TTK

428 AE (102b), TTK (83a), MK1 (92a), MK2 (70b)

1a u: - AE, - MK1, - MK2

5. Ol perç bir buse virdi ücretin virmiş idim
İtmesün lec defteri bir ara borcum kalmadı
6. Gör ten-i Öüryānile Öālemde bî-pervā gelüp
Mînet itmem şol felek mekkāra borcum kalmadı
7. Hırka-i peşmînemi aldı Tūrābî rehin mi
Mey-furūşa söyleyiñ küffāra borcum kalmadı

429

FāÖilatün fāÖilatün fāÖilatün fāÖilün

1. Gördüğünde taÖne kılma mest-i bî-pervā beni
Zāhidā bir hāle döndürdi gam-ı dünyā beni
2. Bir vakit bezmimde mey maḥbūb zevk u şevk idi
Şimdi miḥnet bāri taḥtında kodı sevdā beni
3. Şād u mesrūr ile hem-dem olmuş idim rüz şeb
Görseler anlar bu dem fehmi eylemez hālā beni
4. Tār-ı zülf-i dilberi bir bir hesāb it vir baña
Bir dırāz endişe[ye] şaldı dil-i şeydā beni
5. Ben beni bilmez isem ser-geşt ü medhūş olup
Gönlümün āgāhıdır elbet bilür Mevlā beni
6. Bülbülāsā nāle kılmaḥ kārım olmuş şubḥ şām
Mest ü ḥayrān eylemişdir bir gül-i ra Önā beni
7. Kānde varsam anda ḥāzır bu zebānım söyledür
Ey Tūrābî şeş-cihetden ġarḥ iden deryā beni

6a gelüp: gezüp TTK

429 AE (102b), TTK (83a), MK1 (93a), MK2 (70b)

1a taÖne: taÖn TTK

4a it vir: itdir TTK

Fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilün

1. Kārvān göçmüş haber-dār olmadık kaldık geri
Böyle bir vādide ser-gerdān mest ü serseri
2. Geçmiyor imtāÖımız bāzār geldikse çi sūd
Beklemek bihūdedir kālāmıza yok müşteri
3. Gör felek śayyād-ı pür-mekkāre śayd itmek için
Dām kırmuş dāne śaçmış üstüne śim ü zeri
4. ÖAndelīb gel bŷy-ı gülden geç seniñcŷn gizlemiş
Goncanın hāzır meyānında tikenden hançeri
5. Her kimi kıldım teccessŷs rāh-ı hikmet gösterür *
Ādemiden yok bilen esrār-ı çarh-ı çenberi
6. Si vŷ dü baħrında bulduķ "kenz-i lā yefnā"yı biz
Bizleri müflis śanurlar ħalk-ı Öālem keşreti
7. Ey Tŷrābŷ söylesŷnler bu ġazel başdır deyu
Maħfŷ-i lā-āşikār oldum muħibb-i Ĥaydarŷ

Fe'Öilatün fe'Ö ilātün fe'Öilātün fe'Öi lŷn

1. Ey perŷ ħāhiş ider vaşlıñı dil murġ-ı śabŷ
Ne bilŷr kim beççeler Öādet-i resm-i edebi
2. Niŷm-niġāhŷñ beni bir hāle dŷşŷrdi āħir
Çāre-sāzım gene sensiñ bu necātŷñ sebebi

430 AE (103a), TTK (83b), MK1 (93a), MK2 (71a)

1a Kārvān: Karbān MK1

2a bāzār: bāzāra TTK

* TTK nüshasında 4. beyittedir.

431 AE (103a), TTK (83b), MK1 (93a), MK2 (71b)

3. Mürde ihyā ider iŖcāz-ı Mesihā laŖlin
Rūh-ı Ŗsāya bedel nutq-ı kelāmın zehebi
4. Sākiyā eyle rehā bizleri ceşş-i ğamdan
Sun bize bāde-i gül-gün-ı şafā muntehābı
5. Zāhidā dide küşād eyle de āyineye baq
Naşş-ı mirŖāta düşer seyr idesiñ Bū Lehebi
6. Bādeniñ küfrini ifşā idiyor nās içre
Şūfı tenhāda çeker şevkle bintü'l-Ŗinebi
7. Rüşen-i yāra Tūrābı o edāya söz yoq
Cigerim hūn kılan çeşm anıñ laŖl-i lebi

432

Me fāŖi lün me fāŖ i lün feŖ ū lün

1. O meh-rū geldi biz kıldıq kıyāmı
Bize hiç baqmayup virmez selāmı
2. Göñülde sākin olsaydı hayāli
Velākin anda da yoqdur devāmı
3. Qanı uşşāqına cevri-füzündür
Bu rütbe eylemek lāyık revā mı
4. Futub ğışū-yı damında o sayyād
Beni itdi derinde bir ğulāmı
5. Rakıbe hande istigna nezāket*
Benimle eylemez bir tek kelāmı

3a Mürde ihyā ider: Mürdeler hāy ider TTK // laŖlin: lebin TTK

3b bedel: - AE

5a küşād: - MK1

432AE (103b), TTK (83b), MK1 (93b), MK2 (72b)

1a O: - AE, - MK1

* 5., 6., 7., 8. ve 9. beyitler TTK nüshasında 85a'da yer almaktadır.

6. Kerem kı1 ey perı göñlüm ele al
Ziyāret eyle bu beytū'l-hārāmı
7. Binince esb-i nāza hem o tāze
Bizi çignetmede çekmez licāmı
8. Virince bāğ-ı hūsnuñ meyvesinden
Kemāle irmişi vir virme hāmı
9. Tūrābi yār virür ağıyāra mey-nāb
Baña yād eylemez bir curŌa cāmı

433

Me fāŌi lün me fāŌi lün me fāŌi lün me faŌi lün

1. Seherden bāğa girmiş Ōandelib gülşāna gelmiş mi
Hicāzı nağme-i asvātla efgāna gelmiş mi
2. Hāyāt-ı nev virüpdür sunŌ-ı kudret cümle eşyāya
Çemenler sebze-püş olmuş kamı seyrāna gelmiş mi
3. ŌUmüm ezhār[1] şeb-nem kendine mihmān-serā kılmış
Cebinde jāleniñ bahş itmege dür-dāne gelmiş mi
4. Açılmış lāle dāğın gösterüp halka ider izhār
Çemen bezmine sünbül reşkle merdāne gelmiş mi
5. Şabā ferrāş gülşende zümürüd ferş salmışdır
Çurulmuş gül otağı goncalar handāna gelmiş mi
6. Düzülmüş serviler kaç çekdi mi heft semāvāta
Meded ey bāğ-bān cūlar açup cevāna gelmiş mi
7. SuŌāl eyle felek ğaddāreden devrān seyrinde
Tūrābi Ōāciz-i nā-kām teg bir dāne gelmiş mi

7a Binince: Ya nice TTK // nāza: nāzı TTK

9a Tūrābi yār: Tūrābi mey yār MK1

433 AE (103b), TTK (85a), MK1 (93b), MK2 (72a)

1b Hicāzı: Mecāzı AE, TTK, MK1

6a kaç: - AE

Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün

1. anı evvelki devrān geldi gedi
anasın Şöyle bir ān geldi gedi
2. Bu miĥnet-hāneye onmuŐ da göçmüş
Su'āl itme ne miĥmān geldi gedi
3. Benim destimi ĥam ılmadı bir kes
Diyüp Sām u Nerimān geldi gedi
4. Ĥüküm ılmış bir insi mür māra
Hezārān biñ Süleymān geldi gedi
5. Nice Nemrüd Fir'avn u bağıler
Olup da ĥāke yeksān geldi gedi
6. Cihān mülkinde varın terk itdiler
Őoyunup sāde Őüryān geldi gedi
7. Kimi deryā-yı ğaflet ire dalmış
Anlar Őirüb ile ĥayvān geldi gedi
8. Enāniyyet libāsında olanlar
La Őin ibliŐ Őeytān geldi gedi
9. Arayup bulmadı derdine derman
Türābi zār giryān geldi gedi

Fā'üi lā tün fa'üi lā tün fā'üi lā tün fa'üi lün

1. Dest-i devrān yire Şalmış tāli'üm maĥhür gibi
Nev-icād elbiŐe kesdirmiŐ baña aŐtūr gibi
2. Bār-ı ğamdan addimi ĥam ılmazam biĥüde ben
add dü-tā ılmaĥ gerek mi bu felek anbūr gibi

3. Haste-dil olduñsa dil āh eyleyüp dāóim benim
Başımı ağrıtmı var git vızlama zenbūr gibi
4. Tār-ı zülf-i dilberi koşdum bu sīnem sāzına
Perdesi yok savt çıkmaz bir sınık tanbūr gibi
5. Fehmine varmamışıñ diğkatle sen ol dilberin
Şinesin billūra beñzetme beyāz kāfūr gibi
6. Ses çıkarma hāliñ ifşā itme Óālem duymasun
Var hāzef mānendi ol sen çekilen fağfūr gibi
7. Ey Tūrābı mekrile aldar seni dünyā şağın
Dāma düşme dāne ārzūsiyla bir Óuśfūr gibi

436

FāÓi lā tūn fāÓi lā tūn fāÓi lātūn fāÓ i lūn

1. Būy-ı zülfün şermsār itmiş Óabır ü Óanberi
Tığ-ı ğamzeñ vehmi koymuşdur hilāfa hançeri
2. LaÓl-i nābiñ vaśfını şerh eylemiş bād-ı sabā
Tünd-rū kılmış behişt içre zülāl-i kevşeri
3. Şām olunca şağlasun gün şemÓini şimdengerü
ŞuÓle şalmışdır cihāna nūr-ı vechiñ ey perı
4. ŞanÓat ile bend-i pā kılmış nice Óaşığları
Vādi-i hāyretde koymuşdur fağat ben kemteri
5. FāliÓ-i naħsa meded bilmem tecellı böyledir
Ya n' idem hatt-ı siyāh aÓmāl-i ziştim defteri
6. Tār-mār olmuş sürürüñ ceysi bilmem kıandedir
Hān-ğāh-ı dilde mesken eylemiş ğam leşkeri
7. Cāygāh eyle Tūrābı sal heştād oldu bes
Kaddini dāl eyledi encām çarhıñ çenberi

3a Haste-dil: Haste-hāl TTK, MK2

3b vızlama: dızlama AE, MK2

6a Ses: Sen TTK

436 AE (104b), TTK (85b), MK1 (94b), MK2 (73b)

1b hilāfa: ğilāfa TTK, MK1

5b ziştim: ziş TTK

6b mesken: meskān TTK

7b Cāy-gāh: Hāb-gāh AE

Velehu*

437

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün fa'ül (fa'ülün)

1. Esmā-yı hüsnişin bu bahırñ gevheri
Buyurdi bā'ı-bi'smi'Allah Qur'ānñ seri
2. Te'ālā tā ezel eyitdi anñ Cibril ile
Şenā-yı hāmd eylemek vācib kul üzre ekşeri
3. Cihān fahrı Muḥammed Muştafāya bahş idüp
Ḥalāyık üzre şāyeste oldı Ḥaḳ peygamberi
4. Ḥudā rāhın nümā kıldı bu Őāşı Őümmete
Delil-i hādı-i dındir şefi'ı-i mahşeri
5. Zeli' olmaz tutan dāmān-ı şer'ıñ dü serā
Rehādır ol kesin ḥayra mübeddeldir şerri
6. Zülāl-i la'ıl-i nābıñdır ḥayāt-ı cāvidān
Saña vāsıl olan n'eyler behişt-i kevşeri
7. Şefā'at menba'ı ser-tāc-ı Őālemñ bu gün
Şalātile selām peygamber anñ mihteri
8. Ḍalāletden necātı buldılar İslāmiyān
Fariḳinde giden her guşsa-i ḡamdan berı
9. Žuhūr-ı mu'ıcizinden ehl-i küfrüñ re'ıy[i] hep
ŐAyyārılıqları bātıl olup ḳaldı geri
10. ŞAlı genc-i rahmet bābıññ miftāhısñ
Felekler gerd ider Őaşkıñla dā'ımā serseri
11. Ḳıyāmetde livā-yı hāmd tahtından bizi
Gerek dūr itme rahm it cāyımız cūduñ deri
12. Liyāḳat bizde yok pür-cürmle şermendeyiz
Meded senden ḳamu eşyā-yı varıñ mefharı
13. Nihāyet yok Őulümüñ bahr-ı bı-pāyānesiniñ
Vasi'ı cirb ḳılmış şeş-cihetden sipihri

* Ali ḥal selām MK2

437 AE (104b), İAK (79b), AİK1 (123b), AİK2 (90b), TTK (82a), MK1 (95b),
MK2 (72a)

2a eyitdi: itdi MK2

4a bu: buna MK1, MK2

14. Hümā-yı himmetiñ murğ-ı küşā-per Óālemde
Lādır ona fer alb-i seng-i mermeri
15. Yeter devlet Tūrābı ol Resūlu'llāh bizi
urb-ı dergāhında ılsun mūrveş bu kemteri

438*

TĀRİH-İ DİVĀN**

Me fā' ı lün me fā' ı lün me fā' ı lün me fā' ı lün

1. Bu tabÓ-ı şıÓrime bāÓiş benim bir nev-cüvān oldu
Lebi mül add-i servi gül-ruh aşı kemān oldu
2. Cefā-cū māh-talÓat cezb-i muhkem bir gül-i Óıśā
Dilimde mihr-i tābı pertevi hoş rāygān oldu
3. Nihāyet āteş-i Óāşķında cismim sūz olup gitdi
Gōñülde muhteŕı sırrım amu halka Óayān oldu
4. Varup bı-ihtiyār zincir-i zülfinde bend oldum
Rehinde miñnet-i endühile eşkim revān oldu
5. Derūnum baħr mevcinden žuhūr-ı nükte-i nażmım
Dağıldı bezm-i Óālem içre nāmımdan nişān oldu
6. Eger Óilm-i arın olmaķ dilerseñ bunda tārıħım
Hurūf-ı noķtalı encām-ı mısraÓdan beyān oldu
7. Ĥudā tevŕıķidir evvel erenler himmeti šāñı
Tūrābıniñ mücevherle dıvānı hūb resān oldu

* Bu gazelin sonunda 1257 tarihi yazılmıştır.

438 AİK1 (123b), AE (105a), İAK (79a), AİK2 (90b), TTK (85b), MK1 (94b),
MK2 (92b)

** - AE

2a gül-i Óıśā: gül-i rāÓna MK1

4b endühile: endüh AE

6b noķtalı: - AE

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Hatmiye-i Kitap*

1. Ey Kerîm ü pâdişâh-ı Hâlık-ı arz u semâ
Gerd ider emrinle devrân-ı felekler dâ'imâ
2. Lâ-şerîkî lâ-nazirî vahdet-i zâtın senin
Hayy bâkîsin müdâm ü ibtidâ vü intihâ
3. Hîkmet-i şununda Óaķiller perişandır senin
Kâf u nundan žâhir oldı şeş-cihet Óunsur hevâ
4. Kün didin bir ân hemân nâ-bud iken kıldı karâr
Fevķ-i Óulyâ mâ-verâ her nesne tâ tahte's-şerâ
5. ÓArş u kürsî levh kalem encüm bu eşyâ mâh mihr
Yok iken var eyledin varından izhârî nümâ
6. Şol kemâl-i kudretinden bin Felâtun-hired
Ó,,ciz ü hayretde elbet senden özge mâÓadâ
7. Nur-ı şevkinden ihât itmiş dü kevni ser-be-ser
Ĝark kılmış on sekiz bin Óâleme virmiş ziyâ
8. Sensin ol varlık kamu mevcuda olmuşsun halîť
Hükmüne bel bağlamış leyl ü nehâr kuldur sana
9. Hep nevâl-i niÓmetinden behre-yâb-ı hâs u Óâm
Bahr ü berde cümleten zî-ruh olan şâh u gedâ
10. Bâbının muhtâcıdır ins ü melek nevÓ-i beşer
^âdim-i dergâhın olmuş enbiyâ vü evliyâ
11. Lutf-ı bārânınla ziynet buldı şol bāĝ-ı cihān
Şan güli mahbubiyān dil bülbüli Óaşık ana

439 AİK1 (124b), AE (105b), İAK (80a), AİK2 (91a), TTK (86a), MK1 (95a)

* Hatmiye-i Divān AİK2, MK1, MK2, Divān-ı Hatmiye TTK

1a ü : - İAK, - AE

2b ibtidâ vü intihâ: intihâ vü ibtidâ AE, İAK

3b u: - AİK2

5a u : - AİK1, - İAK

6a Felâtun-ı: Felâtunî AİK1, İAK // hired: cihān MK1

10a ü : - İAK

11a buldı: tutdı AİK1, İAK, TTK, MK1, MK2

11b dil: - AİK1, -AE, - MK1 // ana: sana MK1, MK2

12. Raĥmeti erzān buyurdun ben kemĭn ü kemtere
Ĥatm-i dĭvān itmege ruĥsāt virüp kıldın Őatā
13. Kim ki Őaşkın lālesin gerdānına bend eyledi
Feyzine mażhar dūşüp her derdine buldı devā
14. Hāksār-ı bĭ-nevā üftāde iken sen benim
Nutkumı güyā idüp kuvvet dile senden bana
15. Mümkin olmaz olmasa ĭznin zebānım deprene
Gerçi fermānınladır her cāda bu şavt u şadā
16. Pür-günāhım ru-siyāhım raĥmetinle Őafv kııl
Yā İlāhi ĥürmet-i ĥakk-ı Muĥammed Muştafa
17. İbtihālim çār-yār-ı bā-şafānın Öaşkına
Şermsār itme Tūrābĭ mücrimi ruz-ı ceza

MUSAMMATLAR

1

TERCİŐ-BEND

SĀŐI-NĀME

Me fā' ĭ lün / Me fā' ĭ lün / Me fā' ĭ lün / Me fā' ĭ lün

I

1. Getir sākĭ ĥadeĥ devr it meserret vaktidir şimdi
Bahār eyyāmı geldi ĥoş maĥabbet vaktidir şimdi
2. Getirdi müjdesin bād-ı şabā nevrüz-ı sultānın
Peyām itdi şafā vü źevka mühlet vaktidir şimdi
3. Zemĭn içre duyunca baş ĥıkardı sebze-i nev-ĥĭz
< amu eşyāya cān baĥşeyle ĥimmet vaktidir şimdi
4. Cihān bāğın temāşā itmeli Őālemde bĭ-pervā
İçüb cāmı olup ser-mest ü fayret vaktidir şimdi
5. Mülevven elbisi eşyā giyüb ferş oldı her cāda
Bu günde seyr-i şahrānın ne behişt vaktidir şimdi
6. Yetiştir bāde-i gül-gunı Őiştret vaktidir şimdi

12. Beyit AE , İAK, AİK2, TTK, MK1 ve MK2 nüshalarında 13. beyittir.

13. Beyit AE , İAK, AİK2, MK1 ve MK2 nüshalarında 12. beyittir.

**TRCB 1 AİK1 (125a), AE (106a), İAK (80b), AİK2 (92a), TTK (86b), MK1 (96a),
MK2 (72b)**

4b ser: - MK2

5b günde: günden AE // behişt: behcet AİK1

Müheyyâ bezm kıl maḥbûba ülfet vaktidir şimdi

II

1. Getir sāḫi kadeh bâki degil bildinse devrânı
"akın fevt itme fırsat ehl-i Óaşka vir şu peymânı
2. Düzülmüş şâf u şâf şeb-nem seherde murğ-ı ter üzre
< uruldu bârgâh-ı şâh-ı gül-i tertib-i devrânı
3. Giyinmiş lâleler kaftân-ı ḥamrâ hoş nezâketle
Açup gışû-yı sünbül müşk buyın itmiş erzânı
4. "anasın ravza-i cennet-nümünından nişân virmiş
Çemen vakti bahârın mevsimi gel gör bu seyrânı
5. Neşât-ı Óayşa meyyâl eylemek Óuşşâka elzemdir
< uduretten rehâ itmek münâsibdir perişânı
6. Yetişdir bâde-i gül-gunı Óişret vaktidir şimdi
Müheyyâ bezm kıl maḥbûba ülfet vaktidir şimdi

III

1. Getir sāḫi kadeḥ Allâh kerimdir anma ferdâyı
Sürur-ı neşoe vaktinde bırak bihude gavğâyı
2. Şükufeler şüküfte bülbülün feryâdı bir yandan
Füzun itmekdedir ḥâlâ cünun-ı Óaşk[u] sevdâyı
3. Sürur-ı murğiyân elḥân-ı envâÖı beyân oldu
Gelüp meşşâta-i ruz-ı Ḥızır nakş itdi imlâyı
4. Bunı taḥrîr kılmış hatt-ı Kudret berg-i eşcâra
Dimiş fub-rûlarile nuş idin şol nâb şahbâyı
5. Serir-i sāye-i servi kenâr-ı cuy-bâr üzre
Kurun meclis-i iclâli tutun tanburilen nâyı
6. Yetişdir bâde-i gül-gunı Óişret vaktidir şimdi
Müheyyâ bezm kıl maḥbûba ülfet vaktidir şimdi

IV

1. Getir sāḫi kadeḥ doldur sebudan eyle inÖâmı
Meded enduh-ı miḥnetle güzâr itme şu eyyâmı
2. Letâfet birle zeyn olmuş gülistân şahını ey Óâşık
Ferâgat kılma destinden şarâb-ı reng-i gül-fâmı
3. Şakâyık tâciri emtâÖını bağ içre ferş itmiş

II 1b Óaşka vir şu peymânı: Óaşkadır peşimânı AE, İAK

2a AE nüshasında 9. beyit

2b devrânı: devleti AİK1, divânı MK1

3a AE nüshasında 8. beyit

4a Şanasın: Şayasın AE

5b münâsibdir: münâsibdil TTK, MK1

IV 1b miḥnetle: miḥnetlen AİK1

2b reng-i: laÖl-i AE, İAK

- Benefşe yāsemİN buyunla eyler falķa ikrāmı
4. < aranfil bir taraftan gör semen reyhānı seyr eyle
Meşām it fub neşimi Őıtrını şeb-buyun ahşamı
 5. Güzellerle nişin-i vuşlatın hengāma gelmişdir
Evİçden mutribā gir isterim ben sonra hüzzāmı
 6. Yetişdir bāde-i gül-gunı Őişret vaktidir şimdi
Müheyyā bezm kıl maħbuba ũlfet vaktidir şimdi

V

1. Getir sākı kadeh dil mülkini taŐmİr ābād it
Ħarāb-ı cismimi bir kaç tolu cāmile bünyād it
2. Tūrābı Őāşıkı bİrun kılma levh-i fātırdan
Nigāh-ı iltifātınla mürüvvet eyleyüp şād it
3. Ser-ā-pā dāğ-ı şahrā hulle-i fadrāya ğark oldı
Şitā gitti bu māh māh-ı nisān ğam bārın ibŐād it
4. Deni dünyānın endİşin ferāgat eyle bir laħza
Ruħ-ı gül-nār-ı yāri sāğar-ı mey zevkini yād it
5. Murādım haşre dek mest-i müdām olmak benim fālā
Nihāyet sen bizi ğam ğuśşadan fi'l-cümle āzād it
6. Yetişdir bāde-i gül-gunı Őişret vaktidir şimdi
Müheyyā bezm kıl maħbuba ũlfet vaktidir şimdi

2

MUŐAŞŞER

Mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün

I

1. Geleden dehre dil kām almadı encām-ı devrāndan
2. Kül oldı zaŐf-cismim āteş-i nirān-ı hicrāndan
3. Degildir giryeden hālİ dü çeşmim eşk-i tuğyāndan
4. Tehİ bir laħza olmam rüz şeb āhile efgāndan
5. Çıķup gitmek göründi dehr-i zālİ deyr-i vİrāndan
6. Rehā olmak baña mümkün degil hāl-i perişāndır
7. Benim teg ğam eşiri var mıdır bu halk-ı insāndan
8. Cünūnum şöyle bİrūn olmamışdur Őaķl-ı mİZāndan
9. Felek ķahrı nigārİñ cevri Őālem taŐnı bir yandan
10. Bu baħt-ı dūn-iķbālim uşandırdı beni cāndan

3a bağ: - AE

3b eyler halka: halka eyler MK1

V 5b ğuśşadan: ğuśşa-i TTK

2 AİK1 (127a), AE (107a), İAK (81a), AİK2 (93a), TTK (87b), MK1 (96b), MK2 (73b)

I 6 perişāndır: perişāndan AİK2, TTK, MK1, MK2

8 olmamışdır: olmuş mıdır AİK1, İAK

II

1. ÓAceb ahvāl-i hālīm kimlere ben eyleyim taqrır
2. Ser-i sevdā-yı zülf-i yār oldı boynuma zincır
3. Ne mümkin kātibān cemÓ olsa derdim eyleye taqrır
4. Bu rüóyā-yı dırāzım gör muÓabbir idemez taÓbır
5. Nice biñ miñnetim var bağ bu şahn-ı göñlüme gel gir
6. MuÓammā-yı ğam u evrāklarım derc it olur tefsır
7. Dirilsün cümle şāÓir ser-güzeştım eylesün tanđır
8. Taħayyür baħrına üftādeyim bilmem nedir tedbır
9. Felek qahrı nigārıñ cevri Óālem taÓnı bir yandan
10. Bu baht-ı dün-iqbālim usandırdı beni cāndan

III

1. Vefā resmiñ unutmış mihrini terk eylemiş yārim
2. Varup aġyāra yār oldı baña aġyār hünkārım
3. Devā-yı laÓlini dād itmedi bilmez mi bımārım
4. Rehide cān u bāş şarf eyledim ğuş eylemez zārım
5. Beni rüsvā-yı Óām itdi nihāyet dıde-i hün-bārım
6. Sireřkim rız olup fāş eyledi Óālemde esrārım
7. Nice āh itmeyem şimdi füzün olmağda efkārım
8. Yed-i endüha düşdüm Óayb kılmağ çār u nā-çarım
9. Felek qahrı nigārıñ cevri Óālem taÓnı bir yandan
10. Bu baht-ı dün-iqbālim usandırdı beni cāndan

IV

1. Bırağmaz hālime bir dem cihānda mā-sivā qaydı
2. Döner levh-i zamırimde maħabbetle şafā qaydı
3. Silinmez defter-i dilden o yārıñ da'imā qaydı
4. Derūnumda hayāl-i fikr-i muzmer meh-liqā qaydı
5. Çıkar mı hātırımdan zerrece havf u recā qaydı
6. Usül-i řerÓide elzem veli şerm[ü] hayā qaydı
7. Bunuñ ben qanġısın tutsam qamusı hep cefā qaydı
8. Hezārān zahm-süzüm var aña lāzım devā qaydı
9. Felek qahrı nigārıñ cevri Óālem taÓnı bir yandan
10. Bu baht-ı dün-iqbālim usandırdı beni cāndan

III ÓAceb ahvālimi eyleyeyim ben kimlere taqrır MK1

2 oldı: urıldı AİK1

6 ğam u: ğamı AİK1, İAK

7 AE (107b)

III1 AİK1 (127b)

8 Óayb: Óaceb AE

IV 7 bunuñ: bunı AE

V

1. Yüri Óaşk ehline zāhid şaķın feryādını şorma
2. Nedir vird itdigi esmā deyu evrādını şorma
3. Melāmet içre meólūfuñ bu gün bir bābını şorma
4. Mey[ü] maħbūbla ālūdeniñ muÓtādını şorma
5. Ħarāb olmış Ħarābātın biraķ bünyādını şorma
6. Ezel “naħnu ķasemnā”dan anıñ üstādını şorma
7. Yıķılmış her taraftan göñlünüñ nā-şādını şorma
8. Tūrābı nā-tüvaniñ çekdigi bı-dādını şorma
9. Felek ķahrı nigārıñ cevri Óālem taÓını bir yandan
10. Bu baħt-ı dūn-iķbālim uşandırdı beni cāndan

3

MÜTESSAÓ

FeÓ i lā tūn feÓi lā tūn feÓi lā tūn feÓi lūn

I

1. Ey göñül bār-ı ğamı çekmege sen itme Ħāzer
2. **Her ne óñine sere cümlesi taķdır-i ķader**
3. ÓAķl-ı naķış ile fehm itmeye bir cān ki meger
4. Redd mümkin mi onuñ tır-i ķazā gelse eger
5. Aña cemÓ olsa ķamu Ħaķ idemez belki źafer
6. Kime inÓām-ı ķadım eyledi ķarħ-ı ķenber
7. Baña herkes didiÓaşık hele aldıñ mı Ħaber
8. Şu cihān Ħāline Óibretle gözüm eyle naźar
9. Ğāħ safā ğāħ keder böyle gelür böyle gider

II

1. Bezm-i Óirfāna özüñ saÓ y ķılup it dāhil
2. **Cehlile vaķt ğüzār eyleme Ħaķdan ğāfil**
3. Dehr-i zālīñ heme her naķşı nihāyet zāóil
4. Nesine olmalı bir źıll-i Ħayālin māóil
5. Ğār u nā-Ğār olagör derd ü belāya ķāóil
6. Felegin Ħande-i riş itdigi cümle bātıl
7. Kimseye bāķı degil sevdicegim el-Ħāsıl
8. Şu cihān Ħāline Óibretle gözüm eyle naźar

V 1 ehline: ehliniñ İAK, MK1

3 bābını: bādını İAK

3 AE (108a), AİK1 (128a), İAK (82b), AİK2 (94a), TTK (88a), MK1 (97b), MK2 (74b)

I 1 göñül bār-ı: göñül bār bār-ı TTK

2 óñine: āyinde AİK1, TTK, MK1, MK2 // cümlesi: cümle AE

4 Redd: Reddi AİK // onuñ: anıñ AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK2

7 herkes: birkes TTK, MK2

II AİK1 (128b)

5 u: - AİK1, - İAK

7 el-Ħāsıl: ve'l-Ħāsıl AİK1, TTK

9 Gāh safā gāh keder böyle gelür böyle gider

III

1. Ezeli “naĥnu asemnā” ne alındıysa alem
2. Gelecek başna elbette seniĥ ey ādem
3. Saĥna Őayeste gerek Őıd-ı ĥulūs-ı muĥkem
4. ŐÖmr-i Nūĥ sürseĥ eger ĥālet-i nezŐi bir dem
5. NefŐi yok olsa da ārūna bedel hayl u ĥašem
6. Őāĥ CemŐide vefā itmedi Şol cāmla Cem
7. Bir arār üzre degil ŐāŐı-ı Őeydā Őālem
8. Şu cihān ĥāline Öibretle gözüm eyle naar
9. Gāh safā gāh keder böyle gelür böyle gider

IV

1. Yıılırsa daĥi dūnyāniĥ eger bir yanı
2. Āĥ u feryāda gelüp itme Őaın efgānı
3. **Nāra sūz eyleme Őāĥım cigeri büryānı**
4. **Cevr virür derde Çalar miĥnet-i ğam insānı**
5. **Dest-i gül-ehreden i durma hemān peymānı**
6. **Dile teşvişle virme yetişür nālāmı**
7. **Dāmen-i fikre yapıŐ seyr idesiĥ seyrānı**
8. **Şu cihan ĥāline Öibretle gözüm eyle naar**
9. **Gāh safā gāh keder böyle gelür böyle gider**

V

1. Kimini ĥazret-i Ĥa Őānile sultān itmiş
2. **Kimini pest gedā cāyını külhan itmiş**
3. Kimini ŐaŐına dūŐ eylemiŐ Őüryān itmiŐ
4. Kimini Őöyle Tūrābı gibi perŐān itmiŐ
5. Kimini vuşlat-ı dil-dārla ĥandān itmiş
6. **Kimini ğirye ile eŐmini pür an itmiş**
7. **Kiminiĥ başna kār-ĥāneyi zindān itmiş**
8. Şu cihān ĥāline Öibretle gözüm eyle naar

III 1 asemnā: asemnāya MK2
5 NefŐi: NefŐ AİK1, İAK // AİK1 (129a), AE (108b)

IV 1 eger: ahir MK1

2 u: - AİK1, - İAK

V 1 Őānile: Őānına AE

2 pest gedā: pest ü gedā TTK

4 Tūrābı: Züleyĥā İAK // gibi: tegi TTK

7 zindān: virān MK1

9. Gāh śafā gāh keder böyle gelür böyle gider

4

MÜŞEMMEN

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

I

1. Būy-ı servi semen meh-rūy-ı nāfī gül-Ōizārımsıñ
2. Nigāh-ı āfeti gışū-yı çini misk-bārımsıñ
3. Nihāl-i yāsemīnim lāle sūnbül nev-bahārımsıñ
4. **Cihānda bāğ u bostān riyāzı berg [u] bārımsıñ**
5. Saña cān naqdini teslim kıldım hazne-dārımsıñ
6. Enişim mūnisim şāhım levendim gerçi yārımsıñ
7. **Efendim nāzenīnim dil-pesendim hūb nigārımsıñ**
8. Hayāl [ü] zıkr ü fikrim rüz şeb Ōālemde varımsıñ

II

1. Dağılmış kākülünveş zāy-ı Ōaql oldum perişānım
2. Esir-i Ōaşkıım dīdārıña müştāk-ı hāyrānım
3. Niçün gūş itmesün kūyuñda şāhım āh u efgānım
4. Baña rahm eyle bir üftādenim hey dīnim imānım
5. Meded dūr itme bābıñdan Ōināyet-kār cānānım
6. **Ne mümkün ayrılām senden ölünce şāh sultānım**
7. **Efendim nāzenīnim dil-pesendim hūb-nigārımsıñ**
8. Hayāl-i zıkr ü fikrim rüz şeb Ōālemde vārımsıñ

III

1. Śafā kesb eyledim dil-dārımsıñ cevri ü cefāsından
2. **Ferāğat kılmazām hoş cilve şirīn-edāsından**
3. Umar mı göñlüm bu zahm-ı sūzuma laŌl-i devāsından
4. Geçer miŌāşık-ı şeydā olanlar mübtelāsından
5. Qatı düşvār olur kes dūr olunca aşināsından
6. Seniñçün çekmişim dehrin cemiŌ mā-sivāsından
7. **Efendim nāzenīnim dil-pesendim hūb nigārımsıñ**
8. Hayāl-i zıkr ü fikrim rüz şeb Ōālemde varımsıñ

4 AİK1 (129b), AE (108b), İAK (83a), AİK2 (95a), TTK (88b), MK1 (98a), MK2 (75a)

I 1 meh: māh MK1 // nāfī: tābı MK1, MK2

2 āfeti: āfet AE

4 u: - AE, - İAK

5 cān: cihān AE // hazne-dār: hazīne-dār AE

8 rüz şeb: - AE // zıkr ü fikrim: fikr-i zıkrım AİK2 (Tekrarlanan bütün mısralarda)

II 1 Bu bend AE nüshasında yoktur.

III 1 Ü: - AİK1, - İAK

3 Umar mı: Umar MK2

IV

1. Ruĥ-ı āliñ görmüş şerm eylemişdir ol gül-i raŖnā
2. Ħicābindan Ŗaraĥ-riz eylemekde gonca-i ter ĥālā
3. Anı tekdır ider her bāmgāhda bŭlbŭl-i ŗeydā
4. Niĥŭn vech-i dil-ārāyla bahŗ itmiş budur daŖvā
5. Bulunmaz dehrde mānend-i emŗaliñ tegi ĥŭsnā
6. Beni terk eyleme sen ben seni terk eylemem ĥāŗā
7. Efendim nāzeninim dil-pesendim ĥŭb nigārımsıñ
8. Ħayāl-i zıkr ŭ fikrim rŭz ŗeb Ŗ ālemde varımsıñ

V

1. **Tŭrābı derdmendiñ bari bir kez nāmını yād it**
2. Vefā-dār ol yetişdi bı-vefālıĥ resmiñ ibŖād it
3. Nigāh-ı iltifātıñla dil-i nā-ŗādımı ŗād it
4. Ħarāb cismimi seng-i mŭrŭvvetlerle bŭnyād it
5. Rehā kılmam girıbānıñ hezārān cevı ŭ bı-dād it
6. **Gerek öldŭr gerek ister iseñ raĥm eyle āzād it**
7. **Efendim nāzeninim dil-pesendim ĥŭb nigārımsıñ**
8. Ħayāl-i zıkr ŭ fikrim rŭz ŗeb Ŗ ālemde varımsıñ

5

MŪSEBBAŖ

Fā'ilātŭn fā'ilātŭn fā'ilātŭn fā'ilŭn

I

1. Dil gŭrŭp ĥŭsnŭñ gŭlŭñ bŭlbŭl tegi nālān ider
2. Ħasret-i hicriñ nihāyet ĥeŗmimi giryān ider
3. Āteŗ-ı Ŗaŗkıñ yaĥar cānım ĥeker bŭryān ider
4. Nıñ-nigāh-ı ĥeŗm-i mestiñ varımı tālān ider
5. Ħatt-ı ĥāliñ ĥāmetiñ aŗıĥları ĥayrān ider
6. Tıĥ-ı ĥamıñ gŭnde ey meh nice yŭz biñ ĥan ider
7. ŖAĥd-i zŭlfŭñ aĥma aĥlım daĥıdup perŗānı ider

IV 1 görmüş: gŭrŭp TTK

6 raĥm eyle: raĥmınla TTK

5 AİK1 (130b), AE (109b), İAK (84a), AİK2 (95b), TTK (89a), MK1 (99a), MK2

(75b)

I 3 cānım ĥeker: bu cismi ciger MK1

7 ĥamın: ĥamzen MK1, MK2

II

1. ŞunŖ-ı kudretle çekilmiş kaşlarıñ tuğrāsını
2. Kim bilir Ŗālemde maŖniñden anıñ imlāsını
3. Zāhidā bilmez cemāliñ KaŖbe-i Ŗulyāsını
4. Kađd-i nezdinde n'idem ben cennetiñ tūbāsını
5. Tāc-ı zer kıldım serimde bir perı sevdāsını
6. Her kaçıñ seyr itse yāriñ nāz-ı istiğnāsını
7. Bu tutulmuş göñülümü gör açılır handān ider

III

1. Hastayım laŖl-i lebiñ tiryākini bahş it devā
2. ŖĀşık-ı üftādeyim rahmiñ bañā lāyık revā
3. İntizārim bāb-ı lutfuñ gözlerim ben dāŖimā
4. Kūy-ı ğurbetden baŖıd olmam eger kılsañ cefā
5. Būmveş vırān içinde sevdiğim şirīn edā
6. Āşiyān itmek diler fehmiñ budur kim ğālibā
7. Murğ-ı mihriñ şāhn-ı cismimde bu gün cevlan ider

IV

1. Ey felek iķbālimi bālā bülend itsen ne vār
2. İtmesün sāyende kimse bağlayup bel iftiħār
3. Baft-ı dunımdan mı bilmem kār-ı kesbim āh u zār
4. Bir degil onbeş degil derd-i fūzunum şad hezār
5. Yār deyü derdin çekerken oldu yār ađyāra yār
6. Āme-i cevriñ batırmış funuma āfet nigār
7. Bı-vefā evrāk üzre katlime fermān ider

V

1. Burc-ı esŖaddan tulūŖ eyler isen necm-i bekām
2. „sumān-ı dilde şevki zevki olsun ber-devām
3. Müşteri zühre nevā-yı darb iderken şubh şām
4. MaŖnevi bād-ı şabādan ğuşuma irdi peyām
5. Yār içün miħnet çeküp gel ğam yime hāsıl kelām
6. Ey Tūrābı bekle yāriñ tekye-i vaşlıñ müdām
7. Çille-keş ol şabrile Āağ her işi āsān ider

II 3 KaŖbe-i: KaŖbe ü MK2

7 açılır handān: gör āhir nālān MK1

III 2 üftādeyim: üftādenim TTK

IV 3 u: - AİK2

V 7 Ĥağ: Ĥū MK1

MÜSEDDES

Fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün fa'ilün

I

1. Ey dilā ma'Ōnā yüzünden defter-i esrārı bil
2. < ıl tefekkür Ōālem içre yāri bil aġyārı bil
3. „rif ol Ōibret nażarla çarhı bil devvārı bil
4. Serseri gezme cihānda ol Ğani Settārı bil
5. Gel Muĥammed Muştafāyı Ĥaydar-ı Kerrārı bil
6. Yek nażar kıl ^acı Bektāş-ı Veli hünkārı bil

II

1. Sevdigim pend[ü] naşihat söylenen güftāra bak
2. Mutu kabl ente mütü hayy olan esrāra baġ
3. Vārıñı terk eyle cāndan şıdkile bāzāra baġ
4. Dām-ı berzahdan baŌıd ol derdiñe bir çāre baġ
5. Gel Muĥammed Muştafāyı ^aydar-ı Kerrārı bil
6. Yek nażar kıl ^acı Bektāş-ı Veli hünkārı bil

III

1. Kenz-i ^akkın gevheridir bu sözüm bürhān sana
2. Gūşuna mengūş idiñ pendim budur el-ān sana
3. Bu kafes tebdil olursa ĥāk olur yārān sana
4. < addini dāl eyleyüp işler ider devrān sana
5. Gel Muĥammed Muştafāyı ^aydar-ı Kerrārı bil
6. Yek nażar kıl ^acı Bektāş-ı Veli Hünkārı bil

IV

1. Cümle eşyā emr-i kendin nigeħ ver bünyād olan
2. Heft ĥarf üzre bināsı üstüvār ābād olān
3. Dāġ-ı deldi Ōaşk ucundan Şirine Ferhād olan
4. ^akka vāsıl olmak istersen budur irşād olan
5. Gel Muĥammed Muştafāyı ^aydar-ı Kerrārı bil
6. Yek nażar kıl ^acı Bektāş-ı Veli Ĥünkārı bil

V*

1. NaŌra-i yā hu ile her demde “illā”mız budur
2. Kuha meskān eyleyen Mecnuna Leylāmız budur
3. İsteriz dıdār-ı vechin Ōarş-ı a'lāmız budur
4. Zāhidā inkārı terk it nokta-i bāmız budur

6 AİK1 (131b), AE (110a), İAK (84b), TTK (89b), MK1 (99b), MK2 (76a)

II 1 söylenen: eyleyen MK1

* Bu bölüm MK1 nüshasında yoktur.

V 2 meskān: mesken AE

5. Gel Muḥammed Muṣtafāyî ħaydar-ı Kerrārî bil
6. Yek naẓar kıl ħacı Bektāş-i Velî Ħünkārî bil

VI

1. Evvelâ bâb-ı şeriŖat iŖre Aĥmed aşıkar
2. Ol tariĥatda ŖAlîdir bil anı Döldül-süvâr
3. Hem vaşîsi ħacı Bektāş oldu pîrim nâm-dâr
4. Ey Tûrâbî bunları bilmek imiş Ŗâlemde kâr
5. Gel Muḥammed Muṣtafāyî ħaydar-ı Kerrārî bil
6. Yek naxar kıll ħacı Bektāş-ı Velî Ħünkārî bil

7

MÜSEDES

MERŞİYYE-İ HÂZRET-İ ŞÂH-I ŞEHİD-İ DET-İ KERBELÂ*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

I

1. Mâh-ı mâtem irdi Ŗaşıklar dil-i suzânına
2. Guş kıl seyr eyle sen bu vâkıŖa seyrânına
3. Ser-güzeşt-i mâcerâ-yı Kerbelâ meydânına
4. Yâ nice raĥm itmediñ kim Ehl-i Beyt efgânına
5. Ey Yezîd-i dun-far girdin Ħüseynin Ŗanına
6. "ad hezârân laŖnet olsun şad hezâran cânına

II

1. Bilmedin ibn-i ŖAlî cecdi Muḥammed Muṣtafâ
2. Mâderî bint-i Resul ü Fâtîma ĥayrû'n-nisâ
3. Ya n'ola ĥâlin senin maŖlum olur ruz-ı cezâ
4. N'eyledin nâ-yâb olan gevherleri sen bî-ĥayâ
5. Ey Yezîd-i dun-far girdin Ħüseynin kânına
6. "ad hezârân laŖnet olsun Xad hezâran cânına

III

1. „l-i evlâda ĥaĥâretlerle kıldın pür cefâ
2. < atl idüp nâ-şüfte gel maŖsumları âh bî-vefâ
3. Dü cihânda rû-siyâhsın derdiñe yoĥdur devâ

VI 1 iŖre: oldu MK1

7 AİK (132b), AE (110b), İAK (85b), TTK (90a), MK1 (100a), MK2 (76a)

* Merşîye-i Ħâzret-i İmâm Ħüseyn AE, İAK, AİK2, MK1 // Merşîye TTK

II 1 ibn-i: bâb-ı AE

4 sen: ey TTK

III 2 gel: kul MK1 // âh: ey TTK

4. Tiz-ħançer ol mehin gerdânına gördüñ revâ
5. Ey Yezîd-i dün-far girdin Hüseynin ħanına
6. "ad hezârân la'Ûnet olsun Xad hezâran cânına

IV

1. Bir içim şu virmeyüp Nîl ü Fırâtı kesdiniz
2. Çâr-suyı pirâmenendin her nebâtı kesdiniz
3. Teşne dillerle koyup cândan ħayâtı kesdiniz
4. La'Ûnet-i Ħağ sizlere siz şöyle zâtı kesdiniz
5. Ey Yezîd-i dün-far girdin Hüseynin ħanına
6. "ad hezârân la'Ûnet olsun Xad hezâran cânına

V

1. Böyle şiddet bir muşîbet görmemişdir bu cihân
2. Ol vakit ta'Ûcibe ħaldı nüh felek devr ü zmân
3. Şimr-i mel'un kat'Û-ı ser itdikde ol şâhı Óayân
4. Deşt-i hâmun içre eyvâh funını itdi revân
5. Ey Yezîd-i dün-ı far girdin Hüseynin ħanına
6. "ad hezârân la'Ûnet olsun Xad hezâran cânına

VI

1. Nice kaşd eyler görüp âyâ anıñ dîdârını
2. Hiç tefekkür itmediler âhîret bazarını
3. Ķâdi-i Cebbâr öninde gör yârin miğdârını
4. La'Ûl-i gun itdin imâmın çehre-i ruhsârını
5. Ey Yezîd-i dün-far girdin Hüseynin ħanına
6. "ad hezârân la'Ûnet olsun Xad hezâran cânına

VII

1. Ey Tûrâbî mü'ómin-i şâdık olan giysün siyâh
2. Dâ'óimâ ruz-ı Muharrem eylesün âh ile vâh
3. Ağlasun ins ü melek gökde sitâre şems ü mâh
4. Žulm-i efzun itdiler âl-i Resula bî- günâh
5. Ey Yezîd-i dün-far girdin Hüseynin ħanına
6. "ad hezârân la'Ûnet olsun Xad hezâran cânına

8

3 rû-syasın: rû-siyâhım MK2
IV 1 Nîl: Şatt AE
2 pirâmenendin: pirâmeninde TTK
V 1 bu: yu MK1
VII 3 gökde sitâre: Sitâre gökde MK1

MÜSEDDES

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Tā mukaddem vuşlat-ı yār ile kande cemlerim
- 2 Yavı kıldım süfliyye indikde şol mahremlerim
- 3 Nā-bedîd oldı görünmez şād ile hurremlerim
- 4 Yarama tedbîr kılsam yaramaz merhemlerim
- 5 Ağlarım bu dîdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahî mâh u sâl ü demlerim

II

- 1 Şîr-i fun Öarz eylemekde dā'ımā devrān baña
- 2 Girsem ol bāğ-ı behişte āteş-i sūzān baña
- 3 Derdime merhem iden yok mu Öaceb yārān baña
- 4 < alb-i seng-i hār olsa rahm ider insān baña
- 5 Ağlarım bu dîdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahî mâh u sâl ü demlerim

III

- 1 Bulmadım heyhāt heyhāt dil nigārım kandedir
- 2 Bir bilende söylemez kim gül-Őizārım kandedir
- 3 ŐAhd u peymān itdigim ol yār-ı gārım kandedir
- 4 Hep hevā-yı nefsile zāyiŐ oldı varım kandedir
- 5 Ağlarım bu dîdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahî mâh u sâl ü demlerim

IV

- 1 Ol Őarus-ı dehr-i zālîñ nakşına oldum firîb
- 2 Hiç onulmaz dāğ-ı hicrānım bulunmaz bir tabîb
- 3 Olsa Eflātün-ı Őaşrın ol dañi benden gariîb
- 4 Yā Resūla'llāh meded kıl eyle şefkat yā hābîb
- 5 Ağlarım bu dîdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahî mâh u sâl ü demlerim

8 AİK1 (134a), AE (111b), İAK (86a), TTK (91a), MK1 (101a), MK2 (77a)

I 2 Yavı: Bādi AE

I 4 tedbîr kılsam: merhem idersen MK1

I 6 u: - AİK1, - İAK // indikde: döndükde MK1

II 2 Girsem: Gir İAK

II 4 hār: hāre İAK, MK1

III 4 zāyiŐ: zāy İAK

IV 4 eyle şefkat: şefkat eyle MK1

V

- 1 Ağlamakdan çeşm-i nâzik terlerim oldu Óalıł
- 2 ~ulmet-i şebden çıkarmağa bulunmaz bir delıl
- 3 Geçdi ruz el vermedi maşsudumuz Óömrüm kalıl
- 4 Ey Ħudā Perverdigārim senden imdād ey Celıl
- 5 Ağlarım bu dıdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahi mäh u sāl ü demlerim

VI

- 1 Bir Türābıyım fakırim dem-be-dem fayretdeyim
- 2 Dām-ı tezvıri fütāda dāóimā miĦnetdeyim
- 3 Bir karārim yok zamānım eşkile riķkatdeyim
- 4 Ya kime rāz eyleyeyim ben çāresiz Óilletdeyim
- 5 Ağlarım bu dıdelerden kimse silmez nemlerim
- 6 Böyle mi geçsün İlahi mäh u sāl ü demlerim

9

MÜSEDDDES

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

I

- 1 Gülistān-ı ser-i kuyunda nālān olduğım kaldı
- 2 Döküp bı-hude eşkim zār giryān olduğım kaldı
- 3 Şerār-ı āteş-i hicrāna sūzān olduğım kaldı
- 4 Vişāl-i Ħāhişi şevkiñle püyān olduğım kaldı
- 5 Beni ğam buldı ben ğamdan girizān olduğım kaldı
- 6 Düşüp hāmun-ı Ħayretde perişān olduğım kaldı

II

- 1 Belā-keşlikde Óuşşākān içinde olmuşum mähir
- 2 MetaÓ-ı miĦneti kesb eyledim Óālemde ben vāfir
- 3 Sirişkim sırrımı pinhān iderdim eyledi źāhir
- 4 Hezārān fikr tedbır itmişim kurtulmadım āhir
- 5 Beni ğam buldı ben ğamdan girizān olduğım kaldı
- 6 Düşüp hāmun-ı Ħayretde perişān olduğım kaldı

III

- 1 Enişim münisimdir ruz şeb hem-rāhım olmuşdur

VI 1 Bir: - İAK, -MK2, Ben TTK

VI 4 rāz: Óarz MK1, zar MK2

9 AİK1 (135a), AE (112a), İAK (87a), TTK (91b), MK1 (101b), MK2 (77a)

- 2 Rehā kılmaz girībānım bel i āgāhım olmuşdur
- 3 Anın ben çākeriyim ol benim bir şāhım olmuşdur
- 4 Bana imdād- res dilden žuhur-ı āhım olmuşdur
- 5 Beni ğam buldı ben ğamdan girizān oldığım kaldı
- 6 Düşüp hāmun-ı hāyretde perişān oldığım kaldı

IV

- 1 Serā-yı dilde mihr-i maŖnevīde bir hālāvet yok
- 2 Düşār olduk bu tār-ı hıcre şohbetden işāret yok
- 3 Gönül rāz-ı nihānın fehm ider Ŗārif reķābet yok
- 4 Bana derdile hem-dem olmadan ğayrı selāmet yok
- 5 Beni ğam buldı ben ğamdan girizān oldığım kaldı
- 6 Düşüp hāmun-ı hāyretde perişān oldığım kaldı

VI

- 1 Tūrābi nā-pesend-i hālımız foş cümleye şāmil
- 2 Cefā-cu bī-vefā dil-dār ile üftāde dil māŖil
- 3 Tebessüm nīm-nigāh-ı lutfuna bir olmadım nāŖil
- 4 Giriftār-ı esir-i pençe-i enduhım hāsıl
- 5 Beni ğam buldı ben ğamdan girizān oldığım kaldı
- 6 Düşüp hāmun-ı hāyretde perişān oldığım kaldı

10

MÜSEDDES

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

I

- 1 Bu fenā mülkine Ŗibretle nażar kıl ey cān
- 2 Ğafleti eyle rehā hālī degildir meydān
- 3 < anı Sultān Süleymān kanı İskender Hān
- 4 "ad hezār Ŗömr-i sürur ile geçirsin bir ān
- 5 Ne güle bülbüle bāk i a begim bāĝ-ı cihān
- 6 Kime yār oldı murādınca felek devr-i zemān

II

- 1 Nakş-ı dünyāya firīb olmadılar ehl-i kemāl

VI 3 Tebessüm: Tutsam AİK1

VI 4 endühıyım: endühım İAK

10 AİK1 (136a), AE (113a), İAK (87b), TTK (92a), MK1 (102a), MK2 (77b)

II 1 firīb: qarīb AİK1

- 2 Dāmen-i Öaşkı tutup buldı kamu kurb-i vişāl
- 3 Bildiler hāsılı hep luŐb-ı hevā žill-i hayāl
- 4 Neşöe-i zevķ-i cihānıñ hele rüŐyāya mişāl
- 5 Ne güle bülbüle bākı a begim bāğ-ı cihān
- 6 Kime yār oldu murādınca felek devr-i zemān

III

- 1 "amaŐ [u] hırśa uyub nefle makhur olma
- 2 Şohbet-i Őarifi bi'llāha iriş dur olma
- 3 Rāhatın zāyiŐ olur nāmıla meşhur olma
- 4 Saltanat mesned-i dıñār ile mağrur olma
- 5 Ne güle bülbüle bākı a begim bāğ-ı cihān
- 6 Kime yār oldu murādınca felek devr-i zemān

IV

- 1 CemŐ-i māl itseñ eger saŐyile < ārūna bedel
- 2 Anı kim n'eylemeli gelse eger mevt-i ecel
- 3 Rāzı ol kısmetiñe her ne ise ruz-ı ezel
- 4 Elem-i cevr-keşid oldığına ğam yime gel
- 5 Ne güle bülbüle bākı a begim bāğ-ı cihān
- 6 Kime yār oldu murādınca felek devr-i zamān

V

- 1 Göresiñ sen de Tūrābı bu Őayān olsa eger
- 2 Murğ-i dil cānib-i uhrāya revān olsa eger
- 3 Şecer-i cism-i teriñ köhne-i fān olsa eger
- 4 Sebze-i berg-i teriñ huşk-ı hazān olsa eger
- 5 Ne güle bülbüle bākı a begim bāğ-ı cihān
- 6 Kime yār oldu murādınca felek devr-i zamān

MÜSEDES

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

I

- 1 Benim Óiſyānile Óālūde olan ſermende
- 2 Zār[u] giryān ile her ſubĥ mesā bî-ĥande
- 3 Kalmadı rāĥat-ı āsūde bu cism-i tende
- 4 Sorma aÓmāl-i ĥayır rüz-ı cezā yok bende
- 5 Emr[ü] fermāniña kāhil yüzi ħara bende
- 6 Lutf u iĥsān u kerem ſāĥım efendim sende

II

- 1 Nefs-i zālim rehime dam u belāyı ħurmuſ
- 2 Dil-i nālāna virüb varımı cümle urmuſ
- 3 Bî-kesim n'eyleyeyim ĥālimi yokdur sormuſ
- 4 Der-i ümmid-i penāĥ eylemiſ anda durmuſ
- 5 Emr[ü] fermāniña kāhil yüzi ħara bende
- 6 Lutf u iĥsān u kerem ſāĥım efendim sende

III

- 1 Ben ne ſerĥ eyleyeyim çünki bilürsün ĥālim
- 2 Žāĥir ü bātın olan dilde ħamu aĥvālim
- 3 MaÓ ſiyet içre güzār eyledi Óömr ü sālīm
- 4 Her ne itdim ise itdim bu benim aĥvālim
- 5 Emr[ü] fermāniña kāhil yüzi ħara bende
- 6 Lutf u iĥsān u kerem ſāĥım efendim sende

IV*

1. Cürmüne túb idüp ſimdi peſimān gelmiſ
2. Ĥāk-i dergāhına yüz sürmege elām gelmiſ
3. Hevl-i mahſerde düſecek ĥātıra Óüryān gelmiſ
4. Hürmet eyle bu Óāsi ħula nālān gelmiſ
5. Emr[ü] fermāniña kāhil yüzi ħara bende
6. Lutf u iĥsān u kerem ſāĥım efendim sende

V

1. İsm-i zātın ſerefi ĥürmetine ey Hālık
2. N'eylesün ĥüznile yā Rabb Türābî Óāſıĥ
3. Saña lāyık Óamelim yok ise ſıdĥım sādık
4. Baña Óadlile münāsib ne ħılarsañ lāyık
5. Emr[ü] fermāniña kāhil yüzi ħara bende
6. Lutf u iĥsān u kerem ſāĥım efendim sende

* Bu bölüm TTK nüshasında yoktur. MK1 nüshasında ilk bölümdedir.

MÜSEDEDES

Mefā'ülün mefā'ülü mefā'ülün mefā'ülün

I

1. Hâkıķat şem'ı-i nūrından bu dilde bir meserret yoķ
2. Hülüs-ı ķalbile Hâķ rāhına cehd ü maħabbet yoķ
3. Ne hāletdir bu hālet yoħsa kim bizlerde ğayret yoķ
4. Tecellı böyle mi bilmem ķadımı serde devlet yoķ
5. Benim bu hırmen-i sa'ıyimde bir cev hāsiliyyet yoķ
6. Bu çār-Öunsur-ı nā-kāmımda bildim ķābiliyyet yoķ

II

1. İlāhı baħr-ı Öiśyān içreyim feryād-res sensiñ
2. Mürrüvet dāmeniñ destimdedir imdād-ı-res sensiñ
3. Tahayyülde ķalan her bı-çāreye dād-res sensiñ
4. Bilürsün hālimi dünyāda vü āhirde res sensiñ
5. Benim bu hırmen-i sa'ıyimde bir cev hāsiliyyet yoķ
6. Bu çār-Öunsur-ı nā-kāmımda bildim ķābiliyyet yoķ

III

1. Za'ıf-i pır-i sāl oldum mecālim ķalmadı tende
2. Siyeh-rü Öabd-i nā-çārim bu ğün nezdinde şermende
3. Raħim ismiyle istiźhār idüp geldim ben efgende
4. Bağışla cürmümi yā Rab kerem kānı ķuşür bende
5. Benim bu hırmen-i sa'ıyimde bir cev hāsiliyyet yoķ
6. Bu çār-Öunsur-ı nā-kāmımda bildim ķābiliyyet yoķ

IV

1. Düşüp bu h'āb-ı ğaflet içre bıdār olmadım eyvāh
2. Hāyıf bir derde düş oldum sebük-bār olmadım eyvāh
3. Baña şāyeste lāyıķdır tehı hār olmadım eyvāh
4. Meded yā Rab emriñ hūkmine yār olmadım eyvāh
5. Benim bu hırmen-i sa'ıyimde bir cev hāsiliyyet yoķ
6. Bu çār-Öunsur-ı nā-kāmımda bildim ķābiliyyet yoķ

MUHAMMES

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

I

- 1 Umür-ı dehr[i] ancak t̄alib-i d̄unyā olandan s̄or
- 2 Bu t̄ul-i endiſi var sen ȳürü āſnā olandan s̄or
- 3 Œarāb-ı la'ül z̄evkin teſne-i ſahbā olandan s̄or
- 4 Uſül-i tarz-ı Œaſkı Œāſık-ı ſeydā olandan s̄or
- 5 ŒAref sırrın vücūdı “Œalleme'l-esmā” olandan s̄or

II

- 1 ŒUlüm-ı ſerŒ aqvālin ſağın d̄ivāneden ſorma
- 2 Ne bilsün hāl-i b̄idārı seri meſtāneden ſorma
- 3 Reh-i meſcid su'āl it zāhide mey-hāneden ſorma
- 4 Gene Œarif bilür kim Œarifi nā-dāneden ſorma
- 5 Ledün esrārını bir vākıf-ı eſyā olandan s̄or

III

- 1 Nümünü sebŒ āyātın hutūt-ı vech-i ādemdir
- 2 H̄urūf-ı Fātiha “ümmü'l-kitāb” da derc-i mübhemdir
- 3 H̄aқиkat pest ü heſtin menba'ı ādemde muhkemdir
- 4 Velı ādem nedir fehm eylemek Œirfāna elzemdir
- 5 Rumūz-ı noқта Œilmiñ қatresi deryā olandan s̄or

IV

- 1 Tariқ-i Œaſқа gir tut cān ile dāmān-ı mürſidi
- 2 Sana keſf eylesün ādemde ſol ma'Œnā-yı tevḥidi
- 3 Gönül mirŒātını ſāf it yetir taḥқиke taқlıdi
- 4 Peyām olmak dilerseñ ger serir-i mülk-i tecridi
- 5 Niſin-i künc-i Œuzlet bekleyen tenhā olandan s̄or

V

- 1 Rehā kılma Tūrābi d̄unyāda damen-i Œirfāni
- 2 H̄udā her-cāda hāzırdır teh i ſanma bu meydāni
- 3 Ne bilsün cāhil ü nā-dān olanlar kāmil insāni
- 4 Tecessüs eyler isen lezzeti envār-ı ruḥāni
- 5 < anāŒat hırқasın puſ eyleyen yek-tā olandan s̄or

13 AİK1 (137a), AE (115a), İAK (88a), AİK2 (100b), TTK (92b), MK1 (104a), MK2 (78a)

II 4 nā-dāneden: nā-dāndan MK1

II 5 bir: bu AE

IV 2 ādemde: Œālemde AİK1, İAK, TTK, MK1

MUHAMMES

Fā'i lātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Yār didi kaddim gibi hiç var mıdır serv-i semen
2. Ben didim tubāya benzettim seni ey gül-beden
3. Yār didi dām itmişim gışularım Őuşşāka ben
4. Ben didim rufsār devrinde nedir piç ü resen
5. Zır-i fesden taşra çıkmış heft-ser ejder didi

II

1. Yār didi Öaşk ehlinin hāli yedimden pek yamān
2. Ben didim cevı eyleme rahm it kerem kıl el-amān
3. Yār didi çāh-ı zenehdānımda yat sen bir zamān
4. Ben didim nutk eyleyen dürc-i dehen mi yaz zebān
5. Vāh anı fehm itmedik ol mahzen-i gevher didi

IV

1. Yār didi evrāk-ı vaXlım fattını her dem oku
2. Ben didim ezberlemiş Őaşıklarından bir çoku
3. Yār didi aldıñ mı zülf-i Őanberimden foş koçu
4. Ben didim çeşm-i siyāhından nedir müjgān oku
5. Bağrını sūrāh iden fun-rız olan hançer didi

V

1. Yār didi gāyet seversin dilberin cünbüşlerin
2. Ben didim terk eylemek mümkün degildir peşlerin
3. Yār didi kim pır-i fāñisiñ yeter bu işlerin
4. Ben didim söyle nedir mäh-cebñi kaçların
5. Şöyle kim ehl-i niyāz Őaşıklara minber didi

VI

1. Yār didi bakmam Türābi derdmendin zārına
2. Ben didim bin cānile müştākıñım dıdārına
3. Yār didi āgāh degilsin hūsnumün esrārına
4. Ben didim suz olmuşum Őālemde hicrin nārına
5. "anma esheldir vişālim rāhına cān ver didi

TAHMİS*

Fe'i lātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

I

1. Bir mehin bendesiyim zülf-i kemendi resenim
2. Ziver-i çeşm-i terim cevher-i dürr-i ÓAdenim
3. Hicr-i ğam egnime fub cāme güzide ħasenim
4. Penbe-i dāĝ-ı cünun içre nihāndır bedenim
5. Diri oldukça libāsım budur ölsem kefenim

II

1. Ser[i] dād eyle yüri itme kelāmı tatvîl
2. Der-i teslîme varup eyle rızāsın taĥsil
3. Kişver-i tende olan varlığı Óāriyet bil
4. Cānı cānān dilemiş virmemek olmaz ey dil
5. Ne nizāÓ eyleyelim bu ne senindir ne benim

III

1. Ola taÓmîr vücud Óaşk-ı ferîñ sevķinden
2. RuĤ-ı envār şirîninde olan sevķinden
3. ÓAsel-i rahî şükûflerinin fevķinden
4. Faş deler āhım oku şehd-i lebin zevķinden
5. Nola zenbur evine beñzese beytü'l-ĥazenim

IV

1. Ĥāh-ı dil-didār ile mesnedimiz Óuzletdir
2. Heves-i vaşlı ānın fāhire-i ĥilÓatdir
3. Lāle-i mihr bu gerdānıma bir rifÓatdir
4. "avk-ı zincir-i cünun dāÓire-i devletdir
5. Ne revā kim beni andan çıkara zaÓif-i tenim

V

15 AİK1 (138b), AE (116a), İAK (89a), AİK2 (101b), MK1 (104b), MK2 (78b)

* Muhammes AİK1, AE // Nutk-ı Fuzūli MK2

I 2 Ziver-i: Ziverim AİK1

I 5 ölsem: olsun AE

II 1 tatvîl: taĥvîl AE

II 2 rızāsıñ: rızāyı AE

III 3 rahî: rahm AİK2

IV 3 bu: - AİK1, -AE, - İAK // u MK2

1. VuXlatın ārzū kılup ruz şeb nem dökerim
2. < atre katre dökülen ebrde bārān eşerim
3. Yedi deryā ki cihān içre kamu çeşm-i terim
4. ÓAşk ser-geşteyim seyl-i sirişk içre yerim
5. Bir habābım ki hevādan doludur pırehenim

VI

1. Devlet-i cāh Óalā-mesned-i vārım sensiñ
2. Sünbül-i kāküli müşğın nigārım sensiñ
3. Nafl-i pür-murğ-ı terim lāle-Óizārım sensiñ
4. Bülbül-i ğam-zedeyim bāğ-ı bahārım sensiñ
5. Dehen[ü] kadd[ü] ruhuñ ğonca vü serv[ü] semenim

VII

1. N'ola bābında fedā itse Tūrābı varın
2. "aleb-i şām u seher rüóyetine rufsārın
3. Keremidir bize bı-dādı hemān dil-dārın
4. İdemem terk Fuzulı ser-i kuyun yārın
5. Ne kadar cevri irişürse bana foşdur vatanım

16

TAHMİŞ*

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

I

1. İçüp cām-ı ezel hālā bu ğün mestānlığım vardır
2. Reh-i Óaşkında ol yārın dil-i sūzānlığım vardır
3. Ruñ-ı gül ğoncaya bülbül teği nālānlığım vardır
4. Benim kim bir leb-i ħandān için giryānlığım vardır
5. Perişān turralar devrinde ser-gerdānlığım vardır

II

1. < urulmuş leşker-i hicrānla dıvān-ı dergāhım
2. Vezirım şabr olup enduh-ı miñnet saltanat cāhım
3. ÇanāÓat kenzim olmuşdur tecerrüd mülkine şāhım
4. Başım taht-ı revāndır tāt-ı zerrin şuÓle-i āhım
5. Görüñ kim devlet-i Óaşkile ne sultānlığım vardır

III

V 5 pırehenim: pırehenim MK2

VII 3 Keremidir: Bu mıdır MK1

VII 5 cevri irişürse: cevri ü cefā MK1

16 AİK1 (139b), AE (116b), İAK (89b), TTK (93b), MK1 (105b), MK2 (79a)

* Muħammes AİK // Velehu Muħammes AE

- 1 Vişâlin neşöesin yâd eyledikce âh ile zârım
- 2 Cemâlin rüoyetidir dilde müştâkile efgârım
- 3 Ne râhât kaydırır Óâlemde sensiz gerçi hünkârım
- 4 Yumulmaz eşk-i tuğyânında ansız çeşm-i hün-bârım
- 5 Hayâl-i sûreti cânâna hoş hayrânlığım vardır

V

- 1 Özüñ gel ben fâķire sen şebîhî bir mişâl itme
- 2 Döküp bârânını ferş-i zemîne pây-mâl itme
- 3 Akıtdım dîdeden hün-âb deryâlar cidâl itme
- 4 Sirişkim gör beni ey ebr özüñden kim hayâl itme
- 5 Hevâ-yı Óaşķile biñ sence eşk-efşânlığım vardır

V

- 1 Tûrâbî gönlüni şâf it silüp zühd ile takvâdan
- 2 Belâ zımnındadır ol kes bilüp zühdile takvâdan
- 3 Hilâl-i ķâmet oldum incelüp zühdile takvâdan
- 4 Fuzulî câm-ı mey terkin kılup zühdile takvâdan
- 5 < amu dâñâya ruşendir bu kim nâdânlığım vardır

17

MUHAMMES

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

I

- 1 Ey gönül âşâr-ı Óaşķı Óaşķı-ı şeydâda bul
- 2 Bir de Ferhâd u Şirîn Mecnunile Leylâda bul
- 3 Kesb-i hâl it her ne maksûdun ise dünyâda bul
- 4 "Küntü kenzen" sırrını sen "Óalleme'l-esmâda bul
- 5 %att-ı kudretle yazılmış vâķıf ol eşyâda bul

II

1. %âhişinse var-ı ^ak kevn-i mekânda gizlidir
2. Baħr-ı aÓzamdır ihâıt itmiş bu anda gizlidir
3. Şöyle dirler kim anın şerhîn zebânda gizlidir
4. Şeş-cihet bir âşiyândır âşiyânda gizlidir
5. Çâr-Óunsur heyöetinde nakş olan imlâda bul

III

17 AİK1 (140a), AE (117a), İAK (90a), TTK (94a), MK1 (105b), MK2 (79a)

I 3 hâl it: hâliñ AE

II 1 %âhişinse: Hâhişin ne TTK

- 1 Güft gu kılma dehânın bend idüp eyle sükut
- 2 Mâzî vü müstakbeli zîkr eyleme şerhîn unut
- 3 Ğark-ı nur olmuş kamu zî-ruh olanlar mişl-i hut
- 4 < ande baksan şuŖle-i vâhid hemân hû lâ-yemût
- 5 < atre-i kâbil iseñ var kendiñi deryâda bul

IV

- 1 Mažharıdır görünen âfâk-ı enfüs mâ-sivâ
- 2 Bir nefes tahrîkdir bu cism ü cân şavt u şadâ
- 3 ~âhir [ü] bâtında var mı ondan özge mâŖadâ
- 4 ^âzır [u] nâzır Hudâdır ibtidâ vü intihâ
- 5 Fehm[ü] idrâk it bu remzi „dem ü Havvâda bul

V

- 1 Gel Tûrâbi Ŗaşıkâ sâki getir peymâneyi
- 2 Dem bu dem gamdan rehâ kıl şol dil-i dîvâneyi
- 3 Beklesün bîhûde zâhid gûşe-i kâşâneyi
- 4 İstemem ey vâŖizâ ben kıl u kâl efsâneyi
- 5 Nokta-i Ŗilm-i ledüni “lâ”yı koy “illâ”da bul

18

MURABBAŖÂT*

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

I

- 1 Felek mirŖât-ı jeng oldı firâk-ı derd-i âhımdan
- 2 Beni dūr eyledi şol necm-i dunım ruy-ı mâhımdan
- 3 Bütün halk-ı cihân taŖciz olupdur âh [u] vâhımdan
- 4 SuŖâl itme güzâr it bu benim baht-ı siyâhımdan

III 1 gû: gûyı MK1

III 2 zîkr eyleme şerhîn: şerh eyleme zîkr it AE

III 3 nûr: ruh MK1

IV 2 ü : - AİK1, - İAK

V 1 Gel: Ey AE

V 4 u: - AİK1, -İAK

18 AİK1 (141a), İAK (90b), TTK (94b), AİK2 (103a), MK1 (106a), MK2 (79b)

* Murabba TTK

I 2 necm-i: baht-ı AİK1

II

- 1 Nihāyet bî-vefālar uğruna bezl eyledim varım
- 2 Ne bir vaşlıyla şādım gün-be-gün artmakta efkārım
- 3 Nigāh-ı mihrini dūr eylemiş yār şimdi ağyārım
- 4 Suóāl itme güzār it bu benim baht-ı siyāhımdan

III

- 1 Ne h̄ikmet intihāsız tutduğım bir rāh-ı h̄ayretidir
- 2 Bana dād itdiği devrān şarāb-ı cām-ı zilletdir
- 3 Güzeller armağanı ben fakıre cevri ü mihnetdir
- 4 Suóāl itme güzār it bu benim baht-ı siyāhımdan

IV

- 1 Döküp eşk-i revānım ağlamakdan özge kārım yok
- 2 Temekkün itmege dünyā içinde bir kararım yok
- 3 Boyı serv-i semen hub nāzenin-i gül-Öizārım yok
- 4 Suóāl itme güzār it bu benim baht-ı siyāhımdan

V

1. Beni bendenecessüs eyleme bilmem ne hāl oldum
2. Uşandım bār-ı mihnet çekmeden ben bî-mecāl oldum
3. Türāb-i kām-ı vuşlat gözlemekden pır-i zāl oldum
4. Suóāl itme güzār it bu benim baht-ı siyāhımdan

19

MURABBAÓ*

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün ā'ilün

I

1. Rāhiña bel bağladım fahrınle itdim iftihār
2. Mihr-i şevkin mesken itmişdir dilimde pāy-dār
3. Didi arslanım deyu yād eyledi Perverdigār
4. "Lā-fetā illā ÓAli lā seyfe illā Zü'l-fikār**"

III 1 bir: bu AE

III 2 zilletdir: lezzetdir İAK

IV 2 Temekküm: Ne mümkün AE

19 AİK1 (141b), AE (117b), İAK (91a), AİK2 (103b), TTK (94b), MK1 (106b), MK2 (80a)

* Murabba Der-Medh-i Hazret-i Şāh-ı Velāyet MK2

** Ali'den başka yiğit, Zülfikardan keskin kılıç yoktur.

II

- 1 Revnak-ı dındir cihān içre virüpdür zıb ü fer
- 2 Hem şeref-yāb oldı İslām sāye açdı bāl ü per
- 3 Medhın vaşf itdigin kimdir deyu şorsan eger
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

III

- 1 Yā nice zāt-ı mükerrermdir anı fikr eyle sen
- 2 < ahramānlar hep ana kul zırh u cevşen çeken
- 3 Hiç kes var mı anın teg kāfirin kaddin büken
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

IV

- 1 Dest urup çekdi kopardı ol erenler serveri
- 2 < alÓa-i muhkemde bāb-ı sed olan şol Hayberi
- 3 “ad hezerān Rüstem olmuşdur derinde kemteri
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

V

- 1 Enbiyā dāmādı aşhāb-ı güzün ser- imām
- 2 “Hel etā” şānında nāzil sākı-i kevşer be-nām
- 3 Bu kelāmiñ sırrına iri virdin olsun şubh u şām
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

VI

- 1 Ó,,şık-ı şādık isen şābit kadem rāhda ol
- 2 Himmet-i Óulyāsına ir derdiñe dermānı bul
- 3 SaÓyile bātın yüzinden keşf ola bu nutka bul
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

VII

- 1 Nūr-ı ebyāzile ahzar kandil içre bir dehek
- 2 ~ahir[ü] bātın Türābı gör anıñçün müşte rek
- 3 Ó,,rifin tesbıhıdır virdi zebānında gerek
- 4 “Lā-fetā illā ÓAlı lā seyfe illā Zü’l-fiķār

II 1 Revnak-ı dındir cihān: Revnak-ı dındir virdin cihān MK1

IV 2 bāb-ı: bābı İAK, MK2

IV 3 Rüstem: destim MK1

V 3 u: - AİK, - İAK

VII 2 anıñçün: onuñçün AE

MURABBA'Ó

Me fā' i lün mefā'ílün mefā'ílün mefā'ílün

I

- 1 Bulanlar buldılar hep rütbesin biz kemterj kaldık
- 2 Bu deşt-i hâyet-i dünyāya düşdük serseri kaldık
- 3 Ğam-ı hicrân-keşlikden kemikle bir deri şaldık
- 4 Neler gördük bu Óālemde ne günlerden geri kaldık

II

- 1 Düşüp miñnet tuzağında hezārān āh u vāh itdim
- 2 Gehi ğam bāriile kaddim büküp Óömrüm kütāh itdim
- 3 Güzār-ı geşt ile her cāya bir hoşca nigāh itdim
- 4 Neler gördük bu Óālemde ne günlerden geri kaldık

III

- 1 Rehā kıldım baş olmaz zühd rāhın meyl-i cām oldum
- 2 `anemlar zülf-i tārında varup bend-i ğulām oldum
- 3 Melāmet hırkasında bir vakit rüsvā-yı Óām oldum
- 4 Neler gördük bu Óālemde ne günlerden geri kaldık

IV

- 1 Eger takrİR kılsam şerh-i hālīm bir hikāyetdir
- 2 Felek dun itdiĝi baht-ı siyāhımdan şikāyetdir
- 3 Suóāl itme ne hācet ser-ĝüzeştim bi-nihāyetdir
- 4 Neler gördük bu Óālemde ne günlerden geri kaldık

V

- 1 Tūrābi dünyāda çok neşóe lezzet geçirdik biz
- 2 Nice demler maħabbetler nice miñnet geçirdik biz
- 3 Nice hicrān odında suz olup hāsret geçirdik biz
- 4 Neler gördük bu Óālemde ne günlerden geri kaldık

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Dilberā hürşid-i enver mäh cemālindir senin
2. Ó,,şık-ı şeydā olan şol hat ü hālindir senin
3. ŞemÓ-i Óaşkıñda perin sūzān iden pervāneler
4. Yanması ğayrı degil ancak vişālindir senin

II

- 1 İki çeşmin Óayn-ı lām yayın serini ihfā okur
- 2 Hem kelāmu'llāh bu vechin nüsha-i kübrā okur
- 3 < aşların mihrābı ey meh KaÓbe-i Óulyā okur
- 4 Ruz şeb miróāt-ı dilde hoş hayālindir senin

III

- 1 MuÓtekifdir āsitānında gedālar dāóimā
- 2 %āhiş-i vaşlın münācātında eylerler duÓā
- 3 Merhāmet bābıñdadır destin kamu itmiş ğüşā
- 4 Bunca Óāşıklar efendim pāy-mālindir senin

IV

- 1 Ruhların rengin Tūrābı kim Óaceb hamrā iden
- 2 Bu suóali itdigimde didiler Mevlā iden
- 3 Hāzret-i Óısa mişali mürdeyi ihyā iden
- 4 Leblerin kevşerleri āb u zülālindir senin

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Ey felek giryān idüp bu dîdemi hun eyledin
2. Cevr-i derdin dem-be-dem muÓtād kânun eyledin
3. Kām-ı dil mümkin degil inÓām-ı luṭ fundan senin
4. „hir-i hâsret koyup Óâlemde maḥzun eyledin

II

1. Dām-ı miḥnetden beni bir laḥza āzād itmedin
2. Vādi-i firkatde koyduñ ismimi yād itmedin
3. Raḥm idüp şefkat kılup bir vaktile şād itmedin
4. Dād elinden bî- mürüvvet himmetin dun eylediñ

III

1. Eyledin rişim sefîd enduhla bir pîr idüp
2. Her belā vü miḥnet boynumuza zincîr idüp
3. Nāzenin Óömrüm güzār itdi n'idem tedbîr idüp
4. ^aşılı her vechile meóyus maḡbun eyledin

IV

1. Ey deni dünyā beni sen nakşına itdin firîb
2. Dāḡ-ı derdim gün-be-gün efzun idersen ey tabîb
3. Rāh-ı tedbîrimde ser-gerdān idüp kıldın ġariḡ
4. Bu Türābî Óāşık-ı ḥayretde Mecnun eyledin

23

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Ó„şık-ı āşüfte kıldı ḥub şadāsı bülbülün
2. Geldi eyyām-ı bahār düşdi şadāsı bülbülün
3. Şol rehāvî naḡmeden eyler āḡāzı dem-be-dem
4. Sāz-ı Óaşkile ḥicāzidir nevāsı bülbülün

II

22 AİK1 (143b), AE (118b), İAK (92a), AİK2 (104b), TTK (95b), MK1 (107b), MK2 (80b)

23 AİK1 (144a), AE (119a), İAK (92a), AİK2 (105a), TTK (95b), MK1 (107b), MK2 (81a)

1. Her şükufe şaf tutup şahn-ı çemenden guş ider
2. Bir kadeh nergis elinde cümlesin ser-hoş ider
3. Meclisin şahi gül olmuş cām-ı şeb-nem nuş ider
4. ÓAşka gelmiş mest olup vardır şafası bülbülün

III

1. Lāle olmuşdur veziri ahmer-i kemhāyile
2. "usenin destinde hançer uğraşır gavgāyile
3. Boynını bükmüş benefşe zikr-i Ğak Mevlāyile
4. Nāle feryād eylemek dāóim ğidāsı bülbülün

IV

1. Erguvān bālāda kurmuş tahtını hūkmün kılar
2. Sünbül ü reyhān teveccüh üzre durmuşdur bular
3. Sebze-puş olmuş çemenler Óarz idüp geldi şular
4. Ey Türābġ göklere çıkdı nidāsı bülbülün

24

MURABBAÓ

Fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün fa'ilün

I

1. Söyleyin ol meh-likāya eşkiyālık itmesün
2. Ülfetin kessün Óadūdan āşinālık itmesün
3. Ben onun üftādesi oldum mukaddem tā ezel
4. Raġmını erzānġ kılsun bġ-vefālġk itmesün

II

1. Hicrile bġmārım derdime dermān eylesün
2. Bezl-i inÓām eyleyüp Óālemde bir şān eylesün
3. Ó,,şık-ı şadıqlara hāl üzre ihsān eylesün
4. Hüsnine mağrur olup ol kec-edālġk itmesün

III

II 1 şahn-ı: şahn u AE

II 2 ider: - MK1

III 3 zikr-i Ğağğ: zikri der AE, ĞAK

III 4 eylemek: eylemezik MK1

24 AĞK1 (144b), AE (119a), ĞAK (92b), AĞK2 (105b), TTK (95b), MK1 (108a), MK2 (81a)

I 2 Ülfetin: Ülfeti AĞK1, ĞAK

I 3 onun: ānın AĞK2

II 2 AE nüshasında 4. mısradā // bir şān: perişan MK1

III 1 söylen: söyleyin AĞK2

1. Nāmımız söyleñ getürsün bāri bir kez yādına
2. İtmesün taŖlīm şol müjgān-ı tır üstādına
3. Bağrımız hun itmek için gamze-i cellādına
4. Çok füsün öğrenmesün hem reh-nümālık itmesün

IV

1. Bu Türābı derdmendi böyle bı-kes koymasun
2. Pür-cefālar kılmasun eller nihānım duymasun
3. Ol rakıb-i türş-ruyun sözlerine uymasun
4. Nutq u pendim guş kılsun ber-hevālık itmesün

25

MURABBAŖ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Cāy-ı dünyā Ŗarife rindāneye gam-hānedir
2. Bir tefekkür ehline böyle degil de ya nedir
3. %āb-ı gaflet dāmına bir dāne koymuşdur felek
4. Herkesin saŖy itdiği bıhudile ol dānedir

II

1. Olsa < āruna bedel hayl ü haşem ser-devletin
2. Ol kadar efsun olur dilde mükedder zahmetin
3. Hāhişim yok pır-i dehrin istemem ben himmetin
4. Ya n' için derseñ nihāyet āhiri virānedir

III

1. Hufteyiz mest olmuşuz Ŗālemde bıdār olmadık
2. Şol şarāb-ı bı-vefādan gerçi hüşyār olmadık
3. Hep gelen gitdi bu seyrden hiç haber-dār olmadık
4. Yā İlahi hikmetiñde Ŗaqlımız perşānedir

IV

1. Bu muŖammāyı cihānda kim ki var keşf eylesün

III 4 AE nüshasında 2. mısradadır.

III 4 füsün: füzün AE

IV 2 kılmasun: itmesün MK1

25 AİK1 (145a), AE (119b), İAK (92b), AİK2 (105b), TTK (96a), MK1 (108a),
MK2 (81a)

I 2 degil de: dimek de MK1

IV 1 var: - MK2

- 2 Baħr-ı hayret içre almıřdır Tūrābı n'eylesün
- 3 Bilmeyiz āyā gidenlerden gelen yoğ söylesün
- 4 Devr-i Ādemden beri merdüm gider pinhānedir

26

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Ülfetin katÓ itdi yārim āh u vāh şimdengerü
2. RefÓ-i mihr eyler nigārim āh u vāh şimdengerü
3. „teş-i hicrān şaldı nā-tüvānı cismime
4. Gün-be-gün artmağda zārim āh vāh şimdengerü

II

1. Tıre kıldı gönlümü tende nigāhın ey peri
2. Raħmını dur eyleyüp itdin beni sen serserı
3. Bed raķıbin güftesiyle cevr idersiñ ekŗeri
4. Yok yanında iÓtibārim āh vāh şimdengerü

III

1. ^aç buna rāzı degildir itdięiñ bulsañ gerek
2. Merħamet itmez misin fikr eyle ey zātı melek
3. Baħtımı dun eylemiş bildim meger arħ-ı felek
4. Ağlamakdır ğayrı kārım āh vāh şimdengerü

IV

1. Bilmezem kimler Tūrābı fetħ ide bu müřkili
2. Zār u giryān içre aldı āhiri cān bülbüli
3. Çār nā-āra yedimden şöyle bir Óİsā güli
4. Aldı yā şabrım karārım āh vāh şimdengerü

27

26 AİK1 (145b), AE (119b), İAK (93a), AİK2 (106a), TTK (96a), MK1 (108b), MK2 (81b)

III 2 itmez misin: ılmaz mısın MK1

IV 1 ide: - MK1

IV 3 nāāra: nāārı İAK

IV 4 şabrım: şabrı İAK

27 AİK1 (146a), AE (120a), İAK (93a), AİK2 (106a), TTK (96b), MK1 (108b), MK2 (81b)

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Ya nedir ma'şuk Óaşık bülbül ağlar gül güler
- 2 "uretā baksan ne lāyık bülbül ağlar gül güler
- 3 %ārile olmuş nişin ol ğonca bülbül n'eyesün
- 4 Bundadır sırr-ı hākāyık bülbül ağlar gül güler

II

- 1 Bāġa teşrif eylemiş bād-ı şabā vakt-i seher
- 2 Lüó lüó-i şeb-nem nişār itmiş rehinda murġ-ı ter
- 3 Her şükufāniñ çerāġı şöyle virmiş zıb fer
- 4 Seyr ider sünbül şakāyık bülbül ağlar gül güler

III

- 1 Vaqt-i āzer irdiginde kudret-i Mevlāya bak
- 2 Gun-e-gun ilbāsla serv ü şecer hādrāya bak
- 3 Hep meserret şadrına geçmiş kamu eşyāya bak
- 4 Durmayup sāt dakāyık bülbül ağlar gül güler

IV

- 1 Ey Türābî Óārif ol sen hāl-i Óaşka kıl nazar
- 2 Bir tecellî tā ezel maħbub olanlar nāz ider
- 3 Giryeden hālî degil Óaşk ehl-i Hāk dandır kader
- 4 Böyledir qānun-ı sābık bülbül ağlar gül güler

28

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Ey peri Óuşşākıña bilmem ki lutfundur cefā
- 2 Şol cefā-yı çevre āyā yok mıdır hiç intihā
- 3 Ğam helākim qasdile āmādedir bilmez misiñ
- 4 Merħamet şefkat rehin güm-geşte kıldın ġālibā

II

- 1 Nice yıllardır ser-i kuyunda gezdim serseri

I 3 %ārile: %ārlar İAK , %āreler AE

28 AİK1 (146b), AE (120b), İAK (93b), AİK2 (106b), TTK (96b), MK1 (109a), MK2 (81b)

I 3 helākim: belā kim AE

- 2 Kām-ı vaşlınla meserret itmediñ ben kemteri
- 3 „hiri fehm eyledim mesdud imiş cūduñ deri
- 4 İstemem şimdengerü sen bir yana ben bir yan

III

- 1 Yaş döküp hasret çeküp bihude efgān eyleme
- 2 Nār-ı Őaşkından nigārın cism-i suzān eyleme
- 3 Bülbülî teg gülşen-i hüsniinde nālān eyleme
- 4 Bî-vefā yardan gönül yok derdiñe aslā devā

IV

- 1 Dil-rübālar gamzesi cellādveş hun-h'ār olur
- 2 Cezb ider Öaşk ehlini bir fitne-i seh'hār olur
- 3 Nāz-ı istignāsı çokdur çekmesi düşvār olur
- 4 Ey Tūrābî tā mukaddemden dimez miydim sana

29

MURABBAŐ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Naħs-ı ikbālim ayırdı nazlı yārimden beni
2. Őadd-i servi mū-meyānı gül-Őizārımdan beni
3. Ey felek kec-rev meded sen Őāķıbet dur eyledin
4. Tāb-ı zülf-i buy-ı Őanber müşk-bārımdan beni

II

- 1 Cüst ü cu kıldım cihānda bulmadım dil hem-demi
- 2 Rız olur durmaz aķar bārānveş dıdem nemi
- 3 Şöyle taŐciz eyledim vahş u tuyūr u ādemi
- 4 Bilmezem kim kırtarır bu āh u zārımdan beni

III

- 1 Bî-kesim Őālemde yā Rabb kıalmışım tenhā ğariḅ
- 2 Bulmağa śih'hāt bu zahm-süzuma yokdır tabḅ
- 3 Yāri nezdinden baŐid itdi bu gün melŐun rakḅ
- 4 Aldı ya ğam leşkeri çevre hisārımdan beni

IV

III 2 Őaşkından nigārın: Öaşkında nigārım İAK, MK2

29 AİK1 (147a), AE (120b), İAK (94a), AİK2 (107a), TTK (96b), MK1 (109a), MK2 (82a)

II 3 vahş u: vahşī İAK

- 1 Kendi re'oyimle ne mümkün aşınā geçmez idim
- 2 Başıma gelse Türābî bin belā geçmez idim
- 3 Ey nigārim eylesen cevır ü cefā geçmez idim
- 4 Ó„şk u sevdādır geçirdi cümle varımdan beni

30

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Ĥayrete düşmez tabîbim derd-i bî-mārim görüp
- 2 Bildi zaĥm-ı Óaşk imiş bu ĥāl-i nā-çārim görüp
- 3 Nabzımı kıldı teccessüs dedi yok śíĥhat sana
- 4 Nefret itdi za'f-ı cismi zerd ruĥsārim görüp

II

- 1 Yār bana şāyestedir Óuşşākıñım raĥm eylemek
- 2 Gel beni dur itme cānım bāb-ı vaślından gerek
- 3 Gülşen-i kuyunda efġān eylerim tā śubĥa dek
- 4 Bülbül-i şeydā taÓaccüb eyledi zārim görüp

III

- 1 Nār-ı hicrān içre düşdüm dil virüp sen dilbere
- 2 Tiġ-ı ġam açdı şınemden śad hezārān pencere
- 3 Ebr bārānım ferāġat eyleyüp dökdi yere
- 4 Dürr-efşān-ı sirişkim çeşm-i ĥun-bārim görüp

IV

- 1 Ġālibā levĥ-i felekde necm-i dunum ser-nigun
- 2 Giryedir kārım cihānda gün-be-gün derdim füzun
- 3 Bār-ı miĥnet çekmeden kaddim dü-tā oldu füzun
- 4 Ey Türābî raĥm kılmaz çarĥ-ı devvārim görüp

31

(82a)

30 AİK1 (147b), AE (121a), İAK (94a), AİK2 (107a), TTK (97a), MK1 (109a), MK2

I 1 düşmez: düşmüş AİK1, İAK, AİK2, TTK, MK2

I 4 zerd: derdi MK1

II 3 kuyunda: rüyunda MK1 // śubĥa dek: śubĥdek AİK1, İAK, MK2

IV 1 necm-i: baĥt-ı AE

IV 3 oldu füzün: oldum zebün AİK1, MK1, MK2

MURABBA'Ö

Fa'ilätün fa'ilätün fa'ilätün fa'ilün

I

- 1 Käkülünden şerm olup boynu bükülmüş sünbülün
- 2 Āl Öaksi ruħların ahmerlemiş rüyun gülün
- 3 "üti-i sükker-lisānın fāsîhin güş eylemiş
- 4 %üb sürür-ı nağmesi dem-beste olmuş bülbülün

II

1. Dām-ı zülfünden giriftārîñ şehā bulmaz necāt
2. Leblerin Őİsā deminden gösterüpdür muŐcizāt
3. %avf idüp dūr oldığı bāŐîs budur āb-ı ħayāt
4. Hem anın iclālını pes eylemiş laöl-i mülün

III

- 1 Ğamze-i tığın nice Őāşıkları itmiş telef
- 2 Tîr-i müjgānın kemîñ içre dizilmiş şāf şaf
- 3 < aşd-ı cān itmek diler ħāl-i siyāhın bir taraf
- 4 ŐAsker-i Hindüvyveş almış özünü fülfulüñ

IV

- 1 Şol marîz-i Öaşka yokdur dünyāda bir çāre-sāz
- 2 Girye-i āhım bilüp rahm eylemez ol servi nāz
- 3 Ey Tūrābî bî-vefā dil-dāra itme keşf-i rāz
- 4 ^akdan özge kimse fehm itmez senin bu müşkilin

MURABBAÓ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 İhtiyārımla degil bend eyledi nā-çār-ı Óaşk
- 2 Āşiyān itmiş gönülde cezbe bir āşār-ı Óaşk
- 3 Zāhidā epsem otur taŖn eyle ahvālime
- 4 Ehl-i Óaşkın sūq-ı dilde dāóimā bāzār-ı Óaşk

II

- 1 ÓAşk imiş sultān-ı Óālem cümlesi hep kıl u kāl
- 2 Bil bu yüzden enbiyā vü evliyā buldı kemāl
- 3 Şol niqābın refŖ idüp gösterdiğiçündür cemāl
- 4 Sen tehî şanma çeküpdür Mansûrı ber-dār-ı Óaşk

III

- 1 Yār için Óaşık nedir bilmem özün hāk itdigi
- 2 Bađrı yanık şıne sūzān dide nem-nāk itdigi
- 3 Gör Züleyhā Yūsufun dāmānını çāk itdigi
- 4 Kendi reóyiyle degildir eyleyen hünkār-ı Óaşk

IV

- 1 Bār-ı endühdur metāŖım žahrıma itdim hāmül
- 2 Çāresiz derde Tūrābı dünyāda itmiş duful
- 3 Ey tabıbm çek eliñ sen eylemez merhem kabül
- 4 Yok bana şihhat cihānda olmuşum bımār-ı Óaşk

MURABBA'Ö

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Gönlümüz bir hüb-civān isterse varsun istesün
- 2 "abır kılsun bir zamān isterse varsun istesün
- 3 El yetişmez n'eyleyim ben ol perçinin vaşlına
- 4 Koçmağa ince meyān isterse varsun istesün*

II

- 1 Nāz-ı istiğnāsı hoş āfet gibi šāhib-cemāl**
- 2 Şem'aveş ruhsār-ı envār olsa da la'Öl-i zülāl***
- 3 Çeşm-i āhū nev-reside şöylece turfe nihāl
- 4 Böyle senden işte cān isterse varsun istesün

III

- 1 Kim bilür kim dād ider devr-i felek olmaz dime
- 2 %āhişin kat' itme Ĥakdan şıdkile dil gam yeme
- 3 Şol hayāl-i fikrim üzre girse ol meh destime
- 4 Yalvarup bin kez amān isterse varsun istesün

IV

- 1 Ey Türābı eylemek mümkün midir ol dem rehā
- 2 N'eylesün bî-çāre Öaşık gālib olmuş iştihā
- 3 Nefs-i şüm-endişidir matlūb ider şirīn-edā
- 4 Gūş kılmam ol şū'Öbān isterse varsun istesün

33 AİK1 (149a), AE (121b), İAK (95a), AİK2 (108a), TTK (97b), MK1 (110a), MK2 (82b)

I 3 perçinin: nigārın MK1

* MK1 nüshasında yoktur.

** MK1 nüshasında yoktur.

*** Bu mısra MK1 nüshasında birinci dörtlüğün dördüncü mısrasındadır.

II 3 reside: residi İAK, MK2 // şöylece: - MK1// turfe Nihāl: turfe nazın nihāl MK1

III 3 ol: o AE, İAK

IV 1 mümkün midir: hilmindedir AE

IV 4 şū'Öbān: çoban AE

MURABBA'Ö

Fä'ilätün fä'ilätün fä'ilätün fä'ilün

I

1. Mäh-ı nev mi ya nedir bilmem o yärin kaşları
2. İhtiyārım aldı elden ol nigārın kaşları
3. Pür-şerār-ı ahkeri nārın şalıpdır cānıma
4. < ıldı ser-geşte beni gör gül-'izārın kaşları

II

1. Dilde şu'le gösterür envār-ı mihri pertevi
2. Meyl-i zevki neşöe-yāb olmaktadır cismim evi
3. Bā'Öis-i tahrik-i 'aşkım mevcine bir pey-revi
4. Oldı encāmı nihāyet fitne-kārın kaşları

III

1. ^āsılı rüyün görünce derdim olmakda mezîd
2. Dāğ-ı hicrin rahm[1] yok bağdı derünümde şedîd
3. Seyf-i Öüryān-ı 'acemdir bağrımı eyler berîd
4. 'Anber-i gışü-yı müşğın müşk-bārın kaşları

IV

1. Sāye-vār oldum anın ben reh-güzārından Türāb
2. İtmedi vaşl-ı hārîmiyle meserret kām-yāb
3. Vāh ne žālim eylemişdir hāne-i gönlüm harāb
4. Hiç esāsın koymadı serv-i çenārın kaşları

35

MURABBA'Ö

Fä'ilätün fä'ilätün fä'ilätün fä'ilün

I

1. Takdı çengel gönlüme ey meh-lika kaşın gözün
2. ^amle kıldı üstüme bir ejderhā kaşın gözün
3. Hiç amān virmez idi mühlet nedir āhir bana
4. < atl iderdi koymadı hāliñ şahā kaşın gözün

II

34 AİK1 (149b), AE (122a), İAK (95a), AİK2 (108b), TTK (98a), MK1 (110b), MK2 (83a)

II 1 Dilde: Levhi dilde TTK // mihri: mihriñ İAK, MK2

IV 1 anıñ: onuñ AE

35 AİK1 (150a), AE (122a), İAK (95b), AİK2 (108b), TTK (98a), MK1 (110b), MK2 (83a)

I 2 Ğamle: Cümle MK1

1. ^okka-i tengiñde güyā laŖl-i nābın bir yana
2. Cānıma cān başş ider şirın cevābın bir yana
3. řu'le-i hūsnūñ cemāli āfitābı bir yana
4. Her ne mikdārı disem medhe sezā kaşın gözün

III

1. Āsumān-ı vechin üzre ser-nigün olmuş hilāl
2. Tāb-ı fer virmiş hemān on beşde bulmuşdur kemāl
3. Nıñ-nigāh-ı āfetin Ŗařk ehlin itmiş pāy-māl
4. Ya n'ıçün eyler bize cevri cefā kaşın gözün

IV

1. %aste-dil olmuş Türābı şıve-kārım gel yetiş
2. Merhem-i vaşlın irişdir gül-'izārım gel yetiş
3. Āb-ı raħmınla sevindir ey nigārım gel yetiş
4. Cismime āteř bırakdı ibtidā kaşın gözün

36

MURABBAŖ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

1. Seyr-i řahrā itmege bir āřinā ister gönül
2. Murĝ-ı zārı cūy-bār üzre řafā ister gönül
3. Sāki-i gül-çehre mey tanbūr ney sāz u kemān
4. şöyle kim aĝyārı yok bezm-i hafā ister gönül

II

1. "avt-ı bülbül vakt-i gül gülřān u eyyām u bahār
2. Berg-i ter eřcār sebzi büy-ı sünbül müşk-bār
3. Cām-ı pür-řāfi řarāb şunsa ol demde nigār
4. Böyle bir źevki felekden mutlakā ister gönül

III

1. Neşöe-yābı vāřıl olsa vaşlına efgendeler

II 1 nābın bir yana: nābın ad bir yana MK1

II 2 cevābın: zebānın TTK

II 3 hūsnūñ: hūsnı ĩAK // cemāli: cemāl AĩK1 // āfitābrı:āfitābın AĩK1

IV 4 Cismime: Çeşmime AĩK1, ĩAK

36 AĩK1 (150b), AE (122b), ĩAK (95b), AĩK2 (109a), TTK (98a), MK1 (110b), MK2 (83a)

I 2 cūy-bār: hūb yār AE

I 4 aĝyārı: aĝyār AE

II 1 u: - AĩK1, - ĩAK

II 2 ter: gül AE

- 2 'Āşıkā ma'Ŗşūkī kılssa ŖiŖve nāz u ħandeler
- 3 Beste-i Ŗarkı ġazelden baŖlasa ħ'andeler
- 4 Naġme-i evc-i Ŗırakdan f'ub-sādā ister ġönül

IV

- 1 ġün-a-ġün elvān Ŗüküfeler açılssa her taraf
- 2 ġoncalar ruġsārımı ŖarŖ itseler bir Ŗaf Ŗaf
- 3 ŖAndelġb feryāda gelse delse baġrım nāy u def
- 4 ġam tuzaġından Tūrābġ ġör rehā ister ġönül

37

MURABBAŖ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Bir perġ ra'Ŗnāya oldum mübtelā bayram ġünü
- 2 Elbisi elvān ġiyinmiŖ aŖinā bayrām ġünü
- 3 Bōyle meh-rū ġörmedim dolāba gelmiŖ seyr ider
- 4 ġökden inmiŖ bir melekdir ġālibā bayram ġünü

II

- 1 Raġm kıldı ŖāŖık-ı üftādesin yād eyledi
- 2 Ŗ'ub-tebessüm nġm-niġāhile dilim Ŗād eyledi
- 3 Rūzeden çıkmıŖ zekātı katresin dād eyledi
- 4 Būsesin aldım o Ŗūġun ibtidā bayram ġünü

III

- 1 El ele virmiŖ gezerler nev-resġ ġül-ġoncalar
- 2 ġamze-i tġġıñla ŖuşŖākın hemān baġrım deler
- 3 Nāz u istiġnā ile ref'tār-ı ŖiŖin-ħandeler
- 4 ġördüġümde oldı Ŗaklım ber-hevā bayram ġünü

IV

- 1 ġurbet ellerde Tūrābġ bir niġārım yok benim
- 2 < ahr u miġnet ġamdan özge yār-ı ġārım yok benim
- 3 Vādġ-i ġayretde kaldım bir ġarārım yok benim
- 4 Bulmadım bu derde ve'l-ħāŖıl devā bayram ġünü

38

III 1 vaŖlına: vuŖlata İAK

IV 3 u: - AİK1, - İAK

37 AİK1 (151a), AE (122b), İAK (96a), AİK2 (109a), TTK (98b), MK1 (11a), MK2 (83b)

III 2 ġamze-i tġġıñla: ġamzesi tġġıñla MK2

IV 3 ġararım: ararım MK1

IV 4 ve'l-ħāŖıl: el-ħāŖıl AE

MURABBA'Ó

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

I

- 1 Ol perî meh-rüy sen bir nev-cüvān olsun da gör
- 2 Nev-nihāl-i kāmēti serv-i revān olsun da gör
- 3 Fitne-i engiz olur Şimdi daħi nev-res fidān
- 4 "abr kıl müjgān[1] ok kaşı kemān olsun da gör

II

- 1 Eylesün gışuların periŐān nisbet sünbüle
- 2 Āfitāb-ı vech üzre ruħları dönsün güle
- 3 Şıve-i etvār-ı istiĝnāyı öĝrensün hele
- 4 Sükker-i güftārla Őirĝin-zebān olsun da gör

III

- 1 Māyesinde var olur elbette hūb Őirĝin edā
- 2 İtmege başlar ise āmūz olup cevır ü cefā
- 3 Daĝıdınca zülfünü her bir yana bād-ı Őabā
- 4 Gerdānından hālleri bir bir niŐān olsun da gör

IV

- 1 Vāh Türābî 'āŐıka cevırin cedid eyler ise
- 2 Mansıb-ı Óulyāyı küyında baÓıd eyler ise
- 3 Raħm kılmaz vuşlatından nā-ümıd eyler ise
- 4 EŐk-i çeŐmim hūnveŐ oldum revān olsun da gör

HAŐ // ŐAR<IYYĀT-I VEZN-İ //ER*

38 AİK1 (151b), AE (123a), İAK (96a), AİK2 (109b), TTK (98b), MK1 (11b),
MK2 (83b)

I 4 ok kaşı: ok u kaşı MK1

II 2 güle: göz AİK2

* - AE, HAŐ // ŐAR<IYYĀT-I VEZN-İ //ER MK1

1
ŞAR<I

6+5

I

1. Gel gönül gidelim 'aşk ellerine
2. Murādın yār ise bir dāne yeter
3. Fikir kıl itdigin 'amellerine
4. Hevā-yı cehlile efsāne yeter

II

1. Bihude işleri terk eyle mutlak
2. Cihān bākî degil hîkmetine bak
3. Külli men 'aleyhā fān didi ^ak
4. '„kile bu bir söz bahāne yeter

III

1. Meyl-i dünyā idüp gel olma bed-nām
2. Kim aldı felekden murādınca kām
3. Ölüm var mı yok mı āfiri encām
4. Vakti geçirmege vjṛāne yeter

IV

1. Tūrābî sen özün pāymāl eyle
2. Rāh-ı erenlerde kesb-i hāl eyle
3. Bu fānî dünyāyı bir hayāl eyle
4. Gelen geçüp gider nişāne yeter

2

ŞAR<I

6+5

I

1. Biz şalenderligi ihtiyār itdik
2. Şanā'at mülkinde Öuzlet bizimdir
3. Sırr-ı hāşîşîyi dile yār itdik
4. Bu Őālemde ancak devlet bizimdir

II

1. Őikr-i tevḥîd ile gönlümüz virdik

Ş 1 AİK1 (152a), AE (123a), İAK (96b), AİK2 (109b), TTK (100a), MK1 (111b), MK2 (84b)

I 1 Gel gönül: Gönül gel MK1

III 2 felekden: felekde AE

III 4 vjṛāne: divāne MK1

Ş 2 AİK1 (152b), AE (123b), İAK (96b), AİK2 (110a), TTK (100a), MK1 (111b), MK2 (85a)

I 3 hāşîşîyi: hāşîşîti AİK1, MK1, MK2

- 2 Bir cānımız vardı cānāna virdik
- ³ ÓAvn-i  udā ile mürşide irdik
- 4 ÓArşā-i Óaşq içre rifÓat bizimdir

III

- 1 Bu nefsiñ varını odlara yaqđık
- 2 Gönlümüz h k idüp alçağa aqđık
- 3 Um r-ı d ny yı elden biraqđık
- 4 B b-1 tevekkülde vahdet bizimdir

IV

- 1 T r b  h line Şükr eyle her dem
- 2 Rız -yı H q gözet olagör epsem
- 3 Ő ret  zilletde görürse Ó lem
- 4 MaÓnide  ud dan niÓmet bizimdir

3

ŞARKI

6+5

I

- 1 ÓAŐk n bin sını gönlümde ezel
- 2 Seng-i  udret ile temellediler
- 3 Revişim tutdılar Mecn na bedel
- 4 Ó lem beni d v ne bellediler

II

- 1 Yetişdir b deyi gam vaŐti s Ői
- 2 Der numda hicr n  teŐi b Ői
- 3 Şinemde d zdiler s z-ı fir Őı
- 4 Başdan başa güzel hoş tellediler

III

1. SaÓy itdi niceler bu dehre gelen
2. T Őe-i ğayretle çok oldu bilen
3. VarlıŐın daŐını ben idim delen
4. S oir Ó ŐıŐları hep ellediler

IV

- 1 T r b  fikr eyle H q d v nını
- 2 N -sez dan Şaşın sen zeb nını

IV1 T r b : T r b A K1, A K2

Ő 3 A K1 (153a), AE (123b),  AK (97a), A K2 (110b), TTK (100b), MK1 (112a), MK2 (85a)

I 1 bin sını: bin sı A K1 // gönlümde: ezelden MK1

II 4 güzel: - MK2

III 1 SaÓy itdi bu dehre nicesi gelen MK1

III 2 ğayretle çok oldu: ğayretle az oldu MK1

- 3 Dünyādan āhrete cān kervānını
- 4 Düzdiler çoşdular maħmillediler

4 ŞARKI

6+5

I

- 1 MaŖni-i ħaķķat sırrıñ zāhidā
- 2 Bilmesiñ bilmesi ğāyetde güçdür
- 3 Güft gū-y ı bñhūde nedir bu daŖvā
- 4 Nezd-i Ŗāriflerde sühanıñ şuçdur

II

- 1 Ara bul derdine Ŗaşķile merhem
- 2 Farıķ-i Ĥaķķa gel olagör ebsem
- 3 Vaķit sāŖat budur hemān dem bu dem
- 4 On biri dilde tut bil sırrı uçdür

III

- 1 Bir sözüm var saña cān ile işit
- 2 Erenler rāhına şıdķıñı berkit
- 3 Ne ħāñıñ var ise bunda bulup git
- 4 Murğ-ı dili yūri per urup uçdur

IV

- 1 Fehm eyleyüp bildim ben bu cihānı
- 2 Muħtefī eyledim dilde beyānı
- 3 Erenlere ezel virdim bu cānı
- 4 Tūrābı sevdiğim ķurbānı çoçdur

5

Ş 4 AİK1 (153b), AE (124a), İAK (97a), AİK2 (110b), TTK (100b), MK1 (112a), MK2 (85a)

I 3 Güft gū-y ı bñhūde: Güfte-i bñhūde AİK1, İAK, MK1

Ş 5 AİK1 (153b), AE (123b), İAK (97b), AİK2 (111a), TTK (101a), MK1 (112b), MK2 (85b)

ŞARKI*

6+5

I

1. at-1 rişte itdim taalluından
2. Mutād idinmişdir cefāyı gönlüm
3. Ferāgat eyledim gelmem hāından
4. Cefā bilir ancak Őafāyı gönlüm

II

1. Inānı destinde cnna uymuŐ
2. Mahfıce bir kelām gŐına oymuŐ
3. Bezm-i hāatden bir nükte duymuş
4. Fehm eylemez diğer manāyı gönlüm

III

1. Rz [u] Şeb nāle v āh [u] zār ister
2. GŐe-i uzletden bir kenār ister
3. N'eyleyeyim benden zge yār ister
4. İstemez mahbb-1 dünyāyı gönlüm

IV

1. Terk-i diyār olmuş düşmüş bu rāha
2. Libās-1 mātemle girmiş siyāha
3. Ser-fr eylemez devlet [] cāha
4. Böyle bir āŐfte sevdāyı gönlüm

V

1. Men[i] mümkin değil böyle hāāyı
2. Dil ārām itmiyor sāat daāyı
3. N'eyesün bı-āre Türābı āŐı
4. Hemān ārz ider Mevlāyı gönlüm

* MK1 nüshasında sadece ilk iki mısra tam olarak yazılmıştır.

V 2 itmiyor: itmeyz AİK1

T 6 AİK1 (154a), AE (124b), İAK (98a), AİK2 (111b), TTK (100a), MK1 (112b), MK2 (85b)

ŞARKI**

6+5/4+4+3

I

- 1 Göñül sevmek olur gerçi dilberi
- 2 urbān eylemeli serine serin
- 3 Sırrın hıfz idersin çekil dilberi
- 4 ÓAşık iseñ añma serine serin

II

- 1 Ne güzel gösterür hālī güzeli
- 2 Ahlākı güzeli hālī güzeli
- ³ Bulmağ ister iseñ hālī güzeli
- 4 Perdeyi gel çāk it serine serin

III

- 1 Göñül bu dem kaçma sen de yüze gel
- 2 ÓAşık deryāsın ferāsetle yüze gel
- 3 Rūyı rūya getir iki yüze gel
- 4 Böyle mutābıkdır serine serin

IV

- 1 Nokta-i vāhiddir şol bāda karşı
- 2 Yār doldursa virse şol bāde karşı
- 3 Aç seriñi gel vir şol bāda karşı
- 4 o ursun Tūrābı serine serin

7

ŞARKI

** Tecnis AİK1, AE, İAK, MK1

II 3 ister: diler AİK, İAK, TTK

III 2 ferāsetle: - MK2

IV 4 o ursun: Fedā virsün TTK

Ş 7 AİK1 (154b), AE (125a), İAK (98a), AİK2 (111b), MK1 (113a), MK2 (85b)

8+8

1. Çekeyim bir vaqit hasret diyâr-ı gurbet ellerde
Yazılmış alnıma firqat diyâr-ı gurbet ellerde
2. Elimden varımı şaldım başıma taşile çaldım
Meded yâ Rabb[i] ben kaldım diyâr-ı gurbet ellerde
3. Ayrılık yaqdı bu cānı idem āh ile efgānı
Dökem yaş yerine qanı diyâr-ı gurbet ellerde
4. Felek žālim baña n'itdi vatanımdan ırak itdi
Ayrılık cānıma yetdi diyâr-ı gurbet ellerde
5. N'idem yoqdur ayaqdaşım yitirdim qavm-qardaşım*
ŖAceb n'eyler gurbet başım diyâr-ı gurbet ellerde
6. Şacıñ yolup şineñ dāgla başına qaralar bağla
Ağla hey gözlerim ağla diyâr-ı gurbet ellerde
7. Tükenmez qıl ile qālim perişān oldı ahvālim
Şoran yoqdur benim hālim diyâr-ı gurbet ellerde
8. Cānım da ben de bızārım gari̇bim şöyle nāçārım
Başım yaşdıqda bımārım diyâr-ı gurbet ellerde
9. Diyārımda düşüp ayru nihāyet olmuşum sayru**
Baña yoqdur viren bir sū diyâr-ı gurbet ellerde
10. Acıdır şinemi dāglar yürekde dertlerim çağlar
Ölürsem kimlerim ağlar diyâr-ı gurbet ellerde
11. Türābî ağlarım gülmem aqan çeşmim yaşın silmem
Mezārım kim qazar bilmem diyâr-ı gurbet ellerde

8

1 a Çekeyim: Çekelim AİK1, MK1, MK2

1 b firqat: gurbet MK2

2 a Elimden: Ölümden AE

* Bu beyit AE, İAK nüshalarında yoktur.

** Bu beyit de AE ve İAK nüshalarında yoktur.

ŞARKI

6+5 / 4+4+3

I

- 1 Derd-i ğamıñ gevherini bulmağa
- 2 aşāvet bahrına daldı baalım
- 3 Ümıdımız vardır halās olmağa
- 4 Gird-āb-ı miñnetde aldı baalım

II

- 1 Tadıre baqlanup dimişiz belı
- 2 Aradan cüzóiden çekdik biz eli
- 3 Dümeni şikeste keşti-i dili
- 4 Nihāyet engine şaldı baalım

III

- 1 Bir gürüha bende hem sırdaş oldu
- 2 Gāh[i] pest[-i] gedā gāh[i] baş oldu
- 3 %arābat ehline ayadaş oldu
- 4 Melāmet tablını aldı baalım

IV

- 1 Tūrābj hāk itdim Óālemde özüm
- 2 %atm eyledim bunda encāmı sözüm
- 3 Bezm-i erenlerden hey iki gözüm
- 4 Mañfıce teselli aldı baalım

Ş 8 AİK1 (155a), AE (125a), İAK (98b), AİK2 (112a), TTK (101b),
MK1 (113a), MK2 (86a)

II 2 biz: - MK1

IV 1 Tūrābj hāk itdim Óālemde özüm : Tūrābj MK1

IV 2 eyledim: eyledi AE

IV 3 hey: ey MK1

9

ŞARKI

6+5

I

- 1 Nîm-nigāhla benim murğ-ı dilimi
- 2 Zîr-i dest eyledi şeh-vāre gözler
- 3 Ħayıf kemān gibi bükdi belimi
- 4 Kıyāmet bağışlı bir kara gözler

II

- 1 Kim bendesi olmaz böyle nigārîñ
- 2 Çekeriz rûz [u] şeb āhile zārîñ
- 3 Keştî-i Öaşkına bendiñ o yārîñ
- 4 Deryāda gözümüz hep kara gözler

III

- 1 Düşürdük bende-i hicrān nārıyla
- 2 Düş olmuşum ğam-ı firķat bārına
- 3 Manşürveş bu gün zülfüñ tārına
- 4 Çekdi āhir beni ber-dāra gözler

IV

- 1 Şayd idüp kemendin boynuma taķdı
- 2 %ançer-i müjgānın sîneme çakdı
- 3 Tūrābî Őāşıkı odlara yaķdı
4. Fitne-i mestāne sehĦāre gözler

10

ŞARKI

8+8

1. Olur maķbûl-i Ħazret ol duŐā vaķt-i seĦerlerde
TazarruŐ eyle ey dil dāŐimā vaķt-i seĦerlerde
2. Yediñde var iken vüsŐat meded bîdāra it gayret
Bulursuñ derdiñe elbet devā vaķt-i seĦerlerde

Ş 9 AİK1 (155b), AE (125b), İAK (98b), AİK2 (112b), TTK (101b),
MK1 (113b), MK2 (86a)

III 1 bende-i: bendeki AİK1

Ş 10 AİK1 (156a), AE (125b), İAK (99a), AİK2 (112b), TTK (102a),
MK1 (113b), MK2 (84b)

3. Müzeyyen açılır güller tutar revnaķı sünbüller
İder bāğlarda bülbüller nidā vaķt-i seherlerde
4. ula dāoim budur lāyık lisānı ıkr ide ālık
Murādın dād ider Őaşıķ udā vaķt-i seherlerde
5. Eger olmaķ dilerseñ er gōñul mirōātına ekser
Hemān tevħid ile gel ver cilā vaķt-i seherlerde
6. Uyan gitdi Ömür zāya nedir destinde ser-māye
Geçer sıdķile Mevlāya recā vaķt-i seherlerde
7. Bulagör şems ü meh-tābı rehā kııl ğaflet-i ħābı
Türābı maŐnā ebvābı güşā vaķt-i seherlerde

11

ARKI

8+8

1. ıram eyler iken şāhım āmān āheste āheste
Yazık incinmesün cismiñ cüvān āheste āheste
2. Ne āfetsiñ ki ey dilber nigāhıñ sıneme hañçer
Şalın Őuşşāķına göster meyan āheste āheste
3. Saña mānend yoķ [bir] meh-rū nedir bu sünbülü ğışū
Büküpdür addimi ebrū kemān āheste āheste
4. Görün Őuşşāķına n'eyler nezāket handeler eyler
Açup ħoķķa dehen söyley zebān āheste āheste
5. Bu hicrān zaħmına tedbir āña laŐliñ şifā iksir
Ser-i kūyuñda gezdır bir zamān āheste āheste
6. Alup Őaķlım cünün itdi ğamın çeşmimi hūn itdi
Beni cevriñ zebūn itdi yaman āheste āheste
7. Türābı derdilen āoim visaliñdir benim ħāhım
Sirişķim aķmada dāoim revān āheste āheste

6a zāya: zāyiŐ AE

 11 AİK1 (156b), AE (126a), İAK (99a), AİK2 (113a), TTK (102a), MK1 (114a),
MK2 (86b)

5b gezdır: gezdım AİK2, TTK, MK2

12
ŞARFI

6+5

I

- 1 Didim dilber seniñ aslıñ nereli
- 2 onya tarafında Bor didi baña
- 3 Didim Óaşkıñ ile sñnem bereli
- 4 Dermānı bulunmaz or didi baña

II

- 1 Didim zūlfūñ eyle boynuma zincir
- 2 Didi var yıķıl git hey ihtiyār pır
- 3 Didim taÓlım idüp oldum muÓabbir
- 4 Bir rüóyā görmüşüm yor didi baña

III

- 1 Didim ruhuñ aħmer yoħsa al mıdır
- 2 Didi serv-i addim hūb nihāl midir
- 3 Didim şırın lebiñ söyle bal mıdır
- 4 Şırın degil biraz şor didi baña

IV

- 1 Didim bir būsecik inÓām idüp vir
- 2 Didi hışma gelüp bu ħerif nedir
- 3 Didim hem yanımda pürdür şım ü zer
- 4 Derviş sefıl faķır ħor didi baña

V

- 1 Didim kemendiñdir gisū-yı teliñ
- 2 Didi Tūrābı ek sen benden eliñ
- 3 Didim seyr eyleyim gerdānda ħāliñ
- 4 İşte gözūñ kōr mi gör didi baña

Ş 12 AİK1 (156b), AE (126a), İAK (99a), AİK2 (113a), TTK (102b), MK1 (114a),
MK2 (86b)

II 2 hey: -AİK1, -AE, -İAK, -AİK2, -TTK, -MK1

II 3 taÓlım: taÓbir MK1 // muÓabbir: muÓanber AİK1

IV 2 Didi: - TTK

IV 3 ü: - AİK2

13
ŞARFI

6+5/4+4+3

I

- 1 Bu Óaşkıñ dāmına giriftār oldum
- 2 Derdime sevdiğim çāre ne dirsıñ
- 3 Kahr-ı miñnetlere şimdi yār oldum
- 4 Açıldı şinemde yara ne dirsıñ

II

- 1 Bilen bilmezlenür ey dil n'ideyim
- 2 Taqrır-i hālimi kime ideyim
- 3 Koymadılar semt-i yāre gideyim
- 4 Rüz [u] şeb düşmüşüm zāra ne dirsıñ

III

- 1 Gün-be-gün artmada fiğān [u] zārım *
- 2 Yā Rabb[i] sen rahm it Óināyet-kārım **
- 3 Füzün oldu gitdi āteş-i nārım
- 4 Derūnumda sol efgāra ne dirsıñ

IV

- 1 İhtiyārı degil yedimde ne var
- 2 Düşen bilür düşmüş hālını ey yār
- 3 Tığ-ı hasret ile yüregim her bār
- 4 Şerha şerha yüz biñ pāre ne dirsıñ

V

- 1 Tūrābı çeksün mi böyle bu yası
- 2 Fikr eyle derdiniñ nedir devāsı
- 3 Tışe-i hicr ile kalbim bināsı
- 4 %arāb olmuş bu esrāra ne dirsıñ

Ş 13 AİK1 (157a), AE (126b), İAK (99b), AİK2 (113b), TTK (102b), MK1 (114b),
MK2 (86b)

II 2 – MK1

II 3 – MK1

* AİK1, TTK ve MK2 nüshalarında 2. mısradadır

** AİK1, TTK ve MK2 nüshalarında 1. mısradadır

14

ŞARKI

6+5/4+4+3

I

1. Hevā-yı Őaşķile deryā-yı gōnlüm
2. Mevce gelmiş bulanmışdır durulmaz
3. Meclis-i mey şirin-edā-yı gōnlüm
4. Ferāġat eyleyüp bunda yorulmaz

II

- 1 Tūkenmez Őaşķıñ derd ü belāı
- 2 Cihānda oldılar ġam mübtelāı
- 3 Tabibā çek eliñ Hāķdan devāı
- 4 Őaşķıñ yarasına merhem urulmaz

III

- 1 Ço yaķsın cismimi āteř-i nārım
- 2 Refö olsun göklere hāk-i ġubārım
- 3 Taön itme zāhidā tarz-ı etvārım
- 4 Ahvāl-i hālimiz senden sorulmaz

IV

- 1 Tūrābi olmuřuz encāmı mahzūn
- 2 Kāma vāsıl itmez bu gerdūn-ı dūn
- 3 Nice Rūstemleri eylemiř zebūn
- 4 Felek řahramāndır şolu burulmaz

15

ŞARKI

6+5

I

- 1 Pervāneyim şemö-i ruhsār-ı yāre
- 2 Őaşķ ehli cān virir cānānesine
- 3 Zāhidā sen beni ķılma āvāre
- 4 İlişme řemŐaniñ pervānesine

Ş 14 AİK1 (157b), AE (127a), İAK (100a), AİK2 (114a), TTK (102b), MK1 (114b), MK2 (87a)

I 1 Őaşķile: Őaşķilen AİK1, MK2

I 4 bunda: bundan AİK1, MK2

Ş 15 AİK1 (158a), AE (127a), İAK (100b), AİK2 (114a), TTK (103a), MK1 (115a), MK2 (87a)

II

- 1 arışma ařıķıñ ıl ü āline
- 2 şerik olma řaķın gel vebāline
- 3 Gũft [ü] gũ eyleme biraķ hāline
- 4 āķil ğretme el dıvānesine

IV

- 1 Kesb idelim ğayrı derd-i miĥneti
- 2 Kemālin almamış zerre ĥürmeti
- 3 Cāhil-i bı-ĥired buldı rağbeti
- 4 ārifler ekildi kāřanesine

V

- 1 Tūrābı ĥasta-dil ğamdan mükedder
- 2 Neler ılmış baña bu arĥ-ı enber
- 3 ār [u] nā-ār ile dũřdũñ birāder
- 4 Felegin aks olan devrānesine

16

şARKI

6+5

I

- 1 Kām-yāb olmadım ben bu cihānda
- 2 Beni řād itmedi āvāre baĥtım
- 3 Bār-ı miĥnet-keşim deyr-i vıřānda
- 4 Dest-resi eylemez bı-āre baĥtım

II

- 1 Rehāsı mũřkildir ĥaķdan ināyet
- 2 Perıřān hālimi şorma ne ĥācet
- 3 Encāmı āresiz dũřdũk nihāyet
- 4 şulmi oķ raĥm yoķ bir yāra baĥtım

III

- 1 Felekdir tāliim tāriķe atmış
- 2 İķbālim aĥterim yerlere batmış
- 3 Rũz-ı ıyāmeti gözleyüp yatmış
- 4 Uyanmaz uyķudan bu ara baĥtım

IV 3 buldı rağbeti: buldı şimdi rağbeti MK1

ř 16 AİK1 (158b), AE (127b), İAK (100b), AİK2 (114b), TTK (103a), MK1 (115a), MK2 (87b)

I 1 olmadım: oldum MK2

III 1 atmış: itmiş MK1, MK2

III 2 İķbālim: İķbāl AİK1, İAK, MK2

IV

- 1 Tūrābî hālîmîz böylece gitsün
- 2 Ecel gelüp kamu işimiz bitsün
- 3 Taqđırımîz böyle yā nice itsün
- 4 Çeksin mi kendini ber-dāra bahtım

17

ŞARKI

6+5

I

- 1 Dağıtdı gönlümü itdi perişān
- 2 Bād-ı şarşar mıdır sevdā-yı zülfüñ
- 3 Mecnūn eylemişdir beni nev-cüvān
- 4 Sevād-ı kāküli Leylā-yı zülfüñ

II

- 1 Yaşlanmışım şāhım lutfüñ derine
- 2 Raĥmüñ nümā olsun ben kemterine
- 3 Düşürmüş Őāşıkı biri birine
- 4 Bırakmış ortaya gavgāyı zülfüñ

III

- 1 Kām-yāb olmadım hūb visāliñile
- 2 Rūz şebim geçer hoş hayāliñile
- 3 Naĥl-i serv kıaddi mū-miyāniñile
- 4 Dāōimā itmekte daŐvāyı zülfüñ

IV

- 1 Tūrābî bendesin odlara yaqmış
- 2 Dermānı bulunmaz derde bıraktmış
- 3 Siĥr-i efsūnile zincire taqmış
- 4 Nice biñ Őāşık-ı şeydāyı zülfüñ

Ş 17 AİK1 (159a), AE (127b), İAK (101a), AİK2 (115a), TTK (103b), MK1 (115b),
MK2 (87b)

I 1 gönlümü: gönlümüz TTK

II 3 biri birine: birilerine MK1

18

ŞARKI

6+5

I

- 1 Dü çeşm-i âfetiñ hoş nezâketiñ
- 2 Nihâl-i kıâmetiñ serv-i revâdır
- 3 Dil diler vuşlatiñ rahm-ı şefkıtiñ
- 4 Yoğ mı Őinâyetiñ hâlim yamâdır

II

- 1 Severim dilberi rüy-ı enveri
- 2 Kaşları minberi şah-ı kişveri
- 3 ŐAklı mı serseri itdi ol perî
- 4 Ğamzesi hançeri câna ziyâdır

III

- 1 Böyle bir meh-liķâ lebleri şahbâ
- 2 ŐAşıķa istiğnâ ider dâimâ
- 3 Yolında cânını eylemek revâ
- 4 Kııl derdime devâ vaķt [ü] zamâdır

IV

- 1 Türâbi derdile kıan doldı dile
- 2 Ol şacı sünbüle bend oldu hele
- 3 Bir dili bülbüle ruħları güle
- 4 Nigâhı velvele hûb nev-cüvâdır

19

ŞARKI

6+5

I

- 1 KıanâŐat kenzine çekdik özümüz
- 2 Vaħdetine dâhil olanlardanız
- 3 Bâb-ı tevekküle sürdük yüzümüz
- 4 Biz haķķına kıâil olanlardanız

Ş 18 AİK1 (159b), AE (128a), İAK (101a), AİK2 (115a), TTK (103b), MK1 (115b), MK2 (87b)

I 1 çeşm-i: çeşmim AE // âfetin: kıâmetin MK1, MK2

III 3 cânın: cân fedâ AİK1, İAK, MK1, MK2

Ş 19 AİK1 (159b), AE (128a), İAK (101b), AİK2 (115b), TTK (103b), MK1 (116a), MK2 (88a)

I 1 kenzine: küncine TTK, MK2

II

- 1 Hâkıķat ŞemÖine pervāneyiz biz
- 2 ĀteŐ-i ÖaŐkile sūzāneyiz biz
- 3 Perişān-hālile dıvāneyiz biz
- 4 Biz cemāle māöil olanlardanız

III

Oldı meskenimiz erenler bābı
Esrār-ı ledünden duyduķ cevābı
Ādemden oķuduķ “ümmü'l-kitāb”ı
4. Bu maÖnāya Őāmil olanlardanız

IV

Türābı gelmişiz bāb-ı rızāya
Taĥammül eyledik cevr ü cefāya
İrişdi devlet-i faķr u fenāya
4 Şu niÖmete nāöil olanlardanız

20

ŞARKI

6+5

I

Şalma dil keŐtiŐin engine ÖāŐıķ
Baĥr-ı Öaşka ĥadd ü pāyān bulunmaz
Her yerde keşf itme sırr-ı ĥakāyıķ
Anı fehm eyleyen bir cān bulunmaz

II

ÖĀriflere taÖriş itmek ne ĥācet
Efsāne sözleri eyle ferāgat
Kande göster baĥna Őāĥib-kerāmet
ÖĀli çoķdur Őāh-ı merdān bulunmaz

III

Muĥtefi oldılar Öālemde erler
Bı-ķıymet olmuŐdur Öilm [ü] hūnerler
Her kime Őorarsaĥ Öārifiz dirler
Benden özge baķdım nā-dān bulunmaz

III 1 meskenimiz: meskānımız AĪK1, ĪAK, MK2

III 3 ümmü'l-kitāb: ümm-i kitāb AE

IV 3 İrişdi: İriŐdik AĪK1, MK2

IV 4 nāöil: vaŐıl MK1

Ő 20 AĪK1 (160a), AE (128b), ĪAK (101b), AĪK2 (115b), TTK (104a), MK1 (116a),
MK2 (88a)

III 4 Benden: N'idem AE, ĪAK

IV

Türābî cihānda olduğ serserî
Fehm iden almamıř dűrr-i gevheri
Kimseniñ kimseden yoğdur haberi
Böyle bir Őacāōib seyrān bulunmaz

21

ARKI

6+5

I

FaŐn itme Őuřa zāhid kerem it
Fāř olunmaz dilde esrārimız var
Zűhd [ű] tavā űzre űz hāline git
Biz bizimle űzge bāzārimız var

II

Ne bilsűn hālimiz cāhil [ű] nā-dān
%űn-āb-ı eřkimiz eyleriz rīzān
Bulunmaz derdine Őālemdede dermān
Derd-i Őařa dűřműř bīmārimız var

III

Masűda iriřmez serin virmeyen
MaŐrifet bāđınıñ gűlin dermeyen
ām olur řubhā dek hāb[1] gűrmeyen
Āh u feryād iden bīdārimız var

IV

Türābî āhımız Őař [u] maħabbet
Bizde kűřād olur dīde-i Őibret
ıdile gűř iden sűz olur elbet
Āteře mānendī gűftārimız var

IV 1 cihānda: Őālemdede MK1

 21 AİK1 (160b), AE (128b), İAK (102a), AİK2 (116a), TTK (104a), MK1 (116b),
MK2 (88a)

I 3 tavā: tavāhıqla MK1 // űzre: - MK1

III 4 u: - AİK2

IV 1 āhımız: rāhımız AİK1, MK2

22
ŞARKI

6+5

I

Güzeller āl ile gönüm aldılar
Anlarıñ fitnessi rengine düşdüm
Zāy idüp Őaqlımı derde şaldılar
FaŐn-ı Őālemleriñ sengine düşdüm

II

Bir maĥbüb-ı yāriñ ħaldım yasında
Şıveler görmüşüm ĥüb edāsında
Garĥ olmuşum şimdi Őaşĥ deryāsında
Kenārı bulunmaz engine düşdüm

III

Mānendi bulunmaz böyle bir güzel
Şemöine olmuşum pervāne ezel
Aĥyāri çok imiş bilmedim evvel
Ĥayıf Őadūlarıñ cengine düşdüm

IV

Türābı sevmişim Őaşķile birin
Faķmışım boynuma sevdā zincirin
Vaşf iderken anıñ laöl-i iksirin
Dehen-i ĥoķķa-i tengine düşdüm

23
ŞARKI

6+5

I

Güzel maĥbūblan sevdiğim Őāşķ
Ķoķlaşmaķlaşmaķlık ne güzel olur
Gerdeni altına girince lāyık
Ķoķlaşmaķlaşmaķlık ne güzel olur

II

Şöyle bir maĥbüb-ı zamān olunca
Boyı servi nāzik cüvān olunca
%āb-ı nāzda böyle Őüryān olunca
Faķlaşmaķlaşmaķlık ne güzel olur

Ş 22 AİK1 (161a), AE(129a), İAK (102a), AİK2 (116b), TTK (104b), MK1 (116b),
MK2 (88b)

IV 3 iksirin: kevserin MK2

Ş 23 AİK1 (161b), AE (129a), İAK (102b), AİK2 (116b), TTK (104b), MK1 (116b),
MK2 (84a)

I 3 Gerdeni: Gerdanı AİK1

III

Yağın olsam o dem ben ol meh-cebe
Dehānımı virsem hemān ğab ğaba
Meyānıñ āġūşa alup leb lebe
Yağlaşmağlaşmağlık ne güzel olur

IV

Türābı ol yāri virmezem yāda
Didiklerim cümle olsa āmāde
Sevdiğim dilberle vaqt-i şitāda
Şağlaşmağlaşmağlık ne güzel olur

24

ŞARKI

6+5

I

Rū-gerdān olanlar fānı cihānda
Menzil-i Őuğbāya eyleşdi ğaldı
%uşk-i riyā ile zāhid gümānda
Geçmedi esmāya eyleşdi ğaldı

II

Nağar ğıl dide-i Öibretle cānā
Ĝarğ iden Őālemi nedir bu deryā
Çeşmi bın olmayan ħuffāş-ı aŐmā
Behişt ü tūbāya eyleşdi ğaldı

III

Kūh-ı Fūr-ı Őaşğa toğrulursa rāh
Mağşad-ı matlūbuñ virir şehinşāh
Şecerden hitāb-ı “inni enaŐllāh” *
Ĥazret-i Mūsāya eyleşdi ğaldı

IV

Őaşğa esir oldı Ferhād u Mecnūn
Őaşğla devr iderdi bu çarñ-ı gerdūn
Tecellı eyledi emr-i kāf [u] nūn
Bu cümle eşyāya eyleşdi ğaldı

II 4 Fağlaşmağlaşmağlık: Ğoğlaşmaklaşmağlık MK2

III 4 Yağlaşmağlaşmağlık: Ğoğlaşmağlaşlık MK2

Ş 24 AİK1 (162a), AE (129b), İAK (102b), AİK2 (117a), TTK (104b), MK1 (117a), MK2 (84a)

II 3 Çeşmi bın: Şems-bın AİK1, AE, AİK2

* “Muhakkak ben (evet) ben Allah’ım” Kasas 28/30

IV 1 Őaşğa esir: Őaşğ esiri AE // u: - MK2

V

Türābî zār ider leyl ü nehārı
Saht-ı düşvār imiş bu Óaşkıñ kārı
Kimse bilmez nedir ledün esrārı
Bir gizli maŖnāya eyleşdi aldı

MÜFREDĀT-I ĀFĪYE-İ ELĪF*

FāŖ ilātün fāŖ ilātün fāŖ ilātün fāŖ ilün

1

Ĥamd-bî-ĥad o Ŗināyet-i keremi çok Mevlā
ıldı mevzūnla āreste zebānım gūyā

2

Bezr-i eşŖār bitüp mezraŖa-i tabŖımda
Lutf-ı bārān-ı İlāĥî irişüp buldı nümā

3

Bî-Ŗaded virdigi şol niŖmet-i Ŗużmālarınıñ
Şükrine ādir olam dir isem elbette ĥatā

4

Şöyle üftāde idim ĥāk-i mezellet içre
RifŖatim yüce ılup itdi baña lutf u Ŗatā

5

Şām-ı źulmetde alup vālih ü ĥayretde iken
Dil-i bîmārıma dād eyledi dārū-yı şifā

MÜFRED-İ BĀ*

FāŖilātün fāŖilātün fāŖ ilün

6

* AĪK1 (163b), AE (130a), İAK (103b), AĪK2 (117b), TTK (105a), MK1 (117a),
MK2 (88b)

Ėazel-i Müfredāt AĪK2, MK1, MK2

2a bitüb: bitürüb MK2

4b u: -AĪK, - İAK

* AĪK1 (163b), AE (130a), İAK (103b), AĪK2 (115a), TTK (105a), MK1 (117b),
MK2 (89a)

Ey şehinşâh-ı cihân Óalı-neseb
Emriñe münkâd Óâlem cümle hep

7

Gelmeseñ olmaz idi kevn ü mekân
Bu cihân varlığına sensiñ sebep

8

Câm-ı Óaşkıñdan perişândır felek
Mest olup raqs itmede her rüz şeb

9

Gün cemâliñ Óaşık-ı müştâkıdır
Rüy-ı Óaşkıñla olup düzd-i zeheb

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

10

Ey gönül sen inqılâb-ı dehrden kııl ictinâb
Nice şâhlar tâğ-ı eyvânıñ felek kıılmış harâb

11

Silmedikce şaykal-ı tevhîdle jeng-i dili
Ebr olunca mümkün olmaz kim görünsün âfîtab

12

Seyr kıldım bülbül-i şeydāya hiç yer kıalmamış
Sürmüş ol bâğdan çıkarmış gülşeni tutmuş gurâb

MÜFRED-İ TĀ*

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

13

La'line dil heves eylese şehā lâyıkdır
Ağniyā kes fuqarāya vire elbette zekāt

14

Fikrile eyle şürû' her işe ta'cıl itme
Gerçi ta'cılıle maqbül degildir hârekāt

15

Virme bîhūdeye evkâtı kemāle şarf it
İster iseñ şeref-i rif'at-i kat'ı-ı derecāt

16

Ağniyā hırśına düşdi nice itsün fuqarā
Ref' olup rüy-ı zeminden heme hayr [u] hasenāt

Velehu**

12a kıldım: kııl AE

* (Müfred-i Kāfiye-yi Tā) AİK2 // AİK1 (163b), AE (130b), İAK (104a),
TTK (117b), MK2 (89a)

15a evkâtı: evkāt AE

16a hırśına: haśta AİK1, AİK2

** Müfred-i Kāfiye-yi Tā AİK2

Mef'ülü mefâ'ülü mefâ'ülü fe'ülün

17

Şâyeste saña merdüm ey ehl-i hîred bu
Öz Óaybıñı gör kimseyi gel itme meżemmet

Velehu

18

A'ómāl-i hüsn kaydına düş dār-ı fenāda
Ferdāda eger h'āhiñ ise dāhil-i cennet

Velehu

19

Zāhidlere teşbîhle seccāde münāsib
ÓAşq ehline mey-nābla dıdār-ı mahabbet

MÜFRED-İ ŞĀ*

Fe'ülātün fe'ülātün fe'ülātün fe'ülün

20

Yār içün hande-i riş it müdārādır çäre
Gerçi düşvār olur olmaz hele agyārile bahş

21

Fa'ón-ı Óuşşāka kılarıñ ne revādır zāhid
Cesedi zinde olanlar ide bımārile bahş

22

Bāğ-bān söyle aña nisbet-i mānend degil
Gonca-ter eylesesün hūb-rūh-ı dil-dār ile bahş

Mef'ülü mefâ'ülü mefâ'ülü fe'ülün

23

17a Bu mısra vezne uymamaktadır.

18b dāhil-i: - MK1

* AİK1 (164a), AE (130b), İAK (104a), AİK2 (118b), TTK (105b), MK1 (118a), MK2 (89a)

20a müdārādır çäre: - MK1

22a nisbet-i: - AE

22b Gonca-ter: Gonca TTK

Cāhille nişin olma olursañ da sükût ol
Ĥilmiyyet ile söyle aña itme mebāĥîs

24

Dünyā hevesin eyle rehā ĥāne-i dilden
Zirā ki budur dūzaĥa girmeklige bāŖîs

MÜFRED-İ CİM*

FeŖilātün feŖ ilātün feŖilātün feŖilün

25

Yāri ağyarla hem-dem göricek olŖaşık
Nice reşk eylesesün kim ħabül eyler mi mizāc

26

Didim ey meh leb-i laŖliñ ile dermān söyle
Didi fehm eylemediñ mi anı her derde Ŗilāc

27

Geçmez oldı hele bāzār-ı cihānda şimdi
ŖAşıkñ nükte-i ħālāsına yoĥ var mı revāc

28

Böyle ednā-yı sefîl oldıĥını bilmez idim
Kimseler baĥmadı şol baĥtımı itdimse ĥarāc

29

Terk ü tecridle çıĥ dāma giriftār olma
Seyr ħıl tālib-i dünyāyı gönül sen gözün aç

MÜFRED-İ ĤĀ**

* AĤK1 (164b), AE (131a), İAK (104b), AĤK2 (118b), TTK (105b), MK1 (118a), MK2 (89a) // Ķāfiye-yi Müfred-i CİM AĤK2 // Müfred-i ħāfiye-yi cİM MK2

26a ile: yine AE, MK1

** AĤK1 (165a), AE (131a), İAK (104b), AĤK2 (119a), TTK (106a), MK1 (118a), MK2 (89b)

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

30

Ol mehiñ sükker güftarı virür cāna feraĥ
Şi've-i tarz edāsi hele insāna feraĥ

31

Mūy-ı gişūlarını kıldığı demde perişān
Reşk ider dil anı gördükde ider şāne feraĥ

32

Bilürüm böyle bunı nezdime ol ğam geleli
Çekilüp rahtını cem'Ö eyledi bir yana feraĥ

33

Baĥr-ı endūha ĥired śāĥibi düşmüş cümle
%oş güzel dünyāda bi-ğam ser-i di'vāne feraĥ

MÜFRED-İ %Ā*

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

34

Yüri mey-hāneye hoş cāy-ı selāmet ey şeyĥ
Eyle seccādeyi tesbiĥ[i] ferāgat ey şeyĥ

35

Tutagör cānile gel pır-i muġāniñ sözini
Nükte-i pendimi güş eyle nihāyet ey şeyĥ

36

%uşk zühdle riyā kizbile maĥbül degil
Rūy-ı bātında qanı var mı ĥarāret ey şeyĥ

MÜFRED-İ DĀL**

30a Ol: O TTK, MK2

30b edāsi: ārāsı AE

33a Baĥr-ı: Baĥt-ı AE

* AİK1 (165a), AE (131a), İAK (104b), AİK2 (119a), TTK (106a), MK1 (118a), MK2 (89b)

34a Yüri: Yürü AİK

36b ĥarāret: ĥalāvet AİK1, ĥilāvet MK1, MK2

** AİK1 (165a), AE (131a), İAK (104b), AİK2 (119a), TTK (106), MK1 (118b), MK2 (89b)

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

37

Rüz-ı hicrānda görüp hālime taḥsīn eyler
Bār-ı ğam-keşligime çarḥ-ı felek itdi pesend

38

Mey [ü] maḥbūb rehā eyle didiñ ey vā'Öiz
Bu Öaķıl yaḥşı degildir baña senden bu mı pend

39

Gelicek ğā'Öibe gel ķılma nażar sen ey dil
Bu demi hoş görelim geçdi geçen eyleme yād

40

Āferīd itdigi demde ezeli tıynetimi
Mā'Ö-i miḥnetle celāliyle yoğurmuş üstād

41

İster iseñ bu cihān içre ğazā-yı ekber
Kāfir-i nefsiye hiç durma hemān eyle cihād

MÜFRED-İ ZĀL*

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

42

O mehiñ la'Ö1-i lebi şır şeker-bār leziz
Öİşve-i handesi hoşdur hele her bār leziz

43

Cān şafā kesb ider rüyuña baķdıķca hemān
Bāğ-ı ḥüsnüñde olan gül-ruh-ı gül-nār leziz

44

Çi siyāḥ çeşm beyāz gerdeni var būs-ı şırın
Ravza-i şinesiniñ meyvesi ḥüb nār leziz

MÜFRED-İ RĀ**

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

* AİK1 (165b), AE (131b), İAK (105a), AİK2 (119b), TTK (106a), MK1 (118b), MK2 (89b)

42b her bār: ğüftār AİK1, İAK, AİK2, MK1, MK2

43a kesb: baḥz MK1 // ider: ķılar AİK1, TTK, MK2

** AİK1 (165b), AE (131b), İAK (105a), AİK2 (119b), TTK (106a), MK1 (118b), MK2 (89b)

45

Dāne-i gendümveş ādemi itmekde daķık
Āsiyāb-ı felegi śanma ki bñhūde döner

46

Nażar it her biri bir hāle giriftār olmuş
Kimisi girye-i ğamda kimi Őadıde güler

47

Nice āh eylemeyim bār-ı girān derdime baķ
Ser-i fevķimde döner çarh-ı felek leyl ü nehār

48

Gelme ğit nezdime ey merdüm-i ğam kıl hāzeri
Seni sūz eylemeye bende olan nār-ı Őerār

49

Tācir-ı mülk-i ğamım derd ü belā imtāŐım
Kesdi devrān-ı felek üstümüze kār [u] zarar

50

Bu cihān içre seniñ cāy-ı necātñ yokdur
Der-i teslīme varup eyle ğöñül anda ķarār

MÜFRED-İ ZĀ*

FeŐilātün feŐilātün feŐ ilātün feŐilün

51

Ne ķadar nağme-Őināsile maķām-dār olsa
Boyle kim zāğ-ı siyāh bülbul-i Őeydā olamaz

52

Ehl-i hāliñ ne bilür hālini zāhid kec-bñ
SaŐyile kılsa teccessüs gene āšnā olamaz

53

Öİlm-i zāhirde Felātün-ı zamān olsa eger
Ders-i Őaşķ içre o kes vāķıf-ı maŐnā olamaz

54

Fikrile söyle sözi rifŐatini pes kıлма

48a hāzeri: hāzer AE

* AİK1 (166a), AE (132a), İAK (105a), AİK2 (120a), TTK (106b), MK1 (119a), MK2 (90a)

51a maķām-dār: haber-dār MK1

Nā-ḥalef keşlere biḥūdile keşfeyleme lāz

55

Ruhsat-ı meygedeyi isteme gel vā'Öiẓden
Bu revişe vire mi virmeye elbette cevāz

56

Ka'Öbe-i ḥüsnüñe ḥacc itmege gelmiş gūyā
Leşker-i Hindle dolmuş heme iqlim-i Ḥicāz

MÜFRED-İ ŞİN**

Fā'Öilātün fā'Öilātün fā'Öilātün fā'Öilün

57

Ḥā'Öil oldı vuşlat-ı dil-dārıma reşk eyleyüp
Nā-murād olsun raqıb-i bed-liķā ḥā'Öin ḥasıs

58

Şevķ-i ḥayret içreyim ser-geştelik kārım benim
Zümre-i biḥūdeye encām oldum bir re'Öis

59

Fa'Ön idüp Öaşķ ehline zāhid kaçup nefret ider
Böyledir kim vaḥşlar insāna olmazlar eniş

60

Tā muķaddem söylenür her nesneniñ aslı gerek
Şad hezār terbiyyetiñ virseñ de zer olmaz nuḥās

61

Her ne endāz eyleseñ ḥāk içre ol rüyān olur
Bu meşeldir rāyegāñi eyle gel bundan kıyās

MÜFRED-İ ŞİN*

62

Nār-ı cehennemle beni ķorķutma ey vā'Öiẓ
Hicrān odı nār-ı cehennemden efzūn imiş

54b keşlere: keslere TTK, MK2

56b hindle: Hindu ile MK1

** AİK1 (166a), AE (132a), İAK (105b), AİK2 (120a), TTK (106b), MK1 (119a), MK2 (90a) // Kıfiye-yi Müfred-i Şin AİK2

59a idüp: - MK1

61a eyleseñ: eylesün AİK1

61b rāyegāñi: rāyegān AE

* AİK1 (166b), AE (132a), İAK (105b), AİK2 (120a), TTK (106b), MK1 (119a), MK2 (90a)

63

Terk it meyi sevme şağın maħbūb dir baña
Nāśih sözün tutmam n' için benden cünün imiş

64

Şāyeste bir pend eylemez Óaşka muvāfiğ
Nāğıs Óağl fehmi anıñ gāyetde dūn imiş

Velehu

FeÓilatün feÓilatün feÓilatün feÓilün

65

Rūy-ı dilberde olan lezzeti gör maÓnā nedir
ÓAşıkı sūz kılar şanma degildir göz ü kaç

66

ÓAşğ [u] sevdāyı baña Óāóid taħrır itmiş
Ezelı ħāmemi tağdıre çekende nağğāş

MÜFRED-İ ŞAD**

FāÓilatün fāÓilatün fāÓilatün fāÓilün

67

Deşt-i ħayret içre gezme ey gönül Mecnūn-şifat
Kūy-ı Leylādır murādıñ var ayağın anda baş

68

Ey perı ħan eyledimse Óadlile rahm eyle sen
Ėamze-i tığıñla küşt eyle beni sen it kıśās

69

Şimdi buldum Óağıbet dilberleri cezb itmege
Şım ü zerdır sevdiğim esmāó-i ħūsnādan ħavās

62b efzūn: fūzūn AİK1, İAK, MK2

63a sevme şağın: şağın sevme TTK

65a maÓnā nedir: maÓnādır AİK1, AE, İAK, AİK2, TTK, MK2

65b kılar: kılan AİK1 // ü: - AİK1, - İAK

66a sevdāyı: sevdāsı AE

** AİK1 (166b), AE (132b), İAK (106a), AİK2 (120b), TTK (106b), MK2

70

Bî-edeblik eylemiş nezdiñde göñlüm cürm[i] var
Çek anı zülfüñ telin eyle resen küstāhı as

71

Bî-nihāyetdir derimde murğ-ı gam merdümleri
Bendedir şimdi müheyyā leşker-i rindān u hās

MÜFRED-İ ĐĀD*

FaÓilātün faÓilātün faÓilātün faÓilün

72

Fālib-i dünyāya cemÓ-i māl-ı dünyādır ğaraž
Anlara bihūde kıl u ħāl-i dünyādır ğaraž

73

İstemez uhrāda onlar Óizz ü cāh-ı devleti
Anların hāhişleri eşġāl-i dünyādır ğaraž

74

Mağsad-ı Óālem budur kim şim ü zer efzūn ola
Çār-sūdan bend olup çengāl-i dünyādır ğaraž

MÜFRED-İ FĀ**

FeÓilātün feÓilātün feÓilātün feÓilün

75

Düşeli hicr eline miñnet-i gam yoldaşım
İñfiÓāl eyledi ayrıldı sürürile neşāt

76

Elbis-i derdile bu cismime ziynet virmiş
Devr-i dūn içre bu gün saÓyile üstād-ı meşāt

77

Bu cihān bāġına girdikse peşimān olduk
Ĝam-ı teşvişile ālūde bu sāhrā-yı bisāt

70a cürm[i]: cezm AE

71a murğ: merd AİK1, İAK, TTK, MK2

71b rindān u: rindān-ı AİK1, İAK

* AİK2 (120b), MK1 (119b), MK2 (90b)

** AİK1 (167a), AE (132b), İAK (106a), AİK2 (120b), TTK (107a), MK1 (119b), MK2 (90b)

MÜFRED-İ ŽĀ*

FeŖilatün feŖilatün feŖilatün feŖilün

78

Oturup kürsiye gel açma cehennem bâbin
%alkı süz itme yeter nâra müdâm ey vâŖiž

79

Dil-i gamnâke feraĥ tabŖa muvâfiĥ söyle
Gire Ŗol güşumuza hoşça kelâm ey vâŖiž

80

Gerçi āgâh olabildikse mey ü maĥbûbdan
Zâhid-i ĥuşke Ŗaĥın virme peyâm ey vâŖiž

81

Yâri tenhâca bulup būs u kenâr itmesini
Meded ol rüz-ı Ŗıyâm itme ĥarâm ey vâŖiž

82

Varaĥ-ı Ŗaşĥ küŖâ eyleme meĥlûndür
VaŖf-ı düzaĥla hemân eyle tamâm ey vâŖiž

MÜFRED-İ ŖAYIN**

MefaŖilün mefaŖilün feŖülün

83

Güzâr itdi gönül biĥûde evĥât
ŖŖmür ser-mâyesi olmaĥda žâyiŖ

84

Niĥün gönderdi fikr it bu cihâna
Seni ĥalk eyleyen %allâĥ-ı ŖâniŖ

85

Naĥif eyle dil-i mirŖât jengin
Tecellî eylesün ĥürŖid-i lâmiŖ

* AĤK1 (167a), AE (132b), İAK (106a), AĤK2 (120b), TTK (107a), MK1 (119b), MK2 (90b)

78b %alkı: %alka AE

81a būs u kenâr: büse-kenâr AĤK1, TTK, MK2

** AĤK1 (167b), AE (133a), İAK (106a), AĤK2 (121a), TTK (107a), MK1 (119b), MK2 (90b)

MÜFRED-İ ĞAYIN*

Fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilün

86

Böyle bir devrân-i dūn olmuş kemâl ehline kim
Bülbülün cāyın tutupdur şimdi gülşen içre zāğ

87

ÖĀdetiñdir bî-vefâlık ey felek urduñ yine
Āteş-i hicrile yanmış şine-i sūzāna dāğ

88

%āne-i dilde gezer yāriñ hayāli gāh gāh
Böyledir kıanūn kim teftiş ider bîmār [1] şağ

MÜFRED-İ FĀ**

Fe'Öilatün fe'Öilatün fe'Öilatün fe'Öilün

89

Yār hicriyle benim berg-i terim kıldı ĥazān
Mîve-i bāğ-ı vücūdum bu felek itdi telef

90

Benim Öāşık bu zamān vādi-i ĥayret içre
Dime Mecnūn ile Ferhādı güzār itdi selef

91

Devr-i cevrenden imiş nevĥa figān eylediği
Anı sen şanma tehî girye ider nāy ile def

92

%āne-i dilde mekān tutdı hayāliñ ey dost
Şöyle kim perver için ĥıfz kılar dürr-i şadef

93

Yetmedim ĥāh-ı dile sa'Öyile nā-kām oldum

* AİK1 (167b), AE (133a), İAK (106b), AİK2 (121a), TTK (107a), MK1 (110b), MK2 (90b)

** AİK1 (168a), AE (133a), İAK (106b), AİK2 (121a), TTK (107a), MK1 (120a), MK2 (91a) // Kıāfiye-yi Müfred-i Fā MK2

89a Yār: Bād AİK1

90b Ferhādı: Ferhād AE, MK2

91b cevrenden: cevrinde AE

Ġālibā zilletile tāliŌimiz buldı Şeref

MÜFRED-İ KĀF*

MefāŌilün mefāŌilün feŌülün

94

Ķader mi tāliŌimden ya kuşūrum
Tecellî saŌyime gelmez muvāfiĶ

95

Bu cismim māŌ-i miĥnetle yoĝurmuş
Beni hūb āferîd itdikde %ālîĶ

96

MuĶaddemden felek görmüş münāsib
Cefā Ķaftānını egnime lāyîĶ

97

Geçen ŌaşĶ ehline vāriş ben oldum
Bu demdir dem degil maĶbūl sābîĶ

98

Serîr-i mülk-i tecrîde nişînim
Cihāndan eyledim ĶatŌ-ı ŌalāyîĶ

MÜFRED-İ KĀF**

MefŌülü mefāŌilü mefāŌilü feŌülün

99

Dünyāya heves itme ŐaĶın derd ü belādır
%oş ol ki cihān Ķaydı degil merdüm-i bî-bāĶ

100

* AĶ1 (168a), AE (133b), İAK (106b), AĶ2 (121b), TTK (107a), MK1 (120a), MK2 (91a)

** AĶ1 (168b), AE (133b), İAK (107a), AĶ2 (121b), TTK (107b), MK1 (120a), MK2 (91a)

99a ü: - AĶ1, - İAK

99b ol ki: dāne ki AE // Ķaydı: Ķayd AĶ1

Gāh cevr ü cefā gāh šafā gāh mezellet
Dil virme murād üzre döner šanma bu eflāk

101

Bir bencileyin miñnet[i]-keş bahtı kara yoğ
Mānend baña var mı qanı dıdesi nemnāk

102

MenŎ eylemek ister ki beni yārdan ağıyār
Deryā yolını hiç tuta mı ħarla ħāşāk

103

ŎĀşıq aña terk itdi kamu varını cümle
Endiş-i cihān qaydı nedir itmeye idrāk

MÜFRED-İ LĀM*

FeŎ ilātün feŎilātün feŎilātün feŎilün

104

Dime bî-kes baña Ŏālemde enişim çoğdur
%ātırım şormadadır merdüm-i endüh u melāl

105

Yāri tenhāda bulup rüz-ı şıyām olsa da dil
Göricek bayram ayın rüze küşād eyle hilāl

106

Ey gönül taŎn-ı Ŏadū gelse de rencür olma
Seng-endāz ideler böyle ki bir virse nihāl

107

ŎĀrifñ kıymeti yoğ cāhile düşmüş meydān
Güşe-i vahdete çekmiş özini ehl-i kemāl

108

Fāñdir devlet-i dünyā ile mesrūr olma
Bir kemālñ ola elbette verāsında zevāl

100a ü: - AİK1, - İAK, - MK2

101a Bir bencileyin: Bir ben bencileyin TTK

102a ki: - İAK

103a aña: oña AİK1, İAK

* AİK1 (168b), AE (133a), İAK (107a), AİK2 (122a), TTK (107b), MK1 (120b), MK2 (91a)

104b u: - AİK1, - İAK

105b küşād eyle hilāl: küşā eyle ħelāl AİK1, İAK, MK2

107a kıymeti: kıymet AİK1 // yoğ: - AE

MÜFRED-İ MİM**

Fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilätün fe'Öilün

109

Āh u vāh ile güzār itdi günüm Öālemde
Görmedim tāliÖ-i dünüm ide bir lutf u kerem

110

Reşk ider kesb-i feraĥ bir dem idersem bu felek
Tır āmāde kılar nezdime ğam derd ü elem

111

Cām-ı mey sāķi-i gül-ruĥ daĥi yār olmazsa
Çeşmime zindān olur olsa eger bāĝ-ı İrem

112

Kān-ı cismimde bulunmuş ki şükür eksilmez
Dilde hicrān āteşi şinede dāĝ dıdede nem

113

Böyle bir bār-ı girān Ö āciz ü bı-tāb oldum
Çadd dü-tā eylememişdir çekeli cevr ü sitem

MÜFRED-İ NÜN*

Fa'Öilätün fa'Öilätün fa'Öilätün fa'Öilün

114

Çāre kılmaz n'eyleyim baĥt-ı zebün-ı dünümüz
Nāle itmek kārım oldu devr elinden her zamān

115

** AİK1 (169a), AE (134a), İAK (107a), AİK2 (122a), TTK (107b), MK1 (120b), MK2 (91b)

109a u: -AİK1, -AE, -İAK, -AİK2, -MK1, -MK2

109b u: - İAK, -MK2

110b ü: - AİK1

111b olur olsa: olursa AE

112a Kān: Kām AE, Cān TTK, Kār MK2

113a ü: - AİK1, - İAK, - MK2

113b ü: - AİK1, - İAK

* AİK1 (169a), AE (134a), İAK (107b), AİK2 (122a), TTK (107b), MK1 (120b), MK2 (91b)

Yāri ağyar ile görmek Őaşıka düşvār olur
Görmeden yegdir anı bir gūşede olmađ nihān

116

Yār vaşlından baŐid oldum deyu gel ğam yeme
Şabr-ı Eyyūb ile ey dil nefsiñi kıl imtiḥān

117

Gördiği sāŐat nigāri çāresiz dil zār ider
Vağt-i gül geldikde elbet Őandelīb eyler fiđān

118

Göñlümi cezb eyleyüp aldı ĥired varım şamu
Şadd sehı nāzik edā bir şıveli şaşlar kemān

MÜFRED-İ VĀV*

Meföülü mefaŐılı mefaŐılı feöülün

119

VāŐiż didi nār ile dūzaḥ vaşf-ı dil-ārā
Vāşıl olıcağ cennet olur hicrde tamu

120

Nabzımdan eliñ çek beni terk eyle tabībā
ŐAşkıñ elemi zaḥmına yođ dünyāda dārū

121

Dil keştişi ğarđ oldu bu gün baḥr-ı ğam içre
Bir ḥāl ile şurtardı beni leşker-i řayđu

122

Sāyende beni bir iki gün eyle müsāfir
Ey çarḥ cefā eyleme raḥm it baña yā hū

123

Bı-dād kılar ya kime şekvā ideyim ben
Efsūmı řavı siḥrile bir ğamzesi cādū

MÜFRED-İ HĀ**

116a baŐid: beri İAK

* AİK1 (169b), AE (134a), İAK (107b), AİK2 (122b), TTK (108a), MK1 (121a), MK2 (91b)

123b Efsūnı: Efsūn AE

** AİK1 (169b), AE (134b), İAK (107a), AİK2 (122b), TTK (108a), MK1 (121a), MK2 (91b)

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

124

ÔĀşıka yāriñ cemāli zāhide cennet gerek
Fütüñiñ sükker murādı gāv [u] har ister giyāh

125

Yāra nezdiñ olsa dil Ôaşq āteşi efzün olur
Kesb-i nūr eyler hemān şemse qarīb olduqça māh

126

Bāver itmemeşken itmışdir dili kılsun harāb
Hiç diler mi mülkini vırān ider mi pādişāh

127

Dām-ı zülfinden giriftār eyledi bi-ih̄tiyār
Gör ne āfet gamzesi cellād bir çeşmi siyāh

128

Cevre tākat cevri miqdārınca vir yā Rabbî sen
Bi-liyākat cevri çok dil-dāra düşdüm āh vāh

MÜFRED-İ YĀ*

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

129

Ne gezer dilde hatır içre hayāliñ ey dost
Şerer-i āteş-i Ôaşkıyla dolu gönüm evi

130

Nā-pesendāne revişim hele idrāk itdim
Ahter-i tāli'ımız gerçi nuhūsetde kavî

131

125b eyler: eyle AE

* AİK1 (170a), AE (134b), İAK (108a), AİK2 (123a), TTK (108a), MK2

Rüz şeb ey perî her hâlile şiddetli olur
Sende cevır ile cefâ bende mahabbetle sevi

132

Fa'û n iderse nola zâhid ki budur mu'û tādım
Severim hânde şırîn kaşı kemân mâh-ı nevi

133

Çâr-yârîñ ben kılıyım bir de zamırim fehm it
Râh-ı Óaşk içre murâdım ola bilmem ÓAlevî

TÂRİ%**

Fa'ûilatün fa'ûilatün fa'ûilatün fa'ûilün .

Şerbet-i mevti içirdi Óaķıbet devrân baña
Vaķt sâ'at irdi mühlet virmedi bir ân baña

Var ümıdım ka'û-ı dest itmeme tutup dâmânını
Merhâmet şefkat kılar elbet şeh-i merdân baña

Mahlaşım dirler Türâbî nâmım el-Hâc ÓAlî
Post-nişînlık hıdmetin Hâķķ eyledi ihsân baña

Vüs'ûatiñ elde iken şöyle didi târîhini
%âme destimde işâret eyledi bir cân baña

Şermsârım rû-siyâh cürmümle şâhım el-amân
Pîr-hünkârım meded kıle eyle bir dermân baña

1

DESTÂN*

6+5

I

Bu devr-i cihâniñ hâlını güş it
Kimse virmez saña bir nân parasız
Hemân çalış kaşan vaķtını hoş it
Sevdicegim dönmez devrân parasız

II

Naşîhat eylerim işit sen beni
Zalâm iseñ dolaş Hindi Yemeni
Her nereye varırsañ kovarlar seni

131a Rüz şeb: Rüz u şeb MK2

** AE (135a), MK1 (121a), MK2 (92b)

* TTK (108a)

Ġāyet sakīl olur insān parasız

III

Ġuru lāf eylesen hiċ biri taċmaz
Māl-i hūlyā itseñ ōkaġı çıċmaz
Dostuñ olsa dahi yūzūne baċmaz
Evde ċoymaz seni babañ parasız

IV

Borċ alsañ herif ċapıdan gitmez
Söz vireyim diseñ ol ċabül itmez
Ġurūsuñ olmasa hiċ işiñ bitmez
Virürler mi bir tek ōğan parasız

V

İmtihān eyleyüp bir kerre görseñ
Biraz aġız ōatup laċlaċı virseñ
Mevtālarım iċün gel oċu dirseñ
Bir faċih oċumaz Ġurōān parasız

VI

İmām efendiyi gör sen de hālā
Olur mı bu halka geċüp pişvā
Mināreye çıċmaz müōezzin aslā
Ġırāōat eylemez ezān parasız

VII

Aslā ċulaċ asmaz dostuñ sōzūne
Yārān-ı ōadıċıñ baċmaz yūzūne
%astalıċda kehle dūşse gözūne
Yanıña uġramaz bir cān parasız

VIII

Gōñül ārzū ċeker bir hūb-liċāya
Vāfir altun gerek böyle ōafāya
Gōmlek al bāzırgān virmez duōāya
Dūkkāniñ ōñinde dolan parasız

IX

Müftiden alınmaz bu ōeyne fetvā
Ġākimler aċċesiz görür mi daōvā
Kürşye çıċsa da vāōiz ōulemā
Naşihat eylemez bir ān parasız

X

Eflātūn olsan da ċikmete dalsañ
Dört köşe dūnyāniñ kühini bulsañ

ƒađları yürüdüp evliyā olsañ
%alk n'eylesün çuru bürhān parasız

XI

Yoğluğı kimseye %udā virmesün
Güç olur bir para ele girmesün
Yoğurdı sen hele düşde görmesün
Kim virür bir şaşış ayran parasız

XII

Olmadığı vağıt şalmalı nā-çār
Ağçe lāzım gözüm cümleye her bār
ØUıuvv ü řānıñ rifØati şalkar
Elbet gedā olur sultān parasız

XIII

Toğrı degil ise bende řabāhat
Tüvāngerler ile görüş ne hācet
Müflise yağlaşma iller seyr it
Gelse semtiñize řoymañ parasız

XIV

Tekebbürden başıñ iyebilmezsiñ
Bir kimseye hāliñ diyebilmezsiñ
Şızarılmış kebāb yiyebilmezsiñ
Eller yesün sen de kıvran parasız

XV

Elde para yoksa hūlyā düzmeli
Miñnet-i felekle bağrın ezmeli
Alacağlılardan şaçup gezmeli
Söylemeli bir çok yalan parasız

XVI

Bedāvā řarnıñı doyursañ olmaz
Řalkub gider iken yađañı şalmaz
Fātiha ođusañ ağçeye almaz
Yeme dayağ yersiñ amān parasız

XVII

Řaśśāba söylesen işidüp duymaz
Yağcı olan hele semtine şoymaz
Der-be-der olursuñ hāşılı uymaz
Çuru ekmege bağa yavan parasız

XVIII

Para ile biter maħabbet ülfet

Anıñcün çekilür derd ü meşakkat
Zerre olmaz idi ğavġā-yı keşret
%ālî ola idi meydān parasız

XIX

Levhē naqş eylemiş taqdir-i Sübhān
Baş itdiği cümle kerem ü ihsān
Türābî gelmişiz cihāna Öüryān
Gideriz dünyādan Öüryān parasız

II

DESTĀN-I DİĞER*

8/4+4

I

Eski sebağdan geçüben**
Gel çevir evrāğ didiler
Rihlet bāngi itdi šadā
Diñle hey ahmağ didiler

II

Gitdi Öömür zāyiÖ hebā
Derdiñe yoğ soñra devā
Ya n'ola hāl rüz-ı cezā
Hāline bir bağ didiler

III

Sende nedir bu semelik
Şatma baña gel dedelik
Şirtına bir elli çelik
Urmalı mutlağ didiler

IV

Foğrı yürü Hāğğ yolına
Raħm ide Allāh kulına
Kul rāh-ı Hāğda buluna
İşte bu aħlağ didiler

V

Cāy-ı cihān miħnet imiş
Āhiri hem hasret imiş
Yoğ yere ġayret imiş
Çekdigin alçağ didiler

* AİK2 (123b), TTK (109a), MK2 (83b)

** MK2 nüshasında musammat koşma şeklindedir.

VI

Ĥađ diyeyim diñle beni
Bilmediñ āh sen de seni
Āteş-i hicrile teni
Bilmez iseñ yağ didiler

VII

Ķılsa vefā vaŖde güzel
İşte ĶariĶ oldu ecel
Ya ne bu biĥūde Ŗamel
Vay gidi torlağ didiler

VIII

Gerçi behāyimce imiş
Lağlağ söz çoğca dimiş
“Men Ŗaref”i bellememiş
Māyesi bi-pāđ didiler

IX

Menzilini buldı bulan
Var yūri sen böyle dolan
Gördi beni Ŗārif olan
Ķupđuru Ķulađ didiler

X

Bāb-ı tevekkülde şafā
Bul anı gel çekme cefā
İşte bu teslim-i rızā
Boynuña gel tağ didiler

XI

Dünyāyı bir yana Ķoyun
%ān-ı ĶanāŖatla doyun
Varlığımı cümle şoyun
Ķalmalı çıplağ didiler

XII

PİR yedine irmedi bu
ŖAĶlı sere dirmedi bu
ŖAŞĶa boyun virmedi bu
Ŗlse de ĥortlađ didiler

XIII

MünĶariĶ oldu bu işiñ
RifŖatini buldı eşiñ
Dünyā için bu gidişiñ
SürŖati Ķıvrađ didiler

XIV

Vay saña vay başıña taş
Dünyâ için böyle şavaş
Hâk yolına cân ile baş
Virmedi kırkağ didiler

XV

Terk-i cihân itmez iseñ
Ölmeden öñ ölmez isen
Bunda seni bulmaz iseñ
Başına toğmağ didiler

XVI

Şıdķile gūş eyle cevāb
İşte budur rāh-ı şavāb
Maħlaşımız oldu Tūrāb
Āhiri toprağ didiler

3*

DESTĀN-I DİGER

Gūş eyle birāder diñle ahvālim
Bu dest-i devrāndan şikāyetim var
Tükenmez söylesem kıl ile kālīm
Göñül şādile hikāyetim var

%ayli zahmet çeküp şararub şoldum
Ararken bir kolay şanŖatı buldum
Zalāmlıķ yolında baş kalfa oldum
Şükür bir kimseden ne hācetim var

Şorma suŖāl itme sen ben bi-haberden
Miñnetim eksilmez bilmem kaderden
Başım hālî degil derd ü kederden
Gelme ğam yanıma kaşāvetim var

Fikirden yapırdım bir hayli çörek
Lağlağ helvāsı hayālden börek
Kıruntudan pilāv isterseñ yemek
Gice gündüz kaynar Ŗimāretim var

XV 1 itmez: olmaz AİK2, TTK, MK2
* AİK2 (124a), TTK (110a), MK2(84a)

Müflis defterine vardım yazıldım
Kimse rahma gelüp itmedi yardım
Düşünmeden ğayrı uyuza kıardım
Kaşındığım bu kim harâretim var

Didiler kıurÓada güzel fâliñdir
Zükûretlik eskiden seniñ hâliñdir
Söz añlamadığım beynim kıalındır
ÓAklıñ kısa biraz zekâvetim var

Kıulağım sağırđır budur kederim
Çağırsañ bağırsañ olmaz haberim
İşâretle söyle idrâk iderim
Bihûde şanma sen ferâsetim var

Fikr eyledim ğâyet güzel bu hâlim
Tükenmez halkla bu ceng cidâlim
Kıonuşmak isterseñ gel gör kemâlim
Fuzsuz çorba gibi hâlâvetim var

Cümleye şâmildir hâlimiz Óayân
Bı-edeb kötü bende nümâyân
Dayakla ülfetim çokđur her zamân
Çâr-şüda bázârda rezâletim var

Óİrfânlığım olmaz bahâne
Benim teg gelmemiş devr-i cihâna
Şüretim beñziyor gerçi insâna
Žâhirde gösterür bir kıyâfetim var

Bahâdır olmaz mı kışi hâlince
Kıolay olur elbet geri kıalınca
Dögüşde ğavgâda bir zor gelince
Sıvışıp kaçmada şecâÓatim var

Şırası gelince namâz kıılarım
Çıkarken mescidden pâ-buç çalarım
Çoğunuñ başını derde şalarım
%ırsızlıkda benim hilâfetim var

İncitme vâÓizâ gel eyle kerem
Zühd ü takvâ üzre dirseñ gidemem
Bayram namazını terkin idemem
Yılda iki kerre Óibâdetim var

Yoқdur zerre kıadar namus uÓârım

Şedîd-i fitneye ğavgâ ararım
Dögüşsem dögerler kırıkdır zârım
Bu işde Óâkıbet nedâmetim var

Cin toplama remel her kâr bilürüm
%âlî şanma seri esrâr bilürüm
Açık kapuda görsem ne var bilürüm
İşte dürlü dürlü kerâmetim var

Heves iden çokdur gör baña tâlib
Bu yüzden riÓfat-i şevketim ğâlib
Yalñız degilim bir çok muşâhib
Bî-namâzlıkda biñ cemâÓatim var

Söyle ahvâlini sen her taraftan
Ğurüşuñ yoğ ise ne olur lâfdan
Tezkire vireyim var al şarrâfdan
Düşürdüñ vağtimi sehâvetim var

Terk eyleyebilmem budur mecâzım
Anda keşf eylerim ihfâ-yı râzım
Ya nice ideyim her vağıta lâzım
Mey-fürüşa ğayet itâÓatım var

Dellâl çağırırım herkes inansun
Mey ü mañbûb ile meclis donansun
Herkes kişesinden yesün kazansun
Sâyemde varsunlar Óadâletim var

Türâbî hatm oldu bu dâstânım
Ğâh tağ u bayırdan söyler zebânım
Parasız kalırsam şıķılır cânım
Benim de böylece bir Óâdetim var

DİVANINDA OLMAYAN ŞİİRLERİ

1*

Bir şah ki hükmünde olmazsa muhkem
Dağıtır askeri han üstüne
İşinin tedbirin bilmeyen adem
Şaşırır tedbiri yan üstüne gider

Hakikatsiz adem ne bilir kıymet
Deratı devlette bulunmaz kudret
Bir mert ki namerde ederse hürmet
Zayi olur emek, nan üstü gider

Varıp boyun eğme namert payine
Mevla gazap eder kalbi haine
Akıllı Tütabi uyma lâine
Şaşırır tedbirin can üstüne

2

Seyyid Ali Sultan himmet eyledi
Açıldı meydana çırağ uyandı
Münkirlerin özü gözü bağlandı
Şulesinden Sersem Ali Baba'nın

Mümine ezelden verildi murat

* 1-12 arası şiirler İsmail ÖZMEN'in Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi Kültür Bak. Yay. C.4 Ankara 1998 kitabından alınmıştır.

Gerçek aşık olanların gönlü şat
Sultanın elinden Yezitler feryat
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Taştı Kevseri bol Kızıl Deli'den
Kanmıştır aşıklar kalubeliden
Harici şaşırıldı darbı Ali'den
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Zahide sen şöyle gezme bihaber
Riya kaplamıştır seni serteser
Bülbüllerin zar ü efganı biter
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Sadhezar Yezid'e olsun lanetler
Müminlere daim olsun rahmetler
Turabi'ye in'am olsun himmetler
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

3

Gerçek erenlerden budur niyazım
Eşiğinde sersem Ali Baba'nın
Recep Paşa ister gönülden yardım
Dergahında Sersem Ali Baba'nın

Niyazımız budur sırra erenler
Can gözüyle daim Hakkı görenler
Erkân ile çırağı uyananlar
Meydanında Sersem Ali Baba'nın

Aşkı niyaz olsun Hasan Dedeye
Cümle kardaşların Sadık Babaya
İhtiyacız daim hayır duaya
Himmetine sersem Ali Baba'nın

Erenler meydanı bağı iremdir
Türabi'nin şahı sahipkeremdir
Gözcümüz bekçimiz Baba Sersem'dir
Gulamımız Sersem Ali Baba'nın

4

Rugerdan olanlar fani cihandan

Menzili ukbaya ilişti kaldı
Huşku riya ile zahid gümandan
Geçmedi esmaya ilişti kaldı

Semti Turu aşka doğrusa rahı
Matlubu maksudun verir şehinşahı
Şecerden hitabı (İnni enallah)
Hazreti Musa'ya ilişti kaldı

Nazar kıl dide-i ibretle cana
Doldurur alemi nedir bu derya
Şemsbin olmamış haffaşı ama
Behişte Tuba'ya ilişti kaldı

Türabi zar eder leyl ü neharı
Semti düşvar imiş bu aşkın karı
Kimse bilmez nedir ledün esrarı
Bir gizli manaya ilişti kaldı

5

Biz kalenderliği ihtiyar ettik
Kanaat mülkünde uzlet bizimdir
Sırr-ı hakikati dile yar ettik
Bu alemde ancak devlet bizimdir
Bu nefsin varını odlara yaktık
Gönlümüz hak olup alçağa aktık
Umuru dünyayı elden bıraktık
Babı tevekkülde vahdet bizimdir

Zikrü tevhit ile gönlümüz verdik
Bir canımız vardı canana verdik
Aşk-ı Huda ile mürşide erdik
Arsa-i aşk içre rif'at bizimdir

Türabi haline şükreyle her dem
Rizayi Hak gözet olagör ebsem
Surette zillette görürse adem
Manada Huda'dan nimet bizimdir

6

Erenler serveri gerçekler piri
Hünkâr Hacı Bektaş erleriyiz biz
Balım Sultan Abdal Musa şahımız
Seyyid Ali Sultan gülleriyiz biz

Sarı İsmail Hacım Sultan ulumuz
Şah-ı Horasan'a çıkar yolumuz
Muhammed Ali'den kokar gülümüz
On iki tarikatın serveriyiz biz

Kaygusuz Sultan'dır bir serdarımız
Kara donlu candır türbedarımız
Kanber Ali Sultan şehsüvarımız
Necef deryasının gülleri biz

Türabi üçlerin birisi oldu
Yedilerle kırklar meclise güldü
Horasan erleri azmedip geldi
Muhammed Ali'nin kulları biz

7

Salma dil gemisin engine aşık
Erenler aşkına pâyân bulunmaz
Her yerde keşfetme sakın hakayik
Anı fehmeyliyen bir can bulunmaz

Muhtefi oldular Óalemdede erler
Kıymetsiz olmuştur ilm ü hünerler
Her kime sorarsan arifiz derler
Benden özge baktım nadan bulunmaz

ÓArifin halini tarif ne hacet
Efsane sözlerden eyle feragat
Kande göster bana sahip keramet
Ali çoktur Şah-ı Merdan bulunmaz

Türabi cihanda olduk serseri
Fehmeden kalmamış dürr ü gevheri
Kimsenin kimseden yoktur haberi
Böyle Óacayıp seyran bulunmaz

8

Adem, huri şu dünyaya gelmeden
Muhammed Ali'nin nurun gördün mü
Hak nasibin almış kudret eliyle
Hünkâr Hacı Bektaş Piri gördün mü

Gel gidelim Seyit Ali izine
Yüz sürelim ayağının tozuna
Kırklar meydanında pir niyazına

Dara Mansur olan eri gördün mü

Şu dünyayı hamur edip yuğuran
Dokuz baba dört anayı doğuran
Hitabı eleste bize çağırın
Can içinde canan gördün mü

Men Óaref sırrına sırdaş kandedir
Senden sana yakın yoldaş kandedir
Yol gösteren sana kardaş kandeir
Ol şahı alamet çarı gördün mü

Türabi Baba'nın dilde imamı
On iki imam on yedidir erkânı
Mihrab ü minberde Sebu'lmesani
Cemalinde pirin varı gördün mü

9

Şâh-ı Merdanın kulları
Hacı Bektaş'ın gülleri
İlm-i ledün bülbülleri

Kemer beste miyan beste
Gül destsdir Bektaşiler

Her seher açılır meydan
Sürerler Óayn-ı cem erkân
Ta ezel ahdiyle peymân

Kemer beste miyan beste
Gül destsdir Bektaşiler

Elif okurlar ötürü
Pazar ederler götürü
Yaradan Haktan ötürü

Kemer beste miyan beste
Gül destsdir Bektaşiler

Sekahüm Rabbihüm derler
Şeraben tahur içerler
Sır için serden geçerler

Kemer beste miyan beste
Gül destsdir Bektaşiler

Aşk-ı Allah kıblegahım
Vechullahtır secdegahım
Gnlmdedir beytullahım

Kemer beste miyan beste
Gl destsdir Bektaşiler

Trabi'nin sözü haktır
İster dinle ister bak dur
Gönlümde garazım yok

Kemer beste miyan beste
Gl destsdir Bektaşiler

10

Arşı krs kalem olmadan dzler
Ali rahmet dendiğini gördün mü
Otualtı yılda bir kuzu kuzlar
O kuzunun emdiğini gördün mü

Yedi karpuzu var, yedi bıçağı
O yedi karpuzun kaçtır kçeği
Yedi bacası var, yedi ocağı
Ateşinin yandığını gördün mü

O bahçenin kaç gl var dikensiz
Tellalı var gevher satar dkknsiz
Ya o kimdir d cihanda meknsiz
Bu devranın döndüğünü gördün mü

Atam doğunca ben vurdum adını
Anam kız iken çok emdim sütünü
Yüz dördün hangisi bulmuş bedini
Ol iki gözden indiğini gördün mü

Onda bir hayvan var bir Şeyler yemez
Trb sırrını kimseye demez
Bu canlı camide kim kıldı namaz
Sela verip döndüğünü gördün mü

11

Ltfeyle Hnkrım Hakk'ı seversen
Ağlatma şu beni eller içinde
Hep bizi syleşir bu halk-ı alem

Beni destan ettin diller içinde

Can şikârın olsun yürü baz ile
Sür zevk u safayı şimdi saz ile
Sen yeşiller giy de salın naz ile
Ben karşında gezem çullar içinde

Ben seni seveli bir an gülmedim
Arayıp derdime derman bulmadım
Çok gülistan gördüm böyle görmedim
Sencileyin taze güller içinde

Türâbî der bu dem çeşmîme bakar
Nar-ı hasret ile bağrımı yakar
Yollarında durmaz bulanık akar
Gözlerimin yaşı seller içinde

12

Derd ü gamın gevherini bulmağa
Kasvetin bahrine daldık bakalım
Ümidimiz vardır halâs olmağa
Girdabı mihnete kaldık bakalım

Bir güruha bende hem sırdaş olduk
Gahi pestü geda gahi başolduk
Harabat ehline ayakdaş olduk
Melamet tablını çaldık bakalım

Takdirde bağlanıp demişiz beli
İrade-i cüz'iden çekmişiz eli
Dümeni şikeste keşti-i dili
Nihayet engine saldıık bakalım

Türâbî çäkettim Øalemdede özüm
Hatmeyledim bunda encâmı sözüm
Bezm-i erenlerden hey iki gözüm
Mahfice teselli aldık bakalım

13

NEFES

Eski sebaktan geçiben
Gel, çevir evrak! Dediler

Rihlet-i bang etti sada
Dinle hey ahmak dediler

Gitti ömür zayı, heba
Derdine yok sonra deva
Ya n'olacak ruz-u ceza
Haline bir bak dediler

Sende nedir bu semelik?
Satma bana gel dedelik
Sırtına bir elli çelik
Urmalı mutlak dediler

Doğru yürü Hakk yoluna
Rahm ede Allah kuluna
Kul reh-i Hakk'ta buluna
İşte bu elyak dediler

Cah-ı cihan mihnet imiş
Ahır hem hasret imiş
Yok yere bir gayret imiş
Çektiğin alçak dediler

Hakk diyeyim dinle beni
Bilmedin ah sen de seni
Ateş-i hicr ile teni
Bilmez isen yak dediler

Kılsa vefa ahde güzel
İşte karib oldu ecel
Ya ne bu beyhude emel
Vay gidi torlak dediler

Gerç bahayimce imiş
Laklaka söz çokça imiş
Men Őarefi bellememiş
Mayesi bî-pāk dediler

Menzilini buldu bulan
Var yürü sen böyle dolan
Gördü seni Őārif olan
Kupkuru kavlak dediler

Ben dedim: Ey ehl-i himem
Bende kamu derd ü elem

Eyle bana lutf u kerem
Bu söze Hakk! Hakk! Dediler

Bab-ı tevekkülde safa
Bul anı var çekme cefa
İşte bu teslim ü rıza
Boynuna gel tak dediler

Dünyayı bir yana koyun
Han-ı kanaatde doyun
Varlığını cümle soyun
Kalmalı çıplak dediler

Pır yedine ermedi bu
Aklı sere dermedi bu
Aşka boyun vermedi bu
Ölse de hortlak dediler

Munkariz oldu bu için
Rifóatini buldu eşin
Dünya için bu gidişin
Süróati kıvrak dediler

Vah sana vah başına taş
Dünya için bu ne telaş
Hakk yoluna can ile baş
Vermeli korkak dediler

Sıdk ile güş eyle cevap
İşte budur rah-ı savap
Mahlasım oldu bu Türāb
Ahır toprak dediler

14*

Bir şah ki hükmünde olmazsa muhkem
Dağtır askerin han üstüne gider
İşin tedbirin bilmeyen ādem
Şaşırır tedbiri yan üstüne gider

Hakikatsiz ādem ne bilir kıymet
Dāratı devlette bulunmaz kudret
Bir mert ki namerde ederse hürmet

* Bu şiir, Erdoğan Kutluay'ın Alevi-Bektaşî Gerçeği Alfa Yay.İstanbul 2000 s.228 kitabından alınmıştır. Kanaatimizce bu şiir üslup, kelime dağarcığı ve söyleyiş bakımından Tūrābî'ye ait olamaz.

Zayi olur emek, nan üste gider

Varıp boyun eğme namert pāyine
Mevla gazap eder kalbi haine
Akıllı “Türābî” uyma lāine
Şaşırtır tedbirin can üste gider

15**

Akıl üstümüzde fikrimiz nazır
Her gönülde geçen eri biliriz
Her nerde çağırsak Hak orda hazır
Ziyaret edecek yeri biliriz

Üstümüzden kesme nimesi namı
Cümleyi yarattı ol cömert kâni
Tarikat babının yolu erkânı
Hazret-i Adem'den beri biliriz

Hubiler gafletten yeni uyanır
Müritlet şeyhine her dem dayanır
Divaneler bizi beyhude sanır
Ezelden erkânı yolu biliriz

Türabi'yem lali güher yolumuz
Eynimizde silahımız zırhımız
Alnımız mihrapta yoktur korkumuz
Zara dayanacak yeri biliriz

16*

Bir tutarız, gelen tavukla kazı
Gideriz her yere bilmeyiz nazı
Hiç ele almadan üç telli sazı
Görmeden aşık olanlardanız

Bilmeyiz nasıl şey; yalanla düzen
Değiliz çapkınlık sırrını sezen
Vermeden kendine, bir çeki düzen
Gönülden gönüle dolanlardanız

** Bu şiir Mehmet Yardımcı'nın “Cönklerden Gün Işığına” Milli Folklor C.1 S.3 Güz 1999 s.26 isimli makalesinden alınmıştır.

* Bu şiir www.antoloji.com sitesinden alınmıştır.

Biz aşka getirdik, suasan bülbülü
Yare vermek için desteyle gülü
Binbir zerafetle açan sümbülü
Erenler bağından yolanlardanız

Can diyene, canım, cananım deriz
Sözüne sadıkız; özüne eriz
Sevmeyen illerde durmaz gideriz
Biz bizi sevenlerle; kalanlardanız.

17

Gel gönül gidelim aşk ellerine
Maksudun yar ise bir tane yeter
Fikr eyle kıldığın amellerine
Heva-yı cehl ile efsane yeter

Beyhude işlerin terk eyle mutlak
“Küllü men aleyha fan” dedi Hak
Cihan baki değil hikmetine bak
Bu bir söz arife bahane yeter

Meyl-i dünya için gel olma bed-nam
Kim aldı felekten muradınca kâm
Ölüm var mı yok mu ahir-i encam
Vakit geçirmeye virane yeter

Türabi özünü pay-mal eyle
Erenler yolunda kesb-i hal eyle
Şu fani dünyayı bir hal eyle
Gelip konan geçti nişane yeter

(Güzel, 1999:453)

18*

Tarikat kutbunda on iki hizmet
Fark edip onları bilmeli imiş
Birinci pazbenttir mümüne sünnet
İkinci iznikci imlalı inmiş

Üçüncü hizmetçi Seyyidi Farruş
Dördüncü Semanı pek (ibrikci)
Beşinci hizmetçi kulam-ı Kamber
Altıncı çerezci Cabiri Ensar

Yedinci sakidir Sakiyet Kevser
Sekizinci zakir olan zikreder

* Bu şiir Ömer Uluçay'ın Alevilikte Cem Nefesleri Adana 1996 isimli kitabından alınmıştır.

Dokuzuncu İbrahim'e kurbana
Bize miras keydi Guruh-u Naci

Çekilip cemevine gelse bir kaç
Ona hak nasihatı vermeli imiş
Onuncu gözcüdür İsrail gibi
Onbirinci peyik Mikail gibi

On ikinci Semaha layık ola
Sireti suretine muvafık ola
Türabi bunları bilmeyen aşık
Bir kâmil mürşidi bulmalı imiş

Bir şah ki hükmünde olmazsa muhkem
Dağıtır askeri han üste gider
İşinin tedbirin bilmeyen adem
Şaşır tedbiri yan üste gider

Hakikatsiz adem ne bilir kıymet
Deratı devlette bulunmaz kudret
Bir mert ki namerde ederse hürmet
Zayi olur emek, nan üste gider

Varıp boyun eğme namert payine
Mevla gazap eder kalbi haine
Akıllı Türabi uyma laine
Şaşırtır tedbirin can üste gider

Adem, huri şu dünyaya gelmeden
Muhammed Ali'nin nurun gördün mü
Hak nasibin almış kudret eliyle
Hünkar Hacı Bektaş Piri gördün mü

Şu dünyayı hamur edip yuğuran
Dokuz baba dört anayı doğuran
Hitabı Eleste bize çağırın
Can içinde canan yarı gördün mü

Gel gidelim Seyit Ali izine
Yüz sürelim ayağının tozuna
Kırklar meydanında pir niyazına
Dara Mansur olan eri gördün mü

Men'aref sırrına sırdaş kandedir
Senden sana yakın yoldaş kandedir
Yol gösteren sana kardaş kandedir
Ol şahı alamet Çarı gördün mü

Türabi Baba'nın dilde imanı
On iki imam on yedidir erkani
Mihrabü minberde Seb'ulmesani

Seyid Ali Sultan himmet eyledi
Açıldı meydana çırağ uyandı
Münkirlerin özü gözü bağlandı
Şulesinden Sersem Ali Baba'nın

Taştı Kevseri bol Kızıl Deliden
Kanmıştır aşıklar Kalubeliden
Harici şaşırıldı darı Ali'den
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Mümine ezelden verildi murat
Gerçek aşık olanların gönlü şat
Sultanın elinden Yezitler feryat
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Zahide sen şöyle gezme bihaber
Riya kaplamıştır seni serteser
Bülbüllerin zar ü efganı biter
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Sadhezar Yezid'e olsun lanetler
Müminlere daim olsun rahmetler
Türabi' ye in'am olsun himmetler
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Erenler serveri gerçekler piri
Hünkar Hacı Bektaş erleriyiz biz
Balım Sultan Abdal Musa şahımız
Seyid Ali Sultan gülleriyiz biz

Kaygusuz Sultan'dır bir serdarımız
Kara donlu candır türbedarımız
Kanber Ali Sultan şehsüvarımız
Necef deryasının güheriyiz biz

Sarı İsmail Hacım Sultan ulumuz
Şah-ı Horasan'a çıkar yolumuz
Muhammed Ali'den kokar gülümüz
On iki tarikatın serveriyiz biz

Türabi üçlerin birisi oldu
Yedilerle kırklar meclise güldü
Horasan erleri azmedip geldi
Muhammed Ali'nin kullarıyız biz

SONUÇ

Hazırladığımız bu çalışmayla Osmanlı İmparatorluğunun dağılmaya başladığı, modernleşmenin zaruret olduğunun anlaşıldığı, birbiri arkasına reformların yapıldığı yüzyıl olan XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın Alevi-Bektaşî sahasında eserler vermiş olan Tûrâbî'nin hayatı, yetiştiği sosyal çevre, sanatı, sözlü kültür içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üzerinde bugüne kadar tam ve sağlıklı bir metin neşri yapılmayan Tûrâbî Divânı'nın sekiz nüshası karşılaştırılarak ortaya sağlam bir metin konulmaya çalışıldı. Sonra bu metinden hareketle inceleme aşamasında metni IV bölüm halinde değerlendirdik. Bu çalışmanın sonucunda vardığımız sonuçları kısaca şöyle özetleyebiliriz.

1- Bugüne kadar Tûrâbî'nin hayatı ile ilgili bilgiler çok az olup bilinen bilgilerin sürekli tekrarından öteye geçememiştir. Bu çalışmayla Tûrâbî hakkında bilgi veren kaynaklar taranmış, onun dedebaba oluş süreci ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca dedebabalık yaptığı yıllarda Hacı Bektaş Türbesinde yaptığı imar faaliyetleri, merkezin dışındaki Bektaşî türbelerine verdiği önem göz önüne serilmiştir.

2- Elimizde müellif hattı olmadığından tespit edebildiğimiz nüshalar yardımıyla ortaya sağlam bir metin çıkardık.

3- Tahlil kısmında, Tûrâbî'nin şiirinin kaynakları ve bu fikirlerin şiirine yansması metotlu bir yorum çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şiirlerinde, Tanrı, genel Bektaşî inancı doğrultusunda piramitin en üst noktasında bulunmaktadır. Şiirinin merkezini insan oluşturur. Zaten mensubu bulunduğu görüşün de merkezinde insan vardır. "Kur'an'ı Nahl" diye nitelendirdiği insana verdiği önem hemen hemen tüm beyitlerde görülebilir.

Tûrâbî'nin şiirlerinde dini zahiri emirlerine fazla önem verilmediği görülür. Bu alanda zahidi sürekli ön plana çıkararak onu şahsında dinin dışı ait görülen emirlerinin yapılmasını eleştirir. İnsanın yaratılışında Tanrısal bir öz taşıdığını bu nedenle insana

gösterilen sevginin, saygının, ona yalpan hizmetin ibadet hükmünde olacağını belirtir. Ona göre gerçek kible insanın cemalidir, gerçek hac insanın gönlünün tavaf edilmesidir. Ama yine de zahidden ara sıra mescidin yolunu sormayı da ihmal etmez.

Ölümü bir yok oluş değil bir boyut değiştirme olarak görür. Ona göre insan bu dünyada ölmeden önce ölmelidir.

Terk-i cihan itmez isen
Ölmeden an ölmez isen
Bunda seni bulmaz isen
Başına tokmak didiler

(D2/ XV)

Türâbî bütün Alevî-Bektaşî inancında olan Hz. Ali'ye, Ehl-i Beyt'e ve on iki imamlara olan derin sevgi ve saygısını her an dile getirir.

Sır ve batın kavramları Türâbî'nin şiirlerinde oldukça önemli bir yer tutar. Hakikate keşf ve ilham yoluyla aşkın yol göstermesiyle ulaşılabileceğini belirtir. Özellikle Hurûfî inancına ait terminolojiyi sıkça kullanır. Hatta ilk bakışta Türâbî, okuyanlarda Hurûfî bir şair olduğu izlenimi uyandırır. Türâbî Hurûfî olmamakla birlikte Hurûfîliğin kuvvetli etkisi altındadır.

4- Tasavvuf anlayışında vahdet-i vücûd telakkisi önemli bir yer tutar.

5- Zaman ve mekânın önemli bir yeri vardır. Bektaşî inancına paralel olarak “döngüsel zaman anlayışına” inanır. İnsan-ı Kâmil için zaman ve mekân sınırlarının olmadığını belirtir.

6- Şiirlerinde samimi, içten ve sade bir dil kullanır. Didaktizm hep ön plandadır. Sanat ve estetik endişeden ziyade şiiri “irşâd” ve “tebliğ” için bir vasıta olarak görür.

7- Şiirlerinde halk ağzından söyleyişe yer vermesine rağmen argo ve küfüre yer vermez. Siyasi konularda şiirleri yoktur. Yalnız, Sultan Abdulaziz için bir mehdiye yazmıştır.

8- Şiirleri sözlü kültür geleneği içerisinde ayin-i cem törenlerinde okunduğundan nakiller esnasında gelebilecek değişiklikler giriş kısmında belirtilmiştir. Nefesleri, ayin-i cemlerde Kul Himmet ve Şah Hatayi'den sonra en çok okunan ozandır.

9- Dil ve üslup özellikleri bölümünde teknik açıdan hece ve aruz ölçüsünü kullanımı incelenmiştir. Bu çerçeveden Tûrâbî'nin diğer tekke şairleri gibi aruz veznini ustaca kullanmadığı ama aynı zamanda hece ölçüsünü de kullanmada tam bir başarı sağlayamadığı tespit edilmiştir.

10- Şiirlerinde, Alevî-Bektaşî inancında pek görülmeyen Çâr-yâre özellikle Hz. Ebubekir'e olan sevgisi dikkate değerdir.

11- Şiirlerinde Hz. Muhammed'in Hak peygamber olduğunu ve Cebrail aracılığıyla vahiy geldiği ısrarla vurgulanır. Hz. Muhammed'le Hz. Ali'nin aynı nurdan yaratıldığı şeklindeki genel Alevî-Bektaşî inancını sık sık dile getirir.

12- Yaratılışın sevgiyle, Allah'ın rahmet sıfatıyla olduğunu, dolayısıyla bu dünyanın kahır ve eziyet çekilen bir yer olmadığı şeklindeki Alevî-Bektaşî inancını savunur.

13- Toplumsal gerçekçi bir tavırla aynı zamanda paranın önemine de göndermeler yapar. Para almadan imamların dahi ezan okumamalarını eleştirir.

Netice olarak; Tûrâbî Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektaşî sahasının önemli bir şairidir. Şiirlerinde orijinal söyleyişlerin yanı sıra bağdaştırmacı tutumu, hatları keskinleştirmemesi oldukça önemlidir. Bu aynı zamanda onun ılımlı, hoşgörüye dayalı kişiliğini de gösterir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Ahmet Lütü Efendi (1999) **Vak'anüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi** (Editör Nuri Akbayar) 8 cilt YKY. Yay. İstanbul
- AKSAN, Doğan (1995) **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, 2. baskı Ankara
- AKTULUM, Kubilay (2000) **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yay. Ankara
- ALGÜL, Rıza (1996) **Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri** Pencere Yay. İstanbul
- AKYOL Taha (1999) **Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet** Milliyet Yay. İstanbul
- ALKOR, Haydar(1946) **Mevlevilik Ve Bektaşilik**, Yeni Kitap Basımevi,. Konya,
- ALTINOK, B. Yaşa (1998) **Alevilik-Hacı Bektaşî Veli-Bektaşîlik** Ankara s.26-56
- ANADOLU İNANÇ ÖNDERLERİ I.TOPLANTISI(2000)** Cem Vakfı Yay. (16-19 Ekim 1998) İstanbul
- ARISOY, M.Sunullah (1985) **Türk Halk Şairleri Antolojisi** Ankara
- ARMAOĞLU Fahir, (1999) **19.Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)** TTK Ankara
- ARTUN, Erman (2002) **Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı** Akçağ Yay. Ankara
- ARROYA, Stephen (2000) **Astroloji Psikoloji ve Dört Element** (Çev. Barış İlhan) İlhan Yay. İstanbul
- ATALAY, A.Ali (1998), **İmam Cafer-i Sadık Buyruğu** Can Yay. İstanbul
- ATALAY, Besim(1991), **Bektaşilik ve Edebiyatı**, 2.b. , (Çev. Vedat Atıla) Ant Yay. İstanbul,
- AVCIOĞLU, Doğan (1995) **Türklerin Tarihi C.1**Tekin Yay. İstanbul
- AYDIN, Hayati (2001) **Gadirihum, Şii ve Sünni Literatürde İmamet, Hilafet ve Velayet Kavramlarının Dini ve Siyasi Arka Planı** İstanbul 2001
- AYDIN, Ayhan (1997), **Alevilik Bektaşilik Söyleşileri**, İstanbul, Pencere Yay.,
- _____ (2003), **Erenler Kitabı** Aspaş Yay. İstanbul
- _____ (2004), **Günümüz Alevî Ozanları** Cem Vakfı Yay. İstanbul

- AYVAZOĞLU, Beşir (1997), **Güller Kitabı** Ötüken Yay. İstanbul
- BABİNGER, Franz-F.Köprülü (2000) **Anadolu'da İslamiyet** (Çev. Ragıp Hulusi Yay.Hzl. Mehmet Konar) İnsan Yay. İstanbul
- BACHELARD, Gaston (1995) **Ateşin Tin Çözümlemesi** 2.basım Öteki Yay. Ankara
_____ (1999) **Bir Kandilin Alevi** (Çev.Fahrettin Arslan) İstanbul
- BAHA SAİD (2000) **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri** (Hzl. İsmail Görkem) Kültür Bak. Yay. Ankara
- BAHA SAİD (1994) **İttihad-Terakkinin Alevilik Bektaşîlik Araştırması** (Hzl.Nejat Birdoğan) İstanbul
- BAKIR, Abdulhalık (1998), **Ali b. Ebî Talib** Elazığ
_____ (1991), **İktisadi ve İdari Yönden Hz. Ali** Mefters Yay. Ankara
- BAL,Hüseyin(1997), **Sosyolojik Açidan Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi**, Ant Yay. İstanbul.
_____, **Alevi-Bektaşî Sosyolojisi**, Ant Yay. İstanbul
- BALDEMİR, Hamit (1994), **Din ve Alevilik Üzerine**, , Nam Yay. İstanbul
- BANARLI, N.Sami (1971) **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C.2** MEB Yay. İstanbul
- BARDAKÇI , Cemal (1950), **Alevilik, Ahilik, Bektaşîlik**, 2.bs. Yeni Matbaa Ankara
- BARDAKÇI, Cemal (1945), **Kızılbaşlık**, Işık Basımevi, İstanbul
- BATTAL, Pehlivan (1994) **Alevi-Bektaşî Düşüncesine Göre Allah** İstanbul
- BAYATLI, Osman, (1948) **Alevilik'te Sayılar**, İzmir
- BAYRI, M.Halit (1956), **Halk Şiiri XIX. Yüzyıl**, Varlık Yay. İstanbul
- BENDER, Cemşid (1993) **12 İmam ve Alevilik**, Berfin Yay. İstanbul,
- BENEKAY,Yahya (1997), **Yaşayan Alevilik**, Varlık Yay. İstanbul
- BERGER, Peter (1993), **Dinin Sosyal Gerçekliği** (Çev.Ali Çoşkun) İnsan Yay. İstanbul
- BERKES Niyazi, (1973) **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ankara
- BEZİRCİ, Asım (1993) **Türk Halk Şiiri C.1** İstanbul
- BİLGİN, Azmi (2000) **Ümmî Sinan Divanı** MEB Yay. İstanbul

BİLGİSEVEN, A.Kurtkan (1989) **İslâmiyetin Kültürel Özellikleri ve İslâmî Kavramlar** Filiz Yay. İstanbul

_____ (1990) **Türkiye’de Sosyal Çözülme Tehlikeleri** Filiz Yay. İstanbul

_____ (1997) **Sosyolojik Açidan Tasavvuf ve Laiklik** Kutsun Yay. İstanbul

BİRDOĞAN, Nejat (1990), **Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik**, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yay., Hamburg

_____ (1992), **Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi, Ocaklar-Dedeler- Soyağaçları**, Alev Yay., İstanbul

_____ (1995), **Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı**, Mozaik Yay. İstanbul,

_____ (1996), **Alevi Kaynakları-1**, Kaynak Yay. İstanbul

BIRGE, J. Kingsley (1991) **Bektaşîlik Tarihi**, (Çev. Reha Çamuroğlu) Ant Yay. İstanbul

1.Battalgazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu, (1987), İnönü Üniversitesi, Malatya,

BORATAV, P. Naili (1982a) **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yay. İstanbul

_____ (1982b) **Folklor ve Edebiyat II**, Adam Yay. İstanbul

_____, H.V. Fıratlı (2000) **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul

CEBECİOĞLU, Ethem (1997) **Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Rehber Yay., Ankara

BOZKURT, Fuat (1990), **Aleviliğin Toplumsal Boyutları**, İstanbul, Yön Yayınevi,

_____ (1995) **Semahlar**, Cem Yay. İstanbul

_____ (2000), **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevîlik**, Doğan Yay. İstanbul

BUDAK Selçuk (2003) **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay. Ankara

BULAÇ, Ali (1992) **Din ve Modernizm**, 3.baskı Beyan Yay. İstanbul

Celal Settari (1998) **Züleyhan'nın Aşk Derdi** (Çev. Mehmet Kanar) İnsan Yay. İstanbul

CELASUN, Ali Haydar(1995), **Alevilik Bir Sır Değildir**, Ceylan Ofset İstanbul

CELASUN, Ali Haydar(1993), **Alevilikte Cem**, Alev Yay. İstanbul,

CHİTTICK, William, (1997), **Varolmanın Boyutları** (Çev. Turan Koç) İnsan Yay. İstanbul 1997

_____ (2003) **Tasavvuf** (Çev. Turan Koç) İz Yay. İstanbul

COŞAN, Esat (1990) **Makalat Hacı Bektaş Veli** (Sadeleştiren. Hüseyün Özbay) Kültür Bak. Yay. Ankara

ÇAKAN, İsmail L. (1985) **Hadis Edebiyatı**, Marmara Üniv. Yay. İstanbul

ÇALIŞKAN, Adem (1992) **Fuzuli'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara

ÇAMUROĞLU, Reha (1990) **Tarih, Heterodoksi ve Babailer**, Der Yay. İstanbul

_____ (1991), **Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vakai Şerriye**, İstanbul, Ant Yay.,

_____ (1992), **Günümüz Aleviliğinin Sorunları**, Ant Yay., İstanbul

_____ (1999a) **Sabah Rüzgârı "Enel-Hakk" Demişti Nesimi**, Metis Yay. İstanbul

_____, (1999b) **Bektaşilik'te Zaman Kavrayışı Dönüyordu**, Om Yay. İstanbul

ÇETİN, Mustafa Sami(1993), **Bir Başka Açıdan Alevilik**, Yeni Asya Yay., İstanbul

ÇETİN, İsmet (1997) **Türk Edebiyatında Hz. Cenknâmeleri**, İstanbul

ÇOBANOĞLU, Özkul (1999) **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yay. Ankara

_____ (2000) **Āşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yay. Ankara

ÇUBUKÇU, İ.Agâh (1987), **Türk-İslâm Kültürü Üzerinde Araştırma ve Görüşler**, AÜ İlahiyat Fak Yay. Ankara

- DEMİRCİ, Ali(1993), **Bilinmeyen Yönleriyle Aleviliğin Tarihi ve Özü**, Onur Yay. Ankara
- DEMİRCİ, Kürşat (1996) **Dinlerin Dejenerasyonu**, İnsan Yay. İstanbul
- _____ (1997) **Dinler Tarihinin Meseleleri**, İnsan Yay. İstanbul
- DIERL, Anton Jozef (1991), **Anadolu Aleviliği**, Ant Yay., İstanbul
- DİLÇİN, Cem (1995) **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay. Ankara
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969) **Halk Şiirinde Türler**, Ankara
- DOĞANAY, Dursun Seyit (1990), **Alevilik**, Ankara, Evren Matbaası,
- El-Makdisi (2001) **Sırların Çözümü ve Hazinelelerin Anahtarları** (Çev. Hayri Kaplan) İnsan Yay. İstanbul
- ELÇİN, Şükrü (1981) **Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür Bak. Yay. Ankara
- ELİADA Mircea (1992) **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu** (Çev. M.Aydın) Ankara
- _____ (1993) **Mitlerin Özellikleri**, Simav Yay. İstanbul
- _____ (1994) **Ebedi Dönüş Mitosu** (Çev.Ümit Altuğ) İmge Kitabevi İstanbul 1994
- _____ (1999) **Şamanizm**, İmge Yay. Ankara
- _____ (2003) **Dinler Tarihine Giriş**, Kabalcı Yay. İstanbul
- EMİROĞLU, İbrahim (2002) **Sufi ve Dil**, İnsan Yay. İstanbul
- ERAYDIN, Selçuk (1994) **Tasavvuf ve Tarikatlar**, 4.baskı Marmara Ü İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İstanbul
- ERBEKTAŞ, Sinan (1997) **Alevi-Bektaşiliğin Temel Öğretisi**, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu Yay. Köln
- ERDEM, Hüseyün (1990) **Panteizm ve Vahdet-i Vücut Mukayesesi**, Kültür Bak. Yay. Ankara
- ERDOĞAN, Kutluay (1995), **Alevilik-Bektaşilik**, İletişim Yay. İstanbul
- _____ (?) **Türkiye’de Alevilik**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İstanbul

_____ (2000) **Alevi-Bektaşî Gerçeği İslâmiyetin Türkmen Tôreselliđi İçinde Özümlenerek Anadolulaşması**, Alfa Yay. İstanbul

ERGUN, Sadedin Nüzhet (1930), **Bektaşî Şairleri**, İstanbul Devlet Matbaası

_____ (1933) **Türk Musikisi Klasiklerinden Bektaşî Nefesleri**, İstanbul Belediye Konservatuvarı Neşriyatı İstanbul

_____ (1945), **Bektaşî Şairleri ve Nefesleri**, İstanbul Maarif Kitaphanesi.

_____ (1956) **Ondokuzuncu Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri**, İstanbul Maarif Kütüphanesi

ERGÜN, Mustafa (1993) **İnsan ve Eğitim (Mevlana Üzerine Bir Deneme)**, Ocak Yay. Ankara

ERÖZ, Mehmet(1977), **Türkiye’de Alevilik Bektaşilik**, Kültür Bak. Yay. İstanbul

_____ (1992) **Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul

ERSEVEN, İlhan Cem(1990) **Alevilerde Semah**, Ant Yay. İstanbul

ERTAYLAN, İ.Hakkı (1946) **Hurufî Edebiyatı Örnekleri** İstanbul

Elvan Çelebi (1995) **Menākıbu’l-Kudsiyye Fî Menāsıbi’l-Ünsiyye**, (Hzl. İsmail E. ERÜNSAL, A.Yaşar Ocak) TTK Yay. Ankara

EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973), **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, C.I, İstanbul

EYÜBOĞLU, E. Kemal (1977), **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, C.II, İstanbul

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki (1989) **Alevîlik-Sünnilik-İslam Düşüncesi**, İstanbul

_____ (1993) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik**, İstanbul

_____ (1995), **Günümüzde Alevilik Sorunları İlkeleri, Gelişimi**, Nefes Yay. İstanbul

_____ (1980), **Bütün Yönleriyle Bektaşilik (Alevilik)**, Yelken Matbaası İstanbul

_____ (1989), **Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi**, Der Yay. İstanbul

_____ (1991), **Sömürülen Alevilik**, Özgür Yayın-Dağıtım İstanbul

_____ (1998) **Anadolu Mitolojisi**, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul

FAROQHÎ, Suraiya (2003) **Anadolu'da Bektâşilik** (Çev. Nasuh Barın) Simurg Yay. İstanbul

FERRE, Fredrick (1999) **Din Dilinin Anlamı** (Çev. Zeki Özcan) Alfa Yay. İstanbul

GİBB, E.J.Wilkinson (?) **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, (Terc.Ali Çavuşoğlu) Akçağ Yay.

GÖLPINARLI, Abdalbaki (1965) **Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik**, Ankara

_____ (1969) **100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler**, İstanbul

_____ (1985) **100 Soruda Tasavvuf**, Gerçek Yay. İstanbul

_____ (1990) **Vilayetname İnkılap Kitabevi** İstanbul

_____ (1991), **Yunus Emre Divan ve Risaletü'n-Nushiye**, Der Yayınevi İstanbul s.3

_____ (1992-a) **Alevi-Bektaşî Nefesleri**, İstanbul

_____ (1992-b) **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul

GÜNAY, Umay (1993) **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi** Akçağ Yay. Ankara

GÜNAY, Ünver-Harun Güngör (1997) **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara

GÜNDÜZ İrfan,(1984) **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasabetleri**, Seha Neşriyat İstanbul, s.142

GÜNDÜZ, Tufan (1997) **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Bilge Yay. Ankara

GÜNDÜZ, Şinasi (1998) **Mitoloji ile İnanç Arasında**, Etüt Yay. Samsun

_____ (1996) **Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mirac**, Vadi Yay. Ankara

GÜNER, Ahmet (?) **Mezhepler ve Alevilik**, (Basım Tarihi ve Yeri Kitapta belirtilmemiş)

GÜNGÖR Erol (1993), **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, Ötüken Yay. İstanbul

GÜRER, Gürer (1997), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** TDK Yay. Ankara

GÜZEL, Abdurrahman (1981) **Kaygusuz Abdal**, Kültür Bak. Yay. Ankara

_____ (1999) **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay. Ankara

HASLUCK, F.R. (2000) **Bektaşilik Tetkikleri** (Çev. Ragıp Hulûsi) MEB Yay. Ankara

HATEMİ, Hüsrev (1998) **Eriyen Mumlar**, Dergah Yay. İstanbul

HURÇ, Ramazan (2003) **İslam Tarihinde Dört Halife Dönemi**, Elazığ

ILLICH, İvan (1991) H₂O / **Unutmanın Suları** (çev.Lizi Behmoaras) İstanbul

İbn Arabî (1998) **İlahi Aşk** (Çev. Mahmut Kanık) İnsan Yay. İstanbul

İNAN, Abdulkadir(1968) **Makaleler ve İncelemeler, C1** (Yay. Hzl. Hikmet Tanyu) Ankara

_____ (1995) **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK Yay. Ankara

_____ (1976) **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul

İPEKTEN, Haluk (1998) **Nef'i** Akçağ Yay. Ankara

KAFESOĞLU, İbrahim (1973) **Eski Türk Dini**, Ankara

_____ (1986) **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yay. İstanbul

KAHRAMAN, Arzu (1995) **Anadolu Erenleri ve Anma Törenleri**, Can Yay. İstanbul

KALKIŞIM, Muhsin (1994) **Şeyh Galip Divanı**, Akçağ Yay. Ankara

KARA, Mustafa (1980) **Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, 2.bs. İstanbul

KARAL Enver Ziya, (1995) **Osmanlı Tarihi**, C V. TTK Yay. Ankara

_____, (1995) **Osmanlı Tarihi**, C. VII. TTK Yay. Ankara

_____, (1995) **Osmanlı Tarihi**, C. VIII TTK Yay. Ankara

_____, (1988) **Osmanlı Tarihi**, C. VII TTK Yay. Ankara

- KEÇELİ, Şakir (?), **Alevîlik Bozkırda Yanan Ateş**, Emel Yay. Ankara
- KEKLİK, Nihat (1983) **Filozofların Özellikleri** (Felsefeye Giriş) Doğuş Yay. İstanbul
- KEMİKLİ Bilal (2000) **Sun'ullah-ı Gaybî Divanı (İnceleme-Metin)**, MEB Yay. İstanbul
- KOCA, Turgut (1990) **Bektaşî Nefesleri ve Şairleri (13.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)**, İstanbul
- KOCA, Şevki (1999) **Melâmî-Bektaşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürğ-i Dil**, Nazenin Yay. İstanbul
- KOCADAĞ, Burhan (1996) **Alevi-Bektaşî Tarihi**, Can Yay. İstanbul
- KOCATÜRK, V.Mahir (1955) **Tekke Şiiri Antolojisi**, Buluş Kitabevi İstanbul s.484-
- KORKMAZ, Esat (1993) **Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**, Ant Yay. İstanbul
- _____ , (1997) **Alevi Felsefesi**, Pencere Yay. İstanbul
- KORKMAZ, Ramazan (2004), **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay. Ankara
- KÖPRÜLÜ Fuat, (1940) **Türk Saz Şairleri III Antoloji**, İstanbul
- _____ , (1914) “**Mübasahat-ı Lisaniye ve Edebiye Saz Şairleri 7 Malumat-ı Tarihiye**” İkdâm 2 Mayıs s.317
- _____ , (1986) **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara s.165- 93
- _____ (1993) **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara
- KÖSEOĞLU, Nevzat (1988), “**Ondokuzuncu Yüzyılda Türk Dünyası**”, Büyük Türk Klasikleri Ötüken Yay.İstanbul
- KURNAZ, Cemal (1996) **Hayali Bey Divanı**, MEB Yay. İstanbul
- KURTKAN Amiran (1997) **Sosyoloji Açından Tasavvuf ve Laiklik**, Kutsun Yay. İstanbul
- _____ , (1989) **İslâmiyetin Kültürel Özellikleri ve İslâmi Kavramlar**, Filiz Yay. İstanbul

KUTLU Sönmez, (2003) **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara

KÜRKÇÜOĞLU, K.Edip (1985) **Seyyid Nesimi Divanı’ndan Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara

LEWIS, Bernard (1998) **Modern Türkiye’nin Doğuşu** (Çev. Metin Kıratlı) 3.baskı TTK Yay. Ankara

LIVINGSTON, Ray (1998) **Geleneksel Edebiyat Teorisi** (Çev. Necat Özdemiroğlu) İnsan Yay.

MACİT, Muhsin (1996) **Divân Şiirinde Âhenk Unsurları** Akçağ Yay. Ankara

MALINOWSKI, Bronislaw (1995) **İnsan ve Kültür** (Çev.F.Gümüş) Ankara

MARDİN, Şerif (1992-a), **Din ve İdeoloji**, İletişim Yay. İstanbul

_____ (1992-b), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İletişim Yay. İstanbul

Mehmed Süreyya (1995) **Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye** (Hzl.Ahmet Gürtaş) TDV Yay. Ankara

_____ (1996) **Sicil-i Osmani Osmanlı Ünlüleri** (Hzl. Nuri Akbayır) C.5 Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul

Mehmet Nail Tuman (2001) **Tuhfe-i Naili** (Hzl. C. Kurnaz-M. Tatçı) C.1,Bizim Büro Yay. İstanbul

MELIKOFF, Irene (1994) **Uyur İdik Uyardılar** (Çev. Turan Alptekin) Cem Yay. İstanbul

_____ (1998) **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, (Çev. Turan Alptekin) Cumhuriyet Kitapları. İstanbul

Muhyiddin İbnü’l-Arabî, **Fütuhatu’l-Mekkiye** (Çev. Prof. Dr. Nihat Keklik) Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990

MUTLUAY, Rauf (1988), **100 Soruda Tanzimat ve Servetifünun Edebiyatı**, Gerçek Yay. İstanbul

_____ (1990) **105 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Sabah Yay. İstanbul

Nasrullah Pürcevâdî (1998) **Can Esintisi** (Çev. Hicabi Kırlangıç) İnsan Yay. İstanbul

NECDET, Ahmet (1997) **Tekke Şiiri**, İnkılap Yay. İstanbul

NOYAN, Bedri (1998) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, (Hzl. Şakir Keçeli) c.1, Ardıç Yay. Ankara

_____ (1999) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, (Hzl. Şakir Keçeli) C.2, Ardıç Yay. Ankara

_____ (2000) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, C. III Ardıç Yay. İstanbul

NORTHOURNE, Lord (1998) **Modern Dünyada Din**, İnsan Yay. İstanbul

OCAK, A.Yaşar (1996), **Babailer İsyamı Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksinin Teşekkülü**, Dergah Yay. İstanbul

_____ (1997), **Menakıbnâmeler**, TDK Yay. Ankara

_____ (1999a) **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yay. 3.baskı İstanbul

_____ (1999b) **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sūfilik: Kalenderîler**, TTK Yay. Ankara

_____ (1999c) **Osmanlı toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)** Tarih Vakfı Yurt Yay. 2.baskı İstanbul

_____ (2000a) **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Motifleri**, İletişim Yay. İstanbul

_____ (2000b) **Türkler, Türkiye ve İslâm**, İletişim Yay. İstanbul

ODYAKMAZ, A.Nevzad (1999), **Bektaşilik, Mevlevîlik, Masonluk**, Özne Yay. İstanbul

OĞUZ, M.Öcal (2001), **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam** Akçağ Yay.

ONAY, A.Talat (1992) **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (Hzl. C.Kurnaz) TDV Yay. Ankara s.127

_____ (1996) **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i** (Hzl. C.Kurnaz) Akçağ Yay.

_____, (1987), **İmparatorluğun En Uzun Yılı**, İstanbul sy.71

ÖGEL, Bahaeddin (2003) **Türk Mitolojisi**, 2. baskı TTK Yay. Ankara 2003

_____ (2002) **Türk Mitolojisi**, 2.baskı TTK Yay. Ankara 2002

ÖZ, Baki (1997) **Bektaşilik Nedir?**, Der Yay. İstanbul

ÖZ, Baki (2004), **İttihat-Terakki ve Bektaşiler**, Can Yay. İstanbul 2004

ÖZDAĞ, Muzaffer (2002) **Türk Aleviliğinin Yükselişi**, Avrasya Bir Vakfı Yay. Ankara

ÖZKIRIMLI, Atilla (1998) **Alevilik-Bektaşilik Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi**, Cem Yay. İstanbul

ÖZMEN, İsmail (1998) **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, Kültür Bak. Yay. C.IV Ankara

ÖZTELLİ, Cahit (1995) **Bektaşî Gülleri**, Özgür Yay. İstanbul

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, (1986) “Yugoslavya’daki Tasavvuf ve Tekkeler”, Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı Ank.

_____, (1993) **Mevlana ve İnsan Yeni**, Boyut Yay. İstanbul

ÖZTÜRK, Y. Nuri (1998), **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler**, Sidre Yay. İstanbul

_____(1992) , **Tarih Boyunca Bektaşilik**, Yeni Boyut Yay. İstanbul

PAKALIN, Mehmet Zeki, (1993) **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, I-III**, İstanbul

PALA, İskender (1989) **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, C.I-II Akçağ Yay. Ankara 1989

REYHANİ, Mahmut (1997) **Gölgesiz Işıklar I Alevilik ve Öncesi**, Can Yay. İstanbul

SAKAOĞLU, Saim (1987) **Senin Aşkınla Aşık Halil Karabulut**, Konya

SARIKAYA, M.Saffet (2003) **Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı**, Ötüken Yay. İstanbul

SARIKÇIOĞLU, Ekrem (2002a) **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 4. Baskı Fakülte Yay. Isparta

_____(2002b) **Din Fenomenolojisi**, Süleyman Demirel Üniv. Yay. Isparta

SCHİMMELE, Annemarie (2001) **İslâmın Mistik Boyutları**, (Çev. Ergun Kocabıyık) Kabalcı Yay. İstanbul

- SEFERCİOĞLU M.Nejat (1990) **Nev'i Divanı'nın Tahlili**, Kültür Bak Yay. Ankara 1990
- SEVENGİL, A. Refik (1965) **Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri**, İstanbul
- SEVER, Mustafa (2003) **Türk Halk Şiiri**, Kurmay Yay. Ankara
- SEZGİN, A.Kadir (1990) **Hacı Bektaş Velî ve Bektaşılık**, Kültür Bak. Yay. Ankara
- SİNAN, A.Turan (2001) **Türkçenin Deyim Varlığı** Kubbealtı Yay. Malatya
- SİNANOĞLU, Abdullah (1997) **Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı (Çağımızda Batınlık Örneği)** Esra Yay. Konya
- SÖZENGİL, T.Mümtaz (1991) **Tarih Boyunca Alevilik**, Çözüm Yay. İstanbul
- SUNGUROĞLU İshak(1968), **Harput Yollarında**, C.II, İstanbul s.125
- SÜMER, Faruk (1999) **Oğuzlar**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul
- ŞAKİR, Ziya (1946) **Mezhepler Tarihi Şiilik-Sünnilik-Bektaşilik-Alevilik**, İstanbul Maarif Kitaphanesi İstanbul 1946
- ŞAR, Selahaddin (1991) **İslam Tasavvufu**, Toker Yay. İstanbul
- ŞENER, Cemal (2000) **Şamanizm Türkler'in İslamiyet'ten Önceki Dini**, Ant Yay. 11.baskı İstanbul
- ŞENTÜRK A.Atilla (2004) **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay. İstanbul
- ŞİMŞEK, Esmâ (2003) **Su ve Ab-ı Hayat Üzerine**, Elazığ
- TANPINAR A.Hamdi, (1956) **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi İstanbul
- TİMURROĞLU, Vecihi (2004) **Alevilik, Bektaşilik, Şiilik, Kızılbaşlık**, Kalan Yay. Ankara
- TOLASA, Harun (2001) **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası** (Hzl.Yaşar Aydemir) Akçağ Yay. Ankara
- TÖKEL, Dursun Ali (2000) **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yay. Ankara
- TURAL, S.Kemal-Elmas Kılıç (1996) **Nevruz ve Renkler**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara

- _____ (1995) **Nevruz**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara
- TURAN, Osman (1978), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, I, II** İstanbul
- _____ (1995) **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 5.bs. Boğaziçi Yay. İstanbul
- TURAN, Şerafettin (2000), **Türk Kültür Tarihi**, 3. bs. Bilgi Yay. Ankara
- TUNCER, Hüseyin (1996), **Tanzimat Edebiyatı**, Akademi Kitabevi İzmir
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1995) **Alevi-Bektaşî Kimliği –Sosyo-Antropolojik Araştırma**, Timaş Yay. İstanbul
- _____ (1988) **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul
- UÇAROL Rifat, (1995) **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Fızk Kitabevi İstanbul
- ULAŞ S.Erk (2002) **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay. Ankara
- ULUÇAY, Ömer (1996) **Alevilikte Cem Nefesleri**, Gözde Yay. Adana
- ULUDAĞ, Süleyman (1996) **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Maarif Yay. İstanbul
- ULUSOY, A.Celalettin (1986) **Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu**, Hacıbektaş s.107
- USLU, Mustafa (2002) **Hacı Bektaş Veli**, Papatya Yay. İstanbul
- ÜLGENER, Sabri (1981) **Zihniyet ve Din-İslâm Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, Der Yay. İstanbul
- ÜNVER, İsmail (1986) **Neşati**, Kültür ve Turizm Bak Yay. Ankara
- ÜZÜM, İlyas (2000) **Günüz Aleviliği**, İsam Yay. İstanbul
- _____ (2002) **Kültürel Kaynaklara Göre Alevilik**, Horasan Yay. İstanbul
- WILCOX Lynn (2001) **Sufizm ve Psikoloji** (Çev.Orhan Düz) İnsan Yay. İstanbul
- XEMGİN, Ethun (1998) **Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi**, 2.basım Berfin Yay. İstanbul
- YAMAN, Ali(1998) **Alevîlik-Bektaşilik Bibliyografyası Alevî-Bektaşî**, Kültür Enstitüsü Yay. Mannheim

YARDIMCI, Mehmet (1998) **Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri**, Ankara

YAZIR, M.Hamdi (?) **Kur'an-ı Kerim Meali** (Sadeleştiren:Mehmet Göktaş) Okyanus Yay. Kayseri

YILDIRIM, Dursun (1998) **Türk Bitiği**, Akçağ Yay. Ankara

YILDIZ, Hakkı D. (2000) **İslâmiyet ve Türkler**, Kamer Yay. İstanbul

YÖRÜKAN, Y.Ziya (1998) **Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar** (Hzl.Turhan Yörükan) Ankara s.117

YÜCER H. Mahmud, (2003) **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yy)** İnsan Yay. İstanbul

YÜKSEL, Müfid (2002) **Bektaşilik ve Mehmed Ali Hilmi Dede Baba**, Bakış Yay. İstanbul

ZELYUT, Rıza (1982), **Halk Şiirinde Gerçekçilik**, Yön Yay. İstanbul

_____, (1990)**Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, Anadolu Kültür Yay. İstanbul

_____, (1991)**Halk Şiirinde Başkaldırı**, Sosyal Yay. İstanbul

ANSİKLOPEDİLER

AYDIN, Mehmet (?) “ İnsan-ı Kâmil” **TDVİA C.XXII** İstanbul s.330

AZAMAT, Nihat (1989) “*Ahmed b. İdris*” **TDVİA** İstanbul s.93

_____(2001), “*Kalenderiyye*”, **TDVİA C.XXIV** İstanbul s. 253

BAKIRCIOĞLU,Ziya “*Encümen-i Dāniş*” **TDEA**, III s.43-44

“Bektaşî Müziği” **Müzik Ansiklopedisi** Ankara 1984 s.177

“ Bektaşî Raksı ve Bektaşî Raksanı” **Müzik Ansiklopedisi** 1984 s.177

EREN, A. Cevad, (1970), “*Tanzimat*” **İslam Ansiklopedisi C.XI** İstanbul s.709-710

ERGUN, S.Nüzhet (1942) “ *Bektaşî Musikisi*” **Türk Musiki Antolojisi C.I**, İstanbul s.407-412

- GÖKSOY, İ. Hakkı (1995) Hakkı “Endonezya’da İslâmiyet” **DBİA** C.II İstanbul s.199
- GÖKSOY, İ. Hakkı (2003), “Endonezya’da Tasavvufi Hareketler ve Bazı Özellikleri” *Tasavvuf* Temmuz-Aralık Ankara s. 75-115
- KANDEMİR, M.Yaşar (1980) “Ali” **TDVİA** C.2 İstanbul 1980 s.375-378
- KARA, Mustafa(1987) “Şazeliyye” **Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi** İstanbul s.87
- KÜÇÜK,C. “Abdülaziz”, **DBİA**, I, 179-185
- ONGUNSU, İ.Hakkı “Abdülaziz”, **İ.A**, I, 57-60
- ÖZ, Mustafa (1993) “Cafer es-Sadık” **DBİA** C.VII İstanbul s.1-3
- ÖZCAN, Nuri (1992) “Bektaşî Musikisi” **TDVİA** C.V İstanbul s.371-372
- ÖZTUNA, Yılmaz (1969) Türk Musiki Ansiklopedisi I MEB Yay. İstanbul s.104
- İŞİN, E. “Tarikatlar”, **DBİA**, VII, 215
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1973) “Abdal Musa” **Türk Kültürü** XI/124, s.198-207
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1988), “Abdal Musa” **TDVİA**, I,64-65 İstanbul 1988
- TANMAN M.Baha (1988) “Abdal Musâ Tekkesi” **TDVİA**, I, 65-66 İstanbul
- UÇMAN, Abdullah (1992) “Encümen-i Dâniş” **TDVİA** 11.Cilt 176-178
- YAVAŞÇA, Alaeddin (1992) “Bektaşî Devr-i Revanı” **TDVİA** c.V, İstanbul s.371
- _____ (1984) “Bektaşî Raksı ve Bektaşî Raksanı” **Müzik Ansiklopedisi** Ankara s.177

MAKALALAR

- AÇIKGÖZ, Sadem (1997) “Bektaşî Ayn-ül Cem’i” **Cem Dergisi**, Yıl.7, S.71 İstanbul s.56-59
- AKSÜT, Hamza (2003) “Baba Resul Olayının İki Önderinin Kimlikleri” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.9, Yıl. 25, Bahar 25 Ankara s.149-164
- ALKAN, Erdoğan (1995) “Alevî Şiirinin Kökeni” S.1053 **Varlık**, 1995 s.12-20

- ARAS, Enver (2001), “*Anadolu ve Azerbaycan Aşık Şiirinde Tür-Şekil Meselesi*” **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri C.1**, Kayseri s.43-52
- ATEŞ, Ahmet (1942) “*Metin Tenkidi Hakkında (Dasitan-ı Tevarih-i Al-i Osman Münasebeti ile)*” **Türkiyat Mecmuası**, C.VII-VIII, S.1 İstanbul s.253-267
- AYTAŞ, Gıyasettin (2003) “*Türkler’de Turna*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, K1ş/28 Ankara s.13-33
- ATALAY, A.Ali (2002) “*Aleviliğin Özellikleri*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.VIII, S.19, Ankara s.11-14
- Baha Said (1926) “*Türkiye’de Alevi Zümreleri Tekke Aleviliği İçtimai Alevilik*” **Türk Yurdu**, C.18, S.182 Eylül İstanbul s.110
- BAL, Hüseyin (2002) “*Alevi-Bektaşî Nefeslerinde Toplumsal Bir Varlık olarak İnsan*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, s.187-204
- BARDAKÇI, Cemal (1995) “*Kızılbaşlar*” **Cem Dergisi**, Yıl.5, S.53 Ekim İstanbul s.17-19
- BAYRAM, Mikail (1979) “*Baba İshak Hareketinin Gerçek sebebi ve Ahi Evren ile İlişkisi*” **Diyanet Dergisi**, XVIII/2 s.69-78
- BAUSANİ, Anke Otter (1992) “*Hurüfîlik*” (Çev. Nezahat Öztekin) **Ege Üniv. Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.VII İzmir
- BORATAV, P.Naili (1968) “*Aşık Edebiyatı*” (Hızl. Bilge Karasu) **Türk Dili/Türk Halk Edebiyatı**, Özel Sayısı C.9, Nr.207 Ankara
- BEKKİ, Salahaddin (2004) “*Nevruz Kurban İlişkisi ve Kurbanı Bağlı olarak Yapılan Ritler ve Pratikler*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.32, Bahar 2004/29 Ankara s.11-18
- BEŞE, Enver (1951) “*Türabi ve Edip Harabi*” **TFA Dergisi**, İstanbul 1 (20) s.319-320
- BEŞİRLİ, Hayati (2004) “*Yezidiler ve Bir İnanç Sistemi Olarak Yezidilik*” **Folklor Edebiyat**, C.10, S.40 2004/4 Ankara s.257-270
- BİLGİLİ, A.Sinan (2003) “*Din Söylemi: Kızılbaşlık*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Yıl.9, S.27, Güz Ankara s.21-41

BİRDOĞAN, Nejat (1984) “*Semahlar*” **Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları Yıllığı**, İstanbul s.31-51

_____ (1995) “*Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü*” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü**, Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.223-236

BOZARSLAN, Hamit (2002) “*Araştırmanın Mitosları ya da Aleviliğin Tarihsel ve Sosyal Bir Olgu Olarak Değerlendirilmesinin Zorunluluğu Üzerine*” **Munzur**, Yıl. 3, S.9 Ankara 2002/1

BOZKURT, Fuat(1999) “*Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi*” **Alevi Kimliği**, (Editörler:T. Olsen, E. Özdalga, C. Rauduere; Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun) Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul s.104-114

CAFEROĞLU, Ahmet (2002) “*Türk Onomastiğinde Ay ve Güneş Unsurları*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.22 Yıl.8 Yaz Ankara 71-78

CAN, Bilmez Bülent (2002), “*Evliya Çelebi’de Arnavut Bektaşiliği*” **Toplumsal Tarih**, İstanbul s.32

CEYLAN, Ömür (2003) “*Klasik Türk Şiirinde Turnaya Dair*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Kış/28 Ankara s.35-44

CLARK, Gloria (2002) “*Ocakzade Dedelerin geleneksel ve Güncel Durumu*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.127-146

CORNELL Eric, (1999) “*Bosna Bektâşiliği Üzerine*”, **Alevi Kimliği**, (Editörler:T. Olsen, E. Özdalga, C. Rauduere; Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun) Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul s.12-19

ÇAĞLAYAN, Alper (2001) “*Alevilikte Niyaz*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Yaz2001/18, Yıl.7, S.18 Ankara s.279

ÇAMUROĞLU, Reha (1999) “*Türkiye’de Alevi Uyanışı*” **Alevi Kimliği**, (Editörler:T. Olsen, E. Özdalga, C. Rauduere; Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun) Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul s.96-103

ÇETİNKAYA, Nihat (2005) “*Türkler’de Kızıl / Al Rengi*” **Türk Yurdu**, c.25, S.210 Şubat s.107-109

DANIK, Ertuğrul (2002) “*Alevilik ve Bektaşilikte Olağanüstü ya da Bakire Doğum Mitosu: İki Damla Kanla Başlayan Yaşam*” **Folklor/ Edebiyat**, C.VIII, S.29 Ankara 2002/1 s.239-250

DERSİM, Şelva (1994) “*Alevilik*” **Pir Dergisi**, Yıl.1, S.1 Aralık İstanbul s.8

DIOSZEGI, V.(2004) “*Baraba Türkleri'nin İslam Öncesi Şamanizm İnancı ve Bazı Etnogenetik Sonuçlar*” (Çev. Elif Demir) **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.32, Ekim-Kasım-Aralık Kış/32 s.229-240

_____ (2003) “*Sibirya'da Şamanizm*” (Çev. M.Hoppal) **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Kış/28 Ankara s.75-88

DİLÇİN, Cem (1995) “*Fuzuli'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni*” **Journal of Turkish Studies (Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı)** C.XIX İstanbul s.158-202

_____ (1992) “*Fuzûli'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği*” **Türkoloji Dergisi**, C.X, S.1 Ankara Üniv. Basımı Ankara s.77-114

DİZDAROĞLU, Hikmet (1968) “*Halk Şiirinde Türler*” **Türk Dili**, C.XIX, S.207 Aralık s.193

DOĞAN, İzzettin (2005) “*Alevilik İslam Dışı Değildir*” **Türk Yurdu**, C.25, S.210 Şubat s.67-71

DOĞAN, Türkdogan (2004) “*Alevi İslam İnancı İçerisinde Hızır*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.32, Bahar 2004/29 Ankara s.19-26

DOĞANAY, Eraslan (2002) “*Görgü Cemi*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.145-148

ELÇİN, Şükrü (2003) “*Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Kış/28 Ankara s.43-56

ENGİN, Refik (2002) “*Amucalar'da Muharrem Matemi ve Aşure*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.165-176

ERDOĞAN, Kutluay (2002) “*Alevilerde Dedelik Kurumu ve Değişme Olgusu Karşısında Toplum Yapısı*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.121-127

ERGUN, S.Nüzhet (1942), “*Bektaşî Musikisi*” **Türk Musiki Antolojisi**, C.I, İstanbul s.407-412

ERSEVEN, İ.Cem (2002) “*Semahta Figürlerin İçsel Anlamları*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.149-156

EROL, Ayhan (2002) “*Birlik ve Farklılık Ekseninde Alevilik ve Alevi Müziği*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, Ankara s.287-306

EYÜBOĞLU, İ.Zeki (1995) “*Hacı Bektaş Veli’de Hoşgörü*” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü**, Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.202-222

FAROGHİ, Suraiya (2002) “*Bektaşilerin 1826 Öncesi Tarihine Bir Katkı*” **Toplumsal Tarih**, İstanbul s.25

FIĞLALI, E.Ruhi (2005) “*Alevîlik ve Heterodoksi*” **Türk Yurdu**, C.25, S.210 Şubat s.5-7

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1968) “*Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları*” **Türk Dili**, C.XIX, S.207 Ankara s.357-365

GÖKSU, Sadık (1997) “*Alevilik, Sofizm, Aşkınlık ve Garaudy’ın*” **Cem Dergisi**, Yıl.7, S.62 Ocak/97 İstanbul s.63-64

_____ (1997) “*Pir Sultan Abdal*” **Journal of Turkish Studies**, S.21

Harvard University

GÖRKEM, İsmail (1998) “*Türk Halk Hikâyelerinin Canlı Gösterim (=Performance Oriented) Olarak İncelenmesi*” **Milli Folklor**, S.37 Ankara s.108

_____ (2000), “*Alevî-Bektaşî Geleneğinde Nevruz Törenleri*” **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri** Kültür Bakanlığı Yay. Ankara s.49-58

GÜFTA, Hüseyin “*Divan Şiirinde İlim ve İrfan Timsali Hz. Ali*” www.hbektaş.gazi.edu.tr

GÜLENSOY, Tuncer (2002) “*Bektaşî Felsefesinin Anadolu Giyim-Kuşamına Yansıması*” **Erciyes**, Yıl 25, S.298 Ekim s.3-5

GÜNDÜZ İrfan,(1997) “ *Yeniçeri Ocağı'nın İlgasından Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler*”, **İLAM Araştırma Dergisi**, C.II, S.1 (Ocak-Haziran), s.7-21

GÜZEL, Abdurrahman (1983) “*Bektaşilik ve Bektaşi Şiiri*” **Hacettepe Üniv. Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara

_____ (1989) “*Tekke Şiiri*” **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III**, S.445-450 Ankara s.277

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1995) “*Tasavvuf*” **Varlık**, S.1053 1995 s.6-7

HULTKRANTZ, A. (2004) “*Şamanizmin Çevresel ve Olgusal Yönleri-I*” (Çev.Ali Osman Abdurrezzak) **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.32, Bahar 2004/29 s.75-88

IŞIN, Ekrem (1997) “*İstanbul Bektaşi Tekkeleri*” **Cem Dergisi**, Yıl.7, S.62 Ocak/97 İstanbul s.50-57

İBRAHİM Mehmet, (1985) “*Kalkandelen (Tetova)'de Harābātī Sersem Baba (Sersem Ali Baba) Bektāşī Tekkesi*”, **Milli Kültür**, S.46 Ank., s.42-50

_____, (1994), “*Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi*” **Vakıflar Dergisi**, S.24, Ankara, s.291-306

KALAFAT, Yaşar (2002) “*Türk Halk İnanışlarında Zaman*” **Erciyes**, Yıl 25, S.298 Ekim s.18-22

KAYA, Kalender (2002) “*Cem, Musahiplik, Dar-ı Mansur Olma Erkanı ve Dört Kapı Kırk Makam Üzerine*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II**, C.8, S.19, s.43-48

KARAGÖZ, Mehmet (1995), “*Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri*” **OTAM**, s.176

KILIÇ, Recep (2005), “*Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik'in Güncel Meseleleri Hakkında*” **Türk Yurdu**, c.25, S.210 Şubat s.20-29

KOCA, Şevki (2002) “*Şahkulu Bektaşi Dergâhı'nın Son Babagân Postnişinleri ve Bektaşilerin Zor Yılları (1826-1953)*” **Cem Dergisi**, Yıl.36 S.124 s.19-23

KOLCU, Ali İhsan (1999) “*Ondokuzuncu Asır Osmanlı Şiiri*” S.8 **Türklük Bilim Araştırmaları**, 1999 s.255-262

KOR-OĞLU, Halık G. (2004) “*Türk Totemleri ile İlgili Mitler*” **Folklor Edebiyat**, c.10, S.37 Ankara s.73-80

KÖPRÜLÜ, M.Fuad (1943) “*Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları*” **TTK Belleten**, c.VII S.27 Ankara

_____, (1962) “*Türk Saz Şairleri Antolojisi*” **Milli Kültür**, No.1 Ankara 1962, s.9-49

_____(1995a) “*Bektaşiliğin Menşe'leri, I*” (Hzl. M. Yaman) **Cem Dergisi**, Yıl.5, S.52 Eylül İstanbul s.7-9

_____(1995b) “*Bektaşiliğin Menşe'leri, II*” (Hzl. M. Yaman) **Cem Dergisi**, Yıl.5, S.53 Ekim İstanbul s.10-13

_____(1995c) “*Bektaşiliğin Menşe'leri, III*” (Hzl. M. Yaman) **Cem Dergisi**, Yıl.5, S.52 Kasım İstanbul s.7-9

KUTLU, Sönmez (2003) “*Aleviliğin Dini, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi*” **İslamiyat**, C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.31

KÜÇÜK, Hülya (2003) “*Bektaşilik ve Aleviliğin Sufi ve Esotirik Boyutu Karşılaştırmalı Kavram Analizi*” **İslamiyat**, c.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.151

KÜÇÜK, Murat (1997a), “*Arnavutluk'ta Bektaşilik*” **Cem**, S.64 Mart İstanbul s.36

KÜÇÜK, Murat (1998) “*Aleviler-Bektaşiler-Nusayriler*” **Cem Dergisi**, Yıl.8, S.73 İstanbul s.11-14

_____(1997) “*Muharrem Dede ve Harput*” **Cem Dergisi**, Yıl.7, S.71 İstanbul s.12-17

_____(1997b) “*Arnavutluk'ta Bektaşilik*” **Cem Dergisi** Yıl.7, S.64 İstanbul s.31-37

MELİKOFF, İrene (1999) “*Bektaşilik/Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları*” **Alevi Kimliği** (Editörler:T. Olsen, E. Özdalga, C. Rauduere; Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun) Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul s.3-11

_____(2005) “*Aleviliği Tüm Olarak görme İmkânı Yok*” **Türk Yurdu**, C.25, S.210 Şubat s.55-58

MENGİ, Mine (1999) “*Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri: Rind ve Zahid Tipleri, Orta İnsan Tipi*” **Osmanlı Divan Şiiri üzerine Metinler** (hızl.Mehmet Kalpaklı) Yapı Kredi Yay. İstanbul

NOYAN, Bedri (1970), “*Bektaşilik Musikisi*” **Musiki ve Nota**, İstanbul s.10-35

_____ (1995) “*Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü*” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü**, Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.271-292

OCAK.A.Yaşar (1990), “*Türkiye’de Alevilik Meselesi*” C.36 S.382 **Türk Yurdu**, Ankara s.4

_____ (1994) “*Bektaşilik Bir Tarikattır Ama Alevilik Bir Tarikat Değildir*” **Türk Yurdu**(Aralık) Nr.88, s.14

_____ (1995) “*Hacı Bektaş-ı Veli El-Horasani*” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü**, Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.185-201

OLGUNER, Fahrettin (?) “*Eflatun*” **TDVİA**, C.10 İstanbul s.474

ONAT, Hasan (2003) “*Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine*” **İslamiyat**, C.6, S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.111

ORTAYLI, İlber (1995), “*Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi*” **OTAM**, Ankara s.281

ÖGKE, Ahmet (2001) “*Türk Tasavvuf Düşüncesinde Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet Kavramları ve Marmaravî’de Dört Kapı-Kırk Makam Anlayışı*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Yaz/18 Ankara s.63-74

ÖKTEM, Niyazi (1997a) “*Alevilik ve Sufilik*” **Cem Dergisi**, Yıl.7, S.62 Ocak 97 İstanbul s.38-39

_____ (1997b) “*Osmanlı Öncesi Anadolu’da Şia-Alevi Etkisi*” **Cem Dergisi** Yıl.7, S.71 İstanbul s.26-27

ÖZ, Gülağ (2005) “*Bektaşilik ve Alevilik’te Allah Muhammed Ali Üçlemesi Ana Unsurdur*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.65-66

- ÖZ, Baki (2002) “*Bir Alevilik Tanımlaması ya da Alevilik Tanımına Kurumsal Bir Yaklaşım*” **Folklor / Edebiyat** C.VIII, S.29 Ankara 2002/1 s.69-74
- ÖZCAN, Hüseyin (2002a) “*Alevi-Bektaşî Düşüncesinde Sevgi ve Hoşgörü*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II** C.8, S.19, Ankara s.114-120
- _____ (2002b) “*Alevi-Bektaşîlik’te Dar Kavramı ve Hallacı Mansur Etkisi*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II** C.8, S.19, Ankara s.157-164
- ÖZGÜL, Vatan (2004) “*Kızılbaşlık ve Türkmenler*” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** S.32, Ekim-Kasım-Aralık Kış/32 s.255-274
- ÖZTÜRK, Mustafa (2003) “*Alevilerin Kur’an Tasavvuru Üzerine*” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.55
- ÖZTÜRK, Mürsel (1988) “*Bektaşî Şiiri*”, **Erdem** Ankara
- ÖZTÜRK Yaşar Nuri, (1986) “*Yugoslavya’daki Tasavvuf ve Tekkeler*”, **Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı** Ank., s.223-238
- SADİ, Hamid (1928) “*Anadolu Etnoğrafyası: Tahtacılar*” **Türk Yurdu** C.18-4, S.182 İstanbul s.114
- SAKAOĞLU, Saim (1986) “*Ozan, Âşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine*” **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri** C.1 Ankara s.247
- SALÇI, V.Lütfi (2004a) “*Türkleşmiş Hıristiyan Bektaşî Şairler I*” (Çev.Elvan Torun) **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** S.31, Temmuz-Ağustos-Eylül Güz/31 s.221-230
- _____ (2004b) “*Türkleşmiş Hıristiyan Bektaşî Şairler II*” (Çev.Elvan Torun) **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** S.32, Ekim-Kasım-Aralık Kış/32 s.295-317
- SARIKAYA, M. Saffet (2003) “*Alevilik ve Bektaşîliğin Ahilikle İlişkisi-Fütüvvetnamelere Göre-*” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.93
- SARITAŞ, Süleyman (2005) “*Alevilik-Bektaşîlik: Allah’a Kul, Muhammed’e Ümmet Ali’ye Talip*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.48-50
- SAYGI, Hakkı (2002) “*Alevilik-Bektaşîlik’te İnanç ve İbadet*” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II** C.8, S.19, Ankara s.49-52
- SEZGİN, A.Kadir (2005) “*Balkanlar ve Doğu Avrupa’yı Müslümanlaştıran Hacı Bektaş Erenleri*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.62-64

SHİNDELDECKER, John (1995) “*İsevilikte Cem*” **Cem Dergisi** Yıl.5, S.54 Kasım İstanbul s.49-50

SUBAŞI, Necdet (2001) “*Modern Alevilik: Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları*” **İslâmiyât** c.4 S.4 Ekim-Aralık Ankara

_____ (2002) “*Türk Modernleşmesi ve Alevilik*” **Folklor / Edebiyat** C.VIII, S.XXIX Ankara 2002/1 s.91-122

_____ (2003) “*Sırrı Faş Eylemek: Alevilik Araştırmalarında Yöntem Sorunları*” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.173

SÜMER, Uğur (2005) “*Alevilik-Bektaşilik, Aleviliğin İnanç Boyutu*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.59-61

SÜMER, Ali (1995) “*Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü*” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü** Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.271-292

_____ (2005) “*Hacı Bektaş’a Selam*” **Cem** Yıl.5, S.52, Eylül İstanbul s.14

ŞEKER, Mehmet(2005) “*Ahilik İle Alevi-Bektaşilik’in Kaynaklarından Biri Olan Fütüvvet-namelerin Önemi*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.42-45

ŞENER, Cemal (2003) “*Tasavvuf Geleneği Alevilik Yeniden Üretmedir*” **Söyleşi** S.44 15 Aralık İstanbul s.35

ŞENTÜRK, A.Atilla (1994) “*Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)*” **Türk Dünyası Araştırmaları** Nr.90 İstanbul s.131-179

TANYOL, Cahit (1997) *Söyleşi* (Hzl. Ayhan AYDIN) **Alevilik Bektaşilik Söyleşileri**, İstanbul, Pencere Yay.

TAŞĞIN, Ahmet (2004) “*Alevi-Bektaşi Edebiyatında İlk Örnek: Muhibban*” **Folklor/ Edebiyat** C.10, S.39 Ankara 2004/3 s.231-240

_____ (2002) “*Bektaşilik-Kızılbaşlık Eleştirileri*” **Folklor / Edebiyat** C.VIII, S.XXIX Ankara 2002/1 s.75-90

TİMİSİ, Mustafa (2005) “*Aleviler Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Asli Unsurudur*” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.72-73

TUNCAY, Mete- Bilmez Bülent CAN (2002), “Reha Çamuroğlu İle Söyleşi” **Toplumsal Tarih** Ocak İstanbul 2002 s.7

TÜRKDOĞAN, Orhan(2005) “Alevî-Bektaşilerde Statü ve Rol Dağılımı” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.8-19

ULUÇAY, Ömer (1997) “Alevilik, Cem ve Nefesler” **Cem Dergisi** Yıl.7, S.62 Ocak/97 İstanbul s.46-48

ÜLKEN, H.Ziya (1924), “Anadolu’da Ruhیات Müşahedeleri: Hacı Bektaş Veli” (Hzl.Ahmet Taşğın) **Mihrab Mecmuası**, Yıl.1, S.15-16 İstanbul 1924

ÜNVER, İsmail (1993) “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” **Türkoloji Dergisi** C.XI, S.1 AÜ Basımevi Ankara

ÜZÜM, İlyas (2003) “Alevilerin Caferi Mezhebine Mensubiyetinin Arka Planı Alevi-Caferilik İlişkisi veya İlişkisizliği” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.127

_____ (2005) “Aleviliğin İnanç Boyutu” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.46-47

_____ (2002) “Temel Alevi Kaynağı Buyruk’ta Kur’an Anlayışı” **Folklor/ Edebiyat Alevilik Özel sayısı II** C.8, S.19, Ankara s.101-113

VERGİN, Nur (1991) “Din ve Muhalif Olmak: Bir Halk Dini Olarak Alevilik” **Türkiye Günlüğü** 17 Kış, s.11-21

YALÇIN, Alemdar, Hacı Yılmaz (2003) “Bir Ocağın Tarihi: Seyyid Hacı Ali Türabi Ocağı II” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** Yıl.9, S.27, Güz Ankara s.121-140

YAMAN, Ali (2005) “Cemlevleri Tartışmaları Ekseninde Günümüz Aleviliğine Bakışlar” **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.81-86

_____ (1997) “Şah İsmail ve Anadolu” **Cem Dergisi** Yıl.7, S.71 İstanbul s.44-46

_____ (1995) “Tahtacı Türkmenler XIP” **Cem Dergisi** Yıl.5, S.52 Eylül İstanbul s.49-52

YAMAN, Mehmet (1995) “Hacı Bektaş Veli Felsefesinde Hoşgörü” **Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü** Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Ankara s.293-312

- YARDIMCI, Mehmet (1989) “*Cönklerden Gün Işığına*” **Milli Folklor** C.1 S.3 s.26
- YEŞİLYURT, Temel (2003) “*Alevi-Bektaşiliğin İnanç Boyutu*” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara
- YILDIRIM, Dursun (1986) “*Orta Asya Bozkırlarından Urumeli’ne Türk Sözlü Şiir Sanatı Üzerine*” **III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri** C.2 Ankara s.444
- YILDIRIM, Ali (2000) “*Baki’nin Devriye Türünde Yazdığı Bir Gazeli*” **FÜ Sosyal Bilimler Dergisi** C.10, S.1 Elazığ s.209
- YILDIRIM, Ahmet(2003) “*Alevi-Bektaşî Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değerlendirilmesi*” **İslamiyat** C.6 S.3 Temmuz-Ağustos Ankara s.71
- YÜKSEL, Müfid (2005) “*Alevilik Konusunda Stratejik Araştırmalara İhtiyaç Vardır*” **Türk Yurdu**, C.25, S.210 Şubat s.73-77
- _____ (1997) “*İstanbul Bektaşî Tekkeleri-I*” **Cem Dergisi** Yıl.7, S.71 İstanbul s.36-43
- ZELYUT, Rıza (1995) “*Alevî-Bektaşî Edebiyatının Boyutları*” **Varlık**, S.1053, s.2-11

TEZLER

- AĞYAR, Medine (1992), **Aleviliğin Doğuşu Ve Türkler Arasında İnkışafı**, (FÜ Tarih Böl. Yayınlanmamış Lisans Tezi,) Elazığ
- AYGÜN, Filiz(1998), **İğdır’da Farklı Biçimde Kutlanan Nevruz Törenlerine Sosyolojik Bir Bakış Açısı**, (FÜ Sosyoloji Böl., Yayınlanmamış Lisans Tezi) Elazığ
- DEMİREL, Şener (1999) **17. Yüzyıl Şairlerinden Şehri (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı’nın Tenkitli Metni ve Tahlili** (FÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Elazığ
- DOĞAN, Harun(1992), **Anadolu Alevileri ve Tahtacılar**, (FÜ Tarih Böl. Yayınlanmamış Lisans Tezi) Elazığ
- DURBİLMEZ, Bayram (1998) **Muhyiddin Abdal Divanı** (F.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Elazığ

EKİNCİ, Sema(1989), **Batınlık ve Tarihi Gelişimi**, (F.Ü.Tarih Böl. Yayınlanmamış Lisans Tezi) Elazığ

ELİK, Nazlı(1993), **Alevilik ve Halk Müziğine Katkıları**, (İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi) İstanbul

ÇANDIR, Mustafa (1998) **M.Fuad Köprülü'nün İkdâm Gazetesinde Yayımlanan Folklor ve Âşık Edebiyatı ile İlgili Makaleleri** (FÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Semineri) Elazığ

SABUNCU, Zeynep (1989) **Mevlevî, Bektaşî, Bayramî Tarikatlerine Bağlı Dört Evliya Menakıpnamesi Üzerine Bir İnceleme** (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi) İstanbul

ÜÇÜNCÜ, Kemal (2002) **Edip Harabi Divanı (İnceleme-Metin)** Elazığ 2002 (F.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Elazığ

İNTERNET ADRESLERİ

www.hbektas.gazi.edu.tr

www.turkuler.comasi.org

www.alevi-bektasi.de/

www.antoloji.com/

www.orienternet.de/Alevi-Bektasi/alevi-bektasi.html

www.alevi-stadtallendorf.com/

www.alevi-boeblingen.de/

www.aleviyol.com/abfizzettin.htm

www.nuernberg-alevi.de/

www.alevi-bochum.de/

www.alevi-institut.de/

www.hacibektas.com/

www.hakmer.de/

www.koeln.alevi.com/

www.alevi.dk/

www.tunceli.org

www.alevi.ch/

www.tahtacilar.com/

www.hubyar.org

www.garipdede.com/

www.nevruz.gen.tr/

www.alevitschegemeinde.de/

www.aleviakademisi.org

www.hacibektas-bld.gov.tr

www.turnalar.com/

www.bektasi.net/

www.sahkulu.com/

ÖZGEÇMİŞ

1969 yılında Elazığ'da doğan Birol AZAR, ilköğrenimini Elazığ Namık Kemal ve Salkaya İlköğretim Okulları'nda tamamladı. Lise öğrenimini, Elazığ Merkez Endüstri Meslek Lisesi'nde bitirerek, 1987 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı ve yine aynı bölümünden 1991 yılında mezun oldu. 1991-1993 yılları arasında Siirt'te öğretmenlik yaptı. 1993 yılında başlamış olduğu Yüksek Lisans Öğrenimini 1995 yılında "Elazığ Manileri Üzerine Bir İnceleme" isimli çalışması ile tamamladı. 1996 yılında askerlik görevini yaparak Elazığ'a döndü ve Elazığ'da çeşitli okullarda öğretmenlik görevini devam ettirdi. 1999 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı. Yine aynı yıl içerisinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne Arş. Gör. olarak atandı. Halan bu görevini sürdürmektedir.